

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ**



***АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРИРОДНИЧИХ І ГУМАНІТАРНИХ НАУК
У ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ УЧЕНИХ
«РОДЗИНКА – 2021»***

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

XXIII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених

22 – 23 квітня 2021 року
Черкаси, Україна

Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021» / XXII Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2021. – 853 с.

У збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової конференції молодих учених «Родзинка-2021» представлено наукові праці молодих учених за такими напрямками: «Природничо-математичні та комп'ютерні науки», «Філологічні науки. Соціальні комунікації», «Психолого-педагогічні науки», «Історія. Філософія», «Юридичні науки. Інтелектуальна власність. Державне управління і соціально-політичні науки. Економіка, підприємництво, туризм, менеджмент».

Члени редакційної колегії: д. е. н., проф. **О. В. Черевко** (голова); д. і. н., проф. **С. В. Корновенко** (заст. голови); д. с.-г. н., проф. **В. Я. Білоножко**; д. ф.-м. н., проф. **А. М. Гусак**; д. пед. н., проф. **Т. М. Десятов**; д. е. н., проф. **Л. О. Кібальник**; д. філол. н., проф. **С. А. Жаботинська**; д. е. н., проф. **Н. В. Зачосова** (відповідальний секретар); д. і. н., проф. **Н. І. Земзюліна**; д. е. н., проф. **Є. М. Кирилюк**; д. б. н., проф. **В. С. Лизогуб**; д. ф.-м. н., проф. **Ю. О. Ляшенко**; д. х. н., проф. **Б. П. Мінаєв**; д. і. н., проф. **А. Г. Морозов**; д. е. н., проф. **С. Р. Пасєка**; д. філол. н., проф. **В. Т. Поліщук**; д. філол. н., проф. **О. О. Селіванова**; д. і. н., проф. **А. Ю. Чабан**; д. пед. н., проф. **В. П. Шпак**; д. психол. н., академік АПНУ, проф. **Т. С. Яценко**; к. б. н., доц. **М. Н. Гаврилюк**; к. х. н., н. с. **Н. М. Карауш-Кармазін**; к. філол. н., доц. **Л. В. Корновенко**; к. х. н., доц. **О. А. Лут**; к. пед. н., доц. **Л. А. Нечипоренко**; к. пед. н., доц. **Т. С. Нінова**; к. філол. н., доц. **Л. О. Пашіс**; к. філол. н., доц. **І. І. Погрібний**; к. б. н., доц. **С. В. Соколенко**; к. с.-г. н., доц. **О. А. Спрягайло**; к.ф.-м.н. **Татарчук Є.В.**; к. психол. н., доц. **Л. Г. Туз**; к. філол. н., доц. **Л. В. Швидка**.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Редакція залишає за собою право технічного коригування текстів.

За дотримання права інтелектуальної власності, норм академічної доброчесності, достовірність матеріалів та обґрунтування висновків відповідають автори та їх наукові керівники.

ЗМІСТ

СЕРІЯ "ІСТОРІЯ. ФІЛОСОФІЯ"

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Богун М. Є.	
ДЕЙТОНСЬКІ УГОДИ 1995 Р.: ВИРШЕННЯ КОНФЛІКТУ ЧИ ЙОГО ЗАМОРОЖЕННЯ?.....	38
Верещака А. В.	
УТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА ВУГІЛЛЯ І СТАЛІ.....	40
Вілецька Н. В.	
ГРЮНДЕРСТВО НА ТЕРИТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ХІХ СТ.....	42
Вілецька Н.В.	
«АБРИКОСОВИЙ ЛІС» ДУНЬ ФЕНЯ.....	43
Гоцман Н.М.	
ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СЛОВЕНІЄЮ ТА ХОРВАТІЄЮ У 1991 Р.: НЕМИНУЧІСТЬ І ЗАСОБИ ЗАХИСТУ	44
Гриценко О. С.	
ДРУГА АНГЛО–БУРСЬКА ВІЙНА 1899–1902 РР.....	46
Дем'яненко Д. М.	
РОСІЙСЬКА ІМПЕРІЯ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК	48
Дзюра Ю. С.	
ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ВЕЙМАРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ – РОЗВИТОК ТА ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ.....	50
Зима А. Г.	
ГРЕЦЬКЕ ПИТАННЯ У ВІДНОСИНАХ МІЖ ВЕЛИКИМИ ДЕРЖАВАМИ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	52
Коваль Р. П.	
ЧАЙНА ЦЕРЕМОНІЯ В КИТАЇ.....	54
Ковальчук В. В.	
ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ОФІЦІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ ПРИ ВТІЛЕННІ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ	56
Корнієнко С. С.	
ІСТОРИЧНА ДУМКА ГАЯ СВЕТОНІЯ ТРАНКВІЛЛА	57
Кравченко Д. О.	
ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ РЕСПУБЛІКИ МАКЕДОНІЯ 1991 РОКУ	59

Кузюк Д. Ю.	
ПРОТИСТОЯННЯ ХРИСТИЯНСТВА ТА ЄРЕСІ В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	61
Кузюк Д. Ю.	
ТАНЕЦЬ В ЖИТТІ ТА ТРАДИЦІЯХ ІНДУСІВ	63
Ляшенко Я. В.	
ПРОМОВА У. ЧЕРЧИЛЛЯ «М'ЯЗИ МИРУ» 5 БЕРЕЗНЯ 1946 РОКУ	65
Макаренко Т. В.	
НАУКОВЕ-ТЕХНІЧНЕ ВІДСТАВАННЯ ЯК ЧИННИК КРАХУ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ	67
Мащенко С.І.	
ГЕЙШІ ЯК СИМВОЛ ЯПОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	69
Нежинська А. Д.	
СЕРПНЕВИЙ ПУТЧ 1991 Р. ТА РОЗПАД СРСР.....	71
Опарін І. К.	
ПАРТИЗАНСЬКІ ЗАГОНИ ПІВНІЧНОГО І ПІВДЕННОГО В'ЄТНАМУ У ВІЙНІ 1959–1975 РОКІВ.....	73
Орел А. С.	
ЗОЛОТИЙ НЕКРОПОЛЬ У ВАРНІ.....	75
Попов М. М.	
ЗОБРАЖЕННЯ ЗБРОЇ НА СЕРЕДНЬОВІЧНИХ МІНІАТЮРАХ.....	76
Попов М. М., Сіренченко А. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНИ ТА ІДЕОЛОГІЧНОЇ ПРОПАГАНДИ В ДЕРЖАВІ ТАЙПІН ТЯНЬГО	77
Попов М. М.	
ВПЛИВ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА СТАТЕВІ СТОСУНКИ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ.....	79
Попов М. М.	
ОЗБРОСННЯ ТА ОБМУНДИРУВАННЯ ГРЕНАДЕРІВ ІМПЕРАТОРСЬКОЇ ГВАРДІЇ .	81
Постоєнко В. С.	
ЛОЛА МОНТЕЗ – ТАНЦІВНИЦЯ ТА АВАНТЮРИСТКА ХІХ СТ.	83
Постоєнко В. С., Чистякова К. В.	
ОСВІТА ТА НАУКА В СТАРОДАВНЬОМУ ЄГИПТІ.....	84
Римарчук Я. Б.	
ВПЛИВ 2020 РОКУ НА СТАН АМЕРИКАНСЬКИХ ОНЛАЙН РІТЕЙЛЕРІВ НА ПРИКЛАДІ АМАЗОН	86

Романків А. М.	
ЯВИЩЕ ЛИЦАРСТВА ЯК ФЕНОМЕН СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СТАНУ ЛИЦАРІВ ТА ФОРМУВАННЯ ЇХ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ОБРАЗУ	88
Романків А. М., Чистякова К. В.	
ГОСПОДАРСЬКЕ ЖИТТЯ ТА ПОБУТ НАСЕЛЕННЯ МЕСОПОТАМІЇ: СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ.....	90
Романчук Д.В.	
ЄВРОПЕЙСЬКА СПІЛЬНОТА З ВУГІЛЛЯ І СТАЛІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	92
Ростовецька Д.	
МОДА ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ.....	95
Сіренченко А. С.	
ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ АЛЬФОНСА МУХИ.....	96
Скитиба І. В.	
ФАКТОРИ, ЯКІ ОБУМОВИЛИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	98
Сопілко О. С.	
ПЛАН МАРШАЛЛА І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ	100
Сухонос М. С.	
ЦИВІЛІЗАЦІЯ АРНОЛЬДА ТОЙНБІ	102
Харченко А. В.	
ЗАРОДЖЕННЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»	104
Чистякова К. В.	
РОЛЬ АНГЛІЇ, ФРАНЦІЇ ТА США У ПРИДУШЕННІ ПОВСТАННЯ ТАЙПІНІВ У КИТАЇ	106

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА ЕТНОЛОГІЯ

Варський А.А.	
ФАХОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В 1930-1950 рр.....	109
Горенко Я.	
ВІД ІСТОРІЇ РОДИНИ – ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	111
Григоренко А. О.	
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ	112
Дуднік І.Д.	
ДОЗВІЛЛЯ ТА МІЖСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ ВИХОВАНЦІВ КАДЕТСЬКИХ КОРПУСІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.	115

Залеський Є.Р.

ІСТОРІЯ V ЛІТНІХ ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГОР НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ «РУСЬКИЙ СПОРТ» 117

Іваницька М.В.

ДОЗВІЛЛЯ ВИХОВАНOK ІНСТИТУТІВ ШЛЯХЕТНИХ ДІВЧАТ У ХІХ СТ. (ЗА СПОГАДАМИ ІНСТИТУТОК) 119

Нішенко Н.А.

ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА 121

Попов М. М., Сіренченко А. С.

СТАНОВЛЕННЯ СТАРООБРЯДНИЦТВА В УКРАЇНІ 123

Попов М. М.

МОЛЮХІВ БУГОР – ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА НЕОЛІТУ-ЕНЕОЛІТУ УКРАЇНИ 125

Попов М. М., Куценко В. В.

СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ ГОЛОДОМОРУ (2014–2021 рр.) 127

Постоєнко В. С.

УКРАЇНКА, ЯКА СТАЛА ЗІРКОЮ АМЕРИКАНСЬКОГО ШОУ-БІЗНЕСУ 128

Потапенко Р.

ДО СЬОМОГО КОЛІНА 129

Романків А. М.

ІСТОРИЧНА СПЕЦИФІКА КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА: ОРГАНІЗАЦІЯ, ВІЙСЬКОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ, КРИСТАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ 130

Руденко С. В.

ПОХОВАЛЬНИЙ ОБРЯД КУЛЬТУРИ КАРПАТСЬКИХ КУРГАНІВ 132

Сіренченко А. С.

«ПОВСТАННЯ ЧЕРЕЗ ВІСКІ» ТА ЙОГО РОЛЬ В ДЕРЖАВОТВОРЕННІ США 134

Сіренченко А. С.

ПОПУЛЯРНІ УКРАЇНСЬКІ АКТОРИ РАНЬОГО ПЕРІОДУ КІНЕМАТОГРАФУ: ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІРИ ВАСИЛІВНИ ХОЛОДНОЇ 135

Цап Т. С.

СКАРБИ СІМ'Ї ПОЛУБОТКІВ: МІФІЧНІ ТА РЕАЛЬНІ 137

Чистякова К. В.

ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ УКРАЇНЦІВ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 139

ФІЛОСОФІЯ

Величко О.М.

ПРОБЛЕМИ МЕДІА-ПРОСТОРУ В «ЗАХІДНИХ» ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ 143

Врана А.О.

ФУНКЦІОНАЛІЗМ ТА ФІЗИКАЛІЗМ У ФІЛОСОФІЇ СВІДОМОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ВИБОРУ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ 144

Гонта В. О.

МІФ ХХІ СТОЛІТТЯ. ВПЛИВ МІФОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА СУЧАСНІСТЬ.... 146

Гончаренко В.А.

АПОЛОГІЯ ПРОСВІТНИЦЬКИХ ІДЕАЛІВ У ЧАС ГЛОБАЛЬНОГО НЕВІГЛАСТВА 148

Рогова Е. П.

МАСОВА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА СВІДОМІСТЬ: ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛЕЙ РЕЛІГІЙНОСТІ. (ЯК КОРЕЛЮЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНІ ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПОШУКИ І МАСОВІ МОДЕЛІ РЕЛІГІЙНОСТІ?) 149

СЕРІЯ "ЮРИДИЧНІ НАУКИ. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАУКИ. ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТУРИЗМ, МЕНЕДЖМЕНТ"

ПРАВОЗНАВСТВО. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Ибадова Айтен Башир кызы

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАЕМНИКА В ВООРУЖЕННОМ КОНФЛИКТЕ ИЛИ ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ 154

Байдаченко М.М.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ..... 157

Васильєв С. В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ СТВОРЕННЯ НОВИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ 159

Гегельська Д. В.

ГЕНДЕРНИЙ СКЛАД ПАРЛАМЕНТІВ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ 161

Гузенко О.П.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПІВ СТРАХОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА 163

Іваницька Д. М.

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗЛОЧИН» І «КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК» 165

Кадала В.В.

ОСУЧАСНЕННЯ ЗМІСТОВНОСТІ ФУНКЦІЙ ГОСПОДАРСЬКОЇ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 167

Клименко А. С.	
ОМБУДСМЕН ІЗ ПРАВ СТУДЕНТІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ	169
Комзюк А. В.	
ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 51 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	171
Макаренко Д.В., Бабенко В.М., Крюк І.О., Джолос С.В.	
ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА І СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ У ПОГЛЯДАХ НІМЕЦЬКИХ ПРОСВІТНИКІВ ЕПОХИ БАРОКО	173
Наріжна А.В.	
ДЕМОКРАТИЧНИЙ РЕЖИМ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	176
Шевченко О. В.	
НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ МОПЕДОМ: ЩОДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	178
Яценко Ю. В.	
НАРОДНА ЗАКОНОДАВЧА ІНІЦІАТИВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	180
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА	
Биковець Н. І.	
РЕАЛІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ	184
Бойко С.А.	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	185
Васильєв М.А.	
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ УГОД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ.....	187
Загребельна А. В.	
СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	190
Кусяка М.	
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	191
Кучер К.	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	193
Мацкевич С. С.	
СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	195

Московченко Т.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЯК ПРОФЕСІОНАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ 196

Охріменко М.В.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ..... 198

ПОЛІТОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Садыгова Улькер Фархад кызы, Годжаева Эмира Мадат кызы

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЕ..... 201

Комар Ю. І.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ПОСТПРАВДИ НА СУЧАСНІСТЬ 206

Маненко К. А.

ПРОБЛЕМИ ЕТИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 207

Шмуліна В. О.

АСИНХРОННІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 209

Ясьмо О. В.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ ПОЛІТИЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ СВІТОВИХ ПРОЦЕСІВ 212

ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

Агазаде Галех Видади оглы

ЦИФРОВОЙ МАРКЕТИНГ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ 215

Алиева Илаха Ариф кызы

ОСОБЕННОСТИ И РЕЗУЛЬТАТЫ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГА ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ 218

Aning B.

ECONOMIC ASPECTS OF THE IMPACT OF THE PANADEMIC ON HIGER EDUCATIONAL SYSTEM 222

Aslanova Ayshan Jeyhun kyzy

TRANS-ADRIATIC PIPELINE AND ITS FURTHER PROSPECTS FOR THE COUNTRY'S ECONOMY 224

Ахмедова Фидан Акбар кызы

ВЛИЯНИЕ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В НАПРАВЛЕНИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ 228

Батирова О. О.	
ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ....	232
Вуяхевич Н.С.	
РЕКУРЕНТНИЙ АНАЛІЗ КРИПТОВАЛЮТНОГО РИНКУ	234
Гриценко В. В.	
ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	235
Гулієва Г.	
АНАЛІЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПО СТРАТЕГИЧЕСКОМУ СОТРУДНИЧЕСТВУ	237
Заточня А. В.	
ВИРОБНИЦТВО ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ	240
Зеленова А.А.	
ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ШВЕЦІЇ В УКРАЇНІ В СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ	242
Іванова Ю.	
УКРАЇНА В РЕЙТИНГУ НЕДІЄЗДАТНИХ ДЕРЖАВ.....	244
Корнієнко Т. О., Руденко Т. М.	
СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ.....	246
Миралаєва Н.	
СОЦІАЛЬНО – ЕКОНОМІЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО ТУРИСТСКОГО РЫНКА.....	247
Мунька С. С.	
SWOT – АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ.....	250
Найда В.В.	
ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	252
Пашко О. О.	
БІЗНЕС-ПЛАНУВННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ	253
Поліщук В. В.	
ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА США.....	255
Сможна Т. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНУ В УМОВАХ COVID–19.....	257
Стрельчук А.І.	
ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ БІОТЕХНОЛОГІЙ.....	259

Червоненко А. О.

ФУНКЦІЇ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ ТА ЇХ РОЛЬ В СТАБІЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ261

Черкащенко А. В.

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СВІТОВОГО ЕКСПОРТУ ПОСЛУГ МЕТОДОМ ВАРДА..... 263

Шаповалова А. М.

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ 264

ТУРИЗМ І ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

Бойко Н. С.

РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 268

Годжаева Эльмира Магомед кызы

РАЗВИТИЕ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА В ПОСТПАНДЕМИЧЕСКИЙ ПЕРИОД В АЗЕРБАЙДЖАНЕ 269

Грабевник С. М.

МІСЦЕ ТУРИЗМУ В ЗАГАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ ГОСПОДАРСТВА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ 271

Трохименко А.Ф.

РОЗВИТОК ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В М. ЗАПОРІЖЖЯ 273

МЕНЕДЖМЕНТ. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Апанасько А. С.

BLOCKCHAIN-ТЕХНОЛОГИИ В РАЗЛИЧНЫХ СФЕРАХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, ИХ ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ..... 276

Безкровна А. С.

СТРАТЕГІЧНА ДІАГНОСТИКА ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ 278

Беляєв В.В.

ОЦІНКА РОБОТИ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ В ОРГАНІЗАЦІЇ 280

Долобан В. В., Вінницька О. А.

МОТИВАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ 282

Власенко А.Ю.

СИСТЕМА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ 284

Гаркава В.В., Гриліцька А.В.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ 285

Гонтаренко Ю.Д.	
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ	287
Гуськов М.В.	
КОРПОРАТИВІЗМ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ. СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ЧИ ПОШУКУ ЗГОДИ	288
Дегтеренко Е. Г.	
КОММЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙ: ПОКАЗАТЕЛИ І ПРОБЛЕМИ РАЗВИТИЯ	290
Завгородня Л. В.	
ФЕНОМЕН МИСТЕЦТВА УПРАВЛІННЯ: ПРОБЛЕМА ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СТАТУСУ В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	293
Замогильна А.В.	
УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ	295
Кладова О.О.	
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ЗА УМОВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	297
Коваль Д.В.	
СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	298
Куценко О.В.	
НЕОБХІДНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	301
Кучерук Я. І.	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ (ПРИБУТКОВІСТЮ) СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	303
Матухно Ю.С., Занора В.О.	
УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	304
Матюшенко Н. Р.	
НАЙПОШИРЕНІШІ ВИДИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЇХ ЗАГАЛЬНА РОЛЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ.....	306
Мохонько А.Ю.	
КАДРОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА.....	308
Мохонько А.Ю.	
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	309
Мохонько А.Ю.	
УПРАВЛІННЯ БРЕНДАМИ	310

Мохонько А.Ю.	
ЗНАЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	311
Неїжкаша І.Т.	
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЗА УМОВ РИЗИКУ.....	312
Неїжкаша А.Т.	
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЗА УМОВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	313
Павличук Д.	
УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	315
Поковба Д.В.	
СОЦІАЛЬНИЙ БІЗНЕС. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ.....	317
Руденко Т. П.	
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	318
Яковчук Б. О.	
ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ТАЙМ- МЕНЕДЖМЕНТУ.....	320

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ"

ПСИХОЛОГІЯ

Аллахвердієв Шахін Балакші огли	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СУБ'ЄКТОМ ОДИНОКОСТІ.....	325
Грабевник Т.М.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОТОТЕРАПІЇ.....	326
Драч М. С.	
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ «ЯКОСТІ ЖИТТЯ» СУБ'ЄКТА.....	329
Зуевич А.В.	
ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ СТРАХІВ ПЕРЕД ПОЛОГАМИ У ВАГІТНИХ.....	331
Козаченко Д.О.	
ЛОКУС КОНТРОЛЮ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТІСНОЇ ВІДОВІДАЛЬНОСТІ.....	333
Кутова Л.М.	
ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА	334
Левченко В.В.	
ПСИХОКОРЕКЦІЯ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	336

Мендело В.В.	
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТОСТІ.....	338
Миськів М. І.	
ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ	339
Мовчан А. О.	
ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ	341
Мовчан А. Ю.	
РОЛЬ ЕМПАТІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА	343
Мостова К.О.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	344
Оверченко С. В.	
ВПЛИВ МУЛЬТФІЛЬМІВ НА ПСИХІКУ ДИТИНИ	345
Остапенко О.С.	
ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	346
Островська О.	
ПСИХОКОРЕКЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ АРТ-ТЕРАПІЇ ПРИ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДАХ	348
Семенченко В.В.	
НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ДЛЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я.....	351
Сіренко В. О.	
ПСИХОЛОГІЯ ІГОР СМЕРТІ.....	353
Степаненко Т.Ю.	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ПОВЕДІНКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	355
Стромець М. А.	
ФОРМУВАННЯ ПАТЕРНІВ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКА У МОДЕРНІЙ СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ПЛОЩИНІ	356
Урожай О.О.	
ВПЛИВ ПРОКРАСТИНАЦІЇ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЛЮДИНОЮ	359
Устименко П. Ю.	
ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	360
ПЕДАГОГІКА ТА КОНКРЕТНІ МЕТОДИКИ	
Арапова М. А.	
РОЛЬ БАТЬКА У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ.....	363

Базюк М. В.	
ВИКОРИСТАННЯ КОРЕКЦІЙНИХ АРТ-ТЕРАПІВТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	364
Бардадим О. В.	
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ХІМІЇ	366
Берестова Н. А.	
МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ В СІМ'Ї ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА	369
Бурля О. А.	
ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ МОЛОДІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ САЛЬВАДОРА ДАЛІ	371
Василенко Л. В.	
ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО РІЗНОМАНІТНОСТЕЙ (ЗВИЧАЇ, ТРАДИЦІЇ) У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	372
Галицька Н. В.	
СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ СТУДЕНТАМИ ЯК ОДНОГО З НАЙВАЖЛИВИШИХ ЧИННИКІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	375
Джабарін З. Г.	
ПЕРША ЖІНОЧА ОСВІТА В ЯПОНІЇ. ГЕЙШІ	377
Доброва І. О., Алексєєва А. А.	
ВИКОРИСТАННЯ КІМНАТНИХ РОСЛИН НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ.....	378
Жовноватий А. О.	
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТОЧНИХ ДИСЦИПЛІН	379
Завалко В. М.	
ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	381
Загородній С. В.	
МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ.....	382
Заржицька Ю. О.	
ФОРМУВАННЯ НАЛЕЖНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ – ЗАПОРУКА ПОЗИТИВНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	384
Зорочкіна Т. С.	
ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	386
Квітка А. І.	
ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ КОСТЯНТИНА СТАНІСЛАВСЬКОГО У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	388

Клівенко Д. С.	
ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ О.А. ЗАХАРЕНКА НА РОДИННЕ ВИХОВАННЯ	390
Колосова А. В.	
СУТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ ВИКЛАДАЧА ЗВО».....	392
Кравець В. О.	
АНАЛІЗ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ УЧНІВ З ІНФОРМАТИКИ.....	394
Кривошия Д. Ю.	
ПРОВІДНІ НАПРЯМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ О.А. ЗАХАРЕНКА.....	396
Кукотін О. А.	
ТЕХНОЛОГІЇ ЕФЕКТИВНОГО ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ	398
Лелека В. В.	
МІСЦЕ КОУЧИНГУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОУЧИНГУ	400
Мазур А. Р.	
ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА О.А. ЗАХАРЕНКА	401
Мандрика В. Ю.	
МІСЦЕ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ВИХОВАННІ ПІДЛІТКА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	403
Марущак І. В.	
РОЛЬ СІМ'Ї У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ТА ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ.....	405
Міхєєва О.С.	
ПРИЧИНИ ВІДСТАВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В НАВЧАННІ	406
Назарова А. П., Алексєєва А. А.	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ШКОЛЯРІВ	408
Овдієнко Н. Р.	
СУТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО»	410
Овдій С. М.	
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ІСТОРИЧНОГО ЦИКЛУ	413
Опарін І. К.	
ДО ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ А. ДІСТЕРВЕГА Й К. УШИНСЬКОГО.....	414

Осадча А. В.	
РОЛЬ СУЧАСНОГО КІНЕМАТОГРАФА У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ	416
Пономарьова М. О., Алексєєва А. А.	
ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ.....	417
Потужня В. Р.	
ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ О. А. ЗАХАРЕНКА ...	418
Псюрник А. О.	
ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ А.С. МАКАРЕНКА.....	420
Пустовіт І. М., Гребенюк О. В.	
ЗНАЧЕННЯ РОДИННО-ПОБУТОВОЇ КУЛЬТУРИ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	422
Семенцова А. С.	
ПРЕВЕНТИВНИЙ ВПЛИВ ШКОЛИ НА НЕБЛАГОПОЛУЧНІ СІМ'Ї У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ О.А. ЗАХАРЕНКА	424
Сидоров О. Ю.	
ТИПОЛОГІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО.....	425
Слuchінська А. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦТВА НА МЕЖІ ХІХ-ХХ СТ.	428
Степаненко А. Ю.	
АКТУАЛЬНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ ДЖОНА ЛОККА У СУЧАСНІЙ ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ	429
Харитоненко А. А.	
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ..	431
Харченко Ю. М.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ З УЧНЯМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	432
Черненко І. В.	
ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ О.А. ЗАХАРЕНКА НА РОДИННЕ ВИХОВАННЯ	434
Швиденко В. В.	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ	436
Шелепницька-Говорун Н. М.	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	437

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Богданова А. С.	
СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ	440
Волик А. В.	
«РІВНИЙ – РІВНОМУ» ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	441
Карауланова К. В.	
ФОРМИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	443
Кирилова К.О.	
ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ МОЛОДІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА.....	445
Кононенко К. В.	
ВАЖКОВИХОВУВАНІСТЬ ТА ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ	447
Пашковська Л. Г.	
СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ	448
Пашковська У. Г.	
СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ СЕРЕД МОЛОДІ.....	450
Розсоха А. В.	
ПРОБЛЕМИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ	451
Соколенко А. С.	
ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	454
Ткаченко А. Ю.	
МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТА	456
Федоренко Д. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБИГУ КОНФЛІКТІВ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕД ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	456
Чернявська С. Ю.	
КІБЕРГРУМІНГ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ	459
Шикша І. О.	
ОСОБИСТИЙ БРЕНД СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ	461

ОСВІТНІЙ І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Ворона В. В.	
СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ СИСТЕМИ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	465
Ворона А. В.	
СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ	466
Дерев'янку В. Ю.	
СПЕЦИФІКА МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗВО	468
Жирна С. В.	
СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ	469
Левченко Н. В.	
КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	471
Рикович М. С.	
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОСВІТИ.....	472
Сорик А. Є.	
КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, ЙОГО ЕЛЕМЕНТИ ТА ЕТАПИ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	474

ДОШКІЛЬНА ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Базюк М. В.	
ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	477
Бедряковська К. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДІТЕЙ ТА ДОРОСЛИХ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	478
Гапич Ю. О.	
ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	480
Здір Д. Р.	
ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	481
Здір Д. Р.	
АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	483
Конотопова А. Ю.	
ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОЯВІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ	486

Кротенко Н. С., Сторчак Н. В.	
ПЕДАГОГІЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ БАТЬКІВ У ВИХОВАННІ ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДИТИНИ.....	488
Мосєєва Л. В.	
ВПЛИВ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	489
Олексієнко Ю. О., Гребенюк О. В.	
МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	491
Павленко А. О.	
ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	493
Петренко І. О.	
РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІСІ.....	495
Пилявська М. В.	
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	496
Пікульська С. В.	
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА І ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	498
Половинка А. В., Чичук А. П.	
ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	500
Уманець Д. О., Нікітська Ю. М.	
МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗДО	502

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Дідкова В. А.	
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ ВОЛЕЙБОЛІСТОК У НАПАДІ	505
Короткий В. А.	
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ КИДКІВ УЧНЯМИ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГРИ БАСКЕТБОЛ	506
Шкарупа Ю. В.	
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОНАННЯ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ ВОЛЕЙБОЛІСТКАМИ 13-14 РОКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ	509

ФІЗІОЛОГІЯ

Богданов І. В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЛІКУВАННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ХРОНІЧНОМУ ГАСТРИТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ512

Мальований В. В.

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ З УШКОДЖЕННЯМ НЕРВІВ ПЛЕЧОВОГО СПЛЕТЕННЯ.....514

Мельник О. С.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІКУВАЛЬНОГО МАСАЖУ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ НА СКОЛІОЗ.....516

Пьянков Д. А.

ЕНЕРГЕТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ЛЕГКОАТЛЕТІВ518

Савіна В. В.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ПОШКОДЖЕННЯХ ТАЗОВИХ КІСТОК ПРИ ПОЛІТРАВМАХ519

Смолова К. А.

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ПОРУШЕННЯХ ПОСТАВИ521

Хоменко С. М., Чайкін О. В.

СУЧАСНІ МЕТОДИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ПЕРЕЛОМАХ КІНЦІВОК523

СЕРІЯ "ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ ТА КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ"

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Гриценко В. В., Бушин І. М.

ВІДНОВЛЕННЯ ЗАШУМЛЕНИХ ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ528

Дмитрюк В., Липовецький О.

РОЗРОБКА СИСТЕМИ ДЕТЕКЦІЇ РУХУ530

Юрко О. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГНУЧКОСТІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ531

КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Berezovskyi M.Y., Bushyn I.M.

PRE-PROCESSING METHODS EFFECTIVENESS FOR HANDWRITING RECOGNITION BY PHOTO.....534

Ліп'яніна-Гончаренко Х., Анісімова І.

ОГЛЯД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ВИБІРКИ ДЛЯ СЕГМЕНТАЦІЇ ОРГАНІЗАТОРІВ ТЕНДЕРІВ НА ОСНОВІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ 538

Мисюра Ю. О.

ПРОГРАМА ВІДНОВЛЕННЯ ТЕКСТОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ З БАГАТОКРАТНИМ ВИПРАВЛЕННЯМ ПОМИЛОК..... 539

Мормуль О. І.

ВИЗНАЧЕННЯ ДИНАМІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ОБЄКТА, ЗАДАНОГО ОЗНАКОЮ ФОРМИ..... 541

Мостовий І.Д., Бушин І.М.

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ЕМОЦІЙ ЗА ФОТО..... 542

Нікітюк В. С.

МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАРІАЦІЇ СЦЕНАРІЇВ РУХУ АВТОНОМНИХ АГЕНТІВ У ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПРОГРАМНОМУ СЕРЕДОВИЩІ..... 545

Шевченко К. Г., Бушин І. М.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ АДАПТИВНОГО КОРОТКОСТРОКОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ..... 547

АГРОНОМІЯ

Любич В. В.

ФОРМУВАННЯ ГАЗОУТРИМУВАЛЬНОЇ ЗДАТНОСТІ БОРОШНА ПШЕНИЦІ СПЕЛЬТИ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТУ ТА ЛІНІЇ..... 556

ЕКОЛОГІЯ ТА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Воловіченко Є. І.

ВОДЕНЬ ЯК ПАЛИВО МАЙБУТНЬОГО..... 559

Лупак В.С.

ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ, ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА..... 560

БІОХІМІЯ

Гайдай Н. Д.

МІКРОБІОТА ПРИМІЩЕНЬ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ВИРОБНИЦТВА..... 564

Гончаренко В. В.

МІКРОБІОТА ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ВИРОБНИЦТВА М'ЯСО-ЯЄЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ.....564

Кучер В. В.

МОРФОЛОГІЧНИЙ СКЛАД ТА ЗМЧ МІКРОБІОТИ РОБОЧИХ ПОВЕРХОНЬ ЛАБОРАТОРІЇ МІКРОБІОЛОГІЇ.....565

Соколенко Ю. В.

СПІВВІДНОШЕННЯ НЕЙТРОФІЛІВ ТА ЛІМФОЦИТІВ ЯК КРИТЕРІЙ АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗМУ566

Степаненко А. І.

ФАКТОРИ РИЗИКУ РОЗВИТКУ РЕЗУС-КОНФЛІКТУ ВАГІТНИХ.....567

Суворова Е. О.

МІКРОБІОТА МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІЛАРМОНІЇ568

ФІЗИКА ТА КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ФІЗИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Гонда А. Р.

РОЗРОБЛЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ ДЛЯ ФІЗИЧНИХ МЕТОДІВ ВИМІРЮВАННЯ ТА ТЕХНІЧНИХ МЕТОДІВ АВТОМАТИЗАЦІЇ570

Дерев'янюк С. І.

ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ Zn НА ВИБІР ДИФУЗІЙНОГО ШЛЯХУ В СИСТЕМІ Cu-Sn-Zn571

Коломієць Д. І.

ФОРМУВАННЯ НАНОВОЛОКОН ОКСИДІВ МЕТАЛІВ ШЛЯХОМ ІНТЕНСИВНОГО ПЕРЕМІШУВАННЯ ВОДНИХ РОЗЧИНІВ572

Морозович В. В.

ВПЛИВ ПОПЕРЕДНЬОЇ ХОЛОДНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПОВЕРХНІ СТАЛІ НА ПОДАЛЬШИЙ ПРОЦЕС ТВЕРДОЇ КАРБОНІЗАЦІЇ573

Ніколенко Ю.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДУ ПАЯЛЬНИХ ПАСТ ДЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОКОНТАКТНОГО СПАЮВАННЯ574

Ніколенко Я. В.

РОЗРОБКА ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ РОБОТИ З НАНОКОМП'ЮТЕРОМ RASPBERRY575

Отян В. О., Троян В. С.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТІЙКОСТІ ПЕРФОРОВАНИХ НАНОПЛІВОК МЕТОДАМИ МОНТЕ-КАРЛО576

Тітова А.В.

МОДЕЛЮВАННЯ ЕВОЛЮЦІЇ МОРФОЛОГІЇ ПЕРФОРОВАНИХ НАНОПЛІВОК
СТОХАСТИЧНИМ КІНЕТИЧНИМ МЕТОДОМ СЕРЕДНЬОГО ПОЛЯ.....577

Храновський І. С., Прус В. О.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАКЦІЙНОЇ ДИФУЗІЇ В СИСТЕМІ МІДЬ-
ОЛОВО.....578

ФІЗИКА ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ФІЗИКИ

Гейко В. В., Ткаченко А. В.

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ НА УРОКАХ
ІНФОРМАТИКИ.....581

Котляренко Д. Є., Ткаченко А. В.

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ
«МОДЕЛЮВАННЯ ЗАДАЧ З ЕЛЕКТРИКИ У СЕРЕДОВИЩІ РҮТНОН» У 9 КЛАСІ583

Мойсеєнко В. В., Ткаченко А. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАКЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ІНФОРМАТИКИ З
ВИКОРИСТАННЯМ ЗАВДАНЬ ПРИКЛАДНОГО ЗМІСТУ584

Орел А.С., Ткаченко А. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ФІЗИКИ НА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ
ПЛАТФОРМАХ.....586

Теницька А. В., Кулик Л.О.

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ GOOGLE SITES В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ФІЗИКИ У
ЗЗСО587

Саєнко Р. О., Ващенко К. Ю., Хорольський О. В.

АДІАБАТИЧНА СТИСЛИВІСТЬ ВОДНИХ РОЗЧИНІВ ГІДРОКСИДУ ЛІТІЮ589

ХІМІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ

Бабій А.В.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА
УРОКАХ ХІМІЇ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ.....593

Сметенко Ю.С.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ФОРМ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ З ХІМІЇ.....594

Романенко Е. О.

АМПЕРОМЕТРІЯ З ДВОМА ПОЛЯРИЗОВАНИМИ ЕЛЕКТРОДАМИ ЯК МЕТОД
ВСТАНОВЛЕННЯ ТОЧКИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ У КУЛОНОМЕТРИЧНОМУ
ТИТРУВАННІ КИСЛОТ.....596

Панченко О.О.

ВПЛИВ ІЗОТОПНОГО ЕФЕКТУ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ OLEDs 597

Щербушенко Є.Р.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ ПІД ЧАС КОЛЕКТИВНОЇ РОБОТИ В КЛАСІ..... 598

МАТЕМАТИКА. ПРИКЛАДНА МАТЕМАТИКА. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
МАТЕМАТИКИ

Басараб Л. О.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ З МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ..... 601

Голіней Ю.В.

АНАЛІЗ СЕРЕДНЬОГО ВИГРАШУ В ДЕЯКИХ ЛОТЕРЕЯХ 602

Гончаренко А. В.

ПОБУДОВА ФУНКЦІЇ КІЛЬКОСТІ РОЗМІНІВ ДЛЯ ДЕЯКИХ ГРИВНЕВИХ СУМ... 603

Грабова К. І.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІЙ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ..... 605

Лисенко П. С.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ВМІННЯ РОЗВ'ЯЗУВАТИ СТЕРЕОМЕТРИЧНІ ЗАДАЧІ НА ТІЛА ОБЕРТАННЯ..... 607

Молчановська В.О.

ОПТИМІЗАЦІЯ КОНСЕРВНОЇ БАНКИ ЦИЛІНДРИЧНОЇ ФОРМИ 608

Пахомова А. Я.

ПРО ПІДГОТОВКУ УЧНІВ ДО ЗНО З МАТЕМАТИКИ 610

СЕРІЯ "ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ"

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Деремешко А. О.

АРАБЕСКИ УКРАЇНСЬКИХ РУШНИКОВИХ ОРНАМЕНТІВ 615

УКРАЇНСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО

Бабій С. М.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КАВОВИХ НАЙМЕНУВАНЬ
..... 619

Вальчук І. А.

ПРИКАЗКИ І ПРИСЛІВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ 621

Гонда Л. Р.

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ 623

Горбачик Ю. В.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ 625

Тищенко О. Р.

ОЗНАКИ УКРАЇНСЬКОГО АНЕКДОТУ ЯК МОВЛЕННЄВОГО ЖАНРУ..... 627

Христосенко А. В.

УКРАЇНСЬКА ТЕАТРАЛЬНА ТЕРМІНОЛОГІЯ 629

ЖУРНАЛІСТИКА

Дерманчук І. В.

ПОЛІТИЧНА ВІДЕОРЕКЛАМА: ОСНОВНІ ЦІННІСНІ ДОМІНАНТИ 633

Дудченко А. В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ПОПУЛЯРНОГО КОНТЕНТУ В ЗМІ..... 634

Житкова А. С.

КОРОНАВІРУСНА ПАНДЕМІЯ: ПРОФЕСІЙНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА В ПРАКТИЧНОМУ ВИМІРІ 636

Копійко А. В.

МОНОЛОГІЧНЕ ВІДЕОІНТЕРВ'Ю ЯК УТЛЕННЯ ІДЕЙ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ В МЕДІА..... 638

Костенко Р. Р.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕМАТИЧНОЇ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ІСТОРІЇ..... 639

Красота А. І.

ФОТОРЕПОРТАЖ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ЖАНР ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ..... 641

Лісогор О. С.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФЕМІНІСТИЧНОГО ЖУРНАЛІЗМУ 642

Луценко Д.О.

ФУНКЦІОНУВАННЯ БОТІВ У СОЦМЕРЕЖАХ ЯК РІЗНОВИД ТРОЛІНГУ 645

Мойсієнко О. В.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ ДЛЯ ПРОМОЦІЇ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ 646

Музиченко А. О.

ПРОБЛЕМАТИКА ІМІДЖЕВИХ СЮЖЕТІВ У МАТЕРІАЛАХ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ..... 648

Напорко Н.В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНОГО ВИДАННЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРЕССЛУЖБ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ..... 649

Педько К. А.	
КОНТЕНТ ТА ЮЗАБІЛІТІ САЙТІВ НА МУЗИЧНУ ТЕМАТИКУ	651
Шаповал Ю. І.	
КОЛІР ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК РЕКЛАМНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ...	653
Швець М. А.	
PRODUCT PLACEMENT ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПРИХОВАНОЇ РЕКЛАМИ В МЕДІАСЕРЕДОВИЩІ	655
Шмуліна В.О.	
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РАДІО В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ТА СРСР У 1920- 1930 рр.....	657

РЕКЛАМА ТА PR У МЕДІАГАЛУЗІ

Gasimli Haji	
THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN INFORMATION RESOURCE CENTERS	661
Бородай К. В.	
СТРАТЕГІЯ ПРОСУВАННЯ БРЕНДІВ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ «INSTAGRAM»....	664
Завгородня Т. С.	
МАРКЕТИНГОВИЙ КЕЙС ЯК СПОСІБ ІНФОРМУВАННЯ ПРО БРЕНД- КОНСАЛТИНГОВУ АГЕНЦІЮ	666
Люта Ю. А.	
ТЕНДЕНЦІЇ ТА СПОСОБИ ВИКОРИСТАННЯ БРЕНД-СТОРИТЕЛІНГУ В РЕКЛАМІ	668
Новіков А. Д.	
ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ РЕКЛАМИ В МОБІЛЬНИХ ДОДАТКАХ.....	670
Яремчук В.В.	
КОНТЕКСТНА РЕКЛАМА: ЗМІСТ, ПРИНЦИПИ ДІЇ ТА РІЗНОВИДИ	672

ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ

Кавун А. І.	
АРТБУК ЯК ОРИГІНАЛЬНИЙ ВИД ПРОЕКТУВАННЯ ТА ВИГОТОВЛЕННЯ КНИЖКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ	676
Назаренко Я. В.	
ВНУТРІШНІ РЕСУРСИ АУДІОКНИГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОМОЦІЇ	677
Нянько В.О.	
РОЗРОБКА ЕЛЕКТРОННОГО КОНСПЕКТУ ЛЕКЦІЙ ЯК ВИДУ НАВЧАЛЬНОГО ВИДАННЯ	679

Семенюк В. В.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ КОНТЕНТУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ
ЖУРНАЛЬНИХ ВИДАНЬ 682

Тишкевич А. С.

ЖУРНАЛЬНЕ ВИДАННЯ ПРО МИСТЕЦТВО: ФАКТОЛОГІЧНІСТЬ, ОБРАЗНА
ТЕМАТИЧНІСТЬ ТА ЕМОЦІЙНІСТЬ..... 684

Черниш К. М.

ОСОБЛИВОСТІ ЖУРНАЛЬНОГО ВИДАННЯ ПРО КІНОІНДУСТРІЮ..... 686

ЗАГАЛЬНЕ ТА РОСІЙСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО

Галустьян Э. Г.

СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОГОВОРОК И ПОСЛОВИЦ С КОНЦЕПТОМ «БОГ»
..... 690

Палатовская Е. В., Алихоссейни Л.

КИНЕМАТОГРАФИЧНОСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА (НА МАТЕРИАЛЕ
ГОРОДСКОЙ ПРОЗЫ ВИКТОРИИ ТОКАРЕВОЙ) 691

Писковая Д. О.

ОСОБЕННОСТИ ПОНИМАНИЯ ПЕСЕН КУЗЬМЫ СКРЯБИНА..... 693

Степаненко Н.О.

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГАСТРОНОМИЗМОВ 694

Чурута В.В.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТА 696

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Аргіщева А. І.

ПОНЯТТЯ ПРО СЮЖЕТ ТА ЙОГО ЕЛЕМЕНТИ 700

Безродная А. А.

ОСОБЕННОСТИ ИРОНИИ КАК ЭМОЦИОНАЛЬНО-ОЦЕНОЧНОГО СРЕДСТВА
ВЫРАЖЕНИЯ В СБОРНИКЕ А. П. ЧЕХОВА «ШАЛОСТЬ» 702

Береза В. В.

ЕПІГРАФ ЯК РІЗНОВИД ПАРАТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Й. МАК'ЮЕНА
«ДИТЯ В ЧАСІ») 704

Береза В. В.	
МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕКЛАМИ ТА МАС-МЕДІА В РОМАНАХ В. ПЕЛЕВІНА «GENERATION "П"» ТА Ф. БЕГБЕДЕРА «99 ФРАНКІВ».....	705
Бурла М. В.	
ЕВОЛЮЦІЯ ДЕТЕКТИВУ В ЛІТЕРАТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ... 707	
Гончар А.В.	
ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ДЖ. АНДЕРСОН «A WALK ON THE BEACH».....	708
Краснопеева А. А.	
ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ СВЯТОЧНОГО РАССКАЗА.....	709
Котляренко О.	
ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У РОМАНІ М. БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА»	711
Куріло К.	
БЕСТСЕЛЕР ЯК ФЕНОМЕН МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	712
Мельник В.Ю.	
ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА РОМАНУ Ш. БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЕЙР»	714
Новоселецкая И. Н.	
ПУТИ РАЗВИТИЯ ПРОЗЫ М. Ю. ЛЕРМОНТОВА	715
Павлова А. О.	
ПРИЙОМ АВТОМАТИЧНОГО ПИСЬМА ЯК ОСНОВА ТВОРЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ ст.	716
Пітерська О. В.	
МОТИВ МИТТЄВОГО ЗБАГАЧЕННЯ В РОМАНІ ЕЛЕАНОР ПОРТЕР «О, ГРОШІ! ГРОШІ!»	717
Рижова О.В.	
ТЕМА БЕЗУМСТВА В СУЧАСНІЙ ТРАНСГРЕСИВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	720
Розум Л. А.	
ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРНА ГОТИКА: ВИТОКИ, ТРАДИЦІЇ, МОТИВИ	721
Суворов Б.	
МАСОВА ЛІТЕРАТУРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ХУДОЖНІЙ ФЕНОМЕН.....	723
Ткаченко Д. В.	
РОМАН-АНТИУТОПІЯ: ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ	725
Хартнік Т.В.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЗИ ДУГЛАСА КОУПЛЕНДА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ДОКИ ПОДРУГА В КОМІ»)	726
Хорсун М. А.	
ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІФУ: МІФЕМА І МІФОЛОГЕМА.....	728

Шуплына Д.В.

ТИПЫ И ЗНАЧЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, ВЫРАЖАЮЩИХ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ СОСТОЯНИЯ ЧЕЛОВЕКА..... 730

Якубенко Ю. С.

РОМАН ПРО МИТЦЯ У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ 731

АНГЛІЙСЬКА ФІЛОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Алексеева М. К.

TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO HIGH-SCHOOL STUDENTS 735

Бабак К. С.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ 736

Басюк М. К.

КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ 738

Бондаренко А. І.

РОЛЬ ОНІМІВ У ТВОРІ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «ВОЛОДАР ПЕРСНІВ» 740

Гой Н. О.

АНТРОПОНІМІЯ ЛІТЕРАТУРИ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ ДЖ. РОЛІНГІ «ГАРРІ ПОТТЕР І КЕЛИХ ВОГНЮ»..... 742

Заіменко Д. В.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТИКЕТНОГО МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ПОДЯКИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ..... 743

Запара К. І.

СЕМАНТИЧНІСТЬ ВЛАСНИХ НАЗВ 745

Здір А. Р.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 746

Клок Н. Г.

НЕМОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГОРЯ-СТРАЖДАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ)..... 748

Корнієнко О. О.

КОГНІТИВНА ОНТОЛОГІЯ КОНЦЕПТУ COVID-19 В АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕМАХ 750

Олініченко Л. О.

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ПОЛІСЕМАНТИЧНОЇ ЛЕКСЕМИ *LIFE N*..... 752

Радюк Д. І.	
ФРАЗОВІ СЕТИ В АНГЛОМОВНОМУ КОМБІНАТОРНОМУ СЛОВНИКУ-ТЕЗАУРУСІ НА ТЕМУ "COVID-19"	754
Федина О. М.	
МЕРЕЖА ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ПОЛІСЕМАНТИЧНОЇ ЛЕКСЕМИ BODY N: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ	756
Щуцька О. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	758
НІМЕЦЬКА ФІЛОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	
Гарашук Л.О.	
РОЛЬОВА ГРА НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	761
Гончар І. О.	
ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ПАРАЛІНГВІСТИЧНИХ ДІЙ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ТЕКСТІ.....	762
Кодола М. В.	
МОВА VONG: ПОХОДЖЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ	763
Кошова М. Л.	
ВІРШІ ТА ПІСНІ НА УРОЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	764
Koshowa M. L.	
BESONDERHEITEN DES ONLINE- LERNENS	765
Мовчан А. О.	
ДИДАКТИЧНА ГРА НА УРОЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	767
Movchan A. O.	
BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN UMGANGSSPRACHE.....	768
Нестеренко Н. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	770
Новікова Р. Р.	
ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ	771
Оверченко С. В.	
НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	772
Owertschenko S.W.	
DER EINFLUSS DER MIGRATION AUF DIE DEUTSCHE SPRACHE	773

Салогор Н. В.	
ОНОМАСІОЛОГІЧНІ СТРУКТУРИ НІМЕЦЬКИХ ГАСТРОНІМІВ	774
Сіренко В. О.	
ВИМОГИ ДО УРОКУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	776
Sirenko W. O.	
MERKMALE DER DEUTSCHEN JUGENDSPRACHE	777
Фурман О. О.	
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ З КОМПОНЕНТОМ «FEUER» : КУЛЬТУРНІ ТА ПОБУТОВІ РЕАЛІЇ	778
Хачко Є. В.	
СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕТОМ «DAS HERZ».....	779

ПЕРЕКЛАД

Аракелян М. К.	
ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ДОПИСІВ ПРО ВІРМЕНІЮ З ТРЕВЕЛ-БЛОГУ А. РЕЙНОЛДС "LOST WITH PURPOSE" (на матеріалі власного перекладу).....	783
Bashirli R.	
TRANSLATION AS A PART OF MASS COMMUNICATION	785
Богдан Р. В.	
ДУБЛЮВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ КІНОПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ВЛАСНОЇ ВЕРСІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФІЛЬМУ РОБА РАЙНЕРА «МАГІЯ БЕЛЬ-АЙЛА»)	790
Болотюк А. В.	
ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЛАСНОЇ ВЕРСІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОВІСТІ НАРІНЕ АБГАРЯН «ЗУЛАЛІ».....	792
Волошина К. В.	
ФОРМАЛЬНО-ЗМІСТОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КОМЕДІЇ СИТУАЦІЙ «УСІ НЕНАВИДЯТЬ КРІСА»	794
Волощенко А. І.	
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНІМАЦІЙНОГО СЕРІАЛУ «СІМПСОНИ».....	796
Воропай Т. О.	
ДОДАВАННЯ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ПРАГМАТИЧНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ У ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ВЛАСНОЇ ВЕРСІЇ ПЕРЕКЛАДУ СТАТТІ К. ГРОВ'ЄРА «EIGHT ODD DETAILS HIDDEN IN MASTERPIECES»).....	798

Гайдучок А. О.	
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ЛЬЮЇСА КЕРРОЛА «THROUGH THE LOOKING-GLASS AND WHAT ALICE FOUND THERE».....	800
Гайко Т. В.	
ЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІДИОСТИЛЮ ДЖ. АРМЕНТРОУТ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «DREAM OF YOU» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ).....	802
Gasimova H.	
THE ROLE OF TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF TRANSLATION	803
Говрас В. Ю.	
ДЕНОТАТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Т. ПРАТЧЕТТА ТА Н. ГЕЙМАНА «ДОБРИ ПЕРЕДВІСНИКИ».....	805
Голубець А. Р.	
ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ «THE DEVIL WEARS PRADA»	807
Гулюкін Д. Н.	
ФОНОГРАФІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЮРИДИЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО СЕРІАЛУ «SUITS».....	809
Дідківська А. Р.	
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ СТАТТІ КРІСТІАНА ДЖАРРЕТА «З'ЯСУВАВШИ СПРАВЖНІ ПРИЧИНИ ВАШОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ, ВИ ЛЕГШЕ ДОСЯГНЕТЕ СВОЇХ ЦІЛЕЙ».....	811
Дячок І. І.	
СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Е. ГІЛБЕРТ «CITY OF GIRLS».....	812
Зінченко А. С.	
МЕГАТЕКСТОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Е. ГІЛБЕРТ «ЇСТИ, МОЛИТИСЯ, КОХАТИ» («EAT, PRAY, LOVE»)	814
Ibrahimova L.	
THE HISTORY OF TRANSLATION	816
Калюжна Ю. В.	
ДЕНОТАТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ СТВІЕНА КІНГА «11/22/63».....	818
Карпович О. В.	
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПРИГОДНИЦЬКОГО РОМАНУ-ФЕНТЕЗІ ЕРІН ГАНТЕР «КОТИ-ВОЯКИ»	820
Кац Л. Б.	
ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ СТАТТІ Е. ГЛУСАК «THE FUTURE OF AIRBNB» ІЗ ГАЗЕТИ «THE NEW YORK TIMES».....	822

Кваша Я. В.	
ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ ДІАЛЕКТИЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ВЛАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КНИГИ К. МЕРФІ ТА Д. О'ДІ «STUFF IRISH PEOPLE LOVE»)	824
Козлова В. І.	
КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ «TANGLED» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ	825
Кутова Т. В.	
ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФЕНТЕЗІЙНО-ПРИГОДНИЦЬКОГО КОМЕДІЙНОГО ФІЛЬМУ «NIGHT AT THE MUSEUM»	827
Луценко І. В.	
УКРАЇНСЬКА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ТУРИЗМУ: ЕТИКЕТАЖ ЧЕРКАСЬКОГО ЗООПАРКУ	829
Mammadova A.	
CHALLENGES IN TRANSLATING TOURISM TERMINOLOGY INTO AZERBAIJANI	831
Муренко А. О.	
МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ А. РОЙ «THE GOD OF SMALL THINGS» («БОГ ДРІБНИЦЬ»)	835
Нечипоренко Л. В.	
ПЕРЕДАЧА ДЕНОТАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКАДРОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО ФІЛЬМУ М. ДОМБРОВСЬКОГО «ODYSEJA 2010»	837
Онищенко Д. Р.	
ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛІЮ НІКОЛИ ЮН, АВТОРКИ РОМАНУ «УВЕСЬ ЦЕЙ СВІТ»	839
Павлюк І. В.	
ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ АВТОРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ІНТЕРНЕТ-ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ СТАТТІ А. РУДЖЕРІ «НЕЗВІДАНА ГВАТЕМАЛА: ТИСЯЧОЛІТНІ ТАЄМНИЦІ СВІТУ МАЙЯ» («IN GUATEMALA, THE MAYA WORLD UNTOUCHED FOR CENTURIES»)	840
Рева А. Ю.	
ПЕРЕДАЧА СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ПЕРЕКЛАДІ ФЕНТЕЗІЙНОГО РОМАНУ	842
Ремінець О. О.	
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ Ю. ВЕЛТІ «MUSIC FROM SPAIN»	844
Спіркін Е. К.	
ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСНОЇ ВЕРСІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВОЙСОВЕРУ ФІЛЬМУ Ш СІММОНСА «ВЕЙН»	846

Таран А. Г.

ДЕНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ІРОНІЧНОГО ОПОВІДАННЯ О. ВАЙЛЬДА «КЕНТЕРВІЛЬСЬКИЙ ПРИВИД» («THE CANTERVILLE GHOST»), ВИКОНАНОМУ ІЛЬКОМ КОРУНЦЕМ 847

Ткаченко Т. В.

ПЕРЕДАЧА ГЕРУНДІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОГО РОМАНУ ДЕНА БРАУНА «ІНФЕРНО» 849

Чайка Ю. М.

ЛЕКСИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ЛОЇС ДУНКАН «УБИВСТВО МІСТЕРА ГРІФФІНА» 851



СЕРІЯ
ІСТОРІЯ. ФІЛОСОФІЯ

**ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА
МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ**

ДЕЙТОНСЬКІ УГОДИ 1995 Р.: ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ ЧИ ЙОГО ЗАМОРОЖЕННЯ?

Досвід країн колишньої СФРЮ, хоч і не позитивний, після розпаду став показовим і повчальним для багатьох багатонаціональних держав, у тому числі і для України. Дейтонський мирний договір 1995 р. поклав край війні в Боснії і Герцеговині 1992–1995 років. Західно-балканське геополітичне становище під час підписання угоди було складним і суперечливим з точки зору визначення, подолання, врегулювання і стабілізації міжнародного конфлікту між країнами. Однак цей договір вважається одним із вдалих проєктів вирішення конфлікту. Це пояснює безсумнівну актуальність теми і звернення студентів-істориків до вивчення різних аспектів Дейтонських угод 1995 року.

Метою статі є висвітлення чинників, що призвели до підписання угоди та основних її положень. Автор намагається визначити: Дейтонські угоди 1995 р. вирішили конфлікт на території Західних Балкан, чи все ж таки заморозили?

Питання значимості Дейтонських угод 1995 р. має певний історіографічний доробок серед українських, іноземних, в тому числі сербських політиків, політологів і істориків. Різні аспекти історії підписання угоди, її основні положення, проблема реалізації мирних угод на території колишньої Югославії знайшли відображення в працях В. Забари [1], М. Каменецького, В. Фісанова [2], О. Брусилівської, Н. Іщенко [6] та ін. Незважаючи на значні публікації закордонних і вітчизняних дослідників, проблема вирішення чи замороження конфлікту на основі Дейтонських угод 1995 р. залишається відкритою.

У 1992 р. у Боснії та Герцеговині почалась одна з найкривавіших громадянських війн між трьома балканськими народами: сербами-мусульманами, сербами-православними й католиками – хорватами. Хто б міг подумати, що центральна частина Югославії, яка ще до 1992 р. здавалася «братством народів», де проблем міжетнічних відносин не було, опиниться протягом 1992-1995 рр. у затяжній, кровопролитній громадянській війні [3].

Війна почалася 1 квітня 1992 р., коли відомий у європейському кримінальному світі сербський діяч Желько Ражнатович на прізвисько «Аркан» перейшов сербсько-боснійський кордон і влаштував першу різанину населення у місті Бієліна. Пізніше після тривалого розслідування Гаазька прокуратура встановила, що воєнне втручання відбулося за наказом голови сербської державної служби безпеки Йовиці Станішича [4].

6 квітня 1992 р. м. Сараєво було атаковано з боку Сербії. На фоні цих зрушень розгортається і хорватсько-боснійська війна, як частина великої війни [1, 35–36]. 13-22 липня 1995 р. у ході Боснійської війни відбувається один із наймасштабніших у сучасній історії Європи злочинів – це різанина у м. Серебрениці, де боснійські серби вбили близько 8 000 боснійських мусульман. Згодом Міжнародний суд визнав цю криваву різанину в Серебрениці геноцидом [3].

1–21 листопада 1995 р. в Дейтоні на авіабазі Райт-Паттерсон (США) проходили переговори між президентами Боснії Алія Ізетбеговичем, Сербії Слободаном Мілошевичем та Хорватії Франьо Туджманом. Під час переговорів було вироблено систему базових засад Дейтонської угоди через посередницьку дипломатію. Угода була офіційно підписана в Парижі 14 грудня 1995 р. згаданими президентами і за участю головних посередників – Річарда Голбрука і генерала Веслі Кларка. Договір складався із загальної частини документу та 11 додатків до нього. Цікаво, що як варіант, переговори щодо врегулювання конфлікту могли бути проведені в Києві.

На основі договору було визначено, що Боснія і Герцеговина лишається однією державою, але вже складається відповідно з двох правових суб'єктів: республіки Сербської та Мусульmano-Хорватської Федерації. Через 9 місяців мали бути проведені справедливі, демократичні вибори законодавчих органів, місцевих органів влади та президента. На основі договору в Боснії і Герцеговині було запроваджено колективне президентство: після

демократичних виборів до влади приходять 3 президенти відповідно від трьох найбільших етносів – боснійського, сербського та хорватського. Кожні 8 місяців президенти змінюють один одного, а в своїх регіонах вони обираються шляхом таємного голосування на чотирирічний термін [6, 80–81].

Протягом 30 днів сторони повинні були вивести війська за лінію припинення вогню завширшки 2 км, де й була встановлена демілітаризована зона. Зміцнення миру в регіоні мав підтримувати 60-тисячний контингент Сил Виконання Угоди (IFOR), які зобов'язувалися діяти під безпосереднім командуванням НАТО [5].

Згідно Дейтонських угод країна стала своєрідною фрагментованою конфедерацією між мусульмано-хорватською федерацією Боснії і Герцеговини (51 % території) та Республікою Сербською (49 % території). Безсумнівно угода поклала край збройній ворожнечі в регіоні. Низка вчених вважає, що це було досягнуто завдяки розумній політиці так званої човникової дипломатії, коли важливу роль між ворогуючими сторонами відігравала Контактна група, яка відстежувала, координувала та інформувала всі вимоги протидіючих сторін і таким чином, стала посередником [2].

Дейтонська мирна угода 1995 р. відкрила шлях до переговорів із заходів зміцнення довіри й безпеки між суб'єктами Боснії та Герцеговини, а також режиму контролю над озброєннями для сторін Дейтонської угоди. Переговори відбулися під егідою ОБСЄ в 1996 році. Особисті представники Голови ОБСЄ (СІО) здійснювали головування на переговорах та сприяли виконанню досягнутих угод. Відділ Секретаріату ОБСЄ у Відні відповідав за організацію необхідних перевірок, в яких брали участь країни-учасниці ОБСЄ. Найбільш зразковим прикладом врегулювання конфлікту є безпрецедентне розгортання військових сил НАТО у взаємодії з іншими країнами в Боснії та Герцеговині. Відповідно з мандатом ООН, наприкінці 1995 р. Альянс отримав завдання реалізувати військові аспекти Дейтонської мирної угоди [6, 85].

Після 1997 р. між сербською та боснійською владами простежуються тенденції міжнародної співпраці. Підтримка НАТО допомогла реформувати збройні сили країни шляхом повної централізації. Ця підтримка триває й сьогодні, адже наразі розглядається можливість членства країни в Альянсі. Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен зазначав: «Інтеграція молодих демократій до НАТО не тільки зміцнює Альянс. Вона також стабілізує Європу і допомагає безпечному і мирному розвитку. Моя мрія здійсниться, коли одного дня ми побачимо усі балканські країни членами НАТО. Їхнє місце в євроатлантичному співтоваристві» [5].

Результативність угод визначається з врахуванням того, як вони реалізується через декілька років. Домовленості, що були закріплені документально і введенні в дію, практично є зразком ефективного міжнародного врегулювання конфліктної ситуації у Югославському регіоні. Це один із тих документів, що зумів зупинити найстрашнішу конфліктну ситуацію в Європі після Другої світової війни.

Таким чином, на сьогодні Дейтонські угоди вважаються доволі спірними міжнародними дипломатичними і політичними рішеннями, породженими кризою в Югославії. Неможливо однозначно стверджувати про прогресивний розвиток країни. У той же час Дейтонські угоди для Боснії і Герцеговини в кінцевому рахунку стали певним стимулом започаткувати кардинальні структурні реформи, наслідками яких стало підписання в 2008 р. угоди про асоціацію Боснії і Герцеговини з Євросоюзом, в 2010 р. громадяни Боснії і Герцеговини отримали доступ в Шенгенську зону без візи, а в лютому 2016 р. Боснія і Герцеговина подала заявку на вступ до Європейського Союзу.

Список використаної літератури

1. Забара В. В. Політичні перетворення «післядейтонської» Боснії і Герцеговини (1996–2012 рр.): проблеми періодизації / В. В. Забара // Історичний архів. – 2013. – №10. – С. 38–44.
2. Фісанов В. П. Боснія і Герцеговина у русі: від Дейтонських угод до офіційної заявки в європейський союз [Електронний ресурс] / В. П. Фісанов – Режим доступу до ресурсу: <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/pan14/67.pdf>.

3. Дейтонські мирні угоди: віха на шляху НАТО і Балкан [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_69290.htm?selectedLocale=uk.
4. Dževad S. Zvornička operacija planirana u Beogradu [Електронний ресурс] / Sabljaković Dževad. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/bs/zvorni%C4%8Dka-operacija-planirana-u-beogradu/a-4299561>.
5. Довідник НАТО [Електронний ресурс] // Office of Information and Press. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook2001.pdf>.
6. Іщенко Н. Конфлікт у Боснії і Герцеговині / Н. Іщенко // Конфлікти, що змінили світ. – Харків, 2020. – С. 65–88.

Науковий керівник: доцент Сухушина О. В.

Верещака А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

УТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА ВУГІЛЛЯ І СТАЛІ

Європейська інтеграція налічує не один десяток років, протягом яких здійснювався пошук оптимального шляху розвитку і становлення єдиної Європи. Утворення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС) в 1951 р. було однією із перших спроб організації майбутнього Європейського Союзу. Дослідження історії європейського інтеграційного процесу є вкрай важливою та актуальною проблемою.

Метою статті є з'ясування ключових передумов та причин утворення європейського співтовариства вугілля і сталі у повоєнній Європі.

Причини і передумови створення співтовариства вугілля і сталі, діяльність державних і політичних діячів країн Європи на шляху утворення ЄСВС відображені в науковій літературі з історії європейської інтеграції в низці досліджень українських і російських науковців. До таких відносяться О. Буторина [2], С. Федонюк В. Лажнік [3], О. Овчаренко [4], Різні аспекти утворення ЄСВС висвітлені у наукових студіях українських дослідників І. Баркалова [1], І. Яковюка [5] та ін.

Передумовами зародження інтеграційних процесів в Європі після Другої світової війни стали відносна господарська, економічна та політична слабкість Європи та прагнення західноєвропейських держав до відновлення колишньої позиції у світі. Ключове значення при цьому мала проголошена міністром закордонних справ Франції Робером Шуманом пропозиція створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (European Coal and Steel Community, ЄСВС). Пропозиція увійшла в історію під назвою «план Шумана». Однією з головних цілей плану стало примирення Франції та Німеччини та недопущення між ними війни у майбутньому. Найважливішим засобом досягнення цієї мети мав стати механізм управління та наднаціонального контролю над виробництвом і торгівлею стратегічною для військових потреб продукцією – вугіллям та сталлю, тобто вивід базових галузей промисловості з-під нагляду національних адміністрацій [1, 8].

Декларація Шумана сформулювала ряд фундаментальних тез, які стали нарижними каменями для побудови об'єднаної Європи: 1) Слід припинити суперництво між Францією та Німеччиною, яке тривало століттями. Відносини між іншими державами, які поділяють ці цілі, також повинні будуватися на цій основі. 2) Першим кроком до цієї мети буде французько-німецьке виробництво вугілля та сталі, яким керуватиме загальний вищий орган управління. 3) Таке поєднання економічних інтересів сприятиме підвищенню рівня життя населення та руху до формування економічної спільноти. 4) Рішення керівних органів Співтовариства повинно бути обов'язковим для всіх країн, щоб приєднатися до нього, а положення країн в організації мають бути рівними [4, 128].

Так, французький міністр закликав припинити довготривале суперництво між Францією та Німеччиною, організувати спільне французько-німецьке виробництво вугілля та сталі, очолюване вищим керівним органом. Він зазначав: «... Французький уряд пропонує негайно почати діяти в одному рішучому напрямку. Він пропонує, що французько-німецьке виробництво вугілля та сталі загалом повинно знаходитися під контролем спільного вищого органу управління в рамках організації, відкритої для участі інших європейських країн. Об'єднання виробництва вугілля та сталі

незабаром має призвести до створення спільних принципів економічного розвитку, як першого кроку до федеративної Європи, і змінити долю тих регіонів, які вже давно є виробниками військової продукції, – тієї продукції, до якої вони ставали жертвами частіше за інших ... Ця солідарність у польовому виробництві робить очевидним, що війна між Францією та Німеччиною стає не лише немислимою, але, насправді, неможливою» [2, 322].

Робер Шуман запропонував створити Європейське співтовариство вугілля та сталі (ЄСВС). Хоча багатонаціональне за своїм складом, воно фактично стане французько-німецькою організацією, що має як політичні, так і економічні цілі. Створення ЄСВС ознаменувало перехід Франції від конфронтації до партнерства з Німеччиною і стало однією з ознак післявоєнної Європи. Вугілля та сталь раніше були основою французько-німецького економічного та військового суперництва, а тепер Франція, з її ініціативою поставити ці галузі під загальний міжнародний контроль, фактично погодилася на примирення [5, 85].

Висловлені в Декларації Шумана пропозиції позитивно сприйняли в США й різко розкритикували в СРСР. В Англії вирішили відмовитись від участі в підготовчій роботі і створенні ЄСВС. Лейбористський уряд категорично відмовився поступитись найменшою частиною національного суверенітету. Крім того, Англія мала надію, що англійська сталь буде дешевшою за європейську.

Гострі дискусії щодо інтеграції точились у ФРН. Праві радикали виступали проти обмеження суверенітету країни інтеграційними рамками. Вони вважали, що в умовах розколу Німеччини першочерговим завданням має бути боротьба за визволення від комуністичної влади її східних земель, а не обмеження свого суверенітету інтеграційними зобов'язаннями [3, 248].

Обговорення плану Шумана тривало від червня 1950 до квітня 1951 року. В переговорах взяли участь керівники шести держав – Франції, ФРН, Італії, Бельгії, Нідерландів і Люксембурга. Провідна роль у переговорах належала Р. Шуману, канцлеру ФРН К. Аденауеру і прем'єр-міністрові Італії А. де Гаспері. 18 квітня 1951 р. за результатами переговорів було підписано «Договір про заснування Європейського співтовариства вугілля і сталі» (ЄСВС), що містив 100 статей.

Приблизно третину статей Договору було присвячено практичним проблемам колективного управління вугільною і сталеливарною промисловістю: фінансам, інвестиціям, виробництву, цінам, внутрішньогалузевим угодам, концентрації та регулюванню в умовах конкуренції, заробітній платні й мобільності робочої сили, транспорту, торгівельній політиці [4, 131].

Значна частина статей і преамбула містили викладення політичних цілей ЄСВС. До ЄСВС увійшли шість держав, що брали участь у переговорах. Країни Бенілюксу, які ще 1948 р. об'єднались у митний союз, увійшли до складу ЄСВС у момент утворення цієї організації і дали незмінно підтримали всі проекти поглиблення західноєвропейської інтеграції. Договір набув чинності 10 серпня 1952 р. з терміном дії 50 років. Англія відмовилась приєднатись до ЄСВС. Цього разу вона вмотивовувала свою позицію тим, що вугільна промисловість грає надто велику роль у британській економіці, аби можна було передати контроль над нею міжнародній організації. ЄСВС являло собою наднаціональний інститут. У його межах, справді, вперше до міжнародної практики було запроваджено наднаціональні елементи через делегування країнами-учасницями частини свого суверенітету: вони зобов'язались віддати виробництво вугілля і сталі під контроль міжнародного верховного органу, рішення якого ставали для них обов'язковими [1, 7].

Створення ЄСВС стало своєчасним не лише в політичному, а і в практичному, економічному сенсах. Наднаціональні повноваження Вищого керівного органу виявились дієвим засобом безболісної реструктуризації вугільної та металургійної промисловості, що перебували в стані глибокої кризи. Це забезпечило ідеї інтеграції дедалі більшу підтримку громадськості. З огляду на ці настрої, керівники країн «шістки» вирішили рухатися далі й розширити коло економічної інтеграції на основі інтеграційного початку, що себе виправдав [4, 136].

Отже, вже під час створення Європейського співтовариства вугілля і сталі було визначено загальну концепцію західноєвропейської інтеграції. Створення ЄСВС накреслило її поетапний розвиток від окремих галузей, найважливіших тоді для економіки, до господарства загалом, від економіки – до політичної сфери. Творці інтеграційного процесу прагнули будувати відносини між

державами на мирній демократичній основі. Для цього й було передбачено незалежність органів Співтовариства. Під час утворення керівних органів ЄСВС вони намагалися забезпечити необхідний баланс між національними інтересами та елементами наднаціональності. Вони не мали діяти відповідно до вказівок своїх урядів, і це забезпечувало наднаціональний елемент у діяльності керівних органів ЄС. Велике значення також мав закладений в основу Співтовариства принцип рівності держав-учасниць.

Список використаної літератури

1. Баркалова І. М. Розвиток економічної інтеграції країн Західної Європи у 1950–1960-і рр. ХХ ст. / І. М. Баркалова // Наука. Релігія. Суспільство. 2018. – № 4. – С. 3–9.
2. Европейская интеграция: учебник / под ред. О. В. Буториной. – М.: Изд. Дом «Деловая литература», 2015. – 720 с.
3. Європейська інтеграція: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. – Луцьк, 2016. – 760 с.
4. Утворення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС) // Овчаренко О. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник. – Черкаси: Вертикаль, 2021. – С. 125–137.
5. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – № 4. – 2013. – С. 82–92.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Овчаренко О. І.

Вілецька Н. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ГРЮНДЕРСТВО НА ТЕРИТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ХІХ СТ.

Грюндерство стало періодом в історії Центральної Європи, коли на чолі культурного розвитку стала буржуазія, тому цей час називають періодом класичного лібералізму, попри те, що політичні вимоги буржуазії були реалізовані лише частково і відносно в кінці цієї епохи.

На територію Російської імперії грюндерство прийшло із Німеччини та Австрії у ХІХ столітті.

Це явище переросло у «засновницьку гарячку», масове, безладне утворення промислових, будівельних і торговельних акціонерних товариств, банків, кредитних і страхових компаній.

В першу чергу масова фундація робиться для отримання максимального прибутку. Різноманітні організаційно-правові форми організації бізнесу часто дозволяють зменшити витрати, а також підвищити рівень одержуваного прибутку. Крім того, в певний момент підприємець може побачити, що на ринку, в суспільстві або в області державного регулювання склалися умови, які дозволяють організувати бізнес таким чином, що форма його організації дає можливість отримати вигоди, іноді монопольні і недоступні іншим. Ще однією причиною грюндерства є зняття ризиків відповідальності[1, 373].

Серед провідних представників є Павло Григорович фон Девіз, Петро Іоанович Губонін та Карл Фдорович фон Мекк.

Павло Григорович фон Девіз – російський підприємець і меценат, відомий як будівельник залізниць в Російській імперії.

Фон Девіз володів значним станом і відрізнявся широкою благодійністю, як суспільної, так і приватно. На кошти в Москві у 1876 році була заснована Володимирська дитяча лікарня, що була названа за іменем померлого сина фон Девіза.

У 1869 році він пожертвував значну суму при підставі ліцею в пам'ять цесаревича Миколи.

Любитель музики і сам музикант, фон Девіз мав в Німці свій приватний оркестр, складений з набраних в Німеччині і Франції музикантів. Деякий час музичною частиною завідував С. В. Панченко. Концерти цього оркестру користувалися великою популярністю.

Петро Іоанович Губонін – російський купець 1-ї гільдії, промисловець і меценат.

Починав працювати каменярем, займався підрядами по кам'яних робіт. Згодом разом з інженером Садовським він отримав підряд на будівництво кам'яних мостів Московсько-Курської залізниці.

Разом з В. А. Кокоревих створив Бакинське нафтове суспільство, Північне страхове товариство. Купив також в Криму відомий маєток Гурзуф, завів там велике виноробство і прагнув зробити з нього європейський курорт. Губонін в Гурзуфі побудував Храм Успіння Пресвятої Богородиці.

Мільйонер Губонін замовив художнику І. К. Макарову портрет своєї дружини, яка приїхала в Петербург на зимовий театральний сезон. Але, заплативши за роботу, портрета не взяв, сказавши: «Занадто схожа на себе. Не хочу, щоб вона весь час була у мене на очах» [3,26].

За праці в роботі Російського технічного товариства Губонін отримав звання радника з питань комерції.

Карл Федорович фон Мекк – російський підприємець, один з основоположників російського залізничного транспорту.

Карл Федорович допомагав багатьом установам і товариствам, ось деякі свідчення:

– член Піклування про студентів Імператорського Університету Св. Володимира

– урядовим розпорядженням 1876 року дійсний статський радник Мекк призначений почесним опікуном Кам'янець-Подільської гімназії

– у 1867 році він надав 25 000 рублів Імператорському суспільству любителів природознавства, антропології та етнографії для установи при Московському університеті кафедри антропології.

Після смерті Карл Федорович фон Мекка його справу успадкувала вдова Надія Філаретівна, більше відома як меценатка, що зробила неоціненну допомогу П. І. Чайковському [2,158].

Таким чином, верхівка буржуазії стала не лише збагачувати власні гаманці, а й вкладати у розвиток майбутнього суспільства.

Список використаної літератури та джерел

1. Маркина Л. Г. GRÜNDERZEIT ГРЮНДЕРСТВО // Культура Германии: лингвострановедческий словарь / под общей редакцией проф. Н. В. Муравлёвой. — М.: АСТ, 2006. — С. 373. — 1181 с.
2. Голобуцький В.О. Економічна історія Української РСР. Дожовтневий період : Навч. посібник / В.О. Голобуцький. Київ : Вища школа, 1970. 298 с.
3. Гуржій І.О. Розвиток промисловості України в системі всеросійського ринку (60-90-і роки XIX ст.). Український історичний журнал. 1966. № 10. С. 26.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Звірковський І.В.

Вілецька Н.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

«АБРИКОСОВИЙ ЛІС» ДУНЬ ФЕНЯ

Сьогоднішня відзначається високим рівнем розвитку медицини у світовому масштабі. Тому актуальність пізнання зародження медицини є важливим пунктом розуміння сучасності. Її еволюційний шлях переплітається з усім періодом існування людини. Але те, що зараз у доступі широким масам населення не завжди отримували простий народ. Найчастіше кваліфіковані лікарі служили у медичному приказі, тобто при імператорському дворі. Освіту здобували від роду до роду, оскільки ця сфера була фамільною за своїм характером. Про труднощі у вивченні людського тіла існують збережені до нашого часу записи, які надихають молоде покоління і по цей час. Серед них і повість про «абрикосовий ліс» Дунь Феня.

Варто наголосити, що у період «Трьох Царств» на території Стародавнього Китаю у східній провінції Фуцзянь існувало «три чудотворних лікарів». Серед них Дунь Фень, про його

діяльність у сфері медицини, зокрема написано у «Розповіді про людей надзвичайних» [1, 276].

Дунь Фень мав вражаючі здібності у сфері народної медицини, тому до нього зверталось безліч людей. І оскільки основу медицини Стародавнього Китаю складають рослинні інгредієнти, він поселився на горі Лю, де і здобув славу цілителя. Та не дивлячись на віддаленість щодо поселень, як одного із центру розвитку медицини, він лікував за всіма, на той момент, сучасними тенденціями. Відомо про його діяльність у сфері акупунктури. Також вся китайська медицина засновувалася на принципі «лікувати лише те, що піддається лікуванню; якщо хвороба невиліковна – намагайся полегшити страждання вмираючого». Та попри це лікаря оспівують як цілителя людського тіла. Дунь Фень не займався сільськогосподарською діяльністю через те, що весь свій час він приділяв медичній діяльності.

Також потрібно зазначити, що за свою працю він не брав оплати, мав лікар лише одне прохання до вилікуваних людей – щоб ті, спускаючись з гори, посадили від одного до п'яти абрикосових дерев. З часом виріс абрикосовий ліс, який став домом для багатьох звірів та птахів, лікар же спорудив приміщення для зберігання плодів і залишив невеличку вивіску з надписом «Ті, хто хочуть купити абрикоси, не повинні говорити мені про це, а нехай просто залишать кілограм рису в обмін на кілограм абрикосів» [4, 189]. Проте з часом з'являлися шахраї, котрі залишали менше рису або ж брали більше абрикос. За такі вчинки їх переслідував один із жителів лісу – тигр. Він супроводжував їх аж до будинку. Натомість перелякані люди повертали надлишок і, що було найзагадковішим, у них залишалось стільки ж абрикос, скільки вони приносили рису для лікаря. Таким чином, цей рис діставався людям із складним фінансовим становищем, що часто рятувало їм життя [3, 163].

Відтоді вислів «абрикосовий ліс» став крилатим і використовується по відношенню до китайських лікарів. «Люди абрикосового лісу» – ті, що рятують людське життя.

Список використаної літератури та джерел

1. Пу Сунлін. Монахи-волшебники. Рассказы о людях необычайных / пер. с кит. В. Алексеева ; сост. Н. Федоренко ; предисл. и коммент. В. Алексеева. – Москва : Правда, 1988. – 580 с.
2. Заклятие даоса : китайские повести XVII века / пер. с кит. ; предисл. и коммент. Д. Н. Воскресенского. – Москва : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1987. – 317 с.
3. Оповідки Давнього Китаю : збірник / пер. з кит. І. Зуєв та О. Лишега ; вступ. слово Г. Хорошилова. – Київ : Дніпро, 1990. – 142 с.
4. Путь к Заоблачным Вратам : старинная проза Китая / пер. с кит. ; сост., вступ. ст. и примеч. И. Смирнова ; ил. И. Гусевой. – Москва : Правда, 1989. – 608 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Захарченко М. В.

Гоцман Н.М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СЛОВЕНІЄЮ ТА ХОРВАТІЄЮ У 1991 Р.: НЕМИНУЧІСТЬ І ЗАСОБИ ЗАХИСТУ

Останнє десятиліття ХХ ст. характеризується значними геополітичними трансформаційними рухами серед країн Південно-Східної Європи. Протягом 1980–1990 рр. у цьому регіоні відбувалися дезінтеграційні процеси, які сприяли розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії (СФРЮ). Першими країнами, що вийшли зі складу СФРЮ були Словенія та Хорватія. Словенія із незначними втратами змогла отримати незалежність, на противагу Хорватії, яку спіткали міжетнічні конфлікти. Актуальність статті зумовлена необхідністю знання прикладів здобуття країнами незалежності і усвідомлення шляху України до незалежності.

Метою статті є висвітлення неминучості проголошення Словенією та Хорватією незалежності у 1991 р. та засобів її захисту.

Порушена тема має багату історіографічну базу. Різні аспекти проголошення Словенією і Хорватією незалежності були розглянуті російськими вченими Н. Пілько [1], В. Фрейдзоном [2], М. Мартиновою [3]. Документи, що зібрані у книзі «Словения. Путь к самостоятельности» [4] надають можливість детальніше вивчити історичні події 1991 р. на Балканах. Дослідженням передумов і процесу здобуття Словенією і Хорватією незалежності у 1990-х рр. займалися ряд українських науковців – А. Демешук [5], Г. Палій [6], І. Чміль [7] та ін.

Криза та розпад СФРЮ були неминучими. Відсутність єдиного економічного простору, інтегрованого ринку, економічна ізоляція республік, розклад партій, крах комуністичної самоврядувальної ідеології, заміна югославізму на націоналізм, криза політичної системи, міжетнічні конфлікти, зовнішньополітичні чинники (підтримка США та іншими західними країнами новостворених держав) сприяли відокремленню республік [3, 135–136].

Події у Словенії стали «першим дзвінком» до геополітичних змін на Балканському півострові. Від 1980-х рр. у Словенії спостерігаються опозиційні тенденції, що пропагували встановлення демократичного ладу, покращення економічного та культурного життя країни [1, 409]. У 1987 р. вперше ідея незалежності з'явилася в журналі «Нова ревія», в якому автори полемізували про державний суверенітет та народ як його носія [1, 412]. Подібні настрої були підтверджені Травневою декларацією (8 травня 1989 р.): «Ми хочемо жити в суверенній державі словенського народу» [4, 106]. На 1991 р. у словенському суспільстві існувала достатньо сформована національна економіко-культурна система [3, 137].

Від 1988–1990 рр. у Словенії починаються трансформаційні рухи: формування нових політичних партій (найбільша з них – «Демократична опозиція Словенії» або ДЕМОС), створення Закону про нову систему виборів від 27 грудня 1989 р., вилучення слова «соціалістична» з офіційної назви «Соціалістична Республіка Словенія», вихід з Союзу комуністів Югославії у 1990 р., проведення багатопартійних виборів у квітні 1990 року [7, 76].

За результатами цих виборів 55% голосів отримала «Демократична опозиція Словенії». Основні положення програми свідчили про спрямування на європейський образ життя. Спочатку вона не виключала можливості перебування Словенії у складі конфедеративної Югославії із демократичними засадами та ринковою економікою [1, 417–418].

На першій сесії Скупщини Республіки Словенія 9 травня 1990 р. Голова Президії М. Кучан назвав причини виходу Словенії зі складу СФРЮ: відсутність демократії, політика централізації, небажання республіки надавати грошову підтримку відсталим областям та краям. «...Ми можемо з великою мірою впевненості сказати, що нам після стількох років перебування в єдиній югослав'янській державі з іншими народами зовсім ясно, що неможлива Югославія, заснована на гегемонії одного народу, ні Югославія, яка заснована на гегемонії однієї політичної партії» [4, 151]. Словенію підтримала лише Хорватія, інші республіки не наважувалися виступити проти СФРЮ [1, 420].

23 грудня 1990 р. на виборчі дільниці знову були запрошені словенці, щоб висловити свою думку на референдумі щодо незалежності та суверенітету своєї країни. У ході голосування 88,2% виборців (що дорівнює 93,2% тих, хто має право) підтримали вихід з Югославської Федерації. Це був справжній плебісцит, який був прелюдією до офіційного проголошення незалежності. Воно сталося 25 червня 1991 року. На наступний день на територію незалежної Словенії відбулося військове втручання Югославської народної армії (ЮНА) – найпослідовнішим провідником централізаторської комуністичної політики керівництва Югославії. За ним сталася «Десятиденна війна». Після втручання міжнародного співтовариства ЄЕС військові події закінчилися підписанням Бріонської угоди 7 липня 1991 р. згідно якої відбулося припинення вогню [1, 420; 6, 115].

Більш небезпечний та кровопролитний конфлікт відбувся на території Хорватії через напружені сербсько-хорватські відносини та протидію ЮНА сецесії республіки. Від 1990 р. у Хорватії прослідковуються тенденції до підвищення привабливості ідеї суверенної держави. Національне питання вийшло на перший план, коли правлячий режим Югославії дійшов до свого краху [3, 136].

За прикладом Словенії у квітні – травні 1990 р. у Хорватії були проведені вибори, де більшість голосів отримало ХДС (Хорватська демократична співдружність) та на посаду Голови Президії було затверджено Франьо Туджмана. У поправці до Конституції (червень, 1991 р.) хорватська держава була проголошена суверенною країною хорватів та інших народів. В той же час статус сербів як державотворчого народу був ліквідований і в Конституції вони навіть не згадувалися. На думку В. Фрейдзона «визнання сербів конститутивним народом <...> відкривало можливість такого територіального розколу, який робив саме існування цієї держави як цілого неможливим». На фоні конфлікту сербів та хорватів Ф. Туджману вдалося об'єднати останніх та швидше наблизитися до незалежності. З іншого боку цей міжетнічний конфлікт привів до того, що почалися озброєні сутички між сербами та хорватами через спірні території.

На кордоні Хорватії та Сербської Країни у квітні – травні 1991 р. місцеві перестрілки переросли у повномасштабну війну із вигнанням корінного населення. Враховуючі таку ситуацію керівництво Хорватії оперативно укомплектувало армію, яка і вступала в бій з ЮНА [2, 275].

Хорватія проголосила свою незалежність в той же день, що і Словенія – 25 червня 1991 року. Бойові дії продовжувались, навіть становилися інтенсивнішими. Із проголошенням суверенітету держава надала широкі права сербам, але це не вплинуло примирення сторін. Влітку 1991 р. бої поширилися на всі області Хорватії, що мали спільний кордон із Боснією, Чорногорією, Воєводиною. Завершення цього етапу війни стало можливим завдяки економічним санкціям ООН проти Сербії та Чорногорії, розміщення «блакитних касок» ООН у Хорватії задля підтримки миру [2, 277].

Отже, розпад СФРЮ був передбачуваним та очікуваним. Вагому роль у цьому процесі зіграли дві держави – Словенія та Хорватія, які першими виступили за сецесію від СФРЮ. Керівництво Республіки Словенія, як однієї з провідних країн федерації, змогло консолідувати народ та привернути увагу західних країн до її проблем. Це допомогло пройти цей шлях максимально вдало. У той же час на шляху до незалежності Республіка Хорватія мала більші перешкоди. Причиною цього були міжетнічні конфлікти, які згодом переросли у війну. Отримання суверенітету стало реальним завдяки допомогі міжнародних організацій.

Список використаної літератури

1. Образование независимой республики Словения (1980–2006 гг.) / Н. С. Пилько // История Словении / Л. А. Кирилина, Н. С. Пилько, И. В. Чуркина. – СПб., 2011. – С. 407–441.
2. Фрейдзон В. И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.) / В. И. Фрейдзон. – СПб.: Алетейя, 2001. – 318 с.
3. Мартынова М. Ю. Балканский кризис: народы и политика / М. Ю. Мартынова. – М., 1998. – 466 с.
4. Словения. Путь к самостоятельности. Документы. – М.: Индрик, 2001. – 552 с.
5. Демещук А. Шлях Республіки Хорватії до міжнародного визнання / А. Демещук // Етнічна історія народів Європи. – 2017. – Вип. 52. – С. 89–95.
6. Палій Г. Крах Югославії: від єдиної держави до національної фрагментації Західних Балкан / Г. Палій // Магістеріум. Політичні студії. – 2002. – С. 111–118.
7. Чміль І. І. Коаліція «Демос» як чинник трансформації політичної системи Словенії / І. І. Чміль // Наукові праці. Серія Політологія. – Миколаїв. – 2015. Т. 260. – Вип. 248. – С. 74–78.

Гриценко О. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДРУГА АНГЛО–БУРСЬКА ВІЙНА 1899–1902 РР.

На кінець XIX ст. на території сучасної Південно-Африканської Республіки існували Капська колонія, колонія Наталь та ще дві незалежні бурські держави: Трансвааль і Оранжева вільна держава.

Виявлення на території Оранжевої республіки алмазних родовищ, а в Трансваалі – золотоносних родовищ сприяло притоку в ці держави іноземців, головним чином британських

підданих. Іноземці, яких бури прозвали ойтлендерами (чужаками), все наполегливіше заявляли про бажання отримати цивільні права. Крім того, вони просили скасувати податок на видобуток золота, зниження митного податку, встановити рівність англійської мови з голландською та зняття заборони тим, хто не є прибічником кальвінізму, обіймати державні посади [1, 47].

Правлячі кола, як у метрополії, так і в південноафриканських колоніях, прагнули скористатися фактором ойтлендерів для того, щоб прибрати до рук Трансвааль та Оранжеву Республіку. У пресі нагніталася істерія з приводу безправного становища ойтлендерів. Тим самим британська громадська думка готувалася до майбутньої війни.

Однак перша спроба вирішити питання силовим шляхом зазнала фіаско. У 1895 р. бойовий загін приватної гірничорудної компанії перетнув кордон Трансваалю з боку Родезії і спробував захопити Йоганнесбург. Але два дні по тому загін був оточений і взятий у полон бурами. Стало зрозуміло, що без втручання британської армії експансія не має шансів на успіх.

Одночасно тривав дипломатичний тиск. Після довгих перемовин президент Трансваалю Поль Крюгер фактично погодився на всі вимоги щодо громадянства та прав ойтлендерів і навіть у чомусь перевершив їх. Це поставило Британію в незручне становище, оскільки привід починати війну де-факто зник. Тоді Британія просто відкинула ці пропозиції, як і пропозицію вдатися до третейського суду, сказавши що «вони запізнилися». У свою чергу, Поль Крюгер висунув Великобританії ультиматум, вимагаючи вивести британські війська з Наталю та Капській колонії.

Логіка цього здавалося, невиправданого кроку, лежала радше не в політичній площині, а в етичній: військова та технічна перевага величезної Британської імперії і крихітної Бурської держави однозначно свідчила про те, що бури втратять свободу. Питання було лише в тому, здадуться вони без бою, або ж чинитимуть опір. Бури зробили вибір на користь боротьби [2, 19].

Окрім загону артилерії Бурські республіки не мали регулярної армії взагалі. Основна частина армії у військовий час набиралася з числа добровольців, за міліційним принципом. Основним бойовим підрозділом був «командо» – рівний за чисельністю британському батальйону. озброєння бурських армій було досить сучасним. Основною зброєю у бурських піхотинців була п'ятизарядна гвинтівка Маузера зразка 1895 р.

Британська армія в південноафриканських колоніях налічувала до моменту початку війни від 24 до 28 тис. бійців. З технічної точки зору вона відставала від бурської: гвинтівки Лі-Метфорда були гірше Маузерів, а артилерії взагалі не було. В тактичному відношенні британські частини не були пристосовані до специфічних умов театру військових дій. Бури найчастіше ж були фермерами, природженими мисливцями та добре знали свою місцевість [3, 153].

Першими почали військові дії бури. Вони завдали превентивного удару, розраховуючи розгромити британські частини в Південній Африці до перекидання основних сил Британської імперії на театр військових дій. Війська бурів перейшли кордон 12 жовтня 1899 р. Загін в 5 тис. чол. під командуванням генерала Кронье взяв в облогу місто Мафекінг, де знаходився британський гарнізон у 700 чол. У листопаді Кронье з більшою частиною сил рушив на південь, до містечка Кімберлі, та взяв його в облогу 15 жовтня, у той час в Кімберлі перебував колишній прем'єр Капської колонії та ідеолог британської колонізації Африки – Сесіль Родс. Наступ бурів змусив британську владу вжити термінових заходів для деблокування обложених гарнізонів [4, 87].

У листопаді британці силами 1 піхотної дивізії знімають облогу міста, відбулися бої біля станції Бельмонт, а 25 листопада біля Енслінських висот. Британці відбили території, але ціною великих втрат. На Натальському фронті бури в жовтні 1899 р. взяли Чарльстаун, Ньюкасл, Гленко і взяли в облогу Ледісміт, де був блокований британський загін генерала Уайта. Спроба генерала Буллера деблокувати Ледісміт призвела до поразки у битві. Британське командування почало масове перекидання військ до Південної Африки. Для компенсації нестачі гармат, з декількох кораблів були зняті морські гармати і встановлені

потім на імпровізовані лафети. Незабаром британські війська перейшли у широкий наступ по всій території, бурські загони почали відступати та переходити до партизанської тактики. Бурські повстанці продовжували боротьбу до 31 травня 1902 р.

Отже, Друга англо-бурська війна завершилась підписанням мирного договору, за яким бури визнали анексію Трансваалю та Оранжевої республіки, бури визнали владу Британії, але британці натомість оголосили всім учасникам війни амністію, було обіцяне в майбутньому самоврядування на цих територіях, дозволялася голландська мова в школах та судах.

Список використаних джерел та літератури :

1. Девет Х. Война буров с Англией / Х. Девет. – М., 2010. – 213 с.
2. Конан-Дойль А. Англо-Бурская война / А. Конан-Дойль. – М., 2004. – 148 с.
3. Дроговоз И. Англо-бурская война 1899–1902 гг. / И. Дроговоз. – Мн., 2004. – 261 с.
4. Giliomee H. The Afrikaners: Biography of People. Charlottesville, 2004. P. 238

Науковий керівник: к. і. н., доцентка Іржавська А. П.

Дем'яненко Д. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОСІЙСЬКА ІМПЕРІЯ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Метою статті є дослідження є дослідження соціально-економічного становища Російської імперії в післявоєнний період в першій половині ХІХ століття.

У першій половині ХІХ ст. Російська імперія залишалася країною аграрною. Її сільське господарство ґрунтувалося на кріпосницьких принципах. Кріпацтво надавало вирішальний вплив на економіку в цілому.

Економічне значення кріпосного права до початку ХІХ ст. змінилося. У ХVІІ – ХVІІІ ст. воно певною мірою забезпечувало стійкість соціальних відносин, дозволяло державі вирішувати нагальні господарські завдання, впливати на всі верстви населення. Однак уже в кінці ХVІІІ в. можливості кріпацтва були вичерпані та проявили його гальмівний вплив.

В цілому сільське господарство Росії зберегло досягнутий рівень. З 1831 по 1860 р. щорічний вивіз хліба за кордон зріс майже в 4 рази, а його щорічний збут всередині країни в 9 разів перевищував обсяги вивезення.

Однак нові процеси, поступово проникали в село, погано уживалися з традиційною кріпосницькою системою. Повільно, але постійно росла товарність поміщицького і селянського господарств. Це означає, що все більше продуктів вони виробляли на продаж. Це підштовхувало поміщика до сільськогосподарського підприємництва, неможливого без застосування передової агротехніки. Але впровадження нових знарядь праці ускладнювало панування кріпацтва: підневільний робітник не був зацікавлений в нових знаннях, освоєнні нової техніки, нових прийомів роботи [1, 100].

Важливі зміни відбувалися і в селянському господарстві. Саме в першій половині ХІХ ст. почався процес майнового розшарування селян, що розділив їх пізніше на багатих куркулів, середняків і бідняків. З'явилося чимало промислових сіл, для жителів яких сільськогосподарські заняття стали другорядними. Є відомості про виникнення серйозних селянських капіталів. Багатьом селянам вдавалося організувати на селі виробництво найпростіших промислових товарів, розподіляючи роботу між селянами. Активно діяли скупники вироблених в селах товарів. Все це було новим, незвичним.

Величезні простори оброблених земель належали поміщикам і державі. Оскільки ні купці, ні розбагатіли селяни, ні різночинці не могли придбати землю у власність, значні площі були вилучені з ринкового обігу і експлуатувалися дідівськими способами. З іншого боку, що пустують, взяті в оренду купцями або заможними селянами, розроблялися хижачьки: тимчасові господарі не були зацікавлені в збереженні їх родючості. Та й громадська система

господарювання поступово ставала не вигідною ні багатому, ні середнього селянина. Вона сковувала їх ініціативу, не давала можливості застосувати капітал для розширення сільськогосподарського виробництва.

Відсутність розвинутої дорожньої мережі ускладнювала зв'язки між губерніями. Достаток зерна в одних районах часто сусідило з його недоліком в інших. Тому ціни на хліб коливалися дуже значно, що не сприяло стабілізації економічної ситуації [3, 99].

Кріпацтво впливало і на розвиток російської промисловості. На початку XIX ст. великим промисловим центром став Петербург. Левова частка льонопереробних і бавовняних підприємств знаходилася в Московській і Володимирській губерніях. Основним металургійним центром залишався Урал.

Відмінною рисою російської промисловості було її вкрай нерівномірне розміщення, прямо пов'язане з існуванням кріпацтва. Галузі важкої промисловості, засновані на кріпосній праці, в XIX ст. почали відставати від європейських. За виплавки чавуну, наприклад, в кінці XVIII ст. Росія стояла на одному рівні з Англією, а в 1859 р. Англія виплавляла його вже майже в 12 разів більше. Таку ціну платила Росія за збереження кріпосного права і пізній початок технічного перевороту, який відноситься до 30-х р. XIX ст.

Досягнутий в 40 - 50-ті рр. підйом промислового виробництва був безпосереднім наслідком поступового переходу від ручної праці до машинної. На зміну мануфактурі йшла фабрика, оснащена машинами і заснована на машинних технологіях. Технічний переворот підвищував продуктивність праці, збільшував кількість виробленої продукції, робив її дешевше. До 1860 р. число великих підприємств тільки в обробній промисловості зросло в 3 рази [2, 90].

Гальмівний вплив кріпацтва проявився перш за все в повільному зростанні чисельності робітників. У 1860 р. майже половина з них працювала в кріпосній промисловості. Та й вільнонаймані робітники в масі своїй були кріпаками або державними селянами, відпущеними на підприємство за згодою поміщика або чиновника. Поміщик часом точно вказував, у кого працювати заробітчани, як витратити зароблені гроші і т. п. Як правило, робітники-заробітчани поривали зв'язків з селом і в жнива покидали підприємства. Навесні і влітку промислове виробництво доводилося скорочувати або зупиняти. Не будемо забувати і про те, що поміщик в будь-який момент міг вимагати повернення кріпосного в село.

Кріпосні фабриканти отримували від поміщиків кріпаків же робітників, віддаючи за кожну пару робочих рук по 100 рублів, велику на ті часи суму. Складалася парадоксальна ситуація: кріпак володів кріпаками, іноді обчислювальними сотнями і тисячами душ. Ціна звільнення від кріпосного стану для таких підприємців коливалася від 200 до 650 рублів, доходючи часом до кількох тисяч.

Традиційною і вельми болючою для Росії проблемою була нерозвиненість шляхів сполучення. На розвиток економіки негативно впливали труднощі, пов'язані з доставкою товарів в різні райони країни. Не вистачало торгових точок. Оптова торгівля як і раніше здійснювалася на ярмарках.

Внутрішній ринок залишався досить вузьким. Причини зрозумілі. Купівельна спроможність основної маси населення була низькою. Селяни, вічно відчували брак грошей, вважали за краще проводити максимум можливого в власному господарстві, не вдаючись до послуг купця.

Обсяги зовнішньої торгівлі в першій половині століття істотно збільшилися. Вивіз виріс в 3, ввезення – в 4 рази. Однак основними предметами російського експорту залишалися хліб, льон, ліс, інші продукти землеробства і сировина. Вартість готових виробів становила лише 3% від загальної вартості експорту [4, 78].

Значний вплив на фінансовий стан країни надали війни. Нашестя Наполеона в 1812 р. розорило багато районів імперії. Збідніло чимало поміщицьких і селянських господарств, десятки міст лежали в руїнах. Загальна сума матеріальних втрат склала 1 млрд рублів.

Державні фінанси вдалося привести в відносний порядок лише в 30-х рр., коли за справу взявся міністр фінансів Є. Ф. Канкрін. У 1839 р. був встановлений постійний курс срібних і

паперових грошей. Головною витратною статтею і при Е. Ф. Канкріні залишалося утримання армії і флоту (в 1850 р. – більше половини бюджету). Постійними і найбільш дохідними джерелами бюджету були подушна податки і «питні збори» [1, 56].

Кримська війна завдала економіці Росії важкий удар. З економічної точки зору Кримська війна була одним з найважчих випробувань за два століття – XVIII і XIX.

Таким чином, Кримська війна підписала смертний вирок кріпосному праву в Росії. Кріпацтво заважало розвитку промисловості, торгівлі, підприємництва. Воно прирікало країну на відставання від провідних індустріальних країн.

Звичайно, кріпосна економіка не могла впасти сама по собі. Були потрібні енергійні зусилля, щоб звільнитися від кріпацтва, що став гальмом розвитку Росії.

Список використаної літератури

1. Лачаева М. Ю. История России. XVIII – начала XX века: Уч. / М. Ю. Лачаева, Л. М. Ляшенко, В. Е. Воронин и др. – М.: Инфра-М, 2017. – 240 с. – [Електронний ресурс]. – <https://znanium.com/catalog/document?id=340843>
2. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. – 346 с. – [електронний ресурс]. – <https://www.twirpx.com/file/1500886/>
3. Соловьева А. М. Промышленная революция в России в XIX в. / А. М. Соловьева. – М.: Наука, 1990. – 274 с. – [електронний ресурс]. – <https://www.twirpx.com/file/765519/>
4. Федоров В. А. История России. 1861–1917: для студентов вузов по исторической специальности и историческому направлению / В. А. Федоров. – Изд. 2-е, испр. – М. : Высш. шк., 2004. – 383 с. – [електронний ресурс]. – <https://www.twirpx.com/file/32392/>

Науковий керівник: к. і. н., доц. Звірковський І. В.

Дзюра Ю. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ВЕЙМАРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ – РОЗВИТОК ТА ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ

Проблема взаємовпливу культури та політики, зважаючи на її як теоретичне, так й практичне значення, не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Особливо показовим є порівняння відтворення культурних феноменів в умовах різних політичних режимів в межах однієї країни. В цьому контексті значний інтерес становить аналіз розвитку культури двох протилежних Німеччин – демократичної Веймарської республіки та тоталітарного Третього Рейху.

Життя в Веймарській республіці, що проіснувала з 1919 до 1933 року, було максимально непростим. Версальський договір поставив Німеччину в жахливе становище. Політики, які не звикли до демократії, просто не розуміли, що робити, а інфляція була настільки страшною, що обклеїти стіни купюрами було дешевше, ніж купити шпалери. Проте мистецтво того часу не тільки продовжувало розвиватися, а й випередило кілька країн-переможців, подарувавши світові новий напрямок [1].

Після виснажливої Першої світової війни змучені німці нарешті відчували себе вільними. Багато поглянули на світ по-новому, і цей погляд відбився в музиці, літературі, театрі та живописі. Це призвело до того, що під час існування Веймарської республіки Німеччина стала центром європейського експресіонізму [1].

Звичайно, найяскравіше це проявлялося саме в образотворчому мистецтві. До середини 1920-х рр. воно, як і багато інших сфер культури, було пронизане спогадами з фронту. У цей час найчастіше зображувалися «маленькі люди», що стали перед жахливим ликом війни [1].

Після 1925 року, коли економіка стабілізувалася, основною течією в німецькому живописі стала «нова речовинність». Художники будували модель кристально ясного і детально опрацьованого світу, прагнучи показати, наскільки бездушною і механічною була

дійсність. Цей дивний напрям поєднував реалізм зі схильністю до абстракції і стилізації, тому при погляді на такі картини ставало некомфортно. Перебіг поділялося на два крила: праве, що прагне до довоєнного неокласицизму, і ліве, яке займалося соціальною критикою і карикатурою [1]. Пізніше роботи художників лівого крила були названі нацистами «дегенеративним мистецтвом» і підлягали знищенню. Художниками лівого крила були Отто Дікс і Макс Бекман.

Расова теорія, що була найважливішим елементом націонал-соціалістичної ідеології, була до початку 1930-х років істотно модернізована. І засобом цієї модернізації став культурно-політичний аспект, який перетворив расову теорію в расово-культурну ідеологію НСДАП. Звідси стає зрозумілим, що найважливішим пропагандистським досягненням націонал-соціалістичної ідеології було визнання культури як надзвичайно значущого елементу суспільного життя, здатного активно впливати на світогляд мас.

Створюючи «новий рейх», нацисти прагнули всіляко підкреслити конструктивні можливості свого режиму. Культура уявлялась їм вельми зручним засобом для такої «демонстрації», і тому вони невпинно проголошували необхідність «відродження» німецької культури і подолання її «занепаду і кризи», іншими словами, нацисти хотіли створити нову, «хорошу» культуру, відповідну до їх ідеології і політики [3].

Вони називали культуру попереднього історичного періоду «звироднілою, хворою, деградованою», тобто відмовляючись від досвіду і цінностей недавнього минулого, нацизм поміщав людину в «історичне ніщо» і давав зрозуміти, що владі все дозволено. Такий історичний нігілізм робив можливим крайнє вираження політичного волюнтаризму й анархії і створював умови для безмежного маніпулювання людьми [3].

Виходячи з принципів політичного керівництва культурою, нацисти створили систему придушення і заохочення культурного виробництва Німеччини. Придушення втілювалося в тоталітарному контролі і безумовному підпорядкуванні культури нацистській ідеології, а заохочення виражалося у створенні державних установ і громадських організацій, що були покликані регулювати і стимулювати культурне виробництво. Діяч культури в Третьюму рейху позбавлявся свободи творчості, але при лояльному ставленні до нацистського режиму отримував можливість успішно реалізувати свій творчий хист [4].

Тоталітарний режим нацистської Німеччини припускав і вельми важливе значення суб'єктивного фактору в політиці у галузі культури. Концентрація в руках нацистського фюрера необмеженої влади, його величезний вплив на всі сфери життя в Третьюму рейху від економіки до культури визначали основні напрямки культурно-політичної діяльності НСДАП і культурного життя в Третьюму рейху.

Можна розглядати мистецтво Третьюго рейху як якийсь період в історії німецької культури, що має самостійне значення. На перший погляд, для цього чимало підстав: еkleктизм образотворчого мистецтва і архітектури, їх спрямованість у минуле з опорою на класицизм, спрощеність художньої форми, оспівування в мистецтві колективного початку тощо. Тому мистецтво нацистського часу в цілому легко впізнається. І це природно, тому що в ідеологічній боротьбі проти недозволених форм мистецтва нацисти приділяли багато уваги питанням естетики, прагнучи обґрунтувати власні художні ідеали, демагогічно використовуючи для цього такі поняття, як «народність», «ясність, правдивість і простота». На противагу «швидкоплинності і тимчасовості» нових напрямків європейського та німецького мистецтва (експресіонізму, футуризму, дадаїзму тощо) вони зверталися до «вічних цінностей»: античних ідеалів краси і класицизму XIX століття [2].

Очевидно, що основною умовою природного формування епох і стилів в культурі є свобода, самостійність мистецтв, незалежність від політичної кон'юнктури – це саме те, що визначає свободу творчості і виникнення інновацій в мистецтві. Більшість дослідників визнає, що в культурі Третьюго рейху як раз і була відсутня ця «інноваційність» – там не було відкрито нових шляхів, не було створено незвичайних художніх форм. На це накладається і явна політизованість цілого ряду творів мистецтва [3].

Отже, пріоритетність політичних цінностей визначала ставлення націонал-соціалістів до нових напрямків європейського та німецького мистецтва. Ці нові напрямки в мистецтві того часу ідентифікувалися в свідомості мас з економічними, соціальними і політичними потрясіннями 10-х-20-х років ХХ століття. Нестримна, ні з чим не згідна комерціалізація суспільного життя в роки існування Веймарської республіки визначила подвійність художнього ринку: художнє виробництво, де тиражували культурні феномени індустріальними методами, і суто індивідуалізована художня творчість, надзвичайно відірвана від смаків мас. Діячі культури, художники дуже болісно відчували на собі негативний вплив ринкових відносин – вони або переважно вимушено втягувалися в виробництво масової та популярної художньої продукції, або поповнювали армію безробітних. Для 1930-х характерною стала загальна атмосфера жорсткого соціально-психологічного тиску, заідеологізованість, цензура та підпорядкованість образотворчого мистецтва тоталітарному нацистському режиму.

Список використаної літератури

1. Гэй П. Модернизм. Соблазн ереси от Бодлера до Беккета и – далее / П. Гэй. – М. : Ад Маргинем Пресс, Музей современного искусства «Гараж», 2019. – 492 с.
2. Голомшток И. Тоталитарное искусство / И. Голомшток. – М. : Галарт, 1994. – 268 с.
3. Искусство, которое не покорилось. Немецкие художники в период фашизма 1933-1945 / сост. и пер. С. Д. Комаров. – М. : Искусство, 1972. – 344 с.
4. Красноглядова Л. М. Фашизм и изобразительное искусство Германии / Л. М. Красноглядова, В. Я. Шапиро // Новая и новейшая история. – 1968. – № 5. – С. 109-118.

Науковий керівник: к.і.н, ст. викл. О. М. Абразумова

Зима А. Г.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ГРЕЦЬКЕ ПИТАННЯ У ВІДНОСИНАХ МІЖ ВЕЛИКИМИ ДЕРЖАВАМИ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

На завершальному етапі і тим більше після завершення Другої світової війни визначаються напрямки міжнародних відносин в Європі. На Балканах зустрілися інтереси Великої Британії і Радянського Союзу, посилювались позиції Сполучених Штатів. Післявоєнна Греція стала певним полігоном для відпрацювання засобів утримання європейських країн в зоні впливу західних держав. Сучасна Греція досить активний гравець у Середземному регіоні, член НАТО, предмет впливу з боку Російської Федерації, особливо в аспекті відносин із Туреччиною, і тому поєднуючи всі ті чинники означена тема є актуальною для студентів-міжнародників.

Метою статті є висвітлення складових грецького питання у відносинах між Великою Британією, Сполученими Штатами і Радянським Союзом в 1944 – 1949 роках.

Основні дослідження даної теми пов'язані з грецькими, англійськими і американськими авторами [1, 2]. Серед російських публікацій відносно грецького питання слід зазначити дослідження А. Калініна [3; 4]. В українській науковій літературі означена тема відображена В. Крушинським, В. Манжолою [5], О. Овчаренком [6] в розділах з історії виникнення «холодної війни» загальноісторичних праць.

Під час Другої світової війни в Греції проти німецьких окупантів існував потужний рух Опору. Провідною організацією був Національно-визвольний фронт (ЕАМ), на чолі якого стояли ліві сили, головним чином комуністи. Супротив здійснювала також Національно-визвольна армія Греції (ЕЛАС), де важлива роль також належала комуністам. Наприкінці жовтня 1944 р. більша частина території Греції була звільнена від нацистів саме завдяки діям ЕЛАС. До влади могли прийти комуністи, як це сталося у сусідній країні – Югославії. Але у

грудні 1944 р. в Греції висадилися частини королівської армії й англійські війська та ввійшли в Афіни. В країні розпочалися їх зіткнення з партизанськими загонами комуністів [5, 69].

Під час зустрічі Сталіна і Черчилля в жовтні 1944 р. була досягнута «відсоткова угода», згідно якої Греція відходила до британської сфери і Москва порадила грецьким комуністам дійти згоди з іншими політичними силами. Англійці жорстоко придушили повстання лівих сил в Афінах, повернули до Греції емігрантський монархічний уряд з Каїра. 12 лютого 1945 р. в передмісті Афін Варкізі (нині Варі) за участі британських представників було підписано угоду між емігрантським урядом Пластіраса і лівими силами Опору про припинення кровопролиття і проведення плебісциту з питання державного устрою в Греції [5, 69].

Однак миру в Греції складно було очікувати. Не привели до миру і проведені під наглядом західних держав парламентські вибори (перемогли монархісти) і після цього – плебісцит. За монархію проголосувала більшість, і король Георгій XI повернувся в Афіни. Але в країні тривала збройна боротьба між королівською армією і силами партизанів. Жорстока громадянська війна між монархістами і комуністами тривала до жовтня 1949 року. Черчилль вважав, що Сталін порушив неофіційну угоду про розподіл сфер впливу на Балканах [1, 86].

Грецький уряд офіційно звернувся до США за допомогою. Події в Греції дуже турбували Захід. Питання розглядалося в ООН, проте ні до яких висновків не прийшли. Монархічні сили, які підтримував Захід, не могли здолати комуністичних повстанців багато в чому завдяки підтримці, яку ті отримували від Югославії, Болгарії та Албанії. Партизани контролювали значну територію Греції, часом до половини площі країни. У разі необхідності вони переходили на територію згаданих держав і ставали недосяжними для грецьких урядових військ [1, 88].

Захід вважав Грецію виключно важливим стратегічним чинником. І не тільки тому, що це була остання фортеця капіталізму на Балканах, а ще й як «коридор», через який комунізм міг поширитися на Західну Європу, зокрема на Італію та Францію, де позиції комуністів були в той час сильними. Вирішилася грецька проблема на користь Заходу [3, 157]. Перевага урядових сил в Греції була пов'язана, з одного боку, з допомогою, яку грецький королівський уряд отримав від американців за доктриною Трумена, а з іншого, у зв'язку з тим, що в березні – липні 1948 р. розпалювалася сварка між Сталіним і Тіто. Радянсько-югославські відносини з дружніх перетворилися в ворожі [2, 273].

Югославія 24 липня 1949 р. закрила свій кордон з Грецією. Це позбавило комуністичні партизанські сили Греції можливості отримувати югославську допомогу. До липня 1949 р. у Йосип Броз Тіто у відповідь знищив усі осередки комуністичних партизан на території Югославії та закритий кордон для її солдатів. Водночас генерал Александрос Папагос почав масовані атаки сил комуністів у Північній Греції [2, 300].

У результаті грецька армія лівих сил була розбита і більше не могла чинити опір. До вересня 1949 р. більшість партизан втекли до Народної Республіки Албанія, однак албанська сторона оголосила заборону на будь-яку діяльність грецьких партизанських груп на своїй території, ймовірно, не без впливу СРСР. 16 жовтня 1949 р. керівник грецьких комуністів Нікос Захаріадіс оголосив про припинення бойових дій, що фактично поклало край громадянській війні. А коли грецькі урядові війська зайняли головну базу комуністичних сил – гору Грамос, то ті 16 жовтня 1949 р. змушені були припинити боротьбу.

Радянську політику на Балканах у другій половині 1945 – на початку 1946 рр. в Лондоні й у Вашингтоні вважали експансіоністською. В Англії та США вважали, що вона є частиною добре продуманої стратегії прориву Москви до Східного Середземномор'я та Близького Сходу. Ситуація в Греції підштовхнула до проголошення 1947 р. «доктрини Трумена», що стало однією з основ американської політики в роки «холодної війни» [6, 92]

Таким чином, позиції СРСР, США та Великої Британії корінним чином вплинули на розвиток подій у післявоєнній Греції. В цілому, саме підтримка з боку США призвела до перемоги грецького уряду. Чималу роль у вирішенні громадянської війни зробили сусідні з Грецією країни, найбільше з них – Югославія. Задля підтримання отриманих позицій в регіоні, Греція в 1952 р., разом із Туреччиною вступає до НАТО, що остаточно поклало край

радянським намаганням та мріям про повністю комуністичні Балкани. Адже саме через Грецію, комуністичні сили могли прийти до влади в Італії та Франції.

Список використаної літератури

1. Andre Gerolymatos, *Red Acropolis, Black Terror: The Greek Civil War and the Origins of Soviet-American Rivalry, 1943–1949*. – New York, 2004. – 336 p.
2. Lars Barentzen, John O. Iatrides, Ole Langwitz Smith. *Studies in the history of the Greek Civil War, 1945–1949*. – Copenhagen: Museum Tusulanum Press. – 1987. – 324 p.
3. Встречными курсами: Политика СССР и США на Балканах, Ближнем и Среднем Востоке в 1939–1947 гг. – Киров, 2014. – 354 с.
4. Калинин А. А. На переднем рубеже холодной войны: США, СССР и Гражданская война в Греции (1944–1949 гг.) / А. А. Калинин. – Киров, 2018. – 616 с.
5. Початок холодної війни та становлення біполярної структури міжнародних відносин // Міжнародні відносини та світова політика: підручник / кер. авт. кол. В. Ю. Крушинський; за ред. В. А. Манжолі. – К., 2010. – С. 61–94.
6. Зародження «холодної війни» 1946–1947 рр. // Овчаренко О. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник. – Черкаси: Вертикаль, 2021. – С. 85–96.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Овчаренко О. І.

Коваль Р. П.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЧАЙНА ЦЕРЕМОНІЯ В КИТАЇ

Чайне дійство – це тонка техніка роботи зі станом, яка вчить створювати правильне середовище – як внутрішнє, так і зовнішнє – досягаючи гармонії між ними. Церемонія приготування чаю є ритуальною формою, яка досі проводиться в країнах Східної Азії. В кожній країні є свої особливості приготування чаю, є свої традиції і цей процес проходить по-різному, але у всіх них одна мета – досягти гармонії людини з природою [1, 2].

Елегантно пити чай весь світ навчила Піднебесна, де і зародився звичай проведення чайних церемоній. Тут до чаю особливе ставлення – це не просто національний напій, а «вогник життя» і «наймудріша з рослин».

Чай у Китаї відносять до «сімох речей, які вживають щоденно». Китайська чайна культура є унікальною і неповторною. Чай – це не просто напій, який ми звикли смакувати, він відіграє важливу роль у традиційній китайській медицині, кухні та буддизмі.

«Чайна культура Китаю» є різною в кожному регіоні держави. Вони відрізняються традицією вирощування та вживання чаю. Наприклад, «чайна культура Центральних рівнин Китаю» відрізняється від більш оригінальної культури Південно-Західного Китаю, звичай якої розповсюджені в провінціях Юньнань, Гуйчжоу та Сичуань. Ці райони особливі тим, що ще з давнини тут вирощували чай і у новий час вони не зазнали великого зовнішнього впливу та зберегли свої старі чайні традиції, які вже забули у районах Центрального Китаю. Також була самобутньою чайна культура Тибету (середина 700-х років), де розповсюджено вживання масляного та молочного чаю, що взагалі нехарактерно для інших провінцій Китаю.

Як відомо, що перші згадки про чайну церемонію зустрічаються в I-II ст. до н. е. Буддиські монахи використовували для заварювання і пиття чаю особливу церемонію. Пізніше народи Чаочжоу і Міннань відродили традицію, визначили головні правила заварювання чаю. З'явився посуд, який став невід'ємною частиною ритуалу [1, 6].

За часів правління династії Мін, в XIV столітті, повністю сформувалася чайна церемонія Гунфу Ча. Були розроблені важливі аспекти: процес церемонії, зміст, мова, простір. За час правління імператора Цянь Лун чаювання стали щоденними. Вишукані чайні церемонія влаштовували для важливих гостей, послів. Згодом про Гунфу Ча дізналися в інших країнах світу [3, 96].

Гунфу-ча розкриває аромат і смак цієї дивовижної рослини. Мир та спокій – обов'язкові умови проведення гунфу-ча. Останній склад у цьому вислові перекладається як «чай», а перші два – «вища майстерність» або «вище мистецтво». Це мистецтво тонке і вишукане.

Чайна церемонія Гунфу-Ча підходить для заварювання високогірних улунів, рідко – пуеру. Можна використовувати такі види улунів, як Дун Дін, Те Гуань Ін, Фен Хуан Дань Цун, Та Хун Пао та інші. Чай вирощується високо в горах, збирається і заготовлюється вручну.

Слід зазначити, що і воду потрібно кип'ятити правильно – один раз, при повторному нагріванні всі корисні властивості вбиваються. Визначити достатній нагрів води може тільки досвідчений майстер. Вважається, що якщо вода утворює бульбашки розміром 3 мм, температура досягла 75-85°. Цей стан води називається «очі краба». Якщо бульбашки стали більшими (до 8 мм) і з'явилися приглушені звуки кипіння («Шум вітру в соснах»), температура піднялася до стану «риб'ячі очі», тобто до 90-95°C [1, 17-25].

Щоб провести традиційну чайну церемонію, потрібно дотримуватися чітких правил і послідовності дій. Перший крок – підготувати чайне начиння. Чабань (чайний столик) прикрашається статуеткою чайного божества. Потім кип'ятять воду. Перевага надається м'якій, джерельній воді. Далі знімають її з вогню. Наступний етап – прогрівання посуду. Тільки тоді, призначений для заварки чай насипають в чахе (чайну коробочку). Потім чай вдихають, насолоджуючись ароматом. Далі чайник наповнюють сухим чаєм за допомогою лійки. Після чого відбувається пробудження чаю. Закривають чайник кришкою, укутують рушничком, збовтують, розгойдуючи чайник з боку на бік. Після цих дій, заливають у чайник гарячу воду. Важливо, що першу настоянку чаю не п'ють, її використовують для омивання чайного листа.

Наступний крок – підготувати дві чашки: високу (венсябей) – символізує чоловіче начало, яку заповнюють на 3/4 об'єму чаєм та накривають низькою чашкою (чабей), яка символізує жіноче начало. Щільно притискають одну до іншої і перевертають. Можна зробити підношення готового чаю чайному божеству, омиваючи його чаєм. Венсябей розкручують за годинниковою стрілкою і насолоджуються ароматом. Потім можна зробити перший ковток.

Коли першу порцію чаю вип'ють, процес повторюється знову. Хороші улунські чаї заварюються від 5-7 до 10 разів. Китайці кажуть: «Відпив – доли, долив – відпий». Важливо, щоб під час церемонії бути спокійним душею та тілом. Це дуже відповідальний захід [2].

Таким чином, чай – це не просто напій, який допомагає втамувати спрагу, позбутися сонливості та наповнити організм. На своїй батьківщині він вважається «божественною блаженною рососою», а церемонія його приготування – не просто мистецтво, а процес єднання душ. Чайна церемонія дарує спокій і щастя.

Список використаної літератури

1. Виноградский Б. Путь чая / Б. Виноградский. – Москва : Издательство «Известия», 2004. – 112 с.
2. Вовченко Д. Китайська церемонія чаювання крок за кроком [Текст] / Д. Вовченко // Велика Епоха. – 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epochtimes.com.ua/china/culture/kytajska-ceremonija-chajuvannja-krok-za-krokom-majster-klas-69997.html>
3. Цу Фенлей Китайская чайная церемония: основные этапы развития / Цу Фенлей // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2008. – № 9. – С. 91-99. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2008_9_9

Науковий керівник: к.і.н., доцент Захарченко М. В.

ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ОФІЦІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ ПРИ ВТІЛЕННІ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ

У нацистській Німеччині склалася особлива система гендерних відносин, значний вплив на яку здійснила расово-біологічна теорія. Виходячи з цих потреб, ідеологами націонал-соціалізму були сформовані ідеальні світоглядні та фізіологічні моделі арійських чоловіка і жінки. Детально були розподілені гендерні ролі. І для того, щоб ці моделі були повністю засвоєні, в країні була побудована ціла система пропаганди, підпорядкована Міністерству народної освіти і пропаганди на чолі з Й. Геббельсом. За цією системою всі засоби масової інформації піддавалися державному нагляду, а газети, радіо і фільми повинні були дотримуватися у своїй роботі нацистських побажань.

Задля впровадження своїх ідеалів щодо гендеру в суспільстві, нацисти використали цілий ряд різних методів. Першочерговим методом стало запровадження законів і політики, спрямованих на досягнення нацистських расових амбіцій. У період з вересня по жовтень 1935 р. режим запровадив декілька законів, які ліквідували свободи, пов'язані зі шлюбом. Відповідно до «Закону про захист шлюбу», пари, які побажали одружитися, повинні були надати документи, які підтверджують їхню спадкову придатність, щоб підтвердити, що в результаті народяться расово чисті діти [1, 101-102]. Крім того, з часом наближення до війни, а особливо під час неї, були запроваджені правила військового шлюбу [2].

Подібні закони і політика також були запроваджені з метою вилучити жінок з робочого місця, а натомість звільнити ці місця для чоловіків. Ці дії підпадали під ідею чоловіка як утримувача сім'ї. Відповідно до нацистської ідеології, політика проти «подвійних працівників», вперше запроваджена за часів Веймарської республіки, продовжувала існувати [3, 20]. Незважаючи на те, що жінкам не було повністю заборонено працювати в промисловому секторі, їх заохочували працювати в галузях, більш придатних до їхньої «природи», або брати участь у завданнях, які не відволікали б їх від сімейних обов'язків [3, 20-21].

Нацисти активно використовували пропаганду, намагаючись прищепити свої ідеали німецькому населенню. Міністерство народної освіти та пропаганди контролювало літературу, музику, радіо, фільми, театр, образотворче мистецтво та журналістику. Як і інші тоталітарні режими, нацисти розуміли потенціал пропаганди, яка мала значний вплив на приватне життя громадян. Тому у своїй пропагандистській кампанії нацисти ідеалізували ідеологію щодо гендеру. Для того, щоб спонукати жінок прийняти материнство і сімейне життя, пропагандистські матеріали, такі як плакати, часто зображали жінок як матерів, що отримували задоволення від виховання сім'ї. Жінок часто зображали під час грудного вигодовування немовлят або в оточенні сім'ї в традиційній сільській місцевості, яка мала представляти нацистську фантазію ідеального сімейного життя. Ця пропаганда також включала радіопрограми, спрямовані на виховання материнства та сім'ї. Чоловіки зображалися як солдати, які в будь-який момент готові піти на війну за Батьківщину. Це підкреслювало цінності героїзму та самопожертви, які нацисти пов'язували з маскуліністю. Щоб підкреслити важливість сім'ї та расової чистоти, до картини родини також були включені чоловіки з яскраво вираженими арійськими рисами. Всі ці елементи в поєднанні робили сім'ю здоровою та щасливою [3, 66]. Однак не слід вважати, що сімейне щастя було самоціллю існування німців, це було радше засобом досягнення національної мети у побудові «національного співтовариства».

Нацисти також публікували різні види пропагандистської літератури з метою подальшого захоплення німецького населення. Широко розповсюджувалися спеціалізовані жіночі та чоловічі журнали, які інформували читача про радість материнства та батьківства, давали поради про шлюб, поради щодо ведення домашнього господарства тощо [4, 96]. Також нацисти розповсюджували брошури, створювали туристичні експонати, здійснювали радіопередачі та публічні виступи для подальшої пропаганди своєї ідеології.

Нацисти хотіли, щоб німецький народ повірив в них і охоче підтримував їх. Тому нацисти також поширювали свою пропаганду через освітні програми. Нацисти сподівалися, що нове покоління молоді, виховане у відповідних ідеалах, надасть державі відданих солдат, які будуть завойовувати нові землі, та відданих матерів, які із задоволенням будуть піднімати багатодітні родини німців.

Таким чином, пропаганда відповідних гендерних моделей, проникла в усі сфери буття німецького народу. Задля її кращого засвоєння, пропагандисти не хтували ніяким засобами поширення та засвоєння цієї пропаганди.

Список використаних джерел:

1. Czarnowski, G. (1996). "The Value of Marriage for the Volksgemeinschaft": Policies Towards Women and Marriage Under National Socialism," in Fascist Italy and Nazi Germany: Comparisons and Contrasts, ed. Richard Bessel. New York: Cambridge University Press. 230.
2. Ермаков А. М. Реформирование института брака в нацистской Германии в годы Второй мировой войны. Ярославский педагогический вестник – 2012 – № 1 – Том I (Гуманитарные науки). С. 67-72.
3. Pine, L. (1997). Nazy family Policy, 1933-1945. New York: Berg. 326.
4. Guenther, I. (2004). Nazi Chic?: Fashioning Women in the Third Reich. New York: Berg. 510.

Науковий керівник: д. і. н., професор Драч О. О.

Корнієнко С. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ІСТОРИЧНА ДУМКА ГАЯ СВЕТОНІЯ ТРАНКВІЛЛА

Правління династії Антонінів, безумовно, було періодом процвітання Римської держави. Окрім економічної стабільності та аліmentaційної соціальної політики, спрямованої на покращення життя найбідніших прошарків населення Імперії, епоха п'яти добрих імператорів характеризується ще й розвитком культури та науки, зокрема історичної.

Початок II ст. н.е. позначився створенням нових трактатів, що являють собою чи не найбільшу та найважливішу частину тих важливих історичних джерел, які ми використовуємо для дослідження не лише римської історії, але й історії Античності взагалі.

Видатним істориком цього часу був Гай Светоній Транквілл (бл. 70 – 120-ті рр. н.е.), який уславився своїми біографічними працями. Відомостей про життя Светонія небагато, проте ми точно знаємо, що він був наближений до імператорського двору. Відомо, що він займав посаду секретаря у імператорській канцелярії та мав доступ до державних архівів, з яких брав відомості для своїх життєписів. Светоній товаришував з Тацитом, Плінієм Молодшим, не менш відомими істориками та науковцями тогочасного Риму; його покровителем був Септицій Клар – префект преторія за часів Адріана. Ще до зайняття посади при імператорському дворі, Гай Транквілл займався адвокатською діяльністю, а також входив до оточення деяких римських намісників під час їхнього перебування у провінціях [5].

До нас дійшли лише дві історичні праці Светонія – його знаменита книга «Життя 12 Цезарів» та маловідомий трактат «Про відомих людей»; візантійський словник Суда X ст. містить список багатьох інших творів Светонія, які, на жаль, не збереглися [2]. Обидві книги, по суті, є збірниками біографій відомих історичних постатей, проте у першій праці зібранні життєписи Юлія Цезаря та 11 римських принцепсів (від Октавіана Августа до Доміціана), в другій – життєписи діячів культури (граматиків, риторів, поетів, ораторів та істориків); варто зазначити, що книга «Про відомих людей» збереглася не повністю, і ми маємо лише біографії Теренція, Вергілія, Горація, Персія, Лукана, Пассієна Кріспа та Плінія Старшого.

Особливу увагу заслуговує «Життя 12 Цезарів», яка є важливим історичним джерелом для дослідження постатей правителів Римської держави того часу. Так, Светоній за чітко встановленим планом описує життя того чи іншого римського правителя, викладаючи свою оповідь не у хронологічному порядку; автор писав біографії, а не історію. Кожен життєпис

Светонія розглядає спочатку публічну, а потім приватну сферу життя римського цезаря, складаючи загальну картину. Композиційна схема в різних біографіях варіюється, але зазвичай вона починається оповіддю про родину, в якій народився правитель, його народження, дитинство, молодість, початок політичної діяльності, сходження до влади, правління. Потім автор детально розписує зовнішній вигляд кожного цезаря, його характер, звички, хвороби, особисте життя, відносини з друзями, рідними, ворогами, поки не закінчує біографію смертю римського правителя [1, 99].

У порівнянні з двома іншими істориками, своїми сучасниками Тацитом та Плутархом, Светоній, як прийнято вважати, значно «програє» в описі історії першому та як біограф – другому. Тацит був істориком і намагався зрозуміти закони історії, Плутарх був моралістом і намагався зрозуміти закони людської душі; обидва намагалися пояснити вчинки античних політиків, показавши як у них поєднуються добрі та погані сторони риси характеру. Светоній, у свою чергу, зовсім не займався таким філософським викладом історії. Він хотів не пояснити, а лише оцінити події, що були до нього. Якщо Тацит і Плутарх прагнули звести погане і хороше в особистості імператорів в певну діалектичну єдність, то Светоній, навпаки, намагався розділити погане і хороше, розмежувати їх якомога чіткіше [2].

Основною особливістю творчості Светонія також є його римський реалізм. Гай Транквілл описував цезарів такими, якими вони були (з їхніми добрими та поганими рисами характеру). Якщо Плутарх показував моральні зразки Античності у вигляді постатей відомих греків та римлян, намагаючись виховати читача, то Светоній просто викладав свій матеріал. Історик не дає ніякої оцінки жодному правителю, залишаючи це для читача, аби він сам сформував власне ставлення до того чи іншого імператора. Проте, дослідник літератури М. Альбрехт вважав, що історичні відомості, наприклад, про Августа викладені таким чином, що помітна симпатія Светонія до принцепса, яку він намагався викликати і у читача [1, 100–101].

Тацит у своїх працях намагався показати фатальну неминучість виродження імператорського Риму. Він вважав, що жорстокості колишніх імператорів можуть поновитися при будь-якому новому правителі. Светонію це почуття невідомо. Сучасність для нього вже прийшла до вирішення всіх питань, що хвилювали минуле, істина досягнута, колишні помилки залишилися у минулому і ніколи більше не повторяться. Звісно, Транквілл розумів, що злодіяння майбутніх правителів можуть відбутися, але на прикладі своїх біографій він показує що усі правителі різні і зовсім не схожі один на одного [2].

Історик, до речі, ніде не висловлює прямо своїх політичних переконань; але їх можна помітити в його біографії цезарів. Загалом він тримається тієї ж політичної точки зору, що й Тацит та Пліній. Светоній живе в римському суспільстві з його старими традиціями, а тому Рим, сенат, народ, Італія стоять у нього на першому плані, а факти з життя провінцій його майже не цікавлять [4,338].

Светоній своїми працями заклав основи біографічної концепції розуміння історичного розвитку, поставивши на перший план, як і Плутарх, Людину. «Життя дванадцяти цезарів» є важливим історичним джерелом для дослідження історії Давнього Риму. У ньому, на відміну від античних літописів, «одиницею» та рушійною силою історії виступають великі постаті.

Список використаної літератури:

1. Альбрехт М. История римской литературы / М. Альбрехт. – М. : Греко-лат. каб. Ю. А. Шичалина, 2002. – 694 с.
2. Гаспаров М. Л. Светоний и его книга / М. Л. Гаспаров. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1365080973>
3. Светоний Г. Транквилл. Жизнь двенадцати цезарей / Г. Светоний Транквилл. – М. : Худож. лит., 1990. – 238 с.
4. Соболевский С. И. История римской литературы / С. И. Соболевский. – М. : Изд-во АН СССР, 1959 г. – 968 с.
5. Штаерман Е. М. Светоний и его время / Е. М. Штаерман. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1365082048>

Науковий керівник: к.і.н., доцент Лисиця Л. Г.

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ РЕСПУБЛІКИ МАКЕДОНІЯ 1991 РОКУ

Кінець ХХ ст. характеризується масштабними внутрішньополітичними змінами усередині країн Балканського півострова. Одним з народів, що змагався за своє виокремлення був македонський. Розпад Югославії 1991 р. як багатонаціональної держави відбувався в декілька етапів та різнився за своїм характером і метою в кожній країні. Військові дії з Югославською народною армією (ЮНА) у Словенії були досить короткими й не спричинили значних економічних та людських жертв. У Боснії і Герцеговині та Хорватії вони були більше драматичними – кровопролитними військовими зіткненнями з загонами ЮНА. Лише вихід Македонії з Югославської федерації був цілком мирним, що і викликає особливу зацікавленість у проблематиці.

Метою статті є висвітлення головних причин та відмінностей проголошення незалежності Республіки Македонія у 1991 році.

Українська історіографія характеризується певним рівнем дослідження македонської незалежності 1991 року. Різні аспекти даної теми розглядали К. Вітман [1], М. Кріль [2], Г. Палій [3], Г. Січна [4], О. Усатенко [5], В. Яровий [6], а також низка македонських науковців – С. Георгієвський, С. Додевський [7].

Македонський національний рух виникає у другій половині ХІХ ст. як наслідок багатостолітньої відсутності власної держави. Першим державним утворенням македонців була недовговічна Крушевська республіка, яка виникла внаслідок Іллінденського повстання в Османській імперії в 1903 році. На початку ХХ ст. Королівство Сербія внаслідок Балканських війн 1912–1913 рр. отримало македонські землі і надало їм нову назву – Південна Сербія. Протягом 1918–1941 рр. македонці перебували у складі Королівства СХС – Югославії, де зазнавали етнічних утисків: змушені були називатись сербами, примусово змінювати прізвища на сербські. Під час Другої світової війни Македонія, яка входила тоді до Вардарської бановини (провінції) Югославії, була окупована Болгарією, тобто виступала на боці країн нацистського блоку. Після деокупації і завершення війни на Балканах у 1945 р. Македонія увійшла до складу федеративної Югославії як рівноправна республіка. На державному рівні були визнані македонська нація й мова, було проголошено Македонську православну церкву [3, 116–117].

Югославія, як союзне утворення різних націй та етносів, породжувало домінування одних та активний опір інших груп населення федерації. Міжетнічну напругу підбурював релігійний фактор – зіткнення ненависних одна до одної релігій – християнства та ісламу. Національно-релігійні проблеми не були результатом соціалістичного режиму в Югославії, їх коріння сягає задовго до його встановлення. Попри складнощі, режиму Йосипа Тіто, хоч на деякий час вдавалось стримувати національні суперечності в певних межах, а розподілом Югославії на республіки та краї задовольнити частину національних вимог югославських народів. Проте, такими заходами суперечності не було розв'язано, а лише посилювали відцентрові тенденції [1, 342].

До проголошення незалежності Македонія перебувала у складному геополітичному становищі. Сербія, Болгарія та Греція були налаштовані скептично щодо визнання нового сусіда. Болгарські праворадикальні кола не визнавали македонців як окрему націю, а македонську мову вважали діалектом болгарської. Позиції обурення Греції були з приводу назви держави «Македонія». Афіни вважали Македонію історичною частиною Греції, яка є колискою грецької цивілізації. Складне зовнішнє положення Македонії поглиблювалося внутрішньополітичними проблемами. На 1991 рік етнічний склад Македонії становив 64% титульного етносу – македонців, 25% албанців, які є найбільшою національною меншиною країни, 11% інших меншин. Албанське населення є потужною потужною, національно свідомою та політично активною меншиною. Стосунки між македонцями і албанцями завжди були напруженими. У свідомості македонців існує і нині недовіра, яка пояснюється

намаганням албанців розширити свій вплив у політичному житті та отримати привілеї за рахунок пригнічення прав македонців [1, 342–343].

В ході югославської кризи на початку 1990 р. в Македонії розпочинаються значні суспільно-політичні зміни. У перших багатопартійних виборах 20 березня 1990 р. взяли участь національні, ліві та албанські сили, але жодна з них не отримала більшості. До уряду увійшли представники «Внутрішньо- македонської революційної організації – Демократична партія македонської національної єдності», «Союз комуністів Македонії – Рух за свободу» та «Партія демократичного процвітання» [3, 116]. Ця організація проголосила свої цілі: утворення незалежної Македонії в кордонах 1912 р. і створення в ній правої демократичної держави.

17 січня 1991 р. Зібрання Македонії прийняло Декларацію про суверенітет, де зазначалось, що її громадяни висловили свою волю і віддали свій голос за створення Республіки Македонія як суверенної і самостійної держави Македонія аж до відділення. Одночасно висловлювалась надія на нові взаємовідносини з іншими югославськими суверенними державами [8, 107–108].

Албанське населення Македонії було достатньо згуртованою суспільно-національною громадою, яка створення «Великої Албанії» планувала за рахунок територій Албанії, Косова та Західної Македонії. Албанці відігравали значну роль на цьому етапі шляху здобуття македонської незалежності. Спочатку албанські політичні сили підтримали «Союз комуністів Македонії» на чолі з першим демократично обраним президентом Кіро Глігоровим у січні 1991 року. Але вже у квітні 1991 р. під час перепису населення Македонії албанські політичні сили виступили рішуче проти [3, 117; 6, 202].

На референдумі 8 вересня 1991 р. більшість населення Республіки – 68% проголосувало за незалежність Македонії. Голосування проводилось також в США, Канаді й Австралії, де мешкали значні національні діаспори. Албанські виборці частково бойкотували референдум щодо незалежності й організували власний. Політична і територіальна автономія, якої вимагала в такий спосіб від Македонії албанська етнічна меншість, мала стати першим кроком до відокремлення від Республіки Македонія [7, 143].

Процес оформлення македонської державності завершився 17 листопада 1991 р. прийняттям нової Конституції, яка визначила Республіку Македонія як суверенну, незалежну, демократичну державу. В ній зазначалось, що в Республіці Македонія забезпечується повна громадянська рівноправність і постійне існування македонського народу з албанцями, турками, влахами, циганами і іншими національностями Республіки Македонія для затвердження верховенства права, гарантій прав людини, забезпечення соціальної рівності, економічного добробуту та ін. [8, 111–145; 9].

Під час прийняття Конституції депутати «Албанської партії демократичного процвітання» наполягали, щоб албанська меншість була визнана «частиною македонської держави», а албанська мова, як і македонська – набула статусу офіційної мови республіки. У січні 1992 р. серед албанців був проведений таємний референдум, на якому 99 % голосуючих підтримали створення в Західній Македонії територіальної автономії албанців. Головною вимогою албанців була федералізація Македонії, яка б поклала кінець дискримінації албанців в державі свого проживання [5, 144].

Після визнання незалежності Республіки Македонії з боку Болгарії і подальшого іншими країнами світу, 21 лютого 1992 р. керівники Македонії і офіційного Белграду підписали договір про вивід військ ЮНА [2, 96] і в 1993 р. Республіка Македонія була прийнята в ООН як Колишня Югославська Республіка Македонія.

Отже, Македонія стала єдиною колишньою республікою, якій вдалось уникнути війни при розпаді Югославії. Складний шлях македонців до незалежності, який почався з другої половини ХІХ ст. знайшов своє відображення у внутрішніх та зовнішніх проблемах наприкінці ХХ століття. Тривалий процес міжнародного визнання та «албанське питання» негативно позначились на розвитку держави. При цьому становлення незалежної держави та легітимізація виходу Македонії з Югославії були здійснені не настільки швидко, у порівнянні з іншими республіками, але впевнено і послідовно, у відповідності з міжнародним правом.

Конституція 1991 р., якою завершився процес правового становлення Республіки Македонія визначила майбутній розвиток громадянської концепції держави, при цьому з національними особливостями македонців.

Список використаної літератури

1. Вітман К. М. Міжнаціональні взаємовідносини в Македонії (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.) / К. М. Вітман // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – № 51. – С. 342–349.
2. Кріль М. Македонія на зламі XX–XXI ст. / М. Кріль // Педагогічна думка. – 2006. – № 2. – С. 63–68; Він же: Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст.) / М. М. Кріль. – Київ, 2013. – 278 с.
3. Палій Г. Крах Югославії: від єдиної держави до національної фрагментації Західних Балкан / Г. Палій // Магістеріум. – 2002. – № 10. – С. 111–118.
4. Січна Г. В. Визнання республіки Македонія і позиція Греції в 1990-х роках / Г. В. Січна // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 248. – С. 121–125.
5. Усатенко О. Процес утвердження незалежності Республіки Македонія та політики сусідніх держав (1991- сер. 1990-х рр.) / О. Усатенко. // День науки історичного факультету : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених, присвяченої 90-річчю Гетьманату Павла Скоропадського. КНУТШ, Історичний фак. Наукове т-во студентів та аспірантів. – 2008. – №1. – С. 144–146.
6. Яровий В. Дієвість албанського чинника напередодні та в період міжетнічного конфлікту 2001 р. в Республіці Македонія / В. Яровий // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Історія та археологія. – 2010. Вип. 18. – С. 199–207.
7. Георгиевски С. Документи за Република Македонија 1990–2005 / С. Георгиевски, С. Додевски. – Скопје, 2008. – 296 с. – (Правен Факултет „Јустинијан Први“).
8. Македония. Путь к самостоятельности: Документы / Сост. и отв. редактор. Ю. Гуськова. – М., 1997. – 528 с.
9. Конституция Республики Македония от 17 ноября 1991 года [Електронний ресурс]. – 1991. – Режим доступу: <https://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14768>

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Кузюк Д. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОТИСТОЯННЯ ХРИСТІЯНСТВА ТА ЄРЕСІ В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У епоху середньовіччя, релігія займала центральне місце в усіх сферах життєдіяльності, культурі та навіть політиці. Її догмати розповсюджувались на всі галузі. Ніколи християнська релігія не була такою могутньою у цей час на теренах Європи. Тому не дивно, що церковний клір всіляко намагався не лише її утримати, а й зосередити в своїх руках ще більшу повноту влади. Можна простежити, що роль церковної інституції була двоякою. Адже, проповідуючи християнські чесноти та правильність життя, самі ж служителі припускалися найбільших гріхів та вели аморальне життя. Такі протиріччя не могли залишитися осторонь людей. Починали з'являтися опоненти католицького релігійного вчення та інституту папства, котрі отримали назву еретиків [1, 10-11].

У середньовіччі еретиками церковний клір проголошував всіх, хто не відповідав догматам католицизму або ж сприяв поширенню в народі різних видів вчення, відмінних від традиційно встановлених. Історія протистояння католицького ортодоксального вчення та єресі сягає свого початку ще з II ст. Однак саме в середньовіччі, розпочинаючи з XI ст., єресь стає поступово поширюватись по всій території Європи, набуваючи неабиякої масовості серед населення. Це в свою чергу призвело до значної частини відходу віруючих від католицизму. Стрімкому зростанню його розвитку сприяло й те, що еретичний рух не мав нав'язливого способу проповідування [2]. Причинами такого піднесення руху було декілька складових, а саме: невідповідна політика церковного кліру; підтримання церквою феодальних укладів суспільства; поширення зі Сходу до Європи ворожого вчення щодо католицизму; різна інтерпретація та розуміння релігійної догматики та ін. У суспільстві розпочинає назрівати масштабний рух.

Єдиного визначення щодо єретичного руху немає. Адже він трактується в залежності від того, проти чого саме виступали єретики. Загалом їх можна виділити за такими категоріями, як:

- групи, яких цікавило тільки богослів'я, і вони не втручалися в соціальне та політичне життя;

- тих, хто звинувачував папський двір та всі церковні інституції в аморальності, недотриманні божих заповідей, прав та норм встановлених католицизмом;

- виступаючі не лише проти церковних правил, а й проти її політики на суспільство (в основному це стосувалося питань феодалізму та прав дворянства) [3].

Розпочинаючи уже з XII ст. у суспільстві виникають більшість єретичних рухів. Протягом цього часу на різних територіях Франції утворювалися рухи катарів, вальденсів та альбігойців. На початку XIV століття в Антверпені виник рух лоллардів, однак їхня діяльність найбільше простежується переважно в Англії, а гуситський рух був представлений на теренах Чехії в XV столітті. Основним місцем утворення різного виду рухів були міста, як осередки соціально-економічного, політичного та культурного життя. Чималу роль тут відіграло і збільшення позицій міської частини населення на громадське та політичне життя. В основі всі ці рухи об'єднувала спільна мета, яка висувалася в кожній єретичній групі [4]. Так, вони виступали проти нагромадження й збагачення папського двору та священнослужителів, повернення кліру до скромнішого способу життя, спрощення або повної відмови від церковної обрядовості, повернення до Бога та людей та ін. За такі міри виступало більшість населення. Єретиків в першу чергу підтримували нижчі верстви населення, котрі були стомлені поборами та роботами на благо церковного устрою. Незадоволення народу призводило до виступів та поширенню єретичного настрою й положень в суспільстві. Це в свою чергу поступово робило церкву, як силову структуру, слабшою, призводячи до втрати позицій не тільки в народі, а й в скорому часі і на міжнародній арені. Розпочиналася боротьба проти єретиків та їхнього вчення, як спроба самозахисту католицької церкви [5, 125-126].

Методи боротьби проти ненависного руху були різноманітними. Ще на початковому етапі головну роль відігравали спалення та інші види знищення єретичних вчень. Згодом повноваження розширювались і запроваджувалася політика закриття ворожих організацій. Переслідувались та засуджувались єретики, а також їх керівники. Однак, незважаючи на це, страти не були введені в дію проти єретиків, адже це могло ще більше посилити недовіру серед населення до церкви. Не шкодуючи ніяких сил та ресурсів для знищення ворога, папство застосовувало збройні походи на місця, де єретичний рух набував особливої загрози та масштабності, але це також не дало бажаного результату. Шукаючи нові спроби для програшу ненависного ворога церква застосувала в XII столітті інквізицію, яка вперше була застосована щодо руху катар. Розвитку інквізиції сприяло папство, яке поступово підпорядковувало її собі, перетворюючи в власну судову інституцію для проведення слідства над єретиками [6, 175-177]. Одним з найстрашніших покарань було оголошення анафемі. Така людина залишалася поза законом і не мала права отримання допомоги від інших. В XIII столітті Папа Інокентій III застосував проти руху альбігойців навіть хрестовий похід. Протягом 20 років точилася боротьба, але перемога все ж залишилася за католиками. Хоч і після підписання мирного договору війна офіційно припинилася, але церква на території південної Франції ще проводила інквізиційні заходи. Незважаючи на всі ці дії з боку церкви її ціллю було навернення всіх невірних до католицької віри, а єретиків це стосувалося в першу чергу. Ті, хто розкаювався та відрікався від ересі чекало прощення та повернення до звичного життя [7].

У середньовіччі християнство та єретичний рух були нерозривно пов'язані між собою. Їхня боротьба лунала по всій Європі, маючи відголоски ще досить довгий час. Єретики вказували на самі слабкі місця папської інституції, підриваючи до них віру в народі. Це провокувало з боку церкви злість, ворожість та необхідність знищення єретичних учень заради збереження сталих норм та порядків в суспільстві. Можна сказати, що це протистояння сприяло початку Реформаційного руху в європейських країнах та остаточно визначило долю католицької церкви надалі.

Список використаної літератури та джерел

1. Панкин С. Ф. История мировых религий: конспект лекций / С. Ф. Панкин. – Москва: Эксмо, 2008. – 160 с.
2. Мусаева А. Р. Проблема еретических движений в средневековой Европе [Электронный ресурс] / А. Р. Мусаева. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: http://pgu.ru/editions/young_science/detail.php?SECTION_ID=3280&ELEMENT_ID=437100
3. Толкач А. М. Витоки та розповсюдження середньовічних ересей у Європі (короткий реферативний огляд) / А. М. Толкач // *Аннали юридичної історії*, 2018. – Т. 2. – № 1-2 (січень-червень). – С. 185-186.
4. Найпоширеніші рухи еретиків у середньовічній Європі XIII–XV ст. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://xn----7sbnbacaxoeehuadkjs3b6fzj4f.xn--j1amh/history/ruhi-yeretikiv-serednovichna-uevgora.html>
5. История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под общ. ред. акад. РАН, д. ю. н., проф. В. С. Нерсисянца. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2004. – 944 с.
6. Трофанчук Г. І. Канонічне право. Курс лекцій : навч. посібник / Г. І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 272 с.
7. Дульнева Н. Альбігойські війни (1209-1229) [Електронний ресурс] / Н. Дульнева – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2019/12/18/%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F-%D0%B4%D1%83%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%B0-%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%BE%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-12/>

Науковий керівник: к.і.н., доц. Гальченко С.І.

Кузюк Д. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ТАНЕЦЬ В ЖИТТІ ТА ТРАДИЦІЯХ ІНДУСІВ

Індійська культурна традиція бере свій початок з стародавніх часів і вирізняється надзвичайною яскравістю та різноманітністю, яка не втрачає актуальності й цікавості простих людей чи то науковців і до нині. Майже у кожного при асоціації з цією країною виникають в уяві барвисті події, які пов'язані зазвичай з традиційними святами, фестивалями, що супроводжуються масовими танцями. Індія – країна танців, адже тут їх виконують напевно найбільше ніж деінде на планеті.

Виникнення танцю як одного з видів сучасного мистецтва пов'язують з тисячолітньою історією і божеством на ім'я Шива. Саме він вперше показав та навчив людство майстерності танцю. Перші прояви даного богом вміння виконувалися в храмах при проведенні ритуалів. Танець виконували спеціально навчені дівчата – баядерки, які зображували різноманітні міфологічні сцени, певні битви та життя богів та ін. Така місія вважалася дуже почесною, тому ще з малих років батьки віддавали дітей на навчання. Дівчатка відводили велику кількість часу на навчання аби опанувати всі тонкощі танцювальних елементів. Проживаючи при храмах дівчата присвячували назавжди своє життя служінню в храмі на честь богів. Жреці культу також були долучені до танцювального дійства в ритуалах, однак їх була меншість. З плином часу, не втрачаючи своєї першочергової задачі, танці поступово почали проникати і в побутове життя населення. [1, 43-44].

Традиційно Індія була не тільки територіально великою країною, а й мала велику кількість різноманітних народів, які проживали на її теренах. Це призвело до значних розбіжностей в танцювальному мистецтві. Проявляються такі особливості в костюмах, музиці, виконанням та певними атрибутами. В залежності від регіону танець мав свою специфіку. Однак, перш за все, дане мистецтво було об'єднуючим людей, традицій, історичної культурної вагомості, яка зберігається і до нині.

Ввівши елемент танців в своє буття індуси почали вбачати в них щось на кшталт обрядовості перед визначеними подіями. Це проявлялося в подяці за зібраний урожай, народженні дитини та весіллі. Танці виконували також і об'єднуючу роль між членами сім'ї

чи певної громади. Але це й не стосується тільки вузького кола людей [2, 67]. Всенародні свята залучали до себе обрядовість і традиції, які також супроводжувалися танцями протягом всього святкування. Наприклад свято Холі, або як ще його називають фестиваль весни, виражається у нескінченних веселошах та щасті. Головною особливістю було обсипати один одного яскравими фарбами або поливатися фарбованою водою згідно давньоіндійським легендам. Все це робилося під час танцю хлопця та дівчини, де сюжетом була історія залицання [3, 441-442]. Цей танок жвавий, сповнений романтичності та енергійності мав велику популярність серед населення. Ще одним виразним святом було Дівалі або свято вогнів. Всі 5 днів горіли свічки, лампадки, ліхтарі та запускалися феєрверки, як знак очищення від всього злого та негативного. Танець виконувався за допомогою свічок чи світильників. Для нього властиві плавні та поступові рухи, які ніби причаровують глядача і при цьому вказують на певні смислові образи, що символізують певну подію чи історію [3, 177].

Мистецтво танцю в Індії маючи свої особливості та специфіку не одноразово наштовхувало дослідників звернутися до питань класифікації чи виокремлення в якусь логічну їх структуру. Ця проблематика існує в країні і до нині. На сьогодні налічується вісім загальноприйнятих класичних стилів, хоча і серед них ведуться дискусії. Основними серед них виділяються – Бхаратнатьям, Катхак, Катхакалі, Маніпурі, Одісси, Мохиніаттам, Кучипуді, Сатрія. Кожний з них належить до певного географічного розташування. Можна виділити і за смисловою складовою: Нрітта (дарує насолоду і не має смислового навантаження на спостерігача), Нрітъя (бере свій початок з релігійних обрядів та має на своїй меті донести певну ідею) та Натъя (передача багатоскладових рухів для показу історії). Загалом класифікація може бути безмежною і включати в себе самі різні методи та спроби її об'єднання, тому й надалі вона може мати різноманітну структуру поділу [1, 43-44].

Відносно недавно з розвитком індійської кіноіндустрії було створено новий вид танцю, який можна назвати естрадним. Він спеціально розрахований лише для використання в кінострічках і являє собою змішення різних видів танцю. В індійському кіно танець посідає також важливе місце, але має зовсім інше значення. Його роль зводиться до підтримання сценарію фільму. Однак, хоча цей вид танцю є сумішшю різних напрямків, він не виключає від виконавців майстерності, адже справжню славу танцям в кінематографі принесли саме професійні танцюристики.

Професійний індійський танець включає в себе низку важливих аспектів на яких і вибудовується традиційне мистецтво танцю. Аби стати гідним представником у даному ремеслі слід знати, як виконувати безліч технік не тільки хореографічного профілю, а й зокрема володіти мімікою, пластичністю, жестикуляцією, мати емоційність та багато ін. Саме такі маленькі, але неймовірно важливі деталі здатні надати танцям відповідної особливості, точності та смислового навантаження. Виконавці мають увібрати всі тонкощі даного мистецтва, а це потребує великої кількості часу, сил та витривалості.

Основні навички котрими мають володіти танцюристи являються:

- Каради. Фактично вони становлять кістяк індійського танцю. З їх допомоги можна утворити ангахарами або ж композиції. Загальна їхня кількість сягає 108;

- Мудри. Це своєрідна постава пальців для доповнення танцю;

- Хасти. Жести рук та положення кисть, що використовуються для показу певного сенсу чи ідеї композиції. Вважається що саме через хасти відбувається енергетичний потік, тому їм надавали великої уваги. В свою чергу вони поділялися на асамбюта хаста (виконання певних жестів однією рукою (24), самбюта хаста (виконання певних жестів двома руками (13) та нрітта хаста (мішана форма виконання певних жестів (27)).

І це тільки те що стосується загального положення рук тіла! [5, 115-119]. Всі рухи фактично визначає стародавня книга Натъя Шастра, де оформлені техніки правильного використання жестів та міміки. Абхінайя відображає рухи брів, погляду, носу, голови, шиї та направлена на ще точнішу передачу літературних постанов.

Зачарувати око можуть не тільки танці професійних танцівниць, а й їхні образи. Яскравий костюм нікого не залишить байдужим, так як і вся атрибутика, що притаманна для

їхнього виконання, а саме: аксесуари, макіяж, розмалювання тіла, долонь та стоп амлою. В силу історичного розвитку костюм для кожного з видів танцю мав свою власну специфіку, однак включає деякі основні речі, що склали основу майже кожного з костюмів. Це була блуза чолі з спідницею або ж сарі, яка була в перевазі. Кольорова гама та фасон костюму обов'язково має відповідати характеру танцю. Дорогоцінні прикраси мали місце на волоссі й голові, в носі, на шії, руках, ногах, поясі. Адже слугували не тільки красивим доповненням, а й мали певне символічне значення, як і все в індійській культурі [6].

Танці це особливий вид мистецтва який сягає своїм корінням в сиву давнину. Предки індусів зберегли всю витонченість й точність стародавніх традицій передаючи їх із покоління до покоління. Можна з легкістю говорити про те, що індійський танець є мовою, яка виконує роль об'єднувача кожного представника з країни. Незважаючи на велику кількість діалектів і часте непорозуміння один між одним, танець дає змогу кожному зрозуміти через рухи, емоції суть дійства, думки чи почуття. Особливими для кожного з індусів є види танців, які пройшли тисячолітню історію свого розвитку і мають ніби сполучну ланку між минулим та сучасним. Їм надається велика пошана та увага, як охоронцям даного виду мистецтва, яке несе в собі дух народу. Індія – це країна веселощів, традицій, яскравих свят та людей, котрі живуть в гармонії, любові та щасті. Вони передають ці почуття та емоції іншим не тільки шляхом слів, а й за допомогою танця.

Список використаних джерел та літератури

1. Зубко Г. В. Искусство Востока [Текст] : курс лекций / Г. В. Зубко ; Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Фак. искусств. – Москва : Восточная книга, 2012. – 427 с.
2. Ольденбург С. Ф. Культура Индии. – К.: Эдиториал, 2004. – 280 с.
3. Баглай В.Е. Этническая хореография народов мира. – М.: Время, 2006. – 215 с.
4. Васильков Я. В. Холи // Индуизм. Джайнизм. Сикхизм: Словарь / Под общ. ред. Альбедиль М. Ф. и Дубянского А. М. – М.: Республика, 1996. – С. 441 – 442. – 576 с.
5. Баглай В. Е. Этническая хореография народов мира : учеб. пособие / В. Е. Баглай. – Ростов н / Д : Феникс, 2007. – 405.
6. Индийский национальный костюм [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://namosteindia.narod.ru/clothinfo.htm>

Науковий керівник: доцент Захарченко М. В.

Ляшенко Я. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОМОВА У. ЧЕРЧИЛЛЯ «М'ЯЗИ МИРУ» 5 БЕРЕЗНЯ 1946 РОКУ

Промова колишнього прем'єр-міністра Великої Британії Уїнстона Черчилля 5 березня 1946 р. у Фултоні (США), у Вестмінстерському коледжі розглядається у післявоєнній історії як початок «холодної війни» – напруженого протистояння і жорсткої конкуренції між капіталістичною та соціалістичною системами у всіх сферах життя, гонки озброєнь, яка тривала довгий період – майже півстоліття. «М'язи миру», як називали цю промову, виявилася настільки тривожною, що було зрозуміло – реальне примирення ще далеко. Сімдесят п'ять років від дня її появи вдалий привід осмислити основні її положення і вплив її на світові процеси.

Виступ У. Черчилля був і залишається одним із найпопулярнішим досліджень вченими пострадянського періоду. Його часто згадують сучасні дипломати і журналісти для порівняння нестандартних і неочікуваних тем розмови між керівниками США і Російської Федерації. Означена тема відображена в ґрунтовних працях американських (Г. Кіссінджер), італійських (Енніо Ді Нольфо) російських [1; 2] і українських дослідників з історії міжнародних відносин і європейської інтеграції. Заслугує уваги стаття російського дослідника Н. Злобіна [3] як спроба об'єктивно висвітлити виступ Черчилля 1946 року.

Промова Черчилля як початок «холодної війни» відображена в працях загальноісторичного характеру О. Сича і А. Мінаєва [4], О. Овчаренка [5–6], публікації Є. Шпаргало [7]. Однак, попри досягнення української історичної науки ніша, що пов'язана з вивченням промови Черчилля 5 березня 1946 р. залишається майже порожньою.

Метою статті є висвітлення основних положень промови У. Черчилля «М'язи миру».

Свій виступ Уїнстон Черчилль розпочав з того, що подякував за ступінь доктора Вестмінстерського коледжу та попередив, що він діє як приватна особа. Основний зміст його промови можна розділити на умовні частини. В одній з них він розповідає про сучасні виклики та небезпечність, які виникли у світі після війни, та відповідь США та Великобританії на них. Черчилль зазначав, що для забезпечення безпеки людей необхідно запобігати подальшим війнам і покінчити з тиранією. Він критикував створення ООН і закликав створити міжнародні збройні сили, які допоможуть ООН у мирних зусиллях. Колишній британський прем'єр підкреслив велике значення взаємодіям США і Великої Британії у післявоєнному розвитку подій, закликав поважати суверенітет усіх країн і не закривати очі на порушення конституційних прав громадян у всьому світі. Він зазначав: «Свобода повинна бути в кожному домі» [1, 63; 4, 109].

У виступі Черчилль вперше, серед західних післявоєнних політиків, використав термін «залізна завіса». Ця назва була викликана занепокоєнням можливого розширення радянського впливу в Європі та порушення існуючого балансу. Ніхто не може сказати, зазначав британський экс-прем'єр, чого можна очікувати в недалекому майбутньому від Радянської Росії та комуністичного співтовариства під її керівництвом, і якими є межі, якщо вони взагалі існують, їхніх експансіоністських прагнень і наполегливих старань повернути весь світ до своєї віри. Черчилль закликав до створення «братської асоціації народів, що розмовляють англійською мовою, аби протистояти експансії СРСР». За його словами, «залізна завіса» опустилась на континент Європи й розділила його на західну, демократичну частину та східну, недемократичну. «Це не та Європа, заради створення якої ми боролись», – наголосив Черчилль [5, 90–92].

У виступі було висловлене занепокоєння подальшим розвитком країн Європи, що опинилися в соціалістичному таборі. «Польський уряд, контрольований Росією і явно заохочуваний нею, вживає стосовно Німеччини жажливих і здебільшого необґрунтовано жорстких санкцій, що передбачають масову, нечувану за масштабами депортацію німців, яких мільйонами виставляють за межі Польщі. Комуністичні партії східноєвропейських держав, які ніколи не відзначалися численністю, здобули у житті своїх країн непомірно величезну роль, явно не пропорційну кількості членів партії, а тепер прагнуть отримати і цілком безконтрольну владу. Уряди в усіх цих країнах інакше як поліційними не назвеш, і про існування справжньої демократії в них, за винятком хіба що Чехословаччини, говорити, принаймні тепер, не доводиться» – зазначав У. Черчилль [3, 70–71; 5, 92–93].

Продовжуючи радянську тематику В. Черчилль зазначав, що СРСР, використовуючи свою військову присутність у державах Центральної та Східної Європи, починає нав'язувати цим державам комуністичну тоталітарну ідеологію. Дійсно, між 1947 і 1948 роками в усіх цих державах були запроваджені прорадянські комуністичні режими. Занепокоєння Черчилля, як ми вже знаємо, підтвердились [2, 187–188; 7].

Черчилль не висловлював занепокоєння можливістю радянського військового нападу на західні країни. Він боявся не нової війни, а результатів тієї, що вже закінчилася. За словами Черчилля, СРСР, який переміг у війні і першим порвав «буферний пояс», який ізолював його від світу, відчув бажання «розширити свій вплив та ідеологію на невизначений час». Висновок виступу був однозначним: необхідно консолідувати західні країни та зміцнити їх у військовому відношенні, щоб не допустити подальшого зміцнення СРСР. Не було мови про контрнаступ і «неприйняття комунізму», що стало у «холодній війні» ідеологічною основою [6, 88].

Таким чином, промова У. Черчилля «М'язи миру» була, швидше, декларацією «холодного миру», стримуючим фактором для СРСР, але аж ніяк не заявою про «холодну війну».

Список використаних джерел і літератури

1. Богатуров А.Д. История международных отношений 1945–2017 годов / А. Д. Богатуров, В. В. Аверков. – М., 2020. – 520 с.
2. Рукавишников В. О. Холодная война, холодный мир. Общественное мнение в США и Европе о СССР / России, внешней политике и безопасности Запада / В. О. Рукавишников. – М., 2005. – 864 с.
3. Злобин Н. В. Неизвестные американские архивные материалы о выступлении У. Черчилля 5.ІІІ.1946 / Н. В. Злобин // Новая и новейшая история. – 2000. – № 2.
4. Сич О. І. В. Світ у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: основні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку: Навчальний посібник / Сич О. І., Мінаєв А. В. – Чернівці, 2010. – С. 107–120.
5. Черчилль В. «Мязи миру». Промова 5 березня 1946 р. в Фултоні // «Холодна війна» (1946–1991 рр.). Документи і матеріали :навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядник О. І. Овчаренко. – Черкаси, 2013. – С. 90–108.
6. Зародження «холодної війни» 1946–1947 рр. // Овчаренко О. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник /Овчаренко О., Сухушина О., Земзюліна Н. – Черкаси: Вертикаль, 2021. – С. 85–97.
7. Шпаргало Є. Фултонська промова Черчилля та її значення[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://eugene-shpargalo-articles.blogspot.com/2020/04/blog-post.html>.

Макаренко Т. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

НАУКОВЕ-ТЕХНІЧНЕ ВІДСТАВАННЯ ЯК ЧИННИК КРАХУ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

У середині 1980-х рр. економіка СРСР суттєво відставала від соціально-економічного розвитку інших країн Європи і світу. Бажання радянського керівництва покращити економічні показники, наздогнати провідні країни по виробництву продукції важкої промисловості призвело до запровадження під час «перебудови» курсу на прискорення науково-технічного прогресу. Однак це не допомогло подолати Радянському Союзу глибокої економічної кризи. Науково-технічне відставання мало тяж причини, що і розпад СРСР – тоталітарний характер діяльності партійно-державних органів, використання адміністративно-командних методів управління, державного планування і фінансування науково-технічного комплексу тощо. Тому є підстави вважати слабкість науково-технічного забезпечення народного господарства СРСР одним із чинників його краху. Актуальність означеної теми полягає у кращому осмисленню процесу системного розпаду Радянського Союзу.

Різні аспекти науково-технічного, технологічного відставання галузей радянської економіки і його зв'язок з подальшою системною кризою в СРСР знайшли відображення в наукових працях українських і зарубіжних дослідників. Окремі питання означеної теми висвітлили в наукових працях В. Гаврилюк [1], О. Онищук [2], Е. Бодрова, Е. Кашкин, М. Гусарова [3–4]. Російські вчені, оцінюючі науково-технічне відставання в СРСР зазначали, що науково-технічний потенціал країни був фактично «відключений» від рішення важливих завдань країни і розглядався насамперед як перешкода, ніж позитивний чинник щодо їх вирішення.

Метою статті є спроба висвітлити місце науково-технічного відставання в СРСР в розпаді цієї тоталітарної держави.

На завершальному етапі індустріальної модернізації, в умовах «холодної війни» і боротьби за досягнення паритету з США Радянський Союз набув статусу великої держави і зробив прорив в атомній та ракетно-космічній сферах. Нафтогазовий комплекс та доходи від експорту сировини багато в чому стимулювали в Радянському Союзі розвиток промисловості і прискорення науково-технічного прогресу.

Значну роль у визначенні вектора розвитку країни зіграла енергетична криза 1973 р., яка стала початком структурної перебудови економіки провідних країн, що послужило поштовхом

для нового етапу НТР і створило передумови для формування постіндустріального суспільства. Значно укріпив свій економічний потенціал і СРСР [4, 572].

Однак в 1970-ті рр. економіка виявилася «наркотично» залежною від експорту нафти і газу. Нездатність керівництва країни усвідомити визначальний вектор еволюції світової спільноти, визначити пріоритети, адекватні загальносвітовим тенденціям і наявним ресурсам, а в цілому – відсутність іншої за змістом і методам реалізації державної економічної політики зумовили невикористання найбільш сприятливого моменту для початку нового етапу модернізації. Радянська економіка втратила динамізм і конкурентоспроможність, в число пріоритетів не була включена сфера високих технологій [3, 192].

Проблема завершеності пізньоіндустріальної фази модернізації належить до числа дискусійних. Все ж ця стадія в СРСР до середини 1980-х рр. була завершена, нова модернізаційна хвиля мала всі шанси розгорнутися, але невдалі спроби її здійснення закінчилися катастрофічними для країни наслідками: розпадом, демодернізацією і деіндустріалізацією. Наука виявилася підкатком ліберальних реформ, вчені вживали, їхали, часом, цілими колективами або перекваліфікувалися. Доля багатьох перспективних розробок виявилася сумною. Єдиний екземпляр комп'ютера «Ельбрус-3», розробленого ще в радянських часів і в 2 рази більше швидкого, ніж Cray Y-MP (найпродуктивнішою на той час американської супермашини), був розібраний і пущений під прес в 1994 році [3, 196].

Геополітичне протистояння США і СРСР, капіталізму і соціалізму, котре проявлялося в гонці озброєнь і першості у космосі вимагало значного прискорення розвитку військово-промислового комплексу (ВПК). На початку 1980-х рр. науково-технічний рівень радянського ВПК, технічної оснащеності виробництва були низькими. Це при тому, що пріоритет у науково-технічному розвитку за всі часи радянської історії надавалося ВПК. В умовах «холодної війни» пріоритетним для ВПК було і фінансування, і матеріально-технічне забезпечення галузей військового комплексу [2, 180].

Визначаючи в якості однієї з найважливіших причин розпаду СРСР технологічне відставання і виявляючи передумови гальмування модернізаційних процесів стратегія часів «перебудови» була намічена вірно: у квітні 1985 р. на Пленумі ЦК КПРС М. Горбачов запропонував концепцію «інтенсифікації економіки і прискорення науково-технічного прогресу», «переозброєння» всіх галузей народного господарства «на основі сучасних досягнень науки і техніки», додання пріоритетного характеру розвитку машинобудування, передбачалося «в дванадцятій п'ятирічці в півтора-два рази прискорити темпи зростання галузі». За його словами потрібні були революційні зрушення – перехід до принципово нових технологічних систем, до техніки останніх поколінь, що дають найвищу ефективність. Головною задачею було визначено необхідність швидко перейти на виробництво нових поколінь машин і устаткування [4, 581]

У багатьох країнах в цей час формувалися національні інноваційні системи, які забезпечили значне підвищення ефективності виробництва, технологічний прорив. Розумна державна інноваційна політика в ряді з них сприяла подоланню глибокої економічної кризи. Фактом провалу політики стало те, що річний економічний ефект від впровадження нової техніки в промисловість в 1988 р. склав трохи більше 6 млрд. руб., тоді як витрати на науку виявилися набагато вище – 33 млрд. руб [3, 198].

Отже, в цілому віддача була явно нижче запрограмованого рівня. Пріоритети були визначені не точно. У сфері виробництва проектні обсяги використання нової техніки і технології досягнуті не були. У різко мінливої економічної ситуації науково-технічна діяльність і науково-технічний прогрес в цілому виявилися однією з найбільш вразливих сфер господарської системи. Суттєвих зрушень в збільшенні впливу науки на виробництво не відбулося. Державне замовлення з розвитку науки і техніки в 1989 р. було виконано на 86%. Спроби вдосконалення господарського механізму помітного ефекту не дали. До числа причин слід віднести кризу управління: відсутність глибокого наукового аналізу, догматизм, орієнтацію на екстенсивний розвиток [4, 280]

Чинники, що визначили розпад СРСР різноманітні. У числі визначальних слід назвати неефективність радянської економічної моделі реаліям кінця ХХ століття. В умовах екстенсивного розвитку економіки СРСР витрати на технологічне переоснащення виробництва були значно менше ніж витрати на розширення вже діючих і будівництва нових об'єктів. Недооцінка загального технологічного рівня народного господарства, його впливу на соціально-економічні процеси призвела спочатку до зниження темпів розростання економіки, а далі і до системного вибуху соціалістичного устрою [2, 24].

Таким чином, в останні роки «існування» Радянського Союзу робилася спроба надати новий імпульс економічному розвитку країни, але технологічний прорив забезпечений не був. Криза управління зумовила технологічне відставання, гальмування модернізаційних процесів і, нарешті, розпад СРСР.

Список використаної літератури

1. Гаврилюк В. Т. Об'єктивна необхідність прискорення науково-технічного прогресу / В. Т. Гаврилюк // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Сер.: Економіка і менеджмент. – 2012. – № 1. – С.21–28.
2. Онищук О. Система підготовки кадрів науково-технічної інтелігенції через мережу вищих навчальних закладів УРСР у другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр. / О. Онищук // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 36. – С. 180–186.
3. Бодрова Е. В. Технологическое отставание как фактор распада СССР / Е. В. Бодрова, Е. В. Кашкин // Российский технологический журнал. – 2017. – № 5(3). – С. 189–201.
4. Бодрова Е. В. Эволюция государственной промышленной политики в ССР и Российской Федерации : монография / Е. В. Бодрова, М. Н. Гусаров, В. В. Калинов. – М.: РЕГЕНС, 2014. – 940 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Мащенко С.І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ГЕЙШІ ЯК СИМВОЛ ЯПОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Коли ми говоримо про Японію, витончений жіночий силует мимоволі спливає в нашій свідомості, наче натякаючи на те, що гейші існували там з найдавніших часів. Проте це одне із помилкових суджень про представниць цієї процесії, з якими досить часто стикається більшість людей. Насправді ж мистецтво бути гейшею з'явилося в ХVІІІ ст., коли ще панувала самурайська культура. Але суворість самураїв не віднайшла собі місця серед міських прошарків, які тягнулися до чогось більш розважливого. В містах почали виникати так звані «квартали задоволення», де крім жінок легкої поведінки, можна було зустріти людей досить творчих – акторів, поетів, музикантів, танцюристів та акробатів. Саме серед них зародився майбутній ідеал японської жінки – гейші [1, 210].

Вони підкорили весь світ не лише своєю красою, а в першу чергу своїм розумом. Недаремно гейш називають найосвіченішими жінками Японії, адже вони досконало знаю японську літературу, продекламують кращі уривки та заспівають будь-який класичний оперний твір. Їхній інтелект не заважає їм бути невимушено веселими, дотепними та кокетливими [2, 149]. Провести вечір в компанії гейші – розкіш, доступна не кожному. Однак на перших сторінках своєї історії гостей розважали зовсім не молоді дівчата, а чоловіки, котрих називали отоко-гейші. До себе додому їх запрошувала переважно знать або ж заможні купці. Отоко справді володіли всіма нюансами тогочасного етикету: вони уміли розпалювати пахощі, проводили чайну церемонію, володіли мистецтвом ікебани та грали практично на всіх тоді відомих музичних інструментах. Серед близьких друзів отоко-гейш було безліч людей культури. Одним словом, чоловіки теж виявились витонченими майстрами в цій справі, проте з жінками зрівнятися так і не змогли. Останній чоловік залишив цю професію в 1800 році, тобто через 50 років після того, як конкуренцію їм почали складати жінки [1, 210].

Відбір в гейші сміло можна порівняти з випробуваннями в Стародавній Спарті. Дівчинку забирали з родини (часто їх продавали самі батьки за борги) і вона надалі жила в будинку своєї наставниці разом з іншими, де їм навіть могли змінити ім'я. Навчання розпочиналося з 9-12 років і вже в цьому віці учениця мала володіти певними талантами. У неї має бути приємна зовнішність і природна чарівність, музикальний слух, пластика та артистизм, феноменальна пам'ять і неймовірне терпіння. Здавалося, що віднайти володарку всіх цих рис надзвичайно складно, а отже і поводитися з нею потрібно обережно, але реалії були зовсім іншими. Виховательки професійних гейш ніколи не марнували шансу загартувати характер і витримку своїх учениць. Так, дівчаток змушували грати на триструнному музичному інструменті в особливо морозні дні під відкритим небом до тих пір, доки пальці не почнуть кровоточити, а за гру повз ног були передбачені додаткові фізичні покарання. Майбутніх гейш навчають стриманості і витримки, бо навіть по снігу вони мусять ходити в сандалях, демонструючи всім витончену ніжку. Наставниці вважали, що лише завдяки таким суворим методам дівчатка зможуть гідно продовжувати їх ремесло. Стає зрозуміло – гейшею бути складно [3, 10].

Завершений образ гейші, тобто кімоно разом з усіма прикрасами для волосся, міг досягати ваги до 20 кілограм. Слід наголосити на тому, що дівчата вбиралися не лише до гостей, а ходили так постійно, виконуючи всю повсякденну роботу. Для того, щоб привести себе до ладу жінки витрачали по 4-5 годин в день. Як розповідає одна з найвідоміших гейш Японії – Мінеко Івасаки, з кожним роком життя молоді дівчини стає все складніше і все більше обмежене певними правилами. В 15 років вона дебютує як гейша-підліток – майко [4, 15]. Цей період життя дівчина 12 годин в день проводила за різноманітними уроками: спів, танці, каліграфія, малювання, ораторське мистецтво та вміння подавати напої. Її день починався рано та закінчувався пізно, а на відпочинок виділявся лише один день на два тижні [5, 153]. Через декілька років, переважно у 20-річному віці, майко здійснює церемонію переходу і стає дорослою гейко. Бути гейшею це не просто професія, а образ життя, котрий витримує не кожна [4, 15]. Гейші, як і будь-яка жінка, багато уваги приділяли своєму макіяжу, котрий став невід'ємною частиною традицій цієї професії. Дівчата покривали обличчя шаром білої пасти, що за релігійними обрядами символізувало чистоту і невинність, адже гейші, на відміну від куртизанок – юдзе, не надавали своїм замовникам інтимні послуги. Завдяки цьому лице здавалося м'яким і дозволяло більш яскраво виділити губи. Проте найважливішим елементом макіяжу були очі. Виразний погляд мав зачаровувати і приковувати до себе увагу чоловіків. Для досягнення такого ефекту гейші підводили очі чорною або червоною фарбою.

Погану репутацію, пов'язану з проституцією, гейшам створили пізніше. Велика в цьому заслуга солдат Другої Світової війни, які змушували юдзе у всьому наслідувати освічених і вишуканих гейш, тому ті одягали яскраві кімоно та фарбували обличчя, проте крім цього нічого спільного з гейшами вони не мали. Не останню роль відіграла сучасна культура, що на великих екранах демонструвала спотворений образ гейші, тим самим переконуючи далеких від цієї теми глядачів, що такими і були представниці даної професії. Однак це лише хибний стереотип, котрий легко розвіяти, якщо звернутися до класичної японської літератури. Гейша – це сильна і розумна жінка, спроможна викликати захоплення не сказавши ні слова. Їх доля складна і зрозуміла не кожному, проте цим вони особливі та саме цим викликають такий небачений інтерес до себе [5, 156].

Список використаної літератури

1. Шиняк Д. В. Отоко-гейши как часть традиционной японской культуры. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2014. № 9 (47): в 2-х ч. Ч. I. – С. 209-211.
2. Овчинников В. В. Ветка сакуры: Рассказ о том, что за люди японцы. – М.: Мол. гвардия, 1988. – 222 с.
3. Танака Э. Школа современной гейши. – Ростов н/Д.: Феникс, 2004. – 352 с.
4. Ивасаки Минеко, Браун Ренд. Настоящие мемуары гейши. – СПб.: Амфора, 2010. – 350 с.
5. Мачеброта Н. Феномен гейші в японській культурі. Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції 4-5 жовтня 2013 року. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – 238 с.

Науковий керівник: доцент Захарченко М.В.

СЕРПНЕВИЙ ПУТЧ 1991 Р. ТА РОЗПАД СРСР

Метою статті є висвітлення подій серпневого путчу 1991 р. як передумови розпаду Радянського Союзу, а також з'ясування його наслідків. Серпневі події стали останньою спробою на шляху до збереження Радянського Союзу у тому вигляді, в якому він проіснував майже 70 років. Незважаючи на наявність учасників і очевидців, відкритість документів, досліджень, навколо заколоту і досі присутні враження таємниці. Тому спроба усвідомити характерні риси і особливості серпневого путчу 1991 р. вважається нами назрілою і актуальною.

Тема спроби державного перевороту в СРСР 19–21 серпня 1991 р. й сьогодні привертає до себе увагу багатьох істориків. В Російській федерації означена тема має дослідників різних переконань: від захисту і жалоби, що путч не вдався і до засудження, розглядаючи його як поштовх до розпаду СРСР. До об'єктивної оцінки прагнуть, на нашу думку, такі російські вчені як О. Барсенков, О. Вдовін [1]. Історики вважають, що метою організаторів путчу була спроба «надавити» на російське керівництво задля того, щоб сформулювати прийнятні для збереження СРСР і виходу країни із кризи умови майбутнього союзного договору [1, 649]. В. Журавльов [2] при вивченні даної теми, дійшов до висновку, що путчисти «у підсумку домоглися результатів, що були протилежні задуму. Прагнули захистити Союз – підштовхнули до розпаду; бажали захистити соціалізм – призвели до кризи». Американський публіцист М. Девідоу [3] сприймає серпневі події 1991 р. як «опереточний заколот», який здійснено у першу чергу власне демократами, а зовсім не Державним комітетом надзвичайного стану (ДКНС).

Українські вчені мають певні напрацювання з дослідження проблеми путчу. О. Бойко [4] висвітлює і аналізує події 19–21 серпня 1991 р. у працях, присвячених характеристиці суспільно-політичних трансформацій 1990–1991 років, Ю. Кузьменко [5] і В. Сурнін [6] розглядають різні аспекти організації путчу і впливу його на радянське суспільство. В. Сурнін стверджує, що М. Горбачов знав про існування ДКНС і навіть був створений згідно його розпорядженню [6, 96].

Політика перебудови, котра була задекларована у Радянському Союзі з 1985-го року, дала початок процесам певної демократизації суспільства. Це неминуче вело до усамостійнення національних республік. З метою збереження Радянського Союзу, з врахуванням нових політичних реалій відбувався процес підготовки нового Союзного договору. Його підписання було заплановане на 20 серпня 1991 року. Планувалося надати республікам більше прав та статус суверенних держав у складі союзного об'єднання [1, 628].

Розробці цього нового договору посприяв «парад Суверенитетів» у СРСР, який відбувався продовж 1988–1990-х рр. Він підтвердив нежиттєздатність радянського державного механізму. У квітні 1990 р. було започатковано специфічний формат – новоогарьовський процес – обговорення в резиденції Ново-Огарьово, і підготовка проекту створення нового державного утворення – Союз Суверенних Держав, побудований на принципах конфедерації. Нову союзну угоду мали підписати 20 серпня 1991 року [1, 623].

Частина вищого партійно-державного керівництва, незадоволена політикою М. Горбачова останніх років перебудови, сприйняла підписання нового союзного договору як загрозу існуванню єдиної держави і собі особисто, враховуючи серйозні кадрові зміни [2, 146]. За їх сприянням була здійснена спроба державного заколоту, його ініціатори заявили про створення Державного комітету з надзвичайного стану (ДКНС). Аргументуючи надуманою хворобою М. Горбачова, виконання обов'язків Президента СРСР повинен був взяти у свої руки віце-президент Геннадій Янаєв. За деякою інформацією, президент був запертий на домашній арешт у своїй резиденції у Форосі, після того як відмовився скласти свої повноваження самостійно [4, 43].

Окрім Янаєва до ДКНС увійшли прем'єр-міністр В. Павлов, міністр оборони Д. Язов, голова КДБ В. Крючков, міністр внутрішніх справ Б. Пуго та інші керівники. Вони оголосили про скасування республіканських законів, які суперечили всесоюзному законодавству, а також припинення дозволу діяльності громадських рухів, політичних партій (окрім комуністичної). Подібні наміри викликали неабиякий супротив серед населення та його лідерів [3, 147]. Опір путчистам у Москві очолило керівництво РРФСР на чолі з російським президентом Б. Єльциним та головою уряду І. Сіласвим. На заклик Президента Росії тисячі москвичів-добровольців стали на захист будівлі Верховної Ради Республіки [4, 46].

Активний опір місцевого населення та те, що змовники не наважувались віддати свій наказ про штурм будівлі Верховної Ради Республіки призвело до провалу серпневого путчу. 21 серпня 1991 р. Горбачов повернувся до Москви, а лідери ДКНС були арештовані. Низка вчених вважає, що усі ці заходи готувались за згодою М. Горбачова, задля того, щоб навести певний порядок у країні під час його відсутності. Проте не було враховано дій тогочасних лідерів російської влади і поведінки звичайного населення, яке вчинило спротив ДКНС [4, 47].

Спроби Горбачова повернути управління країною у свої руки наштовхнулись на опір тогочасних керівників республік. Вищий орган державної влади – З'їзд народних депутатів СРСР 5 вересня 1991 р. оголосив про саморозпуск і передачі владних повноважень Державній раді у складі керівників республік. Горбачов як голова єдиної держави став буквально зайвим [6, 97].

Через такі обставини 8 грудня 1991 р. у Біловезькій Пущі під Мінськом у держрезиденції «Віскулі» керівники Росії, України і Білорусії оголосили про денонсацію Союзного договору 1922 року, про завершення існування СРСР і підписали угоду про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД). В свою чергу, М. Горбачов визнав укладені угоди антиконституційними та подав власну позицію щодо створення СНД, але його аргументи проігнорували [7, 206].

25 грудня 1991 р. не маючи необхідного впливу на ситуацію, яка склалась, М. Горбачов змушений був піти у відставку з поста Президента СРСР, що означало кінець перебування. «Що сталося, то сталося. Я повинен визнати те, що трапилося реальністю. Буду поважати вибір представницьких органів, іншого собі не дозволю. Але це не означає, що я не маю своєї оцінки, своєї точки зору. Я запропонував суспільству варіанти, нехай люди розмірковують. Ви знаєте, що я здатний йти на компроміси, але є речі, через які переступити не можна», – зазначив М. Горбачов 21 грудня 1991 року. Того ж вечора, о 19-й годині, у Москві над Кремлем було спущено червоний прапор із Державним гербом СРСР, а на його місце піднісся російський [5, 53].

Чи був такий підсумок періоду «перебудови» неминучим? Низка дослідників цієї проблеми вважають, що головною причиною розпаду країни була неефективність самої радянської економічної системи, яка сприяла зростанню господарського ізоляціонізму республік та виникненню сепаратистських-націоналістичних тенденцій [7, 209]. Деякі ставлять на перший план політичні причини, серед них: демонтаж тоталітарного режиму, ліквідація монополії КПРС на владу як стрижня тоталітаризму, об'єднуючого союзні республіки в єдину державу.

Таким чином, серпневі події 1991 р. остаточно підвели ризик під існуванням Радянського Союзу. Розпад СРСР, крах комунізму у Східній Європі глобально змінили геополітичну систему світу.

Список використаної літератури

1. Барсенков А. С., Вдовин А. И. История России. 1917–2009 / А. С. Барсенков, А. И. Вдовин. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 846 с.
2. Журавлёв В. В. История современной России. 1985–1991 / В. В. Журавлёв, Л. Н. Доброхотов, В. Н. Колодёжный – М.: Терра, 1995. – 256 с.
3. Дэвидоу М. Камо гредеши, Русь?.. Заметки американского публициста о перестройке / М. Дэвидоу. – М.: Молодая гвардия, 1993. – 210 с.
4. Бойко О. Д. Україна: від путчу до Пущі (серпень 1991 – грудень 1991 р.): монографія / О. Д. Бойко. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. – 224 с.

5. Кузьменко Ю. В. Серпневий путч 1991 р. та його вплив на партійно-радянську номенклатуру УРСР / Ю. В. Кузьменко // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 41–54.
6. Сурнін В. Б. Серпневий путч 1991 року у віддзеркаленні історії / В. Б. Сурнін // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Історія. – 2012. – Випуск 28. – С. 95–101.
7. Латиш Ю. В. Чому розпався СРСР? Підходи та концепції в сучасній історіографії / Ю. В. Латиш // Література та культура Полісся. – 2016. – Випуск 83. – С. 206 – 217.

Науковий керівник: доцент Сухушина О. В.

Опарін І. К.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПАРТИЗАНСЬКІ ЗАГОНИ ПІВНІЧНОГО І ПІВДЕННОГО В'ЄТНАМУ У ВІЙНІ 1959–1975 РОКІВ

Після Першої Індокитайської війни 1946–1954 рр. В'єтнам було поділено на північну – комуністичну і південну – «прозахідну» частини, де США офіційно перебували з 1959 по 1975 роки. Враховуючи явну технічну перевагу американців, населення Північного В'єтнаму вдавалося до партизанських тактик боротьби, яку він активно застосовував у роки французької (1887–1954 роки) і японської (1941–1945 роки) окупації. Вже з 1960 р. партизанські тактики ведення війни почали застосовувати озброєні сили новоствореного Національного фронту визволення Південного В'єтнаму – В'єтконгу.

Боротьба за незалежність завжди буде поважитися в демократичному суспільстві, тому звернення до однієї із яскравих форм боротьби за незалежність – партизанську – привертає увагу. Мета статті полягає у висвітленні основних засобів ведення партизанської війни Північним та Південним В'єтнамом.

Означена тема відображена в працях американських дослідників: Е. Блека [1] Ф. Девідсона [2] та Дж. Корелла [3]. Сам Філіп Девідсон був безпосереднім учасником в'єтнамської війни в якості розвідника ЗС США. Психологічні аспекти в'єтнамської війни дослідили українські науковці С. Сірий і В. Клименко [4].

На думку генерала Девідсона Північний В'єтнам виграв війну завдяки чіткому стратегічному плану. План був складений міністром оборони Північного В'єтнаму Во Нгуен Зіапом (1948–1975 роки). Він передбачав перехід від партизанської боротьби до регулярних військових дій і був розрахований для застосування як партизанами Північного В'єтнаму, так і партизанами В'єтконгу. Він складався з трьох етапів (фаз) ведення війни, кожен з яких вирішував політичні і військові завдання [2].

На першому етапі війни планувалося знищення колабораціоністської адміністрації, фізична ліквідація місцевого адміністративного персоналу, створення партизанських загонів у кожному адміністративному окрузі, розширення територіальної бази партизанського руху, кількісне нарощування особового складу та присутність партизан на периферії. Другий етап передбачав продовження виконання завдань з першого етапу, а також розгортання всенародної партизанської війни проти уряду, безперервне нанесення ударів по органам управління, лініям комунікацій і постачання, сковаючи таким чином можливості урядових сил до маневрів, встановлення контролю над периферією, змусивши урядові сили зосередитися у великих населених пунктах. На завершальному етапі війни створювалася революційна ситуація в збройних силах уряду, що мала призвести до військового перевороту, налаштовуючи місцеве населення проти військової адміністрації і змушуючи їх до формування коаліційного уряду, який буде керуватися комуністичними ставлениками. По мірі формування коаліційного уряду комуністичними активістами планувалося проводити знищення всіх некомуністичних функціонерів, взяття повного контролю над урядом Південного В'єтнаму [1, 54].

Великою перевагою ведення партизанської війни було знання повстанцями місцевості та належне її використання в умовах бойових дій. Тунелі в районі Кучі, що за 70 км від Сайгону (сучасний Хошимін) – вдалий цьому приклад. Цей район був сферою діяльності В'єтконгу і, щоб забезпечити себе від ворожих бомб, повстанці почали рити підземні тунелі, де згодом стали утворюватися цілі поселення, шпиталі, дитячі садочки, пологові відділення, тощо. Вони були ідеальними для раптового нападу на противника. Тунелі вдало маскувалися, мали грамотну вентиляцію, яка на поверхні часто виглядала як звичайний мурашник або інший природний ландшафт. Люки, які вели до тунелів, ретельно приховувалися листям, а самі їх розміри розраховані лише на пропорцію тіла в'єтнамця [5].

Задля технічного та військового озброєння В'єтконгу, відрізаного від прямого сполучення з Північним В'єтнамом, було вирішено прокласти шлях вздовж східної території Лаосу, відома під назвою «стежка Хо Ши Міна», робота над якою тривала з 1960 по 1965 роки. В її будівництві було зайнято понад 86 тис. осіб північно-в'єтнамського населення, які за сприятливої погоди могли прокладати шлях у дві милі щодня. Окрім цього, з 1963 по 1964 рр., на допомогу В'єтконгу прибуло понад 20 тис. північно-в'єтнамських солдат. Протягом наступних двох років їх кількість збільшилася вдвічі. Оскільки Лаос на той час воював із Патетом Лао, військово-політичною організацією соціалістичного спрямування, північно-в'єтнамські комуністи могли практично безперешкодно поставляти необхідне оснащення для південно-в'єтнамських побратимів. Щоб забезпечити транспортний і людський потік від ворожого бомбардування, рух по ній проводився переважно вночі з належним камуфляжем (наприклад, замасковані вантажівки часто були пофарбовані у зелений колір і покривалися гілками дерев) [3, 63–65].

Крім фізичних методів знищення в'єтнамців, американські війська застосовували і психологічні, що були спрямованих на зміну їх політичних орієнтирів, викликати сумнів, непевність і вагання у своїх діях. Лише за 1967 р. літаками С-130 і С-У2 було скинуто більше 12 мільярдів пропагандистських листівок, загалом за всю війну у В'єтнамі було скинуто близько 50 мільярдів листівок, що становило 1500 листівок на одного мешканця Північного та Південного В'єтнаму [4, 168].

Втім, на відміну від американських військових, які воювали на чужій землі, в'єтнамці чітко усвідомлювали важливість перемоги у цій війні, тому мали більш стійку психологічну підготовку. Головна ознака, яка привела Північний та Південний В'єтнам до перемоги над потужним ворогом – це масовість. «Ціль її перемога і тільки перемога – ніякої половинчастості», – так зазначав генерал-лейтенант Девідсон. Патріотизм, самовідданість і аскетизм перетворювали в'єтнамця на безжального солдата [2]. Як згадував повстанець Нгуен Ван Туен: «В'єтконгівці воювали пішки, озброєні лиш гвинтівками з кількома патронами і лопаткою, у них була жменька рису із сушеними овочами і фляга з водою. Американцям вертольотами привозили воду для прийняття душу. Коли ми це побачили, то зрозуміли, що їм ніколи не перемогти – ми знали, що переможемо...» [6].

Таким чином, основна умова, яка принесла перемогу Північному В'єтнаму у війні з США, стала їхня консолідованість та злагодженість у всіх проявах їхньої боротьби. До інших переваг в'єтнамців можна віднести їх централізоване військове командування і високу психологічну підготовку, що забезпечувало порядок і дисципліну у війську; завдяки стратегічним методам генерала Зіапа, противник методично виснажувався, що дозволяло нарощувати власні сили і привести Північний В'єтнам до перемоги.

Список використаних джерел та літератури

1. Black Edwin F. The Master Plan for Conquest in Vietnam [Електронний ресурс] / Edwin F. Black // Military Review. – 1963. – Vol. 43, no. 6. – Режим доступу: URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uiug.30112106756205&view=1up&seq=56>
2. Davidson Ph. B. Vietnam At War. The History 1946–1975 [Електронний ресурс] / Ph. B. Davidson. – Oxford University Press, 1991. – Режим доступу: URL: <http://militera.lib.ru/h/davidson/index.html>
3. John T. Correll. «The Ho Chi Minh Trail» / T. John Correll // Air Force Magazine. – 2005. – Vol. 88, no. 11.
4. Сірий С. В. Психологічні операції у сучасних глобальних воєнно-політичних протистояннях [Електронний ресурс] / С. В. Сірий, В. С. Клименко. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pnpz_2012_3_14.pdf

5. The Cu Chi Tunnels [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=19ejFuEуНук&t=0s>

6. Indochine: A People`s War in Colour [Електронний ресурс]. –Режим доступу: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dl4UT3Dc2nY&t=2189s>

Науковий керівник: к. і. н., доцент Сухушина О. В.

Орел А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗОЛОТИЙ НЕКРОПОЛЬ У ВАРНІ

Некрополь Варненського халколіту було відкрито випадково під час розкопок у західній промисловій зоні м. Варна восени 1972 р. Вже в перших могилах було виявлено неймовірну кількість золотих та мідних виробів, що негайно викликало медіа та науковий фурор у всьому світі. Могильник датують другою половиною V тисячоліття до н. е., а супроводжуючий інвентар засвідчує існування суспільства із соціальним та майновим розшаруванням, складною ієрархічною організацією та усталеними структурами влади. У некрополі зафіксовано різні обряди поховання з відповідним асортиментом знахідок. Варненський халколітичний некрополь залишається однією із найвизначнішою пам'яток археології не лише Балкан та Європи, а й усього світу [1].

Розкопки некрополя розпочались під керівництвом Михайла Лазарова, але незабаром дослідження очолив його заступник Іван Іванов. Археологічне вивчення з кількома перервами тривало тринадцять сезонів у період з 1972 до 1991 рр. Загалом було розкопано 7500 квадратних метрів і виявлено близько 300 поховань. В ході дослідження зафіксовано три типи поховань. Найбільш чисельна група – трупопокладення на спині; наступна – скорчене трупопокладення; третій тип – кенотафи. Останні є могилами без людських останків; вони вважаються результатом символічних поховань членів муніципалітету, які загинули далеко від нього [3].

Варненський некрополь є одним з багатьох пізньохалколітичних некрополів, вивчених у північно-східній частині Балканського півострова. Однак, порівнюючи його з іншими пам'ятками – навіть сьогодні, більше трьох десятиліть після його відкриття, навіть із близькими до нього некрополями з територіальної та культурної точок зору, ми не можемо переоцінити його унікальність та багатство.

Насамперед інтерес до цього блискучого пам'ятника викликаний різноманітністю та великою кількістю супроводжуючих речей. Серед них найцікавішими є предмети із золота. Їх кількість перевищує 3000, а загальна вага становить більше 6 кг. Розподіл прикрас за могилами є цілком показовим: їх виявлено лише в 62 комплексах, але вага знайдених предметів дорогоцінного металу лише в могилах №1, №4, №36 та №43 перевищує 5 кг. На сьогодні подібних концентрацій золотих артефактів V тисячоліття до н.е. в інших місцях не відомо. Вага та кількість знахідок золота з варненського некрополя перевищують у кілька разів однакові показники всіх синхронних предметів цього дорогоцінного металу, виявлених до цього часу у всьому світі [2].

Не менш важливим є інший аспект: кількість та тип інших знахідок доводять, що похоронні обряди в архаїчному суспільстві відображають власне соціальний, а не майновий стан померлого. В цей час відокремлення ремесла та торгівлі від сільського господарства та скотарства створює передумови для зміни соціальних структур та концентрації влади в руках невеликої групи людей, що знайшло відображення в поховальному обряді. З цієї точки зору варненський халколітичний некрополь ілюструє перші етапи зародження диференційованого суспільства, що перетворює його на свідчення виникнення першої цивілізації – не лише в Європі, а й у всьому світі. Золоті предмети – це атрибути, що позначають соціальний статус їх власників і мають сакральну-символічне значення, а не ознаку багатства. У зв'язку з цим,

деякі вчені припускають, що варненський некрополь є місцем поклоніння, де поховані вожді, що мають велике значення для території великого міжплеменного союзу другої половини V тисячоліття до н.е. [4].

Список використаної літератури

1. Иванов И. «Золотой» некрополь Варны / И. Иванов. // Природа. – 1975. – С. 50–57.
2. Костов Р. И. Праисторическа тегловна система при златните изделия от Варненския халколитен некропол / Р. И. Костов. // Геология и минерални ресурси. – 2004. – С. 25–28.
3. Костов Р. И. Археоминералогия на неолитни и халколитни артефакти от България и тяхното значение в гемологията. / Р. И. Костов. – София: Изд. къща «Св. Иван Рилски», 2007. – 126 с.
4. Варна – праисторически център на металообработката. / Р. Русев, В. Славчев, Г. Маринов, Й. Бояджиев. – Варна: Данграфик, 2010. – 191 с.

Науковий керівник: к.і.н, ст. викл. Абразумова О.М.

Попов М. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗОБРАЖЕННЯ ЗБРОЇ НА СЕРЕДНЬОВІЧНИХ МІНІАТЮРАХ

Дослідження середньовічної зброї проводиться не лише на основі артефактів (які у цілісній формі майже не збереглися), але й за рахунок зображень у хроніках, релігійних та світських книгах Середньовіччя. Мініатюри чудово ілюструють особливості озброєння лицарів означеного часу. Метою статті буде розгляд основних літературних джерел, малюнки з яких дозволяють усвідомити особливості озброєння XIII – XIV ст.

Найавторитетнішим та найінформативнішим твором, який зображає середньовічну зброю є «Біблія Мацієвського» (або «Біблія Людовика Святого», «Біблія хрестоносця»). У ній християнські сюжети ілюструються звичними для середньовіччя мініатюрами. Воїни тут зображені з численними фальшионами (клинками з лезом, що розширюється від рукоятки до вістря, та яке заточене з одного боку). Фальшиони можна умовно розділити на три види: перший тип одноручний, другий – півтораручний, третій – дворучний (наприклад, саме такий фальшион показаний на ілюстрації, на якій Авраам рятує Лота з полону) [1, 54].

Показані на мініатюрах і шпичасті палиці, і сокири з місяцеподібною лезом, а також луки та арбалети. Потрібно підкреслити, що жоден з вершників на цих мініатюрах не стріляє з лука. Лук в «Біблії Мацієвського» (як і арбалет) – зброя, якою користуються виключно піхотинці. В «Біблії» є цілий ряд мініатюр, на яких показується, як одні воїни добивають інших за допомогою кинджалів. Однак на поясі ні у кого з них кинджали не висять.

Схожим за стилем джерелом є «Історія святого короля Едуарда» (Англо-нормандська версія життя Едуарда Сповідника, написана англійською мовою наприкінці 1230–1240 рр.) Матвія Паризького. Вона зберігається в фондах Британської бібліотеки Паркера (інститут «Тіла Христового»). Джерело демонструє таку ж невідповідність історичним реаліям, але чудово ілюструє подробиці зброярства XIII ст. Наприклад, у лицарів наявні корони та пір'я павича на шоломах (хоча на голові короля звичайний – сервільбер). Практично всі коні показані в пополах, малюнок на яких дублює зображення на щиті. На мініатюрі, де лицаря, збивають з коня, на щиті намальований лев (хоча на момент битви на Стемфордському мосту (1066) таке не практикувалося) [2, 40].

«Історія святого короля Едуарда» яскраво демонструє тогочасний арсенал: списи, мечі, сокири гіпертрофованого вигляду, булави (з кулястим вершинами та зубчастими шипами). Втім, тут були втілені й фантазії автора. Наприклад, хроніст домалював Гаральду Гардрату шаблю нереальної форми та зобразив воїнів які сідлають коней з фантастичною зброєю [3, 58].

Іншим джерелом є «Псалтир Латтрелла», який був створений в XIV ст. на замовлення сера Джефрі Латтрелла. Хоча замовник і не належав до верхівки англійської феодалної знаті, йому належали великі земельні володіння. Можливо, саме тому основний акцент малюнків в

«Псалтирі» був зроблений на сільських і побутових сценах, які зазвичай розташовувалися на сторінках у нижній частині аркушу. Проте серед них є і цінна мініатюра військового характеру, що зображає самого сера Джефрі, а також його дружину і невістку. Дружина вручає своєму чоловікові шолом і спис, тоді як невістка чекає можливості віддати йому його щит, який висить у неї на руці на ремені. На мініатюрі можна розгледіти, що ноги вершника покривають лати, а лікті кольчужного хауберка посилені накладками в формі розеток [4, 31].

На великих декоративних наплічниках-елеттах, на трикутному вимпелі, на держаку списа, на кінській попоні, крісельному сидлі і навіть на одязі обох дам присутнє зображення герба Джефрі Латтрелла. Надітий на ньому бацинет має дещо витягнуту, яйцеподібну форму, але це все лише частина захисту голови, яку довершує величезний «великий шолом» із заборолом, яке прикрашене декоративним гребнем. Подібна за формою прикраса є і на кінському шафроні та наголовнику Передній ленчик сидла охоплює вершника спереду, а задній нагадує спинку крісла. Втім, передні сидельні луки на інших ілюстраціях виглядають інакше, і маю тенденцію дещо відхилитися до шиї коня. Таке вбрання, було добре видно здалеку, і давало можливість впізнавати будь-якого лицаря [5, 62].

Отже, будь-які хроніки та релігійні книги (з військовими мініатюрами) зображують лицарів, які з ніг до голови вдягнуті у кольчугу, а їхні голови захищають «великі шоломи». Хоча більшість середньовічних книг не передають автентичне озброєння епохи, яку описують, вони є прекрасними джерелом для вивчення зброї часу, у який створювалися.

Список використаної літератури

1. Окшотт Э. Оружие и воинские доспехи Европы. С древних времен до конца Средневековья / Э. Окшотт. – М.: Литрес, 2017. – 180 с.
2. DeVries K. Medieval military technology. / DeVries // University of Toronto Press. – №23. – 2012. – С.34–54.
3. Saul N. Chivalry in medieval England / N. Saul // Harvard University Press. – №21. – 2011. – С.55–67.
4. Жугина Г. В. Миниатюра – как один из феноменов средневековой культуры / Г. В. Жугина // Фен-наука. – №7. – 2014. – С. 30–32.
5. Крюкова И. С. Язык миниатюр средневековых рукописей и хроник / И. С. Крюкова // Изобразительное искусство в системе образования. – Вып. 56. – 2009. – С. 45 – 67.

Науковий керівник: к. і. н, доцент Захарченко М. В.

Попов М. М., Сіренченко А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНИ ТА ІДЕОЛОГІЧНОЇ ПРОПАГАНДИ В ДЕРЖАВІ ТАЙПІН ТЯНЬГО

Повстання тайпінів (1850–1864 рр.) відіграло вагому роль в історії Китаю, оскільки заклало підвалини непокори маньчжурській династії. Тайпіни сформувавши ідеологію, яка вплинула на становлення китайської національної свідомості. Мета цієї статті полягає у висвітленні інформації щодо дисципліни та пропаганди тайпінів (ідеологічної основи їхнього руху).

За свідченнями англійських місіонерів, які перебували у Китаї під час повстання, тайпіни мали жорстку дисципліну. У джерелах знаходяться порівняння тайпінського руху з «пуританами» та «гуситами». Більшість військових проступків каралися смертю. Найжорсткішим тортурам піддавалися ті повстанці, які боялися йти в атаку, грабували мирні поселення, гвалтували жінок. Порушників порядку спалювали живцем або розтинали на частини. Дрібні проступки у дисципліні каралися «ганебним стовпом» та бичуванням [1, 117].

Попри суворі покарання, в армії тайпінів існувала й система заохочування за відвагу та вірність. Солдати отримували дорогу зброю та різноманітні відзнаки. Окрім цього, існувала й виборність військових чинів. Зазначимо, що така практика не призводила до анархії, оскільки за вчинки обраних командирів відповідали виборці. Якщо керманіч був здібним та хоробрим

– солдатів, які його обирали, нагороджували додатковою їжею та кращою зброєю; якщо командувач був поганим стратегом та боягузом – ті, хто його обирали, засуджувалися на побиття палицями [2, 56].

Під забороною перебувала й проституція. Тайпіни знищували борделі та усіма силами намагалися «вичистити вітчизну від розпусти». Під час першого етапу війни солдатам заборонялося взагалі мати зв'язки з жінками (створювалися окремі робітничі та військові табори для чоловіків та жінок).

Цікавою була система розподілу реквізованого армією майна. Командири тайпінів давали власникові боргові розписки та обіцяли повернути все після завершення війни. Усе вилучене майно потрапляло у «Священні комори», доступ до яких був обмежений. У 1850–1855 рр. тайпіни практикували роздачу рису та товарів першої необхідності бідним селянам (вилучання у них майна було суворо заборонене). Права «на повернення» майна не мали лише маньчжури, ставлення до яких було ворожим та жорстоким [3, 33].

Велику роль у вишколі тайпінів відіграла ідеологія. Поєднання християнства (харизматичного напрямку) та місцевих даоських традицій створило вибухову ідеологічну суміш, яка змушувала повстанців йти на вірну смерть. Проте, за свідченнями Хун Дацюня, тайпіни досить прагматично ставилися до ведення війни. Вони поєднували невпинне прагнення до Царства Небесного та цинічні військові цілі [4, 699].

Тайпінські проповідники яскраво описували «звірства та несправедливість» маньчжурів та закликали знищувати їх. У пропаганді, розробленій для війська, постійно підкреслювалася унікальність китайської культури та суворе порушення її принципів «окупантами». Попри утопічні ідеї Небесного Царства на землі, головний акцент робився на «рівноправ'ї, соціалізації землі та справедливому устрої» (у розумінні тогочасного китайського народу). Пропаганда велася й у лавах ворожої армії. Тайпінські агенти потрапляли до «зеленознаменного» війська та намагалися «пробудити» у ворогах національну самосвідомість. У зафіксованих проповідях порушується питання об'єднання китайського народу проти маньчжурської династії та боротьба з «дияволом» [5].

У «новому суспільстві», яке будували тайпіни, значно зросла й роль жінки. У звільненому від маньчжурів Нанкіні жінки вільно почувалися поміж чоловіків та могли займатися «нежіночими» справами. Це стало можливим завдяки знищенню приватної власності та грошових відносин. Жінка, за тайпінською ідеологією, переставала бути «корисною річчю», а вперше отримала рівні (у розумінні того часу) можливості з чоловіками.

Тайпінська армія та суспільство будувалося на засадах «комунізму». Принаймні ідеологія повстанців будувалася на характерних для нього принципах: відсутність приватної власності на масові засоби виробництва, ліквідація грошей, експропріація земельних угідь, трудова повинність. Схожість методів боротьби та дій тайпінів з комуністичною ідеологією було підкреслено у кількох європейських та російських виданнях 1850–1860 рр. Наприклад, у російській газеті «Сучасник» згадувалося, що тайпіни «у догми своєї віри вмістили комунізм» [6, 83].

На бідні селянські й міські маси впливали й заклики тайпінів про ліквідацію податків (після перемоги) на три роки. Агітатори успішно переконували селян вести непримириму боротьбу та швидко розносили Піднебесною чутки про «звірства» та «безчесні вчинки» цинської армії. Бойовий дух селян підсилювали сакральні знищення конфуціанських храмів, бібліотек, урядових установ. Протиставленням «релігії покори» (конфуціанства) та «віри свободи» (християнства) тайпіни змогли перемогти у «війні за переконання». Концентруючи ненависть народу на символах минулого, тайпінське керівництво часто позбувалося небажаної агресії й проти себе. В економічних та соціальних проблемах тайпіни звинувачували зовнішніх ворогів та «зеленознаменних» [1, 136].

У 1852 р. війна проти інтервентів та маньчжурів вибухнула з новою силою. З Нанкіна вирушили декілька тайпінських армій (вздовж Янцзи, на Пекін, на Ухань та на Шанхай). Криваві бої тривали ще 12 років. Лише в 1864 р. повстання тайпінів було остаточно утоплене в крові [3, 33].

Отже, повстання тайпінів змогло досягти великих успіхів та мати вагомі історичні наслідки через якісну ідеологічну пропаганду та дисципліну. Ідеї повстанців, методи їхньої боротьби та економічної політики застосовувалися революційними рухами навіть в ХХ ст.

Список використаної літератури

1. Shih V. The Taiping Ideology: Its Sources, Interpretations, and Influences / V. Shih. – Washington: UBC Press, 1967. – 440 с.
2. Michael F. Taiping rebellion. History and documents / F. Michael. – Seattle, 1966. – 244 с.
3. Проценко В. Феномен тайпінського повстання, як особлива форма боротьби з колоніальною владою / В. Проценко // Збірник тез наукових доповідей (Бердянський університет). – Бердянськ, 2017. – С. 31–34.
4. Ростунова И. С. Теоретические основы идеологии тайпинов / И. С. Ростунова // Синергия Наук. – № 13. – 2017. – С. 698–706.
5. Позднеев Д. Восстание тайпинов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://warspot.ru/5752-vosstanie-taipinov-mladshiy-brat-hrista-protiv-konfutsiya>
6. Муллабаева Р. Р. Движение тайпинов в Китае: крестьянская война или восстание / Р. Р. Муллабаева. – М., 2018. – 144 с.

Науковий керівник: к.і.н, доцент Іржавська А. П.

Попов М. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВПЛИВ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА СТАТЕВІ СТОСУНКИ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

Наприкінці Х ст. розпуста та моральний занепад остаточно підкосив авторитет римської церкви. Велику роль в цьому відіграв папа Іоанн XII, який став понтифіком у 18 років, та за вісім років правління зумів обезчестити своє звання. Іоанн XII користувався послугами повій, гвалтував жінок, займався інцестом та вів розгульний спосіб життя. Він помер у 964 р. від руки чоловіка, який помстився йому за позбавлення честі дружини [1, 117].

Іоанн XII був лише уособленням, просяклої аморальністю, церкви. Потрібні були системні зміни, які би захопили не лише релігійне, але й світське життя, а також змогли би підвищити авторитет християнства. Такі перетворення були виражені у кльонійській реформі (кінець Х – початок ХІ ст.), яка розпочала морально-етичну трансформацію католицької церкви. У першу чергу зміни торкнулися монастирів.

У їх стінах вводилися суворі норми (устав святого Бенедикта) та заборони на статеві стосунки. Вперше була офіційно недозволена содомія, а дотримання celibату стало обов'язковим. Незалежність монастирів зменшувала вплив світської влади на церкву та посилювала її моральність.

Не дивно, що кльонійська реформа стала поштовхом до ще більш рішучіших змін. Відновлення авторитету церкви в очах простого населення та дворянства призвело до того, що реформуванням зацікавився папа Григорій VII. Він вирішив поєднати світське життя з духовним та забезпечити церкві абсолютну першість у суспільстві [2, 174].

По-перше, григоріанські реформи вплинули на сімейне життя. Григорій VII домігся того, щоб шлюб укладався виключно у церквах. А через сто років, у 1184 р. шлюб був вже визнаний таїнством. Таким чином, традиція ходіння на весілля до церкви за благословенням, стала примусовою, та перетворилася, власне, на традицію вінчання. Подружжя не могло бути визнане дійсним, якщо на те не було санкції церкви. Відповідно церковному розпорядженню підлягало й питання розлучень, яке надавало римській курії безмежну владу. Визнання та невизнання шлюбу ставило під сумнів законність дітей, а відповідно й порушували статус багатьох європейських монархів.

Розлучення, увійшовши у юрисдикцію церкви, отримало цілий ряд обмежень та особливостей. Церква, попри заповіді Ісуса Христа, не вважало шлюбну зраду (особливо чоловічу) законодавчим та етичним приводом до розлучення. На думку середньовічної догматики, головна мета шлюбу – народження дітей, а зрада не могла завадити цій меті.

Відповідно, єдиною законною підставою для розірвання шлюбу була нездатність чоловіка чи жінки зачати дитину. Втім, ця особливість стала причиною безлічі спекуляцій [3, 65].

Жінка мала право розвестися з чоловіком лише у випадку доказу його імпотенції. У судових та церковних справах XI – XIII ст. зустрічається звичай, за яким дружина приводила до хати священика та кількох спостерігачів, які мали засвідчити, що чоловік не здатен зачати дитину.

Якщо ж чоловік не бажав розривати шлюб, існувала практика «сусідського» зачаття. У цьому випадку, жінка виводила чоловіка в центр села, де публічно оголошувала, що він не може зачати дитину, а також просила «допомогти» сусідів. Після народження від сторонньої особи дитини, чоловік був вимушений визнати її своїм спадкоємцем [4, 69].

Церква почала контролювати й сам статевий акт. Була розроблена ціла «система гріховності», яка обґрунтовувалася рівнем розпусти. Церква визнавала лише одну позу (місіонерську), усі інші перебували або у забороні, або у «ступенях розпущеності» (у порядку зростання: на боку, стоячи, сидячи, ззаду). Анальний та оральний секс були суворо заборонені, оскільки не призводили до народження дітей та були пов'язані з ритуальною нечистотою.

За порушення церковних правил, на людину накладалася епитимія – покарання, що полягало у тривалому «служінні» церкві та покаянні. Ступінь та жорстокість покарання залежала від «гріха». Нестандартні позиції каралися «служінням» церкві протягом кількох місяців, а оральний та анальний секс – кількома роками спокутування.

Була стандартизована й система «днів утіх». Займатися сексом заборонялося у четвер, п'ятницю та неділю, а також у найвизначніші свята (Великдень, Різдво, Богоявлення, Вознесіння, й інші 26 празників). У народні маси проникали переконання у тому, що діти зачаті у ці дні народжуватимуться покручами чи мертвими. Під найсуворішу заборону потрапляли й статеві акти під час менструації. За підрахунками, днів у які можна було повноцінно вести статеве життя нараховувалося не більше 120 – 150 на рік [5, 62].

По-друге, церква почала закликати населення до дотримання непорочності до шлюбу. Ключійська реформа передбачала заборону священикам мати сім'ї, а також мати побічні статеві стосунки. Целібат став ідеалом християнського життя. Сексуальне утримання ґрунтувалося на тому, що людина витрачає забагато енергії та думок на «любовні утіхи», до того ж може заразитися венеричними хворобами. Тому церква, стаючи на охороні цноти, намагалася вплинути на морально-етичні проблеми суспільства, і вирішити їх шляхом поступальних обмежень та заборон. Непересічну роль у цьому відігравав наростаючий культ Діви Марії, яка була ідеалом непорочності, «душевної та тілесної» чистоти

За підтримки церкви у населення зростала повага до цнотливих дівчат. Вони перетворювалися на недосяжний ідеал. У цій ситуації проявлялася подвійність середньовічної моралі. Якщо дівчина вела благочинний спосіб життя – її всіляко намагалися спокусити. Як тільки вона спокушалася, то ставала об'єктом суспільного цькування та приниження. До такої дівчини могли ставитися як до жінки «легкої поведінки». Подібні ситуації простежуються у безлічі ранньосередньовічних творів [3, 198].

По-третє, григоріанські реформи вплинули не тільки на гетеросексуальні стосунки. Католицька церква позбулася терпимого ставлення до гомосексуалізму. Розуміння «содомії» у X – XI ст. збіглося з сексуальними відносинами між людьми однієї статі. Втім, засудження гомосексуалізму виключно в сторону чоловіків продовжилося. Жіночий гомосексуалізм не був об'єктом гонінь, оскільки не ніс у собі різкої небезпеки для церкви.

Оскільки основою церковного механізму були саме чоловіки, відповідно й сексуальні відносини між ними вводили розлад у дисципліну. Покарання за содомію набувало більш жорстоких рис. Якщо наприкінці X на початку XI ст. епитимія зводилася до тілесних покарань, то вже з XII ст. простежуються публічні страти гомосексуалів. Ключійська та григоріанська реформи кардинально змінили ставлення до представників нетрадиційної орієнтації. Гомосексуалізм поступово перетворювався з приватної сфери життя у публічну, а з публічного осудження – до світського покарання [2, 63].

Під церковний осуд потрапляли й групові сексуальні практики. Наприклад, німецький імператор Генріх IV ледь не позбувся корони, оскільки про нього ширилися чутки, що він вчиняє оргії та примушує у них брати участь свою дружину – Євпраксію Всеволодівну [1, 197].

Церковна нетерпимість до сексу та його проявів підсилювалася й діяльністю єретичних організацій, які влаштовували «чорні меси» (у переважній кількості – оргії) та будували своє вчення на «сексуальній енергії». Прояви такого роду єресі посилювало ненависть «ревнителів віри» до усього, що було пов'язане з «любовними втіхами» [5, 68].

Отже, наприкінці X ст. на початку XI ст. в римській церкві розпочалися стрімкі перетворення, які орієнтувалися на очищення її від «гріха» та посилення авторитету у суспільстві. Ключійський рух за встановлення порядку у монастирях, переріс у масштабні Григоріанські реформи, які значно вплинули на статеві стосунки, оскільки орієнтувалися на їхнє впорядкування та покращення морально-етичного рівня суспільства. Григоріанська реформа змінила ставлення до шлюбу, сексу, цнотливості, гомосексуалізму та сексуальні девіації.

Список використаної літератури

1. Brewer D. S. Sexual culture in the Literature of Medieval Britain / D. S. Brewer. – Cambridge, 2014. – 183 с.
2. Brundage J. Law, sex and Christian society in Medieval Europe / J. Brundage. – Лондон, 1990. – 635 с.
3. Корбен А. История тела в 3- томах. Том 1. От Ренессанса до эпохи Просвещения / А. Корбен. – М.: АСТ, 2010. – 345 с.
4. Ле Гофф Ж. История тела в Средние века / Ж. Ле Гофф, Н. Трюон. – М., 2008. – 192 с.
5. Найчук А. В. Вплив християнських догматів на соціально-політичне життя середньовіччя / А. В. Найчук // Політичний вісник. – Вип. 57. – С. 62–72.

Науковий керівник: к.і.н, доцент Лисиця Л. Г.

Попов М. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОЗБРОЄННЯ ТА ОБМУНДИРУВАННЯ ГРЕНАДЕРІВ ІМПЕРАТОРСЬКОЇ ГВАРДІЇ

Піші гренадери, яких Бонапарт називав «старими буркотунами» були найкращими солдатами та гордістю гвардії. Гренадери пройшли всю Європу від Іспанії до Росії. Навіть їхня присутність вселяла у французьку армію стійкість та впевненість у перемозі. Метою цієї статті буде висвітлення особливостей озброєння та спорядження наполеонівської старої гвардії.

Обмундирування піших гренадерів мало спільні риси з уніформою лінійних полків французької армії. Звичайно, гвардійці також були підвладні тенденціям військової моди, проте їхні мундири завжди зберігали елегантний та запам'ятовуючий стиль. Піші гренадери пишалися та дорожили своїм мундиром та вдягали парадну форму не тільки на свята, але й під час генеральних битв.

Піші гренадери імператорської старої гвардії зберегли довгі мундири «французького крою», введені королівським регламентом ще в 1786 р. Хоча в 1812 р. регламент Бардена закріпив введення нового мундиру для всіх армійських частин, стара гвардія зберегла «старий стиль». Обмундирування гвардійців відрізнялося не лише старомодний кроєм, характерним для XVIII ст., але й кращою якістю. Окрім цього, гренадери мали запасний мундир, призначений для походів (він не відрізнявся від парадного). У 1807 р. мундир гренадера було оновлено. Фалди стали короче та вужче, зник синій трикутник між червоними відворотами, а білі лацкани стали ширше та коротше [1, 121].

Піхотна напівшабля з характерною гренадерською формою та гравіюванням мала латунний ефес та дерев'яне руків'я, обтягнуте шкірою та проволокою. Довжина не перебільшувала 600 мм. Напівшабля старої гвардії була довшою та дорожче прикрашеною, ніж у лінійних піхотинців. На руків'я зброї навішувався оксамитовий темляк. Піхви виготовляли з дерева, оббите чорною шкірою та з латунною каймою. Навколо леза намотувався шматок

тканини, який заважав потраплянню небажаної вологи. Перев'язь напівшаблі виготовлялася з білої шкіри з карманами для піхов та багнета. Піхви кріпилися в спеціальні кармани та застібувалися шпеньками. Перев'язь вдягали через праве плече, пропускаючи її через еполет [2, 48].

Піші гренадери імператорської армії були озброєні мушкетами зразка 1777 р. (модифікованими в 1801 р.). Калібр мушкету складав 17,5 мм, загальна довжина стволу 1520 мм, вага 4,6 – 4,65 кг. Дальність пострілу коливалася між 280 та 300 кроками (приб. 200 м). Рушниці старої гвардії відрізнялися від рушниць інших підрозділів латунною, а не залізною каймою. Багнет був тригранний, а його довжина складала 465 мм [3, 80].

Патронна сумка гренадерів вирізнялася об'ємом та ефективністю. Кришка патронної сумки піших гренадерів прикрашалася латунним зображенням орла в короні. Усередину сумки вставлявся дерев'яний блок з отворами для патронів, а на передній стінці, під кришкою, пришивався карман для додаткових деталей мушкета та запасного кресала. Перев'язь патронних сумок виготовлялася з білої шкіри. До неї кріпився ремінець, який скріплював патронну сумку з перев'яззю напівшаблі. Під час походу кришка патронної сумки накривалася чохлам.

Гвардійський ранець з дубленої телячої шкіри (хутром назовні) гренадери носили на двох плечових ременях. З 1811 р. в гвардії були введені більш об'ємні, ніж у лінійних полків, ранці. У ранці вміщувалося усе особисте майно гренадера. Проте, уніфікованих форм для похідних фляг – не було [4, 98].

Еполети рядового гренадера були виготовлені з червоного галуна, та оздоблені смугами та шерстяною бахромою багрового кольору. Еполети піддягали від контр-погон та застібали біля комірця невеликим гудзиком. Шеврони же були розгорнуті кутом догори та свідчили кількість років на службі. (один шеврон – 10 років, два – 15, три – 20). У розрізі між лацканами гренадерського мундира виднівся суконний жилет, застібнутий маленькими гудзиками. Прорізи на карманах жилета прикривалися трикутними клапанами. До нижньої частини патронної сумки кріпилася трьома ремінцями фуражна шапка з темно-синього сукна. Червоні відвороти фалд мундиру прикрашали вишитими помаранчевою ниткою зображення гранатів.

Гвардійську шинель виготовляли з темно-синього сукна, та застібалася на 2 ряди по 8 мідних гудзиків. На шинель застібали зняті з мундира старі еполети, та нашивали шеврони за службу. При парадній формі шинель скатували та прикріплювали поверх ранця [1, 134].

Найяскравішим елементом мундиру гренадера старої імператорської гвардії, який підкреслював їх особливий статус була висока хутряна шапка. Чорне чи темно-коричневе хутро ковпака шапки розчісували до низу, відкриваючи червону сукняну вставку. Спочатку вершину шапки прикрашали хрестом з білого галуна, але з 1808 р. – вишитим зображенням гранати з дев'ятьма вогниками. Каркас шапки (спереду – 350 мм, ззаду – 270 мм) виготовлявся з цупкої шкіри. З лівої сторони до шапки кріпився помпон-кокарда з імперським орлом. За кокарду чіпляли червоний султан з пір'я півня [4, 125].

Уніформа сержантів піших гренадерів традиційно відрізнялася від рядових великою кількістю золотих елементів та прикрас на мундирі. Поля червоних еполет обшивалися золотими галунами. Темляк напівшаблі був червоним хутряним з домішкою золота в бахромі. Гренаду (до 1808 р. – хрест) на багряній вершині шапки вишивали не білими, а золотими нитями. Плетений етишкет на шапці був вишитий червоним та золотим візерунком. До 1812 р. лише унтер-офіцери зберегли сюртук, який був схожий за кроєм з парадним мундиром, але який був однобоким, без лацканів, які застібалися на дев'ять великих формованих гудзиків. Сюртук можна була носити при похідній формі та під час поодиноких виходів у місто [1, 149].

Отже, озброєння та спорядження гренадера старої імператорської гвардії демонструє велич та поважність французького війська доби Наполеонівських війн. Цей підрозділ вирізнявся не лише небаченою звитягою, але й особливим мундиром.

Список використаної літератури

1. Соколов О. В. Армия Наполеона / О. В. Соколов. – СПб.: Империя, 1999. – 592 с.
2. Lachouque H. The Anatomy of Glory: Napoleon and His Guard / H. Lachouque // Pen and Sword. – №5, 2017. – С.45–61.

3. Haythornthwaite P. Napoleon's Guard Infantry / P. Haythornthwaite // Bloomsbury Publishing. – №1. – 2012. – С. 78–94.
4. Headley J. The Imperial Guard of Napoleon: From Marengo to Waterloo / J. Headley. – London, 2003. – 420 с.
5. Раков Д. К. К вопросу об истории и униформе полка фузилер-гренадёр Императорской гвардии (1806–1814 гг.) / Д. К. Раков // Актуальные вопросы исторической науки. – № 3. – 2018. – С. 54 – 69.
6. Земцов В. Н. Гвардия Наполеона в Москве 14–16 сентября 1812 г. / В. Н. Земцов // Отечественная война. 1812. – М., 2018. – С. 111–134.

Науковий керівник: к.і.н, доцент Кіреєва В. О.

Постосько В. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЛОЛА МОНТЕЗ – ТАНЦІВНИЦЯ ТА АВАНТЮРИСТКА ХІХ СТ.

ХІХ століття було досить багатим на куртизанок, екзотичних танцівниць, авантюристок. Всі ці іпостасі відбилися в одній постаті – Лолі Монтез. Ця жінка володіла бурхливим темпераментом та незвичним норовом як для жінки того часу [5].

Життя Елізабет Розани Джилберт можна порівняти із пригодницьким романом. Дівчинка народилася 1821 р. в Ірландії у сім'ї військового та домогосподарки. Коли дівчинці виповнилося два роки, її батьки переїхали до Індії. Через три роки мати відправила дитину подалі від себе, до Англії. У 16-річному віці дівчина вийшла заміж за офіцера і втекла із коханим до Калькутти.

Індія спокушала дівчину своєю екзотичністю. Там вона і навчилася традиційним індійським танцям. Через кілька років Елізабет потрапила до іспанської Севільї, де старанно продовжила займатися танцями. Наставницею відчайдушної дівчини була літня циганка Долорес. Після її смерті Елізабет Джилберт взяла собі звучний псевдонім Лола Монтез і відправилася підкорювати Лондон [1].

У 1843 р. захоплена публіка британської столиці аплодувала Лолі Монтез. Її запальні іспанські танці були чимось новим для лондонців. Під час танців Лола спеціально піднімала край спідниці чи оголювала плече. Танцівниця видавала себе за іспанку. Але знайшлися жителі Іспанії, які викрили красуню, яка говорила з сильним акцентом, та й танці були не зовсім іспанськими.

Кар'єра Лолі Монтез неодноразово була за крок до краху, але за неї завжди вступалися впливові чоловіки, які були очаровані красунею. Бальзак, Дюма, Дюжар'є – це далеко неповний список відомих особистостей, які були прихильниками Лолі.

Подорожуючи європейськими країнами, Лола Монтез дісталася до Баварії. Коли вона переїхала до Мюнхена, то домоглася аудієнції Людовіка I Баварського. 60-річний король закохався у темпераментну танцівницю і зробив її своєю фавориткою. Лола переселилася в будинок у центрі Мюнхена, монарх дарував коштовності, надсилав листи, в яких освідчувався у коханні [4].

Осліплений коханням до Лолі, Людовік I подарував їй маєток і титул графині Ландсфельд. Але фаворитка продовжувала поводити себе зухвало, ходила в чоловічому наряді із багатом у чобітках, що обурювало консервативну спільноту Мюнхена.

Міністри поставили королю ультиматум: або він висилає Лолу із країни, або вони всім складом йдуть у відставку. Король зробив вибір на користь молоді країни. Студенти Мюнхенського університету намагалися влаштувати демонстрацію проти фаворитки. У відповідь на це, напівоголена жінка вийшла із бокалом в руках, і промовила тост за своїх підданих [2]. У вікна її будинку летіло каміння. Як результат – король закрити університет до наступного семестру. У лютому 1848 р. протести проти порушниця спокою спалахнули з такою силою, що у Лолі був лише один вихід – терміново тікати з країни, а Людовік I зрікся престолу.

Після Мюнхена Лола відвідувала Женеву, Париж та Лондон. Коли коштів для існування вже не зашилося, танцівниця вимагала їх у Людовіка I, який все ще надсилав їй листи з освідченнями у великому коханні. У 1849 р. Лола публікує мемуари і виходить заміж за розрахунком. Несподівано її арештовують за подвійний шлюб, так як перший шлюб не був офіційно анульований. Лолу звільнили під заставу, але вдача покинула її. Виступи вже не викликали такого інтересу, як раніше, тому танцівниця у пошуках кращої долі знову переїздить – тепер уже до Америки. Там вона знову виходить заміж і знову змінює місце проживання, на цей раз, на Австралію. Там її виступи проходять на саморобних підмостках перед старателями, причому завжди біля сцени чергував її імпресаріо із зарядженим пістолетом у руках [3].

Після відпрацювання «обов'язкової програми» Лола повертається до Європи, а потім уже до Америки. Варто відмітити, що до того моменту у жінки запалу стало дещо менше. У 1858 р. вона стала порядною християнкою, брала участь у публічних читаннях і з великим ентузіазмом допомагала «пропащим» жінкам. У 1860 р. у свої неповні 40 років Лола помирає від невиліковного сифілісу.

Лола Монтез стала прототипом головного персонажу циклу драм німецького драматурга Франка Ведекінда «Лулу», її ім'я подарував своїй героїні російській та американській письменник Володимир Набоков у своєму творі «Лоліта». Її постать надихнула на створення декількох кіно шедеврів німецького кінематографа, серед яких «Скринька Пандори» режисера Георга Пабста, «Блакитний ангел» режисера Джозефа фон Штернберга, «Лола Монтез» кінорежисера Макса Офюльса. Це була чарівна авантюристка, яка мріяла про «ідеальну» пристрасть, що здатна руйнувати усі перешкоди. Життя Лоли закінчилося у дешевому балагані, де вона переказувала цікаві сторінки своєї біографії.

Список використаної літератури

1. История авантюристки Лолы Монтез, едва не ставшей королевой, но потерявшей все [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bigpicture.ru/istoriya-avanyuristki-loly-montes-edv/>.
2. Фишман В. Загадочная Лола Монтез: от танцовщицы к графине [Електронний ресурс] / В. Фишман. – 2011. – Режим доступу: http://www.rg-rb.de/index.php?option=com_rg&task=item&id=1159&Itemid=0.
3. Schmidt C. LOLA MONTEZ [Електронний ресурс] / Christine Schmidt – Режим доступу: <https://www.fembio.org/biographie.php/frau/biographie/lola-montez/>.
4. Weidner T. Proteste gegen Lola Montez vor ihrem Palais in München, Barer Straße [Електронний ресурс] / Thomas Weidner. – 1848. – Режим доступу: <https://www.hdbg.eu/koenigreich/index.php/objekte/index/id/769>.
5. Lola Montez Haus: Das königliche Liebesnest. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://lola-montez.com/>.
6. Семёнов И. С. Христианские династии Европы. Династии, сохранившие статус владетельных. Генеалогический справочник / Науч. ред. Е. И. Кукунина. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. – 494 с.

Науковий керівник: к.і.н, доцент Іржавська А. П.

Постоско В. С., Чистякова К. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСВІТА ТА НАУКА В СТАРОДАВНЬОМУ ЄГИПТІ

Освіта та наука здавна відігравали велику роль у житті суспільства. Починаючи з III тисячоліття до н. е. в Єгипті стрімко розвивалися донаукові знання в математиці, медицині, географії, астрономії, тощо. І хоча наукові досягнення єгиптян, були викликані суто практичними потребами суспільства в повсякденному житті, але ці знання мали досить великий вплив на подальше формування науки.

Велике значення у житті єгиптян мала освіта. Тож, досить швидко по всій території Єгипту формуються перші освітні осередки. Школи в Стародавньому Єгипті існували при палацах царів і вельмож, згодом – при храмах, а в Новому царстві – при великих державних

установах. Мета виховання і школи тієї доби – формування людини, яка коротко й чітко висловлює свої думки, уміє терпіти негаразди й переносити виклики долі.

В єгипетських школах навчалися хлопчики, а іноді й дівчатка. Вони вчилися писати спочатку на черепках глиняного посуду, а потім на старих, змитих папірусах. Якщо учень навчався успішно, йому давали новий папірус. Діти переписували різні повчальні тексти, вірші й казки. Вчитися в єгипетській школі було важко, адже ієрогліфів було кілька тисяч (з них використовували 750).

Навчали в школах дітей з 5 років. Спочатку майбутній писар повинен був навчитися красиво й правильно писати й читати ієрогліфи; потім – оформляти ділові папери. В окремих школах, крім того, навчали математиці, географії, астрономії, медицині, мовам інших народів.

У школах Стародавнього Єгипту діти навчалися з раннього ранку й до пізнього вечора. Спроби порушення шкільного режиму нещадно каралися. Щоб досягти успіхів у навчанні, школярі повинні були пожертвувати всіма дитячими і юнацькими радощами. В одному з листів ХІХ династії відзначені настанови вчителя недбайливому учневі: «Пиши ретельно, не лілуйся, бо будеш жорстоко побитий... Твоя рука повинна безперестану опиратися на науки, жодного дня відпочинку не давай собі, бо інакше тебе будуть бити. У парубка є спина; він відчуває, коли його б'ють. Уважно слухай, що тобі говорять, і ти матимеш із цього користь».

Діти вищої єгипетської знаті навчалися у військових школах, звідти виходили військові начальники. Найбільш привілейованою була школа для колісничих, куди навіть дітей з багатих сімей віддавали по протекції.

Єгипет створив перші почини наукових дослідів. Єгиптяни не були творцями будь-яких наукових теорій, але практично розв'язали багато наукових проблем. В обсязі математики писарі користувалися звичайними арифметичними діями, а також простішими рахунками із дробами. Розв'язували також прості алгебраїчні завдання. У геометрії вміли обчислити поверхню квадрату, трикутника, трапеції й приблизну поверхню кола. З практичних причин, для виміру кількості збіжжя, навчилися обраховувати об'єм кулі та вальця. Також, єгиптяни знали найважливіші закони механіки, завдяки яким вміли пересувати з місця на місце великі маси, наприклад, колосальні моноліти, а також підносити їх вгору, на вищі місця [1, 79].

Варто зазначити, що вже в період Раннього царства у Єгипті була складена система писемності. Склад знаків показує етапи розвитку стародавнього письма. Так, єгипетське письмо було власне малюнкове. Звуковими стали знаки, коли малюнок перестав передавати лише зміст слова, але почав використовуватися, як в ребусі. Як правило, користувалися змішаною словесно-звуковою системою, тобто до малюнкових знаків приписували знаки – «букви», які містилися попереду слова. У кінці слова ставили знак, який не читався, але пояснював його сенс. Ієрогліфічне письмо найчастіше використовувалося для монументальних, різаних на камені написів. Зовнішній вигляд знаків з часом змінювався. У пізньому періоді поширилося демотичне письмо, що виникло за часів пізньої ієратики. Воно використовувалося для бюрократичних потреб, але перейшло і до літературних, і релігійних папірусів і навіть на камінь.

Дуже високо стояла в Єгипті медицина. Релігія наказувала препарувати тіло, щоб забезпечити душі життя, – завдяки тому єгиптяни всесторонньо пізнали будову людського тіла, і їхнє лікарське мистецтво спиралося на певну основу досвіду. Єгиптяни розслідили доволі докладно кровоноті судини, і їхня наука про «соки» – це найдавніша фізіологія. Тодішні ліки були переважно рослинні, але лікарі користувалися також нерідко всякими замовленнями й чародійними формулами [2, 80].

Багато практичного знання здобули єгиптяни з обсягу астрономії. Єгиптяни добре вивчили видиме простим оком зоряне небо, вони розрізняли нерухомі зірки і блукаючі планети. Зірки були об'єднані в сузір'я і отримали імена тих тварин, контури яких, на думку жерців, вони нагадували («бик», «скорпіон», «гіпопотам», «крокодил» і ін.). Були складені досить точні каталоги зірок, карти зоряного неба. Науковим і технічним досягненням був винахід водяних і сонячних годин.

Важливим досягненням єгиптян було створення календаря який відносився до типу сонячних. Рік у ньому складався із трьох сезонів, кожний з яких включав по чотири 30-ти добових місяці: повінь (з середини липня до середини листопада, коли відбувався розлив Нілу), виходження, або сходи (з середини листопада до середини березня, коли хлібороби готували поля під засів, та висівали зерно) й сухість (з середини березня до середини липня – час збирання врожаю і молотьби) [4, 54].

Менше процвітали в Єгипті гуманітарні науки. Історія обмежувалася звичайним літописанням. Так, наприклад, славний «камінь з Палермо», що походить з якоїсь гробниці, подає роки володіння найдавніших династій без якого-будь прагматичного зв'язку. Досить велику історичну цінність становлять описи воєнних походів і боїв.

Отже, у Стародавньому Єгипті досить стрімко розвивалася освіта та наука. Про що свідчить наявність староегипетського письма, яке що стало родоначальником найдавнішого алфавіту в Африці. Єгиптяни виявили річний сонячний період у 365 днів, що було визначним науковим відкриттям. А ось математика та астрономія займали особливе місце серед інших наук у Єгипті. Досить повільно розвивались історичні знання, однак писемних джерел збереглося досить мало. Наукові досягнення єгиптян мали досить велике значення на становлення та подальший розвиток науки.

Список використаних джерел та літератури

1. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу: навч. посіб. / О. П. Крижанівський. – Київ: Либідь, 2006. – 589 с.
2. Крип'якевич І. П. Єгипетська культура : навч. посіб. / І. П. Крип'якевич Всесвітня історія.– Київ, 1995. – 462 с.
3. Левчук Л. Т. Історія світової культури : навч. посіб. / Л.Т. Левчук, В. С. Гриценко та інші. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 399 с.
4. Перехрест О. Г. Історична хронологія: навч. посіб. / О. Г. Перехрест. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 144 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Захарченко М. В.

Римарчук Я. Б.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВПЛИВ 2020 РОКУ НА СТАН АМЕРИКАНСЬКИХ ОНЛАЙН РІТЕЙЛЕРІВ НА ПРИКЛАДІ АМАЗОН

2020 й рік став складним роком з точки зору життя американського суспільства. Карантин, поляризація суспільства, повстання в деяких штатах, скандальні вибори президента, напад на демонстрантів під Конгресом, все це не могло не відбитися на стані економіки країни. Яскравим прикладом зміни статусу американської економіки за 2020 рік стала еволюція найбільшого онлайн ритейлера Амазону.

На графіку наведеному нижче показано зміна ціни за березень 2020-березень 2021, а слідчо і оцінки перспектив подальшого руху економіки. В даному випадку ми розглядаємо ціну як індикатор настроїв мас, які вони готові підкріпити своїми фінансами [3].

Тим цікавіше, дізнатися що сам менеджмент Амазону думає про події 2020 року. Для цього ми використовували Форму 10-K, яка вдає із себе річний звіт діяльності компанії перед регулятором. Кожна компанія, чії акції торгуються на американській фондовій біржі, зобов'язана щорічно подавати форму 10-K в SEC [6].

В рамках цього документа підкреслюється щоподії та наслідки, що обговорюються у факторах ризику, можуть, за обставин, які Амазон може або не може точно передбачити, визнати чи контролювати, мати суттєвий негативний вплив на бізнес, ріст, репутацію, перспективи, фінансовий стан, результати діяльності (включаючи компоненти фінансових результатів), грошові потоки, ліквідність та ціну акцій [4].



Малюнок 1. Рух ціни акцій Амазону в березні 2020 року - березні 2021.
(Джерело: <https://ru.tradingview.com/symbols/NASDAQ-AMZN/>)

Ці фактори ризику не визначають усіх ризиків, з якими Амазон стикається; на операції можуть також впливати фактори, події чи невизначеності, які наразі не відомі або які в даний час не вважають серйозними ризиками для діяльності. Амазон стикається з інтенсивною конкуренцією. Бізнес швидко розвивається та стає конкурентоспроможним, і у Амазона є багато конкурентів у різних регіонах, включаючи транскордонну конкуренцію, і в різних галузях, включаючи фізичну, електронну комерцію та роздрібну торгівлю, послуги електронної комерції, послуги обчислень Інтернету та інфраструктури, електронні пристрої, цифровий контент, рекламу, продуктові та транспортні та логістичні послуги [1].

Деякі з поточних та потенційних конкурентів мають більші ресурси, довшу історію, більше клієнтів та / або більшу впізнаваність бренду, особливо завдяки новим продуктам та послугам, які нещодавно були запуснені в нових географічних регіонах. Вони можуть забезпечити кращі умови для продавців, прийняти більш агресивне ціноутворення та виділити більше ресурсів на технології, інфраструктуру, реалізацію та маркетинг [5].

Конкуренція продовжує посилюватися, в тому числі з розробкою нових бізнес-моделей та вступом нових та добре фінансованих конкурентів, і в міру того, як конкуренти вступають у поєднання бізнесу чи союзи, а засновані компанії в інших сегментах ринку розширюються, щоб стати конкурентоспроможними для бізнесу. Крім того, нові та вдосконалені технології, включаючи пошукові веб-послуги та обчислювальні послуги інфраструктури, цифровий вміст та електронні пристрої, продовжують посилювати конкуренцію. Інтернет сприяє конкурентоспроможному входу та порівнянню покупок, що покращує здатність нових, менших або менш відомих підприємств конкурувати проти Амазона [5].

В результаті конкуренції пропозиції продуктів та послуг можуть бути невдалими, Амазон може не отримати прибутків або втратити бізнес, може потрібно буде знадобитися збільшити витрати або знизити ціни, що може істотно зменшити продажі та прибуток [2].

Таким чином, експансія Амазона на нові продукти, послуги, технології та географічні регіони піддає його додатковим ризикам. Амазон може мати обмежений досвід роботи з новими сегментами ринку або взагалі не мати його, а клієнти можуть не приймати пропозиції його продуктів чи послуг. Ці пропозиції, які можуть спричинити нові складні технологічні виклики, можуть пред'явити претензії, якщо клієнти цих пропозицій зазнають перебоїв у роботі послуг, збоїв або інших проблем якості. Крім того, прибутковість, якщо така є, у новій діяльності може не відповідати очікуванням, і Амазон може бути недостатньо успішним в цих нових видах діяльності, щоб окупити інвестиції в них.

Список використаних джерел

1. Form 10-K Amazon Com Inc Annual report [Section 13 and 15(d), not S-K Item 405] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://sec.report/Document/0001018724-21-000004/#i75de98b9097f40f3b5884e541f532421_16 (20.03.2021).
2. McNulty Paul The Origins and Development of Labor Economics [Електронний ресурс] / Paul McNulty // The Journal of Economic History. – Cambridge, Mass.: The MIT Press, 2008. Pp. 237. – Режим доступу :

<https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-economic-history/article/abs/origins-and-development-of-labor-economics-by-paul-j-mcnulty-cambridge-mass-the-mit-press-1980-pp-237/EEA94A13AC55922F2A76B588B1C0DAB5> (20.03.2021).

3. Practice of Anti-Monopoly Law in USA - Issues on "Case of Microsoft Monopoliation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTotal-GZGG200004025.htm (20.03.2021).

4. Recovering Labor Antimonopoly [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1095796019864931?journalCode=nlf> (20.03.2021).

5. Regulations of Digital Platform Markets Under the Japanese Antimonopoly Act: Does the Regulation of Unfair Trade Practices Solve the Gordian Knot of Digital Markets? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0003603X19898905> (20.03.2021).

6. *Smith Adam* The theory of economic regulation [Електронний ресурс] / Adam Smith // Main Argument. – NYC, The MIT Press, 2009. Pp. 218. – Режим доступу : https://adambrown.info/p/notes/stigler_the_theory_of_economic_regulation (20.03.2021).

7. *Stigler George* The Theory of Price [Електронний ресурс] / George Stigler // Economics and knowledge. – Washington, Journal of Political Economy, 86, No.6 (1988), Pp. 234. – Режим доступу : <https://www.econlib.org/library/Enc/bios/Stigler.html> (20.03.2021).

Науковий керівник: к. п. н. Ратников М. І.

Романків А. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЯВИЩЕ ЛИЦАРСТВА ЯК ФЕНОМЕН СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СТАНУ ЛИЦАРІВ ТА ФОРМУВАННЯ ЇХ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ОБРАЗУ

Середньовіччя було тим періодом історії, яке зуміло показати усю складність суспільного буття людини, її станової організації. Надзвичайно широкий і різноманітний спектр подій і явищ припав на зазначену епоху: це і формування феодального суспільства, і активна організація влади монарха, і беззаперечна сфера впливу церкви тощо. Проте вкрай важливим є висвітлення не лише політико-правової історії Середньовіччя, але й окреслення культурно-практичних сфер, що не могли не впливати на історичний розвиток європейства як такого. Саме явище лицарства є однією із суспільних сфер Середньовіччя, що стала феноменом того часу.

Перш за все варто почати з розуміння причин виникнення лицарства. Найперша – це становлення феодального суспільства, яке в своїй природі покликане було базуватися на певній ієрархії. В силу цієї обставини логічним було формування великих і дрібних землевласників. До останніх належали лицарі. В IX – XI ст. термін «лицар» означав воїна, який ніс кінну військову службу сеньйору. Відповідно в XI – XII ст. термін «лицар» набуває більшого значення і стає синонімом знатності. Таким чином, бачимо певну сутнісну трансформацію цього явища.

Лицарство як таке ніколи не відзначалося одноманітністю. Доказом цієї тези може слугувати цитата історика А. П. Левандовського: «В Тюрингії та Саксонії, Ірландії й Норвегії лицарство тривалий час було язичницьким і досить диким... На півдні Європи... діяння, хай навіть криваві, відтінювалися романтикою й галантністю, підпорядкованою законам поезії... Аристократичне й суворе в Англії, де завжди панував ідеал респектабельності, лицарство ставало пристрасно-екзальтованим в іспанців, синів готів і іберів, чия боротьба з арабами нагадувала грандіозний турнір, що тривав сім століть» [3, с. 340 – 341]. Зрештою цитуючи багатьох відомих дослідників, дійсно можна прийти до висновку, що європейське лицарство було в своїй сутності феноменом. Проте на сьогодні актуальним є питання ідеалізації: чи справді образ середньовічного лицаря мав романтизований ореол над собою, і що найголовніше, чи справді він відповідав дійсності?

В деякій мірі можна говорити про ментально-психологічну основу лицарської свідомості, а разом із нею – діяльності. Що мається на увазі? Найперше – це розуміння того,

що навіть дрібний лицар бачив себе в ролі лідера, він прагнув слави. Безпосередньо увага приділялася зовнішній атрибутиці та символіці. І хоча в основному діяльність лицарів диктувалася нормами християнської релігії, це не заважало їм переслідувати власні користолюбні інтереси. Більше того в Середньовіччі лицарі практикували так звані «загибельні дії», які один середньовічний письменник перерахував в такій послідовності: «грабіж, розбій, вбивство, святотатство, жорстокість, насилля над жінками, підпал, позбавлення свободи». Фрідріх Барбаросса, Річард I, Генріх V та Річард II видавали укази (ордонанси) про обмеження таких дій лицарів.

В 1385 р. Річард II наказав виносити вирок смертної кари за наругу, осквернення або ж інше богохульство по відношенню до Святого причастя, за грабунок церков, насилля над духовенством, жінками і мирними жителями. «Загибельні дії», біг з поля битви і порушення клятви також каралися публічною ганьбою, причому більше всього винуватці боялися, коли їх лицарський герб вивішувався в перевернутому вигляді на турнірах або в суді, або ж прив'язувався до кінського хвоста.

Варто зазначити, що в лицарів, які в основному проживали своє життя у військових походах, відповідно існували свої правила поведінки. Англійський літописець XII ст. Роджер Хоуден наводить правила, які були встановлені королем Річардом для підтримки дисципліни на суднах, що відпливали в Святу Землю. «Всякий, хто уб'є кого-небудь, буде прив'язаний до мертвеця і, якщо це станеться на морі, буде викинутий за борт, а якщо на землі, то буде похований живцем разом з убитим. Якщо законні свідки підтвердять, що хто-небудь оголив ножа проти товариша, то його руку потрібно відрубати. Якщо хто-небудь вдарить товариша, не пролив його крові, то його потрібно три рази окунути в море. Лайка чи богохульство караються штрафами відповідно числу провин. Звинуваченого в крадіжці треба оббрити, обмазати смолою, вивалити в пір'ї і висадити на берег при першій можливості» [4, с. 201]. Подібні укази видавав не тільки Річард. Будь-якого лицаря хрестового війська, якого помітили в азартних іграх, потрібно було пороти, роздягнувши його до наготи, протягом трьох днів у військовому таборі.

Враховуючи усю вищезазначену інформацію, можна сказати наступне: лицарі були не морально-чесними християнами, а насамперед амбіційними воїнами, котрі досить часто практикували дії, що ніяк не були пов'язані так би мовити з настановами Божими. Усе життя лицаря проходило під страхом смерті: по-перше, це – бути вбитим в поході, незважаючи на свою екіпіровку, по-друге, знову ж таки, загинути в лицарських міжособицях. Також варто наголосити на санітарній ситуації того часу: поширення епідемій, зокрема чуми, набувало для усього населення загрози для життя. Іконографія підкреслювала і перебільшувала раптовість смерті від чуми. Навіть в XVII ст. у Голландії її називали «скоротечною хворобою». Першочергово ця тема звучала в мініатюрах, що зображували хрестовий похід в Римі під час чуми 590 р. Тим не менш, людей, які б були виключенням для цієї хвороби, не існувало. Тож лицарям також вона загрожувала [1, с. 22]. Усі зазначені чинники формували свідомість лицаря, його образ. Жахи війни лицарі сприймали спокійно, разом з тим у них виробилася звичка вдавати з себе захисників скривджених і поборників справедливості. Разом з тим описуючи один з хрестових походів, арабське джерело повідомляє: «день за днем вони (хрестоносці) грабували, завдаючи мусульманам незліченних бід, залишаючи за собою лише розорення і спустошення. Повсюдно вони сіяли вогонь своєї люті, були жорстокими й несправедливими до населення».

Стосовно феномену лицарства, дійсно явище лицарства було породжене середньовічною Європою. В силу цього склалися відповідні соціально-політичні та культурні передумови. Витоки лицарства вбачають, з одного боку, у глибинах самосвідомості варварських народів, а з іншого – в розвиненій християнській концепції служіння Богові, яка в Середні віки сприймалася розширено – як служіння васала сеньйорові, лицаря – дамі свого серця тощо. В той же час лицарство було військовим станом, який відображав свої реальні настрої. Лицар як дрібний феодал міг мати замок, а також селян, котрі були по-суті його годувальниками. До останніх досить часто практикувалося зневажливе ставлення.

Отже, сучасний образ лицаря є дещо романтизованим та ідеалізованим, проте варто не забувати про історичну правду і дійсність. Лицар як воїн далеко не був ідеальною одиницею середньовічного соціуму. Він вбивав і грабував, відзначався жорстокістю, не міг похизуватися дійсно аристократичними манерами. Тим не менш це не забороняє європейцям в першу чергу виробляти позитивний образ лицаря у сучасній інтерпретації. Тут же постає зіткнення двох культур – Заходу і Сходу, бо хто як не східні народи відчували на собі усю «християнську добротність» закутих в залізні лати європейців. Звісно і сарацини були жорстокими, проте тут вже йде питання відповідності історії.

Лицарство без всякого перебільшення є феноменом Середньовіччя. Цей феномен виявився в повсякденності життя лицаря, в його військовій діяльності, в лицарській літературі тощо. В деякій мірі можна сказати, вироблявся лицарський менталітет, свідомість, що була проекцією того часу, з усіма позитивними і негативними тенденціями.

Список використаних джерел та літератури

1. Делюмо Ж. Ужасы на Западе / Пер. С фр. Н. Епифанцевой. – М.: Голос, 1994. – 416 с.;
2. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства: Пер. с ит. / Вступ. Ст. В. И. Уколовой. Общ ред. В. И. и Л. А. Котельниковой. – М.: Прогрес, 1987. – 384 с.;
3. Крижановська О. О. Історія середніх віків / О. О. Крижановська, О. П. Крижановський: навч. посіб. – К.: Либідь, 2004. – 368 с.;
4. Сушинський Б. Всесвітня історія лицарства / Б. Сушинський: мон. – К.: ЯВФ, 2004. – 640 с.;
5. Хейзинг Й. Осень Средневековья // Значение рыцарского идеала в войне и поэтике. – М.: Махаон, 1995.
6. Юнусов А. С. Восточное рыцарство (в сравнение с западным) // Вопросы истории. – 1986. – №10.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Гальченко С. І.

Романків А. М., Чистякова К. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ГОСПОДАРСЬКЕ ЖИТТЯ ТА ПОБУТ НАСЕЛЕННЯ МЕСОПОТАМІЇ: СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

Месопотамія – історична область, що відзначалася власною специфікою, культурою, побутом та соціальним устроєм. Для дослідження культурних процесів цього стародавнього регіону важливо знати і відслідковувати вплив природних чинників на організацію суспільно-культурного і господарського життя тодішнього населення. Адже формування перших цивілізацій і держав були спричинені активним пошуком шляхів співіснування людей з природою.

Месопотамія була одним з найдавніших центрів землеробства на планеті. Тож не дивно, що основу економічного розвитку тогочасного Півдня Месопотамії становило саме землеробство. Основною зерновою культурою був ячмінь, з якого пекли коржі, варили пиво. Вирощували також пшеницю, просо, ряд городніх культур – горох, боби, гірчицю, лікарські трави [3, 138]. А на підвищеннях, куди не діставались паводкові води, закладали фінікові плантації. Для населення Месопотамії фінікова пальма була справжнім «деревом життя», бо з неї вироблялось близько 360 видів різноманітної продукції. Жителі Месопотамії споживали переважно вегетаріанські страви, які готували з бобів, чечевиці, пшона, ячменю, цибулі, огірків, кабачків тощо. Основним продуктом харчування були тонкі ячмінні коржі. З фруктів вавилонці ласували й гранатами, асирійці – яблуками, грушами, виноградом. М'ясні страви були доступні тільки заможним людям. Для маси населення м'ясо замінювала риба. До харчового раціону входили також молочні продукти (особливо сир і кисле молоко), солодкі страви, в які додавали мед, горіхи, рослинну олію та спеції. На свята пекли солодкий пиріг, начинений фініками, інжиром та горіхами. Важливу господарську роль відіграло й тваринництво.

Здавна розвивались в Південній Месопотамії ремесла, особливо будівельна справа, теслярство, суднобудування, гончарство, ткацтво. Убогість сировинної бази змушували населення виготовляти знаряддя праці та різні інструменти з глини [5, 139].

Одяг населення Месопотамії здебільшого виробляли з овечої вовни, рідше – з лляного полотна. Робочим одягом у чоловіків був короткий фартух, довга полотняна туніка з короткими рукавами (у жінок, які вдягалися так само як і чоловіки, вона сягала землі). В негоду поверх туніки накидали на плечі короткий вовняний плащ, який стягували широким поясом. В одязі знайшли відображення соціальної відмінності. Зокрема, особливе вбрання носили жерці та представники деяких професій [1, 49]. По-особливому вдягалися під час трауру й вагітності. Нижньої білизни не носили ні чоловіки ні жінки. Неодмінною деталлю костюма асирійського вельможі був меч при боці. Робочий люд у Вавилонії ходив босоніж, представники елітних прошарків узували сандалі, причому іноді на шкарпетки. Асирійці, які проживали в гористій місцевості, носили високі шкіряні чоботи із загнутими носками та шнурівкою. У Староавилонський період чоловіки носили круглу товсту шапочку з широкими загнутими полями чи ковпак. Заміжні жінки з кінця 1 тис. до н. е. з'являлися на людях в хустці й тонкому покривалі, яке опускалося з голови на плечі й спадало на всю фігуру. Покривало було ознакою вільної, добропорядної жінки, рабіням і наложницям ходити в ньому заборонялося під страхом смертної кари. І чоловіки, й жінки в Месопотамії любили носити прикраси, які вважалися чи не найпершою ознакою шляхетності. Жінки одягали на шию бронзовий чи срібний браслет, а то й важкий обруч, красувалися в яскравому намисті, носили сережки у формі звичайних кілець чи стилізованих виноградних грон. А чоловіки носили на пальцях рук персні. Навіть бідняки носили тонкі мідні браслети та просте яскраве намисто.

Населення Південної Месопотамії використовувало в житловому будівництві майже виключно глину та очерет. Будинки, палаци та храми зводили з глини-сирцю, а з випаленої цегли робили лише фундамент. Проте навіть цегла-сирець використовувалась у житловому будівництві тільки заможними господарями, бідняки ж задовольнялися очеретяними халупами, що тулилися на міських околицях чи взагалі за міськими стінами й сьак-так захищали мешканців від літньої спеки та зимового холоду. У Північній Месопотамії в будівництві використовувався також камінь. Міста в Месопотамії будували за чітким планом, вулиці в них перетиналися неодмінно під прямим кутом. За асирійським законодавством тим, хто порушував пряму лінію вулиці, загрожував шибениця чи паля. Сміття жителі викидали прямо на вулицю, воно втоптувалося перехожими, внаслідок чого рівень вулиці поступово підвищувався, так що до входу в будинок доводилося робити невеликі східці [3, 28].

Будинки в Месопотамії, як правило, не мали вікон, освітлювалися через дверну пройму, вузький просвіт між стіною та покрівлею й отвір у покрівлі, яким виходив дим. Вікон не робили, щоб утримати в помешканні приємну прохолоду та вберегтися від проникнення злодіїв, які в містах ніколи не переводились. Основне помешкання розташовувалося завжди в південній частині будинку, щоб двері виходили на північ, де не так припікало сонце. У будинку була кухня, проте господиня здебільшого куховарила у дворі. Крили будинки очеретом та пальмовим листям. Така покрівля потребувала ремонту буквально після кожної зливи.

Хатне начиння було простим. Здебільшого господарі меблювали своє житло плетеними ліжками, низенькими стільцями, лавочками для ніг. Лише заможні господарі обставляли свої помешкання дерев'яними скринями та кріслами, а стіни завішували кольоровими тканинами та килимами. Помешкання освітлювали з допомогою глиняних олійних ламп.

Плуги та мотики для обробки землі були виготовлені з дерева. Жали глиняним серпом з уставленими в нього крем'яними зубчиками, молотили на току ціпом чи спеціальними санками, в полозки яких були вставлені кремінчики. Збіжжя мололи на примітивних глиняних зернотерках, продуктивність яких, як показали дослідження археологів, була в 10 разів нижчою, ніж ручних жорен. Підвищенням продуктивності праці поступово ремесла відокремились від сільського господарства, тому з'явилась потреба в обмінній торгівлі. Ще

більше спонукала розвиток нестача найнеобхіднішої промислової сировини, яку доводилось доставляти з-за кордону [2, 93].

Територію Месопотамії перетинали прадавні караванні шляхи, що зв'язували Елам і Аккад із торговими містами Східного Середземномор'я та Єгиптом, а Вірменію з країнами Малої Азії. Тому місцеве населення мало всі можливості для того, щоб займатися міжнародною торгівлею. В країні розвивалася розвивалося в основному зовнішня торгівля, бо господарства з різних міст були однотипними і потреби в налагодженні між обцинних торгових стосунків майже не існувало. В жодному стародавньому місті Месопотамії археологи не виявили слідів ринку, тому найвірогідніше, що торгівля всередині країни існувала в формі простого обміну.

Жителі південної Месопотамії, були першими творцями місячного рахунку часу. Створення календаря було зумовлене складними кліматичними умовами. В умовах спеки, життя і господарська діяльність населення залежали від весняних розливів Тигру і Євфрату [4, 31]. Щоб заздалегідь підготуватись до складних іригаційних робіт, потрібний був календар. Крім того, працювати доводилось в основному вночі, коли спаде спека, а для цього потрібно було знати, коли буде світити Місяць, ось чому перший календар міст-держав Межиріччя був місячним.

Отже, матеріальний побут та господарське життя населення були невід'ємною складовою суспільного життя населення Месопотамії, яке повинно було вдало поєднуватися із географічною специфікою цього регіону. Культурні аспекти були в прямій взаємозалежності з тогочасним усвідомленням населення себе як частини природи. Звідси впливає і специфіка культурного життя мешканців Стародавньої Месопотамії.

Список використаних джерел та літератури

1. Авдиев В. И. История Древнего Востока : науч. пособ. / В. И. Авдиев. – 2-е изд. – М. : Печатный двор, 1984. – 608 с.;
2. Крамер С. Н. История начинается в Шумере : науч. пособ. / С. Н. Крамер. 2-е изд. и доп. пер. с англ. Ф. Л. Мельденсон. – М. : Наука, 1965. – 265 с.;
3. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу : навч. посіб. / О. П. Крижанівський. – 2-е вид. – К. : Либідь, 2002. – 589 с.;
4. Перехрест О. Г. Історична хронологія : навч. посіб. / О. Г. Перехрест. – Ч. : Відлуння, 1999. – 144 с.;
5. Сетон Лойд. Археологія Месопотамії : науч. пособ. и доп. пер. с англ. / Лойд Сетон. – М. : Наука, 1984. – 282 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Захарченко М. В.

Романчук Д.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЄВРОПЕЙСЬКА СПІЛЬНОТА З ВУГІЛЛЯ І СТАЛІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Актуальність теми. Процес інтеграції на території європейського континенту, що відбувався в другій половині ХХ століття мав велике значення для історії Європи. Її результатом стало створення Європейського Союзу, який відіграє велику роль у світовій економіці і політиці. Складність і суперечливість такого утворення як Європейський Союз породжує багато суперечок як у теорії, так і на практиці, так само як і питання про подальшу долю європейської інтеграції, що зумовлює незмінну актуальність і інтерес до даної проблематики. Одним з перших інтеграційних об'єднань, що з'явилися в ході створення спільної інтеграції європейських країн, стало Європейське об'єднання вугілля і сталі, якому і присвячена ця стаття.

Мета статті: полягає в дослідженні структури Європейського об'єднання вугілля і сталі (European Coal and Steel Community, ЄОВС). Для її досягнення поставлено та вирішено

наступні завдання: з'ясування передумов створення ЄОВС та визначення ролі ЄОВС для світової економіки.

Огляд джерел та літератури. У статті були використані праці таких дослідників як: Стрельникова І.А., Малишева Н.С., Баркалова І. М., та в якості джерела договір про утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною передумовою Європейської інтеграції стали війни. І в період середньовіччя, і двічі в ХХ столітті війни послаблювали європейський континент. Після закінчення Другої світової війни Європа перебувала у відносно несприятливих політичних, економічних та господарських умовах. Прагнення до миру - стало відправним початком для формування ідей про європейську інтеграцію [1].

Як зазначають дослідники, вугілля і сталь розглядалися як найважливіші компоненти військового потенціалу на континенті. Вугілля було основним джерелом енергії в Європі, на нього припадало майже 70% споживання палива. Сталь була основним матеріалом для промисловості, і для її виробництва потрібно багато вугілля. Обидва матеріали також необхідні для створення зброї. Багато хто побоювався, що якщо ці основні галузі промисловості будуть залишені в національних руках, то в майбутньому знову можуть виникнути війни. Вінстон Черчилль у своїй знаменитій Цюрихській промові 1946 року закликав до створення об'єднаної Європи. Він мав на увазі, що між Францією і Німеччиною повинно бути встановлено партнерство. Сполучене Королівство, на думку Черчилля, повинно було виступати тільки в якості друга цього партнерства, але не братиме участі в ньому безпосередньо [1].

Варто зазначити, що найбільша концентрація вугільних шахт і виробництва сталі була виявлена в двох районах Західної Німеччини: Рурській долині і Саарській землі. Союзники відокремили Саар від Західної Німеччини і зробили його напівавтономним регіоном. У Рурській долині союзники ввели обмеження на виробництво, володіння і продаж вугілля і сталі з метою обмежити економічне зростання Німеччини. Виробництво вугілля і сталі в Рурській долині також було обмежено в якості гарантії для сусідів Німеччини, Франції, Люксембургу, Бельгії та Нідерландів, що ці найважливіші ресурси не будуть використані для відновлення німецької армії.

Франція хотіла контролювати і отримувати доступ до вугілля і сталі в Рурській долині і хотіла назавжди відокремити Саар від Західної Німеччини. Французький уряд був особливо стурбований тим, що Західна Німеччина може використовувати величезний запас вугілля, щоб знову напасти на Францію. Західні німці під керівництвом канцлера Конрада Аденауера, обраного в 1949 році, хотіли повернути Саар Німеччини і заперечували проти жорсткого контролю над важкою промисловістю Німеччини. Таким чином франко-німецький конфлікт тривав через ресурси вугілля і сталі [2].

Проте в травні 1950 року міністр закордонних справ Франції Робер Шуман запропонував створити спільний ринок вугілля і сталі для тих країн, які готові передати контроль над цими секторами своєї економіки незалежній владі. Пропозиція увійшла в історію під назвою «план Шумана». Цю ініціативу підтримав французький комісар у справах планування Жан Моне, котрий був переконаний, що Європі необхідні нові економічні і політичні рамки, щоб уникнути майбутніх франко-німецьких конфліктів. Моне працював в Лізі Націй між світовими війнами і був прихильником ідеї створення Сполучених Штатів Європи.

У прагненні відновити післявоєнну Європу Сполучені Штати Америки відіграли не останню роль. Важливе значення мав «план Маршалла» запропонований американськими політиками. Його автори поставили завдання шляхом надання американської фінансової допомоги створити сприятливі умови для відродження Європи як єдиного економічного цілого. Надання економічної допомоги і взаємодії країн в економічній сфері повинно було стабілізувати демократичні інститути, і як наслідок, запобігти посиленню впливу СРСР в Західній Європі. План Маршалла, який також розцінювався деякими представниками американської адміністрації як початковий етап подальшої інтеграції європейських країн.

Об'єднання Європи вважалося необхідною умовою досягнення політичної стабілізації в регіоні [3].

Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), було офіційно засноване в 1951 році Паризьким договором, підписаним Бельгією, Францією, Італією, Люксембургом, Нідерландами і Західною Німеччиною, та стало першим кроком на шляху до інтеграції і реалізації давньої ідеї «єдиної Європи». Цей договір дозволив створити загальний ринок для вугілля і сталі серед держав - членів, які служили для нейтралізації конкуренції між європейськими країнами над природними ресурсами, особливо в Рурській долині. Договір набув чинності 23 липня 1952 р. та втратив чинність 23 липня 2002 р., тобто через 50 років з дня його підписання.

Мета договору, як зазначено в ст. № 2, полягала в тому, щоб через загальний ринок вугілля і сталі сприяти економічному зростанню, зайнятості і підвищенню рівня життя. Таким чином, установи повинні були забезпечити впорядковані поставки вугілля та сталі на загальний ринок шляхом забезпечення рівного доступу до джерел виробництва, встановлення найнижчих цін та поліпшення умов праці. Все це повинно було супроводжуватися зростанням міжнародної торгівлі і модернізацією виробництва [4].

Створюючи загальний ринок, договір ввів вільне переміщення товарів без митних зборів і податків. Також Паризький договір забороняв будь-яке втручання у вільний вибір постачальника покупцем.

Паризький договір передбачав контроль над вугільною та сталеливарною промисловістю шести її підписантів, з боку спеціально створеного органу, наділеного необхідними повноваженнями для виконання своїх обов'язків. Згідно з ст. № 7 Паризького договору, утворювалися наступні інституції Європейського об'єднання вугілля і сталі: Вищий керівний орган і Консультативний комітет при ньому; Загальна асамблея (надалі іменована «Європейський парламент»); Спеціальна Рада міністрів (що нижче іменується «Рада»); Суд ЄС [4].

Висновок. Європейське об'єднання вугілля і сталі зробило величезний внесок в економічній сфері. Це був значний крок на шляху до європейської інтеграції. Вперше група європейських країн, що включає дві найбільші держави континенту, об'єднала частину свого суверенітету і передала його спеціально створеному органу, який був незалежний від урядів держав-членів. Крім того, був заснований незалежний суд для тлумачення і забезпечення дотримання Договору, і навіть міжурядовій Раді Міністрів була дана форма суспільного інституту, який при нагоді міг діяти за більшістю голосів. Також була створена Парламентська асамблея для нагляду за здійсненням повноважень, наданих Паризьким договором і створеним на його основі органам. Європейське об'єднання вугілля і сталі за своєю природою було не просто однією з традиційних міжурядових організацій, воно мало наднаціональний характер.

Список використаної літератури

1. И.А. Стрельникова / Предпосылки зарождения идеи Европейской интеграции и ее правовое оформление в парижском договоре об учреждении Европейского объединения угля и стали // Стрельникова И.А. Вестник экономической безопасности. 2020.
2. Баркалова И. М. Развитие экономической интеграции країн Західної Європи у 1950–1960-і рр. XX ст. / И. М. Баркалова // Наука. Релігія. Суспільство. – 2013. – №4. – С. 3–9.
3. Мальшева Н. С. Политические и экономические интересы США в отношении создания Европейского объединения угля и стали (1945–1951 гг.) / Н. С. Мальшева // Известия Алтай. гос. ун-та. – 2009. – №4–4. – С. 157–161.
4. Договор об учреждении Европейского объединения угля и стали [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_026/print1452931540652912.

Науковий керівник: академік УІА, д.і.н., професор Чабан А. Ю.

МОДА ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Мода завжди постає, як історико-культурне явище, що є регулярною зміною, прикладом культури та поширеної поведінки населення. Її становлення є відбитком в історії розвитку соціуму та свідчить про безпосередній зв'язок з соціокультурним середовищем, яке, як правило, спонукає до суспільного порядку та до пошуку нового.

У дослідженні використовувались загальноісторичні дослідницькі методи, вивчалися твори тогочасної культури: скульптура, поезія, драматичні твори, вазопис, роботи філософів, істориків та інші.

Греція з давніх-давен відома нам своєю вишуканістю та одночасно, при цьому, схильністю до простого одягу. Для нього греки використовували м'які, еластичні, прекрасно драпіруючі тканини. Їх ткали ручним способом на вертикальному верстаті шириною до двох метрів. Волокнистий склад грецьких тканин – шерсть або льон. Основний інтерес люду приваблювала не конструктивна, а живописно-пластична сторона костюма. Тканини з малюнком, поширені в період грецької архаїки, в класичний період (V–IV ст. до н. е.) були витіснені однокольоровими. Візерунки орнаменту пов'язані з природою, носять стилізований геометричний або рослинний характер, це – меандр, критська хвиля, пальметта. У поєднанні з вертикально розміщеною основою, лінії драпірування роблять складки особливо чіткими та виразними, підкреслюють красу і пластику рухів.

Населення полісів надавало перевагу *хітонам* (довгим сорочкам), які створювалися з декількох шматків тканини, що зшивали з боків, фіксуючи на плечах застібками, а згодом більшість використовувала пасок. У юнаків хітони за довжиною сягали колін, у людей похилого віку – нижче гомілок. Хітон був, переважно, домашнім одягом. З'являтися в громадських місцях в одному хітоні вважалося непристойним для дорослої вільної людини. Виходячи на вулицю, греки обов'язково надягали поверх хітона плащ. Найчастіше носили гіматій (тонкий та досить легкий своєрідний шарф), але юнаки і воїни надавали перевагу невеликому плащу овальної або напівкруглої форми – хламісу, який накидали на спину та плечі, сколюючи на грудях пряжкою. Під час роботи надягали ще більш простий одяг – екзоміс, який представляв собою шматок грубого полотна, пропущений під правою рукою, скріплений на лівому плечі та підперезаний.

Костюми грецьких жінок підпорядковувалися тим же естетичним вимогам, що і чоловічі. Однак, етичні міркування того часу вимагали, щоби жіночий костюм був довшим, більш закритим. Нижнім одягом, як і у чоловіків, служив полотняний або вовняний хітон. Верхнім жіночим одягом був пеплос. За формою і способом драпірування він був схожий на хітон, але довший і набагато ширший. У повсякденному житті жінки, виходячи на вулицю, загорталися в прямокутний плащ, який нагадував чоловічий гіматій, але був менший за розміром і нарядно оброблений. Носили також хлайну – невеликий плащ із тонкої тканини, зібраний на боці. Якщо було дуже холодно, на плечі накидали складений удвічі вовняну хустку – діплакс.

Чоловічі зачіски робились з довгого, старанно завитого волосся, яке спадало на плечі та спину. Найбільш розповсюджена була зачіска з волосся заплетеного за вухами. При цьому на лобі волосся вкладали в густий чубчик з маленьких косоподібних чи серпоподібних локонів. Дами зачісували волосся догори та оздоблювали її за допомогою стрічок, перев'язей та золотої тасьми. Носили, як короткі стрижки, так і довге волосся. Досить розповсюджені були сіточки, якими робили зачіску, взявши у нижній частині голови волосся та підіймаючи до гори. Вуаль виконувала роль святкової деталі образу жінки.

У сільській місцевості або в дорозі, від сонця захищалися за допомогою маленької повстяної шапочки без полів – пилоса або крислатого капелюха з повсті чи соломи. Жінки досить часто накидали на голову шарф – каліптру або край гіматія. При необхідності надягали солом'яні капелюхи – фолії. Вони нагадували парасольку, що кріпилася над головою.

У тогочасній Греції не стояло на місці й поступово розвивалось парфумерне виробництво, яке набирало надзвичайної швидкості. Щодо косметики, гречанки користувалися воском, рум'янами із рослин, підфарбовували щоки та натирали білилами обличчя, щоб шкіра виглядала білішою, як того вимагала мода, користувалися розтертою в порошок крейдою, для підводки очей брали чорну фарбу, помади та пудру. Жінки з достатком могли собі дозволити щодня приймати ванну, також не забували й про тіло, яке зволожували пахучою олією. У гардеробі аристократок були красиво оздоблені ручні дзеркала, доповненнями до костюму служили віяла та парасольки від сонця з полотна, а пізніше з шовку. Також там було високо розвинене ювелірне мистецтво, представлене в жіночому костюмі металевим литтям, філігранню, гравіюванням. Це – сережки, намиста, камеї, пряжки, браслети, перстні, пояси з дорогоцінних металів, шпильки із золота та слонової кістки, діадеми із золота або срібла з дорогоцінними каменями і карбованим візерунком орнаменту. Різноманітні види прикрас свідчать не тільки про витончений смак, але й про технічну зрілість тієї епохи.

Найпопулярнішим взуттям древніх греків були сандалі іподіматі (підшви зі шкіри або пробки, які кріпилися за допомогою одного або двох ремінців, зкріплені на верхній частині ступні). Також носили м'які туфлі та півчобітки (персікаї). Ендромідами називалися шкіряні чоботи вершників і мисливців. Вони були відкриті з боків і затягувалися за допомогою ремнів. Часто вершники носили чоботи з відворотом. Крім того, греки також носили кріпиди з підшвами зі шкіряною частиною, яка охоплює частину стопи і гомілку. Цей вид взуття користувався популярністю у військових, мисливців та піші мандрівників.

Отже, вбрання давніх греків відображає все культурне багатство, рівень розвитку народу, прагнення до культурного самовираження. Вбрання характеризується їхнім розумінням естетного ідеалу зовнішнього образу людини, вдалим підкресленням внутрішнього світу, елегантністю, простотою, наявністю лише найважливіших деталей в образі, що вкотре показує нам їх смак у баченні прекрасного. Зробивши порівняння сьогодення з тим часом, можемо засвідчити, що естетичні смаки греків відобразилися і нашій культурі. Знамениті дизайнери створюють свої нові образи, надихаючись давньогрецьким стилем.

Література

1. Алексинский Д. П. Еще раз о «героической нагоде» / Д. П. Алексинский // Исседон: альманах по древней истории и культуре. – Екатеринбург, 2003. – Т. II. – С. 45–53.
2. Мерцалова М. Н. История костюма / М. Мерцалова. – Москва : Искусство, 1972. – 354 с.
3. Гиро П. Частная и общественная жизнь греков / П. Гиро. – Режим доступа: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1262396059>.

Наукові керівники: д.і.н., проф. Силка О. З., Синявська Л. І.

Сіренченко А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ АЛЬФОНСА МУХИ

Альфонс Марія Муха – чеський живописець, декоратор, ілюстратор, ювелірний дизайнер – вважається одним з найвідоміших представників стилю модерн, що набув розквіту в Європі в кінці XIX – початку XX століть. Його роботи зберігаються в багатьох музеях світу. Саме Муха, так само як і Тулуз-Лотрек, підняв рівень плакатного живопису до масштабних живописних полотен. Майстер виробив власний стиль, який так і назвали «стиль Мухи» [4,12].

Альфонс Муха народився в родині дрібного чиновника Ондreja Мухи в містечку Іванчицев, неподалік біля Брно. Мати Альфонса, Амалія, була дочкою заможного мельника. В 1871 році Альфонс вступив до гімназії, а закінчивши її, намагався вступити до Академії мистецтв, але проваливши вступні іспити, він повернувся додому.

Вже в ранній юності Альфонс Муха показав себе достатньо творчою людиною: він влаштував аматорські спектаклі, малював декорації, афіші, запрошення. В цей же час він пише свою першу роботу – акварель «Жанна д'Арк на вогнищі» [1,28].

В 1879 році молодого художника нарешті помітили. Муху запросили в Відень в художню майстерню «Каутський-Бріюши-Бургхардт», де він почав працювати над створенням театральних декорацій. Але страшна пожежа, що спалила всі його роботи змусила переїхати в маленьке містечко Мікулів, де він займався прикрашанням замків та палаців. Там його знайшов місцевий меценат, який заплатив за навчання в Академії витончених мистецтв. Там він, навіть, став головою асоціації слов'янських художників.

В 1887 році він продовжив навчання в найвідоміших художніх школах того часу, але період спокою був недовгим. В цьому ж році помирає меценат, що оплачував його навчання. З цього часу йому довелося заробляти собі на життя самотужки створенням рекламних плакатів, афіш, календарів, меню в ресторанах та візитівок [1,32].

Цей час був важким для Альфонса, хоча були й вдалі дні. Наприклад, в 1892 році Муха ілюстрував багатотомник «Сцени та епізоди з історії Німеччини» Шарля Сеньобоса. Це був цікавий досвід, художник багато дізнався про історію не тільки Німеччини, а й Європи в цілому. Пізніше, ці знання йому знадобилися при роботі над одним з масштабних проєктів – «Слов'янський епос».

Черговий поворот долі відбувся в 1894 році. Напередодні Різдва Альфонс отримав, начебто, звичайне замовлення – Муха повинен був створити афішу для прем'єри «Жисмонда». Саме ця афіша перетворила Альфонса Муху ледь не на найпопулярнішого художника Парижу: публіка була в захваті, дійшло до того, що люди зривали афіші зі стін.

Наступні шість років були для Мухи досить плідними: з-під пензля майстра вийшла велика кількість афіш до найкращих спектаклів. Найвідоміші з них були «Дама з камеліями», «Медея», «Самаритянка», «Туга», «Гамлет».

В ті роки Альфонс Муха набув популярності і як дизайнер етикеток для різних товарів – від продуктів харчування до сірників. Окрім цього, він також став відомим як дизайнер ювелірних прикрас та інтер'єру. У певний період Муха співпрацював з ювеліром Жоржем Фуке, і в результаті цієї співпраці з'явилися дивовижні прикраси, які були признані зразками ювелірного мистецтва стилю ар-нуво [3,22].

Альфонс Муха створив серії панно, які не втратили своєї популярності і в наші дні: «Пори року», «Квіти», «Дерева», «Місяці», «Зірки» та інші. Вони до сих пір тиражуються у вигляді арт-постерів, їх копіюють та намагаються повторити. А вся справа в тому, що чеському майстру вдалося створити власний, воістину незвичайний стиль. Центром композиції в його картинах, зазвичай, є молода, квітуча, наповнена силою жінка. Особливу увагу художник приділяє волоссю, яке він змальовує достатньо пишним, довгим та блискучим. Довкола жінки море трав та квітів, які досить детально промальовані. На більшості картин ми можемо побачити оригінальні рамки, прикрашені вигадливим орнаментом, що нагадують думки про арабський Схід та Візантію.

В 1896 році Муха створює одну з найвідоміших своїх робіт – календар, який отримав назву «Зодіак». Пізніше, художник відливаючи з бронзи, срібла і золота скульптуру «Природа», яку він збирався експонувати на Всесвітній виставці 1900 року в Парижі, в багатьох моментах орієнтується на образ красуні з календаря [5, 159].

В 1906 р. почався новий період в житті чеського майстра Альфонса Мухи: він одружився на своїй учениці Марії Хитиловій. Марія народила художникові двох дітей – Ярославу і сина Їржі. Згодом, Муха отримав запрошення на співпрацю від Американське товариство ілюстраторів і переїхав до США, де працював до 1910 року. Там він викладав в Чиказькому інституті мистецтв, а в 1908 році створив декорації для Німецького театру в Нью-Йорку. Але, над Мухою переважає почуття суму за батьківщиною, Америка здається йому чужою і він повертається до Чехії.

Приїхавши додому, Альфонс одразу почав втілювати в життя свій давній план. Проєкт, що задумувався автором, був настільки масштабним, що йому допомагало майже все село. Він

хотів розписати замок Збірог, що знаходиться між Пльзенем і Прагою. На цю роботу Муха витратив вісімнадцять років. Протягом цього часу художник створював двадцять монументальних полотен, що зображували переломні моменти в історії слов'янських народів, починаючи з давніх часів і закінчуючи ХІХ століттям.

В 1918 році на карті світу з'явилася нова країна – незалежна Чехословаччина. Звісно, такий талановитий художник як Альфонс Муха не міг залишитись осторонь. Саме йому належать зразки перших банкнот і поштових марок молодій державі. Створив він і один з численних варіантів чехословацького герба, працював над оформленням урядових бланків і поштових конвертів [4, 38].

В 1920 році разом зі скульптором Войтеком Сушардою Альфонс Муха працював над інтер'єрами празького собору Святого Віта – декорував нові вікна в північній частині нефу. В 1928 році Альфонс Муха подарував Празі полотна з серії «Слов'янський епос». Після війни картини перевезли до замку міста Моравський Крумлов, де їх можна побачити і зараз [2, 69].

В роки Другої Світової війни Альфонс Муха був зарахований до ворогів Третього рейху, незважаючи на великий вклад в німецьку культуру. Після окупації Праги в березні 1939 року Муху декілька разів заарештовували. Нескінченний страх згубно впливав на здоров'я вже немолодого художника. Врешті-решт він захворів пневмонією і скоро помер. Похоронили великого майстра на Вишеградському кладовищі.

Пражани досі з ніжністю згадують про свого великого співвітчизника і повагою ставляться до його спадщини. В музеях міста завжди можна знайти безліч картин Альфонса Мухи. Втім, всі музеї світу бажать бачити його роботи в своїх колекціях [3, 66].

Список використаних джерел та літератури

1. Моисеева Н. А. Великие художники мира. Альфонс Муха / Н. А. Моисеева – М.: Рипол Классик, 2014. – 42.
2. Ульмер Р. Альфонс Муха 1860-1939: Мастер ар нуво / Р. Ульмер – Кёльн-Москва: Taschen / Арт-Родник, 2002. - 97 с.
3. Тумакова И. Альфонс Муха / Ирина Тумакова, Мария Филиппова – Москва: МАГМА, 2005. – 80.
4. Астахов А. Ю. Альфонс Муха. Шедевры модерна / А. Ю. Астахов – М. : Белый город, 2019. – 64.
5. Виноградова Е.К. Альфонс Муха и чешский плакат / Е. К. Виноградова // Графика и проблемы чешского искусства. – М.: Наука, 1975. – С. 179.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Захарченко М. В.

Скитиба І. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФАКТОРИ, ЯКІ ОБУМОВИЛИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність теми. Європейський Союз є унікальним явищем у системі сучасних міжнародних відносин, оскільки народи і держави, які входять до його складу, знайшли найефективніші шляхи та механізми гармонійного поєднання національних, міждержавних та спільних інтересів в усіх сферах суспільного життя. Вагоме місце в історії розвитку європейської інтеграції займають значні демократичні проекти про заснування об'єднання Європи, які починають з'являтися у ХІХ ст., однак почали впроваджуватися здебільшого у ХХ ст. Саме демократичні ініціативи європейських громадських рухів у період з 1924 р. по 1950 р. сприяли впровадженню у свідомість європейців думки про створення на добровільних засадах єдиного Європу.

Мета статті: дослідити передумови створення потужного регіонального об'єднання – Європейського Союзу.

Огляд використаної літератури. Дана тема досить ґрунтовно досліджена в праці Яковюк І. В. «Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу», де розглянуто історію виникнення та розвитку інтеграційних процесів в Європі. Також дана тема всебічно досліджена в праці «Міжнародні відносини та зовнішня політика України», де

подано детальну інформацію про передумови створення ЄС та безпосередньо про інтеграційні об'єднання в Європі після Другої світової війни.

Виклад матеріалу. Наслідком вагомих політичних та соціально-економічних змін став досить стрімкий розвиток інтеграційних процесів у Європі в другій половині ХХ ст. Європейське Співтовариство (в умовах біполярності світу) було задумане як об'єднання більш-менш подібних національних держав, які мали утворити нове в політичному та економічному плані потужне утворення, яке могло б виступати рівноправним партнером у відносинах із США та СРСР [1, 82].

Варто наголосити на тому, що значне погіршення соціально-економічного становища внаслідок війни зумовило активізацію комуністичних рухів в Італії, Франції, Греції, що, в свою чергу, вирішив використати у власних інтересах СРСР: зокрема це виявилось у наданні значної допомоги комуністичним партіям регіону. У колоніальних володіннях розпочався національно-визвольний рух. Політичне та економічне значення країн Західної Європи помітно зменшилося. Як вже зазначалося, через кілька років після закінчення Другої світової війни Європу було розділено на два ворогуючих табори, що спричинило втягнення у блокове протистояння двох наддержав – США та СРСР. Внаслідок цього лідери західноєвропейських країн вирішили, що запобігти занепаду європейської цивілізації та повернути Європі роль одного з політичних та економічних центрів сучасного світу можливо лише завдяки об'єднанню [2, 134].

Витоками створення ЄС були Європейські Співтовариства, які створені ще в 1950-х рр. Серед причин, які зумовили виникнення європейської інтеграції варто зазначити такі:

– необхідність протидії повному домінуванню США у світовому господарстві. У 1948 р. США виробляли понад 60% сукупної продукції промислово розвинутих країн, на частку США припадало близько половини усіх довгострокових зарубіжних капіталовкладень і майже 80% усіх золотих запасів демократичних країн світу. Крім того, створена після війни система міжнародних валютних та інших економічних відносин, а також мережа міжнародних економічних організацій – МВФ (Міжнародний валютний фонд), МБРР (Міжнародний банк реконструкції та розвитку), ГАТТ (Генеральна угода з тарифів і торгівлі) – були побудовані таким чином, щоб зміцнити економічне становище і вплив США, які домінували й у політичних союзах: від НАТО до АНЗЮС. Жодна країна Західної Європи поодиноці не могла бути для США рівноправним партнером, для цього потрібен був міцний і довгостроковий Економічний союз, єдиний господарський простір, який міг би зіставитися з національним господарством США;

– потреба взаємного порозуміння між країнами, зокрема між Францією та Німеччиною. Після багатьох років націоналістичних урядів у Європі прийшов час на нову якість у європейській політиці – час на спільне функціонування та співіснування усіх народів Європи;

– потреба миру та безпеки. Нова Європа та країни Європи повинні були гарантувати, що більше ніколи не повториться жорстокість обох світових воєн. Спільне прийняття рішень мало стати перешкодою для появи нових конфліктів, а тісна політична та економічна співпраця мали стати успішним бар'єром перед комунізмом, який набирив усе більших обертів, а також перед економічною експансією США в Європі;

– сподівання на економічний розвиток та добробут. Співпраця в межах об'єднаної Європи мала дати їй мешканцям економічну стабільність та успіх. Утворення спільного ринку мало оптимізувати економічну діяльність та розвиток торгівлі в межах цілого континенту;

– утримання економічного та політичного значення на міжнародній арені. Європейці добре розуміли, що обидві світові війни значно ослабили позиції європейських країн у світі. Лише тісна співпраця у цих сферах допомогла б повернути їм владу [3, 94-95].

Таким чином, потужного імпульсу ідея європейської інтеграції набула у повоєнний період: спочатку на ґрунті об'єднання проти фашизму, згодом – під час розробки планів майбутньої перебудови Європи. Безперечно, до кінця 1940-х рр. стало зрозумілим, що інтеграція в Європі можлива у разі поєднання міжнародно-правових інструментів співробітництва, запропонованих у Статуті ООН, і державно-правових начал [4, 84].

Отже, Європейський Союз – це унікальне об'єднання демократичних держав Європи. Воно відіграє важливу роль у співпраці європейських країн, консолідуючи спільні зусилля для демократичного розвитку кожної країни. Після Другої світової війни видатні діячі європейських країн розпочали масштабну інтеграційну діяльність з метою збереження миру, утвердження демократичних цінностей. ЄС займає авторитетну позицію на міжнародній арені, тому основним зовнішньополітичним пріоритетом нашої України є курс на європейську інтеграцію.

Список використаних джерел та літератури

1. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – №4. – 2003. – С. 82.
2. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підручник / [Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін.]. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. – С. 134.
3. Палагнюк Ю. В. Європейський Союз: історія формування, проблеми та перспективи розвитку на сучасному етапі [Електронний ресурс] : Заснування і етапи становлення європейського співтовариства. Режим доступу : <https://eugov.chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/Заснування-і-етапи-становлення-Європейського-Співтовариства.pdf>
4. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / за заг. ред. І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – С. 84.

Науковий керівник: д.і.н., професор Чабан А. Ю.

Сопілко О. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЛАН МАРШАЛЛА І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Однією з основ сучасного міжнародного життя є економічна дипломатія, яка представляє собою «сплав політики і економіки» і в значній мірі визначає динаміку міжнародних відносин. В 1948 р. був затверджений «план Маршалла», що передбачав економічну допомогу 16 країнам Європи в період з 1948–1950 роки. Інтерес викликають політичні, ідеологічні, соціально – економічні цілі, які були взяті за основу для вирішення економічних проблем і результати цього економічного проекту. Вивчення різних аспектів відбудови післявоєнної Європи як шлях до наступної інтеграції і створення перших об'єднань Євросоюзу представляється своєчасним. Метою статті є визначення змісту та результатів «плану Маршалла» у процесі розбудови післявоєнної Європи.

«План Маршалла» і його значення для країн Західної Європи відображені в загальноісторичній літературі європейських, американських і російських дослідників – Энніо Ді Нольфо, Г. Кіссінджера, М. Наринського, Г. Тахненка, В. Зубока, К. Плешакова, Г. Арбатова та ін. Майже всі російські дослідники дотримуються теї точки зору, що реалізація «плану Маршалла» і відмова від участі в ньому під радянським тиском країн Східної Європи стали вирішальним фактором розколу Європи.

Українська історична наука в останнє десятиліття збагатилась з означеної теми дослідженнями О. Пошедіна [1], Л. Кістерського [2], Л. Чернявського [3], О. Шарова [4], О. Овчаренка [5], в тому числі україномовним виданням документів і матеріалів по загальній темі «холодна війна» [6] та ін. Однак, попри всі досягнення, ніша, що безпосередньо пов'язана з вивченням діяльності Джорджа Маршалла та «Програми відновлення Європи» в українській історіографії залишається майже незаповненою.

5 червня 1947 р. в Гарвардському університеті держсекретар США Джордж Маршалл виголосив промову, в якій виклав програму допомоги у відновленні зруйнованої війною Європи. Програма отримала назву «план Маршалла». Автор плану зазначав: «Наша політика спрямована не проти держав, чи доктрин, а проти бідності та голоду, відчаю та хаосу. Цілю є відродження світової економіки, щоб створити політичні і соціальні умови» [6, 130].

Базою для плану став закон США від 3 квітня 1948 р. «Закон про економічну підтримку». Для врегулювання економічних питань було створено три президентські комісії. Вони створювались для узгодження затратної допомоги з боку США і необхідністю не нашкодити економіці власній. Владу в цьому питанні підтримали профспілки, фермерські асоціації. Владні та громадські діячі бачили в плані втілення американських та європейських інтересів [1, 47].

В законі визначені цілі, завдання, організаційна структура та механізм реалізації плану. Ціль визначалась так: «Встановлення чи досягнення країнами Європи принципів індивідуальної свободи, вільних інститутів, створення економічних умов та стабільних міжнародних відносин. Здорової економіки і незалежності від зовнішньої допомоги» [6, 129].

Допомога розраховувалась на 4 роки до 30 червня 1952 року. На програму допомоги було затрачено 13,3 млрд. доларів і проводилась до 1951 р. поки не була замінена програмою взаємної оборони. Допомога європейським державам була розподілена таким чином: 3,5 млрд. доларів йшло на затрати сировини, 3,2 млрд. доларів використовувались для затрат на продовольчі потреби, 1,9 млрд. направлялися на покупку чи створення устаткування чи транспортних засобів, 1,6 млрд. – паливо [2, 21].

Механізм реалізації цілі передбачав вирішення наступних завдань: розширення промислового та сільськогосподарського виробництва; стабілізація валютно-фінансових систем, співробітництво з іншими країнами учасниками в стимулюванні внутрішньоевропейської торгівлі та торгівлі з іншим світом. розміщення депозитів на спецрахунках та в місцевій валюті; швидке надання США по запиті будь-якої інформації для надання економічної допомоги, визнання принципу справедливості, взаємодія учасників з приводу використання природних ресурсів, узгодження графіків поставок із ціллю визначення мінімально необхідного запасу сировини та продовольства [3, 312].

«План Маршалла» дозволяв створити активну двохсторонню співпрацю, в якій ініціатива в розробці належала країнам-учасникам. США виконували функцію постачальника фінансів, ресурсів, а також захисту внутрішньої економіки. Програми підтримки були представлені європейським країнам у формі грантів. Така форма давала певний ефект дисциплінуючий, можливість контролювати виконання згідно законам, врахування двохсторонні умови. Дефляційний ефект давав можливість наповнювати фонди із національних бюджетів і ще на стадії формування і узгодження поставок по грантам [5, 104–106].

Спільні дії країн-учасниць в рамках плану були спрямовані на економічне відновлення та досягнення соціального миру. Програма надала імпульс інтеграційним процесам на євразійському континенті. Були створені такі організації і проекти як: Організація економічного співробітництва і розвитку, Європейський платіжний союз, «План Шумана». Реалізація даних проектів дала поштовх для створення Європейського об'єднання вугілля і сталі, підписання Римського договору 1957 р., Європейського економічного співробітництва [1, 50–51].

Підсумком реалізації «плану Маршала» стало те, що він забезпечив Західній Європі допомогу в більшості економічних аспектів, розширив промисловість, створив сприятливі умови для накопичення капіталу, допоміг подолати інфляцію та врятувати країни-учасниці від кризових явищ. Загальний ВВП країн-учасниць виріс на 32,5 % з 120 млрд. до 159 млрд. доларів. В країнах-учасниках зріс рівень промисловості, відбулись покращення в торгівлі (торгові взаємовідносини зросли більш ніж в 5 разів) та в сфері соціального миру (більшості країн-учасниць був стриманий ріст інфляції) [4, 14–15].

Таким чином, «план Маршалла» став рушієм економічної дипломатії, досить вдалим проектом для країн Західної Європи, позитивним досвідом для створення аналогічних планів США і ЄС щодо сучасної допомоги країнам Африки, Азії, і навіть Україні.

Список використаних джерел і літератури

1. Пошедін О. І. План Маршалла як передумова євроатлантичної інтеграції / О. І. Пошедін // Наукові записки. – Т. 104. Історичні науки. – 2010. – С. 47–51.

2. Кістерський Л. Л. Формування сучасної Європи. Стимування та розвиток / Л. Л. Кістерський // Економіка України. – 2015. – 4 (641). – С. 19–27.

3. Чернявський Л. С. Международное профсоюзное движение и «План Маршалла» / Л. С. Чернявський // Вісник Харківського національного університету. – 2010. – № 816. – Серія Історія. – Вип. 40. – С. 310–322.

4. Шаров О. М. Уроки та перспективи «Плану Маршалла» для України / О. М. Шаров // Економіка України. – 2015. – № 4. – С. 12–18.

5. Промова державного секретаря США Дж. Маршалла в Гарвардському університеті 5 червня 1947 р. («План Маршалла») // «Холодна війна» (1946–1991 рр.). Документи і матеріали: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядник О. І. Овчаренко. – Черкаси, 2013. – С. 128–133.

6. Післявоєнні рухи за об'єднання Європи. Початок інтеграційного процесу // Овчаренко О. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник / О. Овчаренко, О. Сухушина, Н. Земзюліна. – Черкаси: Вертикаль, 2021. – С. 98–111.

Науковий керівник: доцент Овчаренко О. І.

Сухонос М. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЦИВІЛІЗАЦІЯ АРНОЛЬДА ТОЙНБІ

Актуальність. В останні роки дуже зріс інтерес людей до подій минулого. За звання країни, яка першою дослідить ті чи інші історичні події зараз змагаються багато держав. В цій боротьбі дуже пощастило Англії, оскільки англієць Арнольд Джозеф Тойнбі написав багато історичних праць, зокрема велику цінність мають його «Збагнення історії», «Дослідження історії» та «Цивілізацію перед судом Історії». В цих книгах автор розкриває своє бачення розвитку цивілізацій, їх розквіту та занепаду. Саме тому творчий спадок англійського історика Арнольда Джозефа Тойнбі дуже важливий для вчених – істориків нашого часу.

Мета дослідження: проаналізувати бачення історії цивілізацій Арнольдом Джозефом Тойнбі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати праці «Збагнення історії» та «Цивілізація перед судом Історії» Арнольда Джозефа Тойнбі.

2. Проаналізувати працю «Концепція історії А. Дж. Тойнбі та всесвітня історіографія» Марцинюка Ігоря Михайлова.

3. Дослідити цивілізаційний підхід Арнольда Джозефа Тойнбі до історичної науки.

Питання історіографії теоретичного спадку А. Дж. Тойнбі неодноразово піднімалися серед науковців, зокрема тут слід виділити працю І. М. Марцинюка «Концепція історії А. Дж. Тойнбі та всесвітня історіографія». В цій праці він проаналізував погляди Арнольда Джозефа Тойнбі на історію цивілізацій та розширив масштаб свого дослідження до світового рівня.

Як стверджують біографи Арнольд Джозеф Тойнбі, історик з Англії, був одним із ініціаторів теорії цивілізації. Він написав дванадцять томів аналізу народження, розвитку й загибелі цивілізацій: «Дослідження історії» (дослідження проводилося в 1934-1961 рр.). Ця книга є результатом поєднання історії та метаісторії світу, що базується на загальнолюдських алгоритмах розвитку, процвітання та загибелі; вивчення та аналізування історії в глобальній перспективі. За це дослідження історик отримав орден Пошани.

Тойнбі був випускником Вінчестерського коледжу, а також закінчив Оксфордський університет. Його добре знали в колах експертів античної історії, він працював професором в Лондонському університеті (1919-1924) та Лондонській школі економіки (1925-1955).

Позиція Арнольда Тойнбі як вченого, що спеціалізується на світовій політиці найвищого рівня (зокрема, він був учасником міжнародних конференцій під час Першої та Другої світових воєн), мабуть, мала вирішальний вплив на його подальшу роботу, його характер, а також шалений масштаб його досліджень. Вивчаючи історію західної цивілізації, він запропонував розділити історію на періоди, а саме: «темний вік» і «середні віки», з 1475 по 1875 р., «нові» (сучасні) століття, після яких, очевидно, почалася епоха постмодерну.

Арнольд Тойнбі розглядав світову історію як систему співіснування цивілізацій, які проходять однакові стадії розвитку від народження, процвітання та неминучої смерті. У цьому відношенні він є послідовником як старої циклічної традиції, так і ідей Освальда Шпенглера. Однак, на відміну від останнього, який підкреслював, що кожен пройде через цикл злетів і падінь, Тойнбі вважав, що цей процес залежить від викликів, з якими стикається суспільство, та його здатності долати різні перешкоди, що стоять на його шляху («виклик – і – відповідь»). Динамічний розвиток цивілізації, обмеження, якими вона скута, її зупинка значною мірою залежить від масштабу та характеру «виклику» [1,174]. Проблеми можуть бути різними, наприклад фізичними (кліматичні та географічні), військовими, соціально-економічними та культурними. Успішне формування «відповіді» залежить від здатності «творчої меншини» відповідати належним чином та мобілізувати державні ресурси. Фактор «меншості» показує, що Тойнбі мав елітарний підхід до історичної науки [1, 148].

Цивілізація, на думку Тойнбі, є закритою спільнотою, що характеризується двома основними критеріями:

- релігія та форма організації;
- територіальні особливості, ступінь віддаленості від місця, де спочатку існувала громада.

Вчені стверджують, що на думку Тойнбі, цивілізація жодним чином не є власністю певної держави чи етнічної групи, а є універсальною. Вона була заснована на основі єдиної системи цінностей, що базується на релігії. Загалом, Тойнбі витратив двадцять років життя, досліджуючи різні цивілізації, його дослідження залежали в тому числі від тогочасних історичних праць та коригувань у власному виборі характеристик «цивілізації». Результатом його роботи стало висвітлення 21 цивілізації. Тойнбі виділяв: єгипетську, андську, давньокитайську, мінойську, шумерську, майя, сирійську, індійську, хеттську, еллінську, західну, далекосхідну (в Кореї та Японії), основну православну християнку, візантійську; (Росія, Україна, Білорусь), континентальну далекосхідну, іранську, арабську, індуїстську, мексиканську, юкатекську, вавилонську. Тойнбі вважав, що максимальна кількість цивілізацій у цих послідовностях не може перевищувати числа три. Цивілізації, що збереглися до нашого часу, є останніми елементами таких послідовностей. Наприклад, це цивілізації, такі як мінойська – еллінська – західна, мінойська – еллінська – православна, мінойська – сирійська – ісламська, шумерська – індійська та індуїстські цивілізації [2, 93]. За словами Тойнбі, однією з ознак цивілізації є стабільність у часі та просторі, в ситуаціях «виклику» та взаємодії з іншими народами. Його погляд на слово «цивілізація» полягав у тому, що порівнянні одиниці (монади) в історії проходять подібні стадії розвитку. Він називає цивілізації, які пройшли стадії походження, зростання, розпаду та занепаду, «успішними» [3, 14].

Основним об'єктом критики були власні уявлення автора про універсальну пояснювальну схему алгоритму історії («метафізична спекуляція») та реальна основа цього. Велика кількість різноманітних даних про різноманітні історичні події, регіони та людей, зібраних Тойнбі та об'єднаних в одному малюнку, безсумнівно, призвели до критики його інтерпретації вузькими та спеціалізованими експертами. Можна стверджувати, що робота Тойнбі не призвела до створення нової історичної школи чи методології і залишалася класичним втіленням одного з традиційних історико-філософських дискусій, заперечуючи лінійний погляд на історичний процес.

Таким чином, у даному дослідженні було проаналізовано погляди англійського історика Арнольда Джозефа Тойнбі на історію цивілізацій. Зокрема, варто наголосити на тому, що Тойнбі розглядав світову історію як систему співіснування цивілізацій, які проходять однакові стадії розвитку від народження, процвітання та неминучої смерті. Концепція історії, як її бачив Арнольд Тойнбі існує й досі, стаючи причиною сперечань вчених – істориків. Вона збирає навколо себе як прихильників, так і противників.

Список використаних джерел та літератури

1. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії / А. Дж. Тойнбі. – К.: Основи, 2004. – 615 с.
2. Тойнбі А. Дж. Цивілізація перед судом історії / А. Дж. Тойнбі. – М.: Айрис-Пресс, 1990. – 592 с.
3. Марцинюк Г. М. Концепція історії А. Тойнбі і всесвітня історіографія: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1997. – 24 с.

Науковий керівник: д. і. н., професор Чабан А. Ю.

Харченко А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗАРОДЖЕННЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Співробітництво учасників антигітлерівської коаліції – СРСР та США і Великої Британії стало знаменним явищем в історії міжнародних відносин. Їх взаємодія була спричинена необхідністю досягнення спільної мети – розгрому гітлерівської Німеччини і її сателітів, та значною мірою була вимушеною. Після завершення Другої світової війни ситуація корінним чином змінилася. Відносини між СРСР і його недавніми союзниками стали загострюватися і переросли в стан конфронтації, яка отримала назву «холодної війни». Вже тоді стало очевидним, що протистояння набуватиме глобального характеру і охопить весь світ.

Характер міжнародних відносин останніх десяти років, поява нових форм протистояння – гібридні війни, агресивна політика керівництва Російської Федерації по відношенню до пострадянських країн, загострення відносин між США і РФ свідчить про «оновлення» «холодної війни» і означена тема становиться актуальною як ніколи.

Мета статті полягає у висвітленні основних складових виникнення і сутності «холодної війни».

Зародження «холодної війни» відображено в ґрунтовних працях українських [1; 2; 3; 4] і зарубіжних дослідників [5; 6] з історії міжнародних відносин і європейської інтеграції. Багато дослідників сперечаються в тому, як виникла «холодна війна» та хто був у цьому винен? Запеклі суперечки про «холодну війну» в західній історіографії продовжуються і сьогодні. Низка західних дослідників бачать причину «холодної війни» в нездатності СРСР бути на рівних з США в гонці стратегічних озброєнь [5]. Також існує позиція, що «холодна війна» стала результатом прагнення США максимально розширити свій економічний вплив, якому перешкождали всі європейські держави, включаючи Радянський Союз [6].

В радянській історичній літературі протягом тривалого часу панувала думка, що «холодна війна» була тим ворожим курсом, який почали проводити уряди західних держав відносно СРСР і країн, що потрапили до його впливу після завершення Другої світової війни. Такий висновок фактично зводив всі події «холодної війни» лише до зовнішньої політики і створював враження, що Радянський Союз дотримувався виключно оборонної позиції, виступав послідовним борцем за мир, а західні «імперіалістичні» держави на чолі з США готові були розв'язати нову світову війну. Українські дослідники проблем міжнародних відносин другої половини ХХ ст. [1; 2; 3] поділяють точку зору, що СРСР ніс не меншу відповідальність за початок «холодної війни» і протистояння між колишніми союзниками антигітлерівської коаліції, а в цілому ряді випадків переходив в наступ і вдавався до випереджаючих заходів, котрі загрожували спровокувати ядерну війну.

Феномен «холодної війни» визрівав поступово, беручи витoki в наростаючих протиріччях всередині антигітлерівської коаліції. Перші проблеми у відносинах СРСР і західних союзників виникли вже в зв'язку з Атлантичною хартією – англійсько-американською декларацією Ф. Рузвельта і У. Черчилля, підписаною 14 серпня 1941 р., де принциповим для Радянського Союзу було становище про відновлення «суверенних прав і самоврядування тих народів, які були позбавлені цього насильницьким шляхом» [5].

Найголовнішими причинами цієї війни стали такі фактори, як: поява двох протилежних таборів соціалістичного та капіталістичного; США та СРСР після закінчення Другої світової війни стали наддержавами, які почали конкурувати між собою в післявоєнний час; мілітаризація політики США і СРСР; вплив наддержав на міжнародній арені; ядерний фактор [1, 75].

Початком «холодної війни», на нашу думку, треба вважати промову Сталіна 9 лютого 1946 р., в якій він визначив порядок дій на повоєнний період і знову висловив радянський погляд на капіталізм як на джерело війн. Головне завдання Радянського Союзу на думку Сталіна полягало у тому, щоб стати досить сильними, аби перетворити неминучий конфлікт на капіталістичну громадянську війну й відвести удар від Радянського Союзу [2, 63–65].

Друга подія в ланцюгу зародження «холодної війни» – Фултонська промова У. Черчилля (5 березня 1946 р.), в якій він зазначав, що СРСР, використовуючи свою військову присутність у державах Центральної та Східної Європи, починає нав'язувати цим державам комуністичну тоталітарну ідеологію. У виступі було висловлене занепокоєння подальшим розвитком країн Європи, що опинилися в соціалістичному таборі. За словами Черчилля, СРСР, який переміг у війні і першим порвав «буферний пояс», який ізолював його від світу, відчув бажання «розширити свій вплив та ідеологію на невизначений час» [3, 87–88; 4, 105].

«Доктрина Трумена» стала третьою подією в розгортанні «холодної війни», Президент США Г. Трумен виступив 12 березня 1947 р. в Конгресі з зовнішньополітичною програмою. Суть її зводилась до необхідності «стримування» СРСР в просуванні його впливу в Греції і Туреччині і в інтересах «національної безпеки США» надати урядам цих країн економічну допомогу. Він зазначав, що Сполучені Штати повинні надавати допомогу найперше економічними і фінансовими коштами, які є суттєво важливими для економічної стабільності й забезпечення нормального розвитку політичних процесів [2, 139].

Обґрунтування президентом Г. Труменом необхідності активного американського втручання в європейські справи, яке увійшло історію під назвою «доктрина Трумена», було розцінено в СРСР як свідчення остаточної відмови США від політики ізоляціонізму і їх наміри взяти на себе функції світового лідера [6, 267].

Таким чином, три історичні події: промова Й. Сталіна на зборах виборців 1946 р., фултонська промова У. Черчилля 1946 р. та проголошення і дотримання «доктрини Трумена» в 1947 р. стали точками відліку «холодної війни».

Список використаної літератури

1. Причини та початок холодної війни // Турчин Я. Б. Історія міжнародних відносин (1914–2015): навч. посібник / Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Л. С. Матлай. – Львів, 2016. – С. 75–79.
2. Початок «холодної війни» (1946–1947 рр.) // «Холодна війна» (1946–1991 рр.). Документи і матеріали: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядник О. І. Овчаренко. – Черкаси, 2013. – С. 62–182.
3. Зародження «холодної війни» 1946–1947 рр. // Овчаренко О. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник / Овчаренко О., Сухушина О., Земзюліна Н. – Черкаси, 2021. – С. 85–97.
4. Іванов О. В. «Холодна війна»: США – СРСР – Китай (з позиції сьогодення) [Електронний ресурс] / О. В. Іванов // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2016. – Вип. 23(1). – С. 104–108.
5. Боффа Дж. История Советского Союза: в 2-х тт. Т. 2. От Отечественной войны до положения второй мировой державы. Сталин и Хрущев. 1941 – 1964 гг. – 2-е изд. – М., 1994. – 632 с.
6. Системная история международных отношений в двух томах / Под редакцией А.Д. Богатурова. Том второй. События 1945–2003 годов. – М., 2006. – 720 с.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Овчаренко О. І.

РОЛЬ АНГЛІЇ, ФРАНЦІЇ ТА США У ПРИДУШЕННІ ПОВСТАННЯ ТАЙПІНІВ У КИТАЇ

Повстання тайпінів є одним з найбільш відомих та найдовших виступів в китайській історії, яке тривало близько п'ятнадцяти років. Повстання з часом переросло у справжню війну, в якій, за різними підрахунками дослідників, брали участь близько 30 млн осіб.

Так, у 1843 р. сільський вчитель Хун Сюцюань організував у південнокитайській провінції Гуансі таємне товариство «Вшанування Небесного владика», яке мало антиурядовий характер. Товариство виступало за рівний перерозподіл землі та майна в країні, а також за повернення влади китайцям. Таким чином, вони закликали нищити буддійські та конфуціанські храми, вбивати манчжурських чиновників та конфісковувати їхнє майно. Планувалося, що конфісковане майно після завершення повстання буде порівно поділене між його учасниками.

Варто зазначити, що виплата контрибуції, яка лягла на плечі китайського суспільства після Першої Опіумної війни, дефіцит землі, поступовий занепад кустарної та мануфактурної промисловості, криза в економіці країни – все це спричинило масове невдоволення населення цинською владою. Ситуація в імперії ще більше ускладнилась у 1843 р., коли країною вирували стихійні лиха. Китайські іригаційні системи не змогли впоратися з природними катаклізмами і в результаті чого в Хуанхе прорвали дамби, які спричинили затоплення величезних територій. Чисельність жертв була дуже великою, загинуло близько 1 млн осіб.

Досить складне становище населення призвело до того, що товариство «Вшанування Небесного владика» стало досить популярним у суспільстві. Кількість повстанців щодня росла. Населення готувалося до війни.

Влітку 1850 р. розпочалось повстання тайпінів, які досить швидко оволоділи південним Китаєм. Так, на 1853 р. повстанці оволоділи м. Чанша, Учан, Ханькоу, Ханьян та Нанкін. Вони утворили нову державу – Тайпін Тяньго. Їхньою наступною метою було взяття столиці Китаю – Пекіна. Низка переможних битв, проведених тайпінами, отримали досить велику підтримку з боку населення, тому лави повстанців постійно поповнювались новими добровольцями. Маньчжури перебували у дуже скрутному становищі, адже захоплення Пекіна означало б остаточне повалення Цинської імперії.

У кінці 1853 р. тайпіни зробили спробу взяти в облогу столицю, але імперські війська успішно відбили наступ повстанців. Тайпінам не залишалось більше нічого, як відступити. Варто зазначити, що зима 1853–1854 рр. виявилася досить складною. Населення було дуже втомлене від постійних війн, їм не вистачало зброї та їжі, і керівники повстання вирішили на деякий час відступити. Було заплановано готуватися до нового походу на Пекін.

Переможні битви тайпінського війська дуже турбували не лише цинський уряд. Ситуацією в Китаї зацікавились іноземні країни. Вони хотіли підпорядкувати собі Китай, і таким чином перетворити його на колонію. У 1854 р. Англія, Франція і США спільно почали вимагати від уряду Китаю переукласти договори 1842–1843 рр. Причиною укладання договорів стало те, що у китайсько-американському договорі 1844 р. був пункт про перегляд умов договору через 12 років. Для того, щоб зберегти свій вплив на Цинську імперію необхідно було заключати нові договори і таким чином розширювати свої права в країні. Європейські країни вимагали надати право необмеженої торгівлі, збільшення кількості портів, розширення повноважень іноземних послів. Натомість, маньчурам гарантувалася допомога у придушенні повстання тайпінів. Якщо ж китайська влада не погоджувалася з умовами договору, то іноземні послы погрожували загостренням між країнами дипломатичних відносин.

Цинський уряд і так перебував у досить скрутному становищі, а надання нових прав і привілеїв іноземцям могло призвести до посилення популярності тайпінів в імперії. Цього маньчжури не могли допустити, тому договір не було укладено за новими вимогами. До

відкритого конфлікту це не призвело. Адже в цей час основна увага Англії, Франції та США була прикута до Кримської війни, в якій зазначені країни брали активну участь.

Варто зазначити, що тайпіни не збиралися відступати від своєї мети. У 1854 р. повстанці розпочали підготовку до взяття Пекіна. Тривалі бої 1854–1855 рр. не мали бажаного результату, адже імперські війська почали наступ на володіння тайпінів.

Ситуація в країні була дуже нестабільною. У 1856 р. Англія оголосила війну Китаю, невдовзі до війни приєдналася Франція. США не брали участі у війні, однак країна надавала військову підтримку Англії та Франції. Цинська влада повинна була одночасно вести боротьбу проти тайпінів та іноземних військ. На початку 1857 р. розпочались перші бойові зіткнення. Іноземці грабували та нищили китайські міста та села. Самостійно маньчжури не могли справитися з окупантами, тому у 1858 р. було підписано новий договір з Англією, Францією та США. Іноземні країни отримали ще більше прав та привілеїв. Китай став все ближчим до перетворення на колонію.

Повстання тайпінів дуже ослабило внутрішнє становище Китаю, і це розуміли уряди Англії, Франції та США. Тому китайська сторона йшла на дуже великі поступки при укладанні договорів, однак головною метою маньчжурської влади було придушення повстання тайпінів.

Укладені договори задовольнили вимоги іноземних окупантів, але тайпінське повстання заважало їм проводити власну діяльність в країні. Англія, Франція та США вирішили допомогти цинській владі придушити повстання в країні.

В 60-х рр. XIX ст. з новою силою розпочалися бойові дії між повстанцями та імперським військом. На початку 1860 р. відбулася битва поблизу Нанкіна. В даній битві тайпіни розбили імперське військо і рушили захоплювати м. Сучжоу. В липні того ж року вони підійшли до м. Шанхай, однак захопити це місто їм так і не вдалося, адже проти них виступило не ослаблене маньчжурське військо, а збройні загопи Англії, Франції та США. На той час військові підрозділи цих країн володіли кращою зброєю та технікою. Самі ж тайпіни були не в змозі вести війну з іноземною армією. Крім того, посол США домігся організації окремого підрозділу у боротьбі з повстанцями. Військові почали вбивати не лише повстанців, а й мирне населення.

У травні 1862 р. тайпіни захопили міста Цзядінь та Наньсянь, однак міста оточили англо-французькі війська і підпалили їх. Успішні перемоги імперських та іноземних військ дали змогу в 1863 р. оволодіти північним узбережжям р. Янцзи. Досить швидко іноземні та урядові війська дійшли до Нанкіна, декілька місяців тривала оборона міста. І вже 19 липня 1864 р. місто було захоплене військами імперії, які одразу почали жорстоко розправлятися з повстанцями. За підрахунками вчених, за добу було вирізано близько 100 тис. городян, лідерів повстання четвертували. Невдовзі всі повстанські війська, які діяли в інших містах, були розбиті. Таким чином, повстання тайпінів завершилось.

Отже, маньчжурам вдалося повернути собі владу над територіями імперії. Немає сумніву, що Англія, Франція та США відіграли досить велику роль у придушенні повстання. Більшість науковців вважає, що самотужки імперські війська не могли б справитися з повстанцями, лише військові дії іноземних підрозділів дали змогу придушити повстання тайпінів, яке загрожувало існуванню Цинської імперії.

Список використаних джерел та літератури

1. Дацьшен В. Г. Новая история Китая : науч. пособ. / В. Г. Дацьшен. – Б. : БГПУ, 2004. – 346 с.
2. Меликсетова А. В. История Китая : науч. пособ. / А. В. Меликсетова. – М. : «Высшая школа», 2002. – 736 с.
3. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) : навч. посіб. / В. А. Рубель. – Київ : Либідь, 2007. – 560 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Іржавська А. П.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА ЕТНОЛОГІЯ

ФАХОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В 1930-1950 рр.

Студент – це не просто здобувач освіти у ВНЗ, а ще і голос молодого прошарку населення. Саме під час навчання в університеті яскраво починає формуватися українська та інтелектуальна еліта. Складними для українського студентства виявились 1930-1950 рр., коли сформувалося не одне покоління студентів, що наче, як камінь під водою постійно обтесувалися історичними подіями: Українська революція, прихід більшовиків, голодомор (1932-1933рр.), II Світова війна [2, 6].

Харківський університет відкрито 29 січня 1805 р. за наказом імператора Олександра I. Як стверджували вихованці університету, в період 1840-1860 рр. – заклад став місцем надання якісної освіти на той час, кожен студент, який навчався в ньому був із головою занурений у студентське життя - своєю метою вважали навчання в університеті, звеличували науку, прагнули до самоосвіти [1, 10-15]. На початку 20 років ХХ ст. у місті з'являються більшовики. І як згадує одна студентка, це стало дуже помітно – вулиці перейменовуються, а Харківський університет закривають – розформовуючи його на різні навчальні заклади, з'являється ІНО [4, 255]. Абітурієнти університету при вступі проходили особливу перевірку, їх поділяли на «своїх» (ті, що повністю задовольняють ідеологію) «чужих» (ворожий елемент для ідеології), «інших» (не визначений індивід) [3, 174-184]. Склад вступників був таким - більше дітей «рабочих от станка» (так, як із неосвідчених людей легше ліпити «пролетаріата») та менше «бедняков» й «средняков» (мається на увазі дітей селян) та ще менше дітей, так званої «Трудової інтелігенції» (лікарів, вчителів та інженерів). Якщо виявляли, що студент чи його родина була «чужими», його піддавали своєрідній «чистці». За спогадами студентки Л. Держинської, в університеті при вступі також існували деякі обов'язкові екзамени та все ж «...на наслідки іспитів дивилися по-різному, залежно від соціального стану кандидатів...» [4, 255].

Викладання в університеті велось українською, тому деяких викладачів, під час лекцій могли виправляти студенти або ж вони заглядали у словник. Така тенденція викладання та спілкування між студентами українською мовою трималася до закінчення «українізації»; далі вже, хто як хотів так і говорив, а серед студентів все виглядало наступним чином: міські прагнули говорити «по-руськи», але українською теж могли та рідше, а провінційні студенти спілкувалися виключно українською. У воєнний період в університеті лунає, окрім української та російської, англійська й німецька. А після закінчення війни мовне питання за спогадами Н. Світличної було наступним: «Російська розмовна мова неухильно витискала українську» [4, 256-289].

Варто зупинитись і на процесах «чистки» студентів. В кожний із періодів вона була різна. Для прикладу, в час навчання Л. Держинської «словом правды» була газета «Інновець» - видання, що займалося прославленням завдань пролетаріату та викриттям ворожого «чужого» елементу серед студентів занесених до списку, які підлягали виключенню з університету. В такі списки міг потрапити будь хто: за носіння хрестика, святкування релігійних свят, непролетарське походження [4, 258]. Деякі студенти не витримували такого тиску, як наприклад І. Прасоленко, котрий покінчив життя самогубством. Редактор цієї газети співпрацював з НКВД про що, свідчать спогади Л. Держинської [4, 257-258]. Ще одним із методів чистки була так звана «Прилюдна» (1934-37 роки) – по 3-4 рази на тиждень з 7-10 вечора студентів та викладачів університету збирали в аудиторії амфітеатру, де кожного викликали до столу за яким сиділо керівництво та привселюдно просили розповісти про себе, будь хто міг задати питання (зазвичай вони були гострі та провокативні). Траплялись випадки, коли «(дівчина)... дуже активно і навіть істерично виступала з обвинуваченнями проти кількох людей, які проходили чистку, одна студентка четвертого курсу історичного факультету, все хотіла зловити «ворога народу».... Коли прийшла черга проходити чистку цій дівчині, то

виявилось, що в неї два брати на еміграції, а це було страшним гріхом...». Доля жертв «чистки» не відома [4, 263-264]. З 1937 р. після появи закону, де наголошується, що «... діти не відповідають за гріхи батьків...» чистки частково припинились, або ж відбувалися із поодинокими «ворожими елементами». Також, цей закон дозволив університету лишати в його стінах освічену еліту, що могла підтримувати престиж закладу [4, 266].

Постійних змін зазнавала і система фахової підготовки майбутніх спеціалістів. Наприклад, в 20-30 роках, система навчання була наступною: відвідування лекцій не обов'язкове, головне щоб студент склав іспити наприкінці навчального року; рівень викладання лише деяких предметів відповідав рівню вищої школи; рівень знань студентів часто залишався низьким через брак належної шкільної підготовки [4, 256]. Навчальний процес із 30-х років вже мав інший вигляд: обов'язкове відвідування лекцій, через відсутність на лекціях студентів могли позбавити стипендії або ж взагалі виключити з університету; в діяльності викладача з'являються елементи початкової школи, тобто викликання студента до дошки і тому подібне. Іспити з усіх дисциплін тепер складалися не в кінці року, а частинами впродовж навчального процесу (кілька разів на рік). З кінця 30-х до початку 40-х рр. навчальний процес студентів став наближеним до сучасного. Відвідини лекцій були обов'язковими, іспити складалися 2 рази на рік, дисципліни викладались на рівні вищої школи, але проблемою в навчанні лишалися різноманітні предмети для практичної роботи: карти, реактиви, препарати (для медиків), лабораторні приладдя тощо. Також, в освітній програмі передбачались години на ідеологічне виховання: основи марксизму-ленінізму - понад 300 годин та військову справу - понад 140 годин, тобто всього 440 годин. На фахові предмети припадало лише 422 години [4, 269,284,277]. Молодь готували до служіння ідеалам комунізму, при цьому не приділяли належної уваги професійній підготовці майбутніх спеціалістів. У спогадах Н. Світличної є чудовий афоризм із роману «Евгеній Онегін» О. Пушкіна, що характеризує навчальний процес з 1920-1950-ті роки: «Мы все учились понемногу чем-нибудь и как-нибудь» [4, 292].

На початку 20-х років в університеті панували нейтральні відносини між студентами, тобто один про одного нічого не знали, але якщо з'являлася якась групка людей, котрі мали інше мислення – за ними вже слідували [4, 255-258]. Викладачі повинні обережно спілкуватись з аудиторією, оскільки зайве слово в бік партії чи ідеології могло закінчитись звільненням або тюремним строком [4, 256]. Теж саме стосувалось і студентської молоді. 1930-ті роки почалися з голодомору і як згадує Л. Держинська, що студенти були «перелякані», остерігалися один одного. Вулиці міста усіяні тілами померлих від голоду. Студенти в цей період мали величезні перерви в навчанні (по 2-3 тижні), зумовлені мобілізацією молоді для роботи із дітьми – жертвами голоду. В 1934 році у зв'язку з трагічними подіями, студенти восени мусили їхати в села копати буряки [4, 263]. Отже, у 30-ті рр. між всіма були натягнуті відносини, зумовлені політичними подіями та постійними пошуками «ворогів народу» на партійних чистках. У 40-вих рр. відносини між педагогами та студентами нормалізувались, а масові чистки призупинились. З початком війни та окупацією німцями Харкова студенти не боялись висловлювати національну позицію та кріпити собі на жакети тризуби [4, 283]. Після закінчення війни все повернулося на «круги своя», відносини між студентами давно не були такими дружніми. Молодь дозволяла собі жарти, різноманітні прізвиська, а студенти із гуртожитків і взагалі були у відносинах «один за всіх і всі за одного» [4, 288]. На такі дружні вияви повипливали, як казав Г. Сковорода «Сродна праця» - суботники та недільники із відбудови міста. Проте, всі уникали політичних питань, бо як згадувала Н. Світлична вислів свого брата, що за політичні анекдоти по голівці точно не поглядять [4, 290].

Отже, пост-революційний Харківський університет під керівництвом більшовиків, дуже швидко змінювався: починаючи від студентського складу і закінчуючи внутрішньо-адміністративним устроєм ВНЗ. В цей період в місті розпочались незворотні процеси, які ми можемо спостерігати і зараз: у мислені, у мові та політичному уподобанні харківчан.

Список використаних джерел

1. Багалеї Д. І. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам): Т. 1 (1802-1815 гг.). Х. 1898. 1204 с.
2. Іващенко В.Ю. «Свої та «чужі» в університетській пам'яті (на матеріалах спогадів про Харківський університет 1920 - 1930-х рр.). Харківський історичний збірник. 2016. Вип. 15. С. 174-187.
3. Комарніцький О. Б. Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920-1930-х рр. Кам'янець-Подільський, 2017. 984 с.
4. Харківський університет очима колишніх студентів. «Сучасність». 1983. Січень-лютий 1983. С.255-292.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Соколова Н.Д.

Горенко Я.

Національний університет харчових технологій, м. Київ

ВІД ІСТОРІЇ РОДИНИ – ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Вступивши в ХХІ століття, людство прагне достойного існування в майбутньому і переосмислює ті події, які довелося пережити в минулому. В уроках історії ми шукаємо відповіді на найважливіші, найболючіші питання сьогодення. Останнім часом однією з найпомітніших ознак суттєвих змін у суспільній свідомості постав значний інтерес до історії України, і передовсім до історії кожної родини. Роки ХХ ст. для нас, українців – роки трагічні і героїчні, кожен день, кожна годину яких оплачено тисячами людських життів і величезними матеріальними втратами. Найціннішим скарбом людства є пам'ять. Моя родина береже пам'ять про засновників роду.

Дослідження історії Батьківщини, місцевості де народився і відбулося становлення, є важливим для сучасної української молоді. Ця важливість постає у процесі етнічної та культурної самоідентифікації, самоусвідомленні себе як громадянина України. Україна – це Батьківщина людей-героїв, адже вона витримала на собі багато випробувань і виховала достойних нащадків. Читаючи про хоробрі подвиги наших пращурів, я з гордістю можу пишатися тим, що я – українець і в мені тече кров відважних воїнів-патріотів. Якось я захоплено поринав в історію Другої світової війни, вивчаючи різні документи. А через них згодом – і до історії своєї родини, своїх пращурів. Власне це дослідження про моїх пращурів, які проживали і переживали надзвичайно непрості часи. Про мого пра(2)діда Кузьму Гука, прадіда Матвія Кузьмовича Гука та про їхні великі сім'ї, які усе життя з покоління в покоління проживали в с. Мар'янівці суч. Васильківського району Київської області. Історія про звичайних сільських чоловіків, які пішли на війну, щоби захищати свою сім'ю та країну від ворогів.

При організації науково-пошукової роботи були виявлені фотодокументи, архівні записи, спогади свідків тих часів, листи з передової. При дослідженні теми використовувалися такі наукові методи і принципи, як історизму, об'єктивності, аналізу та синтезу.

Коріння мого роду починається з ХІХ століття. Мій пра(2)дід Кузьма був вільним козаком, мав свої землі та господарство. Фотографії, які збереглися, свідчать про те, що пра(2)дід Кузьма був учасником Першої світової війни. Родину мого пра(2)діда Кузьми розкуркулили, і сім'я залишилася в бідності. Голод також не обминув моїх пращурів, а вижили вони лише тому, що тримали корову, яку в них не відібрали. Родини усіх рідних були великі, не менше чотирьох дітей в сім'ї.

Мій прадід Матвій Кузьмич (Кузьмович), 1913 р. н. брав участь в бойових діях в часи Другої світової війни (1940–1945р.р.). Потрапив до німецького полону, з якого йому вдалося втекти. +Дійшов до німецького міста Кенігсберг, отримав поранення, після чого повернувся додому. Був нагороджений багатьма медалями, серед яких: Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій вітчизняній війні», Медаль «За відвагу», Медаль «За бойові заслуги»,

Маючи ще деякі сили, поки хвороба повністю його не здолала він відкрив олійницю і бив олію. До нього з'їжджались люди з декількох сусідніх сіл. Він мав дружину Явдоху і 4 доньки: Анастасію, Антоніну, Марію, Катерину.

У прадіда Матвія ще був рідний брат Митрофан Кузьмич (Кузьмович), менший від нього на 2 роки. Митрофан мав жінку і п'ятеро дітей. Через ваду з зором, його не взяли воювати на фронт. І в один момент, коли в селі проводилися бойові дії, до його будинку, в якому він знаходився, залетіла німецька авіаційна бомба. Після удару не лишилося нічого... Його жінка залишилася одна з п'ятьма дітьми на попелі...

Історія власного родоводу, маленькою частинкою якого я є, вже давно вабила до себе. Цілком зрозумілим є прагнення якомога більше дізнатися про свій рід, прослідкувавши шлях, який пройшли пращури від сивої давнини до сьогодення. На превеликий жаль, минуле знаходиться за завесою часу й побачити/прочитати його дуже й дуже непросто. Писемних джерел про сиву давнину нашого роду обмаль, але, я провів велику роботу щодо пошуку архівних матеріалів, записав свідчення старожилів села та родичів. Важко знайти людину, яка б не хотіла знати більше про те, де жили, чим займалися її пращури. Адже з мале є частиною великого, історія кожної родини – історія великої України.

Література

1. Матеріали приватного архіву родини Горенко.
2. Гук Матвій Кузьмич : [архівні документи часів Другої світової війни]. Режим доступу: <https://pamyat-naroda.ru>

Наукові керівники: д.і.н, проф. Силка О.З., Синявська Л. І.

Григоренко А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Актуальність теми зумовлена виявленням в ментальності українців європейських цінностей, що підтвердить нашу політику євроінтеграції. Оскільки не всі громадяни України мають цілісне уявлення про свій менталітет, якщо взагалі задаються цим питанням, то зазначена стаття, можливо неповною мірою, але все ж змусить задуматися про вкорінені принципи та цінності. Сам процес формування українського менталітету проходив досить неоднозначний шлях, тому нижче будуть наведені факти з цього приводу, які покладуть початок до роздумів, щодо приналежності українців до європейської спільноти, але зі своїми особливостями.

Мета статті полягає в дослідженні українського менталітету. Основні завдання: охарактеризувати процес формування українського менталітету та висвітлити його особливості.

Огляд джерел та літератури. У дослідженні було використано цікаві джерела, які характеризують ментальні риси українців, а саме: поетичний твір «Всі покою широ прагнуть...» [2] І. Мазепи та документ «Інструкція агітаторам-комуністам на Україні» [4] Л. Троцького. Значної уваги було приділено дослідженням М. Поповича у галузі українського менталітету, які вміщені у книзі «Проблеми теорії ментальності» [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Ментальність українців формувалася не одну тисячу років і набула характерних рис, які відрізняють її від інших народів світу. Ведучи мову про особливості українського менталітету, необхідно зазначити слова М. В. Поповича, що «система, в якій ми живемо і до якої ми звикли – це і є європейська ментальність» [3, 233]. Мало того, що Україна географічно входить до складу Європи, вона протягом всієї своєї багатовікової історії тісно співпрацювала з європейськими країнами в галузі культури і релігії, військової справи, династичних зв'язків, в освіті, торгівлі. Тому наша сьогодення політика євроінтеграції – «це елементарне повернення українців до себе, до свого дому, до сім'ї

близьких і цивілізованих народів, які підтримують Україну в боротьбі проти агресії Росії за наші спільні цінності, свободи і справедливості» [5].

Аналізуючи витoki формування національного менталітету, потрібно додержуватися принципу тяглості історико-культурного розвитку, коли окремі ментальні риси поступово складаються, передаються з покоління в покоління і тривалий час зберігаються серед мешканців даної території. В зв'язку з цим потрібно згадати, насамперед, про народів трипільської культури, від яких до сьогоднішніх українців, як вважають деякі автори, перейшла і хліборобська працьовитість, і звичка прикрашати своє помешкання, використовувати орнаменти, і певна схильність до духовного життя, і особливе ставлення до жінки [1, 57].

Варто зазначити, що науковці стверджують нібито українська ментальність має «жіночу стать». Саме жіноча м'якість характеру українців допомагала поширенню ідей свободи і рівності, гуманізму і просвітництва, сприяла поширенню толерантних, ненасильницьких, демократичних форм соціальної самоорганізації, призводила до формування тонкої душі, творчого індивідуалізму, схильності до різних форм мистецтва, в тому числі музики і співу [3, 237].

Свій відбиток в українському менталітеті залишила доба кочових племен, яка тривала на межі двох епох – старої і нової ери. Племена киммерійців, скіфів, сарматів, гунів постійно змінювали одне одного, а перед місцевим населенням стояло непросте завдання не просто вижити, але і зберегти своє господарство і культуру. Саме в подібних умовах надмірного зовнішнього тиску формувалися такі риси менталітету автохтонного населення, як життєва стійкість і толерантність, вміння пристосуватися до різних форм мінливої влади [5].

Цікаво, що подвійний ефект на менталітет справили пригнічення та русифікація українського народу у складі Речі Посполитої та Російської імперії. З одного боку, це викликало протест і прагнення до свободи, стимулювало національно-визвольну боротьбу за відновлення державності. З цього приводу необхідно зазначити, що Л. Троцький писав наступне: «дух вольности, который давал украинцам нечеловеческую силу в течении сотен лет воевать против своих угнетателей: поляков, русских, татар и турок и одерживать над ними блестящие победы» [4]. З іншого боку, постійний тиск, війни, репресії, голодомори, геноциди призводили до руйнування української ідентичності, асиміляції народу, поглиблення рабської психології, поширення «меншовартості» і політичної пасивності – «моя хата скраю» [1, 58].

Для українського менталітету дуже важливим було ставлення до української культури, в тому числі пісні, рідної мови, традицій, спільних моральних і політичних цінностей, що врешті-решт визначало його національну ідентичність. Тут дуже важливою була риса здатності до колективних дій, до політичної організації та інтеграції суспільства. Цю ментальну рису «розвивав і поглиблював досвід козаччини, який переконливо доводив, що успіх у національно-визвольному русі можна забезпечити тільки спільними, колективними і масовими діями» [5]. Переконливим прикладом може бути звитяжна боротьба українського народу і козаків під керівництвом Богдана Хмельницького проти Речі Посполитої. І навпаки, відсутність згоди і розпорошення сил призводили до поразки. Український гетьман Іван Мазепа у своєму поетичному творі наголошував:

«Всі покою щиро прагнуть,
А не в еден гуж всі тягнуть;
Той направо, той наліво,
А все, браття, того диво!

Не маш любви, не маш згоди
Од Жовтої взявши Води,
През незгоду всі пропали.
Самі себе звоювали...» [2].

Таким чином, козаччина стала не тільки стихійним поривом, піднесенням творчих, визвольних зусиль великої маси українського населення, але і важливим прикладом високого

рівня його самоорганізації, що позначився в усіх сферах розвитку суспільства (військовій, політичній, релігійно-культурній, господарській) [3, 237–238].

Необхідно враховувати, що під час перебування українського народу у складі Російської імперії вперше глибоко проявилася певна амбівалентність, роздвоєність його ментальності, поглибилось протиріччя між представниками різних культурно-цивілізаційних орієнтацій – східної і західної. Імперська політика північного сусіда, яка проводилася під широковідомим гаслом «поділяй і володарюй», спровокувала в толерантній Україні внутрішньополітичне протистояння [5]. Нездатність об'єднатися марнувала сили українців, визначила їх неспроможність протистояти жорстким зовнішнім тискам і зрештою – втрату державності.

Радянський період в історії українського народу справив дуже помітний вплив на процес подальшого формування українського менталітету, особливо його колективістських рис, патерналізму та відданості комуністичним утопічним ідеям. Надмірна заідеологізованість освіти і культури, всього громадського життя, численні жахливі сторінки радянської історії, масові політичні репресії, насильницька колективізація і голодомори посилювали рабську психологію та політичну пасивність українців, формували з людини слухняного «гвинтика» чи «совка» великого партійного механізму [1, 148].

Українські науковці добре розуміли велике значення духу протесту в ментальності поневоленого народу. Необхідно зазначити, що протестний національно-визвольний рух в радянський період не став ще загальноукраїнським. Причина полягала в тому, що імперська влада постійно винищувала в Україні всіх національно свідомих і здатних до опору людей, практично знищена була українська культурно-політична еліта, розстріляне «українське відродження». Підвищення активності відбувалося тільки при збігу надзвичайних обставин, втім набувало іноді дуже широкого і виразного характеру, про що свідчать Українська революція 1917–1921 рр., події «українізації» 20-30-х рр., самовіддана боротьба ОУН-УПА під час Другої світової війни і після, опозиційний рух 60-80-х рр. і нарешті завершальний етап українського визвольного руху і проголошення незалежності України у 1991 році [5].

Висновки. Отже, на формування українського менталітету так чи інакше впливали різні культури та племена, імперії та режими, війни та репресії, голодомори та геноциди. Цей безперервний історичний процес мав свої як позитивні так і негативні наслідки, які повною мірою відображаються у нашому вже сформованому менталітеті. Варто зазначити, що основними рисами українського менталітету є прагнення до свободи і відновлення власної державності та демократизм, який, безумовно, є типовою рисою європейської спільноти.

Список використаних джерел та літератури

1. Бичко А. К. Українська ментальність. Джерела становлення / А. К. Бичко. – Київ : Освіта України, 2014. – 195 с.
2. Мазепа І. Всі покою ширю прагнуть... / І. Мазепа. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://archive.org/details/sumtsov13/page/n23/mode/2up?view=theater>
3. Проблеми теорії ментальності / Відповідальний редактор академік НАН України М. В. Попович. / Київ : Наукова думка, 2006. – 408 с.
4. Троцький Л. Інструкція агітаторам-комуністам на Україні / Л. Троцький. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(12\)...Trotsky.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(12)...Trotsky.php)
5. Український менталітет. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/stiopinspezkurs/Home/tema-6-ukraienska-mentalnist-i-proces-samoorganizaciiie-suspilstva>

Науковий керівник: академік УІА, д.і.н., професор Чабан А. Ю.

ДОЗВІЛЛЯ ТА МІЖСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ ВИХОВАНЦІВ КАДЕТСЬКИХ КОРПУСІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Кадетські корпуси – престижні військово-навчальні заклади для підготовки офіцерського складу. Історія функціонування кадетських корпусів розпочинається з ХVІІІ ст., коли через брак цивільних закладів кадетські корпуси займались навчанням майбутніх чиновників та військовослужбовців.

В першій половині ХІХ століття вихованці освоювали загальноосвітню програму в поєднанні з військово-спеціальними курсами, що надавало їм можливість по закінченню навчання отримати звання офіцера. В навчальному процесі особлива увага приділялася стройовій службі і, що цікаво, саме вміння такого характеру домінували та були основним критерієм оцінки кадета. Щоденні двогодинні марширування в доволі щільному графіку, суворі покарання та загальна дисципліна давали про себе знати: певна кількість кадетів в таких умовах не встигала приділити належну кількість часу навчання і користувалися своїм правом на повторне проходження класу, залишаючись таким чином в кадетах багато років. Дисципліна серед вихованців займала особливе місце і забезпечувалась батогами ротних командирів та загрозою відрахування до армії без офіцерського звання. Ситуація ускладнювалась постійними конфронтаціями між самими кадетами та керівництвом.

Події 1855-1856 року (Кримська війна) продемонстрували необхідність змін всієї військової системи країни, бо лише третина офіцерів випускники кадетських корпусів з теоретичними знаннями, а інші – з мінімальною освітою та практичним розумінням справи. У зв'язку з цим, вирішили наблизити умови навчання до військово-практичних, а в 1882 р. прийнято рішення про виключно офіцерський педагогічний склад та заміну груп на роти. У 1917 р. на території Російської імперії діяло 30 кадетських корпусів, які після 1918 р. були розформовані. Деякі продовжували існувати за кордоном. І саме вони передали нам свої традиції.

Важливе місце у виховному процесі займало дозвілля, що зводилось до позакласних занять у вільний час, читання, відвідування виставок, екскурсій по Російській імперії, літературно-музичних вечорів, корпусних свят та спортивних змагань.

Позакласні заняття ділилися на дві групи - обов'язкові та необов'язкові. До обов'язкових відносили гімнастику, фехтування, стройову підготовку, танці, плавання та стрільбу. До необов'язкових - співи, музику, різну ручну працю.

Для необов'язкових занять відводили дві години після 16-ої. Треба зазначити, що для організації ручної праці створювались належні умови: токарні верстати, обладнання для столярної майстерності та різьби по дереву. Наприклад, у Київському кадетському корпусі кадети самі робили шафи для бібліотеки, кіоти до образів та навіть корпусний човен.

Вихованці постійно згадують про уроки верхової їзди та осіннє полювання. Але особливу увагу привертають способи дозвілля кадетів Ярославського та Сумського корпусів. Перші займалися саморобною піротехнікою, а сумчани проводили досліди з польотами на біпланах, які самі змайстрували. Досліди, на жаль, згодом заборонили.

Тим часом молодші хлопці грали у рухливі ігри, з'їжджали вниз із перил, створювали штовханину та лізли один на одного, формуючи «верблюда». Своєрідною пригодою було відвідування лазарету з «вагомих» причин.

Впродовж дня на двох великих перервах дозволяли гучні ігри. Кадети влаштовували грандіозні битви сніжками з тактиками та полоненими між декількома об'єднаними ротами, грали у футбол, містечка. При Орловському кадетському корпусі відвідували тенісні корти, а в Сумському корпусі – більярд.

Під час Різдвяних канікул для кадет, що залишилися в стінах корпусу, влаштовували різноманітні розваги, а саме: поїздки в театри і цирк, ялинка з подарунками. У деяких корпусах кадети організовували ялинку для обслуговуючого персоналу.

Для більш спокійного відпочинку існували рекреаційні зали, де кадети могли зайнятися творчістю - малюванням, читанням, написанням творів тощо, кращі з яких згодом утворювали музей корпусу.

Дивлячись на те, який великий вплив на світогляд тогочасної людини мали книжки, підбору літератури приділялась велика увага. Існувало неписане правило, за яким у кожній книжці був підпис вихователя. Без цього підпису книжку у кадета забирали. До того ж, вихователь міг дати пораду чи звернути увагу на певну проблему, підняту у цій праці. Потрібно додати, що існувало видавництво журналів і збірників для кадетів, де розміщували передові статті, розповіді, спогади, вірші, різні події в корпусах, критика та багато іншого. Увагу звертали переважно на товариство, необхідність військової самоосвіти, дисципліну, спорт.

Кадетські журнали та статті- це все добре. Але була у кадетів неофіційна література, про яку знали тільки вихованці. Вони доповнювали та з почесною передавали цю літературу як скарб від покоління покоління. Таким «скарбом» була «Зверіади» з жартівливими віршами, пісеньками та замітками.

Також кадети захоплювались театром. Вони власноруч створювали сцену та чудові декорації, брали участь у постановках.

Важливо пам'ятати про значення спорту в дозвіллі кадета. Напередодні спортивних свят відбувався відбір спритних та витривалих кадетів, які приймали участь у змаганнях із різних видів спорту та демонстрували максимальний рівень фізичного розвитку колегам. Ці кадети часто представляли корпус перед керівництвом. А літній кадетській табір надавав можливість грати у шахи, футбол, займатись плаванням і рибальством, відвідувати ярмарок, концерти. У неділю та святкові дні відбувались походи до музеїв, театрів, екскурсії. Часто влаштовувались прогулянки-походи у сільську місцевість. У таких літніх таборах міг залишитися кадет за власним бажанням.

Також, варто зупинитись і на міжособистісних відносинах, що склалися в стінах кадетських корпусів. Між керівництвом закладу і кадетами відчувалась певна віддаленість. Виховання хлопців супроводжувалось насильством, що і, можливо, стало причиною негативного їх ставлення до наставників та керівництва. Що цікаво, кадетів це об'єднувало. Наслідком стала поява «закалів», які відкрито проявляли зневагу до всіх порядків та ставали авторитетом серед кадетів. А «закали», ціною постійних покарань та втраченої кар'єри отримували владу над іншими, вплив на маси... Вони часто відкрито знущалися та проявляли жорстокість до інших кадетів, пояснюючи це «вихованням» та традицією. А потім хлопці, пройшовши таку «школу» та накопив люту ненависть, ставали такими ж «закалами». Жахлива картина.

Початком цього явища стала реформа першої половини XIX століття, коли зменшили кількість годин теоретичних дисциплін, збільшили стройову підготовку та загальну дисципліну в корпусі. Наставниками у більшості випадків ставали «бувалі» офіцери із жорстокими методами виховання. Панувала атмосфера дисципліни та жорстокості. Це і породило відповідь у вигляді цих традицій. А кадети вбачали у таких «закалах» фізичну могутність, військовий дух.

Згодом це все переросло у «цук», що сьогодні має назву дідівщина. З цим явищем керівництво не намагалось боротись, бо вважало корисним для підтримки дисципліни, формування поваги до старшого, виконання всіх наказів. Також кадети поважали правила старших і ніколи не жартували над гідністю, честю, званням, особистими речами.

Боротися з насильством за допомогою насильства – погана ідея. І розуміння цих речей прийшло у другій половині XIX століття, коли почали відправляти до армії всіх цих «поважних» осіб. Ситуація покращилася. Але влада старших над молодшими залишалась до кінця існування старої армії.

Не дивлячись на певні недоліки, кадети полюбили з усмішкою та ностальгією згадувати атмосферу того часу, щільний графік навчання, різноманітні традиції та форми дозвілля.

Отже, впродовж XIX ст. в Російській імперії сформувалась мережа військово-навчальних закладів – кадетські корпуси, де вихованців готували до служби в армії. Суворі дисципліна, великі фізичні навантаження залишалися головними реаліями в житті кадета. Проте, устами кадетських корпусів передбачали час на розваги, що мали підвищити інтелектуальний та тілесний розвиток майбутнього офіцера.

Список використаних джерел

1. Гребенкин А.Н. Негативные традиции воспитанников военных учебных заведений Российской империи в 1-й половине XIX века. *Via in tempore. История. Политология.* 2009. № 7 (62). С.130-135.
2. Корнійчук Ю.Г. Дорадянська система виховання у військових навчальних закладах як історико-педагогічна проблема. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2007. № 35. С.181-184.
3. Сборник воспоминаний бывших питомцев Петровского Полтавского кадетского корпуса, издаваемый Объединением в Париже по случаю сто-двадцати-пяти летия со дня основания Корпуса. 1840-1965. – Париж: [б.и., 1965]. – [4], 226 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Соколова Н.Д.

Залеський Є.Р.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ІСТОРІЯ V ЛІТНІХ ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГОР НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ «РУСЬКИЙ СПОРТ»

V літні Олімпійські ігри проходили із 5 травня до 27 липня 1912 р. в Стокгольмі. На той час Швеція вважалася розвиненою спортивною країною на відміну від Російської імперії. Однак, на початку XX ст. ситуація змінилась. Якщо до Першої світової війни серйозно до спортивних досягнень ніхто не ставився, то в рік 100-річчя Вітчизняної війни 1812 р. та напередодні 300-річчя династії Романових першим особам захотілося олімпійських перемог. На участь в Олімпіаді 1912 р. вплинули і російсько-фінські протиріччя кінця XIX ст.

З квітня 1912 р жваві дискусії велися навколо затвердження Статуту Російського олімпійського комітету (РОК), діяльність якого поширювалась на всю територію імперії, включаючи Велике князівство Фінляндське. Але в Фінляндії вже був створений свій національний олімпійський комітет (ФОК), чий учасник входив в МОК як самостійний і незалежний представник Великого князівства. Спільно з МОК була вироблена наступна форма участі фінських спортсменів в Олімпійських іграх: фінські делегати утворюють окрему команду, але в списках і програмах змагань будуть розміщені не за абеткою, а після російських учасників, утворюючи лише підрозділ одного загального розділу «Росія». У процесіях вони слідуєть за російськими делегатами, які йдуть з російським прапором, але їм буде надано право використовувати щит з назвою ««Finland» (німецькою) [2].

Спортивний рух початку XIX ст. висвітлював часопис «Руський спорт». За свідченням видання, підготовка спортсменів в Росії була на неналежному рівні. Олімпійський комітет країни навіть не мав інформації про кращих спортсменів та їх досягнення. Хоча російський спортивний рух на той час охоплював досить широкі верстви населення. Найбільшого поширення отримали гімнастика, футбол, лижний і ковзанярський спорт, фігурне катання, боротьба, легка атлетика, гребний спорт, підняття важких предметів.

Учасник V Олімпійських ігор Ф. Забелін зазначав: «Про те, що мені і моїм чотирьом товаришам по Петербурзькому гімнастичному товариству доведеться захищати спортивну честь Російської імперії на V Олімпійських іграх, ми дізналися тільки за місяць до початку Олімпіади. Я тоді працював ліпником у підрядника, а у свій вільний час займався спортом. Всі ми вважалися непоганими гімнастами, але чому обрали саме нас - це для мене так і залишилося таємницею: у Москві, Одесі, Харкові і самому Петербурзі були гімнасти сильніші за нас» [4].

Аналогічна ситуація була і в футболі. Футболіст В. Житарев згадував, що між Москвою та Петербургом напередодні Олімпіади почалися справжні «бої». Спортивні чиновники міст намагалися протягнути в команду якомога більше «своїх» гравців. Суперечки, що тривали

впродовж декількох місяців, ні до якого результату не привели. На чергових зборах ВФС 12 березня було прийнято «соломонове рішення» - не проводити окремих відбіркових матчів для створення загальноросійської футбольної команди, а організувати зустріч між збірними Москви і Санкт-Петербурга за право грати на Олімпійських іграх. Футболісти з периферії не бралися до уваги зовсім, хоча вони ні в чому не поступалися столичним.

В Іграх V Олімпіади 1912 р. в Стокгольмі в складі збірної команди Росії взяли участь лише два українських спортсмени - П.Заковорот та З. Купченко.

Урочисте відкриття ігор V Олімпіади відбулось на Королівському стадіоні в Стокгольмі 6 липня 1912 р. за участі шведського короля Густава V та засновника олімпійського руху П. де Кубертена в присутності 32 тис. глядачів. В іграх взяли участь 2407 спортсменів (серед них 48 жінок) з 28 країн. Вони змагались у 16 видах спорту. Російська делегація включала 178 (за іншими даними 181) спортсмена, фінська – 164 учасники.

«Чудово була поставлена технічна сторона: побудова стадіону, бігова доріжка, трибуни, місця для учасників, тунель під доріжкою з місць для учасників на полі, роздягальні для учасників – все це було зразково,» - зазначає Ф. Генніг [1, 8]. Водночас критиці піддається організаційна частина олімпіади: повільне запрошення учасників, постійне втручання суддів у змагання, незручні місця для глядачів і табло з результатами тощо.

Часопис докладно висвітлював хід спортивних змагань та аналізував підсумки олімпіади. В Стокгольмі спортсменів Російської імперії очікували суцільні розчарування. Могли завоювати медаль підпоручик К. фон Руммель в кінному спорті і московський велосипедист Борисов. 24-річний Руммель відмінно подолав усі перешкоди в конкурі, за винятком останнього - ями з водою, в яку впав. Кінь підім'яв під себе вершника, і підпоручик опинився в лікарні з п'ятьма зламаними ребрами. Шведський король Густав V, особисто спостерігав за змаганнями кіннотників, повелів відлити ще одну золоту медаль, яку нещасному вручили в лікарняній палаті.

Борисов в гонці на 320 км дві третини дистанції йшов другим, але влучив у якусь канаву і лежав там без тями, поки його не підібрав фермер. Російському весляру Г.-М. Куузіку шведи при транспортуванні розбили човен, змусивши його виступати на чужому з несправними веслами. Проте Куузік і на такому спорядженні зумів дійти до півфіналу. Спортсмен заявив протест, але на розбір скарги шведські судді навіть не з'явилися. Реальні шанси перемогти мав лише борець М. Клейн, який в півфінальному поєдинку, що тривав майже 12 годин і проходив в спеку, переміг чемпіона світу фіна Асікайнен. Але сил боротися зі шведом Юханссоном, майбутнім переможцем, у Клейна не залишилося. Дві медалі завоювали російські стрільки: срібну - команда дуельної стрільби з пістолета, бронзову - Х. Блау в стрільбі по шvirках. Третє місце зайняла російська яхта «Галлія II» в класі 10 метрів з рульовим О. Вишнеградським.

Футбольна команда Росії, вибувши з основного турніру, у втішному матчі з Німеччиною програла з рахунком 0:16. До сих пір ця поразка є для російських футболістів найганебнішою, яку охрестили «Спортивною Цусімою». Журнал «Русский спорт» писав: «..Неприємно навіть описувати, такими були безсилимими російські футболісти. Наші кращі гравці просто не були помітні на полі. Повз них катали м'яч, водили по колу. Наш захист не міг наздогнати жодного форварда, і м'ячі сипалися один за іншим» [1,7].

Та найбільше приниження росіяни пережили на закритті ігор. Відряджений на ігри журналіст І. Ясинівський писав у книзі «Роман мого життя», що для російської команди була пошита форма військового зразка. Однак перед «ходом народів» росіянам несподівано заборонили одягати таку форму». Російським спортсменам довелося терміново шукати одяг. При цьому знайти хороші речі на велетнів-чоловіків виявилось непросто. Високий і м'язистий прапорносець М. Раєвський був змушений надіти куртку, що мала закорткий рукав. Інші йшли в різнокольорових смугастих куртках, представляючи собою дивне видовище. Зате фіни - члени збірної Росії - виглядали поруч з росіянами справжніми «соколами» - у них виявився запасний комплект форми.

Поруч з поручиком Раєвським йшла фінська дівчина, яка несла прапор спортивної команди фінів, на якому красувалися лев і латинське гасло «В здоровому тілі здоровий дух».

Коли прапороносці порівнялися з ложе шведського короля Густава V, генерал В. Воєйков наказав замінити фінський прапор на російський. В результаті Раєвський забрав у дівчини прапор фінських спортсменів і передав їй російський триколор. Дівчина потримала його кілька секунд, а потім кинула на землю.

В результаті V Літніх Олімпійських ігор Росія з чотирма медалями розділила з Австрією 15-16-е місця в неофіційному командному заліку, а жоден з російських олімпійців чемпіоном не став.

Аналізуючи результати Стокгольмських Літніх Олімпійських ігор «Руський спорт» зазначав: « V-а Олімпіада чи черговий міжнародний екзамен для кращих спортсменів усього світу виявився особливо складним для нас, малопідготовлених до такого випробування... Нам, російським спортсменам, необхідно показати хороший приклад всьому слов'янству і довести іноземцям на наступній Олімпіаді свою успішність в спорті, який являється показником стану фізичної культури даного народу. За вчителями не потрібно їхати в Америку, слід навчатися у наших фінів, про їх успіхи в спорті дізнався весь світ» [3, 7].

Отже, в Російській імперії після Олімпіади 1912 р. влада почала усвідомлювати цінність спортивних досягнень для міжнародного престижу країни. Для виявлення молодих талантів стали проводити Всеукраїнські олімпіади. Перша з них пройшла а в серпні 1913 р. у Києві.

Список використаних джерел

1. Геннинг Ф.В. Олимпийские игры в Стокгольме. Русский спорт. 1912. № 31, 32.
2. Новикова И. Н. Россия и участие Великого княжества Финляндского в олимпийском движении в начале XX в. Новейшая история России. 2018. Т. 8. № 1. С. 142–164.
3. Тарасов Н. V Олимпиада. Русский спорт. 1912. № 30.
4. Штейнбах, В. Л. Обратная сторона олимпийской медали (История Олимпийских игр в скандалах, провокациях, судейских ошибках и курьезах) / В. Л. Штейнбах. — Москва : Человек, Издательство «Спорт», 2015. — 496 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Соколова Н.Д.

Іваницька М.В.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ДОЗВІЛЛЯ ВИХОВАНОК ІНСТИТУТІВ ШЛЯХЕТНИХ ДІВЧАТ У ХІХ СТ. (ЗА СПОГАДАМИ ІНСТИТУТОК)

Інститути шляхетних дівчат, як центр жіночої освіти в Російській імперії, почали з'являтися в другій половині XVIII ст. за наказом Катерини II. Задум передбачав формування «нової породи людей», облагородження жінок і їх майбутніх дітей, а відтак одухотворення всього суспільства імперії. Довгі роки чимало інститутів залишалися важливими осередками освіти жіноцтва та були зачинені чи реорганізовані лише в 1917-1918 рр. після революційних подій.

Порушуючи питання про дозвілля дівчат, варто підкреслити, що їхні розваги мали обмежений характер, адже випускниці насамперед повинні були стати для інших жінок прикладом освіченості і вихованості, тому інститутки нерідко діяли всупереч правилам, шукаючи бодай якихось пригод в стінах закритого навчального закладу. Залишаючись осторонь від зовнішнього світу і рідних на кілька років, дівчата ледь не забували свою сім'ю і безтурботне життя, що гарантувало певну ізоляцію від неучтвта і «дурних прикладів». Діти, які ще не встигли зазнати значного впливу оточуючого світу, витісняли спогади про минуле життя новими правилами та знаннями, а начальницю обов'язково (до 1880-х рр.) називали «татам». Інститутки, позбавлені довготривалих контактів із зовнішнім світом, після випуску навіть не могли повноцінно підтримувати бесіду, вирізняючись наївністю і непристосованістю до життя, а деякі з них витратили немало років, перш ніж поборолі боязнь людей і навчилися отримувати насолоду від спілкування з ними.

Розпорядок дня в закладах був наступним: вихованки прокидалися о 6-й годині ранку та навчалися з перервами з 8-ї до 20-ї години. В Смольному інституті дівчата отримували знання протягом 9-и років (у XVIII ст. – 12-и), а в інших – 6-и років. В цілому життя інституток у XIX ст. не зовсім відповідало ідеям Катерини II, все зводилося до принципів примусу і непродуктивного заучування інформації. Деякі, стомлені від навчання учениці, майстерно оволодівши мистецтвом будь-де і будь-коли втратити свідомість, потрапляли до лікарні і там відпочивали, спали, могли отримати дозвіл одягнутися в теплий одяг, який, до речі, лише за рекомендацією лікаря і видавали.

Не розвіювали буденність і прогулянки на території саду в теплу пору. М.Воропанова, випускниця Київського інституту, згадує: «Мы не играли в саду, не бегали, большей частью чинно гуляли, вечно опасаясь провиниться в чем-нибудь перед нашей классной дамой» [1, 238]. Протягом зими вихованки повсякчас залишалися в межах закладу, а на прогулянки їх виводили щонайбільше кілька разів, тому що не було теплого одягу. Влітку в інститутському саду дівчата готувалися до занять та проводили цілі канікули, знемагаючи від нудьги під наглядом класних дам. Найбільш сміливі ходили по алеї біля паркану, перебування на якій каралося, та визирали повз щілини, споглядаючи зовнішній світ. Якщо при Катерині II вихованок Смольного інституту нерідко вивозили на прогулянки в Таврійський сад, то в XIX ст. порядок тут нагадував скоріше в'язницю, адже аби не допустити контакт дівчат з іншими людьми, цей сад перекривали, до того ж відвідували його в цілому рідше. Виняткові прогулянки до Києво-Печерської лаври або Михайлівського собору, які були доступні для старших класів, як згадує М. Воропанова, були наче «в тумані»: все відбувалося швидко і ніхто нічого не запам'ятовував; а якщо вони і ходили купатися, то тільки о 5 годині ранку, щоб нікого не зустріти.

Читати книги, окрім особливих видань класиків, було заборонено. А між тим, для більшості позакласна література була джерелом знань про світ, що знаходився поза стінами закладу; у деяких книги пробуджували романтичні мрії про майбутнє життя, в героях романів інститутки вбачали себе, при чому мріяли не тільки наодинці, але й колективно. Вихованки читали таємно і передавали літературу одна одній, серед їхніх уподобань в мемуарах згадуються «Паризькі таємниці» Е. Сю, «Пікова Дама» О. Пушкіна та інші. Інколи, зачитавшись, дівчата не помічали появу поруч класної дами, як наслідок – конфіскація і жорстока кара. С.Ф., випускниця Єрмолівського училища, згадує, як Ф. Буслаєв особисто приносив їм англійську літературу (В. Скотта, Діккенса) і волів, щоб книги йому повертали в пошарпаному вигляді – доказ того, що вони всім сподобалися і пройшли повз руки кожної дівчини. Він також захищав права вихованок на читання від начальниці, яка дивилася на всі літературні твори, як на «ядовитые плоды от древа познания добра и зла, а на развивавшуюся в нас страсть к чтению как на бесовское наваждение» [1, 166].

Спілкування інституток займало почесне місце в їхньому житті. Позбавлені батьківської турботи, дівчати шукали увагу, підтримку та доброту і об'єкт, якому були готові давати те саме. В результаті цього виникала або дружба вихованок одного віку між собою, або так зване «обожнювання». Перша розпочиналася з обітниць, існував навіть кодекс, який зобов'язував подруг допомагати одна одній, усім ділитися, захищати і при загрозі покарання за якусь спільну витівку – брати вину на себе і мовчати про участь іншої. Невиконання цих правил було приводом для гноблення більш страшного, ніж покарання від класних дам. Подруги спілкувалися й грали в залах рекреації, таємно – в дортуарах перед сном, старанним ученицям старших класів ввечері інколи дозволяли разом гуляти по коридорах, розмовляючи виключно французькою або німецькою мовами. Однак ніхто не притримувався цього правила, оскільки втрачалася жвавість бесіди. «Обожнювання» виникало у молодшої вихованки до старшої (ні в якому разі не навпаки), до вчителя, священника, імператора чи імператриці; старшокласниці ж могли «обожнювати» в тому числі родичів, які до них приходили, і юнаків, які з'являлися на інститутських балах. Кожна для предмету свого «обожнювання» робила все, не потребуючи натомість нічого, навіть їла шматочок пирога в його честь. «Все это смешно и наивно, но все-таки что-то неясное, милое оставляли в душе девушек эти детские увлечения» [1, 58]. Коли

Олександр II приїздив в московський Миколаївський інститут, дівчата збирали та зберігали залишки їжі з його столу та ділили між собою частинки викраденої хустини. Смолянки дуже любили імператрицю Єлизавету Олексіївну, яка часто їх відвідувала і гуляла з ними в саду, повчала, втішала, розважала, висилала подарунки і яку вони вважали матір'ю, на відміну від вищезгаданих «таман».

По неділям інститутки зазвичай мали змогу зустрітися і поспілкуватися з родичами, при чому відбувалося це протягом обмеженого часу в присутності наглядачів. Так чи інакше, для багатьох учениць прийом близьких був колосально важливим для підтримання духу єдності з сім'єю і Батьківщиною. Інколи дівчат відвідували навіть парубки, представляючись двоюрідними братами когось з них. В інший же час інститутки не могли вільно підтримувати контакти з навколишнім світом: вони клали написані листи на столи класних дам, які їх перевіряли, відкритими; цензурі піддавалися й вхідні листи. Інколи їм вдавалося надсилати їх таємно, користуючись послугами службового персоналу, однак, по-перше, не всі мали чим платити, а по-друге, викритих «злочинців» суворо карали.

В інститутах, де бали відбувалися дуже рідко, принаймні в неділю дівчата танцювали під живу музику. Для слабеньких дітей, які нерідко скаржилися на недоїдання, малокрів'я і зелений колір обличчя, танці були єдиним видом фізичних навантажень, які Марія Федорівна, до речі, прозвала «презервативом от всех господствующих болезней» [2, 11-12]. Декому пощастило більше і вони відвідували бали часто, хтось навіть танцював зі спадкоємцями Олександра II в його палаці, а після імператорських екзаменів – ще й з іноземними принцами. Завжди з нетерпінням чекали інститутки цих радісних подій, належно готувалися, хвилювалися і вони, і начальниця – всі.

Святкування новорічних свят було сповнене незабутніх вражень, тому вихованки починали свої приготування принаймні за 1-2 місяці, замовляючи у рідних або класних дам необхідні для костюмів матеріали. Прагнув хоч якось зберегти свою індивідуальність в межах закладу, який всіляко намагався її нівелювати, дівчата шили незвичайні костюми задля приголомшення всіх оточуючих, одягали дорогі коштовності, але їх конфіскували і залишали лише скромні сережки-кільця. Випускниці старших класів прикрашали новорічну ялинку саморобними іграшками, цукерками, горіхами та свічками, а молодші шукали радість скоріше у грі в хованки у карнавальних масках.

Отже, в інститутах шляхетних дівчат скоріше спостерігався дефіцит вражень. Не маючи справжнього дитинства, деякі вихованки не змогли вчасно і повноцінно перейти до дорослості, внаслідок чого в тодішній Російській імперії сформувався особливий соціальний тип, багаторазово описаний в літературі - інститутка. Випускниць або вважали милими, наївними дітьми, або ж ставилися безжально у суспільстві, повсякчас наголошуючи на їхній неспроможності вирішувати важливі життєві питання.

Список використаних джерел

1. «Институты благородных девиц в мемуарах воспитанниц», составление, подготовка текста и примечания Г.Г. Мартынова, издательство «Ломоносовъ», 2013 г., Москва.
2. «Институтки: воспоминания воспитанниц институтов благородных девиц», Россия в мемуарах, Новое литературное обозрение, 2008 г.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Соколова Н.Д.

Нішенко Н.А.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ СЯТОГО ВОЛОДИМИРА

В сучасній Україні більше мільйона осіб - студентська молодь, яка становить не лише інтелектуальний потенціал країни, а і виступає творцем історії. Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція гідності – це ті події, де студенти брали активну участь,

відстоювали майбутнє власної країни. Студентські роки це не тільки лекції, семінари, а й різноманітні культурні, спортивні заходи, які роблять життя студента цікавим та повноцінним. Молодь завжди знаходила час на дозвілля.

Дане дослідження присвячено дозвіллу студентів університету св. Володимира, відкритого 15 липня 1834 р. в Києві за наказом Миколи I. В цьому університеті викладання велось виключно російською мовою, оскільки царська влада проводила політику русифікації на приєднаних територіях. Навчання в університеті носило елітарний характер і було доступне лише вільним та заможним верствам населення.

Студенти Російської імперії були окремою частиною суспільства, яку намагались ізолювати від зайвих контактів із жителями міста, і навіть, впровадили посаду інспектора з метою повного контролю життя вихованців. Влада боялась участі студентів у політичному житті країни, особливо після польського повстання 1830-1831 р. На думку царської влади саме релігія повинна була позитивно впливати на процес виховання студентської молоді, прибрати в них бажання проводити повстання, а також мала навчити підкорюватись системі.

Студенти зобов'язувались відвідувати недільні школи, вечірні та ранкові служби в храмі. Пропуск церковної служби прирівнювався до пропуску лекційного заняття. На студентів, які не здійснювали релігійний обряд чекала кара. Наприклад, за пропуск двох підряд недільних літургій, студент потрапляв під арешт, а якщо приходив у храм не в мундирі – міг бути виключеним з навчального закладу. Тобто, внаслідок цього впливу молодь залишалась досить релігійною, оскільки на державному рівні вимагалось від них дотримуватись релігійних обрядів та заборонялось вільнодумство по відношенню до церкви [3, 19].

Студенти університету св. Володимира дуже любили читати книжки та декларували вірші. Було дуже багато тих, хто займався у певній мірі саморозвитком, а також весь вільний час проводив у бібліотеці. Винагородою для цих студентів ставали срібні та золоті медалі, які вони отримували за наукові роботи.

В першій половині XIX ст. студенти стали частиною театрального життя Києва. Вони постійно відвідували театр, хоча на це і потрібний був дозвіл університетського інспектора. Як згадує професор В.Конников, студенти полюбили розважатись в театрі за рахунок створення надмірного галасу та групових аплодисментів під час спектаклю. Такі витівки карались триманням у карцері [1, 232]. Вихованці київського університету полюбили брати участь у домашніх виставах, що організовувались на квартирах за дозволом університетської адміністрації. До 1861 р. в актовому залі університету проводились студентські спектаклі. Кошти, зібрані під час вистави, передавались бідним студентам.

Вихованці київського університету полюбили організувати вечірки на честь студентів – новачків, які тільки вступили у цей заклад. Також, проводили застілля, якщо до них приїздив артист або видатний діяч. Меню таких заходів складалось із яловичини, грибів, каші, традиційних російських супів (щі, солянка і т.д.). Із десертів були популярними різноманітні хлібобулочні вироби, які вживали із компотом або солодким чаєм.

В першій половині XIX ст. дозвілля студентів урізноманітнювали заняття спортом – фехтуванням, верховою їздою, танцями. Проте, через брак коштів, а уроки були платними, цей вид розваг залишався доступним лише заможним студентам. Популярними були шахи та більярд, які частіше сприймались як додаткове джерело заробітку. Лише на початку XX ст., з моменту створення «Спортивного гуртка студентів університету св. Володимира», студентська молодь все частіше залучається до занять з гімнастики, футболу, лайн-тенісу, ковзанярського спорту, боротьби, легкої атлетики.

Проте, не всі студенти проводили культурно час, а більшість навіть порушувало правила самого університету. Дуже часто молодь бачили із спиртними напоями або за азартними іграми. Здебільшого вихованці збирались на квартирах окремих студентів, де розігрували картярські партії з високим вигрешом – понад 4 карбованці, яких вистачало на скромне життя цілий місяць. Однак, з другої половини XIX ст. серед самих вихованців університету ширився рух пуристів, які засуджували звичку вживати алкоголь та закликали до суспільно-політичної

активності. В історії університету траплялись випадки, коли студентів неодноразово відраховували через пияцтво або азартні ігри.

Алкоголь та гральні карти були ще квітами. Дуже часто деякі студенти ходили в публічні будинки, де могли найняти за певну суму собі повію. І більше того, вони їх запрошували на свої вечірки, і надавали їм особливі прізвища. П. Селецький згадував: «Бывали впрочем иногда и маленькие оргии, на которых появлялись: Тисбе, Катарина Брогадини, Марион де-Лорм и другие героини Гюго. У меня была Эсмеральда, чистой крови и редкой красоты. Эта цыганка до того привязалась было ко мне, что покинула свой табор» [2, 55-56]. І це не дивно, адже саме керівництво в першій половині XIX ст. крізь пальці дивилось на такі розваги студентів. Генерал-губернатор Д. Бібіков закликав студентську молодь краще відвідувати публічні будинки, а ніж займатися політикою. І це при тому, що венеричні захворювання серед студентів посідали друге місце після застудної лихоманки.

Отже, дозвілля студентів університету св. Володимира включало як дозволені так і заборонені розваги. З одного боку, частина студентів вільний час присвячувала самоосвіті, відвідуванню театрів, влаштуванню виставок, заняттям спортом. З іншого, віддаленість від рідних, жорстокий контроль влади та університетського керівництва змушували молодь порушувати правила та долучатись до розваг, які суперечили нормам суспільної моралі. При цьому їх не зупиняла загроза виключення з лав студентства, передбачена правилами університету. Лише з другої половини XIX ст., в умовах активного залучення студентів до суспільно-політичного життя, способи дозвілля починають змінюватись і на перше місце виходять наукова діяльність, революційна пропаганда та заняття спортом.

Список використаних джерел

1. Икоников, В. С., Киев в 1654-1855. Исторический очерк. 1904, Киев: Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира.
2. Самчук Т.В. Заборонене дозвілля студентів Університету св. Володимира: алкоголь, азартні ігри, публічні будинки (1834-1863). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2019. Вип. 52. Том 1.
3. Самчук Т.В. Релігія в житті студентів Університету св. Володимира (1834-1863). *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2020. №2(54).

Науковий керівник: к.і.н., доцент Соколова Н.Д.

Попов М. М., Сіренченко А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СТАНОВЛЕННЯ СТАРООБРЯДНИЦТВА В УКРАЇНІ

Старообрядництво – конфесія, яка вийшла з Православної церкви внаслідок реформ патріарха Никона (1650-і – 1660-і рр.). Старообрядці законсервували у собі старовинні релігійні, етнічні звичаї та особливості дореформеного православ'я. Метою статті буде опис становлення старообрядництва в Україні та його сучасне становище.

На території України старовірські общини з'явилися ще в 60-х рр. XVII ст. Їх поява була зумовлена інкорпорацією Московським царством Лівобережної України. Гетьманщина, хоча й стала складовою частиною Московії, але мала широку автономію, та не вчиняла утисків біженців з сусідніх країн. Перша община старообрядців була заснована в м. Стародуб (на землях стародубського козацького полку). Переважно старовірські общини створювалися з прихильників течії попівців. До кінця XVII ст. Стародубщина стала потужним центром старообрядництва (тут нараховувалося більше 30 старовірських поселень, які засновувалися втікачами з центральної та східної Московії). Пізніше, на Стародубщині буде організована Білокриниченська єпархія з центром в Новозибкові [1, 382].

Окрім Лівобережжя, старообрядці освоювали Поділля. На теренах Речі Посполитою до вихідців з Московії ставилися прихильно, та не вчиняли проти них репресій. Окрім Поділля, старовіри селилися на українській Гомільщині (майже 30 слобод). Загалом, за підрахунками

сучасних дослідників, на українських землях Речі Посполитої відносно тісно проживало від 50 до 100 тис. старовірів. Серед їхніх конфесій переважали попівці (отримали свою назву через збереження ієрархії священників), але була присутня й безпопівська складова (федосіївці) [2, 54].

На теренах Українського степу старообрядці селилися переважно в межах Бессарабії та північного Причорномор'я. Процеси освоєння цих земель були набагато інтенсивнішими та тривалішими. Велику роль тут відіграли некрасівці, які після невдалого повстання Кіндрата Булавіна (1707–1709 рр.) почали освоювати верхнє Подунав'я. Там вони отримали значні переваги та пільги, яких не мала жодна немусульманська конфесія в Оманській Імперії. У цей же час старовірські общини з'явилися в Криму та на Тамані [3, 132].

Слід зазначити, що й після завоювання росіянами цих територій, права старообрядців збереглися. Їм дозволили проводити богослужіння, будувати церкви, мати рівні права з іншими жителями Російської імперії, але заборонялося покидати Подунав'я.

Крім некрасівців в Бессарабію тікали й звичайні селяни, яких турецька адміністрація назвала Липованами (в Молдові та Румунії так називали усіх старовірів). Вони заснували більше двох десятків поселень в дельті Дунаю та на півдні України. Центрами старовірства став Ізмаїл, Нова Некрасівка, Мала Некрасівка, Липованськ. Наприкінці XVIII ст. на початку XIX ст. липовани домоглися створення окремої Ізмаїльської єпархії (нинішня Одеська область) та збереження стосунків з Білокриниченською єпархією [4, 135].

У 30-х роках XVIII ст. старовіри заселяють територію навколо м. Єлизаветград (нині м. Кропивницький) та створюють там близько 40 громад. Переважну кількість старовірів тут також становили попівці, які належали до Білокриниченської єпархії.

На землях Слобідської України старообрядці з'явилися наприкінці XVII ст. та були на чільному місці у соціальній ієрархії. Вони займалися торгівлею та купецтвом. На Сході України старовіри зосереджували 60% загального капіталу, хоча за кількістю не перевищували 2% від населення краю.

Протягом XIX ст. – на початку XX ст. в Україні відкрилися більше 40 старообрядницьких монастирів, серед яких найвідомішими були Білокриниченський та Куренівський (в м. Миколаїв); було засновано дві окремі єпархії: Київську та Балтську. Про вплив старовірів на життя краю свідчить й те, що до середини XIX ст. в Києві 53% купців сповідували старообрядництво [5, 225].

Після проголошення незалежності України, старообрядництво продовжило свій розвиток. Проте, події 2014 р. започаткували світоглядну кризу серед старовірів. У 2015 р. на Освяченому Соборі, старообрядці передали повноваження керівництва приходів в Автономній республіці Крим – Московській митрополії, і цим визнали його анексію.

На 2021 р. в Україні налічується 54 громади Російської Православної Старообрядницької церкви. Центром української єпархії є м. Вінниця. Проте, жодної автономії від Московської митрополії вона не має та є її безпосереднім територіальним підрозділом. Кількість старовірів в Україні варіюється від 5 тис. до 10 тис. осіб, які компактно проживають в Одеській, Чернівецькій та Вінницькій областях. Більшість старообрядців не приховують проросійських настроїв та підтримують політику В. Путіна (Конгрес 2013 р.). Втім, в 2018 р. чернівецька громада РПСЦ вийшла з-під контролю Московської митрополії та почала діяти на правах автономії [4, 143].

Отже, старообрядництво з'явилося на території України в 60-их рр. XVII ст. Серед основних напрямків розселення старовірів слід назвати Бессарабію, Північне Причорномор'я, Полісся, Поділля, Слобожанщину та Лівобережжя. Старовірські общини функціонують і нині. Основною старовірською конфесією в Україні є попівство.

Список використаної літератури

1. Таранець С. В. Старообрядці-біглопопівці: становлення та еволюція / С. В. Таранець // Проблеми історії України XIX ст. початку XX ст. – В. 19. – К., 2011. – С. 380–393.
2. Гур'янова Н. С. Старообрядці та творче насліддя Київської митрополії / Н. С. Гур'янова. – К. : НДПРТ., 2007. – 184 с.

3. Мельников В. Е. Краткая история древнеправославной (старообрядческой) Церкви / В. Е. Мельников. – М. : БГПУ, 1999. – 222 с.
4. Рубан М. Старообрядці: історико-конфесійний аспект / М. Рубан // Волинський благовісник. – К., 2017. – С. 135–143.
5. Таранець С. В. Старообрядці в Україні як субетнічна група росіян / С. В. Таранець. – К., 2007. – 268 с.

Науковий керівник: к. і. н, доцент Терещенко Т. В.

Попов М. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МОЛЮХІВ БУГОР – ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА НЕОЛІТУ-ЕНЕОЛІТУ УКРАЇНИ

У сучасній науці виникає багато питань щодо культурних контактів населення України у добу неоліту та енеоліту. Здебільшого дискусії ведуться не тільки щодо етнічної приналежності племен, але й навколо їхніх господарських та побутових особливостей. На території центральної України мало пам'яток, які би могли характеризувати різні культури в одному місці та дати роз'яснення вищезазначеним питанням. Такою пам'яткою є Молюхів Бугор (поблизу с. Новоселиця, Чигиринського району, Черкаської області). Він представлений різними культурами та періодами: неолітичним (черкаським варіантом киево-черкаської культури дніпро-донецької етнічної спільності), енеолітичним (дереївською культурою, молюховобугорським типом середньостогівської етнічної спільності), бронзовою добою, раннім залізним віком, новим часом.

Поселення було відкрите О. І. Тереножкіним у 1950 році, проте довгий час не досліджувалося. В 1955–1956 рр. пам'ятку обстежував В. М. Даниленко, який помилково визначив, що вона зруйнована. З 1987 року Молюхів Бугор був внесений до національного реєстру Т. М. Нераденко, яка в 1992 році провела на місцезнаходженні фундаментальну розвідку. З 1994 року на пам'ятці ведуться стаціонарні дослідження. В 2017 році вийшла монографія Т. М. Нераденко «Молюхів Бугор», у якій було підсумовано результати досліджень за 1994–2013 рр. З того часу поселення є об'єктом дискусій між науковцями. Молюховому Бугру приділяли увагу такі провідні археологи як: Д. Я. Телегін, О. М. Титова, Н. С. Котова [1, 352].

З 1994 по 2019 р. було розкопано 363 квадратів, закладено 22 шурфа, зроблено 6 прирізок і траншей загальною площею 1526 м². Загальний обсяг знайденого матеріалу – 103 700 артефактів та 165 857 кісток і їх уламків.

Методика розкопування Молюхового Бугра – класична. Культурний шар ділиться на квадрати розмірами 2х2 та знімається горизонтами по 10–20 см. Унікальним об'єктом пам'ятки є «рів», який представлений комплексом різночасових заглиблень та який відіграв господарсько-захисну функцію. З 2018 року почалися дослідження відкритого вогнища, які тривають й донині.

Керамічний та кам'яно-кременний комплекс пам'ятки досить різноманітний та багаточисельний [2, 32].

Неолітична кераміка Молюхового Бугра ділиться на групи: Н-I, Н-I/II, Н-II. Кожна з цих груп має характерні особливості домішок, які й формують їх морфологічні та структурні особливості. Основними домішками були: трава, пісок, черепашки та суглинок. Форми та типи посуду також досить різноманітні: чашки, горщики, миски, чаші, кубки. Переважна кількість горщиків – гостродонні [3, 98].

Енеолітична кераміка представлена групами Е-I та Е-II. Особливістю керамічного комплексу енеоліту є пористість черепків, зумовлена випаленням домішок у глиняному тісті. Форми посуду – аналогічні (проте переважають плоскодонні горщики).

Серед спільних типів орнаменталії для неолітичних та енеолітичних горщиків слід назвати: гусеничний та гребінцевий штамп, трикутні наколи та пунктир. Серед композицій:

геометричні фігури, зигзаги, діагональні та вертикальні штрихи. Увагу привертають керамічні знаряддя з черепків, антропоморфна та зооморфна пластика.

Вивчення крем'яного та кам'яного комплексу ускладнюється тим, що, враховуючи наслідування неолітичним традиціям племен, котрі прийшли у добу енеоліту, розрізнити енеолітичні знаряддя від неолітичних практично неможливо [4, 60].

Крем'яний комплекс представлений 22747 знахідками (близько 22% від загальної кількості артефактів). Серед основних виробів слід назвати: сокири, серпи, долота, ножі, різноманітні свердла, проколки, ретушери, різці, ножевидні пластини, вістря стріл та дротиків.

Кам'яні ж знаряддя небагаточисельні (9%) від усіх знахідок. Переважна кількість з них виготовлені на: пісковнику, кварциті, граніті, тальковому сланці. На поселенні відчувалася нестача місцевої крем'яної та кам'яної сировини, через що вона імпортувалася до поселення шляхом обміну з іншими племенами [2, 45].

На Моллюховому Бугрі зафіксовано також могильник. Перше поховання бронзової доби було розкопане В. М. Даниленком у 1955 р. Під час стаціонарних розкопок (1992–2019 рр.) Т. М. Нераденко дослідила 6 стародавніх поховань: 5 одиночних та 1 парне. За радіовуглецевим аналізом поховання № 1, 3, 6 належать до енеоліту, № 2, 4, 5 – до доби ранньої та середньої бронзи. Обряд поховання різноманітний, але серед спільних рис можна виокремити орієнтацію на схід, підігнуті руки та ноги, убогий супроводжуючий матеріал. Увагу привертає парне поховання, в якому жінка й чоловік тримаються за руки. Переважна кількість поховань знаходяться поблизу рову. Стан збереженості більшості кістяків (на момент дослідження) – незадовільний. Поховальний ям – мало.

Матеріальний комплекс пам'ятки також представлений виробами з кістки, рогу, міді. Серед кістяних знарядь слід назвати: шила та проколки, знаряддя з трубчатої кістки, кочедики, лощило, булавку, намистини, амулети-підвіски. Для виробів з рогу характерні такі форми: молоти, мотики, мотички, клевиці. Мідні вироби представлені швайками, мідним ножем та булавкою [4, 61].

Остеологічний матеріал Моллюхового Бугра досліджувався археозоологом О. П. Журавльовим. Згідно його дослідженням, відсотковий склад стада і м'ясного раціону в неоліті та енеоліті не був однаковим. Для неолітичної доби характерна кількісна рівновага між яловичиною та кониною та відносно високий відсоток свинини й козлятини. Натомість, для енеоліту характерне абсолютне домінування м'яса бика [5, 12].

Таким чином, можна зробити загальний підсумок, що Моллюхів Бугор є перспективною археологічною пам'яткою, яка може розкрити важливі аспекти етнокультурних процесів неолітичної, енеолітичної та бронзової доби. Поселення розкопується вже понад 30 років, але до сих пір потребує досліджень, оскільки актуальним залишається широкий спектр питань.

Список використаної літератури

1. Нераденко Т. М. Поселення Моллюхів Бугор в працях Д. Я. Телегіна і за сучасними даними / Т. М. Нераденко // Археологія та давня історія України. – К., 2020. – С. 348–357.
2. Нераденко Т. М. Моллюхів Бугор : монографія / Т. М. Нераденко. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2017. – 506 с.
3. Даниленко В. Н. Энеолит Украины. Этноисторическое исследование / В. Н. Даниленко. – К.: Наукова думка, 1974. – 174 с.
4. Нераденко Т. М. Нові розкопки нео-енеолітичного поселення, відкриття енеолітичного могильника Моллюхового Бугра / Т. М. Нераденко // Археологічні дослідження в Україні 1999–2000 рр. – К., 2002. – С. 58–62.
5. Журавлев О. П. Остеологические материалы из поселения Моллюхов Бугор / О. П. Журавлев // Археологічні дослідження в Україні. – В.4. – К., 1998. – С. 8–18.

Науковий керівник: к. і. н, старший викладач Абрамува О. М.

СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ ГОЛОДОМОРУ (2014–2021 рр.)

Голодомор 1932–1933 рр. є трагічним, але концептуальним явищем для української нації, оскільки демонструє особливості національної свідомості та пам'яті. Метою статті буде розгляд сучасних історіографічних матеріалів після повалення проросійського режиму В. Ф. Януковича (2014 р.) до сьогодні (2021 р.).

Після Революції Гідності 2014 р. тиск влади на українських істориків послабився. Теорія геноциду перестала бути під забороною, та набула «титального» положення. Велику роль у домінуванні геноцидного підходу до подій 1932–1933 рр. зіграв розрив між українським та російським середовищем. Революція поховала надії Росії нав'язати своє історіографічне бачення на Голодомор, шляхом реалізації кількох потужних та добре профінансованих проєктів [1, 82].

У 2014–2016 рр. центром наукових досліджень знову став Київ. Тут працюють провідні дослідники Голодомору в Україні – Е. Либанова, О. Гладун, Л. Гриневич, Г. Єфименко, В. Сергійчук, О. Стасюк, М. Антонович, С. Кульчицький, О. Якубова та інші. Масштабні дослідження відбуваються у стінах Києво-Могилянської академії, Українського Центру вивчення Голодомору, Інституту історії НАНУ, Центру українознавства Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка [2, 192].

У 2017–2018 рр. відбулося повторне зростання інтересу до вивчення Голодомору з позиції регіоналістики. Окрім цього, Голод розглядався у гендерному та соціально-філософському напрямку. Тематиці голоду 1932–1933 рр. присвятили публікації Д. Онісковець, М. Кучарук, А. Харченко, О. Абразумова, М. Кордон, Л. Булоус, Л. Рожак, Н. Ливицька, С. П'ятначенко, С. Онуфрив та інші. У 2018 р. вийшла фундаментальна монографія В. Гудзя з історіографії Голодомору [3, 154].

У 2019–2020 рр. Голодомор досліджувався у декількох напрямках: краєзнавчому, ставленні світової спільноти до трагедії, підрахунку жертв, збиранні фольклору, формування національної пам'яті, збору усної історії. Серед основних авторів слід зазначити – Н. Степанця, Д. Рябченка, В. Дерев'янка, А. Кабардіна, Т. Єщенка, Л. Вовчука, Г. Мурзу, С. Кульчицького [4, 268].

У першій чверті 2021 р. дослідження Голодомору продовжилися. Наукові статті, присвячені концептуальним особливостям, підрахунку жертв, соціальним наслідкам трагедії 1932–1933 рр. були написані такими дослідниками: В. Великодньою, І. Якубовським, О. Рудницькою, М. Дурдинцем [5, 983].

Результати сучасних досліджень були затверджені та обговорені на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Голодомор 1932–1933 рр.: втрати української нації» (2016 р.), «Проблеми дослідження Голодомору у ХХІ ст.: цифри, джерела, висновки» (2017 р.), «Штучні голоди в Україні в ХХ столітті» (2018 р.), «Проблеми екзистенційного вибору під час Голодомору-геноциду» (2019 р.), «Міждисциплінарні підходи до дослідженні Голодомору-геноциду» (2020 р.) [6, 128].

Отже, сучасна історіографія Голодомору характеризується домінування теорії етноциду та злочину радянської влади проти української нації. Усі інші варіанти та підходи до оцінки подій 1932–1933 рр. не є перспективними у сьогоднішніх дослідженнях.

Список використаної літератури

1. Слободян Л. А. Проблема голоду 1932–1933 рр. в Україні в українській та російській історіографіях 1991 – 2013 рр. / Л. А. Слободян // Слов'янознавство. – Вип. 5. – 2014. – С. 82–90.
2. Харченко А. Сучасна українська історіографія Голодомору / А. Харченко // Історіографічні дослідження в Україні. – Вип. 8. – 2016. – С. 187–219.
3. Єрмак О. Сучасна історіографія Голодомору 1932–1933 рр. / О. Єрмак // Проблеми історії України. – Вип. 18. – 2018. – С. 153–162.
4. Рожак Л. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид української нації / Л. Рожак // ММК: Штучні голоди в Україні ХХ століття. – Київ, 2018. – С. 267–275.

5. Гудзь В. Історіографія Голодомору 1932–1933 рр. в Україні : монографія / В. Гудзь. – Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. – 1153 с.

6. Єщенко Т. Голодомор в народних оповіданнях / Т. Єщенко// Тоталітаризм – порядок знищення національної пам'яті. – Львів, 2020. – С. 121–127.

Науковий керівник: к.і.н, доцент Лисиця Л. Г.

Постоснко В. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

УКРАЇНКА, ЯКА СТАЛА ЗІРКОЮ АМЕРИКАНСЬКОГО ШОУ-БІЗНЕСУ

4 квітня Легендарній Квітці виповнилось б 68 років. Вона понад усе мріяла приїхати до України. Своім землякам присвятила два альбоми, обидва були номіновані на премію «Греммі».

Її рідкісне колоритне сопрано, знав чи не кожен американець. Її голос озвучував ролики найвідоміших компаній США. Американка українського походження – Квітка Цісик, українськими піснями заповонила мільйони сердець по всьому світу. «Моя мрія була, що на Україні хтось почує» [1] – зізнається співачка у інтерв'ю 1992 році, яке було записано у Нью-Йорці.

Знана за кордоном Кейсі Цісик народилася 1953 р., у США в родині емігрантів із України. Любов до музики, батьки привили ще змалечку. З ранніх років дівчинка разом із старшою сестрою Марією, займалася грою на скрипці та фортепіано. «Я вчилася із татом на скрипці, від п'ятого року життя. Мені батько показав, що то є українська пісня і яка лірична, як вона промовляє до серця» [1].

У будні дні була звичайна американська школа, на вихідних – школа українознавства. А ще батьки віддали Квітку до Пласту. До 16 років юна пластунка відвідувала тритижневі табори у горах. Потім була Нью-Йоркська консерваторія, після її завершення дівчина зробила кар'єру у рекламному бізнесі. Емоційні вокальні дані і чиста музичність Квітки, привели її на прослуховування для рекламних роликів на телебаченні та радіо. Кейсі Цісик спочатку почала працювати в студіях звукозапису, щоб оплатити вокальні уроки, ноти та оперні прослуховування. Вона швидко зрозуміла, наскільки добре вона підходить для роботи та успіх в ексклюзивному світі студійного співу, і вона повністю насолоджувалася різноманітними музичними вимогами, що пропонували їй [5]. American Airlines, «Coca-Cola» та авіакомпанії «Дельта», Sears, Safeway, Starburst, ABC, NBC, CBS, «Макдоналдс» – це далеко неповний перелік компаній, які просували свою продукцію на ринку, за допомоги вокалу української Квітки [3]. Протягом 16 років і до кінця життя, вона була офіційним голосом «Ford Motors». Більшість американців до сьогоднішніх днів пам'ятають музичний джінгл «Have you driven a Ford lately» у виконанні Кейсі Цісик. Для цього автомобільна компанія «Ford» подарувала їй автівку. За оцінкою цієї ж компанії, голос Цісик прослухали більше 22 мільярдів разів, що в декілька разів більше за населення Землі [4].

Квітка Цісик мала відзнаки, які утверджували її як небуденного митця в американському середовищі. У 1978 р. здобула нагороду «Оскар» і «Золотий Глобус» у номінації «Найкраща пісня до фільму» за виконання пісні у фільмі «You Light Up My Life» («Ти осяюєш моє життя»), а також була номінована на нагороду «Греммі» в категорії «Пісня року» [6, 250].

Українці про Квітку Цісик не знали, аж поки у 80-х роках вона не видала два альбоми: «Квітка» та «Два кольори». На їх запис співачка запросила найкращих музикантів США та витратила вражаючу суму на ті часи – 200 тисячі доларів. Платівки згодом номінують на найпрестижнішу музичну премію «Греммі» у номінації фольк. «То був мій дарунок для українців, і моя мрія була, щоб вони це почули». А на Україні попри заборону Радянського Союзу все таки почули. Родичка Квітки – Марта Качмар згадує, що платівки прислали з Америки: «у дитинстві дуже любили слухати. Ми знали, що дуже хвалитися нею не можна, то

ми так тільки родичам і знайомим передавали» [2]. Наталка Криничанка, яка є співачкою та авторкою пісень, має думку, що про Квітку Цісік знало дуже велика частина населення, і найголовніше «вони приймали її, тому що були «голодні» на таку пісню» [2].

Співачка мала колоритне сопрано, вона із легкістю експериментувала зі стилями: від джазу до класики, від поп-музики до оперного співу. Прихильники її голосу іноді вгадували звучання скрипки, окрім того Квітка володіла технікою поширеною у карпатських селах – так званим «білим голосом».

Квітка Цісік понад усе мріяла поїхати до України з концертним туром, але не встигла. І не вистачило часу, щоб записати свій третій альбом із колисковими. 29 березня 1998 року не доживши 5-и днів до свого 45 річчя, Кейсі скосила смертельна недуга – рак молочної залози. Нині на її честь названо вулицю у Львові, створено музей. А на Батьківщині її батька у с. Лиськи проходять музичні фестивалі на честь Квітки, але головне, що залишила по собі співачка – це її голос та пісні, що дійсно мають містичну силу: заворожують та лікують. Щорічно в США та Україні проходять поминальні служби в день її смерті і народження. На цих церемоніях промови, фотографії, відео і живе виконання її пісень виконуються прихильниками її і духу, який вона втілювала. У червні 2013 року український парламент назвав «День Квітки Цісік» культурної іконою і одним з найпопулярніших співачок в Україні. Квітка – одна з найпопулярніших українських виконавців в світі.

Цікавий факт: у сузір'ї Овна, зірка 15-ї величини носить назву «Квітка Цісік».

Список використаних джерел і літератури

1. Горностаї О. Інтерв'ю Квітки Цісік частина 1 [Електронний ресурс] / О. Горностаї // Нью-Йорк. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dailymotion.com/video/x8veb8>.
2. #Культурний блог: 4 квітня - день народження Квітки Цісік / україномовне інтерв'ю / спогади родичів [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=j-_717zWxXo.
3. Квітка Цісік - історичне повернення [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2008/10/21/9386/>.
4. Трегубова Я. Хто така Квітка Цісік: 12 фактів про співачку [Електронний ресурс] / Я. Трегубова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29144578.html>.
5. Rakowicz Ed KVIТKA'S BIOGRAPHY [Електронний ресурс] / Ed Rakowicz. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://kvitkacisyk.com/about-kvitka/>.
6. Горак Р. Журавлі відлетіли : есеї про Квітку Цісік та її рід / Р. Горак. – Львів: Априорі, 2018. – 400 с.: іл.

Науковий керівник: к.і.н, доцент Захарченко М. В.

Потапенко Р.

Національний університет харчових технологій, м.Київ

ДО СЬОМОГО КОЛІНА

За українськими народними повір'ями прийнято вважати, що обов'язково потрібно знати поіменно свій родовід до п'ятого чи навіть до сьомого коліна. Пам'ять про своїх предків була природною потребою. Триматися свого роду, оберігати сімейні традиції, реліквії, передавати їх із покоління в покоління було святим обов'язком. А тих, хто нехтував історичною пам'яттю, називали людьми «без роду, без племені».

У роботі були використані загальнонаукові, історичні методи, метод аналізу та узагальнення. Дослідження історії нашої родини ґрунтується на багатьох джерелах. По-перше, це спогади дідусів та батьків. По-друге, фотографії наших рідних різного часу. І, звичайно – документи, медалі та ордени, грамоти, вітальні і похвальні листи, які належали нашим бабусям і дідусям, і які ретельно зберігаються в родині.

Для нас сім'я – це приклад любові і тепла для дитини. Вона дає їй уявлення про доброту, моральності, культуру поведінки. У народі кажуть: «Які мати та батько – таке й дитятко». Мої батьки прості люди, викладач і інженер. За їхніми розповідями вони пережили дуже нелегкі часи «Перебудови» кінця 1980-х рр. Було величезне розчарування і у них, і у їхніх друзів. Але,

незважаючи ні на що, вони навчили нас вірі в гідне майбутнє, любові до людей, сподіваючись, що все буде добре.

Як дерево тримається на корені, так і рід тримається на найстаріших його членах. Прадідусі і прабабусі, дідусі та бабусі – це жива мудрість, історія роду, досвід, отриманий від них у спадок. Це справжнє золоте надбання. На долю наших пращурів припали складні часи – Перша світова, Визвольні змагання, Голодомор, колективізація, репресії, імміграція, Друга світова.

Але всі мої предки прожили гідне життя, виховали хороших дітей, які не тільки навчилися, створили свої сім'ї, а й гідно працювали для своєї країни.

Я дуже пишаюся своїми бабусями і дідусями: учителями, які вивчили сотні дітей; лікарями, які вилікували велику кількість людей; будівельниками, завдяки праці яких постали Одеська птахофабрика та місто Теплодар.

Я думаю, що, хоча мої бабусі були в тіні своїх успішних чоловіків, вони сумлінно виконували, незважаючи на зайнятість на роботі, свої сімейні обов'язки. Ростили дітей, створювали домашній затишок і завжди були підтримкою своїм чоловікам.

Мій дідусь, Савінов Павло Андрійович, закінчив Одеський сільськогосподарський інститут з «червоним» дипломом. І це зробила людина, яка пережила колективізацію, Другу світову війну, у якій брав участь у званні молодшого офіцера Чорноморського флоту. Його диплом про освіту зберігається в нашому сімейному архіві. Я захоплююся наполегливістю, працьовитістю, прагненням йти до своєї мети свого дідуса. Це надає і мені сили йти вперед!

Це прекрасне почуття – пишатися своїми пращурами. Я абсолютно згоден з народною приказкою: «Без сім'ї і свого роду – немає нації і народу».

Література

1. Матеріали з приватного архіву родини Потапенко.

Наукові керівники: д.і.н., проф. Силка О. З., Синявська Л. І.

Романків А. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ІСТОРИЧНА СПЕЦИФІКА КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА: ОРГАНІЗАЦІЯ, ВІЙСЬКОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ, КРИСТАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Період козаччини в українській історії – це формування нашої історичної свідомості і нашого менталітету. Ці два аспекти є головними провідниками сучасності зокрема. В свою чергу козацькі часи відзначалися суворістю життя, підпорядкуванням соціальної природі, адже навіть в той час важливим було відчуття відповідальності однієї людини перед іншою. Війна була наскрізним мотивом життя, вона диктувалася суспільно-психологічними потребами і була покликана забезпечити самоорганізацію козаків. Саме тому важливим є з'ясування становлення та розвитку козацького війська.

Козаки спершу не означали українського національного війська. До другої половини XVI ст. козаками називали людей, що ходили в степи, на влови й билися з татарами. Перші козаки-уходники були здебільшого міщани з пограничних замків та містечок. Вони не мали ніякої вищої військової організації. Зброя їх була проста: луки, списи, сокири, шаблі, а то й рушниця звичайної роботи. Охочі козакувати збиралися в одну ватагу, по кількадесят і більше людей. Самі вибирали собі старшого або отамана. Зі сильнішим ворогом до бою не ставали, а шукали слабшого необережного противника[4, с. 172].

Варто зазначити, що в ході подальшого розвитку військова організація козацтва набувала нових форм і вимірів. Зрештою за гетьмана Петра Сагайдачного ядром армії були реєстрові полки, дисципліновані, – вони надавали всьому війську тон і удержували його на

вищому рівні організації. Дисципліну в козацьких полках Сагайдачний удержував дуже строго, неслухняних карав на горло: «він був такий суворий, стримуючи козацьке своєвільство, що з найменшої причини проливав щедро їх кров» [4, с. 184]. Десятилітнє гетьманство Сагайдачного – це час, коли козаччина остаточно стала українським національним військом.

Також хотілося б зазначити наступне: національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького показала різноманітний та різнохарактерний спектр військової козацької спільноти. Насамперед, оточення Хмельницького було вкрай строкате: представники енергійної реєстрової старшини, амбіційної шляхти, козацької черні, міщан та селян входили до складу найближчих соратників гетьмана і це в деякій мірі впливало на його політику. І тут доречним буде звернутися до джерел, які вдало характеризують вдачу та позиції Богданових соратників. Наприклад, М. Кривоніс відзначався особливою жорстокістю щодо польських панів та євреїв. Хмельницький у листі до польських комісарів від 19 серпня 1648 р. говорить: «...такий простак, як наш Кривоніс не може себе стримати, хоч ми не дозволяємо йому ніякого свавілля чинити, міста палити і руйнувати» [1, с. 65]. Через це між Хмельницьким та Кривоносом спалахували конфлікти. В джерелах згадується, що останнього було прикуто ланцюгом за шию до гармати. І. Нечая пропонувалося служити «великому государю», проте як свідчить грамота Олексія Михайловича від 31 серпня 1660 р., Нечай «поставил в презренье» царські грамоти про підданство й надалі «царского величества ратным людям... всякие нестерпимые злости чинил...» [3, с. 80]. Це приклади того, як військові люди конкретно усвідомлювали ситуацію, незалежно від позицій свого гетьмана. Звісно були певні конфронтації стосовно ведення війни і пошуку союзників, проте цей факт говорить, що козаки не були просто військовою масою, а навпаки – володіли певними уявленнями стосовно розбудови державності.

Повертаючись до козаччини, варто наголосити: суцільність козаччини спиралася на тому, що козаки були не тільки військовою, але й суспільною верствою, зі своїми соціальними аспіраціями. Всі козацькі права й привілеї були відомі під назвою вольностей запорозького війська. За ці вольності «кров'ю добути предками нашими», «належні лицарським людям», «надані князями руськими й королями», козаччина вела вперту боротьбу весь той час, як була під польською владою.

Говорячи про козацьке військо не можна оминати усю військову специфіку того часу, адже козаки – люди військові. Цікавим є аспект висвітлення за допомогою джерел, якою саме була збройна сила і потужність козацтва. «Зброя їх – рушниця і шабля, інші мають короткий спис і стріли, але рідше; залізної зброї ніхто не носить, навіть гетьман», – писав про козаків Старовольський 1628 р. Подібно характеризують козацьку зброю й інші мемуаристи. Папський посол Гамберіні 1584 р. пише: «Зброя їх шаблі і кілька рушниць, із яких вони ніколи не хиблять». Боплан розказує, що в похід на море козак бере дві рушниця та шаблю. Рушниця зробила непотрібним старосвітський лук. Вже 1619 р. при перегляді війська «майже всі були з вогнепальною зброєю, мало хто з луком». А що гетьмана Петра Конашевича прозвали Сагайдачним, і на відомій картині він змальований із луком та сагайдаком, – то це тільки лицарська прикраса. Козацьких лучників стрічаємо ще за Хмельниччини, але й тоді їх вже менше. «Це вже справа не з тою давньою Руссю, що тільки з луками та рогатинами ставала, але з грізним огнистим військом», – писав воєвода Кисіль про армію Хмельницького. Тільки на Запорозжжі лук тримався ще до половини XVIII ст. Шабля до половини XVIII ст. була в козаків поширена майже як рушниця, але пізніше стала почесною лицарською зброєю, улюбленою «ненькою рідненькою, панночкою молоденькою». Досить поширений був у козаків спис. У XVIII ст. списів уживала козацька кіннота, особливо запорожці; була навіть приповідка: «козакові без ратища, як дівчині без намиста». Деколи на вістрі списа була перекладина, щоб деревце не входило задалеко в тіло пробитого ворога. Охоронної зброї, а саме панцирів, шоломів і подібне, уживала тільки козацька старшина, і то більше в репрезентаційних виступах, ніж у боях [4, с. 260-262].

Епоха козаччини – це не лише безкінечні кровопролитні війни, вбивства та боротьба за влада. Це значно щось більше і вагомніше. Зрештою, зараз ми це розуміємо, адже це виток моральних цінностей, що сформували нас протягом багатьох століть. Козак в своїй сутності не приходив на чужу землю, він проливав кров за своє. Звісно, ідеалізувати козаччину, як і будь-яке історичне явище, не потрібно, тому що треба в першу чергу бачити значення та суть цього явища. Тут можна провести паралель з середньовічним лицарством. Багато хто уявляє лицаря як добропорядного, сильного, милосердного захисника бідних, але по правді було далеко не так. Судити з однієї позиції нерационально і нелогічно.

В цілому хочеться висловити думку, що основа моральних цінностей в деякій мірі була закладена козацтвом. На підтвердження своєї думки можу навести такі аргументи: по-перше, народна спрямованість визначала усю діяльність козаків та їхніх очільників. Складність політичного становища прямо відбивалася на народові, який формувався і який хотів забезпечити себе від поневолювачів. По-друге, демократичний устрій був явним. У лавах козацтва не мало значення що за людина, яке в неї походження, ким вона була тощо. Звідси випливали і рівність. По-третє, християнська віра і мораль в козаків асоціювалася із далекими княжими часами. Зрештою, віра в Бога була наскрізною і відображалася і у військовій сфері, і в організації життя в цілому. Усі ці чинники зумовили процес творення військового братства.

Отже, історична специфіка організації козацького війська полягає в тому, що воно стало оплотом формування козацької свідомості. Військова діяльність була викликана потребами часу.

Список використаних джерел та літератури

1. Документи Богдана Хмельницького (1648–1657) / уряд. І. П. Крип'якевич. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1961. – 740 с.;
2. Зайцева Т. Хрестоматія з історії України литовсько-польської доби: посібник. – Л.: Вид-во УКУ, 2011. – 688 с.;
3. Історія України в особах: Козаччина / Горобець В. М., Гуржій О. І., Матях В. М. [та ін.]. – К.: Україна, 2013. – 301 с., іл.;
4. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / [І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін.; уряд. Б. З. Якимович]. – 4-те вид., змін. і допов. – Львів: Світ, 1992. – VIII, 702 с. : іл.;
5. Полководці Війська Запорозького: Історичні портрети / В. А. Смолій, О. І. Гуржій, В. О. Щербак [та ін.]. – К.: КМ Academia, 1998. – Кн. 1. – 400 с.

Науковий керівник: к.і.н., доц.. Звірко́вський І. В.

Руденко С. В.

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

ПОХОВАЛЬНИЙ ОБРЯД КУЛЬТУРИ КАРПАТСЬКИХ КУРГАНІВ

Культура карпатських курганів – культурно-історична спільнота, що проживала на території Прикарпаття у пізньоримський час, протягом II – V ст. н.е. Ця культура склалась внаслідок міграції германських племен на територію Прикарпаття. Варто звернути увагу, що формування політичної карти у період Великого переселення народів зумовлене численними міграціями варварів. Аналізуючи дані археологічних досліджень, можна припустити, що «індивідуальність» спільноти утворилась під впливом мотивів античної цивілізації (носіями якої у пізньоримський час були варварські племена, котрі доволі швидко переймали основні тенденції та звичаї імперського життєвого устрою).

Нині існує версія, що носієм культури було плем'я тайфалів. В історіографії міститься інформація, яка характеризує останніх як «маленьке германське плем'я». Проте, до цього існували гіпотези щодо причетності сарматів, гето-дакійських та слов'янських племен до формування культури. Питання щодо етнічної належності культури карпатських курганів уперше було підняте Ю. Смішком.

Відомо, що тайфали мали тісні зв'язки з племенами готів, але вони не асимілювались у їхньому середовищі та зуміли зберегти власну особливість, не зважаючи на схожість посуду та поховального обряду.

Отже, враховуючи вищезгадані факти, можемо вважати тайфалів гіпотетичними носіями культури карпатських курганів [3, 215 – 218].

Поховальний обряд культури карпатських курганів – уніфікований тривалий процес із чітко-визначеними діями. У зв'язку з браком матеріалів неможливо повноцінно реконструювати обряд поховання. Проте гіпотетично, на основі матеріалів археологічних досліджень, можна визначити основні моменти підготовки до поховальної процесії та її відтворення.

До першого етапу слід віднести всі дії, пов'язані з підготовкою від моменту смерті до підпалення вогнища.

Вчені вважають, що процес підготовки був максимально довготривалим. Причиною довготривалості та трудомісткості підготовки була наявність у курганах дерев'яних, земляних та кам'яних конструкцій; також для розпалу ритуального вогнища необхідно було підготувати велику кількість деревини. До того ж, дослідження Д. Тютюнника показало, що носії культури карпатських курганів ретельно готували місце для ритуального вогнища, прибирали його, також знімали 18 – 22 см шар ґрунту, що, певно, було обов'язковою умовою підготовки до спалення [3, 83].

«Будиночок мертвих» – різновид дерев'яних конструкцій, наявних у похованнях; вірогідно, факт існування цієї конструкції пов'язаний з анімістичним віруванням населення: після смерті душа вирушає у інший світ та потребує нового дому.

Ще одним видом дерев'яних конструкцій були дерев'яні огорожі. Також типовими для курганів прикарпатського населення були кам'яні конструкції: стіни, що огорожували місце спалення; кам'яні сходи з гальки; місце спалення, викладене галькою досить товстим шаром. Щодо використання земляних конструкцій, то спостерігається наявність рівчаків, заповнених галькою або фрагментами поховального інвентаря. Використання цих видів конструкцій пояснюється імовірним страхом населення щодо негативного впливу небіжчика. Тобто, вони намагались максимально огородити світ живих від світу мертвих за допомогою огорож, рівчаків, що, більше за все, відігравали роль охоронної межі [1, 132 – 133].

До другого етапу варто віднести процес кремації померлого. Аналізуючи археологічні матеріали: фрагменти прикрас, одягу тощо, можемо припускати, що прикарпатське населення спалювало небіжчиків одягненими. Трапляється матеріал, не пошкоджений вогнем, який, можливо, потрапив до кургану після кремації небіжчика. Також зачасти з небіжчиком спалювали і жертвних тварин, зокрема коней, роль яких у земному житті варварських племен важко було переоцінити.

До третього етапу входить поховання спалених решток. Нагадаємо, що у культурі карпатських курганів є ямковий (зустрічається найчастіше), урновий (серед досліджених курганів трапляється найменше) типи поховання, а також поховання на горизонті та кургани-кенотафи (могили без поховань; символічні поховання) [2, 36].

Зазвичай, після поховання кістки померлого очищали від залишків ритуального вогнища та поміщали до ямки чи урни. В іншому випадку, кістки не очищали та лишали на місці спалення («bustum») або ж, відповідно, розміщували у посудині чи ямці окремо чи разом з фрагментами поховального інвентаря, чи з фрагментами решток жертвних тварин [3, 79].

Після поховання здійснювалось формування кургану. Вважається, що наявність кургану як основного виду поховальної споруди, пов'язана з міфічним символом Світової гори, від якої пішло усе у цьому світі та яка приймає після смерті душі померлих.

До четвертого етапу відносяться всі дії, пов'язані зі святкуванням очищення душі та переходу останньої до іншого світу [3, 82].

Отже, дослідивши поховальний обряд, можемо визначити індивідуальні особливості культури карпатських курганів:

1. Формування кургану на місці спалення небіжчика.

2. Кидання розбитого посуду у вогонь під час кремації.
3. Очищення «bustum» від залишків ритуального вогнища.
4. Фактично не спостерігалось соціальної диференціації поховань.
5. У поховальному обряді використовувалися виключно кремація та спорудження курганів.
6. Спалення жертвних тварин при кремації.

Список використаних джерел та літератури

- 1.Абашина Н. С. Давні слов'яни. Історія та археологія / Н. С. Абашина, Н. Д. Козак, Є. В. Синиця, Р. В. Терпиловський. – Київ : ІА НАН України; КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – 366 с.
- 2.Вакуленко Л. В. Пам'ятки підгір'я українських Карпат першої половини I тис. н.е. / Л. В. Вакуленко, В. Д. Баран. – Київ : Наукова думка, 1977. – 140 с.
- 3.Вакуленко Л. В. Українські Карпати в пізньоримський час (етнокультурні та соціально-економічні процеси) / Л. В. Вакуленко. – Київ : ІА НАН України, 2010. – 304 с.

Науковий керівник: к. і. н., ст. викл. Абразумова О. М.

Сіренченко А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

«ПОВСТАННЯ ЧЕРЕЗ ВІСКІ» ТА ЙОГО РОЛЬ В ДЕРЖАВОТВОРЕННІ США

В американській історії нараховується безліч подій, які стали знаковими та зіграли провідну роль в розвитку цієї країни. Повстання через віскі було зумовлене рядом економічних та політичних проблем у середині держави, які поставили під загрозу діяльність федерального уряду. Метою статті буде розгляд цієї кризи, та визначення її результатів для США.

Після війни за незалежність та створення Конституції, федеральний уряд США консолідував усі борги, та почав стягувати їх з кожного штату. Задля ліквідації національного боргу, міністр фінансів Гамільтон вирішив встановити новий податок. Оскільки мита на торгівлю й так були зависокі, в 1791 р. було вирішено обкласти додатковими податками виробництво віскі. Новий закон оподатковував виробництво товару, а не його продаж, і став першим федеральним податком на продукцію вироблену в США [1, 573].

Однак федералісти не змогли усвідомити, що виробництво віскі високо цінувалося на заході (зокрема в Пенсильванії). Багато сімей, які жили на кордоні, покладались виключно на хліборобство. Крім того, багато хліборобів використовували надлишки зерна для ферментації та перегонки у віскі в домашніх умовах. Хлібороби надавали перевагу виробництву та торгівлі віскі, а не транспортуванню та продажу зерна. Фермери навіть використовували віскі як форму грошової одиниці, оскільки багато торговців та інших прикордонників не мали готівки чи інших видів грошей і вдавались до бартеру. Слід зазначити, що транспортування віскі було вигіднішим за перевезення зерна, оскільки не залежало від часу, якості доріг та погодних умов.

Через ці причини фермери сприйняли новий податок, як ліквідацію останніх засобів до існування. Вони почали вважати, що адміністрація Вашингтона настільки ж тиранічна, як і англійський парламент. Таким чином, у західній Пенсильванії розпочались акції протесту проти податку та алкоголь. Регресивний характер податку непропорційно шкодив малим лікєро-горілчанам заводам, що належали фермерам середнього достатку. Також, податок повинен був збиратися готівкою, якої у більшості просто не було [2, 124]

Враховуючи ситуацію, виробники спиртного вдались до партизанської війни. Збірників податків залякували, обливали смолою та викочували у пір'ї, а під час демонстрацій все частіше почали лунати революційні гасла. Почався процес створення місцевого ополчення.

Конфлікт загострився в 1794 р. під час чергового збору податків. 16 липня 1794 р. натовп повстанців зібрався біля Боуер-Хілл, будинку, де перебував сенатор Невіл. Почалися сутички, і Невіл застрелив одного демонстранта. Сенатор заховався в будинку, видав рабам зброю та підготувався до оборони. Натовп лише збільшувався. В ніч на 17 липня, до Бауер-Хілла прибули 10 федеральних солдатів, щоб підсилити оборону будинку і супроводити Невіла в

безпечне місце. До ранку, близько 700 озброєних повстанців оточили будинок і вимагали капітуляції. Почалася перестрілка. Після години боїв, троє правоохоронців, та командир повстанців Джеймс Макфарлейн були вбиті. Повсталі захопили та спалили будинок Невіла й вирушили на Пітсбург. Ополченці збиралися помститись за «вбивство» Макфарлейна. До 1 серпня 1794 р. Близько 7000 повстанців зібралися на Бреддоківському полі (за 8 миль від Пітсбурга), та підготувалися до штурму. Щоб виграти час, міська влада спробувала провести переговори з повстанцями, поки федеральний готувався дати їм відсіч [3, 18].

Президент Джордж Вашингтон, відповідно до Закону про міліцію 1792 року, отримав дозвіл від судді Верховного суду Джеймса Вілсона мобілізувати армію для боротьби з заколотом у Західній Пенсильванії. Вашингтон зібрав 12950 федеральних солдатів, та розпочав придушення повстання. Коли армія йшла до західної Пенсильванії, Вашингтон особисто поїхав на огляд своїх бійців у вересні 1794 р. Це був перший і єдиний раз, коли президент Сполучених Штатів очолював військо в активній кампанії. До жовтня 1794 р. Федеральна армія захопила Пітсбург, через що в рядах повстанців почався розлад. Керівники повстання втекли на кордон, тоді як федеральна армія почала арештовувати підозрюваних у повстанні [4, 23]

Після придушення виступів, 20 людей опинилися під звинуваченням. Однак, лише десять осіб виступили перед судом, і лише двоє були засуджені за державну зраду. Задля демонстрації президентського милосердя, Джордж Вашингтон підписав їм амністію, та врятував від смертної кари [5, 472].

Отже, за кілька років після успішного завершення Війни за незалежність, в Сполучених Штатах Америки відбулося антиурядове повстання. Воно виявилось першим із багатьох випробувань, які чекали на нову державу. Однак, Джордж Вашингтон зміг відреагувати на повстання та дати приклад наступним лідерам як діяти у схожих ситуаціях. Уряд США продемонстрував стійкість та міць федеральної влади та її законів. Повстання через віскі дало поштовх до формування в Америці політичних партій, які мали різне бачення податкової та фінансової політики. У 1801 р. до влади прийшов Томас Джефферсон (лідер Республіканської партії) та скасував податок на алкоголь.

Список використаної літератури

1. Kohn H. The Washington administration's decision to crush the Whiskey Rebellion / H. Kohn // The Journal of American History. – №3. – 1972. – С. 567–584.
2. Slaughter T. The Whiskey Rebellion: Frontier Epilogue to the American Revolution / T. Slaughter. – Washington, 1988. – 244 с.
3. Crow J. The whiskey rebellion in North Carolina / J. Crow // The North Carolina Historical Review. – № 66. – 1989. – С.1–28.
4. Филимонова М. А. Хью Генри Брекенридж и культура американского фронта в конце XVIII в. / М. А. Филимонова // Исторические записки. – Вып. 32. – 2012. – С. 17 – 27.
5. Согрин В. В. История США: учебное пособие / В. В. Согрин. – СПб: Питер, 2003. – 486 с.

Науковий керівник: к.і.н, доцент Кіреєва В. О.

Сіренченко А. С.

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

ПОПУЛЯРНІ УКРАЇНСЬКІ АКТОРИ РАНЬОГО ПЕРІОДУ КІНЕМАТОГРАФУ: ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІРИ ВАСИЛІВНИ ХОЛОДНОЇ

Ранній період кіномистецтва пов'язаний з ім'ям багатьох талановитих акторів. До плеяди кінозірок першої третини ХХ ст. по праву належить видатна українська акторка – Віра Холодна, яка своєю талановитою грою у німому кіно, покорила серця мільйонів кіноглядачів по всьому світі.

Віра Левченко народилася 5 серпня 1893 року в місті Полтава в сім'ї викладача Василя Левченко. Вже через два роки помер її дід, і бабуся вмовила мати Віри переїхати з малечю до

Москви. В їхньому домі часто збиралися гості і грали в «живі картини»: обиралася група «артистів», яка ставила сценки з відомих творів, а інша група повинна була відгадати, що ті показують. Це дуже подобалося маленькій Вірі, тому вона достатньо рано навчилася читати – прагнула знайти більше ідей для «живих картин» [3, 26].

В десять років її відправили у відому на той час гімназію Перепьолкіної. Разом з класом побувавши у Великому театрі Віра захопилася балетом. Вона вмовила батьків, щоб ті віддали її до балетної школи при Великому театрі, але стати балериною Вірі так і не судилося. Бабуся була категорично проти таких занять, обумовлюючи це тим, що порядна дівчина не повинна таким займатися. Через рік Віра вже повернулася до гімназії.

В 1905 році помирає батько Віри від запалення легень. Але, попри втрату, мати Віри намагалася не показувати своїх емоцій дітям. Тому, життя Віри докорінно не змінилося: вони продовжували сім'єю ходити до театру та грати в «живі картини». Саме з цього часу починається захоплення театром. У гімназії дівчина завжди брала активну участь у виставах [5, 28].

На випускному балу в гімназії Віра познайомилася з молодим юристом Володимиром Холодним. Він був одним із перших російських автогонщиків і видавав першу в Російській імперії спортивну газету «Ауто». Дівчина також захопилася автомобільними перегонами [1, 19].

Віра і Володимир одружилися і вже через два роки в них народилася донька Євгенія, а пізніше вони всиновили ще одну дівчинку – Нонну [3,30].

З 1910 року Віра почала захоплюватися кіно. Особливо її вражала гра акторки Асти Нільсон. Можливо саме вона надихнула Віру піти на кастинг у 1914 році в компанію «В. Г. Талдыкин и Ко». Але, на роль її так і не взяли [2, 232].

З початком Першої світової війни, Володимир Холодний вирушив на фронт. В той час Віра знову вирішила ризикнути й піти на проби до компанії «Тиман и Рейнгард», режисер тоді знімав «Анну Кареніну». Віра Холодна з'явилася лише у двох епізодах цього фільму, адже режисер в ній не розгледів таланту, але, під час перегляду цього фільму, її помітив співвласник компанії Пауль Тиман, який написав для Віри рекомендацію до Євгена Бауера – режисера компанії «Ханжонков и Ко».

Євген Бауер тоді готувався знімати містичний фільм про кохання «Песнь торжествующей любви». Побачивши Віру, він одразу взяв її на роль. Цей фільм мав великий успіх. Не чекаючи на прокат фільму, Бауер почав знімати Холодну в наступній мелодрамі – «Пламя неба» [4, 85].

За рік Віра знялася у тринадцяти фільмах. В основному це були мелодрами, котрі принесли акторці визнання та славу. Віра Холодна стала знаменитою. Вона почала з'являтися на обкладинці журналів та листівках. Несподівано, Віра стала законодавицею моди. Холодна сама створювала моделі суконь, підбирала тканину, сама прикрашала капелюхи [2,233].

В серпні 1915 року дізнавшись, що Володимир Холодний був тяжко поранений в бою під Варшавою. Віра покинула роботу й поїхала до чоловіка у госпіталь. Після одужання Володимира, пара поїхала до Москви, але, Холодним не вдалося побути разом, адже на Віру чекала вся знімальна група в Сочі. Згодом, вона повернулася до Москви, але й тут її чекали зйомки. Володимир часто перебував удома на самоті й це йому швидко набридло, тому він знову поїхав на фронт [3, 120].

За чотири роки Віра знялася у вісімдесяти фільмах. На початку 1917 року вийшов один з кращих фільмів Віри Холодної «У камина». Після успіху цього фільму режисер Д. І. Харитонов посилив правила на кіностудії. Зокрема, він зменшив час на зйомки фільму [4, 136]. За цей рік Віра знялась у дванадцяти фільмах, кожен фільм займав 3 тижні. Серед відомих фільмів з її участю цього періоду можна назвати «Позабудь про камин, в нём погасли огни...», «Камин потух», «Молчи, грусть, молчи...», «Сказка любви дорогой» [1, 296].

У Дмитра Івановича з'явилася ідея зняти фільм про саму Віру Холодну під назвою «Тернистой славы путь». Сюжет фільму є повністю правдивим, його узгоджували з самою Вірою та її чоловіком. Глядачі були розчаровані фільмом: у ньому не було ні одкровенень, ні

таємниць, ні сенсацій. Ніхто не хотів вірити, що Віра Холодна вірна дружина, мати та щаслива жінка [5,29].

В 1918 році акторка поїхала на зйомки в Одесу. Там вона посилася в готель з поганими умовами (номер не обігрівався). До того ж під час концерту для професійної спілки театральних художників Одеси, що відбувся восьмого лютого 1919 року і в якому брала участь Віра Холодна, в театрі було холодно, гості сиділи в шубах, а актори виступали у звичайних платтях. Після цього концерту вона захворіла. Лікар встановив діагноз – «іспанка». Акторка прохворіла вісім днів. 16 лютого 1919 року Віри Холодної не стало. Собор, де прощалися з Вірою Холодною був переповнений шанувальниками її акторського таланту [5, 29].

Отже, вивчаючи життя та діяльність видатної української акторки часів німого кіно – Віри Василівни Холодної, можна простежити шлях жінки-кар'єристки, яка попри життєві перепони досягла значних успіхів у кінематографічному мистецтві. Вона залишила по собі значний творчий доробок, яким захоплюються до наших днів.

Список використаних джерел та літератури

1. Гинзбург С. С. Кинематография дореволюционной России. – М.: Аграф, 2007. – 508 с.
2. Мозгова С. І. Мадонна из мрамора. Вера Холодная / С. І. Мозгова // 100 великих женщин. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. – С. 230 – 236.
3. Прокофьева Е. В. Королева экрана. История Веры Холодной. – М.: И.Г.С., 2001. – 207 с.
4. Соболев Р. П. Люди и фильмы русского дореволюционного кино. – М.: Искусство, 1961. –177 с.
5. Холодная С. Воспоминания о сестре (рус.) // Советский экран : журнал. – 1990. – 14. – С. 28–29.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Мотуз В. К.

Цап Т. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СКАРБИ СІМ'Ї ПОЛУБОТКІВ: МІФІЧНІ ТА РЕАЛЬНІ

І досі побутує легенда про незвідані скарби наказного гетьмана Павла Полуботка, пошуки яких тривають до наших днів [1; 2; 3]. У ній йдеться про те, що 1720 р. в англійському порту з'явилася шхуна, яка привезла таємничий вантаж із далекої України. Це були золоті карбованці зі скарбниці Війська Запорізького, які згідно із заповітом гетьмана поклали на збереження в банк. Воля Полуботка була така: гроші мають бути повернені в Україну тоді, коли вона стане незалежною [6, 7]. Хто ж такі Полуботки? Як їм вдалося стати найбагатшими людьми свого часу в Україні–Гетьманщині?

Полуботки – давній козацький рід, політична кар'єра, яких пішла у гору ще за часів гетьманування Б. Хмельницького [7, 19]. Дослідники стверджують, що саме від Артема Полуботка, який був за походженням міщанином, а згодом стає чернігівським сотником, рід стає старшинським. Батько майбутнього наказного гетьмана Павла Полуботка – Леонтій Полуботок, який за часів гетьманування І. Брюховецького був чернігівським писарем дуже швидко піднімався по кар'єрних сходах. З 1671 р. він став чернігівським сотником, а після обрання Самойловича гетьманом – генеральним бунчужним. У 1678 р. він був уже генеральним осавулом й отримав перші маєтки, а з 1685 р. – переяславським полковником. Одруживши свого сина на племінниці Самойловича Євфимії, полковник увійшов до найближчого оточення гетьмана.

Перебуваючи на державних посадах Леонтій Полуботок не гребував можливістю поліпшити свої статки. Збагачувався він за рахунок землі, адже земля – це найголовніший актив козацької еліти у XVI–XVIII століттях. В універсалі чернігівського полковника І. Силича є відомості, що Л. Полуботку належить маєтність Розсудовщина, збудований ним млин на р. Борзні, а також вказано, що Полуботку було дозволено збудувати рудню. З 1669 р. він активно скуповує землі. Так, у 1674 р. було куплено двір і город у містечку Понорниці за 24 копи грошей в Чернігові, а в 1675 р. – «дворову землю» за 150 золотих польських. У 1680 р.

Леонтій придбав за 300 золотих двір у Чернігові та в Іллінському монастирі – млин у Понорниці за 325 золотих [4, 57].

За часів гетьманування Мазепи, Леонтія Полуботка було арештовано, але згодом звільнено. У вересні 1687 р. Мазепа своїм універсалом закріпив за ним нові володіння: куплені землі і млини на р. Убеді та в 1689 р. – володіння руднею у Любецькому ключі. Загалом же, згідно з царською Жалованою грамотою від 22 вересня 1690 р., за Л. Полуботком закріплювалися у вічне володіння даровані й придбані села й угіддя в Чернігівському і Переяславському полках: Губичі, Розсудів, Савинки, Довжик, Наумівка, Козленичі, Киселівка, Внуківка та інші з руднями і млинами [4, 58].

Після смерті батька Павло Полуботок став єдиним спадкоємцем маєтностей. Він активно займався господарською діяльністю, скуповуючи гаї, угіддя й землі й осаджуючи на них слободи. 18 червня 1703 р. П. Полуботок отримав від Мазепи другий універсал, в якому зазначалося, що «значній и заслуженій товариш П. Полуботок «презентуваль» свої купчі записи на «кгрунта Мишуковський, Семакувській, Вергевській свои власні, вьчистою куплею....» [4, 60].

В універсалі за листопад 1705 р. вказано, що Полуботку було дозволено влаштувати млин та греблю біля с. Боровичів. У 1706 р. він купив дві сіножаті за 200 золотих та у військового товариша В. Надовецького придбав двір у Бобровиці з домом, городом і садом за 800 золотих та 15 осьмачок жита. Взимку і влітку 1708 р. були придбані: ґрунти й угіддя в с. Довжику, млин на р. Білоусі, двір у Чернігові – на загальну суму 930 золотих, 10 осьмачок жита і 2 осьмачки пшениці [5, 22-23].

Після переходу Мазепи на бік Карла XII, Полуботок залишився вірним цареві. Прибувши у Глухів за наказом царя, він сподівався на нову посаду – гетьмана Війська Запорізького, але Петро I поставився з недовірою до особи Полуботка, зважаючи на його незалежну вдачу й «хитрості». Гетьманом було обрано І. Скоропадського.

14 листопада 1708 р. Полуботку, як «відшкодування» за втрачені сподівання й враховуючи його «вірність» було видано Жалувану грамоту. За якою йому належали села в Сумському полку, в Лубенському уїзді – Михайлівське з млинами, озерами та іншими наближеними селами. Другу Жалувальну грамоту він отримав 22 грудня 1708 р., за яким йому належали села: Подгурне, Пески, Пчельське, Вибли, Орловка, Криски, Псаровк [4, 61]. За цими двома грамотами П. Полуботок, за підрахунками вчених, володів понад 2 тис. дворів посполитих та міщан і після Скоропадського став найбагатшим «державцею» в Україні–Гетьманщині.

Після арешту 1724 р. спеціальна комісія на чолі з О. Румянцевим провела опис рухомого і нерухомого майна самого Полуботка та двох його синів Якова і Андрія. Комісією була складена «Книга пожиткам бывшего полковника Павла Полуботка и детей его Андрея и Якова Полуботка», яка збереглася до нашого часу і дає точні відомості про стан маєтків та багатства сім'ї Полуботків. У «Книге пожиткам...», зокрема дається детальний опис садиби Полуботка в Чернігові. Вказується, що двір його знаходиться за р. Стрижнем, 4 кам'яні «палаты» та 3 «горниці». Опис «палаты» виглядає таким чином, «...Палата, вь ней иконь большихъ двъ, писанныхъ на деревь, вь томъ числь одна вь рамя, столь длинной, на немъ килимъ пестрой, лавки убиты сукномъ зеленымъ, на прибитъ коверъ одинъ, в той же палатъ 5 стуль, убыть сукномъ, одно стуло убито кожею пестрой.....» [8, 1]. «Горница» має такий вигляд: «Горница, вь ней иконь, писанныхъ на холстинъ 30, его Полуботкова отца персона; вь оной же горницъ столь, на немъ килимъ пестрой лавки убиты сукномъ краснымъ, на стьнь прибиты 3 килима пестрыхъ стьнные часы и 6 стуль, убиты сукномъ краснымъ, седьмое кожею» [8, 2]. При спальні – кімната в ній чимало ікон, на стінах – килими, стіл круглий, «на верху оных хором чердаки 2, в сенях 2 фонаря, крыльца, над ними зделаны летние покои» [8,3]. В цьому документі також вказується, що в с. Михайлівці, Сумського полку Полуботок мав свій двір, де знаходиться світлиця і алкір. Подаємо опис майна в світлиці «Въ светлицъ три образа большихъ листовыхъ вь рамахъ. 1 безъ рамя, да двъ меньшихъ вь рамахъ не, разнихъ позолоченных; гербъ Императорского Величества, рьзное шкафъ и поставецъ и столь, ноги

разные же, печь кахлювая, полощованная, 3 окна съ окончинами, а въ комнату кровать рѣзная съ верхомъ на слупахъ позолоченныхъ, и 7 оконъ съ окончиками» [8, 47].

У «Книзі пожиткам...» Полуботків про казкові скарби, барилець із золотом не згадується. Зате в ній детально описується фамільні коштовності, дорогий одяг, сувої сукна, оксамиту та тонкого полотна тощо. «Шкатулка зеленая, обита нельзомъ бѣлымъ, въ ней 7 ящичков, въ онѣхъ ящичкахъ положено: одинъ перстень золотой, въ немъ камень аматистовой, по краямъ того перстня искры яхонтовые красныя, на камнѣ вырезано его, Полуботковъ, гербъ [8, 4]. Всього в описі зазначено 20 золотих перстнів, 2 золоті обручки, 6 золотих і срібних хрестів, 4 серег золотих, 6 золотих ланцюжків, низки перлів, 2 скрині столового срібла – і це тільки коштовності самого Полуботка. Також відомо, що при конфіскації було вилучено: 24 мішки та 82 невеликі «пів мішки» «єфримків» (срібних талярів). У кожному мішку було срібних монет на 200 руб. та у пів мішку – на 100 руб. В описі також присутня інформація про коштовності та гроші синів Павла Полуботка та їхніх родин.

Отже, з вище сказаного можна дійти висновку, що Павло Полуботок був справді одним з найзаможніших козацьких старшин і найбільшим землевласником Гетьманщини свого часу, але підстав твердити про «казкові» багатства і скарби, які блукають банками Європи ми не маємо.

Список використаних джерел і літератури

1. Сокровища українського гетьмана (П. Полуботка) // 100 знаменитих загадок истории. – Харьков, 2006. – С. 231–236.
2. Мельник Л. Скарби Полуботка // Історія України. – 2001. – №37 – С. 1–4.
3. Войтенко В. У передчутті «... скарбів». Гетьман П. Полуботок. Українська культура. – 1993 – №1 – С. 24–25.
4. Мельник Л.Т. Маєтності та скарби Полуботка // Український історичний журнал. – 2000. – №5 – С. 57–68.
5. Миллер Д.П. Архивы Харьковской губернии // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Вып. 13. – 1902.
6. Юно Б. Скарб Полуботка, або Скільки Україні заборгувала Велика Британія? // Місто. – 2010 . – 17 лютого. – С. 7.
7. Вертіль О. Павло Полуботок і його нащадки. // Урядовий кур'єр. – 2010. – 16 жовтня. – С. 19.
8. Книга пожиткам бывшего черниговского полковника Полуботка и детей его, Андрея и Якова Полуботка // Чтения в имп. Обществе истории и древности российских при Московском университете. – Москва, 1862. – Кн. 3 (июль-сентябрь) – С. 1–133 + I–IV (Режим доступа до ресурсу: https://viewer.rusneb.ru/ru/005664_000048_RuPRLIB12050839?page=7&rotate=0&theme=white)

Науковий керівник: д.і.н., професор Масненко В. В.

Чистякова К. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ УКРАЇНЦІВ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У радянській історіографії проблема політичних настроїв українського народу майже не вивчалась науковцями. Лише в 90-х рр. ХХ ст., коли Україна стала незалежною, українські історики почали активно досліджувати дане питання. Однак, багато дискусійних моментів пов'язаних з ним досі залишаються нерозкритими, зокрема ставлення українського населення до підписання пакту про ненапад 1939 р., а саме до міжнародній політики Радянського Союзу напередодні Другої світової війни. Недостатня вивченість цієї проблеми спонукала авторку до проведення наукової розвідки у відповідному напрямку.

Наприкінці 30-х рр. ХХ ст. відбулося загострення політичних відносин країн Європи. Незважаючи на поразку у Першій світовій війні, Німеччина стала досить потужною країною, яка мала амбіційні плани щодо перерозподілу світу [4, 397].

Посилення на міжнародній арені Німеччини дуже турбувало інші європейські країни. Ведення дипломатичних відносин з А. Гітлером та його союзниками не давало вагомих результатів. Світ перебував на порозі війни. Наприклад, Англія та Франція, прагнули подавити

агресивну політику Німеччини, вони намагалися вирішити спірні питання за допомогою встановлення дипломатичних відносин, тобто, шляхом укладання мирних договорів [1, 97].

Загалом, ці дві держави прагнули налагодити свої відносини з СРСР, задля об'єднання своєї сили проти спільного ворога – Адольфа Гітлера. З цього приводу в 1935 р. велися дипломатичні зустрічі між англійськими та радянськими дипломатами. Так, вже на початковому етапі переговорів Радянський Союз підтримував пропозиції англійських дипломатів. Сталін неодноразово засуджував дії гітлерівців. Але, на завершальній фазі переговорів між Великобританією та Радянським Союзом переговори зайшли у глухий кут [3, 16].

Втім Радянський Союз вів переговори не лише з Англією та Францією, але й з Німеччиною. Невдовзі, радянсько-німецькі відносини стають міцнішими. Головною метою переговорів Німеччини та СРСР було перш за все підписання договору про ненапад, що в однаковій мірі прагнули обидві сторони [2, 120]. Так, 23 серпня 1939 р. було підписано пакт про ненапад або як він згодом ввійшов і історію пакт «Молотова-Ріббентропа» [3, 14], а вже 28 серпня цього ж року було підписано договір про дружбу і кордон [4, 398].

Така корінна зміна радянської політики щодо нацистської Німеччини не вкладалася в голову простого населення. Натомість, радянський уряд почав проводити політику активної пропаганди «давньої дружби з Німеччиною» [1, 124].

Українське населення по-різному сприйняло підписання пакту про ненапад, адже одні підтримували політику радянського керівництва, а інші навпаки засуджували дії Сталіна по відношенню до інших країн. Однак, серед населення все частіше ширилась думка про неминучу війну [5, 63].

Ця подія буквально перевернула людську свідомість з ніг на голову: «Оце так новина, дивувалися в Києві. – Думали й очікували, що на днях розпочнеться війна з Німеччиною, а тут вийшло зовсім навпаки!». Військовослужбовці, читаючи статтю в пресі про підписання пакту між Радянським Союзом та Німеччиною, запитували один одного: «Як заклятий ворог може стати найщирішим другом?» [1, 52].

У повідомленнях НКВС про настрої українського селянства перед Другою світовою війною проглядалися дві протилежні думки, які були найбільш поширеними в суспільстві: з одного боку, спостерігалось відчуття неминучої війни, страх та тривога за своє майбутнє; з іншого – населення сподівалося на швидку війну та зміну влади в країні. Не було новиною, що українці вороже ставилися до радянської влади. Населення не пробачило кремлівській владі Голодомор 1932–1933 рр. Тому, пам'ятаючи, як у Першій світовій війні, німецькі війська добре ставилися до українців, незначна частина населення сподівалася на війну, та швидку зміну влади. «Як надоїло мені працювати в колгоспі, працюєш і не знаєш, за що. Тут ще й з війною нічого не чуто, Гітлер і поляки мовчать. Скоріше б війна з Радянським Союзом, стріляти я вмю, чоловік зі п'ять відправив би на той світ, тому що так жити неможливо» [5, 981].

Водночас негативна оцінка щодо підписання договору про ненапад між Німеччиною та Радянським Союзом виникла в письменників, юристів, а також простих робочих. «Не уявляю собі, як тепер буде з антифашистською пропагандою, – переймався письменник А. Шиян. – Радянському уряду доведеться зараз іти на великі поступки і миритися з фашистами. По-новому обробляти суспільну думку громадян, адже кожний піонер знає, що фашист – це наш заклятий ворог і раптом – дружба». «Докоряли Англії та Франції, що вони зрадили в Мюнхені Чехословаччину, а те, що ми тепер зрадили в Москві Польщу перед Німеччиною, про це не кажуть». – стверджував типографський наборщик киянин Кухарчук [5, 970].

Варто зазначити, що напередодні Другої світової війни, досить критично оцінювало пакт і міське населення. Адже, після укладання радянсько-німецьких договорів, виконання обов'язків лягло на плечі простого населення, яке до того ж перебувало у складному матеріальному становищі. Виникало занепокоєння, що домовленості між СРСР та Німеччиною, можуть негативно вплинути на економічне становище країни, оскільки,

Радянський союз за «торгівельною угодою» змушений був відправляти гітлерівцям значну частину продуктів харчування [3, 17].

У результаті проведення наукової розвідки щодо політичних настроїв українського населення напередодні Другої світової війни, її авторка дійшла висновків, що хоча партійне керівництво й зазначало про те, що пакт «Молотова-Ріббентропа» збереже «мир» в усьому світі, багато хто з цим не погоджувався. Та й взагалі все частіше серед населення лунали заяви про те, що альянс 1939 р. призведе до війни. Невдовзі стане зрозуміло, що настрої населення, щодо початку війни були небезпідставними. Вже 1 вересня 1939 р. Німеччина вводить свої війська в Польщу. А вже 17 вересня 1939 р. радянські влада під приводом «захисту життя й майна українців», вводять свої війська в Польщу. Стало зрозуміло про справжні наміри Й. Сталіна та А. Гітлера. Так розпочалася Друга світова війна.

Список використаних джерел та літератури

1. Гриневич В. Неприборкане різногосся: Друга світова війна і суспільно-політичні настрої в Україні, 1939 – червень 1941 рр. : навч. посіб./ В. Гриневич. – Київ : «Ліра», 2012. – 508 с.
2. Гриневич В. Червоний імперіалізм. Друга світова війна і громадська думка в Україні (1939 – 1941). : навч. посіб. / В. Гриневич. – Київ : HREC PRESS, 2019. – 492 с.
3. Коваль В. М. Україна у Другій світовій і Великій вітчизняній війні (1939 – 1945) : навч. посіб. / В. М. Коваль. – Київ : Альтернативи, 1999. – 336 с.
4. Кульчицький С. В. Історія України : навч. посіб. / С. В. Кульчицький. – Київ : Літера Л.Т.Д, 2015. – 544 с.
5. Радянські органи державної безпеки у 1939 – 1945 р. : документи ГДАСБ України / Г. Боряк, С. Кокін, О. Лисенко. – Київ : «Києво-Могилянська академія», 2009. – 1304 с.

Науковий керівник: к.і.н., ст. викл. Мотуз В. К.

ФІЛОСОФІЯ

ПРОБЛЕМИ МЕДІА-ПРОСТОРУ В «ЗАХІДНИХ» ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ

В пострадянських суспільствах можна спостерегти вельми високий рівень ідеалізації всього того, що традиційно асоціюють із «заходом». Очевидно, що успіхи цих країн поза сумнівом, проте і міфічних моментів вистачає. Одним з найпоширеніших міфів (після «американської мрії», звісно) можна вважати міф про неймовірну свободу слова, що панує на «заході»: в теорії, там чи не рай для вільнодумства.

Проте на практиці медіапростір в «державих розвинутого капіталізму» страждає від тих самих проблем, що й самі держави. Ні про які «рівні можливості» у світі з обмеженими матеріальними ресурсами, контроль над якими знаходиться у невеликого кола людей, не може йти і мови. У більшості сфер, в тому числі – в медіасфері, існує декілька великих гравців, що тісно пов'язані з владою, або є її частиною. Для прикладу можна згадати короткий конфліктний епізод з інформаційно-політичного життя США, пов'язаний з т. зв. «Sinclair Script» (Сценарій Сінклера) [1]. Суть полягала в тому, що на деяких інтернет-ресурсах почали з'являтися ролики («нарізка» з багатьох - приблизно 35-40 каналів), де ведучі новин з різних каналів проголошували одночасно однаковий текст. Як би ми не ставилися до змісту самого послання, це підтверджує нашу тезу про те, що на ринку ми маємо справу з гігантами, котрі, якщо і не володіють монополією на інформування населення, то, як мінімум, здатні впливати на великі аудиторії суто за рахунок кількісних показників. Другим прикладом ставлення до рівних можливостей та рівного представництва в ЗМІ у США, є історія, що наводить Іен Шапіро [2]. Конституційний Суд США розглядав питання про те, чи не суперечить можливість вкладати необмежену кількість грошей у медіасферу законам про рівне представництво в інформаційному полі. Хоча є очевидним, що шанси бути почутим у телемагната (чи політика, що має хоча б один канал державного масштабу) і незалежного журналіста є зовсім нерівними, більшість суддів все ж висловилися за те, що вони не в праві забороняти людям витратити гроші на власний розсуд. Таке ставлення держслужбовців демонструє, що інтереси фінансових еліт превалюють над знаходженням істини, яка, як відомо, «народжується» в рівноправній суперечці. Якщо слідувати показникам індексу свободи преси, визначеним організацією «Репортери без кордонів» [3], можна здогадатися, що в Європі ситуація не надто відрізняється від Сполучених Штатів, оскільки ситуація в більшості країн ЄС (як і в Штатах) позначена як «задовільна». Оскільки ми продемонстрували на двох показових прикладах, наскільки ця ситуація «задовільна» в США, здогадатися, в якому стані справи Європейського Союзу буде неважко. Проте, є одна суттєва різниця, на яку вказують навіть представники ЗМІ в Сполучених Штатах: з огляду на статтю Bloomberg Opinion [4] можна зрозуміти, що в Європі, на відміну від США, владою все ж таки здійснюється тиск на медіа. У статті згадано ситуацію у ФРН, де на великі соціальні мережі (Twitter, Facebook), що недостатньо активно борються з «hate speech»-ем, тиснули шляхом погроз багатомільйонними судовими штрафами. При цьому, як показала ситуація з блокуванням акаунтів Дональда Трампа [5], соцмережі в США також не бажають йти проти влади і готові навіть без видимого тиску прямо чи опосередковано діяти в інтересах тих чи інших сторін у політичній боротьбі. Попри те, що Перша поправка Конституції США захищає навіть «hate speech», це не змінює того, що і США, і ЄС мають багато спільних рис, що стосуються функціонування медіапростору. До ключових проблем медіа-простору на «заході» можна віднести такі. По-перше, свобода є, але велике питання в тому, в кого її більше, хоча воно й риторичне. По-друге, які створені механізми існують для функціонування свободи слова, адже сама по собі декларація свобод та невтручання держави (з відсутнім подальшим контролем) ще не є гарантією адекватної реалізації цих самих свобод. По-третє, у можливості вільно казати майже будь-що, є і зворотній бік. Ви майже ніколи не почувете про відповідальність для журналістів чи користувачів мережі за поширення фейків. Простір свободи слова одночасно є і необмеженим простором подвійних стандартів. До того ж, майже ніколи у розмовах про «свободу слова та

преси» ми не знаходимо згадок про соціальний контекст. Ми маємо на увазі те, що у людей є власні думки, є і групове мислення, і колективна уява; наявні приховані і явні соціальні суперечності; важливим є значення культури тієї чи іншої країни, рівень освіченості та вихованості людей, наявність політичної самосвідомості у громадян тощо. Маючи достатньо знань про стан соціуму, медіа не потребують постійного «килимового бомбардування» фейками чи пропагандою – якщо буде дозволено метафоричне висловлювання, іноді достатньо навіть заломленого сонячного променя, щоб у сухому лісі розгорілася пожежа. Грамотна маніпуляція колективною свідомістю здатна активізувати накопичений конфліктний потенціал, достатній, щоб дестабілізувати, штучно підвищити природну гетерогенність суспільства.

Література

1. Este J. Why are Sinclair's scripted news segments such a big deal? URL: <https://theconversation.com/why-are-sinclairs-scripted-news-segments-such-a-big-deal-94365>
2. Шапиро И. Бегство от реальности в гуманитарных науках. (368 с.)
3. 2020 Word Press Freedom Index. URL: <https://rsf.org/en/ranking>
4. Feldman N. Free Speech in Europe Isn't What Americans Think. URL: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2017-03-19/free-speech-in-europe-isn-t-what-americans-think>
5. Blocked: how the internet turned on Donald Trump. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2021/jan/12/blocked-how-the-internet-turned-on-donald-trump>

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Кретов П. В.

Врана А.О.

Черкаський національний університет ім.Б. Хмельницького

ФУНКЦІОНАЛІЗМ ТА ФІЗИКАЛІЗМ У ФІЛОСОФІЇ СВІДОМОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ВИБОРУ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Філософія свідомості є одним з найцікавіших напрямів сучасної світової філософії. Вона відзначається багатоваріативністю підходів та парадигмальних установок. За її понад сторічну історію закріпилася практика різнобічного розгляду кожної проблеми з, часом, радикально полярними позиціями. Найбільш дискусійними є проблеми природи свідомості та її внутрішнього досвіду як суттєвої ментальної ознаки. Вони мають принципове значення у визначенні позиції щодо механізмів вибору та його сутнісних характеристик.

Однією з головних проблем, що вирішує філософія свідомості є визначення співвідношення фізичного до психічного (так звана, психо-фізична проблема або *mind-body problem*). В нашому огляді ми зосередимось на розгляді варіантів її вирішення в межах функціоналізму та фізикалізму з позиції компаративістики щоб простежити їх наслідки на розуміння вибору.

Традиційно, існує багато різновидів функціоналізму, які можна умовно розділити на *теоретичний* (каузальний) функціоналізм («головне – визначити переживання через його каузальну роль, оскільки це засвідчує його реальність і дієвість і одночасно вкорінює його в повсякденній мові» [1, с. 111]), *матеріалістичний* (фізикалістський) функціоналізм (в якому ментальні процеси розглядаються як деякі функції, що відповідають за визначені типи поведінки, які реалізуються на базі нейрофізіологічних станів нервової системи – С. Шумейкер), *машинний* (обчислювальний) функціоналізм (представники цього напрямку Х. Патнем та Д. Деннет розглядають психіку як обчислювальний пристрій, а ментальні стани як обчислювальні стани, уподібнюючи каузальні відношення процесам, які відбуваються в машині Тьюрінга), *психофункціоналізм* (Н. Блок ототожнює ментальні стани з каузальними відношеннями), *редуктивний телеофункціоналізм* (Ф. Дретчке), *функціоналізм “мови думки”* (Дж. Фодор), *нейрофізіологічний* функціоналізм (П. М. Черчленд разом з П. С. Черчленд досліджують нейробіологічні основи свідомості, Я, прийняття рішення, етики, навчання та ін.), операції “глобального простору свідомості” (Б. Баарс) тощо [2, с. 132].

Значний вплив на становлення функціоналізму здійснив соціолог і економіст Г. Саймон, який інформаційно-процесуальний підхід пояснення економічної поведінки людини екстраполював на пояснення когнітивної та психологічної поведінки при прийнятті рішення. “У певному сенсі функціоналізм є спробою обійти проблему свідомості і тіла. Він надає філософський каркас, в рамках якого можна розробити наукову психологію без звернення до онтології особистості” [3]. Зрештою, функціоналісти розглядають свідомість як чисту функцію, безвідносно до платформи на якій вона працює. Йдеться про поширену аналогію між людським інтелектом та комп’ютерною програмою, постулювання редукованості феноменальних властивостей до нейропсихічних станів.

Народження комп’ютерної метафори для пояснення причинно-наслідкових зв’язків, які існують між ментальними станами та людським організмом відносно до роботи комп’ютерної програми, пов’язане з успіхами в створенні штучного інтелекту, комп’ютерним прогресом та творчістю Алана Тьюріга.

Зазвичай, коли обговорюють функціоналізм в загальному, мають на увазі саме *машинну* версію яку розвивав Г. Патнем. Разом з тим, тут виникає ряд запитань стосовно механізму реалізації та особливостей “функції” в залежності від її носія та питання принципової можливості реалізації всіх функцій свідомості іншим носієм. В ототожненні мозку з комп’ютером Патнем використовує мисленнєвий експеримент “Мізки в пробірці”, за яким деякий вчений отримує мозок піддослідного, розміщує його в пробірці з живильним розчином та інтегрує нейрони мозку з датчиками комп’ютера, що генерують імпульси, схожі на імпульси тіла і навпаки приймає імпульси мозку та обробляє їх. Таким чином, комп’ютер симулює віртуальну реальність, яку неможливо спростувати з позиції першої особи. Однак згодом сам Г. Патнем переосмислив свої погляди: “По суті, я хочу довести, що припущення, ніби ми насправді є мізками в посудині, хоч і не порушує жодного закону фізики й чудово узгоджується з усім, що ми переживаємо в житті, ніяк не може бути істинним. Воно ніяк не може бути істинним, бо воно певним чином є самоспростованим” [4, с. 19].

В ситуації коли ментальні стани детерміновані середовищем системи вибір виявляється передбачений наявними алгоритмами і якщо і має кілька можливих варіантів – то виключно тому, що вони допустимі системою. Тобто в такій ситуації мова не йде про суб’єктивний характер свідомості та свободу здійснювати вибір відповідно до моральних засад. Відсутність переживання досвіду вибору знеособлює його та автоматизує. Відповідно, вибір людини та програми не має особливостей, з чим не згоден Д. Деннет, який зауважує, що «насправді, має значення, з чого створюється психіка, – не можна створити здатну відчувати психіку з крем’яних кристалів, провідників і скла або з пивних банок, пов’язаних мотузкою» [5, С. 82]. Деннет розглядає свідомість не ізольовано, а як продукт біологічної еволюції.

Фізикалісти визнають, що свідомість не має самостійного онтологічного статусу, тому вона вкорінена (чи реалізована) в мозку або фізичному в найширшому розумінні. Разом з тим, як і для інших напрямків, для фізикалізму теж характерний значний спектр думок щодо свідомості: “максимальний і мінімальний фізикалізм, редуктивний та функціональний фізикалізм, стандартний та аномальний фізикалізм тощо [6, с. 10]. Загалом, фізикалісти стверджують, що фізичні факти тіла визначають (чи, навіть, відповідають) фактам ментального життя. Іншими словами, слабка версія фізикалізму – всі ментальні властивості залежать від фізичних процесів організму, сильна версія – кожна психологічна подія забезпечена нейрофізіологічним корелятом. Разом з тим, вони визнають, що жоден ментальний стан не може бути передбаченим, навіть за умови існування психофізичних законів, які їх визначають.

Спроба зрозуміти свідомість через глибоке пізнання фізичної реальності знаходить відгук і в українських дослідників, зокрема А. Синиця висловлює сподівання: “ймовірно, що саме емпірична наука зможе вирішити це питання (*mind-body problem, авт*), з’ясувавши усі механізми функціонування мозку й, як слід, дослідивши, за висловом П. С. Черчленд, яким чином нейрони знають? Втім, це станеться не раніше, ніж тоді, як будуть створені носії

штучного інтелекту, здатні не лише імітувати мисленнєву діяльність людини, а й відчувати й переживати дійсність” [Синиця, с. 39] .

Зведення ментальних станів до фізичних не прояснює людську ідентичність. Більше того, якщо прийняти тезу про їх тотожність – то вибір визначається як результат взаємодії нейронів та імпульсів. Примітно, що фізикалізм, як і функціоналізм не враховують дологічні, довербальні мотиви, які є ірраціональними за своєю природою. Ці мотиви вказують на релевантність вибору когнітивним настановам людини, розкриваючи її суб’єктивність та неможливість делегувати право вибору машині Тьюрінга.

Список використаних джерел

1. Вильянуэва Э. Что такое психологические свойства. / Э. Вильянуэва - М., 2006. - 255с.
- 2.Юлина Н.С. Тайна сознания: альтернативные стратегии исследования. / Н. Юлина. // Ч.1. Вопросы философии 2004, № 10. – С.125 –135.
3. Прист С. Теории сознания / С. Прист. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/prist01/index.htm>
4. Патнем Г. Розум, істина й історія / Г. Патнем. – К.: Альтернативи, 2003. – 232 с.
5. Деннет Д. Виды психики: на пути к пониманию сознания. / Д. Деннет Перевод с англ. А. Веретенникова. Под общ. ред. Л. Б. Маковой. – М.: Идея-Пресс, 2004. – 184 с.
6. Юлина Н. С. *Что такое физикализм? Сознание, наука, редукция* // *Философия науки* / Ред. И.П.Меркулов, ИФ РАН, М., 2006. – С. 9 – 44.
7. Синиця А. С. Конкретизація пізнавальних стратегій дослідження свідомості як об’єкта науково-філософської рефлексії. / А. С. Синиця // *Свідомість, мозок, мова: актуальні проблеми та міждисциплінарні досягнення: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конфер. (Львів, 19 – 20 квітня 2018 р.)*. Львів, 2018. – С. 210 – 212.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Кретов П.В.

Гонта В. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МІФ ХХІ СТОЛІТТЯ. ВПЛИВ МІФОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА СУЧАСНІСТЬ

Дивлячись на світ сучасний, здається, що віра у містичне та таємниче залишилася десь позаду. Звісно, час коли людина пояснювала своє існування через призму міфу вже давно пройшов, а на зміну прийшов час науки та техніки. Сучасній людині вже не потрібно вигадувати богів, місця проживання духів природи, – майже на всі її відповіді, відповідає наука та закони природи. Але, досліджуючи складну структуру міфу, можна зрозуміти, що його образи зовсім не залишились десь у давнині, і жодним чином сам міф нікуди не зникав, – міф набув нового сенсу, його вплив як і раніше складає частину людського життя і діяльності.

Вивчення міфу – це пошук глибинного зв’язку з нашою істинною природою і нашим місцем у космосі. Можна з упевненістю сказати, що немає жодного більш важливого аспекту, з яким би ми стикалися індивідуально і колективно.

У кожної людини є, або може бути, своя, особистісно міфологізована історія про те, що було відпочатку: про доісторичні часи, про перших людей, про древніх мудреців і ще раніше – коли з Нічого, з передвічного мороку і хаосу, з «первинного бульйону», з тотального безладу виник космос, що в перекладі з грецької, означає «порядок». «Міф – не що інше, як сама реальність, детермінована соціокультурним буттям» [1].

Міф проходячи крізь час, набираючи все нові сили впливу, трансформується під нові тенденції та погляди. Ми пам’ятаємо його як давні історії, уявлення предків, що передавалися з покоління в покоління. Здавалося б у сучасному світі наука витіснила все «таємниче» та недоказове, і міф залишився лише у спогадах та казках. Але якщо придивитися, можна побачити, що міф зовсім не так далеко залишився позаду, він прийняв нову форму, знайшов нові способи впливу на нас.

Міфологічні уявлення набувають все більшої сили та стають потужним атрибутом медіакультури. Р. Барт, як і пізніше його послідовники, інтерпретують міф як семіотичний феномен сучасної культури, як комунікативну систему [2].

Через бурхливий розвиток комунікативних засобів, формується тотальна міфологія, особливо через вплив екранних медіа. Завдяки інформаційному простору, у величезних кількостях продукуються художні, релігійні, політичні, соціальні та інші міфи. Міф став технологічним, який вже не спирається на давні архетипи, а трансформуючись «входить» в якийсь уже існуючий «вічний» міф. У результаті виникають думки про «панміфологізм» сучасності: присутність міфу відчувається у всіх проявах людської діяльності.

Міфологічні концепції мають відповідати певним вимогам сучасності:

1) міфологічна концепція повинна постійно демонструвати та закликати громадян суспільства до певних норм поведінки;

2) створення єдиного міфологічного світогляду, який відповідатиме індивіду маси й усій масі. Ця концепція є необхідною, через реагування суспільства саме на доступні і зрозумілі теорії. Міфологічна теорія має стати ідеалом, який відповідає прагненням усіх і кожного окремо.

Міфологічне коріння пронизує практично всі сфери сучасного суспільства, будь-які сфери сучасної культури. Прикладів тому можна виявити в надлишку навіть в області науки, що претендує на максимальну раціональність і об'єктивність у ставленні до світу.

Наука базується на затвердженні надії на досягнення істини, так що можна вважати, що в цьому сенсі наука також має міфологічну функцію. Звичайно, однією з установок, що можуть ввести ученого в оману, та загрожувати помилками – «абсолютизація тієї чи іншої методологічної програми». Впевненість у правильності обраної методики і методології є умова її успішного доведення до кінця (хоча і не єдина умова) але переоцінка, надмірна довіра до цієї програми легко призводить до помилок, міфологічному самообману [3].

У фольклорі багатьох народів існувало уявлення про те, що в міфічні часи люди мали чудові здібності: вони вміли літати, знали секрети вічної молодості і т.д., а потім втратили ці здібності, тому що втратили магичні прийоми. Можна сказати, що науково-технічна революція повернула людину в міфічні часи, і вона знову може літати, миттєво передавати повідомлення на величезні відстані і т.д.

Технічний розвиток збільшив можливості людини, але тим самим створив передумови витонченого придушення особистості і маніпулювання людськими масами. Люди все частіше піддаються омані, яку легко інкорпорує до свідомості шквал інформації. Техногенні катастрофи, війни із застосуванням новітніх засобів знищення супротивника, стихійні лиха – все це сприяє зростанню есхатологічних настроїв. Такі настрої призводять до конспірологічних настроїв, думки, що людський рід приречений на загибель. Такий емоційний вплив може доводити людину до параної, депресії та приреченості, що може стати доречним для панування та регулюванням над суспільством [4].

На теперішній час, ми маємо багато джерел різноманітної інформації через яку і потрапляють міфічні образи. Ми так само, як і давні люди, покликані зчитувати навколишній світ, який включає в себе «щоденний танець образів», породжений газетами, телебаченням, поп-культурою. Світ став більш «психологізованим». Міф говорить нам, що все відбувається усередині нас, саме там зустрічається зовнішнє з внутрішнім, де і знаходиться цілий світ. Тому, медіакультура стала такою популярною. На даний момент віртуальний світ став альтернативою реальному, там людина може стати ким завгодно. Великі можливості та вибір стали тією пасткою, що захопила нас всіх. Незважаючи на те, що кожному здається, що він сам обирає свій жанр в цьому безмежному інформаційному світі, міф завжди виявляється попереду, саме він виступає тією яскравою рекламою чи то сенсаційних новин, чи вірусного фейку, який захоплює нас і закликає зазирнути в нього глибше. Так ми опиняємося в комфортному для нас, але не завжди істинному віртуальному царстві, яке пронизує у всі сфери нашого життя.

Міфологічна свідомість посідає дуже важливе місце у формуванні світогляду сучасної людини, а також у формуванні загальних соціальних уявлень про світ та місце людини в ньому. Її можна описати як систему з власною моделлю часу і простору, яка містить такі інваріантні субстанції, як традиційність, колективність, синкретичність, символічність, метафоричність. Поява міфосвідомості була важливим початком для створення людської особистості, діяльності та віри. Міф став першою вірою людини в щось надприродне, заставив замислитися про те, що є щось чого людина не може побачити або відчути, але воно існує.

Література

1. Герчанівська П. Е. Варіативність і інваріативність міфологічної свідомості / П. Е. Герчанівська // *Культура і сучасність*. – 2013. – С. 33 – 39
2. Барт Р. *Миф сегодня* / Р. Барт // *Семиотика. Поэтика: избр. раб.* – М.: «Прогресс»; «Универс», 1994. – С. 72-130.
3. Пивоев В. М. *миф в системе культуры: (уч. пос. к спец. курсу)* / В. М. Пивоев. – Петрозаводск: Петрозаводская гос. консерватория, 1991. – 216 с.
4. Почепцов Г. Г. *Виртуальные войны. Фейки* / Г. Г. Почепцов. – Харьков: Фолио, 2019. – 507 с.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Кретов П. В.

Гончаренко В.А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

АПОЛОГІЯ ПРОСВІТНИЦЬКИХ ІДЕАЛІВ У ЧАС ГЛОБАЛЬНОГО НЕВІГЛАСТВА

Останні роки науковий та медійний дискурси заповнила повсюдність констатації тотальної кризи в усіх сферах та загалом стала мало не прикметою нашого часу. Чи є такі заяви обґрунтованими, особливо, якщо вони претендують на універсальність? Епоха постправди, fake news, Big Tech, піднесення популізму та радикальних ідеологій, засилля диванних експертів, токсичність соцмереж, одновимірність сучасної людини, інформаційне насилля, hate speech та загальне невдоволення демократичними інституціями наштовхують на думку, що світ у якому нам випало жити є далеко не найкращим з можливих, але якби ми мали змогу обирати між епохами, найбільш вірогідним вибором стало б сьогоднішнє. І на це є вагомі причини.

У ХХІ столітті ідеї Просвітництва вже не видаються революційними, радше тривіальними, але було б нерозумно заперечувати значення та тяглість просвітницької традиції на трансформацію світу загалом. В основі руху Просвітництва лежали такі концепти як гуманізм, прогрес, наука та розум. Сьогодні людство сприймає безліч благ наявних у щоденному житті як банальну данність, а не цивілізаційний здобуток, водночас сповідуючи прогресофобію, неминучий занепад західної цивілізації та нігілізм і цинізм як єдині ціннісні альтернативи жахам сучасного світу. Сучасний популяризатор науки Стівен Пінкер стверджує, що «Прогрес полягає в максимальному розмежуванні функцій соціального процесу, максимізації переваг для людей та одночасній мінімізації шкоди» [1, 107]. Саме віра у прогрес та науку як можливість покращення життя людства у глобальних масштабах докорінно змінило наш спосіб життя завдяки технологічній революції, науковим відкриттям, демократичним інституціям, що виступили гарантами громадянських прав та свобод, освіти, цифровізації, демократизації багатьох країн світу, відмові від насильства та засудження війни, всесвітній програмі боротьби з бідністю, хворобами, неписьменністю, тощо. Величезна кількість вчених, мислителів, громадських діячів що спільно працювали на те щоб наш світ став вільнішим та безпечнішим, сьогодні незаслужено забуті, ба більше, значна кількість людей навіть не усвідомлює наскільки різюче іншим було б їхнє життя ще п'ятдесят років тому. «Учені стоять на плечах гігантів, працюють групами, важко трудяться, нікому не відомі, й накопичують ідеї через усесвітні мережі. Не має значення, що ми піддаємо забуттю — учених чи науку. Зневага до відкриттів, які змінили життя на краще, — це вирок належному оцінюванню сучасних умов існування людства» [1, 78].

Станом на сьогодні світ не ідеальний і багато глобальних викликів такі як зміна клімату, пандемія Covid-19, військові конфлікти потребують конструктивного вирішення міжнародним товариством, проте усе вищезгадане не доводить відсутність поступу як такого. Відтак, С.Пінкер акцентує увагу на тому, що «Прогрес не може бути завжди монотонним тому, що розв'язання одних проблем породжують інші, нові проблеми» [1, 58]. Тому важливо підкреслити, що люди схильні перебільшувати у своїх судженнях про реальний стан справ, а різні джерела інформації та великі ЗМІ лише сприяють їм у грандіозному спотворенні реальності, що стало невід'ємним явищем сучасності, яке дослідник Ганс Рослінг влучно визначив як задраматизований світогляд. Він зазначає, що «Наш мозок часто перестрибує до висновків, не витрачаючи часу на міркування, що колись дозволяло нам уникати нагальної небезпеки. Так само наше швидке мислення і звичка усе перебільшувати – наші драматичні інстинкти – викликають помилкові уявлення та є причиною задраматизованого світогляду» [2, 23]. Перехід від задраматизованого світогляду до фактологічного завдяки залученню фактів та навичок критичного мислення є найкращим способом для кожного щоб переконатися, що світ де ми співіснуємо, є не таким турбулентним, як нам здається.

Список використаної літератури

1. Пінкер Стівен. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу / пер.з англ. Олена Любенко. – К.: Наш формат, 2019. – 560 с.
2. Рослінг Ганс, Рослінг Уля, Рослінг-Рьоннлюнд Анна. Фактологія. 10 хибних уявлень про світ, і чому все набагато краще, ніж ми думаємо / пер. з англ. Ірина Смельянова. – К. : Наш формат, 2019. – 320 с.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Кретов П.В.

Рогова Е. П.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МАСОВА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА СВІДОМІСТЬ: ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛЕЙ РЕЛІГІЙНОСТІ. (ЯК КОРЕЛЮЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНІ ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПОШУКИ І МАСОВІ МОДЕЛІ РЕЛІГІЙНОСТІ?)

Пропонуємо побіжним нарисом охопити та проаналізувати взаємодію індивідуальної та масової свідомості з позиції християнської культури, в яку вони вписані. Так як індивід є одиничним елементом соціальної структури, то намагатися розглядати їх окремо немає сенсу.

Масовій свідомості характерна тенденція до збереження традицій у тому розумінні, що закореніла релігійна обрядовість продовжує існувати в побуті широкого загалу на рівні поверхневого знання, механічного повторення обрядів та фрагментарного уявлення про духовність та її сакральні ціннісно-сенсовні аспекти. Парадоксально, але авторитет церкви як суспільного інституту від цього не страждає. Релігія надає перевагу колективному над індивідуальним, тому обряди, ритуали та служби проводяться не задля духовного збагачення чи трансцендентальних переживань кожного окремого парафіянина. Духовенству притаманний стан спокою, що проявляється у впевненості щодо панівного положення християнської ідеології та її морально-етичних настанов (щоправда вже давно в їхньому викривленому вигляді). Розмитість моральних кордонів, відсутність конкретики у віроповчальних настановах, незнання теоретичного біблійного матеріалу призводить до стану, який описується в книзі Об'явлень – «Я знаю діла твої, що ти не холодний, ані гарячий» (Об'явлення 3:15-16)

Отже, наголошувати на кризовому становищі сучасного християнства немає потреби, адже якщо ґрунтовно розбирати ідеологічні християнські засади, то очевидним стає те, що вони почали піддаватися трансформації ледь не після смерті останнього апостола. Сучасна ж картина світу свідчить, що християнство, як релігія не має можливості реабілітувати свої автентично-фундаментальні положення. Варто принагідно зазначити, що трансформації релігійних моделей грають двояку роль – з одного боку, адаптація християнської догматики до сучасних реалій надає можливість кожному долучитися до чогось «Великого» не змінюючи

докорінно свій *modus vivendi*, з іншого – втрачають вагомість оригінальні морально-етичні засади, зникає усвідомлення дуалістичної концепції земне\Небесне та розуміння місії Христа як посланника Божого на землі, яка полягала в тому, щоб навчити нас жити абстрагуючись від мирського світу та присвятити себе Царству Небесному: «Не збирайте собі скарбів на землі [...] а збирайте собі скарби на небі[...] Адже де твій скарб, там буде і твоє серце» (від Матея 6:20-21). Чи зберігає така настанова свою актуальність? А якщо так, то для якої кількості віруючих? Можливо і дійсно «багато званих та мало обраних»..? (від Матея 22:14)

Відмінність релігії від віри полягає в тому, що релігія проявляє себе в матеріальному просторі (величні храми, іконописна традиція, богослужбовий одяг, ритуальні обряди і т.п.) і саме ці зовнішні прояви в першу чергу сприймаються масовою свідомістю, тоді як віра є суто духовним виміром, який потребує фізичного прояву лише в моменти обумовлені в Святому Письмі (євангелізація, аскетичні практики, жертвність). Якщо християнство, на етапі свого становлення, рішуче відкинуло пропозицію поповнити ряди богів римського пантеону Ісусом Христом та одразу принципово закріпило за собою монотеїстичні позиції, то це ще не дає приводу вважати, що воно обов'язково претендувало на роль провідної всесвітньої релігії, єдиної істинної релігії – так. Але людська природа здобула перемогу над природою духовною і, як результат тривалих трансформацій, маємо релігію без віри, християнство без Христа. Нескладно передбачити, що така ситуація відкриє в майбутньому можливість до реалізації ідей екуменізму, а з часом і суперекуменізму.

Постмодерне сьогодення передбачає та активно педалує за допомогою медійного простору прояв індивідуалістичних позицій та нонконформізму по відношенню до релігії. Що є логічним – якщо релігійні моделі неспроможні задовільнити більшість індивідуальних екзистенційних вимог та стати сенсом життя, то це зробить щось інше. Духовні пошуки індивіда часто-густо набувають синкретичного та еклектичного характеру – з'являється зацікавлення філософією, теософією, гностичними течіями, релігійними практиками Сходу і т. п. Це є реакцією індивіда на неможливість, або небажання отримати відповіді на актуальні питання обмежившись виключно однією конфесійною парадигмою, чи релігією взагалі. «Бог мертвий!» – і досі доноситься до нас відлуння з 19го століття – «ми вбили його!»[6], тобто вбили ідею Бога, як щось, що більше не відповідає ні актуальним запитам особистості, ні насущним проблемам мас. В свою чергу, континуальне перебування індивіда в стані депривації має негативні наслідки для соціуму загалом, адже духовне, релігійне, культурне, політичне життя індивіда відображається в масовій свідомості і, як наслідок, поведінці, «бо тіло не є один член, а багато. Коли скаже нога, що не від тіла, бо я не рука, то хіба через це не від тіла вона?» (1-е до Коринтян 12:14-15). З іншого боку, екзистенційна криза індивіда нерідко слугує детермінантою духовного розвитку, містичних практик та переживань. Варто відмітити, що ці пошуки супроводжуються проявом сміливості індивіда та моментами навіть егоцентризму (в розумінні М. Штірнера). Індивід реалізовує свої хижацькі амбіції та не готовий поступатися власними позиціями заради чужих ідеалів. Напрочуд вдало оцінив ситуацію Жан-Поль Сартр: «У людини в душі діра розміром з Бога, і кожен заповнює її як може».

Підсумовуючи, зазначимо, що зіставлення індивідуального та суспільного не дає резонів ставити щось на перше місце за значенням, адже кореляція між масовим та індивідуальним відбувається відразу в декількох площинах: по-перше, на рівні усвідомлених та ціннісно-вмотивованих індивідуальних життєвих практик, що означає, насамперед вибір життєвого шляху як певного «символу віри». По-друге на рівні соціальної комунікації та самопозиціонуванні, людина має визначити та прийняти модель взаємодії з громадською opinією, що побутує в ідеальній та матеріальній культурах. Крім того не слід забувати, що людина на рівні рецепції наявної традиції може приймати базові смислові блоки релігійних сенсів цілком несвідомо, тобто лише за зовнішніми формами, без наповнення особистісними смислами, а з іншого боку може означати череду екзистенційних криз у процесі набуття власної ідентичності та формування особистості. Отже можемо зафіксувати як мінімум

когерентність між традиційно-парадигмальною релігійністю та релігійним бунтарством чи то особистими екзистенційними пошуками.

Список використаних джерел

1. Біблія. Переклад П. Куліша та І. Пулюя. – Відень, 1912. – 1054 с.
2. А. И. Осипов. Путь разума в поисках истины [електронний ресурс] - режим доступу: https://azbyka.ru/otechnik/Aleksej_Osipov/put-razuma-v-poiskah-istiny/
3. М. Штирнер. Единственный и его собственность. – Харьков: Основа, 1994 – 560с.
4. Ю. Николаев. В поисках Божества. – Киев: София, 1995. – 400 с.
5. І. Р. Козловський. Релігійна свідомість і релігійні практики населення сучасної України як предмет соціально-філософського аналізу. – Київ, 2007. 187 с.
6. Ф. Ницше, Веселая наука. – Харьков: Фолио, 2013. с. 46.

Науковий керівник: к. ф. н., доцент Кретов П. В.



СЕРІЯ

**ЮРИДИЧНІ НАУКИ.
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ.
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ І
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАУКИ.
ЕКОНОМІКА,
ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТУРИЗМ,
МЕНЕДЖМЕНТ**

**ПРАВознавство.
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА
ВЛАСНІСТЬ**

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАЕМНИКА В ВООРУЖЕННОМ КОНФЛИКТЕ ИЛИ ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ

Аннотация: В статье рассматривается использование наемников в вооруженных конфликтах или военных операциях. Наемники запрещены и наказываются всеми странами мира как самые серьезные военные преступления.

В статье в качестве одной из форм наемничества указывается использование наемников в вооруженном конфликте или военных действиях. Особо отмечается, что лица, набранные по найму из других стран, направляются на службу в целях подготовки к непосредственному участию в военном конфликте или военных действиях.

В статье особо отмечается, что как в первой, так и во второй Карабахской войне наемники, прошедшие специальную подготовку в Сирии, Ливане, Франции и других странах, сражались вместе с армянской армией против азербайджанской армии.

Ключевые слова: наемничество, использование наемников, последствия наемничества, уголовное наказание, оружия.

Ibadova A.B.

Center for Forensic Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan

THE USE OF A MERCENARY IN AN ARMED CONFLICT OR MILITARY ACTION

Summary: The article discusses the use of mercenaries in armed conflicts or military operations. Mercenaries are banned and punished by all countries of the world as the most serious war crimes.

The article indicates the use of mercenaries in an armed conflict or hostilities as one of the forms of mercenary activity. It is especially noted that persons recruited from other countries are sent to the service in order to prepare for direct participation in a military conflict or hostilities.

The article emphasizes that both in the first and in the second Karabakh war, mercenaries who underwent special training in Syria, Lebanon, France and other countries fought together with the Armenian army against the Azerbaijani army.

Key words: mercenary, use of mercenaries, the consequences of mercenarism, criminal penalty, weapons.

Во второй примечании статьи 114 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики указывается, что под наемниками понимаются лица, не являющиеся гражданами государства, участвующего в военном конфликте и военных операциях, не проживающие на его территории, а также не направленные для выполнения официальных обязанностей, действующие с целью получения материального вознаграждения.

Статья 114.1 Уголовного кодекса предусматривает вербовку, обучение, финансирование и другую финансовую поддержку наемников, а также об использовании их в военном конфликте и наказывается сроком от восьми до двенадцати лет [1, с. 100].

«Использовать» означает «воспользоваться кем-либо, чем-либо; употребить с пользой», то есть «с выгодой, в интересах кого-нибудь, в соответствии с чьими-нибудь выгодами» .

Под использованием наемника в вооруженном конфликте или военных действиях авторы понимают «зависимое выполнение приказов (поручений или распоряжений) виновного» [2,с. 32-33] ; «непосредственное привлечение его к боевым операциям или акциям военного характера как в районе боевых действий, так и за его пределами» [3,с. 249-251]; «непосредственное участие наемника в выполнении боевых заданий»; «направление их к месту ведения военных действий, отдача приказов о ведении этих действий, руководство действиями формирований, их подразделений или отдельных наемников и т.д.», «руководство

ими в вооруженном конфликте по решению разнообразных задач (боевые действия, насильственные действия в отношении военнопленных и населения, проведение террористических и диверсионных акций и т.д.) либо в военных действиях, связанных с ведением агрессивной войны»; «непосредственное участие самого наемника в боевых операциях во исполнение приказа (распоряжения) нанимателя для достижения целей последнего» и пр.

Все перечисленные мнения по вопросу действий, составляющих использование наемников, совершенно справедливы. Думается, что невозможно дать исчерпывающий перечень всех видов использования наемников. Полагаем, что следует обратить внимание на то, для чего используются наемники. Обязательным признаком объективной стороны наемничества в форме использования является обстановка совершения этого преступления - использование именно в вооруженном конфликте или в военных действиях.

Вооруженным конфликтом (слово «конфликт» происходит от лат. *conflictus* - столкновение) следует считать столкновение сторон, мнений, сил (государств, социальных групп, отдельных лиц), как правило, связанное с религиозными, территориальными и национальными спорами, племенной рознью и пр., с применением оружия. Следует обратить внимание на тот факт, что вооруженный конфликт может быть как международный (межгосударственный) так и внутригосударственный. По смыслу закона не имеет значения, в вооруженном конфликте какого характера используется наемник.

Под военными действиями следует понимать любые действия вооруженной борьбы между государствами, нациями (народами), социальными группами, в которой используются вооруженные силы как главное и решающее средство.

Под применением оружия понимается использование оружия по его прямому назначению.

Согласно статье 2 Закона Азербайджанской Республики “О служебном и гражданском оружии” от 30 декабря 1997 года под оружием понимаются приспособления и средства, предназначенные для уничтожения живой силы и других объектов, в том числе оборудования и сооружений, или предназначенные для метания, но эти устройства и средства могут быть использованы для уничтожения живой силы и других объектов[4,с.2] .

По закону различают следующие виды оружия:

1) служебное оружие — оружие, предназначенное для использования лицами, выполняющими обязанности, связанные с охраной жизни и здоровья людей, охраной природы, природных ресурсов, имущества, ценных и опасных грузов, специальных отправок;

2) гражданское оружие — оружие, предназначенное для самообороны, охоты и занятий спортом;

3) боевое оружие — оружие, используемое для выполнения служебного долга и боевой задачи;

4) боеприпасы - конструктивные устройства или предметы, предназначенные для ведения огня из соответствующего вида оружия;

5) холодное оружие-оружие, конструкция, размер и материал которого не предназначены для непосредственного производственного или хозяйственно-бытового использования, а специально предназначены для нанесения телесных повреждений при непосредственном контакте с объектом травмы, с использованием мускульной силы человека;

6) холодное стрелковое оружие-оружие, имеющее назначение поражать цель с расстояния объектами, получающими направленное движение за счет энергии мышц человека или механического устройства;

7) огнестрельное оружие-оружие, имеющее назначение на механическое повреждение или поражение цели с определенного расстояния направленным движением снаряда за счет энергии, возникающей при сгорании пороха или других легковоспламеняющихся веществ;

8) пневматическое оружие - оружие, предназначенное для поражения цели на расстоянии путем направления пули за счет энергии, генерируемой давлением сжатого воздуха или газа;

9) газовое оружие - оружие, предназначенное для временного поражения живой цели с применением слезоточивого газа, раздражителей, ядов, паралича или других сильнодействующих веществ;

10) оружие самообороны - пистолет (револьвер), механическое распылительное или газовое оружие с аэрозольной установкой, оснащенное слезоточивыми, раздражающими или на короткое время нервно-паралитическими веществами, предназначенное только для отражения нападения;

11) охотничье оружие - ствольное огнестрельное холодное или безрезьбовое холодное оружие, в том числе холодное стрелковое и пневматическое оружие, предназначенное для охоты на диких животных и птиц.

12) спортивное оружие — огнестрельное, холодное, в том числе холодное стрелковое и пневматическое оружие, предназначенное для использования в спортивных соревнованиях;

13) учебное оружие - оружие, предназначенное для обучения правилам обращения с оружием, его разборки и сборки, а также его использования независимо от его типа и исключаящее открытие огня из боеприпасов;

14) наградное оружие — оружие, выдаваемое любому лицу в качестве награды за особые боевые, служебные или спортивные заслуги, не имеющее возможности вести огонь поездами.

Оконченным наемничеством в форме использования наемника в вооруженном конфликте или военных действиях должно считаться с момента совершения любого действия по использованию в указанной обстановке хотя бы одного наемника.

Таким образом, состав преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 114 УК АР, по конструкции является формальным. Наемничество в форме вербовки, финансирования или иного материального обеспечения наемника, а также его использования в вооруженном конфликте или военных действиях является оконченным с момента совершения хотя бы одного из указанных в диспозиции действий в отношении хотя бы одного наемника.

Объективная сторона преступления, предусмотренного ч. 3 ст. 114 УК АР, выражается в участии наемника в вооруженном конфликте или военных действиях.

В юридической литературе участие понимается как непосредственное участие наемника в боевых акциях и операциях в ходе военного конфликта или военных действий; участие в рядах военных подразделений сторон конфликта и выполнения боевых заданий, в индивидуально-инициативном поражении противника; действия наемника, связанные с применением им военной силы; выполнение наемником поставленных задач по его использованию; непосредственное участие в подготовке, планировании, иди проведении боевых действий и военных операций; принятии им непосредственного участия в вооруженном столкновении на стороне любого участника конфликта

Нет возражений против таких определений участия наемника в вооруженном конфликте или военных действиях. Все они дополняют друг друга. Но полагаем, не будет лишним привести этимологическое значение слова «участие». «Участие» - «совместная с кем-нибудь деятельность, сотрудничество в чем-нибудь». В определении наемника, данном в ст. 47 Дополнительного протокола I к Женевским конвенциям о защите жертв войны от 1949 г. говорится о фактическом принятии участия наемника в военных действиях. Таким образом, в ч. 3 ст. 114 УК АР речь идет о действиях самого наемника, в то время как в ч. 1 анализируемой статьи говорится о действиях в отношении наемника. А это значит, что в названных частях предусмотрены разные составы преступлений.

Обязательным признаком объективной стороны преступления, предусмотренного ч. 3 ст. 114 УК АР является, как и при использовании наемника, обстановка - вооруженный конфликт или военные действия. Как указывалось ранее, такая обстановка может сложиться как внутри государства, так и между ними. Для квалификации действий наемника как участника этот факт значения не имеет.

Оконченным участие наемника в вооруженном конфликте или военных действиях является с момента совершения наемником хотя бы одного действия, подтверждающего

такое. Таким образом, состав преступления, предусмотренного ч. 3 ст. 114 УК АР, также формальный.

Совершение наемником других преступлений во время его участия в вооруженном конфликте либо военных действиях должно квалифицироваться по соответствующим статьям УК АР.

На первой Карабахской войне, так и во второй 44-дневной войне армянская армия воевала сотнями наемников из Ливана, России, Грузии, Франции и других стран [5,с.6]. Женщина-снайпер, попавшая в плен, в своем объяснении заявила, что армяне хорошо платили наемникам, и поэтому она присоединилась к отрядам наемников, чтобы заработать деньги.

Сбор наемников, обучение наемников, финансирование наемников, предоставление иных гарантий наемникам, использование наемников в военном конфликте или военных операциях запрещены Международной конвенцией “ о борьбе с задержанием, использованием, финансированием и обучением наемников ” от 4 декабря 1989 года [6] .

Список литературы

1. Уголовный Кодекс Азербайджанской Республики, «Издательство закона», 2018, стр.100.
2. Иманов М.Н. «Уголовное право - особенная часть, учебник со сборником, стр. 32-33. Издательство «Дигест », Баку, 2004 г., 606 стр.
3. Комментарий к Уголовному кодексу Азербайджанской Республики, Баку, Diesta, с. 249-251, 2001, 950 с.
4. <http://www.e-qanun.az/framework/4601>.
5. Газета «Азербайджан», № 288, 3.11.2020, стр.6.
6. Конвенция о борьбе с наймом, использованием, финансированием и обучением служащих, 4 декабря 1989 г.

Байдаченко М.М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проблема захищеності персональних даних від втручання та ймовірного оприлюднення сторонніми особами в сучасних умовах є глобальною у кожній країні. Сьогодні життєдіяльність людини є неможливою без надання інформації про себе іншим членам суспільства, державним органам, громадським організаціям, але попри всі переваги існує великий ризик несанкціонованого втручання в особисте життя людини, що призводить до порушення права на використання «приватних» даних. Все це й зумовлює проблематику та актуальність проведення дослідження та доцільність механізму захисту особистої інформації.

Метою даної публікації є дослідження теоретичних і практичних проблем захисту персональних даних та розроблення рекомендацій щодо системи їх захисту.

Особливий інтерес захисту особистих даних як із теоретичної, так і з практичної позиції приділено в наукових працях багатьох учених, а саме: І.М. Городинський, Г. Саттон, О.М. Родіоненко, С.С. Єсімов, В.О. Волосецький, К.С. Мельник, О.Г. Рогова, В.В. Оніщенко.

Персональними даними, відповідно до статті 2 Закону України «Про захист персональних даних», визнаються «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» [1].

В Законі вказані принципи, відповідно до яких обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, відкрито і прозоро із застосуванням засобів та у спосіб, що відповідають визначеним цілям такої обробки тощо. Але, насправді, в реаліях сьогодення це відбувається інакше.

З кожним кроком при використанні Інтернету ми здійснюємо обмін важливими документами, робочими файлами, різноманітними фотографіями та іншими речами або заповнюємо особистою інформацією мобільні додатки, персональні дані яких часто

зберігаються та передаються без нашої явної згоди чи навіть знання про їх обробку. Основною проблемою є швидкий розвиток та збільшення кіберпростору, а мережа Інтернет сьогодні стала структурою, вкрай необхідною для людства в процесі їх діяльності [2].

Постає проблема захисту прав людини, адже нормативно-правове регулювання значно відстає від новітніх технологій та нових можливостей використання глобальної мережі. Тому забезпечення недоторканності персональних даних особи в кіберпросторі потребує абсолютно нового підходу до його розуміння, ефективного контролю збору таких даних, обробки, знищення та виправлення.

Кожна людина повинна знати, хто і де обробляє її персональні дані, кому вони можуть передаватися, де вони можуть зберігатися. Насамперед, важливою складовою такої проблеми є відсутність розуміння того, що саме повинно захищатися в контексті інформаційної безпеки людини.

І доречно Україні враховувати досвід іноземних держав, а саме Європейського Союзу, де вже давно розробляються принципи, кодекси й декларації з метою встановлення нормативної бази та спеціальних правил і кодексів поведінки для врегулювання всіх аспектів, пов'язаних з розвитком та глобалізацією інформаційного суспільства.

Сучасне право ЄС містить декілька нормативно-правових актів, призначенням яких є забезпечення належного рівня захисту персональних даних осіб у всіх країнах ЄС. Одним з основних аспектів, врегульованих у законодавстві ЄС, є «право бути забутим». Це означає, що кожна особа у будь-який момент має право вимагати видалення її персональних даних з мережі.

У 2016 році у країнах ЄС набув чинності Загальний регламент захисту даних, General Data Protection Regulation, яким було запроваджено нові принципи обробки персональних даних та встановлено нові гарантії їх захисту [3].

З-поміж основних прав, які були вдосконалені Регламентом, слід виділити наступні:

1. Право бути поінформованим. Якщо інформація збирається безпосередньо від індивіда, необхідним є його оповіщення про це та отримання однозначної, явно вираженої згоди. Згода не може бути мовчазною та повинна бути відділена від інших умов договору.

2. Право бути забутим. За запитом суб'єкта, вся інформація про нього повинна бути видалена. Компанії, які можуть розміщувати інформацію користувачів онлайн, повинні за запитом особи видаляти не лише інформацію, а й посилання на неї чи будь-які можливі копії.

3. Право на заборону обробки. Компанія зобов'язана відмовитися від опрацювання персональних даних на вимогу суб'єкта, що перешкоджатиме доступу третіх осіб до даних, видалення їх із веб-сайту тощо.

Перспективами вдосконалення найбільш «слабкої ланки» в системі обробки персональних даних та їх захисту – є як юридичне супроводження захисту персональних даних у мережі Інтернет, так і чітка фіксація відповідальності володільців персональних даних шляхом притягнення до адміністративної відповідальності, застосовуючи санкції тощо, у випадках, коли ці дані стають загальновідомими [4].

Крім того, GDPR передбачає створення незалежних публічних органів, відповідальних за моніторинг застосування Регламенту. Такі органи повинні мати слідчі повноваження, а також право накладати санкції. У більшості країн Європейського Союзу такі органи вже створені, при цьому вони є вузькоспеціалізованими і займаються виключно питаннями інформації та захисту персональних даних.

Враховуючи досвід Європейського Союзу, Україна має привести національне законодавство у відповідність з міжнародними стандартами, створити систему незалежних адміністративних, правозастосовних, консультативних та наглядових органів, що забезпечуватимуть дотримання права на захист персональних даних як у приватній, так і в публічній сферах. В Закон України «Про захист персональних даних», який повинен бути основою, можна імплементувати першочергові європейські норми з чітким визначенням норм щодо свободи інформації та захистом персональних даних, а також деталізацією взаємодії та фіксацією відповідальності за порушення норм у сфері захисту персональних даних.

Висновок. Саме тому контроль за дотриманням правил збору, зберігання та захисту персональної інформації повинні взяти на себе державні органи. Захист персональних даних повинен враховувати усі етапи, що пов'язані з персональними даними, – від їх збирання до знищення або ж втрати ними актуальності.

Список використаних джерел

1. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI/ Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення 17.03.2021)
2. Проблеми захисту прав людини в інформсуспільстві / А. Пальонко / Юридична Газета online. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/problems-zahistu-prav-lyudini-v-informsuspilstvi.html>
3. GDPR – нові виклики для обробників персональних даних / К. Тищенко / Юридична газета online. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/gdpr--novi-vikliki-dlya-obrobnikiv-personalnih-danih-v-ukrayini.html>
4. Захист персональних даних у законодавстві Європейського Союзу та України / О.Г. Рогова // Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 3. С. 464-471. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_3_71

Науковий керівник: к.і.н., доцент Попова Н. О.

Васильєв С. В.

*Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ СТВОРЕННЯ НОВИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Створення інноваційних лікарських засобів потребує відповідного фінансування. Наукові дослідження у сфері фармації можуть здійснюватися як підприємствами, що виробляють лікарські засоби, так і державними науковими установами. Належне правове регулювання фінансування створення нових лікарських засобів повинно забезпечувати проведення наукових досліджень у даній сфері.

Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року містить аналітичну інформацію про те, що основним джерелом фінансування інновацій в Україні залишаються власні кошти підприємств – 84,5 відсотка загального обсягу фінансування інновацій. З 2006 по 2018 рік зареєстровано лише 16 інноваційних проектів [1]. Наведені дані характеризують не тільки фармацевтичний бізнес, але й інноваційну діяльність в Україні взагалі.

В. М. Пашков відзначає низьку інноваційну активність вітчизняних фармацевтичних підприємств, яка пояснюється браком розвинутої інноваційної інфраструктури, мізерним фінансуванням науково-технічної діяльності, недостатньою увагою до розвитку власного науково-технічного потенціалу, недосконалістю інструментів правового регулювання інноваційної діяльності [2, С. 47]. Погоджуючись в цілому із дослідником, відзначимо, що певні інструменти правового регулювання інноваційної діяльності зі створення нових лікарських засобів все ж таки передбачені в українському законодавстві.

Програмні документи Кабінету Міністрів України та Міністерства охорони здоров'я України передбачають напрями фінансування наукових досліджень у сфері створення нових лікарських засобів. Зокрема, Концепція розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 рр. передбачає посилення ролі наукових профільних закладів у провадженні пріоритетних фундаментальних і прикладних досліджень, запровадження багатоканального фінансування фармацевтичної науки за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів [3]. Державна стратегія реалізації державної політики забезпечення населення лікарськими засобами на період до 2025 року декларує використання існуючих та залучення нових джерел фінансування національних наукових досліджень лікарських засобів, забезпечення державної підтримки розвитку наукового кадрового потенціалу, зокрема стипендіальних програм та програм соціального захисту науковців, створення інфраструктури

для проведення науково-дослідної роботи, модернізації існуючих дослідницьких баз на території України [4]. Отже, програмні документи органів влади закріплюють як державну підтримку наукових досліджень зі створення нових лікарських засобів, так і пошук джерел фінансування наукових розробок за рахунок позабюджетних фондів.

В історії фармацевтичної галузі економіки України були приклади фінансування окремих проектів створення інноваційних лікарських засобів. Зокрема, у постанові Кабінету Міністрів України від 21 липня 1999 року № 1301 «Про фінансування інноваційного проекту створення виробництва рідких лікарських препаратів у відкритому акціонерному товаристві «Концерн Стирол» було вирішено профінансувати в установленому порядку інноваційний проект «Створення виробництва рідких лікарських препаратів у шприц-тюбиках та тюбик-крапельницях», розроблений відкритим акціонерним товариством «Концерн Стирол». Державному інноваційному фонду України було надано вказівку профінансувати даний проект на суму 21,9 млн. гривень [5]. У даному випадку рішення про підтримку проекту створення вітчизняного лікарського засобу було прийнято безпосередньо Кабінетом Міністрів України.

Для підтримки інноваційних проектів у сфері створення інноваційних лікарських засобів можна використати кошти декількох фондів підтримки інновацій, які наразі існують в Україні. Згідно із п. 7 Статуту Державної інноваційної фінансово-кредитної установи вона створена з метою здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності [6]. Відповідно до п. 4 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті Міністерству фінансів для забезпечення функціонування Фонду розвитку інновацій, бюджетні кошти, отримані Фондом, використовуються для надання на конкурсних засадах фінансової підтримки, грантів, іншого виду фінансування, технічної допомоги для реалізації інноваційних проектів [7]. Відповідно до п. 1 Положення про Національний фонд досліджень України він утворений з метою стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень, розвитку національного дослідницького простору, сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом центральних органів виконавчої влади або інших замовників за умови виділення відповідних коштів [8]. Отже, кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, Фонду розвитку інновацій та Національного фонду досліджень України можуть бути використані для підтримки інноваційних проектів у сфері створення інноваційних лікарських засобів.

Таким чином, програмні документи органів влади декларують підтримку вітчизняних наукових досліджень у сфері створення нових лікарських засобів. Нормативно-правові акти передбачають надання державної підтримки для інноваційних проектів, які можуть стосуватися створення інноваційних лікарських засобів. Підзаконні акти регулюють діяльність державних фондів підтримки інновацій. Фармацевтичні підприємства і державні наукові установи мають право доступу на конкурсних засадах до фінансової підтримки наукових досліджень, яка може бути надана даними фондами. В історії української фармації були випадки, коли держава надавала підтримку окремим інноваційним проектам створення нових лікарських засобів.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : розпорядження КМ України від 10 липня 2019 року № 526-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 57. Ст. 1983.
2. Пашков В. М. Господарсько-правові засади розвитку інноваційних технологій в сфері охорони здоров'я. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2011. № 1. С. 42–48.
3. Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 рр. : наказ МОЗ України від 13 вересня 2010 року № 769. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0769282-10> (дата звернення: 19 березня 2021 року).
4. Про затвердження Державної стратегії реалізації державної політики забезпечення населення лікарськими засобами на період до 2025 року : постанова Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2018 року № 1022. *Офіційний вісник України*. 2018. № 98. Ст. 3240.
5. Про фінансування інноваційного проекту створення виробництва рідких лікарських препаратів у відкритому акціонерному товаристві «Концерн Стирол : постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 1999

року № 1301. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1301> (дата звернення: 19 березня 2021 року).

6. Про затвердження Статуту Державної інноваційної фінансово-кредитної установи : постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2000 року № 979. *Офіційний вісник України.* 2000. № 25. Ст. 1048.

7. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті Міністерству фінансів для забезпечення функціонування Фонду розвитку інновацій : постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року № 1110. *Офіційний вісник України.* 2019. № 2. Ст. 37.

8. Про затвердження Положення про Національний фонд досліджень України : постанова Кабінету Міністрів України від 04 липня 2018 року № 528. *Офіційний вісник України.* 2018. № 55. Ст. 1915.

Гегельська Д. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ГЕНДЕРНИЙ СКЛАД ПАРЛАМЕНТІВ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Проблема рівності прав жінок і чоловіків із кожним роком набуває виразнішого звучання. У суспільно важливих сферах, зокрема у громадсько-політичній діяльності, вона відчувається із особливою гостротою. Попри наявність значної законодавчої бази із забезпечення гендерної рівності, мусимо констатувати, що кількість жінок в українській політиці (особливо у порівнянні з країнами Європи) залишається незначною. Найяскравішим прикладом вказаної тези є гендерний склад парламенту України – Верховної Ради України. Так, із 422 народних депутатів Верховної Ради України ІХ скликання 335 осіб становлять чоловіки (79,4%) та 87 – жінки (20,6%) [1]. За результатами дослідження Ради Європи «Жінки у парламентах в Європі» Україна визначена тринадцятою з кінця у рейтингу кількості жінок у національних парламентах країн-членів Ради Європи [2].

Водночас, соціологи називають теперішній склад Верховної Ради України «найжіночнішим» за всю історію незалежної України та відзначають тенденцію до поступового зростання жіночого представництва в національному парламенті. Наприклад, у складі Верховної Ради України І скликання (1990-1994 рр.) та ІІ скликання (1994-1998 рр.), вибори до яких проходили за мажоритарною системою, нараховувалося лише 11 (2,3%) та 18 (4,1%) жінок, натомість народних депутатів-чоловіків у їхньому складі було 464 та 418 відповідно [3, 49].

Вибори до Верховної Ради України ІІІ скликання (1998-2002 рр.) та ІV скликання (2002-2006 рр.) відбувалися за змішаною системою. Із 450 депутатів конституційного складу парламенту, з яких 225 обиралися за партійними списками, а 225 в одномандатних мажоритарних округах, були обраними 16 (3,7%) та 28 (5,5%) жінок, водночас чоловіків-депутатів було обрано відповідно 416 та 481.

Чергові вибори до Верховної Ради України V скликання (2006-2007 рр.) та позачергові до VI скликання (2007-2012 рр.) відбувалися виключно за пропорційною системою виборів. Загалом з усіх 483 народних депутатів V скликання та 541 народного депутата VI скликання було обрано по 42 народні депутатки (8,7% у V скликанні та 7,8% у VI скликанні).

Наступні вибори до Верховної Ради України, зокрема чергові у 2012 р. (VII скликання) та позачергові у 2014 р. (VIII скликання), знову відбувалися за змішаною виборчою системою, з яких 225 обиралися за партійними списками, а 225 в одномандатних мажоритарних округах. За результатами парламентських виборів у 2012 р. народними депутатами стали 478 осіб, з яких чоловіки становили 432 (90,4%), а жінки 46 (9,6%). З 227 депутатів, що обиралися в мажоритарних округах, були обрані 15 жінок (6,6%), з 251 депутатів, що обирались за списками – 21 жінка (8,4%) [3, 49].

На позачергових виборах до Верховної Ради України у 2014 р. народними депутатами стали 468 осіб, з них 412 (88%) – чоловіки, а 56 (12%) – жінки. З 206 депутатів, що обирались в мажоритарних округах, були обрані тільки 4 жінки (1,9%), з 262 депутатів, що обирались за списками – 52 жінки (19,8%).

Цікаво, що у радянські часи кількість жінок у парламенті Української РСР була значно більшою. Так, у Верховній Раді УРСР 1980-1985 рр. та 1985-1990 рр. вона становила рекордні 36% [4, 35].

На думку багатьох дослідників, збільшенню кількості жінок у парламенті України сприятимуть гендерні квоти, запроваджені Виборчим кодексом України від 19 грудня 2019 р. Відповідно до п. 7 ст. 154 кодексу під час формування загальнодержавного та регіональних виборчих списків політична партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місяцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і т.д.) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі). У такий спосіб гендерна квота становитиме щонайменше 40% жінок у виборчих списках [5].

Варто відзначити, що з 2013 р. згідно з Законом України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2011 р. почала діяти добровільна 30% гендерна квота: у разі її дотримання за результатами виборів партії отримують додатково 10% щорічного обсягу державного фінансування [6].

Щодо країн Європи, то ситуація із представництвом жінок в парламентах виглядає більш оптимістичною. Найвищий відсоток жінок у парламенті серед європейських країн зафіксовано у Швеції – 43%. У Бельгії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії кількість жінок у парламентах сягає 40%. Середній показник представництва жінок у національних парламентах країн Європи (членів ОБСЄ) складає 25,6%, у скандинавських країнах – 41,1% [3].

Квоти існують у багатьох європейських країнах і коливаються від 30 до 50%. Їх можуть запроваджувати законодавчо, або ж партії добровільно беруть на себе такі зобов'язання. Наприклад, закріплені в законодавстві квоти існують в Іспанії (41,1% жінок в парламенті) та Франції (39,7%). У Норвегії (40,8%) та Новій Зеландії (40%) немає квот, встановлених законом, але деякі з політичних партій запровадили добровільні квоти.

У 2018 р. значного прогресу в цьому питанні досягла Італія, де частка жінок у парламенті збільшилася до 35,7%. Це сталося завдяки новому виборчому закону 2017 р., згідно з яким для партій запровадили квоту у 50% жінок і кожне друге місце у списках, а також 40% за мажоритарною системою.

Таким чином, за кількістю жінок у парламенті Україна поступово наближається до середнього європейського показника. Втім, до результатів держав Північної Європи ще далеко. Водночас, із кожним скликанням Верховної Ради України жіноче представництво у ній зростає. Це пов'язано із багатьма факторами, в тому числі з прагненням України стати повноправним членом Європейського Союзу. Особливі сподівання покладаються на гендерні квоти, які діятимуть на чергових парламентських виборах у 2023 р.

Список використаних джерел

1. Народні депутати України Верховної Ради України IX скликання (за статтю) URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list (дата звернення: 16. 03. 2021)
2. Gender Equality in parliaments. Parliamentarians in Council of Europe's Member States. December 2020 URL: <https://www.coe.int/en/web/electoral-assistance/gender-equality-in-parliaments> (last acceded: 16. 03. 2021)
3. Фінальний звіт за результатами гендерного моніторингу на позачергових виборах народних депутатів України 2019 р. К.: Український Жіночий Фонд, Національний демократичний інститут міжнародних відносин, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). 64 с.
4. Олійник Н. Громадсько-політична активність жінок в радянській Україні (1922-1991 рр.). *Збірник доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні теорії, гендерні практики: налагоджуючи мости»* / Упорядн. О. Плахотнік, Л. Гусякова, Т. Ісаєва. Х. : Райдер, 2008. С. 31–40.
5. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення : 17. 03. 2021)
6. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2011 р. № 2365-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення : 17. 03. 2021)

Науковий керівник: к.і.н., доцент Коваль Т. В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПІВ СТРАХОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

Питання визначення сутнісного змісту та принципів посередницької діяльності у страхуванні не втрачає гостроти та актуальності так, як існує ряд проблем їх адаптування при практичному використанні. Кризові явища на ринку надання страхових послуг в Україні підтверджено такими факторами як: недовіра до непрозорого ринку страхування та фінансової системи загалом; немає дієвої системи захисту прав споживачів страхових послуг; фінансова необізнаність громадян у страхових продуктах; низька платоспроможність населення; неринкова поведінка страховиків щодо споживачів; низький рівень кваліфікації страхових посередників. Одним із напрямків часткового вирішення зазначених проблем, на погляд фахівців страхового ринку є впровадження посередницької діяльності.

Найбільш змістовно надають тлумачення поняття «посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні» у своїй праці Н. Б. Пацурія, І. М. Войцехівська та А. С. Головачов [1]. На погляд науковців за сутнісною характеристикою дана понятійна категорія представляє собою вид підприємницької діяльності, яка спрямована на оплатне надання посередницьких послуг у страхуванні та перестрахованні, що здійснюється страховими і перестраховими посередниками, які отримали право займатися нею у встановленому законодавством порядку.

При вивченні поставленої проблеми варто звернутися до визначення поняття «страхового посередництва», яке пропонують фахівці Європейського Союзу. З огляду на Європейську систему регулювання страхового посередництва можна виділити Директиву Європейського Парламенту 2002/92/ЕС від 9 грудня 2002 року «Про страхове посередництво»[2]. У п. 3 ст. 2 Директиви Європейського Парламенту надається визначення понятійної категорії «страхове посередництво», яка «означає діяльність з представлення бізнесу, пропонування та виконання інших підготовчих робіт для укладення договорів страхування, або укладення таких договорів, або допоміжну діяльність в адмініструванні та виконанні таких договорів, зокрема при настанні страхового випадку».

Доцільно звернути увагу на той факт, що чинне законодавство України не містить поняття «посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні», але в ч. 1 ст. 15 Закону України «Про страхування»[3] законодавець наголошує на тому, що «... страхова діяльність в Україні може провадитися за участю страхових посередників». При цьому ст. 15 даного правового регулятора визначає три види посередників: страхові брокери, перестрахові брокери та страхові агенти. За сутнісною характеристикою перестрахові брокери представляють собою юридичні особи резиденти України та представництва юридичної особи-нерезидента, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестрахованні на підставі брокерської угоди та за рахунок страховика, який має потребу у перестрахованні як перестраховальник (цедент). Разом з тим, законодавець звертає увагу на те, що діяльність страхових брокерів відрізняється від діяльності перестрахових брокерів так, як перестрахові брокери розміщують ризики згідно світової практики та, часто, за законодавством країн з надійними ринками, слід визначати їх діяльність окремо.

Порядок провадження діяльності страховими посередниками, у тому числі страховими агентами, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1996 року № 1523 «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» зі змінами та доповненнями[4], згідно з якою законодавець визначає страхових посередників як «суб'єктів підприємницької діяльності на ринку страхових послуг і спрямоване на посилення захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій та громадян під час отримання страхових послуг через страхових посередників».

Враховуючи зазначене пропонуємо розглядати понятійну категорію «страхове посередництво» як підгалузь страхування, яка здатна адаптувати процес розміщення ризику

згідно світової практики та забезпечити повне виконання функціональних обов'язків, прав та завдань перестраховим брокером з урахуванням покладеного на нього рівня відповідальності. Ми вважаємо такий підхід до визначення понятійної категорії «страхове посередництво» надасть можливість більш предметно окреслити всі сегменти, які включено до її складу.

Ми погоджуємося з позицією Н. Мартишко [5] стосовно того, що страхові посередники є важливою ланкою у процесі дистрибуції страхових продуктів. Вони допомагають страховим компаніям розширити клієнтську базу, сприяють збільшенню результатів продажів. Натомість, з точки зору клієнта, присутність посередників на страховому ринку дозволяє зекономити час на пошуки страхової компанії, посередник стає для клієнта консультантом у виборі необхідних умов страхування.

Провідне місце в процесі страхового посередництва поряд з його тлумаченням як понятійної категорії, у дослідженнях науковців та дискусіях фахівців займають принципи посередницької діяльності. З цього приводу О. В. Прокоф'єва [6] зауважує, що повне розуміння страхового посередництва без розкриття змістовності принципів практично неможливе. Вочевидь це пов'язано з тим, що саме принципи надають можливість розкрити більш повно сам процес страхового посередництва.

Науковці пропонують до складу спеціальних принципів посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні включити:

- принцип професійності (страхові та перестрахові посередники мають володіти необхідним рівнем знань у відповідній сфері, проходити кваліфікаційні випробування;

- принцип неупередженості (один із найважливіших принципів, оскільки від об'єктивності конкретного посередника залежить загальний рівень довіри страхувальників до вказаного інституту. Посередник при наданні послуги у страхуванні та перестрахованні повинен керуватися інтересами страхувальників, економічними показниками конкретних страховиків і перестраховиків, а не розміром винагороди, яку отримує за її надання);

- принцип незалежності (страхові та перестрахові посередники надають послуги на підставі агентського/брокерського договору або договору доручення, що породжує господарсько-правові або цивільно-правові відносини, які виключають елемент підпорядкованості, притаманний, наприклад, трудовим відносинам);

- принцип розмежування страхової та перестрахової діяльності (перестраховання є окремим різновидом підприємницької діяльності, правове регулювання якої, в тому числі і посередництва у перестрахованні, має здійснюватись спеціальними нормами)

Зазначені принципи більш предметно розкривають процес посередницької діяльності як в страхуванні, так і в перестрахованні під час проведення посередницької діяльності.

Таким чином, в Україні потребує удосконалення процедура посередництва в страхуванні та перестрахованні. Така ситуація пояснюється недостатньо розвинутою законодавчою базою, котра має регулювати проведення процедури страхового посередництва. Не закріплено правове тлумачення даної категорії та не окреслено види принципів, які мають супроводжувати процеси страхового посередництва. Вирішення зазначеної проблеми, ми вважаємо, лежить в правовому руслі, а саме в прийнятті Закону України «Про страхове посередництво» в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Правове регулювання діяльності у сфері страхування та перестраховання: проблеми теорії та практики : монографія / [Н. Б. Пацурія, І. М. Войцеховська, А. С. Головачова]. К. : Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с.
2. Про страхове посередництво. Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС від 09.12.2002 № 2002/92/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a80.
3. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1996 року № 1523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1523-96-%D0%BF#Text>
5. Мартишко Н. Страхове посередництво: поняття і різновиди. *Економічний аналіз*. 2012 . Вип. 11. Част. 1. С. 164 – 168.
6. Прокоф'єва О. В. Сутність ринку перестраховання та особливості його формування. *Фінансові послуги*. 2017. № 2. С. 38-41.

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗЛОЧИН» І «КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК»

1 липня 2020 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII [1], який вніс суттєві зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України). Зокрема, було введено в дію поняття «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок», у зв'язку з цим змінився зміст поняття «злочин».

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України під кримінальним правопорушенням розуміється «...передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» [2]. За ст. 12 КК України кримінальні правопорушення поділяються на злочини та кримінальні проступки. Кримінальними проступками згідно з ч. 2 ст. 12 КК України «...є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [2]. Цікавим є те, що конкретного визначення злочину чинний КК України не наводить. У ч. 3 ст. 12 КК України значено, що «злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі», а далі у ч.ч. 4-6 цієї статті розкривається зміст таких їх видів: «4. Нетяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. 5. Тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. 6. Особливо тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі» [2]. З урахуванням наведеного можемо у загальному злочин визначити як передбачене КК України залежно від ступеня тяжкості нетяжке, тяжке чи особливо тяжке суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом такого кримінального правопорушення.

Таким чином, «кримінальне правопорушення» нині виступає родовим поняттям щодо «злочину» та «кримінального проступку», а отже, при кваліфікації діяння за КК України у редакції від 01. 07. 2020 р. правозастосувач має остаточно вирішити, що вчинила винна особа: кримінальний проступок чи злочин, – оскільки в подальшому це матиме значення для кримінально-правових наслідків вчинення кримінального правопорушення» [3, 285].

Тому метою нашого дослідження є встановлення співвідношення (спільних і розмежувальних) ознак між такими кримінально-правовими категоріями, як злочин і кримінальний проступок.

Як види кримінальних правопорушень вищезазначені категорії мають спільні ознаки, а саме вони є: кримінально протиправними, винними, суспільно небезпечними та караними діяннями.

Кримінальна протиправність діяння є формально-юридичною (нормативно-правовою) ознакою кримінального правопорушення (кримінального проступку і злочину) та означає обов'язкову передбаченість суспільно-небезпечного діяння в законі про кримінальну відповідальність [4].

Винність передбачає, що діяння було здійснене з умисною або необережною формою вини, оскільки без неї не буде складу правопорушення.

Кримінально-правова караність означає передбаченість у санкції закону про кримінальну відповідальність, у відповідній статті (частині статті) Особливої частини КК України, покарання або інших заходів кримінально-правового характеру, що підлягають застосуванню за вчинення суспільно-небезпечного діяння, визначеного в диспозиції цієї статті (частини статті). За своєю суттю й соціальним змістом караність діяння є похідним від суспільної небезпечності і кримінальної протиправності як ознак діяння – воно тому й визнається кримінально-караним, тобто за нього встановлене покарання в законі, оскільки воно є суспільно небезпечним і на цій підставі визнане кримінальним законом, як кримінальне правопорушення [4].

Суспільна безпека «...кримінально-протиправного діяння – фундаментальна й надзвичайно важлива соціальна (матеріальна) ознака кримінального правопорушення, полягає в тому, що це діяння заподіює чи створює загрозу заподіяння істотної шкоди правам та свободам людини і громадянина, власності, громадському порядку та громадській безпеці, довкіллю, конституційному устрою України, миру та безпеки людства, іншим охоронюваним законом про кримінальну відповідальність суспільним відносинам» [4]. Загально відомо, що суспільна небезпечність діяння обумовлена всією сукупністю об'єктивних і суб'єктивних ознак, притаманних кримінальному правопорушенню, та конкретизується через зміст таких визначальних ознак, які отримали назву «характер» і «ступінь суспільної небезпечності діяння». Характер впливає на вид і розмір покарання, яке встановлюється в санкції кримінально-правової норми. Ступінь – характеризується істотністю шкоди, що безпосередньо впливає зі змісту кримінального закону (ч. 2 ст. 11 КК).

Суспільна небезпечності діяння, – зауважують М. І. Панов та С. О. Харітонов, – як ознака кримінального правопорушення знаходить вираз у її співвідношенні з іншими ознаками цього поняття, зокрема з ознаками «кримінальна протиправність» і «кримінальна караність діяння» [4]. Ці ознаки разом із винністю й утворюють зміст понять «кримінальний проступок» і «злочин».

Очевидно, що розмежування досліджуваних видів кримінальних правопорушень можна провести залежно від ступеня тяжкості, а також від правових наслідків їх вчинення і форми вини. А саме:

- злочином може бути визнане тільки: умисне чи необережне діяння, яке заподіює значну або тяжку шкоду; умисне діяння, яке створює загрозу заподіяння тяжкої шкоди. Крім цього за злочинні посягання можливе застосувати всі види покарань, передбачених КК України, за винятком штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

- проступками можуть бути визнані тільки: умисне чи необережне діяння, яке заподіює істотну шкоду, яка не є ні значною, ні тяжкою шкодою; умисне діяння, яке створює загрозу заподіяння значної шкоди. Крім цього за кримінальний проступок передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Варто зазначити, що кримінальний проступок та злочин мають різний ступінь суспільної небезпеки, оскільки кримінальний проступок не може посягати на деякі об'єкти, наприклад такі як життя, статевая недоторканість, національна безпека. До такого висновку можна дійти, аналізуючи види та розмір покарання кримінальних правопорушень, передбачених в Особливій частині КК України.

Отже, кримінальний проступок та злочин мають як спільні так і відмінні ознаки. Однією із невирішених проблем у співвідношенні цих категорій є те, що законодавець пропонує розрізняти їх лише за допомогою виду та міри покарання. На наш погляд, таке розмежування є не найкращим та потребує додаткового вивчення для подальшого удосконалення положень кримінального закону і кримінально-правової науки.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 03.07.2020 р. № 720-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#top>-. Дата звернення (12.03.2021).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. Дата звернення (12. 03. 2021).

3. Михайліченко Т. О. Кримінальні проступки: особливості правового регулювання. *Підприємство господарство і право*. 2020. Том 7. С. 284-290.

4. Панов М. І., Харітонов С. О. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення». *Юридичні новини України*. URL : <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/suspilna-nebezpechnist-diyannya-fundamentalna-oznaka-ponyattya-kryminalne-pravoporushennya/>. Дата звернення (12. 03. 2021).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Парамонова О. С.

Кадала В.В.

*Криворізький навчально-науковий інститут Донецького юридичного інституту
МВС України*

ОСУЧАСНЕННЯ ЗМІСТОВНОСТІ ФУНКЦІЙ ГОСПОДАРСЬКОЇ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Господарська страхова діяльність відіграє значну роль в страховому бізнесі. З кожним роком збільшується кількість інноваційних розробок в сфері страхування, проте кількість страхових компаній постійно знижується. Одним з дискусійних питань залишається змістовність функцій страхової діяльності. Така ситуація пов'язана з їх впливом на проведення операцій страхування різного спрямування. Більшість фахівців страхового бізнесу та науковці вважають, що функції господарської страхової діяльності потребують осучаснення з огляду на існуючі зміни у фінансово – економічному секторі країни.

Актуальність проблеми, яка обрана для розгляду підкреслюється чисельними науковими розробками. Серед науковців, котрі займалися проблемами змістовності функцій господарської страхової діяльності, варто відмітити дослідження С.С.Осадець [1], Н. О. Бондар, Ю. Ю. Діденко, М. С. Татар та В. А. Фурсова [2], В.Й. Плиса [3], Т. В. Яворської [4], Т. А.Говорушко та В.М.Стецюк [5] та інших. У своїх працях автори не лише розкривають змістовність функцій господарської страхової діяльності, в й наводять зміни, що пропонуються до розгляду. Як правило дослідження мають вузько направлений характер у межах поставленої проблеми, а самі функції, їх призначення та зміст розглянуто обмежено. Разом з тим, поставлене питання потребує осучаснення так, як законодавець у 2020 році змінив регулятора страхової діяльності в Україні та вніс певні зміни в її проведення взагалі.

Зокрема, у Законі України «Про страхування» [6] законодавець не висвітлює змістовність принципів та функцій страхової діяльності, проте ст.36 Розділу IV деталізовано розкриває основні функції уповноваженого органу, який має проводити державний нагляд за цим видом діяльності. До їх складу законодавцем включено наступні функції: ведення єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) та державного реєстру страхових та перестрахових брокерів; видача ліцензій страховикам на здійснення страхової діяльності та проведення перевірок їх відповідності виданій ліцензії; видача свідоцтв про включення страхових та перестрахових брокерів до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів та проведення перевірки додержання ними законодавства про посередницьку діяльність у страхуванні та перестрахованні і достовірності їх звітності; проведення перевірок щодо правильності застосування страховиками (перестраховиками) та страховими посередниками законодавства про страхову діяльність і достовірності їх звітності; розроблення нормативних та методичних документів з питань страхової діяльності, що віднесена цим Законом до компетенції Уповноваженого органу та інші.

Повертаючись до предмету обраного дослідження варто звернути увагу на види основних функцій господарської страхової діяльності, які пропонують науковці [1-3]. На їх думку варто виділити п'ять основних функцій, властивих господарській страховій діяльності: ризикову, яка обґрунтовує необхідність передачі за певну плату наслідків ризику;

накопичувальну (заощадження засобів), котра застосовується в окремих видах особистого страхування (життя, пенсій) з урахуванням інвестиційного доходу протягом терміну дії договору; попереджувальну (превентивна), тобто фінансування заходів для зменшення наслідків страхових подій; контрольну (державний нагляд та внутрішній аудит) та ціноутворюючу (тарифікація), яка сприяє встановленню тарифів на окремі види надання страхових послуг.

При цьому Д.І. Дема, О.М. Віленчук та І.С. Дем'янюк [7] стверджують, що проведення господарської страхової діяльності має відбуватися з врахуванням функцій, які відповідають страховому ринку взагалі, а саме: комерційну, цінову, інформаційну, регулюючу, покриття ризику, полегшення доступу до додаткових джерел фінансування, попереджувальну та функцію формування спеціалізованого страхового фонду. Науковці вважають, що кожна функція має доповнювати інформаційну дію, які виконують фахівці під час надання страхової послуги.

В свою чергу І.Г.Сокиринська [8] у своїх дослідженнях пропонує в організаційних циклах, що стосуються господарської страхової діяльності враховувати функції, котрі здатні більш предметно впливати на прийняття рішень по результатам планування та фактичного надання страхових послуг. Науковець пропонує до складу функцій страхової діяльності включити: взяття страховиком матеріальної відповідальності; формування страхового фонду (резерву); грошове відшкодування збитків страхувальникам; заощадження через нагромадження шляхом сплати страховику страхових внесків (премій); превентивну (запобіжну, попереджувальну) функцію; фінансові преференції щодо превентивної функції в страхуванні; репресивну функцію, яка полягає в спрямуванні зусиль на усунення страхового випадку та обмеження величини збитків, зумовлених страховим випадком; інвестиційну функцію, яка виникає тому, що обсяг зібраних страховиком страхових премій перевищує обсяг здійснених ним страхових виплат та компенсацій.

Як показують дослідження страхові компанії відіграють важливу роль в фінансово – економічному житті країни. Головною функцією страхування є захист фізичних та юридичних осіб від ймовірних збитків у разі настання страхових подій. Водночас страхові компанії підпадають під потенційний негативний вплив ризиків, які можуть загрожувати їх платоспроможності та мати негативні наслідки для споживачів послуг страхування.

Ми вважаємо проблеми на ринку надання страхових послуг в Україні спричинені перш за все неналежним правовим регулюванням, а також недосконалою регуляторною політикою та браком належного нагляду за її реалізацією. Крім того потребують законодавчого закріплення функції та принципи страхової діяльності. На нашу думку однією з головних функцій страхової діяльності має стати функція «моніторингу своєчасного адаптування змін законодавчого регулятора». Обґрунтування зазначеної пропозиції полягає в наступному: несвоєчасне врахування законодавчих змін страхувальником призводить до викривлення інформаційної бази в сфері прийняття управлінських рішень, а як наслідок певна частка доходу може бути недоотримана; з'являється негативний сегмент в діяльності страховика, а саме отримання штрафних санкцій, які спричинять певну суму збитків та знизять рівень доходу від наданих страхових послуг.

Враховуючи вищевикладене можна зробити ряд висновків. Проблема осучаснення змістовності функцій господарської страхової діяльності не є новою, проте потребує зміни підходів до її вирішення. Науковці пропонують різну конфігурацію видової характеристики функцій господарської страхової діяльності, проте законодавець в правових регуляторах інформації про їх зміст не надав. Враховуючи ситуацію, яка склалася на ринку страхових послуг запропоновано адаптування функції «моніторингу своєчасного адаптування змін законодавчого регулятора», що надасть можливість більш предметно реагувати на недоліки в роботі страховика в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Осадець С.С. Страхування: підручник .К.: КНЕУ, 2015. 599 с.
2. Страховий менеджмент : навч. посіб. / [Н. О. Бондар, Ю. Ю. Діденко, М. С. Татар, В. А. Фурсова]. Харків: ХАІ, 2016. 155 с.

- 3.Плиса В.Й. Страхування: підручник. К.: Каравела, 2010. 472с.
- 4.Яворська Т. В. Державне регулювання страхового підприємництва в Україні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 420 с.
5. Говорушко Т. А., Стецюк В. М. Страхування : навч. посіб. Львів : Магнолія, 2018. 323 с.
- 6.Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> .
- 7.Страхові послуги : навч. посіб. / [Д. І. Дема, О. М. Віленчук, І. С. Дем'янюк] ; за ред. Д. І. Деми. [2-ге вид., перероб. та допов.]. К. : Алерта, 2013. 526 с.
- 8.Сокиринська І. Г. Страховий менеджмент : навчальний посібник. Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 301с

Клименко А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОМБУДСМЕН ІЗ ПРАВ СТУДЕНТІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Як свідчить світовий досвід, запровадження інституту спеціалізованого омбудсмена позитивно впливає на роботу правової системи держави, сприяє утвердженню та реалізації прав і свобод людини і громадянина. Як правило, спеціалізовані омбудсмени опікуються інтересами найбільш вразливих груп населення – дітей, учнів і студентів, осіб похилого віку, жінок, військових, осіб із обмеженими можливостями тощо. Чільне місце серед них посідає освітній омбудсмен, посада якого з'явилася із прийняттям Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р. та Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання освітнього омбудсмена» від 6 червня 2018 р. [1]. Практично одночасно із ним на місцевому рівні було впроваджено ще одну посаду – омбудсмена із прав студентів (студентського омбудсмена).

Поява студентського омбудсмена в Україні пов'язана з двома вищими навчальними закладами – Полтавським університетом економіки і торгівлі (ПУЕТ) та Київським національним економічним університетом імені Вадима Гетьмана (КНЕУ). Так, 22 листопада 2017 р. вченою радою ПУЕТ, а 29 березня 2018 р. вченою радою КНЕУ були затверджені положення, які регламентували діяльність омбудсменів [2]. Аналіз звітів про їх роботу за 2018/2019 н.р. окреслив виразну тенденцію зростання довіри до обраних кандидатів, що виявилася через значну кількість звернень до них (ПУЕТ – 250 звернень за вказаний період, КНЕУ – 326) з різних питань, зокрема: інформаційно-консультативних звернень (надання інформації про індивідуальний графік навчання, організації освітнього процесу, з'ясування умов дострокового складення заліково-екзаменаційної сесії, можливості працевлаштування, процес зміни місця проходження практики), звернень особистого характеру (вирішення питань щодо умов проживання у гуртожитках, особливостей здійснення права на освіту за станом здоров'я, обставин сімейного характеру), звернень від третьої сторони, звернень щодо порушення прав, свобод і законних інтересів учасників освітнього процесу [3, 1-3; 4, 5-6].

Подібні результати діяльності омбудсменів із прав студентів та виявленого рівня довіри до них серед учасників освітнього процесу привернули увагу й інших вищих навчальних закладів України, спонукаючи до впровадження цього інституту як у державних, так і в приватних університетах та інститутах. Із 2019 р. посада студентського омбудсмена з'явилася у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна», Міжнародному науково-технічному університеті імені академіка Юрія Бугая, Черкаському державному технологічному університеті, Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного, Хмельницькому національному університеті, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Полтавському державному аграрному університеті, Львівському торговельно-економічному університеті, Міжрегіональній академії управління персоналом, Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого, Національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії імені Тараса Шевченка, Вінницькому національному технічному університеті та Донецькому національному

університеті імені Василя Стуса. Діяльність омбудсменів із прав студентів регулюється відповідними положеннями.

Порівняння вказаних положень дає можливість дійти висновку про схожість наданих омбудсменам студентів прав та достатньо широке коло їх повноважень: розгляд усних та письмових, в тому числі поданих в електронному вигляді, скарг учасників освітнього процесу; здійснення незалежного моніторингу за дотриманням прав, свобод та конституційних інтересів здобувачів вищої освіти; право здійснювати в зазначених випадках превентивні заходи, висвітлення своєї діяльності на сайті закладу; взаємодія із освітнім омбудсменом України; отримання від структурних підрозділів закладу запиту на інформацію; надання консультацій та рекомендацій як здобувачам вищої освіти, так і їх батькам чи законним представникам, науково-педагогічним працівникам; представлення інтересів студентів в органах управління, студентського самоврядування закладу освіти; внесення пропозицій керівництву навчального закладу щодо вдосконалення його органів в сфері дотримання та реалізації прав, свобод і законних інтересів студентів; внесення питань, що належать до його компетенції, на порядок денний засідань органів студентського самоврядування; право участі у процедурі оскарження результатів навчання; право безпосередньої взаємодії та вирішення питань із ректором, проректором, директором навчально-наукових інститутів, деканом факультетів тощо [5, 3; 6, 3].

Варто зазначити, що рекомендації, які може виносити студентський омбудсмен, носять радше консультативний, медіаційний характер, аніж імперативний, адже за їх недотримання санкцій не передбачено.

Щодо обов'язків омбудсмена, то вони також майже не різняться, швидше доповнюють один одного: уповноважений з прав студентів має запобігати порушенню прав, свобод та законних інтересів учасників освітнього процесу; повідомляти про виявлення фактів таких порушень; забезпечити доступну та відкриту, публічну роботу офісу омбудсмена, а також конфіденційний, якісний, неупереджений розгляд отриманих скарг у найкоротший термін з наданням відповіді; інформувати здобувачів вищої освіти щодо їх законних прав та свобод; вчиняти заходи щодо поновлення прав студентів у разі їх порушення; щорічно звітувати перед студентами, студентською радою, ректоратом про діяльність офісу; популяризувати академічну доброчесність серед учасників освітнього процесу [5, 2-3; 6, 2-3].

Форми звернень до омбудсмена із прав студентів різноманітні: від усної (повідомлення у телефонному режимі, особистий прийом), до письмової (написання звернення від руки, подання звернення шляхом заповнення форми на сайті відповідного освітнього закладу або ж безпосереднього надсилання листа на електронну адресу омбудсмена). Попри різний порядок звернень, омбудсмен зобов'язаний їх розглянути, дати офіційну відповідь і вжити всіх необхідних заходів для вирішення порушених у них проблем [5, 4; 6, 4].

У підсумку відзначимо, що тенденція до запровадження у закладах вищої освіти України посади омбудсмена із прав студентів (студентського омбудсмена) є важливою ознакою закріплення статусу правової держави, яка дбає про забезпечення прав і свобод різних груп населення, в тому числі здобувачів вищої освіти. Водночас, наявність здебільшого контрольних-наглядних повноважень, функцій своєрідного посередника вказують на «непримусовий», медіаційний характер діяльності омбудсмена, що радше свідчить про європейську дипломатичну орієнтованість та готовність нашої держави до змін.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1065> (дата звернення: 15. 03. 2021); Деякі питання освітнього омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р. № 491-2018-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення : 15. 03. 2021).

2. Положення про Омбудсмена студентів Полтавського університету економіки і торгівлі від 22 листопада 2017 р. URL: http://puet.edu.ua/sites/default/files/polozhennya_pro_ombudsmena_puet.pdf (дата звернення : 17. 03. 2021); Положення про Уповноваженого з прав студентів Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» від 29 березня 2018 р. URL: <https://kneu.edu.ua/userfiles/ozps/POLOZHENNYA.pdf> (дата звернення : 17. 03. 2021).

3. Звіт про роботу офісу студентського омбудсмана Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за 2018-2019 навчальний рік. URL: http://puet.edu.ua/sites/default/files/publichnyy_zvit_pro_robotu_ofisu_studenskogo_ombudsmena.pdf (дата звернення : 17. 03. 2021).

4. Звіт про роботу офісу Омбудсмана в ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». URL: https://kneu.edu.ua/ua/student_life/ozps/ (дата звернення : 17. 03. 2021).

5. Положення про освітнього омбудсмана з прав студентів Вінницького національного технічного університету. URL: <https://vntu.edu.ua/uploads/2020/1054.pdf> (дата звернення : 17. 03. 2021).

6. Положення про Уповноваженого з прав студентів Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». URL: <https://drive.google.com/file/d/1tmqGQ4bVHEIcgVRCbYYIZVBDR2bgCRqe/view> (дата звернення : 18. 03. 2021).

Науковий керівник: к.і.н., доцент Коваль Т. В.

Комзюк А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 51 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Юридичний склад адміністративного правопорушення є дуже важливою правовою категорією в адміністративно-деліктному праві, що дозволяє правильно кваліфікувати різні протиправні діяння і відносити їх до відповідних адміністративних правопорушень, або не вважати їх такими. Поняття складу адміністративного правопорушення науковці визначають як «сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують діяння як адміністративне правопорушення (проступок). До складу адміністративного правопорушення входять ознаки, які характеризують об'єкт, об'єктивну і суб'єктивну сторони та суб'єкта правопорушення» [1, 190-191]. Метою даної статті є не розкриття поняття і змісту кожного з елементів складу адміністративного проступку, а характеристика складу і його особливостей конкретного адміністративного правопорушення – дрібного викрадення чужого майна, яке передбачене статтею 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Дане правопорушення дуже часто вчиняється на практиці, має підвищену суспільну шкідливість і межує зі злочинами проти власності, тому при кваліфікації відповідного діяння необхідно чітко встановити важливі кваліфікуючі ознаки складу цього правопорушення з тим, щоб встановити, адміністративне це чи кримінальне правопорушення.

Частина перша статті 51 КУпАП закріплює таке правопорушення, як дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата, а ч. 2 цієї ж статті - повторне протягом року вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню [2]. При цьому законодавець у частині 3 даної статті зазначає, що викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян [2]. Таким чином, стаття 51 КУпАП закріплює фактично два склади адміністративних правопорушень, передбачених частиною першою і другою цієї статті, хоча правопорушення, передбачене ч. 2, відрізняється від того, що закріплене в ч. 1 статті лише такою кваліфікуючою ознакою, як повторність протягом року і суб'єктом цього правопорушення може бути лише особа, яка протягом року вже була піддана адміністративному стягненню за вчинення правопорушення, передбаченого ч. 1 статті 51 КУпАП, всі інші ознаки складу правопорушень є однаковими, тому ми будемо розглядати особливості складу цих правопорушень як спільні, єдині.

Досліджуючи особливості складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 51 КУпАП, необхідно визначити і охарактеризувати об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкта і суб'єктивну сторону цього правопорушення.

Об'єктом правопорушення є право власності, оскільки посягання в даному разі здійснюється безпосередньо на нього, таке право є конституційним правом громадян та інших суб'єктів і охороняється нормами законодавства, в тому числі і санкціями адміністративно-правових норм. Особливістю об'єкта цього правопорушення, його обов'язковою, невід'ємною складовою є предмет правопорушення, яким являється чуже майно. Майно є чужим, якщо воно перебуває у власності або законному володінні іншої особи, при цьому не має значення, якої форми ця власність (приватна, державна, комунальна тощо).

Найбільш важливими особливостями відрізняється об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого статтею 51 КУпАП, кваліфікуючими ознаками якої є способи вчинення діяння і розмір завданої шкоди, тобто вартість викраденого майна. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього правопорушення є дії по викраденню чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата (способи), кваліфікуючою ознакою при цьому є вартість викраденого майна – не більше 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян на момент вчинення правопорушення, лише тоді діяння може бути кваліфіковане як дрібне викрадення, тобто як адміністративне правопорушення, якщо ж вартість викраденого перевищуватиме 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, то таке діяння вже буде кваліфікуватись як злочин (крадіжка (ст. 185 ККУ), шахрайство (ст. 190 ККУ), привласнення чи розтрата майна (ст. 191 ККУ)). Під викраденням чужого майна шляхом *крадіжки* розуміється таємне викрадення чужого майна, тобто «таке викрадення, здійснюючи яке винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілих чи інших осіб» [3, 101]. *Шахрайство* – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою, при таких діях власник або володілець добровільно передає майно або право на майно зловмиснику. *Привласнення* – це протиправне і безоплатне вилучення (утримання, неповернення) винним чужого майна, яке знаходилось у його правомірному володінні і обернення його в подальшому на свою користь чи користь третіх осіб (наприклад, при позиці, оренді, тимчасовому користуванні). *Розтрата* – це незаконне і безоплатне витрачання (споживання, продаж, обмін тощо) винним чужого майна, яке йому ввірене чи перебувало в його віданні (наприклад, касиром, заправником, продавцем, комірником тощо).

Закріплюючи таку ознаку, як вартість викраденого майна (тобто розмір завданої шкоди), законодавець посилається на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, поняття якого визначається Податковим кодексом України (далі – ПКУ). Згідно пункту 5 підрозділу 1 розділу 20 ПКУ (перехідні положення), «якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року» [4]. Відповідно до статті 169.1.1, податкова соціальна пільга визначається у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, - для будь-якого платника податку [4]. Прожитковий мінімум для працездатних осіб на 1 січня 2020 року встановлюється законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», відповідно до статті 7 якого він дорівнює 2102 гривні [5]. Таким чином, податкова соціальна пільга на 2020 рік становить 50 відсотків від суми 2102 гривні і дорівнює 1051 гривня, таким буде і неоподатковуваний мінімум доходів громадян, що використовується для кваліфікації адміністративних і кримінальних правопорушень. Отже, при викраденні чужого майна, для кваліфікації даного діяння як дрібне викрадення чужого майна (адміністративне правопорушення, передбачене ст. 51 КУпАП), вартість викраденого на момент вчинення правопорушення не повинна перевищувати 0,2 від суми 1051 гривня, тобто не більше 210,2 гривні – це і є на 2020 рік межа між адміністративним і кримінальним правопорушенням.

Суб'єкт досліджуваного адміністративного правопорушення загальний, тобто фізична осудна особа, що досягла на момент вчинення правопорушення 16 років; а адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 51 – спеціальний, тобто особа, яка протягом року була піддана адміністративному стягненню за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 51 КУпАП, і повторно вчинила дане правопорушення.

Суб'єктивна сторона проступку характеризується виною, що виражається у формі прямого умислу, як правило, з корисливими мотивами і з метою наживи.

Таким чином, нами розкрито особливості складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 51 КУпАП, що сприятиме правильному розумінню і застосуванню норм чинного адміністративно-деліктного законодавства, вірній кваліфікації відповідних протиправних діянь.

Список використаних джерел

1.Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.: за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. 2-е вид., перероб. та допов. Х.: Право, 2013. 656 с.

2.Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення – 18.02.2020 р.)

3.Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.; К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007. 781 с.

4.Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення – 17.02.2020 р.)

5.Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (дата звернення – 17.02.2020 р.)

Науковий керівник: д. ю. н., доцент Комзюк В. Т.

*Макаренко Д.В., Бабенко В.М., Крюк І.О., Джолос С.В.
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА І СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ У ПОГЛЯДАХ НІМЕЦЬКИХ ПРОСВІТНИКІВ ЕПОХИ БАРОКО

У сучасності, теорії природного права та суспільного договору, які були особливо популярними у XVII – XVIII ст., традиційно розглядаються як ідейні витoki демократії, прав людини, верховенства права, правової держави, громадянського суспільства та інших політико-правових стовпів ліберальної ідеології Західної цивілізації. Разом із тим, не слід забувати, що кожен мислитель тієї прекрасної, великої і славетної епохи розробив власне неповторне та унікальне вчення, основні висновки якого можуть істотно відрізнитися від доробку його сучасників.

Таким чином, у межах цієї розвідки ми ставимо собі за мету вшанувати пам'ять та розкрити особливості політико-правових поглядів видатних німецьких мислителів XVII – XVIII ст. – барона Самуїла фон Пуфендорфа (1632-1694), Готфріда Вільгельма Лейбніца (1646-1716), Християна Томазія (1655-1728), Християна фон Вольфа (1679-1754), які на основі ідей природного права і суспільного договору сформулювали свої неповторні вчення, в яких розкрили сутність та єство держави і права та обґрунтували культ державності, законності і правопорядку, що зберігає свою актуальність і понині.

Зауважимо, що прихильниками концепції природного права і суспільного договору, починаючи з часів Стародавнього Світу, була величезна кількість мислителів, включаючи таких, як Мо-цзи [1, с. 18], Сократ, Платон, Арістотель [2], Епікур, Г. Гроцій, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо [3, с. 132], О.М. Радищев, Дж. Мільтон, Дж. Лілберн, О. Сідней, С. фон Пуфендорф, Х. Томазія, Х. фон Вольф [4] та ін.

П. Новгородцев зазначає, що «Англійська школа (природного права) стояла ближче до практичних подій часу, до тої політичної боротьби, в якій міцніла англійська політична

свобода. Внаслідок цього англійські вченні отримали набагато більш радикальний характер» [5, с. 887]. При цьому, Дж. Локк вчив, що народ, як рівноправна сторона суспільного договору, має природне право у будь-який час його розірвати, особливо у разі, якщо влада порушує закони і править неефективно або тиранічно [6, с. 384-405].

Водночас, враховуючи наскільки суттєвих потрясінь зазнала Священна Римська імперія германської нації за часів Реформації XVI ст. та Тридцятилітньої війни 1618-1648 рр., цілком природно, що німецькі мислителі-просвітники XVII – XVIII ст. прагнули за допомогою теорії природного права і суспільного договору обґрунтувати не право на повстання (яке би забило останній цвях у труну німецької державності), а навпаки, сильну державу та абсолютизм, які забезпечили би порядок і благоденство. Тож, розглянемо вчення німецьких мислителів тієї епохи про природне право і суспільний договір дещо детальніше.

Його милість ясновельможний барон Самуїл фон Пуфендорф (1632-1694) був першим у Німеччині мислителем, який розпочав створювати світську юридичну науку. Він вважав, що право повинно узгоджуватися з законами розуму незалежно від релігійних догм та чинного законодавства. На думку мислителя, збільшення кількості народонаселення спричинило побоювання людей щодо можливого зла, яке може бути заподіяне людським егоїзмом, тому люди утворюють державу, яка би забезпечила взаємну користь і безпеку. Держава утворюється в результаті суспільного договору, що складається з двох угод: перша – це домовленість між людьми щодо об'єднання та вибору форми правління, друга – це домовленість між людьми та обраними ними правителями про обов'язок підданих підкорятися правителю й обов'язок правителя піклуватися про підданих для забезпечення їхньої безпеки та загальної користі. При цьому, найкращою формою правління є необмежена монархія, адже саме вона найбільшою мірою придатна для забезпечення суспільного порядку та безпеки підданих. Люди втратили природну свободу під час утворення держави, яка одержала право їх карати в ім'я загального блага. Своєрідним наслідком державотворення та суспільного договору є не тільки князівський абсолютизм, але й кріпацтво, яке являє собою добровільний договір між панамі і кріпаками, які, не маючи роботи та засобів до існування, добровільно погодилися стати підданими дворян заради власної вигоди. Втім, навіть за таких обставин, люди зберігають свободу переконань і віросповідання, але не право чинити опір владі [7, с. 85-86]. При цьому, саме держава є основним гарантом безпеки людей [1, с. 107-108].

У свою чергу, Готфрід Вільгельм Лейбніц (1646-1716) розвивав концепцію природного права та виступав за єдність німецьких держав. У вченні Г.В. Лейбніца поєднуються розум і віра, ідеї правової і поліцейської держави, демократії та абсолютизму. На думку мислителя, держава виникає у результаті суспільного договору, при цьому, суб'єктом влади є сама держава, а не особа правителя [8, с. 531].

Послідовник С. фон Пуфендорфа, Християн Томазій (1655-1728), розробляв вільну від теології політико-правову науку, однак вважав, що природне право дароване Богом, водночас, держава виникає в результаті суспільного договору, а не Божого промислу. На думку мислителя, люди често- і користолюбні, що заважає їм жити у мирному спілкуванні між собою [7, с. 86-88]. Мораль подібна до поради учителя і забезпечується переконанням, натомість право – це настанова правителя, яка забезпечується примусом [1, с. 108]. Для мудрих людей достатньо поради, тоді як для дурних необхідний примус, тож державна влада рятує людей від страху перед шкодою, яку можуть заподіяти дурні. Держава, за Х. Томазієм, виникає в результаті двох суспільних договорів – угоди про об'єднання у державу та угоди про призначення правителя. Головна мета влади полягає у збереженні миру у суспільстві, при цьому, найкращою та найвеличнішою формою правління є монархія. Передумовою влади монарха є згода народу, тож, останній не має права вдаватися до насильства і чинити опір першій. Водночас, влада не повинна зазіхати на свободу думки, переконань, віросповідання та особисте життя підданих [7, с. 86-88].

У свою чергу, за допомогою концепції природного права Християн фон Вольф (1679-1754) обґрунтував ідеї освіченого абсолютизму, поліцейської держави та етатизму. На думку мислителя, у природному стані люди жили сім'ями, але не мали достатніх засобів для

удосконалення. Сім'ї вирішили об'єднатися у державу для досягнення загального добробуту, безпеки, удосконалення. Народ передав свою верховну владу урядові, тобто з утворенням держави народ сам обмежив свою свободу. Так само, кожна людина має право обмежити свою свободу і відати себе у рабство, звідки, власне, і виникає поділ людей на панів і кріпаків. Найкраща форма держави – монархія. Закони держави – це практичне втілення природного закону, що дає свободу, необхідну для виконання обов'язків; при цьому, межі цієї свободи визначаються владою держави, владою освіченого монарха, що піклується про загальне благо та регламентує всі сфери людської діяльності. Для забезпечення загального добробуту монарх повинен мати необмежену владу у питаннях війни і миру, законодавства, судочинства, призначення чиновників. Монарх повинен бути добродішним, любити свій народ, знати науку державного управління, оточувати себе розумними радниками, не чинити сваволі. Піддані повинні беззастережно підкорюватися монарху, оскільки опір державній владі загрожує суспільству поверненням до природного стану з усіма його недоліками і загрозами [7, с. 88-90].

Отже, слід зазначити, що, загалом, німецькі мислителі епохи бароко – барон С. фон Пуфендорф, Г.В. Лейбніц, Х. Томазія, Х. фон Вольф – за допомогою ідей природного права і суспільного договору легітимізували та раціоналізували існуючі монархії, пропагували культ держави та запровадженого нею правопорядку [1, с. 107-109; 7, с. 84-90], обґрунтовували князівський і освічений абсолютизм, поліцейську державу, етатизм, кріпацтво і панщину тощо.

Також, слід мати на увазі, що німецький педантизм, прагнення до порядку та консервативні настрої знайшли подальше відображення у працях мислителів історичної школи права (Г. фон Гуго, Ф.К. фон Савіньї, Г.Ф. Пухта), які, піддаючи критиці ідеї природного права і суспільного договору, захищали монархію, феодалізм, кріпосництво, звичаєве право, заперечували кодифікацію права, поділ влад і право народу на повстання [7, с. 138-142], тобто творчо розвинули і продовжили антиліберальні напрацювання барона С. фон Пуфендорфа, Г.В. Лейбніца, Х. Томазія, Х. фон Вольфа.

Таким чином, підсумовуючи викладене, ми дійшли таких висновків:

1. Теорія природного права і суспільного договору, за своєю сутністю, є значно більш масштабною, ніж звичайна політико-правова доктрина, та являє собою своєрідну метаконцепцію, чи, точніше, підхід до розуміння державно-правових явищ.

2. Договірний і природно-правовий підхід до розуміння держави і права дає змогу розкрити їхнє ество у всій його багатоманітності і багатогранності та обґрунтувати діаметрально-протилежні, як ліберальні, так і консервативні, погляди на сутність політико-правових явищ.

3. На нашу думку, наведені вище ідеї природного права і суспільного договору у викладі С. фон Пуфендорфа, Г.В. Лейбніца, Х. Томазія, Х. фон Вольфа якнайкраще розкривають ество та сутність політико-правових явищ та природу держави і права, оскільки основою державності є владарювання, яке немислиме без підкорення підвладних владарюючим. Звідси впливає справедливості думки про те, що утворення та діяльність держави неможливі за умови рівності сторін суспільного договору, тобто без обмеження природної свободи людей та без права, що має примусовий характер. Таким чином, ідея сильної держава, що має значну владу та істотно втручається у буття суспільства для забезпечення загального благоденства, впливає з теорії природного права і суспільного договору та, загалом, якнайкраще відповідає еству та призначенню державності.

Список використаних джерел і літератури

1. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г.Г. Демиденка, проф. О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 256 с.

2. Бобровник С.В. Природне право // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5: П-С. URL: https://leksika.com.ua/18990927/legal/prirodne_pravo (дата звернення 13.03.2021 р.).

3. Романюк А. Договір суспільний // Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни. За ред. Б. Кухти. Львів: Кальварія, 2003. С. 132.

4. Тимошенко В.І. Договірна теорія походження держави // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 2: Д-Й. URL: https://leksika.com.ua/17190303/legal/dogovirna_teoriya_pohodzhennya_derzhavi (дата звернення 13.03.2021 р.).

5. Новгородцев П. Право естественное // Энциклопедический словарь. Издатели Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефронь. Том XXIV-А: Полярныя сіянія – Прая. Санкт-Петербург: Типо-Литографія И.А. Ефрона, 1898. С. 885-890.

6. Локк Дж. Сочинения: в 3 т. Москва: Мысль, 1988. Т. 3. 623 с.

7. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник. Київ: Правова єдність, 2009. 312 с.

8. Мошковская Ю.Я. Лейбниц // Советская историческая энциклопедия: в 16 т. Гл. ред. Е.М. Жуков. Москва: Советская энциклопедия, 1965. Т. 8: Кошала – Мальта. С. 530-532.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. Дзолос С.В.

Наріжна А.В.

Черкаський національний університет ім. Б.Хмельницького

ДЕМОКРАТИЧНИЙ РЕЖИМ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У світі існують різні форми державних режимів, проте найбільш поширеною та такою, що найчастіше офіційно закріплюється в конституціях, є саме демократична. Незважаючи на значну популярність, слід мати на увазі, що демократична форма державного режиму (так само, як і будь-яка інша), має як позитивні, так і негативні риси; при цьому, їх співвідношення та вираження значною мірою зумовлюються специфікою конкретної держави, особливостями розвитку суспільства тощо, що, власне, й обумовлює потребу виявити сутність, переваги та недоліки демократичного режиму.

Насамперед, варто з'ясувати, що ж являє собою демократія.

Демократія – це політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнаються її громадяни. Управління державою може здійснюватися як безпосередньо народом (пряма демократія), так і через представницькі органи (представницька демократія). Даний термін є складним словом, утвореним з основ грецького іменника δῆμος («народ»), і χράτέω («правити, володіти; бути сильним»), що походить від χράτος («сила, влада») [1, с. 31]. Тобто, у перекладі з грецької мови, «демократія» означає «народне управління» або «влада народу». Проблематикою демократії та демократичного режиму цікавилися безліч науковців, серед яких, насамперед, слід згадати таких мислителів, як: Платон, Арістотель, Б. Спіноза, Ш.Л. де Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо, А.А.Ш. Клерель де Токвіль та ін.

Демократична держава, на думку Б. Спінози, «найбільш природна і найбільше наближається до свободи, яку природа відпускає кожному. У демократії кожний переносить своє природне право не на іншого, позбавивши себе на майбутнє права голосу, а на більшу частину суспільства, членом якого він є сам. Тому всі в демократії, як колись у природному стані, є рівними. Демократичний устрій держави забезпечує розумність законів, а отже, і свободу. Тільки той вільний, хто, не кривлячи душею, живе, керуючись самим лише розумом. Розумність законів у демократії гарантується тим, що вони приймаються численними зборами, в яких навзаєм тлумачаться суперечливі пристрасті. У демократичній державі всі домовляються за загальним рішенням діяти, а не судити й розмірковувати, тобто, оскільки всі люди не можуть мислити однаково, вони домовляються про те, що силу має те рішення, яке дістало найбільшу кількість голосів. Підкорення цьому початковому рішенням забезпечує загальні рівність і свободу» [2, с. 182]. У свою чергу, Ш.Л. Монтеск'є стверджував, що «Демократія тотожна народному суверенітету, але не означає загальної участі всіх в управлінні. Народ доручає здійснювати свою владу обраним уповноваженим. Саме це відрізняє демократичну державу від інших форм правління» [3, с.16]. Варто зазначити, що і сьогодні думки Ш.Л. Монтеск'є про демократію як народний суверенітет залишаються актуальними. (Втім, про народ, як джерело влади, тобто про народний суверенітет, писав свого часу і Ж.Ж. Руссо.) А. де Токвіль писав у книзі «Старий порядок і революція»: «Значення

слова «демократія» тісно пов'язане з ідеєю політичної свободи. Знаходить епітет «демократичного» правління, при якому немає політичної волі, – це явний абсурд (якщо слідувати природному змісту слів)» [4, с. 79]. Мислитель вказував на «небезпеки, що таяться в демократії, для свободи, можливості «тиранії більшості», що може бути не менш, якщо не більш, жорстокою, ніж тиранія деяких чи одного» [4, с. 213].

Піддає критиці демократію і К.П. Побєдоносцев: «Один з найбільш брехливих політичних початків є початок народовладдя, та, що, на жаль, утвердилася з часів французької революції, ідея, що будь-яка влада походить від народу і має основу у волі народній. Звідси витікає теорія парламентаризму, яка до сих пір вводить в оману масу так званої інтелігенції... Вона продовжує ще триматися в умах із завзятістю вузького фанатизму, хоча брехня її з кожним днем викривається все виразніше перед цілим світом... Передбачається, що весь народ у народних зборах творить собі закони, обирає посадових осіб, отже, виявляє безпосередньо свою волю і проводить її в дію. Це ідеальне уявлення. Пряме здійснення його неможливо... І цей механізм міг би успішно діяти, коли б довірені від народу особи усунулися зовсім від своєї особистості... коли б до того ж представниками народу завжди обиралися особи, здатні зрозуміти в точності і виконувати сумлінно дану їм і математично точно виражену програму дій» [5, с. 31].

Як зазначалося вище, рівень демократії в різних державах світу може істотно відрізнятися. Якщо назвати країну, яка є позитивним прикладом реалізації демократичного режиму, то це є Норвегія. Норвегія – суверенна демократична парламентська конституційна монархія з унітарною формою політико-територіального устрою. У Норвегії, згідно з нормами конституції, що з численними поправками діє в країні з 1814 р., державна влада розділена між парламентом, Верховним судом, королем та урядом, при цьому, у зв'язку з розвитком парламентаризму, поступово зменшується вплив короля у сфері виконавчої влади, тож наразі прем'єр-міністром країни зазвичай стає лідер партії, що перемогла на парламентських виборах. Норвегія – це саме та країна, в якій реально забезпечується поділ влади на три гілки, діє система стримувань і противаг, де громадянські і політичні свободи не тільки закріплюються, а й реалізуються.

Водночас, слід пам'ятати, що наразі існують країни «неповної демократії» – країни, де закладені основи народовладдя (вибори є вільними, справедливими, наявні громадянські свободи) але існують певні порушення (низький рівень участі в політиці, недосконалість розподілу влади), наприклад, Еквадор, Албанія та ін.

На нашу думку, слід зробити висновок про те, що кращим, з-поміж існуючих, є саме демократичний режим, оскільки саме він дає змогу народу брати безпосередню участь у здійсненні державної влади, можливість висловлювати свою думку, самостійно вирішувати певне коло питань, тобто сприяє активному залученню населення до покращення загального стану справ у державі, водночас, ця можливість повинна бути належним чином врегульована. Тож, варто зауважити, що хоч демократичний режим, як і будь-який інший, і має певні недоліки, проте, все ж таки, саме він є найкращим, адже, як казав свого часу У. Черчилль, «Демократія – це найгірша форма правління, якщо не рахувати всі інші» [6, с. 185].

Список використаних джерел

1. Демократія // Етимологічний Словник української мови: в 7 т. / Інститут мовознавства ім О.О. Потебні; Редкол. О.С. Мельничук (головний редактор), В.Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко та ін. Київ: Наукова думка, 1985. Т. II: Д – Кошці.
2. Спиноза Б. Избранные произведения: в 2 т. Москва: Политиздат, 1957. Т. 2. 727 с.
3. Монтескье Ш.Л. Избранные произведения / Общ. ред. и вступ. ст. М.П. Баскина. Москва: Гослитиздат, 1955. 690 с.
4. Токвиль А. Старый порядок и революция / Алексис Токвиль; пер.с франц. Л.Н. Ефимова. Санкт-Петербург: Плетей, 2008. 248 с.
5. Побєдоносцев К.П. Великая ложь нашего времени // Московский сборник. Издание К.П. Побєдоносцева. Москва: Синодальная типография, 1901. С. 38-62.
6. Душенко К.В. Большая книга афоризмов. Издание 6-е, исправленное. Москва: Издательство ЭКСМО-Пресс, 2002. 1056 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Джолос С.В.

НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ МОПЕДОМ: ЩОДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Світ не стоїть на місці, технології все чимдуж розвиваються. У зв'язку з цим на автомобільних дорогах можна побачити не лише звичайні мотоцикли, а й мопеди, яких зараз називають скутерами. Останні є досить дешевими, зручними та економічними у використанні, що призводить до зростання їхньої популярності серед населення. Водночас частими є випадки незаконного заволодіння мопедами. Такі протиправні посягання однозначно підпадають під дію закону про кримінальну відповідальність. Однак виникає логічне запитання: мопед є предметом кримінального правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту чи проти власності?

Відповідно до абз. 1 п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23 грудня 2005 р. № 14 (далі – ППВСУ) «при розгляді кримінальних та адміністративних справ зазначених категорій суди мають ураховувати положення правових норм, у яких визначено поняття «транспортні засоби», зокрема, примітки до ст. 286 Кримінального кодексу України» (далі – КК України) та «...п. 1.10 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306» (далі – ПДР) [1].

Проте, у примітці до ст. 286 КК України встановлено, що «під транспортними засобами в цій статті та статтях 286-1, 287, 289 і 290 слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби» [2]. Згідно з положенням ПДР транспортним засобом вважається «пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів» [3]. Як вбачається, однозначного й чіткого розуміння поняття «транспортний засіб» ні КК України, ні ПДР не дають.

Тому для вирішення питання, чи належить мопед до транспортного засобу в розумінні кримінального закону і ПДР, правозастосовчим органам варто звернутися до тлумачення конкретних видів автомобільного транспорту, зокрема «мопед», «мотоцикл», а також «механічний транспортний засіб», у положеннях нормативно-правових актів і судової практики.

Згідно з п. 1.10 ПДР «мотоцикл – це двоколісний механічний транспортний засіб із боковим причепом або без нього, що має двигун із робочим об'ємом 50 куб. см і більше. До мотоциклів прирівнюються моторолери, мотоколяски, триколісні та інші механічні транспортні засоби, дозволена максимальна маса яких не перевищує 400 кг» [3]. Натомість «мопед – це двоколісний транспортний засіб, який має двигун із робочим об'ємом до 50 куб. см або електродвигун потужністю до 4 кВт» [3].

У визначеннях, наданих у ПДР, чітко вказано, що мотоцикл є механічним транспортним засобом, а мопед, будучи також транспортним засобом, не є механічним транспортом. Тому логічно, що останній не є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України. Це свідчить про те, що вирішальним у належності транспортного засобу до мотоцикла чи до мопеда є робочий об'єм двигуна: до 50 куб. см – мопед, 50 куб. см і більше – мотоцикл.

Утім, зовсім інше пояснення дефініції «механічний транспортний засіб», було закріплено в постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду від 1 березня 2018 року щодо незаконного заволодіння мопедом. Так, у касаційній скарзі містилося, що мопед марки «Мустанг МТ-50» з об'ємом двигуна 49 куб. см не є механічним транспортним засобом у розмінні п. 1.10 ПДР, а тому згідно з приміткою до

ст. 286 КК України не є предметом злочину, передбаченого ст. 289 КК України, що свідчить про відсутність у діях винного складу інкримінованого йому діяння.

Верховний Суд не погодився з думкою оскаржувача й у своєму рішенні зазначив таке. Відповідно до п. 1.10 ПДР «...механічний транспортний засіб – це транспортний засіб, що приводиться в рух із допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини й механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт.

З огляду на наведене, транспортний засіб з електродвигуном вважається механічним за умови, що потужність двигуна перевищує встановлену вказаним визначенням межу. Водночас для транспортних засобів із двигуном внутрішнього згоряння жодних обмежень щодо технічних характеристик останнього відповідною правовою нормою не передбачено.

Отже, будь-який транспортний засіб, що приводиться в рух за допомогою двигуна, незалежно від його робочого об'єму належить до механічних транспортних засобів» [4].

За вказаних обставин Верховний Суд вирішив, що мопед з об'ємом двигуна 49 куб. см у розумінні примітки ст. 286 КК України є транспортним засобом, а отже, є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України [4].

На нашу думку, цілком очевидним є те, що проблему однакового розуміння предмету кримінальних правопорушень у сфері безпеки руху та експлуатації механічного транспортного засобу потрібно терміново вирішувати одним із таких шляхів:

– внести зміни до ПДР щодо терміну «мопед», а саме вказати, що він є механічним. У такому разі мопед однозначно буде визнаватися предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України;

– змінити примітку до ст. 286 КК України, додавши мопед до переліку транспортних засобів поряд із мотоциклом або зазначивши словосполучення «крім мопеда», залежно від того, що бажає законодавець;

– доповнити п. 2 ППВСУ широким тлумаченням поняття «механічний транспортний засіб», вказавши весь сучасний транспорт на сьогодні.

Досить цікавою з цього приводу є пропозиція науковця В. А. Мисливого. Він пропонує запровадити нові категорії транспортних засобів: моторний та маломоторний (малопотужний). Також учений надає свою інтерпретацію примітки до ст. 286 КК України: «Примітка. Під транспортними засобами в цій статті та ст. 287, 289 і 290 слід розуміти моторний транспортний засіб, що приводиться у рух двигуном потужністю понад 3 кВт, тобто всі види автомобілів, автобусів, електромобілів, трамваїв і тролейбусів, мотоциклів, моторолерів, мотоколясок, квадро- і трициклів, а також тракторів та інших самохідних машин. Цей термін поширюється також на маломоторні транспортні засоби – мопеди, двоколісні транспортні засоби, які мають двигун із робочим об'ємом до 50 куб. см або електродвигун, потужністю до 4 кВт (мопеди, скутери, електровелосипеди та інші малопотужні транспортні засоби)» [5, 193].

Підсумовуючи, зазначимо, що яке б із запропонованих рішень не було обрано, законодавцю ця проблема потрібно терміново ліквідувати, адже наявне протиріччя спричиняє неоднакове застосування судами України кримінального закону, що є порушенням принципу точності під час кваліфікації таких кримінальних правопорушень і, як наслідок, принципу законності.

Список використаної літератури

1. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 19 грудня 2008 р. № 18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05> (дата звернення: 10.03.2021).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.03.2021).

3. Про Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п> (дата звернення: 10.03.2021).

4. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду від 1 березня 2018 р. у справі № 278/3362/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72561267> (дата звернення: 10.03.2021).

5. Мисливий В. А. Транспортний засіб як предмет злочинів проти безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 188-193.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Парамонова О. С.

Яценко Ю. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

НАРОДНА ЗАКОНОДАВЧА ІНІЦІАТИВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Процеси демократизації політичної системи України обумовлюють появу нових, раніше невідомих, правових інститутів, які повинні забезпечити більш широку участь населення в управлінні державними справами. Одним з кроків у цьому напрямку стала реєстрація законопроекту (№ 1015) про внесення змін до ст. 93 Конституції, який передбачає включення «народу» до переліку суб'єктів законодавчої ініціативи [1]. Таким чином, в Україні повинна з'явитися нова форма безпосередньої демократії - «народна законодавча ініціатива».

На думку відомого конституціоналіста В. Шаповала під поняттям «народна законодавча ініціатива» слід розуміти право визначеної кількості громадян, які мають право голосу, у встановлених формах вимагати від парламенту прийняття нового закону або ж внесення змін до чинного, зі свого боку парламент зобов'язаний їх розглянути, але вправі прийняти будь-яке рішення: погодитися з проектом, внести в нього поправки або відхилити його [2, с. 155].

Вперше народну законодавчу ініціативу було затверджено і представлено у конституціях кантонів Швейцарії та Північноамериканських. Поява цієї форми народовладдя, на думку фахівців, зумовлювалася відсутністю змоги парламенту виконувати свої функції ефективно та потребою у розширенні змісту і обсягу політичних прав громадян, які будуть сприяти їх участі в державному управлінні [3]. В подальшому, ідея участі народу у законодавчій діяльності була реалізована наприкінці XIX ст. – початку XX ст. у конституціях ряду європейських держав (Австрія, Литва, Латвія, Ліхтенштейн), а також Конституції Української Народної республіки 1918 року.

На сьогодні інститут народної законодавчої ініціативи не лише відомий у багатьох країнах світу, а й має численне різнорівневе законодавче закріплення: в конституціях, органічних законах, статутах тощо. Прикладом закріплення такого інституту на національному рівні, а саме в основному законі держави є Австрія, Італія, Бразилія, Албанія, на регіональному – конституції штатів США, кантонів Швейцарії, статuti іспанських національних областей тощо [4].

Відрізняється і сама законодавча база закріплення порядку впровадження ініціативи законодавства різних держав, найбільш детальну інформацію конкретно визначено у спеціальних законах Австрії, Португалії, Польщі, Румунії, Іспанії, Литви, Фінляндії, а також разом із положеннями про референдум та політичними правами громадян – у складних законах Ліхтенштейну, Італії, Латвії, Словенії, Сербії, Македонії, Сан-Марино [5].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що у більшості випадків коло питань, відносно яких народ має можливість ініціювати законодавчу ініціативу, є вичерпним і чітко визначено у Конституціях або спеціальних законах. Для прикладу, в конституції Іспанії закріплено положення, що забороняє народну ініціативу з тих питань, які регулюються органічними законами, а також питань міжнародного характеру, помилування, податків (ч. 3 ст. 87) [6]. В інших країнах, ініціювання народної законодавчої ініціативи не допускається з тих самих питань, щодо яких заборонено проведення референдуму.

Законодавча ініціатива народу може бути реалізована в різних формах: у вигляді оформленого готового законопроекту або ж законодавчої пропозиції, що формулює загальне

бачення та принципи нового закону. Закріплення таких форм міститься, до прикладу, в Конституції Швейцарії (ч. 2 ст. 139) [7]. На наш погляд, кращою практикою є саме подання загальної законодавчої пропозиції, яка краще сприймається народом та дозволяє уникнути проблем з помилками під час формулювання тексту законопроекту.

Для уникнення загрози народного «законодавчого спаму», переважна більшість країн закріплює вимогу щодо підтримки ідеї законопроекту певною кількістю громадян, які мають право голосу. Як правило, кількість цих підписів аналогічна тій, яка необхідна для ініціювання референдуму. В Грузії – це 30 тис., в Італії – 50 тис., в Польщі – 100 тис. [5]. Однак, на наш погляд, для України подібна модель не є прийнятною через конституційну норму, що встановлює мінімальну вимогу у 3 млн. підписів для проведення референдуму. Вважаємо, що для реалізації законодавчої ініціативи кількість підписів повинна бути суттєво зменшена.

Разом з тим, не дивлячись на численне нормативне закріплення, практика застосування даного виду законодавчої ініціативи в зарубіжних країнах є невеликою, а тому багато дослідників-правників вважають цей інститут не надто дієвим та малоефективним. Прикладом цього є Італія, в якій починаючи з 1947 р. у такому порядку було прийнято лише один закон, а зважаючи на той факт, що кожного року парламент цієї країни приймає близько трьохсот законів, така кількість є мізерною [8, с. 253].

Таким чином, підсумовуючи можна зазначити, що інститут народної законодавчої ініціативи є звичним для багатьох демократичних державах і створює умови для впливу суспільства на процеси розвитку та управління державою. Водночас, не слід забувати, що на шляху впровадження даного інституту в нашій державі все ж таки існують певні проблеми:

- низький рівень підтримки соціальної діяльності, політична пасивність громадян у процесі реалізації інтересів суспільства;
- відсутність потреб представників влади (та відповідних стимулів) у взаємодії з суспільством, небажання представників народу (депутатів) потрапити під вплив групових інтересів та наділити ініціативні групи посиленням контролем над державними установами;
- брак фінансових ресурсів ініціативи, внаслідок соціальної та економічної нестабільності в країні.

А тому, виходячи з досвіду зарубіжних країн можна сказати, що для запровадження народної законодавчої ініціативи в Україні, внесення відповідних змін до Конституції є недостатнім, також необхідно прийняти спеціальний закон, до прикладу ЗУ «Про народну законодавчу ініціативу», оновити чинне законодавство із врахуванням внесення таких змін, розробити певні рекомендації методичного характеру, що будуть виконувати роль орієнтира для підготовки та створення проектів нормативно-правових актів громадянами.

Підсумовуючи, варто зазначити, що розробка інституту народної законодавчої ініціативи залишається актуальним питанням для сучасної України. Досвід зарубіжних країн вимагає звернути увагу на такі питання як: предмет народної законодавчої ініціативи, форма та процедура її реалізації, механізм прийняття рішення. На наш погляд, оптимальною моделлю для України є розробка ініціативною групою законодавчої пропозиції, її затвердження громадянами України (від 100 тис. до 500 тис.) та подальша розробка законопроекту у комітетах Верховної Ради України. Також, практика реалізації народної законодавчої ініціативи у світі свідчить, що Україні не варто очікувати значної кількості прийнятих «народних законопроектів».

Список використаної літератури

1. Проект Закону про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу). URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66254
2. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник / В. М. Шаповал. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ: Юрінком Інтер, 2010. – 464 с.
3. Крутько А. Л. Народна законодавча ініціатива: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. Л. Крутько ; кер. роботи П. М. Любченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2017. – 20 с.
4. Народна законодавча ініціатива: порівняльно-правовий аспект. URL:https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/rausera-iansrseava-krkshchkakhyva-tsukvryaoers-tuavsvym-aftyenk/
5. Глухачов Є. Ф. Народна законодавча ініціатива в контексті вдосконалення механізму здійснення

народовладдя в Україні / С. Ф. Глухачов // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – Вип. 4 (27). – С. 1-8.

6. Конституція Іспанії від 29.12.1978 URL:<http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>

7. Федеральна конституція Швейцарської Конфедерації від 18.04.1999. URL:<http://www.ditext.com/swiss/constitution.html>

8. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: учебник / В. Е. Чиркин –М.: Юрист, 2007. – 607с.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Волошкевич Г. А.

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ.
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА**

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасний розвиток України, як заможної, незалежної та міцної європейської держави неможливий без проведення ефективних реформ, у тому числі адміністративних. Важливим фактором розвитку держави є кадрове забезпечення реформ, професіоналізм і надійність державних службовців та конструктивне використання кадрового потенціалу.

Обов'язковим елементом державного та муніципального управління є саме робота з кадрами, яка являє собою плановий і контролюючий процес, спрямований на підвищення кваліфікаційного рівня державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

Формування державної кадрової політики є досить складним, суперечливим процесом. Він може бути результативним у разі дотримання певних вимог за умови послідовної реалізації низки науково-методичних, законодавчих, політичних та організаційно-управлінських заходів. У розробці державної кадрової політики важливо вирізняти окремі етапи:

- 1) розробку кадрової доктрини;
- 2) вироблення концепції державної кадрової політики, визначення її змісту (системи цілей, пріоритетів, принципів тощо);
- 3) розробку програм (цільових, комплексних та ін.);
- 4) розробку та налагодження механізмів реалізації кадрової політики, розв'язання її окремих проблем [1, с. 103].

На нашу думку, обов'язковими елементами державної кадрової політики мають бути: реалістичність, а саме врахування потреб суспільства в кадрах; послідовність вирішення стратегічних кадрових завдань; системність, тобто врахування різних аспектів кадрових питань; єдність і багатовекторність кадрових процесів; демократичність; моральність; перспективність.

Дослідження вчених в останні роки показують, що населення країни відзначає зниження якості роботи та професіоналізму держслужбовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Серед основних причин: призначення на посади по знайомству, протекціонізм, кумівство, недоліки в роботі кадрових служб, низький рівень духовності й моральності тощо. Для поліпшення ситуації, важливо передусім створити ефективну систему управління кадрами державної служби й місцевого самоврядування та побудувати дієвий механізм стимулів і мотивацій держслужбовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Для реалізації цих завдань потрібно впроваджувати в систему роботи з кадрами державної служби і місцевого самоврядування: соціальні технології, спрямовані на підвищення професійної підготовки службовців; формування і регулювання управлінського резерву державної служби, одночасно з цим прогнозуючи можливу перспективу формування кадрового потенціалу в динаміці [2, с. 284].

Можна виділити такі проблеми реалізації державної кадрової політики:

- послаблений контроль та вимогливість до управлінських кадрів;
- низький рівень мотивації та соціального захисту державних службовців;
- недостатній рівень організаційної культури;
- недосконалість нормативно-правової бази;
- застарілі технології та механізми реалізації державної кадрової політики, недостатній рівень їх теоретичного розроблення в науковій літературі;
- відсутність цілісної системи управління персоналом, що передбачає визначальну та стратегічну роль працівників кадрових служб у керуванні людськими ресурсами на державній службі;
- необхідність усебічного вивчення та запровадження кращого вітчизняного й зарубіжного досвіду формування служб із реалізації державної кадрової політики.

Розвиток нашої держави неможливий без якісної та обґрунтованої концепції державної кадрової політики, яка б мала визначити вимоги до кадрового потенціалу держслужбовців і ОМС, їхніх професійних якостей, які зможуть забезпечити ефективне функціонування та розвиток нашого суспільства. Державна кадрова політика повинна бути важливою складовою концепції розвитку держави, для якої в першу чергу має бути характерна: соціальна орієнтованість суспільства й держави, демократія, ринкова економіка, інноваційність та європейська інтеграція.

На основі особливостей здійснення кадрової політики в сфері публічного управління можна запропонувати пріоритетні напрями щодо її вдосконалення, а саме:

- забезпечення професіоналізації державних службовців;
- удосконалення законодавчої бази, яка надасть кадровим процесам правової обґрунтованості, урегульованості та захищеності;
- створення ефективного кадрового резерву;
- створення правового, соціального, організаційного підґрунтя для успішної реалізації професійного потенціалу державних службовців;
- упровадження ефективної системи мотивації праці публічних службовців;
- забезпечення прозорості та відкритості кадрової політики у сфері публічного управління;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації публічних службовців;
- модернізація кадрових служб;
- дотримання демократичних принципів відкритості, гласності й справедливості під час вирішення кадрових питань [3, с. 89].

Отже, державна кадрова політика має бути такою, яка б могла врахувати нагальні потреби суспільства в кадрах, перспективною, науково обґрунтованою, ґрунтуватися на знаннях про суспільство, здійснюватись на правовій основі, демократичною, яка б враховувала можливості держави та її перспективи. Державні службовці які зацікавлені в удосконаленні своєї праці, прагнуть до професійного розвитку – це запорука розвитку муніципальних представницьких органів.

Сучасне кадрове забезпечення має обов'язково мати інноваційний характер, тому що саме у такий спосіб можна забезпечити формування та реалізацію інституту публічної служби, які позитивно позначаються на якості та ефективності всього публічного управління. Також дуже важливим моментом є, посилення контролю за діяльністю державних службовців, підвищення рівня їх професійності та стимулювання, що на сьогоднішній день є актуальними питаннями, та потребують швидкого вирішення для розвитку держави загалом.

Список використаної літератури

1. Жовнірчик Я. Ф. Сучасна кадрова політика в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 12. С. 102-107.
2. Гончар С. В. Пропозиції модернізації механізмів реалізації державної кадрової політики в Україні. *Філософські обрії сьогодення*. 2018. № 11. С. 283-287.
3. Луцків І. В., Гупка В. В. Особливості здійснення кадрової політики в сфері публічного управління. *Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя*. 2019. № 6. С. 88-90.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Білоус С.П.

Бойко С.А.

Черкаський національний університет ім.Б.Хмельницького

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У сфері публічного управління, так само як і в управлінні підприємствами, економічний аналіз посідає важливе місце і дозволяє встановити можливості більш раціонального

використання ресурсів та удосконалення діяльності.

Відповідно до об'єктів свого спрямування економічний аналіз у сфері публічного управління поділяється на два види:

- 1) аналіз діяльності суб'єктів публічного управління;
- 2) аналіз стану об'єктів публічного управління.

При цьому до суб'єктів публічного управління, тобто органів публічного управління та адміністрування, відповідно до вимог і можливостей працевлаштування випускників відповідної спеціальності можемо віднести центральні органи державної влади, місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи соціальної сфери, профспілкові організації, громадські організації, філії міжнародних організацій, політичні партії та їх регіональні осередки, відділи зв'язків з громадськістю підприємств.

Аналіз діяльності суб'єктів публічного управління, таким чином, являє собою аналіз діяльності окремих установ та організацій (або їх філій та осередків), які функціонують у сфері публічного управління. Відповідно, здійснення аналізу діяльності цих органів має охоплювати такі основні тематичні розділи:

- 1) аналіз доходів установи або організації, тобто визначення джерел доходів, обсягів фінансування, структури доходів відповідно до джерел, рівномірності надходження коштів;
- 2) аналіз видатків, тобто визначення основних статей видатків, загального обсягу видатків, структури видатків за статтями, збалансування обсягів доходів і видатків;
- 3) аналіз персоналу установи або організації, тобто визначення наявності персоналу, аналіз його структури, професійно-кваліфікаційного рівня, руху і плинності, використання робочого часу та оплати праці;
- 4) аналіз основних засобів і технічного забезпечення, тобто аналіз наявності будівель, транспортних засобів, меблів, інвентарю та оргтехніки, забезпеченості ними, їх руху і стану;
- 5) аналіз матеріального забезпечення, тобто наявності та використання пально-мастильних матеріалів, запасних частин, канцелярських товарів, спецодягу та взуття, допоміжних матеріалів;
- 6) аналіз фінансового стану установи, тобто обсягу та структури її майна, забезпеченості фінансовими ресурсами, фінансової стійкості і платоспроможності.

Значна частина установ та організацій, які функціонують у сфері публічного управління, є бюджетними. Фінансування видатків бюджетних установ здійснюється за рахунок видатків відповідних бюджетів шляхом виділення коштів на утримання закладів

установ і організацій, виконання певних програм і реалізацію певних заходів на підставі спеціального фінансового документа - кошторису [1: 489].

Сфера бюджетних установ є різноманітною за функціональними ознаками. Бюджетні установи, які працюють у публічній сфері, можна поділити на такі групи:

- 1) установи, які виконують законодавчі функції;
- 2) установи виконавчої влади: міністерства та відомства;
- 3) установи, які здійснюють функції охорони та контролю: фінансові органи, органи казначейства, фіскальна служба, митна служба, армія, органи поліції, судові органи, органи прокуратури тощо;
- 4) установи соціально-культурного комплексу - установи освіти всіх рівнів, медичні заклади, дитячі виховні заклади, установи культури, бібліотеки, наукові організації, соціальні фонди та служби, а також інші бюджетні установи.

Таким чином, аналіз діяльності суб'єктів публічного управління спрямований на те, щоб оцінити безпосереднє функціонування установи, забезпеченість її всіма видами ресурсів і готовність до здійснення функцій публічного управління та адміністрування.

До об'єктів публічного управління можемо віднести національну економіку в цілому, окремі види економічної діяльності (галузі економіки), території та територіальні громади, політичну систему, членів профспілок, клієнтів та потенційних клієнтів, громадянське суспільство та його складові, окремі події та явища у сфері публічного управління.

Аналіз стану перелічених об'єктів дозволяє оцінити якість публічного управління як

владного впливу на життєздатність людей з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та інших суб'єктів шляхом застосування сукупності методів (економічних, адміністративних, інформаційно-психологічних та ін.) [2:17], а також ступінь досягнення цілей суспільного розвитку.

Здійснення аналізу стану кожного з об'єктів публічного управління має свою специфіку. Дуже актуальним є здійснення аналізу стану соціально-економічного розвитку територій у зв'язку з децентралізацією влади і формуванням об'єднаних територіальних громад. Аналіз стану соціально-економічного розвитку територій в загальному передбачає:

1) аналіз соціального розвитку території, тобто демографічної ситуації, у тому числі чисельності і структури населення, народжуваності, смертності, міграції, урбанізації, а також соціального забезпечення населення;

2) аналіз економічного розвитку, включаючи загальні макроекономічні показники, бюджетне фінансування, рівень цін, попит і пропозицію товарів, структуру економіки певної території, розвиток окремих видів економічної діяльності, які є визначальними для регіону, а також розвиток транспортної і торгової мережі;

3) аналіз екологічної ситуації, тобто впливу економічного розвитку на довкілля і впливу стану довкілля та природних ресурсів на здоров'я населення та економічний розвиток [3:106].

Література

1. Пасічник Ю.В. Бюджетна система / Ю.В. Пасічник.-К.: Знання-Прес, 2006. - 607 с.
2. Кошелева Л. Основні теоретичні підходи до визначення публічного адміністрування / Л. Кошелева // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2018. - Вип. 2(37). - С. 13-19.
3. Хижнякова Н.О. Відображення екологічних аспектів у стратегії розвитку територіальної громади / Н.О. Хижнякова // Економічний форум: науковий журнал. - 2018. - №1. - С. 106-111.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

Васильєв М.А.

Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (м. Київ)

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ УГОД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Згідно із визначенням, яке міститься у ст. 1 Закону України від 19.06.2003 р. № 962-IV «Про охорону земель» земельні ресурси – це сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві. За даними державної статистичної звітності з кількісного обліку земель, що актуальні за станом на 01.01.2016 р. площа земель сільськогосподарського призначення становить 42726,4 тис. га [1], у відсотковому співвідношенні до загальної площі України, площа земельних ресурсів залучених у сільськогосподарське виробництво складає більше ніж 70 % території держави, що є одним з найвищих показників у Європі. В свою чергу невпинно збільшується загальна посівна площа під урожаї сільськогосподарських культур, яка за інформацією Держстату у 2017 р. становила 27434,3 тис. га [2]. За результатами 2019/2020 маркетингового року на світовий продовольчий ринок Україною експортовано 57,2 млн т сільськогосподарської продукції рослинництва [3].

Тобто офіційна статистика свідчить, що Україна була і залишається одним з лідерів експорту товарної сільськогосподарської сировини, а аграрний сектор її економіки традиційно забезпечує вагомий внесок у формування дохідної частини Державного бюджету. Однак усупереч цьому позитивному економічному ефекту, відношення сільгоспвиробників до найціннішого національного багатства залишається нераціональним, а процесу

землекористування притаманні такі негативні явища, як неконтрольоване застосування пестицидів і агрохімікатів, розорення пасовищ та сіножатей, недотримання сівозмін, використання недосконалих агротехнічних засобів обробітку землі, знищення полезахисних лісосмуг тощо. Однак особливо небезпечним є тіньове використання земельних ресурсів, яке здебільшого існує у формі самовільного зайняття земельної ділянки (земельних ділянок) та визнається українським законодавством адміністративним правопорушенням або злочином, в залежності від кваліфікуючих ознак, зокрема розміру шкоди, заподіяної такими діями. Проявом такої небезпеки є не тільки порушення встановленого порядку набуття і реалізації прав на землю, бюджетні втрати, але і дії, які за своїм змістом можна характеризувати як безвідповідальна нещадна експлуатація корисних властивостей ґрунту, внаслідок чого розгортаються деградаційні процеси у агроекосистемах. Подібне порушує низку принципів земельного законодавства та охорони навколишнього природного середовища, які проголошують пріоритет вимог екологічної безпеки у земельних відносинах.

На жаль, оскільки на сьогоднішній день не приділяється належної уваги питанню вдосконалення підходів до формування і реалізації державної політики у сфері державного контролю за дотриманням земельного законодавства, використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності, родючості ґрунтів, а існуюча система державного контролю не здатна до реалізації у повному обсязі завдань державного контролю за використанням та охороною земель, визначених у ст. 2 Закону України від 19.06.2003 р. № 963-IV «Про державний контроль за використанням та охороною земель», актуалізується необхідність у їх перегляді та оновленні з урахуванням положень і принципів міжнародних екологічних угод з метою стабілізації й поліпшення еколого-економічної ситуації в Україні.

Серед найважливіших екологічних угод, які варто враховувати, перш за все, при формуванні державної політики у сфері контролю за використанням та охороною земель є:

- Декларація Конференції ООН з проблем оточуючого людину середовища (1972 р.);
- Всесвітня Хартія природи (1982 р.);
- Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку (1992 р.);
- Порядок денний на XXI століття (1992 р.);
- Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці (1994 р.);
- Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995 р.);
- Декларація тисячоліття ООН (2000 р.);
- Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку (2002 р.)
- Ріо+ 20. Майбутнє, якого ми прагнемо (2012 р.).

В узагальненому вигляді положення цих документів рекомендують державам, які погоджуються з їх умовами виконання на національному рівні наступних завдань:

1) прийняття зрозумілих громадськості, ефективних законодавчих та нормативно-правових актів, екологічних стандартів, які чітко регламентують мету, порядок та сферу їх застосування й індикатори результативності;

2) здійснення постійного моніторингу та у разі необхідності перегляд законодавчих та нормативно-правових актів з урахуванням динамічності природних процесів, змін клімату, рівня та наслідків антропогенного впливу на оточуюче навколишнє середовище;

3) при прийнятті управлінських рішень враховувати, що потреби людини можливо задовольнити лише через усвідомлення фізичних можливостей екосистем, а також через забезпечення оптимального їх функціонування, зокрема цілісність, постійну підтримку продуктивності, дотримання умов, які обмежують господарську діяльність та забезпечення від виснаження;

4) розробка превентивних заходів щодо земель, які ще не зазнали деградації чи зазнали її лише незначною мірою;

5) оцінювання впливу і наслідків політики на оточуюче навколишнє середовище, у зв'язку з чим розроблення стратегії охорони природи, формування атласів екосистем;

б) встановлення норм застосування токсичних речовин, матеріалів і технологічних процесів, здатних завдати шкоди оточуючому навколишньому середовищу, розроблення методів оцінки їх локальної дії;

7) систематична підтримка комунікації із ЗМІ та громадськістю у питаннях інформування про цілі, засоби і методи державної природоохоронної політики, організація роз'яснювальної роботи щодо ощадливого ставлення до природних ресурсів, суворого виконання обов'язків, які покладаються на суб'єктів природокористування;

8) збалансування сільськогосподарських угідь через збільшення частки екологостабілізуючих угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) та зниження частки розораних територій, розширення площ полезахисних лісових смуг та об'єктів природно-заповідного фонду.

Однак успішне виконання цих завдань безпосередньо залежить від таких умов, як достатнє бюджетне фінансування, політична воля, наявність системи підготовки кадрів, дієвість організаційних і правових механізмів державного управління. На сьогоднішній день в Україні відповідні умови відсутні, оскільки держава не проявляє зацікавленості для їх розвитку ні на рівні формування, ні на рівні реалізації державної політики. Про це свідчить та обставина, що навіть напередодні відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення, держава не спромоглася встановити і впровадити чіткі норми використання земель, зокрема у частині: оптимального співвідношення земельних угідь, якісного стану ґрунтів, гранично допустимого рівня забруднення ґрунтів; відсутні: порядок здійснення моніторингу земель, порядок планування та здійснення контрольних заходів з питань перевірки стану дотримання суб'єктами господарювання вимог земельного законодавства, порядок економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель; передбачені законодавством заходи у галузі охорони земель, а також заходи по боротьбі з деградацією та опустелюванням земель у повному обсязі не виконуються; закон «Про державний контроль за використанням та охороною земель» потребує термінового перегляду та адекватної адаптації до сучасного стану відносин у сфері використання земель.

Таким чином, варто зауважити, що у ході проведеного нами дослідження вбачається, що імплементація міжнародних екологічних угод у забезпечення формування і реалізації державної політики у сфері контролю за використанням та охороною земель в Україні залишається надзвичайно незначною, що негативно відображується на природоохоронній функції держави та призводить до зволікання у вирішенні проблем, які у цій сфері накопичувалися десятиліттями. На нашу думку, подібна ситуація є грубим порушенням ст. 50 Конституції України й може обернутися у найближчому майбутньому екологічною катастрофою.

Список використаних джерел

1. Структура земельного фонду України та динаміка його змін. Держгеокадастр : офіційний веб-сайт. URL: <https://land.gov.ua/info/struktura-zemelnoho-fondu-ukrainy-ta-dynamika-iyoho-zmin/> (дата звернення 23.02.2021).

2. Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай 2017 року. Статистичний бюлетень; відп. за вип. О.М. Прокопенко. К. : Держстат України, 2017. 36 с.

3. Офіційно: У 2019/2020 МР Україна оновила рекорд з експорту зернових – 57,2 млн тон. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/oficijno-u-20192020-mr-ukrayina-onovila-rekord-z-eksportu-zernovih-572-mln-tonn> (дата звернення 23.02.2021).

Науковий керівник: доцент, кандидат наук з державного управління Ковтун О.А.

СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Управлінське рішення – це вибір найкращої альтернативи, в результаті глибокого аналізу, що зроблений менеджером для розв’язання певної проблеми. Кожне рішення має свої фактори впливу.

Виділяють декілька сучасних підходів до процесу прийняття управлінських рішень: системний, ситуаційний, комплексний, виробничий, процесний, поведінковий, інтуїтивний та інші [1,82]. Ми розглянемо ситуаційний.

В сучасному світі зміни відбуваються дуже швидко і для позитивних результатів управління менеджер повинен реагувати на них відповідно, відтак ситуаційний менеджмент набуває все більшого значення. Він надає можливість давати відповіді в режимі реального часу та при певних обставинах. Керівник повинен проводити регулярний моніторинг стану підприємства. Кожне рішення, щоб досягти найбільшого ефекту, повинно відповідати конкретній ситуації, яка виникла у даний момент.

Даний підхід був розроблений ще у 60-х роках ХХ століття. Він був описаний у працях таких науковців як: Д. Вудворт, Д. Томпсон, Н. Лоуренс, Т. Бернс та багато інших [2]. Іноді його розглядають як продовження системного підходу [4,157]. Центральною ланкою ситуаційного підходу є ситуація. Вона має свою специфіку, конкретні обставини, фактори впливу і відбувається в конкретний проміжок часу. Зазвичай такі рішення можуть бути прийняті не за встановленими планами та нормативами, а за власними спостереженнями менеджера. Проте, це можливо тільки за умов надання йому таких повноважень, наявності гнучкої та адаптивної структури управління, готової до змін.

Для проведення ситуаційного управління потрібні такі знання: інтелектуальний капітал, моделі та концепції креативності, вміння створення та поширення інновацій [3,160]. Наявність інтелектуального потенціалу допомагає персоналу глибоко аналізувати ситуацію, шукати можливі небезпеки і наслідки, які вона несе за собою.

Дуже часто все залежить і від самого керівника, його реакції на ризики та подальше виникнення проблеми. Виробляється унікальне творче мислення працівників, досвід та навички вирішувати складні завдання в нестабільний період.

Важливими також залишаються стратегічне та оперативне управління підприємством. Під час них саме зароджуються та накопичуються знання для поточної роботи, але вони можуть бути використанні в майбутньому. Для їхньої легкої та практичної експлуатації потрібно створювати певні ситуаційні моделі дій у незвичних ситуаціях. Побудова такої онтологічної моделі супроводжується творчими та інтелектуальними здібностями персоналу [3,159].

Керівник повинен знати основні наукові засади менеджменту, мати розуміння процесу управління, особливості групової поведінки. Він повинен вміти оцінювати фактори, які поділяються на зовнішні (стримуючі, на які підприємство не має впливу) та внутрішні (основні цілі, місія, структура та персонал даного підприємства). Ситуаційний підхід відрізняється від інших тим, що він не тільки визначає супроводжуючі фактори певної кризової ситуації, але й встановлює їх пріоритетність, вплив, наслідки. Інакше самовільний і нерегульований вплив може призвести до значних наслідків для підприємства. При ситуаційному підході управлінець повинен спрогнозувати можливі результати і намагатися знайти ті, які будуть мати найменший вплив.

Ситуаційний підхід як і ряд інших має свої позитивні та негативні якості. До його переваг можна віднести: швидка реакція, можливість розкрити індивідуальні якості персоналу, створення системи мотивування, огляд підприємства як цілісної системи. Недоліками такого підходу є великий ризик, відсутність контролю кризової ситуації та суб’єктивність керівника у прийнятті рішень [1,83].

Отже, ситуаційний підхід має на меті визначення та пошуку кризових ситуацій в режимі реального часу. Керівник, який його проводить повинен брати до уваги теоретичні засади менеджменту та кооперувати їх із практичними навичками та творчим потенціалом. Успіх та ефективність підходу залежать від правильного аналізу факторів та від суб'єктивного підходу самого менеджера. Його розуміння та правильного вибору методів реагування відповідних саме для цієї ситуації.

Список використаної літератури

1. Квасницька Р. С., Дерикот О.М. Аналіз підходів до прийняття управлінських рішень. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2012. № 4. С. 80-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2012_4_18. (дата звернення: 20.03.2021)
2. Кузьмін О., Петришин Н., Сиротинська Н. Нова парадигма побудови систем менеджменту. Демократичне врядування: науковий вісник ЛПІДУ НАДУ при Президентіві України. 2010. № 6. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik6/fail/Syrotynska.pdf. (дата звернення: 20.03.2021)
3. Полянська А. С. Роль менеджменту знань у ситуаційному управлінні на підприємстві. Стратегія економічного розвитку України. 2014. № 34. С. 157-162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/seru_2014_34_29. (дата звернення: 20.03.2021)
4. Харченко В. А. Системний підхід до стратегічного управління підприємством. Економічний вісник Донбасу. 2013. № 1. С. 157-160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2013_1_27. (дата звернення: 20.03.2021)

Науковий керівник: к.е.н. Кравченко О.О.

Кусяка М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Найважливішим питанням, які відносяться до місцевого самоврядування України визначені Конституцією України, а саме, ч. 1 ст.143 визначає, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції [1].

Процес децентралізації влади в Україні розпочато з 2014 року із прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 році № 333-р, законів України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 року, «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року та зміни до Бюджетного, і Податкового кодексів України – щодо фінансової децентралізації [2].

Розвиток місцевого самоврядування вимагає децентралізації влади, тобто розширення можливостей участі громадянського суспільства у керівництві державою та суспільством, права жителів суспільства приймати рішення незалежно від місцевих проблем.

Розглядаючи питання основних повноважень, які за результатами реформ мають набути органи місцевого самоврядування, необхідно звернути увагу на те, що концепцією передбачається їх оновлене бачення. Так, запропоновано інноваційний підхід, який передбачає розмежування повноважень між різними рівнями місцевого самоврядування за принципом субсидіарності. Тобто планується розподілити повноваження між органами місцевого самоврядування з максимальним наближенням їх до структур, що надають публічні послуги до мешканців громади.

Беручи до уваги питання про те, які ключові повноваження мають отримати органи місцевого самоврядування в результаті реформ, необхідно звернути увагу на те, що концепція дає їм оновлене бачення. Тому пропонується інноваційний підхід, який передбачає розподіл повноважень між різними рівнями місцевого самоврядування відповідно до принципу субсидіарності. Тобто планується розподілити повноваження між суб'єктами місцевого самоврядування в найближчій близькості до структур, що надають муніципальні послуги жителям громади.

Основним повноваженнями органів місцевого самоврядування є забезпечення:

- регіонального розвитку;
- охорони навколишнього середовища;
- розвитку обласної інфраструктури, насамперед обласних автомобільних доріг, мережі міжрайонних та міжобласних маршрутів транспорту загального користування;
- професійно-технічної освіти;
- надання високоспеціалізованої медичної допомоги;
- розвитку культури, спорту, туризму [3].

Органи місцевого самоврядування базового рівня згідно з концепцією повинні забезпечувати:

- місцевий економічний розвиток;
- розвиток місцевої інфраструктури, а саме дороги, мережі водо-, тепло-, газо-, електропостачання і водовідведення, інформаційні мережі, об'єкти соціального та культурного призначення;
- планування розвитку території громади;
- вирішення питань забудови території;
- благоустрій території;
- надання житлово-комунальних послуг;
- організацію пасажирських перевезень;
- організації пасажирських перевезень на території громади;
- утримання вулиць і доріг у населених пунктах;
- громадської безпеки;
- гасіння пожеж;
- управління закладами середньої, дошкільної та позашкільної освіти;
- надання послуг швидкої медичної допомоги, первинної охорони здоров'я, з профілактики хвороб;
- розвитку культури та фізичної культури (утримання та організація роботи будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків);
- надання соціальної допомоги через територіальні центри;
- надання адміністративних послуг через центри надання таких послуг [3].

Таким чином, затверджений урядом документ дозволяє глибоко переосмислити роль сільської, селищної, міської ради щодо забезпечення основних повноважень. Їх максимальна кількість після реформи повинна бути зосереджена в органах місцевого самоврядування на базовому рівні. Це дасть змогу вирішити нагальні проблеми безпосередньо в суспільстві, тобто забезпечити територіальну доступність суспільства до якісних державних послуг за умови створення достатньої ресурсної бази.

Міське самоврядування є важливою частиною системи соціальної політики, включаючи особисті та державні інтереси місцеві та регіональні інтереси, визнання та достовірність інтересів територіальних громад, які беруть участь у прийнятті рішень, які важливі для громади.

Сьогодні Україна робить лише перші кроки на шляху до децентралізації і економічного зростання Україна, внаслідок чого виникають порушення запланованих строків реалізації її етапів. Створюється необхідне законодавче забезпечення щодо децентралізації, яке поступово із законопроектів перетворюється у Закони України, які є необхідною базою для ухвалення

організаційних та соціально-економічних рішень. Проте виникають певні ускладнення надто повільним формуванням спроможних громад та змінами адміністративно-територіального устрою України через розмежування повноважень між органами держави та самоврядування, між рівнями самоврядування і територіальними органами виконавчої влади. Інформованість суспільства свідчить про наявність проблем в інформаційному забезпеченні процесу децентралізації.

Список використаної літератури

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Кириченко Ю. М. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / Ю. М. Кириченко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] // Юридичний науковий електронний журнал. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.lsej.org.ua/6_2018/58.pdf.
3. Бородин Є. І. Органи місцевого самоврядування як об'єкт реформування в контексті децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / Євгеній Іванович Бородин // Публічне управління: теорія та практика. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02\(16\)/25.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/25.pdf).

Науковий керівник: к.і.н., доцент Носань Н. С.

Кучер К.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Вироблення і реалізація державної політики вимагають формування ефективно діючої системи кадрового забезпечення, в процесі функціонування якої має відбуватися постійне поповнення органів з державної політики, соціальних служб молодими кваліфікованими працівниками, забезпечуватися їх безперервний професійний розвиток. Це необхідна умова для ефективності функціонування галузі, що дозволяє вирішувати як середньострокові, так і довгострокові завдання, здійснювати розробку і реалізацію державних та регіональних програм.

На вдосконалення системи кадрового забезпечення державного і муніципального управління спрямовані адміністративна реформа і реформа державної служби. Однак хід цих реформ переконує, що в багатьох випадках вони не дають необхідного ефекту. І цілком обґрунтовано в зв'язку з цим Т.Є. Кагановська зазначає, що оцінки рівня професіоналізму державних і муніципальних службовців залишаються стабільно негативними [1].

Подолання розриву між цілями кадрової політики і реальною практикою кадрового забезпечення державної політики пов'язано з пошуком, розробкою та застосуванням інноваційних за своєю суттю рішень в управлінні кадровими процесами. Це завдання набуло сьогодні ключового значення. Доречно стверджувати, що без її рішення не може успішно реалізуватися ні один із напрямів державної чи регіональної політики.

Для ефективної реалізації державної політики необхідне забезпечення її висококваліфікованими кадрами, що володіють сучасним особистісно орієнтованим стилем мислення і здатністю до творчості і саморозвитку. Рішення даного завдання вимагає наукового підходу до управління кадровими процесами в органах з державної політики, необхідною передумовою якого є чітка дефініція понять.

Ключове поняття «кадрове забезпечення державної політики» можна розглядати в двох значеннях. У першому значенні під кадровим забезпеченням державної політики розуміється система заходів щодо виявлення, відбору, підготовки, підвищення кваліфікації, перепідготовки кадрів і створення кадрового резерву працівників, зайнятих в цій сфері, що здійснюється в рамках і на основі державної кадрової політики, реалізації її цілей, пріоритетів, принципів. У другому значенні цим поняттям визначаються всі кадри та фахівці, професійно

зайняті в сфері державної політики, що максимально зближує його з поняттям «кадровий потенціал». Управління кадровим забезпеченням державної політики нами визначається як цілеспрямована, системно організована і технологічно обґрунтована діяльність суб'єктів державного, муніципального та громадського управління щодо вдосконалення кадрового потенціалу даної галузі соціальної політики.

Об'єктом управління кадровим забезпеченням в органах державної політики є кадри, кадрові процеси та відносини. Під суб'єктом управління кадровим забезпеченням розуміється носій визначених законом повноважень, прав і відповідальності у виробленні та реалізації кадрового забезпечення, активний учасник кадрових відносин. Для державної політики характерна полісуб'єктність управління кадровим забезпеченням. Основними суб'єктами його є: державні і муніципальні керівники, в число функцій яких входить визначення кадрової стратегії; структурні підрозділи в державних і муніципальних органах, що здійснюють оперативне керівництво державною і муніципальною службою; керівники органів державної політики, які безпосередньо вирішують питання кадрового забезпечення державної політики; керівники громадських об'єднань, які вибудовують власну кадрову політику і більш-менш послідовно впливають на кадрові процеси в державних і муніципальних структурах. Основна мета управління кадровим забезпеченням державної політики - формування і розвиток кадрового потенціалу, що забезпечує вирішення її основних завдань.

Управління кадровим забезпеченням державної політики не може бути успішним без визначення її чіткої стратегії, розрахованої, щонайменше, на декілька років вперед. Тому найбільш перспективною технологією управління кадровим забезпеченням державної політики є технологія програмно-цільового управління, заснована на розробці і реалізації проектів і програм, а головним методом її реалізації має виступати соціальне проектування.

Дослідження дозволяє стверджувати, що управління кадровим забезпеченням державної політики доцільно будувати на основі тезаурусної концепції соціальної діяльності. В основі її лежить поняття тезауруса, який представляє собою повний систематизований склад інформації та установок в тій чи іншій області життєдіяльності, що дозволяє в ній орієнтуватися. Тезаурус характеризує ієрархічну систему відомостей і знань, яка відображає суб'єктивні уявлення про світ, засновані на цінностях і суті.

У відповідність з цією концепцією, управління кадровим забезпеченням державної політики є послідовним процесом практичної реалізації єдиної нормативно-ціннісної структури учасників цієї діяльності. Умовою застосування тезаурусного підходу є визначення та інституціоналізація цінностей і смислів кадрової політики в якості ядра системи. До числа найбільш значущих цінностей можна віднести професійну компетентність фахівців, професійну мотивацію працівників, установку на професійний розвиток, правовий характер кадрової політики, її перспективність. Тезаурусна концепція виходить з необхідності постійного узгодження ціннісно-сутнісних установок учасників державної політики, їх послідовної зміни як умови і результату реалізації кадрових проектів і програм.

Список використаних джерел

1. Кагановська Т. С. Кадрове забезпечення державного управління в Україні: Монографія. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 330 с.
2. Зозуля В.О. Принципи кадрового забезпечення органів державної влади як інструмент реалізації демократичного врядування. Держава та регіони. № 3(59). 2017. С. 11-15.
3. Лазоренко Л.В. Проблеми формування кадрового складу органів державної влади. Інтелект XXI. № 5. 2016. С. 80-83.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Кирилюк І. М.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

На сьогодні в Україні публічне адміністрування зазнає складних перетворень, що визначається Законом про адміністративну реформу. В контексті формування нової адміністрації в Україні поглиблення вивчення сутності державного управління набуває особливої сутності, оскільки воно відіграє важливу роль у процесі реформування державної влади нашої країни.

Поняття «публічне адміністрування» та «публічне управління» були вперше запропоновані 28-м президентом США Вудро Вільсоном (Woodrow Wilson) в 1887 році [1:204]. Він зазначив, що адміністративна наука є вивченням державної діяльності. Завдяки цьому діяльність буде ефективна, з найменшими фінансовими та енергетичними витратами. Публічне адміністрування – розуміється, як цілеспрямована взаємодія публічних адміністрацій з юридичними й фізичними особами для забезпечення виконання закону та його основних функцій. В «Енциклопедичному словнику з державного управління» публічне адміністрування визначається як теорія і практика управління характеризується здійсненням адміністративних процедур через соціальну діяльність та використанням демократичних інструментів управління [2:605].

Державне управління трактується у широкому та вузькому сенсі. У вузькому розумінні мається на увазі те, що державне управління тісно пов'язане з адміністративним відділом і розглядається як професійна діяльність державних службовців та соціальних працівників, неурядових організацій, установ та організацій. Державне управління в широкому розумінні пов'язане з функціями всіх державних відомств: законодавством, адміністрацією та юстицією.

Н. Обушна вважає, що державне управління є об'єктом наукового пізнання. Це складна і багатогранна форма, що базується на концепції тісного зв'язку політики й права. Взаємодія між управлінням та владою, політичною системою та суспільством, а також різними компонентами суспільства та соціальної системи [3]. Основною рисою теорії публічного управління є те, що вона розглядає людей з позиції активних учасників державного управління. Основні функції публічного адміністрування: цільове планування, визначення необхідного напрямку розвитку, створення правових, економічних та інших умов для інтересів учасників, розподіл праці, співпраця та координація.

На думку Л. Волчкової та В. Мініної, адміністрування – це впорядкована діяльність органів державної влади, основа стабільних взаємовідносин та взаємодії між владою, адміністративним управлінням, економікою та суспільством [4]. З цієї причини державне управління слід розуміти як участь людей в управлінні, що забезпечує взаємодію між політичною системою, сектором людей, урядом та колективними інтересами, залученими в суспільство під владою, контроль усіх народів. Удосконалення державного управління визначатиме Україну як розвинену, легальну, цивілізовану та конкурентоспроможну європейську країну з високим рівнем життя, соціальними та демократичними стандартами.

Представниками науки державного управління є різні наукові школи, які об'єднують вчених-однородців. Разом з тим, є різні методологічні підходи, методологічні установки, які поділяють методологію досліджень публічного управління на тоталітарний, демократичний і державно-релігійний підходи. У тоталітарному аналізі державного управління увага зосереджується на необхідності сильної державної влади, фактичному злитті державних інституцій, керівних партій та громадських об'єднань. Державне управління пов'язане з ефективною роботою всієї політичної системи.

Термін "публічне управління" має два тісно пов'язаних між собою значення. Це управління та реалізація інтегрованих національних органів та різних державних заходів. Інтегровані державні органи (політики, правила, організаційні структури, персонал тощо) несуть відповідальність за фінансування державного бюджету, управління та координацію роботи виконавчої влади та його взаємодію з державою, суспільством та іншими

зацікавленими сторонами. Можна зазначити, що публічне управління не обмежується діяльністю його органів і посадових осіб. Воно здійснюється і за участю інститутів безпосередньої демократії.

В сучасних умовах види публічного управління поділяються: по перше, це міжнародне громадське управління, яке здійснюється 43 органами, які створені світовою спільнотою, це органи ООН, перш за все Рада Безпеки й Генеральна Асамблея, або регіональними міжнародними об'єднаннями. У такому разі, міжнародне публічне управління може мати глобальний або регіональний характер [5].

По-друге, це публічне державне управління, яке здійснюється в межах державно організованого суспільства тої чи іншої країни. По-третє, публічне управління існує в муніципальних утвореннях, що являють собою територіальний колектив. Держава або суб'єкт федерації встановлює у своїй конституції та законах сферу муніципального управління як місцевого управління.

Методи та прийоми державного управління залежать від їх функцій та повноважень. В економіці економічні методи широко застосовуються в управлінні, а адміністративні застосовуються лише в необхідному обсязі. Управління культурним полем у галузі інтелектуальної творчості часто є неприйнятним, в політичній системі важливо шукати політичні згоди, компроміси, компроміс тощо [6].

Під економічними основами публічного адміністрування доцільно розглядати складові відновлення економічного розвитку національної економіки та подолання макроекономічних дисбалансів. Тож, проаналізувавши різноманітні підходи до поняття «публічне адміністрування», можна дійти до висновку, що в державному управлінні «адміністрування» є організаційно-розпорядчим методом. А щоб досягти бажаного результату у сфері публічного управління, потрібно постійно розвивати й вдосконалювати систему.

Список використаних джерел

1. Wilson W. The study of Administration. [Електронний ресурс] / Wilson W. // Political Science Quarterly. Vol. 2, No 1 (June).. – 1887. – Режим доступу до ресурсу: <https://teachingamericanhistory.org/library/document/the-study-of-administration/>.
2. Сурмін Ю. П. Публічне адміністрування / Ю. П. Сурмін, В. П. Трошинського // Енциклопед. слов. з держ. упр. / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко; за ред. Ю. В. Ковбасюка [та ін.]. – Київ : НАДУ, 2010. – 820 с.
3. Обушна Н. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект // Збірник наукових праць. Вип. 44. Ефективність державного управління. – 2015. – С. 53-63 - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_44%281%29__8
4. Волчкова Л. Т. Реформування державного управління в контексті основних тенденцій розвитку сучасного суспільства / Л. Т. Волчкова, В. Н. Мініна. // Державне управління: електронний вісник. – 2006. - No 7. - Режим доступу: http://e-journals.spa.msu.ru/7_2006.html.
5. Ястремська О. М. Публічне адміністрування / О. М. Ястремська, Л. О. Мажник. // Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – 2015. – 131 с.
6. Публічне адміністрування та економічна безпека в умовах європейської інтеграції / [Подольчак Н. Ю.; за заг. ред. Н.Ю. Подольчака, Я. Я. Пушака, П.В. Ворони]. – Київ; Львів: Ліга-Прес, 2017. – 269 с. - Режим доступу: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/663>

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С. І.

Московченко Т.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЯК ПРОФЕСІОНАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Одним з вирішальних факторів, які визначають ефективність функціонування державної служби є професіоналізм державних службовців. Підвищення рівня професіоналізму в даний час є актуальною проблемою реформування української державної служби. Тому дослідження

основних факторів, які сприяють підвищенню професіоналізму державних службовців є важливим теоретичним та практичним завданням.

Актуальність теми дослідження також зумовлена мінливим характером функціонування даних соціальних інститутів - держави, державної служби - в умовах посилення взаємозв'язку всіх елементів суспільства і світу.

Головна функція державної служби - виконання законів і вища якість їх реалізації в житті. Вона визначається її місцем в суспільному розподілі праці та забезпечується відповідним набором ролей і цінностей державної служби: нейтральність, чесність, непідкупність, професійна честь, постійне перебування на посаді, закритість.

Як будь-який соціальний інститут, держава не залишається незмінним, відповідно змінюється характер функціонування державної служби, а також зміст діяльності державного службовця. Залежність державної служби від природи держави показав М. Вебер (він виділяв три типи легітимного панування: раціональний, патріархальний, харизматичний). Тип суспільства впливає на державу і державну службу. В Україні, державі перехідного періоду, відбувається зміна функцій, процеси демократизації, зниження державного регулювання, все це накладає відбиток на функціонування української держслужби і діяльність її представників - як індивідуальну, так і колективну.

М. Вебер вважав, що ідеальна модель управління базується на бюрократичних принципах, і завдання державних службовців полягає в тому, щоб застосовувати ці принципи до конкретних ситуацій. М. Вебер представляв професійних державних службовців як висококваліфікованих фахівців духовної праці, професійно вишколених багаторічною підготовкою, з високою честю, що гарантує бездоганність [1]. На противагу М. Веберу, К. Маркс в бюрократії бачив тільки негативні риси і різко критикував її.

Т. Парсонс розвиває теорію Вебера, уточнюючи напрямки професіоналізації державної служби. Аналізуючи роль держави в суспільстві, Т. Парсонс однією з головних дійових структур уряду розглядав адміністративну організацію, через яку приводяться в життя політичні рішення, і відмінною рисою якої є бюрократизація, що виявляється як інституціоналізація ролей у вигляді посад з добре окресленими посадовими функціями, повноваженнями і «владою», відокремлених від сфер приватного життя посадової особи. Тим самим розгляд функцій держави перекладається Т. Парсонсом в площину організаційно-структурного аналізу через введення поняття посада, а значить, об'єктом дослідження стають люди, які її займають [2].

Незважаючи на те, що в літературі домінує визначення держслужби як професії, правильніше розглядати її в якості особливості галузі, в якій працюють люди різних професій (економіст, юрист, соціальний працівник тощо). Державний службовець найнятий суспільством для виконання управлінських завдань, а тому в професійному плані він є соціальним менеджером - фахівцем в галузі управління, в т.ч. і в державній сфері. Однак необхідно дослідити професіоналізм державних службовців, оскільки існує певний набір знань, умінь, навичок, якостей, необхідних в даній сфері професійної діяльності крім базової спеціальності.

Державна служба - це професійна діяльність у сфері державного управління. Особливий характер професійної діяльності державних службовців обумовлюється специфікою виконуваних завдань з реалізації функцій держави. Виділення державно-службової діяльності як професійної діяльності серед інших видів соціального управління (структурами бізнесу, політичними організаціями, профспілками тощо) дозволяє визначити властиві їй характеристики: сфера професійної діяльності держслужбовців це органи державної влади, рід занять - державна служба, предмет праці - інформація, продукти праці - управлінські рішення і їх наслідки.

Професійна діяльність держслужбовців має такі особливості:

- управлінська спрямованість;
- публічність;
- загальність, масштабність (реалізація загальних інтересів в масштабі держави);

- виняткова суспільна необхідність;
- наділених владою.

Сутність даної професійної діяльності в тому, що чиновник несе відповідальність за те, яким буде суспільство. У зв'язку з цим, не можна недооцінювати роль спеціальної освіти і досвід роботи в державному і муніципальному управлінні, а також особливі якості, необхідні для професійного виконання обов'язків держслужбовця.

Професіоналізм розглядається нами, як високий рівень професійних знань, умінь, навичок, використання ефективних технологій діяльності, високу відповідність особистих якостей вимогам конкретної діяльності, спрямованість на саморозвиток і професійний ріст. Професіонал - людина, яка реалізує свою місію через усвідомлення цілей як належного, внутрішньо мотивований і прагне до вирішення завдань і досягнення цілей оптимальним шляхом. Найважливішим елементом професіоналізму є мотивація державних службовців, ціннісні установки.

У літературі існують різні підходи до оцінки професіоналізму в державній службі. Наприклад, з точки зору необхідних знань, навичок і здібностей; з точки зору результатів діяльності; з точки зору ефективності діяльності; проводиться комплексна оцінка. При цьому використовуються методи: інтерв'ю, спостереження, аналіз документів, експертна оцінка тощо. В цілому питання оцінки професіоналізму досить спірне щодо критеріїв і технологій, що обумовлено складністю і різноманіттям самої державної служби. У цих умовах основними параметрами професіоналізму можуть служити: рівень і якість виконаної роботи, відповідність результату цілям і задачам даної посади, підрозділу, організації в цілому і те, наскільки оптимальним є шлях досягнення мети [3].

У специфічних умовах, коли змінюється весь устрій суспільства, виникає потреба в нових ідеях, особливих навичках у людей, які перебувають на державній службі.

Список використаних джерел

1. Вебер М. Избранное. Образ общества: пер. с нем. / М. Вебер. М.: Юрист, 1994. 704 с.
2. Парсонс В. Публічна політика: Вступ до теорії і практики аналізу політики / В. Парсонс ; пер. з англ. О. Дем'ячука. К.: Видавн. дім. «Києво-Могилян. акад.», 2006. С. 23.
3. Морозова Н.Г. професіоналізація як чинник формування людських ресурсів державної служби в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Morozova.pdf

Науковий керівник: к.і.н., доцент Носань Н.С.

Охріменко М.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Формування доходів Пенсійного фонду України потребує кардинальних заходів щодо його реформування. Причиною цьому є невідповідність доходів та видатків бюджету Пенсійного фонду України, а також наявність дефіциту і недоліки порядку справляння встановлених законодавством зборів. Сьогодні актуальним завданням є забезпечення страхових принципів у фінансуванні бюджету Пенсійного фонду України, що дасть змогу зменшити в його доходах частку ресурсів державного бюджету.

Основний напрямок розширення накопичувальної бази внесків в Україні є державне пенсійне страхування, враховуючи їхні економічні властивості, є збільшення реальної заробітної плати. Завдяки цій операції економічна система відбуватиметься в умовах лібералізації зовнішніх умов торгівлі, здійснення заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг, вироблених в Україні [1].

Отже, на мій погляд, єдиний спосіб розв'язати цю проблему полягає в тому, щоб дійсно покращити продуктивність праці застрахованих осіб. Ці заходи забезпечать обсягів пенсійних прав найманих робітників та необхідне зростання внесків в Пенсійний фонд.

Також, невід'ємною складовою для поповнення державного фонду є зменшення частки тіньової економіки та легалізацію відносин на ринку праці в Україні. Рівень тіньової економіки у 2020 році склав 31% від обсягу офіційного ВВП [2]. Українська тіньова економіка створює надзвичайно несприятливий фон для ринку праці. Ще один важливий прояв впливу прихованої економіки на ринок — це звична практика виплати заробітної плати «у конвертах», тобто не виплачуючи всі обов'язкові платежі, включаючи єдиний соціальний внесок.

Враховуючи вище сказане, можна сформулювати два блоки рекомендованих заходів: перший має на меті збільшення участі працівників у державному пенсійному страхуванні та поновлення своїх страхових прав, другий має на меті посилення мотивування працівників та роботодавців до повноцінної участі в пенсійному страхуванні та збільшення відповідальності працівників та роботодавці, якщо вони ухиляються від сплати єдиного соціального внеску.

Список використаних джерел

1. Петрушка О. В. Шляхи удосконалення практики мобілізації доходів Пенсійного фонду України [Електронний ресурс] / О. В. Петрушка. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_16%282%29__37.

2. Тенденції тіньової економіки [Електронний ресурс] // Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства в Україні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

ПОЛІТОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЕ

Резюме

В современных условиях в промышленно развитых странах возрастает роль важной составляющей сферы услуг как сферы культуры. Эта сфера оказывает непосредственное влияние на формирование человеческого капитала, служит повышению качества трудовых ресурсов, вносит важный вклад в создание благоприятного экономического климата в регионе, а также повышает национальный престиж на международном уровне. Кроме того, в первое десятилетие XXI века наблюдается положительная динамика количества сотрудников, задействованных в создании и распространении культурных товаров, а также значительный рост потребления культурных услуг населением.

При этом следует отметить, что требования общества к качественным характеристикам сферы культуры дифференцированы и сложны, включая широкий спектр услуг, предлагаемых населению, их доступность, оснащение учреждений культуры современным оборудованием, кадрами, обучение, инновационные проекты, доступность и эффективное использование ресурсов. В целях повышения эффективности процесса управления культурной сферой региона необходимо провести комплексную работу по усилению воздействия действий и мер, связанных с процессом управления, которые предоставляют возможности для эффективного использования ограниченных материальных, финансовых и трудовых ресурсов. ресурсы в современной рыночной экономике. Процесс разработки стратегии развития региональной культурной сферы предусматривает формирование соответствующих предпосылок повышения качества культурных услуг населению, основных показателей, характеризующих развитие культурной сферы и отдельных хозяйствующих субъектов.

Ключевые слова: инновации в культуре, сектор творческой индустрии, эффективность новшества.

Summary

In modern conditions in industrialized countries, the role of an important component of the service sector as a cultural sphere is increasing. This area has a direct impact on the formation of human capital, serves to improve the quality of labor resources, makes an important contribution to the creation of a favorable economic climate in the region, and also increases national prestige at the international level. In addition, in the first decade of the 21st century, there is a positive trend in the number of employees involved in the creation and distribution of cultural goods, as well as a significant increase in the consumption of cultural services by the population.

It should be noted that the requirements of society for the quality characteristics of the sphere of culture are differentiated and complex, including a wide range of services offered to the population, their availability, equipping cultural institutions with modern equipment, personnel, training, innovative projects, availability and efficient use of resources. In order to increase the efficiency of the process of managing the cultural sphere of the region, it is necessary to carry out comprehensive work to enhance the impact of actions and measures related to the management process, which provide opportunities for the effective use of limited material, financial and labor resources. resources in a modern market economy. The process of developing a strategy for the development of the regional cultural sphere provides for the formation of appropriate prerequisites for improving the quality of cultural services to the population, the main indicators characterizing the development of the cultural sphere and individual economic entities.

Keywords: innovation in culture, sector of the creative industry, the effectiveness of innovation.

Инновационное развитие актуально для всех типов учреждений культуры, и это комплексная проблема. В первую очередь, инновации должны быть направлены на

повышение уровня культурных запросов и потребностей населения и удовлетворение существующих потребностей.

С организационной и управленческой точки зрения инновации состоят из реальных нововведений и изменений в создании новых типов учреждений культуры и развитии сети предприятий, действующих в сфере культуры. Среди них:

- Создание базовых учреждений культуры в областных центрах для организации культурных мероприятий; создание творческих экспериментальных лабораторий и детских площадок; участие негосударственных структур и некоммерческих организаций в процессе реализации культурно-оздоровительных и образовательных программ и проектов на базе учреждений и предприятий культуры;

- Создание единственных в своем роде интегрированных отделов и предприятий культуры с целью увеличения количества видов предоставляемых услуг, качества управления и экономии бюджетных средств;

- создание многофункциональных учреждений культуры на базе клубов, выставочных залов;

- Создание новых типов библиотечных учреждений - формирование библиотечно-информационных центров, юридических и муниципальных информационных центров, осуществляющих систематическое информирование населения по вопросам, связанным с деятельностью отделов культуры и предприятий;

- создание экспериментальных площадок для творческих инновационных проектов общественных организаций и коллективов;

- Создание центров поддержки творческих и инновационных проектов на базе театров, музеев, ведомств и предприятий;

- Представление выставочных и концертных площадок негосударственным музеям, музыкальным и театральным коллективам, а также некоммерческим организациям, деятельность которых направлена на сохранение и развитие лучших обычаев и традиций национальной культуры;

- Создание мультимедийных и интерактивных выставочных блоков в музеях и выставочных залах с использованием технологий мультимедийных презентаций 3D и 4D;

- применение современных технических (мультимедийных) средств художественного оформления театральных постановок, концертных программ, массовых представлений и сценических постановок; хозяйственная деятельность, оптимизация затрат. Переход на новые принципы повышения эффективности управленческой деятельности; применение системы государственных заданий [1].

Предлагаемая нами классификация в области культуры основана на изучении и систематизации информации о практической деятельности национальных и зарубежных культурных организаций и учреждений, а также органов государственного управления в области культуры. Классификация позволяет проанализировать состояние инновационной деятельности в сфере культуры, выявить сильные и слабые стороны инновационного развития, а также скорректировать сложившуюся ситуацию с помощью методов управления и координации развития в сфере культуры [2].

Таблица 1

Классификация инноваций в культуре

Виды инноваций	Примеры
Креативный	Синтез новых жанров, направлений, стилей, искусств и жанров в искусстве; новые формы взаимодействия с аудиторией, новые форматы мероприятий.
ИКТ	Новые формы создания и продажи культурных продуктов, основанные на технологических достижениях, такие как цифровое и интернет-телевидение, Интернет, электронные системы продаж.

Виды инноваций	Примеры
Экономические	Программа является целевым бюджетным методом; новые системы и формы экономических отношений, связанных с созданием, продвижением и продажей культурного продукта или культурных ценностей, например, введение системы сбора средств; система государственного заказа; новые формы трудовых отношений художников с работодателем и заказчиком и др.
Институциональный	Возникновение новых культурных субъектов: формирование социокультурного партнерства; общественные и экспертные советы; развитие креативной индустрии и др.
Управленческие	Распространение методов планирования при формировании культурной политики; автономия учреждений культуры; применение технологий брендинга, маркетинга, менеджмента, дизайна; Распространение образовательных программ в области арт-менеджмента с целью повышения квалификации управленческого персонала.

Источник: www.creativeindustries.fi.

Следует отметить, что инновационный характер творчества и подход творческих людей к потребителям культурной продукции через применение современных технологий привлекает не только молодую аудиторию, но и другие целевые группы, что расширяет круг творческих людей [3].

Технические средства сделали инструменты более доступными, позволяя людям подходить к творческой деятельности и участвовать в ней. Тенденции, традиционно выраженные в процессе самовыражения определенной части населения, не имеющей прямого отношения к творческим профессиям, сейчас широко распространены и еще более ярко выражены в творческих сферах, связанных с дизайном. Особой популярностью пользуется фотография, дизайн интернет-сайтов, блогов, а также создание рекламных модулей, календарей, открыток. Новые формы творческой деятельности, такие как фестивали искусств, концерты и выставки с использованием современных мультимедийных технологий, проекты, объединяющие музейное и театральное сообщество, требуют не только демонстрации новых творческих подходов, но и использования инноваций информационных технологий и новые управленческие навыки.

Креативные инновации обусловлены развитием творческого потенциала отдельных лиц и групп, а также существованием других видов инноваций, в первую очередь информационных технологий и менеджмента. Среди творческих факторов, стимулирующих инновации в культуре, мы должны отметить роль технического прогресса, который определяет появление технического прогресса в производстве и распространении новых инструментов, материалов, а также творческих продуктов. Творческий человек, владеющий техническими новинками, применяет творческие новшества и расширяет возможности их использования за счет использования новых каналов коммуникации [4].

Инновации в информационных технологиях. Прежде всего, следует отметить, что предыдущее вспомогательное направление информационной деятельности в культуре выделено в самостоятельное направление. На первом этапе развития создание веб-сайта организации рассматривалось как применение новаторства, которое продолжает оставаться очень важным направлением с точки зрения информационного пространства культурной сферы. С внедрением Интернета почти в тот же день начался процесс перевода информации из печатного в электронный формат, основной целью которого было повышение доступности и защиты информации.

Электронные каталоги библиотек, музейных коллекций, плакаты культурной жизни в Интернете. Сегодня мы наблюдаем рост количества коммерческих предложений в сфере культуры с использованием информационных технологий, например: услуги художников и дизайнеров, музыкальное сопровождение, аудио- и видеозаписи на различных носителях, аренда оборудования для культурных мероприятий, Интернет. реклама, а также услуги в сфере продвижения товаров или услуг и т. д. Важно отметить, что меры по активизации информационных инноваций в сфере культуры должны быть разработаны и приняты без промедления, не говоря уже о высоких темпах развития информационных технологий.

Предпосылками для развития институциональных инноваций являются социальные процессы, направленные на повышение роли неправительственных организаций и неформальных объединений в осуществлении культурной деятельности [5]. Интересы государственных структур в сохранении и развитии сферы культуры обеспечили поддержку всех инициатив, выдвигаемых творческим сообществом, обучение руководящего состава учреждений культуры новым знаниям и умениям. Поддержка международных программ, направленных на изучение зарубежных моделей взаимодействия с негосударственными и некоммерческими секторами культуры и, в более широком смысле, со всеми секторами общества: правительством, СМИ и бизнес-организациями, чтобы помочь установить новые принципы управления в культурной сфере.

Сектор творческой индустрии, являясь рыночной формой генерации, адаптации и распространения творческих достижений, требует определенного регулирования со стороны государства, поскольку при всем разнообразии форм существования он включен в сферу культуры в целом. Процесс разработки адекватного набора инструментов управления не представляется возможным без учета происходящих изменений в культурной сфере и в обществе в целом. Вот предпосылки для радикальных изменений, наблюдаемых исследователями и практиками в социокультурной сфере:

Осуществление реформ в системе государственного финансирования, переход к проектному подходу и формирование альтернативных источников финансирования культуры привели к изменениям в методах управления, применяемых в сфере культуры, и распространению механизмов сбора средств.

Может быть реализован комплекс мер, направленных на финансирование сферы культуры и повышение эффективности используемых средств, в том числе:

- расширение размера оплаты культурных услуг различного качества;
- Привлечение ресурсного потенциала коммерческих организаций к решению социально значимых задач, особенно на региональном уровне;
- Осуществление таких мероприятий, как участие в международных проектах и программах, финансируемых из зарубежных источников.

Вопрос о привлечении внебюджетного финансирования культуры стал катализатором налаживания межотраслевых партнерств. Также следует отметить, что межотраслевое партнерство определяет взаимодействие государства, бизнеса, некоммерческих государственных и негосударственных культурных организаций на равноправной основе.

Воздействие процессов глобализации и информатизации на рынки культуры изменило обмен информацией, маркетинговые подходы, формы и методы распространения культурных продуктов.

Увеличение разнообразия культурной жизни и культурного предложения, привлечение новых категорий потребителей в сферу культуры, расширение существующих форм общественного участия в культурной деятельности изменили подходы к формированию государственной политики в сфере культуры, расширили традиционную роль государство для создания единого культурного пространства.

Изучение различных трактовок понятия «инновация» позволяет сформулировать некоторые выводы. Во-первых, специфическим содержанием инновации являются качественные изменения, которые приводят к улучшению, усовершенствованию или появлению нового продукта или технологии.

Во-вторых, инновация всегда успешна. Эффект, который должна обеспечивать инновация может быть техническим, экономическим, социальным и экологическим.

Это можно выразить в виде формулы [6]:

Инновация = Новшество + Достигнутая эффективность.

Эффективность новшества выражается в дополнительной выгоде, которую получает инноватор. В связи с этим в экономической литературе появляется термин «инновационная рента». «Если рента определена как «доход от какого-либо фактора производства,

предложение которого неэластично», то инновационная рента предполагает наличие дохода от внедрения новшеств, недоступных для других организаций».

В-третьих, основными свойствами инновации являются: научно-техническая новизна, производственная применимость и коммерческая реализуемость. Все три свойства в равной мере важны для определения и существования категории «инновация». Коммерциализация по отношению к инновации выступает как потенциальное свойство, без которого она становится простым новшеством.

Воздействие процессов глобализации и информатизации на рынки культуры изменило обмен информацией, маркетинговые подходы, формы и методы распространения культурных продуктов.

Увеличение разнообразия культурной жизни и культурного предложения, привлечение новых категорий потребителей в сферу культуры, расширение существующих форм общественного участия в культурной деятельности изменили подходы к формированию государственной политики в сфере культуры, расширили традиционную роль государства для создания единого культурного пространства.

Растущее значение гуманитарных ценностей и творческого потенциала в постиндустриальном обществе привело к усилению роли культурной сферы как ключевого фактора модернизации. Культурная сфера образует необходимую платформу для инновационного развития современной экономики. В связи с вышеизложенным необходимо обратить внимание на важность процесса последовательного совершенствования и применения инновационных моделей в области культуры для развития потенциала экономики в целом. Особое значение имеет реализация политики, направленной на модернизацию систем управления, в которых культура и историческое наследие традиционно считались чрезвычайно важным капиталом.

Помимо задач, связанных с совершенствованием технического оснащения и применением технологических процессов, среди приоритетов политики модернизации в сфере культуры важно отметить следующие направления:

- повышение социальной, экономической и технологической доступности культурного наследия для населения;
- Улучшение процесса распространения культурных ценностей и благ за счет применения информационных и телекоммуникационных технологий;
- Расширение творческих возможностей деятелей культуры на основе использования современных материалов и технологий, а также совершенствование процессов сохранения, реконструкции и реставрации объектов культурного наследия с помощью современных материалов и технологий [7].

Наблюдаемые в сфере культуры инновации являются результатом деятельности творцов и организаций, основанной на понимании и интерпретации культурного наследия, создающих новую форму и содержание культурного процесса, а также оказывающих непосредственное влияние на инновационное развитие общества. Социальные преобразования создали необходимые стимулы для организаций и деятелей культуры к развитию инноваций в сфере культуры. Именно в то время, когда сфера культуры сталкивается с серьезными трудностями с точки зрения бюджетного финансирования, начался процесс модернизации, который постепенно охватил все предприятия, организации, а также отдельных творцов, работающих в сфере культуры. Недостаточное развитие инструментов и моделей управления, таких как технология социокультурного партнерства, препятствует применению новых инновационных методов в практике управления, и мы считаем, что выявление недостающих инструментов, их изучение, а также применение практик управления в сфере культуры обеспечит процесс управления инновациями.

Список литературы:

1. Гершман М. А. Инновационный менеджмент. — М.: Маркет ДС, 2018. - 200 с.
2. Государство и менеджер культуры: перспективы взаимоотношений. (Совет по культуре и искусству при Президенте РФ) // Art-менеджер. 2013. №2.-С. 38-44.
3. Рубинштейн А.Я. Экономика общественных предпочтений. Структура и эволюция социального

- інтереса: [монографія] / А. Я. Рубинштейн, кол. авт. РАН, Ін-т економіки. - СПб.: Алетейя, 2008. - 559 с.
4. Стаття 1 Конвенції ЮНЕСКО об охороні всесвітнього культурного і природного насліддя (1972).
 5. Соціальні інновації (в 2-х частинах). - СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1999. - 170 с., 159 с.
 6. Сорочкин Б.Ю., Рубинштейн А.Я. Аналіз механізмів державного фінансування сфери культури. - М.: 2003
 7. Тросби Девід. Економіка і культура. Видавництво «Висша Школа Економіки», (Державний Університет), 2015 г. - 256 стр.
 8. Тульчинський Г.Л., Шекова Е.Л. Менеджмент в сфері культури: Учебне посібня. 4_е изд., испр. і доп. — СПб.: Видавництво «Лань»; «Видавництво ПЛАНЕТА МУЗЫКИ», 2009. — с.485 – 490
 9. Тульчинський Г. Л. Маркетинг в сфері культури. СПб.: Изд-во СПбГИК, 1995.
 10. Тульчинський Г. Л. Привлечення і акумулювання фінансових засобів. СПб.: Изд-во ГАК, 1998.
- Тульчинський Г.Л., Шекова Е.Л. Менеджмент в сфері культури: Учебне посібня. 4_е изд., испр. і доп. — СПб.: Видавництво «Лань»; «Видавництво ПЛАНЕТА МУЗЫКИ», 2009.
11. Шишкин С.В. Економіка соціальної сфери: Учебне посібня. — М.: ГУ ВШЭ, 2003. - 367 с

Комар Ю. І.

Київський університет ім. Б. Грінченка

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ПОСТПРАВДИ НА СУЧАСНІСТЬ

На разі існує актуальна думка про те, що сучасна людина під впливом різних історичних факторів, глобалізації, розвитку соціальних мереж і засобів масової інформації перебуває в інакшому інформаційному стані, який характеризується низькою частотою правдивої та маловірогідної інформації в комунікативному медіапросторі. Саме це явище ми називаємо «постправдою», яке є продуктом епохи «правди», що характеризується демократизацією інститутів розвинутих країн та наданням суспільству доступу до реальних фактів та обґрунтованих висновків.

Якщо розглядати дефініцію «постправда» з теоретичного підходу, то вона визначається як обставина, при якій об'єктивні факти є менш значимими для громадської думки, ніж звернення до емоцій і особистих переконань [1, 291]. Проте, якщо звернутися до більш глибокого змісту, то побачимо інформацію, подану так, що використання її призводить до результатів, що не збігаються з тими, які хотів би отримати користувач цієї інформації. Таким чином, через розвиток ЗМІ та наростання агресивних настроїв в масах, феномен «постправди» не оминув і політичний простір, оскільки здогадки, плітки та чутки розповсюджуються серед політичних акторів з надзвичайно швидким темпом.

Політична постправда - це політика, яка спирається на почуття та власні переконання, які насправді не мають під собою реальних підстав, тобто політичні дії та мислення, при яких достовірні об'єктивні факти відіграють менш важливу роль, ніж емоційна складова. Прагматичні політики які шукають популярності та голосів, фейкові ЗМІ в гонитві за тиражами, недобросовісні журналісти в прагненні зробити кар'єру, чиновники, які показують лицемірну лояльність, та опозиціонери, що намагаються налаштувати суспільство на свій бік, - це все потенційні приклади суб'єктів політичної постправди, які мають на меті задовольнити свої прагматичні цілі, завдяки вкрапленню складних маніпуляцій щодо людської психіки.

Як вказує Ж. Ліотар, будь-яка загально визнана думка, або концепція розглядатися як небезпека. Саме в цьому висловлюванні полягає причина такої кількості дезінформації у суспільстві. Люди втрачають пильність та через брак часу в постмодерному швидкому світі не намагаються відфільтрувати та рефлексувати інформацію, і це приводить до розмиття меж поняття істини, в тому числі і політичної. Тому, політична постправда так швидко поширюється. Серед причин даного явища варто згадати відсутність твердих знань в сфері логіки, політології та маркетингу звичайного середньостатистичного населення, нездатність відрізнити логічний висновок від псевдо ідеологічного, бажання нейтральних споживачів бути комфортними загальній масі, звичка населення мислити шаблонами, використовувати замість повного процесу аналізу - готовий «продукт», дбайливо створений «продавцями постправди» [3, 147].

Всі вище перераховані чинники, роблять політичну постправду дуже живучою, розповсюджуючи її як вірус, і звичайно це не зможе не залишити свій відбиток на формуванні сучасного суспільства. Одним із наслідків, може стати те, що правду тепер не можна знайти без додаткових зусиль. Якщо раніше публічні особи були вартовими «правди», то зараз зрозуміти її, зможуть лише критично мислячі індивіди. І це призводить до усвідомлення того, що існує безліч альтернативних реальностей, які пояснюють все по-різному. І тоді виникає питання: «Чи існує справжня реальність, яка буде відповідати істині?» Проте слід враховувати ще той факт, що правда набагато чутлива до історії та політики, ніж до більш точних та незмінних наук, оскільки більшістю історичних та політичних подій можна маніпулювати, завдяки їх неоднозначності.

Політична постправда виключає в собі лінійність та моносуб'єктність політичної теорії, а також відповідно до специфіки розвитку самого постмодерного світу, який і виключає лінійний політичний прогресизм та відповідність чітко визначеним ідеологічним критеріям істинності [2, 356]. Тому політична постправда ХХІ століття виступає складною структурою регулятивних тенденцій та поєднання різних точок зору, подекуди з відсутністю критичного мислення. Таким чином, зміст та специфіка сучасної політичної постправди обумовлюється, змінами постмодерного глобалізованого світу, що корелюється з основами політичного знання.

Список використаних джерел

1. Березовенко А. Концепт «Правда». *Політична енциклопедія*. /Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 364.
2. Додонова В. Популізм і постправда як складові виборчого процесу в Україні. *Київські філософські студії-2019*. Матеріали наукової конференції (м. Київ, 16-17 травня 2019 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. К: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. 355-361.
3. Третяк А. О. Політична істина й політичне буття: особливості онтологічної інтерпретації. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Філософія, Соціологія, Політологія. Том 35 № 1. 2017. 143-150.

Науковий керівник: к. і. н., доц. Купрій Т. Г.

Маненко К. А.

Запорізький національний університет

ПРОБЛЕМИ ЕТИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Одним із інститутів, що має на меті репрезентацію інтересів суспільства та забезпечення подальшої демократизації політичної сфери, є інститут парламентаризму. Його ефективність визначається не тільки здійсненням конституційних повноважень, а й дотриманням етичних стандартів та правил. Наразі, ми бачимо, що депутати парламенту дозволяють собі багато дій та висловів, що викликають сумніви в їх компетентності, а саме: використання ненормативної лексики, бійки, неетичну поведінку, невідвідування засідань, кнопкодавство та навіть корупцію. Дієвим засобом регулювання парламентської діяльності може стати розробка норм парламентської етики та їх правове закріплення.

Парламентська етика – вид професійної етики, що регулює відносини, які виникають в ході законотворчої та іншої парламентської діяльності, а також позапарламентської діяльності, пов'язаної з виконанням функцій народного депутата. [3, 2] В українській політичній науці різні аспекти парламентської етики досліджують О. Вагіна, Т. Василевська, А. Когут, М. Логунова, О. Савчук, І. Суслова та ін. Але політична дійсність не є статичною, відповідно, й політична наука повинна реагувати на сучасні українські політичні реалії, тому є потреба в подальшому дослідженні нових аспектів регулювання парламентської етики.

В Україні правове регулювання парламентської етики забезпечують декілька основних документів.

По-перше, Закон України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року. У статті 8 «Депутатська етика» йде мова про те, що народний депутат повинен дотримуватися загальноновизнаних норм моралі та не використовувати депутатський мандат всупереч загальноновизнаним нормам моралі, правам і свободам людини і громадянина, законним інтересам суспільства і держави. У статті 24 зазначаються обов'язки, наприклад: брати участь у голосуванні особисто, дотримуватись вимог трудової дисципліни та норм депутатської етики, підтримувати зв'язок із виборцями тощо. [6]

По-друге, Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року, глава 9 якого (статті 51-53) присвячена питанням дотримання дисципліни та норм етики на засіданнях Верховної Ради України. Наприклад, на пленарному засіданні народний депутат не повинен перешкоджати викладенню або сприйняттю виступу (вигуками, оплесками, вставанням, розмовами по мобільному телефону тощо), вживати образливі висловлювання та непристойні слова, закликати до незаконних дій. [5]

Наявні проблеми, пов'язані із впровадженням норм етичної парламентської поведінки в Україні, не дозволяють говорити про ефективність цих документів. Суттєвими їх недоліками є неточність та розмитість формулювань, відсутність єдиного механізму регулювання депутатської етики, охоплення регулятивним впливом лише поведінки у будівлі парламенту тощо. Одним із головних недоліків вище зазначених законів є не визначена чітко відповідальність за невиконання вимог, яка або має прояв у вигляді попередження, або не настає взагалі. Тому можна говорити про те, що на сьогодні ефективність правового забезпечення етичних норм в Україні знаходиться на досить низькому рівні.

Але останнім часом спостерігаються й позитивні зміни у регулюванні деяких аспектів парламентської етики в Україні. Так, однією з проблем діяльності парламенту є кнопкодавство, тобто неособисте голосування. 16 січня 2020 року набув чинності Закон, який запроваджує кримінальну відповідальність «за умисне голосування парламентарем на пленарному засіданні Верховної Ради замість іншого народного депутата» [4]. 12 лютого 2021 року Генеральна прокуратура І. Венедіктова повідомила про перший випадок вручення підозри народному депутатові України за голосування замість іншого народного обранця під час засідання Верховної Ради. На початку 2021 року голова Верховної Ради Д. Разумков зазначив, що інцидентів з неособистим голосуванням майже не буде завдяки наступним змінам у парламенті: можливості використання картки депутата згідно з розміщенням, встановленню додаткових відеокамер, передбаченій відповідальності за кнопкодавство. Крім того, новітнім здобутком у запобіганні кнопкодавству є встановлення спеціальної сенсорної кнопки, що зчитує відбиток пальця. Передбачено голосування одразу двома руками, що майже унеможливує неособисте голосування. Такі нововведення функціонують менше місяця, тому про ефективність змін говорити поки зарано.

Допомогти в розв'язанні проблем етичного регулювання діяльності парламентарів міг би Кодекс парламентської поведінки, якого досі немає в Україні. З огляду на євроінтеграційний вектор України, доцільним є використання досвіду країн Європи: наприклад, в Ірландії діє «Кодекс поведінки осіб, що займають державні посади», в Литві – «Кодекс поведінки для державних політиків», у Німеччині та Латвії використовуються детальні списки правил поведінки, які закріплені на рівні правових норм. За останні роки питання кодифікації норм парламентської етики неодноразово обговорювалося в українському парламенті, але всі спроби були нерезультативними. Як зазначає О. Вагіна, «в Україні не існує подібного документу, перш за все, через незацікавленість більшості депутатського корпусу в посиленні дисциплінарних заходів» [1, 203]. Чергова спроба розробки етичного Кодексу анонсована Д. Разумковим у планах на 2021 р. [2].

Для ефективного використання та контролю за виконанням подібних документів потрібен орган, який би слідкував за дотриманням норм та правил. Такі органи існують у багатьох країнах Європи. [3, 20] Так, в Угорщині існує спеціальна Комісія, що уповноважена визначати випадки несумісної поведінки із виконанням парламентських функцій. Головними принципами у роботі органу є гарантування свободи слова, дотримання інтересів суспільства,

обов'язок депутатів оголошувати економічні інтереси, розміри доходів і майна. У Литві існує Комісія з питань етики і процедури Сейму, що слідує за дотриманням наступних принципів: обов'язку декларування особистих інтересів, обов'язку декларування фінансових інтересів і активів, обов'язку нести відповідальність за образу особистості і наклепницькі висловлювання у парламенті. У Словаччині діє Комітет із несумісності функцій, що визначає обов'язки парламентарів щодо декларування майна, фінансових інтересів тощо.

Отже, в Україні існує потреба в розбудові демократичної легітимної держави із відповідними політичними інститутами. Рушійною силою змін політичного життя виступає парламент. Тому доречним є зосередження на розробці й закріпленні правил і норм парламентської етики, що регулює поведінку народних депутатів. Не дивлячись на певні позитивні зміни, що відбулися в останні роки в сфері регулювання етичної поведінки депутатів, все ще є проблема відсутності єдиних чітких правил, закріплених юридично. Чинні закони мають ряд вагомих недоліків, що не сприяє ефективному виконанню депутатами парламенту своїх обов'язків. Подолати ці проблеми можна за допомогою впровадження кодифікованих норм та створення органу контролю за виконанням і дотриманням парламентарями зазначених норм поведінки.

Список використаних джерел

1. Вагіна О. М. Кодифікація норм депутатської етики в контексті євроінтеграції України. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Svazek 1. 5 vydání. S. 199-205.
2. За «етичний кодекс депутата» Рада візьметься наступного року. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2869557-za-eticnij-kodeks-deputata-rada-vizmetsa-nastupnogo-roku-razumkov.html> (дата звернення: 19.03.2021 р.).
3. Законодавче регулювання питань парламентської етики в країнах Європейського Союзу. USAID. URL: <https://radaprogram.org/infocenter/zakonodavche-regulyuvannya-pytan-parlamentskoyi-etyky-v-krayinah-uevgorpeyskogo-soyuzu> (дата звернення: 19.03.2021).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення особистого голосування народними депутатами України на пленарних засіданнях Верховної Ради України : Закон України від 19.12.2019 р. № 404-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 35. Ст. 253.
5. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15. № 16-17. Ст. 133.
6. Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 р. № 2810-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

Науковий керівник: к.істор.н., доц. Вагіна О.М.

Шмуліна В. О.

Запорізький національний університет

АСИНХРОННІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Актуальність. Політичні партії – це зв'язуюча ланка між державою та громадянами. В Україні ж ця функція політичних партій порушена: відчувається брак комунікацій між політиками та громадськістю, що посилює нестабільність у державі та відтерміновує завершення перехідного етапу на шляху до демократії. Задля корегування напрямку руху держави в бік реальної демократизації необхідна ревізія теперішнього стану партійної системи.

Мета. На прикладі партійної системи України визначити ознаки асинхронності та проаналізувати її вплив на демократизацію суспільства.

Стан наукової розробки. Особливості української партійної системи розглядаються у роботах О. Бойко, В. Войтківа, Ю. Шведа та ін.; проблемі асинхронності політичної системи та мінімізації її наслідків присвячені статті А. Лясоти [1]. Але окремі аспекти проблеми поки що недостатньо досліджені, зокрема, залежність ефективності партійної системи від рівня її асинхронності.

Виклад матеріалу. Асинхронність – ємне поняття, яке характеризує функціонування

політичних партій у перехідних системах пострадянського простору. Під асинхронністю розуміємо неузгодженість, розбалансованість елементів системи та зв'язків між ними. Дослідники констатують, що вагомою складовою загального дисбалансу та нестабільності політичної системи України є асинхронність функціонування політичних партій як на макро-, так і на мікрорівні [1]. Причини цього полягають в історичному досвіді, ментальності населення, у соціально-економічній ситуації. До головних ознак асинхронності можна віднести:

- значний обсяг латентного складника партійної системи;
- слабку інституціалізацію партій;
- їхню ідеологічну, ціннісну та «брендову» лабільність.

А. Лясота зазначає, що «латентність властива не лише політичним системам, які здійснюють перехід від одного якісного стану до іншого, але й достатньо стабільним демократичним системам» [1]. Пряма корупція є лише незначною часткою латентних процесів. Хоча вона засуджується суспільством, але побутова корупція культивується і визнається ледь не необхідним злом. Менш очевидними прикладами є непрозорість під час реалізації управлінської функції партії (партії не працюють як соціальні ліфти), використання «сірих» та «чорних» політтехнологій, зокрема технічних партій (явище виключно пострадянське) та кандидатів під час виборчого процесу. На думку П. Кралюка, головними гравцями на політичному полі України є тимчасові політичні проєкти без визначеної ідеології, зорієнтовані переважно на інтереси певних бізнес-груп [2]. Саме позиції фінансово-промислових груп найбільш дієво впливають на політичні партії, але переплетення олігархічних інтересів та демократичних засад викликає неминучий дисонанс.

Проблемою для завершення трансформаційних процесів українського суспільства є, як зазначалось вище, прийняття латентних складників партійної та політичної системи загалом, що можна пояснити низькою політичною культурою та недостатнім залученням громадян. Про це свідчать результати опитування, проведеного у липні 2020 р. фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». 54 % опитаних вважають, що фінансувати партії мають їхні лідери. Лише 15,5 % підтримують фінансування з держбюджету партії, що пройшли до Верховної Ради. 83 % не готові давати власні гроші на партію, навіть якщо будуть впевнені, що вона захищає їхні інтереси. Це говорить про деформоване сприйняття громадянами функцій партій. Українцям важко зрозуміти необхідність фінансування власним коштом або з державного бюджету політичних партій, хоча така модель притаманна демократичним системам. Дослідники зазначають, що «українські партії переважно не здатні належним чином виконувати соціальну функцію агрегаторів та передавачів соціальних інтересів, а також посередників між державою та суспільством» [3].

М. Лешанич, аналізуючи інституціалізацію українських партій, пропонує розглядати дві її форми: правову й політичну [4, 95]. Щодо правової форми, то у сьогоднішній українській практиці відсутнє правове регулювання взаємозв'язків між партіями – владними та опозиційними. Зокрема, на рівні місцевих рад дієвих гарантій діяльності опозиційних сил немає, що призводить до монополізації, а іноді й до узурпації прийняття рішень на місцях.

Але нас більше цікавить саме політична форма інституціалізації. Порівняно новим явищем в українській політиці є «мережеві» або нові партії («Голос», «Слуга народу», ОПЗЖ), які з'явилися шляхом ребрендингу, не мають розгалуженої організаційної структури в регіонах і будують свою діяльність у соціальних мережах. Як слушно зазначає М. Лешанич, саме «мережева» інституціалізація нових партій є показником низького рівня інституціалізації партійної системи в цілому» [4, 210]. Для подібних партій характерним є те, що їхня «реальність» відстає від медійного, мережевого образу партії або існує паралельно, не співпадаючи з ним. Показовим прикладом може бути відкриття «прозорих офісів», «приймалень», «штабів» під час виборчих перегонів, широке висвітлення у ЗМІ та соціальних мережах монолітності «волонтерських» команд, що обслуговують ці партійні представництва, і миттєве їх згорання після оголошення результатів виборів, глибокі розколи та публічні скандали в цих самих командах через наявність декількох латентних центрів ухвалення

рішень.

Варто зауважити, що й діяльність «старих» партій не завжди демонструє сильну інституалізацію, зокрема за такими критеріями, як рівень партійної ідентифікації громадян, міцність організаційної структури. Практика штучного і навіть примусового залучення до партій призвела до дискредитації партійного членства. Це характерно для партій, які мали прив'язку до великого промислового капіталу і доступ до людей як ресурсу. При цьому кількість членів таких партій не конвертується у безпосередню та постійну підтримку на виборах без застосування механізмів стимулювання.

На думку російської дослідниці А. Дюгурової, саме рівень довіри/недовіри населення до політичних партій є одним із критеріїв інституалізації партійних систем [5]. Огляд низки українських соціологічних досліджень демонструє, що рівень недовіри до партій варіюється від 45 % (у 2005 р.) до 70 % (початок 2020 р.) [3], що свідчить про слабку інституалізацію і, відповідно, нестабільність партійної системи. Показовим є й те, що партії, створені на основі громадських організацій та рухів, не знаходять підтримки, а інкорпорація найбільш активних представників громадськості в партії має штучний характер [6].

Наступною ознакою асинхронності партійної системи є ціннісна й ідеологічна лабільність. А. Лясота вказує на важливість для аналізу ефективності політичних партій, поряд з організаційними аспектами, ціннісних та ідеологічних [1]. Вбудованість фінансово-промислових груп в партії та легкість застосування маніпулятивних технологій під час виборів призвели до формування викривленого ідеологічного простору в Україні: переважання партій правого спрямування маскується під лівоцентристські гасла. Вибори до Верховної Ради 2019 р. показали, наскільки диференційовані та іноді протилежні меседжі можуть бути запропоновані різним аудиторіям однією й тією ж партією. Передвиборчі програми не ґрунтуються на ідеології. Фактично, замість партій в українському політичному просторі функціонують партійні і навіть персональні бренди політиків, замість ідеологій – ідеї, відпрацьовані на фокус-групах. Через лабільність передвиборчих обіцянок неможливо, зрештою, визначити чіткий курс держави, що дестабілізує ситуацію в цілому.

Висновки. Партійна система України характеризується асинхронністю: має місце значний обсяг латентних взаємодій, слабка інституалізація, відсутність ідеологічної визначеності. Це не заважає партіям, що мають фінансовий, кадровий, технологічний ресурс, виконувати свою головну функцію – вести боротьбу за владу у представницьких органах, але вкрай негативно впливає на перспективи завершення перехідного періоду і демократизації держави як формально, так і фактично.

Список використаних джерел

1. Лясота А. Критерії асинхронності функціонування політичної системи. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/8.pdf> (дата звернення 12.03.2021).
2. Кралуок П. Чому політичні партії в Україні не мають визначених ідеологій? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27340205.html> (дата звернення 10.03.2021).
3. Федоренко К., Рибій О., Умланд А. Українська партійна система до та після Євромайдану. URL: https://iapiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/fedorenko_ukrainska.pdf (дата звернення 15.03.2021).
4. Лешанич М. Особливості процесу інституалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2020. 258 с.
5. Дюгурова А. Индикаторы институционализации политических партий в России. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/indikatory-institutsionalizatsii-politicheskikh-partiy-v-rossii> (дата звернення 15.03.2021).
6. Якименко Ю. Партійна система України: зміни, тенденції, перспективи еволюції. URL: https://razumkov.org.ua/upload/1452861136_file.pdf (дата звернення 14.03.2021).

Науковий керівник: к.іст.н., доц. Вагіна О. М.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ ПОЛІТИЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ СВІТОВИХ ПРОЦЕСІВ

З огляду на те, що світові процеси, зокрема політичні, набули глобального характеру, лідери держав все частіше комунікують між собою. Важливо підкреслити той факт, що наразі діалог часто набуває характеру мультикультурного полілогу у зв'язку із розширенням світового політичного простору. Нині досить часто за одним столом зустрічаються політики, члени міжнародних організацій, бізнесмени, які значно відрізняються своїми культурними традиціями і звичаями. Врахування соціокультурних відмінностей між партнерами/опонентами – один із чинників успішності перебігу переговорів, особливо політичних. З огляду на це, питання впливу національного стилю ділового спілкування на комунікацію та співпрацю політичних лідерів держав, що належать до різних культурних регіонів, є нагальним та потребує детального вивчення.

Мультикультуралізм як суспільно-політичний процес постмодерної епохи несе ідею відсутності домінуючих культур і повністю відкидає етноцентризм. Тому необізнаність політичних лідерів різних країн у соціокультурних регіональних особливостях може спричинити виникнення непорозумінь, а іноді й конфліктів.

Загальновідомо, що кожен народ має свою національну культуру, неповторність та унікальність якої проявляються як у духовній, так і в матеріальній сферах життя та діяльності. У процесі міжетнічної комунікації у свідомості людей формуються певні уявлення про поведінку, манери, правила етикету представників різних культурних регіонів. Такі знання сприяють не лише розширенню світогляду, а й допомагають уникнути незручних ситуацій під час спілкування між представниками різних етнокультурних спільнот.

Очевидно, що важливість та необхідність володіння подібною інформацією для проведення успішних й ефективних політичних переговорів не варто й пояснювати. Обізнаність у національних соціокультурних особливостях світових культурних регіонів є неодмінною рисою компетентного політика-професіонала у глобалізаційну епоху.

Питання національного стилю розглядається в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних науковців у контексті дослідження проблематики, пов'язаної з процесом політичних переговорів. Серед таких праць слід згадати роботи І. Василенко, Т. Потапчук, І. Сайтарли та С. Шеретова. Однак варто зауважити, що тема національних стилів політичної комунікації на сьогодні недостатньо вивчена й не стала поки що предметом спеціального комплексного дослідження.

Зокрема, С. Шеретов під національним переговорним стилем розуміє особливості національного характеру і культури, найбільш поширені особливості мислення, сприйняття і поведінки, які впливають на процес підготовки і проведення переговорів [4, 73].

На думку І. Василенко, національний стиль – це своєрідна орієнтація на специфічні механізми прийняття рішень, дотримання правил поведінки, прихильність культурним традиціям, цінностям та звичаям, які належать певній національній культурі [1, 171].

Як було зазначено вище, постійні контакти й плідна співпраця не тільки політичних лідерів, а й громадських діячів, бізнесменів з іноземцями потребують знань про національні особливості своїх партнерів задля уникнення незручностей та конфліктів при спілкуванні. Наприклад, якщо європейці й американці воліють сидіти, закинувши ногу на ногу під час неформальних зустрічей, то араби цього ніколи собі не дозволять: їх глибоко ображає вид підошви черевиків співрозмовника [2]. Якщо американці відверто висловлюють свої думки, то для арабів чи японців примусити людину почервоніти через категоричне судження є неприпустимим [3, 5]. Дистанція, яку зберігають партнери по переговорах, їх міміка й жестикуляція, гучність голосу й манера спілкування – все це несе на собі відбитки національного стилю й національного менталітету різних народів.

Сьогодні дослідники все частіше звертаються до теми кросс-культурних бар'єрів у процесі політичних переговорів. В епоху глобалізації та інтенсивних міжнародних контактів надзвичайно вагомими якостями переговорника є вміння читати мову жестів і чутливість до культурних відмінностей. Адже саме культурні бар'єри можуть стати геть відчутною перешкодою на шляху до досягнення успішних домовленостей, тому важливо вміти їх долати або уникати.

У контексті міжнародної політичної комунікації культурні відмінності знаходять вираз у ритуалі вітання, рівні формальності при проведенні зустрічей, ритуалі обміну подарунками, манері поведінки, вираженні емоцій, пунктуальності. Як слушно зазначає І. Василенко, пильна увага до цих аспектів кросс-культурних комунікацій допоможе учасникам міжнародних переговорів уникнути незручних ситуацій і продемонструвати свою повагу до іноземних партнерів [2].

Таким чином, у зв'язку із розширенням світового політичного простору тенденція посилення постійної комунікації політичних лідерів із різних держав набирає обертів. Саме тому сучасний політик-професіонал в умовах глобалізації має за необхідність бути обізнаним у національних особливостях спілкування різних народів, адже у разі зіткнення національних культур є ризик виникнення кросс-культурних бар'єрів, які можуть стати досить відчутною перешкодою на шляху до досягнення успішних домовленостей. Тому вкрай важливо вміти їх долати й завчасно вживати заходів задля уникнення непорозумінь.

Список використаних джерел

1. Василенко І. А. Искусство международных переговоров в бизнесе и политике : учеб.пособие. Москва : Научная книга, 2008. 190 с.
2. Василенко І. А. Міжнародні переговори в бізнесі та політиці. URL : https://stud.com.ua/5895/politologiya/mizhnarodni_peregovori_v_biznesi_ta_polititsi (дата звернення: 05.03.2021).
3. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2007. 119 с.
4. Шеретов С. Г. Ведение международных переговоров : учеб.пособие. Алматы : КОУ, 2007. 155 с.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Вагіна О. М.

ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

ЦИФРОВОЙ МАРКЕТИНГ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Резюме: В статье автор отмечает, что постоянно меняющиеся и модернизирующиеся технологии влияют на каждую область, а также могут повлиять на потребителей, чтобы они сделали окончательный выбор. С развитием технологий появилась концепция цифрового маркетинга. Маркетинг влияния - один из наиболее широко используемых методов коммуникационных систем цифрового маркетинга. Цель написания этой статьи - прояснить эту тему с помощью современных маркетинговых стратегий, современных систем коммуникации и связанных с ними подходов. Бренды, которые правильно используют системы цифровых маркетинговых коммуникаций, имеют преимущество в том, что они могут связываться с потребителями в более короткие сроки, находить свое место в цифровом мире и быстрее реагировать на любой кризис, который может возникнуть.

Ключевые слова: *цифровой маркетинг, маркетинг влияния, брендинг, поведение потребителей.*

Abstract: In the article, author notes that, constantly changing and modernizing technologies have an impact on every area, as well as influencing consumers to make the final choice. The concept of digital marketing has emerged with the development of technology. Influencer marketing is one of the most widely used methods of digital marketing communication systems. The purpose of writing this article is to further clarify this topic using modern marketing strategies, modern communication systems and related approaches. Brands that use digital marketing communications systems properly have the advantage of being able to connect with consumers in a shorter period of time, find their place in the digital world, and respond more quickly to any crisis that may arise.

Keywords: *digital marketing, influencer marketing, branding, consumer behaviour*

Использование цифровых технологий - один из важнейших элементов современности. Цифровые системы - это усовершенствованный инструмент для определения и изменения повседневной жизни, социальной и деловой жизни, поведения потребителей, корпоративных и личных отношений, а также выбора каналов продаж и маркетинга. Как и во многих других областях, компании отметили абсолютные системы цифрового маркетинга, которые определяют их стратегии. Их потребители уже являются активными пользователями цифровых технологий. Кроме того, конкуренция усилила коммуникационные возможности другого цифрового маркетинга, и становится все более важным использовать эти инструменты, чтобы предприятия могли продолжать работать на рынке. Другими словами, для того, чтобы бренды могли получить доступ к местным и глобальным рынкам и сохранить долю рынка сегодня, новые коммуникации должны быть должным образом оценены, а стратегия должна быть адаптирована к современным концепциям. Так называемое новое поколение потребителей, которые активно используют социальные сети и другие платформы, пытаются получить информацию о бренде или продукте по своему выбору через эту платформу и социальные сети. Согласно расчетам социальной платформы We are, в 2020 году 59% (4,54 миллиарда) населения мира были пользователями Интернета, а 49% (3,80 миллиарда) - пользователями социальных сетей. Если мы посмотрим на цифры в Азербайджанской Республике, по данным Международного союза электросвязи, количество пользователей Интернета составляет 58,7% населения. Количество активных пользователей социальных сетей составляет 44% населения. Кроме того, следует отметить, что, несмотря на рост населения мира на 1% в 2019 году, количество пользователей социальных сетей увеличилось на 10%. Эти цифры подчеркивают актуальность и важность цифрового маркетинга и маркетинга в социальных сетях. Компании, изучающие поведение потребителей и работающие в этом направлении, отмечают, что традиционные системы маркетинговых коммуникаций постепенно уступают место системам цифровых коммуникаций.

С развитием цифровых технологий бренды начали адаптировать к ним свои стратегии и видения. Для бизнеса важно использовать системы цифрового маркетинга, чтобы оставаться на рынке, не терять долю рынка и влиять на целевую аудиторию. Институт цифрового маркетинга назвал цифровой маркетинг инструментом для достижения стратегических целей с помощью цифровых технологий, которые более удобны для достижения целей и измеримых результатов. Цифровой маркетинг характеризует систему, которая напрямую реагирует на свое поведение с точки зрения индивидуального подхода ко всем клиентам и заставляет их чувствовать себя более ценными. Цифровой маркетинг - это система, которая охватывает ряд областей, включая психологию потребителей, социологию, маркетинговый анализ, экономику, информационные технологии, рекламу, управление брендом, и отвечает на вопросы по этим темам. Инструменты, используемые в цифровом маркетинге, перечислены ниже:

- Электронная коммерция (B2B, B2C и т. Д.)
- Цифровые каналы
- Мобильный маркетинг
- Маркетинг в области СМИ
- Видеомаркетинг
- Вирусный маркетинг
- Рекламная рассылка
- Контент-маркетинг
- SEO, поисковая оптимизация
- Партнерский маркетинг (торговое партнерство)
- Маркетинг влияния (люди, у которых есть возможность влиять на целевую аудиторию на цифровых каналах, которые нравятся аудитории)
- Ремаркетинг
- Adwords (реклама Google)
- Аналитическая статистика
- Измерение рентабельности инвестиций (ROI) в стратегии цифрового маркетинга.

Поэтому важно изучать цифровой маркетинг на макроуровне. Массы, которые мы называем потребителями цифровых технологий, умнее, скептичнее и хотят, чтобы их ценили. Таким образом, в отличие от других, потребители более тщательно анализируют названия или любой продукт, который они намереваются купить, прежде чем они его получат, оценивают альтернативы и затем завершают свой выбор. Эта ситуация заставляет бренды адаптироваться к инновациям. Бренды, которые имеют быстрый и прямой доступ ко всем видам информации, имеют доступ к Интернету практически в любой момент повседневной жизни и целевые группы потребителей, которые максимально используют возможности, интегрируют цифровой маркетинг в свои стратегии роста и взаимодействия с потребителями. неизбежны.

С развитием Интернета в цифровом маркетинге используется ряд средств коммуникации, что коренным образом изменило образ жизни потребителей. Маркетинг влияния - один из самых актуальных инструментов цифрового маркетинга, который всегда инновационен и способен привлекать потребителей. Хотя концепция влиятельного маркетинга, используемая для привлечения потребителей с помощью социальных сетей, является новой концепцией, она быстро завоевала популярность среди брендов. Влияние переводится как «влияние», а влиятельный человек понимается как «человек, который может влиять или изменять поведение людей». Лица, которые имеют большую аудиторию в социальных сетях и чье мнение ценится их последователями, называются влиятельными лицами. Влиятельные лица отличаются от других тем, что объединяют единомышленников, разделяющих те же ценности, что и их последователи, и которых также называют лидерами мнений. Поскольку они делятся своими истинными и справедливыми взглядами с потребителями, лидеры мнений - это люди, которые имеют сильное влияние среди целевой аудитории и могут завоевать их доверие. По мнению некоторых ученых, влиятельные лица делятся на две группы: платные и заработанные. Платные влиятельные лица - это люди,

которые хотят влиять на потребителей за определенную плату, выплачиваемую предприятием за развитие любого бренда. Приобретенные влиятельные лица, в отличие от других, являются формированием концепции устного маркетинга информации о любом бренде или продукте в электронной среде. По мнению других ученых, индикторы делятся на две группы: макро и микро. В то время как у макро-инфлюенсеров более широкая аудитория, у микро-инфлюенсеров меньше. Однако между микро-влиятельными лицами и их последователями сложилась более сердечная атмосфера, что расширило их способность оказывать прямое влияние.

Развивая влиятельный маркетинг с использованием социальных сетей в качестве инструмента, он стал привлекательным инструментом для реальных и потенциальных потребителей для проникновения в онлайн-пространство. Таким образом, зрители, которым интересно слушать влиятельных лиц, на которых они подписаны в социальных сетях, не сомневаются, что они заинтересованы в продаже любого продукта. Растущее число влиятельных лиц во всем мире является ярким примером этого.

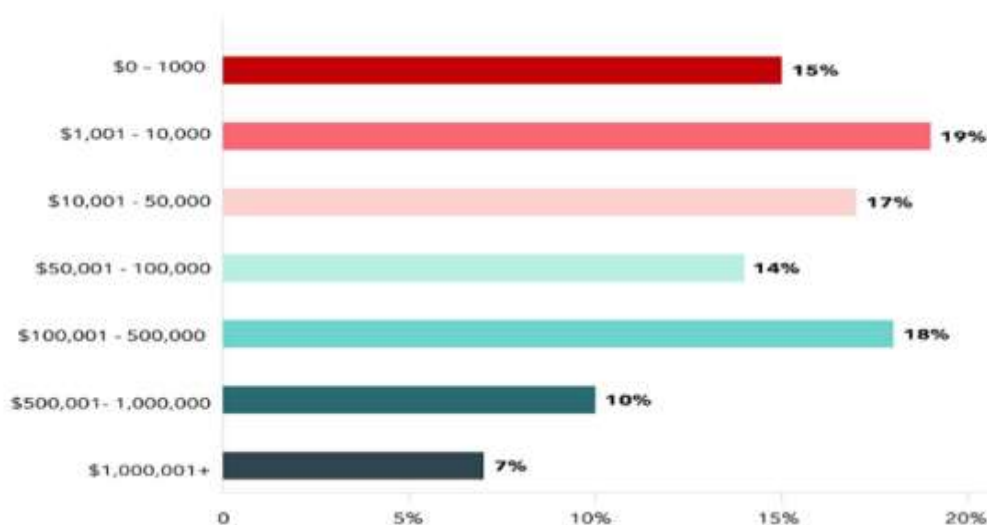


Диаграмма 1. Бюджеты, которые бренды тратят на лидеров мнений в 2019 году.

Как показано на Рисунке 1, в ближайшие годы ожидается увеличение этих бюджетов, а также рост интереса предприятий к этой области как на глобальном, так и на местном уровне. Подавляющее большинство компаний сообщают, что более половины их маркетинговых бюджетов тратится исключительно на влиятельных лиц, а 89% считают, что маркетинг влиятельных лиц более эффективен по сравнению с другими каналами.

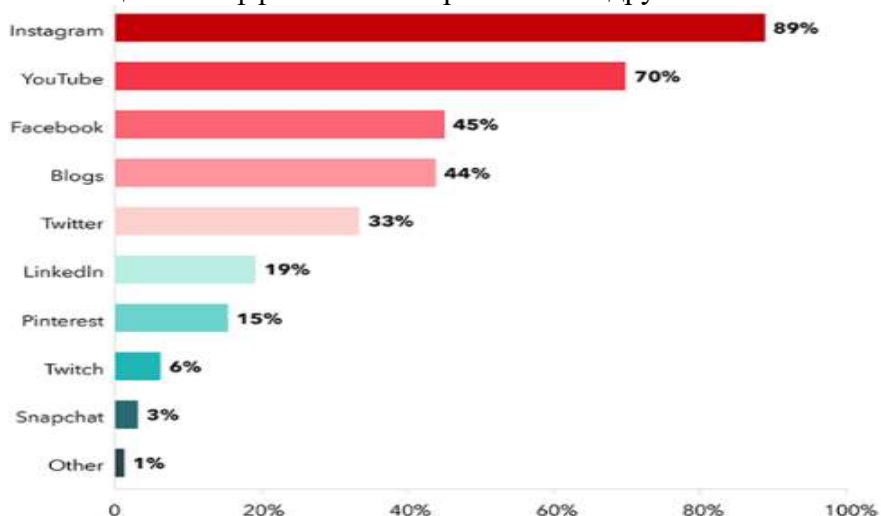


Диаграмма 2. Наиболее часто используемые платформы для маркетинга влияния в 2019 году.

Наиболее востребованные платформы социальных сетей, используемые влиятельными лицами в качестве инструмента, показаны на Рисунке 2. Instagram - самая используемая платформа социальных сетей в мире, а также в нашем регионе.

Маркетинг влияния работает с людьми, которые активны и популярны на этих платформах, чтобы распространять информацию о продуктах и услугах через социальные сети или блоги. Компаниям необходимо найти влиятельных лиц, имеющих отношение к их целям и способных влиять на потребителей, чтобы охватить потенциальную целевую аудиторию и повысить ценность бренда. Кроме того, влиятельный человек может время от времени вносить конкретные предложения по развитию бренда или продукта по мере взаимодействия с целевой аудиторией. Согласно другому подходу, маркетинг влияния - это искусство использовать лидеров с особыми ролями, чтобы помочь брендам доставлять сообщения на более крупные рынки. Однако самый важный и сложный процесс - это выбрать правильного лидера, который соответствует стратегии вашего бренда. Тот факт, что людям не нравится Influencer в сообществе или в социальных сетях, и люди ему не доверяют, создаст недоверие между брендом и потребителями. Информация о продуктах или услугах, предлагаемых влиятельными лицами, распространяется онлайн потребителями через e-WOM (электронный устный маркетинг). E-WOM - очень важный инструмент с точки зрения маркетинга влияния. Электронный WOM - это неформальное распространение положительных или отрицательных отзывов реальных или потенциальных потребителей в Интернете о продукте или услуге. Любой потребитель, который пишет отзыв о продукте, использовал продукт раньше и имеет опыт. С этой точки зрения это источник, которому другие потребители могут доверять. То есть, если инструменты влиятельного маркетинга и e-WOM должным образом скоординированы и используются предприятиями, успех бренда или продукта на рынках будет неизбежен. В результате потребители заинтересованы в том, чтобы делиться информацией о бренде, рост доверия потребителей ведет к росту бренда, повышению приверженности потребителей и побуждает потребителей покупать.

Использованные источники

1. "Digital Marketing: The Time For A New Academic Major Has Arrived". Journal of Marketing Education, 33(1), 93-106.
2. Blogger, Influencer, Fenomen, Instagrammer, YouTuber, Celebrity Nedir? Ne İşe Yarar? Nasıl İstifade Edilir?, <http://salihseckinsevinc.com/blogger-influencer-fenomen-instagrammer-youtuber-celebrity-nedir-ne-ise-yarar-nasil-istifade-edilir/>,
3. Influencer Marketing, www.contentmarketinginstitute.com, Deighton, J. A. (1996)
4. Influencer Marketing for Dummies: A Wiley Brand, John Wiley and Sons, New Jersey. Shimp T A (2007)
5. Instagram Reklamlarında Ürün Destekçisi Olarak Sosyal Medya Fenomeni Kullanımının Reklama Yönelik Tutum ve E-WOM Niyetine Etkilerinin İncelenmesi, Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 21, 1-27. Aydemir Ö F (2017)
6. Opreana, A., & Vinerean, S. (2015). A New Development in Online Marketing: Introducing Digital Inbound Marketing. Expert Journal Of Marketing, 3(1).

Алиева Илаха Ариф кызы

Азербайджанский университет туризма и менеджмента

ОСОБЕННОСТИ И РЕЗУЛЬТАТЫ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГА ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ

Резюме

В статье, автором отмечается, что важность маркетинга в сельскохозяйственном секторе определяется тем фактом, что он увеличивает ценность потребляемых продуктов питания в следующих областях: улучшает полезность продуктов питания и их удобную и надежную упаковку за счет переработки сельскохозяйственных продуктов; обеспечивает полезность производимой в течение года сельскохозяйственной продукции в период потребления пищи,

сохраняя при этом большую часть питательных свойств; обеспечивает полезность места употребления пищи, транспортируя выращенную продукцию к местам потребления.

Таким образом, что агропромышленный комплекс объединяет все отрасли экономики, занимающиеся производством сельскохозяйственной продукции и ее доставкой потребителям. Он обеспечивает население продуктами питания и удовлетворяет потребности промышленности в сырье, а также в сельскохозяйственных услугах и средствах производства.

Ключевые слова: агромаркетинг, сельскохозяйственная продукция, перерабатывающая промышленность, сезонность, производственный цикл.

Summary

In the article, the author notes that the importance of marketing in the agricultural sector is determined by the fact that it increases the value of consumed food in the following areas: improves the usefulness of food and their convenient and reliable packaging through the processing of agricultural products; ensures the usefulness of agricultural products produced during the year during the period of food consumption, while maintaining most of the nutritional properties; ensures the usefulness of the place of food consumption by transporting the grown products to the places of consumption.

Thus, the agro-industrial complex unites all sectors of the economy involved in the production of agricultural products and their delivery to consumers. It provides the population with food and meets the needs of industry for raw materials, as well as agricultural services and means of production.

Key words: agromarketing, agricultural products, processing industry, seasonality, production cycle.

Самая актуальная проблема - это развитие маркетинга в регионах. Несмотря на то, что экономика регионов в основном основана на производстве и переработке сельхозпродукции, местные производители на агропромышленном рынке региона подавляются иностранными отправителями. Это тормозит развитие экономики региона и решение других социально-экономических проблем республики.

Для развития пищевой промышленности необходимо улучшить качество системы управления в этой сфере, при этом рекомендуется сосредоточиться на областях с высоким потенциалом и меньшими затратами. Один из них - улучшить маркетинговую деятельность. Для решения данной проблемы необходимы изменения в системе государственного и коммерческого управления, включая оптимизацию структуры и практики управления, развитие потребительской кооперации и мер государственной поддержки промышленности и т. д.

В целом все это показывает, что формирование эффективной системы управления маркетингом на рынке продуктов питания является одним из основных условий развития отрасли [1].

Чтобы решить эти проблемы, необходимо определить характеристики компонентов агробизнеса и подчеркнуть уникальную роль маркетинга. Так, агромаркетинг - это совокупность маркетинговых методов, механизмов, действий, используемых лицами, занимающимися производством и реализацией продукции продовольственного сектора экономики для обеспечения максимального спроса и прибыльности.

Это необходимо всем участникам пищевой отрасли - сельхозпроизводителям, переработчикам и представителям системы сбыта.

Агромаркетинг - это процесс, направленный на удовлетворение потребностей и желаний потребителей посредством обмена и формирования ценности продуктов питания, необходимых покупателям для удовлетворения своих потребностей.

Характеристики агромаркетинга определяются характеристиками рынков в системе агробизнеса, балансом спроса и предложения, а также ценами в агропродовольственном комплексе.

Маркетинг в пищевой отрасли охватывает три направления деятельности: ресурсное обеспечение сельскохозяйственной продукции производственно-технического назначения;

продажа сельскохозяйственной продукции и сельскохозяйственного сырья (маркетинг сельскохозяйственного сырья); переработка пищевых продуктов и маркетинг через торговую сеть.

Характеристики рынков в агропромышленном комплексе отражаются во всех сферах, составляющих этот комплекс.

Существует ряд характеристик сельскохозяйственного производства, которые влияют на рыночную ситуацию, поведение фермеров, функционирование сельскохозяйственного рынка и связанных с ним секторов.

Существуют естественные законы развития растениеводства и животноводства, которые необходимо учитывать объективно. В противном случае неизбежно снизить эффективность всех остальных производственных и экономических ресурсов.

К ним относятся:

- Тесная связь сельского хозяйства с внешней средой, разнообразие почвенных и природно-климатических условий, которые определяют специфический и творческий характер труда в сельском хозяйстве.

- Сезонность сельского хозяйства - его естественная особенность. Эта особенность характеризуется неравномерным использованием рабочей силы и оборудования, большого количества материальных ресурсов, неравномерным распределением потоков доходов.

- Особенность сельского хозяйства - продолжительность производственного цикла - связана с относительно медленным ростом животного и растительного мира. Ускорить этот процесс по сравнению с естественными возможностями производителей практически невозможно. Поэтому, независимо от рыночной ситуации, в краткосрочной перспективе невозможно уменьшить или увеличить предложение продукции на аграрном рынке при государственной поддержке аграрного сектора [2].

Эти особенности следует учитывать при организации маркетинговых мероприятий в агробизнесе по всем элементам комплекса маркетинга.

Маркетинговый сектор агробизнеса разнообразен не только по составу и функциям, но и по характеристикам рынка. В основные задачи входят: изучение сельскохозяйственного рынка; разработка стратегии развития компании в соответствии с возможностями внешней среды и эффективное использование ее ресурсов; захватить определенную часть потребительского рынка, расширить ее в соответствии с целями производителя; обеспечить конкурентоспособность продуктов питания и фирм на рынке; обращать внимание на долгосрочные результаты рыночной деятельности; использовать различные тактики для активной адаптации производства к требованиям заказчика; целенаправленно влиять на клиентов для увеличения продаж и получения дохода.

Маркетинг в современных условиях пока не имеет большого опыта применения в АПК. И тому есть две основные причины:

- Во-первых, сельскохозяйственные районы не производят достаточно продукции;

- Во-вторых, многие руководители предприятий еще не сформировали понимание необходимости маркетинга.

Важность маркетинга в сельскохозяйственном секторе для клиентов определяется тем фактом, что он увеличивает ценность потребляемых продуктов питания в следующих областях: улучшает полезность продуктов питания и их удобную и надежную упаковку за счет переработки сельскохозяйственных продуктов; обеспечивает полезность производимой в течение года сельскохозяйственной продукции в период потребления пищи, сохраняя при этом большую часть питательных свойств; обеспечивает полезность места употребления пищи, транспортируя выращенную продукцию к местам потребления; обеспечивает полезность владения продуктами питания, предоставляя достоверную информацию о пищевых свойствах и ценности продуктов, а также информацию о пищевых рынках и рекламных новостях [3].

Известно, что агропромышленный комплекс объединяет все отрасли экономики, занимающиеся производством сельскохозяйственной продукции и ее доставкой

потребителям. Он обеспечивает население продуктами питания и удовлетворяет потребности промышленности в сырье, а также в сельскохозяйственных услугах и средствах производства.

Важными факторами спроса на продукты питания являются уровень и динамика цен на взаимозаменяемые и дополнительные товары. Например, сегодня на рынке продуктов питания конкурируют животные жиры и маргарин, последний продукт не отстает по конкурентоспособности. Поэтому спрос на них считается сложным. Повышенный спрос на один из них приводит к увеличению спроса на другой. Между ценой одного товара и спросом другого существует обратная зависимость.

Достигнутый уровень потребления продуктов питания является достаточно сильным фактором спроса на них. Очень сложно заставить людей покупать больше или меньше продуктов, которые они регулярно потребляют, в определенных количествах.

В общем, спрос на продукты питания - это сумма потребностей большого числа отдельных, независимых различий, и в этом смысле этот спрос не может быть монополизирован. Он, как правило, традиционный и экологичный.

Еще одной особенностью спроса на продукты питания является то, что потребители несколько позже реагируют на изменение цен. Этот консервативный характер спроса отражается в том факте, что после повышения цены на продукт, знакомый потребителям, они продолжают покупать продукт в том же объеме, пока не будет найдена подходящая замена. Эта особенность учитывается маркетологами, время от времени поднимая цены для улучшения финансового положения компании. Нужно только правильно определить продолжительность этого периода [4].

Для каждого подкомплекса составляются балансы основных видов сельскохозяйственной продукции. Таким образом, баланс зерна для подкомплекса зерна, баланс молока и так далее.

Большая часть спроса на сельскохозяйственную продукцию удовлетворяется за счет ее производства. Таким образом, ключевым моментом в согласовании потребностей и возможностей их удовлетворения является определение возможного объема производства для конкретного типа продукта.

Факторы, стимулирующие рост сельскохозяйственного производства в Азербайджанской Республике, включают: природный и экономический потенциал для производства конкурентоспособной продукции; потенциальные возможности агропродовольственного рынка; институциональные изменения; чувствительность отрасли к инновациям; расширение использования методов управления программным обеспечением и ИКТ [5].

Вместе с тем, факторами, сдерживающими развитие промышленности, являются: либерализация энергетического рынка, рост цен на материально-технические средства, используемые в промышленности; низкий технологический уровень агропромышленного производства; увеличение разницы в уровне доходов сельхозпроизводителей, банкротство отдельных сельхозпроизводителей; исключение социальной инфраструктуры села из промышленных центров и др.

Рынок сельскохозяйственной продукции является одним из самых специфических рынков национальной экономики, и для этого рынка характерны следующие типы цен: закупочные цены; бартерные цены; цены на акции.

Следовательно, основными факторами, определяющими особенности формирования закупочных цен, являются: социально-экономические различия между сельхозпроизводителями; сильная государственная поддержка промышленности; льготные кредиты, льготные налоги, снижение цен на природный газ; определение разных затрат на производство одной и той же сельскохозяйственной продукции по природным и географическим факторам и т. д.

Литература

1. Белобородова А.П. Маркетинг в отраслях и сферах деятельности. Казань: ККИ. 2018, - 233 с.
2. Белявский И.К. Маркетинговое исследование. М.: МГУЭСИ. 2004, - 414с.
3. Бурцева В.С. и др. Управление маркетингом. М.: Экономист. 2005, - 272 с.

4. Березина Е.А. Исследование эффективности организации маркетинга на предприятии. СМАЛЬТА. 2017, №6, с. 18-20.
5. Бачило С.В. и др. Директ-маркетинг. М.: Дашков и К. 2017, - 212 с.

Aning B.

Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University

ECONOMIC ASPECTS OF THE IMPACT OF THE PANADEMIC ON HIGER EDUCATIONAL SYSTEM

The coronavirus epidemic has caused significant disruptions at colleges and universities around the world, with most institutions cancelling in-person classes and switching to online-only teaching. The pandemic also has the ability to dramatically alter virtually every aspect of college life, from admissions and enrolment to university athletics. These issues extend to the financial future of higher education institutions during a period of substantial financial uncertainty, both in terms of unexpected costs and possible revenue declines.

UNESCO estimates that over 1.5 billion students in 165 countries are unable to attend classes due to COVID-19. No one knows what the future holds, especially the millions of students who, after graduating from university, will face a global economy severely hit by the pandemic.

The economic downturn can affect universities in many ways, including: reduced employment opportunities for graduates who enter the labor market; possible delays in payment or complete lack of the opportunity for students to pay for tuition; failure of governments to meet commitments to the desired level; and changes in student behavior in relation to regimen and preference for certain programs.

Before estimating the effect of COVID-19 on higher education, it is important to understand how the virus has affected global financial stability. The pandemic has shattered the economies of many nations, and the economic hardships will have an effect on families' ability to finance their children's higher education choices in the future [1].

In a post-COVID-19 world, consumer spending, including higher education spending, will continue to fall as a result of economic contractions. Families facing an uncertain economic future would be hesitant to enrol their children in costly colleges. Students in colleges and universities will continue to oppose an online-only learning experience [1].

As Covid-19 has affected global higher education, universities around the world have responded in a variety of ways. Some Australian universities, such as Monash University and Victoria University, have temporarily suspended normal learning in order to design online learning. Simultaneously, universities such as the University of Queensland maintained face-to-face learning with a physical distancing protocol supplemented by online recordings [2]. All schools and universities in China were closed until the Lunar New Year, with a tentative return on January 31, next year. On January 28, China's Ministry of Education announced that this will be extended to all schools and universities across the world, as well as several standardized tests such as the GRE, GMAT, IELTS, and TOEFL [2]. In India, all academic activities were halted after the University Grants Commission (UGC) announced on March 19 that exams in all universities will be postponed until the end of March. All central universities, including the University of Hyderabad, have announced that all academic activities and hostels will be postponed, and even private universities, including the SRM Institute of Science and Technology and VIT, Vellore, have declared a summer vacation for students [2]. Some renowned universities in the US, like Havard University, and MIT decided to move online completely from 23 March 2020 onwards. It is reported that only 5 percent (260 out of 5,300) higher education institutions in the US could shift to online instruction with minimal on-campus presence, and most higher education institutions have made the transition to online mode [2].

Higher Education may face the following Risks Related to the Pandemic for Higher Education:

1. Students will be unable to return to campus to complete the spring semester; several universities have already committed to completing the term online. Students who were unable to return home may need continuing assistance.

2. National policy can have an effect on foreign enrolment. For example, on March 20, the United States Department of State announced the suspension of all regular visa services, including student visas. Many higher education institutions have experienced financial difficulties due to their strong focus on international students. The number of education recipients from China and India has significantly decreased. According to the survey, 48% of Chinese and 54% of Indian students postponed their studies abroad for at least a year, which caused serious financial problems for many universities, because students from these countries make up the majority of international students in the world. For example, in the 2018/2019 academic year in the United States, higher education recipients from China and India accounted for 67.7% of international students. A similar story in Australia, New Zealand, Canada and the UK.

Universities are looking for new ways to attract international students. Virtual exchanges are becoming more and more popular, allowing applicants for higher education from different countries, without leaving their homes, to gain experience of studying in foreign institutions. One of the most common methods is Collaborative International Online Learning (COIL).

3. Potential job losses and income reductions as a result of an economic downturn could make financial aid awarded for the coming year inadequate, putting additional financial pressure on the organization to make up the difference. Failure to make up the financial aid gap can result in enrolment target shortfalls.

4. Online or remote learning may result in tuition refund requests from families who believe the quality of instruction and overall student experience are not justified by the standard residential tuition price, particularly if the current situation persists into the next fiscal year. Before stating that online offerings are on par with in-person training, accrediting agencies can impose criteria. Any tuition refunds would be compounded by room and board losses.

5. Another risk is a decrease in funding from the state due to the economic crisis and the decline in the population's ability to pay. Government and state support for higher education may be decreased to meet other social needs or expanded to assist colleges and universities in adapting to more common times, with consequences for funded studies, student debt, capital appropriations, and general operating revenue. Some students lost their jobs due to the pandemic, which made it impossible to pay for tuition or living in another city, so some of them were forced to suspend their studies and return home. According to research by the International Association of Universities, most institutions consider financial hardship their biggest challenge. Because of this, some universities faced the risk of closure.

6. The current 25% loss in investment markets could dramatically recover within a year, retain, or worsen, with consequences for the balance sheet and operating cash flow. Interest rates can stay very low or rise, impacting pension programs, swaps, debt issuance prospects, and other liabilities.

The risks outlined above apply to virtually all colleges and universities, but the severity of the risk can vary greatly based on factors such as geography, number of foreign students, and program and funding mix.

The COVID-19 crisis has both exacerbated existing problems and created a number of new challenges for higher education. Existing models of higher education may undergo such profound changes under the influence of the pandemic that they will not be able to recover in their previous form.

Funding for higher education will be drastically reduced. Obviously, there will be a large redistribution of public funds in favor of medicine and social protection. In addition, a drop in the income level of the population and the ability of students and their parents to pay for education, a decrease in the number of foreign students will force higher education to function in a mode of underfunding.

The destruction of higher education, in turn, will affect other social institutions and overall sociocultural dynamics.

Despite the challenges and difficulties, many experts see an opportunity for positive transformations and shifts in the field of higher education: there will be a growing understanding of the importance of planning the vision of universities; a blended form of learning will develop, including the best practices of offline and online learning; cooperation between universities on global problems will increase; heads of universities will have to delegate more and trust the staff to develop and implement the necessary solutions.

Reference

1. Dennis, J. M. (2020) The Impact of COVID-19 on the world economy and higher education. Wiley Online Library.
2. Crawford, J., Henderson, K. B., Rudolph, J., Malkawi, B., Glowatz, M., Burton, R., Magni, P. A., & Lam, S. (2020). COVID-19: 20 countries' higher education intra-period digital pedagogy responses. *Journal of Applied Learning & Teaching*, 3(1), 1-20. <https://doi.org/10.37074/jalt.2020.3.1.7>

Scientific adviser: Candidate of Economic Sciences, Associate Professor Sotula O. V.

Aslanova Ayshan Jeyhun kyzy

Azerbaijan Tourism and Management University

TRANS-ADRIATIC PIPELINE AND ITS FURTHER PROSPECTS FOR THE COUNTRY'S ECONOMY

Summary

TAP will connect directly with TANAP on the Turkish-Greek border and will transport natural gas to southern Italy via Greece, Albania and the Adriatic Sea. An Intergovernmental Agreement on the TAP project was signed between Albania, Italy and Greece in February 2013. TAP's groundbreaking ceremony was held on May 17, 2016. The length of the pipeline will be 878 km and is expected to start operating in 2021. The initial capacity will be 10 billion m³ (up to 20 billion m³ per year).

As the shortest and most direct route for the export of natural gas from the Republic of Azerbaijan to European markets, TAP is expected to play a key role in the EU's strategic goals for energy security and diversification of energy sources. In addition, TAP will have the technical capacity to direct natural gas to Southeast Europe if necessary.

Keywords : Shah Deniz, gas, transportation, TAP project

Асланова Айшан Джейхун кызы

Азербайджанский университет туризма и менеджмента

Трансадриатический трубопровод и его дальнейшие перспективы для экономики страны

Резюме

TAP будет напрямую соединяться с TANAP на турецко-греческой границе и будет транспортировать природный газ в южную Италию через Грецию, Албанию и Адриатическое море. Межправительственное соглашение по проекту TAP было подписано между Албанией, Италией и Грецией в феврале 2013 года. Церемония закладки фундамента TAP состоялась 17 мая 2016 года. Протяженность газопровода составит 878 км, и ожидается, что он будет введен в эксплуатацию в 2021 году. Мощность составит 10 млрд м³ (до 20 млрд м³ в год).

Ожидается, что как самый короткий и самый прямой путь для экспорта природного газа из Азербайджанской Республики на европейские рынки, TAP будет играть ключевую роль в достижении стратегических целей ЕС в области энергетической безопасности и диверсификации источников энергии. Кроме того, TAP будет иметь технические возможности для направления природного газа в Юго-Восточную Европу в случае необходимости.

Ключевые слова: Шахдениз, газ, транспортировка, проект ТАР.

The Trans-Adriatic Pipeline Project (TAP) is a natural gas pipeline from the Greek-Turkish border in Greece to the Trans-Anatolian Pipeline (TANAP), passing through Greece, Albania and the Adriatic Sea to Italy and connecting to the Snam Rete Gas (SRG) network. Consists of the design, construction and operation of a gas pipeline. The TAP project plays a leading role in one of the European Union's strategic goals, entitled "Energy Security and Diversification of Energy Sources". The TAP project has been selected as the shortest and most direct way to export natural gas from Azerbaijan to European markets. An intergovernmental agreement on the TAP project was signed between Albania, Italy and Greece in February 2013. The Greek section of the TAP pipeline starts at Kipoi near the Turkish-Greek border and ends southwest of Leropigi on the Greek border with Albania and is approximately 550 km long. . The Albanian section of the TAP pipeline is approximately 215 km long, starting from Bilisht Gender on the border with Greece in the Korca region. The TAP pipeline runs offshore in Albania, 17 km northwest of Fier, up to 400 meters from the coastline. The length of the offshore section in Albanian territorial waters is about 60 km. The Adriatic section of the TAP pipeline stretches approximately 105 km from the Albanian coast to the Italian coast. The TAP pipeline runs from Lecce in Melendugno, near San Foca, in southern Italy. . In Italian territorial waters, the offshore section of the pipeline is about 45 km, and the onshore section is about 8 km. This location, in turn, was selected as the most expedient from an environmental, safety and social point of view after evaluating 11 alternative pipeline routes. The TAP pipeline is scheduled to be commissioned in 2020.

As is known, the Shah Deniz Consortium has recently selected the Trans-Adriatic Pipeline (TAP) as a project to transport Azerbaijani gas to Europe. Note that the TAP project is a continuation of the South Caucasus Gas Pipeline (Baku-Tbilisi-Erzurum) and the Trans-Anatolian Gas Pipeline (TANAP), gas from the Shah Deniz-2 field via Greece and Albania, the Adriatic Sea to southern Italy and from there to the West. It envisages transportation to Europe. Initially, the pipeline is expected to transport 10 billion cubic meters of gas a year, and then about 20 billion cubic meters. Azerbaijani gas is planned to be delivered to Europe via this pipeline in 2019. According to the report, the idea of delivering Caspian gas to Europe through the Adriatic Sea was first put forward in 2003 by the Swedish company Axpo. Thus, as a result of 10 years of research and negotiations, the idea is becoming a reality. The discovery of rich gas fields in the Shah Deniz field in 1999 attracted many countries, especially Western countries, to cooperate with our country in this field. Azerbaijan's estimated gas reserves of more than 2 trillion cubic meters play an important role in the energy security of Europe. As we know, a large part of Europe depends on a limited number of sources for gas supply. Concentration of energy supply, which is of strategic importance for the country's energy security, is largely limited, forcing European countries to inevitably look for alternative sources. In this regard, cooperation with Azerbaijan, which has the image of a reliable partner, is in the interests of the countries of the region. As a result of this cooperation, the Baku-Tbilisi-Erzurum South Caucasus gas pipeline was put into operation in 2006, and Azerbaijani gas has been transported through this pipeline to Georgia and since 2007 to Turkey. The interest of many European countries in purchasing Azerbaijani gas through Turkey, as well as the economic interests of Azerbaijan, necessitated the continuation and further expansion of the work begun. An important step in this direction In 2011 and 2012, the governments of Azerbaijan and Turkey signed agreements on the Trans-Anatolian Gas Pipeline (TANAP) project. The pipeline will carry gas from the BTE to the border with Greece. The TANAP project will also create new opportunities for the realization of the Trans-Caspian gas pipeline. If Kazakhstan and Turkmenistan join the project in the future, Azerbaijan will also become an important transit country for gas transportation. In general, the role of Azerbaijan in the formation of the East-West energy corridor with the TANAP project will increase. BTE and TANAP are important components of the Southern Gas Corridor. Determining the TAP project, which will transport Azerbaijani gas to Europe, means agreeing on most of the Southern Gas Corridor. The project was selected from NABUCCO, ITGI (Turkey-Greece-Italy gas pipeline) and SEEP (Southeast European Pipeline) projects. As is known, TAP was able to surpass

its main competitor, NABUCCO, in terms of commercial advantages. Thus, while the length of TAP was 870 kilometers, the length of NABUCCO West, which had to reach Austria via Bulgaria, Romania and Hungary, was expected to be more than 1,300 kilometers. TAP required an initial investment of \$ 2.2 billion and NABUCCO West \$ 7.9 billion. This means that less time and resources are required to implement the TAP project. Thus, the Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipeline, commissioned in 2007, carries Azerbaijani gas to eastern Turkey via Georgia. The TANAP pipeline will transport gas from the east to the west of Turkey, ie on the border with Europe. The TAP pipeline will allow gas to be distributed to European countries. Currently, TAP's shareholders are Swiss Axpo (42.5 percent), Norwegian Statoil (42.5 percent) and German E.ON Ruhrgas (15 percent). However, the number of shareholders may increase. Thus, the Vice President for Investment and Marketing of the State Oil Company of Azerbaijan (SOCAR) Elshad Nasirov said that SOCAR could become a shareholder in the Trans-Adriatic Pipeline (TAP) project. Nasirov noted that TAP's shareholders are likely to include BP and Total, which have agreed to buy shares in TANAP (Trans-Anatolian Gas Pipeline). Also, the partners of the Trans-Adriatic Pipeline project said that the doors to the Turkish company BOTAS are open. In fact, it is no coincidence that the TAP project has attracted the interest of the world's largest companies. This project is considered to be very beneficial for both the participating states and the companies directly involved in its implementation. According to reports, Italy will not be the last target in the delivery of Azerbaijani gas to Europe, and Shah Deniz gas will be delivered from this country to Austria, Switzerland, Germany and other countries. In addition, Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Greece, Italy, Montenegro, Serbia and Slovenia recently adopted a declaration in Brussels following the 15th meeting of the Adriatic-Ionic Council, promising to give special support to TAP among regional energy projects. In this regard, projects aimed at transporting energy resources, creating and increasing the capacity of transport infrastructure, integration into the European transport system and network, in particular the TANAP and TAP projects, as well as EU-supported Greece-Bulgaria, Bulgaria-Romania and Romania-Hungary gas projects connecting networks are also of great importance. According to SOCAR President Rovnag Abdullayev, the growing gas reserves of Azerbaijan in the future will create a need for new pipelines to transport "blue fuel". Abdullayev noted that initially, 10 billion cubic meters of gas a year will be transported from Azerbaijan to Europe within the TAP project. Taking into account other gas fields in Azerbaijan, it can be said that in the future we will need new gas export pipelines. Noting that Azerbaijan has rich gas reserves, Abdullayev added that we clearly see the "second wave of gas" today, taking into account the existing opportunities. In addition to Shah Deniz, the development of the Azeri-Chirag-Guneshli deepwater section and fields such as Absheron, Umid and Shafag-Asiman will dramatically increase Azerbaijan's gas exports. We will also see an increase in gas exports to Europe with the potential expansion of TAP, as well as the opening of a second route from Bulgaria, Romania and Hungary to Austria. Development plans for both pipelines are the basis for future gas growth. Thus, Azerbaijan sees the NABUCCO gas corridor as a natural market for future gas production. In other words, the access of new sources of supply to European markets through the Southern Gas Corridor is not limited to TAP, but will continue beyond it. Following Shah Deniz, Azerbaijan intends to develop other projects that will provide Europe with additional gas. In this regard, the Middle East and the Eastern Mediterranean have the potential to supply the Southern Gas Corridor with TANAP, which will pass through Turkey. The recent successful exploration of the Absheron field and the discovery of the Umid gas field by SOCAR clearly demonstrate the potential of new fields discovered in the Caspian Sea. These discoveries provide an opportunity to export additional volumes of gas in the early 2020s. Therefore, Azerbaijan will need more export routes in the future, and the decision on the TAP project really means that over time, a mutually beneficial approach will turn from a dream into a reality.

Technical parameters

- Of the 878 km long pipeline, 550 km passes through Greece, 215 km through Albania, 105 km through the Adriatic Sea and 8 km through Italy;
- The diameter of the pipeline is 48 inches, and at sea (along the Adriatic Sea) it is 36 inches in diameter;

- The maximum height of the pipeline above sea level is 1900 m;
- Two branches of the TAP pipeline passing through Greece and one branch on the Greek-Albanian border;
- The maximum annual capacity of the TAP pipeline is estimated at 20 billion cubic meters, and in the initial phase of the project, the annual capacity will be 10 billion cubic meters of gas.

TAP pipeline facilities include:

- Four Compressor Stations (KS) (2 in Greece, 2 in Albania);
- 5 Cleaning Equipment Exhaust Chambers (CCM) (2 in Greece, 2 in Albania, 1 in Italy);
- 5 Cleaning Apparatus Reception Chambers (CCM) (2 in Greece, 2 in Albania, 1 in Italy);
- 33 Connecting Armature Stations (BAS) (23 in Greece, 9 in Albania, 1 in Italy);
- Four Gas Flow Measurement Stations (GSS) (Turkey / Greece border 1, Greece / Albania border 1, Adriatic coastal Fier Compressor Station 1, Italian Pipeline Reception Terminal 1).

It should be noted that the choice of the TAP project by the Shah Deniz Consortium was met with great interest and support from the international community. Thus, the European Commission (EU) welcomed the decision on the final choice of the pipeline for the transmission of Azerbaijani gas to Europe. EU Commission President Jose Manuel Barroso described the decision as a turning point in Europe's joint success and strengthening the Union's energy security: "I am convinced that this decision, based on the strategic Joint Statement I signed with Azerbaijani President Ilham Aliyev in January 2011, "There will be a special direct transition to and will further give impetus to the full and flexible realization of the Southern Gas Corridor, which will continue to expand." Speaking at the event hosted by the Shah Deniz Consortium, Toralf Pilts, Chargé d'Affaires of the EU Delegation to Azerbaijan, said that TAP is a very important project and has the potential to expand. The European Commission supports all pipeline projects selected and to be implemented under the Southern Gas Corridor.

Adrian Lee, Chargé d'Affaires of the United Kingdom to Azerbaijan, also welcomed the choice of the Shah Deniz Consortium, calling it an important step in ensuring Europe's energy security in terms of gas supply and diversity of routes.

The project is also welcomed by other influential political circles. EU Commissioner for Energy Gunter H. Oettinger said that Azerbaijan has made a clear commitment to deliver "blue fuel" directly to Europe through a new special gas pipeline system: "The system will be provided by two gas pipelines TANAP and TAP or previous projects. As it turns out, the fact that it consists of a pipeline makes no difference in terms of energy security. We already have a new gas partner and I am sure we will receive more gas in the future. In turn, the Russian side agreed to choose this project.

The US State Department said that the creation of the TAP gas pipeline will help diversify gas supplies to Europe and strengthen global gas security in general. Congratulating the Shah Deniz Consortium on its choice, US Ambassador to Azerbaijan Richard Morningstar said TAP would play a major role in Europe's energy security and contribute to increasing gas supplies globally. Thoughtful energy policy increases Azerbaijan's international prestige. As we know, Azerbaijan is a state with its own weight and position on a regional and global scale. Our country's international prestige is growing and its positive image is strengthening. This trend is manifested in almost all areas – politics, economics, humanitarian, security, culture, sports. Undoubtedly, Azerbaijan has not suddenly achieved its current success. During the 20 years of independence, our country has faced many hardships. However, the course of domestic and foreign policy, founded by the national leader Heydar Aliyev, ensured the sustainable and stable development of the country. By 2003, Azerbaijan had become a member of many influential regional and global organizations. Our country has expanded relations with international organizations, established cooperation with many countries within international organizations and bilaterally. It should be noted that the country's domestic and foreign economic success has played an important role in the rapid growth of Azerbaijan's international political prestige. Located in the South Caucasus region, which is always in the center of attention of global powers and whose strategic importance has never diminished, Azerbaijan effectively uses its natural resources and intellectual resources both to ensure domestic development and to strengthen its international position. Thanks to a flexible policy based on national interests

and adapted to global and regional processes, Azerbaijan has become an important player in international relations. Azerbaijan, which is growing in economic power and political prestige, already has a decisive say in many regional issues. This means that Azerbaijan is an informal actor with all the powers and sovereignty of the nation-state in international relations. Undoubtedly, strong economic and social welfare underlie the factors that determine the true state independence of Azerbaijan.

As we know, Azerbaijan has been ranked first in the world in terms of economic growth since 2006. Over the past decade, Azerbaijan's state budget has increased from \$ 1.5 billion to \$ 25 billion. During this period, the budget expenditures increased by about 20 times and were aimed at diversifying the economy, eliminating unemployment and poverty, improving the social situation of refugees and internally displaced persons, developing entrepreneurship, the private sector and strengthening the country's economic independence. At the same time, thanks to the landscaping and construction work carried out, it is possible to visually observe the rapid development of Azerbaijan in all parts of the country. All this confirms that Azerbaijan has been one of the fastest growing economies in the world for the last 6-7 years. The role of the energy factor in strengthening Azerbaijan's place in the system of international relations should be emphasized. It is an undeniable fact that today the role of the country's independent energy policy in transforming Azerbaijan into an important regional and global actor is great. As we know, no project of global significance in the region can be realized without the participation and consent of Azerbaijan. The implementation of our energy strategy based on national interests on the principles of equal and mutually beneficial cooperation has increased the country's economic potential and international prestige. Also, Azerbaijan is strengthening its position in international relations with its far-sighted energy policy at a time when raw materials are declining against the background of growing global demand, and the protection of energy security has become a priority for every country.

List of used literature

1. Alekseev B.A. Renewable energy sources abroad // Energy abroad. Supplement to the magazine "Energetik". - 2005. - Issue. 2. - S. 33–42.
2. Arshenevsky N.N. and other Hydroelectric stations. - M.: Energoatomizdat, 1987.
3. Atlas of energy potential of non-traditional and innovative energy sources. - K., 2008. - 54 p. Beloselsky B.S. Technology of fuel and energy oils: Textbook for universities. - M.: Publishing house of MEI. - 2005. -- 346 p.
4. Bernstein L.B. and others. Tidal power plants. - M.: Energoatomizdat, 1987.
5. Vitroenergetika svitu // Green energetics. - 2006. - No. 2 (22). - p.19.
6. Preceding tendencies in development of vitroenergetics in Europe and in Ukraine / S. Kudrya, B. Tuchinsky, V. Dresvyannikov, Z. Ramazanova // Vitroenergetics of Ukraine. - 2004. - No. 1–2. - P.4-7.
7. Klavdienko V.P., Tarasov A.P. Unconventional energy in the EU countries: economic stimulation of developmentia. - M.: Nauka, 2006. - S. 42–46.
8. V.S. Krivtsov, A.M. Oleinikov, A.I. Yakovlev Inexhaustible energy. - Book. 3. - Kharkiv: KhAI., 2006. - P. 642. Kudrya S., Tuchinskiy B. "Business" of Ukrainian vitroenergetics // Dokl. II Intern. conf. "Non-traditional energy in the XXI century". - Yalta, 2001. - pp. 89–91.
9. Landau Yu.A. and others. Hydropower and the environment. - Kiev: Libra, 2004.

Ахмедова Фидан Акбар кызы

Азербайджанский университет туризма и менеджмента

ВЛИЯНИЕ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В НАПРАВЛЕНИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

Резюме

Маркетинг быстро достиг очень высокого уровня, но пока еще невозможно получить доступ к определенным фиксированным переменным. Поэтому, маркетинг определяется как процесс, ответственный за определение, прогнозирование и удовлетворение потребностей клиентов.

Таким образом, значение маркетинга включает в себя термины «продажа, влияние, убеждение», о которых многие люди думают, и которые всегда ценятся и обсуждаются как бизнес-деятельность.

Ключевые слова: рынок, маркетинг, предприятие, экономическое влияние, сферы влияния.

Основная цель исследования - попытаться понять определение маркетинга и в то же время понять его важность, уровень и радиус действия в работе, на предприятиях, в организациях и в общественной жизни. Важность маркетинга для государственного и частного бизнеса. Лучший маркетинг практики, применяемые предприятиями в 2020 году с учетом влияния пандемии коронавируса на экономику многих стран мира.

Они ошибочно думают о маркетинге только как о задаче продаж и продвижения. Это концепция, прежде всего, служение и обеспечение человеческих потребностей. Здесь мы возьмем второе значение, потому что успех компании в значительной степени зависит от выявления потребностей потребителей, разработки хороших продуктов, а также распространения и продвижения цен, на которые она ориентирована [1].

Маркетинг - относительно новая область. Официальное исследование «обменных процессов и отношений», называемое маркетингом, началось в 1920-х годах. Поэтому, чтобы дать более четкое представление о маркетинге, нужно рассмотреть исторический процесс. Потребность в маркетинге эволюционировала. Затем наступила эпоха специализации, и каждый человек делал набор из одного предмета, а затем обменивал остатки на те, которые ему были нужны. Это был этап обмена. Отсюда цивилизация привела людей в определенное место и там товары находили применение на местном рынке, где их обменивали [2]. Затем возникла необходимость в денежном эквиваленте экономики. Должен был быть общий знаменатель, то есть эквивалент и поэтому возникла среда обмена. Мы по-прежнему используем деньги в качестве средства обмена. С промышленной революцией, которая прояснила способы производства товаров, уровень продаж не мог идти в ногу с темпом производства. Начали накапливаться большие запасы. И нужно было найти решение.

Таким образом, возникла необходимость в маркетинге.

- Знайте, чего хочет покупатель, прежде чем планировать производство, чтобы предлагать продукты, которые они хотят купить, а не продукты, которые нам удобно производить;

- Организация системы дистрибуции в соответствии с привычками клиента, а не с привычками нашей отрасли;

- Принятие решений о производстве и сбыте на основе отзывов рынка [3].

Заказчик может добиться успеха в маркетинге, дав то, что он хочет, по правильной цене, в нужном месте и в нужном количестве. Маркетинг - это запланированные усилия по продажам. Скорость производства помогает соответственно увеличить скорость продаж.

Маркетинг определяется как «набор человеческих действий, направленных на облегчение и расширение обмена», а также руководство, достижение цели прибыли или других целей, установленных компанией.

На практике для этого обычно требуются следующие задачи:

- Разработка и реализация планов рекламы и стимулирования сбыта продукции;
- Поддерживать индивидуальные продажи на высоком уровне производительности и финансовой эффективности;
- Обеспечивать плановое обслуживание клиентов;
- Подготовка прогнозов продаж как основы для определения рыночных возможностей и планирования производства;
- Обеспечение соответствия физического распределения товаров потребностям стратегии компании;
- Инициирование и координация инноваций, разработки новых продуктов;

- Разработка прибыльного ассортимента продукции, обеспечивающего оптимальную номенклатуру продукции для достижения корпоративных целей;

- Просмотрите цены на товары и начните вносить необходимые изменения [4].

Конечно, относительная важность этих задач зависит от их размера, сложности и характера рыночных условий, в которых они работают.

Так почему же так важен маркетинг?

1. Маркетинг - эффективный способ привлечения клиентов.
2. Маркетинг помогает создавать и поддерживать репутацию предприятия.
3. Маркетинг помогает установить отношения между предприятием и его клиентами.
4. Маркетинг - это канал связи, используемый для информирования клиентов.
5. Маркетинг помогает увеличить продажи.
6. Маркетинг помогает информировать о вашем бизнесе.
7. Маркетинг помогает поддерживать актуальность для вашего бизнеса.
8. Маркетинг создает возможности для получения дохода.
9. Маркетинг помогает совету директоров принимать обоснованные решения [5].

Преимущества маркетинга для общества	Преимущества маркетинга для отдельных предприятий
✓ Создание, повышение и поддержание уровня жизни общества;	✓ Доход. Маркетинг воспринимается как прибыльная продажа, т. Е. Искусство получения прибыли путем продажи нужных продуктов нужным людям по правильной цене через правильные каналы и через правильное продвижение;
✓ Занятость и доход. Маркетинг важен для того, чтобы на рынке был эффективный студент, чтобы обеспечить более широкие возможности трудоустройства. Устойчивое производство управляется постоянным маркетингом. Маркетинг предлагает рабочие места и доход 30-40% всего населения;	✓ Информация для принятия решений. Маркетинговый отдел является основным источником информации для высшего руководства и производственного отдела для принятия общих корпоративных решений и производственных решений.
✓ Баланс между спросом и предложением. Система маркетинга может обеспечивать баланс между спросом и предложением посредством процесса выравнивания и, таким образом, иметь стабильность цен в дополнение к экономической стабильности;	✓ Инновации и управление изменениями. Изменения являются общим фактором при планировании, организации, мотивации и контроле маркетинговой деятельности.

Важность маркетинга для успеха бизнеса. Маркетинг играет важную роль в успехе бизнеса. Маркетинг, в первую очередь, связан с перемещением товаров и услуг от производителей к потребителям для удовлетворения их потребностей.

- Маркетинг помогает достичь целей организации;
- Помогает удовлетворить экономические и социальные потребности общества и, таким образом, повысить уровень жизни;
- Помогает в производстве продуктов, необходимых потребителям и обществу в целом;
- Помогает предприятию адаптироваться к меняющимся условиям и условиям;
- Приводит организацию к принятию инноваций и делает их более конкурентоспособными;
- Помогает компании достичь максимальной эффективности, производительности и прибыльности с минимальными усилиями и затратами;
- Обеспечивает экономический рост предприятий, что приводит к росту и экономическому развитию страны.

У каждого есть определенный распорядок дня, который они знают, как его организовать. Сначала вы просыпаетесь, затем чистите зубы, одеваетесь и т. д. Пока у вас есть черновой план

на день, вы чувствуете себя более организованным и эффективным. Маркетинговая стратегия важна для любого бизнеса или компании, которая продает товары и услуги. Зачем нам нужна маркетинговая стратегия? Каковы преимущества создания эффективной стратегии?

1. Первая и самая важная роль стратегии устойчивого маркетинга состоит в том, чтобы установить четкие цели и задачи. Координирует действия сотрудников с целью, которую компания стремится достичь в определенное время.

2. Распределение ролей. Вы сможете разделить всю работу на небольшие управляемые задачи и назначить конкретные задачи каждому сотруднику, что более важно. Таким образом, каждый сотрудник будет иметь беспрецедентную роль в выполнении задачи.

3. Оружие против противников. Что для этого нужно? Нужна смелая стратегия против противников.

4. Лучше понимать своих клиентов. Чтобы удовлетворить потребности клиентов, вы должны понимать, что им действительно нужно.

5. Распределите достаточно ресурсов. Без четкого плана вы не сможете эффективно использовать ресурсы. Маркетинговая стратегия также является инструментом для адекватного распределения ресурсов.

6. Более профессиональная работа – это индивидуальный подход к каждому клиенту создаст сильную лояльность к вашей компании и, таким образом, сделает ваших клиентов глашатаями бренда, познакомит вас с другими.

Выводы и предложение.

В результате маркетинг признан наиболее важным и значимым видом деятельности в нашем обществе. И производство, и маркетинг являются частью эффективной экономики. Фактически, производство и потребление - это два механизма экономики, соединенные мощным маркетинговым трубопроводом. Рынок - ориентированная экономика - это динамичная экономика. Так, мыслитель Питер Ф. Друкер говорит, что безразличие к маркетингу является одним из основных факторов, препятствующих развитию экономики. Вклад маркетинга в развивающуюся экономику заключается в следующем:

- Экономический рост. Экономический рост страны можно интерпретировать как «долгосрочное повышение способности обеспечивать население разнообразными экономическими благами, этот растущий потенциал, основанный на развивающихся технологиях и необходимых институциональных и идеологических корректировках». Маркетинг играет важную роль в более полном и продуктивном использовании ресурсов.

- Лучшее планирование продукта и управление производством по полезным каналам.

- Лучшая покупка сырья и других ресурсов.

- Расширение товарной базы за счет выявления потребностей, предпочтений и предпочтений потребителя.

Маркетинг затрагивает всех нас каждый день во всех сферах нашей жизни. Маркетинг означает работу с рынками для удовлетворения человеческих потребностей, обмена. Таким образом, мы можем сказать, что маркетинг - это обычная работа, предназначенная для нацеливания, планирования, оценки и т.д. продвигать и распространять рынки для достижения целей предприятия. Таким образом, маркетинг служит целям обеих сторон - рынка и маркетолога.

В результате исследования можно сделать такое предложение, что маркетинг и инновации - две основные функции каждого бизнеса. Мы живем в динамичном мире. Нет ничего постоянного, кроме изменений. Изменение - это суть жизни, а изменение означает прогресс. Потребительское поведение и спрос продолжают меняться.

Следовательно, для успешного ведения бизнеса бизнесмен всегда должен адаптироваться к изменяющимся предпочтениям, изменение стилей, моды и т. д. и адаптироваться к новым клиентам, продуктам, рынкам, методам и процедурам.

Список использованной литературы

1. Ламбен Дж. Дж. Рыночный менеджмент: стратегический и операционный маркетинг, Баку 2007.
2. Джоббер Д., Принципы и практика маркетинга, Учебник, М., Издательский дом «Вильямс», 2000.

3. Дибб С., Симкин Л., Брэдлі Дж. Практическое руководство по маркетинговому планированию, Санкт-Петербург, Питер, 2001.
4. Голубков Е.П., Основы маркетинга, Учебное пособие, М., Франспресс, 1999.
5. Ахундов Ш.А. Основы маркетинга, «Аджилов, Зейналов и его сыновья», Баку, 2001 г.
6. www.stat.gov.az
7. www.booking.com
8. www.economy.gov.az

Батирова О. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Транспортно-логістична система - важлива частина національного господарства та важливий фактор реалізації потенціалу геостратегії національної економіки. В Україні транспортно-логістична галузь потребує удосконалення, оскільки рівень її розвитку є недостатній та потребує залучення іноземних інвестицій.

Завдяки своєму географічному положенню Україна має величезний транзитний потенціал, а також розвинену транспортну інфраструктуру, яка складається з: 22000 кілометрів залізниці, мережу автомобільних доріг довжиною більш ніж 175000 кілометрів, торговельні порти.

Україна також має чотири Паневропейські транспортні коридори, що з'єднують країни ЄС зі східними і північними сусідами України.

Розробка плану розвитку транспортної інфраструктури в регіоні вимагає детальної оцінки її технічного стану, кількості та структури об'єктів, а також розвитку регіону і реалізації транзитних можливостей. На національному рівні основне завдання - забезпечити ефективну координацію організаційної, економічної, технологічної та технологічної взаємодії учасників ринку транспортно-логістичних послуг.

В період 2010-2019 років у секторі пасажирських перевезень відбулися значні структурні і динамічні зміни. Згідно даних з таблиці 1 пасажирські перевезення здійснені різними видами транспорту в 2019 році, склало 4262307,6 осіб, що на -2582871 (-37,73%) менше, ніж в 2010 році, і на -224801,4 (-5,01%) за аналогічний період 2018 року. Ця тенденція пов'язана, в першу чергу, зі зменшенням загальної чисельності населення України і зниженням купівельної спроможності в зв'язку зі збільшенням транспортних витрат, що негативно позначається на мобільності пасажирів.

Таблиця 1 – Пасажирські перевезення за всіма видами транспорту в Україні в період з 2010-2019 рр., тис.

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість, тис.	6845178,6	6979825	6813329,7	6622662	5902307,2	5166763,7	4853829,9	4648214	4487109	4262307,6

[1]

В період з 2010 по 2019 роки (табл. 2) спостерігається значне скорочення пасажирських перевезень в у морському транспорті (-99%) та залізничному транспорті (-67%), відповідно 57,6 та 5,6% порівняно з 2018 роком. Таке різке скорочення, насамперед, пов'язане з тривалою військовою агресією на Сході України та пов'язаними з цим ризиками. Також важливим аспектом скорочення пасажирських перевезень є зменшення кількості українських студентів університетів та виїздом великої кількості мігрантів працівники за кордоном. Подібні фактори та значне зростання цін на бензин та дизельне паливо призвели до зменшення пасажиропотоку національною магістраллю (-45%).

Таблиця 2 – Пасажирські перевезення за видами транспорту в Україні за 2010, 2019рр, тис.

Вид транспорту	Кількість перевезень (2010р.), тис	Кількість перевезень (2019р.), тис
Залізничний	427240,6	154811,8
Морський	6645,6	79,4
Річковий	985,2	589,9
Автомобільний (автобуси)	3726288,6	1804929,3
Авіаційний	6106,5	13705,8
Трамвайний	713809,7	627515,1
Тролейбусний	1203551,2	945694,5
Метрополітенівський	760551,2	714982,1
Всього:	6845178,6	4262307,6

[1]

Незважаючи на загальне зниження пасажиропотоку, повітряний транспорт України став дуже популярним. За досліджуваний період пасажиропотік майже подвоївся в 2017 році, і спостерігається тенденція до зростання. Серед факторів, що сприяють такій ситуації є трудова міграція населення до більш віддалених куточків світу через зменшення транспортних витрат на певних маршрутах.

Вирішення проблем транспортної системи України та підвищення її конкурентоспроможності насамперед вимагає великих капіталовкладень. До стримуючих факторів залучення додаткових інвестицій належать:

- недосконалість законодавства України щодо захисту прав приватних інвесторів;
- недостатня гнучкість податкової системи щодо інвестицій у транспорт;
- економічна та політична нестабільність;
- невирішені військові конфлікти та існування окупованих територій;
- недостатній рівень державної підтримки інвестиційної діяльності;
- не розвинута інституційна інфраструктура для співпраці між державою та приватним сектором.

У даний час Міністерством інфраструктури України розроблено «Національну транспортну стратегію України», термін дії якої розрахований до 2030 року. Одним з пріоритетних напрямків є забезпечення сталого фінансування транспорту. Для реалізації даного напрямку планується розробити комплекс заходів щодо залучення приватних інвестицій у транспортний сектор, включаючи проекти державно-приватного партнерства та коштів міжнародних фінансових організацій (інститутів). Також передбачається конкретне фінансування для транспортного сектора; використання інноваційних фінансових інструментів і механізмів для залучення приватних інвестицій у розвиток транспортної інфраструктури (зелені інвестиції, проміжне фінансування, проектне фінансування, включаючи облігації і основні інструменти для поділу ризиків і доданої вартості).

Ми вважаємо, що важливою умовою збільшення інвестицій в розвиток транспортної системи України є створення сприятливого середовища для інвестицій і бізнесу, стабілізація макроекономічних процесів і рішення геополітичних питань, в тому числі припинення бойових дій. Це важливий фактор ризику і динамічного розвитку іноземних інвестицій.

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що транспортно-логістична система України має високу інвестиційну привабливість, проте для розвитку та реалізації потенціалу геостратегії національної економіки потрібно вжити заходи для покращення інвестиційного середовища на державному рівні, оскільки все ще існує багато несприятливих факторів, які заважають розвитку логістичної галузі.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.03.2021)
2. Залознова Ю.С., Трушкіна Н.В. Транспортно-логістична система України: проблеми та перспективи розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 3(53). С. 113-119.
3. Транспорт і зв'язок України 2017: статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2018. с.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Опалько В. В.

Вуяхевич Н.С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РЕКУРЕНТНИЙ АНАЛІЗ КРИПТОВАЛЮТНОГО РИНКУ

Біткоїн являє собою електронну та децентралізовану готівку, яка не має контролю з боку держави, банків чи сторонніх організацій і покладається лише на криптографічні протоколи та розподілені мережі користувачів, які займаються видобутком, зберіганням і виконанням транзакцій.

Ендо- та екзогенні фактори впливу на крипториннок зумовлюють небувалу волатильність цін на цьому ринку, що призводить до помітних втрат і дестабілізації світової фінансової системи в цілому. Отже, виявлення можливих трендів руху криптовалют, побудова і моделювання індикаторів стійкості та попередження можливих кризових станів є надзвичайно актуальною проблемою. Наукова актуальність цієї роботи полягає у тому, що для упередження кризових явищ на ринку криптовалют використано рекурентний аналіз.

Рекурентність (повторюваність) станів в значенні проходження подальшої траєкторії достатньо близько до попередньої є фундаментальною властивістю дисипативних динамічних систем. Рекурентні діаграми (Recurrenceplots) були введені для дослідження динаміки складних систем, які представляється у m -вимірному фізичному просторі траєкторією фазового простору $X_i \in R_m$. Для кількісного опису динаміки рекурентної діаграми можуть бути використанні як вертикальні, так і горизонтальні лінії.

За весь період достовірно зафіксованих у відкритому доступі (<https://finance.yahoo.com/cryptocurrencies>) щоденних значень (20.03.2010 по 20.03.2021) ціни біткоїна (BTC) у відносних одиницях відбулася достатньо велика кількість кризових явищ, п'ять з яких зазначимо окремо:

- 1) обвал ринку в квітні 2013 р.
- 2) бульбашка 2013 р.
- 3) крах біткоїн біржі Mt. Gox у 2014 р.
- 4) літній розпродаж 2017 р.
- 5) великий «Китайський холод».

Зовнішній вигляд рекурентної діаграми дозволяє робити висновки про характер процесів, які проходять у системі, наявності і впливу шуму, станів повторення і завмирання (ламінарності), здійснені в ході еволюції системи, різких змін стану.

На рис. 1 наведено результати розрахунків для біткоїна.

З рис. 1 видно, що в околі точки 830, 1300, 1500, 1600 рекурентна діаграма починає помітно змінюватись, що свідчить про нестабільне, а саме кризові часи біткоїна. Для дослідженої криптовалютної BTC спостерігаємо появу білих областей та смуг під час настання криз. На сьогоднішній день, біткоїн побив рекордну свою вартість, поки що він коливається, але все ще тримається на рівні, і не збирається падати ближчим часом.

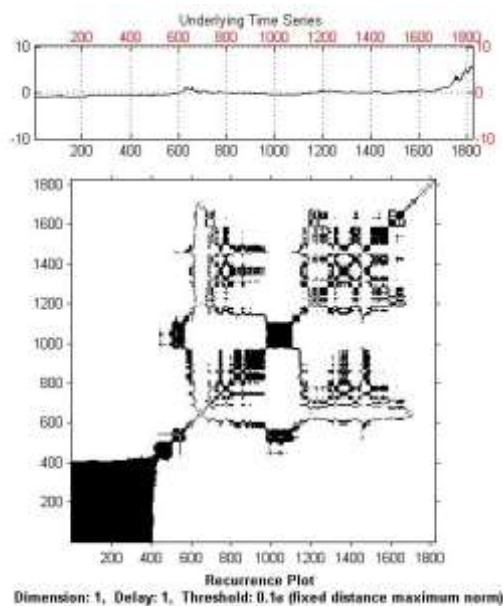


Рис. 1. Рекурентна діаграма криптовалютного ринку BTC
Джерело: розраховано автором за даними [3].

Отже, аналіз особливостей рекурентних діаграм дозволяє виявити спільні риси у розподілах як топології, так і структури діаграм. Різкі зміни в динаміці ряду обумовлюють появу білих областей або смуг та появу контрастних областей. Темні області діаграми говорять про те, що ряд є відносно стабільним.

Список використаної літератури

1. Satoshi Nakamoto. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System / NakamotoSatoshi - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
2. Recurrence plot based measures of complexity and its application to heart rate variability data / N. Marwan, N. Wessel, U. Meyerfeldt et al. // Phys. Rev. E. – V. 66. – № 2. – 026702.
3. Електронне джерело: - режим доступу: <https://finance.yahoo.com/quote/BTC-USD?p=BTC-USD&.tsrc=fin-srch>

Науковий керівник: к. е. н., доцент Данильчук Г.Б.

Гриценко В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Можливості вітчизняного аграрного сектору нині дозволяють не лише виробляти продукцію для потреб внутрішнього споживання, а й формувати сприятливі передумови для нарощування експортного потенціалу в процесі утвердження власної продовольчої ніші та зміцнення конкурентних позицій на світовому аграрному ринку. Нарощування експортного потенціалу вітчизняного аграрного сектору економіки є необхідною умовою подальшого економічного розвитку. Адже на сьогодні саме експорт продукції аграрного сектору та продуктів її переробки є одним із основних джерел надходження валютної виручки в державу та інструментом стабілізації торговельного балансу.

Подальший розвиток експортного потенціалу вітчизняного аграрного сектору стримується такими чинниками:

– недостатніми темпами адаптації вітчизняних стандартів якості та безпечності продукції до міжнародних вимог, особливо у сфері виробництва продукції тваринництва;

– недоступністю для більшості сільськогосподарських товаровиробників процедур сертифікації органічного виробництва та процедур оцінки відповідності вирощеної продукції за сучасними європейськими стандартами;

– існуванням значних внутрішніх бюрократичних перешкод на шляху експорту продукції аграрного сектору та наявністю корупційних схем на митниці;

– ускладненістю доступу до здійснення експортних операцій малими сільськогосподарськими виробниками, які пропонують високоякісну продукцію.

Вищезазначені чинники вказують на необхідність розробки чітких алгоритмів розвитку експортного потенціалу вітчизняного аграрного сектору. З нашої точки зору, основними шляхами розвитку експортного потенціалу аграрного сектору України мають стати:

1) реалізація політики неопротекціонізму стосовно вітчизняних експортерів аграрної продукції, обґрунтування необхідності збільшення (а то і повного скасування) Євросоюзом імпортних квот на українську продукцію, що має перспективи експорту в ЄС (на зернові культури та продукти їх переробки, соняшникову олію, курятину, мед тощо);

2) детінізація експортної діяльності з продукцією аграрного сектору через ліквідацію контрабандних схем, запобігання проявам фіктивного експорту аграрної продукції з метою відшкодування сум ПДВ;

3) формування організаційно-економічного механізму підвищення якості продукції тваринництва та харчових продуктів тваринного походження. Адже саме ця продукція є продукцією зі значною часткою доданої вартості. Як відомо, наявні в Україні технології вирощування худоби та виробництва продукції тваринництва далекі від стандартів ЄС. Це зумовлює необхідність побудови в Україні цілісної системи, яка б гарантувала виробництво високоякісної і безпечної продукції. В умовах фактичної відсутності в Україні такої системи нинішнє застосування режиму вільної торгівлі для більшості видів української агропродовольчої продукції з високою часткою доданої вартості – це, перш за все, лише теоретична можливість її виходу на європейський ринок;

4) спрощення процедури отримання дозволу для торгівлі на ринку ЄС. Дана процедура в середньому займає 8 місяців з дня прийняття позитивного рішення за результатами аудиту українських підприємств європейськими експертами;

5) забезпечення державної підтримки нарощування експорту нішевих видів сільськогосподарської продукції на засадах пільгового кредитування експортної діяльності (у тому числі з використанням механізмів страхування кредитних ресурсів у контексті мінімізації ринкових ризиків), стимулювання кооперативної співпраці традиційно малих виробників нішевих видів сільськогосподарської продукції в сегменті нарощування експортної діяльності та відстоювання інтересів цих виробників на зовнішніх ринках [1, с. 103];

6) збільшення диверсифікації вітчизняного аграрного експорту, активізація експортної діяльності з країнами Азії, Африки (насамперед із Китаєм, Індією, Єгиптом, Лівією, Марокко). В сучасних умовах забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та підтримання попиту на неї не можливі без зниження витрат і неухильного дотримання відповідних стандартів безпеки, чого можна досягти тільки на основі комплексного підходу до використання побічної продукції та відходів, застосування інноваційних технологій і впровадження міжнародних систем управління якістю;

7) скорочення експорту сировини і збільшення виробництва продукції з високою часткою доданої вартості. Необхідно переробляти сировину всередині країни. Це створить нові робочі місця, збільшить надходження до державного бюджету країни, збільшить доходи виробників, а також зменшить залежність країни від імпорту. Крім того, розширення потужностей переробки, перш за все, плодоовочевої продукції, сприятиме зростанню виробництва та експорту продукції поглибленої переробки;

8) підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств на світових продовольчих ринках через імплементацію механізмів стратегічного маркетингу, що передбачає визначення пріоритетних сегментів ринку з одночасною адаптацією виробничо-

господарських потужностей аграрного сектора до вимог і потреб потенційних споживачів; впровадження інноваційних систем управління якістю продукції, які орієнтовані на удосконалення механізмів сертифікації продовольства, імплементації інтегрованих підходів до моніторингу стандартів якості, мінімізації ризиків виробництва неякісної аграрної продукції та унеможливлення випадків її потрапляння на експортні ринки.

Серед виробничих напрямів розвитку експортного потенціалу слід відмітити такі:

а) пошук можливостей для налагодження виробництва нетрадиційних видів аграрної продукції (передусім ягідних культур), які користуються попитом на зовнішніх ринках, врахування споживчих смаків та уподобань іноземних покупців, відкриття міжнародної розгалуженої мережі торговельних представництв національних аграрних брендів [2, с. 42];

б) покращення технологічних умов зберігання аграрної продукції для забезпечення можливості її експорту в період встановлення максимальних ринкових цін [3, с. 293].

Таким чином, комплексне використання вищезазначених заходів дозволить підтримувати позитивну динаміку розвитку аграрного сектору і нарощувати обсяги експорту його продукції. При цьому зовсім не обов'язково основну увагу зосереджувати на експорті до країн ЄС, а процес підготовки до повномасштабного виходу на європейський ринок сприймати як необхідну передумову для освоєння ринків інших держав високоякісною вітчизняною продукцією.

Список використаних джерел

1. Урба С.І. Аграрний сектор у системі забезпечення економічної безпеки України: проблеми теорії та практики: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 434 с.
2. Урба С.І. Стратегічні пріоритети інвестиційно-інноваційної модернізації аграрного сектора в системі економічної безпеки України. *Сільські території України: стан і перспективи розвитку: матеріали науково-практичної конференції, присвяченій 120-річчю з часу створення громадської організації «Сільський господар»*. Львів, 2019. С. 40–41.
3. Гриб Н.Н. О пути перехода к инновационному производству. *Молодой ученый*. 2014. № 21. С. 291–294.

Науковий керівник: д.е.н., професор Кирилюк Є. М.

Гулиева Г.

Азербайджанский университет туризма и менеджмента

АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПО СТРАТЕГИЧЕСКОМУ СОТРУДНИЧЕСТВУ

Резюме: Отсутствие рыночной ориентации предприятий страны, непонимание сути концепции рыночно-ориентированного маркетинга и, как следствие, отсутствие применения этой концепции на наших предприятиях, ограничивается применением маркетинга в основном к мерам по стимулированию сбыта, так как оказывает негативное влияние на рост и эффективность. Создание совместных предприятий и ряда холдингов не оказывает существенного влияния на развитие рыночных отношений. В этой связи развитие стратегического сотрудничества на основе организации производства и управления продажами на основе маркетинговых принципов представляет особый интерес как теоретически, так и практически.

Таким образом, консолидация и концентрация финансовых ресурсов в организации управления стратегическим сотрудничеством на основе принципов маркетинга приводит к расширению ассортимента и внедрению новых технологий производства, улучшающих качество продукции и, как следствие, повышающих конкурентоспособность продукции. Кроме того, предприятия могут ускорить инновационные процессы, учитывая изменения в окружающей среде.

Ключевые слова: стратегическое сотрудничество, промышленные предприятия, маркетинг, лизинг.

Abstract

Lack of market orientation of the enterprises of the country, lack of understanding of the essence of the concept of market-oriented marketing and therefore the lack of application of this concept in our enterprises, limited to the application of marketing mainly to sales promotion measures have a negative impact on growth and efficiency. The establishment of joint ventures and a number of holdings does not have a significant impact on the development of market relations. In this regard, the development of strategic cooperation based on the organization of production and sales management based on marketing principles is of particular interest, both theoretically and practically.

Consolidation and concentration of financial resources in the organization of strategic cooperation management on the basis of marketing principles leads to the expansion of the product range and the introduction of new production technologies that improve the quality of products and, consequently, increase the competitiveness of products. In addition, businesses can accelerate innovation processes by taking into account changes in the environment.

Key words: Strategic cooperation, industrial enterprises, marketing, leasing.

В процессе анализа деятельности стратегических партнеров особое внимание следует уделять их многостороннему взаимодействию. Показатели использования инвестиций используются для оценки деятельности стратегических партнеров как совместных предприятий.

Следует отметить, что оценка взаимодействия стратегических партнеров изучена недостаточно. Это требует от ученых и специалистов обобщения своего опыта в данной области и разработки новых предложений и рекомендаций для практического использования. Balanced Scorecard предлагает обзор миссии и стратегии компании в системе взаимоотношений, характеризующих деятельность предприятия.

Исходя из этого, европейская теория выбора показателей для оценки деятельности предприятий предполагает использование разных типов показателей. Согласно этой теории, показатели служебной аттестации предприятий делятся на финансовые и нефинансовые показатели. Предпочтение отдается нефинансовым показателям в связи с развитием рыночных отношений, усилением конкуренции и глобализацией рынков [1].

Общая хозяйственная деятельность предприятия зависит, прежде всего, от уровня выполнения плана по производству и реализации продукции. При этом фактические темпы роста должны быть примерно равны ожидаемым темпам роста.

Таким образом, помимо известных количественных показателей, важны и качественные показатели, которые учитывают производственные мощности предприятия, объемы производства и продаж. Если разница между величинами этих показателей составляет 10% и менее, взаимодействие партнеров можно считать успешным. Результаты общей работы предприятия также оцениваются путем сравнения производительности труда. Стабильное взаимодействие сверстников приводит к неуклонному повышению уровня этого показателя. Уровень рентабельности также выявляется в процессе анализа деятельности стратегических партнеров. Деятельность стратегических партнеров можно считать успешной, если уровень рентабельности производственного предприятия выше уровня рентабельности сбытовой компании. Это соотношение обеспечивает технологическое преимущество производителя по сравнению с маркетинговой компанией и гарантирует высокое качество продукта.

Качество продукции - общая проблема компаний-партнеров и важный предмет партнерского взаимодействия. Маркетинговая компания расширяет границы понятия «качество продукции» по отношению к производителю. Качество для производственного предприятия определяется уровнем соответствия продукции установленным государственным стандартам. Право собственности на продукт и ответственность за его качество переходят от производителя к маркетинговой фирме с момента загрузки продукта в транспортное средство и отправки покупателю. Однако цель маркетинговой компании - продавать высококачественные продукты, доставлять их потребителям по каналам распределения и продаж и размещать заказы на выкуп у покупателей [2]. Поэтому в

маркетинговой литературе для этого предлагается использовать термин «линия качества». Для этого маркетинговая фирма должна:

- принимает фасованную продукцию от производителей;
- обеспечивает качество погрузочно-разгрузочных работ и крепления вагонов к опорам вагонов в соответствии со схемой загрузки вагонов, разработанной совместно с изготовителем;
- информирование оптовиков и розничных торговцев о конкурентных преимуществах товара;
- обеспечивает предприятия и организации, которые заинтересованы или участвуют в применении производственного предприятия в производстве продукции в той или иной степени, ознакомились с правилами использования продукции по нормативным, рекламным и другим нормативным документам;
- участвует в сборе информации о качестве продукции от покупателей, процессе их анализа и обобщения, готовит предложения по повышению качества продукции [3].

Таким образом, общий показатель оценки взаимодействия производителя и маркетинговой фирмы - это показатель участия производителя в обеспечении высокого качества продукта и услуги и поддержании этого качества, применение продукта с высокой эффективностью.



«Линия качества» маркетинговой фирмы

Услуги А - это общие услуги по качеству продукции, предлагаемой производителем, включая сертификацию качества продукции, упаковку, маркировку груза, погрузку и крепление к опорам вагонов.

Услуги В - это общие услуги для маркетинговой фирмы по организации транспортировки, документации, обучению использованию продуктов, консультированию, организации рекламной деятельности и подготовке нормативных и технических документов, ценообразованию и контролю качества соответствующей работы.

Услуги С - это общие услуги дилера по загрузке продукта в автомобиль, консультированию, организации рекламных мероприятий, расчету спроса на комплекты в пределах ассортимента, проведению тренингов по использованию продуктов и определению покупной цены продукта [4].

Тот факт, что «линия качества» маркетинговой фирмы игнорируется каким-либо разделом, отрицательно сказывается на ее существовании как предпринимательской организации. Количество или качество продукта или качество любого участника (кольца) канала распределения и продаж не может быть больше единицы. Качество деятельности каждого участника (кольца) канала распределения и продаж определяется по следующей формуле путем экспертной оценки каждого элемента, составляющего качество, определяемое маркетинговой фирмой.

$$KX_i = \frac{F_i}{M_i} \quad (2.1)$$

где: KX_i - коэффициент качества товара или услуги участника (кольца) i -го канала сбыта и продаж;

F_i - фактическое значение качества продукта или услуги участника (кольца) канала распространения и продаж, указанное экспертом;

M_i - наивысший оценочный балл компонентов качества продукта или услуги участника (кольца) канала распределения и продаж, определяемый маркетинговой фирмой.

Суммарный показатель «линии качества» определяется по следующей формуле как произведение показателя «линия качества» каждого участника (кольца) канала распределения и продаж.

$$KX_u = \prod_{i=1}^n KX_i \quad (2.3)$$

KX_i где: - общий показатель «линии качества»;

n - количество участников канала дистрибуции и продаж.

Чем ближе количество общего показателя «линии качества» к 1, тем выше стоимость доставки общего качества потребителю. Это соответствует концепции управления маркетингом [5].

По результатам предложенного подхода к оценке «линии качества» кривая распределения показывает, что максимальная вероятность соответствия количественному показателю находится в пределах 0,7-0,8.

Большой размер этого показателя, на первый взгляд, можно объяснить тем, что это общий показатель, характеризующий не только его соответствие сертификату продукции и сертификату качества, но и его движение к потребителю по всем каналам дистрибуции и продаж. Тот факт, что количество «качественной линии» меньше 0,7, является крайне низким. Однако такие случаи возможны как теоретически, так и практически. Исходя из этого, можно сказать, что величина «линии качества» больше 0,7, настораживает то, что она находится в пределах 0,69-0,60, и критично, что она меньше 0,60.

Следовательно, показатель «Линия качества» используется как внутренний критерий при оценке качества взаимодействия. При анализе деятельности маркетинговой фирмы применяется анализ качественного списка каналов дистрибуции и продаж.

Список использованной литературы

1. Чернышева А.М. Маркетинговые исследования и ситуационный анализ. М.: Юрайт. 2019, - 120 с.
2. Чернатони Л.Д. и др. Брендинг. Как сделать мощный бренд. Пер. с англ. М.: ЮНИТИ-ДАНА. 2015, - 560 с.
3. Хруцкий В.Е. Современный маркетинг. М.: Финансы и статистика. 2018, - 560 с.
4. Управление маркетинговой деятельностью. Под ред. В.Г.Галабурды. М.: РУТ (МИИТ). 2018, - 300 с.
5. Ямольская Д.О. Маркетинговый анализ: технология и методы проведения. М.: Юрайт. 2018, - 268 с.

Заточня А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВИРОБНИЦТВО ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

На сучасному етапі, в умовах посилення міжрегіональної, національної й світової конкуренції, все більшого значення набуває екологічне спрямування розвитку економічних

систем. Екологічно орієнтована конкурентоспроможність регіону визначає потенційну і реальну здатність його виробничого комплексу до модернізації та оновлення з метою зменшення деструктивного впливу і забезпечення потенціалу для майбутнього економічного розвитку, екологізації логістичних ланцюгів та етапів життєвого циклу виробів і, відповідно, для досягнення еколого-економічної ефективності. Тому, дедалі більше уваги приділяється проблемам та перспективам виробництва екологічної продукції в контексті забезпечення конкурентоспроможності регіону.

Окремі аспекти проблеми екологічного напрямку регіонального розвитку розкрито в працях вітчизняних дослідників: О. Амоші, В. Буркинського, З. Герасимчука, Б. Данилишина, А. Долінського, Т. Єрошиної [2] та ін. За безумовної значущості і ґрунтовності існуючих напрацювань, це питання потребує подальших досліджень.

Слід зазначити, що в різних країнах існують деякі термінологічні відмінності при позначенні продукції екологічного (еквіваленти – органічного, біологічного) виробництва. Наприклад, в країнах ЄС та США єдиним офіційно прийнятим позначенням є термін «органічна продукція». В інших країнах Європи та СНД, крім зазначеного, також вживають терміни «екологічно чиста», «біоорганічна» та «екологічно безпечна» продукція [2, 35].

Згідно сучасних трактувань – продукція є екологічною, якщо вона виготовлена лише з натуральної сировини, у виробничому процесі використовуються нешкідливі речовини, та за рахунок модернізації обладнання зменшується шкідливість виробництва [3, 10]. Тобто ключовою особливістю екологічної продукції є те, що вона має або позитивний, або істотно менший вплив на навколишнє середовище під час її виробництва, використання або утилізації.

До інших характеристик екологічної продукції можна віднести:

- вирощується/виготовляється без використання отруйних хімічних речовин і за дотримання гігієнічних умов, зокрема це включає заборону використання у виробничо-технологічному процесі пестицидів та інших засобів захисту рослин, хімічних добрив, стимуляторів росту й відгодівлі тварин, антибіотиків, гормональних та ветеринарних препаратів;

- може перероблятися, використовуватися повторно та біологічно розкладатися в природних умовах;

- поставляється з екологічно чистою упаковкою;

- використовує мінімальний обсяг природних ресурсів;

- має низький або повністю відсутній вміст вуглецю та пластику.

Екологічна продукція має безліч переваг в порівнянні з іншими типами продукції. Серед переваг екологічної продукції для споживачів можна виокремити: довший термін експлуатації та низький рівень спожитої енергії під час використання (наприклад, товари з технологією використання сонячної енергії); низькі витрати на обслуговування за умов належної та відповідальної експлуатації (наприклад, екологічне будівництво); покращення фізичного та психологічного стану здоров'я завдяки наявності корисних речовин та компонентів у своєму складі.

Також існує ряд переваг екологічної продукції для виробників такої продукції, зокрема: доступ до нових екологічних ринків; наявність конкурентних переваг серед товарів-замінників; створення позитивного іміджу бренду у суспільстві; можливість зниження витрат виробництва за рахунок використання енергозберігаючих технологій та ефективного використання ресурсів; більше можливостей для залучення інвестицій у зв'язку зі зростаючою популярністю виробництва таких товарів.

Конкурентоспроможність регіону являє собою здатність регіональної системи створювати та реалізовувати конкурентні переваги в усіх сферах людської діяльності (соціальної, економічної та екологічної), забезпечуючи сталий розвиток для себе та країни в цілому [4]. Тому, для регіону переваги виробництва екологічної продукції виявляються у таких напрямках: поліпшення стану довкілля та раціональне використання природних ресурсів; підвищення рівня зайнятості через створення нових робочих місць та зростання благополуччя населення; розвиток соціальної інфраструктури; відтворення та підвищення рівня родючості

ґрунтів; зниження рівня захворюваності серед населення; зменшення антропогенного навантаження на довкілля [1].

Отже, екологічна складова має важливе значення для забезпечення конкурентоспроможності регіону в умовах світових глобалізаційних тенденцій і процесів щодо зростання обсягів споживання екологічних ресурсів. Виробництво екологічної продукції як напрям підвищення конкурентоспроможності регіону потребує посиленого законодавчого регулювання екологічної сфери та впровадження сучасних досягнень НТП у всі виробничі процеси.

Список використаних джерел

1. Бігдан О. В., Ходаківська О. В. Теоретико-методологічні основи економічного механізму екологізації аграрного виробництва / О. В. Бігдан, О. В. Ходаківська // Симпозиум 113/6. Современное состояние и пути развития экономики. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/simpoz2/23.pdf>

2. Єрошина Т. В. Екологічно чиста продукція АПК: суть поняття, суспільно-географічні підходи до дослідження / Т. В. Єрошина // Український географічний журнал. – 2012. – № 2. – С. 33-37.

3. Кошевець, В. В. Екологічність продукції: поняття та основні характеристики / В. В. Кошевець // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності ф-ту економіки та менеджменту СумДУ, м. Суми, 3-5 квітня 2012 р. – Суми: СумДУ, 2012. – Т.4. – С. 210-211. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/28631/1/Koshevets.pdf>

4. Назаров М. І. Конкурентоспроможність регіону: суть та властивості / М. І. Назаров // Ефективна економіка. – 2013. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2438>

Науковий керівник: д.е.н., доц. Андрусак Н. О.

Зеленова А.А.

Запорізький національний університет

УДК: 743.190

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ШВЕЦІЇ В УКРАЇНІ В СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ

Тема вивчення бухгалтерського обліку незмінно залишається однією з найпопулярніших, тому що саме облік призводить до правильності ведення бізнесу і визначення фінансового результату підприємства. Так як економіка світу постійно змінюється і створює ситуації для впровадження нової методики і підходів, українська система обліку і оподаткування знаходиться в постійному розвитку. Дослідження і використання досвіду зарубіжних країн є одним з методів поліпшення якості нашої системи. Вважається, що високі податки і розвинена економіка - речі несумісні. Але на противагу усталеній думці прикладом стане країна, де люди віддають 1/3 своєї зарплатні на податки. І це Швеція.

Податки в Швеції платять всі працюючі громадяни. Однак ставки і розмір податкових виплат залежать від ряду факторів: віку платника податків, муніципалітету, де той зареєстрований, загальної суми заробітку, типу працевлаштування - найманий працівник або приватний підприємець, - і інших. Діє загальне правило: ті, хто заробляє більше, заплатять більше і в податкову скарбницю.

Податок складається з двох частин: місцевого (комунального) та державного зборів. Ставка місцевого податку в середньому варіюється від 29% до 35% в залежності від комуни. Історично склалося так, що в комунах з право ліберальним правлінням податки істотно нижче, ніж в комунах, де при владі ліві партії. Ті, хто заробляє в рік менше 509 300 крон, повинні заплатити тільки комунальний податок. Якщо сума річного заробітку вище, то крім комунального податку буде стягнуто ще й податок державний - 20%. Найбільш важливий вид національного податку в Швеції - прибутковий податок. Він розподіляється на три категорії: податок на трудові доходи фізичних осіб, майновий та корпоративний. Якщо скупний прибуток фізичної особи не перевищує 170 тис. крон, податок складає 31%, при перевищенні

вказаної суми, ставка податку може зростати до 50%. Майновий податок стягується із розрахунку вартості майна: до 800 тис. крон – ставка нульова; до 1,5 млн. крон – 1,5%; до 3,5 млн. крон – 12 тис. крон + 2,5%; на майно більшої вартості – 62 тис. крон + 3%. Корпоративний податок стягується з підприємств за ставками в межах від 20 до 30%. Наступними важливими надходженнями в бюджет є соціальні виплати із заробітної плати фізичних осіб, що сягають до 22%. Роботодавці також сплачують в пенсійний та фонд медичного страхування 43% із розрахунку фонду заробітної плати. Підприємці платять найбільше податків у країні. Однак якщо прибутку немає або бізнес збитковий, то податок платити не доведеться. Звільняються від податку й ті, які заробили за рік не більш 20 008 крон. Найменше податків платять ті, хто старше шістдесяти, і ті, хто молодший тридцяти. Системи оподаткування в Україні для господарюючих суб'єктів, як юридичних осіб, так і фізичних осіб - підприємців представлені двома формами: загальною та спрощеною. У спрощеній системі виділено поділ на 4 групи, в залежності від річного обороту фізичні особи - підприємці платять податки за ставкою: 1 група від 1% до 10% прожиткового мінімуму (мінімальна зарплата), 2 група: від 2% до 20% мінімальної заробітної плати; 3 група: виходячи з урахування ПДВ, а саме: 3% за умови реєстрації підприємства платником ПДВ або 5% - при урахуванні розміру ПДВ в єдиний податок; 4 група: сільськогосподарські товаровиробники, які відповідають вимогам Податкового кодексу [1].

І в загальній системі оподаткування фізичні особи - підприємці мають повну відсутність обмежень за видами діяльності, кількості найманих працівників і розміром доходу. Однак, до числа мінусів слід віднести обов'язкове використання реєстратора розрахункових операцій (РРО) (за деякими винятками) при веденні розрахунків готівкою і 22% ЄСВ від щомісячного чистого доходу (база оподаткування обмежена 15-ма розмірами мінзарплати) на тлі досить запутаною схеми бухгалтерського обліку. С 2020 року підприємці зобов'язані платити ЄСВ незалежно від наявності доходу в розмірі мінімального страхового платежу - 1039,06 грн. З 1 січня ставка податку на прибуток - 18%; звітний період - квартал або рік. Якщо ж юридична особа є платником ПДВ, то необхідно пам'ятати про те, що звітність по ПДВ є щомісячною і про те, що податкова накладна підлягає обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних [3].

При короткому порівнянні двох країн робимо висновок, що податки Швеції значно вищі за українські, але включають пільги для різних груп населення. Відремонтовані дороги, нові школи і поліклініки, громадський транспорт, на який можна покластися, - все це результат високого оподаткування. Для шведів дуже важливі гарантії і соціальна захищеність, причому вони за умовчанням повинні бути доступні кожному. Кожен платник податків знає, що якщо він захворіє або втратить роботу, можна розраховувати на виплати зі страхової каси, які можна порівняти з розміром місячної зарплати. Медичне обслуговування, яке в Швеції майже безкоштовне, теж фінансується за рахунок податків. Шведи в більшості своїй сприймають податки не як неминуче зло, а скоріше як свій прямиий обов'язок [2].

Як висновок можна сказати, що одним з важливих чинників успіху шведської системи оподаткування - це довіри громадян до держави і відповідний результат у вигляді високого рівня соціального життя. В Україні на даний момент з-за високого рівня корупції, прогалин в законодавстві і складної політичної обстановки, перейти на наступний рівень проблематично, але при запозиченні досвіду інших країн, прогрес неминучий.

Список використаних джерел:

1. Державна фіскальна служба України. Податкова система Швеції. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/dosvid-modernizachii-krain-svity/shvetsia>
2. Бечко П.К. Податкова система : навч. посіб. / П.К. Бечко. К. : Центр навчальної літератури, 2006.
3. Податкова система : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [І.О. Лютий, Л.М. Демиденко, М.В. Романюк та ін.] ; за ред. І.О. Лютого. – К. : Центр учбової літератури, 2009.

Науковий керівник: к.е.н., доцент, професор Рибалко О.М.

УКРАЇНА В РЕЙТИНГУ НЕДІЄЗДАТНИХ ДЕРЖАВ

Упродовж всієї історії розвитку людства вчені намагалися виявити суть і причини виникнення держави, мінімальні та максимальні її межі, а також умови ефективності регулювання економічного життя суспільства.

Проблеми державотворення ніколи не втрачали інтересу фахівців, але за останні 20 років майбутнє національної держави як політичної ідеї двічі опинялося під питанням. Спочатку світова фінансова криза, яка акцентувала увагу на ефективності існуючих механізмів державного регулювання, якості та надійності відповідних інститутів. Результатом виходу з цієї ситуації стало розуміння необхідності виробити нові інструменти регулювання, адекватні інноваціям XXI ст. Саме інвестиції в людину стали пріоритетом уряду будь-якої країни. Очевидно, що розвиток таких секторів вимагає не тільки грошей, а й формування ефективних інститутів, принципів і правил функціонування, адекватних викликам XXI ст.

Наступною шоковою ситуацією, яка змінила життя, порушила ринки і виявила компетентність (або некомпетентність) урядів, стала пандемія коронавірусу. На думку багатьох вчених, пандемія зміцнить державу і націоналізм. Уряди всіх країн приймають надзвичайні заходи для подолання кризи, і багато хто не захоче відмовлятися від нових повноважень, коли криза закінчиться [1].

Тому на сьогоднішній день актуальними залишаються декілька питань: проблема еволюції інституту держави як такої, проблема ефективності сучасної моделі держави, проблема «держав, що не відбулися».

Для оцінки здатності держави (влади) контролювати цілісність території, демографічну, політичну та економічну ситуацію в країні використовують індекс недієздатності держав (Fragile States Index, раніше Failed States Index), який складається експертами двох провідних американських політологічних інститутів - американським часописом Foreign Policy і громадською організацією The Fund for Peace.

Основні країни світу класифікуються за такими групами:

1. Держави, що не відбулися.
2. Дуже нестійкі, слабкі держави, які мають при несприятливому для них розвитку подій шанс перейти в розряд тих, що не відбулися.
3. Держави, які в тій чи іншій мірі незадовільно справляються з окремими своїми функціями (такі, що потребують уваги, підвищеної уваги та високої уваги).
4. Стабільні держави (дуже стабільні та швидше стабільні).
5. Зразкові держави (дуже стійкі та стійкі).

Оцінка проводиться на основі 12 параметрів, що характеризують демографічну, політичну та економічну ситуацію в обстежуваних країнах. Спеціальне програмне забезпечення сканує десятки тисяч статей і матеріалів, розміщених у відкритих джерелах і підраховує кількість негативних і позитивних оцінок за 12 індикаторами, які розділені на 4 групи. Показники єдності: апарат безпеки, роздробленість еліт, групові протистояння. Економічні показники: падіння економіки, нерівномірність розвитку, рівень еміграції та «відтік мізків». Політичні показники: легітимність держави, кількість наданих державою послуг, права людини та верховенство права. Соціальні та крос-культурні показники: демографічний тиск, біженці та внутрішньо переміщені особи, зовнішнє втручання.

Аналізуючи всю сукупність інформації, експерти виставляють остаточну оцінку для кожної країни за шкалою від 0 (найвищий ступінь стабільності) до 10 (найменший – максимально високі ризики і погрози). Загальний результат – сума всіх індикаторів (максимальна – 120 балів) визначає місце країни в рейтингу. Наявність високих балів за двома індикаторами вважається найбільш критичною для визначення стійкості держави. Вперше Індекс був опублікований в 2005 році.

У 2020 році до групи зразкових держав (дуже стійкі та стійкі) було віднесено 18 країн. Очолує список Фінляндія із загальною кількістю балів 14,6, а закриває Бельгія – 27,1. Україна із загальною кількістю балів 69,0 знаходиться у групі країн, які потребують уваги.

Ще, починаючи з 2005 року, ми знаходимося в зоні ризиків недієздатних держав (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Рейтинг України за індексом індекс недієздатності держав 2006-2020 рр.

[2]

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Демографічний тиск	7	6,5	6,5	6,1	5,6	5,3	5	4,7	4,5	4,5	4,4	4,2	3,9	3,6	3,3
Біженці та ВПО	3,8	3,6	3,2	3	3,1	3,1	2,9	3,2	3,4	4,4	4,3	4,6	4,9	4,7	4,4
Зовнішнє втручання	7	6	6,3	6,6	6,6	6,8	6,5	6,2	6,3	9,1	8,8	8,6	8,3	8,4	8,1
Легітимність держави	7	7,5	7,3	7,2	7,2	7,4	7,7	7,8	8	8,5	8,4	8,2	7,9	7,6	7,1
Кількість наданих державою послуг	5,5	4,5	4,5	4,2	4	4,1	3,9	3,6	3,9	3,8	3,9	3,7	3,9	3,8	4
Права людини	5,9	5,9	5,9	5,5	5,3	5,5	5,4	5,7	6,1	6,4	6,2	6,2	6,5	6,6	6,3
Падіння економіки	4,5	5	5	5,5	6,3	6	5,7	5,4	5,5	6,5	7	6,8	6,6	6,5	6,2
Нерівномірність розвитку	7	7	6,7	6,4	6,2	5,9	5,6	5,3	5	4,7	4,4	4,2	3,9	3,6	3,3
Рівень міграції та «відтік мізків»	7,5	7,5	7,3	7,1	6,6	6,3	6	5,7	5,4	5,5	5,4	5,2	4,9	5,2	5,5
Апарат безпеки	3	3	3	3,3	3,8	4	4,3	4,4	4,7	7,9	7,8	7,6	7,4	7,1	7
Роздробленість еліт	7,5	7,9	7,9	7,9	7,9	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Групові протистояння	7,2	7	7,2	6,9	6,9	6,5	6,2	5,9	6,4	7	6,9	6,7	6,4	6,1	5,8
Загальний бал	72,9	71,4	70,8	69,7	69,5	69	67,2	65,9	67,2	76,3	75,5	74	72,6	71	69
Рейтинг	86 із 178	105 із 178	108 із 178	110 із 178	109 із 178	110 із 178	113 із 178	117 із 178	113 із 178	84 із 178	85 із 178	90 із 178	86 із 178	91 із 178	92 із 178

Найкращим показником України були 65,9 балів у 2013 році. Найбільше позицій ми втратили у зв'язку із індикатором «Апарат безпеки». Він враховує загрози безпеці держави, такі як вибухи, напади та смерті, пов'язані з боями, повстанські рухи, заколоти, перевороти або тероризм. Цей показник також враховує організовану злочинність та вбивства і рівень довіри громадян до внутрішньої безпеки.

Не набагато кращою є ситуація із роздробленістю еліт та економічним станом країни.

Недієздатні держави є загрозою не тільки для сусідніх країн і регіонів, але і для навколишнього середовища, оскільки існує сильна кореляція між стабільністю держави і стійкістю екологічної системи на її території. Американський учений, лінгвіст і політолог Ноам Хомські підсумував характерні риси недієздатної держави таким чином. По-перше, це нездатність або небажання держави захистити своїх громадян від насильства, а то і від загибелі. По-друге, схильність влади вважати себе вищою за закон — як національний, так і міжнародний. І, по-третє, така держава страждає від серйозного «дефіциту демократії, що позбавляє формально діючі демократичні інститути реального змісту».

З огляду на викладене, держава повинна діяти швидко і неупереджено, щоб подолати коронавірус і його економічні наслідки. Підтримуюча макроекономічна політика може допомогти відновити довіру і сприяти відновленню внутрішнього попиту. Чим вищими будуть впливати негативні ризики, а зростання відбуватиметься на значно нижчому рівні протягом тривалого періоду, тим більш необхідними будуть скоординовані багатосторонні дії для забезпечення ефективної політики в сфері охорони здоров'я, стримування і пом'якшення заходів контролю діяльності бізнесу, підтримки суб'єктів господарювання і звичайних громадян з низьким рівнем доходу і т. і.

Список використаних джерел

1. Марина Стадник Влияние COVID-19 на мировую экономику https://msfz.ligazakon.ua/magazine_article/FZ002118
2. Fragile States index. Powered by the fund for peace: <https://fragilestatesindex.org/country-data/>

Науковий керівник: к.е.н., доцент Сотула О. В.

Корнієнко Т. О., Руденко Т. М.

Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини

СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

Сьогодні однією з головних проблем у сфері державних фінансів України є постійне зменшення податкових надходжень. Як результат, бюджет України відчуває гостру нестачу коштів для покриття витрат: на соціальний захист, освіту, медицину, міжнародну діяльність тощо.

Податкова система є дуже складною системою, розвиток якої відбувається через специфічні податкові інститути, які входять до її складу. Адже саме податки є фінансовим підґрунтям існування держави.

Аналіз функціонування сучасної податкової системи України показав, що їй притаманна низка суттєвих недоліків, а саме: витрати платників лишаються надмірно високими на вимогу податкового законодавства, відсутнє стабільне регулювання щодо оподаткування, а діюча нормативно-правова база залишається непрозорою та заплутаною, неодноразове оподаткування (оподаткування доходу, доданої вартості, справляння акцизного податку, обов'язкові відрахування до спеціальних фондів), застосування для деяких податків високих ставок, надмірний фіскальний вплив податкової системи стримує економічну активність та створює несприятливі умови для підприємництва [1].

Питання податкової системи постає не тільки на міжнародному рівні, а й гостро стосується України. Українська та європейські системи оподаткування функціонують за різними принципами, а тому і податки в них стягуються по-різному, і цілі, для яких вони призначені, є різними. Однак українська податкова система за складом і структурою певною мірою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Одним з головних податків, який наповнює бюджет України, та який належить до загальнодержавних є податок на прибуток.

Протягом років незалежності держава намагалась удосконалити податкову систему, але це були окремі законодавчі акти, які не змогли ефективно вплинути на структурні диспропорції стану економіки, суттєві обсяги тіньових оборотів, платіжну кризу [4].

В даний час існують певні неузгодженості та протиріччя окремих норм законодавчої бази у сфері оподаткування. Все це зводиться до того, що рівень податкового навантаження на платників податків необхідно зменшувати. З однієї сторони, спостерігається значне податкове навантаження, велика кількість податків, які не всі підприємства в спроможні сплатити, а з іншої сторони, безсистемне надання пільг, плинність податкового законодавства, ухилення від сплати податків тощо.

Нерівномірний податковий тиск створює дисбаланс у податковій системі України, який може призвести до зростання рівня тінізації економіки, зниження податкових надходжень, ухилення від сплати податків. Диспропорції податкової системи активно проявилися з початком фінансово-економічної кризи в Україні. Вони поставили на рубіж бюджетоутворюючі галузі: зниження попиту на ринках, хаос на валютному ринку. На сьогодні нормативно-правове регулювання податкової системи в Україні здійснюється за відсутності єдиної загальнодержавної програми, що обумовлює її непослідовний характер.

Таким чином, головними векторами податкової реформи в Україні повинні бути:

– адаптація податкового законодавства України до формування сприятливого інституційного середовища в податковому ладі, на основі дотримання принципу рівності всіх платників;

– збільшення доходів завдяки активізації прямих податків;

– використання непрямих податків як акцизи за для обмеження споживання певних груп товарів та для оподаткування предметів розкоші;

– диференціація ставок податків, виходячи з виду діяльності та розміру отриманого прибутку чи доходу [2]. Тільки такі кроки дадуть змогу збудувати податкову систему європейського типу.

Отже ретельно продумана податкова система може зробити позитивний вплив на економіку країни, а від нього буде залежати стабільність державних фінансів, стимулювання зростання зайнятості та конкурентоспроможності, а також сприяння у справедливому розподілі доходів. Адже саме ефективність податкової системи визначається, наскільки цілеспрямовано вона вирішує комплекс завдань, пов'язаних із скерованістю економіки як системи, розвитком виробництва, підвищенням життєвого рівня населення [1]. Вимога комплексності полягає в тому, що податки повинні бути пов'язані між собою, органічно доповнювати один одного, не суперечити системі в цілому.

Список використаних джерел

1. Податкова система України в умовах децентралізації. URL: <http://ndi-fp.nusta.com.ua> (дата звернення 17.03.2021).
2. Концепція реформування податкової системи України. URL: <http://www.dkrp.gov.ua> (дата звернення 15.03.2021).
3. Реформування податкової системи в Україні. URL: <https://minjust.gov.ua> (дата звернення 15.03.2021).
4. Федосова В. М. Податкова система України. К.: Либідь, 1994. С. 42 – 43.

Миралаева Н.

Азербайджанский университет туризма и менеджмента

СОЦИАЛЬНО – ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО ТУРИСТСКОГО РЫНКА

Резюме

В статье автором указывается, что туристский сектор Азербайджана сохраняет значительный потенциал для ускорения темпов роста и усиления роли в развитии экономики. Ключевыми конкурентными преимуществами развития туризма в Азербайджанской Республике являются наличие множества точек притяжения для внутренних и въездных туристов, имеющих в том числе общемировое значение для развития разнообразных видов туризма, ориентированных практически на любые группы потребителей.

Таким образом, туризм является одной из отраслей с наибольшими мультипликативными эффектами для экономики. Инвестиции в туристские индустрии формируют добавленную стоимость в транспорте, торговле и сфере услуг, строительстве и производстве строительных материалов и других видах экономической деятельности.

Ключевые слова: туризм, конкурентные преимущества, социально – экономическая роль, экономический рост, туристический рынок.

Summary

The author points out in the article that the tourism sector of Azerbaijan retains significant potential for accelerating growth and strengthening its role in economic development. The key competitive advantages of tourism development in the Republic of Azerbaijan are the presence of many points of attraction for domestic and inbound tourists, which, among other things, are of global importance for the development of various types of tourism, aimed at almost any consumer group.

Thus, tourism is one of the industries with the greatest multiplier effects for the economy.

Investments in tourism industries create added value in transport, trade and services, construction and production of building materials and other types of economic activity.

Key words: tourism, competitive advantages, socio - economic role, economic growth, tourism market.

Туризм является одной из отраслей экономики, которая одновременно играет социальную и экономическую роли. Социальная роль туризма реализуется через удовлетворение потребности населения в отдыхе, впечатлениях и личностном развитии. Ключевой задачей и условием реализации социальной функции туризма является повышение доступности туризма для населения, обеспечение необходимого разнообразия через формирование туристского продукта с учетом половозрастных, этнических, религиозных и иных особенностей населения.

Среди важных социальных следствий развития туризма для населения наибольшее значение имеют оздоровление, рост продолжительности жизни, укрепление института семьи, интеллектуальное, духовное, творческое развитие, патриотическое воспитание за счет развития детского и юношеского туризма, социальная адаптация и формирование уважения к культурному и религиозному многообразию АР. Экономическая роль туризма проявляется прежде всего в ускорении экономического роста АР, обеспечении занятости населения.

Ощутимо ограничивает спрос на туристский продукт в АР высокая стоимость транспортировки туристов. Высокая стоимость транспортировки туристов связана с централизацией перевозок через бакинский транспортный узел, недостаточным уровнем развития прямых перевозок внутри страны и др.

Так, количество объектов всемирного наследия ЮНЕСКО в АР составляет 18, количество объектов всемирного природного наследия ЮНЕСКО - 11. По этим показателям АР занимает в общемировом рейтинге 10 и 4 места соответственно.

Другими сдерживающими спрос факторами являются:

- низкая узнаваемость азербайджанских туристских брендов на зарубежных рынках и внутри АР, в том числе наличие нереализованных возможностей по развитию системы продвижения с применением современных информационных, маркетинговых и иных технологий;

- предубеждения (стереотипов) иностранных граждан о туризме в АР - "небезопасность", "языковой барьер", "негативный геополитический образ" и др.;

- сложная система получения виз АР для большинства стран с потенциально высоким потоком въездных туристов;

- недостаточное количество возможных инструментов для обеспечения краткосрочного пребывания въезжающих туристов, в том числе для посетителей крупных спортивных и культурных мероприятий.

Росту конкурентоспособности и раскрытию потенциала туристского продукта АР будут способствовать:

- повышение уровня качества туристской и магистральной инфраструктуры, развитие транспортной доступности;

- увеличение уровня загрузки и снижение влияния фактора сезонности в использовании туристской инфраструктуры;

- повышение доступности актуальной статистической информации в условиях возрастающей потребности в объемах и детализации отраслевых данных со стороны участников туристского рынка и органов власти;

- увеличение инвестиционной привлекательности туристской отрасли, снижение сроков окупаемости, что, в свою очередь, снимет ограничения темпов развития и модернизации туристской инфраструктуры;

- продолжение работы по снятию административных барьеров и совершенствование отраслевого законодательства АР;

- повышение уровня сервиса и кадрового обеспечения развития туризма, развитие

языковой подготовки работников в сфере туризма, активное вовлечение бизнеса в формирование образовательных программ для туристской отрасли;

- достижение уровня мировых лидеров в развитии цифровой инфраструктуры и сервисов, развитие цифровых платформ продвижения туристских продуктов и брендов, цифровых средств навигации и формирования туристского продукта;

- преодоление ограничений безопасности туристской деятельности, связанных с недостаточной информированностью туристов о рисках, а также с устаревшими требованиями к безопасности отдельных видов туризма, состоянию окружающей среды туристских территорий.

Реализация указанных инициатив создаст существенные возможности для ускорения развития туризма и увеличения его роли в социально-экономическом развитии страны.

Прежде всего, к таким возможностям относятся повышение качества туристского продукта АР и отдельных туристских территорий, развитие и повышение эффективности использования туристской инфраструктуры, повышение туристской активности граждан АР, в том числе за счет развития социального туризма и импортозамещения на внутреннем рынке, активизация системы продвижения туристского продукта для привлечения азербайджанских и иностранных туристов. Формированию притягательного и конкурентоспособного продукта для внутренних и въездных туристов будут способствовать инвестиции в модернизацию и обновление существующей инфраструктуры [1].

Повышение качества туристского продукта позволит увеличить туристский поток, что станет стимулом для вовлечения существующей недозагруженной инфраструктуры.

Целями развития туризма являются:

- комплексное развитие внутреннего и въездного туризма в АР за счет создания условий для формирования и продвижения качественного туристского продукта, конкурентоспособного на внутреннем и мировом рынках;

- усиление социальной роли туризма, увеличение доступности услуг туризма, отдыха и оздоровления для всех жителей АР.

- рост объема туристской индустрии;

- увеличение количества внутренних туристских поездок на одного жителя АР;

- увеличение экспорта туристских услуг АР;

- увеличение инвестиций в сферу туризма.

2. Задачи развития туризма являются:

- создание конкурентоспособного туристского продукта АР;

- стимулирование спроса и повышение доступности туристского продукта АР на внутреннем и внешнем рынках;

- совершенствование нормативно-правового регулирования в сфере туризма с учетом тенденций развития туристской отрасли;

- совершенствование системы управления туризмом в АР, в том числе системы сбора, обработки и анализа статистических данных о развитии туризма.

При решении указанных задач необходимо руководствоваться следующими принципами, определяющими социальную значимость развития туризма в АР:

- использование комплексного подхода при развитии туризма, учитывающего экономические, социальные, культурные, экологические и другие аспекты развития туристской деятельности;

- усиление роли туризма в патриотическом воспитании, просвещении и формировании культурно-нравственного потенциала населения регионов АР;

- обеспечение межкультурной коммуникации, межрегионального и международного взаимодействия при развитии туризма;

- формирование и развитие туристского продукта АР с учетом природного, культурного, этнического разнообразия регионов АР;

- развитие туризма с учетом минимизации негативного воздействия на окружающую среду, экологических и социокультурных рисков, необходимости обеспечения безопасности

при планировании развития туризма [2].

Реализация целей развития направлена на увеличение социальной и экономической роли туризма в развитии страны и отдельных регионов АР.

Туризм является одной из отраслей с наибольшими мультипликативными эффектами для экономики. Инвестиции в туристские индустрии формируют добавленную стоимость в транспорте, торговле и сфере услуг, строительстве и производстве строительных материалов и других видах экономической деятельности. Важным социально-экономическим эффектом развития туризма для населения, участвующего в формировании и оказании услуг, является рост занятости и доходов населения, формирование предпринимательской культуры [3].

Таким образом, рост сегментации туристских продуктов и популяризация самостоятельно организованного туризма способствуют усилению разнообразия видов туризма на территории АР.

Значительное развитие получают туристские продукты, основанные на сочетании нескольких видов туризма. Эти факторы определяют необходимость гибкого подхода к выделению видов туризма.

Выделение приоритетных видов туризма должно осуществляться для туристских территорий АР индивидуально с учетом туристских ресурсов и особенностей социально-экономического развития.

Список использованной литературы

1. Волков, Ю. Ф. Введение в гостиничный и туристский бизнес / Ю. Ф. Волков. — Ростов-н/Д: Феникс, 2013. — 367 с.
2. Дурович, А. П. Организация туризма: учебное пособие / А. П. Дурович. — М.: Новое знание, 2013. — 632 с.
3. Жукова, М. А. Индустрия туризма: Менеджмент организации / М. А. Жукова. — М.: Финансы и статистика, 2012. — 200 с.

Мунька С. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

SWOT – АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

Інвестиції – важливий фактор економічного зростання економіки країни, оскільки без інвестицій неможливе оновлення основних засобів виробництва, впровадження інноваційних технологій та забезпечення високої конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку. Без залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в економіку України неможливо подолати технічну та технологічну відсталість вітчизняних галузей. Саме тому, питання інвестиційного клімату має ключову роль в сучасній історії України. З метою залучення інвестицій необхідно дослідити питання інвестиційного клімату, визначити сильні та розробити методику покращення слабких сторін.

Серед науковців не існує єдиного визначення поняття «інвестиційного клімату», тому з метою різнобічного розгляду проблеми в Таблиці 1 наведено думки декількох вчених економістів з приводу інвестиційного клімату.

Можна підсумувати, що під інвестиційним кліматом держави ми розуміємо сукупність економічних, політичних, правових, соціальних та природних факторів, які прямо або опосередковано впливають на інвестиційний процес. Отже, динаміка інвестиційного процесу залежить від позитивного інвестиційного клімату в економіці держави. Необхідним постає питання дослідження факторів впливу на інвестиційний клімат з метою стимулювання інвестиційного зростання економіки.

Підходи до визначення поняття «інвестиційний клімат»

Автор	Визначення
Бланк І.А.	сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціально-культурних, організаційно-правових і географічних факторів, які притаманні певній країні і визначають привабливість її для іноземного інвестора.
Оробчук М. Г.	все те, на що зважає інвестор, коли оцінює наскільки сприятливі чи несприятливі у тій чи іншій країні умови для вкладення капіталу.
Голованюк В. М.	сукупність факторів регіональної дії, що визначають можливості компаній і формують у них стимули для здійснення продуктивних інвестицій, створення робочих місць і розширення своєї діяльності.
Барановський О.І.	рівень досягнення потенційних інвестицій у формі коштів, цільових банківських вкладів, паїв, акцій, інших цінних паперів, рухомого і нерухомого майна, майнових прав, ноу-хау, досвіду й інших інтелектуальних цінностей, права користування землею й іншими природними ресурсами.
Бут І.О.	сукупність чинників, які притаманні певній країні і визначають її привабливість для іноземного інвестора.
Жук М.В.	сукупність соціально-економічних, суспільно-політичних, природних, екологічних та інших умов, які безпосередньо визначають масштаби, обсяги і темпи залучення інвестицій

Джерело: підсумовано автором на основі [1 – 3].

Виділяють п'ять груп чинників, під впливом яких формується інвестиційний клімат, а саме:

- рівень розвитку продуктивних сил та стан інвестиційного ринку;
- політична воля влади та правове поле держави;
- стан фінансово – кредитної системи;
- статус іноземного інвестора;
- інвестиційна активність населення [4].

Вітчизняні науковці активно досліджують проблему інвестиційного клімату та створюють методики для визначення інвестиційного клімату країни, регіону та окремого підприємства. Досить поширеною у вітчизняній практиці є методика, розроблена І. Бланком у співпраці з інвестиційною компанією «Омега – Інстер». Вони запропонували здійснювати оцінювання інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості регіонів на підставі узагальнення таких даних:

- рівень розвитку економіки регіону (значущість 35%);
- рівень розвитку інвестиційної інфраструктури (15%);
- демографічна характеристика регіону (15%);
- рівень розвитку ринкових відносин та ринкової інфраструктури (25%);
- наявність екологічного, інвестиційного, політичного, кредитного, комерційного, валютного ризиків (10%).

Інтегральний показник оцінки інвестиційного клімату регіону при цьому визначається як сума добутоків значень кожного синтетичного показника на його вагомість у загальній оцінці [4].

Позитивний інвестиційний клімат забезпечує високі показники залучення інвестиційного капіталу. У вітчизняній літературі можна знайти різні методики для оцінювання інвестиційного клімату, можна виділити наступні спільні ознаки сприятливого інвестиційного клімату держави: стабільна політична ситуація; законодавча стабільність інвестиційного регулювання; податкова стабільність; дотримання міжнародних зобов'язань державою; наявність законодавчої інвестиційної бази; захист державою прав власності інвестора; наявність розвиненого внутрішнього ринку; стабільність національної валюти; наявність кваліфікованої робочої сили; попит на інвестиційні ресурси в економіці репутація країни на міжнародній арені.

Для визначення сильних та слабких сторін інвестиційного клімату економіки України проведено SWOT – аналіз, результати дослідження представлено в Таблиці 2. З метою

стимулювання інвестиційного клімату національної економіки необхідно зберегти сильні сторони, працювати для покращення слабких шляхом розвитку можливостей та стримування загроз.

Таблиця 2

SWOT – аналіз інвестиційного клімату економіки України

<p>S – сильні сторони: зручне географічне розташування; наявність природних ресурсів; родючість ґрунтів; великий внутрішній ринок збуту; доступ до ринку Європейського Союзу; дешева робоча сила; кваліфіковані працівники; наявність сільськогосподарського та промислового комплексів.</p>	<p>W – слабкі сторони: корупція в органах державної влади; значний рівень тінізації економіки; нестабільна політична та економічна ситуація; слабкість національної валюти; відсутність висококваліфікованої робочої сили; застарілі основні засоби виробництва; відсутність захисту прав інвестора.</p>
<p>O – можливості: розробка законодавчої бази з питань захисту прав інвесторів; зменшення податкового та законодавчого навантаження на бізнес; виведення бізнесу «з тіні»; співпраця з МВФ; впровадження ринку землі; стимулювання інвестиційних надходжень в наукову та інноваційну діяльність.</p>	<p>T – загрози: перешкоди на шляху реформ; відсутність ринку землі; відтік робочої сили за кордон; припинення співпраці з МВФ; відтік інвестицій з економіки; нестабільність політичної ситуації; стрімке падіння національної валюти; негативна демографічна ситуація; ризики пов'язані з коронакризою.</p>

Джерело: розроблено автором на основі [1-5].

Список використаних джерел

1. Мордань Є. Ю., Гуца А. В. Інвестиційний клімат України та шляхи його поліпшення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №17. С. 33 – 38.
2. Чайка К. С. Підходи до розуміння поняття інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. 2020. С. 31 – 34.
3. Венгуренко Т. Г., Плахотнюк В. В. Аналіз інвестиційної привабливості України. *Бізнесінформ*. 2020. №4. С.103 – 110.
4. Момот В. Є., Іванова М. О. Кластерний аналіз інвестиційного клімату у різних регіонах України. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2013. №9.
5. Петренко К.В. Інвестиційний клімат України в умовах інтеграції: проблеми та напрямки покращення. *Бізнесінформ*. 2017. №7. С. 71 – 75.

Науковий керівник: д.е.н., професор Кирилюк Є. М.

Найда В.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сьогодні ЄС є найбільшим торгівельним партнером України. У 2020 році частка усього обсягу торгівлі України з ЄС становить 40,7% [1]. В останні п'ять років Європейський Союз став основним торгівельним партнером України.

Варто наголосити, що із 1 січня 2016 року почала функціонувати поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) України та ЄС. Це стало наслідком підписання політичної та економічної частини Угоди про асоціацію у березні-червні 2014 року та отримання Україною преференцій від ЄС у квітні 2014 року.

Як результат, збільшилася частка Європейського Союзу в загальному обсязі зовнішньої торгівлі України.

За даними державної служби статистики України станом на 2019 рік експорт товарами України з Польщею зріс (порівняно з 2018 р.) на 1,2% (3,3 млрд. дол. США). Також збільшився

експорт до ФРН на 2,4 млрд. дол. США та Нідерландів – 1,8 млрд. дол. США, Іспанії - 1,5 млрд. дол. США, Румунії - 1 млрд. дол. США, Чехії - 921 млн. дол. США, Молдови - 726,8 млн. дол. США, Словаччини - 709,6 млн. дол. США, Бельгії - 680,9 млн. дол. США [2].

Знизився експорт товарами на 6% з Болгарією і становив 482,2 млн. дол. США [2].

За інформацією, за 2019 рік імпорт до України з Німеччини знизився (порівняно з минулим роком) на 6 млрд. дол. США, а от імпорт із Польщею збільшився на 12,6%, що складає 4,16 млрд. дол. США. Також підвищився імпорт з Італією на 2,1 млрд дол. США, з Францією – на 1,7 млрд дол. США, зі Швейцарією – на 1,6 млрд. дол. США. На 30% зріс імпорт з Литвою - 1,4 млрд дол. США та на 34% з Іспанією - 844,2 млн дол. США [2].

Щодо іноземних інвестицій України у 2019 році акціонерний капітал нерезидентів в Україні дорівнював 33724,7 млн. дол. США (із країн ЄС – млн. дол. США). До країн-інвесторів України відносилися такі: Кіпр – 9922 млн. дол. США, Нідерланди – 7413,3 млн. дол. США, Німеччина – 1749,2 млн. дол. США та Швейцарія – 1652 млн. дол. США.

У 2019 році було інвестовано 6082,8 млн. дол. США до країн ЄС з України. Найбільше Україна інвестувала до Угорщини – 16,7 млн. дол. США.

Отже, співпраця України з Європейським союзом на умовах зони вільної торгівлі уже принесли реальну користь для нашої країни. Так, станом на 2019 рік експорт товарами і послугами України та ЄС зріс на 3% і становив 20,8 млн. дол. США. Щодо імпорту, то в 2019 році він збільшився на 6,3% і загалом Україна завезла товарів на 60,8 млрд дол. США [2].

Списки використаних джерел

1. [Електронний ресурс]. URL: <https://agropolit.com/> (дата звернення: 20.03.2021)
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.03.2021)

Науковий керівник: к.е.н., доцент Опалько В.В.

Пауко О. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

БІЗНЕС-ПЛАНУВННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

В умовах ринкової економіки для забезпечення конкурентних переваг підприємствам необхідно приділяти постійно увагу інвестиційно-інноваційному розвитку.

Процес бізнес-планування є досить актуальним на сьогоднішній день, з огляду на те що, в даних умовах господарювання вдале створення бізнесу або розширення діяльності чинного підприємства неможливе без визначення ринкових потреб та детального аналізу інвестиційного проекту. Саме для цього і потрібен бізнес-план. Він дає можливість оцінити ефективність інвестицій, а також зробити аналіз усіх переваг та недоліків проекту.

Питанню призначення та ролі бізнес-планування в сучасних умовах господарювання присвячено багато наукових статей таких вчених-економістів як: Л.Т. Агафонова, І.І. Циглик, В.П. Гетало, І.З. Должанського, В. О. Козловського, В.Р. Кучеренка та ін.[1].

Провівши аналіз наукових статей, можна зробити висновок, що бізнес-план інвестиційного проекту являє собою стандартний для більшості країн з розвинутою ринковою економікою документ, у якому детально обґрунтовується концепція реального інвестиційного проекту і наводяться основні його характеристики.

Мета розробки та подання бізнес-плану — мобілізація інвестиційних ресурсів або отримання інвестиційного кредиту, тому він повинен переконати інвестора в ефективності намічених інвестицій.

Розробка і виклад бізнес-плану підпорядковані логічній структурі, яка має стандартизований характер в багатьох країнах з розвинутою ринковою економікою. Відхилення від цієї загальноприйнятої структури викликаються галузевими особливостями та масштабами проекту. Розробка бізнес-плану являє фазу передінвестиційних досліджень [2].

Планування бізнесу дає можливість управлінській системі уважно вивчати всі її недоліки, змушуючи тим самим розглядати специфічні фактори та характеристики, які впливають на конкурентоспроможність компанії. Тому, вимоги, які надаються до бізнес-планів, є умовами створення ефективної стратегії управління та самовдосконалення в цілому системі управління.

Цінність бізнес-планів можна визначити за якістю, що містяться в них пропозицій та повнотою інформації. Бізнес-план інвестиційного проєкту, ніколи не повинен відображати упередження або перебільшення його укладачів.

Головним завданням розробки бізнес-плану інвестиційного проєкту є підготовка інформації, необхідної для обґрунтованого прийняття рішення щодо здійснення інвестицій. Ведення будь-якого бізнесу має на увазі певні грошові вкладення в проєкт на початковому етапі з боку його власників або засновників - інвестиції.

Бізнес-план дозволяє не тільки правильно розподілити матеріальні та нематеріальні ресурси, що витрачаються на реалізацію проєкту, але і допоможе з вибором ефективної стратегії поведінки на ринку. Світовий досвід свідчить, що грамотне бізнес-планування дає можливість знайти додаткові джерела фінансування в десяти випадках зі ста[3].

Основними принципами, які передбачають складання бізнес-плану по інвестиційному проєкту, є:

1. достовірність і точність інформації, що використовується;
2. використання виключно найважливішою інформації, щоб забезпечити стислість бізнес-плану;
3. достатня (необхідне) кількість даних і параметрів, використовуваних згодом для прийняття правильних рішень на кожному з етапів реалізації проєкту;
4. інформація повинна розподілятися рівномірно, що посприяє якнайшвидшому розгляду;
5. уникання необґрунтованих переваг, але при цьому необхідно підкреслити безперечні переваги;
6. не слід використовувати некоректні або суперечливі формулювання, а також спірні твердження.

Виходячи з даних принципів, напрошується висновок, що тільки переконливість, лаконічність і доступність для інвесторів з різною спеціалізацією може зацікавити їх вкласти свій капітал в інвестиційний проєкт. Коли бізнес-план буде перевантажений технічними подробицями, помилкової або свідомо прикрашеною інформацією, то враження про компанію, яка його пропонує, буде сильно зіпсовано.

Безпомилково складений бізнес-план, в перспективі дає можливість чітко сформулювати основні завдання та цілі компанії, а також встановити терміни, які регламентують кількісні та часові показники досягнення цих цілей. Можна створювати взаємопов'язані організаційні, виробничі та маркетингові програми, подальша реалізація яких сприятиме досягненню стратегічних цілей.

Можна зробити висновок, що основне призначення бізнес-плану полягає в тому, щоб дати цілісну системну оцінку створеним умовам і перспективам економічних і соціальних результатів реалізації інвестиційного проєкту.

Список використаної літератури

1. Гетало В. П. Бізнес-планування : навч. посіб. / В. П. Гетало, Г. О. Гончаров, А. В. Колісник. Київ. : Професіонал, 2008. – 240 с.
2. Чичун В.А. Бізнес-планування як фактор успішної підприємницької діяльності / В.А. Чичун, В.Д. Паламарчук // Соціум. Наука. Культура. Київ.: Освіта, 2010. С. 58-63.
3. Шевчук В., Основи інвестиційної діяльності / В. Шевчук, П. Рогожин. Київ.: Освіта, 2006. – 286с.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Гадецька З. М.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА США

Співробітництво між Україною та Сполученими Штатами Америки у торговельній сфері протягом останніх 30 років розвивалося досить стрімко. Основною проблемою України щодо зовнішньої торгівлі з її стратегічними партнерами, та з США в тому числі є від'ємний зовнішній баланс та типи товарів в зовнішній торгівлі, що вимагає негайного втручання та вирішення. За останні п'ять років, зовнішня торгівля між США та Україною збільшувалась за рахунок потреби у диверсифікації зовнішньої торгівлі. Динаміка зовнішньої торгівлі України та США та України наведено у табл. 1).

Таблиця 1. Баланс зовнішньої торгівлі товарами з США, (млн. дол. США)

Рік	Експорт	Імпорт	Сальдо
2016	426	1687,9	-1261,9
2017	828,1	2524,6	-1696,5
2018	1111,4	2962,4	-1851
2019	978,6	3284,4	-2305,8
2020	983,1	2955,2	-1972,1

Дані: сформовано автором на основі [1],[2],[3],[4]

У 2016 р. зовнішня торгівля товарами між двома країнами помітно активізувалася. За даними Держкомстату України, експорт в 2016 році становив 426 млн. дол. США, а імпорт 1687,9 дол. США. У 2017 році тенденція продовжується, зростають показники експорту та імпорту до 828,1 та 2,52 млрд. дол. відповідно. При цьому відбулося зростання експорту українських товарів до США на 51%, а імпорту на 66,8%. 2018 рік характеризувався поживаленням експорту, що становив – 1,11 млрд дол. США, що на 25,5% більше ніж за 2017 рік, а імпорт – 2,96 млрд. дол. США, що, в свою чергу, більше на 14%. У 2019 році експорт зменшився на 11% і становив 978,6 млн. дол. США, а імпорт збільшився на 9,8% і становив – 3,28 млрд. дол. США. У 2020 році експорт становив 983,1 млн. дол. США, що на 0,4% більше ніж за 2019 рік, а імпорт зменшився на 10% і склав – 2,95 млрд. дол. США. Зростання негативного сальдо у торгівлі товарами зумовлена зростанням обсягів постачання із США високотехнологічної високовартісної продукції, а також зменшенням попиту на українські товари через нестабільність української економіки.

За обсягами товарообороту США залишалися на сьомому місці серед країн-партнерів. Основними видами товарів, які імпортуються є палива мінеральні, нафта, засоби наземного транспорту, реактори ядерні, полімерні матеріали, пластмаси, прилади та інше (табл 2). В Україну ввозиться в основному готова продукція, основну частку якої займають засоби наземного транспорту – від 22% до 27,4% відповідно. На другому місці знаходяться реактори ядерні, котли, машини. Їх частка у структурі імпорту товарів помітно знижувалася упродовж останніх п'яти років – з 15,8% до 8,4%. Досить цікава тенденція спостерігається з продуктами палива і нафти, до 2019 року частка в структурі імпорту зросла до 34% зайнявши провідну позицію, а за 2020 рік частка впала до 20,2%. В імпорті полімерних матеріалів, пластмас та виробів з них, приладів та апаратів оптичних, фотографічних суттєвих змін не відбувалося.

Таблиця 2 Структура імпорту товарів США до України, %

	2016	2017	2018	2019	2020
Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	12,6	27,1	32,1	34	20,2
Реактори ядерні, котли, машини	15,8	13,9	11,4	10,7	8,4
Засоби наземного транспорту	22,8	19,8	17,5	21,5	27,4
Полімерні матеріали, пластмаси, вироби з них	4,8	4	3	4,5	2,6
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	4,4	3,2	3,8	4,1	4,7
Інші товарні групи	39,6	32	32,2	25,2	36,7

Дані: сформовано автором на основі [1],[2],[3],[4]

Щодо експорту товарів США до України то тут слід наголосити на тому, що за нашими дослідженнями основна проблема залишається невирішеною, а саме перевага експорту сировини над готовою продукцією (табл. 3).

Таблиця 3 Структура експорту товарів України до США, %

	2016	2017	2018	2019	2020
Чорні метали	52,7	63,9	63,6	53,2	56,3
Вироби з чорних металів	6	9,5	12,2	16,2	5,1
Літальні апарати	4,6	0,2	1,8	2,0	2,1
Електричні машини	4,8	3,5	4,2	2,6	2,3
Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед	4,5	3,4	1,2	0,9	1,5
Інші товарні групи	27,4	19,5	17	25,1	32,7

Дані: сформовано автором на основі [1],[2],[3],[4]

Так, за даними таблиці 3 основною продукцією яка експортується з України до США є чорні метали, які займають більше ніж половину усієї структури експорту, а саме – 52,7% у 2016 році. Спостерігався значний приріст у 2017 і 2018 роках в порівнянні з 2016 роком – 63,9% та 63,6% відповідно. У 2019 та 2020 роках спостерігався спад до 53,2% та 56,3%. Слід наголосити, що Україна входить до 10-и світових виробників сталі. Вироби з чорних металів займають друге місце в частці експорту товарів з великим відривом від сировини, а саме – 6% у 2016 році. Спостерігалось похвалювалася до 2019 року – 16,2%, а потім різко пішло на спад – до 5,1%. Літальні апарати зайняли 4,6% у 2016 році, а в 2017 році відбулося значне зменшення частки – 0,2% збільшуючись до 2020 року до 2,1% Щодо електричних машин то тут ситуація стабільна з 2016 до 2018 року займаючи 4,8% та 4,2% відповідно, а починаючи з 2019 року тенденція іде на спад до 2,6% продовжуючись у 2020 році. Частка молока та молочних продуктів, яйці птиці та натуральний мед зменшувалася упродовж п'яти років з 4,5% до 1,5%.

Проаналізувавши розвиток зовнішньої торгівлі між США та Україною за останні п'ять років ми дійшли до висновку, що зовнішній баланс в Україні залишається від'ємним. Україна, експортуючи сировину та імпортуючи готову продукцію втрачає додану вартість на товари, що в національних масштабах складає мільярди. В першу чергу потрібно передивитись політику здійснення зовнішньої торгівлі, а також забезпечити необхідну інфраструктуру для виробництва готової продукції. Окрім того, необхідна політична стабільність, забезпечення верховенства права, створення відповідної логістичної інфраструктури та перегляд тарифної політики та митних правил.

Список використаних джерел:

1. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами». 2016 р / *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_ztutp2017.pdf (Дата звернення: 15.03.2021)
2. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України». 2020 р. / *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/06/Zov_torg.pdf (Дата звернення: 15.03.2021)
3. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами / *Державна служба статистики України*. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/ztt/ztt_u/ztt1220_ue.xls (Дата звернення: 15.03.2021)
4. Країни по товарній структурі зовнішньої торгівлі / *Державна служба статистики України*. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/kr_tstr/kr_tstr_12_2020.xls (Дата звернення: 15.03.2021)

Науковий керівник: к.е.н., доцент Процаликіна А. М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНУ В УМОВАХ COVID-19

Пандемія COVID-19 має катастрофічні та сумнівні наслідки для багатьох видів людської діяльності. Особливо це стосується глобалізованої економічної діяльності, і, зокрема, іноземних інвестицій.

В аналітичних звітах провідних міжнародних організацій йдеться про обвал потоків прямих іноземних інвестицій у першій половині 2020 року. Оцінка ПІІ, що була здійснена ЮНКТАД показує, що в результаті COVID-19 у першій половині 2020 року відбулося падіння світових потоків прямих іноземних інвестицій на 49% порівняно з 2019 роком [1].

Зниження інвестицій відбулося через безпрецедентні попередні карантинні заходи, які не лише обмежували але і зупиняли функціонування певних галузей економіки, зокрема, таких як туризм, готельно-ресторанний бізнес, пасажирські перевезення, торгівлю та цілі економічні зони, такі як ЄС.

Основними чинниками зменшення інвестиційних потоків є зниження попиту та значне перенаправлення інтересів споживачів, а також переосмислення корисності традиційних товарів та послуг.

У порівнянні з впливом фінансової кризи 2008 року, слід зазначити певну особливість, а саме те, що цього разу мова йде не лише про вплив фінансових потоків на можливості інвесторів, але й на реальну здатність інвестувати, що в деяких випадках фізично стає неможливим. Тому з ряду причин COVID-19 матиме набагато сильніший негативний вплив на потоки капіталу, ніж попередня криза.

Аналіз динаміки ПІІ, що надходили в Україну протягом 2016–2020 рр. (рис. 1), вказує на значні коливання їхніх обсягів і велику залежність від політичної та економічної ситуації в країні та у світі загалом.

Аналізуючи дані, наведені на рис.1 ми бачимо, що у 2017 році відбулося суттєве зменшення надходжень прямих іноземних інвестицій через політичну нестабільність в Україні, недієві заходи боротьби з корупцією та неефективність економічних реформ. Протягом 2018-2019 років спостерігається збільшення обсягів ПІІ, а у 2020 році обсяги ПІІ скоротилися і становили -0,3 млрд. дол. США.

За даними Національного банку України, за період карантину вплив прямих іноземних інвестицій з України становив більше ніж 1,5 млрд. дол. Найбільший відтік відбувся на Кіпр – 1,4 млрд. дол. та у Німеччину – 400 млн. дол.

Найбільших втрат зазнала промисловість, зокрема підприємства металургії – майже 740 млн. дол. Наступну сходинку займають компанії із виробництв хімічних речовин та хімічної продукції – понад 650 млн. дол.

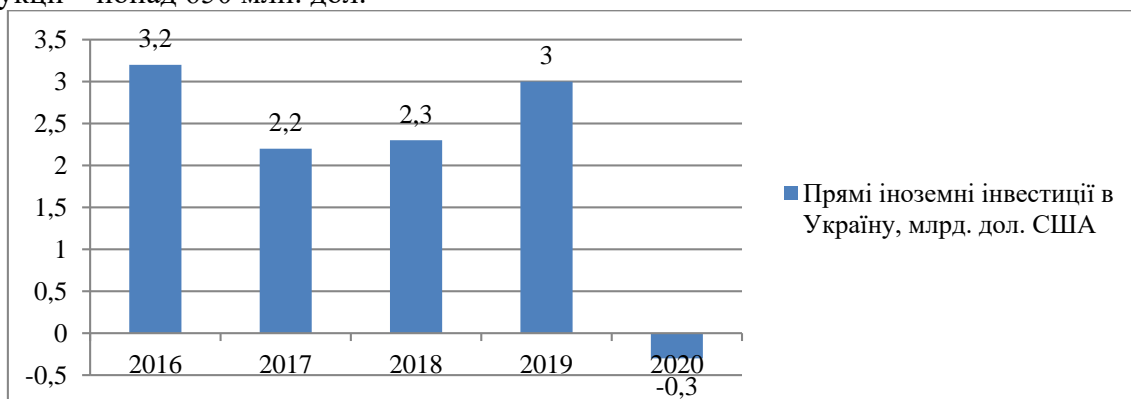


Рис. 1. - Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України впродовж 2016 – 2020 рр., млрд. дол. США

Джерело: складено автором на основі [2].

Під час карантину в економіку України було інвестовано 35 млрд. дол. Найбільшими інвесторами стали Кіпр – 9 млрд. дол. та Нідерланди 8,5 млрд. дол. Компанії Кіпру здебільшого спрямовували свої інвестиції у промислові підприємства – 3,5 млрд. дол., операції з нерухомим майном – 1,5 млрд. дол. та оптову і роздрібну торгівлю – 1,3 млрд. дол. Нідерландські компанії здебільшого інвестували у промислові підприємства – 5 млрд. дол., організації інформації та телекомунікацій – 1 млрд. дол., оптову та роздрібну торгівлю – 1 млрд. дол. [3].

Негативний вплив COVID-19 посилюється наявністю проблем залучення іноземних інвестицій в економіку України, до яких відносяться: корупція та неефективна судова система, низькі доходи, інфляція, політична нестабільність, високі податки, бюрократія, недосконалість законодавчої бази, недієва система страхування, недостатнє державне фінансування вітчизняних наукових закладів, низький рівень захисту прав інвесторів, ненадійність банківської системи.

Для українського уряду важливо усвідомлювати свої зобов'язання перед іноземними інвесторами за міжнародними угодами про захист інвестицій. Так як переважна більшість країн світу вживали заходи, що були спрямовані на уповільнення темпів поширення COVID-19, Україна також зобов'язалася захищати іноземні інвестиції, тобто уникати застосування необґрунтованих, надмірних або дискримінаційних заходів.

В Україні для запобігання непередбачуваності інвестиційного законодавства доцільно вносити регулятивні правові зміни, що пов'язані з нівелюванням порушень законних інтересів іноземних інвесторів через обмеження, пов'язані з карантинном.

Перспективними сферами іноземного інвестування в економіці України агропромисловий комплекс, енергетика, інфраструктура та ІТ – галузь. Україна все більше посилює свої позиції у сфері ІТ. Не дивлячись на пандемію, обсяг міжнародних інвестицій зростає. У першому півріччі 2020 року українські стартапи залучили більше ніж 0,5 млрд. дол. Українська влада співпрацює з компанією Microsoft, яка інвестуватиме понад 500 мільйонів доларів в розвиток сервісів в Україні, також продовжується співробітництво з МВФ, метою якого є те, щоб найближчим часом Україна могла потрапити до 30 рейтингу Doing Business. На сьогодні це 64 місце.

Боротьба з наслідками глобальної епідемії, яка вплинула на спад інвестицій, вимагає використання більш гнучкої національної інвестиційної політики, яка, на нашу думку, повинна поєднувати як національну фінансову підтримку, так і організаційні та економічні інструменти, що необхідні для мобілізації децентралізованих ресурсів країн.

Для України дуже важливо, особливо в такий час, створити привабливий інвестиційний клімат для міжнародних інвесторів. Головними умовами для цього є: верховенство права і закону; чесна конкуренція; гарантії захисту інвестицій; підтримка бізнесу.

Отже, пандемія COVID-19 спричинила значне зменшення надходження ПІІ в економіку України, тому пріоритетним в Україні є питання не тільки вкладення інвестиції, але і їх захист. Формування в Україні сприятливого інвестиційного клімату треба починати з активних дій держави, що спрямовані на зміну політичного, економічного та правового середовища.

Список використаної літератури

1. Global Investment Trends Monitor. UNCTAD. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diaeciainf2020d4_en.pdf. (Дата звернення: 12.03.2021).
2. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (Дата звернення: 12.03.2021).
3. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-udoskonalyuyee-obchislennya-statistiki-pryamih-inozemnih-investitsiy> (Дата звернення: 12.03.2021).

Науковий керівник: к.е.н., доцент Процаликіна А. М.

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ БІОТЕХНОЛОГІЙ

Одним із ключових напрямів якісного технологічного розвитку в низці галузей аграрного виробництва є біотехнологія – сукупність методів одержання біологічної продукції завдяки використанню технологічних, мікробіологічних і генетично-інженерних методів. Біотехнологія – яскравий приклад інноваційної моделі розвитку в сфері виробництва багатьох видів продукції на основі глибоких фундаментальних досліджень, що характеризуються високими темпами зростання виробництва.

Обираючи європейські орієнтири у соціальному розвитку країни, потрібно посилити наявний нормативно-правовий механізм стратегічними документами у сфері сучасних біотехнологій, на зразок схваленої у 2002 р. Європейською Комісією «Стратегії для Європи – науки про життя та біотехнології» [3]. Стратегія біоекономіки ЄС має 3 аспекти: 1) дослідження, інновації та здатність інвестувати у розробку нових технологій та процесів; 2) розвиток ринків і конкуренція у біоекономічних секторах; 3) тісніша і регулярніша робота з політиками та зацікавленими сторонами.

На думку міжнародних експертів, ефект синергії, який буде досягнуто у результаті застосування біотехнологічних рішень у аграрному секторі, очікується набагато більшим, ніж передбачалося [3]. Так, у Бельгії на землях сільськогосподарського призначення створено промисловий екопарк, побудовано електростанцію, яка працює на рідкому біопаливі. Тепло, яке виробляється на заводі, також використовується для сільськогосподарських робіт з метою задоволення потреб населення в електроенергії. Фінська біоекономіка вже вийшла на вищий рівень із переробки відходів у енергетиці та сільському господарстві.

У Німеччині більшість біотехнологічних компаній працюють у галузях медицини. Компанії, які працюють у сфері охорони здоров'я тварин і промисловості, становлять 1/3 загальної їх кількості. Стрімкий розвиток сільськогосподарської інфраструктури Китаю зумовив широке використання у промислових масштабах біопалива на багатьох підприємствах з виробництва етанолу.

На жаль, в Україні, як свідчить вітчизняний досвід, рівень розвитку біотехнологій, порівняно зі світовим, залишається невисоким. За оцінками експертів, обсяг виробництва українського сектору біотехнологій нині не перевищує 20 млн дол. США [4].

У більшості країн спостерігатиметься тенденція до використання сільськогосподарських ресурсів, насамперед для продовольчих цілей, а також як сировини для виробництва біоенергії. Для цього слід збільшувати площі посівів під основні сільськогосподарські культури (пшеницю, кукурудзу, сою, соняшник) та підвищувати інтенсивність технологій їх вирощування. За даними Державної служби статистики України, вже у 2019 р. виробництво кукурудзи та сої значно зросло і становило: кукурудзи – 35880,1 тис. т, сої – 3698,7 тис. т [6]. Порівняно з 2012 р. цей показник становив 20922,3 та 2410,2 тис. т [10], у 2007 р. – відповідно 7421 та 723 тис. т [1].

За умови переходу аграрного виробництва на інноваційну, ресурсощадну основу потребують значного збільшення масштаби біотехнологічного виробництва. Реалізація аграрного потенціалу (в частині збільшення продукції рослинництва та тваринництва) як сировини для випуску біопалива та біоенергії можлива тільки зі збільшенням частки біотехнологічної продукції на внутрішньому ринку України. Модернізація сировинного та переробного виробництва, зниження його енергоємності, збільшення глибини переробки сировини потребують нових підходів і вимог до якості та безпеки сільськогосподарської продукції. Це, у свою чергу, потребує якнайшвидшого впровадження сучасних методів аграрної та ветеринарної біотехнології у сільськогосподарське виробництво завдяки використанню нових біопрепаратів, біодобрив і біопестицидів, поглиблення переробки відходів сільського господарства (гною, рослинних відходів та ін.) з метою отримання нових продуктів, альтернативних видів палива та енергії.

На фоні нарощування темпів світового виробництва біопалива в Україні воно у промислових масштабах не здійснюється, а це один із пріоритетних напрямів розвитку аграрних біотехнологій.

Вітчизняне виробництво твердих видів біопалива (з деревини та її відходів), біогазу (водневе та метанове бродіння біомаси) має спорадичний характер, хоча, без сумніву, є проєкційним напрямом «зеленої» біотехнології завдяки великим об'ємам, дешевизні та доступності біомаси для отримання енергії. Перспективним у цій сфері для розвитку економіки України є технологія виробництва біопалива 2-го покоління, тобто з непродуктивних біомас: деревини, соломи, біовідходів, енергоємних рослин. Так, економічно обґрунтований енергетичний потенціал наявних відходів біомаси в Україні становить 24,5 млн т умовного палива (т у. п.), а енергетичний потенціал енергетичних культур, які можна вирощувати на сільськогосподарських землях (приблизно 4 млн га), що не використовуються, – близько 13,7 млн т у. п. Сумарний потенціал – 38,2 млн т у. п., що становить до 18% загального обсягу споживання первинних енергоресурсів в Україні. Потенціал виробництва біогазу – 2,9 млрд м³/рік з відходів тваринництва та 31,7 млрд м³/рік з відходів рослинництва [3].

Комплексний підхід у створенні механізму стимулювання розвитку біотехнологій у аграрному секторі дасть змогу розв'язати такі проблеми: підвищити ефективність всіх галузей сільського господарства (рослинництва, тваринництва, переробки та ін.), отримати нові високопродуктивні культури та види сільськогосподарських тварин, стійких до вірусних, бактеріальних, грибкових захворювань і шкідників; підвищити їх продуктивні та якісні характеристики.

Стратегічним напрямом розвитку аграрних біотехнологій, яка розв'язує проблему біобезпеки країни, є розвиток ветеринарної науки в напрямі біовиробництва вакцин і засобів діагностики, біофармації з акцентом на тваринництво та птахівництво.

Рання діагностика захворювань інфекційної та неінфекційної природи за допомогою біочипів, а також виявлення спадкової стійкості тварин до технологічних стресів і захворювань є найактуальнішими напрямками розвитку ветеринарної біомедицини. Застосування сучасних біотехнологічних методів дасть змогу впровадити клітинну терапію, тканинну інженерію та отримувати трансгенних тварин із запланованою продуктивністю та корисними властивостями (якістю молока, м'яса та ін.). Роботи у напрямі клітинних технологій дадуть можливість отримати тварин-донорів для медичних цілей, трансплантації окремих органів і шкіри від тварин-донорів до людини. Розвиватиметься геномна селекція високопродуктивних порід тварин і птиці з використанням сучасних біотехнологічних методів. Усе це надасть можливість збільшити виробництво продукції тваринництва та зменшити імпорт за основними видами продуктів харчування[2].

Отже, для прискорення розвитку аграрних біотехнологій, з погляду розуміння актуальності її завдань щодо гарантування в країні продовольчої та енергетичної безпеки, збереження екологічного, епізоотологічного благополуччя, необхідний перегляд державної політики у цій сфері. Наявна система фінансування наукової діяльності у сфері аграрної біотехнології не здатна забезпечити ефективний розвиток і перехід на інноваційну модель існування розглянутих напрямів біотехнології в галузі сільського господарства. Тільки тандем передової науки та технологічних підходів забезпечить оптимізацію виробничих процесів з метою отримання чистої продукції із одночасним збереженням навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Kalayci I., Uzun A. Bioeconomy, biotechnology and Turkey. *Proceedings of 50th the IIER International Conference, Zurich, Switzerland, 26th December 2015.*
2. Кваша Т.К., Паладченко О.Ф. Розвиток біотехнології як пріоритетного напрямку розвитку української економіки. *Наук.-техн. інформація.* 2010. № 3. С. 14–17.
3. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 рр. (проект). К.: Мін-во аграр. політики та прод-ва України, 2015. С. 87.
4. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду (остаточні дані) у 2016 р.: стат. бюл. К. Держстат України, 2017. С. 11, 26.

5. Сільське господарство України за 2019 рік : Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2020. С. 90, 97.

6. Впровадження систем управління безпеністю харчових продуктів на українських підприємствах харчової промисловості: Аналіз витрат і вигід. Проект IFC «Безпека харчових продуктів в Україні». URL: http://www.ecolabel.org.ua/images/page/vprovadjennya_systemy_nassr.pdf (дата звернення: 27.09.2018).

Науковий керівник: д.е.н., професор Кирилюк Є.М.

Червоненко А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФУНКЦІЇ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ ТА ЇХ РОЛЬ В СТАБІЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

В будь-якому суспільстві, незважаючи на рівень розвитку держави, між бідним та багатим населенням є ще один прошарок, який називають середнім класом. Термін «середній клас» виник достатньо давно і представляє собою сукупність суспільних груп, що займають проміжну ланку між крайніми суспільними класами [1].

Для розвитку суспільства необхідна соціально економічна опора, якою виступає середній клас, тобто клас тих громадян, які є економічно незалежними та прагнуть до підвищення свого потенціалу, здатного функціонувати в режимі самоорганізації та саморозвитку. Український дослідник А. Дуда вважає, що з економічного боку сильний середній клас – «це стабільна та прогнозована база оподаткування, стабільний споживач із високою купівельною спроможністю», із соціального – «це розвантаження держави в частині виконання соціальних функцій, адже він зазвичай здатний самостійно оплачувати надані йому медичні, освітні та інші послуги, не потребує соціальних субсидій, пільг тощо» [2,30].

У розвинених країнах з ринковою економікою, наприклад у США, Японії та Західній Європі, середній клас становить приблизно 70% населення. Для підрахунків використовують такі критерії, як наявність добре оплачуваної роботи, можливість навчати дітей у вищих навчальних закладах, наявність власного майна, а також важливим є суб'єктивне віднесення особи до середнього класу. Отже важливу роль відіграє соціальна самоідентифікація, тобто соціальне віднесення себе до тих хто веде гідний спосіб життя навіть при достатньо скромних доходах.

Приклад розвинених країн дає змогу зробити висновок, що з одного боку розвиток середнього класу можливий лише за умов успішного соціально-економічного розвитку країни, з іншого, що саме розвиток середнього класу стимулює підвищення соціально-економічного розвитку [3].

На даний момент західні джерела схилиються до того, що середній клас зацікавлений не просто в розвитку, а в стабільному розвитку та являє собою основу для формування та підтримки стабільності суспільства. У країнах з розвинутою ринковою економікою, саме середній клас являє собою найчисельнішу соціальну групу, яка виконує низку важливих функцій (мал.1).



Рис. 1. Функції середнього класу

Основною функцією середнього класу є стабілізуюча. Велика кількість дослідників вбачають саме у підтримці стабільності у суспільстві головну роль середнього класу.

Середній клас є чи не основним джерелом формування громадянського суспільства, тому що його представники зазвичай мають вищу освіту та певний матеріальний та інтелектуальний капітал. Відповідно середній клас зацікавлений в збереженні ладу в якому він існує та у політичній стабільності країни. Саме представники середнього класу вважають демократію ефективним компромісом між економічно панівними верствами населення та рештою населення [4].

Слабкість середнього класу призводить до виникнення перешкод для демократичного розвитку, а як результат до виникнення диктатури, яка прагне реалізувати інтереси вищих верств, або навпаки прагне до одностороннього і в той же час уявного задоволення інтересів найбідніших верств.

Особливою рисою представників середнього класу є бажання саморозвитку, з якого виходить бажання до створення чогось нового, а саме інновації. Інноваційна функція середнього класу сприяє формуванню та розвитку інноваційного потенціалу країни. Дана функція полягає в тому, що середній клас виступає провідником інноваційних форм соціально-економічної діяльності, розповсюджує нові соціально-економічні практики в інші верстви населення. Тобто середній клас виступає, так званою, рушійною силою модернізації та створює умови для безперервного інноваційного розвитку за допомогою безперервного накопичення знань, розвитку кваліфікації та підвищення якості людського капіталу [5].

Досить важливою функцією середнього класу є ідеологічна. Найактивніша, інтелектуально розвинена частина суспільства є носієм духовних та соціальних цінностей, напрямів розвитку суспільства. Дана функція здійснюється через об'єднання представників середнього класу, які усвідомлюють перспективи розвитку суспільства та поширюють норми поведінки в соціальний простір. Ідеологічна функція властива освіченій та інтелектуально розвиненій частині суспільства, а оскільки саме середній клас є носіями громадських інтересів, культури та цінностей, він виступає як культурний інтегратор суспільства, передаючи зразки своєї культури до вищих та нижчих прошарків суспільства.

Інвестиційна функція є однією з основних функцій середнього класу. Представники середнього класу, завдяки досить високому рівню доходів та економічній активності є головними платниками податків та відіграють роль внутрішні економічних інвесторів. Шляхом сплати податків середній клас формує державний та місцеві бюджети, фінансує освіту та науку, охорону здоров'я та культуру. Будучи основним споживачем виробленої продукції, середній клас забезпечує функціонування господарського обороту [6].

Отже виходячи з досвіду розвитку середнього класу в країнах Європи та США можемо зробити висновок, що чисельний середній клас є гарантом соціальної та політичної стабільності. Середній клас виконує такі функції, без яких неможливо досягти стійкого розвитку суспільства і країни в цілому. В ринковій економіці середній клас вважають фундаментом громадянського суспільства та рушійною силою інноваційного розвитку.

Таким чином, розвиток економіки будь якої держави потребує створення чисельного середнього класу, який здатний креативно мислити та приймати участь в удосконаленні економіки. З іншого боку середній клас повинен не тільки мати певну частину власності, а і бути носієм основних цінностей громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Миценко І.М., Кролевець О.А. Формування середнього класу в контексті національних інтересів / І.М. Миценко, О.А. Кролевець // Економіка промисловості. – 2009. – № 4. – С. 211–215.
2. Дуда А. Потреба самовираження: Український середній клас чекає на силу, якій міг би довіряти / А. Дуда // Український тиждень. – 2011. – № 20. – С. 30–31
3. Кузнецова Е.С. Средний класс: западные концепции / Е.С. Кузнецова // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. – № 2. – С. 19–28
4. Кіянка І. Ідея середнього класу як гаранта стабільного розвитку / І. Кіянка // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 37–43.

5. Задоренко О.В. Экономические функции среднего класса в трансформационной экономике / О.В. Задоренко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2865/1/Zadorenko.pdf>

6. Міхель Д.О. Дискурс щодо формування середнього класу як гарантія «європеїзації» України / Д.О. Міхель// Наукові праці. – 2012. – С. 57–62

Науковий керівник: к. е. н. Денисенко В. О.

Черкащенко А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СВІТОВОГО ЕКСПОРТУ ПОСЛУГ МЕТОДОМ ВАРДА

В умовах активного переформатування світу з індустріального суспільства в постіндустріальне більш важливого значення набуває сфера послуг. Особливо на це впливають процеси глобалізації, тобто збільшується відкритість національних економік, які об'єднуються в єдиний гео економічний простір та інтеграції – об'єднання держав для спільної зовнішньоекономічної діяльності.

Розвиток ринку послуг дає змогу активізувати зростання як світової економіки загалом, так і окремих держав. На сьогоднішній день світовий ринок послуг займає більше двох третіх світової економіки. Згідно статистичних даних Світової організації торгівлі експорт послуг зріс з 3,63 трлн дол. США у 2009 році до 6,14 трлн дол. США у 2019 році, а середньорічне зростання становило 5,52% на рік. Особливу роль у зростанні відіграють країни, що розвиваються. Адже завдяки міжнародній торгівлі послугами вони мають змогу згладжувати внутрішній дефіцит поставок та диверсифікувати свій експорт. Саме тому дослідження світового ринку послуг є надзвичайно актуальним питанням [1].

В даній роботі пропонується дослідження цього ринку з позиції регіонального аспекту. Адже, саме наявність спільного кордону або близького розташування є суттєвою перевагою і стимулює країни до об'єднання задля спрощення правил та умов взаємодії один з одним. Тому використовуючи загальні обсяги експортних операцій країн в сфері послуг, визначимо які країни за своєю результативністю залишилися в межах регіону, а які – ні.

Для дослідження пропонуємо застосувати метод кластерного аналізу. Найбільш популярним методом кластерного аналізу є метод Варда. Суттю цього методу є знаходження або утворення рівнорозмірних кластерів, що мають гіперсферичну форму [2].

Розрахунки здійснювались у середовищі Matlab. Для дослідження було обрано показники обсягів експорту послуг сімдесяти п'яти країн світу з п'яти регіонів – Європи, Північної Америки, Південної Америки, Азії, Африки та Австралії і Океанії. Для аналізу було використано часові ряди з даними з 2015 по 2019 роки. Результати розрахунків візуалізовані у вигляді мінімального остівного та ієрархічного дерева (рис. 1-2).

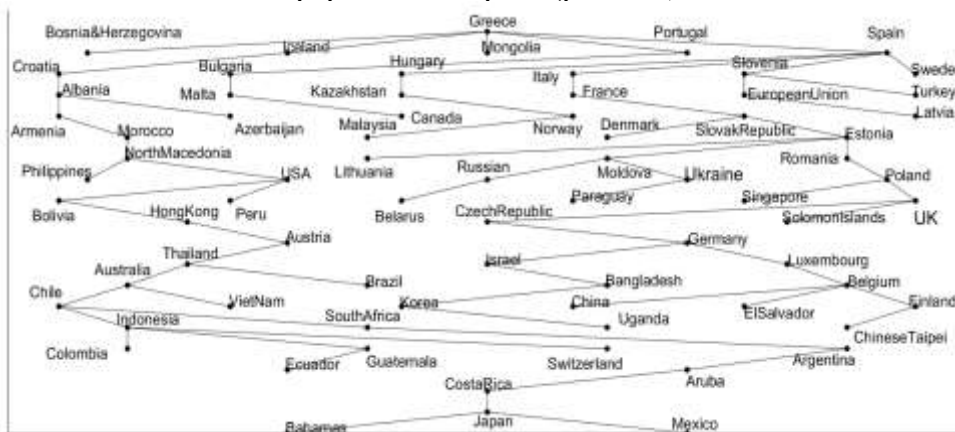


Рис. 1. Мінімальне остівне дерево обсягів експорту послуг країн

Джерело: розраховано автором за даними [3]

Згідно рис. 1 вершиною мінімального остівного дерева є Греція. Гонконг, В'єтнам та США, які є лідерами (14,2%) поміж інших, знаходяться в одній гілці отриманого дерева. Членами одного з розгалужень є Німеччина, яка посідає третє місце серед експортерів послуг (5,6%), та Китай. Така ситуація може свідчити про зростання економічної активності Китаю.

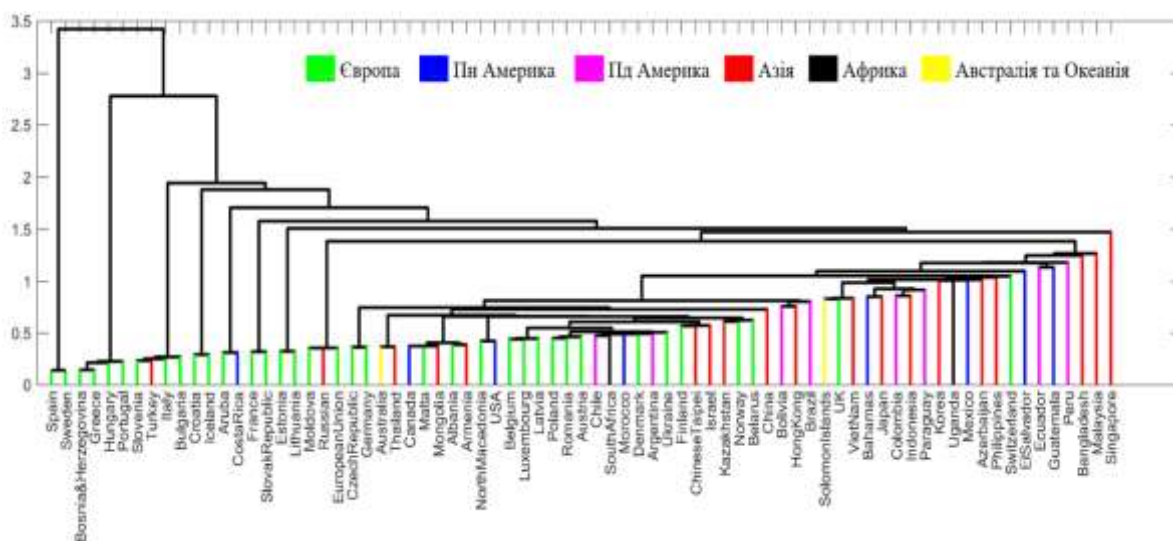


Рис. 2. Ієрархічне дерево обсягів експорту послуг країн

Джерело: розраховано автором за даними [3]

Дані дендрограми (рис. 2) відображають утворення потужного кластеру, до якого увійшли країни Азії, Північної Америки та Європи. Азійські країни приєдналися до кластерів європейських країн з високим рівнем економічного розвитку. Ця ситуація може свідчити про зростання економічної активності країн, що розвиваються, а також про економічне зростання лідерів азійського регіону.

Отже, дослідження даного часового проміжку засвідчує чітку взаємодію всіх суб'єктів світового ринку послуг. Посилюється роль країн, що розвиваються, а також було об'єднано деякі країни Північної та Південної Америки з представниками азійського регіону.

Список використаної літератури

1. Мельничук О. П. Міжнародна торгівля послугами / О. П. Мельничук / Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – ISSN 2616-6100. – №4. – 2020. – С. 115 – 128.
2. Жамбю М. Иєрархический кластер-анализ и соответствия: пер с англ. / М. Жамбю // Финансы и статистика. – 1988. – 342 с.
3. Офіційний сайт СOT [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://timeseries.wto.org/>

Науковий керівник: д. е. н., професор Кібальник Л. О.

Шановалова А. М.

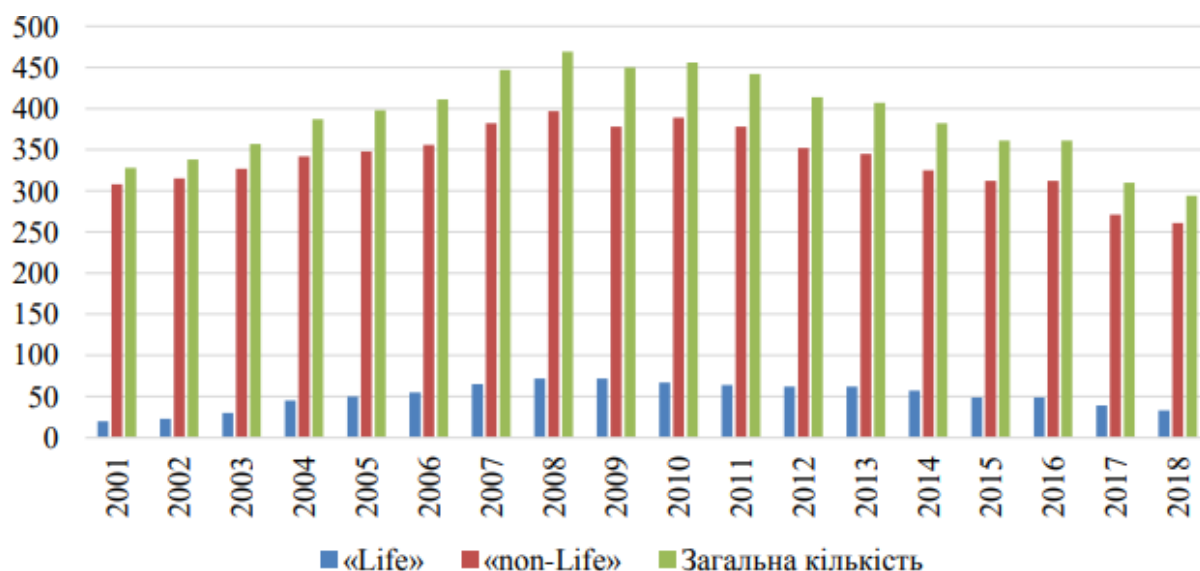
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах нестабільної економіки роль страхування як механізму накопичення грошової маси та джерела довгострокових інвестицій в економіку зростає у всьому світі, що в свою чергу сприяє фінансовій стабілізації, підвищенню якості життя населення та забезпеченню безперервної виробничої діяльності підприємств і організацій. Розвиток і побудова міцного страхового бізнесу в Україні є неможливим без глибокого аналізу його сучасного стану.

Аналіз динаміки кількості страхових компаній в Україні протягом 2001-2018 рр. (дивись рис. 1) дає підстави стверджувати, що наявність великої кількості страхових компаній не є необхідною умовою успішного функціонування ринку.

Рисунок 1. Динаміка кількості страхових компаній в Україні протягом 2001-2018 роках [1; 4]



Як видно з рисунку 1, найбільша кількість страхових компаній в Україні діє у сфері страхування ризиків «non-Life», тоді як кількість страховиків «Life» істотно менше. Після періоду зростання з 2001 по 2008 рр. в цілому кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення.

В Україні відбувається зростання концентрації страхового ринку. Так, за даними Національної комісії з державного регулювання ринків фінансових послуг, якщо в 2009 р. частка ринку страхування життя, яку страхували 10 найбільших компаній України, становила 80,9%, то в 2018 р. вона збільшилася майже до 90% [2].

Збільшення ринкової концентрації призводить до поступового скорочення кількості учасників ринку і зростаючого домінування основних гравців на ринку, що в кінцевому рахунку може погіршити загальну конкурентну ситуацію на страховому ринку.

Слід зауважити, що сьогодні ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Розглянемо, як змінювались основні показники його діяльності в динаміці, починаючи з 2014 року (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка розвитку страхових компаній України [1; 3]

Показник	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість страхових компаній, од.	382	361	310	294	281
Валові страхові премії, млн. грн.	26767	29736	35170	43431	49367
Валові страхові виплати, млн. грн.	5065	8100	8839	10536	12863
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, тис. од.	35975	109106	61272	70658	77495
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті, тис. од.	98737	93322,5	118198	114824	123582
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)), млн. грн.	70261	60729	56075	57381	63493

Як видно з таблиці 1, незважаючи на те, що кількість страхових компаній з кожним роком зменшується, кількість договорів та валові страхові премії мають позитивну динаміку. Це можна пояснити декількома факторами. По-перше, події, що відбулись у 2013 і 2014 роках, змусили населення змінити свої погляди щодо страхування життя, активів та відповідальності.

І другим фактором, на нашу думку, є плідна співпраця з іноземними партнерами та вихід на національний ринок страхових компаній з іноземним капіталом.

Доцільно розглянути структуру страхових премій за видами страхування у 2017-2018 рр., яка наведена на рис. 2.

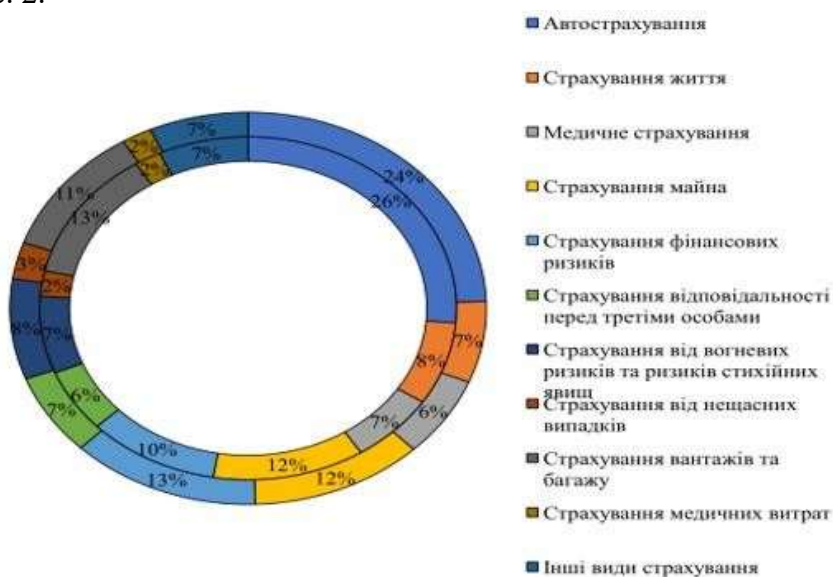


Рисунок 2.7. Структура валових страхових премій за видами страхування у 2017 р. (внутрішній діаметр) та у 2018 р. (зовнішній діаметр) [4; 5]

Як видно з рисунку 2, у структурі страхових премій найбільша питома вага належить таким видам страхування, як: автострахування, страхування життя, медичне страхування (безперервне страхування здоров'я), страхування майна, страхування фінансових ризиків, страхування відповідальності перед третіми особами, страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, страхування від нещасних випадків, страхування вантажів та багажу.

Як свідчать дані рисунку 2, перерозподіл у структурі валових страхових премій в 2018 р. у порівнянні з 2017 р. відбувалися на користь таких видів страхування, як: страхування фінансових ризиків, страхування відповідальності перед третіми особами, страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ.

Отже, незважаючи на те, що динаміка розвитку ринку страхування загалом є позитивною, все ж рівень популярності страхування все ще низький порівняно з розвиненими країнами Європи. Однією з причин є економічна нестабільність, а також слабкий розвиток фондового ринку, що не дає змоги використовувати цінні папери як категорію активів для захищеного розміщення страхових резервів, сталезростання виробництва та високий рівень інфляції. Саме тому ключовим фактором забезпечення стабільного функціонування міжнародного страхового бізнесу в Україні є впровадження та контроль заходів, що підвищать рівень страхової культури населення. Чим більшим буде попит на страхові послуги, тим більшою буде зацікавленість у страховиків надавати якісні послуги, а у держави – забезпечувати стабільний розвиток фінансового ринку загалом.

Список використаних джерел

1. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення 10.03.2021).
2. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). URL: <https://nfp.gov.ua/> (дата звернення 14.03.2021)
3. Підсумки діяльності страхових компаній за 2018 рік. URL: <https://forinsurer.com/files/file00654.pdf> (дата звернення 14.03.2021).
4. Statistics of the insurance market of Ukraine. Журнал «Insurance TOP». URL : <https://forinsurer.com> (дата звернення 10.03.2021).
5. Сукач О.М. Страховий ринок України: сучасні реалії та перспективи. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2016. Випуск 1(20). С. 106-113.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ромащенко Т. І.

ТУРИЗМ І ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННА СПРАВА

РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Готельне господарство - це частина соціальної інфраструктури регіону, яка створює сприятливі умови для руху та розміщення населення. Без розвинутого готельного господарства неможливий розвиток туризму [1].

Місто Миколаїв має унікальне географічне розташування на перетині водних шляхів та у межах одного з європейських автомобільних транспортних коридорів, володіє низкою потенційно привабливих для бізнесу об'єктів.

Миколаївська область володіє гарними туристично-рекреаційними ресурсами, до яких відносяться території з розвиненим санаторно-курортним комплексом на узбережжі Чорного моря і лиманів. Також є потенціал для розвитку активних видів туризму на територіях степових ландшафтних парків, і для розвитку пізнавального туризму сприяли історико-культурні пам'ятки самого міста Миколаєва.

На теперішній час наявний потенціал міста не використовується туристами в достатній мірі, оскільки матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об'єктів не відповідає сучасним вимогам і потребує значних капіталовкладень для переоснащення та модернізації.

Станом на 1.01. 2020 року у Миколаївській області зареєстровано 10 ліцензованих суб'єктів туropераторської діяльності (туropераторів), послуги оздоровлення та відпочинку надають 316 колективних засобів розміщення на 32649 місць, з них: готелів та аналогічних засобів розміщення – 93 (3046 місць); спеціалізованих засобів розміщення – 223 (29603 місць) (а саме: санаторіїв – 15 (4356 місць), пансіонатів – 15 (3247 місць), баз відпочинку – 193 (22000 місць), 35 дитячих оздоровчих таборів на 8991 місце, які головним чином, зосереджені в рекреаційно-оздоровчих зонах Березанського та Очаківського районів, а також у місті Очаків[2].

За даними туристичних сайтів у Миколаївській області переважно надають послуги готелів з невизначеним рівнем комфорту: це так звана категорія «варіант для відпустки» і також «готелі без зірок». Основні туристичні потоки в Миколаївській області спрямовані до міста Коблево.

Важливим показником ефективності використання готельного господарства регіону є коефіцієнт завантаженості номерного фонду. Так середньорічний коефіцієнт завантаження готелів в Україні становив 0,24. Використання місткості готельного господарства Миколаївській області складає 9%.

Оснoву потужного туристично-рекреаційного та оздоровчо-лікувального комплексу становлять зони відпочинку Коблево, Рибаківка, Чорноморка та Очаків. Наявність в області морського узбережжя, джерел мінеральної води, лікувальних грязей, солі, ропи створює умови для оголошення даних рекреаційно-туристичних зон кліматичними та бальнеологічними курортами місцевого та державного значення. Протягом літнього оздоровчо-туристичного сезону на території зон відпочинку області, щороку відпочивають близько 200 тис. організованих туристів.

Основною причиною такого низького коефіцієнту завантаженості засобів розміщення є те, що воно є сезонним. В цілому по Україні Миколаївська область посідає середнє місце по статистичним показникам коефіцієнту використання місткості колективних засобів розміщування у 2019 році, де показники в загальному по Україні складають 0,30, найбільше показників у місті Києві – 0,37, найменші у Закарпатська області – 0,16, а Миколаївська область посідає 4 місце з показниками 0,32[3].

Отже виходячи з вищевикладеного можемо зробити висновок, що дієвою складовою інфраструктури Миколаївської області є готельне господарство, яке також має важливе значення для розвитку туризму. Проте перешкодами на шляху до перетворення туристичної сфери Миколаївської області у сучасну галузь економіки виступають наступні основні проблеми: це недостатній розвиток туристичної інфраструктури, а саме, реконструкції та

будівництва закладів розміщення туристів різних; відсутність належного рівня індустрії відпочинку та розваг; незадовільний стан доріг. Тому для вирішення даних проблем потрібно спрямувати дії органів місцевого самоврядування на впровадження нового погляду на функціонування галузі, системного підходу до питань її розвитку із застосуванням сучасних моделей політики гостинності.

Список використаних джерел:

1. Готельне господарство URL: https://pidru4niki.com/12210605/rps/gotelne_gospodarstvo(дата звернення 18.03.2021)
2. Розвиток туристично-рекреаційної сфери Миколаївської області URL:<http://www.regportal.mk.ua/mukolaivchina/2018--3-2015>(дата звернення 18.03.2021)
3. Колективні засоби розміщування в Україні 2019 URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtur_u.htm(дата звернення 20.03.2021)

Науковий керівник: ст. викладач Бутенко Л. Ю.

Годжаева Эльмира Магомед кызы

Азербайджанский университет туризма и менеджмента

UOT – 33.339.9

РАЗВИТИЕ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА В ПОСТПАНДЕМИЧЕСКИЙ ПЕРИОД В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Резюме

Туризм относится к числу отраслей, наиболее пострадавших от экономических последствий пандемии. На туристско-рекреационный сектор нередко влияют внешние шоки – события, происходящие в конкретных принимающих странах: военные конфликты и террористические угрозы, климатические изменения и природные катаклизмы, колебания валют, финансово-экономические кризисы и пр.

Таким образом, данные события могут привести к перераспределению поездок в иные регионы.

Ключевые слова: COVID-19, туристический рынок, международный туризм, внутренний туризм, экономическое влияние.

Abstract

Tourism is among the industries hardest hit by the economic impact of the pandemic. The tourism and recreation sector is often influenced by external shocks - events taking place in specific host countries: military conflicts and terrorist threats, climate change and natural disasters, currency fluctuations, financial and economic crises, etc.

Thus, these events may lead to a redistribution of trips to other regions.

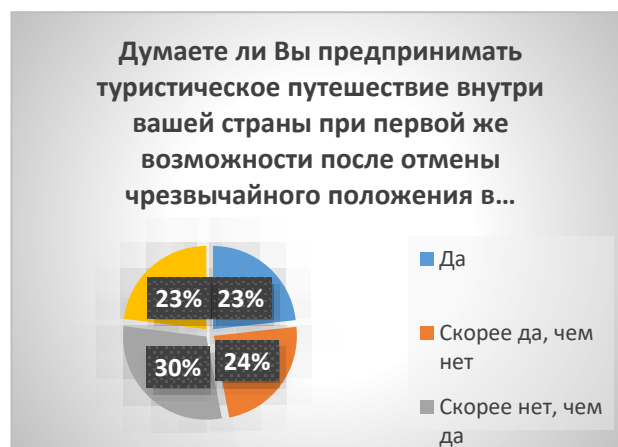
Key words: COVID-19, tourism market, international tourism, domestic tourism, economic impact.

Туризм – как международный, так и внутренний – оказался в числе отраслей, наиболее пострадавших от распространения новой коронавирусной инфекции. При этом факторы, сдерживающие его развитие, связанные как с санитарными процедурами, так и с кризисными поведенческими и экономическими эффектами, будут влиять на отрасль еще не менее 3–5 лет.

Однако, такие грандиозные явления, как пандемия коронавируса, могут парализовать мировой туристический рынок на неопределенное время [1, с.25-27]. По оценкам Всемирной туристской организации при ООН (UNWTO), в 2020 г. число международных туристов в мире может снизиться на 20–30% по сравнению с прогнозируемым в начале января текущего года ростом в 3–4%. Это, в свою очередь, может привести к потерям туристической отрасли в объеме 30–50 млрд. долл. [2, с.43-44].

В целях противодействия распространению пандемии, подавляющее большинство стран закрыли свое воздушное сообщение и ограничили въезд иностранцев. По оценкам Международной ассоциации воздушного транспорта (IATA), общие глобальные потери доходов от пассажирских авиаперевозок в 2020 г. составят 50% (434 млрд долл.) [3, с.61-62].

Всемирный совет по туризму и путешествиям (WTTC) публикует прогнозы экономического влияния COVID-19 и различные сценарии восстановления туристической отрасли для разных регионов. В 2019 г. в сфере туризма и путешествий трудились 330 млн. работников. Вклад данной сферы в ВВП – 10,3% (8,9 трлн. долл.), доля в мировом экспорте услуг – около 28%.



Как видим, большинство опрошенных (60,7%) ответило неутвердительно. В том, что никакой эпидемии нет, уверены 27,6% участников опроса. Процент респондентов, считающих, что пандемия находится в самом разгаре составил 7,2%. Еще 4,6% опрошенных считают, что пик пандемии еще впереди. Общий объем выборки по Азербайджану составил 417 респондентов из разных регионов Азербайджана. Основная масса опрошенных – 51,4% в возрасте от 24 до 55 и более лет. 24,7% респондентов

относятся к государственным служащим (работники сферы образования, медицины юристы, экономисты, программисты, инженеры), 42,2% - магистранты, докторанты и студенты 2-4 курсов экономических, туристических и юридических специальностей, 18,9% - работают в частном секторе (руководители и работники в частной компании, фрилансеры), 8,9% - пенсионеры, домохозяйки и безработные.

На вопрос: Как вы думаете, есть ли эпидемия COVID-19 в Вашей стране?

Обращает на себя внимание, что даже утвердительно ответившие на вопрос о существовании пандемии коронавируса в стране, не имеют представления о том, предстоит ли ожидать пика пандемии, или он уже пройден.

На наш взгляд, результаты опроса по первому вопросу говорят о том, что население республики в самом начале пандемии недостаточно полно представляло себе все угрозы для жизни, связанные с коронавирусом.

В этих условиях сохранение и даже наращивание внутреннего и въездного туризма вопреки сокращению спроса возможно только за счет замещения части выездного турпотока поездками по АР и продвижения азербайджанских турдестинаций на глобальном рынке. Участникам туристического рынка следует делать акцент на внутренний туризм, поскольку он может восстанавливаться быстрее, чем выездной.

Это потребует изменения структуры предложения в сфере туризма, вывода на рынок новых продуктов и услуг, гибкого регулирования и эффективной государственной поддержки отрасли.

Таким образом, пандемия создала благоприятные условия для развития внутреннего туризма в Азербайджане. Вполне логично ожидать роста количества азербайджанских туристов, которые предпочтут провести летний отпуск 2020 г. внутри страны. Такой отдых

легче організувати, він не потребує отримання віз і пов'язаний з меншими ризиками, оскільки не залежить від відкриття кордонів між країнами і, на фоні зниження доходів певної частини населення, швидше за все, буде більш доступним жителям республіки в фінансовому плані.

Азербайджанські потенційні туристи проявляють сдержаний оптимізм в оцінці перспектив відправитися за кордон в період відпустки. 28,3% опитаних очікують відкриття кордонів, і планують присвятити йому відпочинок і екскурсії. З них (23,5%) збираються відпочити за межами республіки в спеціалізованих закладах, а 4,8% присвятити відпочинок екскурсіям.

Розвиток внутрішнього і в'їзного туризму в поточних умовах потребує продовження дій кризової програми, адресованих постраждалим галузям (зниження податкового навантаження, відстрочки, кредитні канікули), не менше ніж до 2021 р., державної підтримки малих туристичних проєктів (для малого і середнього підприємництва, імпульсних інвестицій і соціального проєктування), субсидування туристичних програм розвитку.

Источники использованной литературы

1. Левашенко А.Д., Анес С.М. Меры поддержки сектора туризма в условиях кризиса, вызванного COVID-19. URL: https://www.ranepa.ru/documents/monitoring/2020_10-112_April.pdf.
2. Kortunov V.V., Chudinov V.A., Sokolova E.Y. Tourism as a Way of Expanding Human Existence // World Applied Sciences Journal. — 30 (1). — 2014. — P. 124-127.
3. Recovery Scenarios 2020 & Economic Impact from COVID-19 Infographics. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact/Recovery-Scenarios-2020-Economic-Impact-from-COVID-19>.

Грабевник С. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МІСЦЕ ТУРИЗМУ В ЗАГАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ ГОСПОДАРСТВА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тернопільська область належить до Подільського економічного району. До найважливіших галузей економіки області належать промисловість та сільське господарство, перспективна для розвитку — туристична галузь (табл. 1).

Таблиця 1

Найважливіші галузі господарства Тернопільської області станом на кінець 2019 р.*

Назва галузі	Обсяг від загального виробництва, %
Харчова промисловість	60
Промисловість будівельних матеріалів	9,1
Машинобудівна та металообробна промисловість	8,1
Легка промисловість	3,9
Деревообробна промисловість	1,5
Туризм	1,43

*Розроблено автором на основі джерел [1, с. 3].

Як видно з таблиці 1 область спеціалізується на промисловому комплексі, а туризм в регіоні ще знаходиться на стадії розвитку. За даними Державного агентства розвитку туризму України, минулого 2019 року, Тернопільщина отримала цілих 470 тис. грн. туристичного збору. Всі попередні роки даний показник не перевищував 50-70 тис. грн. Враховуючи, що область відвідало понад 500 тис. туристів, то кожен із них витратив по 1000 грн. Тобто, приблизно 500 млн. грн. прибули в область як зовнішня інвестиція. З даної суми 10% склали податки. Отже, 50 млн. грн. — такий річний внесок туризму в економіку області. Міжнародна практика показує, що туристична галузь може приносити від 5 до 10% ВВП. Якщо говорити лише про місто Тернопіль, то його бюджет складає 2,5 млрд. грн. (дані Тернопільської міської ради) і 5% від даної суми — приблизно 125 млн. грн. може давати туризм місту. Якщо порівнювати даний коефіцієнт із загальноукраїнським, то за даними 2019 року надходження

до бюджету від туризму склали 4,2 млрд. грн. Враховуючи, що доходи від туризму в регіоні складають 50 млн. грн., частка області в країні складає 1,19% від загальних надходжень [3].

Вплив туризму на економічний розвиток регіону виявляється у наступному:

- збільшення місцевих доходів (завдяки туристичній галузі регіон отримує понад 50 млн. грн. доходу щорічно);
- створення нових робочих місць (в туристичній сфері області працює понад 30 тис. осіб);
- розвиток суміжних із туризмом галузей економіки (харчова промисловість, транспортна мережа);
- розвиток соціальної та виробничої інфраструктури у туристичних центрах;
- активізація діяльності народних промислів і розвиток культури (щороку у регіоні проводиться понад 30 фестивалів та майстер-класів);
- розвиток районів області, що є відсталими;
- залучення інвестицій в економіку регіону.

Туристична галузь, на сьогодні, являється пріоритетною в Тернопільській області. В регіоні функціонують два з десяти наявних в Україні Державних історико-архітектурних заповідники («Кременецько-Почаївський», «Бережанський»). В області розташований один із чотирьох національний історико-архітектурний заповідник («Замки Тернопільщини»). Таким не може похвалитися жодна із областей України.

Туризм в регіоні відіграє важливу роль у збереженні унікальних природних об'єктів. Статистичні дані Тернопільщини свідчать про збільшення кількості заповідників та природних національних парків за період 2016-2019 роки з одного до трьох, а також про збільшення їхньої площі відповідно (табл. 2).

Таблиця 2

Заповідники та національні природні парки Тернопільської області*

Роки	1995	2000	2005	2010	2016	2017	2018	2019
Кількість національних природних парків	1	1	1	1	1	3	3	3
Їхня площа, га	10454	10521	10521	10521	10521	17472	17472	27297

*Розроблено автором на основі джерел [4, с. 4].

В Тернопільській області, незважаючи на те, що вона є однією із найменших в країні, збереглося більше третини усіх замків, палаців, більше сотні дерев'яних церков різних історичних епох, кілька десятків кам'яних храмів, костелів, а також зосереджена 5 частина усіх природних пам'яток, що є в Україні.

В області існує понад 100 об'єктів спелеологічного туризму. Серед них: печера «Млинки», «Озерна», «Угринь», «Оптимістична», яка є найбільшою печерою світу та має довжину 214 км. Також, для масового туризму придатна печера «Кришталева» (підземна перлина Поділля з електрифікованим маршрутом довжиною 2800 м.) [12, с. 25].

Найбільшою популярністю в області користуються такі міста: Бучач, Бережани, Збарж, Кременець, Терехів та ін.

Велика кількість каньйонів, гірські пасма, водоспади, унікальні геологічні стінки, заповідна флора області, наявність усіх видів мінеральних вод, а також сприятливий клімат є основою для приваблювання інвесторів, що будуть вкладати кошти в розвиток туристичної галузі регіону.

Зважаючи на такий стрімкий розвиток туристичної галузі та доцільність капіталовкладень в розвиток даної сфери, обласна державна адміністрація підготувала перелік земельних ділянок, які вона пропонує передати інвесторам для будівництва нових туристичних комплексів європейського зразку [1, с. 42].

Беручи до уваги діючий та перспективний поділ, на основі соціально-економічного районування, історико-культурної спадщини, наявних природного туристично-рекреаційного потенціалу і туристичної інфраструктури, в області розвиваються 7 туристичних дестинацій,

серед яких виокремлюють: Північну, Північно-Східну, Центральну, Західну, Південно-Західну, Південно-Східну та Південну районну туристичні дестинації. Кожна з місцевих дестинацій знаходиться на різних стадіях розвитку. Вони розробляють власні стратегічні плани і програми розвитку, створюють локальні туристичні продукти та здійснюють пошук інвесторів для реалізації проектів у сфері туризму.

Проводиться формування унікальних туристичних пропозицій у сфері лікувально-оздоровчого, релігійного (сакрального), пригодницького (екстремального, водного та спелеотуризму), сільського (зеленого) та екологічного туризму. Створення комплексних туристичних продуктів відбувається на основі об'єднаних брендів, зокрема: «Замки Тернопілля», «Дністровський каньйон», «Урочище Червоногород», «Кременецькі гори», «Печери Тернопільщини».

Висновки. Туризм відіграє важливе значення для регіону, проте ще не є значним сектором економіки. Зважаючи на тенденцію розвитку туристичної галузі, можна прогнозувати її стрімке піднесення в найближчі роки. Вже сьогодні галузь приваблює інвесторів з різних куточків України та Європи, є засобом збереження природних та архітектурних пам'яток, створює нові робочі місця та допомагає розвиватися районам, що ще є відсталими. Місцева влада має бути зацікавлена у капіталовкладенні в галузь. Аналіз діяльності обласної державної адміністрації підтверджує факт доцільності таких дій.

Список використаних джерел

1. Заставецька О. В. Розвиток туризму в депресивному регіоні: [Тернопільська область]. Краєзнавство. Географія. Туризм. Шкільний світ. 2019. № 32. С. 11-12.
2. Заставецька О. В., Дударчук К. Д. Ресурсно-туристичне районування Тернопільської області на основі атрактивності історико-культурного потенціалу. Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки. Тернопіль. 2013. С. 156-161.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області. URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfoT.html> (дата звернення: 05.03.2021).
4. Федішин І. Ю. Особливості розвитку туристичної галузі в Україні (на прикладі Тернопільської області). Соціально-економічні проблеми і держава. 2019. Вип. 1 (16). С. 81-90. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/20904/1/17_fibpto.pdf (дата звернення: 15.03.2021).

Науковий керівник: д.е.н., професор Яценко В. М.

Трохименко А.Ф.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЗВИТОК ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В М. ЗАПОРІЖЖЯ

На сьогодні діловий туризм розвивається стрімкими темпами. З'являється все більше і більше нових підприємств та компаній, що розміщують свої офіси в різних куточках країни. Таким чином виникає потреба туристів у здійсненні подорожей з діловою метою.

Запорізька область є одним із промислових центрів України, адже налічує близько 280 підприємств промислової галузі. Сюди вирушає багато туристів з метою підписати договори про співпрацю, організувати конференції, зібрання, вирішити різноманітні робочі питання. Такі туристи потребують особливих, саме на них орієнтованих, спеціальних умов для задоволення їхніх потреб. Розглянемо певні вимоги, що ставляться до готелів для ділових туристів:

1. розташування готелю в діловому центрі міста;
2. переважання одномісних номерів в номерному фонді;
3. розширена робоча зона (наявність письмового столу, робочого крісла, настільного освітлення, письмового приладдя тощо);
4. підвищена звукоізоляція номерів від зовнішнього середовища;
5. наявність приміщень для проведення нарад, переговорів, семінарів тощо.[1]

Кожна з даних вимог є важливою для надання діловому туристі необхідних послуг та умов, але розглянемо один із найголовніших факторів, що впливає на вибір туристом готелю – наявність конференц-залу. Розглянемо готелі в м. Запоріжжя з наявністю конференц-залів:

–готель Reikartz: конференц-зал на 80 осіб, кімната переговорів на 20 осіб, наявність Wi-Fi, професійного обладнання для ділових зустрічей, можлива організація коктейлів, фуршетів, кава-пауз тощо [2];

–готель Khortitsa Palace: 4 конференц-зали для 30 осіб, 2 кімнати переговорів для 10-15 осіб, комбінований зал на 120 посадкових місць на 120 м², наявність WI-FI, вбудовані LCD-проектори та екрани, банкетні послуги [3];

–готель «Театральний»: 3 конференц-зали місткістю - від 40 до 90 осіб, кімната для переговорів на 8 осіб, наявність WI-FI, техніки, необхідної для копіювання, сканування та друку документів, організація кава-паузи, фуршетів [4];

–готель Intourist Hotel: 50 робочих місць, унікального event-простору на 150 персон для проведення лекцій, семінарів і майстер-класів, переговорна кімната на 15 персон, лекторій на 50 персон, дві скап -кабінки для тихого спілкування, організація кава-паузи, фуршетів [5];

–тощо.

Кожен з даних готелів надає послуги конференц-залів, але сучасні туристи обирають готель за можливість надання і інших додаткових послуг.

Проаналізувавши ресурси даних готелів можна зробити висновки, що перевагами готелів при виборі їх туристами буде наявність не лише конференц-залів, а й наявність додаткових кімнат для переговорів, наявність техніки, для копіювання сканування та друку документів, можливість організації кава-пауз та фуршетів для обслуговування учасників зустрічей під час перерви.

Отже, м. Запоріжжя має значні перспективи для розвитку ділового туризму, основу якого складають готелі, що розташовані в центральній частині міста та мають сучасні конференц-зали та інші необхідні додаткові послуги для залучення туристів, що подорожують з метою ділової подорожі.

Список використаних джерел

1. Типи готельних підприємств за призначенням. URL: [https://pidru4niki.com/20080215/turizm/tipi_gotelnih_pidpriyemstv_priznachennyam#:~:text=До%20готелів%20ділового%20призначення%20ставляться,4050%25%20від%20номерного%20фонду\)%3B](https://pidru4niki.com/20080215/turizm/tipi_gotelnih_pidpriyemstv_priznachennyam#:~:text=До%20готелів%20ділового%20призначення%20ставляться,4050%25%20від%20номерного%20фонду)%3B). (дата звернення: 22.03.2021).
2. Конференц зал отеля Reikartz Запоріжжя. URL: <https://zaporizhzhia.city/ru/places/reikartz-zaporozhe>. (дата звернення: 22.03.2021).
3. Конференц зал отеля Khortitsa Palace. URL: <https://zaporizhzhia.city/ru/places/khortitsa-palace>. (дата звернення: 22.03.2021).
4. Конференц зал отеля "Театральний". URL: <https://zaporizhzhia.city/ru/places/teatralnyu>. (дата звернення: 22.03.2021).
5. Edison Space coworking. URL: <https://zaporizhzhia.city/ru/places/edison-space>. (дата звернення: 22.03.2021).

Науковий керівник: ст. викладач Бутенко Л.Ю.

**МЕНЕДЖМЕНТ.
УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВО-
ЕКОНОМІЧНОЮ
БЕЗПЕКОЮ**

ВЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГИИ В РАЗЛИЧНЫХ СФЕРАХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, ИХ ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Блокчейн-технологии открылись миру относительно недавно, когда некий Сатоши Накамото опубликовал статью «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System». Он описал биткойн в качестве децентрализованной системы электронной наличности, которая не требует вмешательства третьих лиц.

Блокчейн представлена в виде распределённой базы данных, где хранится список упорядоченных записей. Суть блокчейна проста. В базе данных сохраняются записи о неких операциях. И хранится эта база не в каком-то одном определенном месте, а распределён между пользователями, которые осуществляют операции. Записи этой базы собираются в блоки. Блоки – это упорядоченные записи о транзакциях, контрактах, переводах, созданные внутри системы и представленные в криптографической форме или хеша. Хеш – это криптографическая функция хеширования. Хеш-функция представляет собой математический алгоритм, который может преобразовать произвольный массив данных в строку фиксированной длины, состоящую из цифр и букв. Все записи образуют цепочку блоков, растущую в хронологическом порядке. Каждый блок связан с предыдущим и последующим блоком в цепочке математическими средствами таким образом, что становится практически невозможным переписать информацию в блоках, чтобы это не стало видно всем участникам системы [1].

Вся информация в блоках качественно кодируется, что делает блокчейн одной из самых безопасных технологий. Использование шифрования в данной технологии даёт гарантии, что пользователи могут изменять только те блоки, которыми они «владеют».

Пользователи имеют закрытые ключи, которые создаются при помощи криптографического алгоритма, к доступу своих блоков, и без них изменение записи в файле невозможно. Также, шифрование гарантирует синхронизацию копий распределенной цепочки блоков у всех пользователей. Технология блокчейн имеет асимметричный способ шифрования. С его помощью шифрование и расшифровка информации производится двумя разными ключами [2].

В сети «Bitcoin» закрытые ключи дают доступ к адресам, по которым хранятся некоторые суммы в валюте, представляющие прямую финансовую ценность. Система реализует функцию регистрации перевода средств, которую обычно выполняют банки.

Так как блокчейн-технологии могут создаваться различными сервисами и программами, были введены два термина: приватный или частный и публичный блокчейн. В публичных блокчейнах каждый участник может записывать и читать данные, к данным системам можно присоединиться и стать майнером. Майнер – это пользователь, который задействует специальный математический алгоритм на высокопроизводительном вычислительном оборудовании для формирования новой криптовалюты. Главной публичной площадкой для криптовалюты является «Blockchain». Что касается частного блокчейна, то он имеет ограничения по записи или чтению данных.

Технологии никогда не стоят на месте и совершенствуются, так и с технологией блокчейн. Её применяют не только в криптовалютой области, но и в других сферах. С помощью данной технологии компании пытаются уменьшить траты, повысить производительность или отказаться от устаревших структур данных и идти в ногу со временем. [3]

Например, сервисы, которые управляют идентификационными данными. Пользователи могут вводить информацию о данных паспорта, удостоверения, пароли, логины на блокчейн, формируя цифровой идентификатор. И когда пользователь будет идентифицирован, он может авторизоваться в других сервисах, не вводя повторно данные. Еще блокчейн может помогать подтверждать и защищать авторские права. Смарт-контракты – алгоритм, позволяющий

оформлять контракты на блокчейне. Смарт-контракты применяются в торговых операциях и гарантируют, что деньги будут переведены после выполнения каждым участником сделки всех своих обязательств (рисунок 1).



Рисунок 1 – Виды деятельности, в которых могут применяться Blockchain- технологии

Важными особенностями рассматриваемой технологии являются децентрализация, прозрачность, теоретическая неограниченность и надежность. Ключевой фактор в разработке технологии-блокчейн был децентрализации, где вся информация хранится на разных серверов, а не на одном. Прозрачность состоит в том, что информация о транзакциях или, например, о контрактах хранятся в открытом доступе. Но никакую личную информацию о пользователе ключи, кошельки и так далее блоки не хранят. Теоретически блокчейн можно дополнять до бесконечности. Надежность крайне важна в современном компьютерном мире, и эту функцию хорошо выполняет технология блокчейн. На этапе, когда транзакция проверяется на правильность, происходит операция, которая позволяет фильтровать транзакции и вносить в базу только легитимные [4].

Но блокчейн-технологии несовершенны и имеют недостатки, например, размер, так как для хранения всех данных блокчейна необходимо достаточно памяти. С ростом популярности криптовалют увеличивается и количество добавляемых на валидацию транзакций, поэтому не все транзакции одобряются за одно и то же время. Вследствие чего образуются мемпулы – это набор всех транзакций, которые ожидают подтверждения майнерами в сети. Транзакции образуют очередь на добавление в блок для обработки, а их последовательность зависит от комиссии, установленной отправителем. Чем выше комиссия, тем быстрее майнеры включат запись в блок. Одним из недостатков является энергозатратность. Для майнинг-процесса необходимо не только мощные вычислительные системы, но и высокая энергозатратность. Проблема масштабируемости блокчейна – это ключевой из всех недостатков данной технологии. Например, сеть «Bitcoin» имеет блок с размером 1 мегабайт, эта особенность помогает в защите от DDos-атак, но ограниченный размер создает помехи для роста пропускной способности. В сети «Bitcoin» за одну секунду можно провести семь транзакции, а в платежной системе «Visa» более двадцати тысяч. И когда происходит взлет цены биткоина мемпул доходит до сотен тысяч неподтверждённых транзакций [4].

Технология блокчейна подтвердила свою практичность, где можно хранить данные и подтверждать подлинность. В блокчейн можно записывать личные данные, финансовые транзакции, отпечатки пальцев, хранить данные паспорта, водительских прав. В будущем это может сыграть огромную роль в борьбе с различным видом мошенничества.

Список использованной литературы

- 1 Что такое технология блокчейна? [Электронный ресурс]. – 2019. – Режим доступа: <https://www.ibm.com/ru-ru/blockchain/what-is-blockchain> – Дата доступа: 10.02.2021.
- 2 Технология блокчейн и ее особенности [Электронный ресурс]. – 2020. – Режим доступа: <https://zen.yandex.ru/media/id/5e3d6f47cfae456d3d739836/> – Дата доступа: 10.03.2021.

3 Как блокчейн меняет мир? Применение, плюсы и минусы блокчейн [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа: <http://1234g.ru/novosti/blokchejn-menyayet-mir> – Дата доступа: 10.02.2021.

4 Преимущества и недостатки технологии блокчейн [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа: <https://magazine.decenter.org/ru/1-blokchein-i-kriptovalyuty/2-preimushstva-i-nedostatki-tekhnologii-blokchein> – Дата доступа: 10.03.2021.

Научный руководитель: к.э.н., доцент Пугачева О. В.

Безкровна А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СТРАТЕГІЧНА ДІАГНОСТИКА ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Будь-яке підприємство знаходиться під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища. Аналіз умов середовища може стати рушійною силою у досягненні поставлених цілей, а також значною мірою зменшити можливі втрати суб'єкта господарювання від впливу ризиків і загроз.

О.С. Віханський зазначив, що «аналіз середовища вважається початковим процесом стратегічного управління, оскільки він забезпечує базу як для визначення місії і цілей підприємства, так і для розробки стратегії поведінки, що дозволить підприємству здійснити свою місію і досягти своїх цілей» [1, с. 21].

Стратегічна діагностика дає змогу:

- 1) оцінити продуктивність стратегій підприємства;
- 2) оцінити стратегічну позицію підприємства в кожному із напрямів його діяльності;
- 3) виявити сильні і слабкі сторони.

Компонентами внутрішнього середовища є фактори, що сформувалися управлінськими рішеннями, а компоненти зовнішнього середовища – це фактори, які знаходяться за межами підприємства. Процедура їх діагностики включає чотири етапи:

1) етап збору необхідної інформації про поточний стан підприємства: визначення основних завдань, дослідження його напрямків, компонентів, вибір джерел і методів обробки інформації; обґрунтування показників для оцінки стану підприємства; розробка критеріїв інформативності показників, що характеризують стан підприємства; пошук інформації, її систематизацію; розробку методів діагностики стану підприємства; аналіз та обробку даних, що дозволяють визначити можливість позитивного та негативного впливу на діяльність підприємства в стратегічній перспективі; аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на стан підприємства, оцінку сили такого впливу;

2) етап визначення бажаної моделі майбутнього стану підприємства: розробка методів формування норм (стандартів) бажаного стану; побудова бажаної моделі стану підприємства відповідно до раніше встановлених цілей і завдань; визначення допустимих відхилень від основних показників;

3) самодіагностика стану підприємства: виявлення невідповідностей та причин, що їх спричиняють; вивчення факторів впливу та зв'язків між ними; ідентифікація стану підприємства;

4) розгляд можливих станів або сценаріїв розвитку підприємства [2].

Факторами внутрішнього середовища є: виробництво товарів/послуг, маркетинг, фінанси, управління персоналом та організаційна культура.

Також важливою частиною аналізу внутрішнього середовища є виявлення слабких і сильних сторін підприємства. Проводити такий аналіз краще у розрізі зовнішнього середовища на макро- і мікросередовище.

До мікросередовища (проміжного середовища) належать такі суб'єкти: постачальники, ринок робочої сили, конкуренти і споживачі – тобто ті, з ким підприємство невинно взаємодіє.

З одного боку мікрооточення впливає на складові внутрішнього середовища підприємства, а з іншого боку – підприємство може впливати на фактори проміжного середовища.

Макросередовище підприємства – це фактори, що чинять непряму дію на внутрішнє середовище, але мають значний вплив на його діяльність. До факторів макрооточення найчастіше відносять економічні, політичні, технологічні, соціальні, ринкові та міжнародні фактори [3, с. 2].

Відповідно процес діагностики середовища, у процесі управлінні суб'єктом господарювання, передбачає аналіз трьох складових: зовнішнього середовища (макрооточення), проміжного середовища (мікрооточення) та внутрішнього середовища підприємства.

Ці складові стратегічної діагностики залишаються незмінними. Та з кожним роком підприємство може стикатися з новими викликами, загрозами, ризиками, про що свідчать результати досліджень таких вчених, як Н.В. Зачосова [4], В.О. Занора [5], Д.М. Куценко [6], О.В. Коваль [7], А.О. Коваленко [8].

Тому трансформації процесу стратегічної діагностики внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства мають стати перманентним процесом.

З усіх факторів впливу зовнішнього середовища варто виділити такі: економічні, міжнародні фактори та аналіз споживачів.

Перший фактор важливий, так як метою діяльності підприємства є отримання прибутку, а тому необхідно розуміти, як формуються ресурси та вміти їх правильно використовувати, аналізувати темпи інфляції, динаміки розвитку ринку.

Наступний фактор – це міжнародні тенденції. Якщо підприємство знаходиться або планує вийти на міжнародний ринок – керівникам важливо відстежувати поточну ситуацію на міжнародних ринках.

Останній фактор – споживачі, тобто ті, на кого орієнтовані виробники. Цілями аналізу поведінки споживачів є визначення цільової аудиторії (далі ЦА). За результатами діагностики стане відомо, що саме цікавить споживача, на які обсяги виготовлення та продажу можна розраховувати. Відповідно, надалі буде легше вирішити, яким чином розширити ЦА та асортимент продукції.

Важливо буде додати, що не менше важливим є такий фактор, як контроль фінансів. Він включає в себе ефективне використання грошових коштів, діагностику забезпечення рівня ліквідності та прибутковості. Стратегічне планування допомагає передбачити можливі збитки і можливості їх уникнути.

Для стратегічної діагностики використовують численні аналітичні методи. Одним з основних методів стратегічної діагностики є SWOT-аналіз.

Вперше цей метод був запропонований у 1963 році, американським професором К. Андревсом.

Сутність SWOT-аналізу – діагностика умов внутрішнього і зовнішнього середовища та розподілення на чотири категорії:

- 1) сильні сторони (англ. strengths);
- 2) слабкі сторони (англ. weaknesses);
- 3) можливості (англ. opportunities);
- 4) загрози (англ. threats).

Перший і другий компоненти формуються у внутрішньому оточенні.

Можливості і загрози формуються у зовнішньому середовищі.

SWOT-аналіз завершується SWOT-матрицею. За допомогою матриці, встановлюються взаємозв'язки між чинниками мікро- і макросередовища та внутрішнім середовищем.

Застосування матричних методів діагностики дозволяє не лише ідентифікувати стан підприємства, а й отримати відповідні цьому стану стратегії.

Також для передбачення рівня впливу негативних факторів на стан підприємства використовують метод ранжування.

Стратегічна діагностика стану підприємства та контроль впливу на нього факторів зовнішнього і внутрішнього середовища повинні стати постійним елементом менеджменту суб'єкта господарювання, оскільки результати діагностики – це цінна інформація, що дає змогу прийняти у перспективі правильні управлінські рішення.

Список використаних джерел

1. Виханский О. С. Стратегическое управление. 1998. С. 296.
2. Черчик Л.М. Діагностика в системі стратегічного менеджменту підприємства. Монографія. 2017. №2. С. 6.
3. Демиденко С.Л. Особливості стратегічного аналізу середовища підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. С. 4.
4. Зачосова Н.В. Обґрунтування необхідності та етапи розробки універсальної методики визначення кредитного рейтингу комерційних банків. *Інноваційна економіка*. 2011. №6 (25). С.232-238.
5. Занора В.А. Управление затратами предприятий: планирование производственных затрат. *Экономика и управление*. 2013. №1 (87). С.82-86.
6. Куценко Д.М., Зачосова Н.В. Організація протидії злочинам в економічній сфері у системі забезпечення кадрової безпеки суб'єктів господарювання. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. №8. С.13-16.
7. Коваль О.В., Гончаренко А.С., Зачосова Н.В. Стратегічні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки страхових компаній у контексті розвитку конкурентоспроможного ринку страхових послуг. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Економічні науки*. 2020. №2. С.160-168.
8. Kovalenko A. Human risks in the process of financial and economic security supply and personnel policy as an instrument for managing them. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Економічні науки*. 2020. №2. С.35-43.

Науковий керівник: д. е. н., професор Зачосова Н.В.

Беляєв В.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОЦІНКА РОБОТИ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Основною передумовою оцінки роботи управлінського персоналу в організації є ефективність роботи самого підприємства. Адже, керівництво є рушійною силою в діяльності організації.

Отже, управлінський персонал – це робітники підприємства, трудова діяльність яких спрямована на виконання конкретних управлінських функцій, тобто це керівники підприємств та окремих структурних підрозділів, працівники апарату управління організацією.

Керівники приймають рішення щодо подальшого планування, вектору розвитку підприємства. Також, вони за допомогою різних методів мотивації стимулюють працівників. Адже, відомо таке явище як «професійне вигорання». Тому, кожен працівник має розуміти що він є дійсно важливим елементом всієї структури.

Кожен керівник, розуміючи відповідальність, яка лежить на його плечах обирає собі стиль керівництва: демократичний, авторитарний або ліберальний. Проте, з цих трьох стилів найефективнішого немає, адже, необхідно розуміти, що поведінка людини в різних ситуаціях проявляється по-різному. Тому необхідно обирати комбінацію з цих трьох стилів.

Отже, оцінити роботу управлінського персоналу можна за такими методами [1, с.42]:

- якісні (описові) – методи біографічного опису, ділової характеристики, відгуки та оцінки працівників, а також вищого керівництва;
- кількісні – оцінка роботи підприємства, як керівник виконує свою роботу;
- комбіновані – комбінація якісних та кількісних методів, експертної оцінки.

Ці методи допомагають ефективно оцінювати роботу як управлінського персоналу, так і виробничого. Вищому керівництву необхідно розуміти наскільки робітник справляється зі своїми обов'язками, тому регулярна перевірка діяльності персоналу на основі опитування чи анкетування є необхідною умовою.

Взагалі, на оцінку роботи управлінського персоналу впливають різні фактори. Як приклад можна назвати такі: фізіологічні, соціо-культурні, лідерські та професійно-ділові.

Якщо описувати фізіологічні фактори, то до них відносяться: вік, стать, зовнішність, стан здоров'я. Адже, керівник представляє компанію на різних рівнях, на регіональному, державному чи міжнародному, і його зовнішній вигляд буде безпосередньо впливати на імідж підприємства в цілому.

Розглядаючи соціо-культурні фактори, необхідно розуміти, що керівник має постійно вдосконалюватись та професійно розвиватися, проходячи різні курси, тренінги, навчання, тим самим піднімаючи рівень підприємства – запроваджуючи нові, якісні зміни в його роботі.

Лідерські фактори характеризують як керівник справляється з організованістю та дисципліною на підприємстві. Адже, дисциплінований керівник – це приклад для співробітників, і вони мають відповідати рівню керівництва. Тому, необхідно підтримувати цей статус, тим самим, робітники будуть виконувати обов'язки вчасно.

Професійно-ділові фактори: стаж роботи, здатність до постійного аналізу, відповідальність у всіх видах ситуацій. Керівник – відповідає за всі вчинки, дії, які вчиняються на підприємстві. З роками, керівник набуває цього досвіду і починає відповідально ставитись до будь-яких ситуацій, чи незначних, чи вкрай важливих.

Для ефективного керівництва організацією, керівник має чітко розуміти цілі та плани самої організації. Тому, оцінка роботи самого керівництва також є важливим завданням для діяльності підприємства. Адже, без виконання поставлених перед ними завдань, керівник є неефективним і виникає необхідність змінювати його і шукати нового, щоб підприємство почало ефективніше функціонувати.

Щоб оцінити ефективність керівника, можна користуватися певними критеріями. На нашу думку, найбільш ефективними серед них є [2, с. 199]:

- психологічні, до них відносять: задоволеність співробітників виконанням роботи, мотивація робітників, авторитет самого керівника та самооцінка колективу.
- не психологічні, до них відносять: прибутковість, виробництво, якість послуг чи продукції та використання нововведень.

Ефективність керівника необхідно оцінювати зі всіх сторін. Адже, якщо дивитись односторонньо, то можливо побачити або тільки негативні моменти, або тільки позитивні. Можна порівняти як робітники відносяться до керівника, який він має авторитет серед підлеглих, а також як відбувається процес виробництва товарів чи послуг.

Для того, щоб мати навички оцінювання роботи, необхідно постійно вдосконалювати свої знання. Таким вдосконаленням може слугувати проходження курсів, вебінарів, різного роду навчань. Необхідність цього визначається постійним зростанням рівня конкурентоспроможності на ринку і вище керівництво має знати слабкі сторони менеджерів різних рівнів.

Оцінка роботи персоналу полягає в тому, щоб визначити який менеджер чи спеціаліст працює недостатньо щоб приносити успіх компанії.

На основі проведеного аналізу результатів анкетувань, опитувань та тестувань щодо діяльності персоналу, керівники підприємства приймають відповідні управлінські рішення щодо мотиваційних заходів, як позитивних (нагороди, премії, моральне заохочення) так і негативних (догана, штраф, звільнення).

Кожен менеджер має розуміти суть своєї роботи, адже вона безпосередньо впливає на діяльність всієї організації. Тобто, чим краще менеджер знає і виконує свою роботу, тим ефективніше працює підприємство в цілому. На діяльність управлінського персоналу впливають велика кількість чинників та характеристик, це і емоційний стан індивіда, загальна ситуація в колективі, чинники зовнішнього середовища. Під час оцінки діяльності керівної

ланки підприємства необхідно обов'язково враховувати ці всі чинники і приймати виважене рішення.

Управління персоналом відіграє значну роль у всій системі бізнес-процесів на підприємстві. Тому важко переоцінити важливість системи управління персоналом для досягнення стратегічних цілей та ефективності управління компанією, оскільки найважливіший ресурс компанії це – людський ресурс [3, с. 81].

Отже, оцінка роботи управлінського персоналу – це процес визначення ефективності діяльності керівника на підставі перевірки виконання його безпосередніх обов'язків та опитування працівників щодо їх ставлення до керівництва. Результати даного аналізу виступають важливим джерелом інформації для прийняття рішень, щодо подальшого налагодження ефективної діяльності організації.

Значення оцінки роботи управлінського персоналу полягає у необхідності контролю над процесом керівництва. Адже, менеджер несе відповідальність за роботу своїх підлеглих, за своєчасне виконання поставлених задач, цілей. І тому вище керівництво має вчасно реагувати на проблеми які можуть виникнути.

Список використаної літератури

1. Чавичалов І.І. Методи оцінки ефективності управлінського персоналу підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №1. С. 41-44
2. Чернобай Л.І. Теоретичні основи ефективності керівництва підприємством. *Бізнес Інформ*. 2018. №8. С. 198-204
3. Павленко О.О. Аналіз ефективності роботи персоналу як елемент бізнес-процесу підприємства. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2019. №1. С. 77-81

Науковий керівник: к.е.н., доцент Білоус С.П.

Долобан В. В., Вінницька О. А.

Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини

МОТИВАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ

Мотивація праці є соціально-моральною основою поведінки та активізації зусиль колективу підприємства (організації), що спрямовані на підвищення результативності їхньої діяльності.

Мотивація є одним із основних інструментів організації праці, що вимагає від керівника здійснювати планування робочого процесу, а натомість зайнятості найманих працівників.

У широкому розумінні – це процес спонукання працівників до діяльності для досягнення цілей поставлених перед підприємством.

На нашу думку, мотивація може бути визначена як синергійний вплив екзогенних чинників середовища та сублімованої необхідності безпосереднього діяча економічних відносин. В такому розумінні мотивація може бути розглянута як процес впливу зовнішніх факторів (спонукання, стимулювання) на цілісну внутрішню систему працівника.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку економіки виникає потреба віднайти дійові важелі, які здатні сприяти ефективному розвитку виробництва. При цьому слід враховувати, що мотиваційний механізм сприяє зростанню ефективності виробництва не лише за рахунок високого технічного забезпечення та поліпшення умов організації праці, але і за рахунок особистого фактора, і основною передумовою удосконалення мотиваційного механізму для виробництва. Це дає змогу визначити оптимальне поєднання потреб, інтересів і заохочень, як матеріальних, так і моральних. Як результат, зростає задоволеність працівника своїм життям, роботою та трудовою активністю.

Мотиваційна сфера будь якого суб'єкта, включаючи і трудову діяльність, є системою мотивів, які базуються на матеріальних, духовних і соціальних потребах (ієрархія потреб суспільства у відомій “піраміді Маслоу”). Чим вищий рівень особистого розвитку людини, тим багатша його мотиваційна сфера, складне переплетіння матеріальних, духовних і соціальних

потреб.

У останні десятиріччя психологами, соціологами, антропологами і представниками інших наук досить активно розроблявся механізм мотивації. При цьому мотивація розглядається різними науками багатофакторно. Так, у фізіології мотивація служить основою для побудови механізму людської поведінки, зумовленої комплексом фізіологічних потреб. Психологія підносить мотивацію на вищий п'єдестал, дає аналіз цього явища, виходячи з неповторного характеру, дивовижної людської сутності, її індивідуальності, виділяючи в ній багато суб'єктивних сторін. У загальносоціологічному плані під мотивацією розуміють як силу, що спонукає до дії, як акт, що завершує формування мотиву. Соціологи, використовуючи термін "мотив", найчастіше пов'язують з ним предметні, зовнішні умови праці робітника, що визначають моральне задоволення.

Як економічна категорія, мотивація праці є стимулом до високопродуктивної праці працівників або окремого працівника [1].

У науковій літературі мотив і стимул розглядається з позиції, що мотив є внутрішніми, а стимули – зовнішніми збуджувальними чинниками дій людини, оскільки ці поняття – мотив і стимул – близькі за змістом, хоча і неоднозначні.

Потреба є внутрішнім стимулом життєдіяльності людини, особливим станом психіки індивіда, усвідомлена ним незадоволеність, відчуття нестачі чогось, відображення невідповідності між внутрішнім станом та зовнішніми умовами. Потреба постає як об'єктивні відношення між людиною і природою, що її оточує, і соціальним середовищем. Її особливістю є те, що вона, як вихідний стимул значною мірою залежить від зовнішніх умов, їй властиве все живе, що виражає початкову, вихідну форму його активного, відношення до умов зовнішнього середовища. Стимули створюють суб'єктивні умови, які перетворюються у мотиви лише за умов, якщо вони стають суб'єктивно значущими, тобто відповідають потребам людей. Таким чином, матеріальна винагорода як стимул може перестати слугувати мотивом діяльності індивіда, якщо для нього значущими є духовні, а не матеріальні потреби. У цьому випадку спостерігається відсутність сполучення стимулу і мотиву. Отже, стимул лише тоді стає реальною силою, коли перетворюється у мотив [3].

У реальному житті потреби не стають у строго ієрархічну послідовність, вони взаємодіють, взаємно перетинаються. Індивід, задовольнивши одні потреби може значною мірою замінити задоволення інших. І все ж таки, дана модель, на наш погляд, має велику прикладну цінність. Її значення полягає в тому, що індивід мотивований не тим, чим він вже наділений, а тим, до чого він прагне. Для управлінської практики це означає, що слід чітко визначати, що мотивація спрямована на задоволення ще не задоволеної потреби і чи є ця потреба актуальною для робітника.

Досвід у галузі управління персоналом свідчить, що суб'єкти підприємницької діяльності не спроможні ефективно функціонувати, якщо постійно не заохочувати людей до бажання працювати з більшою віддачею. Тому в країнах з розвинутою ринковою економікою популярним є твердження, згідно з яким, підприємству насамперед варто в першу чергу враховувати інтереси людини, впливати на них, управляти ними і через них досягати цілей та поставлених інтересів. Для управління зазначене завдання надзвичайно складне. Завдання керівництва, натомість, зводиться до пошуку відповідних стимулюючих мотивів, цілеспрямованих дій на працівників, необхідних для успішного функціонування підприємства [2].

Зміна форм і методів управління, організаційних структурах підприємств різних форм власності, за сучасних умов господарювання спрямовані на розвиток ринкових відносин, бувають малоефективними і тому не досягають поставлених цілей.

Однією з основних причин цього є недостатнє забезпечення проведених реформ необхідними кадрами, здатними на високому професійному рівні вирішувати складні задачі за умов функціонування підприємств. Продумана система роботи з персоналом може сприяти вирішенню даної проблеми. Керівники різних рівнів і фахівці кадрових служб, серед яких більшість осіб з технічною освітою, як правило, недостатньо володіють основами кадрової

політики, що призводить до технократичної орієнтації системи управління виробництвом в цілому.

Список використаних джерел

1. Власова Е., Копачевская Т. Система мотивации: как привлечь и удержать. Управление персоналом. 2010. № 8. С.19–25.
2. Вінницька О.А., Гвоздей Н.І. Мотивація як один із основних інструментів організації праці. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2019. С. 276-279.
3. Черкашина Д. Нестандартна мотивація. Контракти. 2008. № 22. С.25–27.

Власенко А.Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СИСТЕМА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ

Система стимулювання персоналу створюється з урахуванням поставлених поточних та стратегічних цілей. Головна ціль стимулювання – це досягти збільшення результативності праці та високого ступеня віддачі від працівників. Стимулювання праці – це комплекс заходів, які є засобом задоволення конкретних потреб працівника, здебільшого матеріальних «Лапето К.І.// Система мотивації та стимулювання персоналу [1:52]».

Система стимулювання праці персоналу служить засобом посилення мотивів, що дозволяють домогтися високої продуктивності праці. Матеріальні і нематеріальні стимули є основними елементами, на підставі яких розробляється вся система.

При використанні матеріальної стимуляції працівник може розраховувати на отримання додаткових виплат за певні досягнення у трудовій діяльності. Матеріальне стимулювання – потужний важіль управління. На персонал «впливають такі чинники: гроші, що дозволяють отримувати певні блага; оцінка діяльності, що змушує підтримувати якість роботи; фактор соціальної значущості [3:167]». Нематеріальне стимулювання спрямоване на отримання визнання в колективі, закріплення суспільного становища та отримання подяки з боку керівництва. Незважаючи на те, що праця оцінюється не в грошовому еквіваленті, більшість співробітників докладають максимальних зусиль для отримання такого виду заохочення.

В основі системи матеріального стимулювання персоналу підприємства закладена безпосередня оплата праці, яка може бути погодинною або відрядною. У систему оплати праці входить комплексна взаємодія принципів, коли враховуються якісні, кількісні характеристики виконаної роботи. За погодинною системою оплати заробіток безпосередньо залежить від кількості відпрацьованих годин, рівня кваліфікації працівника, різновидів умов: тарифної ставки, денної, погодинної оплати або окладу. При відрядній оплаті розмір виплат залежить від виконаних нормативів встановленої вироблення, показників кількості, обсягу, площі тощо.

До виплат стимулюючого характеру відносяться:

1. Доплата за показниками кількості та якості виконаної роботи;
2. Доплата за високу майстерність;
3. За рівень кваліфікації.

Всі надбавки стимулюючого характеру встановлюються локальними нормативними актами організації, закріплюються в трудових та колективних договорах.

Система матеріального стимулювання персоналу найчастіше розробляється з урахуванням діючих норм трудового законодавства, а елементи нематеріальних стимулів повинні опрацьовуватися з урахуванням обсягів та якості виконаної роботи. Необхідно, щоб «робітники мали певний заохочувальний стимул та запоруки з питань соціальної захищеності працівників в умовах ринкової економіки, яка полягає також і в тому, щоб йому були надані всі можливості для зростання індивідуальної заробітної плати за рахунок підвищення особистих результатів праці, своєчасні виплати за виконану роботу [2:154]». Будь-яка система,

в тому числі і система стимулювання персоналу, потребує ретельного опрацювання з урахуванням основних положень на ринку праці і в сфері світової економіки. Але періодично розроблені методики стимулювання підлягають перегляду. Якщо продуктивність праці знизилася, підвищилася плинність кадрів, кращі фахівці подають заяву на звільнення, це говорить про те, що вся система перестала працювати.

Роботодавці мають чотири види стимулів, щоб використовувати їх на роботі:

1. Компенсаційні заохочення можуть включати такі елементи, як підвищення, бонуси, розподіл прибутку, бонуси за підписання та опціони на акції.
2. Стимули для визнання включають такі дії, як подяка працівникам, похвала працівникам або вручення працівникам свідоцтва про досягнення на роботі. Роботодавці можуть запропонувати заохочення за визнання як частину загальної програми визнання працівників компанії. Похвала менеджера - це улюблений стимул працівника.
3. Стимули для винагород включають такі предмети як: подарунки, грошові винагороди, послуги та предмети, такі як подарункові сертифікати. Ці заохочення часто присуджуються разом із заохоченнями, щоб послати працівникам позитивне повідомлення про те, яких внесків та поведінки власник організації хоче бачити більше на робочому місці.
4. Стимули включають такі події, як корпоративні вечірки та святкування, заходи, що оплачуються компанією, сімейні заходи, морозиво, святкування днів народжень, спортивні заходи чи платні групові обіди.

Впровадження ретельно розробленої схеми стимулювання допоможе поліпшити культуру будь-якої організації. Це дасть змогу кожному співробітнику зосередитись на великих цілях, яких має досягти бізнес.

Список використаних джерел

1. Лапето К.І. Система мотивації та стимулювання персоналу - Електронний ресурс – Режим доступу: <https://core.ac.uk/reader/158567443>
2. Виноградська О.С. Інноваційна система оплати праці та стимулювання персоналу – Електронний ресурс – Режим доступу: <https://core.ac.uk/reader/79660945>
3. Родь Л. Мотивація і стимулювання персоналу – Електронний ресурс – Режим доступу: <https://core.ac.uk/reader/60821206>

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

Гаркава В.В., Гриліцька А.В.
Черкаський державний бізнес-коледж

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сучасні ринкові умови ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання, створюють жорстке середовище для ведення своєї діяльності і вимагають організації чіткої системи управління, що дозволить забезпечити розвиток та ефективність діяльності. Основним джерелом прийняття управлінських рішень є звітність підприємств, адже вона є заключним етапом у формуванні результатів господарської діяльності проведеної за відповідний звітний період, тому забезпечення точної інформаційної бази як для зовнішніх так і для внутрішніх користувачів є максимально важливим та актуальним поняттям.

Загалом управлінський облік є важливим для суб'єктів господарювання, адже дозволяє встановити основні цілі, дії для їх досягнення, стратегію, що дозволить отримувати прибуток від діяльності та надасть змогу розширюватись, бути конкурентоспроможними та стабільними в економічному середовищі країни, проте для того аби досягти вищевказаних розвитку подій необхідно повністю аналізувати свою діяльність та робити висновки на його основі, в чому і полягає основна мета створення звітності на підприємстві [1].

Для реалізації ведення обліку та відповідно формування звітності великі та малі підприємства в сучасних умовах розвитку інформаційного середовища, автоматизують

процеси збору, обробки, аналізу інформації котру отримують в процесі діяльності. Проте, через недостатньо якісне забезпечення інформаційними базами, застарілістю програм, що не відповідають сучасним законодавчим нормам, бухгалтери на такому підприємстві не можуть повноцінно здійснювати свою роботу, тому варто визначити систему обробки даних, яка б задовольняла як часткове так і повне застосування програмних продуктів. Найкраща у використанні має шестирівнева обробка інформації [2].

На першому етапі формується організаційна система підприємства, визначається облікова політика, методика документообігу, порядок складання звітності, формування єдиного інформаційного простору.

На другому етапі розробляється система управління підприємством, а саме яким чином відбувається закупка матеріалів та збут продукції, визначається які запаси, малоцінні швидкозношувані предмети, інші матеріальні цінності є в розпорядженні підприємства та яким чином воно їх використовує, яким способом відбувається зв'язок з клієнтською базою та постачальниками, облік на цьому етапі виступає як інструмент упорядкування документів та контролю.

На третьому етапі відбувається облік готівкових та безготівкових операцій, валютних операцій, облік необоротних активів, товарно-матеріальних цінностей, витрат, формування звітності відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, деякі підприємства можуть використовувати у своїй діяльності міжнародні стандарти.

На четвертому етапі здійснюється контроль за виконанням фінансових планів, забезпечення своїх зобов'язань, правильністю використання ресурсів.

На п'ятому етапі проводиться аналіз результатів отриманих в процесі збору інформації про виконання планів та коректності використання ресурсів, чи було досягнуто максимального прибутку від проведеної діяльності.

На шостому, заключному етапі проводиться перевірка сформованих результатів, що були оформлені у звітність, за потреби виправлення помилок та доопрацювання з використанням різноманітних бухгалтерських програм [2].

Забезпечення всіх вищевказаних пунктів змотивує якісніше використовувати автоматизовану систему ведення обліку на підприємстві і відповідно дозволить запобігти помилкам у звітності, створить можливість швидшим та легшим способом здійснювати її формування.

Для того аби звітність стала впливовим інструментом управління підприємства вона повинна бути повною, послідовною, автономною, висвітленою та доступною для внутрішніх і зовнішніх користувачів, завдяки цьому можна виділити шляхи мінімізації витрат та забезпечення рентабельності суб'єкта господарювання, а вдосконалення принципів складання, змісту форм звітності, наявності показників в звітності, а також деталізація деяких з них дозволить отримати більше необхідної інформації для подальшого аналізу та прийняття управлінських рішень [3].

Що стосується покращення управлінської складової обліку, суб'єкт господарювання повинен чітко визначити за які функції він відповідає, як приклад можна виділити таке застосування: обчислення витрат та виробленої продукції, аналіз цих даних та чіткий розподіл яким чином варто було б змінити використання своїх ресурсів, що спричинить отримання кращих результатів. Також варто було б звернути увагу на збільшення чи формування окремих ланок управління, як приклад контроль не за всією бухгалтерією одразу, а за кількістю витрат на виготовлення продукту, обсяг виробленого продукту і на основі даних формувати висновки [4].

Застосовувати стратегічний облік опираючись на ту діяльність яку провадить суб'єкт господарювання – відповідний збір, обробка, аналіз та направлення інформації, що несе в собі фінансовий та нефінансовий характер, управлінському відділу для прийняття стратегічного, управлінського рішення, що скоординує роботу внутрішніх користувачів звітних даних [5].

Отже, головним завданням управлінського обліку є правильне, чітке трактування отриманих звітних даних в результаті провадження своєї діяльності. Для забезпечення даної

мети необхідно покращити автоматизовану систему обліку, підвищувати кваліфікацію своїх працівників, розробляти та розвивати стратегію дій, формувати бізнес-плани, що дозволить калькулювати собівартість виробленого продукту, будувати зрозумілу та функціональну організаційну структуру. Все вищевказане дозволить формувати зрозумілу та повну звітність, провадити здорову діяльність та призведе до розвитку суб'єкта господарювання в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Федоренко Т., Тарашенко В. Роль управлінського обліку та проблеми його впровадження на підприємствах. *XIV Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Обліково-аналітичні і статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці»*. 2018. С. 116-118.
2. Шляхи удосконалення управлінського обліку та звітності на підприємстві. 2016. URL: <https://studfile.net/preview/5200666/page:8/>
3. Варічева Р.В., Бандрабура Д.І. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Моделі розвитку економіки: новітні технології в менеджменті, обліку та фінансах»* Фінансова звітність як інформаційна база при прийнятті управлінських рішень. 2019. С.130-131.
4. Л.П. Рибкова, Е.Ф. Югас Удосконалення управлінського обліку в сучасних умовах. *III Міжнародна науково-практична конференція «Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці»* 2018. С. 252-254.
5. Максимів Ю.В., П'янтничук І.Д. Управлінський облік в реалізації стратегії підприємства. *IX Міжнародна науково-практична конференція «Інновації в обліково-аналітичному забезпеченні та управлінні фінансово-економічною безпекою в умовах діджиталізації»*. 2020. С. 225-227.

Гонтаренко Ю.Д.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ

На різних етапах розвитку цивілізацій і суспільства в цілому здійснювалось управління людьми, задля досягання певних цілей. Так і в сучасному світі успішна діяльність більшої кількості підприємств залежить від стабільного колективу. Такий колектив забезпечує високу продуктивність, вчасне досягнення цілей та може швидко реагувати на певні ситуації і вирішувати проблеми.

Досягти формування такого колективу може допомогти ефективно управління персоналом, яке покладається на керівників організацій. Саме через це управління персоналом по праву можна рахувати однією з найважливіших функцій.

У сучасній літературі подається багато визначень поняттю «управління персоналом». Це зумовлено тим, що різні вчені роблять акцент на різних сторонах, при визначенні поняття. Одні спираються на методах і меті, тобто на організаційній частині управління. Інші ж обирають змістову частину, яка відображає саме функції управління персоналом та його об'єкт.

Якщо ж говорити про загальні визначення, то можна звернути увагу на визначення Волянської-Савчук Л.В., вона наводила такий приклад: «Управління персоналом – цілеспрямована діяльність керівного складу підприємства, підрозділів системи управління персоналом, що включає розробку концепцій і стратегій кадрової політики, принципів і методів управління персоналом з метою підвищення результативності функціонування підприємства в найближчій перспективі» [1:151].

Проаналізувавши інші визначення, можна сказати простіше, що управління персоналом – це отримання, використання та підтримка робочої сили, задля досягнення поставленої мети. Воно є компонентом загальної системи управління.

Хороше визначення цьому наводить Стрехова С.В, «Система управління – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, які відрізняються функціональними цілями, діють автономно, але спрямовані на досягнення загальної мети» [2:225].

Проте управління персоналом на нашу думку є одним із найважчих. Все це обумовлюється тим, що кожна людина унікальна та неповторна, у неї є певні особливості:

психологічні, фізичні, духовні. Ці компоненти формують її поведінку, цілі, мотиви і пріоритети. А завданням хорошого керівника є вивчення та вплив на них так, щоб при цьому не порушити зону комфорту працівника.

Управління персоналом є важливим і безперервним процесом на кожному підприємстві. Не можна повною мірою виконати певні завдання з управління людьми та вважати їх достатніми. Управління персоналом на підприємстві повинно здійснюватися постійно [3:192].

Відповідно до цього виділяють різні етапи управління, які обумовлені різними завданнями і цілями організації, її життєвим циклом тощо. Ми обрали основні з них:

- 1) планування чисельності персоналу, задля забезпечення потреб, які є чи можуть бути в майбутньому;
- 2) підбір та відбір кадрів на певні посади чи процеси;
- 3) адаптація та навчання персоналу;;
- 4) ротація кадрів залежно від здібностей працівників, яка забезпечить їх максимальну продуктивність;
- 5) підготовку резерву кадрів.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що управління персоналом це важливий та складний процес, який вимагає постійного контролю, спостереження та аналізу кожного його компоненту, і результатом якого є досягнення цілей та високих економічних показників компанії.

Список використаних джерел

1. Волянська-Савчук Л.В. Сучасне поняття системи управління персоналом // Л.В. Савчук / Науковий вісник ХДУ. – Вип. 7. – 2014. – С. 149-153
2. Стрехова С.В. Взаємозв'язок і взаємообумовленість елементів системи управління персоналом // С.В. Стрехова / Актуальні проблеми економіки. - №6. – 2012. – С. 225-233
3. Павлова І.І. Теоретичні аспекти управління персоналом на підприємстві // І.І. Павлова / Вчені записки університету «КРОК». – Вип. 33. – 2013. – С. 189-196

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

Гуськов М.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КОРПОРАТИВІЗМ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ. СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ЧИ ПОШУКУ ЗГОДИ

Основною характеристикою відносин соціального корпоративізму є об'єднання всього трудового колективу фірми в єдину корпорацію із загальними цілями для всіх працівників. Розглядаючи організацію як систему, тобто цілісний, взаємопов'язаний і взаємообумовлений організм, джерелом життєдіяльності якого є спільність різнорівневих інтересів різних суб'єктів господарювання можна зробити висновок, що, якщо є спільні інтереси у її елементів (підсистем) - система життєздатна і саморегульована. Немає таких інтересів - система роздирається внутрішніми протиріччями і втрачає свою здатність до саморегуляції, стає нежиттєздатною.

Метою цієї роботи є визначення системи інтересів, пошук їхньої спільності та узгодженості, що служать основою ефективної діяльності товариства.

З огляду на ефективність роботи суб'єкта господарської діяльності в умовах конкурентного середовища корпорація тут не є винятком, а швидше, правилом. Більше того, вся економічна система суспільства та її ефективність складаються з ефективності дії окремих фірм: важко припустити наявність у країні здорової економіки, що складається із збиткових неспроможних підприємств.

Визначальними в системі внутрішньокорпоративних інтересів є відносини власності, яка сама по собі виступає як мотив, спрямований на здійснення дій по її збереженню,

використанню та розвитку. Як показує дійсність, у бізнесі юридичне закріплення титулу власності не гарантує для економічного агента можливості реалізувати його на практиці.

Модель внутрішньокорпоративного розподілу доходів обумовлена можливістю отримання надприбутків особами, які здійснюють неформальний контроль над фінансовими активами. При цьому, величина одержуваного доходу (інсайдерська рента) обумовлена не ступенем ефективності підприємницької діяльності як такої, а ступенем фінансового контролю. Монопольна природа даної вигоди підриває підприємницькі стимули до інвестиційного накопичення та творчу силу бізнесу. Інсайдерська рента витягується завдяки збільшенню експлуатації рядових найманих працівників, скорочення обсягів інвестицій, утиску міноритарних акціонерів.

Поширеними способами порушення прав акціонерів є приховування коштів в офшори шляхом заниження цін і експортної виручки, переведення частини активів у підставні компанії, організація навмисних банкрутств і т.д. Цьому сприяє фінансова непрозорість діяльності компаній. Навіть великі акціонери часто не можуть отримати бюджети та фінансово-економічні звіти компаній, відомості про технічний стан їх активів і плановані інвестиції. Діалектичність позицій суб'єктів внутрішньокорпоративних відносин полягає в тому, що їхні інтереси збігаються в стратегічному плані, тобто в аспекті збільшення суми корпоративних доходів, і суперечать один одному тактично - при розподілі цих доходів.

Як показує дійсність, конфлікти інтересів суб'єктів корпоративних відносин дуже гострі. В умовах економічної нерівності об'єктивно сильніший контрагент має можливість екстенсивно збільшувати прибуток шляхом урізання трудових витрат. Витрати корпорацій на оплату праці найманих працівників щодо одержуваного прибутку зменшуються, а прибуток на гривню оплати відповідно зростає. Чітко простежується пряма залежність між величиною надприбутку і ступенем відособлення економічних інтересів, зростанням внутрішньокорпоративної нерівності.

Корпорації, які погіршують становище персоналу, стикаються з низкою негативних наслідків. Вони втрачають найбільш цінних працівників, падає трудова дисципліна, погіршуються відносини між адміністрацією і трудовим колективом, знижується продуктивність і якість праці, підривається репутація компанії, виникають труднощі з наймом працівників та ін. Однак домінуючі групи готові миритися з цими проблемами, тому що вигоди від погіршення становища трудових колективів дістаються в короткостроковому періоді, а наслідки таких дій наступають в середньо- і довгостроковій перспективі. Даний тип економіки все більше втрачає свою здатність забезпечувати необхідну мотивацію праці, його продуктивність і якість.

У демократичних країнах загальноприйнятним способом вирішення соціальних проблем є договірні відносини, що забезпечують дотримання прав і врахування інтересів різних сторін. При регулюванні трудових відносин велика роль відводиться соціальному партнерству, основними принципами якого є забезпечення рівноправності працівників і роботодавців, свободи підприємництва та соціального захисту найманої праці, досягнення економічної та соціальної ефективності, участі працівників в управлінні, вирішення виникаючих протиріччя шляхом переговорів, досягнення згоди при вирішенні спільних завдань по розвитку виробництва та підвищення ефективності праці.

Важливим аспектом ідеї соціального партнерства є наявність інтегрованої системи законодавства і, що особливо важливо, для розгляду трудових конфліктів необхідна чітка робота судів, налагоджена арбітражна система. Найбільш повно ідеї соціального партнерства розроблені і втілені в життя в теоретичній і практичній діяльності Міжнародної організації праці (МОП). Однак жодна з конвенцій, прийнятих МОП після 1985 р., не ратифікована і не діє в країнах пострадянського простору. Несформованість системи соціального партнерства є однією з основних причин серйозного ослаблення покладеної на неї функції соціальної відповідальності.

Висновок. Результатом відсутності ефективних механізмів виявлення і вирішення протиріччя у відносинах між працею і капіталом є зниження стимулів до зростання

продуктивності праці, інновацій і, в кінцевому підсумку - виникнення загрози соціальній стабільності та сталого економічного розвитку корпорації.

Список використаних джерел

1. Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету міністрів України// Офіційний вісник України. – 2014. - № 42. - Ст. 273.
2. Інформація Спільного представницького органу сторони роботодавців на національному рівні про виконання положень Генеральної угоди про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2010—2012 роки // [електронний ресурс]. – режим доступу. - <http://www.fedmet.org/download/2011.07.17%20rabotodateli%20vipolneniye%20GS.pdf>
3. Узгоджувальні зустрічі – один з дієвих засобів переговорного процесу у прискоренні вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)//[електронний ресурс].- режим доступу. - http://www.nspp.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2280.
4. Удосконалення колективних переговорів і дотримання трудового законодавства в Україні // Праця і зарплата. - №35 (759). – 21 вересня 2017 року.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С. І.

Дегтеренко Е. Г.

Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини

КОММЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙ: ПОКАЗАТЕЛИ І ПРОБЛЕМИ РАЗВИТИЯ

XXI век часто называют эрой информационных технологий. Государства осознали важность технологического превосходства, которое лучше всего достигается через инновационное развитие. В связи с этим актуальной становится проблема преобразования идей в технологию, а технологию, в свою очередь, в источник дохода. Таким образом, не менее важным, чем разработка инноваций, является их продвижение на рынок, то есть, коммерциализация. Этим термином принято называть совокупность мероприятий от выявления перспектив использования новшества до его внедрения на рынок и получения финансового результата.

Тема коммерциализации инноваций является актуальной и нуждается в изучении по следующим причинам. Во-первых, термин «коммерциализация инноваций» впервые встречается в начале XXI века, однако в законодательстве ряда стран (также и в Беларуси) это понятие звучит как «коммерциализация технологий или результатов научно-технической деятельности». Таким образом, важным является определение сути каждого понятия. Во-вторых, нерешенными остаются вопросы финансовой, организационной и нормативно-правовой составляющей коммерциализации инноваций.

Понятия «технология» и «инновация» являются близкими, однако существует и некоторое отличие. Под технологией понимают использование научного знания в практической деятельности. Инновацией, в свою очередь, называют введенный в обращение новый или значительно улучшенный продукт, товар, услугу, систему управления или технологический процесс, новый метод продаж или организационный метод в деловой практике.

Таким образом, коммерциализация технологий – это процесс, с помощью которого результаты научно-исследовательский и опытно-конструкторских разработок переходят в товар или услугу на рынке. А значит, подразумевается использование уже известного научного знания для получения прибыли. Коммерциализация инноваций – это процесс выделения средств на инновации и управление этим процессом, включающим организацию и координацию государственной инновационной деятельности, контроль выделения денежных средств, передачу завершенных разработок в производство и тиражирование инновационной продукции [1].

Чтобы понять, на каком уровне находится коммерциализация инноваций в Республике Беларусь, рассмотрим таблицу 1, в которой приведены данные о результатах патентно-лицензионной деятельности за 2017-2018 гг.

Таблица 1 – Основные итоги патентно-лицензионной деятельности

2017 г.		2018 г.	
Количество объектов, размещенных на бирже интеллектуальной собственности, ед.			
935		673	
Количество зарегистрированных договоров о передаче прав на объекты промышленной собственности, ед.			
771		688	
Поступление денежных средств от коммерциализации результатов научно-технической деятельности, тыс. руб.			
32026		22749	
Внешняя торговля в области прав интеллектуальной собственности, тыс. долл. США			
Экспорт	Импорт	Экспорт	Импорт
29403,7	187510,2	62008,6	206245,8

Проанализировав данные таблицы 1, можно сделать следующие выводы. Все рассмотренные показатели патентно-лицензионной деятельности, кроме объемов экспорта и импорта, в 2018 году показали снижение в сравнении с 2017 годом. Количество объектов, размещенных на бирже интеллектуальной собственности, сократилось на 262 ед., количество зарегистрированных договоров о передаче прав на объекты промышленной собственности уменьшилось на 83 единицы, поступление денежных средств от коммерциализации результатов научно-технической деятельности – на 9277 тыс. руб. Объемы экспорта и импорта в рассматриваемый период показатели рост. Экспорт увеличился на 32604,9 тыс. долл. США, импорт – на 18735,6 тыс. долл. США. В 2017 году доля экспорта в импорте составила 15,7%, в 2018 г. – 30%. Это является положительной динамикой и свидетельствует о том, что национальная экономика становится менее зависимой от иностранных разработок.

С позиции инноватора коммерциализация обычно осуществляется в следующих формах:

- передача прав на пользование интеллектуальной собственностью на основе определенных договорных отношений (лицензионных и безлицензионных);
- организация производства продукции и (или) оказание услуг, в том числе с образованием нового юридического лица или без него [3, 31].

Оценить вклад в экономику определенной деятельности позволяют финансовые результаты данной деятельности.

Рассмотрим таблицу 2, в которой отражены показатели поступления денежных средств от коммерциализации результатов научно-технической деятельности в Республике Беларусь в 2015-2018 гг.

В 2018 году в Беларуси 455 организаций занимались научными разработками и поступление денежных средств от коммерциализаций результатов научно-технической деятельности этих организаций составило 22,749 млн. руб., в 2017 году – 32,026 млн. руб., то есть произошло сокращение поступлений на 29%. На данное сокращение наибольшее влияние оказало уменьшение объемов поступлений по договорам на исследование и разработки, на полезные модели, промышленные образцы, компьютерные программы, селекционные достижения. Больше всего средств (88,8%) поступило в 2018 году от договоров на проведение научных исследований и разработок [4, 166].

Рассмотрев факторы, препятствующие инновациям, которые представлены в статистическом бюллетене «О научной и инновационной деятельности в Республике Беларусь в 2019» [5], можно заключить, что основными из них являются:

Таблица 2 – Показатели поступления денежных средств от коммерциализации результатов научно-технической деятельности, тыс. руб.

Показатели	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.
Денежные средства, всего	24072	32592	32026	22749
в том числе по договорам				
Позволяющим распоряжаться имущественными правами:	5027	4873	3975	2269
на изобретения	391	299	304	671
полезные модели	69	35	879	272
промышленные образцы	1335	299	466	7
ноу-хау	1068	2264	1305	1267
компьютерные программы	1973	1967	731	45
селекционные достижения	191	9	290	7
На инжиниринговые услуги	415	29	20	–
На исследования и разработки	18320	25957	27112	20209
На прочие услуги	311	1733	919	271

– недостаток собственных денежных средств у предприятий и организаций (этот фактор оценили как решающий 669 производственных промышленных организаций, 555 организаций считают этот фактор значимым);

– высокая стоимость нововведений (534 организации расценивают этот фактор как основное препятствие в инновационной деятельности, 734 – считают значимым показателем);

– высокий экономический риск (многие промышленные организации считают невозможным коммерциализацию инноваций в условиях нестабильности функционирования производственно-хозяйственной системы);

– длительные сроки в окупаемости нововведений (385 организаций считают данный фактор решающим, 801 – значимым);

– низкий инновационный потенциал организаций (279 организаций считают данный фактор основным препятствием, 479 – значимым);

– недостаток финансовой поддержки со стороны государства (257 организаций расценивают этот фактор как решающий, 592 организации – как значимый).

Устранение степени влияния данных факторов позволит перейти на новый уровень развития инновационной деятельности и увеличить ее вклад экономику Республики Беларусь.

Список использованной литературы

1. Киселевич, А. И. Коммерциализация инноваций: проблемы функционирования и перспективы развития // Экономические и финансовые механизмы инновационного развития цифровой экономики: сб. науч. ст. в 2 ч. ч.1 / – Минск: Институт бизнеса БГУ, 2019.

2. Указ Президента РБ О коммерциализации результатов научной и научно-технической деятельности, созданных за счет государственных средств 4 февраля 2013 г. № 59. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=p31300059> / – Дата доступа: 21.03.2021.

3. Экономика и управление инновациями: пособие для самостоятельной работы студентов экономических специальностей / авт.-сост.: Н. Н. Козырева, Т. В. Жукова, И. А. Ефименко. – Гомель: учреждение образования «Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации», 2010. – 252 с.

4. О состоянии и перспективах развития науки в Республике Беларусь по итогам 2018 года: Аналитический доклад / под ред. А. Г. Шумилина, В. Г. Гусакова. – Минск: ГУ «БелИСА», 2019. – 280 с.

5. О научной и инновационной деятельности в Республике Беларусь в 2019 году. Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.belstat.gov.by/upload/iblock/456/456f62d66f1339fd8affb44995e1c075.pdf> – Дата доступа: 20.03.2021.

Научный руководитель: к.э.н., доцент Пугачева О. В.

ФЕНОМЕН МИСТЕЦТВА УПРАВЛІННЯ: ПРОБЛЕМА ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СТАТУСУ В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Хоча сферою застосування поняття «мистецтво управління» здебільшого є науково-популярна й навчальна література з менеджменту, проте без нього не обходиться й академічний дискурс управлінської думки. Власне, в останньому не лунають серйозні заперечення щодо цього поняття. Навпаки, воно традиційно ввійшло в тріаду розуміння менеджменту як теорії, практики і мистецтва.

Слід зазначити, що поняттям «мистецтво управління» активно послуговуються такі авторитети в галузі менеджменту, як Г. Кунц, С. О'Доннел, С. Паркінсон, М. Рустомджі, В. Кнорринг та інші дослідники і практики управління. Так Г. Кунц і С. О'Доннел, як зазначено у вступі до їх фундаментальної праці «Управління: системний і ситуаційний аналіз управлінських функцій», «виходять з того, що процес управління – це мистецтво, суть якого полягає в застосуванні науки (основ організованого знання в царині управління) до реальностей будь-якої ситуації» [3, с. 3]. І взагалі, управління, на їх думку, «найважливіше з усіх мистецтв» [3, с. 12].

Для послідовного дотримання критерію точності оперування термінологією сучасного менеджменту вважаємо за доцільне в пропонованій доповіді прояснити й уточнити поняття «мистецтво управління» з огляду на його чітко не визначений термінологічний статус, зокрема дещо розпливчастий зміст, синонімічне вживання замість понять «управлінська культура», «управлінська технологія», «управлінська техніка», «управлінська майстерність» тощо.

Уже навіть побіжний аналіз цього поняття в науково-дидактичному дискурсі з питань управління виявляє термінологічну незакріпленість його змісту, наявність значної кількості тлумачень. Скажімо, у книзі А. Г. Хоронжого [4], котра містить окремий розділ для висвітлення феномену мистецтва управління, цим поняттям названо: 1) «творче, майстерне вміння керувати персоналом» [4, с. 6]; 2) «досконале вміння суб'єкта управління вилити на його об'єкт»; 3) «вміння працювати через інших людей, а не лише виконувати роботу самому»; 4) вміння «думати, передбачувати, планувати, організовувати і оцінювати результати діяльності» [4, с. 69]. Також індикаторами і водночас джерелами мистецтва управління А. Г. Хоронжий вважає ще низку вмінь керівника, як-от: відчуття морального духу в колективі, спілкування з працівниками, досягнення взаєморозуміння з підлеглими, здійснювання продуманого керівництва, зацікавлення потребами й інтересами працівників, поліпшування (вдосконалювання) керівництва та інші.

Найчастіше про мистецтво управління йдеться тоді, коли керівнику доводиться приймати рішення на основі інтуїції, досвіду в конкретних ситуаціях. За словами В. Кнорринга, «мистецтво управління – здатність людини приймати нетривіальні рішення в умовах дефіциту інформації і часу». Тому саме «творчі пошуки оптимального, нетривіального рішення надають управлінню характерних рис мистецтва» [2].

Отже, в основу визначення мистецтва управління зазвичай кладуть комплекс знань, умінь, компетентностей керівника.

Проте нам більше імпонує своєю змістовою єдністю і обґрунтовуваністю тлумачення поняття «мистецтво управління», яке пропонує А. В. Шегда. Атрибутивною ознакою феномену мистецтва управління він вважає поєднання об'єктивного та індивідуального в діяльності керівника. Своє бачення цього феномену А. В. Шегда аргументує так: «Найважливішу роль в ефективній діяльності менеджера відіграє мистецтво управління, що поєднує в собі об'єктивне та індивідуальне в його діяльності й підкоряється законам творчості. <...> Люди, які працюють в організаціях і з організаціями, – це головний фактор, урахування якого вимагає не лише використання наукового підходу, а й мистецтва його використання в конкретних ситуаціях. Адже кожний працівник має свій особливий характер, свою систему цінностей та мотивів до праці тощо. <...> Такий підхід дає змогу поєднати теорію і мистецтво

управління в єдиний процес, який вимагає не лише постійного поповнення наукових знань, а й розвитку особистих рис менеджерів, їхньої здатності використовувати знання в практичній роботі» [5, с. 31].

З таких уявлень про мистецтво управління, поширених у теоріях соціального управління й менеджменту, можна зробити висновок про очевидну спорідненість цього поняття з терміном «управлінська культура», однак не про їх взаємозамінюваність.

На наш погляд, мистецтво управління органічно входить у поняття управлінської культури, яка є більшим за змістовим обсягом і компонентним складом явищем. Ще одним аргументом на користь такого твердження може слугувати те, що мистецтво управління з-поміж усього іншого являє собою «сукупність прикладів, зразків або еталонів умілого розв'язання управлінських проблем на різних рівнях» [5, с. 677].

На основі цих та інших (близьких до них) визначень мистецтва управління можемо констатувати найголовніші його маркери – розпізнавальні ознаки (мітки, сигнали). До них ми будемо відносити ознаки, які характеризують сам процес виконання управлінських дій і ведуть до його якісного результату. Це:

- 1) майстерність (вправне, уміле, досвідчене виконання дій);
- 2) творчість (виконання–творення нового, розвиток, примноження вже існуючого, нестандартне розв'язання управлінських та інших проблем);
- 3) досконалість (таке виконання дій, яке відповідає необхідному (бажаному) ступеню довершеності);
- 4) взірцевість (виконання дій, що варте наслідування, слугує зразком, еталоном, мірилом).

Беручи до уваги вказані ознаки мистецтва управління ми пропонуємо називати цим поняттям досконале, взірцеве виконання управлінських дій, що досягається завдяки майстерності і творчості керівника.

Варто зазначити, що досягнення успіху в менеджменті сьогодні якраз і пов'язують з управлінням як мистецтвом, а саме діями керівника, котрі, як слушно пише О. С. Виханський, відомий фахівець у сфері економіки й менеджменту, «повинні бути, радше, мистецтвом, відрізнятися оригінальністю і навіть унікальністю, т. т. втілюватися найчастіше “по-іншому”» [1, с. 33 – 40].

З таких уявлень щодо мистецтва менеджменту як майстерного, творчого, досконалого, взірцевого володіння вміннями управляти висновується теза про нерозривну єдність управлінського мистецтва і управлінської культури, про залежність останньої від першого і навпаки.

Мистецтво управління виростає із синтезу економіки, кібернетики, теорії інформації, права, політики, соціології, філософії, психології, логіки, риторики, етики, естетики, а також з глибокого знання і розуміння об'єкта й суб'єкта управління, сутності управлінських процесів, механізмів управлінського впливу, принципів та методів менеджменту, і, таким чином, становить собою інтегральну компетентність менеджера.

Список використаних джерел

1. Виханський О. С. Концептуальное изменение бизнес-образования // Проблемы теории и практики управления. 2014. №10. С. 33 – 40.
2. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления: учебник для вузов по спец. «Менеджмент». – 3-е изд. URL: <http://ligis.ru/librari/2790.htm>
3. Кунц Г., О'Доннел С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / пер. с англ.; общ. ред. и предисловие акад. Д. М. Гвишиани. URL: library.asue.am/open/4892.pdf
4. Хоронжий А. Г. Основы социального управления: курс лекций: навч. посіб. Львів: Магнолія плюс, 2006. 220 с.
5. Шегда А. В. Менеджмент: підручник. К.: Знання, 2004. 687 с.

Науковий керівник: к.е.н., доц. Богуславська С. І.

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

Управління людськими ресурсами – це головна функція будь-якої організації.

Однак, безпосереднє ставлення категорії «людські ресурси» (англ. «human resources») сталося приблизно у 70 рр. ХХ ст., що супроводжувалося переосмисленням місця і ролі людини в процесі виробництва, економічного розвитку держави, а відповідно до цього й руйнуванням чергової парадигми менеджменту («управління персоналом»). Причиною цього стала третя індустріальна революція («цифрова»), яка скерувала розвиток суспільства у бік саме наукоємних виробництв, які у другій половині ХХ ст. зробили наступний неабиякий стрибок у науково-технічному прогресі, використанні інформаційно-комунікаційних технологій.

А відповідно це можна вважати можливим за рахунок нагромадження та щоденного використання вже накопичених знань, свою чергу це зміцнює позиції людини як носія цих знань та того, хто їх може продукувати. Підтвердженням цього є значна популярність з кінця 60-х рр. школи «людського капіталу» (Т. Шульц та Г. Беккера).

Людські ресурси представляють собою унікальну категорію в економіці, яка допомагають знищенню вже наявних шаблонів та діалектиці сучасних, формуванню нових наукових гіпотез та пошуку практик, які б надавали здатність найбільш повно застосовувати та розвивати ці ресурси [2, 2].

У межах концепції управління людськими ресурсами працівники, тобто персонал прирівнюються з основним капіталом; затрати на нього розглядають як довготермінові інвестиції; кадрове планування перетинається з виробничим, а персонал стає об'єктами корпоративних стратегій. Активно запроваджують групову організацію праці, через що роблять важливість на створенні команди, на розвитку вмінь людей і формуванні корпоративної культури. Кадрові служби приймають рішення щодо організаційних й аналітичних питань, а також дають підтримку лінійним керівникам, щоб полегшити пристосування працівників у компанії. У концепції людських стосунків запевняють, що людина сьогодні має прагнення, по-перше, до способу існування в соціальному зв'язку з навколишнім середовищем і, по-друге, як частина цього – до економічної функції, що необхідна групі й поважається нею. Отже, управління людськими ресурсами спрямовується на розв'язання виключно нових, довготермінових завдань, на покращення економічної та соціальної ефективності роботи організації, підтримку її балансу із зовнішнім середовищем.

Управління людськими ресурсами має одне з найголовніших значень для успіху організації, тому що людський капітал має певні властивості, які роблять його цінним. З погляду бізнес-стратегії організація може домогтися успіху, якщо вона буде мати стійкі конкурентні переваги і може утримувати цю перевагу протягом тривалого часу. Отже, можна зробити висновок, що організації потрібні такі ресурси, які забезпечать їх такою перевагою. Людські ресурси мають ці необхідні якості:

– людські ресурси цінні. Висококваліфіковані робітники забезпечують потрібними послугами, оскільки вони виконують безліч важливих функцій;

– людські ресурси дуже рідкісні, тому що не часто можна знайти людину з високим рівнем потрібних знань та навичок. Організація може витратити багато часу на пошуки талановитого і компетентного менеджера (керівника) або техника (лаборанта);

– людські ресурси не можливо скопіювати. Для того, щоб зімітувати людські ресурси у високопродуктивного конкурента вам доведеться з'ясувати які саме співробітники забезпечують перевагу і як саме вони це роблять. Тоді вам потрібно буде наймати людей, які зможуть зробити з точністю таку ж річ і налаштувати системи, які надають можливість цим людям наслідувати вашого конкурента;

– людські ресурси не мають хороших замісників. Якщо люди добре навчені й високо мотивовані, вони прагнуть розвивати свої вміння та дбають про клієнтів. Важко уявити собі інший ресурс, який може відповідати зацікавленому і талановитому працівникові.

Управління людськими ресурсами можна охарактеризувати як стратегічний і цілісний підходи до управління найціннішими активами організації, а саме персоналом, який індивідуально і колективно робить вагомий внесок у досягнення організаційних цілей і завдань. Тому неординарність людських ресурсів полягає в наступному:

– люди наділені інтелектом, тому кожна їхня реакція на зовнішній вплив є емоційно-осмисленою, наслідком цього процес взаємодії між працівником та організацією є двостороннім;

– люди здатні до постійного вдосконалення та розвитку, і саме це є важливим джерелом для підвищення ефективності функціонування організації;

– трудове життя людини в сьогоdnішньому суспільстві припадає на період 30–50 років, тому стосунки між працівниками та організацією мають довгостроковий характер.

Людина не лише найважливіший елемент виробничого процесу на підприємстві, а й вона є найголовнішим ресурсом стратегії компанії в конкурентній боротьбі. Неможливо отримати високоефективну виконану роботу без гарно підготовленого персоналу, навіть, маючи, хороші ідеї, теперішні технології та сприятливі зовнішні умови. Після цього управління людськими ресурсами довелося прийняти радикальні зміни. Тепер новий погляд на робочу силу формується не як один із найвагоміших ресурсів економіки, а як на «людський капітал». Це форма вияву продуктивних сил людини, які відносяться до системи соціально орієнтованої змішаної економіки як основний фактор виробництва. Саме цей новий вид капіталу утворює потенціал людини, тобто сукупність того, що людина може застосовувати для досягнення цілей і задоволення певних потреб. Сьогодні людей трактують уже не як робочі кадри, а як саме людські ресурси, їхня цінність як фактора успіху зростає з кожним днем. Поступово утворилася система управління людськими ресурсами, що витісняє стару систему управління кадрами. Її метою є відігравання вирішальної ролі у забезпеченні умов конкурентоспроможності і довгострокового розвитку організації. Ця система базується на концепції людських ресурсів, що визначає необхідність капіталовкладень в їхні формування і розвиток.

Отже, можна зробити висновок, що управління людськими ресурсами є вагомим складником управління в організації. Його складністю є те, що людям потрібен особливий підхід і метод управління, тому що за своїм характером вони відрізняються від інших ресурсів. Своєрідність людських ресурсів виражена в тому, що, по-перше, люди мають інтелект, і їхня реакція на управління може бути емоційною, обміркованою, а не просто механічною, і саме це означає, що процес взаємовідносин є двостороннім; по-друге, люди завжди намагаються вдосконалюватися і розвиватися в різних галузях; по-третє, взаємовідносини базуються на довгостроковій основі; по-четверте, робітники приходять в організацію усвідомлено, і при цьому мають певні цілі і мотиви [1, 9].

Список використаних джерел

1. Зайченко О. І., Кузнецова В. І. Управління людськими ресурсами: навч. пос. /за наук. ред. О. І. Зайченко. – Івано-Франківськ, «Лілея НВ», – 2015. – С. 8-12
2. Лаптев В. І., Іванова О. Ю. Людські Ресурси – Фактори виробництва або інвестиції у майбутнє – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua>

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ЗА УМОВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Головним завданням забезпечення стійкого розвитку економіки є адаптація до умов, які постійно змінюються. Дослідження особливостей впливу невизначеності у процесі прийняття рішень управлінського характеру є актуальною задачею вітчизняної економіки.

На сьогодні у зовнішньому нестабільному середовищі невизначеність та ризик є невід'ємними частинами підприємницької діяльності. Не можливо здійснити точні прогнозування змін розвитку основних ринкових факторів, які безпосередньо впливають на діяння бізнес-структури.

У нашій державі невизначеність у прийнятті рішень виникає через розвиток трансформаційних процесів та реструктуризацію економіки. Ці дії обтяжують умови їх функціонування для організацій та підприємств. У зв'язку з цим необхідно використовувати нові, більш ефективні підходи до прийняття управлінських рішень.

Що ж таке управлінські рішення в умовах невизначеності? Це результат прогнозування, аналізу, вибору альтернатив в умовах часткової або повної відсутності інформації, оптимізації та економічного обґрунтування.

Набір заходів та прийомів з метою відображення господарської ситуації в показниках, економічного характеру, прибутковості, витрат, доходу та збитковості господарського суб'єкта називається економічною оцінкою рішення в умовах невизначеності.

Головною вимогою на початковій стадії підготовки управлінських рішень є з'ясування критеріїв ефективності. Критерії ефективності – це мірила, що дозволяють оцінювати та вибирати кращі варіанти рішень із купи допустимих альтернатив [1]. Однією із складних проблем практики управління, яка пов'язана з трансформуванням цілей в вимірні величини, являється формування критеріїв ефективності. За допомогою залучення експертів вирішуються подібні проблеми.

Виділяють дві сфери практичного використання критеріїв ефективності:

1. для оцінки минулого (фактично докочаних подій), наприклад, для вимірювання рівня ефективності діяльності підприємства і його структурних підрозділів;
2. в процесі прийняття рішень для оцінки майбутніх результатів, як правило, вибору кращого варіанту рішення з ряду альтернативних.

В обох випадках вживання критерію ефективності має відмінні рими та загальну частину. Загальна частина пов'язана з критеріями ефективності як мірлами відносин та властивостей в системі, а також з вимогами орієнтування на кінцеві цілі даного підприємства або організації. Щоб оцінити майбутнє, потрібно врахувати в процесі складання критеріїв ефективності дві особливості результатів при розробці управлінського рішення: різноманітність припустимих альтернатив розвитку у просторі та інформаційну невизначеність [2].

Можна визначити дві закономірності:

1. зміна інформаційного потенціалу в часі;
2. збільшення різноманітності внаслідок зростання прогнозного періоду.

Основні принципи формування критеріїв ефективності:

1. формування обмежень та систем критеріїв має відповідати послідовному зменшенню невизначеності;
2. для вирішення пріоритетних проблем в умовах системної кризи, необхідна система критеріїв та обмежень;
3. формування критерію ефективності повинно відповідати місії організації або підприємства та його кінцевій меті, а також відповідним цільовим нормам;
4. принцип органічного будовання систем критеріїв ефективності та обмежень.

Умови та вимоги до побудови критеріїв ефективності:

- критерії ефективності повинні бути кількісними;
- критерії ефективності повинні визначатися з точністю, без великих часових витрат;
- критерії ефективності повинні відображати головні сторони функціонування обраної системи;
- критерії ефективності повинні мати реальний фізичний зміст;
- критерії ефективності повинні відображати точний алгоритм, вказуючи чіткі дії при вирішенні будь-яких питань;
- побудувати формальну модель, яка буде виражати взаємодію між існуючими обмеженнями та критеріями ефективності.

Одним із методів побудови критеріїв є те, що частину параметрів системи, що відповідає за поліпшення, зараховують до чисельника, а решту, що відповідають за зменшення – до знаменника. Отриманий результат і буде розглядатися у ролі критерію ефективності:

$$KE = P/B \rightarrow \max, \text{де}$$

P – отриманий результат;

B – витрати ресурсів, пов'язаних з отриманням результатів [3].

Цей показник потрібно вживати в сукупності з системою обмежень, з метою забезпечити реальність та достовірність показника. Якщо використовувати цей метод формування критеріїв ефективності, то здійснюється принцип зіставлення. У результаті цього принципу оцінюється ефективність, внаслідок чого, система трансформує витрати в результати та стрімко досягає поставлених цілей.

Список використаної літератури

1. Марченко О.М., Томаневич Л.М. Теорія організації : навч. посіб. Львів : держ. ун-т внутр. справ, 2015. 359 с.
2. Ігнат'єва І.А., Гарафонова О.І. Корпоративне управління : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 600 с.
3. Гаркуша Н.М., Цуканова О.В., Горошанська О.О. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2012. 591 с.

Науковий керівник: к.е.н. Кравченко О.О.

Коваль Д.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Сучасна глобалізація світових економік привела до появи великих можливостей на даному новому ринку, так і до нових загроз, а також до зростання конкуренції. Для найбільш розвинених держав знання та інформація у все більшій мірі стають ключовими компонентами, які складають їх добробут. Поширення глобальних ринків, заснованих на інформації, створило унікальне середовище для прийняття рішень.

При цьому під терміном «прийняття рішень» прийнято розуміти безліч видів різної діяльності, таких як: з'ясування цінностей і цілей акціонерів, визначення та структуризація проблеми, пропозиція варіантів, визначення можливих наслідків та ключових факторів невизначеності, оцінка варіантів і безумовно вибір та здійснення лінії поведінки.

У наш час бізнес-середовище характеризується високим рівнем конкуренції, значно зростає цінність інформації як стратегічного ресурсу для забезпечення життєдіяльності організацій. Стратегічні та оперативні рішення все частіше приймаються більш децентралізовано, часто групами осіб, які можуть перебувати в різних частинах світу. Це здійснюється в процесі переробки великого обсягу інформації та обмеженого часу. При таких надзвичайно напружених умовах менеджерам різного рівня управління доводиться приймати найрізноманітніші рішення, від цілком структурованих до майже абсолютно не

структурованих. Структуровані рішення - це повторювані, відповідні заведеним порядком вирішення, для прийняття яких суб'єктом господарської діяльності розроблена певна процедура, в той час як неструктуровані рішення, навпаки, не відповідають заведеним порядкам і часто навіть унікальні. Наприклад, рішення на рівні знань (оцінка нових ідей, що стосуються товарів і послуг, а також передача і поширення знань всередині організації) в більшій чи меншій мірі не структуровані і часто є джерелом відкритій, систематизації та інтеграції нових знань в бізнесі. Для прийняття таких рішень немає ніякої заздалегідь узгодженої процедури, й особи, які приймають це рішення, керуються особистими судженнями, оцінкам, а інколи навіть інтуїцією.

Прийняття рішень є найважливішою функцією менеджменту, яка є базисом практично всіх функціональних областей бізнесу. Надалі рішення засновані на систематичній аргументації і точної інформації, частіше за все мають в позитивний результат і, в кінці кінців, роблять великий внесок в конкурентну перевагу суб'єктів господарської діяльності. Потреба в ефективності і результативності прийнятих рішень є також ключовим фактором, що визначає пошук інформації та розробку технологій підтримки ланцюжка процесів, що мають місце в прийнятті рішень. Саме необхідність приймати рішення в обмежений час, а також потреба в координації та поліпшенні деяких аспектів цієї процедури дали поштовх розвитку цілому ряду технологій, що полегшують прийняття рішень, починаючи від баз даних та інформаційних послуг в режимі онлайн, до систем підтримки прийняття рішень і програм штучного інтелекту.

У наш час розроблений цілий ряд інформаційних систем, які здатні надавати істотну допомогу при прийнятті рішень різних типів і рівнів. Зокрема, системи зберігання даних і планування ресурсів підприємства (ERP) які допомагають уніфікувати інформацію і колективно користуватися нею для прийняття структурованих рішень на рівні операцій. При прийнятті в тій або іншій мірі неструктурованих рішень на рівні знань комп'ютерні технології вилучення даних і штучного інтелекту допомагають розробити моделі і тенденції, які мають місце в бізнес-процесах. Управлінські інформаційні системи (MIS) і деякі системи підтримки рішень (DSS) допомагають перетворювати великі обсяги заплутаних даних і приймати структуровані рішення в сфері управлінського контролю. У той час як адміністративні системи підтримки, а також деякі системи типу (DSS) надають підтримку в прийнятті неструктурованих рішень стратегічного рівня. Варто зазначити, що електронна комерція, значно прискорила здійснення операцій в бізнесі, а для споживачів спростила вибір цін і якості продукції, робіт та послуг компаній світового рівня.

Таким чином, широке застосування інформаційних технологій підтримки прийняття управлінських рішень в сучасному бізнесі відображає здатність багатьох з них надавати ексклюзивну допомогу на різних етапах процедури прийняття рішень. Існує велика кількість категорій інформаційних систем, кожна з яких найкращим чином підходить для прийняття рішень певних типів і рівнів, а також для індивідуального або групового середовища. Зокрема, для операційних, структурованих рішень (системи планування ресурсів підприємства і сховища даних) основними є системами обробки операцій (TPS), які здатні обробляти тисячі звичайних операцій, що відбуваються кожен день в більшості бізнес-структур (таких як: продажі, проведені і отримані платежі, відвантаження й отримання обладнання, нарахування заробітної плати, оновлення записів і документів відповідно до нових даних, отриманих за підсумками угод, а також формування коротких звітів).

На базі систем TPS будується система планування ресурсів підприємства (ERP), що представляє собою інтеграцію безлічі модулів TPS, розроблених для виконання більшості функцій бізнес-організації. Перевагою ERP є інтегрованість модулів за рахунок наявності загальної безлічі визначень і єдиної бази даних. Крім того, ця система дозволяє здійснювати проектування модулів таким чином, щоб відображати спосіб ведення бізнесу, заснований на конкретному вартісному ланцюжку, який визначає роботу функціональних департаментів. Ще однією технологією підтримки прийняття рішень, побудованої на базі TPS, є сховище даних, що містять найсвіжішу об'єднану інформацію з усіх функціональних підрозділів, а також вельми зручні до використання запити і інструменти аналізу. При цьому дані збираються в

базу з різних функціональних TPS систем, а також із зовнішніх джерел. Це дозволяє виділеним користувачам отримувати і аналізувати їх, не звертаючись до першоджерел. Для неструктурованих рішень на рівні знань застосовуються більш гнучкі, адаптивні та інтерактивні інформаційні технології. Так, системи аналізу даних являють собою просунутий аналітичний метод для виявлення невеликих фрагментів інформації серед величезного обсягу даних, що міститься в сховище даних. Аналіз даних робиться за допомогою дерев рішень, нейронних мереж, а також статистичних та математичних методів для визначення моделей, кореляцій або трендів у великих обсягах даних. Суб'єкти господарської діяльності використовують його для сегментації ринку, оцінки надійності клієнтів, виявлення шахрайства, безпосереднього й інтерактивного маркетингу, аналізу конкурентного середовища, тощо.

Застосування штучного інтелекту (експертних систем і нейронних мереж) засновано на ряді методів, що наслідують діям людини. Експертні системи (MOSA, MYCIN, CATS, ACE і деякі інші) імітують логіку прийняття рішень експертом-людиною, а нейронні мережі використовують статистичний аналіз для розпізнавання образів і мають здатність до адаптивного навчання. Нейронні мережі розширюють базу знань організації, вказуючи способи вирішення специфічних проблем, занадто громіздких і складних для вирішення людиною за короткий час. Системи підтримки груп (GSS) являють собою особливу технологію забезпечення ефективних рішень, прийнятих групою осіб. Програмне забезпечення таких систем містить інструменти, розроблені для підтримки процесів генерування групових ідей, їх систематизації та визначення пріоритетності. Більш сучасні версії цих інструментів дозволяють брати участь в обговоренні за допомогою віддаленого доступу через Всесвітню павутину або через локальну мережу. Для рішень на рівні середньої ланки управління використовуються менеджерські інформаційні системи (MIS) і системи підтримки прийняття рішень (DSS), які надають агреговані дані, що забезпечують підтримку прийняття порівняно структурованих рішень. DSS - інтерактивні та гнучкі системи, які реагують на введення даних користувачами, здатні вносити ясність у можливі альтернативи і оцінювати їх. Одним з популярних видів цих систем є генератор фінансових звітів, який дозволяє менеджерам планувати різні елементи фінансових звітів майбутньої діяльності, використовуючи аналіз «що, якщо». Крім того, вони можуть застосовуватися для планування виробничих можливостей, а також для визначення загальної продуктивності при заданих вихідних величинах.

Для неструктурованих рішень на стратегічному рівні використовуються системи підтримки прийняття рішень (DSS) та системи підтримки для вищого керівництва (ESS). Системи ESS створюють більш узагальнене комп'ютерне і комунікаційне середовище для топ-менеджменту. Вони надають свіжу інформацію про зовнішні умови бізнесу, а також внутрішню інформацію в агрегованому вигляді. У цих системах зазвичай використовуються зберігання даних про поточний стан, методи комунікаційних ліній і графічного відображення інформації. У той же час ці системи дозволяють отримувати вищому керівництву більш детальну інформацію з тих питань, які їх особливо цікавлять.

Огляд літературних даних дозволяє зробити висновок про те, що подальший розвиток інформаційних технологій в сфері підтримки прийняття управлінських рішень буде направлено на більш ретельний аналіз даних, а також визначення потенційних проблем і перспектив розвитку суб'єктів господарської діяльності в умовах стохастичної економіки. В подальшому, в зв'язку з ростом складності управління соціально-економічними системами, акцент використання інформаційних технологій вже в найближчому майбутньому зміститься від знаходження оптимального рішення до більш творчого підходу щодо визначення проблем та генерування альтернатив, які дозволяють нарощувати цінність організації. Інформаційним системам доведеться стати більш гнучкими, високоінтелектуальними, здатними адаптуватися до мінливих потреб динамічного середовища бізнесу.

Список використаних джерел

1. Martin, E.W., Brown, C.V., DeHayes, D.W., Hoffer, J. A. and Perkins, W.C. (2011) «Managing Information Technology: What Managers Need to Know», Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
2. Nunamaker, J.F., Dennis, A. R., Valacich, J. S., Vogel, D. R. and George, J. F. (2009) «Electronic meeting system to support group work», Communications of the ACM 34 (July): 40-61.
3. Schwartz, E.I. and Treece, J.B. (2012). «Smart programs go to work», Business Week 12 (March): 97-105.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

Куценко О.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

НЕОБХІДНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Вступ. Здоров'я є найціннішим багатством для людини. Згідно з визначення, здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. У випадках, коли людям не вдається підтримувати своє здоров'я в належному стані самостійно, вони звертаються за допомогою до закладу охорони здоров'я та користуються медичними послугами. Надання закладом охорони здоров'я медичних послуг на належному рівні забезпечує залучення нових та утримання постійних клієнтів, а також дає можливість досягнути успіху в умовах ринкових відносин.

Для того, щоб пацієнт був задоволений, необхідно оцінювати і контролювати якість наданих йому медичних послуг. Однак, процес контролю якості надання медичних послуг є не простим завданням, тому що:

- Медичні послуги мають певні особливості, а саме: неосяжність, суб'єктивний характер, тісний зв'язок з споживачем, не прогнозованість потреби в ній, протяжність медичної допомоги в часі, індивідуальність, підвищені вимоги з боку держави до якості і до суб'єкта надання;

- Основним методом оцінки якості надання медичних послуг є експертний метод.

На жаль, в Україні в даний час регулювання надання медичних послуг здійснюється в основному на базі регламентуючих наказів, розпоряджень [1:1]. Чіткої законодавчої бази, яка б регулювала дане питання, не існує.

У зв'язку з цим на сьогодні гостро постають питання пов'язані з розробкою нових принципів і підходів для оцінки якості надання медичних послуг.

Мета дослідження.

- Обґрунтувати необхідність контролю за якістю медичних послуг;
- Дослідити системи контролю якості надання медичних послуг;
- Проаналізувати діючі процедури організації контролю якості надання медичних послуг в закладі охорони здоров'я.

Результати та їх обговорення. Сьогодні система охорони здоров'я України перебуває на етапі реформування, а це означає що зростає потреба у підвищенні якості медичної допомоги. Держава гарантує пацієнтам медичне обслуговування достатньої якості. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 № 2168 – VIII визначає основні принципи програми медичних гарантій, один із яких – зберігати і відновлювати здоров'я населення завдяки медичним послугам.

Якість медичної допомоги – це надання медичної допомоги та проведення інших заходів щодо організації надання закладами охорони здоров'я медичної допомоги відповідно до стандартів у сфері охорони здоров'я (наказ МОЗ «Про порядок контролю якості медичної допомоги» від 28.09.2012 №752).

Згідно з Порядком № 752 контроль якості наданої медичної допомоги проводиться у випадках смерті пацієнтів, первинному виходу на інвалідність осіб працездатного віку,

розбіжності встановлених діагнозів, недотримання закладами охорони здоров'я стандартів медичної допомоги, клінічних протоколів тощо.

Види контролю якості медичної допомоги можна розділити на два види:

- Внутрішній контроль - здійснюється керівництвом ЗОЗ або медичною радою медичного закладу;

- Зовнішній контроль – здійснюється органами державної виконавчої влади.

За законодавством України до складових частин контролю якості медичної допомоги належать:

- Структура
- Процес та результати медичної допомоги
- Організація надання медичної допомоги
- Контроль за реалізацією управлінських рішень
- Відповідність кваліфікаційним вимогам медичних працівників
- Вивчення думки пацієнтів щодо наданої медичної допомоги
- Забезпечення прав на безпеку пацієнтів під час надання їм медичної допомоги.

Одним з важливих інструментів контролю якості медичної допомоги є індикатори

Індикатори показують такі показники роботи лікувальної установи, як безпека пацієнтів і медичних працівників, ефективність та результативність лікувально-профілактичних заходів, а також враження самих пацієнтів від обслуговування.

Індикатори якості, як інструмент для вимірювання досягнутого рівня якості медичної допомоги, розробляються та обчислюються відповідно до Методики розробки системи індикаторів якості медичної допомоги, затвердженої наказом МОЗ України від 28.09.2012 р. №751, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 29 листопада 2012 року за № 2002/22314.

Визначеними законодавством функціями індикаторів контролю якості надання медичних послуг є:

- оцінювання за кількісними та якісними показниками якості надання медичних послуг у ЗОЗ;

- допомога в прийнятті управлінських рішень;
- визначення та підтвердження ефективності чи неефективності вжитих заходів тощо;
- уникнення витрат та вживання клінічних заходів, які не матимуть очікуваної результативності;

- аналіз відповідності рівня медичної допомоги затвердженим стандартам та медичним протоколам;

Для керівника медичного закладу використання індикаторів дає можливість порівняти основні показники ефективності роботи, виявити проблеми та недоліки, розробити систему поліпшення якості догляду за пацієнтами.

Отже, проаналізувавши доступні джерела інформації можна зробити висновки, що якість медичних послуг в першу чергу залежить від самої системи охорони здоров'я, що функціонує в державі. Держава має виступати гарантом якості наданих медичних послуг. Відповідно повинна бути організована ефективна діяльність системи охорони здоров'я.

Важливу роль у цьому питанні матимуть саме медичні стандарти. Обов'язковим аспектом функціонування якісної медичної допомоги мають бути чітко визначені вимоги як до медичних працівників, так і до медичного закладу в цілому.

Список використаних джерел

1. Тези доповіді Міжнародна науково-практична конференція «Управління якістю в освіті та промисловості: досвід, проблеми та перспективи»/Чабан О.П., Бойко О.В./ «Розроблення методики оцінювання рівня якості медичних послуг» м. Львів. 22-24 травня 2013.

2. Вороненко Ю. В., Гойда Н. Г., Горачук В. В. Самооцінювання як складова підготовки системи управління якістю медичної допомоги закладу охорони здоров'я до сертифікації на відповідність ДСТУ ISO 9001:2009. Український медичний часопис. 2014. № 2.

3. Заков О.Л. Сучасні підходи до визначення змісту поняття «Якість медичної допомоги». Охорона здоров'я України . 2007. № 3–4.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ДОХІДНІСТЮ (ПРИБУТКОВІСТЮ) СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розвиток ринкової економіки вимагає від українських підприємств раціонального та економічно обґрунтованого підходу до планування їх діяльності, визначення стратегії збільшення доходів, аналізу та оцінки отриманих результатів. Однією із найважливіших складових стратегії фінансової політики суб'єкта господарювання є максимізація обсягів його доходу. Категорія доходу є однією із найскладніших в економічній науці. Ця дефініція залишається однією із найбільш суперечливих сьогодні, що вимагає її поглиблення та уточнення. Дохід відіграє провідну роль у фінансовому механізмі управління соціально-економічним розвитком. Розгляд стратегічних підходів до управління доходами підприємства та визначення важливості забезпечення високої ефективності системи контролю доходів підприємств є необхідним у науковій і прикладній площинах [1, с.55].

Різні аспекти функціонування сучасних підприємств досліджують у своїх працях такі науковці, як Зачосова Н.В. [2], Занора В.О. [3], Куценко Д.М. [4], Коваль О.В. [5], Коваленко А.О. [6] та інші. Однак, тематика формування та ефективного використання суб'єктами господарювання різних видів економічної діяльності своїх доходів – продовжує залишатись актуальною.

Дохід підприємства – це всі кошти, які отримані за певний період часу, а прибуток – різниця між витратами і доходами [7, с.190]. У процесі підприємницької діяльності чистий дохід є відображенням прибутку, який створений у сфері виробництва та послуг. Готова продукція вважається підсумком поєднання факторів виробництва і діяльності господарюючих суб'єктів, що за умови реалізації споживачу стає товаром.

Вартість живої праці можна поділити на дві частини. До першої належить заробітна плата тих працівників, які беруть участь у процесі виробництва продукції. Її розмір визначається за допомогою багатьох факторів необхідності відтворення робочої сили. У даному значенні для підприємця вона несе частину витрат по виробництву продукції. До другої частини знову зробленої ціни належить чистий дохід, який може реалізуватися лише в результаті продажу продукції; завдяки цьому визначається її користь для суспільства.

Основою стратегічного управління доходами підприємств є стратегія їх розвитку. Процес вибору стратегії розвитку доходів повинен базуватися на попередній розробці конкретних стратегічних альтернатив. Постійним пріоритетом у встановленні цілей промислового підприємства, яке стратегічно орієнтоване на стійку конкурентоспроможність, є досягнення та підтримка певного допустимого порогового рівня доходу, нижче якого його не слід знижувати. Підхід до управління доходами сформульований, щоб зосередити зусилля всіх учасників на створенні продуктів більшої вартості при фіксованих або навіть менших витратах [7, с.191].

У процесі управління слід звертати увагу на більшість чинників, які мають вплив на величину прибутку. Такі фактори можна поділити на дві великі категорії: зовнішні – підприємство на них не впливає, та внутрішні, на які підприємство може вплинути.

Зовнішні фактори можуть істотно впливати на величину прибутку, проте не перебувають в залежності від діяльності підприємства. До них можна віднести податкові ставки і пільги, державне регулювання цін і тарифів, процентні ставки, природні умови тощо.

Внутрішні фактори складаються з виробничих та невиробничих. Виробничі фактори являють собою наявність і використання трудових і фінансових ресурсів, засобів і предметів праці. До невиробничих можна віднести постачальницько-збутову і природоохоронну активність, соціальні умови праці та побуту [1, с.58].

Для підвищення ефективності діяльності підприємства та його стратегічного розвитку в майбутньому виникає необхідність у розробці стратегії управління підприємством, спрямованої на вдосконалення механізму отримання та використання доходів.

Список використаних джерел

1. Гавран В. Я. Дослідження особливостей формування прибутку організації в сучасних умовах господарювання // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Проблеми економіки та управління. — 2016. № 847. С. 55-60.
2. Зачосова Н.В. Обґрунтування необхідності та етапи розробки універсальної методики визначення кредитного рейтингу комерційних банків. *Інноваційна економіка*. 2011. №6 (25). С.232-238.
3. Занора В.А. Управление затратами предприятий: планирование производственных затрат. *Экономика и управление*. 2013. №1 (87). С.82-86.
4. Куценко Д.М., Зачосова Н.В. Організація протидії злочинам в економічній сфері у системі забезпечення кадрової безпеки суб'єктів господарювання. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. №8. С.13-16.
5. Коваль О.В., Гончаренко А.С., Зачосова Н.В. Стратегічні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки страхових компаній у контексті розвитку конкурентоспроможного ринку страхових послуг. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Економічні науки*. 2020. №2. С.160-168.
6. Kovalenko A. Human risks in the process of financial and economic security supply and personnel policy as an instrument for managing them. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Економічні науки*. 2020. №2. С.35-43.
7. Спіфанова І.Ю. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності. *Економіка та суспільство*. 2016. № 3. С. 189-192.

Науковий керівник: д. е. н., професор Зачосова Н.В.

Матухно Ю.С., Занора В.О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Умови, в яких здійснюють свою діяльність підприємства, вимагають кардинально нових технологій для забезпечення ефективного управління, а також виживання у конкурентному середовищі. Для того, щоб мати змогу бути конкурентним та мати можливості для розвитку, підприємство повинне управляти стратегічними змінами. Стратегічні зміни притаманні всім сферам діяльності підприємства та є рушійною силою для його розвитку. Із стрімким розвитком економічного простору виникає необхідність в ефективному управлінні стратегічними змінами задля досягнення системи цілей підприємства, що визначені в стратегії.

Стратегічні зміни на підприємстві – це низка процесів, які можуть бути зумовлені впливом як зовнішнього, так й внутрішнього середовищ і таких, що реалізуються з метою досягнення стратегічних цілей.

Управління стратегічними змінами передбачає впровадження інших практик функціонування підприємства задля коригування ведення його господарської діяльності. Зазвичай впровадження змін має на меті підвищення ефективності роботи підприємства.

До управління стратегічними змінами на підприємстві пред'являються певні вимоги [1, 200]: необхідно визначитися у необхідності впроваджувати зміни; потрібно чітко продумувати зміни; зміни необхідно спочатку обговорити неформально для того, щоб усі працівники взяли участь у впровадженні змін та зрозуміти всі заперечення стосовно впровадження змін; необхідно бути готовим до змін; контроль та фіксація результатів впровадження змін, а також можливих відхилень.

Традиційно управління стратегічними змінами містить такі елементи: управлінське рішення; методичний інструментарій (підходи, методи, методики, програми тощо); функції управління; суб'єкти та об'єкти; стратегічний потенціал підприємства.

Зазвичай процес управління стратегічними змінами складається з таких основних етапів їх впровадження: усвідомлення необхідності змін; створення робочої команди; розробка плану впровадження змін; вибір типу змін; вибір моделі та методів управління змінами; контроль та коригування змін. У разі позитивного проходження цих етапів даний алгоритм управління

стратегічними змінами здійснюється знову, а у разі негативного результату команда змін повертається до розробки плану впровадження змін [2, 27].

Для успішного управління стратегічними змінами необхідно [3, 206]: залучати персонал до процесу впровадження змін; залучати зовнішніх консультантів для оцінки різних варіантів нововведень; здійснювати ефективне інформування працівників про цілі, необхідність змін для підприємства; узгодження між усіма рівнями управління стосовно впровадження змін.

Існують різні методи управління стратегічними змінами на підприємстві, вибір яких залежить від впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ. Серед них такі [2, 27]: зменшення (англ. Downsizing); підрядництво, тобто використання зовнішнього ресурсу для виконання певних робіт (англ. Outsourcing); ощадливе виробництво (англ. Lean Manufacturing); ЗУЯ – загальне управління якістю (англ. TQM – Total Quality Management); реорганізація (англ. Reorganization); переосмислення (англ. Reframing); реструктуризація (англ. Restructuration); відновлення (англ. Revitalization); реінжиніринг (англ. Reengineering), тобто перепроєктування процесів (табл. 1).

Таблиця 1

Методи управління стратегічними змінами підприємства

Особливості методів управління змінами	зменшення	реорганізація	реструктуризація	підрядництво	ощадливе виробництво	перепроєктування	відновлення	переосмислення	ЗУЯ
орієнтовані на культуру та людей									
орієнтовані на завдання та технологію					+				
орієнтовані на структуру та стратегію									
проектні методи									
орієнтовані на зміну бізнес-моделі									

Джерело: [2, 27; 4; 5; 6; 7].

Впровадження управління стратегічними змінами на підприємстві характеризується наявністю таких складових: контекст; зміст; реалізація стратегічних змін. Їх впровадження на підприємстві здійснює команда управління змінами, а керує процесом визначена відповідальна особа.

Особливістю впровадження стратегічних змін є сприйняття цих змін працівниками підприємства. Для того, щоб впровадження стратегічних змін було ефективним, важливо створити фідуціарну організаційну культуру на підприємстві. Фідуціарна організаційна культура – це така культура, що передбачає наявність довіри у працівників до керівництва та команди, яка працює над змінами, щодо впровадження змін, їх необхідності. Основна мета цієї культури – забезпечення сприяння стратегічним змінам, позитивне ставлення до змін на підприємстві.

Однак при управлінні стратегічними змінами виникають ризики, а саме кадрові, ресурсні, ринкові, організаційні та інші. Ризики управління стратегічними змінами мають певні характеристики: для кожного підприємства та певної ситуації ризики є унікальними; ризик стратегічних змін ніколи не дорівнює нулю; пов'язані з обмеженою інформацією; ризик залежить не лише від об'єктивних, а й від суб'єктивних факторів; оцінка ризиків здійснюється на підприємстві (працівниками або командою змін) [8, 144].

Отже, на основі вищенаведеного можемо підсумувати, що ефективне управління підприємством потребує змін та належного управління ними. Зміни для підприємства є певним інструментом завдяки якому забезпечується конкурентоспроможність та ефективність діяльності. Розвиток підприємства можливий завдяки впровадженню стратегічних змін, що здійснюється через методичний інструментарій управління ними. Використання належних методів управління змінами сприяє позитивному зрушенню та розвитку діяльності підприємства. Особливістю впровадження змін є врахування людського чиннику. Задля їх успішної реалізації необхідним є впровадження фідуціарної організаційної культури, а також виявлення, мінімізація негативних ризиків стратегічних змін та максимізація позитивних.

Список використаної літератури

1. Турчина С. Г. Система управління змінами як складник успішного розвитку підприємства. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. №3 (08). С. 199–203. Режим доступу: http://www.easterneurope-bm.in.ua/journal/8_2017/37.pdf.
2. Власенко Т. А. Формування механізму управління стратегічними змінами підприємства. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. №3. С. 25–32. Режим доступу: http://apie.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/apie_2019_r03_a04.pdf.
3. Запукляк І. Б., Зелінська Г. О., Побігун С. А. Підходи, методи та інструменти управління змінами в системі управління розвитком підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. №23. С. 204–209. Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/41.pdf>.
4. Пащенко О. П. Сучасні методи управління змінами на підприємстві. Вісник ЖДТУ. Серія. «Економічні науки». 2014. №3(69). С. 170–178. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2014_3_27.
5. Воронков Д. К. Управління стратегічними змінами щодо інноваційного розвитку підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. №6. Т.3. С. 7–11.
6. Найпак Д. В. Формування алгоритму управління організаційними змінами в забезпеченні розвитку підприємства на основі процесного підходу. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 2. С. 267–277. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2011_2_45.
7. Приймак Н. С. Впровадження управління стратегічними змінами на підприємстві в умовах ідентифікації впливу зовнішніх і внутрішніх змін. Проблеми економіки. 2019. №3(41). С. 140–146. Режим доступу: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2019-3_0-pages-140_146.pdf.

Матюшенко Н. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

НАЙПОШИРЕНІШІ ВИДИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЇХ ЗАГАЛЬНА РОЛЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку та існування організації корпоративна культура стосується майже кожного її аспекту. В найпростішому вигляді вона визначається як спосіб життя колективу, їхні звички, внутрішні правила чи переконання. Відсутність ефективної організаційної та корпоративної культури є однією з основних причин низької продуктивності підприємства, тому це питання є досить актуальним.

Поняття корпоративної культури можна також визначити як своєрідний мовчазний соціальний порядок організації, адже вона формує відносини і поведінку працівників. Культурні норми визначають те, що заохочується або не заохочується, приймається чи відкидається всередині групи. Коли культура належним чином узгоджується з особистими цінностями, потребами, вона може нести в собі величезну кількість ресурсів, які допомагатимуть досягненню спільної мети і сприяти процвітанню організації. Явище корпоративної культури включає цінності компанії, етику, бачення, робоче середовище та поведінку. Якщо ці фактори відповідають власним переконанням та стилю роботи, то людина, скоріше за все, почуватиметься задоволеною на роботі.

Наприклад, деякі корпоративні культури менші та більш спокійні, ніж інші. Деякі працівники насолоджуються цією відсутністю структури, тоді як іншим може знадобитися більша організація, щоб бути продуктивними. Подібним чином, більш ієрархічна

корпоративна культура може сподобатися тим, кому подобаються визначені ролі та рівні управління.

Вдала культура компанії може призвести до підвищення рівня реалізації, мотивації та продуктивності. Коли ви почуваетесь комфортно на роботі, ви з більшою ймовірністю і самі почуватиметеся краще. Ось чому важливо знайти тип корпоративної культури, який відповідає певним уподобанням.

Корпоративна культура кожної організації виглядає дещо по-іншому, тому є кілька основних видів, які можна помітити.

1. Культура, що в першу чергу цінує команду. Компанії з таким видом корпоративної культури орієнтовані саме на неї. Щастя та задоволеність роботою співробітників є головними пріоритетами для організацій, які мають командну культуру. Ці компанії часто проводять соціальні заходи для співробітників і проводять багато заходів з побудови команди, так званий тимблдінг.

Організації з командною культурою часто шукають зворотного зв'язку та відкритого спілкування з працівниками. Зазвичай керівництво намагається зробити все можливе, щоб люди були щасливі на роботі. Вони вірять, що якщо співробітники будуть щасливі, то вони будуть наполегливо працювати, аби зробити щасливим клієнтів.

2. Звичайна традиційна культура. Компанії, які дотримуються традиційної ділової практики, мають таку ж корпоративну культуру. Такі види бізнесу зазвичай мають належний дрес-код та ієрархію працівників. Вони працюють із діловою практикою, яка не допускає ризиків, і базують свій успіх на системі, орієнтованій на число. Юридичні фірми та фінансові установи, як правило, мають традиційну культуру роботи.

3. Прогресивна культура. Коли організації змінюються, вони часто демонструють прогресивну корпоративну культуру. Наприклад, процеси поглинання, злиття фірм чи втручання нових інвесторів можуть призвести до значних змін на робочому місці. Прогресивна культура дає керівництву компанії шанс уточнити цілі та місії та спробувати нові ідеї. Чітка комунікація та прозорість часто є важливими факторами успішної прогресивної культури. Цей тип робочого середовища найкраще підходить для людей, які адаптуються та насолоджуються змінами.

4. Елітна культура. Будь-яка компанія, яка швидко розвивається та є новаторською і революційною, може мати елітну культуру. Стартап-компанії часто мають елітну культуру роботи, оскільки вони прагнуть до значних, значущих змін у своїй галузі, вводячи якийсь новий продукт чи послугу. Людям, які займаються такою культурою, потрібно бути готовими йти на ризик і наполегливо працювати.

Компаніями з елітними культурами часто керують ефективні лідери, які бажають працювати за межами статусу-кво. Тобто вони хочуть надати інноваційні послуги чи товари на ринку. Така корпоративна культура також надає кар'єрну можливість з великим простором для зростання.

5. Горизонтальна культура. У бізнесі з горизонтальною корпоративною культурою назви посад займають менше значення, ніж на інших робочих місцях. Ролі та посадові інструкції кожного збігаються, оскільки компанії з такою культурою, як правило, невеликі. Через те, що робота в таких організаціях є більш плинною, працівники, як правило, частіше співпрацюють між собою.

Роботодавці настійно заохочують командну роботу в горизонтальній культурі, тому тут також кожен може використовувати власні знання та узгоджувати роботу, аби дійти до правильних рішень. Генеральний директор або власник такого роду компаній, як правило, практичний і відкритий для ідей та пропозицій співробітників. Цей вид культури корисний для людей, які віддають перевагу меншій ієрархії та здатності зосереджуватися на особистих пристрастях.

Отже, розглянувши кожний з видів корпоративної культури, можна зробити висновок щодо їх важливої ролі для організації та самих працівників. Кожна організація будь-якого розміру керується певною негласною культурною поведінкою, дотриманням правил.

Підприємства також диктують свій шлях взаємодії людей в робочому колективі один з одним. Важливо, щоб всі працівники і керівники розуміли і цінували культуру своїх організацій, тим самим вони максимально забезпечать свою організацію необхідною атмосферою, результатами від роботи, що підвищить їх ефективність, продуктивність і задоволеність.

Список використаних джерел

1. The 5 Most Common Types of Corporate Culture.//2021 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/type-of-corporate-culture>
2. Boris Groysberg, Jeremiah Lee, Jesse Price, and J. Yo-Jud Cheng. The Leader's Guide to Corporate Culture./Harvard Business Review. – 2018.

Науковий керівник: к.е.н. доцент Богуславська С. І.

Мохонько А.Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КАДРОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

Реалізація ефективної кадрової політики на підприємстві є важливим питанням в умовах динамічного економічного середовища. Персонал будь-якої організації є основною категорією в системі управління ринком. Створення ефективної кадрової політики є ключовим завданням управління сучасним підприємством у будь-якій галузі. Для управління персоналом підприємства необхідно проводити не тільки наукові дослідження кадрової політики, але необхідно розробляти конкретні методологічні та практичні рекомендації. В Україні спостерігається поступове зменшення кількості зайнятих людей. Потреба в кваліфікованих кадрах зростає. Це свідчить про те, що в Україні існує певна проблема, пов'язана з кадровою політикою. Роботодавці залучають некваліфікований персонал. Це дозволяє їм виплачувати мінімальну заробітну плату. Тому управління кадровою політикою на підприємствах набуває актуальності та великого значення.

Не існує єдиного визначення кадрової політики. Можна запропонувати таке визначення: кадрова політика - це загальна стратегія, яка поєднує в собі всі форми роботи з персоналом, а також розробку планів, відповідно до яких слід використовувати робочу силу. Для досягнення цілей кадрової політики необхідно здійснювати конкретні стратегії: стратегію підбору персоналу, стратегію найму персоналу та стратегію мотивації персоналу.

На гадку працівників, кадрова політика має створювати сприятливі умови праці, забезпечувати можливість просування по службі, необхідний рівень доходів і впевненість у завтрашньому дні.

Вирізняють такі типи кадрової політики: пасивна, реактивна, превентивна, активна.

Пасивна політика. Керівництво не має чіткої програми дій стосовно персоналу. Кадрова політика зводиться до ліквідації негативних наслідків. Відсутні прогноз кадрової потреби в способах оцінки праці та персоналу й діагностика кадрової ситуації в цілому.

Реактивна політика. Кадрові служби мають засоби діагностики наявної ситуації, здійснюють контроль за ознаками негативного стану в роботі з персоналом і причинами розвитку можливої кризи.

Превентивна політика. Для неї характерно, що кадрова служба має як засоби діагностики, так і засоби прогнозування кадрової ситуації. У програмі розвитку підприємств наявні короткострокові і довгострокові прогнози потреби в кадрах, а також сформульовані завдання з розвитку персоналу. Недолік полягає в тому, що керівництво не володіє засобами впливу на кадрову ситуацію.

Активна кадрова політика будується на тому, що керівництво не тільки прогнозує, а й може впливати на ситуацію.

Отже, правильно підібрана кадрова політика підприємства відіграє дуже важливу роль. Вона дає змогу створити хороше, а саме головне продуктивне робоче середовище, що в майбутньому призведе до зростання прибутків підприємства і його подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. ENTERPRISE PERSONNEL POLICY: ESSENCE AND MEANING FOR MANAGEMENT NEEDS [Електронний ресурс].// Режим доступу: <http://ujae.org.ua/en/enterprise-personnel-policy-essence-and-meaning-for-management-needs/>
2. Крушильницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: Навч. посібник. - Кондер. - 2003. - 296 ст.
3. Довбенко В. І. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посібн. / В. І. Довбенко, В. М. Мельник. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. – 232 с.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

Мохонько А.Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Державне управління можна зрозуміти з двох різних точок зору. Перша фокусується на правовій природі всіх органів юридичних осіб, що входять до складу держави. Друга точка зору пов'язана з функціями всіх державних установ. Ми зупинимося на цьому підході.

Державне управління визначається як: «Організація, яка відповідає за постійні дії, спрямовані на задоволення потреб суспільних інтересів, з такими елементами, як підготовлений технічний персонал, адекватна спадщина та за допомогою відповідних адміністративних процедур, або з використанням, якщо необхідно, прерогатив публічної влади, що забезпечити державні інтереси та права людей». По суті, це той, хто відповідає за управління процесами в державних організаціях, а не з метою отримання прибутку, і чий інтереси зосереджені на вигоді суспільства[1].

Застосування державного управління пов'язане з політичними ідеями чинної влади. Воно спрямоване на вирішення соціальних потреб.

Цілями державного управління є задоволення потреб та очікувань населення . Основна мета державного управління орієнтована на суспільство та задоволення його потреб.

Основні цілі:

- задоволення потреб та очікувань населення;
- гарантування прав людей;
- підтримання внутрішнього порядку;
- контроль національної та міжнародної торгівлі;
- управління державною політикою, яка відповідає потребам суспільства;
- регулювання поведінки суспільства[2].

Державне управління складається з таких елементів: особисті ресурси та економічні засоби. Особисті ресурси – це людський ресурс, який повинен виконувати функції в державних органах. В цілому працівників державних структур називають державними чиновниками. На відміну від приватних компаній, процес набору та відбору здійснюється за допомогою відкритих конкурсів або тестів. Економічні засоби: дохід отримується за рахунок податків, які розподіляються між органами відповідно до національного планування. Тут здійснюється управління грошовим потоком, складаються прогнози та ведеться бюджет.

Метою державного управління є загальний добробут, проте державна політика повинна оцінюватися окремо. У державному управлінні дотримується адміністративний процес будь-якого типу управління[3].

Отже, державне управління – це система заходів задля здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення нормальних

умов ефективного функціонування ринку та вирішення складних соціально-економічних проблем національного розвитку.

Список використаної літератури

1. Public Administration: Definition, Characteristics, Function and Principles URL:<https://cyzotech.com/public-administration-definition-characteristics-function-and-principles>
2. Зварич І.Т. Етнополітика в Україні : регіональний контекст. – К. : Дельта, 2009. 320 с.
3. Безверхнюк Т. М. Державне управління на регіональному рівні та державне регулювання регіонального розвитку: змістовне наповнення й ресурсне забезпечення // Теорія та практика державного управління. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. 146 с.

Науковий керівник: к.е.н. Кравченко О.О.

Мохонько А.Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

УПРАВЛІННЯ БРЕНДАМИ

Ваш бренд - це не просто товар чи послуга. Його охоплення набагато далі, ніж щось відчутне, що в більшості випадків пропонується також іншими компаніями. «Бренд» також охоплює основні цінності вашої організації і поширюється на всі відносини та взаємодію, які ви маєте з клієнтами, постачальниками, працівниками та зацікавленими сторонами. Іншими словами, імідж вашої торгової марки є знаком відмінності вашої компанії. Управління брендом може зіграти важливу роль у підтримці вашої репутації та забезпеченні того, щоб люди переживали її так, як ви задумали. У маркетингу управління брендом - це низка прийомів, що використовуються для збільшення сприйнятої вартості товару чи послуги. Ефективне управління брендом створює лояльних клієнтів завдяки позитивній асоціації брендів і позитивно впливає на ваш результат.

Управління брендом є надзвичайно важливою складовою. У світі, де споживачі приймають рішення щодо брендів у мить, компанії повинні бути готовими впливати на погляд громадськості на них. Насправді, багато підприємств досягнуть успіху чи провалу лише на основі їх здатності успішно продавати свій бренд.

Управління брендом та ваш цільовий ринок, а також розробка стратегічної системи управління брендом для управління вашим власним брендом вимагає чіткого та всебічного розуміння трьох речей: самого бренду, його цільового ринку та загального бачення та цілей вашої компанії.

Хороші стосунки з вашим цільовим ринком є обов'язковим для управління брендом. Якщо у вас поганий бренд, це відобразиться на слабких продажах, поганому утриманні клієнтів та млявому зростанні. Щоб бути ефективним, управління брендом повинно повністю стежити за вашим брендом, використовуючи маркетингові прийоми таким чином, щоб виділити весь бренд, піклуватися про нього та просувати його. Зрештою, мова йде про те, щоб взяти на себе зобов'язання перед своїми клієнтами, а потім виконати цю обіцянку.

Експерти з маркетингу знають, що як клієнти, так і співробітники можуть створити емоційну прихильність до бренду, що в подальшому призведе до сильної лояльності та навіть почуття партнерства чи власності. Щоб ваш бренд максимально розкрив свій потенціал серед клієнтів, важливо мати зацікавлену та віддану внутрішню команду, яка розуміє свою роль у подорожі клієнта. Від вищого керівництва до обслуговування клієнтів, ваш бренд повинен реалізувати своє бачення досвіду роботи з клієнтами для кожного. Багато компаній зосереджують свої зусилля на брендингу на таких маркетингових підприємствах, як упаковка та реклама. Але якщо ваша організація не може надихнути своїх співробітників бути послами брендів, ви втрачаєте один із своїх найпотужніших активів - своїх людей. Незалежно від того, який товар чи послугу ви пропонуєте, створення міцного бренду вимагає, щоб співробітники відчували зв'язок із ним і його частиною, а також розуміли роль, яку вони відіграють у втіленні бачення вашого бренду в реальність.

Отже, управління брендом є життєво важливим для успіху кожної організації, і розумні компанії знають, що сильні бренди будуються не лише маркетингом, а вимагають від кожного співробітника певної ролі. Хоча кожна стратегія управління торговою маркою відрізняється з точки зору ресурсів та виконання, мета одна: створити бренд, який буде чітким та вигідним. Послідовний обмін повідомленнями по кожному маркетинговому каналу гарантує, що коли люди думають про ваш бренд, їх сприйняття відповідає тому, як ви хочете, щоб його сприймали.

Список використаних джерел

1. What Does Brand Management Mean? [Електронний ресурс].// Режим доступу: <http://https://marcom.com/what-does-brand-management-mean/>
2. Белявцев М. І. Маркетинг : навч. посібник / М. І. Белявцев, Л. М. Іваненко. - К. : ЦНЛ, 2005. - 328 с.
3. Власенко О. О. Новітні підходи до створення нового бренду та виведення його на ринок / О. О. Власенко // Проблеми науки. – 2007. - №2. – С. 39-42.

Науковий керівник: к.е.н., старший викладач Чередниченко В. В.

Мохонько А.Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗНАЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЙ

Управління персоналом можна визначити як отримання, використання та підтримку задоволеної робочої сили. Це значна частина керівництва, що займається працівниками на роботі та їх стосунками в організації.

За словами спеціалістів даної галузі, «управління персоналом - це планування, організація, компенсація, інтеграція та утримання людей з метою сприяння досягненню організаційних, індивідуальних та суспільних цілей». У свою чергу відомий вчений Брех стверджував, що «Управління персоналом - це та частина, яка в першу чергу стосується людських ресурсів організації».

Управління персоналом включає функцію зайнятості, розвитку та компенсації. Ці функції виконує головним чином управління персоналом за погодженням з іншими департаментами. Управління персоналом - це розширення загального управління. Він займається сприянням та стимулюванням компетентної робочої сили, щоб зробити свій повний внесок у цю проблему. Управління персоналом існує для того, щоб консультувати та допомагати лінійним керівникам у кадрових питаннях. Отже, відділ кадрів - це відділ персоналу організації[1].

Керівництво персоналом робить акцент на діях, а не на складенні тривалих графіків, планів та методів роботи. Проблеми та скарги людей на роботі можуть бути вирішені більш ефективно шляхом обґрунтування кадрової політики. В основі лежить людська орієнтація. Він намагається допомогти працівникам повністю розкрити свій потенціал відповідно до концерну. Це також мотивує працівників завдяки ефективним планам стимулювання, щоб співробітники забезпечували найповнішу співпрацю[2].

Управління персоналом має справу з людськими ресурсами концерну. У контексті людських ресурсів він керує як окремими працівниками, так і працівниками. Менеджер персоналу - начальник відділу кадрів. Він виконує як управлінські, так і оперативні функції управління. Його роль можна резюмувати так: Менеджер персоналу надає допомогу вищому керівництву. Вищим керівництвом є люди, які приймають рішення та визначають основні напрямки діяльності концерну. Усі види політики, що стосуються персоналу або робочої сили, можуть ефективно розроблятися менеджером з персоналу. Він радить лінійному керівнику як спеціалісту з персоналу.

Менеджер персоналу діє як радник штату та допомагає лінійним керівникам у вирішенні різних кадрових питань. Як радник, - як радник, менеджер з персоналу відвідує проблеми та

скарги працівників та направляє їх. Він намагається вирішити їх як не можна краще. Менеджер персоналу виступає посередником - він є сполучною ланкою між керівництвом та працівниками. Він виступає в ролі речника - оскільки він безпосередньо контактує з працівниками, він повинен виступати представником організації в комітетах, призначених урядом. Він представляє компанію в навчальних програмах[3].

Отже, управління персоналом є одним з найважливіших аспектів теорії і практики управління. Управління людьми поза сумнівом має важливе значення для всіх організацій. Без людей немає організацій. Без хороших управлінців жодна організація не зможе досягти своїх цілей і вижити. А внутрішньофірмовий менеджмент це сукупність принципів, методів та засобів управління ресурсами фірми з метою досягнення максимальної ефективності і прибутковості.

Список використаної літератури:

1. Personnel Management URL: <https://www.managementstudyguide.com/personnel-management.htm>
2. Базарів Т.Ю., Маліновський П.В. Управління персоналом в умовах кризи: Вид-во Либідь, 2006. 241 с.
3. Кравченко А.И. История менеджмента: Вид-во Трикта, 2005. 560 с.

Науковий керівник: к.е.н. Кравченко О.О.

Неїжкаша І.Т.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЗА УМОВ РИЗИКУ

Різні джерела трактують відмінні між собою визначення теорії прийняття рішень. У вузькому розумінні, прийняття рішення являє собою вибір найкращого варіанту з багатьох альтернатив, а, у широкому розумінні він прирівнюється до усього процесу управління. Ми надаємо перевагу другому визначенню, адже ухвалені рішення впливають не лише на окремий підрозділ, а на всю організацію в цілому.

В наш час приймати ефективні рішення в ринкових умовах стає все важче. Особа, яка займається управлінським процесом, має бути кваліфікованою в багатьох галузях науки, аби рішення несло найменший негативний наслідок для організації. Вона повинна володіти технікою і технологією прийняття рішень, знати психологію поведінки людини, логіку, економіку та соціологію. А найголовнішою якістю є орієнтація в інтелектуальних системах підтримки прийняття рішень.

Будь-яке рішення є ризиковим, особливо, коли воно ухвалене за швидкої зміни обставин, або за браку часу. Одним із важливих процесів управління ризиками є покращення або розроблення контролю. Часто рішення приймаються імпульсивно або під впливом емоцій. У першому і другому варіантах, у реальному житті, «емоційна компонента» – почуття, яке присутнє при розв'язанні кожної виробничої ситуації.

Менеджер працює успішно в середовищі, яке дає змогу приймати рішення, не виключаючи при цьому право на помилки. Оскільки ризик – це обов'язкова частина ринкової економіки, постільки не дивним є і терпляче ставлення до невдач. Вплив зовнішнього середовища як фактора, який спричиняє ризик конкретними причинами, проявляється в зміні умов для прояснення у важливих питаннях: поява серйозного конкурента на ринку, різкі зміни в погоді, стихійні лиха, зміна в державному регулюванні, курсах валют. Вони зменшують альтернативність в управлінській діяльності. На прийняття рішень впливає безліч різних факторів. Найважливішими з них є ступінь ризику, інформація, час та особистісні якості керівника. Важливими якостями управлінця на прийняття ризикових рішень являються: сміливість, знання, воля, досвід, професіоналізм, прагнення до інновацій, лідерства, престижу, позитивного іміджу. Слід враховувати, що ризик означає прийняття управлінцем на себе відповідальності за наслідки прийнятого рішення – матеріальної, соціальної, моральної,

правової. Таким чином готовність до ризику має кореспондувати з почуттям відповідальності за соціально-економічні та інші цінності, які знаходяться в розпорядженні керівника.

Для визначення управлінських рішень в умовах ризику застосовують такі принципи:

- ризик неприпустимий, якщо він перевищує розмір власного капіталу;
- варіанти усіх можливих наслідків ризику є гарантією успішності прийнятого рішення;
- не розумно ризикувати великим заради малого;
- відсутність сумнівів є обставиною ухвалення позитивного рішення, коли вагання є, то варто прийняти негативне рішення.

Координація і комунікація, є одними з найважливіших внутрішньоорганізаційних процесів, а значущість цього процесу полягає в тому, що він безпосередньо направлений на досягнення мети організації або органу керівництва.

Рішення керівництва налаштовані на роз'яснення конкретної проблеми, тому змістом управлінської діяльності стає пошук таких форм, методів та інструментів прийняття рішень, які б сприяли досягненню оптимального результату в конкретних ситуаціях і умовах.

Важливе місце у системі управління ризиком посідає правильний вибір заходів попередження і мінімізації ризику, які визначають її ефективність. У всесвітній практиці створено багато оригінальних шляхів та способів зниження ризику. Вплив на ступінь господарських ризиків - важливий етап управління, але базовий аналіз економіки показав відсутність єдиного підходу до з'ясування даної проблеми.

Беручи до уваги наведені вище підходи, робимо висновок, що основними дієвими напрямками регулювання міри ризику являються: уникнення, вирівнювання, зменшення та передача загрози. Ці способи можуть використовуватись водночас. Поєднуючи різні компоненти, рішення керівництва виступають способом безперервного впливу керуючої підсистеми на керовану (суб'єкта на об'єкт управління), що веде до отримання поставлених цілей. Це постійна об'єднувальна ланка між двома підсистемами, без якої суб'єкт господарювання, як система, функціонувати не може. Ця обставина надає визначальне місце управлінському рішенню в процесі управління.

Список використаної літератури

1. Кузиляк В., Яковчук Р., Саміло А., Повстин О., Шишко В. Підходи к разработке и принятию управленческих решений в условиях неопределенности и риска: стаття / В. Кузиляк, Р. Яковчук, А. Саміло, О. Повстин, В. Шишко. – Львів, 2016. – 2021 с.
2. Мостенська Т.Л., Скопенко Н.С. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства: стаття / Т.Л. Мостенська, Н.С. Скопенко. – Київ, 2010. - 77 с.
3. Славіна Н.А., Лаврук О.С. Прийняття управлінських рішень в умовах ризику та невизначеності ситуацій: стаття / Н. А. Славіна, О. С. Лаврук. Кам'янець-Подільський, 2014. – 216 с.
4. Шегда А.В. Прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику: стаття / А.В. Шегда. – Київ, 2011. – 7 с.
5. Яцишин С.Р. Прийняття рішень в умовах невизначеності та економічного ризику: принципи і підходи: Стаття / С.Р. Яцишин. – Тернопіль, 2020. – 67 с.

Науковий керівник: к.е.н. Кравченко О. О.

Неїжкаша А.Т.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЗА УМОВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Зважаючи на сучасні ринкові умови, процес прийняття ефективних рішень стає все складнішим для суб'єктів господарювання. Він починається тоді, коли виникає певна проблема, а закінчується - вибором рішення з усуненням початкових труднощів. У багатьох випадках рішення доводиться приймати за умов невизначеності. Стан невизначеності окреслюється тим, що вибір однієї з альтернатив може спричинити до будь-який результат з багатьох різноманітних випадків, але ймовірність їх здійснення маловідомі або зовсім не мають сенсу. Найчастіше в економіці зустрічається чиста невизначеність, адже стратегічні рішення, приймаються кожною фірмою в унікальних умовах. Основними причинами, які

доводять до сумнівної ситуації при прийнятті та реалізації управлінських рішень є: по-перше - недостатня кількість надійної, відповідної та повної інформації; по-друге - процес обробки інформації є досить капіталоемним та трудомістким, тобто змушує застосовувати велику кількість ресурсів; по-третє - складним і тривалим є процес збору первинної інформації, яка стає необхідною при прийнятті рішень.

Саме інформація здійснює суттєвий вплив на рівень невизначеності. Тому особа, яка приймає управлінські рішення, повинна вміти відокремлювати важливі відомості від зайвих. Беручи до уваги будь-яку інформацію, необхідно враховувати її цінність, обсяг, достовірність та насиченість точними фактами. Ті дані, які керівник має використовувати при плануванні управлінських рішень повинні отримуватись з безсумнівних джерел, їх обсяг має бути максимальним для того, щоб мати широке бачення про досліджуваний об'єкт, також дані повинні бути насиченими різними відомостями та доказами, які стануть підставами для прийняття ефективних управлінських рішень.

Для того, щоб пошуки важливих фактів були результативними, необхідно працювати з кваліфікованими працівниками, фінансовими ресурсами та новітніми технологіями. Тоді інформація вважатиметься дорого вартісним товаром, а не дешевим, який можна отримати будь-де. Але тут виникають інші питання: по-перше, скільки коштуватиме дана інформація, а по-друге, скільки часу для її отримання буде потрібно. І тут необхідно дотримуватись рівноваги між поняттями точність/час і точність/ціна. Немає сенсу отримувати надто чіткі відомості, якщо вони коштуватимуть більше можливих втрат або до моменту отримання повної інформації буде упущений момент для ухвалення рішення. Невизначеність створює умови «стресу» для підприємства. Чим сумнівніша ситуація навколо компанії, тим сильніший тиск на неї. Тому керівнику необхідно якомога швидше вирішувати що ж необхідно зробити, які рішення прийняти, щоб вижити в умовах сучасної конкуренції. Це створює передумови для усвідомлення керівництвом необхідності змінювати організаційні процеси, вдосконалювати, повсюдно впроваджувати нововведення та інновації в діяльності компанії, шукати нові способи ведення бізнесу щоб в якомога краще задовольняти власні потреби.

Коли приймати рішення потрібно в умовах сумнівів можна використати метод експертних оцінок для більш точнішого вирішення переліку задач економіки. Використання зазначеного методу вирішується за допомогою матричного методу. Він базується на попарному оцінюванні певних об'єктів із визначенням пріоритетного об'єкта у парі. Експерт у процесі парних порівнянь не лише обирає найважливіший об'єкт, а й може вказати, у скільки раз даний об'єкт кращий за інший. Томас Сааті запропонував шкалу визначення пріоритетності об'єкта:

1 - Об'єкти рівносильні. Обидва об'єкти вносять значущий вклад у досягнення цілі.

3 - Слабка перевага. Спеціаліст віддає деяку вищість першому об'єкту із пари.

5 - Сильна перевага. Фахівець певно вважає перший об'єкт більш вагомим, ніж другий.

7 - Явна перевага. Перший об'єкт явно переважає над іншим.

9 - Абсолютна вищість. Перевага вищого об'єкта не викликає ніяких сумнівів.

2; 4; 6; 8 - Значення, доповнюються проміжним думкам. Для прикладів, коли вибір між сусідніми значеннями основної шкали є скрутним.

Матриці парних порівнянь будуються для оцінювання факторів, що впливають на вибір альтернативи на кожній стадії економічного циклу та критеріїв прийняття рішень з точки зору зазначених факторів.

Отже хід прийняття в умовах невизначеності управлінських рішень є творчим процесом вибору із списку можливих альтернатив єдиного рішення, яке підлягає виконанню. Тому для прийняття управлінських рішень характерні багатогранність і ускладнення взаємовпливів соціальних, політичних економічних і технічних факторів та інформації, а тому першочергова роль у пошуку оптимального і прийнятного рішення надається людині. Специфіка прийняття керівництвом рішень в умовах невизначеності полягає в тому, що це людська дія, яка виражає не тільки потреби та інтереси осіб і відображає інтереси певних соціальних сил у суспільстві, але й реалізує ці соціальні інтереси.

Список використаної літератури

1. Кабаченко Д.В. Прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику: стаття / Д.В. Кабаченко. – Київ, 2017. - 107 с.
2. Скіцько В.І. Прийняття рішень в умовах невизначеності, конфліктності та зумовленого ними ризику: стаття / В.І. Скіцько. – Київ, 2009. - 52 с.
3. Солтик С.О. Економічні науки: стаття / С.О. Солтик. – Київ, - 2016.
4. Лазебна О. Специфіка прийняття управлінських рішень: стаття / О. Лазебна. – Чернівці, 2011. - 248 с.
5. Шапочка М.К., Макарюк О. В. Застосування експертних оцінок при прийнятті рішень за умов невизначеності, 2006, - 148 с.
6. Шегда А.В. Теоретичні та прикладні питання економіки: стаття / А.В. Шегда. – Київ, 2011. 5 с.

Науковий керівник: к.е.н. Кравченко О. О.

Павличук Д.

Черкаський національний університет ім.Б.Хмельницького

УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки України однією з умов стійкого функціонування і ефективної діяльності підприємств є їх здатність до здійснення рекламної політики. При відповідній організації, рекламна діяльність сприяє встановленню ділових контактів виробників із споживачами продукції, що є об'єктивною основою для розширення виробництва і вдосконалення всіх процесів діяльності підприємства.

Реклама являє собою найважливішу маркетингову функцію, яка здійснюється абсолютною більшістю учасників ринкової діяльності. Ефект реклами є наслідком її впливу на обсяг збуту, рівень доходів та інші показники діяльності фірм-рекламодавців. Обсяг цього ефекту незрівнянно вищий витрат на рекламу, що не можна недооцінювати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжний досвід дослідження управління рекламою багатшими вітчизняного. Це обумовлено тим, що в умовах планової економіки і державної монополії на товари і послуги, розвиток реклами ще з часів СРСР був неможливим. Серед іноземних авторів в області управління рекламою можна відзначити роботи Д. Джугенхаймер, І. Уайта, Дж. Россітера, А. Дейян, а серед вітчизняних - Е. А. Уткіна, К.В. Скорodelова, А.Д. Наймушина, Р. Петренко, Г. Васильєва, О. Лозовий.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах господарювання рекламна діяльність має важливе значення в діяльності підприємств, що обумовлено, перш за все, її комунікативною роллю. Без рекламних заходів пошук продавцем покупця і, відповідно, покупцем продавця був би надзвичайно утруднений. Крім того, реклама є не тільки засобом встановлення зв'язку між продавцем і покупцем, вона є інструментом, що забезпечує просування товару споживачеві.

Важливим елементом впливу підприємства на ринок є правильно організована реклама. Рекламуючи продукцію, фірма створює імідж марки, формує популярність товару у кінцевих споживачів, домагаючись співробітництва з боку торговців.

Сучасна рекламна діяльність являє собою «індустрію реклами», що має

законодавчу основу і масовий характер. В умовах різкого зростання конкуренції роль реклами неухильно зростає. Здійснюючи планування рекламної діяльності необхідно керуватися принципом, що більш правильний шлях - не боротьба з конкурентами як такими, а пошуки шляхів найкращого задоволення запитів клієнтів. В даний час необхідна постійна розробка найбільш дієвих засобів і форм рекламної діяльності, обґрунтований вибір рекламоносіїв і постійне вивчення, як міжнародного досвіду, так і досвіду конкурентів для застосування найбільш ефективних форм рекламної діяльності.

Наявність і використання різноманітних способів вираження, властивих комунікативним інструментам, створює для підприємства безліч можливостей донесення необхідної маркетингової інформації до цільового ринку. Кожне комунікативне рішення, вибране з численних існуючих засобів, способів, моделей, методів, безпосередньо впливає на рівень інтересу з боку споживачів до підприємства та його продукції. Подальший пролонгований

зміст цього інтересу навіть на зрілих постійних ринках також істотно залежить від ефективного ведення маркетингової комунікативної політики.

Рекламна діяльність підприємства супроводжується використанням прийомів, які враховують ступінь невизначеності і ризику. Останній можна в значній мірі зменшити, маючи в своєму розпорядженні в достатніх обсягах надійну, реальну і своєчасну інформацію. Реклама є лише одним з багатьох факторів, що визначають результативність маркетингу. При одночасному впливі безлічі маркетингових чинників досить складно визначити внесок (відповідно, і ефект) саме рекламних заходів.

Найкращим підходом до реклами служить розробка стратегій рекламної кампанії. Це дозволяє уникнути помилок при проведенні реклами, мінімізувати ризики зв'язані з непорозумінням споживача, підвищити ефективність реклами. Розробка стратегії рекламної кампанії дає можливість фірмі вирішувати проблеми, пов'язані зі збутом продукції, дозволяє успішніше конкурувати з іншими фірмами. Розробка стратегії рекламної кампанії забезпечує створення реклами, яка спрямована на споживача більш точно, ніж необдумані і безглузді рекламні акції, що часом просто шкодять фірмі, знижуючи її імідж. Зарубіжний досвід показав наскільки велике значення розробки рекламної кампанії, як одного з засобу стимулювання продажів і створення іміджу фірми. Правильно спланована кампанія, орієнтована на перспективу і спрямована не тільки на отримання прибутку, а й на задоволення потреб споживачів, є тим, до чого підприємствам слід прагнути.

Система управління рекламною діяльністю на підприємствах є складним комплексом елементів, процесів і їх взаємозв'язків. Позичування рекламною діяльністю за видами і формами реклами та визначення її суб'єктів та об'єктів дозволило визначити специфіку управління рекламною діяльністю як елемента маркетингової стратегії підприємства. Дана система володіє замкнутістю, багаторівневістю, циклічною організацією, операційною системою повідомлення з іншими підрозділами підприємства і певної організаційної специфіки. Вивчення управління рекламною діяльністю слід проводити на основі системного та функціонального аспектів.

За своєю сутністю, рекламна діяльність підприємства являє собою одну з ключових форм комунікаційного процесу просування товарів на ринку. В такому розумінні рекламна діяльність стає частиною виробничої системи, спрямованої на обмін інформацією в зв'язці «виробник (рекламодавець) - товар-споживачів».

Висновок. Таким чином, можна констатувати, що діяльність сучасного підприємства повинна ґрунтуватися на досить значний науковий потенціал, що дає можливість компетентного аналізу факторів і своєчасного прийняття управлінських рішень відповідно до їх змін. У зв'язку з цим, підприємства на рекламному ринку повинні будувати свою стратегію на основі постійного врахування його специфіки та тенденцій розвитку. Удосконалення управління рекламною діяльністю, а також поліпшення організації має здійснюватися з урахуванням взаємозв'язків між такими категоріями, як: ринкова місія і споживча цінність виробництва, прогнозування і планування господарської діяльності, організаційна структура та стратегія адаптації до мінливих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на основі маркетингового підходу.

Список використаної літератури

1. Ю. П. Митрохіна. Стаття: «Ключові фактори успіху підприємства у сфері збуту». Науковий вісник: «Наука і економіка» №4, 2012р. Режим доступу: <http://eapk.org.ua>
2. О. В. Оністрат. Стаття: « Ефективність рекламною діяльності підприємств». Науковий вісник « Актуальні проблеми економіки». 2017р. №7. С.12-18. Режим доступу: <http://www.library.univ.kiev.ua>
3. Т. С. Рибаченко. Стаття: «Управління рекламною діяльністю на підприємстві». Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 27-28 квітня 2020р. Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua>

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С. І.

СОЦІАЛЬНИЙ БІЗНЕС. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

Постановка проблеми. Складна соціально-економічна ситуація в країні вимагає від уряду країни пристосування соціальної політики до обмежених фінансово-матеріальних ресурсів країни та впровадження реформ, які дають змогу втілювати в життя принципи соціальної справедливості та забезпечити постійне підвищення добробуту населення чи хоча б сприяти в розвитку даного напрямку.

Серед пріоритетів у напрямках розвитку соціальної сфери виділяють:

1. Комплексну реформу системи оплати праці, запровадження європейських стандартів у сфері соціально-трудова відносин.
2. Реформу системи пенсійного забезпечення.
3. Забезпечення адресності в наданні державної соціальної допомоги.
4. Децентралізацію системи соціальних послуг та їх розвиток на рівні територіальних громад та інші [1].

У статті розглядається поняття соціального менеджменту, його основні принципи. Автор відзначає значимість соціального менеджменту в управлінні процесами соціального обслуговування населення, та важливість соціального бізнесу та розкриває його поняття.

Сьогодні управління процесами соціального обслуговування в установі є найважливішим критерієм його ефективної роботи. У широкому розумінні управління - це процес впливу на об'єкт і його властивості з метою зміни його в потрібному напрямку, а соціальне управління - це процес впливу на суспільство і його окремих громадян з метою збереження їх існуючого стану, або зміни цього стану в кращу сторону. Автори по-різному трактують цей термін. Так, доктор економічних наук Афонін Ю. А. визначає соціальний менеджмент як «область управління, яка формує у майбутніх фахівців теоретичні та практичні навички, які дозволяють ефективно впливати на соціальні процеси, впливати на створення сприятливого соціального середовища, проектувати соціальні організації» [2].

Соціальна сфера фінансується недостатньо, тому у світі було створено поняття «соціальний бізнес» з метою допомагати людям які цього потребують та розвивати соціальну сферу.

Найбільшого поширення у зарубіжній науковій літературі набуло визначення соціального підприємництва, запропоноване американським професором Грегором Дісом, який виділив п'ять факторів, що визначають соціальне підприємництво, а саме:

- 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальної цінності (блага);
- 2) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії;
- 3) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації та навчання;
- 4) рішучість дій, що не обмежується наявними ресурсами;
- 5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством

Одним із прикладів соціального підприємництва є мікрофінансові установи. Ці установи надають банківські послуги непрацюючим особам або групам із низьким рівнем доходу, які в іншому випадку не мали б іншого доступу до фінансових послуг. Інші приклади соціального підприємництва включають освітні програми, надання банківських послуг у недостатньо забезпечених районах та допомогу дітям-сиротам, епідемічним захворюванням.

Головна мета соціального підприємця - не отримувати прибуток. Швидше, соціальний підприємець прагне здійснити широкі вдосконалення в суспільстві. Однак соціальний підприємець все одно повинен бути фінансово підкованим, щоб досягти успіху у своїй справі.

Приклади соціального підприємництва

- 1) Яскравий приклад соціального бізнесу в Харкові - «Шафа добра». Це два магазини, які направляють прибуток у «Харківський центр допомоги вагітним». За 2017 рік вони перерахували 100 тисяч гривень.

2) У Полтаві соціальне підприємництво розвивається на базі благодійної організації «Світло надії». Вона займається реабілітацією і соціалізацією звільнилися з в'язниці, наркозалежних, людей з ВІЛ-статусом, переселенців, які постраждали від торгівлі людьми і бездомних.

3) Кілька місяців тому українські ЗМІ заговорили про соціальну пекарню Good Bread From Good People, де працюють люди з ментальною інвалідністю. Її заснував 21-річний киянин Владислав Малащенко.

4) Про ресторан Urban Space 100 з Івано-Франківська не знає тільки той, хто жив останнім часом на Місяці. Заснований три роки тому в рамках проекту «Теплі Місто», він до цих пір успішно працює і став знаковим ланкою у формуванні соціального підприємництва в Україні.[3]

Висновок. Під соціальним підприємцем слід розуміти того, хто націлений на нещасну, але стабільну рівновагу, яка спричиняє нехтування, маргіналізацію або страждання певного сегмента людства; хто впливає на цю ситуацію своїм натхненням, безпосередніми діями, креативністю, мужністю та міцністю духу; і хто прагне і, зрештою, впливає на встановлення нової стабільної рівноваги, яка забезпечує постійну користь для цільової групи та суспільства в цілому.

Список використаних джерел.

1. Анисимова С. А. Управление персоналом в современной организации социального обслуживания // Проблемы экономики и юридической практики. — 2015. — № 2. — С. 265–268.
2. Афонин Ю. А., Жабин А. П., Панкратов А. С. Социальный менеджмент: учебник.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І

Руденко Т. П.

Черкаський національний університет ім. Б.Хмельницького

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Поява сучасних моделей організації бізнесу і їх впровадження у вітчизняних організаціях вимагають переосмислення наукових поглядів як на загальноорганізаційну стратегію, так і на стратегію управління персоналом, обумовлюють необхідність формування нових підходів до розробки стратегії та створення нових концепцій стратегічного управління персоналом в умовах розвитку прогресивних форм організації та процесного управління діяльністю підприємств.

Стратегічне управління персоналом в рамках нового підходу до управління дає великі переваги організаціям, котрі функціонують в різних сферах життєдіяльності сучасного суспільства. Ці переваги полягають в раціональному використанні такого обмеженого ресурсу як персонал. Крім того, стратегічний менеджмент породжує відчуття впевненості у персоналу організацій і їх менеджерів, сприяє послідовній розробці та реалізації управлінських рішень, орієнтує на сталий розвиток в умовах ринку [3:60].

Необхідність вирішення зазначених проблем для сучасних підприємств зумовили вибір теми роботи, її актуальність і практичну значимість.

Метою статті є дослідження теоретичних та методичних аспектів розробки стратегії управління персоналом підприємства та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо напрямів її вдосконалення.

Сьогодні управління персоналом представляє собою науковий блок, що активно розвивається, та привертає увагу великої кількості вчених, таких як: М. Армстронг, О. В. Іжбулатова, А. Я. Кібанов, Ю. Г. Одьогов, Б. А. Співак, Ф. І. Хміль, Л. М. Шимановська-Діанич, Р. Шуллер, Дж. В. Волкер та багато інших.

XXI століття в управлінській науці знаменувало чергову зміну – змістився акцент від контролю на спонукання працівника мислити до залучення до реалізації задумів компанії-роботодавця. Сьогодні персонал розглядається в якості головного ресурсу підприємства, котрий визначає та забезпечує ефективну діяльність компанії та її конкурентну здатність у сучасних мінливих умовах. Саме такі зміни посилюють увагу до питань стратегічного управління розвитком персоналу.

В такому контексті теорію, яка розглядала персонал в якості витрат, котрі потрібно поступово скорочувати, замінює теорія управління людськими ресурсами, згідно якої персонал вважається тим ресурсом, який потребує раціонального управління, створення сприятливих умов для свого розвитку, а також вкладення великих коштів у його розвиток.

Власне, саме існування компанії на ринку, не кажучи вже про її зростання та збагачення, у вирішальному ступені залежить від використання людських ресурсів. Взаємозв'язок перерахованих факторів і призвів до появи стратегій управління персоналом, які означають [1:83]:

- впровадження на практиці стратегії розвитку та управління діяльністю підприємства;
- зміна парадигми управління та визнання персоналу основним ресурсом підприємства.

Ефективне функціонування, успішний розвиток, перемога підприємства в конкурентній боротьбі багато в чому визначаються наявністю у неї унікальних конкурентних переваг, однією з яких є власний персонал підприємства. В зв'язку з цим грамотне використання і розвиток інтелектуального, професійного, творчого потенціалу працівників компанії є однією з головних цілей управління персоналом. Надання зазначеній мети стратегічної спрямованості, її взаємозв'язок з ключовими векторами розвитку бізнесу дозволяють сформулювати основу для побудови конкурентної переваги підприємства в області персоналу.

Дуже часто процес розробки кадрової стратегії виявляється не менш важливим, ніж остаточне формулювання і узгоджений зміст стратегії. Вважається, що в ході опрацювання стратегічних питань і залагодження конфліктів народжуються нові ідеї і досягається консенсус щодо цілей [2, 157]. В ідеалі розроблення стратегії управління персоналом розпочинається як процес, котрий тісно пов'язаний з формулюванням ділових стратегій підприємства.

Генеральною метою розробки стратегії управління персоналом підприємства є забезпечення якості її персоналу на рівні, що дозволяє найбільш ефективно реалізувати стратегічні цілі та завдання підприємства на кожному етапі її діяльності. Під забезпеченням якості персоналу розуміється найбільше досягнення відповідності його кількісних і якісних характеристик поточним і перспективним потребам фірми.

Першим кроком на шляху формування стратегії управління персоналом, на думку О. В. Іжбулатової, є вироблення кадрової концепції. Кадрова концепція: «це основні принципи роботи з персоналом, «місія», пов'язана з кадровою підсистемою підприємства. В ній повинні бути відображені основні принципи, від яких відштовхуються кадрова служба і керівництво компанії у всьому, що пов'язано з прийомом, звільненням, просуванням, ротацією, підвищенням кваліфікації та іншими діями, покликаними забезпечити реалізацію загальної стратегії і найбільш оптимально використовувати людські ресурси. Кадрова концепція повинна бути тісно пов'язана з місією підприємства та забезпечувати базу для її успішного виконання [4:71]».

Другим кроком формування стратегії управління персоналом є вироблення стратегічних цілей роботи з персоналом. Менеджерам, які займаються формуванням стратегії, слід чітко розуміти, що місія підприємства, або в даному випадку кадрова концепція, залишиться тільки хорошим наміром і чудовою ідеєю, якщо не буде реалізована в конкретних довгострокових планах.

Третім кроком є аналіз тих можливостей і обмежень, які є в підприємства і його оточення, тобто аналіз зовнішнього та аналіз внутрішнього середовища [4:71].

На основі вищезазначеного аналізу можна зробити висновок про те, що стратегія управління персоналом – частина загальної стратегії підприємства і наслідком перспективного планування його господарської діяльності.

Кадрова стратегія спрямована на об'єднання різних аспектів управління кадрами з метою стимулювання і оптимізації їх впливу на співробітників, поліпшення їх трудових якостей і кваліфікації. Серед найрізноманітніших варіантів стратегій найбільш поширені стратегії, залежні від мети підприємства, і такі, які проводяться спільно з розробкою політики всієї організації.

Отже, розробка стратегії управління персоналом – це послідовний процес, що включає в себе ряд етапів, та враховує досягнутий рівень розвитку в усіх напрямках стратегії управління персоналом. У той же час, реалізація стратегії управління персоналом підприємства дозволяє останньому підвищувати ефективність використання потенціалу кадрів і, відповідно, більш повно реалізовувати власні конкурентні переваги, а в у довгостроковому періоді стати фактором прискорення економічного розвитку.

Використана література

1. Варна夫ська Д. С. Формування системи планів підприємств в сфері забезпечення продуктивної зайнятості персоналу / Д. С. Варна夫ська // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 6 (16). 82-88 с.
2. Гасюк Л. М. Сутність, роль і зміст кадрової політики підприємства в ринкових умовах / Л. М. Гасюк // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 5(50). – 2014. 155-159 с.
3. Дороніна М. С. Управління організаційною поведінкою: монографія / М. С. Дороніна, В. В. Тютлікова. – Х: ХНЕУ, 2018. 200 с.
4. Іжбулатова О. В. Формування і реалізація кадрової стратегії // Управління персоналом. - 2015. - №1. 71 с.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Богуславська С. І.

Яковчук Б. О.

Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ

Кожне підприємство намагається стати успішним, мати великі прибутки. Таке можливо при тісній співпраці керуючої та керованої ланок. Керівники прагнуть організувати виробничий процес найвигіднішим способом, тобто використовувати всі свої вхідні ресурси найбільш оптимально. Наприклад, можна краще розпоряджатися часом. Тобто, щоб ефективно управляти організацією та домогтися найкращих результатів варто звернутися до тайм-менеджменту.

Тайм-менеджмент – це не спосіб розпланувати життя, це інструмент який покроково веде до цілі. Він є способом організації часу задля підвищення ефективності та раціональності його використання. Тайм-менеджмент допоможе прискорити досягнення поставлених цілей, розвинути навички багатозадачності, планування, активізувати внутрішній потенціал, звільнити час для справ, на які «ніколи не було часу».

Для керівників тайм-менеджмент має особливе значення, адже вони мають правильно розпоряджатися не лише своїм часом, але й часом працівників. Менеджер розподіляє всі задачі, які він ставить перед своїми підлеглими, за принципом «важливі – термінові». Саме він планує загальний час на виконання поставлених цілей. Керівник складає чіткий план, графік, розклад, за яким будуть працювати підлеглі, щоб результат праці був найуспішнішим.

План, графік та розклад – це наочне зображення, де поетапно вказані завдання, які повинні виконати почергово чи усі відразу працівники підприємства за певний час.

Є декілька основних правил управління часом:

1. Визначайте пріоритетність між поставленими цілями.
2. Відкидайте непотрібну інформацію.

3. Складіть розклад в якому будете записувати всі свої завдання.
4. На початку дня старайтесь виконати найбільше завдань.
5. Завершуйте все почате, і після того лиш починайте братися за нові справи.

Першими, хто розглянув питання про впровадження технологій тайм-менеджменту в управлінні були – Ф.У. Тейлор, К. Макхем, М.Х. Мескон. А першими про тайм-менеджмент як про окремий напрямок в науці було заявлено в Нідерландах, тут же й з'явилися перші спеціалізовані курси по управлінню часом для службовців та бізнесменів. Пізніше потреба в тайм-менеджменті розповсюдилася по всій Європі та Америці – спершу в США, Франції, Німеччині.

Буває, що при використанні тайм-менеджменту виникають стандартні ситуації, перепони, які тимчасово зупиняють виконання завдань або й зовсім унеможливають подальше їх виконання. Такі ситуації називають хронофагами – поглиначами часу. Щоб вчасно змінити ситуацію використовують закони тайм-менеджменту. Використання цих законів економить найбільше часу, ніж будь-що інше. Поняття «тайм-менеджменту» є лиш абстрактним, адже управління часом не існує в природі й впливати на час неможливо. Основні закони тайм- менеджменту наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні закони тайм-менеджменту

Назва	Суть закону
Закон Мерфі	Кожна справа забирає часу більше, ніж передбачалося до її початку. Плануючи роботу, необхідно враховувати додатковий час на непередбачені обставини.
Закон Паркінсона	Чим більше ми маємо часу на виконання завдання, тим більше ми на нього й витратимо. Тому слід встановлювати обмеження на використання часу.
Закон Парето	20% зусиль дають 80% результату, а решта 80% зусиль – лише 20% результату. Тож ці 20% найефективнішого часу слід присвячувати найважливішому і найскладнішому. Правильно вибравши найменшу кількість головних справ, можна швидко досягти запланованого результату, а подальшу діяльність спрямувати на простіші завдання.
Закон Тейлора	Порядок виконання дій впливає на ефективність. Важливо знаходити правильний порядок дій і виконувати їх у зручному ритмі. Відчуваючи приплив сил, не потрібно витратити його на буденні справи, краще розв'язати складне важливе завдання.
Закон Лаборіта	Швидкість перебігу часу в нашій свідомості прямо залежить від інтересу до дії: за цікавими, приємними справами час проходить непомітно.
Закон Ілліча	Після великого напруження сил і досягнення хороших результатів за короткий проміжок часу приріст продуктивності праці знижується. Людині слід обов'язково дати час для відновлення сил та появи насаги до роботи.

Щоб успішно використовувати тайм-менеджмент варто звернутись до популярних зараз технологій управління часом, а саме:

- система Франкліна;
- техніка SPACE;
- принцип Ейзенхауера.

Система Франкліна. В даній системі основне завдання менеджера, поділяється на більш дрібні завданзити у вигляді багатоярусного трикутника. З метою пвдвищення ефективності даної системи доцільно застосовувати щоденники, записники тощо. На вершині (третьому рівні) трикутника знаходиться список життєвих цінностей та пріоритетів; на другому рівні представлено опис глобальної мети і таблицю для запису генерального плану.

На першому рівні поданий список цілей і таблиця завдань на цей період (короткостроковий план). Слід також зауважити, що для кожного дня відводиться своя сторінка в щоденнику з таблицею для списку завдань на день, де вказано їх пріоритетність. Всі записи необхідно здійснювати в процесі самої роботи, контролюючи та коректуючи їх в кінці кожного дня.

Техніка SPACE. Спеціальна методика планування SPACE включає в себе наступні елементи:

- Sort – рангування справ та завдань.
- Purge – звільнення (очищення) вашого часового простору від зайвої роботи.
- Assign – визначення часу для виконання кожної справи та завдання.
- Containerize – визначення конкретних часових меж та інших чинників для реалізації справ та завдань.
- Equalize – періодичний перегляд, контроль та коректування процесу планування часу та реалізації.

Принцип Ейзенхауера. Даний принцип передбачає розподіл завдань на 4 групи за терміновістю та важливістю:

- 1 група – терміново важливі завдання, які виконуються керівником особисто і негайно.
- 2 група – терміново неважливі завдання, тобто завдання меншої значимості і ті, які не наближують керівника до мети, а, навпаки, заважають йому зосередитися на головному.
- 3 група – не терміново важливі завдання. До даної групи можна віднести найбільш пріоритетні та значимі завдання, але при цьому їх кінцевий термін виконання не критичний. Це, у свою чергу, дозволяє виконати їх якісно, без зайвого поспіху.
- 4 група – нетерміново неважливі. До таких справ належать справи, які не сприяють досягненню загальної мети та цілей організації. Вони, досить часто, вони гальмують розвиток організації в цілому.

Отже, тайм-менеджмент просто необхідний для успішного функціонування підприємства. Є безліч технологій, принципів, правил чи законів дотримуючись яких, керівникові, можна ефективно розпоряджатися працею підлеглих і тим сами вивести свою організацію на новий рівень. Щоб досягти будь-яких цілей обов'язково в першу чергу варто звернутись до тайм-менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Тайм-менеджмент – технологія підвищення ефективності використання часу. URL: <http://market.avianua.com/?p=4069>.
2. Шляхи підвищення ефективності роботи підприємства за допомогою тайм-менеджмента. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/12/23.pdf>.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Юрик Н.С.



СЕРІЯ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ
НАУКИ

ПСИХОЛОГІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СУБ'ЄКТОМ ОДИНОКОСТІ

Проблема самотності людини неодноразово ставала предметом наукових досліджень. Вона піднімалася у роботах таких науковців як М. Бубер, Є. Заворотних, І. Кон, Л. Пепло, Н. Романов, М. Фуллер, Л. Хоровіц, Г. Шагівалєєва, Ю. Швалб, І. Янг та багатьох інших. Однак, не зважаючи на численні дослідження, ця проблема не втратила актуальності, вона постає знову і знову для кожного наступного покоління. Особливої значущості проблема самотності набуває у наш час. Дослідники стверджують, що у порівнянні з минулими поколіннями, сьогодні самотність стає «молодшою», тобто вже у юному віці особистість зіштовхується із нею.

Р. Попелюшко [6], С. Трубнікова [7], Г. Шагівалєєва [8] підкреслюють складність та багатоаспектність такого явища людського буття як самотність, різноманітність її форм. Це зумовлює неузгодженість у визначеннях, неоднозначність трактувань самотності та одночасне існування кількох підходів до пояснення її витоків. Г. Шагівалєєва [8] зауважує, що у психологічній літературі самотність визначається і як психічний стан, і як переживання. Однак, такі визначення викликають суперечки. Щодо визначення самотності як психічного стану, то, як вказує А. О. Прохоров (див.[8]), вона є швидше причиною, що може зумовити певний психічний стан суб'єкта, але не самим станом. Щодо визначення самотності як переживання, то дослідники зауважують, що самотність може зумовити найрізноманітніші переживання і що немає «універсального набору емоцій, які б асоціювалися із самотністю». Відтак у психології досі не існує єдиного визначення самотності.

Звертає увагу, що дослідники часто зосереджуються на негативних станах суб'єкта, пов'язаних із переживанням самотності. Зокрема, на це вказують О. Данчева, Є. Головаха, Ю. Никоненко, Л. Сохань, Е. Фромм. Науковці пов'язували самотність із нездатністю суб'єкта встановити особистісні стосунки із оточуючими людьми, що тягне за собою негативні емоційні переживання. Ю. Никоненко [4] стверджує, що людина починає відчувати себе самотною коли усвідомлює, що її стосунки зі значимими для неї людьми є неповноцінними, або коли відчуває власну невідповідність оточенню. Л. Левченко [3] констатує, що відчуття самотності виникає у людини тоді, коли вона гостро переживає свою непотрібність та нереалізованість. М. Кандиба [2] вважає, що людина може відчути себе самотною у той момент, коли усвідомить невідповідність між бажаними для неї відносинами та тими, що вона має насправді. Із занепокоєнням та напругою, що виникають у суб'єкта внаслідок незадоволеної потреби у особистісних стосунках, пов'язує відчуття самотності Р. Вейс (див.[6]). Отже, можемо констатувати, що самотність науковці пов'язують із відчуттям непотрібності та нереалізованості, з відсутністю бажаних взаємин.

Однак, ряд дослідників, зокрема, Д. Леонт'єв та Є. Осін [5], К. Мустакас (див.[6]), С. Трубнікова [7] наголошують на позитивних можливостях, що приховує у собі стан самотності. З точки зору науковців, все залежить від того, як сама людина сприймає цей стан і чи є він її вільним вибором. С. Трубнікова [7], наголошуючи на негативних моментах, що їх може переживати суб'єкт у зв'язку із відчуттям самотності, стверджує, що цей стан може оцінюватися самим суб'єктом і у позитивному ключі: як можливість усамітнення, вивільнення від чогось небажаного. Є. Заворотних про таку самотність говорить як про «комфортну» для особистості, на відміну від «деструктивної» самотності. Д. Леонт'єв та Є. Осін [5] позитивний потенціал самотності вбачають у сприйнятті її людиною як часу для творчості та самоусвідомлення. На творчому потенціалі стану самотності наголошує і К. Мустакас (див. [6]). Ю. Никоненко [4] підкреслює, що самотності не бояться люди, які живуть багатим внутрішнім життям. Для таких людей час, проведений на самоті, у самотності – це час для саморефлексії, переосмислення власного життя та особистісного розвитку.

Зауважимо, що згадані дослідники не заперечували негативний вплив самотності на психічний стан та взагалі життєдіяльність особистості. Однак вони акцентували увагу на тому,

що у психології майже не приділяється уваги конструктивним можливостям, які може подарувати самотність особистості та реалізації цих можливостей.

Окрім можливості як позитивного так і негативного впливу переживання самотності на суб'єкта, дослідники наголошували також на тому, що самотність може бути справжньою або вигаданою (К. Мустакас), наслідком власного вибору або вимушеною (Д. Леонт'єв), може мати характер відчуження або самовідчуження (С. Трубнікова). Вигадана самотність виступає у ролі захисного механізму, тоді як справжня, за твердженням К. Мустакаса (див.[6]), зумовлюється реальними життєвими обставинами. Вимушена самотність є наслідком усвідомлення своєї відірваності, відокремленості від інших. Самотність як відчуження чи самовідчуження залежить від домінування у суб'єкта тенденції до відокремлення від інших чи від власного «Я». А. Демідов [1], аналізуючи проблему самотності, виокремлює такі її різновиди: самотність-незлитність, самотність-бездомність, самотність-відповідальність. Самотність-бездомність науковець пов'язував із переживанням невизначеності наперед місця людини у світі; самотність-відповідальність із необхідністю самостійно приймати життєві рішення та відповідати за них; самотність-незлитність – з відособленістю людини та її існування від інших людей із їх життєвими дорогами та уроками. Наведені класифікації ще раз підкреслюють неоднозначність проблеми та багатомірність стану самотності. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у практичному вивченні особливостей переживання суб'єктом самотності.

Список використаних джерел

1. Демідов А. Б. Феномены человеческого бытия. Минск: ЗАО Издательский центр «Экономпресс», 1989. URL: <http://psylib.org.ua/books/demid01/index.htm>
2. Кандиба М. О. Психологічний аналіз причин жіночої самотності. Проблеми сучасної психології. 2012. № 1. С. 63-67. URL: [irbis-nbuv.gou.ua>cgi-bin>irbis_nbuv>cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gou.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64)
3. Левченко Л. Ю. Гендерний вимір феномена самотності: етико-філософський аналіз. Вісник Дніпропетровського університету № 9/2. Філософія. Вип. 22. 2012. С. 199-202.
4. Никоненко Ю. В. Теоретичний аналіз дослідження проблеми самотності в сучасній психології. Актуальні проблеми психології. Т. 7., Вип. 35. С. 177-185.
5. Осин Е. Н., Леонт'єв Д. А. Дифференціальний опросник переживання самотності: структура і свойства. Психологія. Журнал Высшей школы экономики, 2013. Т.10, № 1. С. 55-81.
6. Попелюшко Р. П. Самотність – як проблема соціалізації особистості в суспільстві. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна», 2013. № 2. С. 212-216.
7. Трубнікова С. Г. Психологія самотності (генезис, види, проявлення). URL: <http://www.dslib.net/obwaja-psixologia/psihologija-odinochestva.html>
8. Шагивалеева Г. Р. Самотність і особливості його переживання студентами: Монографія. Елабуга: Изд-во ОАО «Алмедиа», 2007. 157 с.

Науковий керівник: к. психол.н., доцент Педченко О. В.

Гравець Т.М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОТОТЕРАПІЇ

Фототерапія стала відомою як частина арт-терапії з 70-х років ХХ ст. Перші випадки її використання почалися в США та Канаді. Оскільки метод постійно розвивається до того ж у різних напрямках, чіткого визначення поняття «фототерапія» досі немає.

Згідно Д. Вайзер, фототерапія полягає у використанні звичайних знімків та інтерпретації з даними знімками в рамках усвідомлено використовуваної моделі психотерапевтичної практики, за якої кваліфіковані спеціалісти у сфері психічного здоров'я використовують певні техніки з використанням фотографій у процесі консультування клієнтів [1].

На сьогоднішній день фототерапія поєднує в собі ті форми роботи, які використовують для вирішення психологічних проблем та психосоціальної адаптації осіб з різними емоційними та психічними розладами, а також фізичними вадами і передбачають створення, сприймання та обговорення ними фотографічних образів [2].

Фототерапія як метод арт-терапії пов'язаний з використанням фотографії в процесі надання психотерапевтичної допомоги. Використання фотографій є основним методом, який поєднується з обговоренням роботи, а також елементами танцю, драматичного виконання, тілесно-орієнтованої терапії, ігрової терапії, образотворчого мистецтва та інших методів арт-терапії. Фототерапія універсальна і може використовуватися як в індивідуальній та груповій формі, так і в парній роботі (наприклад, подружжя), і навіть при роботі з усією сім'єю (враховуючи дітей) [4].

У фототерапії використовують:

- фотографії, які були зроблені самим клієнтом або ж знайдені ним на сторінках журналу, інтернеті тощо;

- фотографії клієнта, які були зроблені іншими людьми;

- автопортрети (фотографії самого себе, які були зроблені клієнтом);

- сімейні альбоми або ж інші біографічні фотоколекції.

Важливо зазначити, що фототерапія не враховує естетичну цінність фотографії як продукту творчості клієнта. Успіх психотерапевтичної роботи полягає у використанні фотографії як засобу комунікації між терапевтом та клієнтом, а не як витвору мистецтва. Тому, зовнішня привабливість фотографії, її естетичний компонент не грає ніякої ролі, коли знімки використовуються як інструменти психотерапевтичної допомоги.

Цінність фотографії полягає у можливості більш безпечної для клієнта конфронтації з досвідом пережитих в минулому психотравмуючих подій, ніж в умовах вербальної психотерапії, оскільки при сприйнятті фотографії клієнт відчуває свою здатність контролювати ситуацію. Фотографії також сприяють встановленню психотерапевтичного рапорту та розвитку психотерапевтичних відносин. Через фотографії клієнта психотерапевт має можливість зрозуміти його переживання у тій же мірі, як і через вербальний діалог з ним [3].

Великого значення фотографіям (особливо тим, що були пов'язані з минулим людини) надавали представники психоаналізу. Вони вважали, що фотографія дозволяє дослідити минулий досвід клієнта найбільш «м'яким» для нього чином, уникаючи захисних механізмів психіки. Фотографія також цінна тим, що торкається тілесного досвіду клієнта і відтворює пережиті ним колись відчуття. Вона включає «візуальну пам'ять» клієнта, яка переважала у нього в ранньому дитинстві.

Одну з класифікацій технік фототерапії запропонувала Д. Вайзер. Вони можуть використовуватися як в різних комбінаціях один з одним, так і в поєднанні з іншими арт-терапевтичними і художніми техніками. Д. Вайзер зазначала, що дані техніки краще всього засвоюються в процесі тренінгів, коли майбутній спеціаліст випробує дані методики на собі перед тим, як використовувати їх в роботі з клієнтом.

1. Фотографії, знайдені або зроблені клієнтом. Кожна фотографія в принципі є автопортретом, що віддзеркалює особистість фотографа і несе в собі приховану інформацію про свого автора. Терапевт може попросити клієнта знайти і принести фотографію за конкретною або вільною темою. Але краще, щоб завдання на пошук знімку були не конкретними, адже, чим більший спектр можливостей, тим краще для клієнта. Воля у виборі об'єкта для фотографування дає клієнтам більший контроль над сферою недослідженого і непередбачуваного.

2. Фотопортрети клієнта, зроблені іншими людьми. Такий вид фотографії дає можливість клієнтам побачити себе зі сторони, не у дзеркальному відображенні. Корисним тут може стати спостереження за тим, як змінюється поведінка, зовнішній вигляд, мова тіла, коли клієнт помічає, що його фотографують. Фотографії клієнтів, зроблені іншими людьми, репрезентують динаміку власних відносин між ними і фотографом, погляд якого через об'єктив фотокамери перетворює клієнта в об'єкт уваги. В даному випадку клієнт (навіть, якщо він спеціально позує для фотографа) володіє меншим контролем над результатом, ніж при автопортретах.

3. Автопортрети. Такі фотографії, зроблені самими клієнтами, без втручання сторонніх людей, дозволяють їм вивчати себе, коли ніхто інший не спостерігає за ними, не критикує результати і не намагається контролювати процес. Оскільки питання самооцінки, самопізнання і впевненості в собі лежать в основі більшості проблем клієнтів, здатність побачити себе в незалежності, без зв'язку із оточуючими володіє сильним терапевтичним ефектом. Автопортрети являють собою прямий невербальний контакт з власним «Я», тому, викликаючи емоції, вони можуть не тільки покращувати ситуацію, але і являти собою певну загрозу. Це пояснює, чому вони є настільки швидкими та ефективними каталізаторами внутрішніх процесів у терапевтичних ситуаціях. Клієнти, під керівництвом консультанта, можуть використовувати автопортрети для налагодження внутрішнього діалогу із собою на власній внутрішній мові, вивчаючи відкриття без відома сторонніх, але під наглядом спеціаліста, обізнаного в конкретних проблемах клієнта.

4. Сімейний фотоальбом та інші біографічні фотоколекції. Сімейні альбоми є цінним джерелом інформації про історію життя клієнта, його сім'ї, відносини між її членами тощо. Л. Берман зазначає, що при знайомстві з фотодокументами клієнта, перш за все варто звернути увагу на загальну емоційну атмосферу на фотографіях, яка проявляється у виразі обличчя, позах, просторове розташування зображених людей відносно одне одного, а також на контекст знімку – фон, на якому розташовані люди, об'єкти, які потрапляють у поле зору [3].

5. «Фотопроекції». Погляд людини на будь яку фотографію породжує відчуття та емоції, які проектується її внутрішньою картою реальності, яка визначає розуміння того, що бачить сама людина. Відповідно, «істинний сенс» фотографії міститься не в ній самій, але у нематеріальній, абстрактній взаємодії між фотографією та глядачем, в процесі чого кожен формує своє власне, унікальне сприйняття побаченого.

Дана техніка називається «фотопроекція», оскільки люди завжди проектує значення на фотографію. Саме ця властивість робить реакції глядачів на знімки дуже корисним терапевтичним інструментом, який допомагає клієнтові зрозуміти спосіб сприйняття реальності. У фотопроекціях не може бути «неправильних» способів сприйняття або реакцій на фотографії, як не може бути і невірних оціночних суджень. Проективні техніки являються для клієнтів ідеальним, безпечним способом побачити свої особисті, суспільні, сімейні, класові, культурні та інші «фільтри», без ризику подальшої девальвації цінностей, приниження та осудження з боку інших людей, які не розуміють їх в силу відмінностей власних «фільтрів» [1].

Кожна із перелічених технік володіє своїми унікальними перевагами та недоліками; навчання і досвід роботи допомагає визначити, які техніки за яких умов є вдалим для використання.

Список використаних джерел

1. Вайзер Д. Техники фототерапии: использование интеракций с фотографиями для улучшения жизни людей. В-о: Генезис, 2016, 424 с.
2. Копытин А. И. Фототерапия: Использование фотографии в психологической практике. Изд-во: М. Когито-Центр, 2006, 192 с. Режим доступа: <https://www.twirpx.com/file/346940/>
3. Копытин А. И., Платтс Дж. Руководство по фототерапии. М: «Когито-Центр», 2009, 183 с. Режим доступа: <https://ru.calameo.com/read/004534305a49d7fcf5c5e>
4. Интернет-статья «Фототерапия – современный метод психологической помощи». Режим доступа: https://ippt.ru/biblioteka/stati_po_psihologii/psihologiya_tvorchestva_artterapiya/fototerapiya_sovremennij_metod_psihologicheskoy_pomowi/

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, ст. викл. Драгола Л.В.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ «ЯКОСТІ ЖИТТЯ» СУБ'ЄКТА

Поняття «якість життя» стало проникати в політичне і наукове життя США і країн Західної Європи в середині ХХ століття. Спочатку термін використовувався для позначення якісних аспектів високого рівня життя американського суспільства. Надалі вказане поняття стало застосовуватися як загальна назва широкого кола соціальних індикаторів. Інтуїтивна ясність терміна зробила його популярним в політиці, громадських дискусіях та науці; він почав використовуватися в багатьох наукових дисциплінах, що призвело до трансформації його змісту під впливом різних теоретичних основ таких наук, як психологія, соціологія, економіка, філософія тощо.

У 1970-1980-і роки сформувалися основні підходи до вивчення поняття «якість життя»: суб'єктивний, об'єктивний і заснований на розширенні людських можливостей. У 2009 р. в рамках доповіді Комісії з основних показників економічної діяльності і соціального прогресу, підготовленого під керівництвом Нобелівських лауреатів з економіки Дж. Стігліца, А. Сена і французького економіста Ж.-П. Фітуссі був запропонований новий інтегральний підхід до розуміння поняття «якість життя», який об'єднує усі раніше зазначені [7].

Поняття «якість життя» стало активно застосовуватися в 1960-і роки в США у політичному контексті з метою формування нових цілей розвитку суспільства, а також у науково-методичному контексті – як спроба знайти показники економічного благополуччя країн, які альтернативні валовому національному продукту.

Запропонована Дж. Форрестером математична модель «якості життя» була однією з перших. З 1970 р. в американській і європейській науковій літературі з'являються кілька десятків різних моделей розуміння вказаного феномену. Зміст поняття «якість життя» в них істотно відрізняються [8].

Сильні традиції утилітарної філософії в США і поширення досліджень з вивчення психічного здоров'я людини сформували умови, де на перший план стала висуватися концепція якості життя. Соціальний психолог А Кемпбелл писав, що «якість життя повинна відображатися в очах того, хто споглядає» [4, с. 442]. Даний підхід отримав назву «суб'єктивного».

У рамках «суб'єктивного» підходу вивчення якості життя часто зводиться до дослідження суб'єктивного благополуччя людини (англ subjective wellbeing). Саме ж поняття суб'єктивного благополуччя складається з трьох елементів: позитивних емоцій, негативних емоцій і задоволеності [2]. Деякі автори додають ще й четверту складову, пов'язану з вивченням наявності або відсутності у людини: цілей у житті; персонального зростання, позитивних відносин з іншими; відчуття, знання та розуміння свого призначення; важливого хобі або занять у вільний час [1].

Європейські економісти і соціологи (з Німеччини, Польщі, Швеції) сконцентрувалися на вивченні не потреб людини і способах їх задоволення, а на наявних у індивіда ресурсах, їх справедливий розподіл. Під ресурсами розумілися гроші, можливості, знання, фізична і психологічна енергія, соціальні відносини, безпека. А під благополуччям – контроль індивіда над власними ресурсами з метою поліпшення своїх умов життя [3].

У рамках «об'єктивного», або ресурсно-орієнтованого підходу якість життя розуміється як «добробут» (wellfare) людини, високий рівень якого досягається за рахунок наявності у неї достатніх ресурсів для формування кращих умов життя. Але термін «добробут» в даному випадку застосовується не у вузькому матеріальному сенсі, а в широкому, тобто описує різні соціальні та духовні аспекти життя суб'єкта. Відзначимо, що «чистий» ресурсно-орієнтований підхід до поняття «якість життя», який би виключав думки і емоції індивіда, був популярний зовсім недовго. Практично відразу дослідники прийшли до консенсусу, що найкраще вимірювати якість життя, використовуючи як об'єктивні, так і суб'єктивні показники. Фінський соціолог Е. Аллардт в 1970-х роках провів «Порівняльне вивчення добробуту в

Скандинавських країнах» [див. 7]. Він розділив всі людські потреби на три категорії: володіти, любити та існувати (бути). Для кожної категорії розглядалися як об'єктивні, так і суб'єктивні параметри задоволення. У 1984 р. німецький соціолог В. Цапф писав, що однакові умови життя можуть бути оцінені кардинально по-різному. Люди, що живуть у незадовільних умовах, частіше більш задоволені, а заможні люди можуть бути незадоволені своїми умовами життя [9]. Серед переважаючого числа німецьких досліджень добробут і якість життя визначається як «хороші умови життєдіяльності, які йдуть разом з позитивним рівнем суб'єктивного благополуччя» [9, с. 263].

У 1981 році була опублікована робота майбутнього Нобелівського лауреата з економіки А. Сена [6] «Бідність і голод: нарис про права і поневір'яння», яка лягла в основу ще одного підходу-розгляду поняття «якість життя» з точки зору розширення людських можливостей (англ. *sarability approach*). У рамках запропонованого А. Сеном підходу – життя людини розглядається як комбінація функцій, а якість життя розуміється з точки зору володіння максимальним набором «потенційних можливостей». Деякі функції елементарні, наприклад, здорове харчування, підтримання фізичної сили, інші складові, наприклад, самоповага, соціальна інтеграція [6]. Так як люди в різних місцях мають різні набори цінностей і досвіду, то і список відповідних для них функцій залежить від умов. Тобто якість життя – це ступінь особистої свободи людини, міра реалізації наявних у неї можливостей. При цьому свобода розуміється ще й як розширення джерел інформації для оволодіння повним набором можливостей, які доступні особі, а не тільки які їй вже надані за умовчанням.

З опорою на даний підхід був створений відомий показник-індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Широке трактування терміна «якість життя», відмінність в підходах до його використання призвели до того, що в 1990-ті роки термін став широко використовуватися в різних сферах життя, застосовуватися для вивчення різноманітних цільових груп (дітей, жінок, мігрантів, людей старшого віку), а також в освіті та охороні здоров'я. Наприклад, відома концепція вивчення якості життя людей, що проходять медичне лікування (*health related quality of life*), яка набула широкого поширення серед лікарів [5].

Таким чином, словосполучення «якість життя» вперше з'явилося в політичному контексті в 1960-х років з метою формування нових цілей для суспільства і для його розвитку, а в контексті науково-методичному – як спроба знайти альтернативу валовому національному продукту, показники економічного добробуту країн. Під впливом теоретичних основ різних наук були створені різні підходи до вивчення і виміру «якості життя».

Зараз поняття «якість життя» об'єднує широкий спектр суб'єктивних і об'єктивних соціальних індикаторів за такими напрямками, як: матеріальні умови життя; освіта; здоров'я; професійна діяльність; політичні права, соціальні зв'язки; умови навколишнього середовища; економічна і фізична безпека, задоволеність життям. З одного боку, такий широкий спектр дозволяє найбільш повно відобразити багатокomпонентність суб'єктивного благополуччя людини, з іншого боку, вкрай складний для адекватної статистичної оцінки та міжнародного порівняння.

Список використаних джерел

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл – Москва: «Прогресс». – 1990 – 336 с.
2. Дієнер Е. Суб'єктивне благополуччя / Е. Дієнер // Психологічний вісник. – 1984. – № 95. – С. 542-575.
3. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза / Е. Еріксон – М.: Видавнича група «Прогрес». – 1996. – 344 с.
4. Кемпбелл А. Прагнення, задоволення та виконання / А. Кемпбелл, П. Конверс // Людський сенс соціальних змін. – Нью-Йорк: Фонд Рассела Сейджа. – 1972. – С. 441-446.
5. Ноесс С. Дослідження якості життя / С. Ноесс. – Осло: Інститут соціальних справ. – 1987. – 58 с.
6. Сен А. Можливість суспільного вибору / А. Сен // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nobel.org.ua/images/laureats/6/1998/sen.pdf
7. Стиглиц Дж. Е. Информация и смена парадигмы в экономической науке / Дж. Е. Стиглиц // В кн.: Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. – М.: «Мысль». – 2005. – С. 535-629.
8. Форрестер Дж. Мировая динамика / Дж. Форрестер. – М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica. – 2003. – 248 с.
9. Цапф В. Виробництво добробуту: державне проти приватного / В. Цапф // Soc Indic Res 14. – 1984. – С. 263-274.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, ст. викл. Сіденко Ю. О.

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ СТРАХІВ ПЕРЕД ПОЛОГАМИ У ВАГІТНИХ

Актуальність дослідження. Аналіз психологічних складових періоду вагітності останнім часом все частіше виступає як предмет наукового вивчення. На думку сучасних дослідників, зростання патології вагітності і перинатального періоду розвитку дитини свідчить про те, що обмеження вивчення вагітності і пологів рамками медичного підходу, яке довгий час мало місце в нашій країні, робить неможливим рішення проблеми формування здорового покоління. Вагітні жінки зазвичай перебувають у дезадаптованості та страхах, що потребує допомоги психолога.

Підвищення суспільного інтересу до психології особистості і екзистенціальних проблем буття сприяло виникненню на Україні, у країнах Західної Європи і США руху за гуманізацію вагітності, пологів і перинатальної стадії розвитку людини. В роботах Г.І.Брехмана, В.І.Брутмана, А.І.Захарова, Д.Пайнз, В.П.Петленко, Г.Г.Філіппової, G.L.Bibring, K.Bonnet, S.Lebovisi, P.M.Shereshevsky, L.J.Yarrow, T. Vemy і інших сама вагітність і внутріутробне формування дитини в цей період розглядаються як унікальний психологічний феномен, що вимагає відповідних методів дослідження і виходить за рамки суто фізіологічних процесів.

На сьогоднішній день увагу дослідників привертає проблема психологічних страхів та стресів у період вагітності жінки та перед пологами, як етапу набуття батьківства. Вивчені літературні джерела дозволяють говорити про те, що психокорекції гострих і хронічних стресових станів у вагітних приділяється мало уваги, хоча явно простежується зв'язок між психологічним станом вагітної і її фізичним самопочуттям. В цей період психологічний та фізичний стан жінки доволі вразливий, і саме метод арттерапії дає можливість дбайливо провести психопрофілактичну роботу адаптації жінки до вагітності, опрацювання страхів та психологічну підготовку її до пологів.

У зв'язку із цим дослідження та корекція страхів вагітних перед пологами за допомогою методик арт терапії є актуальним, і його результати можуть бути використано психологами, що працюють у пологових будинках. У презентованому дослідженні ми спираємось на досвід використання арттерапевтичних методик, які були розглянуті в працях О. Ващенко, Н. Вернікова, О. Любарець, Н. Полякова, І. Садова, О. Тараріна, І.М. Сергієнко, Т.С. Яценко

Психопрофілактична підготовка вагітної жінки до пологів має велике значення. Один з основоположників вітчизняної терапії М. Я. Мудров вважав профілактичну роботу основою діяльності психолога. На його думку "бо легше вберегти, ніж лікувати". Психопрофілактика – це розділ загальної профілактики, що включає сукупність заходів, які забезпечують психічне здоров'я. Вона охоплює профілактику особистих і професійних криз, попередження виникнення і поширення нервово-психічних захворювань. Психопрофілактика тісно пов'язана із загальною профілактикою і передбачає комплексну участь в ній великого кола спеціалістів: соціологів, психологів, фізіологів, гігієністів, лікарів. По суті, це диспансеризація здорового населення із здійсненням широкого комплексу психогігієнічних заходів, оскільки сприяти виникненню нервово-психічних порушень можуть як несприятливі соціально-психологічні умови існування людини (інформаційні перевантаження, психічна травматизація та мікросоціальні конфлікти, неправильне виховання в дитинстві і т. п.), так і чинники біологічного характеру (соматичні хвороби, травми мозку, інтоксикації, шкідливий вплив в період внутрішньоутробного розвитку дитини, несприятлива спадковість та ін.). Роль психопрофілактики-виявлення нервово-психічних захворювань, і забезпечувати розробку і впровадження спеціальних психопрофілактичних і психотерапевтичних заходів в різних сферах людської діяльності.

У нашому дослідженні ми звернулися до арттерапевтичних методик, адже, феномен вагітності поміж різних філософських, медичних, психологічних й інших вимірів і підходів трактується насамперед як відповідальний екзистенційний період у житті жінки, її сім'ї, коли

домінують психостани, як щасливого очікування материнства, так і фрустраційно-тривожні й невротичні переживання через величезну відповідальність за життя та здоров'я виношуваної дитини. Складність цього періоду спричинена ще й тим, що зачаття, виношування, народження дитини для більшості жінок постає вкрай важливим випробуванням, адже відбуваються великі перетворення й видозміни не лише тіла, а й помітні зрушення в їхньому психосвіті. Жінки у цей період надзвичайно вразливі, тому нам потрібні були методи які полегшують процес психологічного самопізнання та дають змогу дбайливо допомогти клієнтові. Саме тому ми обрали арттерапію як метод психопрофілактики страхів у вагітних.

Арттерапія — це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості. Вперше цей термін було використано Андріаном Хілом у 1938 р. при описі власної роботи у лікарні та незабаром метод отримав широке розповсюдження

Першоосновою даного напрямку були теорії З. Фрейда і К.Г. Юнга, а в подальшому ідея арт-терапії отримала розвиток в концепціях гуманістів К. Роджерса і О. Маслоу, де було сформульовано основну мету методу арт-терапії – гармонізація особистості через самовираження і самопізнання.

В нашому дослідженні брали участь 50 вагітних жінок, у яких було діагностовано різну ступінь тривоги та страхів (див. табл. 1). За допомогою тестової методики Спілберга-Ханіна (СХ) відбувалась діагностика рівня тривоги до та після проведеної тренінгової роботи, а за методикою аналізу психомалюнку «Я і мій страх», ще й виявлення первинних і вторинних страхів у вагітних. Психопрофілактична тренінгова програма через об'єктивізацію глибинних архетипічних смислів дала змогу діагностувати витіснені деструктивні підсвідомі тенденції участниць та опрацювати їх особистий матеріал, використовуючи психокорекційні арттерапевтичні методики: ізотерапія, драматерапія, лялькотерапія.

Табл. 1.

Рівень реактивної та особистісної тривоги у вагітних

показник	до тр к-сть	відсоток	після тр к-сть	відсоток
Підвищений рівень реактивної тривожності	33	66%	15	30%
Підвищений рівень особистісної тривожності	17	34%	11	22%

Аналіз результатів діагностики рівня тривожності «до» та «після» проведення психопрофілактичної тренінгової програми із вагітними дозволив виявити зниження підвищеного рівня реактивної та особистісної тривожності у досліджуваній групі зі 100% до 52 %, що підтверджує ефективність застосування арттерапевтичних методів для психопрофілактики страхів у вагітних.

Висновки. Стан вагітності для жінки є новим і нормативно-кризовим для жінки та її родини. У системі фізико-психологічних змін стану вагітних страхи мають деструктивне значення. Психопрофілактика страхів потрібна для того, щоб запобігти руйнуванню власного “Я” жінки, а також сприяє її особистому розвитку. Оскільки людина, яка пережила і усунула страх, набуває нових форм реагування (підвищення емоційного інтелекту), отримує нові можливості в стосунках з іншим. Враховуючи уразливий стан жінки у період вагітності та властивість психіки до психологічних захистів, що можуть виступати у вигляді деструктивних, стереотипної, негнучкої поведінки, було обрано арт-терапію як метод психопрофілактики страхів у вагітних. За даними дослідження можна стверджувати, що арттерапія є дієвим методом діагностики, профілактики та подолання страху і тривожності у вагітних жінок. Метод дозволяє обійти захисні механізми психіки і дослідити глибинні витoki страхів. Перевагою даного засобу є можливість використання його як в індивідуальній, так і груповій роботі. Використовувати арт-терапію доцільно не лише при подоланні негативних емоційних явищ під час вагітності, але й для розвитку та підтримки психічного здоров'я жінки, формування вміння відчувати власні емоції та почуття, налагоджувати контакт з дитиною.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Сергієнко І. М.

ЛОКУС КОНТРОЛЮ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТІСНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Локус контролю – це якість, яка є характеристикою схильності людини приписувати відповідальність за результати своїх дій чи подій, що трапляються, зовнішнім силам або власним здібностям та зусиллям. Локус контролю є стійкою властивістю особистості, яка формується в процесі його соціалізації. Локус контролю є універсальним стосовно усіх подій у житті людини, будь-то успіхи, невдачі, різні соціальні ситуації [4].

Термін «локус контролю» введено соціальним психологом Джуліаном Роттером в 1954 році для розрізнення людей, в залежності від того, де вони вбачають локалізацію контролю, значущих для себе подій. «Локус контролю» називають також «локалізацією контролю вольового зусилля» [1]. Дж. Роттер та його учні почали планове вивчення того, як людина оцінює свій контроль. Поштовхом для досліджень став факт того, що багато людей не відчувають впевненості у своїх діях, навіть після багаторазового позитивного підкріплення. Інші ж, навпаки, можуть бути навіть занадто самовпевненими, попри численні невдачі. Деякі люди звикли пояснювати хороші результати успіхом або випадковістю, збігом подій, тоді як інші вважають, що у негативних подіях їх внесок мінімальний і у них все йде за планом.

Існує два крайніх типи локус контролю:

1. - інтернальний (внутрішній локус контролю) – схильність приписувати результати діяльності внутрішнім характеристикам та факторам;
2. - екстернальний (зовнішній локус контролю) – схильність приписувати результати діяльності зовнішнім характеристикам та факторам.

Ці два типи є радикальними, але зазвичай локус контролю вимірюється за шкалою, певним континіумом, де на одному боці інтернальність, а на іншому екстернальність. «Чисті» ж інтернали або ж екстернали бувають дуже рідко [3].

Експериментально встановлений зв'язок різних форм поведінки і параметрів особистості з екстернальністю-інтернальністю. Екстерналам більше властива конформна, поступлива поведінка. Інтернали менше схильні підкорюватися тиску оточення, про-тидють, якщо ними маніпулюють, сильніше реагують, якщо оточення зазіхає на свободу. Люди з інтернальним локусом контролю, на відміну від екстернатів, краще працюють на самоті. Вони, як правило, відповідальніші, соціально активніші, послідовніші у вчинках. Їхня перспектива насичена великою кількістю подій. Вони когнітивно активні, «борються» за здоров'я, послідовні і продуктивні у прийнятті рішень та в ризикованих ситуаціях. Можуть відмовитися від легкого задоволення для досягнення іншого цінного блага. Упевнені, що наполегливість сприяє високій продуктивності й отриманню на-городи. Більше задоволені працею в цілому. Успішніші в навчанні. У стилі керівництва надають перевагу заохоченню [2].

Діагностика локусу контролю відбувається за допомогою опитувальника Дж. Роттера, методики «Рівень суб'єктивного контролю», а також тесту фрустраційних реакцій Розенцвейга. Підсумовуючи все вище зазначене, можна зробити висновок, що локус контролю є досить вагомою складовою особистісної відповідальності людини. Окрім того, він впливає на інші характеристики особистості, що проявляють себе в різних сферах життя, зокрема на впевненість у собі та своїх діях, а також на рівень задоволеності від життя та ін.

Список використаних джерел:

1. Майерс Д. Социальная психология. СПб.: Прайм-Еврознак, 2002. - 512.
2. Кириченко Т. В. Саморегуляція як психологічна умова соціалізації особистості / Т. В. Кириченко // Розвиток особистості у різних умовах соціалізації: колективна монографія. – К.: Видавничий дім «Слово», 2016. – 472 с. – С. 120-145.
3. Ксенофонтова Е. Г. Исследование локализации контроля / Е. Г. Ксенофонтова // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – № 2. – С. 103-113.
4. Локус контроля // Социология: Энциклопедия / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. — Минск: Книжный Дом, 2003. — 1312 с.

Науковий керівник: к.психол.н., доц. Аврамченко С. М.

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Аутизм – це психічний розлад, що виникає внаслідок порушення розвитку головного мозку і характеризується вираженим і всебічним дефіцитом соціальної взаємодії і спілкування, а також обмеженими інтересами і повторюваними діями (В.Башина, С. Морозов, Т.Морозова). Аутизм стає однією з головних причин дитячої інвалідності. До РАС входять синдром Каннера, синдром Аспергера, синдром Ретта, атиповий аутизм та дитячий дезінтегративний розлад.

За даними ВООЗ, у світі це один відсоток від усієї популяції дітей. «Згідно досліджень Інституту вивчення аутизму, у 2007 році співвідношення було: 1 випадок на 150 дітей, у 2013 – вже 1 випадок на 55. В Україні діагностованих хворих дітей зростає на 30% щороку. Офіційно в Україні станом на 2017 рік проживають понад 7 тис. дітей з діагнозом «дитячий аутизм». Це майже 12 дітей на 100 тис. населення віком до 18 років. Для порівняння, у Великій Британії аутизм діагностували 700 тис. разів (включно із повнолітніми), а у США розлад аутистичного спектру має одна дитина із 68. Це 1,5% усіх дітей в Сполучених Штатах віком до 8 років.

Великий інтерес в останні роки до проблеми аутизму пояснюється частотою даного порушення, яка постійно зростає. Збільшення кількості дітей з аутистичними розладами спостерігається в усьому світі. Як свідчать численні дослідження, частота розповсюдженості дитячого аутизму та розладів аутистичного спектру у сучасному суспільстві простежується у чотирьох – п'яти випадках на 10000 дітей (0,04 – 0,05%) [2]. У 2005 році було зареєстровано близько 680 дітей з аутизмом. Згідно зі статистикою, у 2017 році таких дітей було вже 7,5 тис. осіб. Але це рахувалися діти, які стоять на обліку у психіатрів. Це - верхівка айсбергу, лише 10 %. Реальні цифри - понад 75 тисяч дітей. І ці показники корелюються із світовою статистикою - понад 1% дітей (від загальної кількості у державі) мають аутистичний розлад.

В даний час перед суспільством досить актуально постає питання про можливість навчання, виховання та соціалізації дітей-аутистів.

Найважливішою особливістю дитячого аутизму визнається саме особливий асинхронний тип затримки розвитку. Ці прояви спостерігаються, по-перше, в тому, що одночасно мають місце ознаки і ретардації (уповільнення), і акселерації в обмежених галузях (музиці, математиці тощо). По-друге, наявні порушення ієрархії психічного, мовленнєвого та емоційного дозрівання дитини з аутизмом. К.С.Лебединською виділено декілька варіантів аутизму [3]: 1) дитячий аутизм при різних захворюваннях ЦНС (органічний аутизм); 2) психогенний аутизм; 3) діти з аутизмом шизофренічної етіології; 4) аутизм при захворюваннях обміну речовин; 5) аутизм при хромосомній патології. Синдром аутизму на відміну від інших аномалій розвитку характеризується складністю і дисгармонійністю як у клінічній картині, так і в психологічній структурі порушень.

Виходячи з вище викладеного - структура дефекту дуже складна та неоднорідна. Даний факт свідчить про те, підхід до організації корекційної роботи та створення індивідуальних програм розвитку набуває особливої уваги.

Першим кроком до створення індивідуальної програми навчання, виховання та соціалізації дитини з аутизмом є діагностичний етап, який має включати обстеження всіх сфер розвитку.

В Україні діагностика проводиться у секторі медико-соціальної реабілітації дітей і підлітків із психічними та поведінковими розладами в Українському НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України. Слід при цьому взяти до відома, що команда фахівців (лікарів, психологів, реабілітологів) під керівництвом кандидата медичних наук, головного дитячого психіатра України І.Л. Марцинковського [1] вперше, опрацювавши всі діагностичні світові технології, адаптувала їх до можливостей проведення в українських реаліях.

Психолого-педагогічний підхід до діагностики аутистичних порушень передбачає прогнозування на основі створення змісту спеціальної освіти дітей за принципом від діагностики відбору до діагностики розвитку, тим самим забезпечивши широкі можливості розвитку особистості. Як зазначала Ф. Аппе, аутизм характеризується триадою ознак – порушеннями соціальної взаємодії, комунікації та здатності до уяви [4]. Тому актуальними в діагностування повинні стати саме ці сфери розвитку дитини- аутиста. Існує значна кількість методик, які дозволяють виявити специфічні особливості комунікативної та соціальної поведінки, оцінити рівень розвитку комунікативних та соціальних навичок аутичних дітей.

Якісний аналіз даної групи методик дозволяє поділити їх умовно на кілька підгруп [1]:

1. Діагностичні шкали, що дозволяють виявити у дитини аутистичні порушення, соціальні, комунікативні та поведінкові недоліки: а) Autism Diagnostic Interview-Revised (ADI-R); б) Autism Diagnostic Observation Schedule (ADOS); в) Childhood Autism Rating Scale (CARS). До даної групи методик можна віднести Діагностичну карту, розроблену Лебединською К.С., Нікольською О.С., яка дозволяє провести детальне обстеження дитини двох років життя при припущенні у неї дитячого аутизму. Вона спрямована на виявлення особливостей у розвитку всіх сфер: вегетативно-інстинктивної, афективної, сфери потягів, спілкування, сприйняття, моторики, інтелектуального розвитку, мовлення, ігрової діяльності, навичок соціальної поведінки, психосоматичних кореляцій.

2. Шкали адаптивного поведінки – стандартизовані методики, призначені для оцінки адаптивних навичок і виявлення рівня розвитку соціальних, комунікативних, моторних навичок, а також навичок самообслуговування і поведінкових особливостей дітей з порушеннями розвитку. Найбільш широкоживаними є наступні методики: а) шкала адаптивної поведінки Вайнленд ; б) оцінка адаптивної поведінки дітей.

3. Методики, призначені для оцінки рівня розвитку дітей з аутизмом та планування корекційно-педагогічного впливу: Психологопедагогічний профіль (PEP-R); Autism Screening Instrument for Educational Planning (ASIEP). До цієї ж категорії можна віднести ряд методик, розроблених для оцінки соціальних навичок аутичних дітей раннього віку з метою подальшого освоєння ними певних розвиваючих програм: Brigance Inventory of Early Development; Transdisciplinary PlayBased Assessment (TPBA); The Carolina Curriculum for Preschoolers with Special Needs.

4. Методики, призначені для оцінки рівня невербальної комунікації дітей дитячого та раннього віку: а) шкала комунікативного і символічного поведінки (CSBS), яка дозволяє оцінити комунікативні та символічні навички 8-24 місячної дитини, включаючи жестову комунікацію, вокалізацію, взаємодію, афективні сигнали в різних комунікативних ситуаціях; б) анкета СНАТ, розроблена для діагностики аутизму у дітей у віці 18 місяців, включає розділи: соціальні інтереси, розподіл уваги, жестова комунікація і гра; в) шкала Pre-Linguistic Autism Diagnostic Observation Schedule (PL-ADOS) дозволяє провести діагностику невербальних навичок у дітей у віці не менше 3-х років.

5. Методики, що дозволяють оцінити мовний розвиток дитини з аутизмом. Ця група методик спрямована на виявлення рівня розвитку рецептивного та експресивного мовлення і не дає чіткого уявлення про комунікативних навичок дитини. У цій групі можна виділити певну категорію методик, що розглядають питання комунікативного розвитку: а) The Rossetti Infant-Toddler Language Scale; б) Functional Communication Profile; в) Test of Pragmatic Language; г) Test of Language Competence Expanded Edition (TLC-Expanded); д) Test of Problem Solving.

Діагностика аутичних дітей – надзвичайно складна процесуальна дія, спрямована на визначення не тільки ознак аутистичного спектра розладів а й на вироблення багатофункціональної стратегії і тактики всебічного розвитку дитини в процесі корекції аутистичного дефекту. Надзвичайно важливим компонентом цього процесу є формування базових афективних і регуляторних механізмів взаємодії між дитиною і кожним із фахівців який з нею працює. Комплексна характеристика стану розвитку дитини дозволяє зробити висновок про його психологічний діагноз, відзначити ресурси розвитку дитини, намітити

першочергові завдання та розробити індивідуальну програму подальшого ефективного навчання, виховання та соціалізації. Прогноз залежить від ступеня тяжкості аутистичних розладів, наявності чи відсутності органічних уражень, розвитку інтелекту, мови та своєчасності лікувальних заходів. Відомо, що за відсутності лікування, корекційної допомоги майже 70% дітей з аутизмом мають надалі тяжкі інвалідизуючі порушення та потребують постійного догляду сторонніх осіб. Своєчасне лікувально-корекційне втручання значно покращує прогноз. Тому рання діагностика та ранні інтервенції можуть змінити ситуацію на краще. Застосування скринінгових інструментаріїв дозволяє вчасно запідозрити розлад загального розвитку.

Потрібно скоординувати зусилля та налагодити взаємодію практичних психологів дитячих дошкільних закладів, дитячих неврологів та дитячих психіатрів територіальних установ охорони здоров'я, сімейних лікарів задля забезпечення ранньої діагностики та терапії розладів загального розвитку.

Список використаних джерел

1. Вимоги до програмно-цілового обслуговування дітей з розладами зі спектра аутизму (методичні рекомендації). Установа – розробник : НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України / укл.: І. А. Марценковський, Я. Б. Бікшаєва, О.В. Ткачова. – К., 2009. – 31 с.
2. Марценковський І.А. Матеріали VI міжрегіональна науковопрактична конференція. Аутизм та розлади аутистичного спектру у дітей. Питання та відповіді. – Херсон, 2011. – С. 6-7.
3. Ранний детский аутизм / Под ред. Т.А. Власовой, В.В.Лебединского, К.С.Лебединской. – М., 1981. – 321 с.
4. Аппе Ф. Введение в психологическую теорию аутизма. – М.: Теревинф, 2006. – 215 с. 7. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія. – К.: Знання, 2009. – 385 с.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Куліш О.В.

Левченко В.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Психологічна корекція – один з видів психологічної допомоги; діяльність, спрямована на виправлення особливостей психологічного розвитку, які не відповідають оптимальній моделі, за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу; а також – діяльність, спрямована на формування у людини потрібних психологічних якостей для підвищення її соціалізації і адаптації до умов життя.

Специфіка проблем і індивідуальні особливості клієнта визначають застосування того чи іншого виду психокорекційного впливу. Залежно від спрямованості корекції Д.Б. Ельконін пропонував розрізняти дві форми корекції: симптоматичну і каузальну. Симптоматична корекція передбачає короткочасний вплив з метою зняття гострих симптомів відхилень у розвитку. Каузальна корекція спрямована на джерела і причини відхилень.

За масштабами вирішуваних завдань психокорекція може бути загальною, приватною та спеціальною. Загальна корекція передбачає заходи, спрямовані на нормалізацію мікросередовища клієнта, що регулюють психофізичні, емоційні впливи відповідно до вікових та індивідуальних можливостей особистості. Приватна психокорекція – це набір психологічних впливів, що представляють собою адаптовані психокорекційні прийоми і методики, застосовані в роботі, а також спеціально розроблені системи психокорекційних заходів, заснованих на провідних формах діяльності, рівнях спілкування, способах мислення і саморегуляції. Спеціальна психокорекція - це комплекс прийомів, методик і організаційних форм роботи, які є найбільш ефективними для досягнення конкретних завдань формування особистості, окремих її властивостей або психічних функцій, що виявляються в утрудненій адаптації (на поведінковому рівні це проявляється у сором'язливість, агресивність, невпевненість, конфліктність тощо).

Різновидами психокорекційних впливів є: переконання, навіювання, наслідування, підкріплення.

В науковій літературі виділяють дві основні форми психокорекції: індивідуальна та групова. Індивідуальна психокорекція спрямована винятково на взаємодію психолога і клієнта, за відсутності сторонніх осіб. У груповій психокорекції – робота відбувається з групою клієнтів зі схожими проблемами, ефект досягається за рахунок взаємного впливу учасників групи один на одного.

Нестабільні соціально-економічні умови життєдіяльності людини призвели до різкого збільшення порушень нервово-психічного характеру. Одним з таких порушень є підвищений рівень тривожності, який являє собою найбільш значний фактор ризику, що призводить до нервово-психічних захворювань людини.

«Anxiety» в перекладі з англійської означає сильне бажання, тугу, занепокоєння. Дослідники, які досліджували феномен тривожності використовували цей термін для позначення занепокоєння, тривоги. Б.Босселмен, Дон Байрн, Д. Льюїс пов'язують появу занепокоєння і тривоги з виникненням страху як невротичну реакцію, викликану зовнішніми обставинами і внутрішніми стимулами [1].

Виникнення і закріплення тривожних станів пов'язані з незадоволенням провідних вікових потреб особистості [2]. Як стійке особистісне утворення тривожність наростає в юнацькому віці та опосередковується особливостями «Я-концепції», тобто відношенням до себе. Посилення тривожності відбувається згідно з механізмом «замкнутого психологічного кола», що веде до накопичення і поглиблення негативного емоційного досвіду, який породжує негативні прогностичні оцінки й сприяє посиленню і збереженню тривожності.

Юнацький вік – непростий етап життя індивіда. На даному етапі розвитку остаточно формується особистість індивіда і її подальше життя. Тому юнакові важливо відчувати себе значимим, а також розвивати навички комунікації, які забезпечують активну взаємодію з соціумом. Високий рівень тривожності може створити перешкоди на даному етапі, оскільки замкнутість і постійне очікування невдачі не дозволятимуть особистості почувати себе комфортно та вільно.

Зазвичай висока тривожність юнаків характеризується нестійкою самооцінкою, адже постійне відчуття страху призводить до того, що вони рідко проявляють ініціативу. Це свідчить про внутрішню емоційну непристосованість особистості до певного типу ситуації. Результатом їхньої безініціативності може слугувати бажання однолітків домінувати над ними, яке, в свою чергу, проявляється у тенденції уникати будь-якої взаємодії з оточенням.

Згідно поглядів Л.М. Аболіна, вагомим значення в розвитку особистості відіграє емоційна сфера. Досліджуючи закономірності емоційного стану, науковець вводить новий психологічний термін – «емоційне здоров'я». Емоційне здоров'я – системоутворюючий фактор буття людини і функціональний прояв її соціально-психологічної зрілості, потенційна спрямованість жити в злагоді з собою й іншими. Людина з високим рівнем емоційного здоров'я є більш стресостійкою, коли його рівень знижуються можуть виникати негативні емоції: тривога, агресія, депресія тощо [3]. Тоді необхідності набуває психологічна корекція з метою адаптивного існування особистості у соціумі.

Найважливішою складовою психокорекції є робота з юнаками, орієнтована на вироблення і зміцнення впевненості в собі, власних критеріїв успішності, вміння поводити себе у важких ситуаціях, справлятися у випадках неуспіху. У психокорекційній роботі доцільно використовувати методи активного соціально-психологічного навчання, зокрема, соціально-психологічний тренінг – метод психологічного впливу, який відбувається в процесі інтенсивної групової взаємодії, основною метою якого є розвиток соціально-психологічної компетентності особистості. В межах соціально-психологічного тренінгу використовуються елементи групової дискусії, рольові ігри, проективне малювання, музикотерапія, психотерапевтичні прийоми (вербалізація почуттів, візуалізація, надання зворотного зв'язку, арттерапевтичні та психодраматичні техніки), вправи з елементами релаксації та саморегуляції. В якості допоміжного засобу поряд з соціально-психологічним тренінгом

використовуються спеціально розроблені щоденники самопізнання, що містять завдання для самоаналізу та рефлексії, матеріали для домашніх завдань, психодіагностичні методики, які юнаки спроможні виконати самостійно [4]. Для дослідження ефективності застосованих методів варто звернутися до послідовних психодіагностичних зрізів, які проводяться до початку психокорекційної роботи та після її завершення.

При профілактиці тривожності робота спрямовується перш за все на оптимізацію тих областей, з якими пов'язані «вікові піки» тривожності для кожного періоду, при психокорекції – подолання тривожності, а також, крім цього, на індивідуальні «зони уразливості», характерні для конкретного індивіда даної вікової категорії. Цінним для цього є вироблення власних ефективних моделей поведінки в значущих, в тому числі оціночних для людини, ситуаціях. Така робота вимагає значної уваги психолога до індивіда і поза межами тренінгів, групових, індивідуальних занять тощо. Необхідна тривала допомога, обговорення з студентом реалізації нових навичок і умінь, розбір труднощів і помилок, внесення корективів у засвоєні способи, а найголовніше – постійна підтримка з боку психолога.

Список використаних джерел

1. Астапов В.Н. Функциональный подход к изучению состояния тревоги / В.Н. Астапов // Психологический журнал. – 1992. – №5 – С. 18-22.
2. Хорни К. Собрание сочинений в 3-х т. – М. : Смысл, 1997. – 1736 с.
3. Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека / Л.М. Аболин. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1987. – 261 с.
4. Зайцев Ю.В. Тревожность в подростковом и раннем юношеском возрасте (диагностика, профилактика, коррекция). / Ю. Зайцев, А. Хван. – Кемерово, 2006. – 112 с.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Сірик І.В.

Мендело В.В.

Одеський національний морський університет

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТОСТІ

Актуальність даної теми розглядається структурний елемент емоційного інтелекту як складова частина особистості, його вплив на соціальну упішність особистості, професійний ріст, вміння будувати міжособистісні відносини.

Об'єкт дослідження - емоційний інтелект.

Предмет дослідження - емоційний інтелект як складова особистості.

Концепцію емоційного інтелекту заснували Д.Карузо, П.Саловей и Дж. Майер, П. Салов-Карузо, Д. Гоулман.

Вплив емоційного інтелекту на сфери життя людини описували А. Тихомиров, І. Андрєєва, Е. везе, А. Петровська, О. Білоконь.

І.В. Андрєєва писала, що емоційний інтелект «є набагато більш важливим фактором, який сприяє успіху людини, ніж» звичайний »інтелект - IQ. Саме завдяки йому особистість має можливість стати великим бізнесменом, топ-менеджером і ефективним політиком »[1, с. 78].

У вітчизняній психологічній науці найбільш відомою є концепція емоційного інтелекту, розроблена Д.В. Люсин. Спочатку вчений визначив сутність поняття «емоційний інтелект» як здатність до розуміння своїх і чужих емоцій і управління ними [4].

Емоційний інтелект не тільки відображає певний аспект внутрішнього світу людини, а й породжує конкретні форми розумного зовнішньої поведінки. Взаємозв'язок між внутрішнім і зовнішнім досить складна: «...зовнішній аспект поведінки не визначає її однозначно, тому що акт діяльності сам виступає як єдність внутрішнього і зовнішнього, а не тільки як зовнішній акт, який тільки ззовні співвідноситься з свідомістю» [5, с. 11].

Здатність до розуміння, так само як і здатність керувати емоціями, може бути спрямована як на власні емоції, так і на емоції інших людей, що дозволило автору виділити такі види емоційного інтелекту як внутрішньо особистісний і міжособистісний.

До внутрішнього відносяться: самооцінка, усвідомлення власних почуттів, впевненість в собі, терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнення, оптимізм і гнучкість.

До міжособистісному аспекту відносяться: емпатія, толерантність, комунікабельність, відкритість, діалогічність, антиципація.

«Здатність до самоактуалізації - це прагнення постійно розвиватися, досягати цілей, реалізовувати себе в житті, отримуючи від цього задоволення. Не менш важливим є емоційна усвідомленість - це усвідомлення власних емоцій і почуттів в конкретний момент часу, оцінка їх модальності і розуміння причин, що викликали певне переживання» [3].

«Високий рівень розвитку емоційного інтелекту дозволяє особистості збалансувати свої емоції і розум, відчути внутрішню свободу, відчути відповідальність за себе, усвідомити власні потреби і мотиви поведінки, рівновагу, скорегувати стратегію власного життя.» [2]

Емоційний інтелект в структурі індивідуальності ми можемо визначити на кордоні інтелектуального і емоційного, внутрішнього і зовнішнього. В даному огляді літературних джерел видно важливість емоційного інтелекту в самореалізації, шляхом усвідомлення своїх і чужих почуттів.

Розвиток емоційного інтелекту особистості також може вдосконалити міжособистісні відносини, дозволити гармонійно розкривати свій творчий хист, а також стане показником високого професіоналізму фахівця.

Література

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. – Новополюк: ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Везетиу Е.В. Проблема развития эмоционального интеллекта личности. *International Journal of Professional Science №2-2018* URL: <http://scipro.ru/article/04-02-2018> (Publication date: 30.04.2018)
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман. – М.: АСТ, 2009. – 240с.
4. Люсин Д. В. Способность к пониманию эмоций: Психометрический и когнитивный аспекты // Социальное познание в эпоху быстрых политических и экономических перемен / Под ред. Г. А. Емельянова. М.: Смысл, 2000. 6.
5. Рубинштейн, С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1973. – 424 с.

Миськів М. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Термінологічне значення слова «стрес» у перекладі з англійської мови має значення «напруга». Вперше цей термін потрапив до наукового використання у 1936 році. Його використав канадський фізіолог Ганс Сальє. Саме він розробив загальну концепцію стресу та описав її наступним чином: стрес – це пристосувальна реакція організму на вплив певних екстремальних зовнішніх чинників, що є стресогенними. Нині ж дане поняття широко використовується шляхом легкого пояснення багатьох явищ нашого звичайного життя, а саме при поясненні реакції на нові труднощі, конфліктні ситуації та несподівані події [1, 104-109].

Варто зазначити, що під стресом Ганс Сальє розумів неспецифічну відповідь організму на певний тип зовнішнього чинника і, як наслідок, напруга, що виникає у подоланні нових труднощів, з якими стикається організм, а також адаптація до зміни вимог зовнішнього середовища.

Зрозуміло, що перелік стресових факторів є неосяжним. Стресогенними ситуаціями можуть виступати конфлікти на роботі, політична ситуація у країні, дрібні щоденні невдачі, тощо. Можна виділити певну класифікацію стресових чинників [2, 162]:

1. Фізіологічний стрес. Цей вид стресу містить об'єктивні зміни умов життя особистості.

При цьому, стегенними чинниками зазвичай виступають природні умови: вібрації, радіація, шум, стихійні лиха, повені;

2. Соціальний рівень. До цього рівню відносяться чинники соціуму, у яких існує індивід: певні політичні конфлікти, ситуація війни, виникнення пандемії, тощо;

3. Психоемоційний рівень. Стресогенні фактори на цьому рівні виникають з особистого ставлення та сприйняття ситуації особистістю.

З часу виникнення пандемії через стрімке поширення вірусної хвороби COVID-19 з'явилися нові стресові фактори. Виявилося, що окрім впливу на фізичне самопочуття, коронавірусна хвороба також чинить значний вплив на психічне здоров'я особистості. Згідно з останніми дослідженнями збільшується кількість осіб, що стажають на депресію, тривожність та загострення посттравматичного стресового розладу. Гордон Асмудсон навіть увів нове поняття COVID-стрес [4]. Серед основних факторів його виникнення виділяють п'ять наступних:

1. Страх заразитися власне коронавірусом;
2. Страх контакту з предметами та поверхнями, що можуть бути заражені;
3. Страх контакту із приїжджими людьми через підвищену можливість заразитися коронавірусом;
4. Страх перед соціально-економічними наслідками пандемії;
5. Нав'язливе бажання постійно перевіряти нову інформацію про поширення коронавірусної хвороби.

Для ефективного подолання та зменшення долі стресового впливу під час пандемії слід використовувати певний набір методик. Можливе використання наступних порад Оксани Шупік [3]:

- Вправи на усвідомленість. Важливо розуміти, що відчуває особистість. Корисно визначити певний час для написання щоденника думок та емоцій. Такі вправи допомагають залишатися у балансі та вчать ділитися своїми думками;
- Розпорядок дня. Для зменшення негативного впливу під час пандемії потрібно розуміти та відстежувати чим займається індивід. Для цього допоможе щоденник, розпорядок дня та список справ, якими подобається займатися;
- Зосередитися на доступних заняттях. Під час пандемії деякі види щоденних активностей індивід не в змозі підтримати. Тому, корисно буде зосередитися на тих справах, які все ще можуть бути доступними;
- Залишатись на зв'язку. Підтримка та піклування про інших допомагає долати виклики. Проведення часу з сім'єю та друзями може принести відчуття комфорту та стабільності. Розмова про свої занепокоєння, думки та почуття з іншими, може допомогти впоратися зі стресовою ситуацією. Важливо пам'ятати, що фізичне дистанціювання не означає соціальне виключення. Існує багато способів використання сучасних технологій, щоб залишатися на зв'язку і надавати та отримувати підтримку віддалено;
- Отримувати інформацію з надійних джерел. Важливо звернути увагу на навколишній інфопростір: першочогово приділяти увагу тим джерелам, інформація з яких є надійною та перевіреною.

Таким чином, можна зробити висновок, що пандемія COVID-19 впливає не тільки на фізичне здоров'я особистості, а й на психологічне. Це може виражатися у збільшенні кількості стресогенних факторів, з яким індивід буде зіштовхуватися кожного дня. Дотримання певних правил подолання стресу може зменшити цей вплив та налаштувати на більш позитивне сприйняття ситуації навколо.

Список використаних джерел

1. Сельє Г. Стресс без дистресса. М., 1992. С. 104-109.
2. Сельє Г. Когда стресс не приносит горя / Г. Сельє. М., 1992. С. 162.
3. Шупік О. Як впоратися зі стресом та тривогою під час пандемії COVID-19. [Електронний ресурс] / Оксана Шупік. Режим доступу: https://k-s.org.ua/psykholohiya_dlya_doroslykh/yak-vporatysya-zi-stresom-ta-trivohoyu/

4. Gordon J.G. Asmundson. Coronaphobia revisited: A state-of-the-art on pandemic-related fear, anxiety, and stress [Електронний ресурс] / Gordon J.G. Asmundson. Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0887618520301407?via%3Dihub>

Науковий керівник: к.психол.н., доц. Аврамченко С.М.

Мовчан А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВПЛИВ РЕКЛАМИ НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ

Сьогодні рекламу зустрічаємо всюди: на телебаченні, у пресі, на білбордах, на транспорті тощо. Через свою масовість вона чинить безумовний вплив на свідомість потенційного споживача. Зараз рекламу можна зустріти усюди: на радіо, на телебаченні, у газетах, журналах, оголошеннях. Її використовують для прихованого управління свідомістю і поведінкою людей, причому вплив можна здійснювати в такий спосіб, щоб примусити їх діяти всупереч власним інтересам. Серед методів рекламного впливу на споживачів виділяють такі: стверджувальні висловлювання, вибірковий підбір інформації, концентрація на декількох рисах або особливостях, додаткове свідчення, використання авторитетів, створення контрасту, порівняння. Найбільш ефективними методами є ті, в яких враховуються особливості психічних процесів людини, зокрема, навіювання і переконання [2].

Людям властиве мультисенсорне сприйняття предметів, а тому для високого рівня продажів важлива кожна деталь: форма, текстура, колір, запах та смак продукту, а оскільки людина – істота соціальна, то й такі фактори як загальний ажіотаж, схвалення, відгуки та звички мають не менше значення виборі та купівлі того чи іншого товару [1].

Нижче наведені прийоми, які буквально змушують людину купити той чи інший товар у магазині:

1. Застосування «правильних» цифр. Незаокруглені цифри – широко розповсюджений прийом, який ми всі вже досить давно відчуваємо на собі. 99,99 грн, а не 100 грн! 399,99 грн, а не 400 грн! Копійку здачі на касі навряд чи дадуть, але відчуття заощадження змусить придбати товар.

2. Використання експертів та знаменитостей. Для реклами запрошують знаменитостей, медійних особистостей, професіоналів своєї справи, фото-моделей, слова яких сприймаються вартими уваги. В даному випадку рекламодавці сподіваються, що глядачі перенесуть частину своєї довіри й любові до зірки на рекламований нею продукт. Крім того, спокуса стати «як хтось» дуже велика.

3. Переконування покупця, що продукт зробить його успішним. Якщо покупець повірить, що товар допоможе йому швидко стати успішнішим – він розпрощається зі своїми грошима, мало задумуючись про логіку такого вчинку.

4. Використання гумору як важеля впливу на покупця. Сміх знімає напругу та створює ілюзію довіри між покупцем і продавцем. А ще по-справжньому весела реклама запам'ятовується надовго.

5. Вмілий підбір кольорів. Маркетологи часто використовують відтінки червоного, який налаштовує покупця на рішучі дії і буквально змушує зробити вчинок – у даному випадку, покупку. Саме тому його так широко використовують при знижках та розпродажу. Зелений колір, наприклад, сприймається як натуральний, тому використовується в рекламі оздоровчих і лікувальних препаратів, лікувальної косметики, натуральних продуктів харчування тощо.

Також колірна гамма в рекламі виконує певні функції:

- збільшує запам'ятовуваність реклами;
- виділяє певні її компоненти;
- сприяє розумінню суті послуг і товарів;

- підкреслює певні властивості послуги і товару;
- привертає увагу споживачів;
- формує позитивне ставлення до реклами.

6. Слова-пастки, які продають. Для збільшення продажів використовують слова: ви, безпека, веселощі, вигода, гарантія, пишатися, гроші, довіра, доведено, дохід, заслугувати, здоров'я, комфорт, легко, любов, надійність, насущний, новий, відкриття, позитивний, розуміти, правда, правильний, перевага, результати, щастя, цінність, економія.

7. Ефект дефіциту. Люди люблять дефіцитний товар. Таймери зворотного відліку, повідомлення «кількість товарів обмежена», «пропозиція дійсна до...» – все це яскраві приклади застосування ефекту дефіциту, які працюють.

8. Гра на емоціях:

• Пробудження в покупцеві співчуття

Сумна музика, пронизливий текст, яскрава розв'язка – і покупець зі сльозами на очах, на хвилинні емоції співчуття, готовий купувати, забувши про характеристики, потрібність, якість товару.

• Викликання подиву та відчуття збентеженості

Показуючи людей такими, які вони є насправді, маркетологи апелюють до втоми від лестощів і, послуговуючись яскравою картинкою, викликають бажання придбати продукт тут і зараз.

• Жадібність змушує скуповувати товар зі знижками

Навіть, якщо нам товар не потрібен зовсім, ми «ведемось» на «купіть дві речі, а третю отримаєте безкоштовно!» та «два товари за ціною одного».

• Страх дійсно продає

Люди шукають «панацею» від страху/проблем: шампунь проти випадіння волосся (аби не полисіти), замітник цукру (аби не потовстіти) тощо.

• Відчуття вдячності та/чи провини

Люди не люблять почуватися боржниками. Тому, коли нам дають в магазині щось спробувати або дарують пробник, хочеться дати щось взамін. А інколи через те, що консультант провів з вами цілих 40 хв – ви просто не можете відмовити йому (бо ж незручно) і купуєте непотрібний товар [3].

Як же не вловитися на рекламних прийомах? Психологія реклами спрямовує всю свою «підступність» на те, аби змусити купити те, що ще п'ять хвилин тому було нам абсолютно не цікавим, адже реклама не просто стимулює продажі, але й формує наш світогляд. Знайти в рекламі характерні способи переконання, впливу на ваш вибір і діяти не на основі емоцій, а відповідно до раціональних міркувань, ви зможете:

- чітко усвідомлюючи свої потреби;
- не піддаючись маніпуляціям;
- виходячи з власної вигоди;
- діючи відповідно до заздалегідь побудованого плану [3].

Таким чином, можна зробити такі висновки: рекламно-інформаційний вплив сьогодні став соціальною реальністю, що здійснює вплив на всі сфери суспільного життя і пронизує всі рівні соціальної взаємодії; рекламний вплив на свідомість людини стає системним явищем, яке проявляє себе в різних формах; в останні роки реклама часто виступає як засіб маніпулювання свідомістю споживачів [2].

Список використаних джерел

1. Антонова З.О. Психологічні особливості впливу реклами на споживача/ З. О. Антонова // Психологія педагогічного процесу. – 2014. – Частина 6. – с. 149–153.
2. Щигельська В.Р. Вплив реклами на свідомість людини/ В. Р. Щигельська // VI Всеукраїнська студентська науково-технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки. – Галицький коледж ім. В. Чорновола. – с. 182.
3. Топ-8 прийомів реклами, які змушують нас купувати [Електронний ресурс] : Режим доступу <https://www.finguin.guru/priyomy-reklamy/>

Науковий керівник: к. п. н., доцент Лещенко І.Т.

РОЛЬ ЕМПАТІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

Поняття «емпатія» – це здатність залучатися до емоційного життя іншої людини, переживати її стани як свої власні, співчувати їй.

За даними Є.П. Ільїна, емпатія є сприяючою властивістю особистості до альтруїстичної поведінки. Чим більше людина схильна до співпереживання, тим вище її готовність до допомоги в конкретному випадку.

Відмінності в емпатії між чоловіками і жінками можна розглядати на декількох рівнях. На одному рівні ми маємо справу зі здатністю розуміти емоційні стани інших (емпатія) і умінням висловити це розуміння (емпатична експресія). На іншому рівні це переживання людиною своїх емоцій (емоційні переживання) і шляхи їх вираження (емоційна експресія).

Згідно робіт дослідника К. Роджерса, емпатія є основоположною установкою психотерапевта в терапевтичних відносинах і ключовою умовою зміни особистості клієнта. Згідно дослідника Х. Кохута основним інструментом в психоаналітичному дослідженні є саме емпатія аналітика.

З точки зору клієнт-центрованого підходу, емпатія – це процес контактування з внутрішнім світом іншого за допомогою уяви, налаштування на відчуття і осягнення нюансів його переживання і особистісного сенсу.

Розгляд ролі емпатії в процесі терапевтичної взаємодії варто почати з опису Г. Барретт-Леннардом циклу емпатичних реагувань, що включає наступні фази:

Фаза попередніх умов. Ця стадія включає в себе активну відкритість з боку психотерапевта до пізнання переживання клієнтом власного Я і зовнішнього світу.

Фаза емпатичного резонансу. Слухач входить в емоційний резонанс (налаштовується на одну хвилю) з переживаннями і особистісними смислами клієнта, які активізуються в його свідомості.

Фаза вираження емпатії. Ця фаза включає в себе вираз психотерапевтом емпатичного відгуку.

Фаза отримання емпатії. Адекватна емпатія викликає у клієнта почуття, що його почули, зрозуміли.

Фаза зворотного зв'язку. На цьому етапі клієнт вербально або невербально демонструє результат впливу емпатії психотерапевта.

Невірна емпатична реакція психотерапевта може призвести до прагнення клієнта більш ясно донести свої переживання, а зовсім неадекватний відгук психотерапевта може призвести навіть до негативних наслідків, наприклад, почуття безнадійності, самотності чи агресії.

При дослідженні рівня емпатії часто з'ясовується наступний факт: чоловіки не бажають, щоб оточуючі бачили їх емпатичними, тому що це не відповідає гендерній ролі. Турбота і ласка – це важливі властивості жіночої гендерної ролі. Чоловіки не гірше за жінок здатні визначати почуття інших і внутрішньо співпереживати їм, але вони зацікавлені в тому, щоб оточуючі ніяк цього не помітили.

Результати досліджень, які були проведені на цю тему, свідчать про те, що чоловіки і жінки мають однаковий рівень емпатії, але висловлюють її з різним ступенем інтенсивності, що пояснюється відмінностями в нормах емпатичної експресії.

Емпатія в процесі консультування являє собою складний процес сприйняття і аналізу внутрішнього світу іншої людини. У сучасних наукових дослідженнях здатність до емоційного переживання розглядається як необхідна умова ефективності психолога-консультанта.

Емпатія в ході активної професійної діяльності набуває особливого значення не тільки як особистісна риса фахівця, але і як засіб консультативного спілкування, як вміння вибудовувати особливий, заснований на співпереживанні і розумінні, контакт з клієнтом.

В психотерапевтичному процесі, особливо при роботі з психічною травмою, емпатія відіграє вирішальну роль. Її можна назвати фундаментом, необхідним для успішної динаміки психотерапії.

Список використаної літератури

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 502 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология – М.: Прайм-Еврознак, 2004. – 320 стр. – (Секреты психологии)
3. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений. М.: Изд-во МГУ, 1976, 142 с.
4. Джендлин Ю. (1993). Субвербальная коммуникация и экспрессивность терапевта: тенденции развития клиент-центрированной психотерапии. Московский психотерапевтический журнал. №3
5. Взгляд на психотерапию. Становление человека : Пер.с англ. / Карл Р. Роджерс . – Москва : Прогресс-Универс, 1994 . – 478 с. – Пер. Исениной М.М.
6. Ягнюк К.В. Анатомия терапевтического воздействия: типология техник. // Журнал практического психолога. 2001. №5-6

Науковий керівник: канд. псих. наук, доцент Сірик І. В.

Мостова К.О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Молодший шкільний вік є дуже важливим у формуванні дитини.

Молодший шкільний вік – це період, що зумовлює позитивні зміни в розвитку особистості та охоплює період життя дитини з 6-7 років до 10 років. Саме в цей період дитина починає усвідомлювати мотиви навчання, закладаються основи її ставлення до себе, тож не дивно, що цей період вважають вершиною дитинства, адже саме в 6-7 років дитина переходить від ігрової діяльності до навчальної та починає створювати себе, як особистість. Вона втрачає певну безпосередність у власній поведінці та набуває таких процесів, як логіка і мислення [1].

Надзвичайна актуальність проблеми зумовлює активне дослідження її різних аспектів сучасними ученими (Кулагіна І., Дуткевич Т., Немов Р., Цигипало О., Ельконін Д., Венгер Л., Виготський Л., Давидов В., Запорожець О., Максименко С., Обухова Л., Перкінс Д., Піаже Ж. та ін.).

Мета статті –проаналізувати психологічні особливості дитини молодшого шкільного віку.

Для ефективної педагогічної роботи важливо знати психологічні особливості дитини, що дозволить педагогу створити оптимальні умови для розбудови ефективного розвивального середовища в початковій школі.

Молодший шкільний вік характеризується зміною оточення, а також звичного режиму дня, що внаслідок змушує кожного школяра пережити кризу 7 років, яка впливає на кожну дитину різним чином. Зазвичай в період кризи дитина усвідомлює зміну свого місця в системі відносин, зміна самосвідомості призводить до переоцінки цінностей. Більшість важливих та значущих речей відходять на другий план та з'являються нові цінності. Наприклад, старі інтереси вже стають не цікавими, ігрова діяльність виявляється менш важливою, а навчальна стає на перше місце та є цікавою для дитини. Часто ознаками кризи 7 років є негативна поведінка, яка характеризується схильністю до капризів, створенням конфліктної ситуації в стосунках з однолітками, а також рідними, коли криза закінчується ці ознаки починають зникати [3].

В період молодшого шкільного віку також відбувається розвиток психічних функцій, таких як мислення, сприйняття, пам'ять, увага, уява. В цей період дитина володіє наочно-образним та наочно-дійовим мисленням.

Покращується рівень та швидкість сприйняття об'єктів, також воно стає більш довільнішим та має цілеспрямований характер. У молодших школярів суттєво змінюється зоровий і дотиковий вибір заданої фігури серед інших, про що свідчить зменшення часу, що

потрібний на зоровий та дотиковий їх пошук; – підвищується чутливість аналізаторів до різних властивостей предметів. Так, у третьокласників точність розрізнення кольорів і кольорових відтінків збільшується на 15% порівняно з першокласниками. Розвиток сприйняття сприяє покращенню пам'яті.

Формується під впливом навчання логічна пам'ять, зростає продуктивність, обсяг, міцність, точність запам'ятовування навчального матеріалу, також розвивається словесно-логічна пам'ять.

Розвиток уяви спрямовується в напрямі від репродуктивних її форм до творчого осмислення уявлень, зростає вимога до творів її уяви.

Слабкість довільної уваги і занадто розвинена мимовільна увага. З віком зростає обсяг і стійкість уваги, здатність переключати її з одного об'єкту на інший. [2].

Основними новоутвореннями дитини молодшого шкільного віку є [3]:

- рефлексія, аналіз, внутрішній план дій;
- розвиток нового пізнавального відношення до дійсності;
- орієнтація на групу однолітків.

У віці шести-десяти років дитина усвідомлює, що є індивідуальністю, яка піддається впливу з боку суспільства, тобто має вчитися та в процесі навчання розвиватися, усвідомлювати загально прийняті норми суспільства та дотримуватись їх та одночасно вона розуміє, що є унікальною і прагне самоствердитись серед однолітків. В цьому віці діти вже більше розуміють та вдосконалюють вміння стримувати свої емоції (розчарування, гнів, роздратованість, заздрість тощо).

Також розвиваються і вищі почуття, такі як: естетичні та соціальні. Особливе значення має формування соціальних почуттів, адже вони забезпечують комунікативну функцію, що є важливою у формуванні особистості.

Дуже важливо також ще одна значуща для розвиненої особистості почуття – співпереживання іншому. Співпереживанню дитина навчається через механізм наслідування [4].

Отже, досить вагомим є сьогодні врахування вчителем початкових класів психологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку. Саме психологічна компетентність вчителя сприятиме ефективній реалізації дитиноцентризму на практиці.

Список використаних джерел

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навчальний посібник – Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Кулагіна І. Ю. Вікова психологія (Розвиток дитини від народження до 17 років): Навчальний посібник. 4-е вид. – Москва : Изд-во Ун-та Російської академії освіти, 2005. 175 с.
3. Немов Р.С. Психологія освіти / Р.С. Немов : вид. Центр ВЛАДОС, 2002. 608с.
4. Неудачина Т. І. Психологія розвитку та формування особистості дитини. Національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди – Харків : ХНПУ, 2018. 76 с.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Зобенько Н. А.

Оверченко С. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВПЛИВ МУЛЬТФІЛЬМІВ НА ПСИХІКУ ДИТИНИ

Формування особистості починається в ранньому дитячому віці, основним впливом на нього є мультфільми. Мультіки для дітей – це захоплююче занурення в чарівний світ, яскраві враження та розкриття нових чудес. Видовищні, образні, з одного боку, і прості, ненав'язливі, доступні з іншого.

На думку дитячих психологів, «правильні» мультфільми здатні: розвивати мовлення, мислення і пам'ять, навчати, формувати творчі здібності, виховувати [1].

Науковці визначили ознаки "шкідливого мультіку", від перегляду якого варто захистити дитину:

- ·головні герої мультфільму агресивні, прагнуть завдати шкоди оточуючим;
- ·поведінка героїв, що відхиляється від норми суспільства, ніким не карається;
- ·демонструються небезпечні для життя дитини форми поведінки;
- ·сцени нешанобливого ставлення до людей, тварин, рослин [1,2,5].

Від перегляду шкідливих мультфільмів дітей бажано обмежити, адже вони негативно впливають на їх вразливу психіку. Дорослим потрібно вчити дитину відрізняти добрі мультики від агресивних та у належний спосіб аналізувати поведінку героїв [4].

На думку психолога В.С. Мухіної, для дитини зовнішність героя мультфільму має особливе значення. Позитивні персонажі мають бути симпатичними або навіть красивими, а негативні – навпаки [3].

Сцени телевізійного, а відтак і мультиплікаційного, насильства, побачені дітьми, збільшують їх агресивність і формують не найкращі риси характеру. Діти повторюють те, що бачать на екранах, внаслідок ідентифікації. При чому наслідують агресивну поведінку як хлопчики, так і дівчатка. Ідентифікуючи себе з істотою, що має погану поведінку, яка ніяк на екрані не карається, іноді навіть не засуджується, діти її засвоюють і наслідують.

Щоб не виникали негативні форми поведінки, батькам потрібно приділяти дитині як мінімум 15 хвилин на день. Тобто в цей час розмовляти з нею, запитувати про її справи, проводити разом час за читанням чи переглядом мультфільмів.

Деякі батьки намагаються взагалі не показувати дітям мультфільми. І це теж не є коректним. В школі, на майданчику, у спілкуванні з однолітками у дитини відбувається соціалізація, і кожен займає певну ієрархію в співтоваристві дітей. Той, хто нічого не знає про те, що знають усі, безумовно, виявиться на периферії цієї спільноти. Саме тому, мультфільми можуть як допомогти так і завдати батькам у вихованні дитини. Тому рекомендовано дітям здійснювати перегляд з батьками, з обов'язковими коментарями та обговоренням побаченого.

Отже, не тільки батькам, а й вчителям необхідно уміти доцільно добирати дітям мультфільми, які б приносили максимально позитивні емоції, адже діти як губки, поглинають все, що чують та бачать.

Список використаної літератури

1. Абраменкова В, Богатырева А. Дети и телевизионный экран. // Восп. шк. 2006. №6. 28 -31 с.
2. Аромаштам М. Дети смотрят мультфильмы: психолого-педагогические заметки. Практика «производства мультфильмов в детском саду. / М. Аромаштам. – М.: Чистые пруды. 2006. 32 с.
3. Возрастная психология: Детство, отрочество: хрестоматия /сост. В.С. Мухина, А.А. Хвостов. – М.: Академия, 2003. 624 с.
4. Вплив мультфільмів на дітей [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://sites.google.com/site/krainamultija/home/vpliv-multfilmiv-na-ditej>
5. Ребенок и компьютер: сб. материалов / И. Я. Медведева, Т. Л. Шишова. – Клин: Христианская жизнь, 2007. 320 с.

Науковий керівник: к.п.н., доцент Лещенко І. Т.

Остапенко О.С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Зі збільшенням кількості людей, які почуваються виснаженими та емоційно знесиленими, зростає науковий інтерес та до проблеми емоційного вигорання. Це досить важливо, оскільки це питання призводить до зниження продуктивності та ефективності роботи, а також до якості життя.

За В.В. Бойко емоційне вигорання - це трьохкомпонентна система, котра складається з емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції власних особистісних досягнень [1]. Перший компонент - напруження - характеризується відчуттям емоційної виснаженості, втоми, викликаного власною діяльністю і проявляється у таких симптомах:

- 1) переживання травматичних обставин;
- 2) незадоволеність собою;
- 3) загнаність у кут;
- 4) тривога і депресія.

Другий компонент - резистентність - характеризується надмірним емоційним виснаженням, яке спричиняє появу та розвиток захисних реакцій, завдяки яким людина емоційно замкнена, відокремлена, байдужа і проявляється такими симптомами, як:

- 1) неадекватна вибіркова емоційна реакція;
- 2) емоційно-моральна дезорієнтація;
- 3) розширення сфери збереження емоцій;
- 4) зменшення професійних обов'язків.

Третій компонент - виснаження - характеризується психофізичною втомою, спустошенням, нівелюванням своїх професійних результатів, порушенням комунікації, виробленням цинічного підходу до тих, з ким ми потрібно спілкуватися з робочих питань, розвитком психосоматичних розладів і проявляється такими симптомами:

- 1) емоційний дефіцит;
- 2) емоційне відчуження;
- 3) особиста відчуження (деперсоналізація);
- 4) психосоматичні та психовегетативні розлади.

А. Чіром вважає емоційне вигорання поєднанням фізичного, емоційного та когнітивного виснаження або втоми. Він зауважує, що головним фактором емоційного вигорання є емоційне виснаження, а інші компоненти є результатом поведінки, що веде до деперсоналізації, або власне, когнітивно-емоційного вигорання, що виражається зниженням особистих досягнень. І те, і інше проявляється в деформації особистості і має прямий вплив на її соціальне здоров'я.

Результати попередніх досліджень дозволяють припустити, що емоційне вигорання - це механізм психологічного захисту особистості, який проявляється у вигляді повного або часткового виключення власних емоцій у відповідь на вплив певного травмуючого фактора. Причинами емоційного вигорання можуть бути особисті або організаційні особливості людини. Вигорання зазвичай відбувається у відповідь на певні зовнішні вимоги або обставини, які порушують внутрішній баланс.

Це явище часто пов'язують із професійною діяльністю, але насправді студенти також потрапляють у групу ризику, оскільки вони перебувають у стані стресу, постійно втомлюються, мають певні сумніви, проблеми з вибором тощо. На цьому тлі спостерігається зниження мотивації до навчання, фізичної та пізнавальної сили, енергії і, відповідно, поступове виснаження, тобто емоційне вигорання.

Психологічний зміст студентського віку пов'язаний з розвитком самосвідомості, вирішенням проблем професійного самовизначення та вступом у доросле життя. Психологічний розвиток особистості студента – діалектичний процес виникнення і вирішення протиріч, переходу зовнішнього у внутрішнє, саморуку, активної роботи над собою.

На думку Б. Г. Ананьєва, вік студента є чутливим періодом для розвитку основних соціогенних потенціалів. Вища освіта має величезний вплив на психіку людини, розвиток її особистості. Під час навчання в університеті студенти розвивають усі рівні психіки за сприятливих умов [2].

Одним із факторів емоційного вигорання є низька професійна мотивація студента, яку тепер можна пояснити випадковим вибором вищого навчального закладу та спеціалізації. Ситуація останніх років, коли абітурієнт може подати документи на вступ до різних університетів з різною спеціалізацією, призвела до "випадкового" вибору майбутньої професії. Як результат, студентами першого курсу є не лише хлопці та дівчата, які свідомо обрали цю галузь навчання, а й ті, хто не схильний до обраної спеціалізації і не знає, чого очікувати від навчання, а іноді не відповідає спеціалізації завдяки своїм індивідуально-психологічним особливостям [3].

Основні методи, які допомагають запобігти появі емоційного вигорання:

- професійний вибір, що враховує індивідуально-психологічні особливості та особисті особливості кандидатів;
- конкретизація організації та ефективності навчально-тренувального процесу;
- підвищення рівня навчальної роботи у напрямку підвищення статусу професії;
- залучення найкращих фахівців у цій галузі, керівників для управління практикою студентів.

Важливим аспектом діяльності учнів є саморегуляція та аутогенне тренування. Психологічні основи саморегуляції включають управління когнітивними та особистісними процесами: поведінкою, емоціями та діями. В результаті саморегуляції можуть виникнути три основні ефекти: заспокійливий ефект, який проявляється зняттям емоційного стресу, ефект відновлення, який характеризується зниженням втоми, і ефект активізації та підвищення психофізіологічної реактивності [4]. Завдяки саморегуляції та аутогенному тренуванню людина зможе контролювати свій психоемоційний стан у будь-якій ситуації, яка гіпотетично може призвести до емоційного вигорання.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славская К. А. Социальное мышление личности : проблемы и стратегии исследования // Психологический журнал. – 1994. – № 4. – С. 17–23.
2. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста // Современные психологические проблемы высшей школы. – Л., 1974. – Вып. 2. – С. 82–89.
3. Яворовська, Л.М., Камишнікова, Р.Ф., Поліванова, О.Є., Яновська, С.Г., & Куделко, С.М. (2013). Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна.
4. Синдром емоційного вигорання і методи його профілактики // Психологічне благополуччя учасників навчально-виховного процесу: Збірник матеріалів науково-методичної конференції. - Ярославль, 1998. С. 205 - 210. (У співавторстві з Е.Н.Юрасовою). - (Авторська участь 50%).

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Куліш О. В.

Островська О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПСИХОКОРЕКЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ АРТ-ТЕРАПІЇ ПРИ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДАХ

Актуальність дослідження викликана різноманітними чинниками. Зокрема, з одного боку збільшення кількості психосоматичних розладів серед населення, а з іншого наявна соціально-економічна та політична нестабільність в країні з постійними змінами, що супроводжується зростанням напруги, тривоги у населення. Зазначені фактори зумовлюють необхідність пошуку нових форм та методів ефективної реабілітаційної психологічної практики в даному випадку психологічної допомоги.

Важливим є не тільки збереження психічного здоров'я, але і його відновлення. Для цього важливо розуміти природу виникнення психосоматичних розладів задля ранньої діагностики та розробки психотерапевтичних стратегій щодо їх корекції, що має на меті відновлення психічного здоров'я.

В ситуації коли мова йде про розуміння поняття «соматизація», то варто визначити, що перенавантаження, пов'язані з психосоціальними і емоційними проблемами, проявляються у вигляді соматичних (тілесних) симптомів за умови, коли особистість не може впоратись із ними через реагування на психологічному рівні. Вихідним пунктом психосоматичного процесу є певний психічний стан або зміна станів, які викликають фізіологічну реакцію організму (радість, гнів тощо).

Психосоматика - напрям сучасної медицини та психології, що вивчає вплив психічних, передусім особистісних чинників, на виникнення соматичних захворювань, психологічні механізми перебігу захворювань, зв'язки між характером психічного стресора та ураженням певних органів і систем [1].

Одним із джерел теоретичних розробок психогенезу соматичних захворювань і психотерапії психосоматичних розладів залишається психоаналіз. Так З. Фрейд в працях «Психоневрози захисту» (1894) і «Дослідження істерії» (1895) вперше викладає конверсійну модель, розуміючи під конверсією динаміку акцентів психічного конфлікту в різні симптоми тіла.

Наступний етап розвитку психосоматичної теорії пов'язаний з F. Alexander і F. Dunbar. Так, Ф. Александером було розроблено модель вегетативного неврозу: якщо несвідомий конфлікт не має виходу у відповідному зовнішньому прояві, то він призводить до виникнення емоційної напруги, яка, в свою чергу, здатна викликати стійкі зміни у вегетативній нервовій системі [4].

В контексті досліджуваної теми зупинимось на основних клінічних особливостях психосоматичних розладів. Експерти ВООЗ визначили сутнісні ознаки психічного розладу [1; 4].

- наявність чіткого психологічного дискомфорту;
- порушення спроможності виконувати певну активність або навчатися;
- підвищення ризику смерті, страждання або порушення діяльності.
- клінічні симптоми захворювання не схожі на наявні описані соматичні синдроми та захворювання;
- у результаті прискіпливого обстеження не було виявлено патологію внутрішніх органів або вона дійсно не відповідає вираженості скарг, про які говорить клієнт ;
- особа тривало, але без особливого ефекту лікувалася у багатьох спеціалістів, часто різного фаху але без результату.

Аналіз досліджуваної наукової літератури розкрив наступну тенденцію сьогодення - зараз розвитком арт-терапії займаються, загалом, лікарі-психіатри, психотерапевти та практикуючі психологи, які використовують елементи арт-терапії в профілактичній та корекційній роботі.

Сьогодні в багатьох країнах Європи існують клініки, що використовують арт-терапевтичні практики, як форму лікування, навіть коледжі та університети Сполучених Штатів Америки готують спеціалістів у галузі музичної терапії, оскільки вона є популярною завдяки своїй ефективності.

Розкриємо переваги арт-терапевтичного напрямку в психокорекційній допомозі:

1. Арт-терапія здатна розкривати внутрішній ресурс особистості, оскільки апелює до творчої складової психіки, активізує пошук можливостей самоцілення.

2. Терапія мистецтвом забезпечує можливість через творчість, обійшовши «цензуру свідомості», розвинути та дослідити несвідомі процеси, приховані ідеї і стани, бажані соціальні ролі та форми поведінки реципієнта, що знаходяться в «витисненому вигляді».

3. Арт-терапія як засіб невербального спілкування є цінною для тих, кому важко описати словами свої переживання (відомо, що травма закарбовується на рівнях тілесних і емоційних переживань та образів уяви і часто витісняється, тому часто особи думають що вони її «забули») [3].

4. Методи арт-терапії в терапевтичному процесі є своєрідним матеріальним полем для метафоричної взаємодії, дозволяють по-новому поглянути на ситуацію та знайти шлях до вирішення внутрішніх проблем [2].

5. Активність через творчість, можливість вибору теми або матеріалів допомагає особі, з якою працює психолог, набуті самостійності, допомогти їй приймати рішення, здійснювати вибір, брати на себе відповідальність.

Головним механізмом корекційного впливу арт-терапії з точки зору психоаналізу є сублімація. На думку К. Юнга, мистецтво, особливо легенди, міфи і арт-терапія значно полегшують процес індивідуалізації саморозвитку особистості на основі встановлення зрілого балансу між несвідомим і свідомим «Я» в вирішенні внутрішніх конфліктів, що нерозв'язані на рівні психіки і переходять на рівень тілесного переживання.

До основних результатів арт-терапії з особами, що мають психосоматичні розлади належать:

- забезпечення ефективного емоційного усвідомлення особистістю власних особливостей психоемоційного стану, причин виникнення психологічних негараздів, а також усвідомленню (навіть у випадку агресивного прояву) соціально прийнятних, допустимих форм вираження почуттів [4];

- полегшення та сприяння розгорнутому процесу комунікації (особливо для замкнених, сором'язливих або слабо орієнтованих на спілкування клієнтів);

- можливість невербального контакту, який опосередкований продуктом арт-терапії), сприяє подоланню комунікативних бар'єрів і психологічних захистів;

- створює сприятливі умови для розвитку довільності і здатності до саморегуляції;

- допомагає додатково створювати передумови для регуляції емоційних станів та реакцій, тобто посилює навички саморегуляції;

- сприяє зростанню особистісної цінності, формуванню позитивної «Я-концепції» і підвищує впевненість в собі за рахунок соціального визнання значущості продукту, створеного клієнтом [1; 4;5].

Методи арт-терапії допомагають суб'єкту на несвідомому рівні з'ясувати, усвідомити, вивести зі сфери несвідомого внутрішню проблему, перевести її в зону усвідомлення, а саме в матеріальний світ на папір, пісок чи інші засоби арт-терапії. Використання методів арт-терапії для різних вікових груп має свою специфіку, так само як і для різних видів психосоматики.

Відповідно спеціалісти арт-терапії є своєрідними посередниками між клієнтом та арт-терапевтичним продуктом, вони володіють необхідними знаннями, можливостями художньої творчості, вміють будувати діалог у такий спосіб, щоб вийти на першоджерела психосоматичного розладу, та вміють донести це клієнту, щоб і він усвідомив, також мають професійні навички невербальної, символічної комунікації і способи інтерпретації змісту мистецької продукції, внутрішньої динаміки та поведінки клієнта.

Головним аргументом для використання арт-терапії для психологічної допомоги на нашу думку є те, що володіючи методом побудови діалогічної взаємодії, знанням особливостей функціонування свідомої та несвідомої сфери можна вийти на причини виникнення психосоматичного розладу та шляхом корекції нейтралізувати травматичний вплив причини його виникнення та силу його вияву на стан клієнта.

Особливим помічником в цьому є знання та здатність інтерпретацій символіки архетипів в арт-терапевтичній продукції клієнта. Архетипи – вроджені ідеї чи спогади, які зумовлюють сприймання психікою пережитого досвіду. З іншого боку, архетипи володіють здатністю передавати через символіку досвід попередніх поколінь із колективного несвідомого (К. Г. Юнг) [5]. Вродженою тут є саме тенденція до реагування емоційно, когнітивно чи поведінково на конкретні ситуації.

Отже, психокорекційна спроможність арт-терапії у наданні психологічної допомоги особам з психосоматичними розладами проявляється в наступних аспектах.

Арт – терапія є універсальним методом психологічної допомоги, де екологічно та природньо забезпечується можливість діагностики чинників внутрішнього конфлікту через розуміння основ функціонування свідомої та несвідомої сфер психіки особистості, першопричин протиріччя, яке зазвичай є основою виникнення психосоматики.

Арт-терапія допомагає особистості розвинути навички самопізнання, навчитись вербалізувати власні емоції, внутрішні стани, розвинути рефлексію та самоаналіз, навчитись краще розуміти особисті мотиви, цінності і стратегії поведінки, гармонізувати емоційний стан, вирішити внутрішні конфлікти, розвинути емоційно-вольову сферу, емоційний інтелект, розуміння власних емоційних станів і почуттів, знайти внутрішні ресурси для переосмислення минулого досвіду і через вище перераховані аспекти оптимізувати шлях до психічного здоров'я.

При цьому особлива відповідальність лежить на професіоналізмі арт-терапевта, який має володіти цілим арсеналом психологічних знань, вмінь та навичок, як із загальної психології,

так і психоаналітичної теорії. Зокрема, необхідні знання внутрішньої динаміки психіки, особливостей функціонування свідомої та несвідомої сфер психіки, тенденцій психіки, особливостей інтерпретації арт-терапевтичної продукції клієнта з допомогою знання архетипної символіки, що приведе до глибинного розуміння причинно-наслідкового зв'язку виникнення психосоматичних розладів особистості, а також засад психокорекційного процесу, що забезпечить оптимальний результат психологічної допомоги особам з психосоматичними розладами.

Список використаної літератури

1. <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2006/1%281%29/article-11/somatopsihichni-ta-psihosomatichni-rozladi-v-praktici-likarya-internista-bronhialna-astma-yak-model-somatopsihiatriyi#gsc.tab=0>
2. Богута, Х. Р. Досвід застосування арттерапії і умовах психіатричного стаціонару / Х. Р. Богута, О. О. Фільц, Ю. П. Закаль // Форум психіатрії і психотерапії. - Львів, 2000. - Т.2. - С. 42 - 44.
3. Винник М.І., Вітенко І.С. та ін. Основи психодинамічної діагностики і психотерапії. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ, вид-во «Місто НВ». – 2006.
4. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. Психолог. 2005. № 39. С. 5.
5. Ферс, Г. Ф. Тайный мир рисунка. Исцеление через искусство [Электронный ресурс] : учебное пособие / Г. Ф. Ферс. - Электрон. текстовые дан. - СПб. : Деметра, 2003. - 176 с. : ил. + 1,537 Кб.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Сергієнко І. М.

Семенченко В.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ДЛЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Дослідження пандемій, з якими стикалося людство протягом усього існування виду, таких як ГРВІ, Ебола, Н1N1 та сучасний Covid-19, показують, що психологічні наслідки вірусу та, викликаного ним, карантинного режиму не обмежуються страхом зараження.

Інфекційні хвороби залишаються одними з найбільших загроз для здоров'я та добробуту людської раси. З грудня 2019 року новий вірус COVID - 19 швидко поширився по всьому Китаю та світі [5]. Згідно із статистичними даними, оприлюдненими Всесвітньою організацією охорони здоров'я, зареєстровано 72 211 673 випадки зараження COVID-19 у більше, ніж 200 країнах, щонайменше 1 612 482 смерті станом на 14 грудня 2020 р. [6].

Пандемія призвела не тільки до ризику смерті від вірусної інфекції, а також до психологічних наслідків для людей, особливо через довготривалий характер, який на кінець 2020 року все ще розвивається. Попередні дослідження виявили глибокий і широкий спектр психологічних впливів інфекційних спалахів на тих, хто вижив, членів сімей заражених пацієнтів, медичного персоналу та широкої громадськості [1]. Розлука з близькими, втрата свободи, невпевненість у завтрашньому дні та почуття безпорадності – фактори, що пов'язані з пандемією, які впливають на більшу частину населення.

Психологічні наслідки інфекційних захворювань включають пригнічений настрій, занепокоєння, поганий сон та підвищений рівень тривоги, страху та стресу [4], причому посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та депресивні розлади є найбільш поширеними довготривалими психічними станами [1]. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) проявляється у людей, котрі пережили загрозливу для життя ситуацію: пограбування, авіакатастрофу теракт. Проте, ПТСР може проявлятися і в разі не такої гострої небезпеки, наприклад, після хірургічної операції або хвороби. Головна умова – відчуття безпорадності. З огляду на швидкоплинність й мінливість симптомів COVID-19, він цілком може стати причиною стресового розладу.

Повноцінної статистики про ПТСР в результаті COVID-19 поки немає, але ймовірність виникнення розлади після легкої та середньої форми хвороби невисока: за деякими даними, його спостерігають тільки у 10-12%. У зоні ризику жінки (згідно із статистикою, вони

страждають цим розладом у чотири рази частіше, ніж чоловіки), люди, які вже пережили загрозливі ситуації, а також пацієнти з психіатричним діагнозом [5].

В опитуванні, проведеному під час пандемії COVID-19, нами було виявлено, що діти та молоді люди особливо схильні до розвитку тривожних симптомів. У дослідженні вибіркою стали батьки (205 осіб) дітей (154 особи, діапазон 3-21 років). Загалом батьки спостерігали емоційні та поведінкові зміни у своїх дітей під час карантину: симптоми, пов'язані з труднощами концентрації уваги (75%), нудьгою (60%), дратівливістю (39%), неспокоєм (43%), нервозністю (38%), почуттям самотності (32%) та занепокоєння (30%). Подальші дані, зібрані на вибірці на момент поширення епідемії, показали, як рівень тривожності у молодих людей опосередковується певними «захисними» факторами, такими як проживання у містах, економічна стабільність сім'ї та спільне проживання з батьками. Навпаки ж, зараження родичів чи знайомих призводить до закономірного підвищення тривоги. Крім того, економічні проблеми та унеможливлення звичної академічної діяльності пов'язують з тривожними симптомами. Психологічний вплив пандемії COVID-19 на підлітків та юнаків набагато більший, ніж вплив на дорослих, оскільки вони вразливіші до негативних наслідків стресу [5].

Після різкого збільшення захворюваності було проведено закриття шкіл та університетів, а учні й студенти мали залишатися вдома. Зниження соціальної взаємодії, обмеження перебування вдома, труднощі у навчанні, суттєві зміни режиму дня, страх захворіти та нудьга відбиваються на психіці молоді. Прагнення розвитку та гормональні зміни, націленість на взаємодію з групою однолітків – ускладнює ізоляцію вдома.

Також, наше дослідження показало, що стать має зв'язок з депресією. У студенток ризик розвитку депресії у 2,1 рази вищий, ніж у студентів. Це може бути пов'язано з певними культурними факторами, часом економічною залежністю або через гормональні коливання, а також тим, що жінки частіше страждають психічними захворюваннями.

Студенти, які були змушені сидіти вдома, мали у 3,6 рази більший ризик розвитку депресії у порівнянні з тими, хто мав змогу знаходитись серед соціуму. Це факт, що ізоляція, соціальна дистанція та часті швидкі та нетипові зміни у повсякденному житті викликають клінічну депресію через COVID-19.

Студенти, які мали в анамнезі захворювання, мали у 3,1 рази вищий ризик розвитку депресії. Це пов'язано з тим, що наявність в анамнезі медичних захворювань може збільшувати імовірний вплив COVID-19. Цей висновок підтверджується систематичним оглядом наслідків пандемії та психічного здоров'я

Дослідження також оцінювало фактори, що впливають на тривожність. Студенти, які не проживали з батьками, мали у 3,3 рази більший ризик розвитку тривожності. Це дослідження показало, що студенти, сімейний дохід яких менше середньої заробітної плати, мали у 2,8 рази більший ризик розвитку тривоги. Що можна пояснити посиленням психологічного та економічного тиску. Більше того, це дослідження також показало фактори, що підвищують рівень стресу серед студентів університетів, пов'язаних з COVID-19. Студенти, які страждали на депресію та тривогу, мали на 2,3 та 2,8 вищий ризик розвитку стресу порівняно з тими, у кого їх не було. Це може бути пов'язано з надмірним розповсюдженням інформації про охорону здоров'я, соціальну та економічну кризу COVID-19.

ВООЗ серйозно сприймає вплив кризи на психічне здоров'я людей і здійснює моніторинг ситуації разом із національними органами влади, одночасно надаючи інформацію та настанови урядам та громадськості [7]. Частина цих даних та рекомендацій прописані далі.

Ізоляція, втрата доходу та страх впливає на стан психічного здоров'я або погіршує існуючий. Багато людей можуть стикатися з підвищеним рівнем вживання алкоголю та наркотиків, безсонням та тривогою.

Тим часом сам COVID-19 може призвести до неврологічних та психічних ускладнень, таких як марення, збудження та інсульт. Люди з уже існуючими психічними, неврологічними розладами або розладами вживання наркотичних речовин також вразливіші до інфекції, у них може бути вищий ризик важких наслідків і навіть смерті.

Сидячий спосіб життя та низький рівень фізичної активності можуть негативно позначитися на здоров'ї, самопочутті та якості життя людей. Фізичні ж навантаження та методи розслаблення можуть бути цінними інструментами, які допоможуть вам зберегти спокій і продовжувати захищати своє здоров'я протягом цього часу. ВООЗ рекомендує 150 хвилин помірної інтенсивності або 75 хвилин енергійних фізичних навантажень на тиждень або їх поєднання.

У цей важкий час важливо продовжувати піклуватися про своє фізичне та психічне здоров'я. Це не тільки допоможе вам у довгостроковій перспективі, але й допоможе вам боротися з COVID-19, якщо ви його отримаєте.

1. Притримуйтеся здорової та повноцінної дієти, яка допомагає вашій імунній системі нормально функціонувати.

2. Обмежте споживання алкоголю та уникайте солодких напоїв.

3. Не паліть. Куріння може збільшити ризик розвитку важких ускладнень, якщо ви інфікуєтесь COVID-19.

4. Виконуйте фізичні вправи.

Отже, пандемію COVID-19 можна розглядати як гострий, масштабний і неконтрольований стрес, який матиме значний вплив на психічне здоров'я людей. По мірі того, як пандемія коронавірусу (COVID-19) охоплює весь світ, вона викликає широке занепокоєння, страх, тривогу і стрес, що є природною і нормальною реакцією на мінливу та невизначену ситуацію, у якій опиняється кожен.

Дослідження показало, що дійсно прослідковується зв'язок між пандемією COVID-19 та станом психіки суспільства, а молодь є однією з груп ризику розвитку тривожності, депресії та стресу. Тож, ізоляція вдома, проживання окремо від близьких, наявність різного роду захворювань в анамнезі, відсутність соціальної підтримки, низький соціальний дохід та інші аспекти – є факторами ризику, що збільшують рівень тривожності та стресу, можуть призвести до депресивних станів, втрати сенсу життя і не виключено, що до ускладнень протікання хвороб. Бережіть себе та близьких, турбуйтеся про своє фізичне та психічне здоров'я.

Література

1. Мёллинг К. Вирусы. Скорее друзья, чем враги. – М.: Альпина Паблишер, 2018. – 586 с.
2. Морозов М. С., Бондар В. В. Клінічна психологія. – К. 2001. – Бібліогр.: С.109-112.
3. Собчик Л.Н. Методы психологической диагностики. – М., 1990. – 87с.
4. Шах С. Пандемия. Всемирная история смертельных инфекций. – М.: Альпина нон-фикшн, 2020. – 358 с. – (2).
5. Якутенко И. Вирус, который сломал планету. Почему SARS-CoV-2 такой особенный и что нам с ним делать. – М.: Альпина нон-фикшн, 2020. – 540 с.
6. Coronavirus disease (COVID-19) Weekly Epidemiological Update and Weekly Operational Update [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports/>.
7. Рекомендации для населения в отношении инфекции, вызванной новым коронавирусом (COVID-19) [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public>.

Науковий керівник: кандидат наук з психології, доцент Шавровська Н В.

Сіренко В. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПСИХОЛОГІЯ ІГОР СМЕРТІ

Однією з актуальних проблем сучасного суспільства є зростання агресивних тенденцій в підлітковому середовищі. *Підлітковий вік* – важкий період статевого дозрівання і психологічного дорослішання. У самосвідомості відбуваються значні зміни: з'являється відчуття дорослості, відчуття себе дорослою людиною; воно стає центральним новоутворенням молодшого підліткового віку. Провідною діяльністю в цей період стає

інтимно-особистісне спілкування. З'являється підліткова дружба і об'єднання в неформальні групи. Виникають і яскраві, але нестійкі захоплення [1].

У житті кожної людини може настати такий момент, коли смерть здається найкращим виходом із ситуації, яка склалася. У хвилини глибокого розпачу людина заглиблюється в себе, намагаючись відновити душевну рівновагу та повернути втрачені життєві стимули [3].

Самогубства перетворилися на одну із найгостріших проблем сучасного суспільства [2]. Так із появою та розвитком інтернету виникли нові способи скоєння самогубства.

Так звані «*групи смерті*» поширюються з надзвичайною швидкістю разом із зростанням кількості користувачів соціальних мереж. Дані групи розраховані на дітей, що тільки проходять період становлення (13-14 років), що базується на нейролінгвістичному програмуванні.

Існує декілька причин, чому діти зацікавлені в цій грі. Наприклад, вплив батьківського статусу на суїцидальну активність і світосприймання індивіда. Прийнято вважати, що діти сприяють подружньому і сімейному щастю (особливо жінок) і знижують імовірність самогубства.. Складність вивчення родин суїцидентів полягає в тому, що їхній поділ на «благополучні» і «неблагополучні» (а значить суїцидонебезпечні) є не завжди досить ефективним.

А. С. Макаренко, звертаючись до батьків, справедливо писав: «..ваша власна поведінка – сама вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з ним розмовляєте або повчаєте її, або наказуєте їй. Ви виховуєте її в кожен момент вашого життя. Навіть тоді, коли вас немає вдома. Як ви одягаєтесь, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте, як ви поведетеся з іншими людьми, з друзями і з ворогами, як ви смієтесь, читаете газету – все це має для дитини велике значення» [4]. Взаємна любов і повага батьків, ставлення, відданість і вірність одне одному виробляють і в дітей відповідні почуття та якості.

Отже, для того щоб захистити дитину від небажаних дій, нам, дорослим, слід керуватися наступними порадами:

1. Приділяти більше уваги дитині, а саме її психологічному стану;
2. Переглянути свій стиль виховання (виключіть з нього авторитарність);
3. Звертати увагу на коло спілкування дитини;
4. Зайняти вільний час дитини культурними, спортивними секціями чи іншими хобі, в якому вона зацікавлена (однак не потрібно перенавантажувати її);
5. Вміти слухати дитину (кожен жарт має долю правди);
6. За потребою варто запропонувати допомогу фахівця;
7. Довіряйте, говоріть та проявляйте свою любов, підтримку.

Таким чином, «*ігри смерті*» – одна з актуальних проблем в наш час. Зважаючи, що підлітковий вік характеризується підвищеною збудливістю, нестійкістю емоцій і поведінки, підлітки погано контролюють себе, емоційні й нестабільні, що призводить до підвищення агресивності та конфліктності. Насамперед потрібно стати для дитини приятелем, підтримувати її та не недооцінювати дитячі проблеми.

Список використаних джерел

1. Дмитрієва С. М., Горбальок-Трохименко В. С.: Діагностика та корекція конфліктної взаємодії у підлітковому віці як умова підвищення професійної компетентності фахівця, 2005. 12 с.
2. Веприцький Р. С.: Групи смерті. Що це таке і як уберегти дитину, 2017. 15 с.
3. Shellenbaum P. Abschied von der Selbstzestörung: Befreung der Lebensenergie. Stuttgart: Kreuz, 1990. 237 S.
4. Макаренко А. С. Избр. пед. соч. М.: Учпедгиз, 1947. Т. I. С. 17.

Науковий керівник: к.п.н., доцент Лещенко І. Т.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ПОВЕДІНКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В даний час проблема відносин між батьками та дітьми є особливо актуальною, оскільки сім'я є однією з найважливіших складових державної політики.

Порівняно з іншими соціальними інститутами сім'я має значно більший вплив на формування особистості молодшого школяра.

Стиль батьківського виховання є основним фактором впливу на формування особистості дитини.

Надзвичайна актуальність проблеми зумовлює її активне дослідження такими вченими, як: О. Бондаренко, Ш. Бюллер, А. Варга, М. Сова, І. Бех,

В. Кравець, М. Лісіна, С. Ковальов, А. Дмитренко, І.Кон, П. Мармазинська, В. Нефьодов, В. Столін, Ю. Щербань та ін.

Мета статті - обґрунтувати особливості впливу стилів сімейного виховання на поведінку дітей молодшого шкільного віку.

На думку А. Варга, В.Століна та інших, сімейне виховання – це система різноманітних почуттів до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з нею, особливостей сприйняття і розуміння характеру й особистості дитини, її вчинків. Для розвитку позитивних дитячо-батьківських відносин дорослі повинні володіти певним рівнем знань з проблеми виховання і взаємини з дитиною (Е. Смирнова, М. Бикова та інші).

Саме на сім'ю покладені основні обов'язки по створенню середовища для розвитку особистості дітей [4, с. 125]. Батьківське ставлення – це цілісна система різноманітних почуттів до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в поводженні з нею. У випадках, коли батьківське ставлення набуває неадекватних форм, психологічний розвиток дітей не відповідає віковим особливостям.

Аналіз наукової літератури, вказує на те, що стилі виховання – це відображення того, як батьки реагують на своїх дітей і висувають вимоги до них. Практики виховання є специфічною поведінкою, тоді як стилі виховання представляють більш широкі моделі батьківських практик.

А. Шведовська [3, с. 30], аналізуючи специфіку позиції батьків при різних типах взаємодії з дітьми молодшого шкільного віку, виділяє п'ять груп дитячо-батьківської взаємодії: конфліктний тип, гармонічний тип, дистантний тип, тип «домінуючі батьки – підкорена дитина» і тип «домінуюча дитина – потураючі батьки».

Так, за умови встановлення конфліктного типу взаємостосунків спостерігається активна боротьба за встановлення панівного становища у стосунках, як зі сторони батьків, так і з боку самої дитини. Цей тип взаємодії характеризується високою напругою. Дитина постійно намагається довести свою перевагу, дорослі не прислуховуються до вказівок дитини навіть за об'єктивних обставин. Оскільки дитина постійно втручається у діяльність батьків, вони не в змозі спланувати свою діяльність, а тому їх вказівки носять фрагментарний характер. При невдачах батьки перекладають відповідальність на дитину, можуть використати «наклеювання ярликів».

При гармонічному типі взаємодії батьки узгоджують власні позиції з позицією дитини. Ролі між батьками та дитиною розподіляються залежно від обставин та носять адекватний характер. Батьки регулюють діяльність дитини на всьому етапі, у разі потреби – допомагають. Невдачі, так як і успіхи, адекватно сприймаються всіма учасниками взаємин.

При дискантній взаємодії відсторонений батько (чи мати) надають перевагу управлінню дитиною, яка не виражає бажання сперечатися з цим. У випадках, коли ініціатива переходить до дитини, її вказівки та настанови ігноруються. Проте так само негативно сприймаються невдачі дитини, відсутнє регулювання її поточних дій, оцінювання проходить по результату без можливості щось виправити в ході виконання.

Тип «домінуючі батьки – підкорена дитина» характеризується повним контролем усіх ситуацій з боку домінуючих батьків. Вираженого протистояння у відносинах немає. Порівнюючи з попереднім типом, слід відмітити ще більшу непослідовність керівництва. Результати дитини оцінюються адекватно, проте батьки часто використовують неконструктивні способи підтримки взаємодії з дитиною.

При взаємодії «домінуюча дитина – потураючі батьки» дитина займає позицію схожу з позицією дитини конфліктного типу, однак він не намагається отримати лідерські позиції. Потураючі батьки досить послідовні, орієнтуються на стан дитини, регулюють її діяльність, вказуючи на поточні помилки, які дитина може виправити.

А. Адлер [1, с. 280] закликав до запровадження у системі сімейного виховання принципу рівності, співробітництва, тотожності батьків і дитини як в області прав, так і в області відповідальності.

Вибір батьками неадекватного типу батьківського ставлення спричинює порушення у процесі їх спілкування з дітьми, виконуються лише традиційні «батьківські» функції, між батьками та дітьми встановлюється бар'єр, в сім'ї відсутні теплі стосунки, взаєморозуміння.

Стилі сімейного виховання формуються під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів. На вибір стилю сімейного виховання батьками впливає насамперед тип темпераменту, традиції, в яких виховувались самі батьки, науково-педагогічна література, до якої вони звертаються при виборі стилю спілкування з дитиною [2].

Існують різні теорії та думки щодо найкращих способів виховання дітей, а також різного рівня часу та зусиль, які батьки готові вкласти. Булл (2001) вказує: цінності подружжя, набуті в процесі створення та функціонування, відіграють певну роль у сімейних відносинах, особливостях взаємодії батьків та дитини та на формуванні типу сімейного життя.

Підводячи підсумки можна сказати, що для розвитку особистості молодшого школяра необхідною умовою є гармонійні стосунки з батьками. Важливість сім'ї обумовлена тим, що в ній дитина знаходиться протягом значної частини свого життя, і тому жоден з інститутів виховання не може зрівнятися з сім'єю.

Список використаних джерел

1. Горещька О. В. Психологічні особливості ставлення батьків до дитини дошкільного віку / О.В. Горещька // Актуальні проблеми практичної психології: Зб. наук. пр. Херсон, 2009. – Ч. 1. – С. 277 – 287.
2. Журов В. Про батьківський стиль виховання / В. Журов // Психолог. – 2012. – № 9. – С. 41 – 43.
3. Іваненко А. С. Стилі виховання батьків та формування здібностей дітей молодшого шкільного віку / А. С. Іваненко // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2019. – № 4. – С. 27 – 30.
4. Таран І. Роль сім'ї у формуванні цілісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до інших людей / І. Таран // Вісник Інституту розвитку дитини. – 2010. – № 10. – С. 125 – 130.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Зобенько Н. А.

Стромець М. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ПАТЕРНІВ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКА У МОДЕРНІЙ СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ПЛОЩИНІ

У багатьох наукових і теоретичних працях зазначається, що підлітковий вік (10-15 років) - це період статевого дозрівання, коли всі процеси в організмі людини активізуються, а тому саме в цьому віковому періоді створюються умови для розвитку особистісних якостей індивіда.

Актуальним нині є розгляд особливостей підліткового віку залежно від часового проміжку, враховуючи силу великої кількості можливих факторів, що обумовлюють певні неповторні процеси. Цим часовим проміжком є наше існування у модерній соціокультурній площині, іншими словами – життя в сучасну епоху науково-технічного прогресу. Першоджерела можливих змін поведінки треба шукати в основах докорінних зрушень у

наукових знаннях, враховуючи безпрецедентний темп розвитку цифрових та інформаційних технологій.

Беручи до уваги такий складний термін як поведінка, варто розглянути таке поняття як патерн, який є сворідним шаблоном, класифікатором поведінкової діяльності, а у рамках даного дослідження стереотипною моделлю активності підлітка під впливом масової культури. Дослідженням даного питання займається багато вчених, зокрема О. Мальцева, Е. Доннерстейн, Л. Берковіц, Т. Веретенко, Л. Дротянко та ін. Дослідники помічають таку тенденцію, що сучасне культурне середовище несприятливе для психіки, тому через це багато дітей, підлітків та дорослих знаходяться в пригніченому стані, тобто вони не душевнохворі, але при цьому в них є певні психічні відхилення. Це відбувається насамперед через так званий культурний злам, який виник через нав'язливий вплив маскультури.

Можна навести приклад, який може пояснити незрозуміле відчуття, яке виникає у разі невідповідності внутрішніх канонів світосприйняття у порівнянні із тенденціями сучасної масової культури. Один із аргументів - це відкриття швейцарського психіатра і психоаналітика Карла Густава Юнга про наявність у людей так званого колективного несвідомого. Юнг так назвав глибинну пам'ять людини, в якій якимось загадковим чином закодовані основні моделі поведінки, світовідчуття, світогляд, властивий тій чи іншій культурі, в якій живе людина і в якій жили її предки. Наприклад, якщо в сім'ї порушуються фундаментальні норми прийнятної культури, то психіка дитини від цього страждає. І навпаки, коли батьки повертаються до моделі поведінки у вихованні дитини у рамках припустимої культурної традиції, то вже від цього повернення психіка дитини може гармонізуватися.

До патернів поведінки, що транслюються ЗМІ та масовою культурою можна віднести наступні:

- дегуманізовані форми поведінки, такі як жорстокість, злочинність, проституція, алкоголізм та наркоманія;
- нівелювання у підлітковому і молодіжному середовищі традиційних моральних цінностей (добро, чесність, справедливість та ін.);
- наявність у поведінці певних елементів шокування, провокування оточення (незрозуміла мода, участь у субкультурних рухах, чорний гумор та інтерес до постановочних ситуацій – пранків).

Крім того, зараз відбувається повне розгальмовування сексуальної сфери, руйнування соціальної інституції та такого почуття як сором. На думку психологів, це не просто помилка, це певного роду злочин і перед дітьми, і перед дорослими. Через розширення Інтернету, незалежно від віку, всі почали мати доступ до порнографії та еротичних фільмів, які й часом нав'язливо з'являються у всюдисущій рекламі.

У науковій літературі Е. Доннерстейна і Л. Берковіца описуються наслідки такої ситуації, які полягають у виникненні сумнів у своїй «нормальності» та схильності до експериментаторства в пошуках «правильної» сексуальної орієнтації; посилюється уявлення про те, що жінка має бути сексуально безвідмовною і таке інше. У свою чергу, безсоромність, яку молодь, особливо підлітки, вважають проявом здорової розкутості, властива не тільки пацієнтам з шизофренією, але ще і хворим, які страждають істеричними захворюваннями, наприклад, істеричним психозом.

З іншого боку, Т. В. Веретенко зазначає, що вплив Інтернет-мережі є досить різноманітним, і не зводиться лише до деструктивного. Не лише підліток, а й будь-яка інша особистість може знайти своє коло інтересів зокрема і схожих людей за своїми захопленнями взагалі. Саме таким чином молоді найлегше та найкомфортніше комунікувати, адже не потрібно залежати від погодних умов, місця знаходження та інших об'єктивних причин. Отже, здебільшого перевага віддається віртуальному спілкуванню, яке є більш комфортним для сучасного підлітка та за допомогою якого без зусиль він зможе знайти однодумців [1, 4-5].

У кожного підлітка є вільний час, наприклад, після школи, і тут в пригоді стає манера споживання маскультури. Вона компенсує емоційний дефіцит та розвантажує обтяжений від навчання мозок, тобто має розважальний характер. Позитивна сторона, перш за все, полягає в

розслабленні, знятті стресу, отриманні задоволень. Також цю рису можна розглядати як негативну, адже підлітки часто приділяють відпочинку занадто багато часу, і це вже має негативний характер. Це позначається на їх працездатності, вмінні думати і таке інше.

Вчені зазначають, що деякі види відпочинку можуть привносити зворотний ефект, перетворюючись в форму захворювання, наприклад - оніоманія (шопоголізм) - непереборне бажання що-небудь купувати, не звертаючи уваги на необхідність і наслідки своїх дій. Покупки стають і відпочинком, і розвагою, і мають окремий, самостійний зміст.

О. В. Мальцева вважає, що сучасна реклама як показовий жанр масової культури рясніє гаслами, що закликають до оточення себе «надсучасними», «супернеобхідними» речами, засобами. Немоżliвість досягнути цих стандартів «глянцу», втілити святковість і піднесеність, що транслює світ масової культури, у власному житті часто призводить до виникнення у молодій людини відчуття пригніченості, непотрібності, невідповідності вимогам сьогодення. Все це провокує суїцидальні настрої як наслідок агресії, що розчаровані підлітки спрямовують на самих себе [3, 86].

На основі даного аналізу, більшість дослідників не без підстав вважають, що масова культура здатна нав'язувати такі патерни поведінки, які не відрізняються від девіантної – підліткової суїцид, ігроманія, алкоголізм, наркоманія, побутова агресія, гомосексуалізм та неадекватність.

Дитячий психолог І. Я. Медведева зазначає, що окремі поведінкові патерни самовираження диктує сучасна мода. Дане питання стосується не лише дівчат-підлітків, а й хлопців. Якщо звернутися до психологічного словника, то оголення на людях називається в психіатрії ексгібіціонізмом. До певного періоду, психіка таких людей може бути збереженою - поки вони себе змушують в силу моди надягати певний одяг, роблячи над собою певне насильство. Коли це вже починає подобатися, треба ставити питання - чи все у них в порядку з головою? У свою чергу, люди, які дивляться всілякі непристойності й цікавляться цим, наприклад, реаліті-шоу, поводяться як психічно хворі, які страждають захворюванням під назвою вуайеризм.

Звернувши увагу на реалії, можна констатувати, що до кінця підліткового віку молодь ХХІ століття проходить всі стадії загальнолюдського розвитку за допомогою засобів масової інформації та насамперед Інтернету. Отже, шляхи накопичення важливого життєвого досвіду докорінно змінилися, а це означає, що інтереси та поведінка не залишилися без змін. На думку Л. Г. Дротянко, на очах нашого покоління під впливом розвитку інформатики й інформаційних технологій формується та модернізується масова культура, яка породжує нові види розваг та змінює соціальні цінності [2, 142].

Завдяки детальному аналізу вищезазначених патернів поведінки можна зробити висновок, що психологічний стан деякої частини підлітків зараз не в кращій формі, тому що багато хто намагаються підкоритися новим стереотипам, і, будучи нормальними, імітують поведінку душевнохворих. Нав'язувані зараз форми поведінки дуже нагадують психічні розлади, в цьому і є головна проблема. Згодом вони перетворюються в стиль або імідж - образ людини, що формується у неї самої або виникає у зовнішніх спостерігачів у результаті сприйняття тих чи інших її характеристик.

Список використаної літератури

1. Веретенко Т. В. Компонентнісний підхід до діяльності підлітків у Інтернет-мережі / Т. В. Веретенко, М. А. Снітко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету (84). – 2010 – С. 39.
2. Дротянко Л. Г. Масова культура в інформаційному суспільстві / Л. Дротянко // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. — 2009. — № 1 (9). — С. 141 — 144.
3. Мальцева, О. В. Вплив масової культури на формування девіантних моделей поведінки у підлітків та молоді // Соціальна робота. Соціологія : сб. статей XI Междунар. науч.-практ. конф. ГВУЗ «ПГТУ». – Мариуполь, 2015. – С. 81–87.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Шавровська Н. В.

ВПЛИВ ПРОКРАСТИНАЦІЇ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЛЮДИНОЮ

У сучасному світі, коли життя навколо нас протікає занадто швидко, сповнене нових подій та технологічних інновацій, люди часто втомлюються від такого темпу. Тому, окрім термінів «лінощі» або «бездіяльність», нещодавно з'явився термін «прокрастинація».

Згідно зі словником, прокрастинація – це, незважаючи на наслідки, добровільне ірраціональне відстрочення на певний період бажаних дій. В даний час не існує чіткого розуміння того, чи прокрастинація є схильністю, чи це лише особливий стан особистості чи специфічна особливість психіки конкретної людини [2].

Вперше термін «Прокрастинація» ввів у 1977 р. П. Рінгенбах у роботі «Прокрастинація в житті людини».

Дослідженням прокрастинації займаються зарубіжні психологи уже доволі довгий період. А от у вітчизняній науковій спільноті цей термін порівняно новий і практично немає однозначних причин, що призводять до появи прокрастинації. У зв'язку з цим і виникають запитання «що саме призводить до її появи» та «які наслідки вона має на життя людини». Частина науковців говорить про те, що «феномен прокрастинації» існував завжди, але на це не звертали уваги.

Згідно із статистичними даними прокрастинація є однією із чинників, що призводить до появи труднощів у навчанні або роботі. Згідно класифікації за Н. Мілграмом та співавторами, виділяють такі основні види прокрастинації:

1. Побутова, яка є відкладанням виконання щоденних справ;
2. Прокрастинація у прийнятті рішень (в тому числі незначних);
3. Невротична прокрастинація – відкладання прийняття життєво важливих рішень (вибір професії, вкладання коштів, переїзд, створення власної родини);
4. Академічна прокрастинація – відкладання виконання будь-яких навчальних завдань (підготовка до іспитів, написання конспектів) [4].

Основними причинами виникнення прокрастинації можуть бути:

- відсутність мотивації до роботи та навчання
- проблеми з вольовою сферою;
- невміння організувати себе і свій час, підвищений рівень особистісної тривожності, слабкість характеру, втома, недостатня готовність до виконання справи;
- страх перед майбутнім та власним успіхом;
- невміння планувати свої дії і вибудувати цілі;
- зайва самовпевненість, лінощі, хвороби;
- соціальні та сімейні проблеми;
- нехтування власними інтересами та бажаннями [1].

Прокрастинація виявляється у тому, що людина, усвідомлюючи необхідність виконання цілком конкретних важливих справ (наприклад, своїх посадових обов'язків), ігнорує цю необхідність і відволікає свою увагу на побутові дрібниці або розваги. Від відпочинку прокрастинацію відрізняє те, що у спокійному стані людина відновлює запаси енергії, а при прокрастинації, навпаки, витрачає. Часто буває так, що людина відкладає свої справи «на потім», а коли розуміє, що часу залишилося мало намагається зробити все швидко. Витрачаючи часу та енергії вдвічі або і втричі більше ніж потрібно було і отримує неякісний результат, що призводить до стресу, незадоволення собою та своєю роботою, підвищеної тривожності, почуття провини, зниження самооцінки.

Першими симптомами прокрастинації є "грандіозні плани", які хочеться негайно здійснити, людина відчуває піднятий настрій, хвилю енергії та отримує задоволення від труднощів, які їй потрібно подолати.

Наступною стадією є різкий спад мотивації; зникнення бажання працювати згідно складеного плану; поява страху перед роботою, яку необхідно проробити, або навпаки:

вмовляння себе, що цю роботу потрібно відкласти по певних причинах (які завжди раціонально пояснюються).

Наступним етапом є відтягування часу до крайніх термінів з виправдовуванням себе та своїх дій. Що призводить до виконання роботи наспіх, неякісно та без отримання задоволення [3].

Такі стадії людина може проходити кожного разу, переживаючи ті ж самі емоції та почуття, що призводить до виснаження та стресу.

Більшість із прокрастинаторів відчують почуття загнаності, важкості від своїх обов'язків, небажання долати труднощі, меланхолію постійне відчуття тривоги. Боротися з прокрастинацією допомагають техніки управління часом (тайм-менеджмент) та навички планування часу. Адже прокрастинатори – це люди, які повністю втрачають відчуття часу і тому поетапне відтворення справ, допоможуть їм обирати не те що хочеться робити, а те що потрібно.

Список використаної літератури

1. Бабатіна С. І. Синдром академічної прокрастинації і соціальна відповідальність у студентському віці [Електронний ресурс] / С. І. Бабатіна // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2013. – № 2. – С. 24-25.
2. Базика Є. Л. Феномен психофізіологічного стану прокрастинації [Електронний ресурс] / Є. Л. Базика // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К.
3. Ковылин В.С. Теоретические основы изучения феномена прокрастинации // Личность в меняющемся мире: здоровье, адаптация, развитие. 2013. № 2. С. 22–41.
4. Колтунович Т. А. Прокрастинація – конфлікт між «важливим» і «приємним» / Т. А. Колтунович, О. М. Поліщук // Молодий вчений. – 2017. – № 5 (45). – С. 211–218

Науковий керівник: к. психол., н., ст. викл. Драгола Л. В.

Устименко П. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Система цінностей становить собою переконання відносно цілей, до яких варто прагнути. Кожна людина живе в певній системі цінностей, які покликані задовольнити її потреби. Цінність виражає спосіб існування особистості, причому будь-який об'єкт цінності має для людини індивідуальне значення і з цим пов'язана ієрархія цінностей.

Існують багато класифікації цінностей залежно від логічної основи їх поділу, зокрема, розрізняють загальнолюдські, національні, колективні, індивідуальні цінності; цінності віри, родинні, вітальні, пізнавальні, життєво смислові, матеріальні, духовні, етнічні тощо.

Цінності мають історичний характер, тому вони можуть змінюватись як у суспільстві загалом, так і в свідомості людей. У психолого-педагогічному аспекті дуже важливо обґрунтувати таку систему цінностей, яка має бути основою виховання і розвитку учнів, внутрішнім компонентом їхньої свідомості, самосвідомості, мотивом і регулятором позитивно спрямованої діяльності.

За С. Рубінштейном було визначено, що гуманістичні цінності – це поняття, які регулюють поведінку людини в усіх сферах її суспільного життя і орієнтацію на них у процесі задоволення своїх потреб. Вони є особливим результатом духовної діяльності людини, що виражається в ставленні молодшого школяра до речей, їх властивостей, дій, вчинків тощо.

У працях Л. Виготського зазначено, що риси ціннісного світу дитини найбільш інтенсивно формуються на переході старшого дошкільного-молодшого шкільного віку.

Відповідно, цінності є тим феноменом, котрий найтісніше пов'язаний зі сферою потреб людини, в яких і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення з явища “зовнішнього” у явище “для себе”, тобто відбувається переорієнтація цінностей суспільних в цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда [1, с. 31].

Діти молодшого шкільного віку, особливо першо- і другокласники, орієнтуються на норми поведінки та цінності вчителя більше, ніж на думки однолітків [2, с. 137].

Одним зі шляхів формування ціннісних орієнтацій у дітей молодшого шкільного віку є моральне виховання, яке розпочинається задовго до школи.

Система цінностей, яку визначає для себе особистість, залежить від рівня її розвитку.

Формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів – це складова процесу соціалізації особистості молодших школярів, яка передбачає становлення особистісного ставлення до оточуючого світу через певну систему цінностей.

Отже, саме на етапі молодшого шкільного віку починає формуватися ядро, база моральної поведінки, моральних почуттів і моральних переконань, що дають змогу дитині орієнтуватися у навколо особистісному просторі.

Список використаної літератури

1. Бутковська Т.В. Проблема цінностей у соціалізації особистості // Цінності освіти і виховання : Науково-метод. зб. / О.М. Павліченко (упор.); за ред. О.В. Сухомлинської, П.Р. Ігнатенко, Р.П.Скульського.- К. , 1997.- С.27-31
2. Бех І. Д. Виховання особистості. У 2-х кн. Кн 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
4. Матвієнко О. В. Основи виховання моралі у молодших школярів. Київ : Стило, 1999. 232 с.
5. Ребер Артур. Большой толковый психологический словарь. Т. 2 (П-Я). Пер. с англ. Е. Ю. Чеботарева. Москва : АСТ; Вече, 2003. 560 с.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Сірик І. В.

**ПЕДАГОГІКА ТА
КОНКРЕТНІ МЕТОДИКИ**

РОЛЬ БАТЬКА У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Батьки – це переконаний приклад для своїх дітей. Все те, що вони роблять - активно відкладається в дитячій пам'яті. Яку роль і функцію несе для своєї дитини батько, що він робить, щоб дитина розвивалася? Запитуючи кожен себе, вже в дорослому віці, або дітей, аналізуючи відповіді, побачимо, що більша частина, та що там казати, всі - хочуть бути схожими, або вже схожі, саме на батька.

Подивимося на птахів, які літають високо в небі. Вони літають, розмахуючи двома крилами. Жоден птах не буде летіти з одним крилом. Так і в житті дитини: мама – це одне крило. Для дитини цілком природньо в маленькому віці горнутися до мами, отримувати ласку, доброту. Проте, щоб дитина летіла потрібне ще одне крило – це батько.

Для дитини, яка зростає, батько дає любов, безпеку, захист. На нього можна покластися, він – охоронець, він – приклад для наслідування. Без тата дитина виростає зі страхом перед світом, саме тато вчить дитину бути сміливою, впевненою в собі особистістю. Тато вчить не боятися темряви, загартовує: навчає плавати, стріляти з лука, грати в футбол, рибалити, ремонтувати автомобіль тощо. Для сина батько – приклад відповідальності, мужності, сміливості, поваги до жінок, наставник, друг. Для дочки тато – це приклад гідності, поваги. Якщо тато буде казати дочці, що вона вродлива, розумна, то дівчина виросте впевненою в собі людиною.

Сьогодні в Україні дуже багато сімей є неповними, діти виховуються тільки мамами, бабусями - особами жіночої статі. Причини є різні, але проблема одна: жінка зі своєю впертістю тягне все на своїх плечах, не маючи бажання передати обов'язки чоловікам. І у чоловіків втрачається функція свого прямого обов'язку, як психологічного так і фізичного.

В.О. Сухомлинський писав: « Будь-якого працівника можна замінити таким самим, або здібнішим працівником, а хорошого батька замінити таким самим хорошим батьком неможливо. Ти будеш батьком. Знай, що найважливіша сфера твоєї громадянської діяльності, твого патріотизму, служіння Вітчизні – виховання дітей »[2]. Великий педагог, письменник також розкриває моральні позиції, про участь батька, в праці «Як виховати справжню людину»[3]. Василь Сухомлинський спонукає і попереджає про те, що: «Мужність Мужчини, Чоловіка, Батька полягає в умінні захищати, оберігати дітей, дружину. Моральний обов'язок, моральна відповідальність чоловіка вимагає від нього бути головним годувальником дітей і матері: обставини можуть скластися так, що в певні періоди праця матері полягатиме тільки в вихованні дітей» [3]. Письменник, як педагог, вчить, допомагаючи батькам, своїх вихованців – майбутніх чоловіків, що громадянське обличчя батька – це приклад, здатність бути зразком для дитини, створювати своє, бути самостійному: « Бути гідним свого батька – твоя особиста честь. Честь і гідність батька треба примножувати й берегти, але не ставитися до них як до капіталу, на який можна жити, як до розмінної монети, за яку можна купувати блага і привілеї. Твій корінь іде в батьківську честь, але тобі – пам'ятай це як один з головних заповітів народної мудрості – треба мати власний корінь. На батьківському корені, якщо в тебе не буде власного, не проживеш»[3].

Батько – приклад для своєї дитини. Дитина не тільки слухає своїх батьків, а і робить те саме, що вони. Кожен батько мріє, щоб син, коли виросте, побудував міцну сім'ю. Спостерігаючи за стосунками мами і тата, хлопчик саме від батька освоює культуру взаємин між чоловіком і жінкою.

Поки мама зайнята справами, тато може піти і прогулятися з дітьми. Придивіться на цю дитину: ви побачите в цих очах блиск гордості тому, що поруч батько, захисник, надія... Дитина, коли є поруч батько, не відчуває тугу, дитячий мозок працює в іншому напрямі, він думає і розв'язує поставлені завдання. Ця особливість є також значущою, щоб дитина формувалася як особистість у належний спосіб.

Коли є відсутньою батьківська увага, у дітей можуть спостерігатися такі психологічні стани як відчуття тривоги, нервове напруження. Дитина стає конфліктною, розбалансованою, байдужою, що неодмінно позначається на її розвитку.

Зовсім по іншому має вигляд справа, коли поруч є батько, коли він займається вихованням дітей: проекцією є гармонія в психологічному стані дитини, емоційний комфорт, спокій, відчуття захищеності. А для дитини це відчуття є дуже важливим. Коли змалку дитина спокійна, врівноважена, розвинута, то в майбутньому ви побачите сильну, впевнену в собі особистість.

У жінки материнський інстинкт прокидається відразу. Батькові потрібно більше часу. Якщо чоловік був поряд під час вагітності дружини – процес усвідомлення і прийняття ролі батька пройде значно швидше. Дослідження довели: чим більше батько присутній у житті дитини, тим ближчий буде емоційний зв'язок дитини і батька в майбутньому[1]. Саме батько для дитини є зразком і проводарем у доросле життя. Особливо для хлопчиків. Дитина має бути впевнена, що за будь-яких обставин може звернутися до батька за допомогою.

Роль тата не обмежується фінансовим забезпеченням для належного проживання. Батькова присутність позитивно впливає на формування і розвиток гармонійної особистості дитини. Це довели вчені з Центру поведінки й еволюції при університеті Ньюкасла. Упродовж п'ятдесяти років вони стежили за життям 17 тисяч людей, починаючи з дитинства. Після досягнення зрілого віку, з учасниками експерименту здійснили детальне інтерв'ю. Виявилось, що діти, де саме батько брав активну участь у вихованні, вирости успішнішими, ніж ті, якими опікувалися тільки матері! Ці люди краще влаштувалися в життя й будували кар'єру[1].

« Майстер робить більше помилок, ніж учень спроб». Незважаючи на помилки, батько вчить свою дитину долати труднощі. Саме в батька, як чоловіка, є стрижень твердості, впертості, мудрості, щоб досягнути поставлену ціль. І дитина, бачачи цей приклад, наслідує його. Думаю, в кожного в сім'ї були такі випадки: коли мама бігає, метушиться, багато розмовляє, а тато, як нам здавалося, нічого не робить. Згодом бачимо його відповідь, реакцію на подію. Тож сім'я спокійна і крокує далі вперед. Батько – це капітан команди, яка долає естафету.

На наше переконання, бути батьком дитині – це велике покликання. Бути батьком дитині непросто. Батько, дбаючи про благоустрій своєї сім'ї, дає своїм дітям карту життя (де компас, поки дитина мала, в його руках). А далі, коли дитина виросла, стала особистістю, батько цей компас передає своїй дитині в руки. Це означає виховати Особистість, нову Людину.

Список використаних джерел

1. Сорокіна Марина блог «Роль батька в житті дитини» [електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.fdu.org.ua/ua/news/24975>
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Хрестоматія/А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. - 673с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Хрестоматія/А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. - 678-679с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).

Науковий керівник: к.п.н., доцент Лещенко І.Т.

Базюк М. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ КОРЕКЦІЙНИХ АРТ-ТЕРАПІВТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Арт-терапія — це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості. Вперше цей термін був використаний Андріаном Хілом у 1938 р. при описі своєї роботи та незабаром отримав широке поширення.

У вузькому сенсі під арт-терапією зазвичай мається на увазі терапія образотворчим мистецтвом з метою аналізу та позитивного впливу на психоемоційний стан людини [1, с. 11].

Поступово, протягом ХХ століття, арт-терапія стає невід'ємною частиною соціальних заходів профілактичного й реабілітаційного характеру, медичної, психотерапевтичної та педагогічної практики.

Арт-терапія надає можливість особистості виразити себе «іншими голосами»: рухами, кольором, формою, пластикою, ландшафтом.

Виділяють такі види арт-терапії:

Музикотерапія – психотерапевтичний метод, заснований на цілющій дії музики на психологічний стан людини.

Казкотерапія – це терапія середовищем, особливою казковою атмосферою, в якій можуть проявитися потенційні можливості особистості, може матеріалізуватися мрія; а головне в ній з'являється відчуття захищеності та аромат таємниці.

Пісочна терапія. Пісок – це природний матеріал, що володіє власною енергетикою. Робота з образами у пісочній терапії – це самопізнання, особистісне зростання, розкриття творчих ресурсів, осягнення процесу зцілення душі.

Бібліотерапія – лікування і виховання за допомогою книги.

Ізотерапія – один із методів психологічної роботи, що використовує можливості мистецтва для досягнення позитивних змін в інтелектуальному, емоційному та особистісному розвитку людини.

Лялькотерапія – це вид арт-терапії, який використовує корекційний вплив ляльки та є проміжним об'єктом у взаємодії дитини і дорослого.

Танцювальна терапія – це вид арт-терапії, який використовує рух для розвитку соціального, когнітивного, емоційного і фізичного життя людини. Та інші.

У молодшому шкільному віці використання арт-терапії має особливу цінність. Основні новоутворення у віці від 6 до 10 років – довільні психічні процеси, внутрішній план дій, рефлексія поведінки. Малювання у цьому віці відіграє роль одного з механізмів виконання програм удосконалення організму, психіки, сприяє узгодженню міжпівкульної взаємодії. В процесі малювання координується конкретно-образне мислення, пов'язане, в основному, з роботою правої півкулі головного мозку, а також абстрактно-логічне, за яке відповідає ліва півкуля. Тому багато спеціалістів розглядають дитяче малювання як один із видів аналітико-синтетичного мислення [3, с. 59].

Система арт-терапевтичних занять дозволяє виділити наступні завдання:

Виховні. Взаємодія будується таким чином, щоб молодші школярі навчилися коректному спілкуванню, емпатії. Це сприяє моральному розвитку особистості, забезпечує орієнтацію в системі моральних норм, засвоєнню етики поведінки. Відбувається глибше розуміння себе, свого внутрішнього світу; будуються відкриті, доброзичливі відносини з психологом.

Корекційні. Достатньо успішно коректується образ "Я", який раніше міг бути деформованим, покращується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджуються способи взаємодії з іншими людьми. Особливо цінні результати досягаються в розвитку емоційної і вольової сфери особистості.

Психотерапевтичні. «Лікувальний ефект» досягається завдяки створенню атмосфери емоційної теплоти, доброзичливості, емпатійного спілкування, визнання цінності особистості іншою людиною. При цьому виникає відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості, успіху.

Діагностичні. Арт-терапія дозволяє отримати відомості про розвиток та індивідуальні особливості молодшого школяра. Цей коректний спосіб спостереження за дитиною дає можливість краще дослідити її інтереси, цінності, побачити її внутрішній світ, неповторність, особисту своєрідність, а також виявити проблеми, які потребують спеціальної корекції.

Розвиваючі. Завдяки використанню різних форм художньої експресії складуються умови, за допомогою яких кожна дитина переживає успіх в тій чи іншій діяльності, самостійно справляється з складними ситуаціями. При цьому розвиваються почуття власної гідності, самоповаги. Діти вчаться вербалізації емоційних переживань, відкритості в спілкуванні [3, с.73-74].

Таким чином, арт-терапевтична робота, а особливо дитячий малюнок наділений діагностичними, психотерапевтичними, корекційними та виховними можливостями. Малювання, в свою чергу, можна розглядати як соціальну техніку збалансованості внутрішнього стану фізичних, психічних та емоційних якостей в розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Ільченко І. С. Арт-терапія : навчальний посібник для студентів. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. 150 с
2. Сорока О. В. Арт-терапія – інноваційна педагогічна технологія для роботи з молодшими школярами. 2013. С. 82–85.
3. Тарарина Е. Практикум по арт-терапії в роботі з дітьми. Елена Тарарина Киев, 2018. 256 с.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Герасимова І. В.

Бардадим О. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького


ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ХІМІЇ

За останні 50 років людство досягло значних досягнень у передачі інформації. У 1960-х роках вперше було запропоновано використовувати передачу інформації у вигляді світла (точніше фотонів) через скловолокно[1]. Оптико-волоконний кабель має важливе значення, оскільки він з'єднує між собою всі континенти та сотні мільйонів комп'ютерів, що збільшує пропускну здатність передачі інформації. Спочатку використовувався оптико-волоконний кабель ТАТ-8 (швидкість становила 20 мегабайт на секунду[2]), який технічно сприяв розвитку Інтернету, що вплинуло на практичну реалізацію ідей про браузері і HTML Т. Бернерса-Лі. З розвитком технологій і збільшилася пропускну здатність кабелів. Найсучасніший кабель Dunant[3-4], що був прокладений в 2020 році компанією Google, може передавати інформацію 300 терабайт на секунду, це приблизно в мільйон раз швидше, ніж кабель ТАТ-8.

На даний момент важко уявити, що сучасне суспільство може існувати без мережі Інтернет. Користувачі всесвітньої павутини, коли заходять на сторінки браузера чи соціальних мереж не уявляють, що існують спеціальні терміни, які на пряму пов'язані з мережею Інтернет. До них відносять: веб-сервер, веб-сторінка(інтернет-ресурс), веб-браузери. Інтернет-ресурси є важливою частиною сьогоденної всесвітньої мережі. Існує велика кількість веб-сторінок серед яких – освітні ресурси. Не менш важливим завданням є використання освітніх ресурсів у педагогічній діяльності. Студенти, які навчаються за педагогічним напрямом із спеціалізацією природничі науки, повинні вміти володіти цифровими компетентностями (робота з інтернет-ресурсами і їх практичне застосування у своїй діяльності). Наведемо алгоритми роботи з деякими інтернет-ресурсами для майбутніх вчителів з хімії.

За навчальною програмою з хімії за 7 клас[5], вивчається тема «Хімічні елементи, їхні назви і символи..». Вона є вагомим і водночас складною для того, щоб учні засвоїли її і тому для більш ефективного засвоєння використовують освітні інтернет-ресурси. Це можливо зробити за допомогою інтернет-ресурсу (<http://www.ximuk.ru>). В таблиці 1 наведенні алгоритм використання інтернет-ресурсу.



Актуалізація опорних знань з теми

№	Алгоритм	Візуалізація процесу
1	Відкрити інтернет-ресурс http://www.xumuk.ru/igra_tm	
2	Вказати один з параметрів гри: 1) охоплення елементів (вся таблиця, прості елементи, верхня частина); 2) «шукати за» (атомною масою; назвою та символікою хімічного елемента). Щоб розпочати гру необхідно натиснути на команду «нова гра».	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: left;"> <p>Охват элементов</p> <p><input type="radio"/> Самые простые</p> <p><input type="radio"/> Верхняя часть</p> <p><input checked="" type="radio"/> Вся таблица</p> </div> <div style="text-align: left;"> <p>Искать по</p> <p><input checked="" type="radio"/> Названию</p> <p><input type="radio"/> Обозначению</p> <p><input type="radio"/> Атомной массе</p> </div> </div>
3	Суть обраної гри полягає у тому, щоб за 2 хвилини потрібно вказати найбільше хімічних елементів назви яких будуть з'являтися над таблицею.	

За навчальною програмою з хімії за 7 клас[5], вивчається тема «Ознайомлення з Періодичною системою хімічних елементів» вчитель використовує інтернет-ресурс (<http://www.rsc.org/periodic-table>), що є інтерактивною Періодичною системою хімічних елементів. В таблиці 2 наведений алгоритм використання інтернет-ресурсу.

Таблиця 2.

Класифікація хімічних елементів (метали та неметали)

№	Алгоритм	Візуалізація процесу
1	Відкрити інтернет-ресурс (http://www.rsc.org/periodic-table) У ньому демонструють хімічні елементи, які поділяють на металічні та неметалічні.	
2	Знайти у таблиці Non metal і натиснути на цю позначку. В результаті виконаної команди повинні з'явитися всі неметалічні хімічні елементи	

3	<p>Для того, щоб відобразити металічні хімічні елементи виконуємо наступну команду. У вікні слід обрати позначку Metal і натиснути на неї. В результаті виконаної команди повинні з'явитися всі металічні елементи.</p>	
---	--	--




Після цього учням пропонують різні вправи для закріплення відповідних знань.

Завдання.1. З даного ряду хімічних елементів *Si, C, Al, Na, H, He, Fe* виписати елементи, які відносяться до металічних та неметалічних. Перевірити правильну відповідь за допомогою алгоритму таблиці 2.

В таблиці 3 також наведений інший алгоритм використання інтернет-ресурсу(<http://www.rsc.org/periodic-table>)

Таблиця 3.

Формування уявлень поняття про групи та періоди

№	Алгоритм	Візуалізація процесу
1	<p>Відкрити інтернет-ресурс (http://www.rsc.org/periodic-table)</p> <p>Натиснути на позначку Groups 1 і у Періодичній системі відобразиться задана група, яка забарвлюється у відповідний колір.</p>	
2	<p>Для того, щоб відобразити період виконуємо натискання на Periods 1 2 і заданий період забарвлюється у відповідний колір.</p>	
3	<p>При ознайомленні з таблицею, можна також звернути увагу на «Лактаноїди» та «Актиноїди». Також можна задати запитання: «Що може бути спільного у розташуванні хімічних елементів у групі та періодах?» та інші запитання</p>	

Дану таблицю можна використовувати вчитель для перевірки знань учнів та самоперевірки вивченого матеріалу самого учня.

Завдання 2. З даного ряду елементів *H, He, Si, Fe, Na, Hg* виписати ті елементи, які розташовуються у другій групі та у четвертому періоді. Перевіримо правильну відповідь за допомогою веб-ресурсу (<http://www.rsc.org/periodic-table>), що буде відображатися на інтерактивні дошці

Отже, використовуючи інтерактивну Періодичну систему хімічних елементів майбутні вчителі повинні вміти застосувати інтернет-ресурси для навчальних цілей та допомагати учням в ігровій та інтерактивні формі засвоювати теоретичний матеріал.

Список використаних джерел

1. From the universe to the dataverse URL: <https://www.economist.com/technology-quarterly/2021/01/07/from-the-universe-to-the-dataverse>
2. TAT-8: The First Transatlantic Optical System URL: <https://www.spiedigitallibrary.org/conference-proceedings-of-spie/1174/0000/TAT-8-The-First-Transatlantic-Optical-System/10.1117/12.963235.full?SSO=1>
3. Trans-Atlantic - Submarine Networks URL: <https://www.submarinenetworks.com/trans-atlantic>
4. The dunant subsea cable, connecting the us and mainland europe, is ready for service URL: <https://cloud.google.com/blog/products/infrastructure/googles-dunant-subsea-cable-is-now-ready-for-service>
5. Навчальні програми 5-9 класів (2017 рік) URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

Берестова Н. А.

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

МІЖСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ В СІМ'Ї ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

Міжособистісні відносини – система установок, орієнтацій та очікувань членів групи щодо одне до одного, зумовлених змістом і організацією спільної діяльності цінностями, на яких ґрунтується спілкування людей.

Кожна сім'я містить у собі категорію спілкування та міжособистісних відносин серед членів сімей. У спілкуванні відбувається обмін інформацією та її інтерпретація, взаємне сприйняття, взаєморозуміння, співпереживання, формування симпатій чи антипатій, характеру взаємовідносин, переконань, поглядів, психологічний вплив, дозвіл протиріч, здійснення спільної діяльності. Таким чином, кожен з нас у своєму житті, взаємодіючи з іншими людьми, набуває практичні навички та вміння у сфері спілкування [7].

Життя в сім'ї неможливе без спілкування в ній, спілкування між чоловіком і дружиною, між батьками та дітьми у повсякденному житті. Контактів у сім'ї – це ставлення членів сім'ї один до одного та їх взаємодія, обмін інформацією, їхній духовний контакт. Спектр спілкування в сім'ї може бути дуже різноманітним. Крім бесід про роботу, домашнє господарство здоров'я, життя друзів і знайомих воно містить у собі обговорення питань, пов'язаних з вихованням дітей, мистецтвом, політикою тощо.

Кожен із способів родинного виховання, як показали результати проведених досліджень, впливає на емоційний стан дітей. Якщо доброзичливість і делікатність у спілкуванні батьків і дітей створює гарний настрій, додавши енергії, то наказовий стиль викликає у дітей образу, роздратування, зниження загального життєвого тону, подавленний настрій [1].

Від стилю спілкування залежать і виховні можливості сім'ї. Позитивні емоційні контакти дитини з батьками полегшують виховний вплив на неї, негативні ж, навпаки ускладнюють. Стиль спілкування в сім'ї впливає й на моральний розвиток дітей. Спілкування, засноване на повазі й довірі до дітей, сприяє формуванню в них почуття власної гідності, розвиває максимальну самостійність, доброзичливість.

Наказовий же стиль формує скритність, озлобленість, жорстокість, низький рівень людської гідності, безініціативність, звичку до сліпої підлеглості.

Негативні ефекти виховання в родині можуть бути наслідком не тільки негативних міжособистісних взаємин батьків і дітей, а й ненормованого розростання позитивних емоційних контактів між ними. Батьківська любов – це певний тип ставлення до дітей, що реалізується у формі позитивного емоційного спілкування.

За відсутності батьківської любові діти самі знаходять собі шлях визнання й привертання уваги: дорога на вулицю, де можна голосно кричати, бігати, падати, реготати, покурити тощо. Дитина сама обирає собі друзів й насолоджується радістю свободи. Адже таку атмосферу любові й дружби можна створити в будь-якій родині. Бенджамин Спок намагається наголосити на цьому у своїй книзі «Дитина і догляд за нею». Він пише: «Дітям найбільше у

світі потрібна любов відданих батьків, діти, що стали злочинцями, страждали не від недоліку покарань, а від недоліку любові, кожна дитина – особистість» [3].

Діагностика батьківської виховної позиції стосовно дитини, під впливом якої формується її особистість, дає можливість проаналізувати ті або інші особистісні якості й форми поведінки дітей. Так, М. Хоффман показує, якщо батьки застосовують для запобігання провин погрози, силові принуки, то діти скоріше відчувають страх покарання. Якщо ж батьки звертають увагу дитини на наслідки її вчинку для іншого, то у дитини згодом з'являється почуття провини (провину М. Хоффман розглядає як неприємне переживання індивіда, викликане усвідомленням наслідків свого вчинку для іншого) [6].

Патогенними для емоційного розвитку дитини є такі типи батьківського ставлення як емоційне ігнорування, гіперопіка, народжувана провинною, і опіка за принципом подвійного зв'язку. Такі характеристики є негативними для дитячої психіки. До прикладу, ігнорування дитини у ранньому дитинстві, тверда регламентація її поведінки, неправильні установки виховання приводять до формування у нього почуття неповноцінності, нереалістичних уявлень про себе, залежності від оцінок довколишніх, ворожості й підозрливості стосовно навколишнього світу, егоцентризму, нерозвиненості «соціального почуття», а також створюють труднощі у встановленні теплих і довірливих взаємин з іншими людьми.

Істотними патогенними факторами виховання є також гіперопіка з боку матері й надлишковий контроль, установка на сувору дисципліну у матері або батька. Материнська гіперопіка багато в чому має реактивний характер, компенсуючи нереалізовану потребу у визнанні й невротично загострений страх самотності. Чим більше виражена тривожність у батьків і страх можливого нещастя з дітьми, тим більше помітна їхня опіка. На відміну від норми, гіперопіка не зменшується, а збільшується з віком дітей, перешкоджаючи розвитку їхньої самостійності й упевненості в собі. Підвищений контроль і такі його прояви, як надмірна стимуляція, осудження, погрози й фізичні покарання обумовлені як особистісними особливостями батьків, так і взаєминами в сім'ї.

Отже, окреслюємо три основні підходи до формування особистості дитини в сім'ї та становлення її самооцінки [2].

1) підхід, де якості особистості є результатом сімейних впливів;

2) підхід, який ґрунтується на тому, що дитина сама визначає своє місце в контексті сімейних стосунків;

3) системний підхід, який дає змогу розглядати вплив сім'ї на особистість дитини на трьох рівнях: життєвий, актуальний досвід батьків; родовий досвід сім'ї; соціокультурний досвід людства.

При цьому кожний із трьох підходів допускає долучення досвіду самої дитини. Батьківське ставлення, зумовлене як цілісна система різноманітних почуттів стосовно дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються у спілкуванні з нею, особливостей сприйняття й розуміння характеру дитини і її вчинків по суті – є одним з найважливіших чинників впливу сімейного виховання на формування особистості дитини, а всі описані як позитивні, так і негативні сторони сімейного впливу, стикаючись одна з одною, утворюють певні стилі виховання

Список використаних джерел і літератури

1. Бодалев А. А. Личность и общение / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1995. – 326 с.
2. Бородушкина Л. С. Изучение отношения младших школьников к родителям / Л. С. Бородушкина // Педагогический опыт как источник психолого-педагогических знаний в коллективе и личности школьника. – М. , 1986. – С. 19–24.
3. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Дж. Боулби. ; пер. с англ. В. В. Старовойтова. – М. : Академ. Проект, 2004. – 232 с.
4. Буянов М. И. Ребенок из неблагополучной семьи: записки детского психиатра / М. И. Буянов. – М. : Просвещение, 1988. – 207 с. 4а. Гірняк А. Н. Поняттєво-категорійне поле і наукові підходи до розуміння взаємодії у психології / Андрій Гірняк // Психологія і суспільство. – 2017. – № 3. – С. 112-126.
5. Деусова Т. Е. Использование педагогических ситуаций в формировании морально-политических представлений у младших школьников в семье / Т. Е. Деусова // Педагогические проблемы руководства

семейным воспитанием : сб. науч. тр. / АПН СССР, НИИ общ. педагогики ; под ред. И. В. Гребенникова. – М. : НИИ ОП, 1980. – С. 80–82.

6. Хофман, Ф. Мудрость воспитания/Педагогика// Педагогика, 1979. – с. 25 - 30.

7. М Замятіна. Міжособистісні стосунки в сім'ї – 2009 – с.205-206.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Бурля О. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ МОЛОДІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ САЛЬВАДОРА ДАЛІ

Всебічний гармонійний розвиток особистості буде неповним без естетичної складової. Її рівень виявляється як у розвитку компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, смаків, потреб, ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворювальної діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських стосунках.

Найважливішим завданням естетичного виховання є формування і розвиток естетичного сприйняття. Художній смак як складова естетичної культури є однією з вагомих ознак становлення людини, що демонструє рівень її самовизначення в мистецтві; фактично, це здатність людини робити вибір та оцінювати, яка ґрунтується на відчутті задоволення від споглядання конкретного мистецького об'єкта.

У педагогічному процесі мистецькі уподобання поступово набувають вагомості як самостійний феномен – як форма прояву особистістю її естетичного ставлення до творів мистецтва та життя через пізнання мистецтва. Людина, із сформованими ознаками естетичної культури, починає керувати своїми уподобаннями, вводити найбільш цікаві й емоційно пережиті з них до сфери інтересів і смаків або заперечувати і не приймати пізнане до ціннісних орієнтацій; а отже – самостійно вибудовувати власну траєкторію мистецького розвитку як суб'єкт власного життя.

В історії духовного життя суспільства називають дві основні тенденції формування і функціонування естетичного смаку. Це тенденція, пов'язана з емоційною домінантою в естетичній та художній культурі певних епох, і тенденція, в якій явно домінують раціональні моменти.

Сюрреалізм, до прикладу, існує вже понад пів віку і належить до популярних та впливових течій. Нині сюрреалістичні пошуки можна виявити практично у всіх видах мистецтва.

Його творці – молоді художники, поети розглядали сюрреалізм як спосіб пізнання підсвідомого, надприродного. За визначенням засновника та ідеолога напряму Андре Бретона сюрреалізм є «чистий психічний автоматизм, що має на меті висловити, або усно, або письмово, або іншим способом, реальне функціонування думки. Формування думки поза контролем з боку розуму, поза межами естетичних або моральних міркувань».

Створювався не просто новий стиль у мистецтві і літературі, а, в першу чергу, виявлялося прагнення переробити світ і змінити життя. Представники течії були впевнені, що несвідоме уособлює собою ту вищу істину, що має бути панівною.

Одним з найбільш яскравих представників сюрреалізму по праву можна вважати іспанського живописця Сальвадора Далі, спосіб життя, спосіб мислення максимально підтверджував характерні особливості напряму протягом життя.

Сальвадор Далі найбільш відомий завдяки сюрреалістичним картинам, хоча працював в різних стилях, починаючи з імпресіонізму і кубізму в юності і закінчуючи неокласицизмом у більш пізній період. Був визнаним майстром: створював ілюстрації, рекламні логотипи та інтер'єри, писав мемуари, сценарії і художні твори, видавав кулінарні книги і літографії.

Художник дійсно був яскравим представником сюрреалістичного напрямку: у сюрреалістичні образи перетворювалося усе, що він робив чи говорив. Далі всерйоз плекав і культивував своє "Я" тими способами, що цінувалися і шанувалися представниками течії.

Незважаючи на розрив з Бретоном, він залишається близьким до сюрреалістичної естетики, висловлюючи близькі йому мотиви: почуття розгубленості людини у величезному світі, почуття гумору і повної свободи зображення. Відмінною особливістю Далі було те, що якими б загадковими не були його образи, вони завжди були написані в бездоганній академічній манері, з фотографічною точністю, яку більшість художників авангарду вважало старомодною.

Далі був дуже винахідливий, його ексцентрична манера і захоплюючі публічні дії іноді привертали більше уваги, ніж його художні роботи. Життя і творчість Далі сплелися в єдине містичне ціле, як ще один твір художника, що заслуговує якщо не схвалення, то хоча б менш скептичного ставлення. Він цінував свою свободу і вчив інших цінувати її. Тому однією із принципових сходинок до розширення уявлень про художній простір життя, естетичного смаку і, відповідно, до розширення кола мистецьких уподобань – є сюрреалізм, Сальвадор Далі та його творчість.

Він учить нас, що навіть якщо ми виконуємо, здавалося б, цілком рутинну роботу, постійно виникають якісь нові проблеми, які потребують вирішення, і нові ситуації, з яких доводиться шукати вихід. До того ж процес виконання обов'язків завжди можна вдосконалювати, що унікальність кожного виду мистецтва представлена своєрідністю його художнього мови, який надає особливий вплив на людину. Наприклад живопис звернена до нашого сприйняття почуття форми і кольору; споглядаючи мальовниче полотно, ми не тільки помічаємо загальний колорит, розподіл кольору, гармонію тонів, але і стежимо за композицією, розташуванням фігур і виразністю малюнка. Все це дозволяє людині зрозуміти і розкрити художній образ твору, стикнутися з внутрішнім світом художника, висловити своє ставлення до змісту картини.

Список використаних джерел

1. Формування мистецьких уподобань учнів основної і старшої школи на уроках мистецтва та в позаурочний час: монографія / О. А. Комаровська, Н. Є. Миропольська, І. В. Руденко, С. А. Ничкало, І. С. Денисюк; за ред. Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. – 2018, – 128 с.
2. С. Далі Щоденник одного генія. – Москва, видавництво «Мистецтво», 1997 р. – 89 с.
3. С. Далі Таємне життя Сальватора Далі, яка написана ним самим. Переклад М. Малинівської. – Москва, видавництво «СВАРОГ і Ко», 1998 р. – 186 с.
4. До.Рохас Міфічний і магічний світ Сальватора Далі. – Москва, видавництво «Республіка», 1998 р. – 58 с.

Василенко Л. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО РІЗНОМАНІТНОСТЕЙ (ЗВИЧАЇ, ТРАДИЦІЇ) У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Останнім часом зав'язуються суперечки про толерантний світ, таке собі суспільство без насильства і жорстокості, в якому представляється неповторна і недоторкана особистість.

Основні положення щодо формування толерантності до різноманіття відображено в законодавчій базі освіти, зокрема: Закон України «Про освіту» (2017 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) та Декларація принципів толерантності (1995 р.).

16 листопада в календарі прав людини – день толерантності. Саме ця дата визначена Декларацією принципів толерантності у 1995 році Резолюцією 5.61 за рішенням Генеральної Асамблеї ООН. Декларація розкриває власне концепцію толерантності та формує завдання на різних рівнях для держави, суспільства, громадян та громадянок без будь-якої дискримінації.

Можна стверджувати, що формування толерантності у молодого покоління є важливим завданням освіти. Адже головною ціллю формування толерантності є здатність визнавати,

поважати думки та ідеї інших, прощати, бути милосердним, уміти бачити в людині краще. Для формування атмосфери толерантності розробляють різні методики, навчальні курси, створюють тренінги. Для забезпечення толерантності в практичній діяльності вчитель має виховувати дітей за допомогою особистого прикладу та організувати спільну діяльність як під час уроків, так і в позакласний час.

Все більш глобалізованим постає питання толерантності та різноманіття у сучасному світі. Поняття «різноманіття» сьогодні часто використовується в словниковому запасі громадських активістів, науковців, політиків, журналістів та коментаторів. Різноманіття охоплює багато проявів таких як:

- раса;
- стать;
- національність;
- сексуальна орієнтація;
- обмежені фізичні можливості;
- релігія;
- вік;
- клас;
- соціальна нерівність та дискримінація.

У тлумачню етичному словнику «толерантність» визначено як «терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки, звичаїв тощо». Толерантність означає:

- повагу;
- прийняття і правильне розуміння культур інших народів;
- способів самовираження особистості, її самобутності.

А. Асмолова визначає толерантність як невіддільну рису особистості, що визначає її здатність активно взаємодіяти з навколишнім середовищем в проблемних і кризових ситуаціях з метою відновлення нервово-психічного балансу, успішної адаптації, уникнення конфронтації та розвитку позитивних відносин з собою і навколишнім світом. Це визначення розглядає толерантність у широкому діапазоні: від розуміння її як нервово-психічної стійкості до її оцінки як морального імперативу людини [1, с. 10].

Г. Солдатова розуміє толерантність як готовність приймати інших такими, якими вони є. Толерантність в її розумінні не повинна зводитися до байдужості, конформізму, утиску власних інтересів, вона передбачає взаємність і активну позицію сторін. За визначенням Г.У. Солдатової "толерантність – важлива складова життєвої позиції зрілої людини, яка має свої цінності, інтереси та готова при необхідності захищати їх, але водночас поважає позиції й цінності інших» [3, с. 172].

Адже тема толерантності серед молодших школярів та молоді важлива. Люди можуть відрізнятися за зовнішніми ознаками (наприклад, в когось довший ніс, а когось довші ноги), дефектами мови (наприклад, хтось може пискляво розмовляти, а дехто може розмовляти мовою, що вас дратує), за характером (наприклад, флегматик спокійний, стриманий, пасивний, а сангвінік активний, дружній, ініціативний), за соціальним статусом (один походить з багатого родини, інший з бідної) тощо. Таких ситуацій можна перелічувати нескінченно.

Психолого-педагогічні основи виховання толерантності повинні нести позитивний характер і бути доречними. Важливо, щоб при роботі з дітьми педагог чи психолог мав чітке розуміння поняття «толерантність», як правильно донести цю думку до дітей і не погіршити ситуацію, аби не було непорозумінь.

Для формування в учнів психолого-педагогічних умов формування толерантності потрібно:

- враховувати психологічні особливості віку дітей;
- організувати толерантне середовище в колективі;
- впроваджувати в освітній процес форм роботи та методик для виховання толерантності.

Виховання молодших школярів толерантності має бути націлене на протидію негативним впливам, які викликають фобії та відразу, що хтось «не такий як усі». Завдання вчителя – розвивати в молоді здібності до незалежного мислення та критичної оцінки. Таке виховання підкреслює цінність прав людини, які формують належні моральні критерії [2, с. 228].

При формуванні толерантності на уроках «Я досліджую світ» основною метою є:

- набуття уявлень про сьогодення та минуле своєї сім'ї, Вітчизни, до символіки держави;
- ініціативна взаємодія в масових заходах, при святкуванні пам'ятних подій і дат;
- гуманізм;
- сприянню до розуміння гідності людини, важливості життя, прав людини;
- прихильність до роду та свого народу;
- формування здатності захищати свої особисті переконання і визнавати думки інших людей;
- вміти протидіяти проявам нерівноправності, нерівності, нетерпимості;
- виховання екологічно освіченої людини.

У процесі аналізу типових навчальних освітніх програм встановлено, що теми для формування толерантного ставлення до різноманіття на уроках "Я досліджую світ" найбільш доцільні: «Дружній клас», «Земля – наша планета», «Що таке неповторність», «Неповторні та унікальні», «Сам вдома і надворі», «Вчимося слухати», «Гарні манери», «Як висловити прохання», «Що таке конфлікт», «Коли варто поступитися», «Протидія булінгу». Потрібно виховувати толерантне ставлення до різноманіття не тільки на одному уроці, а під час всього освітнього процесу в школі. Цьому сприяють передбачені змістом навчальних програм теми уроків, навчальні проєкти, екскурсії, виховні години. Також, важливо наголосити, що навчання і виховання не обмежується стінами школи, а продовжується і на вулиці, і на гуртках, і особливо в сім'ї.

Толерантність – це нова основа педагогічної комунікації між учителем і учнем, суть якої зводиться до таких принципів навчання, які створюють оптимальні умови для формування культури гідності, самовираження особистості, виключаючи фактор страху перед неправильною відповіддю або дією.

Отже, аналіз навчальних програм початкових класів засвідчує, що формування толерантного ставлення до різноманіття у молодших школярів можливе на уроках "Я досліджую світ". При цьому для вчителя є можливість вибору в подачі матеріалу, методів досягнення результату та в перевірці засвоєних знань. Також цю важливу тему потрібно підіймати не тільки на одному предметі, а й на всіх уроках, позакласних заходах і за межами школи. На сьогодні необхідно прищеплювати культуру толерантності з перших днів навчання в школі, сприяти формуванню особистості, що володіє почуттям гідності та поваги до людей, на основі співпраці й взаєморозуміння.

Список використаних джерел

1. Асмолова А. Г., Солдатова Г. У., Марчук А. В. Искусство жить с непохожими людьми. – Москва, 2009. 311 с.
2. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища : монографія / О.А. Грива. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2015. – 228 с.
3. Солдатова Г.У., Шайгерова Л.А. Психодиагностика толерантности личности – М.: Смысл, 2008. – 172 с.

Науковий керівник: к. п. н., старший викладач Байдюк Н.В.

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ СТУДЕНТАМИ ЯК ОДНОГО З НАЙВАЖЛИВІШИХ ЧИННИКІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На основі аналізу розвідок у галузі педагогіки та психології виявлено, що дослідженню проблеми обдарованості приділяється належна увага, зокрема таким її напрямом: проблема індивідуальних відмінностей (Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін.); розуміння психологічних основ та структури обдарованості (у західній науці – Дж. Гілфорд, В. Сієрвальд, К. Перлет, Б. Скіннер, К. Тейлор, П. Торранс, К. Хеллер; у вітчизняній – Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, Б. Шадріков та ін.); психологічні концепції інтелекту і творчості (Г. Айзенк, Дж. Гілфорд, Р. Стернберг, К. Хеллер, М. Смульсон, Д. Ушаков та ін.); розвиток інтелектуального і творчого потенціалу особистості (Д. Богоявленська, В. Дружинін, Н. Кічук, О. Кульчицька, С. Максименко, О. Матюшкін, В. Моляко, М. Поташник, С. Сисоєва та ін.); сфери та види обдарованості (С. Гончаренко, Г. Бурменська, Ю. Гільбух, М. Гнатко, В. Слуцький та ін.); розвиток обдарованості на різних вікових етапах розвитку людини (А. Брушлінський, В. Давидов, Б. Ельконін, О. Кульчицька, Н. Лейтес, В. Паламарчук та ін.); виявлення і розвиток обдарованості учнів (Ю. Гільбух, В. Крутецький, О. Кульчицька, Б. Теплов та ін.).

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел науковцями визначено три основні напрями наукових пошуків:

- 1) соціогенний (залежність обдарованості від життєвих умов та виховної системи у певному суспільстві);
- 2) біогенний (зумовленість обдарованості природними чинниками);
- 3) аксіологічний (визначення обдарованості за допомогою ціннісних змістів індивідуальної свідомості).

Чільне місце в науковій літературі посідають питання підтримки обдарованих дітей та молоді, окреслення змісту й методів роботи з ними в закладах освіти, розробки стратегій ефективного навчання, підготовки педагогів до їх впровадження.

Об'єктом наукових розвідок стали й питання навчання професійно обдарованих здобувачів вищої освіти у закладах мистецької, спортивної, технічної підготовки та інших. Вчені встановили, що пошук і належний розвиток обдарованості майбутніх фахівців передбачає врахування їхніх індивідуальних особистісних характеристик, специфіки профілю підготовки, особливостей професійної діяльності. Це підтверджується і результатами студіювань, предметом яких є вивчення теоретико-методологічних й організаційно-педагогічних засад навчання й розвитку творчого потенціалу професійно обдарованих студентів у педагогічних університетах (О. Антонова, І. Яковенко та ін.). Проте, як засвідчив аналіз наукових праць, на сучасному етапі проблема забезпечення умов для розвитку професійно обдарованої молоді в педагогічних коледжах (училищах) потребує подальшого дослідження [2, с. 170].

Так, О. Антоновою [1, с. 15-22] здійснено компаративний аналіз підходів до навчання обдарованих дітей та молоді у розвинених країнах світу та пострадянських державах; проаналізовано концептуальні моделі обдарованості у працях зарубіжних дослідників.

Узагальнення досвіду європейських країн (Великобританії, Німеччини, Франції), а також Російської Федерації, США, Японії дозволило авторці констатувати той факт, що у теорії й практиці навчання обдарованих осіб застосовують 2 основних підходи: *кількісний* (обсяг, темп, інтенсивність) та *якісний* (характер викладу навчального матеріалу).

О. Антонова виділяє основні *стратегії* навчання обдарованих здобувачів освіти. Серед них – ті, що ґрунтуються на *кількісних змінах*: «*стратегія прискорення*», тобто прискоренням швидкості оволодіння навчальним матеріалом та можливість для обдарованої дитини опанувати програму окремого класу (класів) екстерном; «*стратегія інтенсифікації*», яка

пов'язана із накопиченням обсягу вивченого матеріалу. Зміст та суть стратегії інтенсифікації полягає у поділі на «горизонтальну» (доповнення навчального плану новими курсами та предметами) та «вертикальну» (оволодіння вищим рівнем засвоєння матеріалу та орієнтацією на якісно новий рівень розвитку особистості).

Стратегія навчання обдарованих здобувачів освіти, спрямована на *якісні зміни* у змісті освіти, ґрунтується на його модернізації відповідно до цілей розвитку обдарованості. Найбільшої популярності набула *стратегія збагачення* навчальних програм, яка передбачає розширення світогляду здобувача освіти та вибір ним найбільш цікавого виду навчальних занять відповідно до нахилів; розвиток когнітивних здібностей, що дає можливість людині планувати та проводити власні дослідження; розвиток творчих здібностей особистості та її самовдосконалення шляхом раціонально спланованого освітнього процесу і застосування при цьому власного внутрішнього інтелектуального потенціалу.

О. Антоною проаналізовано основні підходи до створення моделей обдарованості у західній науці, зокрема моделі Д. Гілфорда, Дж. Рензуллі, П. Торранса, Ф. Монкса, Д. Фельдх'юсена, А. Танненбаума, Р. Стернберга, Г. Гарднера, К. Хеллера, К. Перлет, В. Сієрвальд та ін.

У процесі аналізу стану дослідженості проблеми обдарованості у західній психолого-педагогічній літературі виявлено певні тенденції: зростання *зацікавленості* природою виникнення обдарованості, методик її діагностування, ідентифікації та подальшого розвитку; переважання *інтегративного підходу* у дослідженні явища обдарованості; стимулювання *наукових пошуків* у тій чи іншій сфері, що реалізувалася у розробці багатфакторних моделей обдарованості, проведенні низки дослідів, розробці та створенні науково обґрунтованого методичного супроводу обдарованої особистості; поєднання у структурі обдарованості *власне чинників обдарованості* (загальних та інтелектуальних здібностей, креативності), *особистісних характеристик* (мотивації досягнень, цілеспрямованості, готовності до застосування зусиль, здатності до подолання стресу, стратегій роботи і навчання), *чинників оточення* (заохочення у родині, освітнього рівня батьків, мікроклімату у школі, важливих подій у житті, досвіду досягнень і невдач тощо).

О. Антоною було також проаналізовано досвід роботи педагогічних університетів з обдарованими студентами. Нею було з'ясовано, що Україною накопичено значний науково-методичний ресурс щодо навчання і виховання обдарованих здобувачів вищої освіти, який реалізується як у цілеспрямованій роботі кафедр закладу освіти, так і в діяльності окремих викладачів. Проте, незважаючи на нагальну потребу в цій діяльності, така робота не завжди координується керівництвом ЗВО чи спеціально створеним підрозділом університету.

Зазвичай залучення викладачами студентів до науково-дослідної роботи у наукових гуртках та проблемних групах, участі в конкурсах наукових робіт та олімпіадах зі спеціальності, а також у студентських наукових конференціях залишається головним напрямом навчання обдарованих студентів [1, с. 28-32].

Ми поділяємо позицію автора про те, що перспективними напрямами навчання і виховання обдарованої молоді в Україні є:

1) Створення системи розроблення і запровадження механізмів підтримки талановитої молоді на державному рівні. Існує потреба в необхідності удосконалення і розвитку вітчизняних традицій сприяння залученню обдарованих дітей та молоді до участі в олімпіадах, конкурсах, турнірах різних рівнів.

2) Забезпечення умов для рівного доступу до освіти дітей і молоді з особливими потребами завдяки забезпеченню варіативності здобуття базової освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей. Для цього передбачено створення комплексної багаторівневої системи закладів освіти різних типів та форм власності, профілем роботи яких є розвиток здібностей, талантів та обдарувань дітей та молоді, а також індивідуалізація навчання.

3) Залучення кращих інтелектуальних та духовних сил суспільства в освітню сферу. При цьому визнається, що у системі педагогічної освіти повільно впроваджуються багатоваріантні

моделі і програми здобуття педагогічної освіти, не забезпечується диференційована підготовка педагогічних працівників для роботи з обдарованими здобувачами освіти.

Усе сказане вище свідчить про те, що виникає необхідність розкриття питання психолого-педагогічних особливостей підготовки викладачів ЗВО роботи з обдарованими здобувачами освіти, зокрема науково-методичні засади дослідження цього питання.

Список використаних джерел

1. Антонова, О.Є. (2008). Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах : дис... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України.

2. Кайкова, М. (2013). Особливості роботи викладачів вищих навчальних закладів з обдарованими студентами // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 2, 169-175.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор С. С. Данилюк

Джабарін З. Г.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕРША ЖІНОЧА ОСВІТА В ЯПОНІІ. ГЕЙШІ

Жіноча освіта – явище дискусійне, що включає сфери гендерної рівності та доступу до освіти.

У азійських країнах жіноча освіта почала набувати обертів лише у кінці XIX століття. Один з перших аналогів жіночого навчання в азійських країнах існував у Японії: навчання та виховання гейші. Певний час до гейш ставилися упереджено, та це лише стереотип.

Згідно з історичними джерелами, спочатку гейшами були чоловіки. Існує кілька версій, одна з них свідчить, що гейшами був первинний склад театру Кабукі. Також представниками гейш вважали самураїв, які були достатньо освіченими і здатними підтримати інтелектуальну бесіду за чашкою sake. [3]

У 1761 р. в Йосівара з'явилася перша професійна жінка-гейша. Незабаром жінки-гейши стали настільки популярними, що повністю витіснили з цієї сфери чоловіків. Гейша – один із символів Японії. Представниця стародавньої професії, сутність якої полягала в умінні розважати багатих чоловіків світськими розмовами та розвагами. [2]

Здебільшого, гейшами ставали красиві та перспективні дівчата 5-9 років, запродані в околю (будинку гейш) їх же збіднілими батьками. Проте, жінка-гейша в Японії ніколи не сприймалася, як щось морально низьке, а навпаки, вважалася зразком чи не ідеальної жінки, здатної зачарувати чоловіка різноманітними талантами та світською бесідою на вишукані теми. [1]

У кожній молодій гейші була наставниця, яка завдяки словесним, наочним та практичним методам передавала досвід майбутнім гейшам. Гейша навчалася співу, танцям, мистецтва аранжування квітів (ікебану), малюванню, каліграфії, написанню віршів, мистецтву вести бесіду і подавати напої (чайні церемонії). Також дівчат навчали спеціальним вмінням, читанню, письму, рахунку, формуванню і висловлюванню думок тощо. У гейш був свій звіт правил, за яким здійснювалося їхнє цілеспрямоване та систематичне навчання і виховання.

Слід також зауважити, що гейш з часом склалася спеціалізація в навчанні та вихованні мейко, через великий обсяг складних предметів. Це призвело до перетворення деяких окій на школи професійної підготовки, які спеціалізувалися виключно на навчанні дівчаток з навколишніх громад. Наприклад, в одних школах навчали грі на музичних інструментах, в інших – вчили національних танців, чайної церемонії й інше. Така спеціалізація була економічно доцільною на той час.

Молоду гешу виховували за такими принципами, як: принцип народності та етнічності, завдяки якому гейши вважалися хранительницями духовних, культурних цінностей та традицій Японії, принцип індивідуальності, що виховув гейш враховуючи особливості кожної дівчини

та принцип систематичності та послідовності. Таким чином, гейші здобували всебічну, як на той час освіту, що дозволяло їм на рівних брати участь у бесідах з інтелегентними чоловіками.

Після досягнення повноліття, гейша працювала за індивідуальним графіком: обирала собі покровителя (дана), який оплачував її витрати, а також сприяв зростанню її популярності. Утримувати гейшу завжди вважалося особливою вершиною престижу і благополуччя. Гейші відігравали значну роль у політиці країни, вони були чи не єдиними жінками, присутніми на політичних банкетах, де розважаючи гостей, справляли переконливе враження про свою країну. Гейша користувалася великою повагою у суспільстві й була втіленням жіночності. [3]

В наш час кількість гейш значно зменшилось, проте вони залишили прекрасний спогад про тогочасну Японію.

Бути гейшою справжнє мистецтво, суворе навчання, важка праця і щоденна робота над собою. Таким чином, ми можемо сміливо стверджувати, що одним із перших зразків жіночої освіти в Японії були гейші. Вони відіграли значну роль у подальшому розвитку японської культури. Це жінки, які мали належну освіту, яка хоч і не визнавалася чоловіками.

До слова, різний зміст програми навчання дівчат та хлопців є актуальним і в сучасній системі освіти Японії. І в нинішній час розвиток естетичних умінь і навичок є важливим аспектом навчально-виховного процесу. Музичні заняття, малювання, ліплення, художня і ручна майстерність – є обов'язковими для усіх учнів сучасної Японії. Предмети викладаються з врахуванням гуманістичних, культурних і естетичних традицій японського народу, які зберегли у недоторканому вигляді саме гейші, чим і пишаються японці.

Список використаних джерел

1. Бачило С. В. Школа Гейши. Искусство держать лицо. (Електронний ресурс). – Режим доступу: <http://www.kodges.ru/24729-shkolagejshi.-iskusstvo-derzhat>.
2. Джозеф де Бакер Гейши. Історія, традиції, таємниці. – М.: «Центрополіграф», 2010. – 216 с.
3. Жуков А. Е. Размышление о японской истории. – М.: РАН Институт востоковедения, 1996. – 124 с.
4. Поимцева Н. А., Бачило С. В. Мудрость гейши, Или кимоно, расшитое драконами. – М: 2006. – 175 с.

Доброва І. О., Алексєєва А. А.

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

ВИКОРИСТАННЯ КІМНАТНИХ РОСЛИН НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

В результаті аналітичної роботи були підібрані та апробовані методи і засоби, що впливають на формування ботанічних понять у школярів. Серед них подужним методом є візуалізація. Таким чином використання кімнатних рослин на уроках біології – є гарним підґрунтям для дослідження та впровадження у навчання школярів.

За рахунок наочного методу в учнів формується особливе уявлення про клітини, тканини, органи рослин, які не видно неозброєним оком. Також обґрунтування основних життєвих процесів рослин, в першу чергу фотосинтезу, стає можливим лише за використання кімнатних рослин на уроці біології.

Серед рослин, що можуть бути використані на уроках біології є представники різних родин, екологічних груп, різних життєвих форм, тому доцільно з їхньою допомогою вивчати основні питання морфології, анатомії, фізіології рослин.

Основним завданням, що ставить перед собою вчитель, використовуючи рослини під час вивчення тих чи інших біологічних понять, це формування в учнів конкретного уявлення про різноманітність рослин, види, роди, сімейства; про особливості будови рослин та характерні процеси життєдіяльності, мінливість, пристосованість до умов середовища, подразливість організмів, модифікаційну мінливість, розмноження. Наочний метод використання кімнатних рослин дає можливість комплексно та фундаментально осягнути та зрозуміти процес фотосинтезу.

Найважливішою вимогою під час вивчення рослин є дотримання принципу глобалізації знань. Викладач відбирає типові кімнатні рослини з урахуванням цього принципу, порівнює їх

з іншими об'єктами, ознайомлює з різноманітністю представників і пояснює заходи охорони рослин цієї місцевості. Для формування екологічних знань важливим аспектом є необхідність ознайомленості учнів з конкретними рослинами, їхнім взаємовпливом та середовищем.

Важливим етапом викладу матеріалу за використання кімнатних рослин на уроці біології – виділення в складі цілого організму органів або їх елементів, тобто аналіз, і нарешті в кінці викладу повернення до цілого у формі висновків, які відбивають щойно сформовані поняття. Свого роду це можна назвати дедуктивним та індуктивним методом аналізу, що включають в себе наочні уроки.

У використанні засобів предметного і наочного навчання необхідна синхронність, тобто одночасність з розповіддю, а також добра видимість кімнатних рослин, які демонструються.

Підводячи підсумки проведеної роботи, можемо стверджувати, що Завдяки кімнатним рослинам надається можливість робити порівняльні характеристики; дається уявлення про натуральну величину, форму і забарвлення натуральних об'єктів. Усе це поглиблює знання учнів, сприяє їх систематизації, що має велике значення для їхнього розвитку.

Отже за результат аналітичної роботи можна взяти твердження про те, що всебічне використання кімнатних рослин у навчальній і позакласній роботі з біології підвищує інтерес до предмета, сприяє естетичному, екологічному і трудовому вихованню школярів. Таким чином була доведена практична значимість використання кімнатних рослин на уроках біології. Отже цю методику можна рекомендувати до впровадження освітнім навчальним закладам.

Науковий керівник: канд. біол. наук Алексєєва А. А.

Жовноватий А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТОЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Педагогічна праця – надзвичайно творчий процес і відповідальний процес. Діяльність вчителя, яка вже за своєю сутністю є неординарною, значною мірою визначається різноманітністю, складністю і делікатністю його предмета – людської особистості, що формується. Оскільки творчість вчителя не носить інваріантного характеру, не дивно, що самі вчителі розуміють поняття творчості у своїй діяльності по-різному: як науково-експертну роботу, продукт комбінування відомих методів навчання та створення інноваційних методик, використання відомого досвіду в нових умовах тощо [2].

Науковці про формування творчості вчителя. Одним із перших вітчизняних науковців ХХ століття, хто ґрунтовно почав досліджувати зміст та особливості формування професійної культури вчителя, був В.О. Сухомлинський. Видатний педагог окреслив широке коло завдань навчально-виховного процесу щодо всебічного розвитку особистості вчителя, формування вміння орієнтуватися у різних питаннях науки й практики. На його думку, професійна культура вчителя – це спосіб вираження його особистості у професійній діяльності: «З того, як і чому вихователь позиціонує себе, дитина робить висновок про те, якими є люди, в чому полягає добро, в чому ідеал» [5].

Тож, необхідно, щоб особистість педагога була авторитетною для вихованців, надихала їх своєю цілісністю, красою ідейно-життєвих поглядів, переконань, морально-естетичних принципів, інтелектуальним багатством, працьовитістю. Як бачимо, в умовах навчання у закладі вищої освіти, формування творчої особистості майбутнього педагога не втрачає актуальності і є пріоритетним у здобутті фаху.

Творчість під час вивчення точних дисциплін. Однією із вагомих проблем реформування освітньої сфери є формування творчих здібностей педагогічних працівників. Розроблення моделі формування творчих здібностей майбутніх вчителів у процесі вивчення

точних дисциплін, зумовлена потребою удосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців та реалізації мети і завдань.

На мою думку, побудова такої моделі має ґрунтуватися на цілісному системному підході до організації навчального процесу у вищому навчальному закладі. Модель – це штучна система, яка з певною точністю відображає властивості об'єкта, що досліджується.

На думку О. Рудницької, побудова моделі, як правило спрощує оригінал, узагальнює його, що сприяє упорядкуванню і систематизації інформації про нього. Науковець вважає, що у кожній моделі повинно бути лише основні особливості об'єкта визначення, а дрібні фактори – зайва деталізація, другорядні явища ускладнюють модель та заважають її теоретичному вивченню. Модель дидактичного процесу окреслює цілі, основи організації та проведення професійного навчання у різноманітних професійних навчальних закладах і може бути структурною, динамічною, факторною, функціональною і соціально-технологічною [3].

О. Антонова розглядає моделювання як досить новий і перспективний метод наукового пошуку, який ґрунтується на побудові і дослідженні моделей як засіб вивчення явищ і процесів. Дослідниця зазначає, що наукова модель – це уявно чи матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його такою мірою, що вивчення моделі дозволить одержати нову інформацію про сам предмет [3].

Формування творчих здібностей майбутніх викладачів у процесі вивчення точних дисциплін має бути цілеспрямованим і керованим, тому вимагає створення відповідної моделі. Мета побудови моделі зумовлена тим, що потрібно визначити сутність завдань, які б показували процес формування творчих здібностей студентів під час вивчення точних дисциплін. Розробити механізм та накреслити технологію формування творчих здібностей майбутніх викладачів, учителів під час викладання точних дисциплін.

Низка дослідників вважають, що творча особистість (зокрема й особистість учителя) характеризується насамперед індивідуальним стилем діяльності та творчою активністю. Так, Н. Кухарев, В. Решетько, досліджуючи педагогічну творчість, вважали, що у своїй структурі вона об'єднує широту світогляду, неординарність і мобільність мислення, вольову напругу, емоційне піднесення й натхнення. Основними ознаками творчої особистості вчителя вони називали володіння прийомами наукового аналізу та вміння впроваджувати теорію в практику, прогнозування продуктивної діяльності, прояв гнучкості у педагогічному процесі, опір педагогічному консерватизму, здатність долати негативні стереотипи в практичних діях, перенесення знань у різні нестандартні ситуації. На думку науковців, ці характеристики служать орієнтиром у підготовці вчителя до творчої, професійної діяльності. Окрім того, основним у творчому становленні вчителя є уявлення про наукову новизну, раціоналізацію і модернізацію педагогічного процесу, що спрямовані на оптимальне розв'язання педагогічних завдань.

Аналіз наукової літератури з проблеми, що досліджується, дозволяє підкреслити, що педагогічна творчість є індивідуально-продуктивним процесом створення нових або варіювання вже відомими методами впливу й взаємодії в нових варіаціях засвоєння знань залежно від ситуації й творчої індивідуальності особистості з метою одержання творчого результату. Можна стверджувати, що творчість учителя – це своєрідне розв'язання протиріч між наявними знаннями, що дозволяє прогнозувати, передбачати майбутнє, і новим, заздалегідь непередбаченим результатам [5].

Отже, завдання формування творчої особистості полягає в тому, щоб навчання зробити творчим процесом, який стимулюватиме становлення творчої індивідуальності майбутніх учителів. Ці явища тісно пов'язані між собою й взаємообумовлені, адже творча особистість визначає характер педагогічної діяльності, а творча робота формує творчу індивідуальність. Стимулювання педагогічної творчості можливе лише за умов, коли педагог готовий досліджувати продуктивність власної діяльності, а це передбачає формування творчої ініціативи, здатності до індивідуального і спільного прийняття рішень, системного, концептуального мислення, а також створення оптимальних умов для саморозвитку, професійного становлення майбутнього вчителя [5].

Список використаних джерел

1. Технологія розвитку творчої особистості майбутнього педагога у процесі викладання педагогічних дисциплін 2005. – С.13-22. Режим доступу: URL: eprints.zu.edu.ua/12622/1/7.pdf - 21.03.2021 р.
2. Сухомлинський В.О, Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості/В.О. Сухомлинський// Вибр.твори: В 5-ти т.- К.: Рад.школа, 1976. – Т.1.
3. Розвиток ідеї В. Сухомлинського щодо формування творчої особистості в умовах вищого навчального закладу. – Випуск 123(1), 2013. – С.79-83. Режим доступу: URL: Nz_p_2013_123(1)_23-1.pdf - 21.03.2021 р.

Науковий керівник: к.п.н., доцент Лещенко І. Т.

Завалко В. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

В умовах Нової української школи при модернізації освіти одним із способів удосконалення освітнього процесу є демократизація взаємовідносин між учителем, учнем та батьками, що знаходить відображення в нових підходах до навчання. Це створення сприятливої атмосфери співпраці, скорочення монологів і дублювання інформації, перехід до діалогічного спілкування зі школярами в процесі навчання, інтенсифікація впровадження активних методів навчання, що дають можливості для формування всебічно розвинутої особистості, розвитку ініціативи, поглиблення пізнавальної та освітньої діяльності здобувачів освіти.

Вважають, що педагогіка партнерства – це апгрейд інструментарію для роботи з батьками, яка вперше прописана законодавством. Створення меморандуму в закладі освіти допомагає об'єднати всіх суб'єктів освітнього процесу спільними цілями, завданнями, поглядами на освітній та виховний процеси школи. До написання меморандуму адміністрація школи залучає педагогічний колектив, учнів та їх батьків, що дозволяє створити умови для успішної взаємної діяльності усіх учасників процесу. Педагогіка партнерства набуває важливого значення, як вектор гуманного і творчого підходу до кожного суб'єкта освітнього процесу.

Радитися з усіма, хто бере участь в освітньому процесі, щоб ухвалити рішення, організувати пікніки з учнівством, батьківством і вчительством, разом прибирати територію не з примусу, долучити до сортування сміття, колективно писати проекти для функціонування школи, бути менторами для дітей, чаювати з адміністрацією і батьками – це лише кілька прикладів педагогіки партнерства в дії [1].

Основою педагогіки партнерства є рівні права учасників, які об'єднанні спільними цілями, прагненнями та зацікавленні в кінцевому результаті. Згідно з цими принципами, вчитель – це друг і наставник, а родина учня чи учениці – зацікавлені однодумці, які беруть участь у житті школи. А отже, учні, батьки та вчителі – рівноправні учасники освітнього процесу, об'єднані спільними цілями та прагненнями й відповідальні за результат [1].

Загальновідомо, що педагогіка партнерства є одною з ключових компонентів формули «Нової школи», що передбачає партнерство між усіма учасниками освітнього процесу, а також спрямована на те, щоб побудувати довірливі відносини між школою, родиною учнів та суспільством. Нова українська школа через технологію педагогіки партнерства допомагає в реалізації розвитку особистості, створюючи умови для її самовираження і саморозвитку [3].

Освітній процес за педагогікою партнерства не є одностороннім, тобто не лише освітнім, а має застосовуватися комплексний підхід до навчання та виховання з боку школи та сім'ї.

Для реалізації педагогіки партнерства в новому Законі України «Про освіту» закладена індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу учня, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду. В учнів та їхніх батьків з'являється можливість обирати для себе види,

форми і темпи здобуття освіти, відповідно до потреб і можливостей. Сам педагог має переосмислити свою роль, що полягає в оновленні професійного мислення й дій, постійного аналізу власної педагогічної діяльності, що спрямована на самоосвіту та відстеження власних результатів діяльності [2].

Виокремлено два шляхи реалізації педагогіки партнерства: перший – це шлях розподілу функцій вчителя та учнів та їх організація в співпраці. Вчитель має підготувати те, що він має подати дитині, продумавши все з різних аспектів. Функція учня – на добровільних засадах прийняти проблемну ситуацію і знайти її розв’язок. І в такому випадку вчитель та учень виступають як рівноправні партнери, вони є суб’єктами діяльності, ніхто не застосовує в такому випадку владу. Другий шлях – це власне співпраця з батьками, визначення спільних цінностей, які допоможуть реалізувати поставлені завдання.

Є підстави вважати, що включаючи батьківство до освітнього процесу, можна зробити суттєвий внесок у життя школи. Залучення батьків повинно відбуватися кожного дня, а не лише під час проведення батьківських зборів. Відбувається обмін ідеями та думками, оскільки залучені і батьки, і діти, і вчителі. Також це спільне оперативне реагування та розв’язання проблем і викликів, що виникають під час освітнього процесу. Формування довіри між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу шляхом спілкування, яке ініціюють усі сторони. Всі сторони стають активніші, коли бачать досягнення цілей. Стосунки вчителя з дітьми стають ближчі і радше довірливі, дружні та партнерські.

Педагогіка партнерства створює атмосферу, в якій розкривається потенціал кожного, формується креативність, ініціативність та відповідальність, а також зменшується рівень стресу, що допомагає інтелекту працювати ефективніше.

Партнерський формат стосунків між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу готує молодих людей до професійної діяльності та ролі активних громадян [1].

Отже, в основі педагогіки партнерства лежить спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем та батьками. Використання педагогіки партнерства у роботі вчителя є вагомою складовою його педагогічної діяльності. Учні, батьки та вчителі, об’єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними, зацікавленими та рівноправними учасниками освітнього процесу, що несуть відповідальність за його результат. Модель взаємодії: партнерство, повага, довіра, рівність, відповідальність, добровільність, діти, сім’я, вчителі, діалог. Концепція Нової української школи сприяє розкриттю та розвитку здібностей та можливостей дитини, заснованих на педагогіці, що базується на партнерстві між учнем, учителем та батьками. Зрештою, саме педагогіка партнерства дозволяє нам успішно будувати стосунки з іншими, адже без взаємодії різних людей, без розуміння своїх і чужих почуттів неможливо досягти спільних цілей. Діалог та багатостороннє спілкування між учнями, вчителями та батьками повинні змінити одностороннє авторитарне спілкування.

Список використаних джерел

1. Взаємодія в школі: 6 прикладів змін через партнерство //USAUD. URL: https://38d34c07-6455-4caa-9ab77d37e22181e3.filesusr.com/ugd/417f51_002e0e562bd04458b040e24238550cd8.pdf (Дата звернення: 16.03.2021)
2. Про освіту : Закон України від 16.07.2019 № 10-р/2019 : станом на 01.01.2021 / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення: 16.03.2021)
3. НУШ: Педагогіка партнерства. URL: <https://nus.org.ua/media/nush-pedagogika-partnerstva/> (Дата звернення: 16.03.2021)

Науковий керівник: к. п. н., старший викладач Байдюк Н. В.

Загородній С. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Григорій Савич Сковорода (1722-1794), видатний український філософ, просвітитель-гуманіст, письменник.

У своїй творчій діяльності філософ дає чіткі орієнтири для виховання високоморальної нації, що є унікальною скарбницею виховання молоді на засадах християнської моралі, чесності та високої духовності. Завдяки вдалому поєднанню біблійної лексики та української мови мислитель яскраво і неординарно розкриває сутність християнських заповідей. Він як затверджувач філософії моралі не оминає увагою жодного правила добропорядності християнина. Християнські мотиви наскрізно проходять через усю творчість Григорія Сковороди і посідають найголовніше місце. Для нього Бог – це розум, з якого необхідно черпати знання і ними вдосконалювати самого себе. Ці знання, за його твердженням, приведуть того, хто п'є з цього джерела, до щастя.

Отже, самовиховання, праця, розум, віра в Бога –основи щастя. Біблійні заповіді філософ трактує дуже вільно, але кожна біблійна істина сповнена повчальним змістом і несе засади християнського виховання, які, на його думку, є не лише основою, а й формулою щастя.

Український гуманіст щиро переймався вихованням молодого покоління, вважав, що молодь, глибоко засвоївши моральні цінності, повинна зрозуміти основні складові щастя, щоб жити в гармонії із собою та зовнішнім світом.

Кодексом виховання моральних якостей людини, безперечно, є хрестоматійна "Піснь 10-я" ("Всякому городу нрав и права"), в якій Г.Сковорода піднімає в найвищий ранг людських якостей "совість, как чистий хрусталь". Адже совість людини робить її душу безсмертною. Це та найвища вершина власного вдосконалення, до якої необхідно кожній людині прагнути, котру треба в собі виховувати [2].

Творчість Г.Сковороди тісно пов'язана з українською народною культурою, котра є основою українського національного виховання. Він любив пересипати свої вірші прислів'ями, легендами, анекдотами, взятими з українського фольклору. А кожний народне висловлювання завжди було повчальним, спрямованим на виховання людини доброї, мудрої, працелюбної і віруючої.

Загальнопедагогічні ідеї мислителя (поняття про виховний ідеал, мету, завдання, принципи, зміст, методи, форми організації навчально-виховного процесу) аналізували А. Ніженець, І. Пуха, С. Русова, М. Ярмаченко та ін. Філософський аспект педагогічної спадщини письменника-педагога досліджували Д. Багалій, М. Ковалинський, В. Петров, І. Табачников, Л. Ушкалов та ін. Значення його культурно-просвітницької діяльності обґрунтовували Г. Данилевський, М. Демков, Ф. Кудринський, С. Чавдаров, О. Вишневський [2].

Але в тодішніх підручниках з історії педагогіки, на жаль, неможливо знайти достатньої інформації про творчу спадщину і педагогічну діяльність Григорія Сковороди, хоч український філософ обстоював прогресивні принципи навчання: природовідповідності, народності, навчання виховного характеру, зв'язку теорії з практикою, а також поставив питання про виховання вільної, гармонійної, розвиненої, щасливої особистості.

Лише український педагог Г.Ващенко в радянські часи не побоявся взяти за основу виховання українців –християнську мораль, яку всіляко пропагував Григорій Сковорода. Г. Ващенко присвятив питанню виховання молоді у християнському дусі низку статей у журналі "Визвольний шлях", що виходив у Лондоні. Ця проблематика висвітлена ним, зокрема, в працях "Християнський виховний ідеал", "Найхарактерніші риси християнської філософії", "Космологічний доказ буття Божого", "Моральний доказ буття Божого", «Євангелійський ідеал людини» й ін.

Г.Ващенко, як і Г.Сковорода, наголошує: "Основними є здобутки духовної культури й насамперед народні ідеали, що міцно пов'язані зі світоглядом, релігією і мораллю. Якщо ці ідеали високі й здорові, то це перша запорука того, що нація з честю витримає найтяжчі іспити історії і збереже себе в найтяжчих умовах внутрішнього і міжнародного життя. Коли ж вони низькі і нездорові, то навіть за найбільш сприятливих умов життя нація буде деградувати" [3].

Отже, Г. Сковорода зробив істотний внесок у скарбницю вітчизняної культури. Крім знань філософії, іноземних мов, літератури, тодішньої педагогіки, він чудово співав, грав на скрипці, флейті, сопілці, бандурі, чудово малював. Його багатопланова літературна,

філософська, педагогічна спадщина належить до визначних надбань прогресивної вітчизняної культури XVIII ст. Григорій Сковорода – один із найяскравіших представників української культури, дидактики, теології, гуманізму та народної філософії. Його спадок – безцінний, який не втратить своєї актуальності та важливості навіть через століття.

Список використаних джерел

1. Григорій Сковорода: ідея народності, погляди на виховання. Режим доступу: URL: osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14190/ - 21.03.2021 р.
2. Мотиви християнської моралі в творчості Григорія Сковороди як передумови формування засад українського національного виховання. Журнал - Випуск 2 – 2013 – С.276-279. Режим доступу: URL: [/prckc_2013_2_50.pdf](http://prckc_2013_2_50.pdf) – 21.03.2021 р.
3. Базиль Л. Використання творчої спадщини Григорія Ващенко у фаховій підготовці вчителів-словесників / Л.Базиль.

Науковий керівник: к.п.н., доцент Лещенко І.Т.

Заржицька Ю. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ НАЛЕЖНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ – ЗАПОРУКА ПОЗИТИВНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Функціонування емоцій – одна з найважливіших педагогічних, психологічних і філософських проблем.

Емоції дітей – безпосередні та спонтанні. У дитини забрали іграшку – вона голосно плаче, віддали – знову сміється, наче нічого не трапилось. Діти, особливо маленькі, не ховають та не стримують своїх переживань. Тому вся їхня активність забарвлена емоційними проявами.

Дорослі допомагають дитині впоратися із сильними переживаннями. Наприклад, якщо дитина збуджена чи втомлена, батьки створюють умови для відпочинку. Якщо засмучена, підбадьорюють. Дитина потребує любові дорослого, і її почуття залежать від наявності цієї любові. Буває, маленька дитина щось намалювала чи зробила власноруч і несе поробку татові чи мамі. Батьки її хвалять, і дитина – щаслива. Отже, опіка і любов дорослих є умовою позитивного емоційного розвитку дитини, її емоційного благополуччя.

У сучасній педагогіці неоднозначно розглядається проблема емоційного розвитку дітей, й, по праву, є однією з найбільш значущих і дискусійних.

З наукової позиції, емоції – це фізіологічна реакція організму на події, людей, тобто все, що оточує людину [1]. Емоційна реакція має своє “представництво” у гіпоталамічній ділянці, тобто під корою головного мозку. А оскільки підкіркові структури старіші, до кінця керуватись розумом над емоціями людині не вдається.

Одна з найважливіших особливостей емоцій — їх індикаторний характер, тобто здатність формуватися стосовно ситуацій і подій, які реально в цей час можуть не відбуватися, і існують тільки у вигляді ідеї про пережиті, очікувані чи уявні ситуації.

Інша важлива особливість – здатність до узагальнення і комунікації (емоції можуть передаватися між людьми або тваринами), через що емоційний досвід об’єднує в собі не тільки індивідуальні переживання, але й емоційні співпереживання, що виникають під час спілкування, сприйняття творів мистецтва тощо.

Виникнення емоцій пов’язане із задоволенням чи незадоволенням потреб людини. Ті або інші явища можуть викликати почуття задоволення чи невдоволення, можуть порадувати чи засмутити, подобатися чи не подобатися. Необхідно зазначити, що емоції істотно впливають на діяльність людини.

Емоційний розвиток дитини починається з перших днів його життя. Перша школа його почуттів – сім’я. Кожен шкільний вік має свої особливості емоційного життя, що

характеризуються певною складністю почуттів, емоційною збудливістю, стійкістю, імпульсивністю, особливостями протікання.

Дошкільний вік це первинний етап соціалізації в житті дитини. В цей період дитина долучається до загальнолюдських цінностей, встановлює перші взаємини з людьми, в неї бурхливо розвивається емоційна сфера, яка має величезний вплив на її подальші особистісний розвиток, на оволодіння нею різноманітними видами діяльності [2].

Емоції допомагають певним чином сприймати дійсність, реагувати на неї. Уміння щиро радіти, розуміти почуття і емоційні стани людей, чітко висловлювати свої бажання і спілкуватися з людьми, бути сприйнятливим до мистецтва і проявів життя – все це залежить від того, наскільки сформована дитина емоційно. Те, як розвинена емоційна сфера дитини дошкільного віку, впливає на розуміння маленькою людиною світу і успішної взаємодії з ним.

Для підліткового віку характерний активний пошук об'єкта для наслідування. Ідеал підлітка – емоційно забарвлений, пережитий і внутрішньо прийнятий спосіб, який служить для нього взірцем, регулятором її поведінки та критерієм оцінки поведінки інших людей [1]. Але дієвість ідеалу визначається не стільки розумовою діяльністю підлітка, скільки силою його емоцій. В якості ідеалу зазвичай постає конкретна людина. Це може бути видатна людина, яскраві, героїчні особистості, про яких він дізнається з книг, кінофільмів і рідше – близькі люди.

Уперше у вітчизняній педагогіці Василь Сухомлинський показав роль почуттів, інтелектуальних емоцій у стимулюванні навчальної діяльності школярів, довів, що їх послідовний розвиток – реальна основа формування світоглядних переконань [3]. Для Сухомлинського-педагога знання та почуття дітей завжди постають у нерозривній єдності, у тісній взаємодії зі способом їхнього життя, в усьому його розмаїтті.

В.О.Сухомлинський, власне, не вживав поняття "інтелектуальні емоції", однак разом з тим у переважній більшості творів він аналізує категорії подиву, емоційного переживання успіху у навчанні, досвіду пізнання і творчої праці.

Стратегія поведінки педагога

Обираючи спосіб впливу на дитину, педагог повинен:

- усвідомлювати, що емоції – провідний психічний процес у дошкільному віці, місток, який з'єднує внутрішній світ дитини із зовнішніми подіями;
- позитивно оцінювати емоційність як даровану дитині природою чутливість;
- урахувати індивідуальні особливості емоційної сфери кожної дитини (вразливість, глибину почуттів, стійкість станів, емоційний досвід);
- залучати родину до вказаного напряму педагогічної діяльності. За допомогою оцінних суджень підносити її до рангу найбільш значущих для повноцінного розвитку дитини [4].

Отже, виховання емоційно-зрілої особистості, її переживань і почуттів, починаючи з перших років життя, залишається важливим педагогічним завданням, оскільки емоційне ставлення до навколишнього світу зумовлює цілі, на досягнення яких будуть використані набуті дитиною знання та вміння. Здатність до емоційних переживань проявляється одразу після появи дитини на світ, а період дошкільного дитинства вважають "золотим віком" емоційного життя. Протягом перших шести років закладається основа розвитку емоційно-почуттєвої сфери людини, що є запорукою її належного психічного розвитку, гарантією зростання гармонійної особистості. Для повноцінного емоційно-ціннісного розвитку дошкільнят педагогам варто знати не тільки індивідуальні особливості розвитку кожної дитини, а й те, на що саме потрібно звертати увагу в кожному віковому періоді.

Список використаних джерел

1. Виховання [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: https://uareferat.com/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D0%B2%D0%B8%

2. Особливості розвитку емоцій дітей дошкільного віку [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://emotsijno-osobistisnij-rozvitok-ditej-v-umovakh-sim-ji.webnode.com.ua/osoblivosti-rozvitku-emotsij-u-ditej-doshkilnogo-viku/>

3. В. О. Сухомлинський ; [редкол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.]/ Як виховати справжню людину ; Сто порад учителєві / - Київ :В 5 т. Рад. шк., 1976. / 1976. – 670 с. : портр. <http://surl.li/nswd>

4. Емоційний розвиток у ранньому дитинстві [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/nsun>

Науковий керівник: к.п.н., доцент Лещенко І.Т.

Зорочкіна Т. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Професійне самовдосконалення є системою, інтегративною єдністю таких структурних компонентів: особистісного, змістовно-операційного та рефлексивного компонентів, які діалектично пов'язані між собою. Динаміка їх розвитку залежить від цілеспрямованості та інтенсивності впливу на них, творення відповідного освітнього середовища, психолого-педагогічних умов, урахування особистих потреб, інтересів, прагнень майбутніх фахівців педагогічного профілю [1].

Професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи можна розглядати як процес інтеграції особистісного і професійного складників зростання студента ЗВО від початкового рівня готовності до майбутньої професійної діяльності – до нового рівня через формування відповідних знань і вмінь.

З урахуванням розуміння професійного самовдосконалення як невід'ємного компонента професійної підготовки фахівців запропоновано таку дефініцію: готовність до професійного самовдосконалення особистості майбутнього вчителя – як особистісне новоутворення, що відображає зміни не тільки у свідомості людини в найбільш повному виявленні вищої потреби в особистісно-професійному розвитку, але й набуття відповідних знань (науково-теоретичних, практично-процесуальних, знань щодо здійснення педагогічної діяльності), оволодінні й використанні сукупності вмінь (базових, які відбивають особливості саме особистості людини; професійних, які відображають специфіку педагогічної діяльності; акмеологічних, спрямованих на досягнення акме-вершин) та застосуванні своїх здібностей і потенційних можливостей у діяльності зі створення нового, суспільно значущого продукту, метою якої є самоствердження людини в суспільстві [1].

Філіпська В. виділяє такі функції самовдосконалення :

- удосконалення, збагачення знань учителя (предметних, частково-методичних, дидактичних, виховних, психологічних, етичних тощо);
- розвиток світогляду, професійно-ціннісних орієнтацій, переконань, що відповідають задачам суспільства й школи;
- розвиток мотивів творчої діяльності (любов і повага до дітей, захопленість предметом, потреба у самореалізації тощо);
- розвиток стійких моральних якостей особистості (переконаність, гуманізм, педагогічний оптимізм, принциповість, доброта, душевна щедрість тощо);
- розвиток сучасного стилю педагогічного мислення, таких його ознак як системність, конкретність, гнучкість, економічність, селективність, почуття міри тощо;
- розвиток професійних навичок, педагогічної техніки, виконавчої майстерності (техніка словесної і несловесної комунікацій, тобто техніка мови, а також руху міміки і жестів, інтонацій тощо, техніка спілкування зі школярами, навички застосування різних технічних засобів навчання, включаючи складні технічні засоби (комп'ютери, відеотехніку);
- розвиток культури емоцій і вольових проявів учителя, саморегуляції діяльності;
- розвиток рефлексивних умінь [3].

На основі вивчення значної кількості наукових джерел Рябова Е, наголошує, що основними формами самоосвіти дорослого населення є:

- формальна освіта (загальна середня, неповна вища, вища, фундаментальну наукову, професійну освіту, підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки);

- неформальна освіта (професійно спрямоване і / або загальнокультурний навчання на платних курсах, в народних університетах, центрах неперервної освіти дорослих, в лекторіях і будинках знань, за допомогою дистанційних засобів) без атестації та видачі державного сертифіката (диплома);

- інформального освіти – ненаправленої (неусвідомлюване) навчання в процесі будь-якого інформаційного або комунікативного дії, а також в процесі більшості повсякденних дій.

У міру розвитку суспільства самоосвіта стає соціальним явищем і процесом. Воно починає безпосередньо впливати на працю, побут, структуру вільного часу, умови життя представників всіх вікових і соціальних груп.

Самоосвіта вчителя буде продуктивна, якщо:

- У процесі самоосвіти реалізується потреба педагога до власного розвитку і саморозвитку.

- Педагог володіє способами самопізнання і самоаналізу педагогічного досвіду. Педагогічний досвід учителя є фактором зміни освітньої ситуації. Учитель розуміє як позитивні, так і негативні моменти своєї професійної діяльності, визнає свою недосконалість, а отже, є відкритим для змін.

- Педагог володіє розвинутою здатністю до рефлексії. Педагогічна рефлексія є необхідним атрибутом вчителя-професіонала (під рефлексією розуміється діяльність людини, спрямована на осмислення власних дій, своїх внутрішніх почуттів, станів, переживань, аналіз цієї діяльності та формулювання висновків). При аналізі педагогічної діяльності виникає необхідність отримання теоретичних знань, необхідність оволодіння діагностикою - самодіагностикою і діагностикою учнів, необхідність придбання практичних умінь аналізу педагогічного досвіду.

- Програма професійного розвитку вчителя включає в себе можливість дослідницької, пошукової діяльності.

- Педагог має готовність до педагогічної творчості.

- Здійснюється взаємозв'язок особистісного та професійного розвитку і саморозвитку [2].

Якщо уявити діяльність вчителя в області самоосвіти списком дієслів, то вийде: читати, вивчати, апробувати, аналізувати, спостерігати і писати. Яка ж предметна область докладання цих дієслів?

Сформулюємо конкретні види діяльності, що становлять процес самоосвіти, безпосередньо або побічно сприяють професійному зростанню вчителя початкової школи:

- систематичний перегляд певних телепередач;

- читання конкретних педагогічних періодичних видань;

- читання методичної, педагогічної та предметної літератури;

- огляд в Інтернеті інформації по предмету, що викладається, педагогіці, психології, педагогічних технологій;

- рішення задач, вправ, тестів, кросвордів та інших завдань зі свого предмета підвищеної складності, або нестандартної форми;

- відвідування семінарів, тренінгів, конференцій, уроків колег;

- дискусії, наради, обмін досвідом з колегами;

- вивчення сучасних психологічних методик в процесі інтерактивних тренінгів;

- вивчення іноземних мов для читання інформації про досягнення світової педагогіки;

- систематичне проходження курсів підвищення кваліфікації;

- проведення відкритих уроків для аналізу з боку колег;

- організація гурткової та позакласної діяльності з предмету;

- вивчення інформаційно-комп'ютерних технологій;

- відвідування предметних виставок та тематичні екскурсії по предмету;

- спілкування з колегами в школі, районі, місті і в Інтернеті;
- ведення здорового способу життя, заняття спортом, фізичними вправами. Хвороби – найбільша перешкода для професійного зростання.

На підставі перерахованих вище пунктів, конкретизувавши найменування та назви, кожен учитель складає особистий план самоосвіти для професійного зростання [4].

Професійне педагогічне самовдосконалення учителів початкової школи виявляється у таких показниках. як: прагнення до самостійного поглиблення знань про напрями професійного розвитку та способи покращення якості викладання: самостійного професійно обґрунтованого цілепокладання, обґрунтованого прийняття рішень: прагнення до уміння знаходити доступ до необхідних інформаційних ресурсів: до самодетермінованого виконання повсякденних професійних обов'язків, визначених посадою: бажання брати на себе відповідальність: аналізувати власну діяльність і поведінку: прагнення до вільного волевиявлення: самоініціативи, її активного прояву в житті й діяльності: самодетермінації: до управління власним емоційним станом.

По-справжньому освічений учитель – це той, хто відчуває необхідність постійно поповнювати свої знання, розвивати розумові здібності, вміє всебічно користуватися наявними інтелектуальними й фізичними можливостями, професійними навичками. Самоосвіта розширює, поглиблює, збагачує знання, сприяє осмисленню передового досвіду на більш високому теоретичному рівні. Це перша сходинка до вдосконалення професійної майстерності. Тому самоосвіта кожного педагога має стати його потребою.

Список використаних джерел

1. Іщенко В. Готовність до професійного самовдосконалення студентів як фактор забезпечення високої якості освіти // Витоки педагогічної майстерності. 2015. Випуск 16 С 103-110
2. Рябова Е. Самообразование учителя как условие его личностного и профессионального развития – Электронный ресурс. – [Режим доступа] : http://www.rusnauka.com/SND/Pedagogica/4_+rjabova.doc.htm
3. Филиппська В. Заохочення до професійного самовдосконалення – Электронный ресурс. – [Режим доступа] : <http://intkonf.org/filipska-vi-zaohochennya-vchiteliv-velikoyi-britaniyi-do-samovdoskonalennya-u-90-h-rokah-hh-stolittya/>
4. Самообразование учителя – Электронный ресурс. – [Режим доступа] : <http://xn--i1abbnckbmc19fb.xn--p1ai/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/609103/>

Квітка А. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ КОСТЯНТИНА СТАНІСЛАВСЬКОГО У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Проблему формування педагогічної майстерності у майбутніх педагогів через засоби театральної педагогіки можна пояснити, з одного боку, відсутністю належної уваги до питань оволодіння вчителями педагогічною технологією і технікою, з іншого – недоліками у розвитку загальної педагогічної теорії. Тривалий час головним і єдиним критерієм професійності педагога було глибоке знання предмету. Сьогодні демократизація освіти в Україні вимагає перебудову процесу навчання і нову організацію виховання в школі, яка неможлива без винайдення і впровадження нових педагогічних технік і теорій щодо підготовки якісних фахівців. Одною із таких теорій, на мою думку, є формування засад педагогічної майстерності майбутніх педагогів засобами театральної педагогіки [4].

Основоположником театральної педагогіки, як науки, вважають теоретика театру, відомого режисера Костянтина Станіславського. Театральна педагогіка допомагає реалізувати два основні завдання: формування творчої особистості педагога і розкриття глибинних можливостей діяльності у школі.

Також дослідження показали, що вона сприяє поєднанню різних видів і форм творчої діяльності учнів: розвитку особистісного спілкування, підвищенню рівня сприйняття навчального матеріалу, збагаченню мовленнєвої культури, удосконаленню вміння виразного

читання цілісної характеристики образу, об'єкта, явища в сукупності вербальних і невербальних його складових. Елементи акторської діяльності у театральній педагогіці допомагають перетворити учнів з пасивних спостерігачів на активних виконавців навчально-освітніх закладів.

Станіславський вперше у своїй системі порушує питання свідомого оволодіння підсвідомим, розглядає як можна викликати, розвинути, збагатити індивідуальні здібності, виявити талант особистості в діяльності. Також він робить акцент на тому, що здібності на рівні підсвідомості формуються постійною напруженою працею, потребують дотримання певних правил виконання різноманітних завдань [1].

Сам Станіславський говорив про систему так: «Система – це не «кухарська книга». Це не довідник, а ціла культура, на якій треба зростати й виховуватися впродовж тривалого часу. Її не можна завчити напам'ять. «Систему» треба вивчати частинами, але потім охопити в усьому цілому, добре зрозуміти її загальну структуру й склад. Коли вона розкривається перед вами, немов віяло, тоді ви отримаєте про неї правильне уявлення» [3].

Система К. Станіславського має п'ять принципів, які можуть бути використані і педагогом:

- 1) Принцип життєвої правди;
- 2) Принцип ідейної спрямованості і вчення про надзавдання;
- 3) Принцип дії;
- 4) Принцип органічної творчості;
- 5) Принцип творчого перевтілення в образ.

Головним принципом системи К. Станіславського є принцип життєвої правди. Він полягає у реалістичності, правдивості. На сцені не можна допустити чогось несправжнього, фальшивого. Правдивість почуттів актора і педагога протистоїть фальші, і являє собою таку потужну силу, що спроможна не лише викликати аналогічні переживання у глядачів чи учнів, а й перетворювати людську душу, позитивно змінювати психологічну природу людини, активізувати її внутрішню енергію для досягнення творчих висот у житті та професії.

Другий принцип – це принцип ідейної спрямованості і вчення про надзавдання. Надзавдання – це те, заради чого автор хоче довести свою ідею до свідомості людей; те, до чого прагне. Вона містить у собі ідейну активність автора, його цілеспрямованість у прагненні до затвердження визначених ідеалів. Педагоги у своїй діяльності часто забувають свою надзадачу, про те, до чого вони прагнули, які цілі перед собою ставили у професійній діяльності.

По відношенню до різних стадій педагогічної творчості надзадача буде мати різні рівні, серед яких можна виділити три основних:

1. Загальна надзадача, яка відображає відношення до діяльності розуміння його громадянської зрілості.

2. Етапні надзадачі: надзадачі одного уроку, курсу в цілому і т.п.

3. Ситуативні надзадачі, що виникають у різних ситуаціях та умовах діяльності.

Третій принцип – дії. Жива фізична дія з відповідною логікою почуттів, підсвідомою сферою – це матеріал і засіб здійснення вчителем творчого педагогічного акту, це вербальний та невербальний вплив на учнів відповідно до “надзавдання” уроку.

Четвертий принцип наголошує на тому, що як у творчості актора, так і у творчості учня не повинно бути нічого штучного, механічного. Це твердження, на мій погляд, стосується скоріш педагога, адже діяльність вчителя – це теж творчість і тому є органічним процесом.

П'ятий принцип дозволяє педагогу, залишаючись самим собою, через певне перевтілення, по-новому розповідати матеріал, допомагаючи учням краще його опанувати [2].

Отже, дія, увага, органіка, звільнення м'язів, уява, спілкування, бачення, підтекст, надзавдання, наскрізна дія – це основні поняття системи театрального педагога К.С. Станіславського, кожен з яких знаходить своє відображення у практичній діяльності як актора, так і педагога.

Список використаних джерел та літератури

1. Мартиненко І.О. Ідеї акторської театральної майстерності у професійній діяльності вчителя – Київ, 2017.
2. Овчаренко, Т. С. Використання елементів театральної педагогіки к.станіславського у педагогічній взаємодії / Т. С. Овчаренко // Педагог. майстерність викл. вищ. шк. : роботи слухачів курсів підвищ. кваліфікації виклад. складу. - Одеса, 2017. - № 5. - С. 115-120.
3. Станіславський К.С. Зб. творів: в 8-ми т. – М, 1955. – Т.3. – С.309-310.
4. Турчин Т.М. Педагогіка мистецтва: навчальний посібник. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2015. 272 с.

Науковий керівник: к.п.н., доцент Лещенко І. Т.

Клівенко Д. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ О.А. ЗАХАРЕНКА НА РОДИННЕ ВИХОВАННЯ

Під час трансформації українського суспільства, значно зросли вимоги до особистості, до її моральних якостей, освіченості та культурного рівня роль родинного виховання. Модель ставлення людини до сім'ї в ХХІ столітті, дійшла до нас із глибин народної мудрості та стала прикладом для розв'язання одвічних проблем виховання.

Саме такий досвід презентує педагогічний колектив ої середньої школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, яка в 60-90-ті роки ХХ століття стала зосередженням новаторської педагогічної думки, високопродуктивної організації навчально-виховного процесу та творчого пошуку, але особливої уваги заслуговують здобутки у справі родинного виховання.

Значною мірою вони були досягнені на основі історичного досвіду вітчизняної педагогіки та концептуальних положень А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського. В них розповідалось про роль і місце сім'ї в духовному житті особистості, її всебічному розвитку. Саме проблеми сім'ї, родини є актуальними і життєво важливими для сучасної педагогіки у період модернізаційних змін національної системи освіти.

Очоловав Сахнівську школу видатний український педагог – Олександр Антонович Захаренко.

У своїх працях він розглядав, а в діяльності розв'язував актуальні проблеми морального, естетичного, трудового, фізичного виховання. Вагомий внесок він здійснив і в розроблення та реалізацію завдань родинного виховання, в якому народжується найбільш загадкова субстанція – людська душа.

О.А. Захаренко, розуміючи необхідність об'єднання зусиль школи, сім'ї, громадськості як важливих чинників у забезпеченні неперервності і наступності виховного процесу, все-таки наголошував на пріоритетності родинного виховання.

Сім'я, за його переконаннями, виховує свою дитину вже тим, що вона є: повна чи неповна, щаслива чи не дуже, сувора чи безталанна, відкрита чи відлюдна. Виховує дух сім'ї, її характер, уся атмосфера дому. Але дім – це не декілька кімнат і кухня. Це світ сім'ї, родини.

Родинна педагогіка охоплює багато цінного, що не завжди може бути реалізовано в умовах шкільного виховання, оскільки родинному вихованню притаманні свої специфічні особливості і своєрідний характер.

Саме тому в Сахнівській школі «сім'я перебуває в центрі уваги шкільного колективу. Ми звеличуємо найблагороднішу професію – професію батька і матері. У бесідах з батьками завжди ставимо за приклад сім'ї, де доброзичливість, повага, турботливість панують у взаєминах між рідними».

О.А. Захаренко наголошував, що корені розвитку особистості беруть свій початок у сім'ї, а школі належить застосовувати всі засоби впливу з високою, яскравою метою виховати, навчити, підготувати її до великої ріки життя, забезпечити всебічний розвиток, щасливу молодість, любов і почуття братерства, давши тим самим суспільству певну гарантію. Тому

школа в селі не повинна бути пасивним статистом соціальних відносин. У селі вона – храм духовності, знань, поради і надії. Вона може впливати на настрій, продуктивність праці всіх трударів.

О.А. Захаренко вважав поєднання турботи і вимогливості одним із ключових положень у родинному вихованні, неодноразово наголошуючи на важливості узгодженості у вимогах та діях батьків і вчителів, переконуючи, що ці дві складові є нероздільними й обов'язковими в ефективному виховному впливі, а в педагогічному спілкуванні вони виявляються як принциповість, тактовність, довіра, справедливість, повага. Поважати людину, а особливо дитину, потрібно справою.

На першому місці у педагога була турбота про найбільше багатство дитини – її здоров'я, яке вона може оцінити, лише коли втратить. Він наказував учителям і батькам, незважаючи на всі труднощі – економічні, соціальні, екологічні, – боротися за збереження і зміцнення здоров'я школярів, адже це той фундамент, який не повинен зламатися ні за яких обставин.

Олександр Антонович рішуче засуджував тих батьків, які занадто залюблено ставляться до дітей, не вимагаючи від них посильного внеску, ні в чому їм не відмовляючи. Він згадує свої дитячі роки, проведені в батьківській хаті, і те, як його батьки формували культуру бажань, привчали до праці, бути корисним для сім'ї, що пізніше переросло у бажання бути корисним для суспільства, громади.

Пріоритетною у поглядах Захаренка була ідея виховання поваги до старших, коли сім'я – головний осередок, де з покоління до покоління передаються моральні цінності, а першоосновою їх формування є взаємовідносини між батьками та увага до старших людей. Педагог був переконаний, що вміння любити виховується тоді, коли вчительські настанови втілюються у практичних діях дітей, коли в сім'ї створюється атмосфера взаємної зобов'язаності. Виховна робота школи має бути направлена на те, щоб діти змалку віддячували рідним посильною працею за їхню турботу. Повагу до старших, до людей, що народили і виростили, дали можливість щасливо жити і радіти життю, педагогноватор вважав «святим і непорушним законом життя людини». Він закликав не губити його новими модними гаслами на кшталт «Старі заслуги нам не потрібні», інакше зміст життя втрачається, пропонував оточити повсякденною увагою і піклуванням ветеранів війни і праці, солдатських вдів, які вистраждали не менше від тих, «хто став пам'ятником при дорозі», нагадував молоді: «Всім, що в тебе є: квартирою і школою, палацом і книгою – ти зобов'язаний тим, хто колись, теж будучи молодим, орав і сів, будував і захищав».

О.А. Захаренко обстоював ідею, що посилення ролі родинного виховання є однією із найбільш актуальних проблем освіти. Майже у всіх своїх працях та численних виступах на форумах різного рівня він не обминав цієї гострої проблеми. Вже на початку 60-х років минулого століття в його педагогічній діяльності закладаються підвалини системи родинного виховання.

Родинне виховання для педагога це системна і систематична робота школи щодо впливу на сім'ю, родину, а через неї – на особистість школяра задля формування у нього моральних переконань. Чотири десятиліття тому О.А. Захаренко реалізував ідею створення нової школи, її матеріально-технічної бази зусиллями батьків, учителів та учнів. Під його керівництвом Сахнівська школа стала центром соціально-культурного життя села, авангардом педагогічної думки в 70-90-ті роки ХХ століття. Зусиллями О.А. Захаренка було створено навчальний заклад нового типу – школу родину.

Список використаних джерел

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник. - К.: Либідь, 2006. - 390 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер. А.М. Богущ. - К.: Видавництво, 2012.
3. Бех І.Д. В інтересах соціалізації школярів // Педагогічна газета. - 1988.- МЗ. - С.2-3.
4. Захаренко О.А. 210 шкільних лінійок, проведених в сільській школі протягом 1998-2000 року/ О.А. Захаренко, С.О. Захаренко. - Сахнівка: 2002. - 295,с.
5. Захаренко О.А. Поспішаймо робити добро: роздуми педагогаакадеміка про долю освіти, вчителя і родини, краю і Батьківщини / О.А. Захаренко. - Черкаси, 1997. - 28 с.
6. Захаренко О., Мазурик С., Школа над Россю. - К.: Рад. шк., 1979. - 1500.
7. Захаренко О.А. Поради колезі, народжені в школі над Россю. -Черкаси: Агрополіс, 2002. - с. 19.

8. Захаренко О.А. про родинне виховання / укладач С.О. Захаренко; за ред. Л.І. Прокопенко. - Черкаси: Вид. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 100 с.
9. Захаренко О.А. Роздуми, поради, мрії / О.А. Захаренко; ЧНУ імені Богдана Хмельницького.- К.: Наук. світ, 2006. - 52 с.
10. Захаренко О.А. Слово до нащадків / О.А. Захаренко; АГП-І України, МОН України. - К.: СПД Богданова А.М., 2006. - 213, [3] с.
11. Захаренко О.А. Школа над Россю / О.А. Захаренко, С.М. Мазурик. - К.: Рад. школа, 1979. - 148, [4] с.
12. Захаренко Олександр. Поради колезі, народжені в школі над Россю: Роздуми педагога. - Черкаси, 2005. - 90 с.
13. Захаренко С. О. Проблеми родинного виховання у творчій спадщині О. А. Захаренка : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / С. О. Захаренко. - Київ, 2008. - 24 с.

Колосова А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СУТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ ВИКЛАДАЧА ЗВО»

Спершу поняття «імідж» у межах вітчизняного менталітету громадської свідомості переважно тлумачилося у значенні його зовнішнього вияву – одягу, зовнішності, манери говорити. У такій інтерпретації, тобто на рівні його зовнішніх атрибутів, суть цього поняття пояснювалася досить поверхово. Воно, не маючи більш чіткого визначення та доказів функціонального призначення, часто підлягало різкій критиці щодо некритичного запозичення з англійських джерел, що свідчило про необхідність більш ретельного наукового опрацювання.

В. Шепель [7] дійшов висновку, що імідж – це збірне поняття. Це образ, як та форма життєвияву людини, завдяки якій «на люди» виставляються його найсильнодіючіші особистісно-ділові характеристики. Серед останніх щодо іміджу керівника нового типу автор виокремив такі:

– комунікабельність (здатність легко налагоджувати контакти з людьми), емпатійність (здатність до співпереживання), рефлексивність (спроможність зрозуміти іншого), красномовність (здатність здійснювати вплив словом);

– моральні цінності, психічне здоров'я, вміння усувати конфлікти, вміння спілкуватися;

– життєвий і професійний досвід особистості (у тому числі інтуїція в ситуації спілкування) [3, с. 16].

Дефініція «педагогічний імідж» є доволі новою і малодослідженою. «А педагогам, їм ніби-то можна і не думати про імідж, їм потрібно лише турбуватися з приводу успішності та вихованості, а не з приводу власного образу в очах вихованця. Достатньо було мати скромний, охайний, загалом – пристойний вигляд» [6]. Однак не слід забувати, що імідж викладача здійснює суттєвий вплив на імідж закладу освіти, що не може не позначитися на популярності й авторитетності останнього.

Поділяємо думку авторів [1, с. 631] про те, що професійний імідж педагога – це емоційний образ, що складається з низки формотворчих компонентів, визначає рольову відповідність особистості викладача до суспільно визнаних норм та вимог щодо його професії з боку колег, здобувачів освіти і громадськості.

Імідж викладача формується за допомогою системи складових, комплексне поєднання яких може справляти позитивний вплив на здобувачів вищої освіти та здійснення викладачем успішної діяльності, серед яких:

– аудіовізуальна особистісна культура, тобто мовленнєва правильність, поведінка, стиль одягу та його відповідність тій чи іншій ситуації, вміння представляти інформацію певній цільовій аудиторії;

– поведінка викладача в різних ситуаціях (у професійному колі серед колег та здобувачів вищої освіти, вміння тримати власний емоційний стан під контролем та знаходити способи комунікації, спільну мову з різними типами людей);

- сукупність моральних й етичних цінностей викладача (сприйняття світу, ставлення до власної професії та до здобувачів вищої освіти);
- статус і самооцінка викладача (належне окреслення своєї ролі, педагогічних можливостей та професійних рис в освітньому процесі);
- сукупність особистісних якостей (повага до інших людей, почуття гумору, доброта, толерантність).

Представлений вище перелік не є абсолютно повним, у процесі знайомства викладача зі здобувачами вищої освіти та сприймання його іміджу застосовується більше рис характеру та якостей індивідуальності, які є важливими для кожного учасника освітнього процесу ЗВО.

Активними видами прояву суті й змісту педагогічного іміджу є його функції. Г. Євтушенко [1, с. 631-632] детально розглянуто їх суть:

1. Особистісно підвищена функція, зміст якої полягає в тому, що позитивний імідж педагога сприяє створенню його індивідуальності, виділяє його серед інших, свідчить про його прагнення та духовні цінності.
2. Суть функції комфортизації міжособистісних стосунків полягає у доброзичливішій взаємодії між викладачем і здобувачем вищої освіти, дотриманні педагогічного такту.
3. Функція соціального тренінгу нині є надзвичайно важливою, тому що дає педагогу можливість модифікувати свою поведінку відповідно до мінливих умов суспільства, та пристосуватися до них.
4. Психотерапевтична функція – позитивний імідж сприяє здобуттю педагогом громадської поваги та визнання, забезпеченню впевненості у своїх силах та позитивного ставлення до життя й роботи.
5. Функція психологічного захисту дає педагогу змогу приховати ті чи інші недоліки, що властиві кожній людині, знизити тривожність, спрямувати всі зусилля для забезпечення належного освітнього процесу у ЗВО.

Процес формування іміджу характеризується своєю багатоетапністю. Так, наведемо основні з них, представлені українським ученим В. Олексенко:

- сприйняття образу, що стане підґрунтям для конструювання іміджу – на цьому етапі особливо суттєвий вплив чинить реальний образ викладача; якщо він відсутній, здобувач вищої освіти може створити його з власних ідеалів;
- пристосування справжнього іміджу до ідеального з урахуванням особливостей педагога;
- програвання та примірювання бажаного іміджу до справжнього образу викладача;
- входження в образ під час викладацької практики;
- індивідуалізація набутого іміджу викладачем [5, с. 261-262].

З метою ефективного формування іміджу потрібно забезпечити низку умов, одні з яких перебувають повністю під впливом викладача, а інші – ті, що непадвладні йому. Так, автори [1, с. 632-633] розмежували їх на умови внутрішнього та зовнішнього впливу, або на залежні та незалежні від діяльності викладача.

Імідж педагога закладу вищої освіти зумовлюється впливом таких чинників, як можливості самого педагога, освітні завдання, специфіка джерел інформації та задоволеність учасників освітнього процесу. З урахуванням вищесказаного, для забезпечення формування іміджу викладача потрібен свідомий підхід і постійне керування ним, що полягає у створенні позитивного образу педагога, імплементацію бажаних характеристик у його поведінкову форму, мотиваційну, ціннісну орієнтацію та комплексне оцінювання.

Процес формування й управління педагогічним іміджем викладача ЗВО залежить як безпосередньо від викладача, так і від освітньої системи. Усвідомлення ЗВО та інститутами післядипломної педагогічної освіти взаємозв'язку іміджу викладачів і навчального процесу сприяло розробленню та реалізації ними різноманітних заходів щодо цього питання.

Аналіз літературних праць надав можливість виокремити етапи формування педагогічного іміджу у вигляді такої схеми: перший етап – сприйняття образу, на основі якого створюватиметься імідж загалом; другий етап – аналіз інформації та уявна корекція

сприйнятого образу відповідно до ідеального й індивідуальних особливостей того, хто сприймає; третій етап – упровадження (примірювання, програвання) тих чи тих компонентів бажаного іміджу: стилю спілкування, техніки володіння жестами, одягу тощо; четвертий етап – «уживання, входження» в образ; п'ятий етап – привласнення й індивідуалізація обраного (бажаного) образу [5, с. 261-262].

Вивчення наукових розвідок таких науковців, як Т. Кулакова, Л. Мітіна [2; 4] дало змогу структурувати поняття «імідж» детальніше. Так, автори виокремлюють три типи іміджу: імідж самосприйняття, імідж, який сприймається іншими, потрібний імідж (особистий та професійний). У свою чергу, особистий імідж Т. Кулакова і Л. Мітіна поділяють на:

- 1) габітарний (одяг, зачіска, парфуми, аксесуари, взуття, макіяж, силует (комплексія);
- 2) кінетичний (хода, постава, міміка: погляд, вираз обличчя, посмішка, жести);
- 3) мовленнєвий (усне мовлення: інтонаційна виразність, культура мовлення; писемне мовлення: характеристики почерку, грамотність).

Список використаних джерел

1. Євтушенко, Г.В., Бабошко, А.І., Бушля, Д.І. (2016). Імідж сучасного викладача: сутність та особливості формування. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського: зб. наук. пр., 11, 630-634. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/132.pdf>
2. Кулакова, Т.Б. (2007). Имидж педагога как социокультурный феномен: автореф. дисс. ... канд. психол.н. Москва.
3. Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни «Професійний імідж викладача вищої школи»: для підготовки студентів магістерського рівня вищої освіти / Укладачі: Саяпіна С.А., Гарань Н.С., Дьоміна В.В., Коркішко О.Г., Коркішко А.В., Сипченко О.М., Топольник Я.В., Фатальчук С.Д., Черкашина Л.А. Слов'янськ: ДВНЗ «ДДПУ», 2018.
4. Митина, Л.М. (1994). Учитель как личность и как профессионал. М.: Дело.
5. Олексенко, В. (2015). Формування професійного іміджу сучасного вчителя. Проблеми освіти, 84, 258–263.
6. Черемушнікова, И.К. (2002). Феномен имиджа: социально-философский анализ: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11. Волгоград.
7. Шепель, В. М. (2005). Имиджелогия: секреты личного обаяния. Ростов н/Д : Феникс.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

Кравець В. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

АНАЛІЗ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ УЧНІВ З ІНФОРМАТИКИ

У системі освіти актуальним є впровадження в навчальний процес програм для оцінювання знань учнів.

Одним із методів діагностики знань є тестування, яке останні роки широко використовується у навчальному процесі.

До переваг використання комп'ютерних програм для контролю знань можна віднести:

1. Індивідуальний підхід до кожного учня (використовуючи програму кожен учень може працювати за комп'ютером з урахуванням свого темпу навчання та можливостей).
2. Значно полегшує працю вчителя на всіх етапах контролю (під час складання варіантів завдань, проведення контрольних робіт, перевірки результатів тестування).
3. Учні з задоволенням працюють у комп'ютерних програмах, виконуючи завдання, у яких формується позитивне ставлення до навчання, за допомогою цих програм пропонується ненав'язливий спосіб допомоги.

Тест – це сукупність завдань спеціальної форми, призначених для перевірки засвоєння матеріалу конкретної теми або декількох тем [1]

Тестові завдання відрізняються від звичайних тим, що вони є короткими за змістом, та вимагають чіткої відповіді. Формуються вони так, щоб для перевірки правильності

відповідей не потрібно було аналізувати її смисл. Саме тести є вдалими для перевірки знань учнів.

Нині існує безліч програм для оцінювання знань учнів.

Один з сервісів для навчання та оцінювання якості знань є Classroom від Google. Ним можна легко користуватися також із мобільного телефону, швидко отримувати доступ до свого облікового запису Google та увійти до свого класу у Classroom. На цьому сервісі можна знайти матеріали, які рекомендовані вчителем, пройти тестування, отримати домашнє завдання тощо [2].

Classroom можна використовувати як навчальний ресурс для вчителів у процесі створення різних конференцій, обговорення тем.

Інтернет ресурс Classroom містить такі основні функції:

- створення завдань та додавання тем уроків;
- оцінювання знань учнів;
- створення облікових записів учнів за допомогою Google акаунтів;
- проведення відеозв'язку між вчителем та учнями.

У цьому ресурсі вчитель є адміністратором групи. Долучення учнів до спільноти відбувається за допомогою секретного коду, який вчитель повідомляє своїм учням, після введення коду усі учні формуються у список. Завдяки цьому можна вирішувати завдання, які були задані, та проходити тестування, після завершення зробленого учнями завдання, ними відправляються відповіді на перевірку вчителю.

Ще однією із зручних контрольо-діагностичних систем є Test-W2, що призначена для контролю знань учнів та перевірки знань згідно вимог навчальних програм; дає можливість виявлення успішності учнів з будь-якого предмета за допомогою комп'ютера [3].

До її складу системи Test-W2 входять:

- Test-W2.exe – тестуюча програма;
- Editor.exe – редактор тестів;
- Converter.exe – конвертор тестів Test-W у формат Test-W2;
- Result.dat – протокол результатів тестування (створюється автоматично тільки для читання).

Система Test-W2 надає такі можливості:

- а) встановлення індивідуальних параметрів тестування (кількість запитань, час тестування);
- б) використання шкали оцінювання від 2 до 12 балів;
- в) проведення тестування з діагностикою (в процесі тестування позначаються правильні й неправильні відповіді);
- г) введення прізвища, імені, класу для збереження даних у протоколі;
- д) використання можливостей редактора Paint та процесора Microsoft Word для редагування тестів;
- е) конвертування тестів системи Test-W.

Система Test-W2 застосовується для контролю знань учнів там, де можна підготувати коротко сформульовані запитання та до кожного дати 2-5 варіантів відповідей (від 1 до 3 з яких правильні). Оцінка виставляється відповідно до вибраної шкали згідно з відсотком правильних відповідей.

Висновок. У даній роботі було розглянуто найбільш актуальні та зручні комп'ютерні програми для оцінювання знань учнів з інформатики, зокрема, Classroom та Test-W2. Проведено аналіз вищевказаних програм та виділено основні функції для роботи у навчально-виховному процесі.

Список використаних джерел

1. Сервіси Google – [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://kafinfo.org.ua/files/Informatyka_10_11/Glava_3_13.pdf
2. О продуктах Google – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://about.google/intl/ru/products/>.

Науковий керівник: д.п.н., доцент Романенко Т. В.

Кривошия Д. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОВІДНІ НАПРЯМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ О.А. ЗАХАРЕНКА

Проблеми родинного виховання та їх вирішення є дуже важливими сьогодні. Поєднання школи та сім'ї у вихованні дитини було, є та буде важливим питанням у всі часи. Отож, актуальність моєї роботи полягає в тому, що в ній розкрито провідні напрями родинного виховання у творчій спадщині О.А. Захаренка.

Унікальний досвід розв'язання проблем виховання саме в сім'ї презентує педагогічний колектив Сахнівської середньої школи, який очолював відомий український педагог, Олександр Антонович Захаренко. У 60-90-ті роки ХХ століття цей освітній заклад був центром новаторської педагогічної думки, творчого пошуку, високопродуктивної організації навчально-виховного процесу, створення школи-родини. На особливу увагу заслуговує здобуток у справі родинного виховання. Здійснювалося воно значною мірою на основі історичного досвіду вітчизняної педагогіки та концептуальних положень, сформульованих А.С. Макаренком та В.О. Сухомлинським щодо ролі й місця сім'ї в духовному житті особистості, в її всебічному розвитку. Спираючись на досягнення педагогічної та психологічної науки, узагальнюючи власний багаторічний досвід роботи в сільській середній школі, О.А. Захаренко успішно розв'язував складні проблеми морального, фізичного, естетичного, трудового виховання, соціалізації учнівської молоді.

Під керівництвом Олександра Антоновича школа тісно співпрацювала з батьками, сім'єю, громадою, усім навколишнім середовищем, відчутно впливала на життя села, була його культурним центром. Ним теоретично і практично вибудована самобутня педагогічна система, спрямована в майбутнє, провідною частиною якої була система родинного виховання. Він глибоко розумів значення сім'ї та родини у становленні молодої людини, адже вона є основою формування особистості, найбільш впливовим чинником усього виховного процесу. «Немає дорожчого скарбу, – зазначає академік, – який подарувала природа людині, ніж сім'я. Так! Дивовижний скарб. Не кожній людині він дається. Та й чи завжди він солодкий. Буває нудотний, з отрутою розчарувань, буває переповнений щастям кохання, взаєморозуміння» [3, с. 18]. Необхідність об'єднання зусиль школи, сім'ї та громадськості пов'язана з тим, що окремо ні сім'я, ні школа не можуть повністю забезпечити неперервність і наступність виховного процесу. При цьому О.А. Захаренко зазначав, що сім'ю у вихованні дітей не може підмінити ні школа, ні громадськість, оскільки у кожного з них своя соціальна роль у цьому процесі. Тому протягом усієї своєї педагогічної діяльності Олександр Антонович приділяв прискіпливу увагу родинному вихованню, розглядаючи його як пріоритет у системі виховних впливів. Головними принципами, на яких будувалася родинно-виховна діяльність в Сахнівській середній школі є:

- турбота про здоров'я дітей – першочергове завдання вчителів і батьків;
- набуття школою статусу школи-родини;
- тісна взаємодія школи, сім'ї та громадськості;
- підтримання авторитету батьків, родичів в очах учнів;
- систематична турбота про педагогічну культуру і високе моральне обличчя батьків, їх відзначення за успіхи у вихованні дітей;
- повага до батьків, старших, одиноких літніх людей – закон життя для учнів, естафета, що передається від покоління до покоління;

- школа – генератор ідей для вчителя, батька, учня;
- систематичне застосування шкільних засобів масової інформації (шкільна газета, щоденна радіолінійка, шкільна телестудія);
- поєднання турботи, вимогливості й поваги до учня, узгодженість у діях і вимогах батьків і вчителів.

Тісні стосунки між школою і сім'єю дають можливість реалізувати головну мету виховання – формування всебічно розвиненої людини. Сім'я самостійна одиниця тому ніхто не має право втручатися у справи сім'ї. Яку роль тоді відіграє школа? Цілі та завдання школи та сім'ї тісно пов'язані між собою. Школа може допомагати сім'ї розв'язувати проблеми. Саме тому можна виокремити шляхи впливу сім'ю:

1. Навчання батьків.

Наприклад, раз на місяць батькам читали лекції про виховання дітей. Випускалася шкільна газета. Тираж відповідав кількості учнів школі; велика частина газети присвячувалася сім'ї: писали про методи виховання дітей у кращих сім'ях, їх проблеми. Щодня проводилася радіолінійка, а шкільний телецентр забезпечував вихід телепередачі про життя школи та села.

2. Підготовка учнів до сімейного життя.

Проводилися різні бесіди. Працювали швейний, кулінарний центри, зелена аптека. У школі існувала реєстрація шлюбів, новонароджених.

3. Впровадження родинно-шкільних традицій.

Жодна справа, захід не проходили без участі батьків. Наприклад, урочисте висадження троянд на честь загиблих воїнів, парад на 9 травня, висадження дерев у шкільному дендропарку, виставка учнівських робіт.

4. Формування поваги до дорослих.

«Повага до старших, – зазначав О.А. Захаренко, – є вічною естафетою, законом життя, що необхідно свято берегти і передавати із покоління в покоління» [2, с. 6]. У шкільній теплиці вирощувалися квіти, які потім дарували ветеранам війни, праці, вітали з днем народження.

5. Організація спільної праці батьків, учнів і вчителів.

Все в школі було зроблено руками вчителів, батьків, учнів: дендропарк, басейн, музей і багато іншого.

6. Виховання патріотичних почуттів на родинному підґрунті.

Наприклад, пошук тих, хто загинув під час голодомору для створення «Криниці совісті».

Родинне виховання, вважав педагог-науковець, – це системна робота школи щодо впливу на сім'ю, родину, а через неї – на особистість школяра задля формування в нього моральних переконань.

Принцип турботи і вимогливості в родинному вихованні О.А. Захаренко вважав одним із ключових, неодноразово підкреслюючи важливість узгодженості в діях і вимогах батьків і вчителів, переконуючи, що ці дві складові є нероздільними та обов'язковими ефективного виховного впливу. О.А. Захаренко зауважував, що вимогливість і турбота до учнів виступають у вигляді принциповості, тактовності, довіри, справедливості, поваги. Олександр Антонович рішуче засуджував тих батьків, хто занадто залюблено ставився до дітей, не вимагаючи від них посильного внеску, ні в чому їм не відмовляючи.

Отже, через усю спадщину О.А.Захаренка проходить ідея взаємної турботи і взаємних обов'язків батьків і дітей. Він, підкреслюючи роль і значення батьків, звертаючись до учнів, говорив, що батьки поганого не порадять, вони лише турбуються про життя та здоров'я дітей і роблять усе, щоб їм нічого не загрозувало, щоб вони швидко пізнавали світ, який оточує їх. Педагог говорив: «Людина велика то чи мала завжди схожа на струмок, що має два найперші джерела. Ті джерела – сім'я і школа. І якщо в них вода чиста, прозора, освячена вічними ідеалами, ріка буде повноводна і дужа, а в пору зрілості атестат про середню освіту стає ще й громадянським документом з гарантією для суспільства на довгі роки» [1, с. 3].

Список використаних джерел

1. Захаренко О.А. Виступ на Всесоюзній конференції педагогічних працівників «Боль сельського учителя». – Москва, Росія, 1986 // Приватний архів родини Захаренків. – Папка 32.

2. Захаренко О.А. Виступ на пленумі ЦК КПРС, м. Москва, Росія. – 1984 / Приватний архів родини Захаренків. – п. 18

3. 210 шкільних лінійок. Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998–2000 років: Метод. посіб. / О.А. Захаренко, С.О. Захаренко. – Сахнівка: б.в., 2002. – 295 с.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Захаренко С.О.

Кукотін О. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ТЕХНОЛОГІЇ ЕФЕКТИВНОГО ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Актуальність даної теми пояснюється невідпинним розвитком технологій: багато галузей промисловості модернізуються, різноманітні виробничі процеси автоматизуються, внаслідок чого відбувається скорочення робочих місць на підприємствах. Швидке отримання навичок та знань для перекваліфікації або підвищення рівня уже наявної спеціальності – необхідна можливість для сучасної людини. Для закладів вищої освіти орієнтація на швидке отримання кваліфікаційних компетенцій – це в першу чергу відхід від застарілих підходів до навчання і, як наслідок, можливість збільшити кількість абітурієнтів, що бажають вступити до закладу.

Мета даної доповіді полягає в створенні комплексу заходів, орієнтованого на підвищення якості вищої освіти за рахунок збільшення темпів та якості надавання знань та навичок. Досягнення таких результатів планується за допомогою мнемоніки, так званого мистецтва запам'ятовування.

Предмет аналізу – це якість освіти, що надається в закладах вищої освіти України, і можливість її підвищення за рахунок інтеграції мнемотехніки. Припускаючи, що якість освіти – це кількість знань та навичок, якими може на якісному (без помилок) рівні оперувати студент в конкретний момент у часі, можна виокремити основну **проблему** – створення універсального підходу до навчання студентів, при якому останні будуть добре запам'ятовувати знання і опановувати навички з подальшою можливістю застосування останніх у житті.

Коли мова йде про універсальний підхід, відбувається до певної міри нехтування індивідуальними характеристиками студента, як-от тип мислення (склад розуму) чи бажання студента вчитись. На меті стає розробка такого методу, при застосуванні якого студент, незалежно від власних особливостей (виключення з яких становлять розлади у здоров'ї студента, які перешкоджають безпосередньому отриманню знань), все одно отримає знання у кількості, достатній для формування мінімальної компетенції у даній області знань.

На мою думку, допоміжним засобом у даній ситуації є застосування мнемотехніки – набору прийомів роботи з інформацією, який дозволяє швидше, на більш довгий термін і з розумінням запам'ятовувати інформацію. В [1] описані основні аспекти роботи нашої пам'яті і деякі мнемотехнічні засоби роботи з інформацією. Згідно результатів дослідження автора та численних джерел, на які він посилався, процес запам'ятовування інформації є результатом утворення нейронних зв'язків у мозку людини [1,3], а згадування – це активація останніх.

В якості **методу** досягнення мети виступає навчальна програма з тої чи іншої дисципліни, скомпонована певним чином. Зміна вмісту та представлення матеріалів програми – це **захід**, дія, яка необхідна для формування комплексу, визначеного у меті доповіді. Відповідно до того, що мнемоніка працює саме з інформацією, першочерговими змінами у навчальній програмі будуть трансформації навчальних матеріалів (теорем, аксіом, правил, законів, формул та ін.) у інформацію. Ця інформація має бути підпорядкована певним правилам, які самі по собі зроблять її запам'ятовування легшим і приємнішим:

1. Інформація має бути самостійною настільки, наскільки це можливо – тобто для її розуміння не потрібно мати іншу інформацію. Це особливо актуально для дисциплін із лінійною послідовністю знань (наприклад, у математиці без розуміння означення похідної неможливо повністю осягнути зміст первісної), де якщо студент пропустив деяку частину матеріалу, то без неї подальше вивчення дисципліни стає лише важчим.

2. Інформація має містити візуальні матеріали: ілюстрації, схеми та малюнки значно легше запам'ятати, ніж параграф теорії з підручника.

3. Практичні навички також мають бути представлені у вигляді інформації, а саме як алгоритми – послідовності елементарних (зрозумілих без контексту) дій, виконання яких призводить до реалізації навички. Розбиваючи задачу на під-задачі, її стає морально легше виконати. А пропрацювавши даний алгоритм певну (10-20) кількість разів, стає зрозуміла сутність його роботи.

4. Інформація має бути обґрунтованою, сповненою сенсу. Тобто студент має попередньо знати призначення тих чи інших навичок чи знань. Наприклад, закони гідрогазодинаміки існують не просто для того, щоб визначати властивості рідин та газів у різних середовищах, а за їх допомогою можна проектувати різні речі та системи: починаючи від акваріума і закінчуючи гребними гвинтами великих суден та греблями і гідроелектростанціями. Це, на мою думку, має бути описано окремо від основного теоретичного матеріалу.

Слідування даним правилам під час формування навчальних матеріалів дозволить використання мнемотехнічних засобів роботи з інформацією. Але саме використання цих засобів – це вже повністю вибір студента. Змусити людину, яка все свідоме життя «зазубрювала» інформацію, робити це інакше – нездійсненна задача. Хіба що в дисциплінах на кшталт математики, де можна створити багато однотипних прикладів для виконання, можна «змусити» студентів рухатись згідно системи, а от, наприклад, у фізиці такий прийом не спрацює, бо якщо дати студенту 20+ задач по фізиці, то він виконає максимум половину з них, і ті в ніч перед семінарським заняттям. Для ліпшого і швидшого запам'ятовування інформації нижче буде приведено декілька мнемотехнічних методів, їх можна подавати студентам в якості «ненав'язливої рекомендації». Але в ідеалі це міг би бути невеликий набір лекцій для студентів 1-го курсу.

- **Метод візуальних асоціацій.** Це своєрідний наріжний камінь більшості методів мнемоніки. Практично вся його сутність полягає у задіянні одночасно обох півкуль головного мозку: лівої, що відповідає за логіку та мову, та правої, яка активна при задіянні уяви та візуалізації. Візуально уявивши, припустимо, діод, Ви в умі, а краще вголос, проговорюєте слово «діод» щонайменше 3 рази. За допомогою таких нехитрих дій можна помістити яку-небудь інформацію до своєї довгострокової пам'яті. Чим більший, детальніший та яскравіший предмет ви уявили, тим ліпше він запам'ятається.

- **Палац пам'яті (також метод Цицерона)** – метод, що також використовує візуалізації, з метою пришвидшення процесу згадування з допомогою просторової пам'яті. Техніка досить проста, але потребує практики: ви повинні чітко уявити знайоме вам приміщення (наприклад, ваша кімната) і «покласти» в це приміщення предмет, який вам потрібно запам'ятати. «Повернувшись» до цього приміщення трохи згодом, Ви напевне «побачите» і згадаєте той предмет.

- **Метод інтервальних повторень.** Використовується для закріплення інформації в довгостроковій пам'яті та насправді довготривалого запам'ятовування інформації (на роки і більше). Несвідомо багато хто з нас використовував даний метод, поєднуючи його з «зазубрюванням» під час вивчення віршів на пам'ять. Саме завдяки цьому багато хто з нас досі пам'ятає (хай і не ідеально) рядки з віршів Тараса Шевченка, Лесі Українки та інших класиків. Метод полягає в повторенні уже збереженої інформації з інтервалами, які поступово збільшуються.

В ході проведеного дослідження на базі власного досвіду та знань, отриманих з використаного джерела, був розроблений комплекс заходів, який включає в себе зміну вмісту та представлення навчальних матеріалів, створення довідкових матеріалів про навчальні дисципліни. Головним мінусом у технологіях ефективного вивчення інформація є те, що їх мають використовувати самі студенти, що певним чином знижує продуктивність всього комплексу. Але зміна навчальних матеріалів дасть видимі результати.

Список використаних джерел

1. Челпанов Г. І. О памяти и мнемонике [Електронний ресурс] / Георгій Іванович Челпанов. – 1903. – Режим доступу до ресурсу: http://elib.gnpbu.ru/text/chelpanov_o-pamyati-i-mnemonike_1903

Науковий керівник: к. т. н. Дідук В. А.

Лелека В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МІСЦЕ КОУЧИНГУ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОУЧИНГУ

Перш за все коучинг – це сучасна технологія, яку створили для розвитку потенціалу людей і команд, задля досягнення заздалегідь узгоджених цілей та докорінної зміни моделей поведінки, що призводить до розкриття внутрішнього потенціалу особистості.

Під час коучингу відбувається розкриття потенціалу людини, розвиток її професійних та особистих якостей завдяки чому розвиваються нові здібності й навички, які підвищують ефективність роботи та покращують якість життя людини в цілому. Коучинг може бути використано як універсальну технологію, яка дозволяє ефективно працювати на суб'єкт-суб'єктному рівні, тобто вміти керувати собою, своїм станом, своїми ресурсами, допомагати іншим у розвитку особистісного потенціалу, у підвищенні особистої ефективності, розвивати навички комунікації, будувати конструктивні відносини з колегами, які максимально підвищують ефективність вирішення актуальних життєвих завдань тощо [1].

Коуч надихає та спрямовує клієнта на досягнення результату, слухатиме, уточнюватиме та підтримуватиме його. Ефективний коучинг залежить не лише від майстерності фахівця, а й від рівня професійної та особистісної зрілості клієнта. У зв'язку з цим у коучингу вкрай важливо дотримуватися принципу усвідомленості дій, а також відповідальності за результат.

Сер Дж. Вітмор називає такі переваги застосування коучингу в особистісній і професійній діяльності:

- поліпшення продуктивності діяльності: це пріоритетна позиція;
- швидке навчання без відриву від професійної діяльності, причому цей процес надає почуття радості та задоволення;
- поліпшення взаємовідносин у колективі;
- покращення якості життя: поліпшення взаємин і пов'язаний з цим успіх змінюють на краще всю атмосферу на роботі;
- ефективне використання внутрішніх ресурсів людей;
- зростає особиста ефективність клієнта та швидкість його просування до мети;
- висока еластичність і адаптивність до змін [3].

Метою застосування педагогічного коучингу є підвищення якості освітніх послуг і забезпечення конкурентоспроможності педагогічних працівників відповідно до європейських стандартів і найкращих вітчизняних традицій.

Педагогічний коучинг широко розповсюджений в системі післядипломної освіти, тому є сенс детальніше зупинитися на цьому структурному підрозділі освітньої галузі. Назвемо його ключові етапи:

1 етап – установа партнерських взаємовідносин між коучем і педагогічним працівником (педагогічним колективом, командою);

2 етап – спільне визначення професійних завдань для досягнення конкретної мети;

3 етап – дослідження поточної проблеми (ситуації);

4 етап – визначення внутрішніх і зовнішніх акмеологічних факторів на шляху до запланованого результату;

5 етап – формування й аналіз потенційних можливостей для подолання професійних труднощів, перешкод у розв'язанні проблеми;

6 етап – вибудовування моделі професійно-особистісного зростання, що передбачає вибір конкретних дій і складання плану дій у формі індивідуальної освітньої траєкторії, акмеограми, проекту розвитку педагогічної майстерності тощо;

7 етап – домовленість про те, що конкретно має бути зроблено до певного терміну і в які терміни. Наступне коучинг-заняття завжди починається з огляду того, що зроблено, чого вдалося досягти і що можна було зробити краще [2].

Тож коучинг не закінчується генеруванням та відбором ідей, а включає ще й спонукання (виклик), планування і контроль (моніторинг) реалізації рішення, оцінку його ефективності. Враховуючи названі вище критерії, можна сформулювати основні завдання педагогічного коучингу: 1) максимізація потенційних можливостей педагогічного працівника або педагогічного колективу;

2) активізація природного потенціалу педагогічного працівника

3) усунення перешкод, у першу чергу, внутрішніх акмеологічних чинників (страхів, припущень, професійних стереотипів, фрустрації тощо) [2].

Результатом послуг освітнього коучингу має стати набуття вчителем нових професійно значущих знань, сформованість сталої акмеологічної мотивації до подальшого вдосконалення педагогічної майстерності в умовах післядипломної освіти із вибором змісту, форми, терміну, параметрів навчання.

І якщо гаслом у наставництві є – «Роби, як я!», у тренінгу – «Не вмійш – навчимо», консультуванні – «Я тобі допоможу», то коучинг – це «Хочу! Можу! Вірю! Роблю! Маю результат!».

Список використаних джерел

1. Сидоренко В.В. Педагогічний коучинг як інноваційна технологія науково методичного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителя в системі післядипломної освіти / В.В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – Донецьк. – 2014. – № 3 (14). – С. 13-19.

2. Нежинська О.О, Тименко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник-2017. Режим доступу: // URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310359.pdf>.

3. Whitmore John .Coaching for Performance GROWing People, Performance and Purpose Nicholas Brealey Publishing; 3rd edition 12 Mar. 2002.

Науковий керівник: к. п. н., доцент Лещенко І. Т.

Мазур А. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА О.А. ЗАХАРЕНКА

Поспішайте робити добро людям, не припізнитесь.

О. А. Захаренко

Актуальність: згідно з реформою нової української школи, навчання дітей має включати діяльність, за якої дітям має бути приємно навчатись, яка буде мотивувати дітей до нових звершень; ця діяльність має давати учням не лише знання, а й уміння застосовувати їх у подальшому житті. Хороший досвід стосовно такої системи виховання ми можемо знайти в працях Олександра Захаренка.

Виклад: в даній статті було звернено увагу на систему навчання та певні методи виховання, які були створені за часів вчителювання Народного Вчителя – Захаренка Олександра Антоновича.

Олександр Антонович Захаренко – це видатний педагог-гуманіст, Заслужений учитель України, народний учитель, директор Сахнівської школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області.

Олександр Захаренко зробив значний внесок у розвиток вітчизняної педагогіки, залишив класичну теоретико-педагогічну спадщину, адже створив унікальну, відому не лише в Україні,

а й за кордоном школу, яка впродовж 60-90 років ХХ століття була центром вітчизняної педагогічної думки.

Завдяки зусиллям Олександра Антоновича була створена оригінальна педагогічна система, в основі якої лежить виховання у тісному взаємозв'язку школи, сім'ї та громадськості, а також постійне створення та оновлення матеріально-технічної бази школи працею вчителів, учнів та їхніх батьків, і в результаті спільне використання результатів праці.

Сахнівську школу, створену за ініціативи О. А. Захаренка, часто називають школою-родиною, бо збудована вона зусиллями вчителів, учнів і батьків. Саме їхньою працею створена вся матеріально-технічна база школи: фонтан «Колосок» та «Лист у майбутнє», а також родинно-шкільний музей — двоповерхова будівля із 5 експозиційними залами, кінолекційною залом, кімнатами для гурткової роботи, планетарієм і обсерваторією та багато ін.

Ставлення до людей, до стосунків учнів і вчителів, взаємоповага між ними були домінуючими у педагогічних поглядах Олександра Захаренка. Він дослідив і довів, що визначальними у житті педагога мають бути сформовані критерії співжиття. Тому говорив, що саме на вчительських плечах має підніматися і формуватися нова людина, що саме вчитель займає найпочесніше й найвідповідальніше місце в творчості нової культури і нового покоління.

О.А. Захаренка називають автором „педагогіки конкретної мети”. Сутністю його праці було знайти конкретну мету, яка захоплює і згуртовує колектив. Конкретною метою його життя було створити школу, де постійно панує атмосфера творчості, радості, духовного, морального і фізичного здоров'я. В такому середовищі діти виростають здоровими, з міцним психологічним імунітетом на все життя. Педагогічна система Олександра Антоновича ґрунтується на трикутнику батьки – дитина – вчитель. Тому основою гармонійних стосунків у цьому трикутнику є взаємоповага та постійна співпраця, яка є чи не найголовнішим фактором, необхідним для створення атмосфери, в якій найкраще розвивають позитивні якості і здібності дитини.

У виховній системі О.А. Захаренка існував свій підхід до праці. Якщо просто давати дітям в руки віники чи лопати і наказати мести й копати, результат може бути протилежний. Механічне виконання одноманітної нецікавої роботи викликає у дітей нудьгу, а примусове виконання роботи спровокує протест. Згідно з правилом Олександра Антоновича, треба до будь-якої дитячої праці додати елемент творчості, гри, романтики, вигадки.

Одна з провідних ідей у виховній системі О.А. Захаренка – ідея культу матері. Про матір мова ведеться регулярно, дітей спонукають задуматися, ким є мама в житті людини, зокрема у їх житті. Таким чином, глибшають почуття, дорослішає думка учня, приходить усвідомлення свого обов'язку. Олександр Антонович завжди наголошував педагогам, що треба свідомо використовувати найменшу можливість, щоб навести дітей на думку про те, що все, що є у їхньому житті добре, розумне, світле, йде саме від матері.

О. Захаренко всю систему освітньої діяльності вчителів, батьків, громадськості спрямував на те, щоб утвердити у школі культ Батьківщини, родини, громадянської відповідальності, культ праці.

Освітнім завданням вчителя вважав виховання особистості, яка вмє і бажає творити добро для оточуючих, рідного краю, Батьківщини.

Ідеєю і конкретною метою у школі був і залишається його заповіт: утверджувати в свідомості дітей справжній культ праці. Стосовно цього Олександр Антонович висловлювався однозначно. Він говорив, що людина сягає вершин досконалості завдяки невтомній, «всеперемагаючій» праці, тому і талант, і людська краса, і сила, і великий розум, і міцна воля, і духовні багатства і трудова честь – це все наслідки невтомності у праці. Ось чому Олександр Антонович завжди закликав любити і цінувати усяку працю, адже вона завжди приносить блага та радість іншим: «Стався до будь-якої праці якнайкраще, знаходь у ній задоволення, радість, досягай найвищого успіху»[1, с.24].

Педагогічний талант і витончене педагогічне чуття О. А. Захаренка проявилось в тому, що в час, коли багато хто повсюдно закликавав відмовитися виховувати молодь на

загальнолюдських цінностях, він сміливо радив учителям і батькам керуватися прийнятим правилом і спонукати учнів до вивчення цінностей, до глибокого їх розуміння і усвідомлення.

Висновок: Олександр Антонович своїми педагогічними поглядами, ідеями і практичною діяльністю набагато випередив свій час. Працюючи в умовах загального й актуального, на той час, рівня педагогічної культури, він впроваджував в одній школі навчально-виховну програму, націлену на майбутнє. В цьому й проявився педагогічний талант Олександра Антоновича.

Здавалося б, крізь тогочасні усталені норми та стереотипне мислення важко було придумати щось нове, небачене, але Олександр Антонович мав нестандартні підходи, «романтику» і саме тому йому вдалося вивести педагогіку на новий рівень, не бачений до цього ніде.

У нашому дослідженні ми приходимо до висновку, що Олександром Антоновичем Захаренком була створена геніальна, унікальна педагогічна система, яка довго була взірцем не тільки для вітчизняної педагогічної думки, а й для педагогів далеко зарубіжжя. І, що не менш важливо, концепція, суть та складники цієї системи були, залишаються і будуть актуальними ще тривалий час. Тому ми маємо пишатися, що саме наша, Черкаська, земля подарувала Україні і світові загалом цього Великого Педагога.

Список використаних джерел

1. Захаренко О. А. Поради колезі, народжені в школі над Россю. – Черкаси, 2005. – 35 с.2
2. Захаренко О. А., Мазурик С. М. Школа над Россю. – Київ: Рад. шк., 1979. – 209 с.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Захаренко С. О.

Мандрика В. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ВИХОВАННІ ПІДЛІТКА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У сучасному світі все більшого розвитку набуває мережа Інтернет. Тому Інтернет та комп'ютери все більше входять до нашого повсякденного життя. Але для більшості людей Інтернет є засобом для розваг, пошуку інформації, і найголовніше засобом спілкування. Саме це і приваблює сучасного підлітка в інтернеті. Але як відомо у будь-якого винаходу є як переваги так і недоліки.

Під соціальною мережею розуміємо інтерактивний багатокористувацький веб-сайт, зміст якого наповнюється самими учасниками мережі. Термін «соціальна мережа» було введено в обіг у 1954 році англійським соціологом Барнсом у збірці робіт «Людські стосунки» для позначення спільноти людей, об'єднаних однаковими інтересами, уподобаннями, або тих, хто має інші причини для безпосереднього спілкування між собою. Багато хто задається питанням: чому підлітки замінюють живе спілкування соціальними мережами? Адже все більше користувачів соціальних мереж вважають, що краще провести зайву годину в Інтернеті, а не зустрітися з друзями чи погуляти з однокласниками.

Розглянемо детальніше основні плюси соціальних мереж:

1. Соціальні мережі надають можливість спілкування з однокласниками, родичами, друзями, які живуть в іншому місті, чи країні.

2. Можна використовувати соціальні мережі, як засіб для саморозвитку. Тут можна подивитися пізнавальний фільм, послухати музику, читати книги, вивчати іноземні мови. Також в соціальних мережах існують тематичні групи, де можна знайти інформацію, яка вас цікавить.

3. Поряд з цим, соціальні мережі можуть допомогти під час навчального процесу. З їх допомогою можна обмінюватися конспектами лекцій, завданнями з лабораторних робіт та іншою корисною інформацією.

4. Приємне проведення часу. Тут можна дійсно відпочити після важкого робочого дня не витрачаючись ні на що.

5. Пошук натхнення та нових ідей. Можна почерпнути корисну для себе інформацію.

6. Можливості. Сьогодні вже не дикість заробляти гроші в соціальних мережах. Якщо ти популярний, твоя сторінка користується великим попитом, то на цьому можна заробити непогані гроші. Крім того, є шанс познайомитися з відомими, впливовими людьми в різних областях: фотографи, вчені, моделі і модельєри, музиканти, продюсери і так далі. Іншими словами можна розкрутитися, якщо мати певні навички і прагнення.

Соціальні мережі надали можливість використовувати велику кількість інформації, розвиватися, самовдосконалюватися і заробляти.

А тепер розглянемо детально недоліки користування Інтернетом:

1. Через величезну кількість непотрібної інформації, збільшується кількість проведених годин у соціальних мережах. Таке довге проведення негативно впливає на організм, а саме навантажує нервову систему.

2. Також може змінюватися гормональний фон в результаті залежності від інтернету. Наприклад, в момент перевірки соціальних мереж сильніше виділяється гормон окситоцин, який відповідальний за почуття співпереживання;

3. Втрачання реального навичку спілкування, Листуючись в соцмережах, люди часто не дотримуються правила граматики і пунктуації, використовують обмежений словниковий запас, емоції замінюються смайликами - все це негативно позначається на спілкуванні в реальному світі.

4. Інтернет-залежність – психологічний розлад, який може стати причиною виникнення різних комплексів. Для того, щоб цього не трапилось, потрібно дозовано дитині дозволяти користуватися Інтернетом. Якщо підліток прореагував агресивно на заборону, то потрібно вжити заходів.

5. Шахрайство. Через соціальні мережі можна познайомитися з багатьма людьми. Проблема в тому, що тут немає гарантій того, що людина буде справжнім. Шахраї, злочинці - кого тільки тут немає. Але найжахливіше в тому, що на подібні «вудки» клюють не тільки дорослі, а й діти.

6. Зниження самооцінки. Коли у однокласників в соціальних мережах висвічується 3000 друзів, деяким дітям також хочеться бути настільки ж популярними. Але не завжди спрямовані в цей бік зусилля виправдовуються. Багатьом просто не вдається набрати навіть 1000 друзів. Ці діти і підлітки сильно страждають через свого статусу в інтернеті, їм хочеться бути відомими, популярними, але це не завжди можливо, що призводить до розвитку комплексів.

Безперечно, соціальні мережі впливають на людину. Головне, з розумом підходити до всього: не варто витрачати даремно свій час, адже час - це найцінніше, що ми маємо. Необхідно правильно використовувати ті можливості, які надані нам інтернетом.

Отже, інтернет-спілкування має доповнювати життя, а не бути основою всієї нашої діяльності! Соціальні мережі можуть принести багато користі. Але зловживання може привести до залежності, втрати уваги, трати часу, відчуження і отупіння. Соціальні мережі мають як позитивні, так і негативні аспекти їхнього використання. Саме тому велике значення займає профілактика Інтернет-залежності, яка пов'язана з виявленням та виправленням негативних інформаційних, педагогічних, психологічних факторів, що зумовлюють відхилення в психічному і соціальному розвитку дітей та молоді.

Список використаних джерел і літератури

1. Позитивний та негативний вплив соціальних мереж [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://sites.google.com/site/socialnimeregi/pozitivnij-ta-negativnij-vpliv-socialnih-merez>.

2. Гнатюк Р. Соціальні мережі: співвідношення позитиву і негативу? [Електронний ресурс] / Р. Гнатюк – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukr/family/socialni-merezhi-spivvidnoshennya-pozitivu-i-negativu.html>.

3. Кузьмич С. Соціальні мережі: переваги та недоліки [Електронний ресурс] / С. Кузьмич – Режим доступу до ресурсу: <https://ij.ogo.ua/ya-zhurnalist/sotsmerezhi-perevagi-ta-nedoliki/>.

4. Плюси і мінуси соціальних мереж [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://plusimiusi.ru/plyusy-i-minusy-socialnyx-setej/>.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Марущак І. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЛЬ СІМ'Ї У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ТА ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

У сучасному світі, коли нові тенденції набувають поширення серед суспільства, нові норми поведінки набувають популярності, методи виховання молодого покоління видозмінюються, суспільна орієнтація виокремлює нові шляхи розвитку, роль сім'ї теж зазнає певних змін. Впродовж останніх років спостерігається криза інституту родинних зв'язків. Тому, слід проаналізувати роль сім'ї у процесах формування особистості та виокремити деякі моменти.

Слід пам'ятати, що через кілька років більшість з сучасних молодих людей, що є сформованими особами зі своїми цінностями, опиняться на місці вже своїх батьків. Кожен для себе буде обирати принципи виховання своїх дітей, але істина залишається незмінна. Сім'я є найважливішою основою для формування та виховання особистості дитини. Тобто, наших подальших вподобань, норм поведінки, рис характеру, уявлення про світ, вміння розрізняти добро й зло. Звичайно, родина має фундаментальне значення для розвитку, формування та виховання майбутньої особи, але в цих процесах активну участь також беруть навчальні заклади, надбання кіномистецтва та літератури, засоби масової інформації (дивлячись на активні процеси глобалізації в ХХІ ст, це цілком закономірно) та низка інших факторів.

До питань взаємовідносин та значення сім'ї у вихованні дитини звертались багато вітчизняних та закордонних педагогічних майстрів: Я.А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, Ж. Ж Руссо, К.Д. Ушинський, Г. С. Сковорода, О.В. Духнович, С.Ф. Русова, В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко, О.А. Захаренко, О.Є. Матвійчук та інші.

Варто зауважити, що становлення особистості дитини на пряму залежить від тих духовних та матеріальних умов, в яких вона зростає. Рівень освіченості батьків, їх духовна складова, цілі в житті, прийняті норми поведінки та ставлення до себе – усе це формує майбутні уявлення дитини про навколишній світ. Атмосфера в родині визначає її пріоритети та методи виховання. Культура взаємин між дітьми та батьками не може бути нав'язаною, вона є наслідком нашого свідомого вибору, досвіду та переконань, що формуються впродовж життя.

На жаль, на сучасному етапі розвитку суспільства частина молодих батьків допускаються помилок у процесі виховання, через свою психологічну неготовність до створення сім'ї, низьке матеріальне забезпечення, відсутність повноцінного духовного розвитку та інші причин. Можна виділити два основні моменти, що конкретизують характер проблем виховання:

По-перше, це може бути авторитарний стиль виховання, (що спостерігається “як норма” у старшого покоління радянських часів), необґрунтовані покарання різного характеру (тілесні ушкодження, психологічний тиск тощо), потурання примх, нездатність відповідно реагувати на конкретні ситуації (емоційна незрілість самих батьків).

По-друге, ігнорування проблем у свої родині, як матеріального, так і духовного характеру, небажання щось змінювати чи елементарно придивитись до своєї дитини уважніше. Дивлячись на стрімку лінійну модель розвитку нашого суспільства, це найбільша помилка. Часто батьки не здатні або ж “не розуміють” почуттів, емоцій та переживань своїх дітей. Якщо дитина бачить хоча б, зацікавленість у свій бік щодо її емоційного стану то на

підсвідому рівні в неї виникає елемент довіри та бажання пояснити своїм рідним, що з нею відбувається [2, с.87].

Цінним є той факт, що саме особистісний приклад зазначав у своїх працях педагог О.В. Духнович. «Основи виховання варто закласти й розвинути батькам, – писав Духнович, – це їхній найприродніший обов’язок. Батьки є першими вихователями своїх дітей» [1,с.123]. Саме батьки є відповідальними за психологічний, духовний, емоційний розвиток дитини. Проблеми сімейного виховання порушував у своїх працях й А.С. Макаренко: “Педагогічна поема”, „Книга для батьків”, „Лекції про виховання дітей”. Педагог виокремив такі напрями виховання:

1. Виховання і розвиток у дитини інтелектуальних можливостей.
2. Морально-етичне виховання та формування людських чеснот: любов до старшого покоління, повага до себе, відповідальністю, чесність, справедливість.
3. Фізичне виховання та формування у дитини звичок та навичок для ведення здорового способу життя.[4, с. 137-140].

У своїй творчості відомий український педагог В.О. Сухомлинський, автор “Виховання патріотизму у школярів”, “Серце віддаю дітям”, “Праця і моральне виховання”, “Народження громадянина”, “Батьківська педагогіка” та інших творів, наголошував на важливій ролі виховання та формування ще в дитячому віці громадянських та національних почуттів. Важливе місце займає ідея самовиховання, коли людина відчуває нестачу у своїх знаннях та намагається вдосконалювати свої розумові здобутки. Також, педагог заперечував фізичні покарання: «Не допускайте, щоб до дитини застосовувалися фізичні методи впливу. Фізичні покарання є насильством не тільки над тілом, а й над духом людини; ремінець робить байдужими не тільки спину, але і серце, почуття[5].

Таким чином, можна зробити висновок, що для формування та виховання цивілізованої, прогресивної, гуманної та самосвідомої особи слід забезпечити дитині змалку відповідні соціально-економічні, духовні та естетичні засади. Вітчизняні та зарубіжні педагоги пропонували свої концепції та висловлювали погляди, щодо процесів виховання, його змісту й елементів. Основне правило, яке необхідно пам’ятати, проголошує незмінну істину – виховання дітей це перш за все, виховання самих батьків.

Список використаних джерел

1. Василева З.Н. Нравственное воспитание учащихся в учебной деятельности. – М.: Просвещение, 1978. 187 с.
2. Дудчак Г.С. Виховання особистості через створення оптимального середовища // Початкова школа. – 2006. – № 6 – С. 42-46.
3. Коменский Я. А. Великая дидактика – Избр. пед. соч.-М., Учпедгиз, 1955. – С. 243- 245.
4. Макаренко А.С. Книга для батьків. – К.: Рад. школа, 1980. – 327 с.
5. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям: Рад. школа, 1972. – С.99-120.
6. Ушинський К.Д. Про народність у громадянському вихованні // Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. / ред. В.Н. Столетов та ін. - К.: Рад школа, 1983. - Т.1.: Теоретичні проблеми педагогіки. – С. 43-103.

Науковий керівник: к. п. н., доцент Лещенко І. Т.

Міхеєва О.С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРИЧИНИ ВІДСТАВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В НАВЧАННІ

Проблема відставання учнів у навчанні є однією з найактуальніших серед практичних проблем дидактики сучасної української освітньої системи.

Для початку потрібно з’ясувати, що таке неуспішність і розмежувати неуспішність та відставання.

Неуспішність – це невідповідність підготовки учнів вимогам змісту освіти, фіксована через певний період навчання (наприклад, вивчення розділу, підсумкові в кінці чверті, або півріччя).[2]

Відставання – це не виконання вимог на одному з проміжних етапів того відрізка навчального процесу, який є тимчасовою межею для визначення успішності. [2]

Як вважає академік Ю. Бабанський, причини неуспішності учнів у слабкому розвитку мислення – 27 %; у низькому рівні навичок навчальної праці – 18 %; у негативному ставленні до навчання – 14 %; у негативному впливі сім'ї, однолітків – 13 %; у великих прогалинах у знаннях – 11 %; у слабкому здоров'ї, втомлюваності – 9 %; у слабкій волі, недисциплінованості – 8 %. [1]

Причини відставання у навчанні поділяють на такі групи:

- Недоліки фізичного та психічного розвитку.
- Недоліки в діяльності школи.
- Недостатній рівень вихованості.
- Негативний вплив атмосфери в сім'ї.

Ми вважаємо, що неуспішність і відставання учнів у школі починається ще з початкової школи.

Чому саме з початкової школи?

Відповідь проста, ще з молодших класів вчителі вибирають собі фаворитів, а ті діти які не потрапили в цю категорію, вважають, що вони гірші, і тим самим у дітей відпадає бажання щось робити, в тому числі, і вчитися.

Також буває таке, що вчителі нічого не роблять для тих учнів, які відстають у навчанні, а, навпаки, кажуть, що «з тебе нічого не вийде», «ти слабка ланка у класі», і це ще гірше впливає не тільки на успішність, але і на самооцінку цих учнів.

Тому, на нашу думку, якщо і трапляються випадки відставання учнів у навчанні, не потрібно їм про це натякати, або говорити, що дитина гірша від усіх, а навпаки, говорити: «я тобі допоможу», можливо, навіть окремо пояснити тему, яку учні не зрозуміли.

Шляхи подолання неуспішності :

- Контроль за виконанням завдання.
- Індивідуальні заняття з метою вивчення пропущеного.
- Вдосконалення методики викладання предмета.
- Спеціальне повторення недостатньо засвоєних тем.
- Заходи, спрямовані на розвиток інтересу до навчального предмету [1].

Вирішальним у запобіганні й подоланні неуспішності учнів є належна підготовка вчителя до такого виду діяльності.

Вчитель повинен:

- володіти методикою навчання таких учнів;
- застосовувати підхід до учнів із «оптимістичною гіпотезою»;
- виявляти терплячість, доброзичливість.

Також ми вважаємо, що вчитель повинен дотримуватися правил в роботі з «слабкими» дітками А саме:

- бажано, щоб відповідь була у письмовій формі;
- не змушувати таких учнів актуалізувати новий, тільки що засвоєний на уроці матеріал;
- варто відкласти опитування на наступний урок, надавши можливість школяреві попрацювати вдома;
- завдяки правильній тактиці опитування і заохочень (не лише оцінкою, а й підбадьорливими словами «відмінно», «молодець», «розумниця») потрібно формувати в такого учня впевненість у своїх силах, знаннях, у можливості вчитися;
- не переключати увагу учня, створювати спокійну, позбавлену нервовості обстановку [1].

Підсумовуючи тему, ми склали рекомендації для вчителів і батьків:

- 1) Ніколи не казати дитині, що вона гірша за когось, а батькам саме головне не зрівнювати дитину з іншими.
- 2) Вчителі, ніколи не обирайте собі фаворитів, всі діти однакові, просто комусь навчання дається легше, а комусь важче.
- 3) Учням, яким дається навчання важче, на допомогу повинні прийти саме вчителі, які налаштовані оптимістично.
- 4) Головна місія – це навчити дітей, але також стати для них другом і заслужити їхню довіру.

Список використаних джерел

1. <http://referat-ok.com.ua/pedagogika/obgruntuvannya-prichin-neuspishnosti-uchniv-klasifikaciya-prichin-vidi-i-tipi-neuspishnosti>
2. <https://vseosvita.ua/library/neuspisnist-uchniv-ta-ii-pricini-i-zasobi-podolanna-9340.html>

Науковий керівник: канд. педагогічних наук, доцент Вовкочин Л. Ю.

Назарова А. П., Алексєєва А. А.

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ШКОЛЯРІВ

У сучасному світі постійно відбуваються зміни й трансформації як у суспільній, так і в культурній сферах життя. Змінюються вимоги на ринку праці, з'являються нові професії, постійно оновлюється технологічна база професійної діяльності. Сьогодні система освіти орієнтована на підготовку не просто грамотного фахівця, але й самостійної, всебічно розвиненої особистості, яка вміє творчо і мобільно мислити, може швидко орієнтуватися в стрімкому потоці інформації та здатна до самоосвіти.

Одним з провідних напрямків реформування сучасної системи освіти є органічне поєднання навчання школярів у класі з їх активною участю в позакласній та пошуково-дослідницькій діяльності. Адже у пошуково-дослідницькій діяльності дуже органічно поєднуються процеси навчання, виховання та творчого розвитку особистості, таким чином поєднуються інтелектуальні, аксіологічні й практичні компоненти освіти в одне ціле.

Окремі аспекти залучення школярів до дослідницької діяльності в процесі навчання досліджувалися В. Давидовим, К. Бахановим, Л. Занковим, Л. Задорожною, О. Кабановою-Меллер, М. Махмутовим, О. Кожем'якою, І. Нікітіною, В. Шеліховою, Ю. Нікітіним та інших. У працях сучасних вітчизняних вчених Л. Левченка, Н. Недодатка, О. Павленка, А. Сологуб знайшли своє відображення загальні аспекти формування дослідницьких навичок учнів у школах нового типу та розвитку особистості школяра на цій основі. Аналіз історико-педагогічних джерел показав, що питання пошуково-дослідницької діяльності учнів у педагогічній практиці вивчене не достатньо, тому цей аспект потребує подальшого дослідження.

Слід зазначити, що саме поняття «пошуково-дослідницька діяльність» є досить новим. Воно розглядалося незначною кількістю науковців, зокрема О. Павленко та І. Карнауховою. Дослідниця Н. Борщина визначала поняття «пошуково-дослідницька діяльність» як діяльність, що забезпечує формування наукового світогляду, розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей, формування навичок самостійної дослідницької діяльності, застосування теоретичних знань у своїй практичній діяльності, розширення наукової ерудиції [1].

За Г. Цехмістровою «науководослідницька діяльність» є одним із найважливіших засобів підвищення якості освіти і виховання учнівської молоді, здатної творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу». [2, 35].

На думку А. Семенової «дослідницька діяльність забезпечує учням продуктивну розумову діяльність на самому високому рівні творчості, а також засвоюваність знань на рівні знань-трансформацій при ефективному прояві творчих здібностей» [3, 22].

Пошуково-дослідницька діяльність учнів традиційно розглядається як: а) процес залучення особистості до самостійного збирання та дослідження інформації, формування міцних знань, умінь і навичок пізнавальної та творчої діяльності; б) дієвий спосіб підвищення якості та ефективності знань та умінь, спрямованих на пошук сутності природи речей і їх причинно-наслідкових зв'язків; в) співробітництво та співтворчість педагога і вихованців, побудована на визнанні особистості дитини, на взаємоповазі її пізнавальної та творчої діяльності і взаємній зацікавленості у спільному успіху і наслідках цієї діяльності; г) як творчий процес спільної діяльності двох суб'єктів (вчителя і учня) щодо пошуку невідомого, нового.

Цікавість, невимушеність, природність пошуково-дослідницької діяльності багато в чому забезпечують її високу педагогічну ефективність як засобу навчання, виховання та розвитку школярів [3, 243].

Отже, пошуково-дослідницькою діяльністю зазвичай називають діяльність, що спрямована на виявлення, вивчення та відтворення об'єктів, явищ та процесів соціальної чи природної діяльності з метою розкриття їх сутності і змісту, з'ясування законів і принципів організації, умов функціонування та розвитку, а також впливу на різноманітні види людської практики.

До сфери пошуково-дослідницької діяльності належать об'єкти, явища і процеси, що поділяються за такими напрямками: жива і нежива природа; наука, техніка, виробництво; історія і політика; культура і мистецтво; освіта, виховання, дозвілля.

До загальних форм пошуково-дослідницької діяльності учнів можна віднести наступні [4]: а) уроки з вивчення основ наук за окремими спрямуваннями (фізико-математичне, суспільно-історичне, хіміко-біологічне, фізкультурно-трудове тощо); б) факультативні заняття, творчі гуртки, студії і театри; технічні майстерні, дослідницькі групи і лабораторії; в) екскурсії на природні й культурні об'єкти, на промислові й сільськогосподарські підприємства; г) збирання матеріалів та оформлення шкільних кабінетів і лабораторій, музеїв, творчих кімнат, куточків живої природи; д) створення рукописних журналів, мініпідручників, хрестоматій, енциклопедій, альбомів, хронологій (фенологічні спостереження); е) ведення учнями щоденників спостережень за власним розвитком, самоосвітою, станом здоров'я тощо.

Серед методів та прийомів пошуково-дослідницької діяльності школярів слід виділити: а) моделювання об'єктів, явищ та процесів живої та неживої природи; б) проведення спільно з вчителями експериментів на уроках хімії, фізики, біології та поза навчальних, гурткових заняттях; в) виступи школярів з доповідями, рефератами, самостійними розвідками, з різних аспектів науки, техніки, культури тощо; г) підготовка і проведення учнями спостережень та експериментів на базі дослідних ділянок, теплиць, оранжерей; д) регулярні спостереження з метою виявлення впливу погодно-кліматичних факторів на життя і діяльність людей, на поведінку тварин, птахів, на розвиток рослин тощо; е) вирощування дерев, рослин, тварин на основі рекомендацій науковців, спеціалістів сільського господарства та ін.; є) проведення учнями самоспостережень з метою самовиховання: корекція власної поведінки, підвищення працездатності, покращення комунікабельності, вироблення волі і характеру тощо.

Отже, пошуково-дослідницька діяльність є невід'ємною складовою навчально-виховної активності та навчального процесу, яка спрямована на роботу з інформацією, її пошук, аналіз, структурування та трансформування її у науковий продукт, придатний до використання на практиці.

У процесі навчання сучасний учень повинен логічно і критично мислити, розуміти та розпізнавати основні аспекти проблем, вміти організувати дії з їх розв'язання, точно та зрозуміло формулювати результати та свою думку; аналізувати й опрацьовувати інформацію, встановлювати закономірності, робити аргументовані висновки, використовувати їх для

прогнозування. Все це зумовлює необхідність активного впровадження і застосування пошуково-дослідницького підходу у навчально-виховному процесі школи сьогодення.

Список використаних джерел

1. Борщина Н. В. Організація пошуково-дослідної діяльності майбутніх учителів технологій з використанням ІКТ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://intkonf.org/borschina-nv-organizatsiyaposhukovo-doslidnoyi-diyalnosti-maybutnih-uchitelivtehnologiy-z-vikoristannyam-ikt/>.
2. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. / Г. С. Цехмістрова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. – 240 с.
3. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т.– К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 670 с.
4. Організація та управління творчою діяльністю старшокласників на уроках природничо-математичного циклу: Навчальний посібник. / А. В. Семенова. – Одеса: “Друк”, 2001. – 207 с.

Науковий керівник: канд. біол. наук Алексєєва А. А.

Овдієнко Н. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СУТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО»

Важливу роль у формуванні творчого потенціалу відіграє активна участь студентів систематичній науково-дослідній роботі. Її завдання полягає в розвитку та вдосконаленні вмінь пошукової та дослідницької діяльності, творчого підходу в розв'язанні поставлених завдань та вмінні застосовувати методи наукових досліджень на практиці.

Науковці В. Гаврилюк [1], Л. Гусейнова [2] і Т. Ісламішина [3] виокремлюють три можливі рівні самореалізації здобувачів вищої освіти у навчально-дослідній роботі:

- **Репродуктивно-стереотипний рівень.** На цьому рівні пошук шляху для розв'язання проблеми відбувається згідно із засвоєними раніше алгоритмами. Здобувачі вищої освіти не виявляють особливого прагнення до оволодіння культурою навчальних досліджень, а намагаються одержати результат максимально швидко та докладаючи мінімум зусиль, постійно звертаючись до викладачів за детальними роз'ясненнями вимог до завдання дослідження та алгоритму дослідження.

- **Адаптаційний рівень.** На цьому рівні здобувачі вищої освіти здатні проводити наукові дослідження на основі розробленого викладачем алгоритму.

- **Творчо-рефлексивний рівень.** На цьому рівні здобувачі виокремлюють суть проблеми, можуть змодельовати дослідну ситуацію та знайти способи її розв'язання. Здобувачі здатні критично аналізувати одержані досягнення та виокремлювати бар'єри, які перешкоджають отриманню результатів.

Завдяки активній участі у науково-дослідній роботі здобувач вчиться володіти навичками роботи з різними видами інформаційних джерел. У закладах вищої освіти функціонують два види науково-дослідної роботи: 1) навчальна науково-дослідна робота, яка передбачена навчальними планами; 2) науково-дослідна робота, яку здійснює студент під чітким керівництвом наукового керівника.

Навчальна науково-дослідна робота. Відповідно до навчальних планів, навчальна науково-дослідна робота, що передбачена в межах навчального процесу, є обов'язковою для кожного. Всі здобувачі вищої освіти мають на високому рівні оволодіти процесом наукового пізнання. Для цього їм необхідно протягом усього періоду навчання виконувати завдання, що поступово ускладнюються та поглиблюються. До них належать: виконання лабораторних, практичних, семінарських і самостійних завдань, підсумкових робіт, які містять елементи проблемного пошуку; написання реферату у процесі вивчення дисциплін; виконання індивідуальних завдань дослідницького характеру; розроблення методичних матеріалів на основі самостійно проведених досліджень, а саме спостереження, анкетування, бесіда,

соціометрія тощо; підготовку і захист курсових і кваліфікаційних робіт, пов'язаних із проблематикою досліджень кафедр.

Дослідження, які пов'язані з виконанням навчальних завдань, допомагають набувати здобувачам вищої освіти досвід наукового проведення лабораторних робіт, збирати та систематизувати експериментальні результати для практичних занять, аналізувати наукову літературу. Важливу роль у цих завданнях відіграє виконання творчих робіт (рефератів, доповідей тощо), для яких необхідно залучати самостійно зібрану інформацію.

Дедалі частіше в процес навчання з метою вдосконалення навичок науково-дослідної роботи впроваджують навчально-дослідні завдання. Індивідуальне навчально-дослідне завдання – це вид навчально-дослідної роботи студента, яка виконується в процесі вивчення матеріалу навчального курсу й відображає певний рівень його навчальної компетентності. Цей вид завдань спрямований на самостійне опрацювання частини навчального матеріалу, систематизацію та узагальнення інформації, та відпрацювання навичок практичного застосування знань із навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Всі індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) оцінює викладач, який викладає навчальний курс і приймає іспит чи залік. Оцінка за виконання цього виду завдань є обов'язковим компонентом підсумкової оцінки й виставляється на завершальному занятті. Питома вага ІНДЗ залежить від складності та змісту завдання.

Курсові та кваліфікаційні роботи потребують від студентів найбільше умінь, які студент набуває поступово протягом усього періоду навчання. На першому етапі наукового досвіду майбутні фахівці ознайомлюються з прийомами, методами та видами наукових досліджень, вивчають основні поняття наукового апарату, навчаються використовувати правила добирання необхідної інформації для підготовки рефератів, доповідей тощо.

На другому етапі здобувачі вищої освіти більш детально з фаховим напрямком роботи кафедр, починають обирати конкретну тему для самостійної пошукової роботи. Крім рефератів, на цьому етапі, здобувачі пишуть курсові проекти з навчальних дисциплін, які мають, переважно, реферативний характер.

Сприятливі умови для третього етапу створює активна виробнича практика. На цьому етапі рівень підготовленості здобувачів вищої освіти дозволяє проводити самостійні наукові дослідження та писати курсові проекти з фахових дисциплін. Під час виконання курсових робіт здобувачі вищої освіти вчаться працювати з науковою літературою, добирати й аналізувати інформацію, цим самим роблячи перші кроки до самостійних наукових досліджень. З кожним наступним курсовим проектом вимоги до роботи помітно підвищуються і їх написання з часом стає справжнім творчим процесом, готуючи здобувачів до наступного етапу наукового досвіду.

На четвертому етапі здобувачі вищої освіти наближаються до кваліфікаційної межі професійної підготовки. На цьому етапі студенту необхідно вміти сформулювати тему, правильно обрати методику її дослідження, правильно організувати та провести його, здійснити якісний і кількісний аналіз отриманих результатів, систематизувати їх, зробити чіткі й аргументовані висновки та правильно оформити результати дослідження. Цей етап збігається, переважно, з останніми курсами навчання здобувачів вищої освіти. На останніх курсах, зазвичай, здобувачі вже працюють за спеціальністю і цей факт, однозначно, впливає на вибір тематики дослідження. В такому разі тематика роботи може містити не лише аналіз наукової літератури, а й власний досвід, який додає роботі наукової цінності. Всі здобувачі виконують і захищають кваліфікаційну роботу, яка є підсумком всіх етапів науково-дослідної роботи.

Науково-дослідна робота студентів. Науково-дослідна робота студентів, яка відбувається за межами навчального процесу – це один із найважливіших засобів формування висококваліфікованого спеціаліста.

До основних форм науково-дослідної роботи належать: робота в наукових гуртках; участь у студентських наукових семінарах, форумах, конференціях, конкурсах наукових робіт; організація спеціальних курсів, програм, проведення занять із групами студентів, які мають

виражену мотивацію до наукової діяльності; проведення досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів; написання статей, тез, доповідей, інших публікацій.

Предметні наукові гуртки найчастіше використовуються в роботі зі здобувачами вищої освіти на перших курсах. Для успішного функціонування предметного гуртка необхідно дотримуватися таких принципів при організації роботи: добровільність; плановість; реальність тематики; різноманітність методів роботи; стабільність складу колективу; врахування інтересів і можливостей учасників; висока наукова кваліфікація викладача; спадкоємність і формування традицій у роботі.

Участь у роботі гуртків сприяє детальнішому ознайомленню зі станом розроблення наукових проблем у різних галузях, розширенню світогляду, ерудиції, вчить застосовувати теоретичні знання на практиці тощо. Учасниками гуртка можуть бути студенти групи, курсу, факультету. Ними можуть бути і студенти всього закладу освіти, але найчастіше це стосується лише гуртків гуманітарних наук. Технічні та природничі гуртки, зазвичай, формуються в межах курсу. Ця особливість пов'язана з тим, що дослідження студента четвертого курсу будуть незрозумілими студентам першого курсу та спричинить втрату інтересу до гуртка.

Керівники на перших заняттях знайомлять здобувачів із методами та способами наукових досліджень, збиранням інформації, роботою з літературою тощо. В подальшій роботі гуртка вони спостерігають та допомагають здобувачам у дослідженні обраної тематики.

Між учасниками гуртка розподіляють теми доповідей і рефератів, ознайомлюють із літературою та пропонують скласти план роботи, після чого здобувачі готують різні доповіді та реферати, які заслуховують на засіданнях гуртка чи наукових конференціях за заздалегідь складеним графіком, щоб учасники мали змогу поставити запитання доповідачу й отримати розгорнуту відповідь.

Робота студентів у проблемних групах має багато спільного із роботою в наукових гуртках, але цей вид роботи може об'єднувати здобувачів різних курсів і факультетів. Об'єктом дослідження зазвичай є тема, якою займається науковий керівник цієї групи. Перевага такої форми роботи полягає в можливості дослідження обраної теми значно глибше і різноманітніше, адже ці групи співпрацюють з людьми, які стикаються з досліджуваною проблемою.

Робота здобувачів у проблемних студентських лабораторіях (ПСЛ) вчить працювати колективно, адже якщо кожен учасник відповідатиме переважно тільки за себе, то в цьому виді роботи, де теми досліджень глобальніші, обійтися лише самостійною роботою неможливо. Зазвичай, керівник проблемної студентської лабораторії допомагає розділити тему на окремі питання, дослідження якого робитиме свій внесок у розв'язання головної проблеми. Для згаданої і точної роботи керівник враховує інтереси, схильності та можливості кожного учасника. Працюючи над проектом, учасники можуть застосувати здобуті раніше знання, вміння та навички при проведенні дослідження, яке матиме практичне значення. Такий вид діяльності є цінним досвідом наукової та практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк, В.В. (2002). Динамика ценностных ориентаций в период социальной трансформации (поколенный подход). Социс, 1, 96-105.
2. Гусейнова, Л.А. (1999). Ценностные ориентации: гендерный аспект. Социс, 5, 130-133.
3. Исламишина, Т.Г. (1999). Дифференциация ценностных ориентаций студентов. Социс, 6, 132-136.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ІСТОРИЧНОГО ЦИКЛУ

Нині суспільство перебуває в інформаційній стадії розвитку, появу якого пов'язують з інформаційною революцією та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які радикально змінюють суспільне життя, а особливо молодого покоління.

Перехід до інформаційного суспільства в Україні є нагальною необхідністю. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено: «Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві»[2].

Використання сучасних інформаційних технологій на уроці історії є одним з найважливіших напрямів сучасного освітнього процесу. При цьому під інформаційними технологіями навчання слід розуміти процес підготовки і передачі інформації тим, хто навчається за допомогою системи використання обчислювальної техніки і програмних продуктів. Це дозволяє організувати спільну роботу викладача і учнів під час уроку, використовувати ресурси Інтернету для розвитку навичок і умінь учнів самостійно здобувати нові знання.

Використання інформаційно-комунікаційних засобів навчання дозволяє розвивати самостійність і критичне мислення учня, стимулюючи індивідуальний пошук і подальше застосування здобутих знань, умінь і навичок на практиці. Завдяки використанню ІКТ підвищується мотивація пізнавальної діяльності учнів, що створює ситуацію успіху для кожного окремо.

Впровадження ІКТ під час викладання історії має низку переваг, а саме:

1. ІКТ дозволяють представити знання про історичні факти, події, документи, коментарі та інтерпретації по відношенню один до одного;

2. Знання постають у певному контексті. Контекст – це не тільки коментарі, а й низка інших матеріалів (малюнки, звукові вставки, анімація, портрети і т.д.), які дають інформацію про історичні явища з різних боків. Створюється мережева структура інформації, що володіє великою інформаційною насиченістю і додатковим смисловим потенціалом;

3. Знання формуються завдяки залученню різних каналів сприйняття;

4. Сприйняття, інтерпретація і засвоєння історичного знання за умови використання ІКТ відбувається не тільки пізнавально, а й споглядално;

5. Реконструкція історичних подій як найважливіший етап формування історичної свідомості відбувається за рахунок залучення віртуальної реконструкції, стимулюючої інтелектуальну активність учнів [1].

Варто зазначити, що інформаційно-комунікаційні засоби повинні використовуватися викладачем з метою оптимізації власних енергозатрат та підвищення ефективності навчального процесу. У підготовці до уроку вчитель має керуватися принципом збалансованого використання і взаємної інтеграції традиційних і нових освітніх технологій. Незважаючи на зростаючий вплив ІКТ на навчальний процес, вчитель є основним джерелом інформації, оскільки, перш за все, тільки вчитель може зацікавити учнів, викликати цікавість і завоювати довіру; по-друге, він може спрямувати їх увагу на певні важливі аспекти предмету, який вивчається; по-третє, тільки вчитель зможе відзначити їх старанність і знайти способи спонукати їх до навчання.

Використання ІКТ на уроці історії має такі переваги:

1. Збільшується можливість використання наочних матеріалів на уроці;

2. Підвищується ефективність роботи на заняттях як учнів, так і учителів;

3. Встановлюються міжпредметні зв'язки з основами інформатики;

4. З'являється можливість організації проєктної діяльності учнів під керівництвом викладача історії та інформатики, спрямованої на створення електронних освітніх продуктів;

5. Змінюються на краще стосунки вчителя з учнями, особливо з тими, хто цікавиться комп'ютерами: вони починають бачити в учителіві «споріднену душу»;

6. Змінюється ставлення до комп'ютера: учні починають сприймати його як інструмент для роботи у будь-якій сфері людської діяльності, а не як цікаву іграшку [1].

Отже, використання ІКТ на уроках історії дозволяє вчителю скоротити час на вивчення матеріалу за рахунок наочності і швидкості виконання роботи, перевірити знання учнів в інтерактивному режимі, що підвищує ефективність навчання, сприяє розвитку інтелекту, робить уроки більш інформативними і цікавими. Проте, вчителю, що використовує ІКТ на уроках, не слід забувати, що сучасні технології не повинні їх замінити, а допомагати їм.

Список використаних джерел і літератури

1. Десятов Д. Л. Методика використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні історії / Д. Л. Десятов. - Х. : Основа, 2011 - 111 с. - (Б-ка журн. "Історія та правознавство"; вип. 6(90)).

2. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України; Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/347/2002> (дата звернення: 11.03.2021)

3. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2006. – 328 с.

4. Єфіменко Т. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення історії та правознавства [Текст] / Т. М. Єфіменко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2007. – № 7. – С. 25-26.;31.

5. Комаров Ю. С. Використання мультимедійного комплексу у викладанні історії [Текст] / Ю. С. Комаров // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2004. – №2. – С.36-38.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Опарін І. К.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДО ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ А. ДІСТЕРВЕГА Й К. УШИНСЬКОГО

Кожна нація формується на основі духовних якостей, які спонукають її до самореалізації та самоідентифікації – це почуття власної гідності, любов і пошана до своєї Батьківщини. Ці ж якості є продуктом належного і грамотного виховання дитини, що, разом із зростанням, дозволяло їй стати частиною свого народу. Саме німецький педагог Фрідріх Адольф Вільгельм Дістервег (1790–1866 рр.) і його український колега Костянтин Дмитрович Ушинський (1823–1871 рр.) заклали основи розвитку національного і патріотичного виховання молоді.

Метою публікації є висвітлення основних принципів національного виховання в педагогічній системі А. Дістервега і К. Ушинського.

Джерелом вивчення теми є власні роботи педагогів, зокрема: праця «Керівництво до освіти німецьких учителів», стаття «Про вчительське виховання», «Про природовідповідність і культуровідповідність у вихованні» А. Дістервега [1]; статті «Рідне слово», «Питання про народні школи» [4], «Про народність в суспільному вихованні» К. Ушинського [3].

Національне виховання як педагогічне явище виникло в Європі в ХІХ ст., у часи найбільшого національного піднесення. А. Дістервег був одним з перших, хто торкнувся питання важливості національного виховання дитини. Сам Дістервег, «учитель німецьких учителів», ще за життя був відомим своєю прогресивністю й демократичністю у вихованні дитини, чіткою громадянською позицією і патріотизмом.

«Людина – моє ім'я, німець – моє прізвище», – цього принципу він не лише дотримувався, а й поширював серед інших педагогів уміння зберегти і примножити духовні якості чесноти, мораль, гуманність, які формують патріотизм і любов до своєї землі [1, с. 17]. Саме вихователь є відповідальним за національне виховання дитини, адже «вчитель – не просто людина, а й громадянин, і він має виховувати молоде для сьогодення і майбутнього». Патріотичне виховання дитини мало відповідати духу часу, щоб згодом, на основі належного

виховання, вона, як здорова клітина, змогла долучитися до в єдиний суспільний організм. Єдність – «нею обумовлена сила німецької Вітчизни, необхідність розвитку національної свідомості і створення німецького характеру, який має ґрунтуватися на любові до Вітчизни і патріотизмі» [2, с. 174, 175, 176]. Як вдало зазначив педагог, нація стає нацією тільки тоді, коли вона знає і шанує свою історію, мову та літературу, обізнана у своїх громадянських правах і свободах. В гіршому випадку, творення нації перетвориться лише в «пусту, безплідну ілюзію і утопічну мрію...» [1, с. 334].

Що ж стосується Костянтина Ушинського, то він був високої думки про свого німецького колегу, і в своїй статті «Про народність у суспільному вихованні» досить детально проаналізував певні аспекти його педагогічної діяльності [3, с. 233, 234, 235]. Утім, на відміну від А. Дістервега, педагог значно розширив розуміння принципів міцності нації. Зокрема, в своїй статті «Рідне слово», Ушинський досить влучно вказав на важливість мовного середовища, в якому розвивається дитина. Рідна мова – це «найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, який з'єднує попередні, нинішні й майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле». Дійсно, мова є своєрідним ланцюгом, який зв'язує історичне минуле певної народності з її сьогоденням, адже коли «народна мова зникає – немає і народу!». Більш того, оскільки мова є «літописом духовного багатвікового життя народу», то варто бути уважним, культуру якого саме народу ми прагнемо передавати наступним поколінням – свого чи чужого. Вивчаючи ж рідну мову, дитина засвоює «незліченну кількість понять, поглядів, численні думки, почуття... філософію мови, врешті, – вибудовує належну ментальність. Таким чином, Костянтин Дмитрович ще в ХІХ ст. наголосив, що мова – найважливіший консолідарний чинник народу, який об'єднує його навколо спільних ідей і спрямовує у корисний для держави вектор розвитку, перетворює його на свідому і потужну націю. Що ж до іноземних мов, то це, як зазначає педагог, є «можливість повного, самостійного, і не одностороннього розвитку», засіб пізнання літератури і культури в цілому іншого народу, але наголосимо, тільки як продовження всебічного гармонійного розвитку особистості – основа ж цьому: рідна мова, культура та історія. Якщо народ не цікавитиметься своїм минулим, то існуватиме високий ризик, що наступні покоління несвідомо повторюватимуть помилки своїх пращурів, припинять свій розвиток і врешті, можуть бути поглинуті іншими народностями [4, с. 74, 571, 557, 558].

Отже, попри те, що Адольф Дістервег і Костянтин Ушинський були виховані в різному мовному середовищі і перейняли різні культури, все ж мали духовні цінності, спільні для кожної з націй – любов і пошана до своєї мови, культури та історії. Справді, історичне невігластво, інтернаціоналізм та мовна толерантність можуть призвести до занепаду і знищення своєї народності. Це є аксіома, підтверджена педагогічною наукою та історією.

Список використаних джерел та літератури

1. Дістервег А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Учпедгиз, 1956. 374 с.
2. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*: 36. Наукових праць. – Випуск 3. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – 211 с.
3. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т. 1. / Сост. С. Ф. Егоров. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.
4. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т. 2. / Сост. С. Ф. Егоров. – М.: Педагогика, 1988. – 496 с.: ил.

Науковий керівник: к. п.н., доцент Лещенко І. Т.

РОЛЬ СУЧАСНОГО КІНЕМАТОГРАФА У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Кінематограф є невід'ємною складовою життя практично кожної сучасної людини. За рівнем фактичного впливу на світогляд й мислення людей, він є джерелом формування естетичної культури, організації дозвілля, розвиток пізнавального інтересу людей. Популярні художні фільми та серіали дивляться широкі верстви населення найрізноманітніших поколінь і соціальних статусів. Нерідко, той чи інший кінофільм стає предметом широкого, в тому числі і політичного, обговорення. Однак, на відміну від телебачення, преси чи інтернету, кінематограф не часто розглядається як потужний інструмент формування політичної свідомості [1].

Фільми і серіали, які ми переглядаємо можуть впливати на наш світогляд. Особливо потужно кіно впливає на дітей і підлітків, чий погляд й принципи на життя ще не сформувалися. Тому важливо, що саме беруть діти з інтернету і телебачення: інформаційне сміття у вигляді різних безглузвих шоу чи то серіали зі змістом, здатні навчити підлітків важливим речам [2].

Європейські серіали для підлітків у 90-ті роки, до прикладу, розповідали про життя дітей старшої та середньої школи, у них підіймалися серйозні теми, такі як рання вагітність, булінг, суїциди. За 30 років проблеми, що хвилюють підлітків, практично не змінилися, проте додалися ситуації, пов'язані з інтернетом, інформаційними технологіями й соціальними мережами. Фільми про підлітків продовжують розповідати про зростання, сепарацію від батьків, набуття власної думки і власного «я» [4].

Останнім часом на телеекрани вийшло відразу кілька серіалів українського виробництва, які підлітки із задоволенням дивилися. Серіал «Школа», який розповідає про життя дітей 10-11 класів, їх проблеми і переживання. Серіал «Перші ластівки», який розповідає про небезпечну онлайн-гру, результатом якої стала смерть підлітка. Багатьох батьків схвилював сюжет серіалів і вельми недитячі, на їхню думку, проблеми, які підіймалися в фільмах. Однак творці серіалів запевняють, що це реальність, з якою сучасні діти стикаються щодня. Некоректно удавати, що це всього лише художня вигадка. Відзначимо, що статистика гарячої лінії правозахисної організації «Ла-Страда Україна», чий номер зазначений в титрах серіалу «Перші ластівки», підтверджує це. Після виходу першої серії в організацію звернулися сотні дітей, які розповідали про побої вдома, спроби самогубства і свої страхи. Підлітки наважилися звернутися за допомогою, тому що побачили, що у них схожа ситуація. Цей факт дає підстави стверджувати, що серіали можуть мати і позитивний вплив на сучасну молодь. Проте, маємо й низку негативних факторів впливу телебачення на свідомість людини. Так, у Індії зафіксували першу клінічну залежність від Netflix. Але з іншого боку, телевізійні шоу показують приклад підліткам, як можна розв'язувати проблеми, знаходити друзів і кохання.

Зупинимось на впливові конкретних серіалів на виховання молоді:

Серіал «Друзі» визнали найпопулярнішим серед підлітків. В опитуванні взяли участь діти віком від 8 до 16 років. Зазначимо, що коли серіал вперше вийшов на екрани, ці глядачі ще не народилися.

За словами Леджетта, сюжет побудований на дружбі й закоханності головних героїв, а молоді глядачі можуть прагнути схожих взаємин. У серіалі не акцентують увагу на життєвих дрібницях – платні за квартиру, рахунки за послуги чи побудова серйозної кар'єри. А коли герої торкаються цих тем, то відбувається це через призму гумору й підтримуючи одне одного [3].

Серіал «Шерлок» – один із найкращих демонструвань привабливості гострого розуму. Навички, якими володів цей персонаж знадобляться в будь-якій професії – від діагностики до журналістики та у повсякденному житті. Майже кожен, хто переглядав серіал «Шерлок» захоплювався майстерним володінням головного героя індуктивним і дедуктивним мисленням.

Наступний серіал, що заслуговує на увагу – «13 причин чому». Це підлітковий роман американського письменника Ашера, присвячений темі підліткового самогубства. Книга стала найкращим бестселером за версією New York Times у 2011 році. За мотивами книги у 2017 компанія Netflix почала зйомки серіалу «Thirteen Reasons Why».

Історія Ханни Бейкер – дівчини, що покінчила життя самогубством, несе в собі глибокий сенс. Головна ідея серіалу – показати вплив суспільства на чуже життя, його жорсткість і байдужість до прикростей і проблем окремих підлітків. Як і герої серіалу, кожен з нас несе відповідальність за свої вчинки. І ми можемо тільки здогадуватися, як наші слова і дії завдають болю оточуючим людям. Але навіть при тому, що Ханна жертва – її гостре сприйняття всього, що відбувається – також яскравий приклад того, що ми повинні бути сильними, стійкими і не здаватися під натиском громадської думки.

«Статеве виховання» – британський комедійно-драматичний телесеріал, що розповідає про проблеми учнів середньої школи англійського містечка Мурдейл. За версією кінокритиків BBC, входить до 15-ти найкращих нових серіалів Netflix.

У серіалі висвітлюються теми сексуальної ідентичності, гіперсексуальності, любовної сором'язливості, підліткової сексуальності, підліткової вагітності тощо. Тож, серіал є власне енциклопедією життя, яке кожен знає може сприймати або не сприймати.

Отже, серіали будуть мати пізнавальний вплив на підлітків, якщо у належний спосіб подати, зрозуміти та розтлумачити актуальну життєву проблему засобами кінематографу. Важливо, аби батьки цікавилися й звертали увагу на те, що переглядають їхні діти та разом обговорювали екранізовані проблеми підлітків.

Список використаних джерел і літератури

1. Беленький Ю. М. Становление жанров отечественных сериалов (начальный этап формирования современной структуры телевидения): автореф. дис. ... канд. искусствовед. наук: 17.00.03 / Ю. М. Беленький – М., 2012. – 31 с.
2. Прожико Г. С. Концепция реальности в экранном документе / Г. С. Прожико. – М.: ВГИК, 2004. – 454 с.
3. Сайт Studway: Серіал «Друзі» визнали найпопулярнішим серед підлітків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studway.com.ua/druzi-naupropulyarnishi-sered-pidlitkiv/>. 30.01.2019
4. Смирнов С. Д. Психология образа: проблема активности психического отражения / С. Д. Смирнов. – М.: Издательство Московского университета, 1985. – 232 с.

Науковий керівник: к. п. н., доцент Лещенко І. Т.

Пономарьова М. О., Алексеева А. А.

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

В сучасному світі функціональна значимість і привабливість традиційної організації навчання знижується, передача «оперативних» знань від вчителя до учня перестає бути головним завданням навчального процесу. Модернізація освіти вже істотно стосується організації навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Одним із головних завдань для вдосконалення системи шкільної освіти є створення умов для самореалізації та розвитку учнів.

Сучасні педагоги все частіше користуються у своїй практиці новітніми підходами до організації навчання – інтерактивними технологіями, що допомагають зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним. «Інтерактивний» – це спосіб взаємодії через бесіду, діалог. Мета інтерактивного навчання – формування людини як неповторної особистості. [3, 201]. За О. Пометун інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання за яких кожний учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. [1, 187]

У наш час визначення «інтерактивні методи навчання» набуло також і нового змісту, адже через зміни у суспільстві пріоритети надаються взаємодії між вчителем і учнями, розвитку особистості, навчально-педагогічній співпраці і так далі. Обґрунтовуючи переваги інтерактивного навчання, О. Козіна розуміє його як навчання (стихийне чи спеціально організоване), яке ґрунтується на прямій взаємодії учнів з навчальним оточенням. Навчальне оточення, або «навчальне середовище, виступає як реальність, в якій учасники знаходять для себе галузь досвіду для опанування. Досвід учнів слугує основним джерелом навчального пізнання», адже школярі виступають тут не пасивними «репродукторами», а «активними діячами, повноправними учасниками процесу, їхній досвід є не менш важливим, ніж досвід ведучого, який не дає готові знання, а спонукає до самостійного їх пошуку» [2, 32].

Але навіть враховуючи усі ці дослідження, невирішеними залишаються ще низка протиріч: необхідність виконання пріоритетних завдань практики і використання інтерактивних методів як чинника самореалізації учнів, і в той же час недостатня розробка науково-теоретичних вихідних точок для їх застосування у шкільній практиці, а також необхідність вдосконалення освітньої діяльності, але в той же час і необхідність пошуку факторів для цього покращення. Саме тому дослідження впливу інтерактивних методів навчання на подальший всеохоплюючий розвиток школярів є актуальним. Адже Під час переходу до інтерактивних форм навчання в біології змінюється ставлення учнів до предмета, діє основний закон засвоєння знань (сприйняття – осмислення – запам'ятовування – практичне застосування). Ефективність засвоєння знань залежить від активності учасників процесу навчання, оскільки важливе не просте прослуховування матеріалу учнем, а самостійне, активне його опрацювання. Застосування інтерактивного навчання на уроках біології допомагає навчити учнів мислити, аналізувати, робити висновки, ніж просто розповісти їм новий матеріал.

Список використаних джерел

1. Гармаш С. А. Інтерактивне навчання / С. А. Гармаш // Завучу. Все для роботи. – 2010. - №20 (44). – С. 2–4.
2. Козина Е. Польза от интерактивного обучения / Е. Козина //Здоровье детей. – 2005. – № 18, 16–30 сентября. – С. 32–33.
3. Настільна книга молодого вчителя початкової школи / Авт.-уклад.: М.О. Новожилова, Л. М. Яськава – Х.: Вид-во «Ранок», 2009. – 288 с.

Науковий керівник: канд. біол. наук Алексєєва А. А.

Потужня В. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ О. А. ЗАХАРЕНКА

Актуальність даної теми полягає в тому, що патріотизм сьогодні є нагальною потребою і для людей, і для держави, оскільки високий рівень патріотизму громадян забезпечить повноцінний гармонійний розвиток як особистості в державі, так і суспільства вцілому.

В усі часи становлення української державності дуже важливим є питання патріотичного виховання підростаючого покоління. Мета якого – виховати справжнього патріота, громадянина своєї країни. Сформувати гуманну, ініціативну, небайдужу до проблем і життя вцілому своєї країни людину, яка цінує і поважає свій рідний край, традиції, шанобливо ставиться до ближнього, готова допомогти і прикласти зусиль для кращого нашої Держави.

Патріотизм – це моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до батьківщини й готовність підкорити свої інтереси інтересам країни. Патріотизм – це гордість досягненнями й культурою своєї Батьківщини, бажання зберігати її характер і культурні особливості й ідентифікація себе з іншими членами нації, прагнення захищати інтереси батьківщини і свого народу.

Як наголошено в Національній доктрині розвитку освіти України, пріоритетним напрямом в її реалізації є формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, сучасної європейської цивілізації; виховання людини демократичного світогляду, яка поважає громадянські права і свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини.

Неповторний досвід патріотичного виховання висвітлено педагогічним колективом Сахнівської середньої школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, на чолі якої стояв Олександр Антонович Захаренко – видатний український педагог, академік і один із засновників Академії педагогічних наук, спадщина якого є неоціненним скарбом виховання молоді.

Методи патріотичного виховання, які використовували в Сахнівській школі не втрачають актуальності і до сьогодні. О. А. Захаренко зосереджував свою увагу на вивченні проблеми «виховання творчого громадянина-патріота в інтегрованому виховному середовищі». Велика увага, також, приділялася формуванню всебічно розвиненої особистості, з високим рівнем фізичного та духовного розвитку. Завдяки комплексному підходу до виховання, вирішенню завдань за всіма напрямками виховного процесу у різних шкільних заходах, матеріальну базу яких, створювали безпосередньо учні Сахнівської школи, батьки та педагогічний колектив, що згуртовувало їх.

Головними чинниками діяльності педагога-новатора О. А. Захаренка у громадянсько-патріотичному вихованні були родинні стосунки, відповідальність, повага до старших, любов до рідного краю. Тобто, значна увага зосереджувалася на здобутках народної педагогіки.

Підтвердженням є епос роду Захаренків «Люби і знай свій рід і край» [1], підготовлений батьком Олександра Антоновича. Цей родинний здобуток дає цінні дані про систему передачі знань. В ньому зібрані дані про 250 членів родини, починаючи від засновника Оксентія Захаренка(1770 р. н.).

Цікавими є погляди О. А. Захаренка на ідею виховання до своєї землі почуття любові. Він стверджував, що саме в глибині національних традицій, рідній мові, батьківській оселі і рідній стежині криються підвалини високих громадянсько-патріотичних почуттів. І тільки усвідомлення цього є істинним для виховання справжнього патріота, що цінує і поважає свою країну.

Саме тому, підтримуючи ці погляди, у 1983 році на зустрічі з виборцями О. А. Захаренко говорив: «Впевнений, що громадянсько-патріотичні почуття завжди мають джерела в батьківському домі, рідній мові, національній історії. Стою за державність мови в нашій республіці, за збереження і розвиток національної культури нашого громадянського дому» [3, с. 2].

На думку директора Сахнівської школи учитель є головним носієм громадянськості. Він має випромінювати добро і любов до дітей, бути вічним ідеалом і взірцем для них, бути відповідальним і за сім'ю. Вчителям потрібно виховувати учнів у душі поваги і шанобливого ставлення до своєї сім'ї. Жити так, щоб пишалися колеги, діти і друзі.

Проблема громадянського виховання реалізована новаторським методом «Педагогіка конкретної мети». Цей метод педагогічного впливу заснований на ідеях О. А. Захаренка за якого участь дитини у громадському і культурному житті здійснюються спільним формуванням вчительсько-учнівських ідеалів-задумів та їх подальшої реалізації у системі «школа–учень–родина» [3, с. 19]. Стержнем педагогічної діяльності є щоденна посильна праця дитини.

О. А. Захаренко стверджував: «Громадянин народжується, перш за все, у трудовому колективі – і ним має бути школа» [2, с. 13]. Педагог залучав школярів до створення навчально-матеріальної шкільної бази.

Саме тому, спільними зусиллями педагогічного колективу, учнів і батьків у Сахнівській школі було створено: навчально-спортивний комплекс (триповерхова споруда зі спортивним залом), 25-метровий зимовий басейн, фонтан «Колосок», родинно-шкільний музей

(двоповерхова споруда з обсерваторією і планетарієм), теплиця, дендропарк, майстерня, хореографічна студія, художня школа та багато ін.

О. А. Захаренко стверджував: «Патріотами не народжуються. Ними стають в процесі становлення особистості, в процесі виховання і впливу всіх засобів на людину. Патріотичні почуття – це сплеск емоцій, які виникають у пориві спільної праці, щоб знайти вихід із безвиході, щоб захистити свою незалежність і волю» [2, с. 17].

Вихованці Сахнівської школи зростали патріотами своєї України. Кожний виховний захід мав патріотичне спрямування. Наприклад, учні щороку 9 травня здійснювали святкову ходу до пам'ятника загиблим воїнам; на глибині кількох метрів на території школи зберігається сейф, де зібрано багато матеріалів від батьків, дітей і вчителів школи, що має назву «Лист в майбутнє», учні школи самостійно проводили екскурсії в шкільному музеї. На теренах шкільного подвір'я вперше на Черкащині було споруджено ще 1991 року пам'ятник жертвам голодомору «Криниця совісті» – шестиметрову піраміду, що символізує душі померлих.

Отже, можемо зробити висновок, що Олександр Антонович Захаренко створив цілісну систему заходів і методів реалізації питання патріотичного виховання молоді. Основою серед яких є взаємодія школи і сім'ї. Педагог закликав вихователів до обґрунтування й реалізації різноманітних перспективних патріотичних ідей, основу яких становили б громадянські почуття: гордість від усвідомлення суспільної користі своїх вчинків, любов до малої батьківщини та до людей.

Список використаних джерел

1. Захаренко А.І. Люби і знай свій рід і край: історико-генеологічна книга роду Захаренків (1770–1983). Кам'янка: [б. в.], 1983. – 101 с.
2. Захаренко О.А. Становлення громадянина / О.А. Захаренко, С.М. Мазурик. – Київ, 1976. – 29 с.
3. Захаренко С.О. Педагогіка конкретної мети як провідний виховний метод у системі превентивного виховання О.А. Захаренка / С.О. Захаренко, О.С. Захаренко // Рід-на школа. – 2011. – №1–2. – С. 18–22.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Захаренко С. О.

Псюрик А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ А.С. МАКАРЕНКА

Сім'я – це важлива ланка в житті кожної людини, яка сприяє формуванню дитячої свідомості, а батьки – це наші перші вчителі, які супроводжують нас все життя, повчають та передають свій безцінний досвід. «Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти — це майбутні батьки і матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти повинні вирости прекрасними громадянами, хорошими батьками і матерями», — саме так у «Книзі для батьків» зазначав А.С. Макаренко [1, 648]. Неможливо не погодитись з відомим педагогом, адже виховання дітей є головною та складною працею кожного з нас і від того наскільки якісно ми її виконаємо такі плоди й отримаємо.

Виховання в сім'ї може мати як позитивний так і негативний вплив на дитину. Чому це відбувається, що стає причиною? Некоректне батьківське виховання і є негативним впливом, яке може спричинити погані наслідки для маленької людини, що тільки прийшла в цей світ, а в майбутньому для соціуму. Психологи та педагоги століттями доводили, що діти, як губки, вбирають в себе хороше та лихе, вони стають віддзеркаленням своїх близьких [2]. Наші батьки є митцями, художниками, що творять картини, тільки їхнім витвором мистецтва є діти, тому можна зробити висновок: родина формує суспільство. На жаль, сьогодні не кожен усвідомлює важливість виховного процесу в сім'ї, необізнаність батьків у педагогічній сфері, допущенні дрібні помилки, все це зароджує проблеми, які в свою чергу з малих переростають у глобальні.

Розв'язанням проблем сімейного виховання займалось чимало педагогів та, на мою думку, особливу увагу треба приділити вітчизняному педагогу та письменнику Антону Семеновичу Макаренку. Його педагогічна діяльність припала на післяреволюційні часи, до нього потрапляли малолітні злодії та хулігани, що не приживалися у суспільстві, але йому вдалося виховати з цих зіпсованих дітей, щасливих людей та гідних громадян своєї держави. А.С.Макаренко – людина, яка не розчарувалась в цій молоді, а повернула її до належного життя. Тільки за це ми маємо завдячувати такому педагогу й брати з нього приклад.

Науковий доробок А.С. Макаренка залишається актуальним в наш час і є предметом для подальшого вивчення майбутніми поколіннями. Автор ґрунтовно вивчав найрізноманітніші аспекти у вихованні, а свої думки та погляди яскраво представив у таких відомих працях як «Книга для батьків», «Педагогічна поема», «Лекції про виховання дітей». Особливу увагу він надав сімейному вихованню, розглядаючи проблеми всебічного гармонійного розвитку та виховання дитини в родині, мету та умови виховання, роль батьків у вихованні, поняття авторитету батьків, статеve виховання та виховання в праці.

Сьогодні неодноразово доводиться бачити з боку підлітків відсутність культури та дисципліни, порушення етичних норм та суспільних правил, зневагу до старших. Що стає причиною цього? Я вважаю, що проблема криється у відмові батьків, педагогів та держави брати на себе відповідальність за виховання молодого покоління. Держава відволікає педагога від виховного процесу купою непотрібних паперів, батько перекладає виховання на матір, вважаючи це не чоловічою справою, а нещасна матір сподівається, що дитину виховає школа. Один зростає у вседозволеності, інший нікому не потрібен. А.С. Макаренко зазначав: «Виховує все: люди, речі, явища, але перш за все та довше за все – люди. З них на першому місці – батьки та педагоги» [1, 646]. Виховний процес мають здійснювати батько, матір та суспільство, лише таким чином можна досягти успіху в цій справі.

У «Книзі для батьків» автор писав: «Правильне виховання з найбільш раннього дитинства – це зовсім не така важка справа, як багатьом здається... Добре виховати свою дитину легко може кожна людина, якщо тільки вона цього дійсно захоче, а крім того, це – справа приємна, радісна, щаслива. Зовсім інше – перевиховання... Перевиховання вимагає і більших сил, і більших знань, більшого терпіння, а не в кожного з батьків все це знайдеться.» [1, 649]. Виховувати дитину повинна щаслива та любляча родина, де спостерігається повага тата до мами і навпаки, де дитина була бажана, тоді цей процес буде легким і принесе задоволення. Коли дитина бачить гарні батьківські стосунки, вона переймає манеру їх поведінки й спілкування на себе, вона відчуватиме себе щасливою та захищеною, бо в цій сім'ї її люблять і підтримують. Така форма відносин в родині сприяє статевому вихованню, адже в дитячій пам'яті залишиться належний приклад стосунків між протилежними статями, якими керує почуття щирої любові.

Виховна робота є роботою організатора, яка перш за все вимагає самовиховання батьків і контролю своїх дій, тому ніякі поради не допоможуть, якщо є вади у характері батьків. Не малу увагу педагог приділяв авторитету сім'ї, і присвятив цій проблемі лекцію для дорослих «Про батьківський авторитет». Авторитет – це не талант, який дається від природи, а вміння, котре можна в собі розвивати. У праці детально представлені види справжнього й фальшивого авторитету й їх особливості [1, 654-658].

Кожна з цих форм несе загрозу для майбутнього життя дитини, яка не буде здатна вжитись з іншими людьми, а недоліки першими відчують на собі батьки. На думку А.С. Макаренка, авторитет має ґрунтуватись на знаннях про те, чим цікавиться та живе дитина, на батьківській увазі та любові до дітей, на готовності завжди допомагати, але в той же час і не нав'язуватись.

Не можна оминати важливе положення без якого не обійдеться виховна робота, це дисципліна: «Правильна дисципліна – це той добрий кінець, якого повинен прагнути вихователь...» [1, 658]. А дисципліну, в свою чергу, виховує правильний режим. Та як зазначав педагог, варто розрізняти ці поняття, адже «дисципліна – це результат, а у будь-якій

справі ми звикли досягати найкращі результати», а режим – це засіб, який хороший тільки в тому випадку, коли він доречний [1, 659]. Режим може залежати від віку дитини, її здібностей, навколишнього оточення, сусідів та багатьох інших причин. Для запровадження режиму треба запроваджувати правила, в яких дитина буде певна, які слід подати спокійним тоном, які будуть по силі дитині. Виконуючи правила, навіть якщо немає бажання до їх виконання, дитя починає дисциплінуватись.

А.С. Макаренко детально аналізував значення трудового виховання в сім'ї. Педагог писав: «Ваша дитина буде членом трудового суспільства...» [1, 668]. Це означає, що її цінність на ринку праці, життєвий рівень, матеріальне становище, місце в суспільстві, напряду залежатиме від того наскільки вона готова в соціумі працювати і наскільки якісно підготовлена до цієї праці. Також педагог стверджував, що праця має бути творчою, до якої людина буде ставитись з любов'ю. Коли людина розуміє користь своєї роботи, проявляє в ній свої таланти й отримує від цього радість, то плоди такої праці будуть на благо не тільки людині, а й суспільству.

Під час трудового виховання формуються ділові відносини, які будуються на довірі та взаємодопомозі. Праця позитивно впливає на фізичний, психічний, духовний розвиток людини. Тому Антон Семенович пише: «Трудова участь дітей в житті сім'ї повинна починатися дуже рано. Починатися вона повинна у грі» [1, 670]. Тобто з раннього віку потрібно долучати дитя до роботи, починаючи з елементарних речей, наприклад складання іграшок чи прибирання кімнати.

Отже, А.С. Макаренко наголошував, що саме в сім'ї формуються ті якості, які більше ніде не можуть бути сформовані. З його педагогічних творів ми можемо почерпнути для себе основні виховні ідеї, які допоможуть у розв'язанні низки актуальних проблем у сімейному вихованні.

Список використаної літератури

1. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Хрестоматія / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 700 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
2. Ракул А. Проблема сімейного виховання в педагогічній концепції А.С. Макаренка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2242/1/Racul.pdf>

Науковий керівник: к.п.н., доцент Лещенко І. Т.

Пустовіт І. М., Гребенюк О. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗНАЧЕННЯ РОДИННО-ПОБУТОВОЇ КУЛЬТУРИ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сьогоднішньому етапі розвитку педагогіки родинно-побутова культура є важливою складовою у вихованні дітей дошкільного віку і її впливу на моральний розвиток дитини. Поняття «родинно-побутової культури» пояснює у моральному досвіді родини у процесі підготовки дитини до життя. Цей процес передається із покоління в покоління. Тому у вихованні дитини дошкільного віку важливу роль має сім'я. Саме формування цієї морально-етичної особистості відбувається у певних умовах: суспільстві, повсякденного спілкування, стосунках між батьками і дітьми, родинних традицій і правил.

Найкращим часом для сприймання дитиною дошкільного віку морально-етичних надбань вважається до п'яти років, коли дитина активно розвивається і з великим зацікавленням досліджує і пізнає навколишній світ. Ці правила добре знали наші предки, тому вони створили багато форм дитячої усної народної творчості. Таким чином, традиційне родинне виховання у сім'ї не визначалося певною ціллю на розвиток дитини, воно відбувалося непомітно для дитини, стихійно.

Приклад родинного виховання – це повноцінно розвинута особистість з багатими знаннями і морально-духовними якостями, зазначає, педагогічний дослідник

М.Г. Стельмахович. Також він пише, що «Родинне виховання – це процес цілеспрямованого формування особистості під керівництвом родини. Процес родинного виховання – це сполучення послідовних дій сім'ї, спрямованих на досягнення гармонійного виховання дітей» [1, С. 14-17].

Одним із шляхів підвищення успішного традиційного родинного виховання є використання різних форм і методів роботи з батьками на засадах народної педагогіки. Вихованню дітей дошкільного віку характерна суб'єктивність, що залежить від морально-психологічного клімату сім'ї, від рівня сформованості педагогічної культури батьків, тривалості та характеру спілкування з дітьми, родинних традицій.

Спираючись на методичні поради видатного педагога С. Ф. Русової, яка висвітлювала думку про створення національного виховання на родинно-побутові традиції, вона вбачала в сім'ї важливу частину всебічного розвитку дитини. Просвітниця вважала, коли «Батько, й мати, й діти несуть кожний свій обов'язок, свою працю, й мають свою волю, але всі об'єднанні одним спільним шуканням добра й правди» [2, С.13].

У прояві деяких родинно-побутових традицій в значній мірі виражений народний ідеал людських якостей, формування і наявність яких зумовлює сімейне щастя, сприятливий мікроклімат сім'ї і, в цілому, людське благополуччя, навіть, незважаючи на значні соціальні зміни в суспільному житті дітей дошкільного віку.

Чудовим педагогічним засобом вияву уваги до сім'ї, роду, предків, є українські традиції:

- традиційні храмові свята, коли сходиться разом з дітьми й сідає за святковий стіл вся родина;

- збереження, примноження й передача від покоління до покоління родинних реліквій;

- фотографії родичів у хаті на стіні, прикрашені вишитими рушниками, або фотоальбоми;

- родинно-мистецькі традиції (музичні, образотворчі, декоративно-ужиткові) – відображають естетичний колорит побуту, доброзичливе ставлення до людей, уміння виробляти вироби, передають з минулого в майбутнє усталені століттями форми, ідеї, образи, теми, формують кодекс народної етики й естетики;

- музичні традиції є особливою формою засвоєння навколишньої дійсності, найпотаємнішого й найтоншого стану душі. Вони завжди підтримували бадьорість духу й національну свідомість, розвивали емоційну культуру.

Отже, родинно-побутові традиції перевірені і примножені не одним поколінням, містять у собі морально-етичні цінності, що мають велике значення у вихованні дітей дошкільного віку. Родинно-побутова культура покликана служити зміцненню сімейно-родових зв'язків і відносин, що виступають як механізм передавання особистісних рис людини. Збагачене традиціями життя родини сприяє повноцінній організації життєдіяльності дитини дошкільного віку, забезпечує зростання взаєморозуміння між батьками і дітьми, допомагає удосконалювати процес домашнього виховання дітей дошкільного віку

Список використаних джерел

1. Стельмахович М.Г. Українська родина. Сім'я і родинне виховання в Україні з початку ХХ ст. і донині : Рідна школа : № 3.1993. С. 14 – 17.

2. Русова С. Ф. Нова школа соціального виховання : Вибрані педагогічні твори: у 2-х кн. : Київ: «Либідь», 1997. С.13

3. Сорока І. Роль українських родинно-побутових традицій у вихованні дошкільників. С. 172-176 Веб-сайт. URL: http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6059/Soroka_Zbirnik_mistectvo_2020-172-176.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Сахарчук І. В. Традиції родинно-побутової культури як чинник морального виховання дитини, Наука, освіта, суспільство очима молодих: Матеріали Х Міжнародної науковопрактичної конференції студентів та молодих науковців. – Рівне: РВВ РДГУ. 2017. С. 130-132.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, старший викладач Гребенюк О. В.

ПРЕВЕНТИВНИЙ ВПЛИВ ШКОЛИ НА НЕБЛАГОПОЛУЧНІ СІМ'Ї У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ О.А. ЗАХАРЕНКА

Дитинство – один із найважливіших, і найнеповторніших періодів у становленні особистості і житті дитини. Саме в ці роки людина потребує найбільшої уваги та захисту. Від ставлення до дітей, розуміння їхніх проблем, інтересів та потреб залежить доля фактично кожної конкретної дитини.

В Україні особливої гостроти набуває проблема попередження і подолання негативних проявів у поведінці дітей і молоді через складні соціокультурні умови, неврівноваженість соціальних процесів, криміногенність суспільства.

Проблема росту кількості правопорушень серед молоді висуває нові виклики перед педагогічною системою України. У період втрати певних духовних цінностей народу, деякої анархії самоврядування державного управління саме на вчителя покладається відповідальність за майбутнє держави, за виховання справжніх людей.

Ім'я Олександра Антоновича Захаренка знає вся освітянська громада. О.А. Захаренко – це видатний педагог, Заслужений учитель України, народний учитель, директор Сахнівської школи Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. О. А. Захаренко створив власну Авторську школу, яку досліджували не тільки педагоги-практики, а й науковці. Дослідження творчої спадщини видатного українського педагога розпочалося відносно недавно. Різні аспекти творчого спадку вченого-практика висвітлені у працях багатьох педагогів та вчених.

Основними напрямками впливу педагогічного колективу Сахнівської середньої школи на сім'ю у контексті недопущення правопорушень неповнолітніми були:

- Проведення занять із батьками у формі лекцій та бесід з директором, його заступниками, класними керівниками, досвідченими вчителями. Наприклад, у березні 1994 року заняття присвячувалося шляхам і умовам попередження правопорушень серед підлітків, оскільки спостерігався негативний приріст правопорушень неповнолітніми після розпаду СРСР.

- Розгляд питань, пов'язаних із раннім попередженням злочинів. Перш за все, брали до уваги усунення недоліків родинного виховання. Серед таких тем можна виділити такі: “Класики педагогічної науки про батьківський авторитет”; “Роль батьків у формуванні духовності дітей”; “Спосіб життя сім'ї і формування духовності у дітей”; “Трудове виховання у сім'ї як основа підготовки дитини до самостійного життя”; “Про педагогічний такт батьків”.

- Використання газети “Дівочі гори”, яка друкувалася накладом в 300 примірників. В одній із постійних рубрик “Знайомимо з сім'ями” публікувалися нариси про хорошу родину. Майже кожна з них змогла знайти себе хоча б в одному з номерів, а життя неблагополучних сімей практично не висвітлювалося. Коли люди читали позитивні характеристики, у них формувалися уявлення про сім'ю.

- Проведення шкільної радіолінійки. Складовою частиною будь-якої лінійки була ранкова бесіда керівника школи, що також була відома як “психологічна зарядка для душі”. Тривала вона 5-7 хвилин і мала форму промови повчального характеру, містила розповіді про трагічний чи комедійний випадок, повідомлення про події у селі, регіоні чи країні. Часто промова директора була присвячена превенції сімейних негараздів.

- Коли Олександр Антонович розповідав про якісь негативні явища, він рідко називав конкретні імена. Оскільки авторитет директора у селі був незаперечним, то промови, доходючи до адресата, часто змушували їхніх “героїв” замислитися про зміну способу життя.

- Телепередача, що виходила раз на місяць зі шкільного телецентру. У ролі ведучих були учні, вчителі і батьки. Програми не лише знайомили з життям школи, сільськими традиціями, спортивними змаганнями, але й розкривали проблеми виховання у сім'ї. Результатом появи у Сахнівці шкільних засобів масової інформації стало значне поглиблення зв'язків між школою

та родиною, що в результаті значно розширили можливості превентивного впливу школи на сім'ю.

• Випуск серії брошур під назвою “Загальнолюдські цінності”. Кожна брошура – це збірка розробок годин класного керівника з теми певної етичної категорії.

Таким чином, основною моральною якістю не лише вчителя, а й держслужбовця, представника громади у роботі з неблагополучними сім'ями є небайдужість. Перемогти зло можна лише добром у наших душах, і прагненням змінити, перш за все, себе і своє оточення на краще.

Список використаних джерел

1. Захаренко С.О. Проблеми родинного виховання у творчій спадщині О.А. Захаренка: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Захаренко Сергій Олександрович. – Черкаси, 2008. – 212 с.

2. Захаренко О.А. Неопублікована стаття “Поверхи нетрадиційної педагогіки” / Приватний архів родини Захаренків. – п. 136.

3. Захаренко О.С. Педагогіка серця як основа превентивного виховання на прикладі Авторської О.А. Захаренка школи у с. Сахнівка / О.С. Захаренко // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Вип.142. – С. 34-36.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Вовкочин Л. Ю.

Сидоров О. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ТИПОЛОГІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

С. Лупаренко, О. Попов, П. Потейко, Л. Суханова виокремлюють такі типи здоров'язбережувальних технологій [3, с. 62]:

• **здоров'язбережувальні** – технології, що сприяють створенню безпечних умов для перебування, навчання та роботи в школі та ті, що розв'язують завдання раціональної організації процесу виховання (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та санітарно-гігієнічних норм, з урахуванням того, щоб навчальне та фізичне навантаження відповідали реальним можливостям людини);

• **оздоровчі** – технології, спрямовані на розв'язання завдань зміцнення фізичного здоров'я здобувачів освіти, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я шляхом застосування фізичних, гімнастичних, фізіотерапевтичних, музичних, загартувальних вправ, різних видів масажу, фітотерапії, ароматерапії;

• **технології навчання здоров'я** – санітарно-гігієнічне навчання, що має на меті формування життєвих навичок, зокрема запобігання травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Технологія навчання здоров'я – це прийоми, методи, способи, сукупність навчальних і виховних засобів, організаційно-методичний інструментарій освітнього процесу, результатом яких є формування здорового способу життя. Серед здоров'язбережувальних технологій, які застосовують у освітній сфері, Н. Смирнов виокремлює декілька груп, в яких застосовано різний підхід до збереження здоров'я:

1. *Медико-гігієнічні технології.* Вони спрямовані на дотримання належних гігієнічних умов навчання, виховання; контроль і допомогу в цьому, надання консультативної і невідкладної допомоги суб'єктам освітнього процесу; проведення заходів із санітарно-гігієнічної освіти здобувачів освіти і педагогічного колективу; моніторинг здоров'я студентської молоді, організацію заходів із профілактики захворювань; діяльність стоматологічного, ароматерапевтичного, фізіотерапевтичного та інших кабінетів із надання щоденної допомоги здобувачам освіти і педагогам.

2. *Екологічні здоров'язбережувальні технології.* Вони спрямовані на виховання у здобувачів освіти любові до природного середовища, прагнення піклуватися про нього, забезпечення природних, екологічно оптимальних умов для життя та діяльності особистості,

гармонічних взаємин з природою, залучення студентської молоді до дослідницької діяльності у екологічній сфері тощо, що сприяє зміцненню духовного та етичного здоров'я здобувачів освіти. У закладі освіти ці технології реалізуються через обладнання території, наявність зелених рослин у кабінетах, організацію діяльності «живого куточка», участь у заходах з охорони природи.

3. *Лікарсько-оздоровчі технології*. Їх принцип полягає у застосуванні концепцій лікувальних педагогіки та фізкультури, вплив яких сприяє відновленню фізичного здоров'я здобувачів освіти.

4. *Фізкультурно-оздоровчі технології*. Вони зорієнтовані на фізичний розвиток шляхом загартування, тренування сили, витривалості, швидкості, гнучкості й інших якостей, містять у своєму складі систему дій педагога, певних засобів навчання і виховання, а також способів їх використання, що має бути спрямованим на сприяння фізичному розвитку здобувачів освіти.

5. *Соціально-адаптувальні й особистісно-розвивальні технології*. Вони спрямовані на формування та зміцнення здоров'я студентської молоді, підвищення ресурсів психологічної адаптації особистості, мають на меті організацію різноманітних соціально-психологічних тренінгів, упровадженню програм соціальної і родинної педагогіки, участь у яких беруть не лише здобувачі освіти, але й їхні батьки і педагоги.

6. *Технології забезпечення безпеки життєдіяльності*. Їх метою є визначення і використання в освітньому процесі рекомендацій спеціалістів з охорони праці, будівельників, працівників інженерно-технічних, комунальних служб, цивільної оборони, пожежної інспекції та ін.

7. *Здоров'язбережувальні освітні технології*. Вони складають основну групу та мають певний розподіл на: організаційно-педагогічні технології, які зумовлюють побудову освітнього процесу на основі санітарно-гігієнічних норм і сприяють уникненню перевтоми, гіподинамії та інших дезадаптаційних станів; психолого-педагогічні, пов'язані з безпосередньою роботою педагога на занятті та відповідним супроводом усіх складових навчання; навчально-виховні технології, які містять у своєму складі програми, спрямовані на зміцнення і формування культури здоров'я здобувачів освіти, формування та розвиток мотивації до ведення здорового способу життя, превенцію шкідливих звичок тощо [5, с. 382–386].

• **виховання культури здоров'я** – виховання у студентської молоді рис характеру, які сприяють здоров'язбереженню та здоров'язміцненню, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню внутрішньої мотивації щодо набуття навичок здорового способу життя, підвищенню відповідальності за стан власного здоров'я, а також здоров'я своєї родини.

Культура здоров'я – це поняття, яке є ширшим порівняно з терміном «здоровий спосіб життя», оскільки воно є складником загальної культури особистості і не просто проявляється в здорових життєвих звичках особистості, а стає критерієм оцінки способу її буття [1, с. 11]. Суть поняття «культура здоров'я» полягає в тому, що здоровий спосіб життя як основний його стрижень – це науково обґрунтований, культурний, найраціональніший і найоптимальніший у конкретних умовах, усвідомлений особистістю як життєва необхідність, спосіб життя [6].

Метою здоров'язбережувальної освітньої технології має виступати забезпечення умов фізичного, психічного, соціального та духовного комфорту, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я учасників освітнього процесу, їх продуктивної когнітивної та практичної діяльності, що базується на науковій організації праці та сприятиме високому рівню культури особистості та її здорового способу життя.

Виходячи зі сказаного, якісними характеристиками здоров'я здобувачів освіти, які діагностуються та перевіряються, визначають такі показники: інтелектуальна та фізична працездатність, фізичний розвиток та фізична підготовленість у цілому, психологічна адекватність та врівноваженість, сукупність соціально-духовних цінностей особистості, які зумовлюють культуру поведінки, а педагога – психофізична готовність до професійної діяльності та високий ступінь її активності, продуктивності.

Здоров'язбережувальна освітня технологія – функціональна система організаційних способів, що скеровує когнітивну та практичну діяльність здобувачів освіти, яка науково та інструментально забезпечує їх здоров'язбереження та здоров'язміцнення [2, с. 11; 4, с. 315-317].

Відомо, що система містить структури, елементів її складових, їх взаємозв'язок та підпорядкованість єдиній меті. До сукупності **основних елементів** здоров'язбережувальної технології належать такі складники:

1. **Інформаційна.** Це концепція, її зміст та принципи, які забезпечують реалізацію мети та завдань.

2. **Інструментальна.** До неї належать матеріальна база (приміщення, класи, лабораторії, кабінети, спортивні зали, майданчики тощо) та її гігієнічний стан (освітлення, вентиляція тощо). Інструментальний складник технології містить також обладнання, інвентар, технічні засоби, навчально-методичне забезпечення.

3. **Соціальна.** Це викладацький та навчально-допоміжний склад, його компетентність, готовність та прагнення реалізації здоров'язбережувальної технології в освіті.

4. **Фінансова.** Це бюджетні та позабюджетні кошти, їх співвідношення.

5. **Нормативно-правове забезпечення** – використання державних нормативних актів (національного та регіонального рівнів, власних коштів).

Складниками здоров'язбережувальних технологій навчання і виховання є такі **компоненти**:

1. Змістовний (добір, систематизація та методична адаптація та модифікація дидактичних матеріалів, що є компонентами змістовної основи здійснення роботи з формування культури здоров'я).

2. Ціннісно-орієнтаційний (прищеплення усвідомлення здоров'я як первинної базової цінності).

3. Операційно-діяльнісний (активне, діяльнісне засвоєння й активізація отриманих знань про здоров'я, методи його розвитку та збереження за допомогою спеціальної навчальної та позакласної роботи студентів).

4. Оцінювально-результативний (проведення опитувань, тестування студентів та їхніх батьків, письмових і творчих робіт, підготовка й організація культурно-масових заходів святкового та спортивно-ігрового характеру).

Найвні здоров'язбережувальні технології реалізуються через такі *напрями освітньо-виховної діяльності*: створення умов для зміцнення здоров'я здобувачів вищої освіти та забезпечення їхнього гармонійного розвитку; організація освітнього процесу з передбаченням його психологічного та фізіологічного впливу на організм людини; розробка й упровадження навчальних програм із формування культури здоров'я і запобігання шкідливих звичок; корекція порушень соматичного здоров'я за допомогою низки оздоровчих і медичних заходів; здійснення медико-психолого-педагогічної діагностики й відстеження динаміки стану здоров'я, фізичного та психічного розвитку студентів; функціонування служби психологічної допомоги учасникам освітнього процесу щодо подолання стресів, тривожності; гуманного підходу до кожного студента, формування навичок доброзичливої та справедливої комунікації у колективі; контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм організації освітнього процесу, нормування навчального навантаження і запобігання стомлюваності студентів; організація збалансованого харчування здобувачів вищої освіти у ЗВО.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за заг.ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017.
2. Іонова, О.М., Черновол-Ткаченко, Р.І., Гресь, О.В. Здоров'язберігаюча діяльність керівника загальноосвітнього навчального закладу: теоретичні та практичні аспекти Х. : Вид. група «Основа».
3. Коцур, Н. (2012). Формування здоров'язбережувального простору в загальноосвітніх навчальних закладах. Рідна школа, 11, 60-65.
4. Крошка, С.А. (2011). Особливості організації здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу. Підготовка майбутнього фахівця до професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього простору : Збірник

матеріалів регіональної науково-практичної конференції. Донецьк: КВЗН Донецький педагогічний коледж, 1, 313–318.

5. Лупаренко, С.Є., Попов, О.І., Потейко, П.І., Суханова, Л.А. (2010). Сутність, види та особливості здоров'язберігаючих технологій у дітей в умовах сучасного навколишнього середовища. Гігієна населених місць, 55, 382–386.

6. Митяева, А.М. (2008). Здоровьесберегающие педагогические технологии: учеб. пособие. М.: Академия.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

Случінська А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦТВА НА МЕЖІ ХІХ-ХХ СТ.

Важко уявити, що 100-150 років тому майже не було жіночих професій, жінки не мали змоги займатися ні наукою, ні мистецтвом, не кажучи вже про політику чи бізнес. Ситуація докорінно змінилася лише на початку ХХ століття: разом із крахом імперії відбулися суттєві зміни в суспільстві, що дозволили жінкам вийти у публічну сферу життєдіяльності суспільства.

Саме з середини ХІХ століття жінок почали поступово допускати у вищі навчальні заклади Європи і США. Однією з найбільш ліберальних країн у цьому сенсі стала Швейцарія. В 1860-х роках вона однією з перших дозволила жінкам, зокрема й іноземкам, навчатися у своїх вишах.

Шлях жінок у мистецтво сповнений терну й насмішок. «Там, де є вовна, є й жінка, яка тче, хай навіть і для того, щоб скоротати час», - писав художник Оскар Шлеммер, який у 1920-х роках викладав у легендарній Вищій школі будівництва та художнього конструювання Баугауз [2]. Такі зауваження, спрямовані на знецінення художньої творчості жінок, доволі дивно чути з надр авангардного та просунутого Баугаузу, мовляв, що жінки, однозначно уступають у малюванні чоловікам.

Ще одна обставина, що унеможливила чесну конкуренцію для жінок – заборона малювати оголені тіла. До слова, ще у 1893 році студентки Королівської академії в Лондоні не допускалися на заняття малюнком з оголеної натури, а пізніше, якщо їх туди і запрошували, то модель повинна була бути частково «задрапірована».

Французька революція 1789-1793 рр. сприяла розкриттю художньої ініціативи низових містких та жінок з дрібних дворянських родин. Слава Жака-Луї Давіда спричинила потік учнів до його майстерні (за підрахунками, офіційно зараховано 430 осіб) [4]. Постійно зростала і кількість жінок-художниць, більшість займались портретами чи жанровими картинами. 1791 року в Салоні зафіксовано 19 жінок-художниць, 1802 року - вже сорок, 1810 року їх виставлялось сімдесят [5]. Аби врегулювати новоявлену тенденцію, жіноче мистецтво поєднали з виробництвом і обклали податком [6]. При цьому мистецька критика жорстко висміювала майстринь-аматорок, оберігаючи елітний фах від «вторгнення», викривала вторинність сюжетів та обмеженість виразних засобів. Якість більшості робіт це дозволяла, через відсутність освіти (знань анатомії) та практики (навичок перспективи).

Існували також і соціальні обмеження, які контролювали життя жінки в суспільстві. Помірне харчування, скромний одяг, висока моральність і покірність були для неї значно важливішими, ніж неординарність і творчість. У своєму есе Нохлін звертає увагу на ціннісні пріоритети у вихованні ХІХ століття: "...для дівчини набагато цінніше робити кілька справ пристойно, ніж демонструвати майстерність у чомусь одному" [3]. До того ж низка теоретиків категорично відмовлялась визнавати, що жінки взагалі можуть бути геніями. Їхні аргументи базувались на таких рисах : емоційність, чутливість і м'який характер.

Великі художниці в історії були, але всі вони якось були пов'язані з соціальним капіталом чоловіків. Або брати, або батьки, або чоловіки, або ментори допомагали жінкам розкрити свій

талант й донести до глядача. Є чітка кореляція між хвилями фемінізму та кількістю жінок-художниць у світі.

У середні віки опанувати теорію мистецтва можна було або переймаючи знання у спадок, або навчаючись у відомих художників. І той, і той сценарій для жінки був швидше винятком із правил, не кажучи вже про можливість відвідувати художні школи. Проте, незважаючи на перешкоди, була представлена світові низка відомих імен, які працювали у “чоловічій сфері”.

Навіть у ХІХ столітті таким відомим жінкам як німецька художниця Кете Кольвіц, які мріяли здобути професійну художню освіту, шлях в академії мистецтв був закритим. Тому зазвичай жінки навчалися у приватних школах живопису. Такі приватні установи не забезпечували належного рівня навчання. З цієї причини жінки-художниці носили презирливий ярлик *Malweibchen* («малювальниця») аж до ХХ століття. Пізніше, у 1920-х роках, жінкам стали доступні державні художні школи.

Так, розташована на той час у Веймарі згадана нами школа Баугауз також відчинила свої двері для абітурієнок-жінок, які могли вступати у більшість німецьких художніх академій. Кете Кольвіц стала першою жінкою, яка вступила до Пруської Академії мистецтв.

Таким чином, на межі ХІХ – ХХ століть, коли мистецтво змінило свій статус, вийшовши з-під покровительства церкви та держави, перестало наслідувати традицію реалістичного відтворення видимого і зосередилося на філософських пошуках абсолютної краси чи сенсу життя, наступила доба страждальців. Період модернізму – це історія мистецтва чоловіків-бунтарів, які порушували канони, зазвичай наражаючись не на бурхливі овації, а на насмішки, неприйняття та тимчасову бідність. Для тогочасної жінки професійно займатися мистецтвом уже вважалося зухвалім викликом громадській думці – порушувати ж академічні канони та прокладати власний творчий шлях було другим революційним кредом.

Тож, можна сказати, що жінка у ХІХ-ХХ столітті починає ламати стереотипи, стає більш освіченою, впевненішою у собі попри насмішки та невизнання її як жінки освіченої, виходить за рамки жорстких канонів, які унеможлилювали і не дозволяли здобувати освіту у галузі мистецтва. Вона не боїться вводити щось нове і не звичайне у мистецтво, пропагує власний творчий шлях, завдяки чому з’являються вищі навчальні заклади.

Список використаних джерел

1. Чому не було відомих художниць? [Електронний ресурс] // wisecow – Режим доступу до ресурсу: <https://wisecow.com.ua/mistecztvo/zhinochi-imena-v-misteczti/chomu-ne-bulo-vidomix-xudozhnicz.html>.
2. Ельце С. Жінки в мистецтві: 100 імен, які треба знати [Електронний ресурс] / С. Ельце, Е. Володіна. – 807. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/жінки-в-мистецтві-100-імен-які-треба-знати/a-54042868>.
3. Образотворче мистецтво у дзеркалі гендерних відносин [Електронний ресурс] // Matrix. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://matrix-info.com/obrazotvorche-mystetstvo-u-dzerkali-gendernyh-vidnosyn/>.
4. Злобіна Т. Битва за смисли: як жіноче мистецтво змінює світ [Електронний ресурс] / Тамара Злобіна // Korudor – Режим доступу до ресурсу: <http://www.korydor.in.ua/ua/equality/bytva-za-smysli-yak-zhinoche-mystetstvo-zmiiyuye-svit.html>.
5. Перевод на русский: А. Матвеева Гендерная теория и искусство. Антология: 1970-2000/Под ред. Л. М. Бредихиной, К. Дитуэлл. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2005
6. Джудит Батлер Гендерная теория и искусство. Антология: 1970 2000 (сборник). 5824305951 изд. Российская политическая энциклопедия, 2005.
7. Луцишина Д. В. Жіночі арт-практики у контексті світової культури ХХ століття. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2020. № 4. С. 70-74.

Степаненко А. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

АКТУАЛЬНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ ДЖОНА ЛОККА У СУЧАСНІЙ ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ

Значною заслугою Джона Локка як філософа була розробка ідеї походження людського знання. Категоричне відмовлення від традиційного погляду на вродженість людських ідей і

уявлень, захист сенсуалістичної теорії пізнання, велика увага до емпіричної психології дозволили Дж. Локку розробити цікаву педагогічну систему, що спричинила вплив на подальший розвиток педагогічної практики.

Заперечуючи вродженість ідей, Локк дуже високо оцінював роль виховання, що має підготувати людину до життя. Характерна риса педагогічної теорії Дж. Локка – утилітаризм: керівним принципом виховання він вважав принцип корисності. Звідси – значна увага до фізичного розвитку дітей, турбота про зміцнення їхнього здоров'я. Зважаючи на те, що метою виховання Дж. Локк вважав виховання джентльмена, значної уваги надавав формуванню витончених манер, навичок належної поведінки. Головним завданням морального виховання Джон Локк називав виховання твердої волі, уміння стримувати нерозумні бажання. Виховання повинне привчати людину керувати собою. Д. Локк не був прибічником традиційної класичної освіти, а відстоював реальну освіту, яка озброює корисними знаннями: нові мови, законодавство, бухгалтерія тощо. Він вважав, що навчання повинне спиратися на інтерес і допитливість дітей, що сприятиме розвиткові в них самостійного мислення. У навчанні покарання є неприпустимим [1, 3].

У педагогічній праці “Думках про виховання” Дж. Локк дає практичні поради щодо виховання в дітях загальнолюдських цінностей: щедрості, доброти і почуття справедливості тощо. Низка положень теорії Дж. Локка були актуальні і прогресивні не тільки в минулому. Нині його слушні рекомендації набувають нового звучання [1].

Локк дає ряд цінних вказівок з методики навчання. На його думку, не можна навчати за однаковою методикою навіть двох дітей. Він рішуче засуджує суворі методи впливу на дитину, вважає, що в ранньому віці вчення має включати в себе і елементи гри. Велике значення надає заохочення дитячої допитливості і пропонує уважно ставитися до питань дітей, давати на них чіткі і докладні відповіді.

Як бачимо, низка положень теорії Локка були актуальними і прогресивними на той час і нині його педагогічних ідей не втратили значимості. Закцентуємо увагу на окремих її положеннях. Як ми вже зазначали, значна увага у педагогічній концепції Дж. Локка надавалася фізичному вихованню дітей. Фізичний розвиток майбутнього джентльмена був пріоритетним, адже мешкання людей у незвичайних кліматичних умовах вимагало фізичної загартованості, моральної стійкості тощо.

Джон Локк також вказував на користь опанування ремеслом, що, на його думку, було важливою складовою виховної системи. Проте, розглядалося ремесло як хобі, що мало благотворно впливати на майбутнього джентльмена. Введення елемента хобі в педагогічну систему, на мій погляд, значно модернізує її, адже захоплена будь-чим дитина менш піддається небажаному впливові, ніж та, яка нічим не зацікавлена.

Наступний аспект педагогічної системи Локка, на який я би хотіла звернути увагу – це дисципліна, до якої варто привчати змалку. “З раннього віку молоду людину варто привчати до дисципліни, тому що з віком маленькі пороки виростають у великі...”[2].

Цікавими та корисними з позиції дидактики навчання є деякі настанови, висунуті Дж. Локком щодо постаті наставника. Вихователь, займаючись з дитиною, повинен пробуджувати інтерес до навчання, розвивати її цікавість. Не допускається перетворення занять у неприємні для дитини години. Вчитель повинен використовувати інтерес дитини до нового, але в той же час привчати її займатись і нецікавим. Ширше потрібно використовувати дитячу допитливість, тому що з неї виростає цікавість до знань. Необхідно розвивати в дітей здатність до самостійних суджень і висновків [2].

Не втрачають актуальності й сьогодні рекомендації Дж. Локка:

1. Батьки мають долати схильність перетворювати свою любов до дітей у сліпу закоханість;

2. Батьки не мають права бездумно задовольняти всі бажання і примхи дитини, оскільки це може призвести до моральної загибелі дорослої людини;

3. Суворість батьківського ставлення й обмеження дитячої свободи мають поступово зменшуватись відповідно до процесу дорослішання дитини, яка повинна навчитися керуватися в поведінці власним розумом;

4. Авторитет батьків формується через страхи, шанованість, які змінюються поступово на любов і дружбу;

5. Батьки повинні усвідомити, що тілесні покарання не є дієвим засобом, оскільки часто лише є коренем інших поганих вчинків

Як бачимо, педагогіка Джона Локка досить суперечлива, проте, без сумніву, заслуговує на увагу. Тож, можна стверджувати, що Д. Локк залишив глибокий слід у світовій педагогіці і надав їй поштовх до подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Локк Дж. Мысли о воспитании / Хрестоматия по истории зарубежной педагогики – М., 1981, – С.163-195.
2. Шабаева М.Ф. Педагогическая теория Д. Локка – М., 1976. – 214 с.
3. Пискунов А.И. История педагогики: часть 2. – М., 1997. – С. 33-39.

Харитоненко А. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Розпочати оповідь хочу із тлумачення поняття «громадянські почуття», яке, на мою думку, є близьким до поняття «патріотизм». Звернемось до словника української мови (1975 р.), який подає таке трактування: патріотизм – це любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги. За філософським словником, патріотизм – громадянський і моральний принцип, який характеризує ставлення людей до своєї країни, народу, культури.

На сучасному етапі розвитку України, зважаючи на соціально-політичну ситуацією в країні, постає злободенне питання формування почуття любові до Батьківщини у молодого покоління.

У цьому аспекті освіта й виховання мають поставати визначальним консолідуючим, розвивальним, стабілізуючим, науково-пізнавальним та культурно-освітнім інститутом суспільства, громадянсько-патріотичного становлення молоді, формування у неї історичної пам'яті. У такій спосіб варто вчити молодь здійснювати оцінку історичних явищ на основі принципів історичної достовірності, науковості, гуманізму, добродійності, а також з позицій безпеки та забезпечення взаємозв'язку між поколіннями, створення гарантій безпеки Української нації [2].

Цій проблемі присвятили свої праці видатні вітчизняні і зарубіжні педагоги. Серед зарубіжних діячів педагогіки варто назвати А. Дістервега. Метою виховання він називає підготовку гуманних і свідомих людей, виховання любові до людства і до свого народу; саме таке виховання має бути пріоритетним у формуванні особистості дітей і молоді.

Національне виховання базується на принципі культуровідповідності, який так досконало в педагогічній науці обґрунтував А. Дістервег: «Кожна людина при народженні на світ потрапляє у своє оточення, перебуває серед свого народу, де їй призначено жити і здійснювати виховання засобами національної культури, як спадку, залишеному предками» [2].

Звернемось до праці В. Сухомлинського «Як виховати справжню людину», де зібрані настанови і правила дружби, сформовано принципи національно-патріотичного виховання. Найважливішим засобом патріотичного виховання педагог вважав слово і зазначав, що «людину ми виховуємо словом і тільки словом. Все інше – вправи, звички, праця – від слова» [5, 136]. Також В. Сухомлинський зазначає, що надзвичайно важливу роль у вихованні патріотизму відіграє родина, а особистість формується через школу, сім'ю і громадськість.

Загалом учений виокремлював такі засоби утвердження патріотизму: уроки серед природи, суспільно-корисну трудову діяльність патріотичного спрямування, систему естетичної творчості учнів, систему взаємодопомоги тощо.

Серед вітчизняних педагогів, хто звертав увагу на означену проблему, був О. Захаренко. У Сахнівській школі була сформована досить ефективна система виховання учнів, яка мала такі складові:

1. Створення культурно-виховного середовища (сім'я, школа, колектив) і активна взаємодія між ними;
 2. Виховання поваги до прав кожної людини;
 3. Постановлення і виконання нових цілей перед учнями, батьками і педагогами, відповідно до їх потреб і зацікавленості;
 4. Ознайомлення учнів із культурою та історією власної країни;
- Демократизація освіти, але у поєднанні з вимогливістю до дитини [1].

А. Макаренко розглядав поняття «патріотизм» як звичку: «Коли мова йде про виховання таких якостей, як терпіння, вміння долати тривалі перешкоди, брати перешкоди не ривком, а тиском, скільки б ви не створювали правильних уявлень про те, що потрібно робити, але, якщо ви не виховуєте звички долати тривалі труднощі, я маю право сказати, що ви нічого не виховали. Одним словом, я вимагаю, щоб дитяче життя було організовано як досвід, що виховує певну групу звичок».[4, 32].

Діяльність школярів у будь-якій сфері, якщо вона приносить користь і реалізацію задумів – обов'язкова умова становлення патріота. При цьому реалізація будь-якої діяльності (інтелектуальної, художньої, фізичної, спортивної тощо) повинно бути сповнене радістю, насолодою, красою, розумінням значущості. Тому працю А. Макаренко трактував як основу патріотичного виховання. Педагог на практиці довів, що саме трудове виховання є основою формування особистості, самостійної, творчої, що саме праця є джерелом духовного та морального збагачення людини. І творча праця можлива тільки тоді, коли людина ставить до роботи з любов'ю, коли вона свідомо бачить у ній радість.

Таким чином можна зазначити, що виховання патріотизму – це багатогранне питання, яке повинне розв'язуватись на всіх етапах життєдіяльності учнівської молоді у тісній взаємодії між учителями, учнями і батьками учнів.

Список використаних джерел

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагог. газета. – 2000. – № 6 (72), червень. – 6 с.
2. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників: Монографія / За ред. проф. М.В. Левківського. – Житомир: Полісся, 2003. – 220 с.
3. Ануфрієв Е.А. Соціальна роль і активність личности. - М.: МГУ, 1971. – 152 с.
4. Макаренко А.С. О воспитании / А.С. Макаренко. – М.: Политиздат. 1988. – 256 с.
5. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // В.О. Сухомлинський – Вибрані твори: в 5-ти т. – Т. 3. – К.: Рад. шк., 1976.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Лещенко І.Т.

Харченко Ю. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ З УЧНЯМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Протягом декількох років педагогами та науковцями розглядалося питання необхідності впровадження в систему освіти початкової школи ранкових зустрічей. За своєю суттю ранкова зустріч – це зустріч учнів з учителем на початку робочого дня, яка в середньому триває 20-25 хвилин. У більшості випадків вона проходить на килимі. Кожен учень влаштовується таким чином, щоб він міг бачити своїх однокласників та вчителя. Це сприяє встановленню не лише

тісного психологічного контакту і взаємозв'язку, як учителя з учнями, так і кожного з учнів між собою, але й формуванню дружньої, невимушеної атмосфери, суб'єкт-суб'єктного відношення.

У даний час ранкові зустрічі проводяться для забезпечення позитивної атмосфери у класі Нової української школи. Вони проходять у легкій демократичній атмосфері, де панують правила ввічливості та поваги до думки кожного [1, 6].

Перший компонент ранкової зустрічі – привітання. На цьому етапі кожен учень має бачити всіх його учасників. Вчитель у свою чергу пропонує різні види та способи привітань для стимуляції дитячого інтересу. Кожного учня називають на ім'я, що дає зрозуміти, що кожен з них – це особистість, яку поважають у цьому колективі. Цей етап застосовується для створення дружньої безтурботної атмосфери і хорошого початку дня.

Другий елемент ранкової зустрічі – обмін інформацією. Цей етап дозволяє молодшим школярам усвідомити, що вони є важливими членами суспільства. Саме на ньому відбувається початок формування особистості, яка вчиться висловлювати свої думки, аргументувати сказане та вміти сприймати критику. Школярі діляться своїми знаннями і відкриваються однокласникам з іншої сторони. Обговорюють те, що вони дізналися в процесі виконання домашніх завдань або ж від батьків та рідних. Зазвичай ця інформація прямо пов'язана з навчальним матеріалом. Таким чином підтримується інтерес учнів до пізнавальної діяльності та активізується пошукова діяльність. Перед педагогом на цьому етапі стоїть завдання – вислухати думки всіх та впровадити їх у життя.

Обмін думок відбувається у заданій послідовності. Вчитель дозволяє учням ділитися цікавими фактами. Інші учні уважно слухають, аналізують та мають можливість задавати питання доповідачеві. Педагог слідкує за тим, щоб не порушувались права кожного із школярів, щоб все проходило в атмосфері поваги та взаєморозуміння.

Третій етап – групове заняття. Він спрямований на згуртування класу. Співаючи, танцюючи чи навіть граючи в рухливі ігри, вони можуть відчувати себе невід'ємною частиною групи. Зазвичай заняття пов'язані з навчальною діяльністю учнів. Їм притаманне здорове суперництво. З цього етапу розпочинається вивчення теми тижня або ж закріплення пройдених раніше тем. Педагогу важливо враховувати вікові та індивідуальні особливості для успішного проведення.

Останній елемент ранкової зустрічі – щоденні новини. До цього етапу слід готуватися заздалегідь. Даний етап націлює школярів на розв'язання деяких завдань, з якими вони зустрінуться протягом дня. Зазвичай педагог розміщує інформацію на стенді чи спеціальній дошці, яка має бути доступною для школярів. На ній мають міститися цілі та завдання дітей. Також можуть бути завдання такого типу: заповнити календар погоди, нагадати, який сьогодні день, згадати декілька прислів'їв про природу. Тема щоденних новин має відповідати календарно-тематичному плануванню. Педагог може розміщувати цікаві факти про деяку пору року чи день, різноманітні цікавинки, які активізуватимуть роботу мозку, завдання, посильні для дітей [2, 4].

У процесі ранкових зустрічей відбувається соціалізація молодших школярів. Вони усвідомлюють себе не як звичайну дитину, а як особистість, яка має право на голос та повагу з боку інших, навчається відстоювати свою думку. Окрім себе, учні починають вивчати оточуючих, їх характер, поведінку, вчинки, що формує ту чи іншу думку про навколишній світ. Ставлення до навчання і школи змінюється на більш позитивне. Активізується процес вирішення конфліктів за допомогою спілкування та застосовується на практиці. Педагог стає для дитини не просто викладачем, а й другом, наставником, другою мамою. Між ними будується новий міцніший зв'язок, завдяки якому вчитель має неабиякий вплив на дитину [3, 1].

Однією з важливих переваг ранкових зустрічей вважається формування демократичних цінностей в учнів класу. Воно відбувається за допомогою:

1. Інклюзії: усі ідеї мають право на життя, незалежно від національності, рівня розумового розвитку, віку чи раси учня.

2. Активної участі: кожен школяр бере участь у всіх етапах ранкової зустрічі, висловлює свої думки та відстоює свою позицію.

3. Критичного мислення: на ранковій зустрічі висувуються проблемні питання, які вимагають креативних рішень та допомагають активізувати мозкову діяльність кожного школяра.

4. Толерантності і прийняття: кожен у колективі має право вільно та без осуджень висловити свої думки, спробувати розкрити свій потенціал, якщо ці дії не скривдять інших. Школярі вчаться сприймати критику. Кожен може бути тим, ким він є, його зрозуміють і підтримають.

5. Відкритості: кожен має право висловити свої думки, які не будуть не почутими чи не сприйнятими з боку інших.

6. Соціальної та власної відповідальності: школярі мають право встановлювати деякі правила щодо поведінки в класі, яких вони самі чомно дотримуються та відповідають за свої вчинки [1, 11].

Отже, проаналізувавши роботи сучасних вчених, можна сказати, що ранкові зустрічі мають неабиякий вплив на молодших школярів, а також вимагають від педагога завчасної підготовки, послідовності, креативності, та професіоналізму.

Список використаних джерел і літератури

1. Доброго ранку! Ми раді, що ви тут: посібник для педагогів про проведення ранкових зустрічей. Київ: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2016. 52 с.
2. Зима Л. Т. Ранкові зустрічі – інструмент у створенні класної спільноти. Освітнянське джерело. 2018. № 9. 37 с.
3. Решетник Р. Методична скарбничка міста Новограда-Волинського. Ранкові зустрічі. Актуальність, роль ранкових зустрічей. URL: <https://www.slideshare.net/ssuser491ed5/ss-109128303>

Науковий керівник: доктор пед. наук, доцент Зорочкіна Т. С.

Черненко І. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ О.А. ЗАХАРЕНКА НА РОДИННЕ ВИХОВАННЯ

Усі ми знаємо, що дитина отримує свої перші життєві уроки в сім'ї. Першими її вчителями та вихователями є батьки. Загальновідомий факт, що для дитини загальні радощі, печалі, успіхи та невдачі в сім'ї є корінням чуйності та доброти, а також дбайливого ставлення до людей. Сім'я дає дитині попереднє уявлення про добро і зло, етику, правила співіснування та перші навички роботи. У сім'ї формується життєвий план та ідеали людини.

Майже всі творчі роботи О. А. Захаренка доводять, що спільні зусилля сім'ї, школи та суспільства, організовані ним для морального якісного виховання молодого покоління, охоплюють усі етапи творчості. Вчений і практик Олександр Антонович Захаренко розглядає і втілює у своїх роботах сучасні проблеми, такі як мораль, естетика, праця та спорт. Він також зробив значний внесок у розробку та реалізацію завдань родинного виховання, що породило людську душу. Недарма він говорив: «З дитинства, з школи і домашньої оселі розпочинається прекрасне, розквітає пелюстками доброти і щедрості людська душа! Робіть все з нею (душею)... Не халтурте. І Вас поважатимуть і любитимуть люди. Критерії душевності такі ж вічні, як інші загальнолюдські цінності»[1,15].

У Сахнівській школі «сім'я перебуває в центрі уваги шкільного колективу. Ми звеличуємо найблагороднішу професію – професію батька і матері. У бесідах з батьками завжди ставимо за приклад сім'ї, де доброзичливість, повага, турботливість панують у взаєминах між рідними» [2,48]. Як правило, школи дотримуються неписаного правила уникати критики батьків: «Говорити про краще в сім'ях – означає засуджувати погане». І лише у випадках крайньої духовної бідності батьків (пияцтво, сваволя) з метою покращення становища дітей, здійснюється деструктивна критика та боротьба.

О.А. Захаренко підкреслював, що корені розвитку дитячої особистості походять із сім'ї, а школа повинна використовувати всі впливові засоби з яскравою метою освіти, навчання та підготовки особистості до життя в суспільстві, для забезпечення повноцінного розвитку, щасливої молодості, любові та братерських почуттів.

У роки своєї творчої діяльності Олександр Антонович створив ефективну систему сімейного виховання. За словами педагога, поки батьки активно взаємодіють зі школою, родинне виховання може бути успішним. Батьки можуть підтримувати тісний контакт зі школою та вчителями, виконувати вказівки вчителя, підтримувати авторитет школи та вчителя, враховувати особливості своєї дитини та добровільно брати участь у всіх шкільних заходах, а не просто відвідувати збори чи свята.

О. А. Захаренко радив учителям знайти прості способи залучення батьків до школи, відкрити унікальність у кожному з батьків.

У діяльності О. А. Захаренка родинне виховання базувалось на таких засадах:

- Турбота про здоров'я дітей є пріоритетним завданням для вчителів та батьків. (Він радив вчителям та батьки, прагнути підтримувати та зміцнювати здоров'я дітей шкільного віку, адже це життєво цінний фундамент, який ні в якому разі не слід руйнувати. «Давайте навчимося самі, – закликав учений-новатор, – навчимо своїх дітей зміцнювати і підтримувати своє здоров'я. Нехай це стане турботою кожного. Нехай кожний учитель, батько, мати стане лікарем, а кожний лікар – вчителем, джерелом найбільш необхідних знань для дітей і дорослих» [3,9]).

- Повага до батьків, до старших та літніх людей. (Виховання поваги до старших під час виховних годин, а також доповіді про шкільний етикет, підготовка подарунків, саджання квітів та урочисте їх вручення батькам, ветеранам війни та праці, а також під час створення загонів для допомоги вдовам полеглих солдатів).

- Школа отримує статус школи-родини.

- Тісна взаємодія школи, сім'ї та громадськості. (Можна організувати спільну роботу батьків, вчителів та учнів над створенням та вдосконаленням навчального матеріального фундаменту школи (у процесі будівництва музеїв, ботанічних садів, фонтанів, обсерваторій та планетаріїв, робота батьківської групи під керівництвом вчителів), участь батьків у всіх шкільних справах, контролюючи роботу учнів вдома тощо).

- Збереження авторитету батьків та родичів в очах учнів.

- Регулярне використання шкільних ЗМІ (Шкільна газета, яку роздавали всім сім'ям. А саме, більша частина газети присвячена родині; щоденні радіостанції, шкільні телевізійні студії).

- Поєднання турботи, вимогливості та поваги до учнів, послідовність у діях та вимогах батьків та вчителів.

Отже, на думку педагога-науковця, родинне виховання - це робота школи відносно впливу на сім'ю, а через неї на формування у школяра моральних переконань. О.А. Захаренко запропонував та реалізував ідею створення нової школи, її матеріально-технічної бази, яка базується на зусиллях батьків, вчителів та учнів. Сахнівська школа під його керівництвом стала центром сільського соціального та культурного життя. Саме завдяки зусиллям О.А. Захаренко створив навчальний заклад нового типу – школу-родину.

Список використаних джерел

1. 210 шкільних лінійок. Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998-2000 року: [метод. посіб.] / О. А. Захаренко, С. О. Захаренко. – Сахнівка: б.в., 2002. – 295 с.
2. Школа над Россю / О.А. Захаренко, С.М. Мазурик. – К.: Рад. школа, 1979. – 150 с.
3. Захаренко А.А. Мой гражданский долг // Советская педагогика. – 1989. – № 10. – С. 6–10.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Вовкочин Л. Ю.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток системи загальної середньої освіти в незалежній Україні супроводжувався протягом усього періоду існування держави реформаційними перетвореннями, які стосувалися всіх аспектів функціонування освітньої системи: цільових, змістових, процесуальних, результативних тощо.

У даний час в нашій країні актуалізується проблема виховання підростаючого покоління. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року підкреслює важливість виховання як самостійної діяльності щодо дітей. Стратегічні установки держави націлюють педагогічну науку і практику на відновлення виховання як специфічного напрямку роботи з дітьми, на оновлення виховного процесу в різних соціальних інститутах, і, перш за все, в освітніх організаціях [1].

Посилена увага до проблем виховання зумовлена також тенденціями європейської інтеграції. Єдиний європейський освітньо-виховний простір стає для України суспільно значущим і актуальним. При цьому кожна країна розробляє і впроваджує власну стратегію навчання й виховання підростаючого покоління у третьому тисячолітті.

Для кожної епохи і для кожного покоління, вважав А. Макаренко, мета виховання повинна визначатися діалектично, тобто її потрібно знаходити у вимогах суспільства в даний час. Науковець у своїх доробках визначив цілі виховання, виконав завдання формування людини-борця, патріота, трудівника, колективіста з високим почуттям соціальної відповідальності і дисципліни. Обґрунтував взаємозв'язок виховання і вивчення особистості дитини, колективу і особистості, навчання і виховання; показав співвідношення педагогіки з іншими науками, розкрив шляхи узгодження шкільного, сімейного і позашкільного виховання [2].

Теорія і практика виховання постійно стикаються з проблемою співвідношення реальності («буття») з виховними завданнями, з виховними ідеалами, устремліннями. Зазначає, О. Сухомлинська що виховний процес тісно пов'язаний із станом суспільства, він спирається на реальність, рівень освіченості, умови, в яких живуть суспільство й конкретна дитина [3].

Європейський вибір України означає необхідність критичного осмислення і творчого використання досвіду європейського суспільства, особливо у сфері освіти. Україна виявляє значну зацікавленість до вивчення сучасних виховних процесів у країнах Європи. Важливим і актуальним є концептуальне осмислення теоретичних та прикладних засад виховання, визначення його сутності, цілей і завдань, ґрунтовне розкриття творчого потенціалу виховних і навчальних програм; розширення компетенцій з урахуванням виховної ситуації в Україні; вивчення традиційних і сучасних методик виховання у країнах Європи з метою використання всього раціонального, корисного та культуровідповідного для української освітньої практики.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2017). Режим доступу: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf
2. Макаренко, А. (1972). Книга для батьків (українською). Київ: Радянська школа.
3. Сухомлинська, О. (2004) Виховання як соціальний процес : особливості сучасних трансформаційних змін. Шлях освіти. №2. 2-6.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Процеси інтеграції охоплюють сьогодні всі сфери життєдіяльності та професійної діяльності й, зокрема, галузь музично-педагогічної освіти. Це зумовлює необхідність розв'язання низки проблем, що пов'язані з підвищенням якості освіти, формуванням готовності сучасних вчителів до інноваційної діяльності, використанням кращого зарубіжного досвіду у сфері освіти й музичної зокрема, з метою удосконалення підготовки фахівців до ефективної професійної діяльності.

Удосконалення процесу підготовки педагога-музиканта має здійснюватися шляхом подолання дисциплінарного підходу до побудови номенклатури спеціальності, введення інтегрованої підготовки фахівців, стосовно до основних видів їх майбутньої професійної діяльності. Необхідно знайти дієвий фактор для створення педагогічних умов, який сприяв би цілісності в професійній підготовці майбутнього фахівця музичного мистецтва на різних рівнях системи музично-педагогічної освіти.

Сфера музичної освіти сьогодні потребує чималих змін. Внаслідок появи низки приватних закладів, які здійснюють навчання окремим дисциплінам музичного циклу, зменшується актуальність державних навчальних закладів. Низька зацікавленість у отриманні музичної освіти, що спостерігається у сучасному суспільстві, вимагає певних трансформацій у системі ознайомлення з музикою. Чималу роль варто віднести акцентуації уваги на музиці народів світу та включенні творів, що відносяться до естрадної музичної культури, до репертуару як учнів, так і студентів, що сприятиме зростанню зацікавленості та їх музично-естетичному вихованню [1].

Наприкінці ХХ століття з'являється нова перспектива бачення як музично-педагогічної освіти, так і музичного мистецтва взагалі. Думка про те, що західна класична музика уособлює музичний розвиток, а західна музична освіта – ідеальну й концентровану форму музичної освіти змінюється інтеркультурним (мультикультурним, полікультурним) підходом, який спирається на теорію діалогу культур. У сферу дослідницьких інтересів потрапляють різноманітні форми музичного навчання. Західна класична музика розуміється як один з багатьох різновидів музики, кожний з яких аналізується у власному контексті згідно з конкретною музичною традицією, а західна музична освіта визнається тільки одним з багатьох методів, завдяки яким людина пізнає музику.

Розвиток мистецької освіти в ХХІ столітті набуває інтеркультурного виміру. В умовах загострення міжнаціональних суперечностей інтеркультурне виховання стає необхідною складовою загальної педагогіки. Важливість інтеркультурної компетентності школярів і студентів зумовлюється потребою виховання сучасної молоді в душі поваги до інших культур, розширення її потенційних когнітивних можливостей, формування в неї готовності до міжкультурного діалогу, до врегулювання міжнаціональних і етнічних конфліктів шляхом переговорів і пошуку консенсусу.

Яскравим прикладом методологічних пошуків у сфері мистецької освіти може стати дискурс щодо розвитку її окремих складових. Так, музично-педагогічної освіта стала феноменом ХХ століття. Саме в минулому столітті вона відокремилась у самостійну галузь педагогічної освіти зі своєю структурою, інституційно оформленою у вигляді організаційних підрозділів педагогічних вишів; змістом, сконцентрованим у навчальних програмах і стандартах; організацією його засвоєння у процесі підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва з метою формування їх музичної культури та педагогічної компетентності, що становить персональну, соціальну й державну цінність [2].

Проблема підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва не була предметом системного вивчення й окремого аналізу, який передбачав би цілісну характеристику її педагогічних традицій, історико-соціальних чинників розвитку, сутності, змісту, форм та

методів підготовки майбутніх педагогів-музикантів. На наш погляд, дослідження педагогічних традицій розвитку підготовки фахівців музичного мистецтва в країнах Європи уможливить, вивчення цілісного процесу становлення професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва у контексті особливостей її розвитку та дозволить виявити провідні тенденції, наукові ідеї, творчий досвід професійної підготовки майбутнього фахівця музичного мистецтва; дасть змогу визначити інноваційні моделі професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва. Дослідження педагогічних традицій та сучасного досвіду підготовки фахівців музичного мистецтва в різних країнах дозволить визначити його найкращі здобутки та екстраполювати їх у вищу музично-педагогічну освіту України з метою ефективного використання у підготовці сучасних вітчизняних фахівців-музикантів.

Список використаних джерел

1. Остапенко Л.В. (2018) Актуальні проблеми музично-естетичної освіти та виховання на початку XXI століття. Молодий вчений. № 1 (53). 153-157.
2. Ніколаї Г. Ю. (2013) Методологічні пошуки у сфері мистецької освіти. Актуальні питання мистецької освіти та виховання. Випуск 1 (1) . 3-17.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

СОЦІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність дослідження. Питання соціальної роботи з сім'ями є таким, що потребує врахування сучасних тенденцій розвитку сімейних стосунків. Динамічний світ з його загрозами (криза, локдаун та відсутність ресурсів) впливає на функціонування сім'ї та призводить до підвищення рівня конфліктності. У зв'язку з цим, соціальні працівники мають орієнтуватися в соціальних характеристиках сімейних конфліктів задля якісного впровадження форм та методів їхнього мирного врегулювання.

Аналіз останніх джерел. Проблему конфліктів у соціальній роботі вивчали М.І. Пірен, Н.В. Гришина, О.І. Бондарчук, Т.В. Андрєєва, Т.В. Дуткевич та ін. Відновний підхід у вирішенні конфліктів описаний такими дослідниками як В.Л. Андрєєнкова, Л.Й. Гуменюк, С.В. Васьківська та ін.

Форми та методи мирного вирішення конфліктів представлені у працях О.І. Бондарчука, В.Л. Андрєєнкової.

Мета статті полягає у визначенні соціальних характеристик сімейних конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проаналізувавши думки дослідників (Н.В. Гришина [2], М. І. Пірен [1], Л.Й. Гуменюк [6], Т. В. Дуткевич [4]) ми будемо вважати що *конфлікт* – це протистояння інтересів і поглядів, цілей, цінностей, пріоритетів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжується складними колізіями; ситуація, в якій кожна зі сторін намагається зайняти власну позицію несумісну з інтересами іншої сторони.

Структура сімейного конфлікту є ідентичною до загальної структури конфлікту, а саме: наявність двох сторін, несумісність цілей кожної зі сторін, проблемна ситуація, прояв емоцій, поведінка сторін. Варто сказати, що сімейні конфлікти завжди емоційно більш забарвлені та напружені, адже конфліктні сторони поєднані між собою родинними зв'язками. Розуміння структури конфлікту дозволяє виявити об'єктивні причини та інтереси сторін, а також ефективно організувати профілактичну роботу щодо поглиблення конфлікту.

Отож, Л. Й. Гуменюк твердить що основою сімейних конфліктів є «суперечності між уявленнями членів сім'ї щодо потреб та між уявленнями і очікуваннями одного члена сім'ї стосовно іншого» [6, с. 153]. О. І. Бондарчук вважає, що сімейний конфлікт – це «усвідомлене зіткнення членів або сімейних угруповань, через протилежність та несумісність їхніх поглядів, інтересів, потреб, типів та стилів поведінки, установок, відносин, які є істотно значущими для індивідів та групи» [3, с. 53]. Дещо схожа думка у М. І. Пірен, яка підкреслює, що сімейний конфлікт – це «суперечності, які виникають внаслідок несерйозного ставлення до турбот та проблем одних членів сім'ї до інших, перекладаючи відповідальність на інших членів сім'ї» [1, с. 90].

Зважаючи на думки дослідників, ми здійснили спробу визначити поняття «*сімейний конфлікт*»: *це протистояння та суперечності членів сім'ї між собою через неспівпадіння поглядів, інтересів, установок, ціннісних орієнтирів та позицій.*

Варто зазначити, що сімейні конфлікти мають свої особливості, які соціальному працівнику варто врахувати при роботі з конфліктними сім'ями та при попередженні та подоланні конфліктних ситуацій у цих сім'ях [6].

Сімейні конфлікти мають особливий предмет, специфіка якого зумовлена унікальністю сімейних відносин. Зміст сімейних відносин, в свою чергу, складають як міжособистісні стосунки: любов, кровна спорідненість; так і правові й етичні зобов'язання, зумовлені реалізацією функцій сім'ї. [6;7].

Наступною особливістю сімейних конфліктів є те, що сім'я як соціальний інститут виконує ряд соціалізуючих функцій, що є важливим підґрунтям для формування нормальних взаємовідносин між членами сім'ї. До таких функцій можемо віднести наступні: функція

забезпечення фізичного та емоційного розвитку особистості (особливо необхідна у ранньому віці дитини); функція впливу на формування психологічної статі дітей (саме у сім'ї відбувається незворотній процес статевої типізації, участь родини у ньому вкрай важлива); функція розумового розвитку дитини (освітній рівень цілої сім'ї, її пріоритетні інтереси впливають на розумовий розвиток дитини); оволодіння людиною соціальними нормами (сім'я здійснює колосальний вплив на формування набору соціальних норм, уявлень та стереотипів у людини); формування фундаментальних ціннісних орієнтацій у дитини (ця функція перекликається з попередньою і має вагомий вплив на життя людини в цілому, особливо у період дитинства та юнацтва, визначає сфери життя, способи вирішення проблем); функція соціального розвитку індивіда (важливі емоційні та психологічні реакції на дитину та її поведінку у складних життєвих ситуаціях, поводження під час адаптації до нових умов життя всіма членами сім'ї) [7].

Таким чином, можемо відзначити, що соціалізуючі функції обов'язково варто враховувати при конфлікті. Адже, якщо він не вирішується, він впливає саме на здатність сім'ї бути первинним інститутом соціалізації для дітей, які в ній навчаються та для самого подружжя. Саме тому, соціальному працівникові при роботі з конфліктною сім'єю варто звертати увагу на виконання цією сім'єю своїх соціалізуючих функцій.

Конфліктна сім'я – це сім'я, в якій існують та постійно виникають такі сфери комунікації між членами сім'ї, де їхній світогляд, набір ціннісних орієнтирів, поглядів, традиції виховання та соціально-психологічні особливості призводять до частих суперечок, конфліктних ситуацій, породжуючи тривалі негативні стани та переживання. Однак шлюб може довго існувати завдяки іншим факторам, які його утримують, також завдяки компромісам, поступкам, пристосуванню одного члена сім'ї до іншого.

Конфліктна сім'я має критерії, за якими ми можемо її визначити: має затяжні конфлікти; присутній фоновий стан напруги у взаємовідносинах; присутня суперечливість вербальної і невербальної комунікації; наявна спотворена або замаскована комунікація між окремими членами сім'ї.

Висновки. Отже, аналіз соціальної характеристики сімейних конфліктів дозволив визначити, що цей вид конфліктів є необхідним етапом побудови сімейних взаємостосунків. Оскільки сімейні конфлікти характеризуються високим рівнем емоційності при їх вирішенні та можуть призвести до негативних наслідків, таких як розлучення, вбачаємо необхідність в організації якісної профілактичної роботи, спрямованої на їх мирне вирішення.

Список використаних джерел

1. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. Київ: МАУП, 2003. 360 с.
2. Гришина Н.В. Психологія конфлікту. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 544 с.
3. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій : К.: МАУП, 2001. 96 с.
4. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник : Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 106-113.
5. Андреева Т.В. Сімейна психологія: навчальна допомога. М., 2010. 244 с.
6. Гуменюк Л.Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.

Науковий керівник: к.п.н. Матвійчук М.М.

Волик А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

«РІВНИЙ – РІВНОМУ» ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Актуальність дослідження. В сучасному світі постраждалих від торгівлі людьми вкрай тяжко виявити адже через низьку поінформованість не всі розуміють, що стали жертвами торгівців «живим товаром». Здебільшого в групі ризику знаходиться учнівська та студентська

молодь. Саме цю цільову групу найчастіше залучають до розповсюдження наркотиків, до участі в військових діях різних країн світу, до трудової праці під загрозою будь-якого покарання та ін. Недостатня профілактична робота, замовчування проблеми у ЗМІ сприяє збільшенню кількості втягнення молоді в ситуацію експлуатації.

Аналіз останніх досліджень. Особливості впровадження принципу «Рівний – рівному» в закладах загальної середньої освіти досліджено в працях Л. І. Гриценко, О. О. Безносюк. Впровадження методу «Рівний - рівному» з формування здорового способу життя розкрито в роботах Н. Сушик, Т. П. Авельцовой, О. В. Безпалько, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван. Підготовку іахівців соціальної сфери до профілактики торгівлі людьми проаналізовано Н. Барановой, Л. Бродської, Г. Ковальчук, Г. Федосовой. Проте, аналіз наукової літератури свідчить, що недостатньо приділено уваги використанню методу «Рівний - рівному» в соціальній профілактиці щодо торгівлі людьми.

Метою дослідження є аналіз методу «Рівний-рівному» в соціальній профілактиці торгівлі людьми..

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в Україні проводиться безліч реформ для покращення рівня життя населення і одна з таких - це реформа децентралізації. Одним із завдань якої є збільшення ролі місцевого самоврядування в соціальному захисті населення кожної окремо взятої територіальної громади.

Одним із головних завдань якої є здійснення соціальної профілактики торгівлі людьми серед молоді. І так як молодь є групою ризику, то першочергово соціальна профілактика повинна бути орієнтована на дану категорію населення. А отже важливо передати достовірну і значущу інформацію про масштаби, основні причини та наслідки торгівлі людьми, групи ризику; нормативно-правову базу з даного явища в неформальній формі спілкування за методом «Рівний – рівному» [2].

Технологію освіти за методом рівний – рівному поділяють на технологію навчання і технологію впровадження.

Технологія навчання орієнтується на підвищення рівня знань, умінь і навичок щодо протидії торгівлі людьми. Курс занять базується на лекціях, бесідах, рольових іграх, ситуаційних вправах тощо. Під час занять молодь не лише опанує інформацію про протидію торгівлі людьми, але й оволодіє інтерактивними технологіями (тренінги, ігри, вистави та ін.)

Даний метод дозволяє ефективніше донести інформацію до своїх однолітків про масштаби і актуальність проблеми торгівлі людьми, оскільки однолітки краще розуміють один одного, використовуючи сленгову мову; рівні у взаєминах; мають подібний внутрішній світ.

Технологія впровадження - це передача знань, поширення інформації про торгівлю людьми в середовищі рівних за віковою ознакою [3].

Під час превентивного навчання бажано задіювати такі форми роботи: бесіди «Люди не товар», «Рабство чи існує воно сьогодні», «Що таке торгівля людьми і чому вона продовжує існувати»; квести «Світ без рабства»; інформаційні повідомлення «Торгівля людьми, що варто знати кожному», дискусії «Моє життя свобода», мозковий штурм, метод кейсів «Чи можна віднести цей випадок до торгівлі людьми? », перегляд відеофільмів з подальшим обговоренням «Станція призначення - життя», «Небезпечна гра», «Правда про торгівлю людьми», виготовлення колажів та плакатів «Туристична подорож за кордон», «Моє безпечне працевлаштування». До організації заходів також важливо долучити психологів, соціальних працівників, працівників поліції.

Проте, метод «Рівний - рівному» має й свої недоліки адже категорія молоді відповідно до Закону України “Про охорону здоров’я” – це особи до 18 років, а згідно до Закону України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” молодь визначена віком від 14 до 35 років.

Якщо розглядати вікову періодизацію то кожен період життя має свої особливості розвитку. Тож при підготовці інструкторів важливо врахувати основи складності підліткового віку та психологічні особливості.

Варто звернути увагу й на те, що молоді люди не мають достатнього досвіду у вирішенні певних питань або й навіть надати повноцінну інформацію “групам ризику”. Тому ефективніше залучити осіб, що постраждали від торгівлі людьми і мають позитивний досвід виходу з даної ситуації.

Отже, фахівці в територіальних громадах повинні проводити соціальну профілактику молоді з використанням методу “Рівний – рівному”, який широко розповсюджений у просвітницькій роботі, сутність якого полягає у наданні та поширенні достовірної інформації шляхом довірливого спілкування серед даної вікової категорії у межах неформальної комунікації.

Список використаних джерел

1. Безносюк О. О. Використання методу «Рівний - рівному» у роботі соціального педагога / О. О. Безносюк. // Вісник Черкаського ун-ту. – 2011. – Вип. 203. – Ч. I. – Серія «Педагогічні науки», – С. 20-23.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: монографія у 2 кн. / І. Д. Бех. – Київ: Либідь, 2003. – Кн. I: Особистісно орієнтований підхід: теоретико - технологічні засади. – 280 с.
3. Оржеховська В. М. Перевентивна педагогіка: навч. посібник / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2007. – 282 с.

Науковий керівник: доктор філософських наук, доцент О. Г. Коломієць

Карауланова К. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Актуальність теми дослідження. В Україні загострюються проблеми людей похилого віку як вразливої категорії населення: спостерігається зниження рівня пенсійного забезпечення у зв'язку з інфляцією, зміни у трудовій діяльності, соціальному статусі, соціально-побутових умовах проживання та ін.

З розвитком соціальної сфери набувають актуальності проблеми підтримки людей похилого віку, пошук нових підходів до надання соціальних послуг цій категорії населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Процеси старіння як міждисциплінарний феномен досліджуються філософами, соціологами, психологами, біологами, медиками.

Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку вивчали І. Зверева, Л. Шайдукова, Л. Тюття, В. Шахрай, Н. Шевчук, Є. Холостова та ін. А. Капською, М. Лукашевичем, Л. Овчаровою, Т. Семигіною та ін. досліджені напрями та завдання соціальної роботи з людьми похилого віку. Н. Басовим, Х. Порсевою, В. Фокінім, Н. Шмельовою та ін. розроблені технології соціальної, соціально-психологічної та соціально-педагогічної допомоги таким людям. Особливості навчання волонтерів для роботи з цією категорією розкриті у працях І. Артеменко.

Проте недостатньо вивченими залишаються форми і методи соціальної роботи з людьми похилого віку.

Мета дослідження: аналіз особливостей форм та методів соціальної роботи з людьми похилого віку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Важливими напрямом реалізації соціальної політики України щодо людей похилого віку є сфера розвитку соціальних послуг. Соціальна робота з людьми похилого віку на сучасному етапі здійснюється з урахуванням положень Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року, яка сприяє створенню умов для здорового старіння й активного довголіття. Стратегія передбачає підтримку людей похилого віку, їх інтеграцію у суспільство, захист їх прав, підвищення якості життя.

Стратегічне завдання соціальної політики та соціальної роботи в Україні стосовно людей похилого віку є не тільки поліпшення матеріального становища, а й створення умов для

самореалізації та активної участі їх у суспільному житті, збільшення тривалості соціальної активності людей похилого віку.

Соціальні послуги людям похилого віку надаються у стаціонарних соціальних закладах або за місцем проживання у закладах та установах денного перебування або територіальних центрах соціального обслуговування, центрах медико-соціальної реабілітації, центрах соціального захисту населення, кризових центрах. З метою оптимізації надання соціальних послуг використовують трьохступінчасту модель їх планування, яка включає оцінку потреб, розподіл та індивідуальний підхід до кожного клієнта [1].

Проте держава сьогодні не в змозі у повному обсязі задовольнити потреби людей похилого віку.

Вивчення проблем та потреб людей похилого віку є підґрунтям пошуку сучасних ефективних форм і методів соціальної роботи з ними. Акцент робиться на особистісні інтереси та прагнення, бажання людей похилого віку реалізовувати свій особистісний та творчий потенціал.

І. В. Мещан [2] об'єднує традиційні методи соціальної роботи з людьми похилого віку у наступні групи:

- 1) методи, спрямовані на матеріальне забезпечення людей похилого віку (пенсії, грошові допомоги);
- 2) методи забезпечення та підтримки матеріального становища людей похилого віку продуктами харчування, медикаментами, паливом, засобами гігієни тощо;
- 3) методи консультивання;
- 4) методи організації культурного дозвілля.

Серед інноваційних напрямів, форм та методів соціальної роботи з людьми похилого віку дослідник виділяє: 1) соціально-психологічне консультивання й тренінг; 2) надання культурно-освітніх послуг («Університет третього віку»); 3) соціальна робота в громаді (створення груп взаємодопомоги на рівні громади) [3].

З метою розвитку здатності адекватного самосприйняття та прийняття інших людей, оптимальної побудови міжособистісних стосунків для людей похилого віку можуть застосовуватись різні види консультивання: сімейне, індивідуальне, професійне. Для розвитку і корекції емоційної, комунікативної сфери, розширення кола спілкування, розвитку навичок вербального спілкування у соціальній роботі з людьми похилого віку використовують соціально-психологічні тренінги.

Інноваційною соціально-педагогічною послугою, яка реалізується центрами соціального обслуговування є "Університет третього віку". Послуга надається згідно з Методичними рекомендаціями щодо організації соціально-педагогічної послуги "Університет третього віку" у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (Наказ Міністерства соціальної політики України від 25.08.2011 N 326).

Серед методів навчання дорослих, які застосовуються в університеті виділені: мозковий штурм, вивчення випадків, дебати/дискусії, індивідуальні вправи, навчання в парах, розповіді історій, розв'язання проблеми, практичне оволодіння навичками, конференція, гра, демонстрація/показ.

Як зазначає Н. Б. Павлишина [4], також ефективними формами соціальної роботи з людьми похилого віку є: служба соціального патронажу самотніх осіб на дому, санаторій на дому, школа безпеки для літніх людей та рекреаційна діяльність.

Широкий спектр інноваційних форм і методів представляє ще один з напрямів соціальної роботи з людьми похилого віку – соціальна робота в громаді, яка спрямована на координацію дій, стимулювання та розвиток ініціатив та здатностей людей похилого віку до самоорганізації у розв'язанні власних проблем та потреб. Враховуючи, що в Україні сьогодні немає громадянських об'єднань людей похилого віку, які б забезпечували їм самим можливість виступати організованою силою та впливати на розробку і реалізацію програм та стратегій, що безпосередньо стосуються їхніх інтересів, цей напрям соціальної роботи з людьми похилого віку є досить актуальним.

Серед методів такої діяльності можна виділити: організація груп самопомоги; використання професійного досвіду та знань людей похилого віку у вигляді консультування, залучення їх до волонтерської діяльності.

Отже, залучення людей похилого віку до волонтерства на користь громаді (допомога літнім людям, сусідам, знайомим учасників проекту, робота з дітьми) дозволяє об'єднувати потенціали різних вікових груп, об'єднує покоління.

Висновки. Ефективними формами та методами соціальної роботи з людьми похилого віку щодо задоволення їх потреб є: соціально-психологічне індивідуальне консультування, тренінг як метод групової роботи; надання культурно-освітніх послуг в «Університеті третього віку»; соціальна робота в громаді (створення груп взаємодопомоги на рівні громади, волонтерська діяльність людей похилого віку).

Список використаних джерел

1. Порсева Х. О. Характеристика основних програм соціально-психологічної допомоги людям похилого віку у вирішенні їх особистісних проблем. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ: Плай, 2003. Вип.8. Ч. 2. С. 91–101.

2. Мещан І. В. Емоційні проблеми людей похилого віку як предмет соціальної роботи: регіональний аспект. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2017. – Вип. 73. – С. 90-99. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2017_73_10.

3. Савельчук І. Б. Інноваційні методи соціальної роботи з людьми похилого віку: специфіка та особливості впровадження. Молодий вчений. 2015. № 2(4). С. 95-98. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(4\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(4)_26).

4. Павлишина Н.Б. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку. Молодий вчений. 2017. № 6. С. 275-279. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_6_64

Науковий керівник: доктор філософських наук, доцент Коломієць О.Г.

Кирилова К.О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ МОЛОДІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Актуальність проблеми. З розвитком комп'ютерних технологій, розширення мережі Інтернет, виникло таке явище як інтернет-залежність. Сьогодні це явище досить поширене в молодіжному середовищі.

Інтернет-залежність – це одна з форм адиктивної поведінки людини, яка не менш небезпечна, ніж наркотична залежність.

Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології, майже 20 років тому доступ до інтернету мав лише 1% українців. На початку 2016 року 52% населення мали вдома інтернет, ще 7% планували приєднатися до мережі у найближчі місяці. При цьому сьогодні для багатьох глобальна мережа частково замінює телефон та телевізор. Серед жителів України віком 18-35 років кількість користувачів глобальної мережі сягнула 91%, що свідчить про загострення проблеми інтернет-залежності.

З появою смартфонів час перебування молоді в інтернеті збільшився, а отже виникає необхідність дослідити рівень поширення інтернет-залежності серед молоді.

Ступень дослідженості. Проблема інтернет-залежності серед молоді почала привертати увагу дослідників на початку ХХІ ст. Нею займалися такі зарубіжні та вітчизняні дослідники як А. Голдберг, А. Хол, М. Шоттон, А. Ваганов, А. Жічкіна, В. Лоскутова, А. Мінаков, А. Ракитов, А. Церковний та ін. Американська психіатр К. Янг виділила види інтернет-залежності та розробила її модель.

Сучасні дослідники зауважують, що глобальна комп'ютеризація приватного життя є хворобою ХХІ ст.

В Україні рівні інтернет-залежності досліджували Т. Больбот, Т. Вакуліч, Т. Карабін, В. Посохова, Л. Юр'єва та ін. Водночас дослідження інтернет-адикції здійснювалося недостатньо, що дає підстави для продовження досліджень цієї проблеми.

Мета дослідження полягає в аналізі причин та рівня інтернет-залежності молоді в м. Черкаси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдання дослідження: оцінити масштаби інтернет-залежності молоді; виявити фактори впливу інтернет-залежності на емоційно-психологічний стан молоді; проаналізувати реакцію респондента на втручання сторонніх чинників під час його перебування в Інтернеті; узагальнити дані опитування.

Нами було проведено опитування методом анонімного онлайн-анкетування (<https://forms.gle/1QckwyeKGvUjV88K6>) з жовтня по листопад 2020 року молоді м. Черкаси віком від 18 до 35 років (100 осіб). Середня тривалість інтерв'ю: 6-7 хв. на особу.

Сьогодні Інтернет присутній в житті кожної людини. Суспільство не тільки звикло до інтернету, який змінив наш світ у багатьох аспектах, але і стало залежним від нього.

Опитування анкетування показало чітку картину причин та рівня інтернет-залежності молоді м. Черкаси.

За результатами дослідження ми дізнались скільки годин респондент проводить в мережі Інтернет кожного дня. Так, 21% опитаних проводять 1-2 години в мережі Інтернет, 45% – 3-4 години, 29% – 5-6 годин. Інші 5% респондентів зазначали, що перебувають в мережі весь робочий день.

Отже, проаналізувавши відповіді на питання скільки респондент перебуває в Інтернеті, ми можемо зробити висновок, що 56% опитаних не мають інтернет-залежності, а інші 34% потрапляють у групу ризику.

На думку І.В. Соколової, основними причинами «зомбування» молоді впливом телебачення, ЗМІ та Інтернету є недосконалість сучасної молодіжної політики та недостатня зайнятість молоді. Наше опитування показало, що 29% респондентів у свій вільний час відвідують гуртки/спортивні секції/курси, 16% відзначили, що не мають вільного часу. 14% опитаних в свій вільний час нічим не зайняті та потрапляють під вплив Інтернету, що може викликати в них Інтернет-адикцію.

Також в ході дослідження було виявлено, що:

1) 11% молоді часто відкладає справи для перегляду інформації в Інтернеті, 23% – для перегляду смс, в наслідок чого молодь розсіяна, не зібрана і не здатна правильно спланувати свій час;

2) 60% опитаних кожен раз проводять більше часу в інтернеті, ніж планували;

3) найбільш популярними соціальними мережами серед молоді виявились: Instagram- 52%, Facebook- 30%, You-Tube-18%;

4) 35% респондентів, перебуваючи в інтернеті, пропускали прийом їжі, 26% – сон, 13% – важливі справи, 10% – свою зупинку під час проїзду у міському транспорті;

5) 33% іноді думають про Інтернет поза мережею, та 10% не можуть заснути через думки про гру/повідомлення у соціальних мережах, що є доказом наявності інтернет-залежності;

6) 35% опитаних грають в ігри на логіку, 12%- в стратегічні (військові) ігри, 53% не грають в ігри. Серед тих, хто обирає ігри: 14% – іноді витрачають кошти на гру, 6% – постійно витрачають кошти на гру.

Більш того, 12% приховують від членів родини час, який вони проводять в соціальних мережах, граючи. Пристрасть до азартних ігор супроводжується зміною поведінки молоді, вони стають більш агресивними, дратівливими, пригніченими поза грою;

7) 41% нервують та злятаються, коли їм не дають закінчити гру/перегляд фільму/смс, 19% – незосереджені, розсіяні, 23% після програшу в грі хочуть якомога швидше повернутися і відігратися;

8) 18% інколи дивляться на ходу у власні гаджети, «врізаючись» в людей, не помічають машин.

Висновок. Інтернет-залежність молоді – це актуальна соціальна проблема. Тому одним з головних завдань фахівців соціальної роботи є профілактика інтернет-залежності в молодіжному середовищі.

Список використаних джерел

1. Шугайло Я. В. Інтернет-залежність та проблема її профілактики. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. Запоріжжя, 2015. №2 (25). С. 17-24.
2. Малеева Н. С. Залежність від соціальних мереж як соціально-психологічний феномен. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечнікова. Психологія. 2015. Т. 20, вип. 3 (37), ч. 1. С. 62–70.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Демиденко Т. М.

Кононенко К. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВАЖКОВИХОВУВАНІСТЬ ТА ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Сучасне суспільство постійно страждає від вчинків правопорушників і злочинців. Ми свідомо розуміємо, що всі діяння людини залежать від вихованості, культурно-моральних цінностей, принципів та поставлених у житті цілей. Цей «моральний фундамент» закладається у кожній особистості ще у молодшому шкільному віці. Саме тому у педагогіці ми все частіше використовуємо терміни, якими позначаємо соціально - дезадаптованих дітей: «важковиховувані», «педагогічно занедбані», «схильні до правопорушень», «соціально занедбані», діти з девіантною поведінкою»

Поняття «важковиховуваність» у педагогіці має таке тлумачення: «свідомий або несвідомий супротив дитини цілеспрямованому педагогічному впливу, викликаний найрізноманітнішими причинами, включаючи педагогічні прорахунки вихователів, батьків, дефекти психічного і соціального розвитку, особливості характеру, інші особистісні характеристики учнів, вихованців, що ускладнюють соціальну адаптацію, засвоєння навчальних предметів та соціальних ролей» [2, с. 178].

У загальному розумінні до важковиховуваних відносяться: «...фізично здорові діти, у поведінці яких спостерігається неорганізованість, недисциплінованість, хуліганство, схильність до правопорушення, опір виховним впливам. Процес виховання є складною взаємодією вихователів та вихованців, яка заснована на взаєморозумінні і позитивних взаєминах. Ослаблення виховного впливу в основному призводить до посилення негативних впливів навколишнього суспільства» [1, с. 18].

Як наслідок, у них знижується рівень вихованості дитини педагогічної занедбаності. Якщо позитивні взаємини в системі "вчитель - вихованці" не відновлюється, педагогічна занедбаність може перерости в соціальну, тобто від непокори педагогові дитина переходить до порушення норм і вимог суспільства. Діти повністю не піддаються вихованню, або піддається лише частково. Як результат таких дітей називають «важковиховуваними».

Це питання було і є завжди актуальним для всіх педагогів. Опрацьовуючи надбання В.О. Сухомлинського бачимо, що до учнів, які відстають у навчанні, постійно порушують дисципліну на уроках та перервах, виявляють негативне ставлення, конфліктують з однолітками та вчителями, роблять негативні вчинки і правопорушення, він вжив поняття "важкий".

Особливості виховання важких дітей в тому, що важко не лише їх виховувати, а важко і самим дітям, бо вони не підготовлені і не пристосовані до життя. А.С. Макаренко підкреслював: «людина погана тільки тому, що знаходиться в поганій соціальній структурі, поганих умовах. Нездорову мотивацію вчинків Антон Семенович пов'язував з чутливістю у сфері стосунків морального характеру» [3, с. 10]. Зовнішнім проявом цієї чутливості є система логічних побудов, яку доросла людина з адекватним моральним досвідом сприймає як нахабство.

Українська система шкільної освіти робить впевнені кроки на покращення умов виховання свідомої особистості, яка матиме можливість повноцінно реалізувати себе у

сучасному суспільстві. Процес соціалізації дитини починається ще з дошкільного віку і початкової школи. Успіх у вихованні психологічно здорової дитини прогнозується там, де побудовані тісні партнерські відносини між педагогами і батьками учня.

Потенціал сьогоденішнього закладу освіти відіграє значиму роль у формуванні безпечної поведінки важковиховуваних дітей. Щоб швидко виявити учнів, які відносять до групи «проблемних», і вчасно надати їм психологічну і соціологічну допомогу, то доцільно розподілити обов'язки між учасниками педагогічного колективу, а саме між класним керівником, соціальним педагогом, психологом, медпрацівником, педагогом організатором, заступником директора з виховної роботи, керівниками гуртків та спортивних секцій. Кожен з них повинен відповідально виконувати свої обов'язки і співпрацювати з колегами.

Педагогічна практика часто показує, що важковиховувані діти можуть віднайти свою природну обдарованість, визначитися з улюбленими видами діяльності і спрямувати на це свою енергію і вільний час, відвідуючи гуртки і секції, і за допомогою нового захоплення змінюватися на краще.

Девіантна поведінка молодших школярів – це тривожний сигнал для вчителів та дорослих. Таку поведінку не можна залишати осторонь, її потрібно контролювати та використовувати різні методи для пояснення дитині – що так себе поводити не можна. Іноді свої потреби вони можуть проявляти в неправомірних вчинках, а також адиктивній поведінці. Основним завданням в початкових класах є: запобігти такому явищу та здійснювати профілактичну діяльність з дітьми молодшого шкільного віку

Готуючи матеріал, доводилося спілкуватися з педагогами-практиками. Класні керівники початкових класів схвально відмітили, що у сучасній новій українській школі обов'язково ведеться журнал спостережень за поведінкою та здоров'ям кожного учня. Якщо трапляються якісь порушення, то на допомогу вирішення проблем терміново долучаються психолог, соціальний педагог або медичний працівник. Саме їх співпраця є запорукою успішного процесу виховання для важковиховуваних дітей. Таким чином, в освітніх закладах менше виникає проблем з вихованням «важких» учнів, якщо всі педагогічні працівники добросовісно виконують свої обов'язки, працюють злагоджено і вчасно проводять профілактичні заходи.

Список використаних джерел

1. Бобрук С. Л. Особливості перевиховання дітей з девіантною поведінкою : проф.-техн., 2002. 34 с.
2. Галузяк В.М., Шахов В.І. Особливості виховання дітей з відхиленнями у поведінці: навч. посіб. Вінниця, 2001. 186 с.
3. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу : підручник. Київ, 1954. 96 с.

Науковий керівник: к. п. н., старший викладач Байдюк Н. В.

Пашковська Л. Г.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Вивчення специфіки та ролі соціальних інститутів гендерної соціалізації у формуванні особистості є доволі важливим та актуальним питанням в рамках вивчення професійного та особистісного самовизначення молоді, у виборі власної поведінки в майбутньому житті, для самореалізації при побудові між статевих відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В.В. Козлов [3] і Н.О. Шухова [3] зазначають, що основою гендерної соціалізації є гендерні стереотипи, що допомагають підтримувати існування гендерних ролей, моделей, мислення і норм прийнятих в культурі. Зміст гендерної соціалізації розгортається через дві взаємозалежні сторони:

1. Засвоєння прийнятих моделей поведінки чоловіків та жінок, норм, цінностей гендерних стереотипів;
2. Вплив суспільства, соціального середовища на індивіда з метою засвоєння ним певних стандартів поведінки, що є соціально прийнятними для людей тієї ж статі [3].

Розвиток гендерної соціалізації зумовлюється та спрямовується різноманітними соціальними і культурними факторами. Групи та окремі люди, які найбільше впливають на формування цінностей і норм молоді, називається інститутом соціалізації. До них відносяться сім'я, школа, ЗМІ, однолітки.

Автори теорії соціального навчання А.Бандура і К. Басі вважають, що статево-рольова поведінка індивіда формується за допомогою негативних та позитивних підкріплень зі сторони батьків. В розвитку статево-рольової поведінки важливу роль відіграють батьки, оскільки дитина буде намагатися їх наслідувати. Рідні і оточуючі показують хлопчикам і дівчаткам своє задоволення їхньою поведінкою, коли вони поводять себе відповідно зразкам традиційної гендерної поведінки, і засудження, коли вони використовують моделі поведінки, властиві протилежній статі.

На погляд Є. Л. Ільїна, старші не скільки задоволені «чоловічою» поведінкою, скільки засуджують «не чоловічу» [2]. Виходячи з цього зазначимо, що процес гендерної соціалізації у дівчаток є менш конфліктним, аніж у хлопчиків. Підлітки намагаються бути прийнятими не лише батьками а й однолітками це пов'язано з бажанням відповідати гендерним стереотипам та нормам закріплених в цьому соціальному інституті. Під час спілкування з однолітками у індивіда розвиваються та закріплюються вимоги, очікування та нормативи поведінки, необхідні чоловіками і жінкам у майбутньому. Дівчатка використовують групу однолітків для того, щоб проявляти в ній свої емоційні міжособистісні відносини, а для хлопчиків група однолітків слугує, як засіб для підтримки спроб в досягненні свободи – припинити дотримуватися правил закріплених в сім'ї і досягнути незалежності.

Також великий вплив на гендерну соціалізацію молоді мають заклади освіти. Гендерна соціалізація в закладах освіти працює таким чином, щоб хлопці та дівчата засвоїли ті гендерні цінності та норми, які відповідають їхній статі. Навчальний заклад прищеплює цінності молодому поколінню, які в подальшому формують гендерну роль індивіда. Дослідження, які були проведені зарубіжними та російськими вченими показали, що засоби масової інформації мають великий вплив на гендерну соціалізацію молоді. Ш.М. Берн каже, що телебачення має унікальну можливість змінювати фундаментальні уявлення про природу соціальної реальності [1]. Наявність гендерних стереотипів, які шкодять вдалому розвитку індивіда, ускладнюють самовизначення молоді в житті, а також закріплюють традиційні уявлення про призначення статей, унеможливають гендерну соціалізацію молоді. Інформація, яка надходить до нас за допомогою засобам масової інформації часто зображують чоловіків та жінок у стереотипних образах: чоловіків показують агресивними, сильними, конфліктними, без-емоційними, статними, егоцентричними, також вони виступають в ролі того хто матеріально забезпечує свою сім'ю, а жінок в свою чергу показують чутливими, ніжними, добросердечними та домогосподарками. Через наявність гендерних стереотипів, які транслують ЗМІ у молоді формується уявлення про те, що роль чоловіка в цьому суспільстві є важливішою в той час, як інформацію про внесок жінки в суспільне життя обмежується і спрямовують модель поведінки, яка мало співвідноситься з лідерством.

Висновки. Велика кількість сучасних дослідників вважають, що гендерна соціалізація особистості не закінчується на ранніх етапах життя, а продовжується протягом всього життя. Гендерна соціалізація набуває різний сенс в залежності від того, які відбувалися культурні та соціальні зміни, а також від того наскільки активний індивід. Уявлення про гендерні ролі та відповідну їм поведінку значною мірою можуть змінюватися в залежності від набуття підлітками та дорослими обох статей досвіду.

Батьки є великим авторитетом для своїх дітей, тому кожне їх слово вони сприймають, як істину. Більшість батьків сприймають свою дитину через призму стереотипних характеристик тієї статі з якою вона народилася, здебільшого на це впливає виховання минулого покоління. Вплив сім'ї дитина переносить і на свою групу однолітків. Наприклад: дитина маючи великий вплив на однолітків може транслювати не толерантне та упереджене ставлення до різних явищ. Також коли індивід спілкується з однолітками у нього розвиваються, а також закріплюються вимоги, очікування і нормативи поведінки, що будуть необхідні чоловікові або

жінці у майбутньому. Життя молоді невід’ємно пов’язане із ЗМІ. Які дуже часто гендерні стереотипи – це заважає вдалому розвитку індивіда, ускладнюють самовизначення молоді в житті, а також закріплюють традиційні уявлення про призначення статей, унеможливають гендерну соціалізацію молоді.

Список використаних джерел

1. Берн Ш. Гендерная психология. (Секреты психологии) Санкт-Петербург: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с. URL: <https://psymania.info/gend/bern/sekreti.php>
2. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. Санкт-Петербург.: Питер, 2003. – 544 с. URL: <https://bookap.info/genpsy/ilyin/>
3. Козлов В.В. Гендерная психология: Учебник для вузов / Владимир Васильевич Козлов, Наталья Александрова Шухова . – Речь. 2010. – 270 с. URL: <http://lib.univd.edu.ua/?controller=service&action=downloadRep&id=120756>
4. Горноста́й П. П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. Основи теорії гендеру : навч. посіб. – Київ: К.І.С., 2004. – С. 132 – 157. URL: <http://gorn.kiev.ua/publ31.htm>
5. Цокур О., Иванова І. Гендерна соціалізація особистості URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/upbring/1660/>

Науковий керівник: к. п. н., викладач Гордєєва Т. Є.

Пашковська У. Г.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ СЕРЕД МОЛОДІ

Постановка проблеми. В культурі кожного народу є визначені уявлення про те яка повинна бути поведінка та які обов’язки притаманні для чоловіків та жінок. Такі уявлення про жінок та чоловіків називають гендерні стереотипи. Гендерні стереотипи є доволі стійкими до змін до яких входять особистісні риси, фізичні характеристики, соціальні та біологічні ролі. Дуже часто вони можуть бути неточними, далекі від реальності та відрізнятися від реальних якостей індивіда. Оскільки, кожна людина з народження отримує відповідний статус, який залежить від статі, то на неї накладаються відповідні очікування щодо поведінки, так звані гендерні ролі[2]. Ці очікування можуть бути не здійсненим для якогось індивіда тому це ризик жити з прагненням відповідати цим «традиційним» ролям чоловіка чи жінки. В наш час коли сучасні жінки та чоловіки не хочуть мовчати про дискомфорт який їм приносить гендерна стереотипізація і починають перечити будь яким формам його прояву наше суспільство закриває на це очі і продовжує диктувати які ми «повинні» бути.

Гендерні ролі та стереотипи переходять від покоління до покоління й до того ж вони не часто підлягають аналізу на перевірку шкоди та психологічному зиску, який вони можуть завдавати молоді. Проблеми, які спричинені гендерними відмінностями, в першу чергу виникають через гендерні стереотипи, а вже потім через гендерну різницю певної особистості. Гендерні стереотипи, які виникали в суспільстві протягом десятків років впливають на чоловіків та жінок, внаслідок чого виникають конфлікти, проблеми в спілкуванні та суперечності[2].

Тому в даний період коли соціальна робота розвивається та розширює свою сферу і має компетентних спеціалістів з різних напрямлень в суспільстві виникає потреба у наданні молоді профілактичних форм роботи задля мінімізації конфліктності в суспільстві та покращення якості життя сучасної молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За визначенням української дослідниці М. Пірен, гендерні стереотипи – це «сприйняття, оцінка людиною статі та поширення на неї характеристик статевої групи шляхом застосування загальних характеристик і щодо чоловіків, і щодо жінок, без достатнього врахування можливих відмінностей між ними» [3].

Дефініцію поняття «стереотип», згодом «соціальний стереотип» (соціокультурний, ідеологічний, етнічний, гендерний) у систему суспільних наук впровадив науковець У. Ліппман, який вважав, що «найбільш тонкі та найбільш поширені механізми впливу, це ті, що

створюють і підтримують репертуар стереотипів. Нам розповідають про світ до того, як ми його бачимо. Ми здобуємо уявлення про більшість речей до того, як безпосередньо знайомимося з ними. І якщо здобута нами освіта не допомагає нам чітко усвідомити наявність цих упереджень, то саме вони керують процесом сприйняття»[1, с. 49]. Я погоджуюсь із думкою науковця і вважаю, що гендерні стереотипи – це уявлення, бачення того, яку роль у суспільстві відіграють чоловіки та жінки, це механізм впливу, який відображається на нашій свідомості, ще до того, як ми з ним безпосередньо зіштовхнемось.

У сучасному світі все частіше і гостріше стоїть питання руйнування гендерних стереотипів оскільки вони з самого дитинства не дозволяють молоді в повній мірі розвиватися і реалізовуватися як особистості через наявність стереотипів з якими вони не погоджуються.

Висновок: На сьогоднішній день стає популярною через свою ефективність форма профілактики та в загалом провідна та сучасна форма роботи з молоддю це тренінгові заняття. Завдяки тренінгу, який несе під собою інформативну частину та має практичну сторону засвоєння наданої інформації завдяки якій, молодь має змогу переоцінити свою необхідність використання гендерних стереотипів у своєму житті. Тренінгове заняття може проводитися від 10 до 16 людей, це забезпечує активну взаємодію всіх учасників тренінгу і більшу користь індивід може винести з нього завдяки змозі ставити запитання до тренера.

Як, ще один варіант профілактичної роботи можна запропонувати гру «Фото-фішка». Завдяки невеликій кількості людей, які приймають участь в грі, а точніше від 2 до 12 осіб, кожен гравець має змогу висловитись. Вона дасть змогу молоді висловити свої почуття при використанні до них гендерних стереотипів, коли вони використовують ці стереотипи, дізнатися що таке гендерні стереотипи. Вона акцентована на підняття питань шляхом розгляду тематичних фото, їх аналізу та обговоренню.

Список використаних джерел

1. Дзюба Н. В. Гендерні електоральні стереотипи: сутність, функції, різновиди. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2017. Вип. 74. С. 47-59. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2017_74_7.
2. Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи. Основи теорії гендеру : навч. посіб. Київ : К.І.С., 2004. С. 156-180. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4808/Oksamytna_Henderni_rol_i.pdf?sequence=1&isAllo wed=y
3. Пірен М.І., Грицяк Н.В., Василевська Т.Е., Іваницька О. М. Гендерні аспекти державної служби. Українська академія держ. Управління при Президентові України; центр досліджень адміністративної реформи; Центр – студія гендерної освіти 2002. С.335

Науковий керівник: к. п. н., викладач Гордєєва Т. Є.

Розсоха А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОБЛЕМИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Актуальність теми дослідження. Обов'язковою умовою становлення громадянського суспільства вважається забезпечення гідного рівня життя для всіх верств населення. Дані демографічного моніторингу говорять про збільшення кількості осіб похилого віку в спільній структурі населення нашої країни. Сьогодні кожен 5-ий мешканець України досяг 60-річного віку. Унаслідок погіршення самопочуття, зниження рівня матеріального становища, самотності та інших соціальних проблем люди похилого віку потребують підтримки з боку держави. В умовах інформаційного суспільства люди похилого віку відчують себе незатребуваними, непотрібними, відчуженими від суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку дослідили у своїх працях: Є. Холостова, Т. Семигіна, М. Лукашевич та ін. Н. Клименюк проаналізувала ставлення до людей похилого віку в різних культурних традиціях. Життєдіяльність людей похилого віку в Україні вивчали Т. Голубенко і

М. Житницька. Соціально- психологічні особливості старіння розглядали А. Лідерс, О. Краснова, Т. Журавльова та ін.

Мета дослідження: аналіз соціальних проблем людей похилого віку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З метою визначення основних соціальних проблем людей похилого віку було проведено дослідження з допомогою авторської анкети. Опитано 60 осіб похилого віку, з них: 38 – жінок, 22 – чоловіки. Більшість респондентів проживає у сільській місцевості – 88,3% (53 особи). 18,3% (11 осіб) громадян похилого віку проживають у багатоповерхових будівлях, 81,7% (49 осіб) проживають в приватних будинках.

Майже 90 % опитаних мають дітей та всі мають близьких родичів.

Абсолютна більшість опитаних за статусом – це пенсіонери, що не працюють – 58,3% (35 осіб), 33,3% (20 осіб) в свій час працювали. Мають статус пенсіонерів, проте продовжують працювати ще 8,3% (5 осіб) (рис.1).

Як показало опитування, більшість пенсіонерів працюють тому, що їм не вистачає коштів – 30% (18 осіб), 13,3% (8 осіб) – продовжують працювати, тому що робота приносить їм задоволення.

Результати анкетування свідчать, що більшість респондентів з сільської місцевості мають земельну ділянку – 85% (51 особа), 15 % громадян її не мають (9 осіб). Земельну ділянку пенсіонерам допомагають обробляти діти, сусіди або родичі – 65,4% (34 особи), 23,1% обробляють самі (12 осіб) і 11,5% (6 осіб) наймають для цього людей.

Досліджувались стосунки людей похилого віку з родичами: дітьми та онуками. Результати показали, що 51,7% (31 особа) мають свою сім'ю та проживають зі своїм чоловіком або дружиною, 28,3%(17 осіб) самотні, 13,3% (8 осіб) проживають з дітьми, а ще 6,7% (4 осіб) проживають разом зі своїми онуками (рис.2).

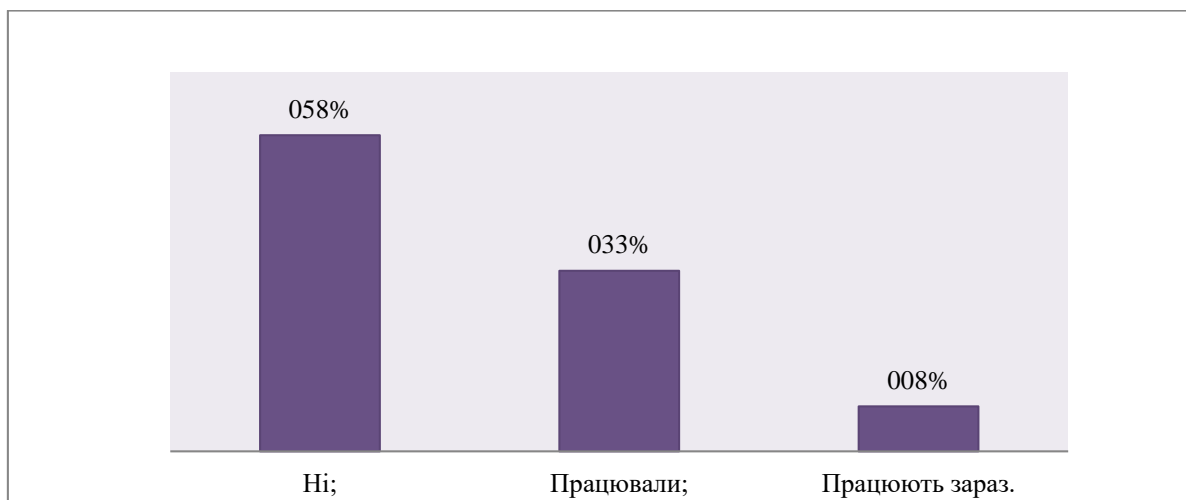


Рис. 1. Праця пенсіонерів після виходу на пенсію

Щодо стосунків пенсіонерів з дітьми, більшість відповіли, що мають хороші стосунки як з дітьми так із онуками, діти деяких респондентів проживають на великій відстані від них і вони підтримують родинні зв'язки.

Як зазначили більшість опитаних – 70,5% (38 осіб), у них не виникало конфліктів з близькими людьми, малі непорозуміння вони не брали до уваги. Окремі конфлікти виникали у 28% (15 осіб) опитаних. У 2% респондентів погані взаємовідносини з рідними. Отже, з усвідомленням старості своїх батьків, діти починають їх цінити якомога сильніше, допомагають, проводять з ними більше часу по можливості та мають хороші взаємини.

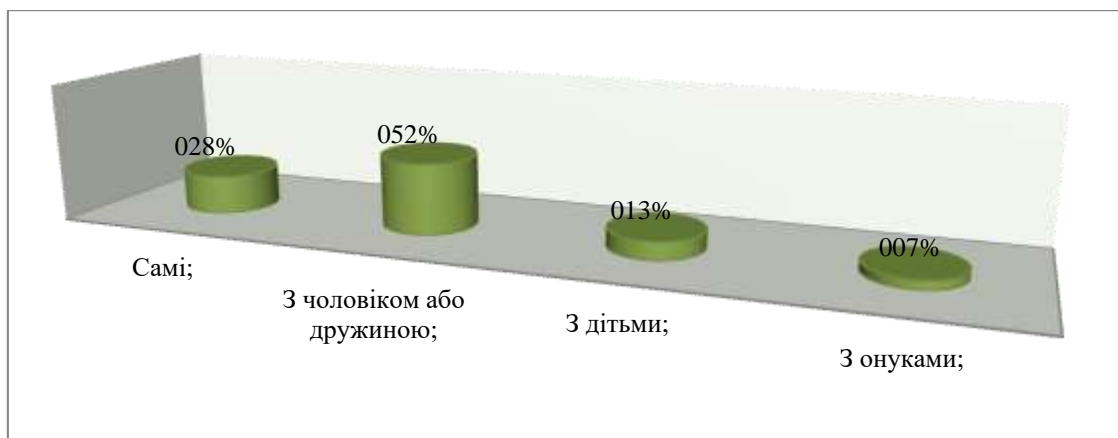


Рис.2. Склад сім'ї людей похилого віку

Майже половина респондентів фінансово підтримують своїх дітей та онуків – 45,5% (25 осіб), завжди підтримують – 49% (27 осіб), і не підтримують лише 6% в силу свого матеріального становища та взаємовідносин з дітьми. Разом з тим, заощаджують кошти 40% (24 особи) респондентів, 42% (25 осіб) опитаних не завжди можуть заощаджувати кошти, і зовсім не можуть собі цього дозволити 18,3% (11 осіб).

Дозволити собі поїздку в санаторій, похід в кіно, на виставку не можуть 65% опитаних (39 осіб), частково можуть дозволити 31,7% (19 осіб), і лише 3,3% можуть собі це дозволити постійно.

24% опитаних (14 осіб) мають кошти на лікування, 70% (42 осіб) інколи вистачає коштів на лікування; зовсім не вистачає – 6,7%.

Люди у віці можуть потребувати сторонньої допомоги в приготуванні їжі, пересуванні і тому подібне. За результатами опитування – 45% (27 осіб) не потребують сторонньої допомоги, у 41,7% (25 осіб) громадян необхідність у цьому залежить від їхнього стану здоров'я, ще 13,3% (8 осіб) потрібна така допомога.

Висновки. Як показали відповіді респондентів, найбільш значимими соціальними проблемами люди похилого віку вважають підвищення цін на продукти харчування, комунальні послуги та доступність лікування. Тоді як проблема відчуття самотності виявилась менш значимою. Таким чином, найгострішими проблемами більшості людей поважного віку в Україні сьогодні є задоволення основних життєвих потреб життя – харчування та підтримання власного здоров'я.

Всі опитані, які проживають в місті, працювали після виходу на пенсію та продовжують працювати. Відчувають самотність не часто, беруть участь у діяльності клубів за інтересами, часто користуються Інтернетом, люблять займатись домашніми справами. Люди, які мають погіршене здоров'я та проживають в місті, відвідують територіальні центри надання соціальних послуг. Люди похилого віку, які проживають в сільській місцевості, мають своє господарство, спілкуються з друзями і сусідами, переглядають новини.

Часто відчувають самотність люди старші 75 років, більшість з них проживають самі, деякі недавно стали вдівцями. Вони часто стають жертвами шахраїв, вони не вміють користуватись Інтернетом, не мають улюблених занять. Вони менш активні, в цілому у них виникає дефіцит активних відносин.

Ці зміни в житті людей похилого віку вимагають переосмислення ними життєвих цінностей, ставлення до себе і до навколишнього середовища, пошуку нових шляхів реалізації активності, пристосування до реалій життя.

У людей похилого віку неминує виникає ціла низка проблем, пов'язаних не тільки зі зміною величини доходів, але і зі зниканням до нового соціального статусу. Люди похилого віку як вікова категорія, мають свої специфічні особливості, потребують соціальної допомоги і підтримки.

Список використаних джерел

1. Новікова Ж. М. Особливості соціального становища людей похилого віку: теоретичне дослідження. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2011. Вип. 26. С. 65-75. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2011_26_9.
2. Мещан І. В. Емоційні проблеми людей похилого віку як предмет соціальної роботи: регіональний аспект. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. - 2017. - Вип. 73. - С. 90-99. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2017_73_10.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Демиденко Т.М.

Соколенко А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Соціальна робота з підлітками займає пріоритетне місце в системі соціально-правового захисту дитинства, так як підлітковий вік відрізняється своєю складністю (період переходу особи між дитинством та дорослістю), вразливістю, суперечністю та емоційністю. Самовираження та самоствердження підлітків нерідко супроводжується проявом агресії по відношенню до інших дітей — булінгом. Однією з головних причин цькування за якісними ознаками є не усвідомлення відмінностей кожного, противага цінностей та моральних переконань учасників колективу, пошуки своїх сильних сторін, того, в чому вони будуть кращими за когось. Добре, коли такі пошуки завершуються позитивно, проте є випадки, коли успіх чи прояв унікальних особливостей одного учня викликають заздрощі в іншого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так проблему насильства та його попередження у здобувачів загальної середньої освіти розкрито в роботах Маланцевої О. (2007), Петросянц В. (2007), Савельєвої Ю. (2009), Корміло О. (2015) та інших.

Форми соціальної профілактики булінгу є предметом дослідження Барліт О. (2012), Спіріної Т. (2019), Корчової Г. (2019). Соціально-психологічні особливості учасників булінгу проаналізовано в працях Петросянц В. (2011), Погорелової Е., Арькової Н., Макс'ом К. (2020).

Мета дослідження — проаналізувати форми соціальної роботи з попередження булінгу.

Виклад основного матеріалу.

Для попередження подібних ситуацій нами було проведено онлайн-анкетування «Що таке булінг та як його уникнути» для аналізу рівня обізнаності учнів. Результати дослідження свідчать про необхідність застосування форм соціальної роботи з попередження булінгу в закладі загальної середньої освіти. Формою соціальної роботи є шляхи організації взаємодії суб'єкта (соціального працівника) та об'єкта (отримувача соціальних послуг, клієнта) соціальної роботи, які спрямовані створити належні умови для їх позитивної роботи та вирішення питань, надання допомоги, відповідно до поставлених завдань. Формою соціальної роботи з попередження булінгу є способи організації взаємодії соціального працівника та учнів, які спрямовані створити належні умови для їх позитивної роботи та вирішення питань, надання допомоги, щодо попередження булінгу в закладі загальної середньої освіти. Незважаючи на нове законодавство та введення штрафів в разі здійснення насильства, рівень булінгу в закладі загальної середньої освіти знаходиться на високому рівні і, особливо у більшій мірі, проявляється у підлітковому середовищі.

Щоб знизити рівень булінгу, необхідне провадження різних форм соціальної роботи, а саме:

- 1) індивідуальну (полягає у роботі з учнями, з потенційними жертвою, переслідувачем та спостерігачем окремо, що знизить ризики для конкретної дитини стати учасником булінгу). Можна віднести тематичні бесіди, консультацію підлітків на теми толерантного ставлення до інших учнів, боротьби з агресією та розвиток навичок будування комунікації.

У випадку проявів нетолерантного ставлення у класі соціальному педагогу варто провести індивідуальну роботу з учнем (потенційною жертвою) з підняття самооцінки. Пропонуємо проводити роботу за трьома паралельними напрямками:

1. Впливати на особистість через роз'яснювальну роботу. Її мета — пояснити підлітку його особливості організму, прийняття своїх відмінностей (кольору волосся, зросту, індивідуальних процесів тощо). Підлітки мають активно займатися удосконаленням своїх вмінь, йдеться про долучення дитини до освоєння нових навичок, пошуку хобі для усвідомлення своїх сильних сторін як засіб внутрішньо – психологічного удосконалення.

2. Комунікація, соціальні ролі — має бути безперервне спілкування з однолітками, щоб уникнути ізоляваності. Така робота передбачає створення сприятливого середовища для дитини, в якому вона буде спроможна налагодити контакти зі своїми однолітками (включення її до гуртків, секцій, літніх таборів). Саме так можна розвивати у дитини культуру спілкування — для того, щоб вона могла налагодити контакти.

3. Формування у підлітка навичок командної активності — може відбуватися через залучення дитини до командних ігор, важливих заходів у класі (інтелектуальні, спортивні, конкурси).

2) групову (характеризується проведенням позакласних заходів, передбачає включення учнів у активність групи). Важливою груповою формою є створення толерантності у групі, яка не дасть розвиватися булінгу чи насильницькій поведінці. До них належать спільне відвідування лекцій «Будування толерантної групи», проходження консультативних бесід та тренінгів на згуртування колективу, розвиток навичок толерантної комунікації, тематичні дискусії та групи взаємодопомоги.

Групова робота має на меті зменшення застосування насилля дітьми в учнівському колективі. Цей підхід передбачає активне включення у діяльність групи — але як медіатора — дорослого. Йдеться про вчителів, психологів чи інших спеціалістів.

Групова форма роботи містить:

1. Позашкільні заняття з класом (проведення змагань, походи). Саме так можливо створити нові правила в групі, розвивати колективу етику, установити цінності класу.

2. Роз'яснення класу (групі) поняття булінгу як явища. Ця складова важлива, оскільки для багатьох дітей психологічний терор проти однокласників може розглядатись як жарт. Тому важливо проводити тренінги, вебінари, де учні зможуть практично вивчати явище булінгу, таким чином зблизитися з однокласниками.

Впровадження індивідуальних та групових форм робіт необхідно проводити ненав'язливо у спокійній атмосфері, щоб учні не відчували тиску чи примусу педагога, тоді їм буде простіше виражати свої думки

3) масову (реалізація антибулінгової програми на рівні міста/держави, які можуть передбачати загальні шкільні форми роботи). Найчастіше це випуск тематичних газет, плакатів, поширення соціальної реклами, показ відеофільмів та презентацій, проведення тематичних зборів, ярмарків у школах міста.

Висновки. Впровадження запропонованих форм із попередження булінгу серед підлітків у закладі загальної середньої освіти допоможе припинити поведінку учнів, яка може перерости в булінг або дії, які будуть порушувати особистий простір/рамки людини. Використання наведених форм зумовить розвиток мирного вирішення конфліктів, а також будувати толерантних стосунків у колективі, навичок ненасильницької комунікації та проявів емпатії до учасників групи.

Список використаних джерел

1. Алексєнко Т.Ф. Явища мобінгу та булінгу в стосунках групи і особистості: навч. посіб. Київ: Шлях освіти, 2012. 248 с.

2. Барліт О. О., Барліт А. Ю. Шкільний булінг у сучасному освітньому середовищі. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Бердянськ, 2015. №1. С. 6-10.

3. Корабльова О. О. Сутність і зміст мобінгу як соціально-педагогічної проблеми. Соціальна педагогіка: теорія та практика: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл]. Київ: Шлях освіти, 2012. С. 54 –61.

4. Плашовецький О. А. Поняття віку особи та його диференціація в кримінальному праві. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Львів, 2013. № 5. С. 389-392.

5. Погорелова Е. И., Арькова И. В., Голубовская А. С. Психологические особенности подростков, включенных в ситуацию кибербуллинга: монография/ за ред. Е. И. Погореловой. Ставрополь: Северо-Кавказский психологический вестник, 2016. 614 с.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу: Закон України від 18.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 15.10.2020)

Науковий керівник: доктор філософських наук, Коломієць О. Г.

Ткаченко А. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТА

Вступ. Мотивація відіграє важливу роль у житті студента. Мотивація навчальної та професійної діяльності студентів є важливим чинником на всіх етапах підготовки сучасних фахівців[2]. У масовому спорті, фізичній культурі в основі мотивації лежить прагнення до фізичних рухів та рухової активності[3].

Учасники та методика дослідження. Досліджувалась мотивація студентки І курсу, що навчається за спеціальністю “Ортопедагогіка”. Використано опитувальник Т. Елерса з українським перекладом [1]. Дослідження проводилися у грудні 2020 року.

Результати дослідження. У результаті тестування мотивації досягнення успіху виявлено, що студентка набрала 21 бал, що вказувало на занадто високий рівень. У результаті тестування мотивації уникнення невдач виявлено, що студентка набрала 25 балів, що вказувало на занадто високий рівень.

Висновки. Отже, проведені дослідження показують, що у студентів, в яких виявлено занадто високий рівень мотивації, мають хороші успішності в спорті. Мотивація зазвичай сприяє становленню особистості в суспільстві. Тому людям з занадто високим рівнем буде легше всіх поставити себе в суспільстві та мати хороші результати в спорті.

Список використаних джерел

1. Опитувальники Т. Елерса. URL: https://stud.com.ua/17007/menedzhment/metodika_dagnostiki_osobistosti_motivatsiyu_ustihu_elersa (дата звернення 05.12.2020).

2. Староста В. І., Попадич О. О. Мотивація навчальної діяльності студентів-першокурсників у процесі їх адаптації в умовах класичного університету. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Педагогіка. Соціальна робота”. 2019. № 2 (45). С. 173.

3. Хуртенко О. В., Бортун Б. О. Структурні особливості формування мотивації до занять спортом у студентів. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 2, Т. 1. С. 120.

Федоренко Д. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ КОНФЛІКТІВ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Розбудова мирного освітнього простору є важливою умовою становлення особистості здобувача освіти. Сучасна соціокультурна ситуація дозволяє відзначити зміну в усвідомленні самого поняття «конфлікт» та шляхів його вирішення. Зважаючи на цю ситуацію надзвичайно актуальною є проблема пошуку нових підходів до профілактики конфліктів в аспекті реформування закладів фахової передвищої освіти. Зазначені заклади освіти мають сприяти всебічному розвитку особистості, забезпечуючи безпечні умови навчання молоді, проте високий рівень конфліктності негативно впливає на цей процес.

Аналіз останніх джерел. Проблему структури, причин та шляхів вирішення конфліктів вивчали І. Ворожейкін, А. Кібанов, Д. Захаров, С. Ємельянов, Б. Хасан та К. Мор. Специфіку конфліктів в закладах освіти вивчали А. Анцупов та Е. Лукманов. Особливості старшого підліткового віку стали предметом дослідження Г. Мільчевської.

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку конфліктів в закладах фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конфлікти є невід’ємною частиною людських відносин і тому їх наявність здійснює великий вплив на якість цих відносин. Якщо раніше у ситуації вирішення конфлікту в переважній більшості перемогу здобула сильніша (за фізичною силою, статусом та ін.), то зараз ми спостерігаємо трансформацію підходів щодо їх врегулювання. Перевагу набувають підходи з урахуванням інтересів сторін, які передбачають відновлення та збереження стосунків між сторонами конфлікту у постконфліктний період. Зазначене зумовлює потребу у профліактиці конфліктів, особливо в закладах фахової передвищої освіти.

«Великий психологічний словник» визначає конфлікт як «зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною позицій в міжособистісних стосунках індивідів чи груп, що супроводжується негативними емоційними переживаннями» [4, с.152]. С. Ємельянов в центр конфлікту ставить різні мотиви та наявне у зв’язку з цим протиборство [6, с. 115]. Б. Хасан зазначає, що конфлікт це зіткнення протилежних поглядів та інтересів, яке виникає навіть серед учасників, які працюють задля досягнення спільної мети [3, с. 198]. Така позиція дослідника є цінною для нашого дослідження, оскільки конфлікти в закладах професійної (професійно-технічної) освіти достатньо часто виникають в здобувачів освіти, об’єднаних спільною діяльністю.

Важливою ознакою, яка впливає на підходи до вирішення конфлікту, є вікові та соціальні характеристики його учасників. Задля кращого розуміння конфліктів в закладах професійної (професійно-технічної) освіти вважаємо за потрібне розглянути особливості перебігу конфліктів у старших підлітків. Враховуючи специфіку нашого дослідження, ми спираємось на думку Г. Мільчевської, яка визначає межі старшого підліткового віку як 15 – 17 років [8, с. 31].

Зазначимо, що конфліктність цієї вікової групи зумовлена наявним внутрішнім конфліктом спричиненим переоцінкою цінностей, бажанням самовиразитися в групі ровесників, незадоволеністю потреб, а також прагненням увійти в світ дорослих паралельно з відстороненням від батьківської опіки, недостатня сформованість соціальних навичок взаємодії з оточуючими, низький рівень комунікативної компетентності, зміна соціальних ролей [3]. Враховуючи думку, що в підлітковому віці заклад освіти мають значний вплив на формування особистості, Є. Лукманов підкреслює, що переважний відсоток конфліктів підлітків стаються саме з їхніми однолітками [7].

Серед причин конфліктів між однолітками в закладах фахової передвищої освіти можемо віднести наступні: боротьба за статус в колективі, протистояння між відмінниками та неуспішними учнями, привернення уваги з боку педагогів, організаційна структура самого закладу освіти [1].

Особливостями конфліктів між ровесниками в закладах п фахової передвищої освіти можна вважати прояви агресії, що може призводити до цькування однолітків, образ та проявів насильства. Примітно, що такі ситуації супроводжуються негативними емоціями (гнів, страх, помста, ворожість), що, на нашу думку, актуалізує потребу формування навичок управління емоціями в процесі мирного врегулювання конфліктів в закладах професійної освіти. Також однією з особливостей перебігу конфліктів між учнями є довготривалий процес його розгортання, який частіше за все приховують від дорослих. В цій ситуації, вирішенням конфліктів мають займатися самі учні, в яких потрібно формувати навички ненасильницької комунікації та мирного вирішення конфліктів.

Профілактика конфліктів розпочинається з аналізу переважаючих стилів його вирішення, під яким розуміємо спосіб відстоювання власних інтересів, дії для досягнення поставлених цілей а також манеру спілкування [5, с. 131].

К. Томас і Р. Кілмен запропонували власну типологію стилів поведінки в конфлікті, в основі якої як інтереси сторін так і тактика їх поведінки: конфронтація (прагнення відстояти власні інтереси, без врахуванні інтересів іншої сторони); ухилення (прагнення вийти з конфлікту за будь-яку ціну); співпраця (колективний пошук рішень, які задовольняють всі сторони конфлікту); компроміс (готовність до взаємних поступок); пристосування (прагнення пом'якшити конфлікт, зберегти стосунки, готовність поступатись власними інтересами) [10].

Варто зазначити, що в закладах фахової передвищої освіти дуже рідко зустрічається такий стиль вирішення конфліктів як конфронтація, оскільки він передбачає відкриті, агресивні дії по відношенню до іншого. Такі відкриті і затяжні конфлікти негативно позначаються на всіх учасниках освітнього процесу. Шукати компроміс в ситуації вдається лише на рівні «учень-учень». Проте найбільш розповсюдженими стилями поведінки в конфлікті в закладі освіти є ухилення та пристосування. Вони дозволяють робити конфлікт прихованим, який може протікати роками і так не досягти своєї кульмінації. При цьому сторони конфлікту все ж будуть витрачати на нього свої ресурси.

Важливо зазначити, що так само рідко ми можемо спостерігати співпрацю. Причинами цього можуть бути: відсутність культури мирного вирішення конфліктів, відсутність доступності до послуги медіації у закладі освіти, низький рівень конфліктологічної компетентності учасників освітнього процесу. Тому в свідомості учнів пошук взаємовигідного варіанту вирішення виглядає як міф.

Відзначаємо, що поширеність саме ухилення та пристосування як стилів вирішення конфліктів говорить про те, що в закладах професійної (професійно-технічної) освіти конфлікти сприймаються як загрози, перешкоди, негативні емоції. Це все дозволяє говорити про деструктивний шлях вирішення конфлікту, що аж ніяк не сприяє формуванню культури мирного їх вирішення.

Х. Бесемер [2] говорить, що розбіжності між людьми перетворюються на конфлікт, де людина починає сприймати іншу людину як проблему. Проте формування культури мирного вирішення конфліктів передбачає орієнтацію на конструктивний підхід до його вирішення. В рамках якого сторони конфлікту спільно генерують шляхи вирішення проблеми, усвідомлюючи що на кожна зі сторін несе відповідальність за ситуацію, що склалась.

Зазначимо, що для переходу до конструктивного врегулювання конфліктів заклад освіти має працювати над формуванням «мирної культури» закладу освіти, яка спрямована на відновлення стосунків конфліктуючих сторін [9, с.62]. В такому випадку конфлікти не замовчують, а вчасно вирішуються. Це сприяє збереженню відносин між учасникам конфлікту, які далі продовжують спільну діяльність (навчаються, працюють та ін.).

Висновки. Отже, враховуючи основні особливості конфліктів в закладах фахової передвищої освіти, учасникам освітнього процесу потрібно більше уваги приділяти формуванню навичок стратегії вирішення конфліктів шляхом співробітництва, тобто конструктивним шляхом. Проте, для того щоб ефективно провадити зазначені інструменти, варто на інституційному рівні організувати систематичну діяльність профілактики такого явища.

Список використаних джерел

1. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект / За ред К.Б.Левченко. Київ: ФОП Стеценко В.В., 2016. 192 с.
2. Бесемер Х. Медіація. Посредничество в конфликтах [пер с нем. Н.В.Маловой]. Калуга, 2004. 176 с.
3. Білик Н. Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками: дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені Н.П.Драгоманова, 2017 Київ. 285 с.
4. Большой психологический словарь / Под ред. Б. Мещерякова, В. Зинченко. Москва: Прайм- Еврознак, 2003. 672 с.
5. Ворожейкин И., Кибанов А., Захаров Д. Конфликтология. Москва: ИНФРА, 2004. 240 с.
6. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии. Санкт Петербург, 2009. 384 с.

7. Лукманов Е. Психология школьного конфликта. *Справочник заместителя директора школы*. №5. 2008. С. 61-67. 9
8. Мільчевська Г. Соціально-психологічні особливості старшого підліткового віку. *Теоретические и практические научные инновации* URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf_13/doklad_13_3_3_07.pdf (дата звернення: 17.03.2020). 10
9. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект / За ред К.Б.Левченко. Київ: ФОП Стеценко В.В., 2016. 192 с. 11
10. Moore Ch. The mediation Process. Practical Strategies for Resolving Conflict. 3rd ed. Wiley, 2003. 624 p. 14

Науковий керівник: к. п. н. Матвійчук М. М.

Чернявська С. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КІБЕРГРУМІНГ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Актуальність дослідження. Сучасні діти є активними користувачами Інтернет-мережі. На сьогоднішній день велику роль в їхньому житті відіграє віртуальне спілкування, особливо зважаючи на пандемію COVID-19. Весь процес навчання і дозвілля в більшій мірі відбувається в «онлайн» форматі, відповідно можливості для офлайн комунікації значно зменшились. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) відкрив значні можливості для користувачів, проте негативним наслідком такого прогресу стало виникнення нових ризиків в Інтернет-просторі, які становлять загрозу процесу соціалізації, особливо в підлітковому віці. Однією із таких сучасних небезпек кібергрумінг серед підлітків.

Аналіз останніх джерел. Проблему кібергрумінгу досліджували Berson I., Craven S., Brown S., & Gilchrist E., Junger M. Wachs S., Karsten D., Дьякова А., Касілова А. та Кликова П., Мойса Б., Найдъонова Л., Пантеева Н. та Кабенгеле Г., Фадеева М.. Вікові характеристики та специфіку соціалізації підлітків в сільській місцевості вивчали Лопухівська А., Михайлюк О., Мудрик А., Оранюк Б., Хващевська О..

Мета статті: визначити особливості проблеми кібергрумінгу серед підлітків, які проживають у сільській місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «кібергрумінг» у вітчизняній літературі ще мало досліджено, тому при його визначенні ми будемо аналізувати праці закордонних вчених. Закордоном проблема кібергрумінгу вивчається в аспекті дослідження шляхів сексуального насильства.

Дослідники S.Craven, S.Brown, E. Gilchrist трактують поняття «кібергрумінг» як процес підготовки дитини до жорстокого поводження з нею, що включає налагодження контакту, формування довірливих стосунків з дитиною та збереження таємниці спілкування [2, с. 297]. На нашу думку, саме така послідовність взаємодії кривдника та жертви дозволяє сформувати в дитини відчуття провини за наслідки кібергрумінгу. Досліджуючи проблему кібербулінгу, О. Зинцова підкреслює, що такі дії набувають популярності саме через дистанційний прояв агресії, оскільки агресор не бачить як жертва реагує на його вчинки, а отже у нього відсутнє почуття провини. До того ж дослідниця наголошує, що саме анонімність породжує впевненість в безкарності [8].

Ознаками кібергрумінгу можна вважати: використання певних форм маніпуляцій (підкуп, гроші, подарунки, компліменти, сексуалізовані ігри, тиск, шантаж, погрози), цілодобова доступність підлітків та систематичність контактів, комунікація через ІКТ, наявність сексуального підтексту, дисбаланс сил, умисне завдання шкоди [1;5;7]

Перехід на дистанційне навчання, соціальна ізоляція та карантинні обмеження зумовили ще більший вплив наявних причин, які сприяють кібергрумінгу: доступність (будь-хто може надіслати своє фото чи відео, якщо він має телефон з камерою та доступ до Інтернету); відсутність підтримки офлайн (через брак комунікацій і довірливих стосунків в реальному

житті діти намагаються знайти підтримку і розуміння в Інтернеті); необізнаність (надсилаючи інтимні фото користувачі навіть не здогадуються, що людина по ту сторону екрану може зловживати її довірою); анонімність (це вселяє думки про безневинність, безкарність); ілюзія іншого життя будь-хто може підмінити свою ідентичність); не прив'язаність до місця знаходження (досить лише телефону й Інтернету, аби знайти собі «друга») [3].

Сруктура учасників кібергрумінгу частково схожа на кібербулінг (наявність жертви, агресора та спостерігачів). В цій ситуації грумер (агресор) - особа чи група осіб, які вчиняють дії сексуального характеру відносно неповнолітніх. Грумерами найчастіше бувають гетеросексуальні чоловіки які шукають саме дівчат. Також слід виділити стратегії, які використовує грумер: стратегія компліментів; стратегія наставника; стратегія спільного досвіду [5].

Жертвою кібергрумінгу є неповнолітня особа, яка вступає у віртуальні стосунки. Складність такої ситуації полягає в тому, що неповнолітні не можуть вчасно ідентифікувати ризики. Як правило, це діти, які демонструють вразливу поведінку в мережі або знаходяться під меншим контролем батьків. Слід констатувати, що дівчата-підлітки більш здатні до залучення до кібергрумінгу, через більш раннє дозрівання, легкість до встановлення контакту з незнайомцями та більш активні онлайн, багато викладають конфіденційної інформації [8]. Проте в кібергрумінгу відсутні мовчазні спостерігачі, оскільки грумер робить все, щоб його стосунки з неповнолітніми були секретними.

Слід підкреслити, що найчастіше жертвами кібергрумінгу стають саме підлітки, тому далі є потреба проаналізувати характеристики підліткового віку. Визначаючи межі підліткового віку, ми орієнтуємось на вік від 11 до 16 років.

Взагалі психічний розвиток підлітків можна охарактеризувати тим, що майже весь період супроводжується кризою. Насамперед це руйнування старої структури особистості, внутрішнього світу, системи переживань дитини, які були сформовані до цього віку. У поведінці підлітка з'являється пряме відображення статевого дозрівання. Важливим фактором ризику бути втягнутим в кібергрумінг слід вважати наступне: в період з 11-12 років у дітей виникає бажання тілесної близькості та зароджуватись еротичні фантазії. У підлітків починає з'являтися бажання обговорювати сексуальні теми, вони починають публікувати власні еротичні фото в мережу, де часто ведуть сторінки, як особистий щоденник у якому діляться усіма проблемами, переживаннями, що і приваблює грумера [4].

Період статевого дозрівання провокує підлітків на сексуальні експерименти. Підлітки можуть надсилати одне одному свої інтимні фото/відео (секстинг), тому що «інші роблять так само» або тому, що це сприймається як безпечний жарг. Окрім того, за їхньою уявою, це один із способів виявлення довіри в романтичних стосунках чи прояв флірту, бажання подобатися, викликати захоплення. Однак є й інші випадки, коли підлітків змушують робити та надсилати такі світлини [7].

До факторів ризику підлітків, які можуть призвести до кібергрумінгу можна віднести: низьку самооцінку; почуття самотності; аутоагресивну та девіантну поведінку, сімейні негаразди, надмірну відвертість в мережі, відсутність хороших стосунків з друзями, соціальну ізоляцію, досвід жертви булінгу [5;6].

Аналізуючи процес соціалізації підлітків важливо зазначити, що визначальним фактором виступає саме тип поселення, в якому проживає дитина. Оскільки він напряду впливає на стосунки з батьками, якість освіти, дозвілля та ін. У нашій роботі ми зосередилися саме на підлітках із сільської місцевості, оскільки процес їхньої соціалізації має ряд ризиків, які зумовлюють потрапляння в ситуацію кібергрумінгу.

А. Мудрик відніс сільський тип поселення до мезофакторів соціалізації особистості. Серед особливостей соціалізації в селі слід визначити наступні: незначна кількість населення (зокрема дітей та молоді), відсутність якісного дозвілля, перевага аграрної трудової діяльності, розміреність життя, більша «закритість» сім'ї, перевага застарілим методам виховання, обмеженість кола спілкування [9]. Таким чином підлітки перебувають під постійним соціальним контролем та тиском застарілих уявлень про світ, тому часто надають

перевагу онлайн комунікації, де ніхто не слідкує за їхньою поведінкою, оскільки дорослі мало знайомі з сучасними медіа.

Ще одним ризиком стати жертвою кібергрумінгу у підлітків із сільської місцевості є абсолютна відсутність анонімності в селі. Тому анонімність в мережі надає їм більшу свободу дій та провокує реалізувати ті поведінкові моделі, які засуджуються сільською громадою.

Висновки. Отже, саме підлітки з сільської місцевості мають більший ризик потрапляння в ситуацію кібергрумінгу, оскільки процес їхньої соціалізації має ряд особливостей, які негативно впливають на становлення їхньої особистості.

Список використаних джерел

1. Berson I. R. (2003). Grooming cybervictims: The psychosocial effects of online exploitation for youth. *Journal of School Violence*, 2, 5–18. DOI: 10.1300/J202v02n01_02.
2. Craven S., Brown S., & Gilchrist E. (2006). Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations. *Journal of Sexual Aggression*, 12, 287–299. DOI: 10.1080/13552600601069414
3. McAlinden A. (2006). ‘Setting ‘em up’: Personal, familial and institutional grooming in the sexual abuse of children. *Social and Legal Studies*, 15, 339–362. DOI: 10.1177/0964663906066613
4. Корецьку К. & Szotkowski R. (2017). Cyberbullying, cyber aggression and their impact on the victim-The teacher. *Telematics and Informatics*, 34. 50-517. Via: <http://doi.org/10.1016/j.tele.2016.08.014>
5. Wachs S., Karsten D. Wolf and Ching-Ching Pan *Psicothema* (2012) Cybergrooming: Risk factors, coping strategies and associations with cyberbullying. 24 (4). 628-633. Via: <http://www.psicothema.com/pdf/4064.pdf>
6. Whittle H., Hamilton-Giachritsis C., Beech, A., Collings. G. (2013) A review of online grooming: Characteristics and concerns. *Aggress. Violent Behav.* 18. 62–70. Via: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.09.003>
7. Дьякова А., Касілова А., Кликова П. Створюємо онлайн-простір разом з дітьми: довідник щодо безпечного Інтернету. 2020. 61 с. URL: <https://stop-sexting.in.ua/wp-content/uploads/2020/06/dovidnyk-dlya-batkiv.pdf>
8. Пантеева Н., Кабенгеле Г. Кібербулінг як загроза психологічній і соціальній безпеці життєдіяльності особистості та суспільства. *Фінансовий простір*. Черкаси. 2018. №4 (32). С. 125-131. URL: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1804/18pnmots.pdf>
9. Мудрик А. Социализация человека: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Изд-во Московского психолого-социального ин-та, 201. 736 с

Науковий керівник: к. п. н. Матвійчук М.М.

Шикша І. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБИСТІЙ БРЕНД СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ

Актуальність дослідження. Попри близько 30-ти річну роботу соціальних працівників в Україні, ми спостерігаємо складнощі в сприйнятті цієї професії серед населення, включаючи тих, хто потребує або вже користується їхніми послугами. Особливо це стало відчутно в еру розвитку інформаційного суспільства, оскільки в медіапросторі новини пов'язані з соціальним працівником або стосуються шахрайства, або пов'язані з гучними скандалами стосовно трагічних випадків в українських родинах. Зважаючи на це, відчувається потреба в пошуку нових інструментів формування іміджу фахівців соціальної сфери, особливо в інформаційному просторі.

Аналіз останніх джерел. Основи формування іміджу вивчали І. Альошина, В. Маценко. Перспективи формування іміджу соціального працівника як фахівця досліджували О. Мазоренко, Ю Овод. Особливості організації комунікаційного процесу у формуванні іміджу вивчали Е. Блажнов та В. Королько. Питання брендингу було представлено в роботах І. Муті, Ф. Котлер І. Рейн, М. Хэмлин, М. Столлер. Розробка особистого бренду фахівця стало предметом дослідження у працях Н. Головач, Д. Макнелі, Е. Бурдюгова.

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку особистого бренду соціального працівника в процесі формування його професійного іміджу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення позитивного іміджу є одним з важливим чинників успішної діяльності працівника соціальної сфери. Під самим поняттям «імідж соціального працівника» розуміємо саме як зовнішній образ, який характеризує певний тип особистості та який несе на собі відбиток професії, і говорить про його унікальності в якості експерта[2].

Імідж соціального працівника – це спеціально сконструйований образ для потенційних клієнтів, в якому відображається міра його відповідності їхнім очікуванням і потребам [3, с. 320]. Не дивлячись на певну схематичність і неповноту такого визначення, в ньому певною мірою закладається позитивна спрямованість емоційного оцінювання. Представлене визначення свідчить про необхідність пошуку таких інструментів які сприяли позитивні спрямованості емоційного оцінювання серед отримувачів соціальних послуг.

Отже аналізуючи праці дослідників М. Беляєва, Блажнов Е, Альошина І. та Маценко В. ми можемо представити структуру іміджу соціального працівника (таб. 1.), структурні елементи якого потребують окремого підходу у їхньому формуванні.

Таблиця 1.

Структура іміджу соціального працівника.

Зовнішній вигляд	Одяг, аксесуари, макіяж, зачіска, постава, хода.
Досягнення	Професійні нагороди, сертифікати, статус
Професійна діяльність	Діловий етикет, норми поведінки, результативність та ефективність роботи.
Поведінка	Звички, говорити, вчинки, манери, тактика спілкування.
Цінності та життєві орієнтири	Моральні цінності особистості, соціальна – політична позиція, принципи, світогляд.

З розвитком інформаційного простору і збільшенням доступності до інформації з різних джерел проблема формування іміджу соціального працівника набула ще більшого значення. Успіх та результативність його діяльності залежать від ставлення до нього керівництва, колег та клієнтів та оточенням загалом. До цього моменту формування іміджу фахівця соціальної сфери відбувалось в ході міжособистісної комунікації. Проте сьогодні, такий підхід потребує залучення нових складових до цього процесу, які дозволяють залучити інструменти для кращої взаємодії з клієнтами в інформаційному просторі. Одним із таких інструментів є брендинг, особливості якого ми розглянемо далі.

Формування іміджу фахівця здебільшого відбувається за допомогою системи методів, які перебувають у комунікативній площині, а відтак серед великої кількості характерних ознак вони пов'язані між собою, перш за все спрямованістю на керування масовою свідомістю.

Зазначене стимулює нас детальніше розглянути поняття особистий бренд. Особистий брендинг – це сукупність маркетингових заходів, які спрямовані на просування людини в очах цільової аудиторії та інформування їх про професійні чи особистісні якості людини [1].

Беручи за основу дослідження О. Біловоцької та М. Пузікової ми здійснили спробу визначити структуру особистого бренду соціального працівника яка включає в себе: *ядро бренду* – це головна ціннісна пропозиція фахівця (соціальні послуги які він надає); *індивідуальність* – якості та особистісні характеристики соціального працівника; *цінності* – вміння, знання, навички, здібності та рівень професіоналізму; *переваги* – те що відрізняє його від інших, його особливі характеристики; *атрибути* – зовнішні ознаки бренду (логотип, кольори, шрифт та інше), зовнішній вигляд та манери поведінки [4, с.68].

Висновки. Отже, розробка особистого бренду соціального працівника дозволить за межі безпосередньої взаємодії та сформувати його імідж в інформаційному просторі. В такому випадку клієнти соціальної сфери можуть сформувати стосунки з фахівцем ще до знайомства.

Оскільки в інформаційному просторі вони зможуть оцінити його не просто як професіонала в своїй роботі, а як і того, хто розуміє їхні життєві труднощі та готовий надати допомогу.

Список використаних джерел

1. Бурдюгова Е. Персональний брендинг URL:<http://burdyugova.ru/archives/brending>.(дата звернення: 04.03.2021)
2. Мазоренко М. О. Діловий імідж – професійно важлива якість спеціаліста: зб. наук. праць. – Харків : УЦЗУ, 2010. Вип. 7. С. 319–327.
3. Маценко В.Ф. Имидж: психология создания К.: НикаЦентр, 2002.250 с.
4. Овод Ю. В. особливості професійної діяльності соціального працівника в системі соціального забезпечення URL:http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/3255/3/Znpkhist_2013_1_40.pdf (дата звертання: 08.03.2021)

Науковий керівник: к. п. н. Матвійчук М.М.

**ОСВІТНІЙ І
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ
МЕНЕДЖМЕНТ**

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ СИСТЕМИ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Функціонування економічної системи пов'язане із отриманням, обробкою та впорядкуванням значних масивів інформації, що створює свою систему маркетингових комунікацій у відповідності зі своїми можливостями. У будь-якій системі, що функціонує за законами ринку, обов'язковим елементом виступає маркетингове просування пропозиції власних послуг серед споживачів. Це стосується і системи вітчизняної освіти, де в якості пропозиції на запит цільової аудиторії виступають освітні послуги.

Сучасний маркетинг вимагає не тільки виробництва якісного товару, встановлення прийнятної і доступної ціни для цільових споживачів, маркетингові комунікації сьогодні посідають центральне місце серед засобів конкурентної боротьби, споживач має широкий спектр можливостей у виборі і прийнятті рішень щодо різного роду пропозицій.

Раціональне застосування маркетингових комунікацій є основою формування стійкого позитивного іміджу, це дає ефекти придбання певної ринкової сили, зміцнює позиції фірми щодо товарів-замінників, полегшує доступ до фінансових, інформативних, трудових ресурсів.

Розглянемо основні теоретичні аспекти маркетингових комунікацій. Маркетингова комунікація – двобічний процес: з одного боку, передбачається вплив на цільові аудиторії, а з іншого – одержання зустрічної інформації про реакцію цих аудиторій на здійснюваний фірмою вплив. Обидві ці складові однаково важливі; їхня єдність дає підставу говорити про маркетингову комунікацію як про систему.

Вивченням маркетингових комунікацій та їх застосуванням займалось багато вчених, найбільш авторитетним фахівцем у галузі маркетингу на загальносвітовому рівні вважається Ф. Котлер [1] та інші відомі американські фахівці Дж. Барнетт та С.Ф. Моріарті. У сучасній науковій та діловій спільноті слід відзначити Ф.І. Євдокимова, С.С. Гаркавенко, О. С. Сербова, С.М.Бортнік та І.М. Конюх та інші.

Так, за визначенням Ф. Котлера, маркетингові комунікації являють собою «засоби, за допомогою яких ринкові суб'єкти намагаються прямо чи непрямо інформувати, переконувати та нагадувати споживачам про свої товари та послуги, торгові марки та бренди [2, с. 571]. У даному випадку Ф. Котлер позначає маркетингові комунікації як засоби передачі інформації. Відома велика кількість визначень слова «комунікація», за трактуваннями деяких дослідників наприклад Ф. Дене і С. Ларсон нараховується близько 130 визначень цих дифеніцій.

Європейський альянс стандартів реклами у «Кодексі ІСС 2011» трактує поняття «маркетингові комунікації» як будь-які повідомлення, одержані безпосередньо або від імені маркетингових спеціалістів, з метою просування продукції, впливу на поведінку споживача. Даний термін включає рекламу, а також просування, спонсорство, прямий маркетинг [3, с. 5]

У сучасній науковій та фаховій літературі можна виділити кілька підходів до визначення поняття, що характеризують маркетингові комунікації:

Такі науковці як Г.В. Охріменко [4], Т.Г.Діброва [5] розглядають маркетингові комунікації як управління процесом доведення інформації на всіх етапах просування товару, це пов'язано зі стрімким розвитком інформаційного суспільства, глобалізацією економіки, падінням ефективності традиційної реклами та відповідним розумінням необхідності координації розрізаних інструментів просування.

О. С. Сербова [6], С.М.Бортнік та І.М. Конюх [8]) - як комплекс просування продукції на ринки. Так С.С. Гаркавенко зазначає, що маркетингове просування товару передбачає створення та підтримання постійних зв'язків між фірмою і ринком з метою активізації продажу товарів і формування позитивного іміджу шляхом інформування, переконання та нагадування про діяльність фірми [7, с. 409– 449].

Отже, маркетингові комунікації сфокусовані на донесенні певних сигналів, послань та наставлень до цільової аудиторії, або розглядаються з позиції досягнення організацією ряду ефектів, таких як: поінформованість, знання, ставлення, переваги.

Можна зробити наступний висновок - маркетингові комунікації створюють обізнаність, забезпечують знання, ставлення, мотивують до споживання, їх варто розглядати як управління процесом просування товару на всіх етапах – перед продажем, в момент продажу, під час споживання, після споживання.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Основи маркетингу / Ф. Котлер, Г. Армстронг. – К.: Діалектика, 2020. – 880 с.
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2012. — 810 с.
3. Gray O. Remit and responsibility / O. Gray, C. Odelli, J. Pearson // Digital Marketing Communications; EASA The European Advertising Standards Alliance. – 2015. – May. – P. 5
4. Охріменко Г.В. Використання BTL-реклами та інтегрованих маркетингових комунікацій в рекламній стратегії просування товару на ринок. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. «Філологічні науки. Літературознавство». 2009. № 23. С. 48–52.
5. Діброва Т.Г. Маркетингова політика комунікацій: стратегія, вітчизняна практика. - Кондор, 2009. – 320 с.
6. Сербова Е. С. Современная модель системы стимулирования сбыта продукции предприятия / Е. С. Сербова // Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – №5 (051). – С.168 – 172. – URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-model-sistemy-stimulirovaniya-sbyta-produktsii-predpriyatiya> (дата обращения: 03.04.2017).
7. Герасимчук С. С. Маркетинг: підручник / С. С. Герасимчук. – К.: Лібра, 2004. – 712 с.
8. Бортнік С.М., Конюх І.М. Інтегровані маркетингові комунікації у діяльності підприємства та оцінка їх ефективності. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/58.pdf>

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В. В.

Ворона А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Розвиток кадрового потенціалу країни є головною умовою прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності господарювання, вдосконалення виробничих відносин, вирішення соціальних проблем.

В умовах формування кадрового забезпечення як вирішальної передумови соціально-економічної стабілізації та його ефективне використання стає основою продуктивності національної економіки.

У науковій літературі багато праць присвячено розгляду ефективності використання положень управління кадровим потенціалом. Вагомий внесок у дослідження поглядів науковців внесли як українські так і зарубіжні вчені В. Андрущенко, Л. Беззубко, Д. Богиня, О. Бугуцький, З. Варналій, А. Савченко, В.Кремень, А Кузьмінський, Л Чернишова та інші.

Управління кадровим потенціалом — це найважливіша функція будь якої організації, підприємства, чи закладів освіти, один з ключових чинників підвищення ефективності його діяльності, тому вирішальною умовою зростання продуктивності та поліпшення умов праці є використання системи управління кадровим потенціалом.

Головним елементом будь-якої системи управління є кадри, під якими в економічній літературі розуміємо сукупний склад працівників і спеціалістів різних професій за рівнем підготовки та освіти

Кадри — це соціально-економічна категорія, яка характеризує людські ресурси підприємства, організації, регіону, країни, включає в себе постійний склад працівників, тобто працездатних громадян, які знаходяться в трудових взаємовідносинах з різними організаціями. [1, С. 47].

У загальному вигляді «кадровий потенціал» представляє собою використання людського чинника підприємства у вигляді безперервного, динамічного процесу, що характеризує приховані і явні можливості його персоналу [2, с. 1].

На сьогодні у науковій та навчальній літературі термін «кадровий потенціал» трактується неоднозначно, є декілька наукових підходів до визначення сутності поняття кадрового потенціалу, так в своїй монографії Л.В. Беззубко [3] вказує, що виникнення поняття «кадровий потенціал» було обумовлене відповіддю науки на процеси, пов'язані з посиленням ролі людського чинника в його діяльності.

Такі науковці як Савченко А.Ю. і Рубан Г.С. [4] розглядають кадровий потенціал як можливості певної категорії робітників, фахівців, інших груп працівників, які можуть бути приведені в дію в процесі трудової діяльності відповідно до посадових обов'язків і поставленими перед суспільством, регіоном, колективом цілями на певному етапі розвитку.

У працях вітчизняних науковців ми зустрічаємо чимало трактувань поняття «кадровий потенціал» Серед них кадровий потенціал підприємства (від лат. *Potentia* — можливість, потужність, сила) — це загальна (кількісна та якісна) характеристика персоналу як одного з видів ресурсів, пов'язана з виконанням покладених на нього функцій і досягненням цілей перспективного розвитку підприємства; це наявні та потенційні можливості працівників як цілісної системи (колективу), які використовуються і можуть бути використані в певний момент часу. [5] Кадровий потенціал – це трудові можливості підприємства, здатність персоналу до генерування ідей, створення нової продукції, його освітній, кваліфікаційний рівень, психофізіологічні характеристики та мотиваційний потенціал.

Н.В. Краснокутська вважає, що кадровий потенціал – це сукупність здібностей і можливостей кадрів забезпечувати досягнення цілей довгострокового (перспективного) розвитку підприємства [6]. Наприклад, В.Н. Слинков під кадровим потенціалом розуміє кількісні та якісні показники кадрового ресурсу, що розкривають незалучені можливості, сили, внутрішні цінності, які можна використовувати у кадровій роботі [7, с. 107].

Розглядаючи кадровий потенціал системи освіти Чернишова Є. Р. вказує, що кадровий потенціал системи освіти «...може бути представлений можливостями працівників, якістю їх професійно-кваліфікаційної підготовки, трудовими, особистісними, психологічними і фізіологічними якостями, а також творчими здібностями» [8].

Важливим критерієм рівня розвитку особистого потенціалу працівника вважаються якісні характеристики віддачі фізичних та інтелектуальних сил в трудовому процесі, особистість, професіоналізм та компетенції, підвищення рівня професійної майстерності та якості педагогічної праці.

Відтворення кадрового потенціалу сьогодні вказує на доступність отримання якісної освіти молодим поколінням, посилюються пріоритети в забезпеченні безперервності та наступності системи освіти усіх рівнів.

Формування кадрового потенціалу у системі вищої освіти впливає на основний зміст кадрових процесів, провідна роль яких належить ефективному використанню людських ресурсів. Сучасні теорія і практика освіти характеризуються вивченням шляхів актуального й прогнозованого реагування на виклики часу, вимагає кваліфікованого кадрового потенціалу, індивідуальні й особистісні якості якого належать до факторів, що визначають рівень професійної підготовки і спеціалізації.

Список використаних джерел

1. Шимановська-Діанич Л.М. Термінологічна база концепції управління людськими ресурсами // Науковий вісник. – 2007. - № 1 (21). – С. 47
2. Ковальська А. І. Економічна сутність кадрового потенціалу [Електронний ресурс] / А. І. Ковальська // Ефективна економіка. – 2015 - №12. – 7с. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/73.pdf
3. Беззубко Л.В. Трудовий і кадровий потенціали: монографія / Л.В. Беззубко, Л.О. Гончарова, Б.І. Беззубко. — Донецьк: Норд прес, 2008. — С. 74
4. Савченко А.Ю. Оцінка кадрового потенціалу в мінливих умовах зовнішнього середовища [Електронний ресурс] / А.Ю. Савченко. — Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream>
5. Білорус Т.В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства: монографія / Т.В. Білорус. — Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2007. — 174 с.;
6. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навчальний посібник] / Н.С. Краснокутська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 350 с

7. Слинков В.Н. Управление персоналом (Практические рекомендации) / В.Н. Слинков. – К. : Алерта, 2004. – 240 с.22.

8. Чернишова Є. Р. Формування кадрового потенціалу системи післядипломної педагогічної освіти: монографія : наук. вид / Є. Р. Чернишова. — К. : Пед. думка, 2012. — 472 с.

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В. В.

Дерев'янюк В. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СПЕЦИФІКА МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗВО

Навколо модернізації системи освіти йде серйозна полеміка. Необхідність реформування освітнього комплексу не викликає сумнівів, але по багатьом положенням реформи різні автори висловлюють різні думки.

На наш погляд, для ефективної модернізації освіти необхідне вирішення наступних завдань:

- забезпечення доступності освіти протягом усього життя людини;
- забезпечення рівності доступу до освіти для всіх людей на всіх рівнях освіти;
- підвищення якості освіти, досягнення його релевантності (відповідність запитам суспільства) в умовах ринку праці;
- забезпечення соціальної мобільності в суспільстві через підтримку найбільш талановитих і активних молодих людей, незалежно від їхнього соціального походження, через освоєння молодим поколінням можливостей швидкої зміни соціальних і економічних ролей;
- підтримка входження нових поколінь в глобалізований світ, у відкрите інформаційне співтовариство.

Для цього в змісті освіти повинні зайняти центральне місце комунікативність: інформатика, іноземні мови, міжкультурне порозуміння; відновлення і зміцнення зв'язку професійної освіти з практикою і науковими дослідженнями; створення механізмів систематичного оновлення змісту освіти всіх рівнів; здійснення переходу на яку можна порівняти зі світовою системою показників якості та стандартів освіти всіх рівнів.

Маркетинг в галузі освіти давно і успішно застосовується в країнах з розвинутою ринковою економікою. В Україні ж маркетинг вже досить тривалий час застосовується в бізнесі, економіці, рекламі, але освіту і комерція ще недавно сприймалися громадською думкою як антагоністичні поняття. У суспільній свідомості було присутнє стійке упередження проти комерціалізації освітньої сфери. Однак у міру впровадження в дійсність законів ринкової економіки і ринкового мислення можна впевнено констатувати значні зміни у ставленні населення до питань маркетингу освіти. Поступово відбувається переосмислення місця і ролі цього виду діяльності в загальній стратегії освітніх установ. В даний час більше не стоїть питання, чи необхідний маркетинг освіти. Сьогодні мова йде про те, як організувати ефективний маркетинг освітніх послуг.

На сьогоднішній день переважна більшість фахівців (84% опитаних) в галузі освіти відзначають високу ступінь актуальності застосування маркетингу в своїй діяльності і в цілому для всієї освітньої сфери. Вони зазначають, що реально відчувається дефіцит знань і брак публікацій, що розкривають проблематику сучасних методів маркетингу освітніх послуг. Найбільш актуальні методи маркетингу в галузі освіти збігаються, на думку фахівців, з перспективними потребами соціально-економічного розвитку суспільства; реальне застосування маркетингу здатне зробити благотворний вплив на модернізацію освітніх програм, всебічне вивчення ринку освітніх послуг, застосування прогресивних форм навчання, підвищення престижу викладача і поваги до споживачів освітніх послуг [1].

В освіті відсутність маркетингу загрожує колосальними витратами на підготовку фахівців, які свідомо не знайдуть застосування своїм навичкам. Дефіциту дійсно необхідних фахівців, відсутності професіоналізму у молодих фахівців [2].

Отже, узагальнюючи все вищесказане, слід зробити висновок, що маркетинг ЗВО - необхідна і найважливіша частина його діяльності. ЗВО, що не усвідомили цю необхідність і не включилися активно в маркетингову діяльність, можуть вже найближчим часом опинитися в невідповідному положенні і не зможуть зберегти конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія / [ред. кол. : С. В. Мочерний]. – Київ : Академія, 2012. – 952 с.
2. Карпенко Н. В. Історична генеза розвитку маркетингу в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Карпенко; за ред. В. Васильєва, Ю. Шаповала. – Київ : Генеза, 2011. – 345 с. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Un_msm/2008_13/Karpen.pdf.

Жирна С. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Усі організації незалежно від форми власності й цілей діяльності утворюються і живуть у певному середовищі, що має назву культура. Вона багато в чому визначає зміст їхнього існування, діє як ззовні, так і всередині організації.

Особливе місце серед наукових досліджень, що розглядають проблеми організаційної культури займають роботи таких авторів, як Е.Шейн, К.Шольц, досить широке відображення присвячено сутності організаційної культури таких науковців як А.Агеєв, Т.Базаров, Б.Гаєвський, М.Грачов, М.Мескон, Я.Радченко. Особливості організаційної культури закладів освіти вивчали А.Моїсеєв, М.Поташнік, С.Рус, К.Ушаков, Р.Хувейк.

Поняття «організаційна культура» давно перебуває в науковому обігу. Огляд досліджень, у яких спостерігається науковий і практичний інтерес до феномену організаційної культури, свідчить, що концепція цього явища не має єдиного трактування.

Поняття «організаційна культура» охоплює явища духовного і матеріального життя колективу, а саме: домінуючі у ньому моральні норми та цінності, кодекс поведінки, ритуали та ін.

Як слушно зауважує К. Камерон, що «організаційна культура проявляється в тому, що є для неї цінним, які є стиль її лідерства, мова і символи, процедури і повсякденні норми, а також в тому, як визначається успіх» [1, с.45].

Е. Шейн стверджує, що "організаційна культура – це набір прийомів і правил вирішення проблем зовнішньої адаптації і внутрішньої інтеграції працівників, правил, що виправдали себе в минулому і підтвердили свою актуальність" (1996). [5].

На думку Є. Смирнова, організаційна культура означає упорядковану сукупність виробничих, суспільних та духовних досягнень людей

У понятійно-термінологічному словнику з менеджменту «організаційна культура» розглядається як 1) сукупність базових гіпотез, цінностей і артефактів; 2) цінності й норми, які засвоєні та застосовуються членами підприємства і водночас вирішальним визначають їхню поведінку; 3) атмосфера або соціальний клімат в організації; 4) домінуюча система цінностей і практик тощо [2, с.256.].

В Економічній енциклопедії «організаційна культура» трактується як «культура підприємства включає уявлення про завдання корпорації, її призначення, цілі, характер продукції і ринків; стиль діяльності і управління; критерії досягнення цілей і оцінки результатів. Всі ці елементи впливають на взаємозв'язки, взаємовідносини працівників, керівників і підлеглих, підрозділів і підприємств. На координацію їх діяльності, форми їх співробітництва в процесі прийняття рішень, шляхи попередження і вирішення конфліктів [3, с.72.].

А. Радугін вважає, що «організаційна культура виражає певні колективні уявлення про цілі та способи підприємницької діяльності даного підприємства»

Основною метою дослідження організаційної культури вищого навчального закладу є створення сприятливих умов для адаптації на ринку освітніх послуг, забезпечення можливості зберегти накопичений потенціал, не лише функціонувати, а й розвиватись

Організаційна культура вищого навчального закладу полягає в тому, що людський фактор є рушійною силою в розвитку освіти. При цьому беруться до уваги професійні здібності, особистісні якості й індивідуальна культура, відображає всю сукупність і складну взаємодію членів педагогічного колективу, які формують мотиви й моделі трудової поведінки, що відображаються та передаються традиціями вищої школи.

На думку О. С. Віханського і О. І. Наумова «організаційна культура – набір найважливіших спрямованих на членів колективу припущень, що набувають вираження у цінностях, декларованих організацією, і задають людям орієнтири їхньої поведінки та дій

Так, наприклад, російський дослідник В.І.Підлісних вважає, що організаційна культура формується спонтанно, оскільки виникає з моменту створення організації, незалежно від бажання керівництва [4.].

Харчишина О.В у своїй монографії відзначає, що «організаційна культура» – це комплекс базових цінностей, які домінують у суспільній системі та мають своєю метою вирішення певних проблем або досягнення певних цілей[6, 38]. Цінності, що складають організаційну культуру, не просто відповідають на питання, у який спосіб повинні діяти суб'єкти тієї чи іншої системи, але визначають, чого ж конкретно прагне досягти система, щоб потім, на основі визначених пріоритетів, сформулювати конкретні шляхи досягнення цих цілей

Науковець Г. Хаєт вважає, що «організаційна культура – це система цінностей, переконань, вірувань, уявлень, очікувань, символів, а також ділових принципів, норм поведінки, традицій, ритуалів і т.д., які склались в організації та її підрозділах за час діяльності та які сприймаються більшістю співробітників» [7, с.11].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зазначити, що організаційна культура включає: формування стійкого позитивного образу – іміджу підприємства, організації, чи вищого навчального закладу, що створює йому відповідну репутацію, загальний культурний і професійний рівень та постійну мотивацію працівників для досягнення економічного результату.

Формування організаційної культури завжди говорить про високий рівень розвитку моральності, професійних і людських якостей, підтримання духу згуртованої членів колективу, які працюють заради спільних цілей.

Список використаних джерел

1. Камерон К. Диагностика и изменение организационной культуры / К. Камерон, Р. Куинн; [пер. с англ. под ред. И.В. Андреевой]. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
2. Менеджмент: Понятійно-термінологічний словник [За ред. Г.В. Щокіна та ін.] – К. : МАУП, 2007. – 744 с.
3. Економічна енциклопедія [За ред. Б.Д. Гаврилишин] в 3-х томах. – К.: Академія, 2002. – 951 с
4. Подлесных В.И. Теория организаций. – СПб.: Питер, 2003. – 253 с.
5. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. / Э. Шейн ; [пер. с англ. / под ред. Т.Ю. Ковалевой.] – [3-е изд.]. – СПб.: Питер, 2007. – 336 с
6. Харчишина О.В. Формування організаційної культури в системі менеджменту підприємств харчової промисловості : монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2011. – 290 с
7. Корпоративна культура: навч. посіб. [Г.Л. Хаєт, О.Л. Єськов, Л.Г. Хаєт та інш.]; за заг ред. Г.Л. Хаєта. – К.: ЦУЛ, 2003. – 403 с.

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В. В.

КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Нині однією з проблем сучасного світу є вдосконалення соціальної системи. Ця проблема актуальна, оскільки без ефективного функціонування цієї системи стабільність і прогрес не мають місця в соціальному середовищі. Застосування комунікаційних технологій в соціальній сфері — це найбільш ефективний метод розв'язання цієї проблеми. Ці технології мають еластичність, ліквідність і пристосованість до впливів зовнішнього середовища. В ході модернізації соціального середовища комунікаційні технології являють собою основний фундамент суспільства, бо з їх допомогою можна поліпшити та автоматизувати процеси обробки даних інформації, які в останні роки займають вагоме місце в життєвому процесі людського суспільства[2, с.67].

Комунікаційні технології в соціальному середовищі на сьогодні надають:

1) збір, накопичення подій і статистичної інформації про громадські зв'язки та розвиток, соціального складу населення, можливості соціальної інфраструктури, результативності наданих заходів громадської охорони, класах і шарах населення що потребують особливої уваги;

2) збереження даних в такому вигляді, який надавав би легке і швидке знаходження, своєчасне оновлення і пред'явлення даних у міру потреби;

3) зіставлення показників дійсних соціальних процесів з показовими зразками громадського відтворення населення, враховуючи швидкість їх перетворень;

4) взаємодія загальнодержавних, загальногалузевих і обласних складів досліджень розвитку діяльності соціального середовища; ефективно, своєчасне і повне надання даних та інформації в призначеному вигляді провідника різних рівнів. [3, с.26]

Роль елемента і функції інформаційного суспільства відіграють комунікаційні технології. Функція в основному спрямована на зберігання, оптимізацію, стабілізацію і удосконалення системи регулювання суспільства нових мереж. Довгий час за допомогою традицій і звичаїв, культурних зразків і норм, на основі правил і приписів передавалися з покоління в покоління інформація і знання. Зараз ми надаємо цю роботу технологіям. Вони ран жирують велику кількість інформації на всесвітньому, обласному та місцевому рівнях, а також мають величезне значення в формуванні техніки і її структури, в збільшенні значення прогресу і динамічно охоплюють величезні області соціального, політичного та культурного життя, в тому числі домашній побут, розваги та дозвілля. [2, с.71]

У сучасному світі всю життєдіяльність людства неможливо уявити без використання комп'ютерної техніки. Нині виявляється напрямок до з'єднання різних видів комунікаційних технологій в цілу комп'ютерно-технологічну сукупність, якій присвоїли термін інтегрованої системи. Значущу роль в ній грають засоби телекомунікації, які забезпечують не тільки надмірно великий технологічний потенціал автоматизації адміністративної діяльності, а і є фундаментом підстави самих різних загально мережевих різновидів комунікаційних технологій. Телекомунікаційні технології забезпечують електро дистанційне надання інформації на базисних мережах і новітніх технічних методах комунікації. Важливу тенденцію в їх прогресі складають: процеси з'єднання місцевих, регіональних та всесвітніх комп'ютерних мереж. Ці процеси мають значний вплив на обсяги економічного розвитку, діяльність організацій і фірм. Це об'єднання відбувається завдяки розповсюдженню технологій мережі Інтернет як найбільш зручного засобу взаємодії різних інформаційних систем.

Сучасний період розвитку сучасного суспільства характеризує процес інформатизації. Інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що переважним видом діяльності у сфері суспільного виробництва є збір, накопичення, продукування, обробка, зберігання, передача і використання інформації, здійснювані на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну. [1, с. 90]

Розвиток світової науки показало, що зараз людство живе в період так званого інформаційного вибуху, коли обсяг знань, накопичений цивілізацією в ході свого розвитку, подвоюється кожні 10 років, а за деякими оцінками, вже в якнайближчий час це подвоєння буде відбуватися кожні 5 років. Це означає, що стає неможливим за відносно короткий період навчання ознайомити учня навіть з малою частиною інформації, необхідної йому в процесі майбутньої діяльності. Зрозуміло, освіта в постіндустріальному суспільстві не може ставити собі за мету тільки чисту передачу деякого обсягу інформації. Для розв'язання певних проблем, які долають організацію при переході до нової інформаційної системи управління або введенні в експлуатацію, вже розроблена методика подолання, що дозволяє порівняно легко здійснювати впровадження ІТ. Зараз суспільство гостро потребує фахівців, здатних постійно оновлювати свої знання і самостійно опановувати новими навичками, а також вміють не тільки шукати, але і створювати нові робочі місця в умовах динамічного ринку праці [3, с.72].

Отже, комунікаційні технології в соціокультурній діяльності — сучасні технології засновані на широкому використанні комп'ютерів, оргтехніки та активній участі користувачів у інформаційних процесах, що використовуються для модернізації соціальних служб для клієнтів та впорядкування роботи спеціалістів. Сучасний етап розвитку вітчизняної соціальної роботи можна схарактеризувати як процес інтенсивного впровадження в обслуговування клієнтів, в їх розвиток середовища, в щоденній організаційній та управлінській діяльності соціальних працівників, Інтернет-ресурсах.

Список використаних джерел

1. Социально-культурная сфера в XXI веке: тенденции, проблемы, перспективы / Под ред. канд. экон. наук, доц. Е. Я. Морозовой. – СПб.: Изд-во «ИнфоДа», 2017. – 376 с.
2. Соціокультурна сфера України - головна рушійна сфера економіки та сталого розвитку: монографія / Удовиченко В. П. [та ін.] ; за наук. ред. д-ра экон. наук, проф. Куценко В. І. ; Нац. акад. наук України, Держ. установа "Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку Нац. акад. наук України". - Чернігів : Лозовий В. М. [вид.], 2014. - 167 с.
3. Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів: матеріали доп. та повідомл. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 27 верес. 2019 р.) / за ред. І.В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора; - Ужгород : РІК-У, 2019. - 116 с.

Рикович М. С.

Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОСВІТИ

Після здобуття незалежності України, освіта стала на новий рівень та була визнаною домінуючою сферою розвитку, яка закріплювалась Конституцією України від 28.06.1996 р. Освіта дає право та можливість кожному громадянину на розвиток й отримання знань в освітніх закладах та на здійснення державної політики й контролю у цій сфері.

Ще здавна Україна мала доволі розвинену навчальну інфраструктуру, яка успішно розвивається й сьогодні. За історичними даними, українська мережа освітніх навчальних закладів за радянські часи зазнала досить високого прогресу, і вийшла на новий рівень, який був досягнутий більшістю розвинених країн Світу.

Державна політика у галузі освіти є однією із незамінних складових забезпечення державою прав та свобод людини, вона дає змогу взаємодіяти пріоритетним сферам розвитку суспільства.

Опираючись на Закон «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р. ми розуміємо, що державна політика у даній сфері визначається вищими законодавчими органами влади, а до реалізації цього приступають органи державної виконавчої влади й органи місцевого самоврядування.

Державна політика у галузі освіти формується на таких чотирьох засадах:

1. Найголовнішим є створення стратегічних документів розвитку освіти.

2. Не менш важливими є законодавчі акти щодо освіти.
3. Укладання міжнародних та міждержавних договорів про співпрацю.
4. На указах та розпорядженнях державного голови, постановах ВРУ так Кабінету Міністрів.

Головною метою державної політики у даній галузі є утворення сприятливих умов для розвитку людини та самореалізації у навколишньому середовищі, також важливим є вихованням людей, які у майбутньому зможуть розвивати та просувати Україну. Щоб досягнути поставлену мету необхідно політику об'єднати із Законами України щодо освіти. Так, одним із законів закладено концептуальні засади громадянської освіти.

Сучасним учням та студентам досить важливо знати те, що законом України встановлено стандарти освіти, які містять певні вимоги до змісту, рівня та обсягу освітньої та фахової підготовки.

Дані стандарти дозволяють оцінити освітній та освітньо-кваліфікаційний рівень абітурієнта. Відповідно державні стандарти було спеціально розроблені для кожного рівня, які затвердив Кабінет Міністрів України.

Серед цих стандартів виділяють наступні:

- Державний стандарт дошкільної освіти.
- Державний стандарт початкової освіти.
- Державний стандарт базової та повної загальної освіти.

Найбільш пріоритетними державними стандартами є:

- Державний стандарт професійно-технічної освіти, згідно цього документу для підвищення розвитку професійно-технічного рівня освіти впроваджуються та розробляються нові, сучасні та інноваційні стандарти. Даний документ містить певний перелік вимог щодо освіти, основних обов'язкових засобів навчання та рівня кваліфікації випускника професійно-технічного навчального закладу.

- Державний стандарт вищої освіти, стандарти освіти вищих навчальних закладів та галузевих стандартів вищих навчальних закладів утворюють систему стандартів вищої освіти, яка є основою для багатьох регулюючих систем а саме: ліцензування та акредитація ЗВО. Зауважимо те, що ліцензування навчальних закладів – це визначення державою спроможності навчального закладу якісно здійснювати освітню діяльність відповідно до державних вимог. Міністерство освіти та науки України здійснює контроль за дотриманням ліцензійних умов надання освітніх послуг, у межах своїх повноважень, які виконуються шляхом проведення перевірок.

Одним із засобів державної політики у галузі освіти є атестація навчальних закладів, тобто це основна форма державного контролю за діяльністю освітніх закладів не залежно від їх підпорядкування, форм та типів власності.

Отже, встановлення державних стандартів, які є основою об'єктивної оцінки кваліфікації громадян та рівня освіти, дає змогу забезпечити високий рівень освіти враховуючи сучасні наукові досягнення та прогресивні методики викладання навчальних предметів, а відтак проводити єдину державну політику у галузі освіти.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Закон «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Державна політика в галузі освіти. URL: https://pidru4niki.com/1417012062039/pravo/derzhavna_politika_galuzi_osviti.
4. Красняков Є. Державна політика в галузі освіти України в контексті реалізації освіти для демократичного громадянства і прав людини. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2634/>.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Юрик Н. Є.

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, ЙОГО ЕЛЕМЕНТИ ТА ЕТАПИ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процес комунікації — це обмін інформацією між двома або більше людьми. Основна мета процесу спілкування — забезпечити розуміння інформації, що є предметом спілкування, тобто спілкування. Однак факт обміну інформацією не гарантує ефективності спілкування людей, які беруть участь в обміні. Неможливо зрозуміти процес обміну інформацією та умови його ефективності без уявлення про учасників, етапів та елементів комунікаційного процесу.

В цей час в процесі обміну інформацією виділяють чотири основні елементи:

- відправник — особа, яка генерує ідеї або збирає інформацію та передає її;
- повідомлення — фактична інформація, закодована за допомогою символів;
- канал як засіб передачі інформації[1, с.76];
- одержувач — особа, якій інформація призначена і яка її інтерпретує.

Обмінюючись інформацією, відправник і одержувач проходять кілька взаємопов'язаних кроків. Їх завдання полягає в тому, щоб скласти повідомлення і використовувати канал для передачі його таким чином, щоб обидві сторони зрозуміли та поділилися оригінальною ідеєю. Цей процес є найскладнішим, оскільки кожен етап є водночас точкою, в якій значення може бути спотворене або повністю втрачено.

Етапи процесу спілкування:

- 1) виникнення ідеї;
- 2) кодування та вибір каналу;
- 3) передача;
- 4) розшифровка[2, с.32].

Ці кроки проілюстровані на малюнку 2.1 як проста модель комунікаційного процесу.

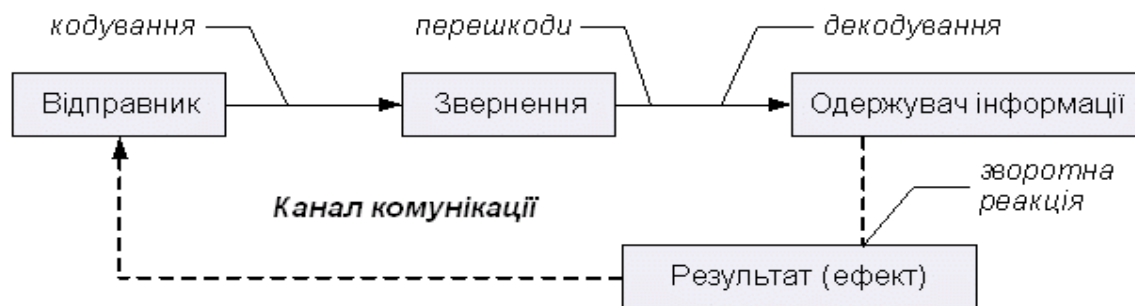


Рис.2.1 Модель процесу комунікації та її основні елементи

Джерело:[2]

Походження ідеї. Обмін інформацією починається з формування ідеї або відбору інформації. Відправник інформації вирішує, чи слід ідею чи інформаційне повідомлення підлягати обміну. Багато в чому цей етап полягає у формулюванні того, що ми хочемо передати, донести. Іншими словами, необхідно, щоб була ідея, яку потрібно передати, і для цього вона повинна зароджуватися або виникати.

Цей приклад також показує взаємозв'язок між сприйняттям і спілкуванням. Керівник, який вважає підлеглих здатними до розвитку та вдосконалення, яким потрібна інформація з оцінкою результатів своєї роботи, має позитивні ідеї для обміну інформацією. Менеджер, який сприймає підлеглих як несаможиттєвих людей, що потребують постійного спрямування та коригування діяльності, викладе критику негативної властивості у своїх ідеях. Наслідком цього є усвідомлення потреби в тому, які ідеї мають на меті передаватись, впевненість в адекватності та актуальності цих ідей з урахуванням конкретної ситуації та мети[3, с.59].

Кодування каналів та вибір. Перш ніж передавати ідею, відправник повинен використовувати символи, щоб здійснити процес її кодування, використовуючи для цього слова, інтонації та жести (мова тіла). Саме в процесі кодування ідея набуває форми повідомлення. Складність цього процесу полягає в необхідності приведення наших ідей у зрозумілу форму, оскільки світогляд людей різний, межі сприйняття інформації не збігаються. Тому необхідно вибирати форму кодування, яка не буде спотворювати значення, закладене в ній у процесі генерації ідеї.

Мова кодування - це не тільки російська, англійська чи інша мова, зрозуміла одержувачу повідомлення, але й конкретні форми сленгів, особливо професійного жаргону тощо.

Після кодування повідомлення потрібно вибрати канал, сумісний із типом символів, які використовуються для кодування. На сьогодні найбільш широко використовуваними каналами є передача інформації за допомогою мови, письмових матеріалів та електронних комунікацій, включаючи комп'ютерні мережі, електронну пошту, відеокасети та відео конференції. Слід мати на увазі, що якщо канал не підходить для фізичного втілення символів, передача неможлива[4, с.27].

Розшифровка. Після того, як відправник відправить повідомлення, одержувач розшифровує його. Розшифровка — це переклад символів відправника в думки одержувача. Якщо обрані відправника символи мають точно однакове значення для одержувача, останній буде знати, що саме мав на увазі відправник, коли була сформульована його ідея[1, с.84].

На цьому етапі можна відстежити ефективність процесу кодування. Це пов'язано з тим, що інформація повинна передаватися з мінімальними втратами як за значенням, так і за обсягом. Це можна відстежити за допомогою того, наскільки зрозуміла інформація, тобто запитати працівника про те, як він зрозумів сказане. І в будь-якому випадку це потрібно робити максимально тактовно, щоб не образити співрозмовника. У випадку, коли інформація передається підлеглим, можна перевірити, чи було виконано те, що вимагалось від них, і як повністю це було зроблено. Якщо буде виявлено, що передана інформація отримана зі спотвореннями або є неповною, можна повторити процес передачі, змінивши тип кодування та канал. Таким чином, спілкування — це замкнений процес, в якому, маючи певні навички, можна відстежувати ступінь його ефективності [2, с.39].

Отже, комунікація відображає не тільки процес передачі та отримання інформації, але й її сприйняття, розуміння та засвоєння. Одним з основних напрямків проблем в організаціях є неефективна комунікація. Якщо люди не зможуть обмінюватися інформацією, вони не зможуть працювати разом і досягати спільних цілей. Це означає, що ефективна комунікація є необхідною умовою успішної роботи будь-якої організації. Відповідно, ефективність управління персоналом пропорційна ефективності комунікаційних процесів в організації.

Список використаних джерел

1. Менеджмент організацій і адміністрування: підручник / О. І. Карий [та ін.] ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". - Львів : Растр-7, 2018. – 276с.
2. Менеджмент: навч. посіб. / Н. С. Краснокутська та ін. ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". - Харків : Друкарня Мадрид, 2019. - 230 с.
3. Менеджмент: навч. посіб. / Д. Т. Бікулов [та ін.] ; Запоріж. нац. ун-т. - Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2017. - 359 с.
4. Менеджмент соціокультурної діяльності: колект. монографія /упоряд. Козаренко О. В. ; наук. ред. Пасічник В. П.; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Каф. філософії мистецтв. - Львів : Растр-7, 2018. - 207 с.

**ДОШКІЛЬНА ТА
ПОЧАТКОВА ОСВІТА**

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У дітей молодшого шкільного віку відбувається удосконалення навичок усного мовлення: через розширення кругозору збагачується словниковий запас, учні опановують все складніші граматичні мовні структури.

З початком навчання особливого значення набуває формування грамотності школяра, передусім читання і письма, форм символічної комунікації, які здійснюються за допомогою мислення, пам'яті, сприймання, уваги, асоціацій з наявними знаннями і конкретного контексту. Завдяки їм діти налагоджують зв'язок із зовнішнім світом, впливають на свій внутрішній світ. Основною вимогою до читання є засвоєння фонетики, набуття навичок декодування графем (літер), а до письма – удосконалення необхідних моторних навичок. Ці форми комунікації взаємопов'язані, адже читання є сприйманням змісту письмового тексту, а письмо – передаванням змісту в письмовій формі.

Основними чинниками становлення грамотності молодших школярів є:

1) збагачене писемним мовленням оточення (сімейні читання вголос; письмо під диктування батьків; наявність дитячих книжок, журналів; можливість ознайомитись із значенням незрозумілих слів, фраз під час самостійного читання);

2) збагачене усним мовленням середовище (доступ до необхідної інформації про значення слів; можливість збагачення словникового запасу; розмови з дорослими, однолітками в сюжетно-рольових іграх; зразки мовлення дорослих);

3) набуття досвіду (ігри, повсякденне життя, дослідження природи);

4) досвід символічної репрезентації (танці і музика, живопис і малювання, театральні вистави);

5) експериментування з писемним мовленням (написання повідомлення, листа);

6) проба сил у читанні (пошук писемної форми почутого слова; читання з контекстними підказками; читання напам'ять) [3, с. 81].

Лінгвісти звертають увагу на формування основних якостей мовлення молодшого школяра: виразність, правильність, змістовність, логічність, точність, багатство мовних засобів. Оволодіння учнями цими якостями вимагає від учителя початкових класів ретельної роботи.

Виділяють такі види мовлення: зовнішнє – усне (діалогічне і монологічне), писемне та внутрішнє.

Вивченням особливостей внутрішнього мовлення займалися В. Бадер, А. Лурія, П. Гальперін, Л. Виготський та інші і називали його розумовим. Таке мовлення породжується потребою: перш ніж виразити щось усно чи письмово, потрібно спланувати, побудувати вислів, схему міркування, тобто спочатку відбувається продумування мовлення, а потім його озвучування, в яких намічається план майбутнього висловлювання [2].

Основна увага в навчанні шестиліток приділяється розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності: письмо, говоріння, читання, слухання-розуміння (аудіювання). Існує кілька визначень усного і писемного мовлення.

Усне мовлення – це основний різновид мовлення, який є звучним і сприймається іншими за допомогою слуху.

Писемне мовлення – це графічне мовлення, розраховане на зорове сприйняття. У писемному мовленні завжди попередньо обдумується кожне слово, кожен вислів. Написаний текст можна перечитати, виправити.

Навчання молодших школярів обумовлює необхідність систематично удосконалювати навичку усного мовлення саме у період навчання грамоти, стежити за правильністю та логічністю висловлювань, грамотно побудованою речень та їх змістовим поєднанням, дбати, щоб учні правильно вимовляли слова і терміни, зокрема ті, які вперше трапляються у їхньому

мовленнєвому досвіді, уміння чітко та змістовно давати відповіді на запитання, висловлюючи одночасно закінчену думку. Саме у цей період відбувається активне формування і збагачення словникового запасу учнів.

До мовленнєвої діяльності школярів також належать читання і письмо (навчання грамоти). Навчання грамоти – це найважливіша ланка всієї системи роботи з рідної мови в початкових класах, яка вбачає функціонування всіх видів відчуттів, сприйняття, що складають основу для цілісного мислення в дії. Головне, щоб їх формування було для учнів якомога природнішим процесом, зважаючи на усну форму мовлення в довкіллі [2].

Таким чином, процес навчання молодших школярів слід аналізувати як цілісну систему лінгводидактичних аспектів, які взаємопов'язані між собою (читання, письмо та розвиток мовлення). У процесі письма, читання і говоріння важливу роль відіграють моторні компоненти мислення дитини, які обов'язково спираються на чуттєвий досвід особистості, тобто на систему відчуттів (зір, слух, дотик).

Список використаних джерел

1. Бадер В. І. Лінгводидактика : методика, досвід, проблеми : збірник наукових праць. Вип. І. Слов'янськ : СДПУ, 2011. 152 с.
2. Лінгводидактичні засади розвитку мовлення в початковій школі. URL : https://studwood.ru/1858567/pedagogika/lingvodidaktichni_zasadi_rozvitku_movlennya_v_pochatkoviy_shkoli
3. Малярчук А. Я. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. Київ: Літера ЛТД, 2008. 336 с.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Яцина С. М.

Бедряковська К. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ДІТЕЙ ТА ДОРОСЛИХ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Дошкільне дитинство – це перша сходинка у формуванні особистості людини. Одна з актуальних проблем людства, – виховання дітей. Сьогодні її обговорюють батьки, педагоги, психологи. Адже саме у сім'ї дитина отримує первинні навички сприйняття дійсності, вчиться усвідомлювати себе повноправним представником суспільства. У сім'ї, родині формується і розвивається особистість дитини. Дитина відчуває зв'язок з сім'єю упродовж усього життя. У родині дитина набуває того соціального досвіду, що накопичило людство.

Актуальність даної проблеми зазначена у документах: Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні [1], Національній доктрині розвитку освіти, в яких наголошено на необхідності впливу освітнього процесу на дитячу особистість, формування в неї свідомого, ціннісного ставлення як до навколишньої дійсності так і самої себе, підкреслюється важливість родинного виховання, передбачається взаємозв'язок сімейного і суспільного виховання з метою створення для кожної дитини єдиного, дитиноцентричного виховного середовища.

Проблемами виховання дітей у сім'ї займались багато педагогів, серед них такі, як: К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський[4], Н.К. Крупська, О.Л. Кононко та інші. Психолог Д. Ельконін довів, що для дошкільника образ дорослого є не 204 образом іншої людини, а образом себе, своєї майбутності, втілення у собі «іншого». З певного моменту розвитку дитина втілює в собі «дві людини» (Вона і Дорослий). Внутрішня взаємодія цих «двох людей» стимулює саморозвиток дитини.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов організації спільної праці дітей та дорослих в дошкільному закладі.

Виникнення і розвиток самосвідомості, формування такої собі Я – концепції залежать в першу чергу від дорослого, який організовує діяльність дитини, у процесі спілкування

створює зразки оцінювальної діяльності. Під впливом батьків і вихователів у дошкільнят починає складатися певна система уявлень про найпростіші явища природи й суспільного життя, утворюються початки майбутнього світогляду, відбувається оволодіння початковими формами логічного мислення. Підвищуються пізнавальні процеси, виникає велика кількість запитань, в яких проглядається прагнення пізнавати навколишні явища [3, 104].

Хочу зазначити, що саме у дошкільному дитинстві на становлення активності, впевненості в собі більш за все впливає спілкування з дорослими, під час якого дитина висловлює своє ставлення до життєвих подій і явищ, людей, оцінює їх. Співпраця закладу дошкільної освіти з родинами вихованців – справа досить непроста. Вихователь має досконало знати форми та зміст такої співпраці і, що найголовніше, проявляти майстерність індивідуального підходу до кожної сім'ї, аби налагодити дієву і результативну взаємодію з батьками вихованців.

Вчені та науковці прагнули розширити питання урізноманітнення та оновлення форм спільної роботи дошкільного закладу і сім'ї. Вивчення та аналіз методичних рекомендацій науковців і практиків дозволяє виділити такі форми взаємодії родини із закладом дошкільної освіти:

- індивідуальні (вступне анкетування, консультації, відвідування педагогами своїх вихованців удома, телефонний зв'язок);
- наочно – письмові (батьківські куточки, тематичні стенди, папки – пересувки, дошка оголошень, інформаційні листки, тематичні виставки, скринька пропозицій, індивідуальні зошити, неформальні листи, родинні газети, педагогічна бібліотека тощо);
- групові (консультації, практикуми, школа молодих батьків, гуртки за інтересами, вечори запитань та відповідей тощо);
- колективні (батьківські конференції, тематичні зустрічі за «круглим столом», засідання батьківського комітету, дні відкритих дверей, спільні свята, спортивні змагання тощо).

Досить поширена практика, коли йде «включення батьків» у діяльність дошкільного закладу, тобто передбачається активна участь у роботі із ЗДО. Ця практика має досить хороші результати.

Отже, повноцінне здійснення завдань розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку значною мірою визначається налагодженням взаємодії дітей і дорослих: вихователі – діти – батьки. Важливо щоб вихователі і члени родин вихованців усвідомили, що діти і вони є повноправними учасниками педагогічного процесу, та взаємодіяти на засадах діалогу, довіри, партнерства з правом ініціативи, активної дії, самоконтролю.

Вихователі та батьки зобов'язані діяти в інтересах дитини, створювати для неї належні умови. Від того, наскільки такі взаємовідносини будуть вдалимими, залежить успіх формування особистості в цілому. Саме взаємодія у педагогічному процесі сім'ї та закладу дошкільної освіти здатна здійснювати особистісно – орієнтований підхід, формувати індивідуальність, активізувати творчий потенціал не лише дитини, але і педагогів та батьків.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / [авт. Кол – в : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.; наук. кер. А. М. Богуш]. – К., 2012. – С. 26.
2. Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л., Овчаренко Л.Р., Руханська Л.С., Самсін В.Р. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – С. 264.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб. / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К. : знання, 2006. – С. 89 – 104.
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. К.: 1978. – С. 190.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент Степанова Н. М.

ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гендерна ідентичність формується протягом всього життя людини у процесі гендерної соціалізації – засвоєння культурної системи гендерних ролей. Зміст гендерної соціалізації визначається рівнем соціально-економічного розвитку суспільства, особливостями культури та конкретним способом життя особистості.

Більшість дітей починають демонструвати свою гендерну ідентичність у віці від 2 до 3 років. Однак з точки зору маленької дитини, гра з іграшкою або носіння певного одягу просто означає «мені це подобається». Діти ще не усвідомлюють, як їх вибір може бути пов'язаний із тією чи іншою статтю.

Дошкільник може запитати у виховательки, чи була вона хлопчиком чи дівчинкою, коли вона була маленькою, або маленький хлопчик може сказати, що він хоче вирости мамою.

Дослідження підтверджують цю ранню гнучкість у гендерних концепціях дітей. Наприклад, у відомому дослідженні, психолог Сандра Бем показала дітям дошкільного віку три фотографії малюка чоловічої та жіночої статі. На першій фотографії малюк був голий; на другій одягнений у типовий для статі одяг (наприклад, сукню та косички для дівчинки, сорочку з коміром та футбольний м'яч для хлопчика); на третьому фото малюк був одягнений у стереотипний одяг протилежної статі. [3]

Результати довели, що діти думають, що переодягання також змінить стать. Більшість дітей від трьох до п'яти років думали, що хлопчик, який вирішив одягнутись як дівчинка, тепер справді дівчинка. Лише коли їм вказали на статеву відмінність, вони зрозуміли, що зміна одягу не змінює статі.

Розуміння константності своєї статі формується у дітей у віці 5-7 років, коли вони достатньо дорослі, щоб зрозуміти, що насправді означає стать і поводитися відповідно до очікувань соціуму. У подальшому відбувається розвиток і змістовне насичення гендерної ідентичності за рахунок власного досвіду.

Як тільки діти починають думати про стать як про стабільну рису, вони також починають включати стать у власну ідентичність. Приблизно в той час зростає мотивація до пошуку інформації щодо свого гендеру та дотримання гендерних стереотипів. Наприклад, діти воліють гратися з представниками своєї статі в стереотипні ігри та іграшки.

Діти вивчають соціальні значення статі та гендеру від найближчого авторитетного джерела – дорослих. Переконавання про діяльність, інтереси та поведінку, пов'язані з гендером, називаються «гендерними нормами», і гендерні норми не є абсолютно ідентичними в різних соціальних громадах.

Діти часто копіюють дорослі моделі для наслідування, такі як їхні батьки чи вчителі. Тож якщо хлопчик бачить, як його батько здебільшого займається ремонтом автомобіля, або дівчинка бачить, як мама виконує більшу частину «хатніх» справ, дитина може подумати, що це «чоловічі заняття» та «жіночі заняття».

Більшість сучасних впливів на життя маленьких дітей підсилюють уже існуючі стереотипи. Без дорослих, які представляють альтернативні ситуації, діти схильні розвивати уявлення, що відповідають стереотипам. Якщо ж вони регулярно стикаються з образами, діями, людьми та словами, що протистоять стереотипам – наприклад, за допомогою книг, фотографій, історій та вірців для наслідування – вони, швидше за все, змінюватимуть і розширюватимуть свої уявлення.

Таким чином, роль педагога передбачає пропонування своїм вихованцям різні точки зору, включаючи ті, що протистоять застарілим традиціям суспільства, щоб дозволити дітям отримати доступ до ряду ролей та можливостей самовираження. Без таких дій розвиток маленьких дітей стримується, не даючи їм усвідомити масштаби свого потенціалу.

Незалежність і впевненість, сміливість і чуйність, турботливість і тактовність – цінні і корисні риси особистостей обох статей, а не тільки хлопчиків чи тільки дівчаток.

Важливо, щоб діти знали, що дівчата можуть добре грати в ігри, займатися спортом та наукою, які суспільство зазвичай асоціює з хлопцями. Так само для хлопців важливо мати свободу слідувати своїм інтересам, незалежно від того, чи відповідає це тому, що люди традиційно вважали доречним для хлопчиків.

Список використаних джерел

1. When do children develop their gender identity?: веб-сайт. URL: <https://theconversation.com/when-do-children-develop-their-gender-identity-56480> (дата звернення 10.03.2021)
2. Jamie Solomon. Gender Identity and Expression in the Early Childhood Classroom: Influences on Development Within Sociocultural Contexts: веб-сайт. URL: <https://www.naeyc.org/resources/pubs/yc/jul2016/gender-identity> (дата звернення 10.03.2021)
3. Sandra Lipsitz Bem. Genital Knowledge and Gender Constancy in Preschool Children: веб-сайт. URL: <https://www.jstor.org/stable/1130730?origin=crossref> (дата звернення 10.03.2021)

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Гнезділова К. М.

Здір Д. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема виховання толерантності набуває актуальності в умовах реформування освіти в Україні. Виховний процес у Новій українській школі є невід’ємною складовою всього освітнього процесу і має орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей, толерантність), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, повага до закону, солідарність, відповідальність). Виховання толерантності стає вкрай важливим ще й у зв’язку з впровадженням інклюзивного навчання. Адже ефективне навчання, доброзичлива атмосфера у класі, а особливо інклюзивному, неможливі без толерантного ставлення школярів та школярок одне до одного. Крім того, проблема виховання толерантності в учнів початкової школи є досить природною, оскільки саме на цьому етапі життєвого шляху дитина потрапляє у колектив, де зав’язуються взаємостосунки з представниками різних мікросоціумів, які мають різні погляди та життєвий досвід.

Різні аспекти формування толерантної особистості розглядалися у дослідженнях О. Карякіної, Л. Колобової, М. Перепеліциної. Проблеми формування толерантних взаємостосунків знайшли своє відображення в роботах Б. Ананьєва, А. Лазурського, В. Мясичева, С. Рубінштейна та ін. Проте питання діагностики рівня толерантності молодших школярів не знайшло свого повного відображення в працях науковців.

Аналіз науково-педагогічної літератури показав, що в структурному плані толерантність включає три компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий. Відповідно до цих компонентів було розроблено показники толерантної особистості молодшого школяра чи школярки:

I. Когнітивний компонент:

- наявність знань про толерантність;
- усвідомлення того, які взаємостосунки є толерантними;
- здатність розрізняти поведінку та вчинки толерантної особистості та інтолерантної.

II. Емоційно-ціннісний компонент:

- здатність до емпатії;
- вміння відчувати, розрізняти як власні емоції та почуття, так й інших та реагувати на них;
- доброзичливе та справедливе ставлення до оточуючих.

III. Поведінковий компонент:

- відсутність упередженого ставлення під час взаємодії з представниками різних етносів;
- уміння та бажання налагоджувати дружні стосунки, орієнтуючись безпосередньо на особистісні якості людини;

- здатність дієво реагувати на неприємності та невдачі інших, приходити на допомогу.

Згідно з цими критеріями було розроблено анкету для визначення рівня сформованості рівня толерантності та кожного з компонентів окремо. Запитання анкети враховували вікові особливості молодших школярів.

На наступному етапі було здійснено анкетування учнів та учениць 3 класу на базі Мошнівського закладу загальної середньої освіти. В анкетуванні взяли участь 23 особи, вік респондентів становив 9-10 років.

Аналіз результатів діагностики показав, що, загалом, у всіх дітей сформоване почуття толерантності на середньому та високому рівнях. Низький рівень толерантності серед опитуваних відсутній (Рис.1.1.)

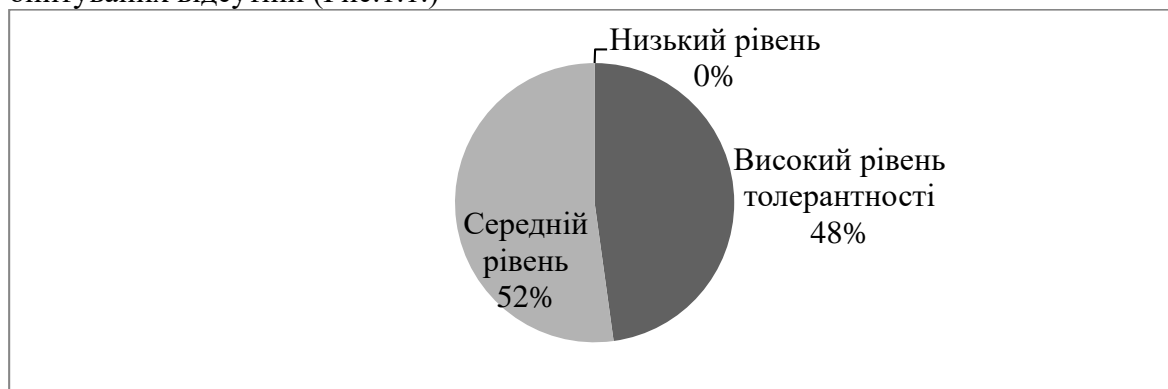


Рис. 1.1. Показники рівнів толерантності молодших школярів

У школярів та школярок наявні базові знання про толерантність. Вони ототожнюють її з повагою до інших людей, ввічливістю, добротою та співчуттям. У меншій кількості – з жалістю до тих, хто слабший, вмінням дружити. Школярі фактично не співвідносять толерантність однаковими правами незалежно від кольору шкіри, зросту, статі тощо (Рис. 1.2.).



Рис. 1.2. Тракткування поняття «толерантність» учнівством

В цілому діти усвідомлюють, які взаємостосунки є толерантними, переважно розрізняють поведінку та вчинки толерантної особистості та інтолерантної. Проте більшість школярів плутають толерантність із жалістю та співчуттям. Жалість до людей з порушеннями здоров'я трактують як толерантну. Так, в одному з питань анкети було описано ситуацію, де один з учнів постійно допомагає однокласнику з порушеннями здоров'я, співчуває йому. На прохання

оцінити чи є така поведінка толерантною всі діти обрали відповідь «так, бо слабшим треба допомагати, співчувати, заступатися за них».

Щодо ставлення дітей до людей різних рас та національностей, іноземців, то в більшості школярів та школярок відсутні певні упередження стосовно них. Майже всі учні та учениці вважають, що спілкування з людьми інших рас та національностей – це цікаво, хотіли б з ними дружити, пізнавати їх життя, не відмовилися б від пропозиції листування з іноземцями. Проте в учнівства все ще наявні стереотипні уявлення щодо людей ромської національності. Про це свідчить аналіз відповідей на 15 запитання анкети: «На подвір'ї школи до тебе підійшов хлопчик ромської національності (циган) та попросив позичити телефон, щоб зателефонувати мамі. Чи позичиш ти телефон?». Відповідаючи, лише одна дитина обрала варіант «так, звісно», десятеро – «так, але пильно спостерігатиму за ним, раптом він хоче вкрати телефон», решта – «ні, я не даю свої речі незнайомим людям. Вони можуть їх вкрати». Цікавим є той факт, що в анкеті було аналогічне запитання, але про звичайну дівчинку, яка попросила позичити телефон. Їй погодилося позичити телефон чотири особи, восьмеро погодилися б, але наглядали б за нею. Загалом, семеро дітей, які позичили б телефон дівчинці, не зробили б цього для хлопчика ромської національності.

Таким чином, встановлено, що діагностика толерантності може здійснюватися шляхом анкетування, розроблено анкету «Визначення рівня толерантності у молодших школярів». Діагностика рівня толерантності третьокласників показала, що вони мають базові знання про толерантність, плутають поняття «толерантність» з жалістю та співчуттям, при взаємодії з представниками деяких етносів можуть піддаватися впливу наявних у суспільстві стереотипів.

Список використаних джерел

1. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. філос. наук: спец. 09.00.10 «Філософія освіти». Київ. 2008. 32с.
2. Гурова Т. Ю. Аналіз структури толерантності молодшого школяра. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Зб. наукових праць*. 2011. №5 (40). С. 84–95
3. Кислова В. П. Формування толерантності особистості школяра. Київ : Вид-во ім. М.П. Драгоманова, 2009. 129 с.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, старший викладач Байдюк Н. В.

Здір Д. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У вересні 2015-го року Генеральною Асамблеєю ООН було затверджено Цілі сталого розвитку, досягнення яких поставило собі за мету людство. Ціль № 4 «Якісна освіта» спрямована на досягнення якісної освіти для всіх, забезпечення рівноправного доступу до неї, ліквідації гендерних і матеріальних розбіжностей. Це неможливо без подолання різних форм дискримінації в освіті. Очевидним є й те, що подолання дискримінації в сфері освіти пришвидшить досягнення усіх цілей, адже освіта є одним із найпотужніших засобів сталого розвитку. Важливим кроком до подолання дискримінації в освіті є здійснення антидискримінаційної експертизи підручників, що передбачає виявлення й усунення контенту, що не відповідає недискримінаційному підходу. Особливого значення набуває факт законодавчого закріплення антидискримінаційної експертизи макетів шкільних підручників для початкової школи, що засвідчує наказ МОН України «Про затвердження Положення про конкурсний відбір проектів підручників для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти».

Науково-методичну основу антидискримінаційної експертизи підручників становлять такі праці: «Дискримінація, расизм, ксенофобія, антисемітизм» Т. Бакки, І. Ветрова, «Гендерні стандарти сучасної освіти» (3 частини) під заг. ред. О. Кікінеджи, О. Семиколенової, «Гендерна

рівність і недискримінація» Т. Марценюк, «Теоретико-методологічні засади антидискримінаційної експертизи підручників» О. Малахової, О. Марущенко.

У процесі пропонованого дослідження здійснено антидискримінаційну експертизу підручників з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» методом контент-аналізу. Було обрано п'ять найбільш тиражованих навчальних книг з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що належать до переліку підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти, які можуть друкуватися за кошти держбюджету [6], а саме: «Я досліджую світ» (авт. Гільберг Т., Тарнавська С., Гнатюк О.), «Я досліджую світ» (авт. Бібік Н., Бондарчук Г.), «Я досліджую світ» (авт. Большакова І., Пристінська М.), «Я досліджую світ» (авт. Волощенко О., Козак О., Остапенко Г.), «Я досліджую світ» (авт. Грущинська І., Хитра З.).

Методика здійснення антидискримінаційної експертизи передбачала обробку: кількісної диспропорції представленості осіб обох статей, різного віку, кольору шкіри, віросповідання, осіб з інвалідністю тощо; представлення осіб різних статей, віку, етнічності тощо лише у стереотипних соціальних ролях; сегрегації і поляризації за ознакою статі, релігії та ін.; зображення людини загалом, загальнолюдських цінностей лише через образ чоловіка, етнічного українця, людини без будь-яких фізичних обмежень; використання/не використання дискримінаційної мови; наявності/відсутності сексизму.

У результаті антидискримінаційної експертизи підручників було виявлено кількісну диспропорцію представленості осіб обох статей, переважання на зображеннях людей лише європеїдної раси, а в деяких підручниках взагалі відсутність ілюстрацій осіб інших рас, наявності лише поодиноких зображень осіб з інвалідністю, представлення осіб різних статей, віку переважно у стереотипних соціальних ролях, зображення людини загалом і загальнолюдських цінностей виключно через образ етнічного українця/-ки, православного, людини без будь-яких фізичних обмежень, паралельне використання гендерночутливої мови та мовного андроцентризму; відсутності сексизму в змісті підручників.

У всіх підручниках встановлено незначну кількісну диспропорцію представленості осіб обох статей. Найчастіше зображення чоловіків/хлопчиків переважають над зображеннями жінок/дівчаток. Найбільший показник кількісної диспропорції у підручнику авт. Н. М. Бібік, де образів чоловіків/хлопчиків у 1,4 рази більше, ніж зображень жінок/дівчаток. У середньому у проаналізованих книгах у 1,23 разів більше чоловічих образів, ніж жіночих.

Ситуація з кількісним представленням осіб різного віку, кольору шкіри, етнічності, людей з інвалідністю дещо гірша. Кількість зображень людей літнього віку незначна у всіх підручниках (Рис. 1.1.) і досягається зазвичай шляхом зображення бабусь і дідусів на сторінках, присвячених вивченню тем, що стосуються сім'ї.



Рис. 1.1. Кількісне представлення осіб літнього віку на сторінках підручників «Я досліджую світ» для 1 класу

У всіх підручниках також недостатньо ілюстрацій осіб з порушеннями здоров'я. Так, є лише поодинокі зображення людей з інвалідністю чи порушеннями здоров'я. Зазвичай, це ілюстрації або осіб з порушеннями зору, або ж опорно-рухового апарату, які пересуваються з допомогою інвалідного візка, при чому перші значно переважають.

Під час здійснення експертизи було виявлено, що в підручнику Бібік Н. М. на ілюстраціях зображені лише люди європеїдної раси, що спричиняє невидимість інших рас та етносів і не враховує їх розмаїття. В інших навчальних книгах зображення людей різних рас хоча і наявні, проте зазвичай супроводжують завдання на порівняння зовнішності людей.

Вдалося з'ясувати, в яких соціальних ролях представлені особи обох статей та різного віку. На жаль, зробити це стосовно представників та представниць різних етносів, віросповідань не вдалося, оскільки в підручниках наявні лише їх епізодичні зображення. Щодо того, якими соціальними ролями наділені особи обох статей, то у підручниках все ще транслюється стереотип жінки-берегині домашнього вогнища і саме жінки найчастіше зображені виконуючи хатню роботу. Та все ж позитивною є відсутність у підручниках стереотипу, що тато не повинен займатися вихованням дітей. У всіх книгах можна знайти зображення, де чоловіки бавляться з дітьми, проводять разом з ними час.

Стосовно професійної діяльності чоловіків та жінок, то у підручниках прослідковується тенденція до розподілу професій на «чоловічі» та «жіночі»: педагогами зображені переважно жінки, серед ілюстрацій пожежників, рятувальників немає жодної жінки, серед всіх ілюстрацій водіїв лише одна водійка, а серед будівельників лише малярка. Такий розподіл може сприяти формуванню в учнівства стереотипів про різні професії та негативно вплинути на їх вибір професії в майбутньому.

Досить стереотипно зображені в навчальних книгах люди літнього віку. На більшості ілюстрацій вони проводять час виключно з родиною, їх немає серед представників професій у жодній з книг, хоча в реальному житті це не так. Та все ж, заслуговує уваги той факт, що в навчальних книгах мінімальна кількість зображень, які демонструють немічність та безпорадність осіб похилого віку.

Щодо сегрегації та поляризації за ознакою статі, то в усіх проаналізованих підручниках помітно розподіл іграшок та ігор на «дівчачі» і «хлопчачі». Але, на багатьох сторінках дівчатка та хлопчики об'єднані спільною діяльністю, граються разом, проводять досліди.

Вагомим позитивним моментом підручників є й те, що людина та людські цінності показано як через чоловічі, так і жіночі образи, але виключно через ілюстрації людей без будь-яких фізичних обмежень, етнічних українців/-ок.

У всіх підручниках використовується гендерночутлива мова, а саме фемінітиви та паралельні форми чоловічого та жіночого роду: «...ти пасажир або пасажирка» (авт. О. Большакова), «Ти школяр або школярка!» (авт. Н. Бібік), «Дорогий друже! Дорога подруго!» (авт. О. Волощенко), проте, в кожній книзі зустрічається мовний андроцентризм. Виявлено, що гендерночутлива мова не використовується при застосуванні слів «однокласники», «друзі», «дослідники», «школярики», «кондуктор», «покупець», «водій», «екскурсовод», «пасажир», «пішохід», «учні».

Отримані результати свідчать про те, що всі підручники лише частково відповідають недискримінаційному підходу в освіті та потребують удосконалення.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1 кл. закл. заг. серед. освіти у 2 ч. / Н. Бібік, Г. Бондарчук. – Харків : Ранок, 2018. – 80 с.
2. Большакова І. Я досліджую світ : підруч. інтегр. курсу для 1 кл. закл. заг. серед. освіти у 2 ч. / І. Большакова, М. Пристінська. – Харків : Ранок, 2018. – 80 с.
3. Волощенко О. Я досліджую світ : підруч. інтегр. курсу для 1 кл. закл. заг. сер. освіти у 2-х ч. / О. Волощенко, О. Козак – Київ : Світич, 2018. – 128 с.
4. Гільберг Т. Я досліджую світ : підр. інтегр. курсу для 1 кл. закл. заг. серед. освіти / Т. Гільберг, С. Тарнавська, Н. Павич. – Київ : Генеза, 2018. – 112 с.
5. Грущинська І. Я досліджую світ : підруч. інтегр. курсу для 1 кл. закл. заг. серед. освіти у 2-х ч. / І. Грущинська, І. Дробязко. – Київ : Оріон, 2018. – 112 с.
6. Наказ МОН від 06.07.2018 №735 «Про видання підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти за кошти державного бюджету у 2018 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/Nz0TcZ4>

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, старший викладач Байдок Н. В.

ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОЯВІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Проблема девіантної поведінки викликала науковий інтерес ще за часів античності, проте в сучасному світі її актуальність значно зросла. Це пов'язано насамперед, зі значним розповсюдженням девіантних проявів серед молоді, включаючи учнів молодшого шкільного віку. Девіантна поведінка неповнолітніх у багатьох випадках трансформується у кримінальні форми поведінки і становить суттєву небезпеку як для самої особистості неповнолітнього, його подальшого розвитку, так і для всього суспільства.

Надзвичайна актуальність проблеми зумовлює активне дослідження її різних аспектів сучасними ученими (Козубовський Р., Товканець О., Лендел Л., Холковська І., Шелевер О. та ін.).

Мета статті – визначити зміст та форми профілактичної роботи з батьками молодших школярів з попередження проявів девіантної поведінки.

Під девіантною поведінкою зазвичай розуміють відхилення від прийнятих в суспільстві, соціальному середовищі соціально-моральних норм і цінностей, а також порушення процесу засвоєння і відтворення соціальних норм і культурних цінностей, саморозвитку і самореалізації особистості в тому суспільстві, якому вона належить [2, с. 99].

Профілактична робота має на меті попередження проявів девіантної поведінки і доцільно починати цю роботу ще з початкової школи, адже набагато легше попередити прояви девіацій в молодшому шкільному віці, ніж згодом намагатися щось змінити і боротися з наслідками.

Першими помічають поведінкові відхилення школярів їх батьки та школа. Для досягнення успішного результату попередження проявів девіантної поведінки необхідно діяти систематично та комплексно, залучаючи всі соціальні інститути з якими взаємодіє школяр. Сім'я традиційно залишається головним інститутом виховання дитини. Саме тому важливо цілеспрямовано залучати батьків до профілактичної роботи з попередження проявів поведінкових відхилень їх дітей.

Ковчина І. наголошує, що робота з батьками, сім'єю є дуже важливим, складним і необхідним для профілактики відхилень у поведінці учнів видом діяльності педагога, психолога, соціального педагога, а також спеціальних психолого-педагогічних служб та інститутів [1, с.12], в окремих випадках залучаються і медичні працівники. Відносини у сім'ї, рівень емоційного благополуччя родини та поведінкові стереотипи батьків є одними з найважливіших чинників, що впливають на формування відхилень у поведінці молодих людей.

Метою роботи з батьками є профілактика дисгармонії сімейних відносин і усунення недоліків сімейного виховання як важливих факторів, що можуть призводити до девіантної поведінки дітей. Завдання роботи з батьками:

- здійснення інформаційно-просвітницької роботи з метою профілактики дисгармонії сімейних відносин і порушень у сімейному вихованні;
- взаємодія з сім'єю з метою виправлення помилок, що існують у сімейному вихованні [4, с. 51].

У роботі з батьками ефективними є різноманітні форми і методи співробітництва школи і сім'ї, зокрема:

1. Індивідуальні форми. Вони можуть включати: проведення індивідуальних бесід, консультацій, рекомендацій спеціальної літератури для самоосвіти, відвідування сім'ї.

2. Групові форми: організація групових бесід, дискусій, зустрічей з метою обміну досвідом з питань виховання дітей з використанням активних форм роботи, проведення рольових і ділових ігор, зустрічі із спеціалістами різних напрямів тощо.

3. Масові форми включають: батьківські збори, конференції, тематичні вечори, екскурсії, семінари [3, с. 228].

Особливе значення надається здійсненню інформаційно-просвітницької роботи з батьками, яка має на меті профілактику, попередження можливих порушень у сімейних відносинах і сімейному вихованні. Важливо ознайомити батьків із особливостями сімейного виховання, негативними факторами, які впливають на появу відхилень у поведінці їх дітей. З цією метою можна запропонувати курс лекцій класним керівникам, що містить інформацію про особливості виховання молодшого школяра на сучасному етапі, способи встановлення позитивної комунікації батьків з дитиною, психологічні характеристики цього вікового періоду.

У залученні батьків до профілактичної роботи слід враховувати мотиваційний аспект. Необхідно розповісти батькам про важливість цієї задачі, її значення. Деякі батьки відмовляються визнавати, що їх методи виховання можуть носити негативний вплив на дитину. Так буває коли сім'я діє за тим шаблоном, як виховували і їх самих, не розуміючи при цьому, що таке виховання, в окремих випадках може носити деструктивний характер. На початку заняття спеціаліст може змоделювати ситуацію, де батьки б могли впізнати себе чи їх дитину. Наприклад, двійка у школі чи відмова від виконання домашнього завдання та типові помилкові реакції батьків на ці ситуації і наслідки цих дій. Таким чином, батьки будуть більш зацікавлені у відвідуванні спеціальних інформаційних заходів та самоосвіті стосовно даної проблематики.

Також необхідно зазначити, що сім'ї з порушенням міжособистісних відносин, конфліктні сім'ї можуть усвідомлювати проблему, але не в змозі її побороти та самостійно вирішити конфлікти і протиріччя. Рівень психологічної напруги в сім'ї має тенденцію до наростання, що призводить до емоційних порушень, почуття постійного занепокоєння в її членів, викликаючи відхилення у поведінці дітей. Тому важливо допомогти таким сім'ям впоратися з проблемою. Формами роботи може бути групова сімейна психотерапія (робота з групою з кількох сімейних пар), індивідуальної психотерапевтичної роботи з окремою сім'єю або її членом і спільної групової психотерапії дітей і батьків [3, с. 229].

Проведення всіх профілактичних заходів має базуватися на принципах демократизму, гуманізму, підтримки сім'ї і взаємодії з нею, індивідуального підходу, дотримання конфіденційності.

Отже, профілактику девіантної поведінки слід розпочинати вже в початковій школі. До цієї роботи необхідно підходити комплексно залучаючи, насамперед до роботи батьків, адже саме в сім'ї дитина починає свій шлях до соціалізації та становлення її як особистості. Для успішного результату важливо проводити цілеспрямовані та систематичні заходи у різноманітних формах.

Список використаних джерел і літератури

1. Ковчина І.М. Теорія та практика підготовки майбутніх педагогів до соціально-правової діяльності: автореф. докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 42 с.
2. Козубовський, Р. В., Шелевер О. В. Профілактика девіантної поведінки молодших школярів. Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2019. Вип. 2 (45). С. 99 –103.
3. Товканець О., Лендел Л. Взаємодія школи і сім'ї у профілактиці девіантної поведінки учнів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 29. С. 226–230.
4. Холковська І. Л. Взаємодія класного керівника з сім'єю у процесі профілактики девіантної поведінки підлітків. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2016. № 45. С. 49–54.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Зобенько Н. А.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ БАТЬКІВ У ВИХОВАННІ ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДИТИНИ

Відповідальною особистістю можна назвати людину, яка усвідомлено й адекватно сприймає моральні вимоги та норми як вимоги і норми власної поведінки та завжди може нести відповідальність за свої вчинки. Цю думку підтверджують у своїх дослідженнях Л. Божович, О. Василенко [1], О. Запорожець [3], О. Кононко [4], Т. Фасолько [8] та інші науковці.

Найбільший виховний вплив на дитину у формуванні та розвитку її особистості здійснюють сім'я та освітній заклад як у взаємодії, так і кожна інституція окремо. Співпраця сім'ї та закладу дошкільної освіти чи школи у вихованні дітей займає досить важливу нішу в освітньому процесі. На думку науковців, зокрема К. Журби [2], Т. Кравченко [5], Л. Повалій [6], Н. Стаднік [7], взаємодія освітнього закладу та сім'ї підвищує ефективність виховання дітей та сприяє розвитку їх відповідальності.

Однак для дитини, особливо молодшого віку, надзвичайно важливо отримати сімейне виховання. Емоційне наповнення виховання дитини в сім'ї передбачає любов батьків до дитини та відповідне почуття дитини до батьків. Тепло домашнього мікроклімату, комфортний стан у домашніх умовах – все це стимулює дитину до сприйняття існуючих в сім'ї правил, манер поведінки, поглядів і уподобань.

Відомо, що формування дитини як особистості відбувається в її діяльності. Саме у сім'ях існує багато можливостей для спільної діяльності дітей і дорослих, зокрема з їх батьками. Тут діти відчувають, бачать, чують не тільки те, як треба жити, що треба знати, як треба себе вести, але і спостерігають за поведінкою та вчинками батьків, практично пізнають життя. Від того, на що і як направлені впливи сім'ї, багато в чому буде залежати результат виховання дітей.

Щоб батьки успішно впоралися з вихованням дітей, вони (батьки) повинні створити умови для належного виховання – це, перш за все, та сімейна атмосфера, коли кожен з батьків і членів сім'ї розуміє свою відповідальність за виховання дитини та результат цього виховання.

З огляду на власний педагогічний досвід (роботу вихователем у закладі дошкільної освіти) хочемо зазначити, що не всі батьки успішно справляються з вихованням власної дитини, у тому числі з вихованням почуття відповідальності, а деякі з них намагаються перекласти свої обов'язки та прогалини виховання на педагогів.

Отож, для запобігання таких ситуацій, нами були розроблені педагогічні поради для батьків щодо виховання почуття відповідальності у дітей:

- чітко пояснюйте дитині позитивні та негативні наслідки дій, які хоче зробити дитина;
- не відволікайтеся і не відступайте від раніше оговорених з дитиною правил;
- демонструйте дитині будь-який її прогрес і досягнення;
- допомагайте своїй дитині зрозуміти, що вона вже доросла;
- створюйте для своєї дитини можливості для прояву відповідальних вчинків;
- не поспішайте допомагати своїй дитині виконувати покладені на неї обов'язки, а тим більше не виконуйте їх за неї;
- дозволяйте дитині допомагати вам;
- будьте зразком та авторитетом для своєї дитини;
- давайте дитині завдання, які відповідають її віку;
- допомагайте дитині зрозуміти значення понять «відповідальність» і «пріоритет»;
- намагайтеся не критикувати вашу дитину;
- забезпечуйте свою дитину усіма інструментами для самовиховання та виховання почуття відповідальності.

Якщо батьки будуть дотримуватися вказаних порад та розширювати їх власними, то вони допоможуть власній дитині навчитися нести відповідальність за власні слова та дії, ставати дорослішими та вихованішими.

Список використаних джерел

1. Василенко О. М. Етапи розвитку соціальної відповідальності школярів у мікросередовищі. *Електронний ресурс*: <https://core.ac.uk/download/pdf/144764205.pdf>.
2. Журба К. О. Виховання духовності у підлітків у сучасній українській сім'ї і школі: *автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання»*. Київ, 2000. 18 с.
3. Запорожец, А.В. Интеллектуальная подготовка детей к школе. *Дошкольное воспитание*, 2012. №8. С. 8-26.
4. Кононко О. Л. Психологічний комфорт як передумова морального становлення особистості. *Дошкільне виховання*. 1996. № 5. С. 4-5.
5. Кравченко Т. В. Чи можна навчитись бути гарними батьками. *Консультування сім'ї*. Ч.2. Київ: ДЦССМ, 2003. 68 с.
6. Повалій Л. В. Перспективні напрями взаємодії школи з неповною сім'єю. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ: Ін-т проблем виховання АПН України, 2006. Кн. 1. С. 298-303.
7. Стаднік Н. В. Виховання відповідальності у дітей шестирічного віку у взаємодії сім'ї та школи: *дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.07 «Теорія і методика виховання»*. Київ, 2009. 236 с.
8. Фасолько Т. С. Виховання відповідальної поведінки у дітей старшого дошкільного віку : автор. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 –Теорія та методика виховання. К., 2000. 18 с.

Науковий керівник: ст. викл. Коваленко О. А.

Мосєєва Л. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВПЛИВ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Формування особистості людини розпочинається з раннього дитинства. Сучасні малята, які живуть в столітті інформаційних технологій, теж потрапляють під вплив медіа факторів, в які входять: комп'ютерні ігри, радіо, телебачення, мережа Інтернет та інакші інформаційні носії. Одним з найперших та найважливіших медіа факторів, що має на дитину сильну дію, це мультиплікаційні фільми. А також цікавим є те, що серед науковців, педагогів, батьків немає єдиної думки щодо позитивного чи негативного впливу мультфільмів на формування особистості дитини.

Сутність мультиплікації, певні психологічні особливості сприйняття дитиною мультиплікаційних фільмів досліджуються у працях вітчизняних науковців Н. Капельгородської, Б. Крижанівського та О. Шупик. Психологічні особливості сприйняття дітьми кіно- і телевізійної продукції аналізуються у працях Л. Баженової, Є. Захарової, Б. Степанцева. Прикладні аспекти застосування мультиплікаційного мистецтва у роботі з дітьми описано у спільних дослідженнях Ю. Красного і Л. Курдюкової. Як свідчать дослідження вище вказаних науковців, науковців та педагогів, проблема впливу мультиплікаційних фільмів на розвиток дітей дошкільного віку є актуальною та важливою.

Мультфільми є засобом розваги для дітей, і суттєво впливають на формування психічного здоров'я дитини, розвиток її особистості, а також мають величезний вплив на соціалізацію, вибудовування взаємин з іншими і поведінку після перегляду.

Мультиплікація, безсумнівно, має позитивний вплив на розвиток дітей. У соціальному контексті зміст мультфільму може виховувати в дитини норми поведінки такі як:

- слухатися батьків;
- ввічливо розмовляти;
- допомагати бідним, літнім і хворим людям;
- вміти працювати в команді [2, с. 3].

Дитина в мультфільмах може знаходити різні, нові для себе способи вирішення завдань, може вчитися думати про наслідки своїх дій. Мультфільми так само вчать життєвому досвіду, показуючи такі небезпеки навколишнього світу, як висота, вогонь, електрика, дорожній рух тощо. Якщо зміст мультфільму представлено в цікавій, яскравій та привабливій формі, то діти засвоюють цей досвід, опановуючи важливі знання та навички [1].

Мультиплікаційний герой є для дитини значущим об'єктом, з якою вона ототожнює себе, копіює поведінку, манери і засвоює певні цінності, притаманні даному мультиплікаційному героєві.

З іншого боку, зміст мультфільмів може чинити негативний вплив на розвиток дитини дошкільного віку та на її психічне здоров'я. Адже нині часто у змісті сучасних мультиплікаційних фільмах є насильство. Багато зарубіжних досліджень засвідчують негативний вплив на дітей агресивного контенту в мультфільмах [3, с. 263].

Елементи насильства в сучасних мультфільмах мають тенденцію включати незначні насильницькі дії: удари, смерть і кров показуються нереалістично. Існує точка зору, що більш реалістичний мультфільм може вплинути на збільшення агресивних проявів [4, с. 548].

Водночас правильно організований і прокоментований сеанс перегляду вдало підібраної мультиплікації сприяє активізації навчально-пізнавальної активності дітей та їх розвитку. Мультиплікаційна продукція, як засіб розвитку дитини, є доступною формою впливу, а в руках фахівця має значний розвивальний потенціал.

Отже, підбиваючи підсумок, можна сказати, що мультиплікаційні фільми здійснюють суттєвий вплив на розвиток дітей дошкільного віку. З одного боку, вони формують у дітей первинні уявлення про добро і зло, еталони поведінки. Через порівняння себе з улюбленими героями дошкільник має можливість навчитися позитивно сприймати себе, справлятися зі своїми страхами і труднощами, шанобливо ставитися до інших. Події, що відбуваються в мультфільмі, дозволяють виховувати дітей: підвищувати їх обізнаність, розвивати мислення і уяву, формувати їх світогляд.

З іншого боку, необхідно регулювати частоту перегляду дітьми дошкільного віку різних мультиплікаційних фільмів. Корисно використовувати мультфільми як інструмент заохочення і покарання. Неконтрольоване споживання неякісної та невідповідної віковим особливостям дітей медіа інформація перешкоджає розвитку мовлення і артикуляції, не дає дітям стимулів, необхідних для формування рухових навичок і органів чуття. Це може призвести до дефіциту у формуванні функцій головного мозку, що, насамперед, негативно впливає на формування творчих здібностей і сам процес гармонійного розвитку особистості дитини.

Отже, виникає необхідність навчити дитину критично ставитися до мультфільмів, розрізняти фантазію та реальність на екрані, навчати дітей дошкільного віку виділяти важливу, цінну інформацію, бути грамотним у світі медіа, навчати грамотному спілкуванню з сучасними засобами медіа інформації, до яких відносимо мультиплікаційні фільми.

Список використаних джерел

1. Гензур Г. М. Вплив мультфільмів на формування моральних якостей старших дошкільників / Г. М. Гензур // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. 2013. № 13. С. 69-75.
2. Грішеєва Н. П. Соціально-психологічні аспекти впливу телебачення на дошкільнят / Н. П. Грішеєва // Початкова школа. 2001. № 8. С. 75-88.
3. Habib, K., Soliman, T. (2015). Cartoons' Effect in Changing Children Mental Response and Behavior. Open Journal of Social Sciences, 3, 248-264.
4. Kirsh J. S. Cartoon violence and aggression in youth. Journal of Aggression and Violent Behavior, 11. 2006. 547-557.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор Гнезділова К. М.

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Старший дошкільний вік є унікальним та вирішальним періодом у розвитку дитини. Закладаються основи особистості, створюється воля та довільна поведінка, в активному розвитку знаходиться уява, творчість, загальна ініціативність, продовжує активно накопичуватись словниковий запас. Також відбувається ознайомлення з граматичним складом рідної мови, зокрема з різними видами складних речень [1,8].

Ближче до 6 року життя дитини мовлення набуває ознак розмірковування, що змушує дитину думати, обдумувати, подумки планувати, контролювати свою діяльність. Однак всі ці найважливіші якості в більшості формуються не на навчальних заняттях у закладі дошкільної освіти, а у головній провідній діяльності дошкільника – у грі [2, 49].

Соціалізація в житті кожного надважлива. Для дитини соціум – це той колектив, у якому вона живе і розвивається і основним видом діяльності там є гра. Значний досвід дошкільник здобуває саме у грі, звідти черпає уявлення про оточуючий нас світ, довкілля, які потім пов'язує із словом. Найсильнішими стимулами до прояву інтересу в області мови є гра і праця.

Слово для дитини є частиною дійсності. Тому так важливо стимулювати діяльність дитини дошкільного віку, продумано організовувати ігрову обстановку та приємну, спокійну атмосферу, надавати їм за уподобаннями різні предмети та іграшки, які будуть розвивати, живити їх діяльність і на основі цього збагачувати запас слів, конкретних уявлень про мову [1, 12].

В ігровій діяльності дитина дошкільного віку безперервно говорить. Вона говорить і тоді, коли грає самостійно (маніпулює предметами, які не викликають стимул до розмови), і тоді, коли гра проходить з кимось. Особливо це можна помітити при проведенні рухливих ігор, адже вони обумовлені певними правилами, яких мають дотримуватися діти старшого дошкільного віку. Змістовне, ґрунтовне, повторне роз'яснення дітям правил гри, спільне з ними обговорення умов її проведення – вже шлях до розвитку їх мови, введення їх у соціум.

Позитивний вплив на розвиток мовлення слугують ситуації, коли дошкільник сам запам'ятовує, розповідає, ознайомлює інших учасників гри з правилами. Зрідка слід пропонувати всьому колективу дітей спільно розповісти про те, як ми проводимо ту чи іншу гру. Таким чином, вихователь надає слово кожній дитині, надаємо цьому великого значення [5, 22].

Особливе значення для розвитку мовлення мають ігри, в які включено літературний текст, віршики, які наказували б ту чи іншу ігрову дію («Кую-кую чобіток», «Мій дзвінкий, веселий м'яч», «Жили у бабусі», «Зайчик біленький сидить» тощо). Пропонуючи дітям нову гру, вихователь спочатку сам чітко і виразно читає віршик до неї. Впродовж гри вірші мають прочитуватись кілька разів, а улюблені дітьми ігри взагалі повторюються багато разів. Тому не дивно, що діти швидко запам'ятовують текст віршика; тоді вони можуть під час гри розповідати його самі, напам'ять [2, 53].

Гра не виникає сама собою, а передається від одного покоління дітей іншому – від старших до молодших. На сучасному етапі зв'язок дитячих поколінь перервано (різновікові дитячі співтовариства – в сім'ї, у дворі, у квартирі – зустрічаються лише як виняток). Діти ростуть серед дорослих, а дорослим ніколи гратись, та вони не вмюють цього робити і не вважають важливим. Якщо вони і займаються дітьми, то вони їх вчать. У результаті гра йде з життя дошкільників, а разом з нею йде і саме дитинство [1, 10].

З появою нових технологій в сучасному суспільстві батьки мало звертають увагу на розвиток своїх дітей в плані спілкування. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними й дітям дошкільного віку як у сім'ї, так і в закладах дошкільної освіти, обмежується безпосереднє спілкування дітей з іншими носіями мови, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера

і водночас гальмується мовленнєва. На цей час приблизно 80% дітей потребують допомоги зі сторони спеціалістів (логопедів, психологів) в якомусь поштовху, який би вивів дитину на рівень нормального розвитку. Тому проблема розвитку зв'язного мовлення дітей, їх спілкування з однолітками і дорослими на сьогоднішній день є досить актуальною [2, 51].

Припинення гри в дошкільному віці дуже сумно відбивається на загальному психічному і особистісному розвитку дитини. Як відомо, саме в грі найбільш інтенсивно розвиваються мислення, емоції, спілкування, уява, свідомість дитини. Перевага гри перед будь-якою іншою дитячою діяльністю полягає в тому, що в ній дитина дошкільного віку сама, добровільно підпорядковується певним правилам, причому саме виконання правил приносить максимальне задоволення. Це робить поведінку дитини осмисленою і усвідомленою, перетворює її у вольову. Тому гра – це практично єдина сфера, де дитина дошкільного віку може проявити свою ініціативу і творчу активність.

Вивчення процесу становлення спілкування у дітей дошкільного віку є, на сучасному етапі, дуже важливим завданням, оскільки дозволяє не лише прогнозувати труднощі мовленнєвої взаємодії між людьми, але попередити їх виникнення. Якщо в минулі роки основна увага приділялася формуванню окремих мовленнєвих умінь та навичок на основі елементарного усвідомлення мовних явищ, то зараз головною метою на етапі дошкільного дитинства є виховання мовної особистості, тобто формування особистості, яка адекватно, вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях з метою реалізації власне мовленнєвих завдань, яке ставить перед нею життя [3, 28].

Доведено, що здатність дитини використовувати в ігрових ситуаціях зв'язні висловлювання впливає на емоційно-чуттєву сферу їхньої життєдіяльності та водночас максимально активізує мовлення.

Під час гри діти дошкільного віку мають можливість діяти, конкретні дії «вмикають» мовленнєву активність дошкільника і водночас задають розвиток гри. Це перехідна, проміжна ланка від повної залежності мовлення від речей і предметних дій до свободи слова [3, 29].

У процесі гри дитина не помічає освітнього процесу, а навпаки легко запам'ятовує нові слова, описує свої дії, що значно покращує засвоєння мовлення. В іграх для дітей старшого дошкільного віку яскраво відображається взаємозв'язок національної культури народу і його мови, взаємозв'язок пізнання, спілкування та діяльності дитини, що і становить сутність мовленнєво-ігрової діяльності [4, 6].

Ігрова, мовленнєва діяльність та спілкування взаємозалежні між собою, використовуючи їх у комплексі можна отримати високий рівень мовленнєвих досягнень у дитини [3, 27].

Отже, своєчасне оволодіння мовленням є першою важливою умовою становлення у дитини старшого дошкільного віку повноцінної психіки та подальшого її правильного розвитку. Розуміння мовлення оточуючих і особисте активне мовлення супроводжує усі види діяльності дитини. Від рівня розвитку мовлення дитини залежить успішність її комунікації з іншими учасниками взаємодії. Розвиток мовлення відбувається поступово, шляхом наслідування соціального досвіду суспільства при включенні дитини у взаємодію з довкіллям.

Безумовно, ігрова діяльність стимулює розвиток мовлення та сприяє усуненню труднощів у комунікації дошкільників тому, що здатна дати дитині старшого дошкільного віку безліч позитивних емоцій, які так потрібні для здорового психічного і фізичного розвитку.

Список використаних джерел

1. Аніщук, А. М. Сучасні підходи до розвитку мовленнєвої особистості в дошкільному дитинстві / А. М. Аніщук // Наукові записки / гол. ред. Є. І. Коваленко ; Ніжин. держ. ун-т імені М. В. Гоголя. – Ніжин, 2015. – Кн. 4. Психолого-педагогічні науки. – С. 8-12.
2. Богуш А. М. Технологія розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку / А. М. Богуш // Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського : Педагогічні науки : зб. наук. праць / [редкол. : А. М. Богуш (голов. ред.) та ін.]. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2015. – № 4. – С. 48-53.
3. Калмикова, Л. Діагностика мовленнєвого розвитку / Л. Калмикова, Н. Харченко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2016. – № 11. – С. 27-32.
4. Петровська, І. Мовленнєвий розвиток дитини. Загальна періодизація / І. Петровська // Психолог дошкільця. – 2017. – лип. (№ 7). – С. 4-6.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, ст. викладач Гребенюк О. В.

Павленко А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах сьогодення пріоритетним завданням освіти в закладах дошкільної освіти стає формування життєво компетентної особистості. Зокрема важливим фактором є формування її як представника соціальної спільноти, яка здатна відповідально ставитися до себе, оточуючих, дає звітність за свої слова та вчинки. Враховуючи той факт, що всі базові якості особистості закладаються в дошкільному віці, можемо з впевненістю сказати, що й основи відповідальності формуються в цей період. Свій перший суспільний досвід дитина здобуває у тісній взаємодії з дорослими та іншими дітьми в різних соціальних інституціях, де вона навчається вибудовувати свої взаємини з іншими, помічати поруч іншу людину, відчувати її настрій, емоційний стан, відповідально ставитися до своїх дій та намірів.

У «Базовому компоненті дошкільної освіти», зазначено, що на кінець дошкільного періоду «дитина має проявляти такі особистісні якості (самостійність, відповідальність, працелюбність, лідерство, людяність, спостережливість та інші) у взаємодії з іншими людьми» [1, с. 17].

Психолого-педагогічні аспекти формування відповідальності і шляхів педагогічного впливу з метою розвитку цієї якості були предметом дослідження багатьох науковців різних часів (Л. Божович, Г. Ващенко, О. Кононко, М. Машовець, В. Мухіна). Ми суголосні з думкою О. Кононко про те, що відповідальність – це відповідність між моральною діяльністю особистості та її обов'язком, розглянута з точки зору можливостей цієї особистості, оскільки «відповідальність являється як сукупністю об'єктивних суспільних вимог до особистості, так і своєрідним суб'єктивним станом свідомості» [2, с. 46].

З огляду на все зазначене вище, актуалізується необхідність у висвітленні проблеми формування відповідальності у дітей дошкільного віку та розкритті методичних засад формування цієї моральної якості.

В. Мухіна зазначає, що «відповідальність – риса особистості, яка виступає сутнісним показником її моральної вихованості і регулює поведінку» [4]. Ми погоджуємось з даним твердженням, оскільки вважаємо, що відповідальність є загально соціальною категорією, яка формується на основі знань про моральні норми і правила поведінки.

Моральний розвиток дітей дошкільного віку відбувається поступово та піддається впливу з боку дорослих. Прояви відповідальності з'являються ще у ранньому дошкільному віці, і поступово ця якість стає більш зрілою. Спочатку дітям характерне бажання бути «хорошими» і отримувати за свою поведінку різні заохочення. Норми моралі для дитини в цей період щось зовнішнє, вона виконує правила, встановлені дорослими, з чисто егоїстичних міркувань. Спочатку дитина поводить себе «добре», аби уникнути покарання. В молодшому дошкільному віці дитина уже засвоює правила колективного життя й дотримується їх, хоча ці правила нею недостатньо усвідомлені. Починаючи зі старшого дошкільного віку діти дотримуються правил не через те, що «так треба», а, насамперед, тому, що це «відповідає їх власним усталеним поглядам». Вони перестають орієнтуватися на задані норми й правила та починають прислухатися до внутрішніх мотивів.

На основі проведеного теоретичного аналізу науково-методичної літератури пропонуємо знання дітей, що складають основу відповідальності, які розподілені на такі групи:

1. знання про норми поведінки серед суспільства;
2. знання про правила організації та здійснення різних видів діяльності;

3. знання про емоційні стани людей, що виникає в результаті взаємодії з іншими людьми; причини їх виникнення;

4. знання про обов'язки людей в соціумі [3].

Першу групу знань про прийняті норми поведінки та взаємин у суспільстві дитина отримує через спостереження за поведінкою та діями батьків. Оскільки вони для дитини є авторитетом, то їх поведінка стимулює дитину до наслідування. На нашу думку, саме через це на батьків покладається велика відповідальність за власну поведінку та зміст знань дітей про норми і правила моральної поведінки.

У дітей дошкільного віку моральна відповідальність виявляється в тому, які цілі ставить дитина, які засоби для їх вирішення вибирає, чи враховує інтереси тих людей що знаходяться поряд, чи вимагає винагороду за власну поведінку, що відповідає моральним нормам. Відповідальність насамперед характеризує самостійність моральних рішень у конкретних ситуаціях вибору і в цілому – спрямування поведінки, активності дитини.

Формування відповідальності у дітей дошкільного віку відбувається у процесі доцільно організованого освітнього процесу.

Виховання відповідальності відбувається під час залучення дітей до виконання доручень. Наприклад, можна застосовувати чергування у їдальні. Дітям пояснюють коло обов'язків чергового, показують приклад виконання тих чи інших дій. Те, що дитина розуміє роль чергового, ще не означає, що вона приймає її та покладає на себе відповідальність за результат діяльності. Однак отриманий таким шляхом результат його участі можна вважати важливим проявом відповідальності на початковій стадії її становлення.

Дуже важливо також ставити перед дитиною чіткі завдання. За потреби слід допомагати їх виконати, щоб дитина отримала задоволення від того, що зробила, і зрозуміла, що це важливо не лише для неї, а й для інших. Якщо ж дитина не сумлінно виконає завдання, то відчуватиме почуття сорому: так дитина вчитиметься відчувати відповідальність за зроблене.

Також розвиток відповідальності відбувається в ігровій діяльності. Саме під час гри дитина бере на себе відповідальність за чітке дотримання її правил і тим самим сприяє успішному розгортанню ігрового сюжету. Спочатку вона лише підсвідомо відчуває, що дотримання правил забезпечує успішність гри, а згодом усвідомлює – в разі порушень правил, гра перестає приносити задоволення її учасникам та зникає.

Як показує власний практичний досвід, дітям не дуже до вподоби прибирати робочі місця, але вони поступово привчаються виконувати такий вид діяльності, спершу орієнтуючись на ставлення дорослого та його оцінку. Поступово такий досвід діяльності формує звичку відповідального ставлення до праці. Усвідомлення значущості своєї праці для себе та інших формує впевненість дитини у власних силах, закріплює цю якість як необхідну у власній поведінці.

Важливу роль у формуванні відповідальності відіграють герої мультфільмів, оскільки вони яскраво демонструють приклади моральної поведінки та взаємин в суспільстві. Варто порекомендувати мультфільм за сюжетом відомої казки такий, як «Гуси лебеді», який вчить дітей нести відповідальність за свої слова, вчинки та рідних людей. Яскравим прикладом мультфільму про відповідальність є «Червона шапочка», наскрізною лінією якого є відповідальність за свої близьких та за власну безпеку.

Також великий вплив на формування відповідальності відіграють оповідання В. Сухомлинського. Наприклад: «Соромно перед соловейком», «Як Миколка став хоробрим» виховують почуття відповідальності до природи. Вони у простій та доступній пояснюють дітям необхідність шанобливого ставлення до природи та формують знання власної відповідальної поведінки у природі. Автор залишає читачам для роздумів критику чи схвалення поведінки героїв. Таким чином відбувається самовиховання.

Отже, варто зазначити що для того, щоб сформувати у дитини дошкільного віку почуття відповідальності, насамперед необхідно: орієнтуючись на базові потреби дитини у любові та визнанні, викликати й закріпити у неї емоційну потребу у моральній поведінці; надати чіткі знання про норми і правила моральної поведінки, що веде до встановлення дружніх взаємин з

оточуючими та забезпечити можливість діяти відповідно до норми моральної, відповідальної поведінки. Таким чином можна стверджувати, що тільки за умови комплексного та творчого підходу батьків і учасників освітнього процесу ЗДО до розв'язання завдань формування моральних норм та цінностей у дітей дошкільного віку, можна досягти сформованості почуття відповідальності.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: науковий керівник: Т. О. Піроженко. Київ : Видавництво, 2021. 38 с.
2. Беленька Г. В. Формування відповідальності у дошкільників. Педагогічний процес: теорії і практики. 2015. №1 – 2. С. 46 – 47.
3. Виховуємо відповідальність у дошкільників – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://lib.iitta.gov.ua/709805/1/Gurleva_\(2012\)_Vykhovuiemo_vidpovidalnist_u_doshkilnykiv.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/709805/1/Gurleva_(2012)_Vykhovuiemo_vidpovidalnist_u_doshkilnykiv.pdf)
4. Чинники виховання відповідальності – [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/Valerka/Downloads/NiO_2014_10_6.pdf

Науковий керівник: доктор пед. наук, професор Гнезділова К. М.

Петренко І. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Актуальність проблеми дитячої творчості є важливим питанням на сучасному етапі. Аналіз та дослідження вчених дозволяють визначити необхідність і можливість розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. Мовленнєвотворча діяльність є важливим та трудомістким видом творчої діяльності, що посідає особливе місце серед творчих проявів дошкільників і потребує взаємодії різних психічних функцій. Проблема розвитку мовленнєвотворчої діяльності через складність і багатогранність природи мовленнєвих явищ суміжна з педагогікою і психологією, лінгвістикою, психолінгвістикою та літературознавством.

Вчені зазначають, що вплив творчості на становлення повноцінної особистості, здібностей дитини, її потреб та мотивів поведінки займає важливий етап у її розвитку. Дошкільний вік визначається як особливо сприятливий для розвитку творчості, у тому числі й мовленнєвої (О. Белкіна, Н. Ветлугіна, Л. Виготський, Н. Георгян, В. Давидов, О. Дронова, О. Запорожець та ін.).

Творча мовленнєва діяльність виникає в дошкільному віці у процесі спілкування дитини з однолітками та дорослими, активного пізнання нею навколишнього світу. Відбувається вона на рівні зв'язного висловлювання і є наступним після словотворчості етапом, на якому дитина здобуває знання про мову і мовлення, творчо опановує мову.

У мовленнєвотворчій діяльності у дітей визначається вміння виявити творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу. Існує думка, що завдяки мовленнєвій культурі визначається рівень психічного розвитку, мовленнєвої компетентності, внутрішнього духовного і душевного стану, вираження переваг та інтересів дітей, а також вона є засобом їхнього художньо-естетичного, інтелектуально-творчого розвитку, формування креативного начала кожної особистості [2].

Виникнення мовленнєвотворчої діяльності потребує необхідних умов. Найвагомим засобом її формування є художнє слово, яке дає дитині найкращі приклади з літературного мовлення, спонукає до пробудження яскравих художніх образів, викликає яскраві емоційні переживання, глибокі почуття та активізує творчу самостійну діяльність.

За способом організації можна виокремити колективну, групову та індивідуальну мовленнєвотворчу діяльність [4]. На підставі поєднання мовленнєвотворчої діяльності з різними видами художньої діяльності, до складу яких вона входить, дослідниками було виділено образотворчо-мовленнєву, театральнo-мовленнєву, музично-мовленнєву та

літературно-мовленнєву діяльності [4]. Варто зазначити, що в кожному з цих видів по-різному виявляються специфічні особливості мотивації, форм мовленнєвотворчої діяльності, способів дії уяви, адресність, спрямованість творчого процесу. Вагомою підставою для виокремлення типів мовленнєвотворчої діяльності стало визначення її адресної спрямованості, на основі чого виділили моногру як гру для себе та презентацію продукту своєї творчості, глядачам і слухачам [1].

Аналіз психолого-педагогічних та психолінгвістичних досліджень [3] засвідчив, що ініціативна словесна творчість дітей, яка є показником справжнього рівня мовленнєвої компетентності, спеціально не досліджувалася. Мовленнєвотворча діяльність дітей вивчалася переважно в

умовах організованого навчання. Розв'язання цієї проблеми науковці вбачали, насамперед, у методичному вдосконаленні мовленнєвих занять з навчання дітей творчої розповіді.

Отже, на основі вищесказаного можна зазначити, що мовленнєвотворча діяльність - це процес, у якому через самостійне мовлення відображаються почуття, уявлення, враження, образи уяви, нав'язані художніми творами та сприйманням довкілля. Більшість науковців усвідомлюють важливість і необхідність розвитку мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному віці та вбачають величезні потенційні можливості дітей у словесній творчості. Було визначено, що ефективність роботи з розвитку мовленнєвотворчої діяльності дошкільників забезпечується особливою організацією навчання, у якому поєднуються мовленнєвий (розвиток зв'язного мовлення), художньо-естетичний (розвиток художньо-естетичного сприймання літературних творів), інтелектуально-творчий (розвиток уяви, мислення, інших психічних процесів та пізнавальної активності дітей) та особистісний (формування емоційно-чуттєвої сфери, виховання особистісної активності, креативності та самостійності) компоненти в умовах, сприятливих для розвитку творчості.

Список використаної літератури

1. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному віці: монографія / Н.В. Гавриш. – Донецьк: ТОВ Лебедь, 2001. – 218с.
2. Гавриш Н.В. Методика формування мовленнєвотворчої діяльності старших дошкільників на різних етапах навчання // Лінгводидактика в сучасних закладах освіти: монографія / Під ред. Богуш А.М. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2001. – 94-111 с.
3. Трифонова О.С. Проблема розвитку здібностей дітей у словесній творчості / Т.М. Котик, К.Л. Крутій, Л.М. Кулибчук, М.П. Черкасов.
4. Гавриш Н.В. / Науковий вісник Південноукраїнського державного педуніверситету: Зб. наук. пр. – 1999. – 18-24 с.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент І.О. Ніколаєску

Пилявська М. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На початку ХХІ століття проблема естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури є ключовими завданнями, що постають перед сучасною системою освіти. Як визначено в Законі України «Про освіту», заклади освіти повинні забезпечити пріоритетний розвиток високої моральності, художньо-естетичних цінностей та смаків саме з дошкільного віку.

Розбудова системи освіти в Україні передбачає оновлення її змісту, форм та методів організації естетичного виховання дітей дошкільного віку. Яскравою тенденцією цього процесу є організована та цілеспрямована педагогічна діяльність, зокрема умови, що сприяли б розвитку творчих здібностей та естетичного виховання юного покоління.

Різним аспектам проблеми естетичного виховання дітей присвячено педагогічні праці Л. Артемової, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Поніманської та ін.. Проблеми організації педагогічного процесу естетичного виховання дітей дошкільного віку знайшли своє відображення в наукових працях В. Андрєєвої, В. Белікової, Р. Беланової, Б. Купріянової та інших.

Сучасна система дошкільної освіти орієнтована на створення для кожної дитини умов, в яких її особистість могла б максимально реалізуватися, спираючись на наявні природні здібності та здійснювати їх безперервний розвиток. Слід зазначити, що багато аспектів естетичного розвитку дошкільників у сучасній системі освіти залишаються мало розробленими. Тому створення педагогічних умов для естетичного розвитку дітей дошкільного віку ми визначаємо, як одне з основних завдань сучасної дошкільної освіти.

Ми суголосні з думкою вченої Б. Купріянової, що педагогічні умови – це спеціально створювані обставини, що становлять педагогічний процес та є зовнішніми по відношенню до процесу змін особистості вихованця [2]. Вважаємо, що дане поняття стосується різних аспектів усіх складових процесу навчання, виховання та розвитку. Воно може вживатися стосовно цілісного освітнього процесу при характеристиці педагогічної системи або окремих її сторін чи елементів. На нашу думку, педагогічний колектив відіграє вагомий роль у створенні належних умов для естетичного розвитку старших дошкільників, а саме – визначенні обсягу предметів естетичного циклу в загальній системі дошкільної освіти, здійсненні варіативності змісту та форм організації художньої діяльності дітей, організації підготовки відповідного середовища для естетичного розвитку.

Для реалізації завдань естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку виділяємо такі основні умови, як організація навколишнього середовища для естетичного розвитку, самостійна творча активна діяльність дошкільників, здійснення індивідуального підходу, професіоналізм керівництва естетичним процесом вихованням дітей. Саме такі умови сприяють організації цілеспрямованого та керованого процесу естетичного виховання та дають можливість, за словами Л. Виготського, «вести за собою розвиток» [2].

За думкою Т. Комарової, одна з головних умов повноцінного естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку, формування їх художніх здібностей, а саме увага до дитячої творчої діяльності. Якщо правильно організувати процес естетичного виховання дітей дошкільного віку, то можна забезпечити всебічний розвиток дитини, підготовку до школи, створити обстановку емоційного благополуччя, наповнити життя малюка цікавим змістом. Завдяки цьому створюються умови для ефективної всебічної підготовки дітей до школи [1]. Спираючись на думку вченої, віднесемо таку педагогічну умову до організованого керівництва естетичного виховання.

Погоджуємось з думкою С. Новосолової, що при якісно організованому художньо-естетичному середовищі у дитини розвивається сприйняття краси, естетичний смак, вміння демонструвати свою творчість та індивідуальність, що дає можливість «включення» в творче середовище спілкування та діяльності [3, с. 154].

На нашу думку, одна з найголовніших умов розвитку дітей старшого дошкільного віку в системі естетичного виховання – пріоритетна увага до дитячої діяльності: гри, образотворчої, музичної, театралізованої, конструктивної, які можуть за умови їх оптимальної організації забезпечити гармонійний розвиток дитини, створити обстановку емоційного благополуччя.

Отже, створення педагогічних умов сприяє підвищенню ефективності естетичного виховання дітей дошкільного віку. Вони впливають на змістовий і процесуальний аспекти естетичного виховання, сприяють належній реалізації дидактичних закономірностей і принципів навчання, ефективному функціонуванню та розбудові освітньої системи, гарантують високу якість підготовки і всебічний розвиток особистісних якостей суб'єктів навчання. Педагогам важливо правильно організувати художньо-творчу діяльність, підібрати методи та прийоми роботи, спираючись на індивідуальні особливості кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Комарова Т. С. Детское изобразительное творчество: что под этим следует понимать // Дошкольное воспитание. Москва, 2005. № 2. С. 80-86.
2. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Pippo_2013_4_5.pdf
3. Мухина В. С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. Москва: Педагогика, 2001. 226 с.

Науковий керівник: доктор пед. наук, професор Гнезділова К. М.

Пікульська С. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА І ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Особливої уваги нині набуває проблема професійної співпраці практичного психолога та вчителя початкових класів зумовлена потребою підвищити якість освітнього процесу і забезпечити всебічний розвиток особистості молодшого школяра. Здійснюючи оптимізуючу функцію спільної діяльності усіх учасників освітнього процесу в школі, практичний психолог виступає посередником у системі взаємостосунків між ними. Одне з його головних завдань постає в діагностиці стану цієї системи, виокремленні питань, що належать умовам її функціонування, ухваленні доцільних рішень, побудові стратегій і тактики втілення їх у реальність.

Значущою умовою вдалого вирішення вищезазначених завдань вважається саме оптимальна професійна взаємодія практичного психолога і педагогічного колективу, зокрема, вчителів початкових класів, відзначаючи при цьому складність та неоднозначність її організації в закладах освіти.

Метою статті є теоретичне обґрунтування особливостей реалізації професійної взаємодії шкільного психолога і педагога в сучасних умовах освітнього простору.

Питаннями проблеми професійної взаємодії шкільного психолога та вчителя початкових класів займалися Бітянова М. Р., Гільбух Ю. З., Дубровіна І. В., Овчарова Р. В., та ін. Зокрема праці таких науковців як Абрамова Г. С., Вірна Ж. П., Панок В. Г., розкривають зміст, основні форми здійснення професійної діяльності психолога, особливості його взаємодії з педагогічним колективом школи.

Дослідження даного питання неможливе без окреслення такої категорії як «взаємодія», яка є необхідною для формулювання і розкриття всіх умов, ситуацій, факторів, які постають на життєвому шляху людини в ході спільної діяльності, зокрема, професійної. Взаємодія в освітньому процесі – активний двосторонній процес чи «обмін», що припускає рівноправність і одночасне примноження можливостей кожного.

Поняття «професійна взаємодія» має на меті функціональну взаємодію з діловим характером, тим самим відрізняючись від міжособистісної взаємодії. Вона добре впливає на високий рівень досягнення власних цілей кожного та цілей спільної трудової діяльності при значному рівні усвідомленості і позитивному емоційному фоні [1].

Професійна взаємодія включає в себе такі три головні ознаки, які зводяться до того, що:

- напарник (у даному випадку психолог чи вчитель) завжди виступає значимою особистістю для суб'єкта;
- партнерам взаємодії властиве добре взаєморозуміння в питаннях справи;
- основною метою взаємодії вважають продуктивну співпрацю.

Ознайомившись з дослідженнями і особливостями шкільних психологічних служб і сучасною науковою літературою можна стверджувати той факт, що досвід взаємодії педагогів та шкільних психологів існував завжди. Зокрема до таких шкільних психологічних служб варто віднести групи психолого-педагогічної допомоги (Франція) та педагогічні психологи

(Англія). Також варто зауважити, що деякі країни під шкільною психологічною службою розуміють практичну науку, що досліджує шкільні психологічні проблеми та способи їх подолання в педагогічній практиці вчителів [3]. Необхідно згадати й про службу психологічного консультування в Німеччині, що є складовою освітньої системи та виховного процесу в цілому. Дана психологічна служба покликана взаємними силами усіх учасників освітнього процесу (психологічна служба, педагоги, батьки) допомогти кожному школяреві осмислити власні здібності та інтереси з метою пошуку найбільш сприятливого освітнього курсу та максимального прояву цих можливостей не лише в школі, а й в подальшій трудовій діяльності та житті, зокрема.

Проаналізувавши досвід західних країн світу можна стверджувати, що більшість з них акцентує увагу на підвищенні розвитку психологічного здоров'я, здібностей та пізнавальних інтересів школярів. Зокрема, досвід США надає психолого-педагогічну допомогу не лише юнацтву, а у усім учасникам освітнього процесу (педагогічний персонал, батьки) покликану передусім дбати про дитину. До таких видів психолого-педагогічної роботи необхідно віднести: спеціальні програми навчання педагогічного штату закладу освіти і батьків; консультації та групову взаємодію з педагогічним персоналом і батьками з питань проблем школярів, пов'язаних зі школою, і проблемами персоналу школи.

Вітчизняна психологія не може похизуватися високим рівнем взаємодії з педагогічними працівниками через наявні розбіжності в поглядах, проте вже рухається в потрібному напрямку. Результати дослідження свідчать про те, що існує низка чинників, що створюють труднощі на шляху до ефективної організації спільної діяльності шкільного психолога та вчителя. До основних труднощів варто віднести: низький статус шкільного психолога в освітньому процесі, значну частку психологічних проблем, що виникають, як у учнів, так і у вчителів, недостатнє розуміння психологами і педагогами значимості їх професійної взаємодії задля особистісного розвитку дитини покращення освітнього процесу загалом. Саме це відторгнення та розмите уявлення один про одного і є загрозою в побудові професійних стосунків шкільного психолога та вчителя.

Крім того, чималий вплив несе в собі неспівпадіння поглядів педагога і психолога по відношенню до дітей і як наслідок утруднене досягнення порозуміння, згоди та співробітництва [4].

Проаналізувавши літературу необхідно звернути увагу на те, що окрім питань, що стосуються роботи психологів з дітьми [6], переважна кількість наукових джерел стосується проблеми взаємодії шкільного психолога та вчителів. Науковці дають коментарі стосовно неправомірної гіперболізації можливостей вчителя як психолога. Саме тому неодноразово вчені акцентують увагу не на самостійній діяльності психолога і педагога, а на їх співпраці, створюючи при цьому спеціальні методичні розробки стосовно форм і методів їх взаємної діяльності.

Хоч професійна взаємодія психологів та педагогів ще не зовсім налагоджена у вітчизняній практиці, проте можна виокремити питання, які найбільше непокоять вчителів у педагогічній діяльності, а саме: «Яким чином оптимізувати проведення навчальних занять з учнями?», «За допомогою яких методів розвивати та удосконалювати власні педагогічні навички у роботі з молодшими школярами?», «Як розв'язувати конфліктні ситуації, які виникають під час освітнього процесу (в межах «вчитель – учень» чи «учень – учень»)», «Які існують способи налагодження стосунків зі школярами, їх батьками, шкільним колективом?», «Як допомогти дитині розкрити власні здібності та особистість в цілому?», «Як подолати стреси, які виникають в ході професійної діяльності педагога?», «Які існують шляхи виховання та розвитку обдарованих дітей?» тощо [5].

На думку Фрідмана Л. М. завдання шкільного психолога стоїть перш за все не в популяризації психологічних знань, а у взаємодії з педагогом, у допомозі йому створити освітньо-виховний простір, який сприятиме вільному всебічному (психічному і особистісному) розвитку особистості кожного школяра, враховуючи при цьому його індивідуально-вікові особливості та характер перебігу психічних процесів [7].

Крім того, чимало вчених акцентують увагу не лише на взаємодії шкільного психолога та педагога, а й на розвитку психологічної компетентності вчителя задля кращих умов співпраці.

Співпраця шкільного психолога та вчителя дозволить здійснювати безперервну перевірку та контроль за інтелектуальним, психічним, емоційним, соціальним розвитком дітей, забезпечить вчасне виявлення проблем та негайне їх вирішення за допомогою корекційної роботи з урахуванням індивідуального підходу [2, с. 298].

Отже, спільні зусилля шкільних психологів та вчителів слугують повноцінному особистісному розвитку школярів, їх пізнавальній, інтелектуальній, міжособистісній та творчій сфері, гарантують підвищенню ефективності освітнього процесу та створенню позитивному психологічному клімату. Така тісна взаємодія педагога та психолога забезпечує формування всебічно розвиненої особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Велитченко Л. К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу: монографія / Л. К. Велитченко. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. – 355 с.
2. Дубровина И. В. Практическая психология образования / И. В. Дубровина. – Санкт Петербург : Питер, 4-е издание, 2009. – 592 с.
3. Kagan G., Havemann E. Psychology, an introduction. – New York., 1976. – 195 p.
4. Леви Т. С. Проблема «вхождения» психолога в педагогический коллектив детского сада и школы / Т. С. Леви // Журнал практического психолога. – 1996. – № 2. – С. 3 – 10.
5. Phye H., Reschly D. School Psychology; Perspectives and Issues. – New York., 1979. – 284 p.
6. Практическая психология образования : учеб. пособие. – 4-е изд. / Под ред. И. В. Дубровиной. – Санкт Петербург : Питер, 2004. – 592 с.
7. Фридман Л. М. С кем работать школьному психологу? / Л. М. Фридман // Народное образование. – 1992, сентябрь-октябрь. – С. 27 – 32.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Зобенько Н. А.

Половинка А. В., Чичук А. П.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Інклюзивна освіта привертає особливу увагу щодо творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами образотворчої діяльності в умовах інклюзії. Освіта творчого розвитку є насамперед різноманітною та багатогранною.

Сама інклюзія – постає перед нами як шлях комунікації, коли іде включення не певних категорій людей, а всіх без виключень. Тобто це система навчання дітей які мають особливі освітні проблеми, застосовується у умовах загальноосвітніх закладів. Що мають на меті допомогти дітям відчувати себе такими ж повноцінними, особливими, неповторно – творчими людьми. Інклюзивний освітній простір дає масштаб покращення ланки освіти, залучення всіх до розвитку. Розкриття всіх талантів та особливостей якими може володіти дитина. Допомога в першу чергу дитини у відкритті здібностей та певних нахилів в тій чи іншій діяльності [3].

В наш час саме інклюзивна освіта розвивається недосконало. Дітям з (ООП) необхідний розвиток та отримання якісної освіти. Відповідно в закладах дошкільної освіти потрібно відкривати більше груп інклюзивного типу. Тому, що дітям із порушеннями потрібно більше уваги та допомоги ніж звичайним дітям. Адже це особливі діти які потребують допомоги від дорослого, який буде надавати відповідні послуги. Це сприятиме кращому рівню розвитку освіти.

Адже творча особистість – це певна людська індивідуальність, що може проявлятися у творчому хисті. Прояв здібності є життя маленьких дошкільнят – це їхня взаємодія з соціумом особливо з однолітками та педагогами. Активність дітей є ключем до знаходження скарбу тобто творчої особливості яку ми можемо поміти не озброєним оком та допомогти їй

розвиватися у правильному руслі. Саме творчість є сутністю життя яка знаходиться у світі краси та неповторності, у світі знань та любові. Взаємодія зі світом через мистецтво, основою є духовний світ який закладений у кожній особистості, тому що кожен є індивідумом. Проте визначну роль відіграє педагог створюючи полікультурне середовище. На думку видатного психолога саме середовище є основним джерелом розвитку дошкільників. Воно виконує роль пускового механізму, яке в свою чергу або гальмує або підсилює внутрішні процеси розвитку [1, 46].

Звісно кожна дитина розвивається по різному, та у дітей з особливими освітніми потребами зазвичай знижена працездатність і комусь може важко даватися певна діяльність. У дітей з (ООП) слабо розвинена творча уява та фантазія тому, може бути, що не виходить. Але завжди потрібно підтримувати дітей з особливими освітніми потребами та хвалити, заохочувати, щоб вона в першу чергу хотіла це робити та займатися. Підбір матеріалів творчості для дошкільнят з особливими освітніми потребами, зазвичай вони виділяються поодинокими елементами, які мають в собі новизну та актуальність. Втім це є умовою інтенсивності знань кожної дитини якою вона володіє. Саме впровадження технології творчого розвитку дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами сприятиме розвитку асоціативного мислення, фантазії та уяви. Також гнучкості та свободи у використанні своїх вражень, вмінню творчо використовувати набутий когнітивний досвід у творчій роботі. [4].

З боку педагога він забезпечує мовленнєвий супровід діяльності якою займається дитина, спонукати давати відповіді на поставлені питання. Розвивати сприймання дітей як орієнтувальну діяльність, розширювати розуміння смислу трактованих питань. Забезпечувати розвиток дрібної моторики рук, формувати трудові навички. При цьому створювати позитивну атмосферу, враження – забезпечення емоційного комфорту, взаємодія з соціумом, сприймання відчуттів. Найголовніше педагог має сформувати у дитини самосвідомість внутрішнього світу його «Я – концепція». Саме мистецтво має найпотужніші можливості для розвитку дитячої особистості. [2].

Діти завжди радіють зробленим успіхам та засмучуються через поразку. Вони готові довершувати себе, виконувати будь-які завдання та роботу яка стоїть перед ними. Легко можуть включатися у новий вид діяльності, але коли у них виникають труднощі втрачають інтерес до цієї роботи.

Винятком творчого розвитку дітей з особливими освітніми потребами, полягає в тому, дитина дивиться на діяльність дорослого встановлюється контакт. Діяльність дорослого має бути вмотивованою до роботи з дітьми (ООП).

Список використаних джерел

1. Виготський Л.С. Проблеми дефектології. Москва.: Просвіта, 1995. с. 46.
2. Діти з особливими освітніми потребами в ДНЗ. [Електронний ресурс]– Режим доступу: URL:<https://dnz6.edu.vn.ua/batkivskij-vseobuch/218-ldity-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy-v-dnz-za-osvitnoju-programoju-dlja-ditej-vid-2-do-7-rokiv-ldytynar-.html>
3. Інклюзивна освіта. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf?fbclid=IwAR0AWsqfOpD0NNpYHmUR31TXPpT6nWKChzgsNjo9VqcPZOth6wkH2FBIRTI>
4. Шульга Л.М., Перевірка ефективності технологій розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на занятті. [Електронний ресурс]– Режим доступу: URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2018/8/46.pdf>.

Науковий керівник: доктор пед.наук, доцент Чичук А.П.

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗДО

У нинішньому світі, що стрімко розвивається, змінюється та повсякчас переживає соціальні та природні катаклізми, першочергової уваги потребує піклування про здоров'я маленьких дітей. Адже всі негаразди сьогодення можуть негативно відбитися на їхньому житті і призвести до не виправних наслідків у майбутньому. Сучасні діти перенасичені негативною інформацією, почасти позбавлені теплого спілкування з дорослими та однолітками, багато з них просто не можуть витримати нервово-психічних навантажень удома та в дитячому садку. Нерідко дитяча нервова система не встигає адаптуватися до шаленого темпу і ритму нашого життя. Звідси – неспокій, нервовість, гіперактивність, погіршення продуктивної діяльності, виникнення психосоматичних хвороб.

Сьогодні, як ніколи, особливої актуальності набувають заходи зі створення нових ефективних методів реабілітації та профілактики, нетрадиційних підходів, що підвищують резервні можливості організму дитини. Тобто очевидною постає необхідність упровадження в освітній процес розмаїття здоров'япідтримувальних технологій, серед яких заслуговує на увагу нова галузь психолого-педагогічного напрямку під назвою «музикотерапія». У перекладі з грецької термін «музикотерапія» означає «зцілення музикою». У контексті шкільної освіти ми розглядаємо це поняття не в буквальному клінічному значенні, а як ефективний засіб моделювання й корекції внутрішнього стану учнів, розкриття їх природного потенціалу. Окрім того, в педагогічному сенсі, музикотерапія може бути дієвою допомогою в оптимізації освітньої роботи, спрямованої на формування та розвиток особливої новітньої психокультури, яка в майбутньому, на думку вчених, дасть людству шанс на виживання й розквіт. «Музика, як носій сакральної інформації, і музична терапія, як могутній інструмент впливу, спроможні допомогти людині згармонізувати себе і свої стосунки зі світом... Саме поєднання педагогічних, психотерапевтичних методів з керованим музичним впливом може зробити переворот у долі як окремої людини, так і суспільства загалом» [3, с. 4; 4, с.88].

Педагога В. Сухомлинський вважає, що в структурі людських художніх смаків музика посідає перше місце, випереджаючи інші види мистецтва. Вона виступає компонентом багатьох інших синтетичних видів мистецтв, формує середовище, створює унікальні умови для людського суспільства сприймати прекрасне в житті й мистецтві, допомагає людині стати чуйною, впливає на всі складові її психіки – уяву, почуття, мислення, волю, здібності.

Музикотерапія – метод, що використовує музику як засіб корекції, як провідний фактор впливу (прослуховування музичних творів, індивідуальні та групові заняття музикою) [1, с. 56].

Принциповою основою музикотерапевтичних занять з молодшими школярами є:

м'який, екологічний підхід до проблем людини, її неспішності або неповної самореалізації;

орієнтація на притаманний кожній людині внутрішній потенціал здоров'я та сили, акцент на природньому прояві думок, почуттів та настроїв у творчості, прийняття людини такою, як вона є, разом з притаманними їй способами самозцілення й гармонізації;

способи гармонізації, в яких рівнозначну роль відіграють розум і почуття, тіло й дух, чоловічі й жіночі якості, здатність до інтроспекції та активної дії;

переважно невербальна комунікація: людина, яка має труднощі в словесному описі своїх переживань, може їх виразити більш точно за допомогою символічної мови;

прийоми та методи, які не вимагають розвиненості художніх здібностей та створення високохудожніх творів, і, внаслідок цього, є доступними практично для всіх;

музикотерапія, арт-терапія, ігрова терапія мають інсайт-орієнтований характер, вони є засобами вільного самовираження й самопізнання, актуалізації латентних ідей і станів, а також сильним засобом зближення людей;

художньо-творча діяльність дозволяє обходити цензуру свідомості, що забезпечує можливість дослідити позасвідомі процеси.

Продукти творчості є об'єктивним свідченням настроїв та думок людини, тому їх можна використовувати для ретроспективної, динамічної оцінки стану людини; створення атмосфери довіри, терпимості та уваги до внутрішнього світу людини, що викликає позитивні емоції, допомагає подолати апатію й безініціативність, сформувати більш активну життєву позицію; відповідність фундаментальній потребі людини в самоактуалізації – розкритті широкого спектру її можливостей та утвердження нею свого індивідуально-неповторного способу буття у світі; зосередження на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції та зцілення; максимальна ступінь свободи: людина виражає себе в тому стилі й тих формах, які відповідають її стану, особливостям і потребам; динаміка змін, яку можна охарактеризувати як рух людини від відсутності смислу до його утворення, від слабкості – до сили, від фрагментарності – до єдності, від невпевненості в собі – до самодостатності [4, с. 123-124].

Науковиця Л. Кузьмінська виокремлює такі цілі музичної терапії:

- активізація емоційних процесів (інтроспекція) у вигляді стимуляції процесів, які викликають інтрапсихічний аналіз патосихологічних конфліктів і їх усунення;
- активізація соціально-комунікативних взаємодій на невербальному та вербальному рівнях, які сприяють подоланню соціально-комунікативних порушень поведінки з патологічними ознаками;
- регуляція психо-вегетативно зумовлених порушень регуляції та інших станів психофізіологічного напруження;
- розвиток і диференціація здатності до естетичних переживань і насолоди, які сприяють руйнуванню обмежень, пов'язаних із патологіями переживань [2, с. 3-4].

Виділяють чотири основні напрямки лікувальної дії музикотерапії:

- 1) емоційне активування у ході вербальної психотерапії;
- 2) розвиток навичок міжособистісного спілкування (комунікативних функцій і здібностей);
- 3) регулюючий вплив на психо вегетативні процеси особистості;
- 4) підвищення естетичних потреб особистості [2, с. 4].

Оскільки сучасний педагог повсякчас стикається з проявами агресивної поведінки учнів початкових класів, котрі доцільно завчасно попереджувати та мінімізувати, перелічені вище знання, дають можливість фахівцям гармонізувати освітній процес, допомагають налагодити комфортні стосунки між однолітками та зменшити прояви агресії, а музикотерапія постає одним із найбільш ефективних способів їх подолання.

Список використаних джерел

1. Беседа Н. А. Здоров'язбережувальні технології як запорука ефективного навчання і виховання школярів: (тренінг для вчителів) / Н.А.Беседа // ПостМетодика. 2010. № 1. С.47-53.
2. Кузьмінська Л. Зміст та цілі музикотерапії в соціально-педагогічній роботі з дітьми-інвалідами / Леся Кузьмінська // Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації». 2011. №4. С. 3-10.
3. Малашевська І. А. Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку “Веселкова музикотерапія” / І. А. Малашевська, С. К. Демидова. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 44 с.
4. Побережна Г. Музикотерапія як інноваційна технологія особистісного розвитку / Г. Побережна // Вища освіта України. 2010. № 3. С. 121-127.

**ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ТА СПОРТУ**

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ ВОЛЕЙБОЛІСТОК У НАПАДІ

Анотація. У статті представлений матеріал стосовно вивчення питання підвищення ефективності техніко-тактичних дій волейболісток у нападі.

Ключові слова: волейболістки, техніко-тактичні дії у нападі.

Вступ. Сучасний волейбол характеризується швидкими, силовими і добре організованими атакувальними діями, під час яких кожний з гравців виконує відведену йому, певну функцію. Узгоджені і відпрацьовані до автоматизму ігрові дії між гравцями у волейболі не можливі без належного рівня технічної і тактичної підготовки. Саме цим різновидам підготовки під час тренувальних занять з волейболістками звертається значна увага [1, 2, 5].

Виходячи з характеристики техніки гри до атакуючих дій у волейболі відносять: подачі, нападаючі удари а також передачі м'яча для нападаючого удару. Характеризуючи тактичні дії у нападі, то до них відносять індивідуальні, групові і командні дії. Під час групових атакувальних дій використовуються наступні тактичні комбінації „Хвиля”, „Ешалон” і „Хрест”. Для командних тактичних дій характерними є напад „з передньої” і „з задньої” ліній [3, 4].

Мета дослідження: вивчити, як зміняться показники техніко-тактичних дій волейболісток у нападі, після застосування методики тренування спрямованої на підвищення ефективності виконання атакувальних дій.

Методи і організація досліджень. Дослідження проводилися протягом 2020-2021 навчального року. У них були задіяні волейболістки команди МСК „Дніпро” м. Черкаси, які виступають у вищій лізі чемпіонату України з волейболу серед жіночих команд. За допомогою тестових завдань визначали показники ефективності техніко-тактичних дій у нападі.

Результати дослідження. У таблиці 1 представлені показники виконання контрольних вправ з техніко-тактичної підготовки у нападі волейболістками МСК „Дніпро” м. Черкаси протягом річного циклу тренувань.

Результати представлені в таблиці вказують на те, що під час початкового тестування вищі середні значення демонстрували волейболістки, які входили до контрольної групи. Їх показники під час виконання вправи Нападаючі удари на влучність, становили – $5,3 \pm 0,6$ влучно виконаних спроб, у вправі Нападаючі удари проти одиночного та подвійного блокування – $4,6 \pm 0,8$ і $3,9 \pm 1,1$ вдалих спроби. У завданнях Подачі на влучність і Ускладнені подачі відповідні показники становили – $6,4 \pm 0,5$ і $4,9 \pm 1,0$ влучно виконаних подач. Волейболістки експериментальної групи під час початкового тестування мали дещо менші показники виконання контрольних вправ з техніко-тактичної підготовки.

Таблиця 1

Показники техніко-тактичної підготовленості під час гри у нападі волейболісток МСК „Дніпро” протягом 2020-2021 р.р.

Групи Тести	Контрольна				Експериментальна			
	Початк.	Кінцеві	Достовірність різниць		Початк.	Кінцеві	Достовірність різниць	
			t	p			t	p
Тест 1	$5,3 \pm 0,6$	$7,4 \pm 0,6$	2,5	<0,05	$5,0 \pm 0,9$	$7,7 \pm 0,8$	2,9	<0,05
Тест 2	$4,6 \pm 0,8$	$5,7 \pm 0,8$	0,95	>0,05	$4,2 \pm 0,9$	$6,1 \pm 0,7$	2,8	<0,05
Тест 3	$3,9 \pm 1,1$	$4,4 \pm 0,7$	0,46	>0,05	$3,8 \pm 1,0$	$4,7 \pm 0,8$	0,92	>0,05
Тест 4	$6,4 \pm 0,5$	$8,5 \pm 0,7$	2,8	<0,05	$5,9 \pm 0,8$	$9,2 \pm 0,6$	4,7	<0,05
Тест 5	$4,9 \pm 1,0$	$5,6 \pm 0,8$	0,46	>0,05	$4,6 \pm 1,0$	$6,3 \pm 0,7$	0,83	>0,05

Примітки: Тест №1 – „Нападаючі удари на влучність”; Тест №2 – «Нападаючі удари проти одиночного блокування»; Тест №3 – «Нападаючі удари проти подвійного блокування»; Тест №4 - „Подачі м'яча на влучність”; Тест №5 „Ускладнені подачі”.

Аналізуючи результати повторного тестування волейболісток контрольної та експериментальної груп встановили, що досліджувані показники у виявилися вищими у порівнянні із показниками початкового тестування. При цьому необхідно відмітити, що дещо більші зміни результатів були вситановлені у волейболісток експериментальної групи. Так під час виконання тестового завдання Нападаючі удари на влучність, у них результат становив – $7,7 \pm 0,8$ влучно виконаних ударів. Під час виконання Нападаючих ударів проти одиночного та подвійного блокування їхні показники становили – $6,1 \pm 0,7$ і $4,7 \pm 0,8$ вдалих спроби. З 15 можливих спроб виконання Подач на влучність вони влучали – $9,2 \pm 0,6$ рази. А під час виконання Ускладнених подач вони виконували – $6,3 \pm 0,7$ вдалих спроб.

В ході аналізу результатів досліджень встановили, що зміни показників з техніко-тактичної підготовки відбулися у обох групах волейболісток. Що вказує на доцільність застосування методик, які використовувалися в процесі тренувань з волейболістками обох груп. При цьому в експериментальній групі у більшості тестових завдань пов'язаних під час виконанням аткувальних дій зміни показників виявилися достовірними ($P < 0,05$). Результати виконання тестових завдань волейболістами контрольної групи були вірогідними під час виконання „Нападаючих ударів на влучність” та „Подач на влучність” ($P < 0,05$).

Висновки.

1. У волейболісток контрольної та експериментальної груп протягом річного циклу тренувань спостерігали зростання показників ефективності виконання техніко-тактичних дій у нападі.

2. Достовірні зміни результатів у волейболісток експериментальної групи виявилися під час виконання тестових завдань: „Нападаючі удари на влучність”, „Нападаючі удари проти одиночного блокування” та під час виконання „Подач на влучність”. У контрольній групі, такі зміни були виявлені під час „Нападаючих ударів на влучність”, та „Подач на влучність” ($P < 0,05$).

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому вивченні питань щодо підвищення ефективності техніко-тактичних під час гри у нападі волейболістів різного віку і рівня спортивної кваліфікації.

Список використаної літератури

1. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе / Ю.Д. Железняк. – М.: ФиС, 2016. – 224 с.
2. Клещев Ю.Н. Волейбол / Ю.Н. Клещев, А.Г. Айриянц. – М. : ФиС, 2014. – 270 с.
3. Пименов М.П. Волейбол. Техника и Тактика (Специальные упражнения) / М.П. Пименов. – К.: 2015. – 198 с.
4. Фомин Е.В. Взаимосвязь физической подготовки и технической подготовки в волейболе / Е.В. Фомин. – М.: ФиС, 2014. – 144 с.
5. Хапко В.Е. Совершенствование мастерства волейболистов / В.Е. Хапко, В.Н. Маслов. – К.: 2017. – 188 с.

Науковий керівник: доц. Пустовалов В. О.

Короткий В. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ КИДКІВ УЧНЯМИ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГРИ БАСКЕТБОЛ

Актуальність. Як відомо, основною метою гри у баскетбол, необхідно влучити м'ячем у кошик. Тому, проблема влучності виконання кидків м'яча у кошик завжди була певно найактуальнішою під час зародження баскетболу, такою вона лишилася і на сьогодні [2, 4, 6].

Гострота даної проблеми зростала в міру швидкого підвищення популярності гри і водночас повільного зростання результативності кидків з середніх і дальніх дистанцій. Особливо зросли вимоги до підвищення результативності дистанційних кидків з появою баскетболу на міжнародній арені і проведенням чемпіонатів континентів, світу та Олімпійських ігор [1, 3, 5].

Недостатній рівень реалізації кидків м'яча в кошик і очевидна значимість підвищення точності їх виконання, особливо, у юних баскетболістів та учнів, викликають необхідність детального вивчення проблеми підвищення ефективності виконання кидків м'яча у кошик, як під час тренувальних занять з юними баскетболістами, так і з учнями на уроках з фізичної культури під час вивчення гри баскетбол.

Мета роботи – дослідити ефективність застосування методики спрямованої на підвищення влучності виконання кидків м'яча в кошик учнями під час вивчення гри баскетбол.

Відповідно до поставленої мети вирішувалися такі **завдання**:

о Визначити показники виконання кидків у кошик на влучність учнями на уроках фізичної культури під час вивчення гри баскетбол.

о Порівняти показники влучності виконання кидків учнів контрольної та експериментальної груп після застосування методики спрямованої на підвищення влучності виконання кидків на уроках фізичної культури.

Методи та організація досліджень. Використовували наступні методи досліджень: аналіз літературних джерел, метод тестування, методи математичної статистики. Дослідження проводилися протягом 2019-2020 років. У них брали участь учні 6 класів Черкаської середньої школи № 33. Учні були розділені на контрольну ($n = 12$) та експериментальну групи ($n = 13$).

Результати досліджень та їх аналіз. Визначали показники виконання контрольних вправ учнями пов'язаних з виконанням кидків на влучність у кошик. В таблиці 1 представлені результати виконання кидкових вправ учнями контрольної та експериментальної груп на початку досліджень, у жовтні 2019 року.

З результатів представлених в таблиці видно, що під час виконання кидкових вправ на початку досліджень кращі показники у більшості випадків демонстрували учні контрольної групи. Їх середні результати у завданнях становили, у вправі кидки з 5-ти точок – $10,2 \pm 0,8$ влучань, під час кидків з 10 точок – $17,8 \pm 0,7$ влучань і з лінії штрафних кидків вони влучали – $19,6 \pm 0,6$ разів. Учні експериментальної групи мали кращі показники у вправі кидки з 2-ох точок, їх результат становив – $14,8 \pm 0,8$ влучань.

Таблиця 1

Результати виконання учнями кидкових вправ на влучність
у жовтні 2019 року

Тест \ Групи	Контрольна (n=12)	Експериментальна (n=13)	Достовірність відмінностей	
			t	p
Кидки з 2 точок, (к-ть влучань)	$14,5 \pm 0,6$	$14,8 \pm 0,8$	0,30	>0,05
Кидки з 5 точок, (к-ть влучань)	$10,2 \pm 0,8$	$9,9 \pm 0,7$	0,28	>0,05
Кидки з 10 точок, (к-ть влучань)	$17,8 \pm 0,7$	$16,4 \pm 0,6$	1,51	>0,05
Штрафні кидки, (к-ть влучань)	$19,6 \pm 0,6$	$18,3 \pm 0,8$	1,32	>0,05

Необхідно відмітити, що результати виконання кидкових завдань під час початкового тестування учнів контрольної та експериментальної групи достовірно не відрізнялися ($p > 0,05$).

В таблиці 2 представлені результати повторного тестування по визначенню результативності виконання кидкових вправ учнями контрольної та експериментальної груп після застосування різних методик тренування.

Результати виконання учнями кидкових вправ на влучність
у грудні 2020 року

Тест \ Групи	Контрольна (n=12)	Експериментальна (n=13)	Достовірність відмінностей	
			t	p
Кидки з 2 точок, (к-ть влучань)	16,2 ± 0,5	17,6 ± 0,4	2,18	<0,05
Кидки з 5 точок, (к-ть влучань)	11,8 ± 0,7	13,4 ± 0,6	1,73	>0,05
Кидки з 10 точок, (к-ть влучань)	19,1 ± 0,8	20,2 ± 0,8	0,97	>0,05
Штрафні кидки, (к-ть влучань)	20,9 ± 0,6	22,3 ± 0,7	1,51	>0,05

За результатами повторного тестування бачимо, що учні експериментальної групи мали вищі середні показники, у порівнянні з відповідними даними баскетболістів контрольної групи. Так, під час виконання вправи кидки з 2-ох точок вони в середньому влучали – 17,6 ± 0,4 рази, у вправі кидки з 5-ти точок їх показник становив – 13,4 ± 0,6 влучань, з 10 точок вони влучали – 20,2 ± 0,8 рази, і з лінії штрафних кидків – 22,3 ± 0,7 рази. Достовірні відмінності результатів між контрольною та експериментальною групами учнів були виявлені лише у вправі кидки з 2-ох точок ($p < 0,05$).

Отже, на основі отриманих даних можна зробити узагальнення, що результативність виконання кидків в учнів контрольної та експериментальної груп під час виконання тестових завдань зростає. Кращі результати виконання кидків на влучність під час повторного тестування, мали баскетболісти експериментальної групи. Що вказує на ефективність застосування методики тренування спрямованої на підвищення ефективності виконання кидків учнями у кошик, під час вивчення спортивної гри – баскетбол на уроках фізичної культури.

Висновки

1. Протягом уроків фізичної культури, під час вивчення гри баскетбол в учнів контрольної та експериментальної груп виявили зростання показників результативності виконання кидкових вправах.

2. Під час початкового тестування в більшості тестових завданнях, дещо вищі результати влучань у кошик мали учні контрольної групи, в ході повторного тестування, після застосування на уроках фізичної культури методики спрямованої на підвищення результативності кидків, краща результативність виявилася в учнів експериментальної групи.

3. Виявлені достовірні зміни результатів виконання усіх тестових завдань в експериментальній групі учнів, тоді як в контрольній групі, достовірно змінилася результативність лише у вправі кидки з 2-ох точок ($p < 0,05$).

Список використаної літератури

1. Бурден Джон Р. Современный баскетбол / Джон Р. Бурден. – М.: ФиС, 2007. – 254 с.
2. Вальтин А.И. Проблемы современного баскетбола / А.И. Вальтин. – К., 2013, – 150 с.
3. Поплавський Л.Ю. Баскетбол / Л.Ю. Поплавський. – К.: 2004. С. – 448 с.
4. Портнов Ю.М. Баскетбол / Ю.М. Портнов. – М.: 2010. – 273 с.
5. Фрейзер У. Баскетбол / У. Фрейзер, А. Сечер. – М.: ФиС, 2006. – 383 с.
6. Яхонтов Е.Р. Мяч летит в кольцо / Е.Р. Яхонтов. – Санкт-Петербург. 2014. – 60 с.

Науковий керівник: доц. Пустовалов В.О.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОНАННЯ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ ВОЛЕЙБОЛІСТКАМИ 13-14 РОКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ

Постановка проблеми. Ігрова діяльність заключається у виконанні гравцем великої кількості стартів та прискорень, стрибків на максимальну висоту, здійсненні великої кількості ударних рухів за умов неперервного реагування на ситуації, що змінюються. Все це потребує високих вимог до фізичної підготовленості волейболістів. Фізична підготовленість служить першоосною успішності початкового навчання навикам гри волейбол і неухильного підвищення рівня спортивної майстерності волейболістів на всьому протязі багаторічної підготовки. Це пояснюється тим, що в основі техніко-тактичних дій, що безпосередньо забезпечують спортивний результат у волейболі, лежать закономірності рухової діяльності як сукупності рухових дій, а також окремих рухів [2].

Мета роботи – з'ясувати вплив рівня фізичної підготовленості волейболісток на ефективність виконання технічних прийомів.

Під час досліджень були поставлені наступні **завдання**: визначення рівня фізичної і технічної підготовленості волейболісток 13-14 років, визначення впливу рівня фізичної підготовленості на ефективність виконання технічних прийомів гри у юних волейболісток.

В ході досліджень ми **аналізували** як рівень фізичної підготовленості юних волейболісток впливає на ефективність виконання різних технічних прийомів гри.

Під час початкового тестування фізичної і технічної підготовленості юних волейболісток 13-14 років встановили, що кращі показники в тестових вправах мали дівчата з високим рівнем фізичної підготовленості.

Так у тестових завданнях «Стрибок вгору» їх значення становили – $40,6 \pm 3,1$ см, у вправі «Човниковий біг 4x9м» вони мали час – $12,9 \pm 0,6$ с, і під час виконання вправи «Нахили тулуба вперед з положення сидячи» їх результат становив $9,5 \pm 0,4$ см. Дівчатка з низьким рівнем фізичної підготовленості продемонстрували нижчі результати. У вправі на прояв швидкісно-силових здібностей їх результат становив – $34,9 \pm 2,6$ см, у вправі на спритність – $14,5 \pm 0,7$ с; у вправі на гнучкість дівчата показали результат $7,4 \pm 0,8$ см.

Щодо тестових вправ з технічної підготовленості, то було видно, що дівчата з вищим рівнем фізичної підготовленості мали кращі показники. Так у контрольній вправі: «Нападаючий удар» їх показник становив $6,2 \pm 0,2$ влучно виконаних спроб, «Подачі на влучність» – $6,8 \pm 0,4$ влучних спроб, і у завданні «Прийоми м'яча з доводкою» – $7,6 \pm 0,3$ спроби. Дівчатка з середнім і низьким рівнем фізичної підготовленості в порівнянні з дівчатами з високою градацією фізичної підготовленості показували нижчі результати у вправах з технічної підготовленості.

Після тренувальних занять протягом року, в кінці квітня, провели повторне тестування по визначенню рівня фізичної і технічної підготовленості дівчат-волейболісток.

Встановили, що із зростанням показників фізичної підготовленості покращились результати технічної підготовленості. Так, дівчата з високим рівнем фізичної підготовленості показали наступні результати, у вправі «Нападаючий удар» – $8,8 \pm 0,6$ влучних спроб, «Подачі на влучність» – $8,6 \pm 0,5$ влучних спроб, і у вправі «Прийом м'яча з доводкою» результат становив $9,6 \pm 0,3$ спроб. Відповідно дівчата з середнім і низьким рівнем фізичної підготовленості демонстрували дещо нижчі результати.

На нашу думку приріст показників фізичної і технічної підготовленості у дівчаток-волейболісток можна пояснити застосуванням на тренуваннях відповідних методик, на розвиток фізичних якостей з вдосконаленням технічної підготовленості юних волейболісток. Комплексне використання вправ з фізичної і технічної підготовки на заняттях сприяло розвитку фізичних якостей і підвищенню рівня технічної підготовленості юних волейболісток.

Аналізуючи зміни показників технічної підготовленості в групах дівчат з різним рівнем фізичної підготовленості встановили, що достовірні зміни були виявлені у вправі «Нахил тулуба вперед з положення сидячи» ($p < 0,05$), наближеними до рівня достовірності зміни виявилися у вправах «Нападаючі удари на влучність» і «Подача на влучність». Зміни результатів у вправі «Прийом м'яча з доводкою» виявилися не достовірними ($p > 0,05$). Напевно, це пов'язано зі складностями техніки виконання даної контрольної вправи.

Таким чином, на основі результатів досліджень можна стверджувати, що ефективність виконання технічних прийомів гри волейбол залежить від рівня фізичної підготовленості волейболісток 13-14 років. Виконання комплексних вправ з фізичної і технічної підготовки юними волейболістками сприяє зростанню ефективності виконання технічних прийомів.

Висновки. В роботі з юними волейболістами, спочатку необхідно звертати увагу на розвиток необхідних фізичних якостей, а потім поступово вирішувати завдання з технічної підготовки. Використання комплексних вправ з фізичної і технічної підготовленості, під час тренувань з волейболістками 13-14 років сприяє зростанню ефективності виконання технічних прийомів гри в нападі та захисті.

Список використаних джерел

1. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе / Железняк Ю.Д. – М.: Фис, 1983. – 224 с.
2. Иващенко В.П. Теория і методика фізичного виховання / Иващенко В.П. – Черкаси: Видавничий відділ, 2002. – 121 с.
3. Платонов В.Н. Методика и теория спортивной тренировки / Платонов В.Н. – К.: «Высшая школа», 1986. – 352 с.

Науковий керівник: викл. Король Т.А.

ФІЗІОЛОГІЯ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЛІКУВАННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ХРОНІЧНОМУ ГАСТРИТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Останнім часом у всьому світі частота гастроентерологічної патології неухильно зростає [7, 244]. Згідно офіційної статистики України в структурі захворюваності травної системи студентської молоді хронічний гастрит (ХГ) займає провідне місце [6]. Хронічне запалення слизової оболонки шлунка характеризується виникненням клітинної інфільтрації, атрофією залозистого епітелію, порушеннями процесів регенерації, секреції, розладами моторної функції [1, 5]. Дослідники відмічають, що хронічний атрофічний гастрит, асоційований з *Helicobacter pylori*, є поширеним захворюванням молодих людей, що займаються спортом, і є центральним серед передракових захворювань шлунка [9, 238]. Серед інших причин ХГ: генетичні аномалії обкладинкових та головних клітин слизової оболонки шлунка, дуоденогастральний рефлюкс, не раціональне харчування, погані звички (алкоголь, тютюнопаління тощо).

Порушення якості харчів, переїдання, прийом їжі в «сухом'ятку», недостатня кількість в ній повноцінного білку, вітамінів, зловживання спеціями, генетично-модифікованими складниками, консервантами створює умови для розвитку травної патології. Крім того, на сьогодні відсутні дані про поєднаний вплив засобів лікувальної терапії і реабілітації на ХГ різної етіології у молоді. Тому нашою метою було з'ясувати стан вивчення у літературі проблеми лікування та реабілітації при ХГ у студентів.

Аналіз теоретичних джерел встановив, що більшість дослідників погоджуються, що ХГ – довготривале захворювання, яке характеризується загально-дистрофічними змінами слизової оболонки шлунка, відхиленнями у процесах її регенерації, поступовою атрофією епітеліальних клітин та заміщенням травних залоз сполучною тканиною [2, 63; 7, 146; 9, 242]. Прогресування захворювання приводить до порушення основних функцій шлунка, і в першу чергу – секреторної. Дослідники наголошують, що ключове клінічне значення ХГ зумовлене його безпосереднім зв'язком з виразковою хворобою та раком шлунка. Тривалий перебіг ХГ призводить до глибоких дистрофічних змін слизової оболонки шлунка з високою ймовірністю розвитку дисплазії та ентероїзації, створюючи умови для гастроанцерогенезу [1, 6; 2, 66; 8, 34].

В Україні для класифікації ХГ використовують Сіднейську систему 1990 року [6] та Х'юстонську модифікацію 1994 року, опубліковану у 1996 році [10, 1180]. Згідно з цією класифікацією розрізняють три основні види гастритів: гострий, хронічний та спеціальні форми. У діагностиці провідне місце має етіологія, характер та локалізація морфологічних змін слизової оболонки шлунка. У 2008 році була запропонована нова класифікація ХГ – система OLGA (Operative Link for Gastritis Assessment) [11, 657], яка на основі різних гістологічних ознак запалення і атрофії дає змогу отримати інтегральні показники ступеня і стадії гастриту, що суттєво збільшує шанси раннього виявлення ризику раку шлунка.

Автори підкреслюють, що ХГ значно «помолодшав» і вже у дошкільному віці складає 6,2-10,6% на 1000 населення [9, 238]. До того ж, за останні два-три десятиріччя цей відсоток підвищився. Як самостійне захворювання хронічний гастрит зустрічається доволі рідко [1, 5].

Слід відмітити, що фізіологічні особливості шлунку молоді вивчені недостатньо, а деякі дані іноді надто суперечливі. Дослідивши секреторну функцію шлунку у молоді, у 50% з них відмічено ахлоргідрію (знижену кислотність) [2, 64]. Відомо, що функціональна активність шлункових залоз з віком підвищується, унаслідок чого прогнозується збільшення кількості патологічних станів у майбутньому. Разом з тим, судити про поширеність цього захворювання важко, так як існує велика кількість патологічних форм без чітких ознак захворювання, які важко діагностувати.

Проведене нами співставлення даних літератури з поширеністю ХГ серед студентської молоді міста Черкас вказало на відсутність відмінностей між ними за кількістю хворюючих від загально-української, що складає 20-40%. Обстежувані характеризувались хронізацією

гастриту не менше як 10 років. Ймовірно, тривалість запального процесу спричинювало атрофію слизової оболонки шлунка, ерозивні враження, морфо-функціональні порушення.

Отже, хронічний гастрит можна вважати не тільки одним з поширених захворювань органів травлення, а й найактуальнішою проблемою сучасної гастроентерології та фізіології травлення.

З літератури встановлено, що під час лікування хронічних гастритів поряд із застосуванням традиційних ліків використовуються і методики лікувального харчування. Загальною установкою лікувального харчування є прагнення до повноцінності дієти. Обережніше звучується коло харчових речовин, більшого значення поряд з білками і вітамінами здобувають мікроелементи їжі. Для лікування хронічних гастритів користуються дієтами №1, 1а, 1б та 2 [4, 122].

Проведений аналіз теоретичних джерел виявив, що в лікуванні хронічних патологій травного каналу застосовується також і лікувальна фізкультура, як складова частина загальної фізичної культури. Відомо, що фізичні вправи тонізуючи впливають на весь організм, покращують обмін речовин, нормалізують нервові реакції, змінюють внутрішньочеревний тиск, покращують кровообіг у черевній порожнині [5, 314; 7, 245]. До того ж, займаючись фізичною культурою, хворий бере активну участь в лікувально-оздоровчому процесі, що благотворно впливає на його психоемоційну сферу.

У літературі зустрічаються рекомендації щодо поєднання дієтичного харчування з прийомом мінеральної води та лікувальною фізкультурою [3, 256]. Разом з тим, існує лише обмаль робіт, присвячених розробці узагальнюючих наукових принципів побудови реабілітаційних програм, які б ґрунтувались на поєднаному впливі медикаментозної, дієтологічної та фізичної реабілітації хворого на ХГ [7, 246]. Вважаємо, що пошук можливих комбінаторних схем лікування та реабілітації при ХГ може бути ефективною основою для попередження загострень та рецидивів захворювання.

Висновки: 1. Проаналізовано сучасний стан вивчення проблеми лікування ХГ. З'ясовано, що ХГ є одним з поширених та недостатньо вивчених серед студентської молоді захворювань, яке потребує подальших досліджень. 2. Висвітлено існуючі підходи до застосування засобів реабілітації при даній патології. Доведена необхідність розробки програми комплексного впливу лікування і реабілітації для хворої на ХГ молоді людини.

Список використаної літератури

1. Аруин Л.И., Кононов А.В., Мозговой С.И. Новая классификация хронического гастрита // Актуальные вопросы патологической анатомии: материалы III съезда Российского общества патологоанатомов. – Самара, 2009. – Т. 1. – С. 5-6.
2. Бабак О.Я. Сучасні уявлення про оцінку ризику розвитку і профілактику раку шлунка // Сучасна гастроентерологія. – 2009. – № 6. – С. 62-66.
3. Єфіменко П.Б. Техніка та методика класичного масажу. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – Харків: ХНАДУ, 2013. – С. 256-258.
4. Кольяшкин М.А. Лечебное питание. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. – 254 с.
5. Лечебная физическая культура / [С.Н. Попов, Н.М. Валеев, Т.С. Гарасеева и др.]; под ред. С.Н. Попова. – [5-е изд., стер.]. – М: Издательский центр «Академия», 2008. – 416 с.
6. Наказ МОЗ України № 1051 від 28.12.2009 р. «Про надання медичної допомоги хворим гастроентерологічного профілю».
7. Садат Карім Насірович, Калмиков С.А. Клініко-фізіологічні основи для складання комплексних програм з фізичної реабілітації осіб, хворих на хронічний гастрит // Фізична культ., спорт та здоров'я. – 2015. – С. 244-246.
8. Степанов Ю.М., Зак М.Ю., Мосійчук Л.М., Гайдар Ю.А. Нові підходи до класифікації хронічного гастриту // Медична газета «Здоров'я України». – С. 34-35.
9. Харченко О.В., Черно В.С., Харченко Н.В. і ін. Роль хронічного гастриту серед передракових захворювань шлунка // Світ Медицини та Біології. – 2020. – №3. – С. 238-242.
10. Classification and grading of gastritis. The updated Sydney system. International Workshop on the Histopathology of gastritis, Houston 1994 / M.F. Dixon, R.M. Genta, J.H. Yardley et al. // Am. J. Surg. Pathol. – 1996. – Vol. 20. – P. 1161-1181.
11. OLGA staging for gastritis: a tutorial / M. Rugge, P. Correa, F. di Mario et al. // Dig. Liver Dis. – 2008. – Vol. 40 (8). – P. 650-658.

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент Юхименко Л.І.

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ З УШКОДЖЕННЯМ НЕРВІВ ПЛЕЧОВОГО СПЛЕТЕННЯ

Серед всіх травм периферичних нервів найчастіше причиною стійкої інвалідності є наслідки пошкодження плечового сплетення. Закрите пошкодження плечового сплетення виявляють в 1.2 на 10 тис. населення, воно становить до 89% усіх пошкоджень цього сплетення [3, 2-3]. Незважаючи на позитивні тенденції розвитку хірургічного лікування, рівень реабілітації хворих з даною патологією лишається низьким. Ймовірно, причиною цього є ряд факторів, серед яких розглядають недостатнє розуміння механізмів відновлення нервів, дуже довготривалий період відновлення, що іноді сягає трьох і більше років. У зв'язку з цим вельми актуальним постає питання адекватного відновлення хворих із ушкодженням плечового сплетення. Саме тому важливою є проблема вдосконалення системи реабілітації таких хворих, зокрема пошук найбільш ефективних засобів відновлення, особливостей їх чергування та дозування навантаження [1, 56-57].

Метою нашої роботи було розробити та науково обґрунтувати комплексну програму фізичної реабілітації осіб із травмою нервів плечового сплетення.

Для реалізації мети вирішували наступні завдання:

1. Проаналізувати сучасну науково-методичну літературу щодо використання форм і засобів реабілітації хворих з ураженням плечового сплетення.
2. Розробити та запровадити у практичну діяльність програму реабілітації.
3. Оцінити ефективність запропонованої програми фізичної реабілітації.

У дослідженні брала участь жінка 27 років. Діагноз на момент поступлення в КНП «Черкаська міська реабілітаційно-оздоровча поліклініка «Астра»: застаріле, тракційне багаторівневе ураження правого плечового сплетення, з переважним ураженням верхнього стовбура, заднього та латерального пучків, тип 2A2 за Леферт. Компресія структур плечового сплетення. Виражене порушення функції правої верхньої кінцівки. Неправильно консолидуючий перелом проксимальної третини діяфізу правої плечової кістки, стан після відкритого вправлення вивиху акроміального кінця ключиці, з фіксацією спеціалізованою накладною пластиною та серкляжем.

Реабілітацію проходила з 14.12.2020 по 3.03.2021. Заняття тривалістю 45-90 хв. проводились щодня, 5 разів на тиждень.

Методика фізичної реабілітації поєднувала: відновлення порушених рухових функцій та створення тимчасових компенсацій; усунення контрактур; профілактику утворення спайок, фіброзних явищ; попередження м'язової атрофії; запобігання трофічним порушенням; покращення загального фізичного стану [2, 1502; 4, 2].

Денний комплекс реабілітації хвора починала з ранкового заняття в басейні, де виконувала водну гімнастику та плавання на спині зручним для себе способом.

В другій половині дня проводили заняття в кабінеті фізичного терапевта. Починали з загальнорозвиваючих вправ, що були спрямовані на зміцнення організму в цілому та для покращення загального фізичного стану. Спеціальні вправи застосовували для стимуляції компенсаторних можливостей організму та відновлення нервово-м'язових зв'язків. Також нами застосовувались вправи на механотренажерах. Останні використовувались для подолання утвореної нейрогенної контрактури в ліктьовому суглобі. Закінчували заняття пасивною розробкою контрактури ліктьового суглоба.

Денний план завершували заняттям у тренажерному залі. Акцентували увагу на м'язах, які є синергістами до ослаблених. Зміцнювали тонус м'язів здорової симетричної кінцівки й особливу увагу приділяли мускулатурі спини.

Окрім того, в процесі відновлення застосовувався точковий масаж, результативність якого виявлялась у вигляді збільшення амплітуди згинання та розгинання в ліктьовому суглобі.

Аналіз результатів електроміографії (ЕМГ), що представлені в таблиці 1, показав характерну зтяжну динаміку відновлення роботи м'язів, які іннервуються пошкодженими нервами. М. Biceps brachii почав працювати через 6 місяців з моменту отримання травми. М. Extensor carpi radialis через 7, а м. Triceps brachii через 8 місяців. Також в цей період відбулось майже повне відновлення м'язів кисті та передпліччя з можливістю виконувати складнокоординаційні дрібні рухи.

Таблиця 1

Голкова електронейроміографія

Дата діагностики / М'яз	Середні значення для всіх записаних ПДРО:				Середні значення для всіх неполіфазних ПДРО:			
	Тривалість	Амплітуда	Фази	Тривалість зубця	Тривалість	Амплітуда	Фази	Тривалість зубця
13.03.2020								
	Ураження надлопаткового, аксілярного, шкірно-м'язового і променевого нервів. При ЕМГ відповідних м'язів на фоні вираженої спонтанної денерваційної активності переконливих ознак реіннервації не виявлено.							
28.04.2020								
Supraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Infraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Deltoideus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Biceps brachii	18.2 ms	358 μ V	2.0	0.6 ms	18.2 ms	358 μ V	2.0	0.6 ms
Triceps brachii	Ознак реіннервації не виявлено.							
Extensor carpi r.	Ознак реіннервації не виявлено.							
26.05.2020								
Supraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Infraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Deltoideus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Biceps brachii	14.2 ms	365 μ V	2.8	3.8 ms	11.1 ms	251 μ V	2.5	3.7 ms
Triceps brachii	Ознак реіннервації не виявлено.							
Extensor carpi r.	Ознак реіннервації не виявлено.							
10.07.2020								
Supraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Infraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Deltoideus	10.1 ms	77 μ V	2.0	3.1 ms	ms	μ V	-	ms
Biceps brachii	Почав функціонувати.							
Triceps brachii	16.4 ms	489 μ V	6.0	10.5 ms	ms	μ V	-	ms
Extensor carpi r.	20.3 ms	341 μ V	5.0	6.7 ms	13.9 ms	284 μ V	3.0	7.6 ms
29.09.2020								
Supraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Infraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Deltoideus	23.6 ms	581 μ V	7.7	16.4 ms	16.8 ms	624 μ V	4.0	6.6 ms
Triceps brachii	Почав функціонувати.							
Extensor carpi r.	Почав функціонувати.							
12.03.2021								
Supraspinatus	Ознак реіннервації не виявлено.							
Infraspinatus	24.4 ms	308 μ V	15.0	20.5 ms	ms	μ V	-	ms
Deltoideus	17.4 ms	1623 μ V	6.8	10.1 ms	ms	μ V	-	ms

Остання електроміографія демонструє «пробудження» м. Infraspinatus, де при спробі рухів реєструється знижена кількість потенціалів рухових одиниць (РО) по типу «що

зароджується» (зниженої амплітуди, поліфазні, збільшеної тривалості), а також m. Deltoideus, в якому спостерігається збільшення кількості потенціалів РО, збільшення амплітуди, збільшеної тривалості.

З останньої електроміографії видно, що не пробудженим залишається лише надостьовий м'яз.

Збільшилися показники відведення руки вперед, в сторону та назад: з 32°/32°/32° до 43°/45°/40°. Зрушення можна пояснити збільшенням сили двоголового м'яза плеча та збільшенням кількості функціонуючих РО в дельтовидному м'язі.

Позитивна динаміка встановлена й за показником обсягу рухів у ліктьовому суглобі ураженої кінцівки. Оскільки контрактура за етіологічною ознакою є нейрогенною, на виході було отримано зміну показників активного та пасивного згинання і розгинання. До початку занять в кабінеті фізичного терапевта активне згинання становило 85°, а розгинання 165°. Після застосування комплексу: 75° та 170° відповідно. При цьому у вихідному рівні пасивне згинання становило 60°, розгинання 170°, після застосування програми – 50° та 170° відповідно.

Розглянутий випадок демонструє складність лікування та реабілітації пацієнтів з цією патологією. Результати експериментальної роботи показали позитивні зрушення в стані хворої, що свідчить про дієвість запропонованої нами програми фізичної реабілітації.

У подальшому планується адаптувати програму для підготовки хворої до оперативного втручання по видаленню металоостеосинтезу через два місяці від останнього ЕМГ контролю.

Список використаних джерел

1. Заболевания и повреждения плечевого сустава / К. К. и др. Москва : ГЭОТАР-Медиа, 2017. 387 с.
2. Михайловна А., Кварацхелия А., Насонова Н. Посттравматическое избирательное повреждение верхнего ствола плечевого сплетения. *СИНЕРГИЯ НАУК*. 2019. № 31. С. 1500–1504.
3. Яриков, Туткин, Леонов. Травматическое повреждение плечевого сплетения. *Сибирский медицинский журнал*. 2019. Т. 159, № 4. С. 1–16.
4. A review of brachial plexus palsy: injury and rehabilitation / J. Raducha et al. *Rhode Island Medical Journal*. 2017. P. 1–4.

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент Кудій Л. І.

Мельник О. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ЛІКУВАЛЬНОГО МАСАЖУ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ НА СКОЛІОЗ

Актуальність. Стан опорно-рухового апарату (скелета, суглобів, зв'язок і м'язів) дуже впливає на здоров'я людини. Сколіоз – важке прогресуюче захворювання хребта, що характеризується дугоподібним викривленням у фронтальній площині і скручуванням (торсією) хребців навколо вертикальної осі. Така складна багато осьова деформація хребта неминуче призводить до зміни форми ребер і грудної клітини в цілому (реберний горб), порушення нормального взаєморозташування органів грудної клітини, а також до функціональних порушень в серцево-судинній, дихальній та нервовій системах організму.

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення загальної захворюваності дітей сколіозом. Якщо, ще декілька років тому згадувалися цифри 2-9%, та зараз різні автори наводять дані 15-25% дітей зі сколіозом. Характерним є і те, що з віком дана патологія лише ускладнюється, і в дорослому віці все важче піддається корекції [1, 2].

Мета роботи полягала в розробці та апробації комплексної програми фізичної реабілітації людей зі сколіотичною хворобою.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На початку роботи ми визначили вихідні дані, щоб мати змогу фіксувати зміни, які відбуваються в процесі реабілітації.

Визначали такі параметри: вік, зріст та вага пацієнта; кут деформації; відхилення в бік відносно прямої осі, проведеної від атланта до куприка; рівень плечей, нижній край лопаток (Рис.1); симетричність кінцівок; наявність вроджених патологій пов'язаних із порушеннями скелету; наслідки після травм та хірургічного втручання (переломи, вивихи); наявність спадкових проблем з опорно-руховим апаратом.



Рис. 1. Дослідження параметрів відхилення в бік відносно прямої осі, проведеної від атланта до куприка; рівень плечей, нижній край лопаток.

Численні клінічні, біохімічні, фізіологічні та рентгенологічні дані переконують, що в розвитку сколіотичної деформації хребта найбільше значення мають аномалії розвитку хребців і ребер, нервово-м'язові, метаболічні порушення і спадкові чинники [3].

Лікування сколіотичної деформації - важка і далеко ще не вирішена проблема ортопедії [4, 5]. Можливість прогресування деформації під час всього періоду росту та розвитку хребта вимагає різного підходу до лікування в залежності від віку, виявленого викривлення і ступеня його прогресування. В даний час велике місце в реабілітації хворих на сколіоз займає консервативний метод лікування, під яким розуміється комплекс медичного, ортопедичного, педагогічного, психологічного і соціального порядку [6].

Суттєве значення в цьому комплексі відіграють ЛФК, масаж, методи пасивної корекції, ортопедичні підтримують корсети (при сколіозі II ступеня), фізіотерапевтичні процедури і вітамінотерапія.

При проведенні масажу з самого початку виділяли основні проблемні ділянки. Як правило це чітко виражений гіпертонус та гіпотонус м'язів спини. Основна робота проводилася з ними, адже для корекції положення хребта потрібно усунути причину патологічного положення, а без нормальної роботи м'язів цього домогтися неможливо. Застосовували тонізуючу дію на область опуклості поперекової дуги (розминання шипцеподібне, легке постукування) для розслаблення м'язового валика; розслаблюючу дію в області угнутості грудної дуги (граблеподібне погладження, розтирання, поштовхи міжреберних м'язів); розтирання і відтягування кута лопатки від дуги угнутості; стимуляція і тонізація м'язів над лівою лопаткою, верхній частині трапецієподібного м'яза зліва (розтирання, розминка шипцеподібне, кільцеве, поплескування).

Для ефективності реабілітації ми підбрали комплекс вправ, які спрямовані на зміну патологічного положення, нормалізацію роботи м'язів та напрацювання м'язової пам'яті.

При розробленні комплексу ЛФК, ми використовували: вправи для тренування загальної і вибіркової силової витривалості, для збільшення або зменшення рухливості хребта, для удосконалення загальної координації рухів і закріплення правильної постави, навичок правильного дихання; допоміжні ортопедичні засоби; елементи видів спорту, що гартують.

Висновки:

Реабілітація при порушенні постави і сколіозі – це складний комплекс заходів, який дозволяє частково відновити анатомії положення тіла, виправити хребет і уникнути ускладнень функціонування внутрішніх органів.

Фізична реабілітація засобами ЛФК направлена, перш за все: на виключення несприятливих статико-динамічних навантажень на опорно-руховий апарат і, перш за все, на хребет.

При застосуванні масажу задача реабілітолога полягає не лише у виборі правильного комплексу техніки впливу на хребет, але і в грамотній оцінці обстеження, вияву протипоказань ще на етапі першої консультації, щоб не нашкодити.

Перспективи подальших досліджень: впровадження лікувальної корекційної гімнастики та водолікування.

Список використаних джерел

1. Пархоменко Л.К. Медико-социальные проблемы сохранения здоровья подростков в Украине / Л.К. Пархоменко // Здоровье ребенка. – 2006. – № 1 (1). – С. 15-17.
2. Воронович И.Р. Изменение деятельности нервно-мышечной, дыхательной и сердечно-сосудистой систем у детей, больных сколиозом / И.Р. Воронович, О.С. Казарин, О.И. Шалатонина // Ортопедия, травматология и протезирование. – 2005. – №11. – С. 61-64.
3. Пешкова О.В. Современные подходы к назначению лечебной физической культуры с учетом этиологии, типа, формы, степени и клинических проявлений сколиотической болезни у детей / Пешкова О.В., Федоров Э. А. // Слобожанський науково - спортивний вісник – 2015. – №6 (50). – С. 125 – 132.
4. Войчишин Л. Лікування порушень постави із застосуванням кінезотерапевтичних та механотерапевтичних засобів / Л. Войчишин // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 1. – С. 27-31.
5. Гребова Л.П. Лечебная физическая культура при нарушениях опорно-двигательного аппарата у детей и подростков / Л.П. Гребова. - М.: Академия, 2006. - 115 с.
6. Пешкова О.В. Комплексна фізична реабілітація при сколіотичній поставі / Пешкова О.В., Авраменко О.М. // Слобожанський науково - спортивний вісник. – 2009. – № 2. – С. 84-88.

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент Ілюха Л. М.

Пьянков Д. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЕНЕРГЕТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ЛЕГКОАТЛЕТІВ

Мета роботи - встановити зв'язок результатів бігу на 400 м з перешкодами з аеробними та анаеробними механізмами енергетичного забезпечення легкоатлетів високої кваліфікації.

У висококваліфікованих (МС) легкоатлетів в лабораторних умовах досліджували енергетичний метаболізм (БМ), який характеризує ємність, ефективність (економічність) і потужність аеробної та анаеробної функціональних систем. Під час офіційних легкоатлетичних змагань на чемпіонатах області, країни та міжнародних змагань визначали результати з бігу на 400 м з перешкодами.

За допомогою комп'ютерного пристрою і програмного забезпечення експрес-діагностики функціонального стану і резервних можливостей організму „D&K-Тест” встановлювали режими аеробного/анаеробного енергетичного метаболізму [1]. Ресстрація та оцінка отриманих даних виконувались на апаратурній системі, розробленій у лабораторії С.О.Душаніна з допомогою програм складених там же на персональному комп'ютері. Визначали анаеробну ємність (АНЕ), аеробну ємність (АЕ), загальну метаболічну ємність (ЗМЕ), потужності креатин фосфатного забезпечення (Кф), потужності гліколітичного забезпечення (Гл), потужності аеробного забезпечення (МСК), поріг анаеробного забезпечення (ПАНО), ЧСС на ПАНО (ЧСС/ПАНО) і загальний біоенергетичний фонд (ЗБФ).

Статистичний аналіз даних проводили за допомогою статистичних пакетів для медичних та біологічних досліджень (SPSS, версія 21, IBM, США). Перевірку на нормальність розподілу даних здійснювали з використанням критерію Шапіро-Уїлкі. Достовірність різниць між вибірками, що потрапляли під закон непараметричного розподілу визначали з використанням критеріїв Wilcoxon та Mann-Whitney. Значимість вірогідних значень приймалась на рівні $p < 0,05$.

У висококваліфікованих легкоатлетів встановлено зв'язок спортивного результату у бігу на 400 м з перешкодами з енергетичними анаеробними та аеробними характеристиками. Кореляція між спортивним результатом і показниками ЗЕФ становив $r = 0,54$ ($p = 0,032$), Крф - $0,46$ ($p = 0,023$), а для ГЛ дорівнював $r = 0,41$ ($p = 0,034$), МСК, $r = 0,41$ ($p = 0,027$) і з ЧСС/Пано - $r = 0,37$ ($p = 0,047$). Не виявили зв'язок спортивних результатів з бігу на 400 м з перешкодами з енергетичними характеристиками анаеробної ємності, аеробну ємності та загальної метаболічної ємності. Коефіцієнт кореляцій спортивного результату з цими показниками не досяг рівня статистичної вірогідності, Для ANE коефіцієнт кореляції становив $r = 0,27$ ($p = 0,067$), для AE - $r = 0,31$ ($p = 0,056$), а для ЗЕФ від дорівнював - $r = 0,22$ ($p = 0,064$).

Встановлено, що домінуючою енергетичною системою у забезпеченні змагальної діяльності легкоатлетів-бар'єристів на 400 м є анаеробні процеси. Їх внесок у енергетичне забезпечення результату становить – 76 %, тоді як на долю аеробно-анаеробних механізмів енергозабезпечення припадає – 17 %. Найменший внесок у забезпечення високого спортивного результату у бігу на 400 м з перешкодами здійснюють аеробні механізми енергозабезпечення – 7 %.

Таким чином, легкоатлетів високої кваліфікації встановлено зв'язок спортивного результату у бігу на 400 м з перешкодами з потужністю креатин фосфатної системи, потужністю гліколітичного забезпечення, потужністю аеробного забезпечення, порогом анаеробного забезпечення, ЧСС на ПАНО та загальним біоенергетичним фондом. Енергетичний метаболізм анаеробної ємності, аеробної ємності, загальної метаболічної ємності може розглядатися у якості резервних енергетичних механізмів підвищення спортивного результату.

Список використаних джерел

1. Инструкция по использованию компьютерной программы оценки функциональных и резервных возможностей организма D&K-test (Душанин С.А., Карленко В.Н.). Авторское свидетельство на изобр. № 2002108583 от 29.10.2002, зарег. в Государственном Департаменте интеллектуальной собственности Министерства образования и науки Украины. – К., 2003. – 4 с.

Науковий керівник: д. б. н., проф. Лизогуб В. С.

Савіна В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ПОШКОДЖЕННЯХ ТАЗОВИХ КІСТОК ПРИ ПОЛІТРАВМАХ

Актуальність проблеми лікування пацієнтів з нестабільним пошкодженням тазового кільця обумовлена тим, що структурі травматизму переломи кісток таза складають 4-7 % усіх переломів скелета [1], також високою частотою даної патології в загальній структурі політравм – до 34% [2], значним відсотком незадовільних функціональних результатів лікування – до 20% [3].

Лікування після перелому таза передбачає, що людині потрібно тривалий час лежати нерухомо, – це призводить до збою в роботі дихальної та травної системи, розвивається м'язова дистрофія.

Мета даної роботи: удосконалення методики відновного лікування пацієнтів з політравмою, оперованих з приводу складних переломів кісток таза, за рахунок використання в комплексі лікувальних заходів кінезіотерапії, фізіотерапії та ЛФК.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Первинна реабілітація після перелому тазу – найважливіший період, адже саме в цей час вирішується питання, наскільки зможе людина відновити працездатність і жити звичайним життям.

Відновлюватися необхідне абсолютно всім хворим після оперативного втручання, оскільки змінює біомеханічні рухи і нормальну анатомію тазостегнового суглоба. В першу чергу рекомендовані лікувальні заняття в залі ЛФК, які в точності будуть імітувати здоровий спосіб життя [4].

Відновлення після перелому тазу здійснюється за індивідуальною програмою за допомогою виконання фізичних вправ [5].

Відновлювальне лікування пацієнта починали в умовах реанімаційного відділення, на 3-тю добу після виконання первинної фіксації кісток таза і стабілізації загального стану постраждалого. Хворому призначили заняття ЛФК в режимі прогресивних зростаючих навантажень, які укладаються в послідовно, від заняття до заняття, збільшуючи фізичне навантаження із застосуванням статичних і динамічних, дихальних і загальнорозвиваючих вправ на всі м'язові групи. Перші 2-3 доби для відновлення функції нижніх кінцівок широко використовували ідеомоторні вправи (подумки відтворювані рухи), активні рухи пальцями стоп, ізометричні напруження м'язів гомілки, стегна, згинання та розгинання колінних суглобів.

Потім, коли загальний стан пацієнта дозволив, режим фізичного навантаження розширювали, проводили активні поперемінні і одночасні рухи в суглобах нижніх кінцівок, включаючи, по можливості, тазостегнові суглоби, ізометричні напруження м'язів тазового поясу.

У міру відновлення пацієнта заняття доповнювали вправами з опором. Після переведення хворого у вертикальне положення, починали навчання ходьбі за допомогою милиць.

Крім того, слідкували, щоб систолічний артеріальний тиск у пацієнта до початку та в процесі процедур не перевищував 160 мм рт.ст.

Надалі планується застосувати комплексний підхід до фізичної реабілітації при переломах тазових кісток та порушеннях тазостегнового суглоба:

✓ ЛФК, що включає на початковому етапі ізометричні вправи, потім пасивні, активно-пасивні, активні з поступовим збільшенням навантаження і тривалості виконання вправ.

✓ Масаж – обов'язковий елемент реабілітації ще на постільному режимі і з певною періодичністю виконання на кожному етапі.

✓ ЛФК у воді – другий період реабілітації, що дозволяє швидше повернутися до правильного ходіння.

✓ Кінезіотерапія на I етапі (постільний режим), що допомагає організму нагадати і повернути рухові навички.

✓ Фізіотерапія на I і II етапах реабілітації з включенням електростимуляції для збільшення сили м'язів і підготовка організму до навантажень в залі ЛФК.

Комплексна методика відновного лікування на наш погляд сприятиме більш активному відновленню амплітуди рухів в тазостегнових суглобах.

Висновки:

Травми і захворювання опорно-рухового апарату можуть істотно знизити рівень активності, як в спортивному плані, так і на побутовому рівні. Реабілітація спрямована на максимально можливе відновлення, компенсацію порушених або повністю втрачених функцій. Мультидисциплінарний, комплексний, але в той же час індивідуальний підхід дозволяє скоротити терміни відновлення.

Список використаних джерел

1. Особенности диагностики и лечения сочетанной травмы таза. / Иванов П. А., Файн А. М., Смоляр А. Н., Щеткин В. А. // Хирургия.2014; 10: С – 64–67.
2. Анкин Л.Н., Анкин Н.Л. Повреждения таза и переломы вертлужной впадины. – М.: Книга Плюс, 2007. – 216 с.

3. Елифанов В.А. Лечебная физическая культура: уч. пособие. – М.: ГЭОТАР – Медиа, 2006. – 563 с.
4. Особенности лечения нестабильных повреждений таза у больных с политравмой (современное состояние проблемы). / П. В. Семенов А. В. Григорьев, А. П. Ратьев, Д. И. Гордиенко. // Трудный пациент No 1. — ТОМ 14. — 2016. — С. 49–54.
5. Повреждения переднего полукольца таза при политравме / Кустуров В. И., Горня Ф. И., Кустурова А. В., Гагауз И. М. // Журнал клинической и экспериментальной ортопедии им. Г. А. Илизарова. — 2015. - No 1. - С. 13–16.

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент Ілюха Л. М.

Смолова К. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ПОРУШЕННЯХ ПОСТАВИ

Хребет – це вісь, без якої неможливо було б здійснювати все різноманіття рухів в різних площинах. За допомогою зв'язкового апарату, м'язів спини, передньої черевної стінки, тазового і плечового поясу окремі хребці з'єднуються в один орган опорно-рухового апарату, який надає форму тулуба, несе на собі тягар всього тіла в вертикальному положенні і забезпечує різноманітну функцію руху. У грудному відділі до хребців за допомогою зчленувань кріпляться ребра. При обертанні хребця, яке відбувається при сколіозі, ребра і бічні частини тіл хребців з поперечними відростками слідує за хребтом, повертаючись навколо вертикальної осі як одне ціле [1].

У процесі фізичного розвитку людини формується її постава, яка може бути патологічною, тобто провісником розвитку захворювання хребта або сприяти розвитку дегенеративно-дистрофічних процесів у хребті. У дітей і підлітків часто розвивається сколіотична хвороба, яка потребує комплексного ортопедичного лікування, оскільки у нелікованих хворих або при пізній діагностиці настає тяжка інвалідність.

Сколіоз - важке прогресуюче захворювання хребетного стовпа, що характеризується дугоподібним викривленням у фронтальній площині і скручуванням (торсією) хребців навколо вертикальної осі. Така складна багатовісьова деформація хребта неминуче призводить до зміни форми ребер і грудної клітини в цілому (реберний горб), порушення нормального взаєморозташування органів грудної клітини, а також до функціональних прогресуючих порушень серцево-судинної, дихальної та нервової систем організму.

Прогрес є характерною особливістю сколіозу, що найшвидше виникає в період статевого дозрівання дитини і пов'язаного з цим бурхливого зростання скелета. За літературними даними, багато авторів пов'язують розвиток сколіозу з порушенням мінерального обміну і зниженням щільності кісткової тканини тіл хребців. Дегенеративно-дистрофічні захворювання хребта, які виникають у молодому і середньому віці, за статистичними даними, приводять до тривалої тимчасової або й постійної працездатності.

Таким чином, «сколіотична хвороба» - це не локальне викривлення хребта, а загальне важке захворювання, що залучає в патологічний процес провідні системи [3]. Згідно зі статистикою МОЗ України більше 50% захворювань із втратою працездатності становлять хвороби нервової системи та хвороби хребта, а хронічними болями в спині страждає четверть дорослого населення [3]. За даними епідеміологічних досліджень, викривлення хребта у дівчаток зустрічається в 10 разів частіше, ніж у хлопчиків [4, 5]. Як зазначає А.Сутула, у структурі захворюваності дітей шкільного віку порушення опорно-рухового апарату та сколіоз займають одне з перших місць у загальній захворюваності [5], що актуалізує наше дослідження.

Згідно класифікації J.I.P. James розрізняють: сколіоз дітей молодшого віку (до 2-х років); ювенільний сколіоз (з 3-х років до пубертатного періоду); підлітковий сколіоз (від початку пубертатного періоду до завершення кісткового зростання); сколіоз дорослих. Сучасна класифікація сколіозу враховує ступінь деформації хребта та тактику лікування: I ступінь - до

20° - застосовується динамічне спостереження і ЛФК; II ступінь - 21-40° - застосовується корсет і ЛФК з добрим прогнозом лікування; III ступінь - 41-60° - застосовується корсет і ЛФК з менш оптимістичним прогнозом лікування; IV ступінь - більше 60° - застосовується хірургічний метод лікування [2].

Метою роботи було розробити та науково обґрунтувати комплексну програму фізичної реабілітації з використанням вертебрологічного тренажера «Dolphins» для дітей середнього шкільного віку зі сколіотичною поставою, оцінити ефективність впливу підібраного комплексу методів фізичної реабілітації.

Лікування викривлень хребта є комплексним, потрібно робити акцент на лікувальну фізичну культуру (ЛФК) із застосуванням коригуючих фізичних вправ у сполученні з масажем, лікувальне плавання, фізіотерапію, дієтотерапію, рефлексотерапію, психотерапію, досягаючи лікувального впливу «з усіх сторін», що є ефективним.

Позитивний досвід роботи кабінетів лікувальної фізкультури, спеціалізованих шкіл-інтернатів і літературні дані свідчать про необхідність одночасного впливу засобів лікувальної фізкультури на організм хворих дітей з охопленням всіх основних фізіологічних функцій. Успіху цього впливу, безсумнівно, буде досягнуто тільки при дотриманні на окремих заняттях і на послідовних етапах застосування ЛФК найважливіших методичних принципів консервативного лікування: єдності загальних і спеціальних впливів на організм хворої дитини, повторюваності, поступовості і систематичності лікувальних впливів, індивідуалізації лікування.

Для розв'язання завдань фізичної реабілітації при сколіозі використовуються гімнастичні вправи для зміцнення м'язів спини, живота, бічних м'язів тулуба переважно з положення лежачи на животі, спині, в упорі стоячи на колінах. У цих положеннях хребет розвантажується від вертикального навантаження і створюються найбільш сприятливі умови для корекції його викривлення, формування м'язового корсета і закріплення досягнутої корекції [4, 5].

Вертебрологічний тренажер «Dolphins» максимально адаптований до анатомічних особливостей хребта, забезпечує динамічний масаж спини, що дозволяє майже повністю розслабити м'язи тіла людини і зняти їх напругу. Заняття на тренажері сприяють нормалізації роботи органів серцево-судинної системи. В результаті поліпшується кровообіг, зникають головні болі, болі в попереку, поліпшується загальний психологічний стан людини. Сукупність статичних вправ на тренажері «Dolphins» дозволяє відновити роботу м'язів при різних викривленнях хребта. Кінцевою процедурою розвантаження та витягування хребта є активне насичення міжхребцевих дисків водою та поживними речовинами, що приводить до відновлення їхньої висоти та природньої форми, за рахунок чого нормалізуються фізіологічні вигини хребта.

Для оцінки ефективності застосування засобів фізичної реабілітації при сколіотичній хворобі можна використовувати зміни показників фізичного розвитку (ваго-ростові, екскурсія грудної клітини, силова витривалість м'язів тулуба); кардіо-респіраторної системи (ЧСС, артеріальний тиск і динаміку та час їх відновлення після дозованого фізичного навантаження, частота дихання, гіпоксичні проби); метод нанесення контрольних точок; метод фотографування та рентгенографічний метод [6].

Аналіз літератури показав, що порушення постави і сколіози є поширеною патологією опорно-рухового апарату. Важкі викривлення хребта і грудної клітини значно впливають на функції внутрішніх органів: зменшують об'єм плевральних порожнин, порушують механіку дихання, що у свою чергу погіршує функцію зовнішнього дихання, знижує насичення артеріальної крові киснем та ще багато інших відхилень та захворювань. Провідна роль у профілактиці та лікуванні сколіозів належить фізичним вправам, які повинні добиратися з врахуванням індивідуальних, вікових та статевих анатомо-фізіологічних особливостей хворої дитини.

Список використаної літератури

1. Епифанов В. А. Восстановительная медицина: учеб. / В. А. Епифанов. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 304 с.
2. Лечебная физическая культура при начальных степенях сколиотической болезни / Пешкова А. П. – Омск, 1977. – 59 с.
3. Лікувальна фізкультура та спортивна медицина / Клапчук В. В., Дзяк Г. В., Муравов І. В. та ін.; за ред В. В. Клапчука, Г. В. Дзяка. - К.: Здоров'я, 1995. - 312 с.
4. Мухин В. Н., Третилова Т. А. Лечебная физическая культура / Под ред. В. Н. Мухина. - М.: РИО ГЦОЛИФК 1985. - 114 с.
5. Сутула А. В. Ставлення батьків щодо розвитку порушень постави дітей / А. В. Сутула // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – №5(2). – 131–135 с.
6. Weinstein S.L. Adolescent idiopathic scoliosis / S.L. Weinstein // The Lancet. – Vol. 371(9623). – 2011. – P. 1527.

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент Рибалко А. В.

Хоменко С. М., Чайкін О. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СУЧАСНІ МЕТОДИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ПЕРЕЛОМАХ КІНЦІВОК

Сучасні методи лікування травм, що супроводжуються переломами кінцівок, корінним чином відрізняються від методів, якими користувалися лікарі травматологи ще років 10-20 назад [9]. І хоча дані методи намагаються включати мінімальну інвазивність, проте хворі все ж потребують певного реабілітаційного періоду. Особливо цікавою дана проблема постає в тому ракурсі, що методи реабілітації теж повинні змінюватися та удосконалюватися паралельно новітнім методам терапії та хірургії травм. І хоча існують досить непогані методики реабілітації хворих в посттравматичному періоді, лікарі-реабілітологи та й самі пацієнти, все ж, дещо насторожено відносяться до сучасних методів відновлення, особливо, якщо це пов'язано із застосуванням технічних засобів.

В сучасних умовах у більшості клінік травмованим пацієнтам виконують оперативне втручання з метою металоостеосентезу без подальшої гіпсової фіксації кінцівки. Це дає можливість досить рано почати реабілітаційні процедури. Буквально на 3 добу іммобілізаційного періоду, якщо у хворого немає протипоказань, йому призначають ЛФК, в перелік яких входить ідеомоторні вправи, вправи на здорові кінцівки та ізометричні вправи. Також пропонується масаж. В останній час досить позитивні наслідки показав саме рефлекторно-вібраційний масаж з дією на відповідні відділи хребта (грудний чи поперековий) [2]. Звичайно, рефлекторно-вібраційний масаж рекомендується підкріплювати і класичним масажем, особливо при закритих переломах, коли дану процедуру рекомендують робити уже на 2-й день після травми.

Також ефективним реабілітаційно-терапевтичним заходом виявилася низькочастотна магнітотерапія та УВЧ-терапія в слабких дозах. В даному випадку важливо електроди розміщувати впоперек до ділянки перелому [12].

В постіммобілізаційний період, зазвичай, застосовують та ж самі методики, що й в іммобілізаційний, але з тією різницею, що навантаження збільшують та добавляють механотерапію із залученням тренажерів. Також в останній час набула особливої популярності методика кінезіотейпування, яка базується на шкірно-м'язовому ефекті із застосуванням тейпів. Тейп прикріплюють на період до 5 діб із подальшою його заміною або відмовою. Хоча статистично-достовірних даних в авторитетних наукових клініках, що до ефективності кінезіотейпування, поки що виявлено не було [4], але існують дослідження, що до її ефективності, хоча б на рівні ефекту плацебо [13, 14]. Можливо різнобічність ставлення до цього виду реабілітації пов'язано із труднощами саме правильного накладання тейпів спеціалістом та відсутності, що до цього єдиної думки.

Рефлексоголкотерапія – ефективний засіб але лише у випадку додаткової процедури. Крім того, даний вид терапії має цілий ряд обмежень, що до застосування і пацієнту обов'язково потрібний додатковий контроль з боку лікаря-невролога чи невропатолога [1].

Магнітотерапія – процес впливу магнітним полем, що сприяє зняттю больового синдрому і прискорює відновні процеси. Вважається досить ефективним засобом при лікуванні травматичного набряку, а також має здатність гальмувати ріст деяких пухлин та онкологій [5]. Використання магнітотерапії можливо на самих ранніх стадіях після травми в комплексі з класичними реабілітаційними заходами, особливо по відношенню до маломобільних пацієнтів.

Метод ударно-хвильової терапії, в останній час, набув надзвичайної популярності в силу його значної ефективності у випадку при переломах довгих кінцівок, які довго не загоюються. Принцип дії ударних хвиль ґрунтується на кавітації, саме вона перетворює імпульс в звук, який може проникати крізь м'які структури тканин людини, а досягаючи потрібної точки, призводить до відновлення метаболічного і ліпідного балансу [10]. Досить часто даний метод застосовують при закритих переломах кісток навіть без оперативного втручання. Також даний метод поширений і в реабілітаційних заходах, ефективність якого проявляється у посиленому відновленні кістково-м'язового апарату на 2-3 тижні раніше ніж без його застосування [8, 11].

Лазерна терапія та реабілітація чимось за ефективністю схожа з магнітотерапією. Залежно від довжини хвилі лазер може використовуватися в терапії для прискорення обміну речовин, що дозволяє збільшити швидкість регенерації тканин, зняти запалення і біль, зменшити набряки. Довга хвиля лазера забезпечує глибокий позитивний вплив на тканини, тоді як магніт дозволяє забезпечити більш широке покриття. Часто ці два методи комбінують і тоді терапевтичні властивості лазера посилюються в магнітному полі і цим досягається набагато більш стійкий ефект [6]. Реабілітаційно-терапевтичний ефект лазерного випромінювання використовують не тільки по відношенню до людей, а й до домашніх тварин [3]. Однак реабілітація лазерним випромінюванням має і значний перелік протипоказань: лихоманка та підвищена температура тіла, туберкульоз легень, остеомієліт, онкологія, порушення згортання крові, вагітність, дитячий вік [7].

Висновки:

1. Сучасні методи реабілітації травм ґрунтуються переважно на застосуванні високотехнологічних пристроїв.
2. Не всі методи постпереломної реабілітації мають доведену ефективність.
3. Багато сучасних реабілітаційних заходів мають серйозні обмеження до застосування.

Список використаної літератури

1. Баккар Т. Диафизарные переломы костей предплечья и их лечение: дис. канд. мед. наук: 14.01.21 / Баккар Тарек – Одеса, 2015. – 189 с.
2. Бухарин В. А. Применение современных методов реабилитации при переломах нижних конечностей / В. А. Бухарин, Б. О. Крысюк, С. И. Слухай. // Научно-теоретический журнал «Ученые записки». – 2014. – №3. – С. 43–45.
3. Грищенко Н. В. Влияние лазерного излучения и препарата комбидаф на регенерацию костной ткани при переломах трубчатых костей у собак: дис. канд. вет. наук: 16.00.05 ВАК Р / Грищенко Наталья Викторона – Воронеж, 2000. – 147 с.
4. Кинезиотейпирование – шоу разноцветных лент [Електронний ресурс] // trail-run. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://trail-run.ru/article/kinezioteipirovanie-shou-raznocvetnyh-lent/>.
5. Кузьманин С. А. Возможности магнитотерапии при лечении острой скелетной травмы [Електронний ресурс] / С. А. Кузьманин, Е. А. Назаров, М. Н. Рябова // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=29093>.
6. Лазерная терапия [Електронний ресурс] // Orthoclass. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://orthoclass.ru/lasertherapy>.
7. Лазеротерапия при переломах [Електронний ресурс] // Новая медицина. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://doktorlaser.ru/terapiya/lazeroterapiya-pri-perelomax.html>.
8. Лечение переломов костей ударно-волновой терапией [Електронний ресурс] // Медицинский центр ударно-волновой терапии в Запорожье. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://uvt.zp.ua/page/lechenie-perelomov-kostej-udarno-volnovoj-terapij>.

9. Медична та фізична терапія при бойових ушкодженнях кінцівок на етапах відновного лікування: монографія / [Б. А. Пустовойт, С. А. Калмиков, Ю. С. Калмикова та ін.]. – Харків: ТОВ "Планета-прінт", 2019. – 304 с.

10. Ударно-волновая терапия в восстановительном лечении пациентов [Электронный ресурс] // Центр восстановительной медицины "Феникс". – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://fenixmed.ru/about/articles/udarno-volnovaya/>.

11. Ударно-хвильова терапія [Електронний ресурс] // ZARTA. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://zartaclinic.com/methods-of-treatment/udarno-khvylova-terapiia/>.

12. Чушинская М. М. Общие принципы реабилитации переломов конечностей / М. М. Чушинская. // Scientist. – 2020. – №3. – С. 104–108.

13. Kinesio Taping to generate skin convolutions is not better than sham taping for people with chronic non-specific low back pain: a randomised trial [Электронный ресурс] // Journal of Physiotherapy. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1836955314000368>.

14. Kinesiology tape does not facilitate muscle performance: A deceptive controlled trial [Электронный ресурс] / [K. Y. Poon, S. M. Li, M. G. Roper та ін.] // National library of medicine. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25150913/>.

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, доцент Хоменко С. М.



СЕРІЯ
ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ
ТА КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

**АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА
КОМП'ЮТЕРНО-
ІНТЕГРОВАНІ
ТЕХНОЛОГІЇ**

ВІДНОВЛЕННЯ ЗАШУМЛЕНИХ ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ

Відновлення різкості зображення зі значними деталями з вхідного зашумленого зображення, вже давно є активною областю досліджень у сфері комп'ютерного зору. Зі збільшенням використання портативних пристроїв, таких як мобільні телефони та бортові камери, зашумленість стає усюдисущою проблемою, з якою потрібно боротися.

На практиці зображення часто спотворюються шумом, який з'являється на етапах їхнього створення та/або передачі. У наукових публікаціях значну увагу приділено визначенню різних видів шумів. На підставі аналізу літературних джерел встановлено, що шум є накладеною на зображення маскою пікселів випадкового кольору та яскравості. Причинами виникнення шуму на зображенні можуть бути несправність використовуваної апаратури, збої в роботі каналу зв'язку, несприятливі зовнішні умови та ін. Шуми, що виникають при цьому, підлягають класифікації з метою їх вивчення, формалізації для подальшого усунення чи мінімізації їх шкідливого впливу. Існує досить багато типів шумів, які негативно впливають на оброблення та аналіз зображень. Серед них – гаусівський шум, шум Пуассона, імпульсний шум, шум зерен фотоплівки, спекл-шум, шум Перліна та ін.

Фундаментальним завданням в області обробки зображень є ефективне видалення шуму, тобто побудова деякого наближення вихідного зображення по заданому (зашумленому) зображенню. Очевидно, що наше наближення має бути якомога ближче до вихідного зображення. Складність вирішення даного завдання істотно залежить від розглянутої моделі шуму. В принципі, чим більше ми знаємо про оператор спотворення і про функції шуму, тим ближче буде оброблене зображення до вихідного зображення [1, 5-14].

Найчастіше використовуваними техніками шумозаглушення є класичні методи базовані на фільтрах, такі як адаптивна фільтрація, медіанна фільтрація, математична морфологія, розмивання Гауса, вейвлет-перетворення а також фільтри Вінера та ін.

Окрім методів, заснованих на фільтрах, існують підходи до моделювання шуму, що не залежать від навчання, такі як EPLL, KSVD, BM3D, Марковські випадкові поля та Total Variation Denoising (загальна зміна шумоподавлення). Такі методи засновані на попередньому моделюванні шуму, і вони мають деякі недоліки, такі як обчислювальна складність та необхідність точного налаштування параметрів. Їх ефективність сильно залежить від попередніх знань про тип шуму (наприклад, гаусовий, «сіль та перець», тощо) та його статистичні властивості (наприклад, середнє значення та дисперсія).

На сьогодні обчислювальна техніка дуже добре розвинена, також добре опрацьовані алгоритми навчання глибоких нейронних мереж, які можливо застосовувати не тільки в задачах розпізнавання та класифікації. Останнім часом з розвитком технологій глибокого навчання з'явилася можливість реалізовувати також різні методи видалення шуму з зображень, що показують високі результати [2].

Методи глибокого навчання стали найефективнішими методами, що використовуються в багатьох реальних проблемах цифрової обробки зображень.

Як можна дізнатися з відповідної наукової літератури, алгоритми на основі нейронних мереж нічим не поступаються «ручним» просторовим алгоритмам, а в багатьох випадках перевершують їх за якістю. Вони використовуються як варіант заміни незалежних від навчання фільтрів, та підходів, що потребують попередніх знань про наявні шуми.

Перевагою таких підходів є те, що нема потреби підбирати особливе математичне перетворення для вирішення завдання шумозаглушення, нейронні мережі роблять це самі. Також, на відміну від колишніх технологій, нейромережі дають вищу якість вихідних зображень, зокрема, зменшують «замиленість» зображення і як правило, менше піддаються впливу нелінійних характеристик механізмів генерації шуму.

Серед таких підходів багаточарові перцептрони (MLP) протягом тривалого часу були одним з найбільш досліджуваних методів машинного навчання для відновлення зашумлених

зображень [3, 2392-2399], [4, 1067–1074], [5, 390-396]. З недавніми зростанням потужності обробки комп'ютерної графіки MLP замінили згорткові нейронні мережі (CNN), особливо стосовно завдань обробки зображень.

Згорткова нейромережа (ЗНМ) має спеціальну архітектуру, яка дозволяє їй максимально ефективно аналізувати образи. Сама ідея ЗНМ базується на чередуванні згорткових та субдискретизуючих шарів (pooling), а її структура є одноправленою. ЗНМ отримала свою назву від операції згортки, яка передбачає, що кожен фрагмент зображення буде помножено на ядро згортки поелементно, при цьому отриманий результат повинен бути підсумований та записаний у схожу позицію вихідного зображення. Така архітектура забезпечує інваріантність розпізнавання відносно зсуву об'єкта, поступово збільшуючи «вікно», на яке «дивиться» згортка, виявляючи все більші й більші структури і шаблони у зображенні.

Розглянемо моделі процесів спотворення та відновлення зображень. Як показано на рис. 1, процес спотворення зображення полягає в тому, що деякий оператор спотворення H діє на вихідне зображення $f(x, y)$, так, що в результаті додавання адаптивного шуму отримуємо спотворене зображення $g(x, y)$.

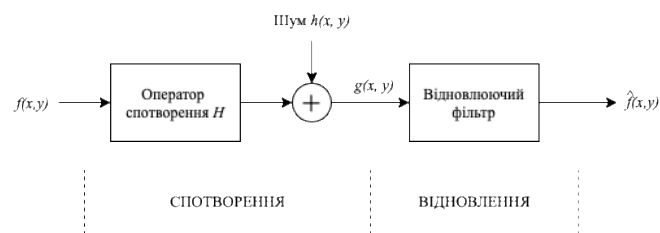


Рис. 1 – Модель процесу спотворення/відновлення зображень

Процес відновлення полягає в побудові деякого наближення вихідного зображення по спотвореному зображенню $g(x, y)$, за деякою інформацією щодо оператора спотворення H і адитивного шуму $\eta(x, y)$. При цьому наше наближення має бути якомога ближче до вихідного зображення. Спотворене зображення може бути представлено в просторовій області у вигляді (1).

$$g(x, y) = h(x, y) * f(x, y) + \eta(x, y), \quad (1)$$

де $h(x, y)$ – функція, що представляє спотворює оператор в просторовій області, а символом «*» позначається згортка.

Згортка в просторовій області еквівалентна множенню в частотній області, тому вище наведена рівність (1) може бути представлена в частотній області у такому вигляді:

$$G(u, v) = H(u, v)F(u, v) + N(u, v), \quad (2)$$

де зазначені функції – Фур'є-образи відповідних їм функцій в (1).

Так як спотворення зображення це результат згортки, то для його відновлення необхідно знайти такий фільтр, застосування якого призводить б до зворотного процесу. Тому для позначення лінійного процесу відновлення часто використовується термін реконструкція (деконволюція) зображень. Аналогічно, фільтри для відновлення часто називаються реконструюючими фільтрами.

Нами передбачається розробка алгоритму видалення шумів на цифрових зображеннях за допомогою ЗНМ та здійснення його програмної реалізації засобами Python з використанням фреймворка для глибокого навчання Keras. Даний фреймворк є надбудовою над TensorFlow – відкритою платформою для машинного навчання, що має гнучку екосистему інструментів, бібліотек та ресурсів, та дозволяє дослідникам просувати найсучасніші технології машинного навчання, а розробники можуть легко розгортати додатки.

Список літератури

1. J. Najeer Ahamed, V. Rajamani Design of hybrid filter for denoising images using fuzzy network and edge detecting // American Journal of Scientific Research, Issue 3, 2009, pp 5-14.
2. Методи удалення шумов на изображениях на основе применения искусственных нейронных сетей [Електронний ресурс] URL: <https://www.lib.tpu.ru/fulltext/c/2010/C01/V2/170.pdf>
3. H. C. Burger, C. J. Schuler, and S. Harmeling, "Image denoising: Can plain neural networks compete with BM3D?" in Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR), 2012 IEEE Conference on. IEEE, 2012, pp. 2392–2399.
4. C. J. Schuler, H. C. Burger, S. Harmeling, and B. Scholkopf, "A machine learning approach for non-blind image deconvolution," in Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR), 2013 IEEE Conference on. IEEE, 2013, pp. 1067–1074.
5. R. G. Pires, D. F. S. Santos, L. A. M. Pereira, G. B. De Souza, A. L. M. Levada, and J. P. Papa, "A robust restricted boltzmann machine for binary image denoising," in 2017 30th SIBGRAPI Conference on Graphics, Patterns and Images (SIBGRAPI). Ieee, 2017, pp. 390–396.

Дмитрюк В., Липовецький О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЗРОБКА СИСТЕМИ ДЕТЕКЦІЇ РУХУ

Метою роботи є аналіз та вибір технології і створення програмного забезпечення віддаленого відеоспостереження із виявленням руху для системи на основі смартфонів, а також проведення експериментального дослідження створеної системи.

Смартфон з операційною системою Android можна перетворити на IP-камеру для відеоспостереження за об'єктами за допомогою Wi-Fi-з'єднання. IP-камеру можна придбати в магазині за \$ 20-50, але, перетворивши свій пристрій Android на IP-камеру, користувач зможе завантажити її безкоштовно.

IP-камера на базі смартфона може використовуватися як камера спостереження. Для перетворення смартфона на IP-камеру, використовується мобільний пристрій Android, програмне забезпечення та доступ до Wi-Fi. IP-камера працює, коли смартфон, на якому встановлена програма, підключений до мережі Wi-Fi або до мобільного оператора. Після підключення IP-камери та початку роботи, користувач зможе отримати до неї доступ через Telegram.

При реалізації проекту створення відеоспостереження за допомогою IP-камери зі звичайного смартфона виникає питання про цілеспрямованість самої ідеї реалізації. З одного боку, є безкоштовний телефон, який шкода викидати, оскільки, з іншого боку, на цей пристрій існують обмеження, які можуть спричинити негативний сценарій використання.

На рис. 1 наведено, запропонований нами алгоритм роботи програми. Клас Reader відповідає за зчитування кадрів із відеопотоку. Після прочитання кадру клас Detection відповідає за визначення та відстеження об'єктів. Обробка зображень, фільтрація, створення фонові моделі, визначення об'єктів виконуються за допомогою методу detectObjects, який містить масив об'єктів. Кожен об'єкт відеоспостереження є екземпляром класу Object. Клас Object містить поля, що зберігають інформацію про об'єкт: скільки кадрів пройшло з моменту першого визначення, кількість кадрів, в яких програма фіксує переміщення об'єкта. Для кожного об'єкта створюється фільтр Калмана, який є екземпляром класу SingleKalmanFilter.

Максимальний розмір зображення – 1920 пікселі в довжину і 1080 в ширину. Послідовність містить об'єкт, який йде по криволінійній траєкторії. Протягом усієї послідовності програма надає можливість бачити зміни в становищі об'єкта, що контролюється. Отже, незважаючи на невеликі розміри об'єкта та спотворення реальної камери, результат цього прикладу повністю виправдовує очікування.

У результаті роботи була розпочата розробка програми для визначення та утримання об'єктів під час відеоспостереження (рис.2). Проаналізовано методи та технології ідентифікації об'єктів. Програмні тести проводились на трьох прикладах, які показали переваги та недоліки розробленого алгоритму.

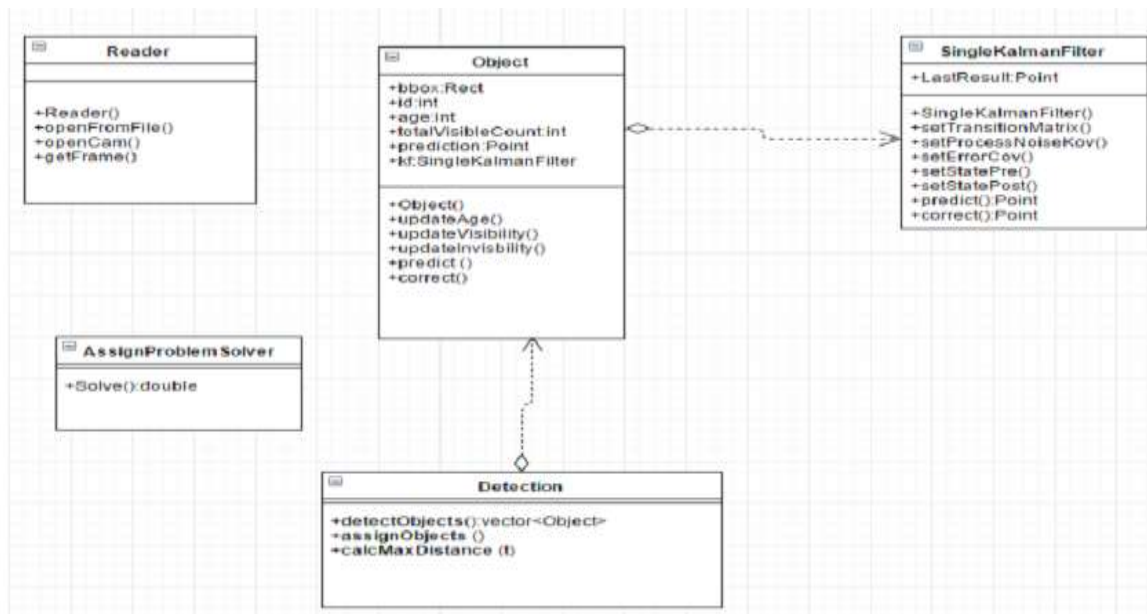


Рис. 1 Алгоритм роботи програми



Рис.2 Скріншоти програми

Науковий керівник: д.пед.н., доц. Луценко Г.В.

Юрко О. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГНУЧКОСТІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Реалії сьогодення свідчать, що всі сфери людської діяльності переходять в онлайн і це не є виключенням для освітнього процесу. Сфера освіти зазнала суттєвих змін

внаслідок стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. На зміну традиційним, усталеним формам організації освітнього процесу (стаціонарна, заочна) прийшла дистанційна.

Для успішного старту дистанційного навчання першочерговим є формування нормативно-правового поля для забезпечення дистанційної освіти. Іншим важливим аспектом є розробка адекватних освітніх програм для використання в електронній формі з можливістю інтерактивної взаємодії між студентом і викладачем. Саме інформаційно-комунікаційні технології є інструментом забезпечення такої взаємодії. Сучасні студенти активно використовують мобільні девайси для здобуття освіти. (Мойсеєнко, 2015) Можливість доступу до навчальних курсів у зручний для студента час є запорукою успішного опанування значної частини інформації. Здобувач освіти, перебуваючи у будь-якому місці, може проходити теоретичну частину освітньої програми, закріплюючи її підсумковими тестами.

Дистанційне навчання розглядається як комплекс сучасних інформаційних технологій, що доповнюють принципи відкритого навчання. Така побудова процесу освіти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій надає студентам можливість доступу до всієї теоретичної бази для успішного проходження навчальної програми.

На сьогодні науковці поділяють принципи для дистанційної системи навчання на три групи: (Шупта, 2011)

–*Загальні принципи.* Включають принципи науковості, систематичності, послідовності, свідомості та доступності знань;

–*Принципи дистанційного навчання.* Утворюють діяльність, з формуванням середовища «м'яких» і «твердих» форм пізнавальної діяльності студентів, створення інтелектуальних продуктів з індивідуальним підходом;

–*Специфічні принципи дистанційного навчання.* Ці принципи складається з комунікації, інтерактивності, що обумовлюється інтенсивним використанням інформаційних технологій.

Гнучкість освітнього процесу – це можливість здобувачами освіти самостійно вибрати місце, час, темп проходження освітньої програми, який розглядається як дієвий спосіб формування якостей самореалізації спеціаліста. (Луценко, 2020)

Звертаючись до наведених вище принципів дистанційного навчання, зазначимо, що остання група вдало поєднує в собі педагогічну доцільність засобів новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, відкритості та гнучкості навчання. У першу чергу гнучкість надання освітніх програм полягає в правильно відведеному часі на виконання тих чи інших завдань. Таким чином, поетапне опрацювання теоретичного матеріалу, який підкріплюється проміжним тестуванням, відповідає вимогам оцінювання здобувачів освіти.

Основна роль викладача в системі забезпечення гнучкості освітнього процесу – організація і надання можливих для дисципліни, теоретичних та практичних завдань і своєчасна підтримка (надання feedback) при перевірці даних робіт.

Гнучкість освітніх програм стала більш адаптивною в умовах дистанційної освіти. При правильній організації самостійної роботи студентів маємо результат з великою кількістю опанованої інформації при послідовно складеному навчальному плані.

Список використаних джерел

1. Луценко, Г. В. (2020). Гнучкість освітнього процесу як складова професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах становлення індустрії 4.0, [с. 16-17]. Черкаси.
2. Мойсеєнко, В. І. (2015). Застосування сучасних інформаційних технологій для організації самостійної роботи. у В. А. Бриксіні (Ред.), [с. 102]. Київ: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.
3. Шупта, О. В. (2011). Дидактичні принципи дистанційного навчання. [с. 4-6]. Хмельницький: Інституційний репозитарій Хмельницького національного університету.

Науковий керівник: д.п.н., доц. Г.В.Луценко

КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

PRE-PROCESSING METHODS EFFECTIVENESS FOR HANDWRITING RECOGNITION BY PHOTO

Abstract. This article presents results of effectiveness comparison of image pre-processing methods for handwriting recognition from an image. It describes recognition accuracy increase/decrease depending on pre-processing methods with the artificial neural network consisting of 5 convolutional layers that use max-pooling between layers and 2 recurrent layers with 256 neurons at the hidden level. The resulting methods combination improves the final accuracy by 7.5% comparing to the initial accuracy.

Keywords: Artificial Neural Network, Convolutional Neural Network, Handwriting Recognition, Image Pre-Processing.

Introduction. Even today's world, there is still a lot of information that exists only in handwriting, although, given the development of information technology, it is much more convenient to analyse, store and transmit information in electronic form. And for this, it is necessary to have reliable mechanisms for converting handwritten text on paper into an electronic version.

The research aims to create an intelligent image pre-processing system for handwriting recognition by analysing image processing methods related to text recognition, their improvement and combination. The task is to analyse the existing methods of image pre-processing for handwriting recognition by photo and to develop intelligent technology by improving and combining existing methods.

When performing the work the following tasks needs to be performed:

- Review and comparative analysis of existing methods of pre-processing images with text.
- Identify the methods that are best for pre-processing images with handwritten text, highlight methods to improve the visibility of the text, divide the photo into individual words and recognition.
- Identify solutions of existing problems in existing methods.
- Design and develop a system for analysis and verification of the implementation of the found methods of image pre-processing for handwriting recognition.
- Conduct experiments using the developed system with selected methods and their combinations, analyse the results of experiments and choose the most optimal mechanisms.

Materials and Methods. Methods such as comparative analysis and experiment were used in the study. Comparative analysis was used to study the feasibility of using certain methods of image pre-processing for handwriting recognition, and the experiment was used to test the effectiveness of different implementations of intelligent pre-processing technology using the analyzed methods and their combinations.

Usually the task of handwriting recognition is not limited to the recognition of one word, which is already perfectly cut from the text, aligned, free of digital noise, etc. The most difficult task is to divide the document into segments that can be recognized by the neural network.

The tasks of preparing a manuscript image for recognition by a neural network can be divided into several groups: general image processing, text alignment, word selection (which in turn, depending on the method, can be divided into line selection and word selection from these lines).

The general processing of the image includes such operations as binarization, reduction of the image to shades of gray, noise reduction, blurring and sharpening of the image, normalization [1], etc.

Results. *Designing the experimental system.*

Experiments are needed to identify the effectiveness of the methods described above, to identify the best of them, and to improve their effectiveness. But given that experiments require the training of a neural network of the same configuration with different sets of pre-processing methods, it is first necessary to develop a system that will allow these experiments to be performed.

Therefore, a neural network model was developed to test the effectiveness of image pre-treatment methods for handwriting neural network training. [2]

It consists of 5 layers of CNM, 2 layers of LNM, CTC level loss, and decoding.

- The input image is gray and has a size of 128x32 [3]
- 5 layers of ZNM display the input image to a sequence of objects of size 32x256
- 2 layers of RNM with 256 units distribute information through the sequence and display the sequence to a matrix of 32x80. Each matrix element represents an estimate for one of the 80 symbols at one of the 32-time steps

• The CTC layer calculates the value of the losses specified by the matrix and the true text (during training) or decodes the matrix to the final text with the decoding of the best path. [6]

Implementation depends only on the numpy, cv2, and tensorflow libraries. The experiments will be carried out taking into account the following points:

- The batch size is set to 50
- One epoch - 500 games, so one epoch will include 25,000 images
- IAM Handwriting Database [5] with 118 thousand images will be used for neural network training
- For training and validation, the dataset is divided into 95% for training and 5% for validation. Data for validation remain unchanged, 25 thousand images are selected from 95% randomly
- 2 parameters will be evaluated: the average error in word recognition and the error in the characters in the recognized words
- If the recognition accuracy does not improve after 10 epochs, the training ends
- Accuracy will be considered the average error of character recognition.

Base model

First you need to determine the starting point from which you can start. To do this, we will train the neural network, the pre-processing of the image for which will include only the conversion of the image into shades of gray.

In order to make sure that the results are not random and based on regularity, training will be conducted several times to determine how the accuracy of accuracy results when learning from scratch with the same data set and the same method of pre-processing.

The learning results of the neural network are presented in table 1 and in Fig. 1.

Table 2.1

	Base Model - 1	Base Model - 2
Word error	28,80%	28,94%
Symbol error	11,96%	11,95%

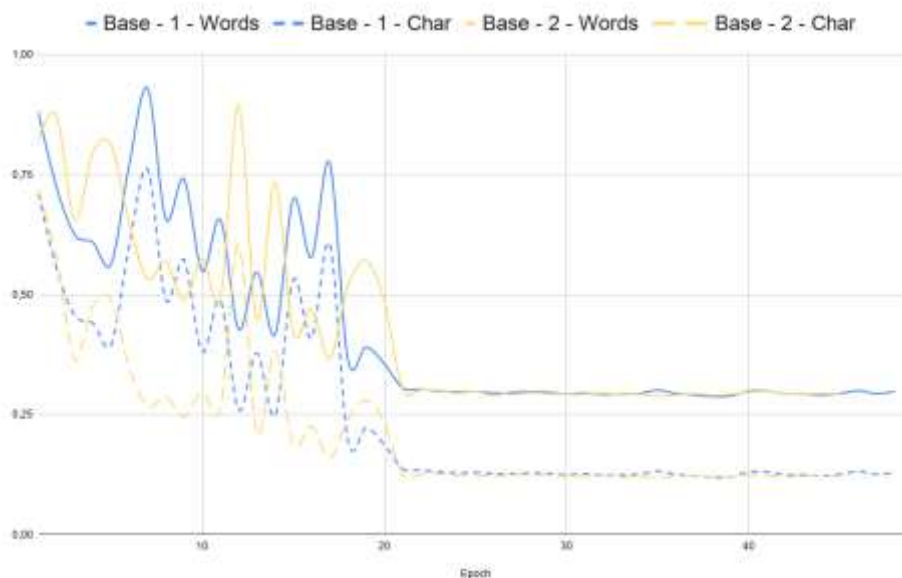


Fig.1. Diagram of the average error of the neural network depending on the era for the base model

As can be seen from the results, the accuracy of the neural network hardly changes when re-learning with random initial weights in the model, but with the same set of data for training and the same method of pre-processing.

The first approximately 20-25 epochs of learning are unstable with constant fluctuations in accuracy, but after 25 epochs only slightly improves accuracy. It is worth noting this feature of the basic model and compare the methods used in the following experiments.

The difference in results between the two re-training of NN is only 0.01%, which can be considered as an error in future experiments. Also, any change greater than 0.1% in character recognition accuracy can be considered as an effect of the pre-processing method.

For the model for comparison the second run of training will be used as accuracy it turned out a little higher.

Final model

After experiments, it was found that binarization not only does not improve the result in the case of handwriting recognition, but also worsens the results of handwriting recognition from the image.

At normalization it is possible to see obvious improvement, both on stability of results, and on the maximum accuracy. Although the absolute value of accuracy has not changed much, but the stability of the result has significantly improved. This improvement will reduce training time when using very large amounts of data, as it allows you to stop learning before the maximum accuracy has been reached (and determining such a maximum for a large sample is also a difficult task).

When using augmentation, the absolute accuracy result improved markedly relative to the base model. The change in the relatively normalized model is not so noticeable, but it is also there. But the other side of improving accuracy was the much lower stability of the results.

Taking into account the previous results, only normalization and swelling of the images were chosen for the combination. Normalization significantly improves the stability of learning and at the same time increases the accuracy of recognition. When the images are inflated, an increase in accuracy can be achieved, but the stability of the results deteriorates even compared to the base model.

The results in comparison with the base model are presented in Table 2 and in Fig. 2.

Table 2

	Base Model	Normalization + Augmentation
Word error	28,94%	26,92%
Symbol error	11,95%	10,88%

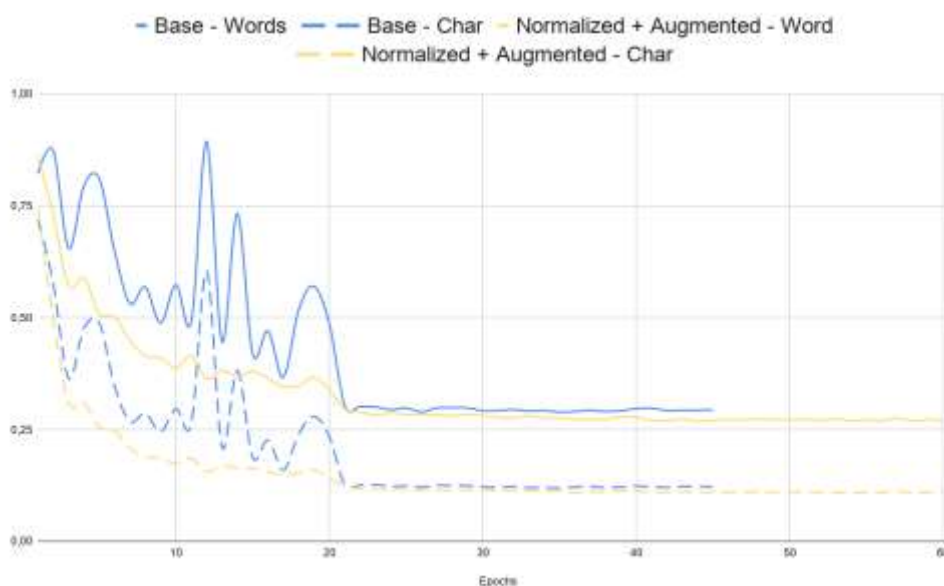


Fig.2. Diagram of the average error for the base image and using inflation

The combination of the methods described above is expected to give results, both in a marked increase in accuracy and in improving the stability of learning relative to simply inflated images.

The final result showed an improvement of 7.5% in word recognition accuracy and 9.83% in character recognition accuracy relative to the base model.

Summary & Conclusions.

The article carried out a theoretical study of image pre-processing methods for handwriting recognition and formed a set of methods, the effectiveness of which was analysed at the stage of experiments.

An experiment was conducted to analyse the effectiveness of various methods of image pre-processing to teach a neural network for handwriting recognition. As a result of the experiment, the result relative to the basic model trained in grayscale images without additional processing was able to improve the result by 7.5% in word recognition accuracy and 9.83% in character recognition accuracy, which can be considered a significant result.

As a result, the following prerequisites are formed for handwriting recognition systems:

- For neural network training, binarization leads to data loss (which does not preclude the use of binarization in the early stages of processing)
- Normalization and bloating can significantly increase the accuracy of recognition.

Discussion. This approach has further prospects for improving accuracy. This can be achieved by sharpening images, whitening the background, increasing saturation, deslanting, etc. This will allow the algorithm to be used to digitize library archives automatically. Also, using this algorithm, you can optimize processes in schools by automating handwriting verification.

References

1. Rafael C. González, Richard Eugene Woods (2007). Digital Image Processing. Prentice Hall. p. 85. ISBN 978-0-13-168728-8.
2. Yun Wang, Juncheng Li, Florian Metz. Comparing the Max and Noisy-Or Pooling Functions in Multiple Instance Learning for Weakly Supervised Sequence Learning Tasks. April 3, 2018. pp. 5 URL: <https://arxiv.org/pdf/1804.01146.pdf>.
3. Blumenstein, Michael, Brijesh Verma, and Hasan Basli. "A novel feature extraction technique for the recognition of segmented handwritten characters." In Document Analysis and Recognition, 2003. Proceedings. Seventh International Conference on, pp. 137-141. IEEE, 2003
4. Eikvil, Line. "Optical character recognition." citeseer. ist. psu. Edu / 142042. Html (1993).
5. IAM Handwriting Database," IAM Handwriting Database - Computer Vision and Artificial Intelligence. [Online]. Available: <http://www.fki.inf.unibe.ch/databases/iam-handwriting-database>. [Accessed: 18-Sep-2019].
6. GuifangLina, WeiShen. Research on convolutional neural network based on improved Relu piecewise activation function. Volume 131, 2018, Pages 977-984 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050918306197>.
7. Casey, Richard G., and Eric Lecolinet. "A survey of methods and strategies in character segmentation." Pattern Analysis and Machine Intelligence, IEEE Transactions on 18, no. 7 (1996): 690-706.

Bushyn I. M.

The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

Анотація. У цій статті представлені результати порівняння ефективності методів попередньої обробки зображень для розпізнавання рукописного вводу із зображення. Він описує збільшення / зменшення точності розпізнавання залежно від методів попередньої обробки за допомогою штучної нейронної мережі, що складається з 5 згорткових шарів, які використовують макс-пул між шарами та 2 повторюваних шари з 256 нейронами на прихованому рівні. Отримана комбінація методів покращує кінцеву точність на 7,5% порівняно з початковою точністю.

Ключові слова: розпізнавання рукописного тексту, штучна нейронна мережа, згорткова нейронна мережа, попередня обробка зображень.

ОГЛЯД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ВИБІРКИ ДЛЯ СЕГМЕНТАЦІЇ ОРГАНІЗАТОРІВ ТЕНДЕРІВ НА ОСНОВІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Тендери є важливим інструментом у сучасному механізмі ринкового господарства: сприяють розвитку внутрішньої торгівлі, яка, у свою чергу, є засобом забезпечення більш високих темпів зростання національної економіки. Учаснику тендерів, важливо знати, про організатора ґрунтовну інформацію, скільки організатор проводив аукціонів, скільки з них успішних та на яку суму. Тому для цього потрібна автоматизована система для вибору організаторів тендерів на основі машинного навчання, що також дасть можливість автоматизувати процес участі у тендері. Для цього потрібно сформуванню навчальної вибірки, яка зможе навчити систему розпізнавати організаторів тендерів, без додаткових обрахунків.

Багато авторів проводять дослідження державних тендерних закупок [19] в сферах: охорони здоров'я [14]; відновлюваних джерел енергії [15]; харчовій промисловості [16]; будівельній галузі [17]; гірничої промисловості [20] та по окремих країнах [18, 21-23].

У дослідженнях [1, 2, 5] запропоновано адаптивний метод формування класифікованої навчальної вибірки на основі використання порогової оцінки коефіцієнта кореляції міжканалів комбінованих перешкод. У дослідженнях [3, 4] запропоновано алгоритм розробки навчального набору, який найкраще описує об'єкти розпізнавання.

Дослідження [6, 8, 10, 12] засноване на моделі RFM (Recency, Frequency and Monetary) та використовує принципи сегментації набору даних за допомогою алгоритму K-Means. Дослідження [7, 9, 11] має на меті розробити новий методологічний підхід, інтегруючи "Recency, Frequency and Monetary" із рідкісним K -означає алгоритм кластеризації Вітгена та Тібшірані. Запропонований підхід придатний для обробки великих, великих розмірів та розріджених споживчих даних. Дослідження [13] вдосконалює дослідження щодо розробки стратегій цифрового маркетингу на основі рекомендацій, надаючи компаніям прогнозу модель. Ця модель використовує науку даних, включаючи методи машинного навчання та великі дані, для персоналізації фінансових стимулів для користувачів на основі якості нових клієнтів, яких вони посилають на веб-сайт з поверненням готівки.

Дослідження сегментації клієнтів, є надзвичайно популярною темою, що і підтверджено аналізом вище. Проте жоден з них не розглядає сегментацію організаторів тендерних аукціонів, адже це дасть учасникам аукціонів проаналізувати: нові ринки збуту своєї продукції; прозорість та чесність системи електронних торгів – виграє кращий; вибір найбільш привабливого організатора, що дасть можливість слідкувати за найвигіднішими пропозиціями. Також на основі отриманих даних, можна розробити систему для вибору організаторів тендерів на основі машинного навчання, що дасть можливість автоматизувати процес участі у тендері.

Список використаних джерел

1. Piza, D. M.; Bugrova, T. I.; Lavrentiev, V. N.; Semenov, D. S. (2018). Method of Forming Classified Training Sample in Case of Spacial Signal Processing under Influence of Combined Interference. *Radioelectronics and Communications Systems*, Springer, 61(7), 325–331. doi:10.3103/S0735272718070051
2. Piza, D. M.; Moroz, G. V. (2018). Methods of Forming Classified Training Sample for Adaptation of Weight Coefficient of Automatic Interference Compensator. *Radioelectronics and Communications Systems*, Springer, 61(1), 32–37. doi:10.3103/S0735272718010041
3. Pastukhov, Aleksey A.; Prokofiev, Aleksander A. (2017). Clustering algorithms application to forming a representative sample in the training of a multilayer perceptron. *St. Petersburg Polytechnical University Journal: Physics and Mathematics*, Elsevier, 3(2), 127–134. doi:10.1016/j.sppjm.2017.05.004
4. Kamilov, M.; Hudayberdiev, M.; Khamroev, A. (2019). Algorithm for the Development of a Training Set that Best Describes the Objects of Recognition. *Procedia Computer Science*, Elsevier, 150, 116–122. doi:10.1016/j.procs.2019.02.024

5. Arunachalam, Deepak; Kumar, Niraj (2018). Benefit-based consumer segmentation and performance evaluation of clustering approaches: An evidence of data-driven decision-making. *Expert Systems with Applications*, Elsevier, 111, 11-34. doi:10.1016/j.eswa.2018.03.007
6. Anitha, P.; Patil, Malini M. (2019). RFM model for customer purchase behavior using K-Means algorithm. *Journal of King Saud University - Computer and Information Sciences*, Elsevier, 1319-1578. doi:10.1016/j.jksuci.2019.12.011
7. Zhou, Jian; Zhai, Linli; Pantelous, Athanasios A. (2020). Market segmentation using high-dimensional sparse consumers data. *Expert Systems with Applications*, Elsevier, 145, 113136–doi:10.1016/j.eswa.2019.113136
8. Piskunova, O., & Klochko, R. (2020). Classification of e-commerce customers based on Data Science techniques. *MPSESM-W 2020. CEUR-WS. Vol-2649*. 6-20.
9. Huang, Yong; Zhang, Mingzhen; He, Yue (2020). [IEEE 2020 5th International Conference on Computational Intelligence and Applications (ICCIA) - Beijing, China (2020.6.19-2020.6.21)] 2020 5th International Conference on Computational Intelligence and Applications (ICCIA) - Research on improved RFM customer segmentation model based on K-Means algorithm. 24–27. doi:10.1109/ICCIA49625.2020.00012
10. Wu, J., Shi, L., Lin, W. P., Tsai, S. B., Li, Y., Yang, L., & Xu, G. (2020). An Empirical Study on Customer Segmentation by Purchase Behaviors Using a RFM Model and K-Means Algorithm. *Mathematical Problems in Engineering*, Volume 2020, Article ID 8884227. <https://doi.org/10.1155/2020/8884227>
11. Pu, X., Song, C., & Huang, J. (2020, September). Research on Optimization of Customer Value Segmentation Based on Improved K-Means Clustering Algorithm. In *2020 IEEE 3rd International Conference on Information Systems and Computer Aided Education (ICISCAE) IEEE*. 538-542.
12. Zare, Hamed; Emadi, Sima (2020). Determination of Customer Satisfaction using Improved K-means algorithm. *Soft Computing*, Springer, 24, 16947–16965. doi:10.1007/s00500-020-04988-4
13. Ballestar, M.T., Grau-Carles, P. & Sainz, J. (2019) Predicting customer quality in e-commerce social networks: a machine learning approach. *Rev Manag Sci*, Springer, 13, 589–603. <https://doi.org/10.1007/s11846-018-0316-x>
14. Qendri, V., Bogaards, J.A. & Berkhof, J. (2019). Pricing of HPV vaccines in European tender-based settings. *Eur J Health Econ*, Springer, 20, 271–280 <https://doi.org/10.1007/s10198-018-0996-9>
15. Bayer, Benjamin; Schäuble, Dominik; Ferrari, Michele (2018). International experiences with tender procedures for renewable energy – A comparison of current developments in Brazil, France, Italy and South Africa. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Elsevier, 95, 305–327. doi:10.1016/j.rser.2018.06.066
16. H. Yang *et al.*, (2019), Tender Tea Shoots Recognition and Positioning for Picking Robot Using Improved YOLO-V3 Model," in *IEEE Access*, vol. 7, pp. 180998-181011. doi: 10.1109/ACCESS.2019.2958614.
17. Agyekum, K., Adinyira, E. and Amudjie, J. (2021), "Ethical misconducts within the invitation to tender and tender evaluation and award stages of construction contracts in Ghana", *Journal of Engineering, Design and Technology*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JEDT-07-2020-0274>
18. Haddadi, Tarik El; Mourabit, Taoufik; Haddadi, Anass El (2021). Sustainable public procurement in morocco: An investigative survey regarding tender preparation. *Sustainable Production and Consumption*, Elsevier, 26, 33–43. doi:10.1016/j.spc.2020.09.002
19. Holma, Anne-Maria; Vesalainen, Jukka; Söderman, Anne; Sammalmaa, Johanna (2019). Service specification in pre-tender phase of public procurement - A triadic model of meaningful involvement. *Journal of Purchasing and Supply Management*, Elsevier, 100580. doi:10.1016/j.pursup.2019.100580
20. Love, P.E.D.; Zhou, J.; Matthews, J.; Sing, M.C.P.; Edwards, D.J. (2017). System information modelling in practice: Analysis of tender documentation quality in a mining mega-project. *Automation in Construction*, Elsevier, 84, 176–183. doi:10.1016/j.autcon.2017.08.034
21. Cheng, Wenjuan; Appolloni, Andrea; D'Amato, Alessio; Zhu, Qinghua (2017). Green Public Procurement, Missing Concepts and Future Trends – A Critical Review. *Journal of Cleaner Production*, Elsevier, Volume 176, 1 March 2018, Pages 770-784 doi:10.1016/j.jclepro.2017.12.027
22. Uyarra, Elvira; Zabala-Iturriagoitia, Jon Mikel; Flanagan, Kieron; Magro, Edurne (2020). Public procurement, innovation and industrial policy: Rationales, roles, capabilities and implementation. *Research Policy*, Elsevier, 49(1), 103844. doi:10.1016/j.respol.2019.103844
23. Sönnichsen, Sönnich Dahl; Clement, Jesper (2019). Review of green and sustainable public procurement: Towards circular public procurement. *Journal of Cleaner Production*, 118901. doi:10.1016/j.jclepro.2019.118901

Мисюра Ю. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРОГРАМА ВІДНОВЛЕННЯ ТЕКСТОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ З БАГАТОКРАТНИМ ВИПРАВЛЕННЯМ ПОМИЛОК

Сучасні інформаційні системи ставлять досить високі вимоги до надійності і безпеки передачі інформації. Досить часто з різних причин переданий файл (наприклад, текстове

повідомлення) може виявитись пошкодженим. Тому необхідно якимось чином підвищити надійність передачі інформації.

Існують різні методи забезпечення цілісності повідомлень. Найчастіше вони полягають у додаванні деякої надлишкової інформації у повідомлення перед відправленням. Прикладами таких кодів є лінійні блокові коди Хеммінга [1, 134] та коди Ріда-Маллера [1, 144]. Але вони працюють з бітами, яких у великому повідомленні дуже багато. Це може спричинити великі часові затримки при кодуванні і декодуванні великих текстових повідомлень.

Тому ми будемо працювати з групами символів. Їх зручно представляти у вигляді одновимірних матриць. Для того, щоб закодувати групу символів, помножимо матрицю, що її представляє, на деяку іншу, яку назвемо хеш-матрицею. Ми маємо такі вимоги до хеш-матриці – вона мусить мати кількість рядків, рівну довжині групи символів, а також бути квадратною і не виродженою (її визначник не повинен дорівнювати нулю) для того, щоб ми могли отримати обернену до неї матрицю [2].

Розглянемо алгоритм кодування повідомлення. Для того, щоб закодувати повідомлення, ми розбиваємо його на групи символів, які записуємо у одновимірні матриці, а потім множимо кожен з них на хеш-матрицю. В результаті матимемо файл з такою структурою:

$$d_1 d_2 \dots d_n C_1 C_2 \dots C_n,$$

де d_i – i -та група символів повідомлення, C_i – i -та матриця, що є результатом описаної вище операції кодування.

Для декодування і виправлення помилок у отриманому повідомленні ми знову виконуємо операцію кодування – множення d_i на хеш-матрицю, яку ми позначимо як M . Якщо отримана матриця дорівнює C_i , то i -тий блок було передано без помилок.

Якщо ж отримана матриця не дорівнює C_i , то для виправлення помилки скористаємося властивостями оберненої матриці [2]:

$$M \cdot M^{-1} = E,$$

де M^{-1} – обернена до M матриця, E – одинична матриця.

Отже, отримуємо правильний блок повідомлення за формулою:

$$d_i \cdot M \cdot M^{-1} = C_i \cdot M^{-1},$$
$$d_i = C_i \cdot M^{-1}.$$

Для програмної реалізації модулів кодування і декодування ми використали бібліотеку Math.NET Numerics [3], яка містить необхідні нам операції з матрицями. Складністю було те, що ця бібліотека може записати у файл лише одну матрицю за раз, тому ми мусили скласти результати кодування повідомлення в одну матрицю за допомогою операції конкатенації.

Отже, ми проаналізували і дослідили один із способів кодування тестових повідомлень із подальшою можливістю виправлення помилок. Отримані нами результати дослідження можуть допомогти у розробці прикладних систем передачі даних, комп'ютерної безпеки та захисту документів різних типів.

Список використаної літератури

1. У. Питерсон, Э. Уэлдон. Коды, исправляющие ошибки. Москва : Издательство «Мир», 1976. 595 с.
2. Обернена матриця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.onlinesechool.com/math/library/matrix/inverse/>
3. Math.NET Numerics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://numerics.mathdotnet.com/>

Науковий керівник: старший викладач, к.т.н. Ярмілко А. В.

ВИЗНАЧЕННЯ ДИНАМІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ОБ'ЄКТА, ЗАДАНОГО ОЗНАКОЮ ФОРМИ

Динаміка переміщення об'єктів є дуже важливою інформацією при вирішенні задач, які пов'язані зі спостереженням в різних галузях. Це можуть бути певні об'єкти в яких треба контролювати їх просторове розташування. Динаміку руху об'єкта можна визначати шляхом формування їх в двовимірні зображення за допомогою камери.

Перед початком вимірювання параметрів для визначення динаміки руху, зображення повинно пройти етап підготовки, який включає, комплекс операцій для поліпшення якості зображення шляхом усунення розмитостей, фільтрації шумів, виділення контурів. Досить простим методом зниження шумів є згладжування, тобто зміна яскравості пікселя середнім значенням, знайденим по його околиці.

Метод згладжування досить ефективний, але в нього є дуже великий недолік: зниження чіткості контурів (розмиття зображення). Розмиття при цьому пропорційне розміру обраної для фільтрації маски, що потрібна для згладжування. Проте при визначенні геометричних параметрів важливою ознакою є чіткість об'єктів зображення. Важливим кроком у цьому напрямку є зменшення розмиття границь об'єктів шляхом підсилення різниці яскравості контуру об'єкта та оточуючого фону. Ця операція робиться за допомогою метода підкреслення контурів [1].

Для визначення динаміки об'єкта спочатку ідентифікується сам об'єкт на зображенні, встановлюється точка прив'язки та визначаються її координати. Маючі кілька зображень, за зміною положення точки прив'язки на послідовних зображеннях визначаємо необхідні для параметри динаміки об'єкта, а саме відстань, середню швидкість, прискорення, напрямок руху.

Головною характеристикою є вимірювання пройденої об'єктом відстані. Відстань – це дійсна функція $d [(x_i, y_i), (x_j, y_j)]$ координат двох точок (x_i, y_i) і (x_j, y_j) . Геометричні розміри об'єкта характеризуються евклідовою відстанню між двома опорними точками, що належать контуру об'єкта. Евклідова відстань між двома точками визначається за формулою [2]:

$$d = \sqrt{(x_j - x_i)^2 + (y_j - y_i)^2}$$

Ідентифікація за формою об'єкта потребує визначення його геометричних розмірів. Для цього треба визначити координати точок зображення, між якими має вимірюватися відстань. Таким чином, необхідно виділити на зображенні досліджуваний об'єкт і визначити координати точок, що утворюють його зовнішній контур.

Визначити геометричний розмір об'єкта можна за допомогою метода на основі виділення контурів з подальшим переходом до символічного опису зображення. Цей метод складається з наступних кроків [3]:

1. Виділення контурів на основі застосування до зображення лінійних або нелінійних операторів для збільшення контрастності перепадів яскравості.
2. Визначення об'єктів на зображенні на основі набору контурів.
3. Визначення координат окремих точок контуру об'єкта, які необхідні в подальшому для розрахунку метричних характеристик об'єкта.
4. Визначення відстані між точками контуру і геометричних розмірів об'єкта.

Цей метод складний і потребує великої кількості обчислень, але забезпечує якісну обробку зображення, що містять велику кількість об'єктів складної форми.

Для вирішення поставленої задачі використовувалась бібліотека комп'ютерного зору OpenCV. OpenCV – бібліотека алгоритмів комп'ютерного зору, обробки зображень та чисельних алгоритмів загального призначення з відкритим кодом. Бібліотека надає засоби для обробки і аналізу вмісту зображень, у тому числі розпізнавання об'єктів на фотографіях (наприклад, осіб і фігур людей, тексту тощо), відстежування руху об'єктів, перетворення

зображень, застосування методів машинного навчання і виявлення загальних елементів на різних зображеннях [4].

В результаті проведених проектних робіт було отримано програму із заданими функціональними можливостями, яка дозволила провести експерименти з ідентифікації об'єктів за заданими параметрами форми та визначити їх положення і параметри руху. Програма враховує якість зображень, отриманих за допомогою відеокамер у реальних умовах спостереження, оскільки застосовано алгоритми нечіткого пошуку. Отримані результати дають підстави очікувати ефективність від застосування залучених методів та засобів у прикладних системах.

Список використаної літератури

1. Методи цифрової обробки зображення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://masters.donntu.org/2008/kita/jelassi_ilhem/library/st9.htm
2. Відстань між точками на площині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.onlinesechool.com/math/library/analytic_geometry/point_point_length/
3. Дослідження методів виділення контурів об'єкта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pandia.ru/text/80/085/19101-8.php>
4. Бібліотека комп'ютерного зору OpenCV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/OpenCV>

Науковий керівник: старший викладач, к.т.н. Ярмілко А. В.

Мостовий І.Д., Бушин І.М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ЕМОЦІЙ ЗА ФОТО

Емоції є реакцією на зовнішні та внутрішні подразники, набутою у процесі еволюції, нині відіграють ключову роль у взаємодії між людьми.

Як відомо, під час розмови увагу зосереджено саме на обличчі співбесідника, тому невербальна поведінка, така як рухи тіла та міміка, є одним із визначаючих факторів взаємин між людьми. Зміна виразу обличчя завжди має емоційне навантаження, здебільшого відображаючи емоційний стан людини. У той же час, прояв тих чи інших емоцій можуть бути ознакою фізичних чи психічних порушень. Вчасне виявлення таких ознак дуже важливе, а під час пандемії COVID-19 [1] та, як наслідок, вимушеної ізоляції, стало ще більш актуальним.

Добробут суспільства протягом його історичний розвитку нерозривно пов'язаний з технічним розвитком. Інформаційні системи та інтелектуальні технології як результат науково-технічного прогресу нині відіграють важливу роль в житті людини. Їх використання автоматизує та спрощує життя людей у всіх сферах діяльності. У свою чергу, діджиталізація та науково-технічний розвиток створили відносно нову галузь штучного інтелекту, яка нині використовується для моніторингу та захисту даних, зокрема із застосуванням технологій розпізнавання голосу та обличчя. Інновацією в цій галузі стало розпізнавання емоцій за зображеннями.

Процесом розвитку інформаційних технологій, їх складових займалися світові та вітчизняні науковці: Н. Вінер, М. Шлезінгер, О. Івахненко та ін. Природу фізичного виявлення емоцій досліджували О. Селфрідж [2], П. Екман [3], Р. Плутчик [4], У. Фрізен, Д. Хагер. Проте розробка ефективного механізму відслідковування емоцій за зображеннями розвинута недостатньо та потребує додаткових досліджень.

Мета - представлення механізму визначення емоцій за зображенням.

Пандемія COVID-19 актуалізувала процес інноватизації та потребу науково-технічних розробок, зокрема у сфері інформаційних технологій. Наслідки її протікання спостерігаються у всіх сферах діяльності, а також на загальному стані здоров'я населення. Тому для запобігання розвитку депресії, хронічного пригнічення та інших психічних захворювань важливим стала розробка технологій визначення емоцій.

Нині виділяють три основні моделі категоризації емоцій, які широко застосовуються на практиці, а саме: дискретна, багатовимірна та гібридна.

Аналізуючи специфіку дискретної моделі, визначено, що цей підхід пов'язує кожну емоцію із семантичним параметром або масивом значень. Прикладами реалізації такої моделі є теорії базових універсальних емоцій. Варто зазначити, що питання поділу складних емоцій на базові залишається спірним, тож різні дослідники і експерти описують різну кількість базових емоцій та їх типів. Наприклад, П. Екман виділяє такі базові емоції: радість, сум, страх, відраза, злість та здивування. У свою чергу, Р. Плутчик у своїй психоеволюційній теорії визначив 8 основних емоцій: радість, страх, злість, здивування, незадоволення, довіра, сум, очікування та зв'язані з ними, більш складні, емоції. Дж. Грей вважає, що варто говорити лише про 3 основні емоції, а на думку Мауера – про дві: біль і задоволення.

Багатовимірна модель дозволяє розмістити емоції в координатному багатовимірному просторі, а враховуючи неперервність простору, встановлено, що досліджувані емоції відрізнятимуться за одним або декількома параметрами. При цьому не виключається можливість, що вони мають однакове підґрунтя. Прикладом застосування даної моделі можна вважати напрацювання Дж. Рассела [5] та його модель емоцій. В ній продемонстровано двовимірний базис, в якому кожна емоція характеризується знаком валентності (valence) та інтенсивністю (arousal) (рис. 1).

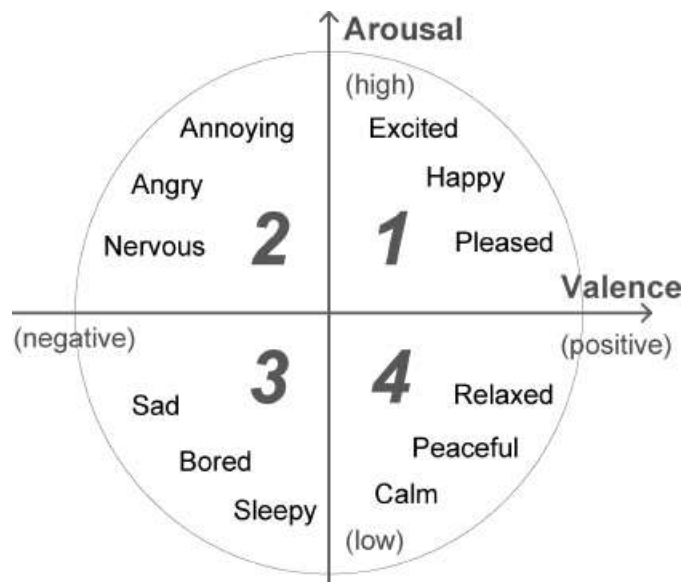


Рис. 1. Двовимірний простір моделі Дж. Рассела

Гібридні моделі об'єднують підходи дискретних та багатовимірних моделей в одну. Так, модель «Пісочний годинник емоцій», яку представили та описали Е. Камбрія, А. Лівінгстон, А. Хусейн у своїй книзі «The Hourglass of Emotions», демонструє використання цієї моделі, де кожен вимір характеризується 6 рівнями сили, з якою виражена емоція. У свою чергу, ці рівні представлені набором із 24 емоцій. Тому за даною теорією кожен емоцію можна розглядати і як стан, і як частину простору, пов'язану з іншими емоціями.

Найбільш поширеним і ефективним нині методом класифікації емоцій є визначення емоції за допомогою геометричного аналізу ключових точок на фотографії обличчя людини.

Згідно з цим методом, визначається від 5 до 70 ключових точок на обличчі (залежно від заданої точності та вимог до швидкодії), які визначають положення губ, очей, брів, зморшок, носа та щелепи, що дозволяє отримати геометричне представлення змін міміки людини. Далі отримані координати точок обробляються класифікатором, в ролі якого найчастіше використовують метод опорних векторів (рис. 2).



Рис. 2. Приклад розмітки ключових областей і точок

З підвищенням рівня розвитку нейронних мереж популяризувалося їх використання у технологіях розпізнавання обличчя, голосу та емоцій. Більшість експертів визначають найкращим методом аналізу візуальних даних використання згорткових нейронних мереж. Для забезпечення роботи такого способу потрібна послідовність кадрів, а також умови вирішення додаткової задачі аналізу потоку кадрів. Дану задачу можна вирішити, додатково використавши рекурсивні мережі або архітектуру 3D-CNN, що накладає додаткові вимоги на апаратне забезпечення та збільшує час, необхідний для класифікації емоцій.

Зважаючи на недостатній для сучасного рівня діджиталізації суспільства розвиток технологій визначення емоцій та потреба їх контролю, яка виникла під час пандемії, наукові дослідження та розробки у галузі інформаційних технологій потребують подальшого удосконалення.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що створення нової інтелектуальної системи, яка враховувала б більшість наявних напрацювань та теорій відомих науковців (таких як П. Екман, Р. Плутчик, У. В. Фрізен та Д. К. Хагер), а також відповідала б стандартам, заданих сучасним рівнем діджиталізації суспільства, нині є особливо актуальним.

Оглянувши роботи вітчизняних та світових фахівців, а також варіанти текстурних та геометричних підходів аналізу фотографій, вважаємо, що інтелектуальна система розпізнання емоцій людини має працювати за наступним алгоритмом:

1. Отримати на вхід фото або кадр відео;
2. Локалізувати область обличчя людини;
3. Провести текстурний аналіз;
4. Виділити ключові геометричні точки обличчя;
5. Провести геометричний аналіз ключових точок;
6. Зробити висновок про емоцію людини на фото, базуючись на результатах текстурного та геометричного аналізів.

Список літературних джерел

1. COVID-19 definition. *National Cancer Institute* [e.d.], URL: <https://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms/def/covid-19>
2. Oliver Selfridge`s Pioneering Program in Pattern Recognition. *Jeremy Norman`s Historyofinformation*. [e. d.] URL: <https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=3906>
3. Dr. Paul Ekman. *PaulEkmanGroup* [e. d.]. URL: <https://www.paulekman.com>
4. Колесо Эмоций Роберта Плутчика. Лия Марк. *Art Terra*. [e. d.] URL: <https://artterra.club/2017/11/13/колесо-эмоций-роберта-плутчика/>
5. APA PsycNet(American psychological association) [e.d.]. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1981-25062-001>

МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАРІАЦІЇ СЦЕНАРІЇВ РУХУ АВТОНОМНИХ АГЕНТІВ У ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПРОГРАМНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розробка штучного інтелекту, здатного самостійно приймати моментальні рішення на основі певного масиву інформації, набуває великої популярності. Все більше і більше дослідників намагаються вдосконалити програми штучного інтелекту для полегшення життя людей та автоматизації процесів. Актуальність даної проблеми досить очевидна, і кількість досліджень в цій області помітно зростає. Тому з метою надання дослідникам відповідних інструментів було створено програмну систему, в якій можна проводити моделювання руху автономних самокерованих агентів. Така система надає можливість в імітаційному експерименті отримати параметри руху кожного з агентів у групі та виконати візуалізацію виконання групового сценарію у реальному масштабі часу [1]. Проте багатofакторність реальних прототипів ставить задачу забезпечення вищого рівня варіації модельних ситуацій понад можливості базової моделі.

Існує багато різноманітних методів варіації сценаріїв руху автономних самокерованих агентів у віртуальному дослідницькому середовищі, зокрема й ті, які демонструють, що будь-яка зміна вхідних даних може неочікувано вплинути на хід експерименту. Але для цього до структури застосунку потрібно додавати інструментальні засоби зміни вхідних даних для охоплення щонайширшого кола можливих виключень руху агентів. Розглянемо їх детальніше.

У розробленому дослідницькому середовищі самокеровані агенти мають цілком визначений алгоритм роботи, за яким і формується їх рух у процесі моделювання. Спершу вони формують граф, який вказує на те, кого агенти-сусіди будуть вважати своїм лідером (рис. 1).

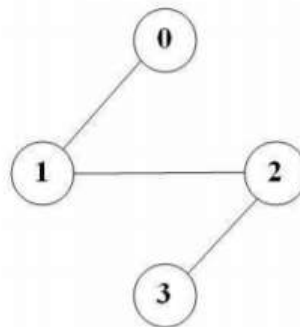


Рисунок 1 – Приклад сформованого графу зв'язків системи з чотирьох агентів

Далі кожен із агентів слідкує за своїм локальним лідером та, в залежності від його руху, обчислює та виконує свої маневри. Дослідник може задавати закон руху лише цьому одному агенту, а всі інші на основі графу зв'язків будуть формувати свої маневри за правилом:

$$\begin{aligned}
 x_i^{k+1} &= x_i^k + h y_i^k, \\
 y_i^{k+1} &= y_i^k + h f(kh, x_i^k, y_i^k) \\
 &+ h \left(-\alpha \sum_{j=0}^N a_{ij} [r_1(x_i^k - x_j^k) + r_2(y_i^k - y_j^k)] - \beta \operatorname{sgn} \left\{ \sum_{j=0}^N a_{ij} [r_1(x_i^k - x_j^k) + r_2(y_i^k - y_j^k)] \right\} \right).
 \end{aligned} \tag{1}$$

За допомогою цих формул обраховується кожен наступний маневр агента відносно руху свого локального лідера [1]. Тим не менше, в реальному світі існує досить багато чинників, які можуть впливати на рух агентів в цілому, такі як: помилки під час обрахунків наступного маневру, неправильне визначення або зчитування вхідних даних, похибки під час виконання маневру та інші.

Для урахування таких чинників до інструментів налаштування моделі був доданий стохастичний коефіцієнт, який забезпечує випадковість поведінки лідера [2]. Таким чином, при виконанні руху агент відтворює й похибки спрацювання з певним відсотком, вказаним користувачем (рис. 2).

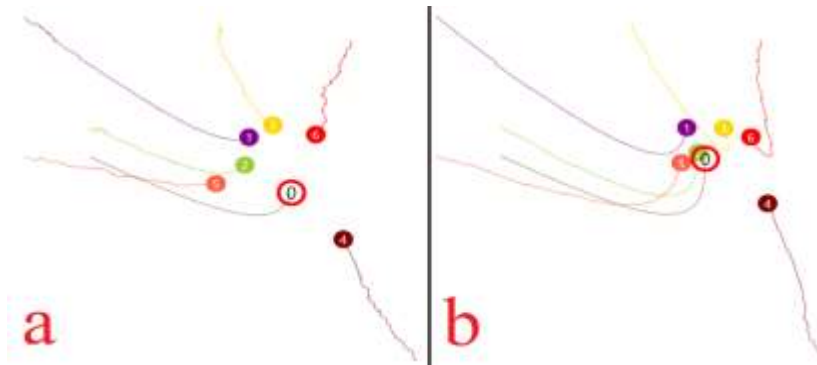


Рисунок 2 – Моделювання руху агентів із заданим стохастичним коефіцієнтом
а) 20%, б) 5%

Для відтворення сценаріїв руху за лідером, траєкторія якого не може бути задана аналітично, досліднику надається можливість керувати агентами безпосередньо під час моделювання в реальному масштабі часу. Таким чином можна забезпечити ще один можливий варіант побудови модельної ситуації. В цьому разі користувач зможе створювати похибку лідеру, моделюючи ситуацію випадкової помилки руху з його боку (рис. 3).



Рисунок 3 – Моделювання руху агентів за лідером у вигляді курсору миші

Також одним із цікавих способів варіації моделювання є вплив на побудову графу зв'язків. Дослідник може змінювати локальних лідерів агентів та з урахування цього стежити за зміною результату (рис. 4).

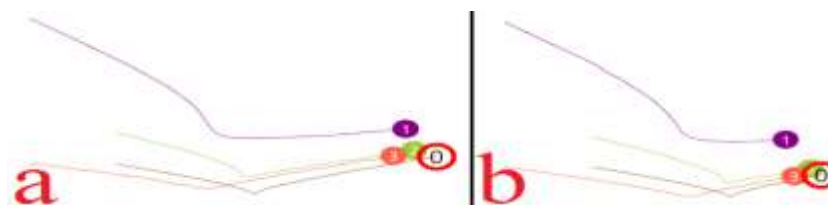


Рисунок 4 – Моделювання із статично заданим стохастичним коефіцієнтом 5%: а) граф слідування 0 – 1 – 2 – 3;
б) граф слідування 0 – 3 – 2 – 1

Таким чином, за рахунок зміни лідера, закону руху лідера та його параметрів, зміни конфігурації дослідної сцени, зміни топології зв'язків агентів, урахування реальних параметрів середовища та апаратної реалізації агентів за допомогою введення стохастичного коефіцієнту можливо забезпечити досить широкую варіацію експериментів у розробленому

середовищі. Ці чинники дозволяють наблизити модельні ситуації до реальних задач, що дає змогу дослідникам отримувати експериментальні моделі, наближені до натурних.

Список використаної літератури

1. Ярмілко А. В. Web-сервіс для дослідження динаміки автономних самокерованих модулів у процесі моделювання консолідованого руху / А. В. Ярмілко, В. С. Нікітюк // Інформаційні моделюючі технології, системи та комплекси (ІМТСК-2020) / Матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції (Черкаси, 27-29 травня 2020 р.). – Черкаси: ЧНУ, 2020. – С. 19-21.

2. Дрюк А. Д. Стохастические модели и методы субоптимальной маршрутизации сложных объектов / А. Д. Дрюк, Е. И. Кучеренко // Бионика интеллекта: науч.-техн. журн. – Х. : Изд-во ХНУРЭ, 2013. – Вып. (80). – С. 45–53.

Науковий керівник: старший викладач к.т.н. Ярмілко А. В.

Шевченко К. Г., Бушин І. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ АДАПТИВНОГО КОРОТКОСТРОКОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

В наш час все ще залишається багато хвороб, які важко або неможливо вилікувати. Виникає багато епідемій. Зараз весь світ сколихнула пандемія коронавірусної інфекції. Тому стає актуальним мати можливість передбачати подальший розвиток епідеміологічних процесів, тобто – здійснювати прогнозування.

Для здійснення прогнозування можна використати такі методи адаптивного короткострокового прогнозування, як методи Хольта, Брауна та Бокса-Дженкінса. Початок розвитку методів адаптивного прогнозування покладений роботою Ч. Хольта, що з'явилася в 1957 році. В ній розглядалася проблема експоненційного згладжування. Найбільш повно це питання було вивчено Р. Г. Брауном.

Методи експоненційного згладжування завдяки роботам Хольта та Брауна стали ефективним та зручним інструментом прогнозування в економіці. В основному, експоненційне згладжування використовується для прогнозування рядів попиту та для управління ресурсами. Р. Браун вказує, що завдяки цим методам прогнозування «в трьох дюжинах компаній», з якими він працював, вдалося скоротити витрати на матеріально-технічне постачання приблизно на 150 млн. дол. при поліпшенні обслуговування. С. Ейлону і Дж. Елмалеху, що розробили систему постачання, вдалося завдяки адаптивним моделям зменшити витрати на 30%. А. Моррелл, який брав участь в обговоренні роботи Д. Варда, вважає, що експертний прогноз попиту дає в середньому помилку 40%, а метод Брауна дозволяє її зменшити приблизно на 30%. У роботі Р. Маркланда адаптивні моделі використовуються при істотно змінних умовах протікання процесу і робиться висновок про те, що застосування експоненціального згладжування цілком прийнятно для безперервного оновлення нормативної бази. Цей метод може бути використаний як для прогнозування деяких глобальних показників, так і в системах управління різного рівня. Головний недолік цих методів в тому, що вони розглядають часовий ряд ізольовано від інших явищ, і якщо навіть є додаткова інформація, вона може бути використана дослідником лише шляхом регулювання швидкості адаптації. Крім того, точність прогнозів помітно падає при довгостроковому прогнозуванні [1].

Експоненціальна середня призводить до зміщених прогнозів, тобто дає систематичну помилку, коли часовий ряд має тенденцію лінійного росту. Для цього випадку розроблено кілька варіантів адаптивних моделей – моделі Хольта, Брауна та Бокса-Дженкінса.

Прогнозування часового ряду методами адаптивного короткострокового прогнозування здійснюється за формулою:

$$y_{t+k} = a_t + b_t \cdot k,$$

де a_t – параметр згладжування даних, b_t – параметр згладжування тренда, k – період прогнозування.

Однією з перших адаптивних моделей була двопараметрична модель Ч. Хольта. Параметри для моделі Хольта розраховуються за формулами:

$$a_t = \alpha \cdot y_t + (1 - \alpha) \cdot (a_{t-1} + b_{t-1}),$$

$$b_t = \beta \cdot (a_t - a_{t-1}) + (1 - \beta) \cdot b_{t-1},$$

де α, β – коефіцієнти згладжування.

Окремим випадком моделі Хольта є модель лінійного росту Брауна. Параметри для моделі подвійного згладжування Брауна розраховуються за формулами:

$$a_t = \alpha \cdot y_t + (1 - \alpha) \cdot (a_{t-1} + b_{t-1}),$$

$$b_t = \alpha \cdot (a_t - a_{t-1}) + (1 - \alpha) \cdot b_{t-1},$$

де α – коефіцієнт згладжування.

Якщо модель Хольта вдосконалити шляхом включення різниці помилок прогнозування, то отримаємо повну трипараметричну модель прогнозування Дж. Боксу і Г. Дженкінса. Параметри для моделі Бокса-Дженкінса розраховуються за формулами:

$$a_t = \alpha_1 \cdot y_t + (1 - \alpha_1) \cdot (a_{t-1} + b_{t-1}) + \alpha_3 \cdot (e_t - e_{t-1}),$$

$$b_t = \alpha_2 \cdot (a_t - a_{t-1}) + (1 - \alpha_2) \cdot b_{t-1},$$

де $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ – коефіцієнти згладжування, e_t – помилка прогнозування.

П. Харрісон провів емпіричне порівняння однопараметричної моделі Брауна з багатопараметричними моделями. Багатопараметричні моделі ні в одному випадку не дали помітної переваги. Тому на практиці для прогнозування рядів з лінійною тенденцією краще використовувати більш просту модель Брауна. З теоретичного зіставлення різних моделей, проведеного П. Харрісоном і Д. Вардом, слідує аналогічний висновок.

До позитивних рис методу Брауна можна віднести наступні: логічна та зрозуміла концепція; оптимальне значення єдиного параметра можна швидко знайти емпіричним шляхом; коефіцієнти моделі прогнозування оцінюються спільно таким чином, щоб зменшити автокореляцію в залишках. Все це робить модель Брауна такою, що легко застосовується [1].

Перевагою моделі Бокса-Дженкінса є те, що модель включає різницю помилок прогнозування при здійсненні прогнозування. Це дає можливість враховувати похибку вимірювання на попередньому кроці прогнозування для знаходження найбільш оптимальних значень параметрів згладжування.

Було виведено нову модель адаптивного короткострокового прогнозування, яка містить в собі переваги моделей подвійного згладжування Брауна та Бокса-Дженкінса. Параметри для нової моделі розраховуються за формулами:

$$a_t = \alpha \cdot y_t + (1 - \alpha) \cdot (a_{t-1} + b_{t-1}) + (\alpha/2) \cdot (e_t - e_{t-1}),$$

$$b_t = \alpha \cdot (a_t - a_{t-1}) + (1 - \alpha) \cdot b_{t-1},$$

де α – коефіцієнт згладжування, e_t – помилка прогнозування.

проведені експерименти з використанням методів адаптивного короткострокового прогнозування.

Для початкових даних було обрано нові випадки коронавірусної інфекції в Україні за період з 1 вересня по 12 грудня 2020 року [2].

На рис. 1 показано розрахунки параметрів та прогнозу методом Хольта. Значення коефіцієнтів згладжування дорівнює $\alpha = 0.3$ та $\beta = 0.3$.

	A	B	C	D	E	F
1	Date	New cases (real)	Згладжування даних, a(i)	Згладжування тренда, b(i)	Прогноз, y(i)	Похибка прогнозу, e(i)
2			2147	0	2147	0
3	2020-09-01	2147	2147	0	2147	0
4	2020-09-02	2554	2269,1	36,63	2147	407
5	2020-09-03	2467	2302,829	35,7597	2305,73	320
6	2020-09-04	2769	2417,64851	59,477643	2338,5887	463,27
7	2020-09-05	2897	2519,819607	72,28567917	2477,126153	558,4113
8	2020-09-06	2205	2374,773749	7,086218172	2592,105286	-272,126153
9	2020-09-07	2253	2333,281272	-7,487390543	2381,859968	-339,1052861
10	2020-09-08	2490	2385,538064	10,43586417	2325,793881	108,1400324
11	2020-09-09	2597	2441,67154	24,14514771	2395,973928	271,2061187
12	2020-09-10	2635	2482,768474	29,23068381	2465,816687	239,0260721
13	2020-09-11	3227	2685,576453	81,30387237	2511,999158	761,1833126
14	2020-09-12	3185	2778,490807	84,78701666	2766,880326	673,0008418
15	2020-09-13	2564	2654,792653	22,24146556	2863,277823	-202,8803258
16	2020-09-14	2557	2609,885831	2,09697935	2677,034119	-306,2778234
17	2020-09-15	2999	2725,152196	36,04779507	2611,982811	321,9658814
18	2020-09-16	3016	2787,173081	43,83972192	2761,199991	404,0171894
19	2020-09-17	3679	3024,033351	101,7458865	2831,012803	917,8000086
20	2020-09-18	3330	3044,601225	77,39248275	3125,779238	498,9871972
21	2020-09-19	3345	3080,54612	64,95820626	3121,993708	219,2207623
22	2020-09-20	3071	3032,211539	30,97037028	3145,504326	-50,99370812
23	2020-09-21	2781	2935,168818	-7,433557115	3063,18191	-364,5043261
24	2020-09-22	2990	2956,821663	1,292363353	2927,735261	-73,18190978
25	2020-09-23	3598	3148,27051	58,33930838	2958,114026	670,2647387
26	2020-09-24	3478	3206,351841	58,26191524	3206,609818	519,8859738
27	2020-09-25	3665	3303,162948	69,82667278	3264,613756	458,3901819
28	2020-09-26	3935	3443,835393	91,08040435	3372,989621	670,3862439
29	2020-09-27	3233	3316,828492	25,65421279	3534,915797	-139,9896208
30	2020-09-28	2780	3137,821995	-35,74399999	3342,482705	-754,915797
31	2020-09-29	3730	3340,496197	35,78146043	3102,077995	387,5172954
32	2020-09-30	4137	3554,400315	89,21825791	3376,277657	1034,922005

Рисунок 1 – Прогнозування методом Хольта

Після здійснення розрахунків було побудовано графік для порівняння реальних даних та прогнозованих значень методом Хольта. На рис. 2 зображено побудований графік. Синім кольором показано реальні значення, а червоним – значення прогнозу.

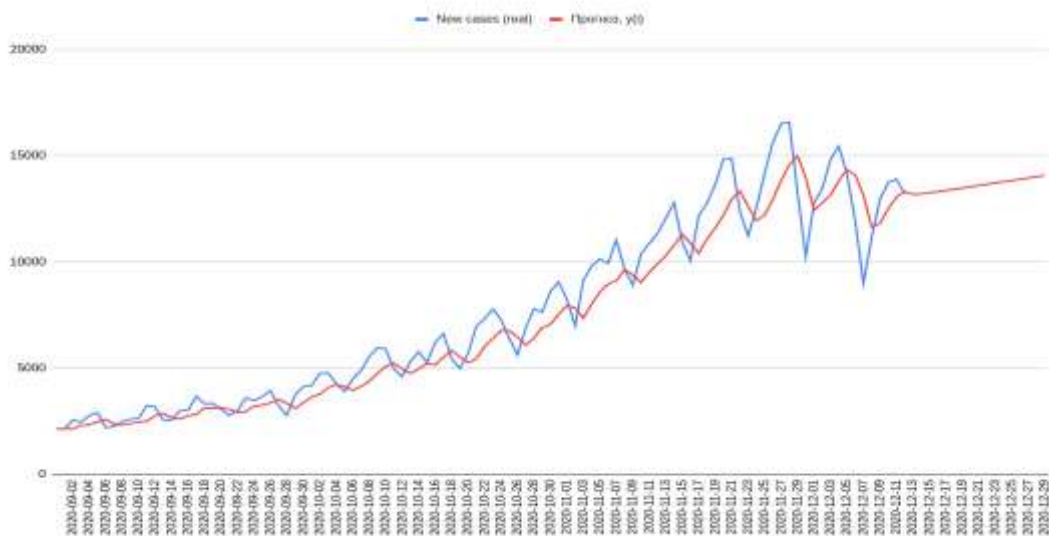


Рисунок 2 – Порівняння реальних та прогнозованих даних методом Хольта

На рис. 3 показано розрахунки параметрів та прогнозу методом Брауна. Значення коефіцієнта згладжування дорівнює $\alpha = 0.3$.

	A	B	C	D	E	F
1	Date	New cases (real)	Згладжування даних, a(i)	Згладжування тренда, b(i)	Прогноз, y(i)	Похибка прогнозу, e(i)
2			2147	0	2147	0
3	2020-09-01	2147	2147	0	2147	0
4	2020-09-02	2554	2269,1	36,63	2147	407
5	2020-09-03	2467	2354,111	51,1443	2305,73	320
6	2020-09-04	2769	2514,37871	83,881323	2405,2553	463,27
7	2020-09-05	2897	2687,882023	110,76792	2598,260033	491,7447
8	2020-09-06	2205	2620,55496	57,33942515	2798,649943	-393,260033
9	2020-09-07	2253	2550,42607	19,09893047	2677,894385	-545,6499431
10	2020-09-08	2490	2545,6675	11,94168045	2569,525	-187,8943853
11	2020-09-09	2597	2569,426426	15,4868542	2557,609181	27,47499979
12	2020-09-10	2635	2599,939296	19,99465894	2584,913281	77,39081941
13	2020-09-11	3227	2802,053769	74,63060296	2619,933955	642,0867194
14	2020-09-12	3185	2969,17906	102,3790095	2876,684372	565,0660446
15	2020-09-13	2564	2919,290649	56,69878323	3071,55807	-312,6843717
16	2020-09-14	2557	2850,292602	18,98973435	2975,989432	-514,5580697
17	2020-09-15	2999	2908,197636	30,66432404	2869,282337	23,01056798
18	2020-09-16	3016	2962,003372	37,60674766	2938,86196	146,7176632
19	2020-09-17	3679	3203,427084	98,7518369	2999,61012	740,1380402
20	2020-09-18	3330	3310,525244	101,2557341	3302,178921	330,3898805
21	2020-09-19	3345	3391,746685	95,24544599	3411,780978	42,82107944
22	2020-09-20	3071	3362,194492	57,80615421	3486,992131	-340,7809784
23	2020-09-21	2781	3228,300452	0,2960960869	3420,000646	-705,9921309
24	2020-09-22	2990	3157,017584	-21,17759325	3228,596548	-430,0006458
25	2020-09-23	3598	3274,487993	20,41680761	3135,83999	369,4034518
26	2020-09-24	3478	3349,833361	36,89537552	3294,904801	342,1600095
27	2020-09-25	3665	3470,210115	61,93978927	3386,728736	370,0951991
28	2020-09-26	3935	3653,004933	98,19629785	3532,149905	548,2712638
29	2020-09-27	3233	3595,740862	51,55818706	3751,201231	-299,1499046
30	2020-09-28	2780	3387,109334	-26,49872734	3647,299049	-971,2012311
31	2020-09-29	3730	3471,427425	6,74631805	3360,610607	82,70095119
32	2020-09-30	4137	3675,82162	66,0406812	3478,173743	776,3893932

Рисунок 3 – Прогнозування методом Брауна

Після здійснення розрахунків було побудовано графік для порівняння реальних даних та прогнозованих значень методом Брауна. На рис. 4 зображено побудований графік. Синім кольором показано реальні значення, а червоним – значення прогнозу.

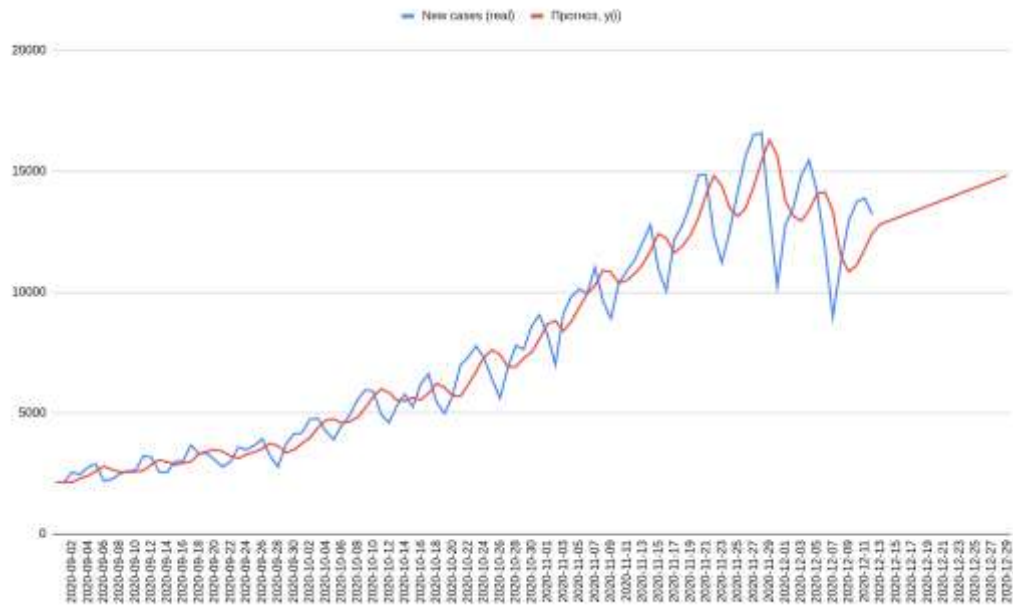


Рисунок 4 – Порівняння реальних та прогнозованих даних методом Брауна

На рис. 5 показано розрахунки параметрів та прогнозу методом Бокса-Дженкінса. Значення коефіцієнтів згладжування дорівнює $\alpha_1 = 0.3$, $\alpha_2 = 0.3$ та $\alpha_3 = 0.01$.

	A	B	C	D	E	F
1	Date	New cases (real)	Згладжування даних, a(i)	Згладжування тренда, b(i)	Прогноз, y(i)	Похибка прогнозу, e(i)
2			2147	0	2147	0
3	2020-09-01	2147	2147	0	2147	0
4	2020-09-02	2554	2273,17	37,851	2147	407
5	2020-09-03	2467	2356,9447	51,62811	2311,021	320
6	2020-09-04	2769	2518,080757	84,4804941	2408,57281	457,979
7	2020-09-05	2897	2691,197358	111,0713261	2602,561251	488,42719
8	2020-09-06	2205	2614,228194	54,65917921	2802,268684	-397,5612511
9	2020-09-07	2253	2542,604087	16,77419331	2668,887373	-549,2686837
10	2020-09-08	2490	2542,268609	11,641292	2559,37828	-178,8873734
11	2020-09-09	2597	2569,002022	16,16892816	2553,909901	37,62171963
12	2020-09-10	2635	2600,554349	20,78394779	2585,17095	81,09009863
13	2020-09-11	3227	2808,644197	76,97571795	2621,338297	641,82905
14	2020-09-12	3185	2974,652267	103,6854236	2885,619915	563,6617034
15	2020-09-13	2564	2915,183567	54,73918654	3078,337691	-321,6199151
16	2020-09-14	2557	2844,04875	16,97698537	2969,922754	-521,3376907
17	2020-09-15	2999	2907,922164	31,045914	2861,025735	29,07724619
18	2020-09-16	3016	2963,336625	38,35647803	2938,968078	154,9742647
19	2020-09-17	3679	3210,735749	101,0692717	3001,693103	740,0319219
20	2020-09-18	3330	3313,146264	101,4716448	3311,80502	328,3068971
21	2020-09-19	3345	3390,781417	94,3206973	3414,617909	33,19497967
22	2020-09-20	3071	3357,103351	55,92106834	3485,102114	-343,6179088
23	2020-09-21	2781	3219,812252	-2,042582024	3413,024419	-704,1021143
24	2020-09-22	2990	3152,249546	-21,6986192	3217,76967	-423,0244195
25	2020-09-23	3598	3278,818196	22,78156167	3130,550926	380,2303305
26	2020-09-24	3478	3354,192018	38,55923971	3301,599758	347,4490736
27	2020-09-25	3665	3474,585392	63,10948004	3392,751258	363,4002423
28	2020-09-26	3935	3658,674895	99,40348706	3537,694872	542,2487425
29	2020-09-27	3233	3592,085432	49,6056018	3758,078382	-304,694872
30	2020-09-28	2780	3376,449888	-29,96674174	3641,691033	-978,0783825
31	2020-09-29	3730	3472,202076	7,748937123	3346,483147	88,30896663
32	2020-09-30	4137	3684,087788	68,9899696	3479,951013	790,5168535

Рисунок 5 – Прогнозування методом Бокса-Дженкінса

Після здійснення розрахунків було побудовано графік для порівняння реальних даних та прогнозованих значень методом Бокса-Дженкінса. На рис. 6 зображено побудований графік. Синім кольором показано реальні значення, а червоним – значення прогнозу.

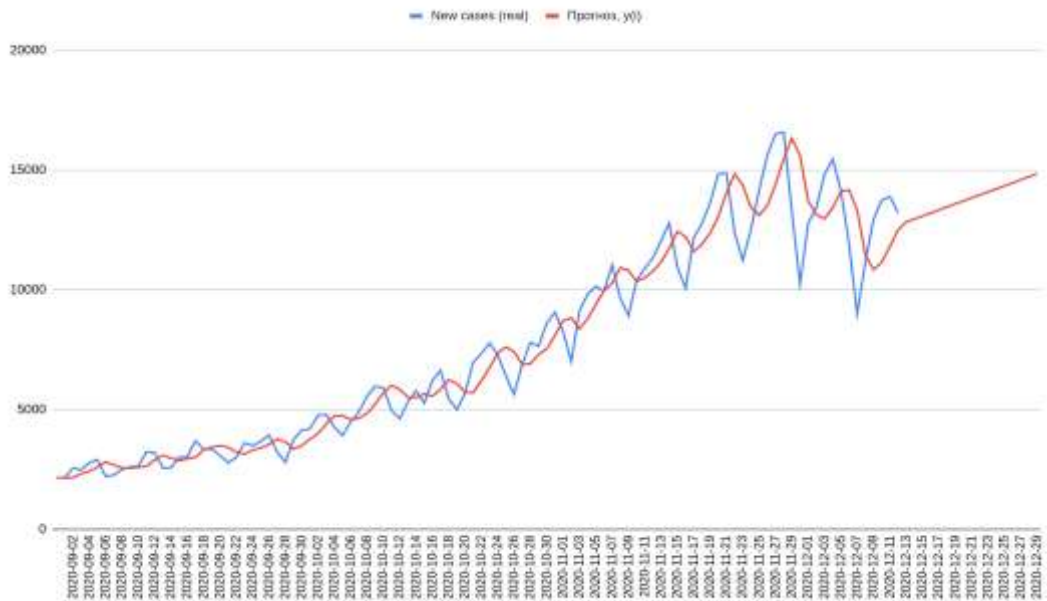


Рисунок 6 – Порівняння реальних та прогнозованих даних методом Бокса-Дженкінса

На рис. 7 показано розрахунки параметрів та прогнозу новим методом. Значення коефіцієнта згладжування дорівнює $\alpha = 0.3$.

	A	B	C	D	E	F
1	Date	New cases (real)	Згладжування даних, a(i)	Згладжування тренда, b(i)	Прогноз, y(i)	Похибка прогнозу, e(i)
2			2147	0	2147	0
3	2020-09-01	2147	2147	0	2147	0
4	2020-09-02	2554	2330,15	54,945	2147	407
5	2020-09-03	2467	2396,6165	58,40145	2385,095	320
6	2020-09-04	2769	2558,798315	89,5355595	2455,01795	383,905
7	2020-09-05	2897	2731,64527	114,528978	2648,333875	441,98205
8	2020-09-06	2205	2521,024585	16,98407915	2846,174248	-443,3338745
9	2020-09-07	2253	2430,030009	-15,40951739	2538,008664	-593,1742477
10	2020-09-08	2490	2519,009182	15,90708966	2414,620491	-48,00866386
11	2020-09-09	2597	2588,099616	31,86209302	2534,916271	182,3795087
12	2020-09-10	2635	2612,128829	29,51222914	2619,961709	100,0837288
13	2020-09-11	3227	2893,291925	105,0074892	2641,641058	607,0382913
14	2020-09-12	3185	3044,757688	118,9449712	2998,299414	543,3589417
15	2020-09-13	2564	2837,143108	20,97710587	3163,702659	-434,2994144
16	2020-09-14	2557	2741,923663	-13,88185936	2858,120214	-606,7026588
17	2020-09-15	2999	2921,466629	44,14558836	2728,041804	140,8797864
18	2020-09-16	3016	3002,790314	55,29901723	2965,612218	287,9581965
19	2020-09-17	3679	3308,17697	130,3253088	3058,089331	713,3877824
20	2020-09-18	3330	3339,730028	100,6936336	3438,502278	271,9106689
21	2020-09-19	3345	3356,984621	75,66192147	3440,423662	-93,50227844
22	2020-09-20	3071	3282,764372	30,69727041	3432,646542	-369,4236615
23	2020-09-21	2781	3111,389718	-29,92430707	3313,461643	-651,6465424
24	2020-09-22	2990	3103,253522	-23,38787354	3081,465411	-323,4616426
25	2020-09-23	3598	3361,305389	61,0440485	3079,865649	516,5345894
26	2020-09-24	3478	3421,284571	60,72458841	3422,349438	398,1343511
27	2020-09-25	3665	3513,583843	70,19699361	3482,009159	242,6505625
28	2020-09-26	3935	3720,697627	111,2720309	3583,780837	452,9908411
29	2020-09-27	3233	3531,713009	21,19503612	3831,969658	-350,7808366
30	2020-09-28	2780	3215,857308	-79,92018493	3552,908045	-1051,969658
31	2020-09-29	3730	3498,515228	28,85324654	3135,937123	177,0919548
32	2020-09-30	4137	3833,853571	120,7987753	3527,368475	1001,062877

Рисунок 7 – Прогнозування новим методом

Після здійснення розрахунків було побудовано графік для порівняння реальних даних та прогнозованих значень новим методом. На рис. 8 зображено побудований графік. Синім кольором показано реальні значення, а червоним – значення прогнозу.

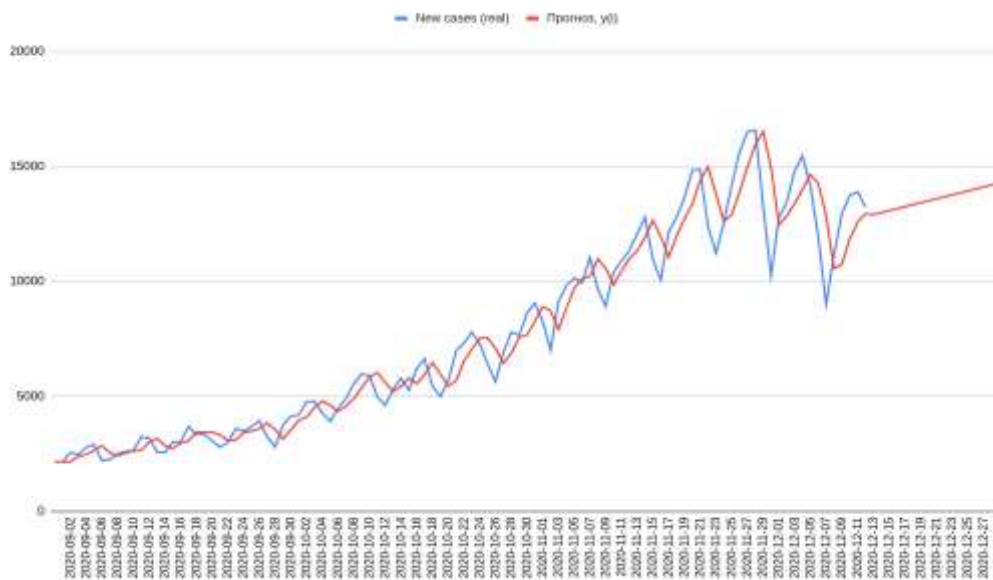


Рисунок 8 – Порівняння реальних та прогнозованих даних новим методом

В результаті проведених експериментальних досліджень, а саме: проведеному прогнозуванню методами Хольта, Брауна, Бокса-Дженкінса та новим методом, було отримано такі результати прогнозування (табл. 1):

Таблиця 1 – Порівняння результатів прогнозування різними методами адаптивного короткострокового прогнозування

Дата	Реальні дані	Прогноз методом Хольта	Прогноз методом Брауна	Прогноз методом Бокса-Дженкінса	Прогноз новим методом
2020-09-11	3227	2639.93	2639.93	2641.63	2651.71
2020-09-12	3185	2659.92	2659.92	2662.57	2681.27
2020-09-13	2564	2679.92	2679.92	2683.51	2710.83
2020-09-14	2557	2699.91	2699.91	2704.45	2740.39
2020-09-15	2999	2719.91	2719.91	2725.39	2769.94
2020-09-16	3016	2739.9	2739.9	2746.34	2799.5
2020-09-17	3679	2759.9	2759.9	2767.28	2829.06
2020-09-18	3330	2779.89	2779.89	2788.22	2858.62
2020-09-19	3345	2799.89	2799.89	2809.16	2888.18
2020-09-20	3071	2819.88	2819.88	2830.1	2917.74

З табличного порівняння результатів прогнозування різними методами та реальних даних за 20 вересня 2020 року слідє висновок, що новий метод дає кращі результати

прогнозування, ніж інші методи. Реальне значення нових випадків дорівнює 3071, похибка для методів Хольта та Брауна становить 251, для методу Бокса-Дженкінса – 241, а для нового методу – 153.

При порівнянні результатів експериментальних досліджень було виявлено, що прогнозування новим методом, який увібрав у себе найкращі показники методів Брауна та Бокса-Дженкінса, дає кращі результати, ніж інші використані методи адаптивного короткострокового прогнозування – методи Хольта, Брауна та Бокса-Дженкінса.

Список використаних джерел:

1. Лукашин Ю. П. Адаптивные методы краткосрочного прогнозирования временных рядов: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2003. 416 с.
2. Covid-19-data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://covid.ourworldindata.org/data/owid-covid-data.csv>

АГРОНОМІЯ

ФОРМУВАННЯ ГАЗОУТРИМУВАЛЬНОЇ ЗДАТНОСТІ БОРОШНА ПШЕНИЦІ СПЕЛЬТИ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТУ ТА ЛІНІЇ

Нині пшениця спельта використовується для виробництва зерна високої якості та в органічному землеробстві [1]. Крім цього, використовують для створення сортів пшениці м'якої з високою продуктивністю [2]. Пшениця спельта має низку переваг порівняно з пшеницею м'якою. У зерні може синтезуватись високий вміст білка (до 30 %), високий вміст клейковини (до 60 %), високий вміст есенційних амінокислот і вітамінів, рослини мають вищу стійкість до хвороб і шкідників, а також до інших чинників навколишнього природного середовища [3]. Одним із основних напрямів перероблення зерна цієї культури є виробництво хліба. Оскільки цей продукт є основним у раціоні харчування [4]. Такий показник як газоутримувальна здатність борошна є одним із основних для ідентифікації хлібопекарських властивостей [5, 6].

Досліди закладали і проводили у лабораторії «Оцінювання якості зерна та зернопродуктів» кафедри технології зберігання і переробки зерна Уманського національного університету садівництва. У дослідженнях використано зерно сортів пшениці спельти селекції країн Європи – Schwabenkorn (Австрія), NSS 6/01 (Сербія), Швецька 1 (Швеція), лінії, отримані гібридизацією *Triticum aestivum* / *Triticum spelta* – LPP 1197, LPP 3117, LPP 1304, LPP 1224, LPP 3122/2, P 3, LPP 3132, LPP 3373, LPP 1221, лінії NAK 34/12–2 і NAK 22/12, отримані гібридизацією *Triticum aestivum* / амфіплоїд (*Triticum durum* / *Aegilops tauschii*) та лінія TV 1100, отримана гібридизацією *Triticum aestivum* (сорт Харківська 26) / *Triticum kiharae*, з добром озимої форми, що вирощувалися в умовах Правобережного Лісостепу України. Контролем (стандартом) слугував районований сорт пшениці спельти Зоря України (st). Газоутримувальну здатність – за зміною об'єму тіста в мірному циліндрі за температури 30 °С, відносної вологості повітря 75 %-ї у термостаті до моменту втрати газу.

Газоутримувальну здатність вважають дуже високою, якщо цей показник $\geq 475 \text{ см}^3$, високим – 425–474, середньою – 375–424, низькою – 325–374, дуже низькою – $\leq 323 \text{ см}^3$.

Газоутримувальна здатність тіста, отриманого з борошна пшениці спельти, за тривалості бродіння 30 хв у всіх досліджуваних сортів і ліній була дуже низькою та знаходилась в межах 95–230 $\text{см}^3/100 \text{ г}$. За тривалості бродіння 60 хв дуже висока газоутворювальна здатність відмічена у сорту Шведська 1 та лінії LPP 3117, що становила відповідно 487 і 485 $\text{см}^3/100 \text{ г}$. У сорту пшениці спельти Зоря України та ліній NSS 6/01 і NAK 22/12 досліджуваний показник відповідав значенням відповідно 450, 425 і 434 $\text{см}^3/100 \text{ г}$, тобто газоутримувальна здатність була високою. Середній показник 395–418 $\text{см}^3/100 \text{ г}$ відмічений у сорту Schwabenkorn і ліній LPP 1197, LPP 1224, LPP 3132, LPP 3373, LPP 1221, TV 1100. Дві лінії мали низьку газоутримувальну здатність з показником 356–364 $\text{см}^3/100 \text{ г}$, а решта характеризувались дуже низьким показником. Максимального значення газоутримувальна здатність тіста була після 90-хвилинного бродіння. Так, дуже висока газоутворювальна здатність виявлена в сорту Зоря України та ліній LPP 3132, NAK34/12–2. Високий показник – 450 $\text{см}^3/100 \text{ г}$ у лінії NSS 6/01. Середні показники (404–420 $\text{см}^3/100 \text{ г}$) були відмічені у семи ліній. У сорту Шведська 1 та ліній LPP 3373 і TV 1100 газоутримувальна здатність була відповідно 369 і 348 $\text{см}^3/100 \text{ г}$. Найменший показник тривалості бродіння (287 і 321 $\text{см}^3/100 \text{ г}$) був у ліній LPP 1304 та LPP 1221. Проте після бродіння тіста впродовж 120 хв у лінії NAK34/12–2 газоутримувальна здатність була найвищою і становила 513 $\text{см}^3/100 \text{ г}$.

Отже, газоутримувальна здатність борошна пшениці спельти істотно змінюється залежно від селекційно-генетичних особливостей сорту та лінії. Хлібопекарські властивості зерна пшениці спельти значно відрізняються від пшениці м'якої, оскільки максимальна газоутримувальна здатність тіста з борошна пшениці спельти настає після 60–90 хв бродіння, після чого швидко знижується. Найвищу стійкість під час бродіння має тісто, отримане з борошна сортів Зоря України, NSS 6/01 і лінії NAK34/12–2.

Список використаних джерел

1. Пшениця спельта. Г. М. Господаренко, П. В. Костогриз, В. В. Любич, Ф. М. Парій, С. П. Полторецький, І. О. Полянецька, Л. О. Рябовол, Я. С. Рябовол, О. Г. Сухомуд. За заг. ред. Г. М. Господаренка. К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2016. 312 с.
2. Господаренко Г. М., Сухомуд О. Г., Любич В. В. Вміст клейковини в зерні пшениці ярої та її якість залежно від рівня азотного живлення. *Зб. наукових праць Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків*. 2012. Вип. 15. С. 87–91.
3. Moudry J., Jelinkova Z., Plch R., Moudry J., Konvalina P., & Hyspler R. The emissions of greenhouse gases produced during growing and processing of wheat products in the Czech Republic. *Journal of Food Agriculture & Environment*. 2013. Vol. 11(1). P. 1133–1136.
4. Suchowilska E, Wiwart M, Kandler W, Krska R. A comparison of macro- and microelement concentrations in the whole grain of four *Triticum* species. *Plant Soil Environ*. 2012. Vol. 58. P. 141–147.
5. Любич В. В. Вплив абіотичних та біотичних чинників на продуктивність сортів і ліній пшениці спельти. *Вісник Полтавської ДДА*. 2017. №3. С. 18–24.
6. Любич В. В. Продуктивність сортів і ліній пшениць залежно від абіотичних і біотичних чинників. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2017. Вип. 95. С. 146–161.

**ЕКОЛОГІЯ ТА
НАВКОЛИШНЄ
СЕРЕДОВИЩЕ**

УДК 544.654.076.324.4

ВОДЕНЬ ЯК ПАЛИВО МАЙБУТНЬОГО

Водень - новий енергоносіє світової економіки. Частка водневого палива в транспортному секторі досягне 25% до кінця XXI століття. Якщо до 2030 року нафтові ціни не впадуть до 30-40\$ за барель, то водень буде цілком конкурентоспроможною альтернативою бензину. Водень стає все привабливішою для інвесторів, оскільки він не просто відповідає сучасним екологічним вимогам, а є джерелом енергії з нульовою емісією.

Багато експертні організації, компанії і цілі країни починають розглядати його в якості довгострокової альтернативи вичерпним паливам. Сфера застосування водню дуже широка: від генерації електрики до транспорту, опалення та промислових процесів. За оцінками світової водневої ради, ринок водню може скласти близько 2,5 трлн \$ до 2050 року. У світовому енергобалансі частка водню може досягти близько 18% від кінцевого попиту на енергію, що дозволить скоротити викиди CO₂ на 6 гігатонн на рік.

Водень, як самий простий та легкий із всіх хімічних елементів можна вважати ідеальним паливом. Він міститься повсюди, де є вода. При спалюванні водню утворюється вода, яку можна знову розкласти на кисень та водень, при цьому даний процес не викликає ніякого забруднення навколишнього середовища. Водневе полум'я не виділяє в атмосферу продуктів які утворюються при горінні інших видів палива: вуглекислого, чадного, та сірчистого газів, а також вуглеводнів та золи.

Одним з відомих методів отримання водню в промисловості є електроліз води. Частка даного методу у світовому виробництві водню складає близько 5%. Суттєвою причиною такого використання є значний рівень споживання електроенергії. Проте поряд з таким недоліком існують значні переваги даного методу. Це екологічна чистота, простота експлуатації установок, висока ступінь чистоти отриманого водню, наявність цінного побічного продукту оксигену [1]. В Україні побудовою нової водневої економіки і розвитком водневої енергетики та залученням країни до водневого європейського енергетичного простору займається Енергетична Асоціація «Українська Воднева Рада», яка у 2018 році першою в Україні і серед країн не членів ЄС стала членом підрозділу європейської комісії організації «Водень Європа».

Зменшити витрати електроенергії можна за рахунок використання більш активних електродних матеріалів та підбору оптимального складу розчину. Підвищення активності електродів можливе шляхом надання поверхні нових фізико-хімічних властивостей: отримання комбінованих електродів на основі різних металів, які володіють значною каталітичною активністю; створення наноструктурованої поверхні із рідкоземельних та коштовних металів, які мають значну селективність щодо процесу виділення водню, використавши наявні в Україні значні поклади цирконієвих руд, рідкоземельних елементів та їх промислової переробки. На сьогодні в світі проводиться дуже велика кількість досліджень по одержанню комбінованих електродів для електрохімічного отримання водню. Для електрохімічного одержання водню досліджена можливість використання трьохмірних об'ємно-пористих протічних електродів на основі вуглецево-волокнистих матеріалів і пінометалів з модифікованим сплавом Ni-Re, що має низьку перенапругу виділення водню.

Проведені дослідження показали, що на досліджуваних електродах перенапруга виділення водню в кислих і лужних розчинах в порівнянні із чистим електроосадженим нікелем складає 300 mV.

Отже, більш інтенсивне виділення водню можливе за рахунок збільшення зовнішньої геометричної поверхні чи існування особливого її стану. В цьому плані значний інтерес складає робота [2], в якій отримані наноструктуровані металеві електроди типу кластер-глобула-поверхня.

Метою даної роботи було дослідити можливість використання комбінованих

наноструктурних металевих електродів типу кластер-глобула-поверхня в якості матеріалів для електрохімічного одержання водню.

З літературних джерел відомо, що найменша величина перенапруги виділення водню на платині. Проте, внаслідок того, що це дуже коштовний метал використовувати його, в промислових умовах для одержання водню електролізом не вигідно. Використання наноструктурованих нікелевих електродів може привести до менш дешевого отримання електролітичного водню.

Проведення вольтамперометричних досліджень з лінійною та циклічною розгорткою потенціалу дозволили встановити, що активність і кількість виділеного водню з лужних розчинів на наноструктурованому нікелевому електроді з мікрокількостями осажденої платини у 9-10 разів більш, у порівнянні з гладким нікелевим електродом та в 1,5 рази у порівнянні з наноструктурованим нікелевим електродом без платини.

Таким чином, зростання інтенсивності, а відповідно і обсягу виділеного водню на таких електродах, в першу чергу, пов'язано з наявністю на вершинах гостриків невеликої кількості платини, на якій перенапруга виділення водню, як вже відмічалось, значно нижча, ніж на нікелі. Переконані, що такі електроди знайдуть широке застосування в промисловості найближчим часом.

Бібліографічний список

1. Hugh K. Mc. Hydrogen Production Methods / Mc.Hugh K. // Report MPR-WP-0001, Revision 0, February 2005, Prepared for MPR Associates. – 41 p.
2. Лаврентович Я.И., Массивы острийных структур на металлической поверхности / Я.И. Лаврентович, Ю.Н. Коноплев, В.Г. Зайцев // Поверхность.–1991. – т.9. – С.63–67.

Наукові керівники: д.е.н., проф. Єфіменко Н. А., к.х.н., доц. Шевченко О. П.

Луцак В.С.

Відокремлений структурний підрозділ «Рівненський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»

ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ, ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Починаючи з другої половини ХХ ст. проблема взаємозв'язку суспільства і природи поступово займає провідне місце у світовій науці та стає винятково актуальною й практично значимою. Взаємовідносини між людством і природою мають досить складний, внутрішньо суперечливий та нерозривно взаємозалежний характер, позитивність якого для обох сторін можлива тільки на основі узгодження законів розвитку суспільства і природи. В основі життя та існування людини і суспільства лежить користування природою. Екологічні проблеми, які розпочалися ще у минулому столітті набувають ще більшої гостроти, незважаючи на численні програми, плани природоохоронних заходів та прийняті закони щодо регулювання впливів суспільства на природу. Держава має спрямовувати усі зусилля, щоб забезпечити право кожного громадянина на безпечне довкілля. Щоб досягти цього важливу увагу слід приділити управлінню в сфері екології. Тому питання управління природокористуванням в Україні є сьогодні особливо актуальним.

Для усунення негативних проявів у сфері природокористування виступає негайна потреба у перегляді наявної системи використання природних ресурсів, її перетворення на таку, яка б ґрунтувалась на досягненні компромісу між економічними, екологічними та соціальними потребами суспільства і базувалась на принципах сталості.

Розглянемо поняття «екологічна функція держави» – це самостійна функція, водночас одна з основних функцій сучасної держави, України також. Здійснюючи свою екологічну функцію, держава Україна повинна переоцінити сучасний стан природоохорони і природокористування, виділити наявні екологічні проблеми та розробити науково обґрунтовані заходи їх вирішення. Розв'язання першочергових екологічних завдань через

реалізацію комплексу відповідних заходів і визначення стратегічних цілей, спрямованих на забезпечення сталого розвитку, є сучасною умовою розвитку і самої держави.

В основних напрямках діяльності держави у сфері екології, зокрема в її екологічній політиці, втілено і функції екологічного права. У свою чергу, функції екологічного права сприяють реалізації основних завдань державної екологічної політики. Функції екологічного права є реакцією на державну екологічну політику, оскільки відображають потреби і завдання політики держави в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та гарантування екологічної безпеки.

Водночас, стан забруднення довкілля в Україні, який має ознаки екологічної кризи, зумовлює масові порушення права на екологічну безпеку, які нерідко мають характер прихованих (латентних) та не отримують належного реагування з боку держави. При цьому, джерелом негативних впливів на довкілля та екологічну безпеку, з-поміж інших, є також діяльність у сфері спеціального природокористування, при здійсненні якої, часто за рахунок нехтування екологічними інтересами, отримується певний економічний ефект.

Так, в тексті Основних засад (стратегії) державної екологічної політики на період до 2024 року українською державою визнано, що антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу, а серед першопричин екологічних проблем України - існуюча система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів.

Наведена в Основних засад (стратегії) державної екологічної політики на період до 2024 року загальна характеристика стану здійснення використання окремих природних ресурсів є невтішною, адже всі основні природні ресурси використовуються нераціонально, є забрудненими і створюють небезпеку для населення в процесі їх використання. Зазначене узгоджується із висловленою в науці екологічного права ще за десять років до прийняття Основних засад (стратегії) державної екологічної політики на період до 2024 року позицією, відповідно до якої можна констатувати, що практично немає такої сфери діяльності, нормативно-правове регулювання якої не зачіпає забезпечення її з позицій вимог екологічної безпеки, тобто реально в законотворчому процесі простежується екологізація багатьох галузей законодавства, тісно пов'язана з упровадженням у «тканину» матеріально-правових та процесуально-правових норм і приписів різних вимог, правил та нормативів екологічної безпеки. Причому перелік видів діяльності, при здійсненні яких повинно бути забезпечена екологічна безпека, постійно розширюється.

Рівень екологічної ситуації та розвитку національної екологічної системи України, її місце за цими показниками серед інших держав світу можна оцінити за допомогою міжнародного індексу екологічного виміру ЕРІ. Індекс екологічного виміру вираховується для 178 країн світу. Чим вищий є цей показник, тим гірші результати забруднення екосистеми країни. Наведений індекс і його індикатори визначають здатність певної країни захищати своє навколишнє середовище у коротко- та довгостроковій перспективі, виходячи з таких п'яти критеріїв: наявність національної екологічної системи; можливість протидії екологічним впливам; зниження залежності людей від екологічних впливів; соціальні та інституціональні можливості країни відповідати на екологічні виклики; можливість глобального контролю за екологічним станом країни. Окрім того, цей індекс може використовуватися як потужний інструмент для прийняття рішень на аналітичній основі з урахуванням соціального та економічного вимірів сталого розвитку країни.

У 2019 р. індекс екологічного виміру був визначений для 178 країн, де проживає 99 % населення Землі, на які припадає 98 % усієї території планети, 97 % валового продукту. Найкращі позиції отримали Швейцарія, Люксембург, Австралія, Сінгапур, Чеська республіка, Німеччина. Водночас Словаччина зайняла 21, Польща – 30, Білорусія – 32, Російська Федерація – 73 позиції. Серед 178 країн світу Україна посіла 95 місце.

Запровадження даного принципу в практику ринкових відносин у сфері природокористування надало б змогу екологічним методам регулювати процес розташування

нових промислових об'єктів в містах, виходячи з реального екологічного оточення при цьому. Значно підвищиться роль міських адміністрацій, в розв'язанні соціальних економічних завдань і добору найбільш прийнятних варіантів розвитку всієї території з урахуванням збереження природного середовища.

Таким чином, вирішення проблеми надмірного використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища знаходиться в межах компетенції державних органів виконавчої влади та приватних власників промислових підприємств.

Висновки. Перехід України до ринкової економіки вимагає радикальних змін існуючого механізму формування раціонального використання й охорони природних ресурсів. Ці зміни спрямовані на докорінну перебудову відносин використання природних ресурсів і полягають у створенні системи сталого розвитку економіки.

Україна, ставши на шлях незалежності, приєдналася до процесу державного регулювання збереження якості природного середовища, раціонального використання природних ресурсів і дотримання екологічної безпеки.

Входження України до міжнародної спільноти, впровадження ринкових методів управління як економікою, так і окремими підприємствами і організаціями вимагає знання і дотримання сучасних єдиних норм і правил в галузі екологічної діяльності, впровадження екологічно орієнтованих методів управління. Внаслідок більш жорстких екологічних вимог, які склалися в суспільстві останнім часом з прийняттям на державному рівні відповідних нормативно-правових документів, українські підприємства змушені відшукувати нові шляхи природокористування, які б не суперечили стратегії стійкого розвитку соціоекологічних систем. Органи державної влади в Україні опинилися перед необхідністю термінового покращання екологічної ситуації.

Список використаних джерел

1. Іванова Т. В. Державне управління сталим екологічним розвитком України та її регіонів у системі раціонального природокористування : теорія, методологія, перспективні напрями // Т. В. Іванова / [монографія] – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 400 с.
2. Грушева Т.І. Зарубіжний досвід та міжнародні аспекти управління природокористуванням / Т.І. Грушева // Менеджер. – 2007. – № 4 (42). – С. 192-198.
3. Грушева Т.І. Удосконалення податково-правових засад охорони навколишнього природного середовища і раціонального природокористування / Т.І. Грушева // Зб. н. праць Дон ДУУ. Серія “Державне управління”. вип. 101 “Проблеми державного управління розвитком промислового потенціалу регіону”. – Донецьк, 2008. – С.227- 235.
4. Лінник С. О. Державне регулювання природокористування на регіональному рівні: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. наук з держ. упр. / С. О. Лінник ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. ; НАДУ. - Х., 2006. - 25 с.
5. Стефанків О.М. Стратегічні напрями раціонального природокористування в АПК та забезпечення екологічної безпеки в соціумі/ О. Степанків // Механізм регулювання економіки. – 2010. – №1. – С. 32-37.
6. Харченко М.О., Панченко А.О. Проблеми та перспективи впровадження екологічно чистого виробництва в Україні. - Механізм регулювання економіки, 2011. - № 2. – С.176-182.
7. Хвесик М. А. Проблеми раціонального природокористування в процесі забезпечення сталого розвитку в Україні М. А. Хвесик, Н. А. Степанюк Збірник матеріалів МНПК “Перший Всеукраїнський з’їзд екологів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/konf/1vze/zb_m/0032_zb_m_1VZE.pdf

Науковий керівник: викладач-методист Малимон С. С.

БІОХІМІЯ

МІКРОБІОТА ПРИМІЩЕНЬ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Санітарний стан приміщень є одним з визначальних факторів якості фармацевтичної продукції. Зокрема, значна увага приділяється мікробному забрудненню. У фармацевтичних лабораторіях зазвичай виявляють біологічні об'єкти, аналогічні тим, що використовуються на виробництві. Проте, рівень мікробного забруднення може зростати [3]. Головна причина – порушення вимог санітарних норм та загальних принципів біозахисту і біобезпеки. Відповідно, мікробне навантаження є важливим індикатором санітарного стану приміщень фармацевтичних виробництв [2].

Нами проаналізовано загальне мікробне число (ЗМЧ) та морфологічний склад мікробіоти лабораторій фармакологічного виробництва ТОВ «Юрія-фарм». Загальне мікробне число визначали седиментаційним методом (метод Коха), в основі якого здатність мікроорганізмів осідати на поверхні поживного середовища у відкритих чашках Петрі [1].

Морфологічний аналіз проводили шляхом імерсійної мікроскопії після фарбування за Грамом мазків з інкубованих чашок. Необхідність морфологічного аналізу зумовлена тим, що в лабораторіях, які працюють з біоматеріалом, при низькому ЗМЧ контамінанти будуть формуватися умовно-патогенними чи навіть патогенними мікроорганізмами [4].

Встановлено, що основними морфологічними формами бактерій були *Bacillus* та *Micrococcus*, патогенних форм не спостерігалось. Загальне мікробне число коливалося (за середнім значенням) від 7,0 КУО/м³ у весняний період до 8,2 КУО/м³ у літній період, тобто, не перевищували допустимої норми. Сезонні коливання показників не мали статистичної значущості. Це свідчить про високий рівень санітарного контролю у спеціалізованих приміщеннях фармацевтичного виробництва.

Список використаної літератури

1. Абрамова Я. И. Определение общего микробного числа (ОМЧ) воздушной среды. *Международный научный журнал «Иновационная наука»*. 2016. С. 198-199.
2. Лобзин Ю. В. Практика лабораторных исследований при инфекционных заболеваниях. СПб: Элбис-СПб, 2005. 274 с.
3. Новіков В. М., Никитюк О. А., Новіков В. В. Основи компетентності лабораторій – Ч.2. Аудит в лабораторіях / під. ред. В.М. Новікова. К.: ТзОВ. ВКФ «Фавор ЛТД», 2010. 256 с.
4. Організація роботи та забезпечення санітарно-протиепідемічного режиму в лабораторно-діагностичних установах різного профілю: навч. посібник / за ред. О. І. Залюбовської. Харків: ХНМУ, 2015. 56 с.

Науковий керівник: к. б. н., доц. Соколенко С. В.

Гончаренко В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МІКРОБІОТА ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ВИРОБНИЦТВА М'ЯСО-ЯЄЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Організм людини заселений великою кількістю мікроорганізмів, які утворюють складне співтовариство – мікробіоту (мікробіом). Основним завданням сучасних досліджень мікробіому є отримання даних про його взаємодію з гомеостатичною рівновагою тіла людини, з'ясування ролі, яку відіграє мікробіом у біологічних процесах людського організму, а також розвитку основних захворювань людини [1, 2].

Більшість досліджень мікробіоти людини зосереджені на дослідженні кишківника, де мешкає близько 100 трильйонів мікроорганізмів. Доведено, що зміни складу та чисельності мікробних популяцій кишківника пов'язані з різними патологіями – від алергії та аутоімунних захворювань до ожиріння та раку. Значно менше даних щодо мікробіоти поверхні тіла людини. У той же час, вважають, що мікробний консорціум кожної людини є унікальним і його

компоненти тісно пов'язані між собою. Досить мало публікацій щодо впливу на формування мікробіому факторів певного виробництва [3].

Нами проаналізовано змиви з рук персоналу виробництва м'ясо-ячної продукції. Дослідження проводилися на відповідність показникам основних санітарно-епідеміологічних організмів: бактерій групи кишкової палички (БГКП); *Staphylococcus spp.* (Стафілокок); *Enterococcus spp.* (Стрептокок групи Д б-гемолітичний); загального мікробного числа (показник *МАФАНМ*); наявність дріжджів та пліснявих грибів.

Змиви з рук виконувалися одноразовим аплікатором в транспортній пробірці на стерильно розлиті поживні середовища. Інокульовані середовища інкубували при відповідних температурних та часових режимах.

У ході проведеного дослідження було виявлено певну кількість санітарно-показових мікроорганізмів: у 20% проб наявні БГКП, у 67,5% – *Staphylococcus spp.*, у 5% – *Enterococcus spp.*, середнє значення показника *МАФАНМ* склало $2,7 \times 10^3$ КУО/см³, у 7,5% наявні гриби та дріжджі.

Список використаної літератури

1. Dekaboruah E. et al. Human microbiome: an academic update on human body site specific surveillance and its possible role. *Arch. Microbiol.* 2020. Vol. 202(8). P. 2147-2167.
2. NIH Human Microbiome Portfolio Analysis Team. A review of 10 years of human microbiome research activities at the US National Institutes of Health, Fiscal Years 2007-2016. *Microbiome.* 2019. Vol. 7.
3. Phillips M. L. Gut Reaction: Environmental Effects on the Human Microbiota. *Environ. Health. Perspect.* 2009. Vol. 117(5). P. A198-A205.

Науковий керівник: к. б. н., доц. Соколенко В. Л.

Кучер В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МОРФОЛОГІЧНИЙ СКЛАД ТА ЗМЧ МІКРОБІОТИ РОБОЧИХ ПОВЕРХОНЬ ЛАБОРАТОРІЇ МІКРОБІОЛОГІЇ

Мікробіологічна лабораторія є зоною ризику зростання чисельності мікробіоти різних систематичних груп та її виходу за межі норми. Це зумовлено постійною роботою з живильними середовищами чи вирощуванням певних культур [1, 2]. В лабораторії мікробіології Черкаського національного університету не проводяться навчальні заняття чи дослідження з патогенною мікробіотою. Проте, це не нівелює значення постійного санітарно-бактеріологічного моніторингу приміщення.

Проаналізовано загальне мікробне число (ЗМЧ) та морфологія мікробіоти робочих поверхонь спеціалізованої лабораторії ННІ природничих та аграрних наук.

Застосовували метод змиви мікробіоти та вирощування на поживних середовищах, фарбування мікробіологічних препаратів за Грамом, імерсійну мікроскопію зразків. Виявлено, що у період 2020-2021 навчального років ЗМЧ не виходив за межі санітарно-гігієнічної норми. Спостерігалось незначне зниження показника в зимовий період, що можна пояснити станом карантину і істотним зменшенням кількості відвідувачів лабораторії. Морфологічний аналіз виявив домінування бактерій груп *Streptococcus* та *Bacillus* (рис. 1).

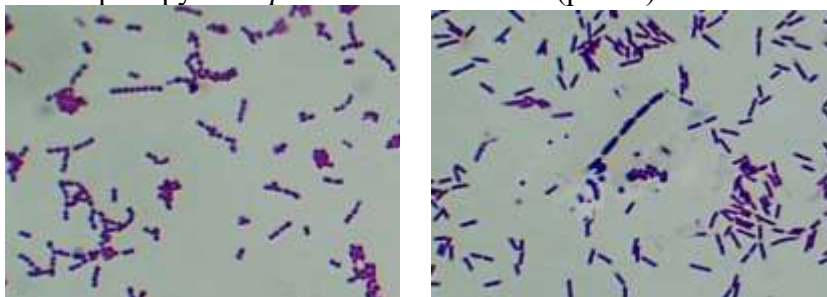


Рис. 1. Типові морфологічні форми мікробіоти лабораторії

Список використаної літератури

- 1.Новіков В. М., Никитюк О. А., Новіков В. В. Основи компетентності лабораторій. Ч.2. Аудит в лабораторіях / під. ред. В. М. Новікова. К.: ТзОВ ВКФ «Фавор ЛТД», 2010. 256 с.
- 2.Організація роботи та забезпечення санітарно-протиепідемічного режиму в лабораторно-діагностичних установах різного профілю: навч. посібник / за ред. О. І. Залюбовської. Харків: ХНМУ, 2015. 56 с.

Науковий керівник: к. б. н., доц. Соколенко В. Л.

Соколенко Ю. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СПІВВІДНОШЕННЯ НЕЙТРОФІЛІВ ТА ЛІМФОЦИТІВ ЯК КРИТЕРІЙ АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗМУ

Нейтрофіли та лімфоцити є найбільш чисельними популяціями лейкоцитів периферичної крові. Нейтрофіли – фагоцитуючі клітини вродженого імунітету, а лімфоцити – клітинні фактори набутого (адаптивного) імунітету. Співвідношення нейтрофілів та лімфоцитів (Н/Л) периферичної крові вважається одним з максимально вивчених і доступних для аналізу гематологічних параметрів, який має важливе прогностичне значення. Зміни цього показника можуть свідчити про наявність хронічних запальних процесів, ризик серцево-судинних захворювань та депресивних станів [1, 3]. Нами проаналізовано співвідношення Н/Л за умов впливів емоційного та фізичного стресу, його особливості в осіб другого зрілого віку.

Капілярну периферичну кров в осіб двох вікових груп відбирали медичні фахівці. Рівень лейкоцитів підраховували в камері Горяєва, лімфоцитів – на основі мазка крові, фарбованого за Паппенгеймом.

Виявлено помірне зростання співвідношення Н/Л у студентів віком 21-22 роки після занять фізичною культурою і більш виражене зростання під час емоційного навантаження, зумовленого інтенсифікацією навчального процесу. Проте, показники нейтрофілів та лімфоцитів перебували в межах норми.

Показник Н/Л був вищим в осіб другого зрілого віку порівняно з студентами першого зрілого віку, причому, відносна кількість лімфоцитів зміщена до нижньої межі норми. Такий стан узгоджується з даними літератури про зумовлені віком зміни імунних органів, зокрема, інволюцією тимусу [4]. Таким чином, в осіб першого зрілого віку динаміка співвідношення нейтрофілів та лімфоцитів свідчать про задовільну адаптивну відповідь на дію фізичних та емоційних стресів, осіб віком від 40 до 59 років можна вважати групою ризику порушення механізмів ефективної адаптації і вичерпування потенціалу систем підтримання гомеостатзу, що також відповідає даним літератури [2].

Список використаної літератури

- 1.Balta S. et al. Neutrophil-lymphocyte ratio as an important assessment tool. *Expert review of cardiovascular therapy*. 2014. Vol. 12(5). P. 537-538.
- 2.Bashkireva A. S., Khavinson V. K. Influence of biological age on professional efficiency: communication I. Biological age and mental efficiency. *Human Physiology*. 2001. Vol. 27(3). P. 353-359
- 3.Demircan F. et al. The impact of red blood cell distribution width and neutrophil/lymphocyte ratio on the diagnosis of major depressive disorder. *Neurology and Therapy*. 2016. Vol. 5(1). P. 27-33.
- 4.George A. J., Ritter M. A. Thymic involution with ageing: obsolescence or good housekeeping? *Immunol. Today*. 1996. Vol.17. P. 267-272.

Науковий керівник: к. б. н., доц. Соколенко С. В.

ФАКТОРИ РИЗИКУ РОЗВИТКУ РЕЗУС-КОНФЛІКТУ ВАГІТНИХ

Актуальним питанням сучасної медицини є аналіз перебігу вагітності у жінок з прогнозованими імунними конфліктами. До найскладніших проблем цього напрямку належить пренатальна діагностика ризику розвитку гемолітичної хвороби [2; 4; 5; 7]. В Україні, попри впровадження сучасних профілактичних заходів, кількість вагітних з проявами резус-конфлікту не знижується [1]. Необхідно враховувати, що підвищений титр антитіл ще не означає наявності резус-конфлікту, але дає підстави прогнозу можливого пошкодження плоду чи наступного формування гемолітичної хвороби дитини після народження [3].

Нами проаналовано фактори, що впливають на титр антитіл у вагітних з ризиком резус-конфлікту.

Показники титру антитіл вагітних аналізували реакцією конглютинації в пробірках із желатиновим середовищем. На базі Кропивницької обласної станції переливання крові визначено титр антитіл у 543 вагітних з можливим ризиком резус-конфлікту. Серед них у 210 осіб були наявні ефекти аглютинації, тобто, підтверджено можливість розвитку гемолітичної хвороби новонароджених. Це складає 39% від загальної кількості обстежених вагітних. Серед підтвердженої групи ризику переважну більшість склали особи віком 19-35 років.

Згідно сучасних уявлень, особливо в країнах з розвиненою економікою і медициною, при веденні вагітних не використовується поняття «старопороділля». Проте, в межах обстеженої групи були жінки двох вікових груп [6; 8]. Ризик гемолітичної хвороби значно зростає при титрі антитіл, що досяг чи вищий від 1:16, при нижчих показниках ризик незначний [9].

Серед вагітних першого зрілого віку підвищений до та понад 1:16 виявлено у 16% обстежених, серед вагітних другого зрілого віку – у 26% обстежених. Тото, у вагітних другого зрілого вищий ризик ускладнень під час гестації.

У вагітних першого зрілого типу домінував стабільний тип динаміки титру антитіл. Другу позицію займав зростаючий тип, найменше вагітних зі стрибкоподібним типом. Серед вагітних другого зрілого типу домінував зростаючий тип динаміки титру антитіл. Другу позицію займав стрибкоподібний тип, найменше вагітних зі стабільним типом.

Таким чином, серед осіб першого зрілого віку найбільше вагітних мали позитивну для перебігу стабільну динаміку титру антитіл. В осіб, старших від 35 років, домінували небезпечні ускладненнями зростаючий та стрибкоподібний тип.

У вагітних першого зрілого віку у перший місяць аналізу середнє значення титру антитіл перебувало на рівні 1:4, далі проходило значиме підвищення титру, тенденція росту відбувалася до 8-го місяця, на 9-му був спад, що зумовлено відсутністю частини обстежених з високим титром із призначенням кесаревого розтину. Критичного титру 1:16 середнє значення досягало на 4-му місяці гестації.

У вагітних другого зрілого віку у перший місяць аналізу середнє значення титру антитіл перебувало на рівні, вищому від 1:4, далі проходило значиме підвищення титру, у рості наявні перепади, що зумовлено високим відсотком осіб зі стрибкоподібним типом динаміки титру. Критичного титру 1:16 середнє значення в групі досягало на 3-му місяці гестації.

Таким чином, віковий фактор відіграє вагомий роль у формуванні ризику резус-конфлікту на рівні титру антитіл, їх динаміки та термінів досягнення критичного рівня

Список використаної літератури

- 1.Квашенко В. П., Йотенко Б. А., Чайка К. В. Изоимунизация по резус-фактору. Современный взгляд на проблему. *Мед.-соц. пробл. семьи*. 2011. Т.16, №3. С. 97-102.
- 2.Конопляников А. Гемолитическая болезнь плода при резус-сенсibiliзации: современные аспекты диагностики, лечения и профилактики. *Акушерство и гинекология*. 2005. №6. С. 63-68.
- 3.Кувшинова Л. А., Шемякина О. О., Петренко Ю. В. Гемолитическая болезнь плода и новорожденного. Клинико-практические аспекты. *Детская медицина Северо-Запада*. 2010. Т.1, №11. С. 34-40.
- 4.Назаренко Л. Г. Анти-D-імунпрофілактика у світогляді лікаря акушера-гінеколога (Клінічна лекція). *Здоров'я жінчини*. 2016. №2. С. 10-15.

5. Сидельникова В. Антенатальная диагностика, лечение гемолитической болезни плода при резус-сенситизации и меры ее профилактики. *Акушерство и гинекология*. 2005. № 5. С. 56-60.
6. Творогова Н. Д., Кулешова К. В. Беременность как период психологической трансформации. *РМЖ. Мать и дитя*. 2015. №14. Р. 857-860.
7. Федорова Т. А., Митря И. В. Плазмаферез и иммуноглобулинотерапия в комплексном лечении резус-сенситизации. *Акушерство и гинекология*. 2010. №1. С.38-42.
8. Щобак О.І., Дуло О.А., Товт В.А. Вікова фізіологія. Навчальний посібник. Ужгород: ПП «Данило С. І.». 2013. 100 с.
9. Abramova S. V. et al. Features of pregnancy, delivery and perinatal outcomes in patients with rhesus-sensitization. *Medical Sciences / «Colloquium-journal»*. 2019. Vol. 6(30). P. 40-43.

Науковий керівник: к. б. н., доц. Соколенко В. Л.

Суворова Е. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МІКРОБІОТА МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІЛАРМОНІЇ

Оцінка мікробного обсіювання предметів побуту є важливим показником санітарного стану середовища проживання людини [3]. Досить обмеженими є дані щодо мікробіоти музичних інструментів великих концертних організацій, зокрема, філармоній. У той же час, мундштуки духових інструментів тісно контактують з порожниною рота музики; струнні інструменти – зі шкірою рук. Відповідно, важливо вчасно виявляти наявність на поверхні інструментів умовно-патогенних та алергенних мікроорганізмів, що знижуватиме ризик розвитку у музикантів інфекційних захворювань [2; 4; 5].

Досліджено мікробне навантаження поверхні духових та струнних музичних інструментів симфонічного оркестру Черкаської обласної філармонії. Встановлено, що показник загального мікробного числа (ЗМЧ) у всіх аналізованих випадках перебував у межах допустимих санітарними нормами значень. На духових інструментах виявлено типових представників слизових оболонок людини. Максимальне ЗМЧ характерне для інструментів з дерев'яними мундштуками. На струнних інструментах домінували типові представники шкіри людини. Максимальне ЗМЧ виявлено на поверхнях струн з гідроналіуму. Мінімальне ЗМЧ – на поверхнях струн зі срібною обмоткою та позолотою. Це підтверджує бактерицидні, протигрибкові властивості Ag та Au [1].

Таким чином, показники загального мікробного числа поверхні музичних інструментів зумовлювалися особливостями їх контакту з тілом музик та матеріалом, з якого були виготовлені контактні поверхні. Срібні та позолочені деталі демонстрували певний бактерицидний вплив.

Список використаної літератури

1. Тамразова О. Б. Препараты серебра в лечении пиодермий. *Клиническая дерматология и венерология*. 2014. №3. С. 49-57.
2. Срепу М. N. Skin diseases in musicians. *European J. Dermatol.* 2015. Vol. 25(5). P. 375-383.
3. De Jong S. et al. The impact of the microbiome on immunity to vaccination in humans. *Cell Host & Microbe*. 2020. Vol. 28(2). P. 169-179.
4. Glass T. et al. Evaluation of the microbial flora found in woodwind and brass instruments and their potential to transmit diseases. *Gen. Dent.* 2011. Vol. 59(2). P. 78-88.
5. Marshall B., Levy S. Microbial contamination of musical wind instruments. *Int. J. Environ. Health Res.* 2011. Vol. 21(4). P. 201-207.

Науковий керівник: к. б. н., доц. Соколенко В. Л.

**ФІЗИКА ТА
КОМП'ЮТЕРНЕ
МОДЕЛЮВАННЯ
ФІЗИЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

РОЗРОБЛЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ ДЛЯ ФІЗИЧНИХ МЕТОДІВ ВИМІРЮВАННЯ ТА ТЕХНІЧНИХ МЕТОДІВ АВТОМАТИЗАЦІЇ

В роботі представлено методичні матеріали для курсу основ фізичних методів вимірювань та технічних методів автоматизації.

Проблема автоматизації фізичних вимірювань та аналізу вимірювань в режимі реального часу є актуальною, оскільки існують суттєві труднощі використання готових програмно-апаратних комплексів у специфічних завданнях вимірювань фізичних величин.

Наразі існують програмно-апаратні платформи для швидкого проектування, налагодження та апаратного прототипування. Найбільш поширеними є ті що побудовані на основі мікрокомп'ютерів серії Raspberry Pi та подібних та мікроконтролерів серії Arduino.

Наявні програмно-апаратні комплекси (АПК) доцільно застосувати для вирішення завдань фізичних вимірювань довготривалих процесів, побудови АПК для розв'язання заданих задач фізичних вимірювання.

Мета розробленого комплексу лабораторних робіт - ознайомити студентів з основами роботи з апаратними платформами Raspberry Pi і Arduino, навчити будувати власні програмно-апаратні рішення. В лабораторних роботах сформовано акцент на можливості використання Raspberry Pi і Arduino для вимірювання фізичних величин з використанням готових датчиків сенсорних наборів для Arduino та Raspberry Pi.

При розробленні власних АПК необхідно враховувати, що кожне таке рішення має модульну структуру та кожен фізичний датчик по різноманітним інтерфейсам може взаємодіяти з мікроконтролером або мікрокомп'ютером.

Лабораторні роботи підібрані з метою послідовного ознайомлення студентів з різними протоколами взаємодії датчиків (1-Wire, SPI, I2C), принципами роботи та основними відмінностями між аналоговими та цифровими датчиками, основними принципами взаємодії з аналогово-цифровими перетворювачами за допомогою Raspberry Pi.

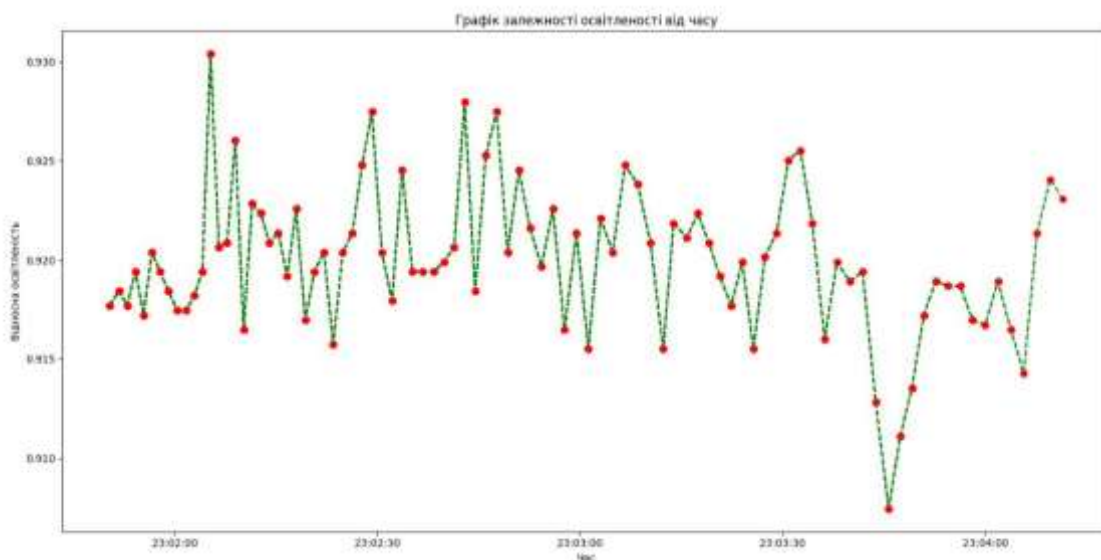


Рис. 1. Приклад вимірювання освітленості за допомогою Raspberry Pi з використання АЦП та програми розробленої на за допомогою мови програмування Python.

На основі отриманих компетентостей після проходження курсу кожен студент матиме чітке уявлення про принципи побудови та шляхи реалізації конкретних автоматизованих фізичних лабораторних робіт.

Список використаних джерел і літератури

1. Рябко А. В., Толмачов В. С. Автоматизація установок для лабораторного практикуму з механіки з використанням апаратно-програмної платформи arduino // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – 2018. – Т. 2. – №. 173. – С. 165-168.
2. Поліщук Є.С., Дорожовець М.М, Яцук В.О. та ін. «Метрологія та вимірювальна техніка», за ред. Є.С. Поліщука, — Львів: Бескид Біт, 2003. — 544 с.

Науковий керівник: д.ф.-м.н., професор кафедри фізики Ляшенко Ю.О.

Дереви́яно С. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ Zn НА ВИБІР ДИФУЗІЙНОГО ШЛЯХУ В СИСТЕМІ Cu-Sn-Zn

Однією із головних складових будь-якої мікросхеми є контактне з'єднання. Контактне з'єднання утворюється внаслідок термічної обробки припою (Sn) та мідного контакту. В результаті взаємодії в системі Cu-Sn ростуть проміжні фази ϵ -Cu₃Sn та η -Cu₆Sn₅. Одним із головних факторів руйнування контактного з'єднання під час експлуатації електронних пристроїв є наявність і ріст пор в фазі ϵ -Cu₃Sn, як в об'ємі так і на інтерфейсі [1].

Для покращення технологічних характеристик в припій, основу якого складає Sn почали додавати інші елементи такі як Pb, Ag, Ni, Al, Mg та інші [2]. Ці доданки впливали на характеристики самого контактного з'єднання: могли підвищувати чи понижати температуру розплаву, послідовність росту проміжних фаз та їх швидкість росту, що допомагало частково або повністю вирішити існуючі проблеми (високі температури пайки, проблему утворення пор та тріщин).

Встановлено, що одним із таких доданків, який гальмував утворення фаз ϵ -Cu₃Sn та η -Cu₆Sn₅ є Zn. В статті [3] описано дифузійну еволюції в системі SnBiIn-2 ат.% Zn / Cu за температури 120°C та утворення через 5 хв. проміжної фази γ -Cu₅Zn₈ товщиною близько 0,36 мкм. В цій роботі була побудована модель, що пояснює темпи росту інтерметалічної сполуки γ -Cu₅Zn₈.

В статтях [4, 5] описані експериментальні дослідження додавання Zn до Sn та його дифузійна еволюція з Cu. Кількість Zn в твердому розчині зі Sn впливає на вибір дифузійного шляху. В експерименті з використанням припою Sn-0.5мас.%Zn за температури 250°C в дифузійній парі з Cu ми бачимо ріст тільки однієї фази η -Cu₆Sn₅ і не спостерігаємо утворення ϵ -Cu₃Sn. При збільшенні концентрації Zn до 0.7-1 мас. %, утворюється проміжна фаза β -CuZn та η -Cu₆Sn₅. У випадку коли концентрація Zn збільшується до 2 мас. % в розчині утворюється фаза γ -Cu₅Zn₈. В статті [6] для дифузійної пари з міддю за температури 250°C використовували евтектичний розчин Sn-9 мас.%Zn і в результаті термічної обробки після 5 секунд утворювалась проміжна фаза в високою концентрацією Zn, а саме ϵ -CuZn₅, після 40 секунд – ϵ -CuZn₅ та ϵ -CuZn₄. Після 90 секунд відпалу ростуть фази ϵ -CuZn₄ та γ -Cu₅Zn₈ (Рис. 1, 2) [7].

Метою нашої роботи є дослідження впливу концентрації Zn в припої на вибір дифузійних шляхів в даній потрійній системі та дослідження послідовності утворення проміжних фаз в контактному з'єднанні. Основною задачею є визначення критичної товщини η -Cu₆Sn₅ фази при якій в дифузійній зоні починається ріст β -CuZn фази та визначення впливу термодинамічних параметрів на критичну товщину та концентрацію Zn в припої. Аналіз проведений із застосування кінетичного та термодинамічного критеріїв. Термодинамічний критерій будується з використанням принципу максимальності виробництва ентропії [8]. Аналіз побудовано на основі моделі, що розроблена в роботах [9, 10], де описана потрійна система, та вплив термодинамічного та кінетичного критеріїв на початок росту та пригнічення росту фаз на основі принципу максимальності виробництва ентропії [1, 8].

Таким чином, в результаті нами було досліджено модельну систему Cu-Sn-Zn та описано три дифузійні шляхи за температури 250 °C: з ростом β -CuZn та η -Cu₆Sn₅ фаз, з ростом β -CuZn

та η -Cu₆Sn₅ де фаза β -CuZn є у вигляді зародків у контактній зоні та розглядається випадок з ростом лише η -Cu₆Sn₅ фази. Було проаналізовано рівняння балансу потоків для кожного із трьох випадків на основі яких було розраховано критичну товщину η -Cu₆Sn₅ фази за досягнення якої починається ріст β -CuZn фази у дифузійній парі Cu/ α -SnZn та були розраховані залежності критичної товщини β -CuZn фази від концентрації цинку в α -SnZn фазі та від термодинамічного параметру, що визначається співвідношенням потенціалів Гіббса фаз.

Список використаних джерел і літератури

1. Gusak A. M. Diffusion-Controlled Solid State Reactions: in Alloys, Thin-Films, and Nano Systems / A. M. Gusak, Y. A. Lyashenko, S. V. Kornienko, M. O. Pasichnyy, A. S. Shirinyan, T. V. Zaporozhets // Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2010. – 476 с.
2. Tu K. N. Department Physics and materials challenges for lead-free solders / K. N. Tu, A. M. Gusak, M. Li // JOURNAL OF APPLIED PHYSICS, – 93(3), – 2002. – P. 1335-1353
3. Liu Y. Ultra-thin intermetallic compound formation in microbump technology by the control of a low Zn concentration in solder / Y. Liu, L. Pu, A. Gusak, X. Zhao, C. Tan, K. N. Tu // Materialia, Vol. 12, – 2020, 100791
4. Yang S. C. Analysis and Experimental Verification of the Volume Effect in the Reaction Between Zn-Doped Solders and Cu / S. C. Yang, Y. W. Wang, C. C. Chang, C. R. Kao // Journal of ELECTRONIC MATERIALS, – Vol. 37 (10), – 2008, P. 1591-1597.
5. Yang S. C. Strong Zn concentration effect on the soldering reactions between Sn-based solders and Cu / S. C. Yang, C. E. Ho, C. W. Chang, C. R. Kao // J. Mater. Res, – Vol. 21 (10), – 2006, P. 2436-2439
6. Pstrus J. Early stages of wetting of copper by Sn–Zn eutectic alloy / J. Pstrus // Journal of Materials Science: Materials in Electronics, – Vol. 29 – 2018, P. 20531–20545.
7. Chou Ch. Phase equilibria of the Sn–Zn–Cu ternary system / Ch. Chou, S. Chen // Acta Materialia, – 54, – 2006, P. 2393-2400.
8. Гусак А. М. Принцип максимальности производства энтропии при выборе пути эволюции диффузионно-взаимодействующих систем / А. М. Гусак, Ю. О. Ляшенко Общая схема и применение к твердофазным реакциям // Журнал функциональных материалов. – 1(5), – 2007, С.170-180.
9. Ляшенко Ю. О. Критерій пригнічення росту фази в потрійній системі на основі принципу максимальності виробництва ентропії / Ю. О. Ляшенко, S. Chen // Вісник Черкаського університету. Серія «Фізико-математичні науки», – 114, – 2007, P. 47-55.
10. Lyashenko Yu. A. Suppression criterion of the phase growth based on extremal principles of nonequilibrium thermodynamics / Yu. A. Lyashenko // Defect and Diffusion Forum, – Vol. 277, – 2008, P. 39-46

Науковий керівник: д.ф.-м.н., професор кафедри фізики Ляшенко Ю.О.

Коломієць Д. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФОРМУВАННЯ НАНОВОЛОКОН ОКСИДІВ МЕТАЛІВ ШЛЯХОМ ІНТЕНСИВНОГО ПЕРЕМІШУВАННЯ ВОДНИХ РОЗЧИНІВ

Протягом останнього десятиліття одновимірні наноструктури, такі як нанотрубки та нановолокна, привернули надзвичайну увагу своїми новими фізичними властивостями та потенційними застосуваннями при побудові нанорозмірних електронних та оптоелектронних пристроїв оскільки це відкриває спектр технологічних можливостей застосування в таких напрямках як електроніка, фотоніка, накопичення енергії тощо [3]. Досі різноманітні одновимірні наноструктури з різними морфологіями та складом успішно виготовляли за допомогою таких методів як дуговий розряд, використання великих тисків, термічного випаровування тощо [2].

Наноструктури у вигляді нанопоясів були успішно синтезовані для напівпровідникових оксидів цинку, олова, індію, кадмію та галію шляхом простого випаровування бажаних комерційних оксидних порошків при високих температурах [1-4]. Синтезовані оксидні нанопояси є чистими, структурно однорідними та монокристалічними і більшість із них не містить дефектів та дислокацій. Вони мають переріз із типовою шириною від 30 до 300 нанометрів, співвідношенням ширини до товщини від 5 до 10 і довжиною до декількох міліметрів.

Але не так давно був розроблений більш ефективний підхід до створення подібних наноструктур на основі оксидів [1]. Поперечний переріз наноструктур, що виготовлені даним підходом, відрізняється від попередніх методик. Цей підхід має виняткові переваги в створенні наноструктур за допомогою зміни динаміки реакцій, яку важко отримати за допомогою інших методів. Звичайно існує велика кількість альтернативних способів виготовлення наноструктур [2-4], але слід зазначити, що дані методи потребують більш складних технологічних умов (високий тиск та температура, високотехнологічне обладнання) синтезу наноструктур.

Нещодавні дослідження в даному напрямку, показують, що інтенсивний механічний вплив на систему може суттєво змінити динаміку реакцій, що призводить до зміни наноструктур, що в свою чергу створює новий шлях для гідротермального синтезу [1]. Було висловлено припущення, що формування нанопояскових структур, створених на основі даного підходу, може відбуватися і в інших оксидних системах.

Дана робота присвячена експериментальному дослідженню особливостей формування та отримання видовжених наночастинок. Для цього був розроблений алгоритм для синтезу наноматеріалів, шляхом інтенсивного перемішування водних розчинів/суспензій промислових порошків V_2O_5 з вмістом $NaCl$. Також був сконструйований прилад що забезпечує можливість оперативної зміни та плавного налаштування робочої температури, регулювання швидкості обертання в діапазоні 100-1500 об/хв та стабілізацію швидкості обертання з точністю $\pm 5\%$, та вимірювання показника в'язкості досліджуваної суспензії.

Список використаних джерел і літератури

1. Xianhong Ruia. Ambient dissolution-recrystallization towards large-scale preparation of V_2O_5 nanobelts for high-energy battery applications / R. Xianhong, T. Yuxin, O. Malyi, A. Gusak, Y. Zhang // Journal of Nano Energy. – 2016. – V. 22. – P. 583-593.
2. Yuxin Tang. Mechanical Force-Driven Growth of Elongated Bending TiO_2 -based Nanotubular Materials for Ultrafast Rechargeable Lithium Ion Batteries / Y. Tang, Y. Zhang, J. Deng, J. Wei // Advanced Materials. – 2014. – V. 26. – P. 6111-6118.
3. Z. L. Wang. Nanobelts, Nanowires, and Nanodiskettes of Semiconducting Oxides – From Materials to Nanodevices / Z. L. Wang // Advanced Materials. – 2003. – V. 15. – P. 432-436.
4. Zheng Wei Pan. Nanobelts of Semiconducting Oxides / Z. Wei Pan, Z. Rong Dai, Z. Lin Wang // Science. – 2001. – V. 291. – P. 1947-1949.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Пасічний М.О.

Морозович В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВПЛИВ ПОПЕРЕДНЬОЇ ХОЛОДНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПОВЕРХНІ СТАЛІ НА ПОДАЛЬШИЙ ПРОЦЕС ТВЕРДОЇ КАРБОНІЗАЦІЇ

У роботі досліджено вплив попередньої холодної деформації поверхні сталі за SMAT технологією [1, 2] (поверхневою механічною обробкою тертям) на подальший процес твердої карбонізації зразків сталі марки 40X. Методами рентгенівського дифракційного аналізу досліджено вплив SMAT обробки на зміну текстури сталевих зразків.

На даний час розроблено різноманітні підходи до пояснення впливу попередньої пластичної деформації на процес формування дифузійних прошарків у металевих сплавах. Зокрема, згідно з однією точкою зору попередня пластична деформація ускладнює дифузію атомів впровадження [3]. В основі цієї моделі лежить теорія про те, що атоми впровадження активно взаємодіють з дислокаціями. Дислокації виступають в ролі «пасток», що адсорбують та притягують атоми розчинених елементів. Також є наукові роботи, результати яких свідчать про те, що попередня пластична деформація і утворені при цьому дефекти структури сприяють більш активній дифузії впроваджуваних компонентів [4, 5]. У зв'язку з цим дослідження впливу попередньої холодної деформації за технологією SMAT обробки на процес послідувочої карбонізації сталі 40X, потребує більш детального дослідження.

Проведений аналіз дифрактограм показав, що уширення дифракційних ліній від зразків, що отримані після SMAT обробки, зв'язано зі зменшенням розмірів зерен та виникненням мікронапруг. Однак, на відміну від зразків оброблених за SMAT технологією, у карбонізованих зразках уширення піків спричинене також збільшенням вмісту вуглецю.

Отримані результати рентгеноструктурного аналізу дозволяють зробити такі висновки: після обробки за SMAT технологією утворюється текстурована поверхня сталі з орієнтацією площин (110) та (220). Після тривалої (30 хв.) SMAT обробки у процесі карбонізації виникають дифракційні піки від γ -Fe фази.

Встановлено, також, що поверхнева SMAT обробка сталі приводить до зміни мікротвердості та глибини проникнення вуглецю у процесі твердої карбонізації. В оброблених за SMAT технологією зразках мікротвердість збільшується після нетривалої обробки (5 хв). Десятихвилинна SMAT обробка призводить до зменшення показів мікротвердості у поверхневому прошарку. Тривала (30 хв) обробка спричинює зростання мікротвердості у близьких до поверхні прошарках (до 700 мкм) зразка, на більших відстанях від поверхні значення мікротвердості повторюють значення необробленого за SMAT технологією зразка.

В процесі дослідження встановлено, що шорсткість поверхні (розмір шліфа 3-5 мкм) не впливає на процес карбонізації в результаті вимірювання мікротвердості. Отримані результати свідчать, що відмінності в глибині проникнення вуглецю у сталі в процесі карбонізації є зв'язаними з виникненням різних мікроструктур приповерхневого прошарку в результаті SMAT обробки, що потребує більш детального дослідження.

Список використаних джерел і літератури

1. Chan H. Development of surface mechanical attrition treatment (SMAT) and electrodeposition process for generating nanostructured materials and study of their tensile properties / H. Chan // The Hong Kong Polytechnic University, – 2010. – 21. – p. 190.
2. Дерев'яно С. І. Дослідження впливу поверхневої механічної обробки тертям за технологією SMAT на властивості електроосаджених прошарків міді / С. І. Дерев'яно, В. М. Тютенко, Я. Д. Король, Ю. О. Ляшенко // Вісник Черкаського університету. Серія «Фізико-математичні науки». – 2016. №1. – С. 44-45.
3. Kovalevskaya Z. G. Features of formation of layers nitrided in plastically deformed steel 40X treated with intensive nitrogen ion fluxes / Z. G. Kovalevskaya, V. A. Kukareko // Mathematics and Mechanics. Physics. – 2014. – Vol. 324, № 2. – P. 126.
4. Belkin P. N. Plasma electrolytic saturation of steels with nitrogen and carbon / P. N. Belkin, A. Yerokhin, S. A. Kusmanov // Surface and Coatings Technology. – 2016. – Vol. 307. – P. 1194-1218.
5. Geguzin Y. E. Interphase boundary motion kinetics in mutual diffusion in two-component system / Y. E. Geguzin, Y. S. Kaganovskij, L. N. Paritskaya, V. I. Solunskij // Fizika Metallov i Metallovedenie. – 1979. – Vol. 47, № 4. – P. 821-833.

Науковий керівник: д.ф.-м.н., професор Ляшенко Ю.О.

Ніколенко Ю.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДУ ПАЯЛЬНИХ ПАСТ ДЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОКОНТАКТНОГО СПАЮВАННЯ

З розвитком технологій для вирішення промислових задач важливе місце відводять саме порошквій металургії. Використання порошкових металів дає змогу зменшити витрати сировини та підвищити середню продуктивність процесу виготовлення деталей для машин і приладів. Відповідно автоматизація процесу дозволяє ще більше зменшити собівартість виробів з порошку. Також, останнім часом, приділяють велику увагу отриманню високоміцних дрібнодисперсних сполук, наносистем і нанометріалів. Порошкова металургія дозволяє створювати нові матеріали і деталі з наперед заданими властивостями компонентів, створювати композиційні матеріали з необхідними технологічними властивостями [1].

У роботі представлено технологію отримання металічних сполук в процесі термічного спікання металічних порошоків (Cu, Sn) для електроконтактного спаювання. Методами

оптичної мікроскопії досліджено вплив розмірів фракції металічних порошків системи Cu-Sn та типу флюсу на технологічні характеристики паяльних паст.

В процесі дослідження встановлено, що розмір фракції порошку має суттєвий вплив на результат термічної обробки паяльних паст. Проаналізовано вплив типу флюсів на процес спікання паяльних паст. Встановлено, що використання активного флюсу прискорює процес спікання, хоча потребує подальшого очищення контактної зони спаювання.

Таким чином, досліджено умови спікання паяльних паст без додаткового впливу у вигляді тиску чи додаткової активації кислотними флюсами. В подальшому планується проведення оптимізації складу паяльних паст, встановлення технологічно більш оптимальних співвідношень об'ємних часток металічного порошку та флюсу.

Список використаних джерел і літератури

1. Андрушик Л. О. Физические основы получения мелкокристаллических и наноструктурных материалов спеканием металлических порошков электроконтактным нагревом/ Л. О. Андрушик, А. П. Шпак, С. П. Ошкадёрв // Наносистемы, наноматериалы, нанотехнологии, – 2008. – 6. №1. – С. 153-215.

Науковий керівник: д.ф.-м.н., професор Ляшенко Ю.О.

Ніколенко Я. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЗРОБКА ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ РОБОТИ З НАНОКОМП'ЮТЕРОМ RASPBERRY

З розвитком електроніки, схемотехніки та нанотехнологій стала доступною розробка нанокомп'ютерів – обчислюваних пристроїв на основі електронних технологій з розмірами логічних елементів порядку декількох нанометрів. [1-4] До таких пристроїв відноситься одноплатний комп'ютер Raspberry Pi. Головною відмінністю цього нанокомп'ютера від ПК є наявність GPIO – інтерфейсу вводу-виводу, який суттєво розширює функціонал одноплатного комп'ютера.

Метою роботи є розробка лабораторних робіт для освоєння технології поєднання різноманітних датчиків для вимірювання фізичних параметрів під управлінням Raspberry, демонстрації багатофункціональності та ефективності створених пристроїв. В лабораторних роботах описано принципи розробки мікропроцесорних систем збору та обробки експериментальних даних, принципи підключення датчиків сигналів. В лабораторних роботах приведено приклади програмного коду, які дозволяють в ході виконання робіт освоїти модуль RPi.GPIO, який використовується для керування портами GPIO для обробки сигналів. Розроблені лабораторні роботи дають необхідне розуміння процесів, які відбуваються при підключенні певного модуля чи датчика. Наступні лабораторні роботи зорієнтовані на роботу з різноманітними датчиками та їх наборами. В кожній із них розписана методика проведення конструювання автоматизованих систем обробки даних експерименту, а саме, виконання наведеного в роботі завдання з певним набором датчиків, технологія підключення датчиків до Raspberry та написання необхідного коду мовою Python, в кінці роботи приводяться індивідуальні завдання для закріплення матеріалу.

Розроблені лабораторні роботи дадуть змогу розпочати роботу зі створення автоматизованих систем збору експериментальних даних за на базі мікрокомп'ютерів Raspberry, отримати розуміння принципів та технологій, підключення датчиків та їх систем. Як результат, можливість створення автоматизованих лабораторних робіт з фізики, які складатимуться з декількох систем датчиків та керуватимуться через мікрокомп'ютер Raspberry.

Список використаних джерел і літератури

1. Monk S. Raspberry Pi cookbook: Software and hardware problems and solutions / S. Monk // O'Reilly Media, Inc., 2016. – 481 P.

2. Петин В. А. Arduino и Raspberry Pi в проектах Internet of Things. 2 изд. / В.А. Петин // БХВ-Петербург., 2019. – 425 Р.

3. Можчиль, Б. В. Использование микропроцессоров при создании автоматизированных систем управления / Б. В. Можчиль, С. Ю. Фетисенко, Л. П. Голубев // Технології та дизайн. – 2016. – №3. – С.1-10.

4. Maksimović M. Raspberry Pi as Internet of things hardware: performances and constraints / M. Maksimović, V. Vujović, N. Davidović, V. Milošević, B. Perišić // Design issues. – 2016. – Vol.3, №8. – Р. 1-6.

Науковий керівник: д.ф.-м.н., професор Ляшенко Ю.О.

Отян В. О., Троян В. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДОСЛІДЖЕННЯ СТІЙКОСТІ ПЕРФОРОВАНИХ НАНОПЛІВОК МЕТОДАМИ МОНТЕ-КАРЛО

Нанотехнології – область фундаментальної і прикладної науки, в якій вивчаються закономірності систем розміром порядку нанометрів. Сучасні технологічні процеси базуються на використанні нанорозмірних систем. Прикладом може слугувати звичайний смартфон. Так для виготовлення процесорів сучасних гаджетів у 2020 році було розпочато виробництво 5-нм технологічного процесу на заміну 7-нм. На думку деяких експертів, відповідно до закону Мура, взявши за точку відліку у 2020-му році появу 5-нм технологічного процесу, можна спрогнозувати, що 4-нм технологія з'явиться у 2022 році, 3-нм у 2024 році, 2-нм у 2026 році, 1-нм у 2028 році. Важливим аспектом використання нанотехнологій є надійність таких пристроїв, що пов'язане із стійкістю наносистем до зовнішніх впливів.

У даній роботі розглянуто питання стійкості плівок нанометричної товщини відносно утворення отворів – перфорації. Решітковими методами Монте-Карло комп'ютерного моделювання досліджено поведінку наноплівки якщо у ній по якимось причинам утворено отвір.

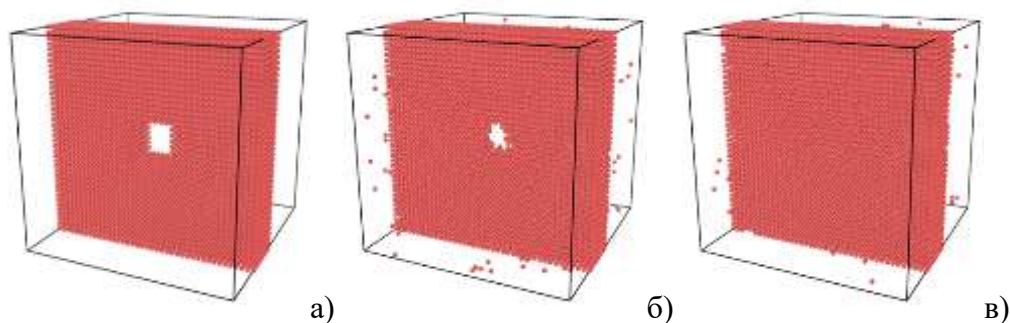


Рис. 1. Еволюція перфорованої наноплівки товщиною 10 атомних прошарків з отвором 8x8 атомних прошарків.

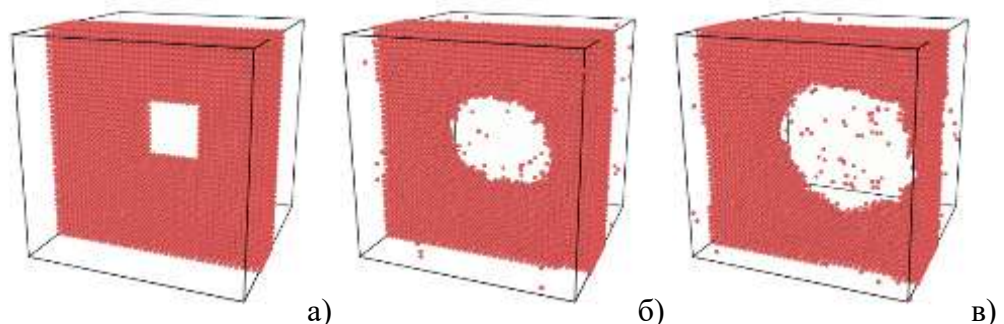


Рис. 2. Еволюція перфорованої наноплівки товщиною 10 атомних прошарків з отвором 12x12 атомних прошарків.

У результаті серії комп'ютерних експериментів підтверджено теоретичне передбачення щодо існування критичного розміру отвору. Якщо у плівці утворити отвір, то її стійкість залежить від власної товщини та розміру утвореного отвору, при чому, якщо характерний розмір отвору менший за товщину плівки, то плівка залишається цілою (рис. 1). Якщо ж розмір отвору більший, то навпаки – плівка руйнується (рис. 2).

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Пасічний М.О.

Тітова А.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МОДЕЛЮВАННЯ ЕВОЛЮЦІЇ МОРФОЛОГІЇ ПЕРФОРОВАНИХ НАНОПЛІВОК СТОХАСТИЧНИМ КІНЕТИЧНИМ МЕТОДОМ СЕРЕДНЬОГО ПОЛЯ

Метод SKMF (Stochastic Kinetic Mean Field) був розроблений у 2016 році як модифікація відомого кінетичного середньо польового методу (Kinetic Mean Field – KMF) шляхом доповнення стохастичним ланжевенівським шумом частотних множників у рівнянні детального балансу. Розвиток SKMF виправляв основний недолік методу KMF – детермінованість. Якщо еволюція системи включає флуктуаційне подолання енергетичного бар'єру, метод KMF застосувати не вдається. SKMF дозволяє отримувати результати, що відповідають усередненню комп'ютерних експериментів реалізованих на основі кінетичних решіткових методів Монте-Карло (Kinetic Monte Carlo – KMC). Перевага методу SKMF – необхідність лише одного запуску моделі для отримання результату. Один комп'ютерний експеримент відповідатиме середньому значенню за кілька запусків методу KMC – кількість виконаних та усереднених запусків методом KMC обернено пропорційна квадрату амплітуди шуму у методі SKMF.

У роботі використано стохастичний кінетичний метод середнього поля SKMF для моделювання еволюції морфології перфорованих наноплівки.

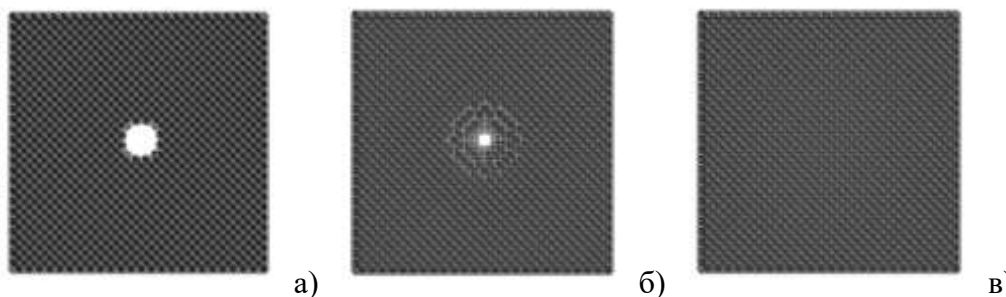


Рис. 1. Еволюція наноплівки товщиною 10 атомних прошарків з отвором діаметром 8 атомних прошарків.

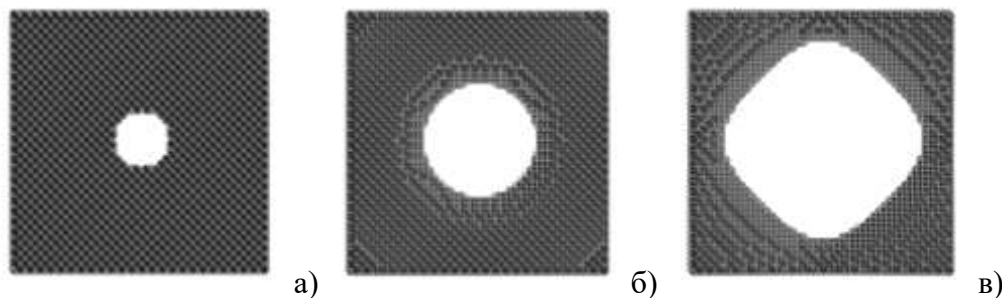


Рис. 2. Еволюція наноплівки товщиною 10 атомних прошарків з отвором 12 діаметром атомних прошарків.

Підтверджено, що для наноплівки існує критичний розмір отвору по порядку величини рівній товщині плівки, який визначає її стійкість. Плівка з отвором діаметр якого менший критичного залишається стійкою (рис. 1) і отвір стягується. Якщо ж діаметр перевищує критичний розмір, то відбувається подальше його збільшення (рис. 2), що відповідає нестійкості і подальшому руйнуванню плівки.

Представлені результати підтверджують валідність застосування методу SKMF до опису кінетики морфології нанорозмірних систем.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Пасічний М. О.

Храновський І. С., Прус В. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАКЦІЙНОЇ ДИФУЗІЇ В СИСТЕМІ МІДЬ-ОЛОВО

Основною вимогою до сучасних гаджетів та іншої мікропроцесорної техніки є їх надійність. Одна з причин виходу з строю пристроїв – це руйнування пайових контактів в мікросхемах при їх перегріві. Даний процес обумовлений утворенням пор у проміжній фазі ϵ -Cu₃Sn, яка утворюється після нагрівання [1]. Як було досліджено і представлено в наукових роботах, безпосереднє проходження електричного струму через пайовий контакт також викликає утворення пор на межі пари мідь-олово [2]. Тому дослідження вказаної системи при різних температурних режимах є актуальною задачею.

Як видно з діаграми стану Cu-Sn, при певних концентраційних співвідношеннях і температурі з'являються фази ϵ -Cu₃Sn та η -Cu₆Sn₅ (рис.1.)

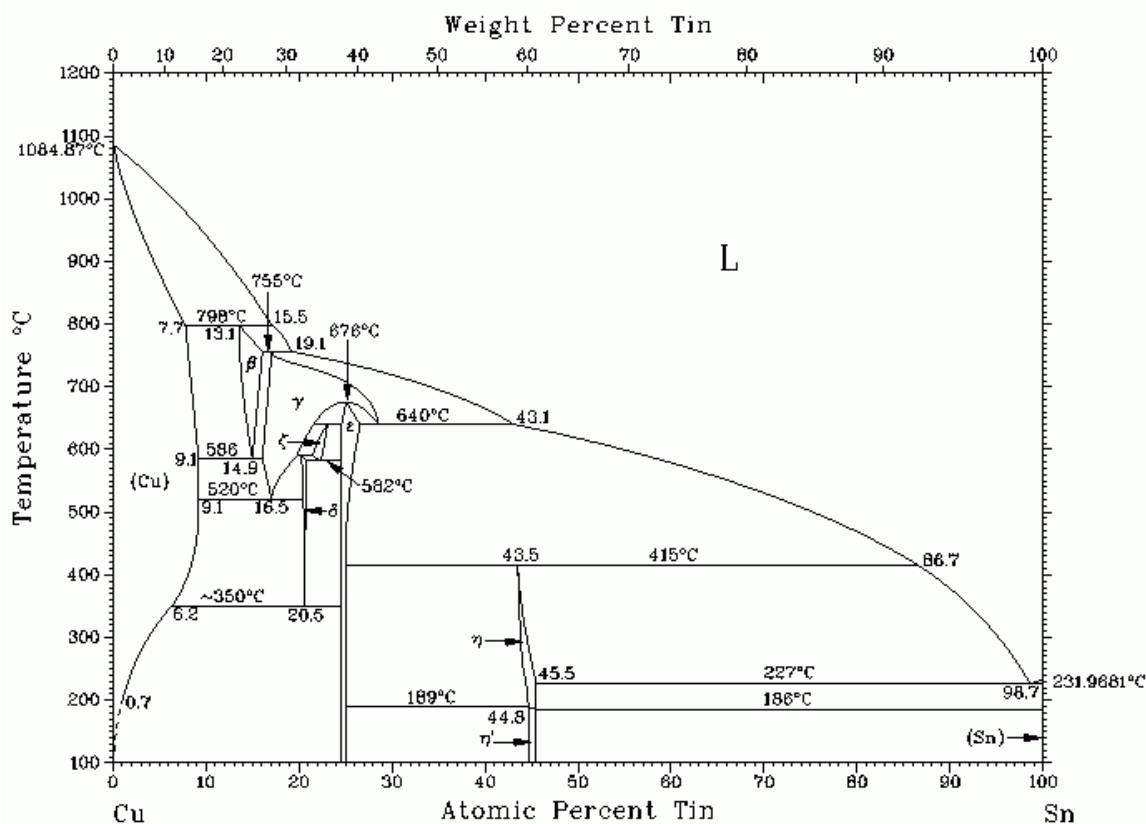


Рис. 1. Діаграма стану системи Cu-Sn.

Досліджувалась система мідь-олово при ізотермічному відпалі при температурі 240 °С. На попередньо оброблені (механічним і хімічним способом) підложки з міді було нанесене олово при вище вказаній температурі. Надалі система мідь-олово ізотермічно відпалювалася. Виявлено фазу η -Cu₆Sn₅ яка є основою кріплення між самим припоєм та мідною підкладкою. Але разом з тим виявлена фаза ϵ -Cu₃Sn, в якій утворюються пори та згодом і мікротріщини.

Список використаних джерел і літератури

1. Panchenko Iu., Degradation of Cu₆Sn₅ intermetallic compound by pore formation in solid-liquid interdiffusion Cu/Sn microbump interconnects./ Iuliana Panchenko, Kristof Croes, I. De Wolf, J. De Messemaeker, Eric Beyne, Klaus-Juergen Wolter.// Materials Letters.(128)., 2014, 9-11.

2. Корнієнко С. В., Вплив електроміграції на кінетику реакційної дифузії в системі Cu—Sn./ Корнієнко С. В., Зраєв Д. О.// Металлофізика и новейшие технологии, (2016, 38, № 9), 1293-1302.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Татарчук Є.В.

**ФІЗИКА ТА МЕТОДИКА
НАВЧАННЯ ФІЗИКИ**

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Упродовж свого життя людина завжди має справу із майновою власністю та фінансами у різних формах їх прояву. У сучасному світі кожен її представник тісно пов'язаний з різного роду фінансовими операціями: заробіток грошей, їх витрати, заощадження, зберігання тощо. Сьогодні в Україні особливо гостро постає проблема фінансової грамотності населення оскільки фінансові ринки у світі стають все більш складними, з'являються нові фінансові продукти та послуги, що, у свою чергу, призводить до неготовності населення до компетентного вирішення сучасних фінансових завдань. Згідно з результатами дослідження на тему «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні», яке провели соціологічні організації у рамках проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору» в червні 2019 р., українці мають низький рівень фінансової грамотності у порівнянні з іншими країнами – 11,6 бала із 21. Це один з найнижчих показників серед 30 країн, які входять до «Організації економічного співробітництва та розвитку» [1].

Тому формування та розвиток фінансової грамотності населення України взагалі та підростаючого молодого покоління зокрема є актуальною проблемою, успішне розв'язання якої забезпечить формування засадничих основ для розвитку критичного мислення учнів, здатності раціонального планування господарської діяльності, вміння складати сімейний бюджет, економно ставитись до природних ресурсів тощо.

В освітньому процесі з інформатики у сучасній школі формування та розвиток фінансової грамотності учнів впроваджено через реалізацію наскрізної лінії «Підприємливість та фінансова грамотність», котра спрямована на забезпечення умов для розуміння молодим поколінням українців аспектів фінансових питань: заробіток, заощадження, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо.

З огляду на зазначене загострюється проблема добору змісту, форм, методів та засобів навчання інформатики у сучасній школі, які б забезпечували ефективне впровадження наскрізної лінії «Підприємливість та фінансова грамотність» взагалі та створення методичного комплексу завдань для формування і розвитку фінансової грамотності учнів на уроках інформатики зокрема.

Реалізацію цієї змістової лінії на уроках інформатики ми пропонуємо здійснювати шляхом розв'язанням практичних задач щодо планування господарської діяльності та реальної оцінки власних можливостей, складання сімейного бюджету, формування економного ставлення до природних ресурсів, використання електронних таблиць для фінансових розрахунків [2].

Як відомо, у сучасних учнів найбільшу цікавість викликають завдання практичного характеру, розв'язання яких призводить до практичного застосування набутих теоретичних знань, що стосуються фінансових операцій, вартості товарів і послуг, розподілу фінансів у родині, ринку цінних паперів, податків та їх розподіл, банківських послуг, страхування, правил нарахування грошових виплат та компенсацій тощо.

Наведемо один із можливих прикладів реалізації змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність» на уроці інформатики в 7 класі під час вивчення теми «Опрацювання табличних даних» [3]. Запропонуємо на одному з уроків учням практичну роботу (або навчальний міні-проєкт), яка буде виконуватись з використанням інструментів MS Excel. Мета роботи - формування вмінь і навичок учнів у складанні сімейного бюджету на місяць та вміння його аналізувати, визначати доходи та витрати сім'ї, визначати альтернативні варіанти витрат, формування економічної компетентності, виховування свідомої, економічно обізнаної особистості, грамотного споживача та дбайливого господаря.

Завдання лабораторної роботи полягає в плануванні сімейного бюджету. Для цього учні повинні на передодні зібрати дані про доходи своєї сім'ї, які можна занести до такої таблиці.

Сімейний бюджет родини							
Доходи				Витрати			
Джерело отримання коштів	План	Факт	Відхилення	Напрями витрачання коштів	План	Факт	Відхилення
1. Заробітна плата				1. Повернення боргу			
2. Додатковий заробіток				2. Комунальні платежі			
3. Стипендія				3. Мобільний зв'язок			
4. Соціальна допомога від держави				4. Інтернет			
5. Матеріальна допомога від батьків				5. Продукти харчування			
6. Надання нерухомості в оренду				6. Одяг і взуття			
7. Процентний дохід за банківським вкладом				7. Транспорт			
8. Інші доходи				8. Засоби гігієни та побутова хімія			
Разом доходи	0	0	0	9. Освіта			
				10. Спорт			
				11. Лікування			
				12. Відпочинок			
				13. Ремонт			
				14. Домашні електроприлади			
				15. Свята, подарунки			
				16. Кишенькові витрати			
				17. Непередбачувальні витрати			
				Разом витрат	0	0	0
				Заощадження (якщо доходи більші ніж витрати)			
				Запозичення (якщо витрати більші ніж доходи)			

Рис.1. Шаблон таблиці «Сімейний бюджет»

Сімейний бюджет родини							
Доходи				Витрати			
Джерело отримання коштів	План	Факт	Відхилення	Напрями витрачання коштів	План	Факт	Відхилення
1. Заробітна плата	8000	8000	0	1. Повернення боргу	700	500	-200
2. Додатковий заробіток	500	800	300	2. Комунальні платежі	3587	3587	0
3. Стипендія	0	0	0	3. Мобільний зв'язок	300	300	0
4. Соціальна допомога від держави	480	480	0	4. Інтернет	75	76	1
5. Матеріальна допомога від батьків	500	500	0	5. Продукти харчування	700	800	100
6. Надання нерухомості в оренду	3500	3500	0	6. Одяг і взуття	0	500	500
7. Процентний дохід за банківським вкладом	120	120	0	7. Транспорт	340	300	-40
8. Інші доходи	0	0	0	8. Засоби гігієни та побутова хімія	100	100	0
Разом доходи	13800	13800	0	9. Освіта	0	0	0
				10. Спорт	300	300	0
				11. Лікування	200	400	200
				12. Відпочинок	250	350	100
				13. Ремонт	0	1350	1350
				14. Домашні електроприлади	80	80	0
				15. Свята, подарунки	430	435	5
				16. Кишенькові витрати	500	750	250
				17. Непередбачувальні витрати	0	400	400
				Разом витрат	7362	10228	2866
				Заощадження (якщо доходи більші ніж витрати)		3152	
				Запозичення (якщо витрати більші ніж доходи)			

Рис.2. Приклад заповнення таблиці «Сімейний бюджет»

Учні можуть порівняти власний бюджет з прикладом, визначити який кращий. Використовуючи базові функції MS Excel, учні легко можуть справитись із поставленими завданнями. Excel має великий арсенал різних формул і функцій, які допоможуть їм розширити можливості таблиці і доповнити новою статистичною інформацією.

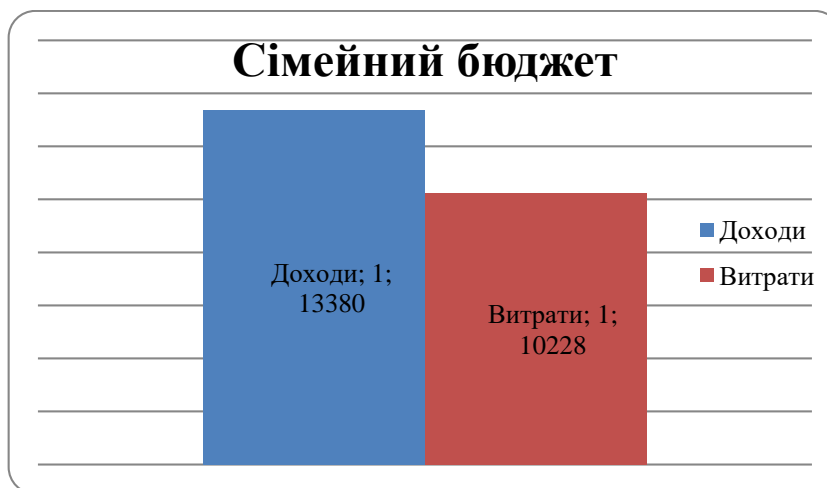


Рис.1. Гістограми доходів і витрат

За допомогою гістограми учні можуть візуально оцінити доходи і витрати власної сім'ї. В подальшому можна будувати графіки доходів за декілька місяців і відслідковувати найбільший рух фінансів. Таблицю можна удосконалювати і адаптувати під кожну сім'ю учнів.

Виконання таких завдань дає змогу виробити навички роботи з електронними таблицями, як засобу для фінансових розрахунків. Знання і вміння отримані в ході лабораторної роботи будуть корисні у житті, допоможуть планувати і раціональніше використовувати свої кошти.

Список використаних джерел і літератури

1. Міністерство освіти і науки України [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/z-1-veresnya-shkolyari-vivchatimut-finansovu-gramotnist-za-novimi-pidruchnikami>
2. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Інформатика для учнів 5-9 класів, які вивчали інформатику у 2-4 класах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
3. Ольга Дудка, Ірина Терешкун. Можливості Реалізації Змістової Лінії “Підприємливість та Фінансова Грамотність” на Уроках Інформатики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itcm.comp-sc.if.ua/2018/dudka.pdf>
4. Любомир Остапів. Сімейний бюджет на місяць – таблиця та шаблон. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://simeinyi-budzhet.ua/moneyandlove/simeinyi-budzhet/>

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Ткаченко А.В.

Котляренко Д. Є., Ткаченко А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ «МОДЕЛЮВАННЯ ЗАДАЧ З ЕЛЕКТРИКИ У СЕРЕДОВИЩІ РҮТНОН» У 9 КЛАСІ

Проблема реалізації принципу інтеграції змісту у навчанні упродовж багатьох десятиліть посідає вагоме місце у площині науково-методичних досліджень, їй приділялась значна увага на всіх етапах розвитку педагогічної науки, вона завжди привертала і продовжує привертати увагу вчителів-практиків, оскільки успішне розв'язання цієї педагогічно-значущої проблеми суттєво впливає на якість та ефективність освітнього процесу. У теорії та практиці навчання учнів загальноосвітньої школи важливе місце займає проблема реалізації принципу інтеграції знань та розробки сучасних методичних підходів для організації і проведення інтегрованих уроків з метою забезпечення динамічності застосування знань в практичних ситуаціях відповідно до умов розвитку суспільства та вимог сьогодення, а головне – з метою якісної підготовки молодого покоління до розв'язання практичних завдань, які перед ними висувують реалії життя в умовах нескінченно зростаючого обсягу інформації та бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Загальновідомо, що інтегровані уроки у загальноосвітній школі вчителі проводять для розкриття загальних закономірностей, теорій та законів, які розглядають під час вивчення різних навчальних дисциплін (наприклад, під час вивчення на уроках фізики молекулярно-кінетичної теорії реалізується інтеграція знань з хімії, при вивченні оптичних приладів і пристроїв на уроках з геометричної оптики розглядають будову ока як найпростішого оптичного пристрою, використовуючи знання з біології тощо). Такий підхід до організації навчання учнів на основі інтеграції знань сприяє формуванню цілісного уявлення про певні явища, закономірності, забезпечує розширення знань учнів, сприяє цілісному сприйняттю та поєднанню між собою навчального матеріалу з різних навчальних предметів тощо.

Під інтегрованим уроком розуміють «спеціально організований урок, мета якого може бути досягнута лише за об'єднання знань з різних предметів, спрямований на розгляд і вирішення будь-якої проблеми, що дозволяє досягти цілісного, синтезованого сприйняття

учнями досліджуваного питання, що гармонійно поєднує в собі методи різних наук, має практичну спрямованість» [1, с. 26] .

Мета таких уроків - навчити учнів застосовувати знання у різних сферах практичної діяльності. У процесі підготовки та реалізації інтегрованого уроку з теми «Моделювання задач з електрики у середовищі Python» беруть участь вчителі фізики та інформатики. Вони готують навчальний матеріал згідно календарно-тематичного планування і комбінують його у логічному взаємозв'язку. Нами для розробки такого інтегрованого уроку було обрано дві теми: «Електровимірвальні прилади» (фізика) та «Створення, опрацювання і дослідження інформаційних моделей на прикладах задач з різних предметних галузей в одному з вивчених програмних середовищ» (інформатика), які учні вивчають у першому семестрі 9-го класу.

Було поставлено за мету змоделювати у середовищі програмування Python задачу з фізики, яка передбачає обчислення опору паралельно з'єднаних провідників.

На початку уроку вчитель фізики демонструє за допомогою реального експерименту електричне коло з паралельним з'єднанням провідників. З усіх електронних пристроїв вчитель знімає покази, на основі цих показів формулює завдання для учнів, яке передбачає самостійне обчислення учнями опору електричного кола у зошитах для лабораторних робіт.

Після роботи в зошитах вчитель інформатики пропонує учням змоделювати задачу в середовищі програмування Python. Вчитель повторює з учнями основні команди та структури для відтворення коду. У якості завдання учням запропоновано написати програму для обчислення опору електричного кола двох провідників, які з'єднані паралельно. На екран має виводитися результат - загальний опір. Учні набирають наступний код:

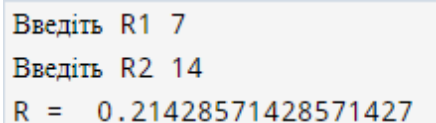
```
R1 = float (input ('Введіть R1 '))  
R2 = float (input ('Введіть R2 '))  
print ('R = ', (R1 + R2)/(R1 * R2)),
```

де *float*- назва дійсного типу даних,

input – команда для введення числа,

print- команда для виведення результату.

На підсумковому етапі уроку учні порівнюють власні результати розрахунків у зошитах з результатами розрахунків, отриманих на основі моделювання в середовищі Python (якщо $R1=7$, $R2=14$).



```
Введіть R1 7  
Введіть R2 14  
R = 0.21428571428571427
```

Список використаних джерел і літератури:

1. Щербакова Н.О. Інтегровані уроки інформатики: сутність, ефективність, методика / Н.О. Щербакова // КОМП'ЮТЕР У ШКОЛІ ТА СІМ'Ї. – 2012. – Вип.6. – С. 26-27.
2. Інтегрований урок та його аналіз [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://osvita.ua/school/method/technol/714/>
3. Інтегрований урок (фізика+інформатика)[Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.schoollife.org.ua/731-2017/>

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Ткаченко А.В.

Мойсеєнко В. В., Ткаченко А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАКЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ІНФОРМАТИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАВДАНЬ ПРИКЛАДНОГО ЗМІСТУ

Позакласна робота завжди була і є актуальною формою розвитку пізнавальної діяльності учнів та формування ключових і предметних компетентностей, зокрема й *soft skills*, у закладах загальної середньої освіти. Оскільки позакласна робота відіграє важливу роль не лише у розвитку здібностей та здатностей учнів, а й у формуванні практичних умінь та навичок, то

власне процес організації такої діяльності вимагає від вчителя ретельної підготовки та планування, зокрема підбір змісту навчального матеріалу, форм, методів та засобів навчальної діяльності учнів.

На основі зазначеного можемо стверджувати, що важливого значення набуває фахова підготовка майбутніх вчителів до організації позакласної діяльності учнів.

У процесі підготовки студентів - майбутніх вчителів фізики та інформатики на практичних заняттях з фахово-орієнтованих дисциплін відбувається моделювання квазіпрофесійної діяльності студентів, тобто підготовка до професійної діяльності в змодельованих умовах. Так, на практичних заняттях зі «Шкільного курсу інформатики та методики його викладання» студенти розробляють дидактичне забезпечення для організації позакласної роботи учнів з інформатики. Кожен студент на власний розсуд обирає будь-який вид позакласної роботи учнів з інформатики (вікторини, тематичні зустрічі, гуртки, предметні вечори, факультативи тощо), добирає зміст, форми, методи та засоби організації діяльності учнів.

На нашу думку, актуальним видом позакласної роботи учнів на сьогоднішній день є гурткова робота, тому ми пропонуємо для учнів 7 класів гурток «Цікаве програмування», який доцільно проводити двічі на місяць упродовж навчального року. Він являє собою симбіоз двох навчальних предметів – фізики та інформатики. Актуальність такого гуртка у сучасній школі обумовлена вимогами сьогодення, оскільки 21 століття це час прогресивних змін, особливо в сфері комп'ютерних наук: штучного інтелекту, мов програмування, web-дизайну, створення сайтів тощо. Завдяки інтеграції фізики та інформатики ми передбачаємо можливість розвитку стійкого інтересу до пізнання учнями законів природи через світ інформаційних технологій та формуванню програмних результатів навчання, які визначені Державним стандартом повної загальної середньої освіти [1], зокрема інформаційних компетентностей, цифрової грамотності, комунікативних компетентностей, математичних компетентностей, предметних компетентностей з фізики тощо.

Нами підібрана низка задач з фізики для 7 класу, які передбачають створення комп'ютерної моделі задачі з метою подальшого аналізу фізичних закономірностей чи залежностей за допомогою графічної інтерпретації результатів розв'язку задачі. Змістове наповнення занять гуртка «Цікаве програмування» нами здійснювалось з урахуванням навчальних програм [2, 3] та календарно-тематичного планування як з фізики (для 7 класу) [4], так і з інформатики (для 7 класу) [5]. Наприклад, вивчення теми «Механічний рух» з фізики відбувається паралельно з вивченням теми «Алгоритмізація та програмування» з інформатики, тому інтеграція знань учнів з цих предметів у позакласній роботі є, на наш погляд, цілком доцільною.

Наводимо приклад завдань з фізики, які ми пропонуємо на заняттях гуртка з інформатики «Цікаве програмування»: *Третину шляху велосипедист проїхав зі швидкістю 5 м/с, а останні 300 м – за бс. Який шлях подолав велосипедист і скільки часу він на нього затратив? Проаналізуйте залежність переміщення S від часу t , а також, з'ясуйте, як залежить швидкість v від часу t .*

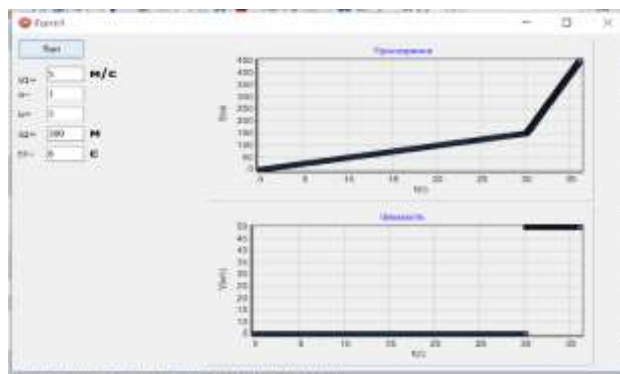


Рис.1. Графічна інтерпретація результатів розв'язку фізичної задачі з використанням мови програмування DELPHI

Список використаних джерел і літератури

1. Державний стандарт базової освіти. Режим доступу: [<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti4>].
2. ФІЗИКА. 7-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Режим доступу: [<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>].
3. ІНФОРМАТИКА. 5-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Режим доступу: [<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>].
4. Фізика: підруч. для 7 кл. закладів загал. серед. освіти / [В.Г. Бар'яхтар, С.О. Довгий, Ф.Я. Божинова та ін.]; за ред. Бар'яхтара, Довгого С.О. – 2 вид., перероб. – Харків: Вид-во «Ранок», 2020. – 256 с.
5. Інформатика: підруч. для 7 кл. закладів загал. серед. освіти / Йосип Ривкінд [та ін.] / - Київ: Генеза, 2020. – 176 с.

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Ткаченко А.В.

Орел А.С., Ткаченко А.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ФІЗИКИ НА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПЛАТФОРМАХ

В сучасних реаліях освіти навчальні заклади мають бути готові до переходу на дистанційне навчання. Використання систем дистанційного навчання робить процес викладання навчального матеріалу та перевірки зданих робіт зрозумілим та комфортним не тільки для викладача, а і для студентів.

Під час використання систем дистанційного навчання застосовую поняття «платформи дистанційного навчання» та «засобів створення дистанційних курсів». Платформа дистанційного навчання – це програмне забезпечення, що дозволяє не тільки розміщувати навчальні матеріали, реалізовувати спілкування учасників навчального процесу, контролювати знання студентів, але й здійснювати управління навчальним процесом. Тобто засоби розроблення дистанційних курсів є спеціалізованими програмними середовищами, що дозволяють інтегрувати та обробляти різні формати медіа-файлів, підтримують міжнародні стандарти електронного навчання, мають інструменти підтримки різних платформ дистанційного навчання, надають можливість використовувати шаблони та отримувати якісний навчальний курс.

Є безліч спеціалізованих платформ для організації дистанційного навчання у закладах освіти, зокрема: «HUMAN ШКОЛА», «НОВІ ЗНАННЯ», «ЄДИНА ШКОЛА», «MOODLE», «GOOGLECLASSROOM», кожна з яких має свої переваги та недоліки. На сьогоднішній день не існує єдиних вимог до застосування тієї чи іншої платформи для організації дистанційного навчання у закладах освіти, зазвичай кожен навчальний заклад обирає на власний розсуд певну платформу, на якій реєструються викладачі та студенти.

Як обрати платформу для дистанційного навчання? Одним із основних факторів вибору, на нашу думку, є кількість студентів. Якщо студентів менше ніж 200-300 осіб, то буде доцільно використовувати «HUMAN ШКОЛА» або «НОВІ ЗНАННЯ» або «ЄДИНА ШКОЛА». Це прості платформи, які розроблені для загальноосвітніх шкіл. Великою перевагою є те, що вони повністю підготовлені та розміщені в мережі інтернет. Тобто для початку роботи потрібно зареєструвати викладачів та студентів, а також створити відповідне дидактичне забезпечення навчального курсу і завантажити на платформу.

Для великої кількості студентів та викладачів існують складніші платформи, наприклад платформа «MOODLE». Її перевагою є гнучкість та адаптивність системи під різні типи навчальних закладів, велика різноманітність методів викладання, організації роботи студентів, контролю виконання завдань.

Ми використовуємо для проведення контрольних робіт з фізики платформу «MOODLE» не тільки під час дистанційного навчання, а й під час контролю знань студентів за умов аудиторного навчання. Нами розроблено відповідне методичне забезпечення для контролю

знань студентів з фізики (зокрема з розділу «Оптика») і завантажено в систему MOODLE (рис.1).

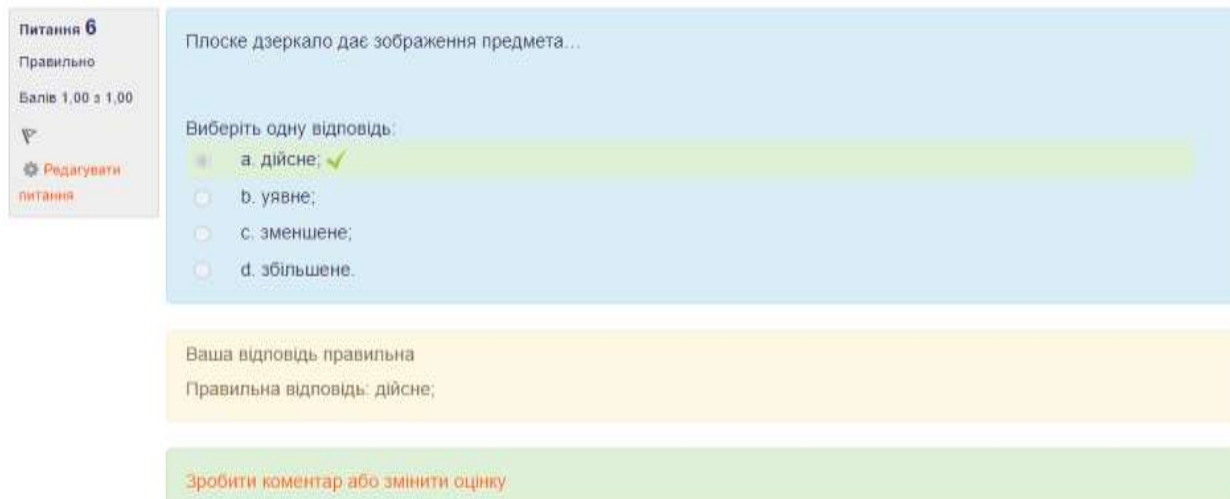


Рис.1. Тест з геометричної оптики на платформі MOODLE

Список використаних джерел і літератури

1. Баланюк В. В., Ткаченко А. В. *Застосування інформаційно-комунікаційних технологій для організації дистанційного навчання фізики студентів нефізичних спеціальностей* // Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2019» / XXI Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. – 2019. - С. 244-245.

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Ткаченко А.В.

Теницька А. В., Кулик Л.О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ GOOGLE SITES В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ФІЗИКИ У ЗЗСО

Сучасний світ, що характеризується стрімким прогресом у сфері поширення та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, зорієнтовує заклади загальної середньої освіти на підготовку учнів до життя у світі високих технологій. Організація дистанційного навчання, як життєво необхідної складової освітнього процесу, ставить перед учителем завдання вибору найбільш оптимальних електронних ресурсів для реалізації освітньої мети.

Варто зазначити, що останнім часом, найбільшою популярністю під час організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти користуються сервіси Google (Google форми, Google документи, таблиці, презентації, Google Sites, Google Classroom, Google Meet).

Розглянемо детальніше використання в освітньому процесі Google Sites. Отримати доступ до Google Sites можна через безкоштовний обліковий запис Google (для особистого користування), що значно спрощує його доступність як для вчителів, так і для учнів. Дії по створенню сайтів прості й детально описані. Основна відмінність створення сайтів в Google Sites – це можливість доступу до роботи кількох користувачів. Користувач, власник сайту, може запрошувати інших користувачів для спільної роботи, надавати право доступу до навчальних матеріалів, використовувати на сайті інформацію з інших сервісів тощо.

До переваг використання Google Sites в освітньому процесі ЗЗСО слід віднести:

- зрозумілий редактор та інтерфейс;
- можливість швидко та легко знаходити необхідну інформацію;
- просте та швидко додавання вмісту (відео, презентації, зображення, текстові матеріали, календарі, карти тощо);

- можливість доступу до роботи над сайтом кількох користувачів.

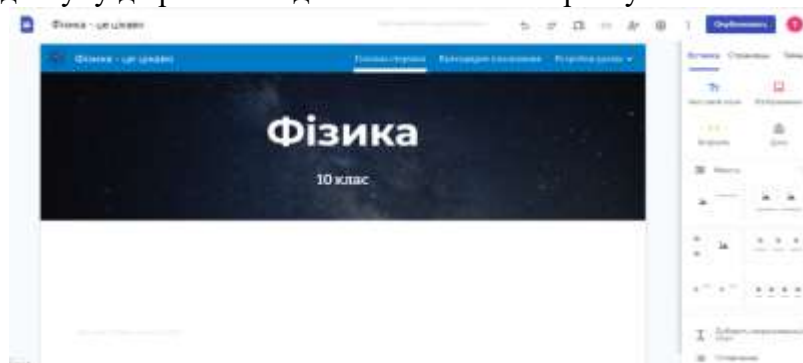


Рис. 1. Титульна сторінка

Google пропонує шаблони оформлення сайтів. Приклад вибору заголовку сайту та фонового зображення представлено на рис. 1.

Сайт Google Sites дозволяє зберігати і представляти в наочному вигляді практично будь-які види інформації:

- текстові документи, електронні таблиці та форми, презентації з документів Google;
- зображення з Picasa;
- відео з Youtube і Google Відео;
- Google Календарі;
- будь-які списки, в тому числі списки завдань (To Do);
- файли різних форматів у вигляді додатків до сторінки тощо.

Це дає змогу вчителю представляти розробки уроків, що наповнені текстовими документами, зображеннями та відео. Уроки та інформацію можна групувати за класами у вигляді сторінок (рис. 2).

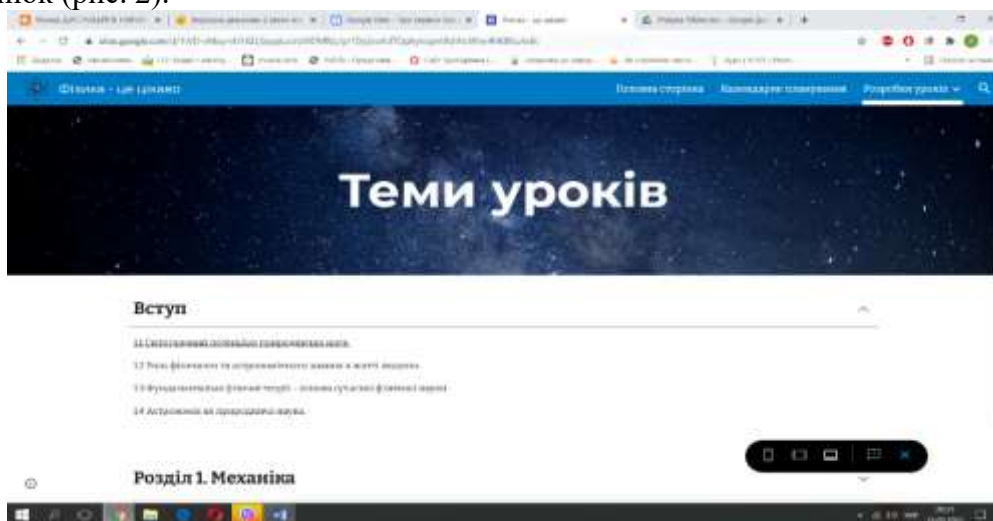


Рис. 2 Сторінка сайту (Web-урок з фізики для учнів 10 класу)

Для реалізації дистанційного навчання з фізики у ЗЗСО нами розроблено цикл Web-уроків для учнів 10 класу (рівень стандарту). Наступним етапом педагогічного дослідження є апробація розроблених уроків на практичних заняттях з «Методики навчання фізики» та подальше їх вдосконалення з метою впровадження в освітній процес ЗЗСО.

Список використаних джерел і літератури

1. Поради педагогічним працівникам щодо організації дистанційного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.zipro.net.ua/data/files/2020/metod_rekomend.pdf.
2. Про сервіси Google [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/edugservis/google-sites>

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Кулик Л.О.

АДІАБАТИЧНА СТИСЛИВІСТЬ ВОДНИХ РОЗЧИНІВ ГІДРОКСИДУ ЛІТІУ

Ефективним методом вивчення механізмів теплового руху, що протікають в рідинних системах, є методи акустичної спектроскопії. У даній роботі представлені результати експериментальних досліджень швидкості звуку і щільності водних розчинів гідроксиду літію. Досліджувалися розчини з концентраціями 0,49; 1,22; 3,36; 3,96; 5,82; 6,71; 8,74 мас.%, які готувалися з двічі дистильованої води і гідроксиду літію марки «ХЧ».

Швидкість звуку вимірювали імпульсно-фазовим методом на частоті 5 МГц з похибкою 0,5%. Густина розчинів визначали пікнометричним методом з похибкою 0,05%. Вимірювання проводили в інтервалі температур (295÷353) К, температуру підтримували з точністю 0,1 К циркуляційним термостатом LT-300 серії LOIP. Необхідні зважування проводилися на аналітичних терезах серії AS від «RADWAG». Вимірювання проводили відповідно до методик докладно описаних в [1, 2].

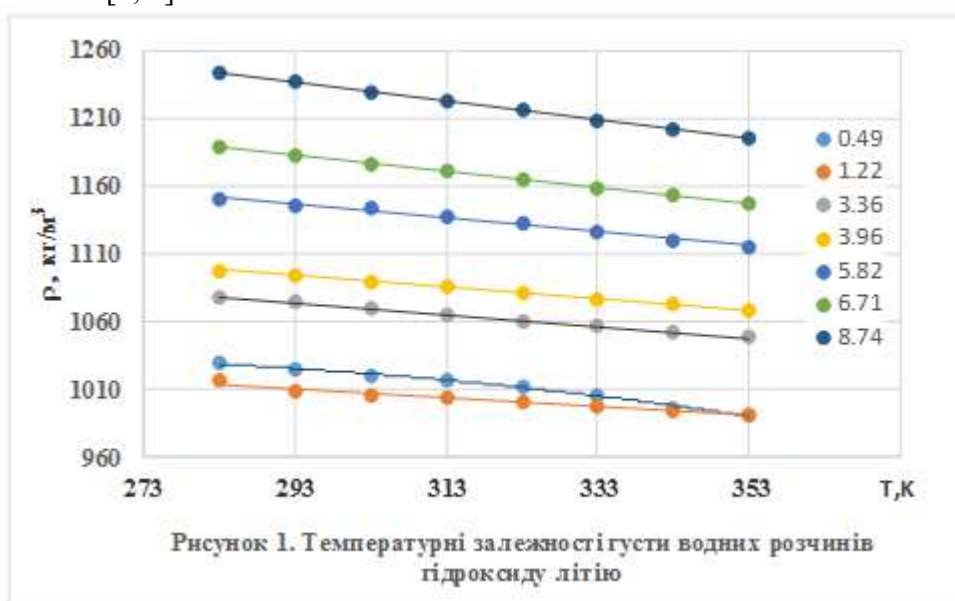


Рисунок 1. Температурні залежності густини водних розчинів гідроксиду літію

Результати досліджень представлені на рисунках 1 і 2. Вимірювання показали, що, за виключенням розчинів з концентрацією до 1,22 мас.%, густина досліджених об'єктів зростає з ростом концентрації LiOH в розчині (рис. 1) і зменшується при збільшенні температури.

На рис. 2 представлені графіки залежності швидкості звуку від температури для розчинів гідроксиду літію різної концентрації. З графіків бачимо, що збільшення концентрації розчинів призводить до збільшення швидкості поширення ультразвуку.

Характерним для температурної залежності швидкості ультразвуку у воді і водних розчинах є наявність максимумів [3, 4]. Не є винятком і розчинів гідроксиду літію у воді. Так, розчини з концентраціями LiOH нижче 8,74 мас.%. Температурні залежності швидкості звуку мають чітко виражений максимум, який зміщується в сторону низьких температур у порівнянні з водою при збільшенні концентрації розчину (рис. 2).

Швидкості поширення звуку в розчинах з концентраціями 8,74 мас. % і більше монотонно зменшуються з ростом температури за лінійним законом.

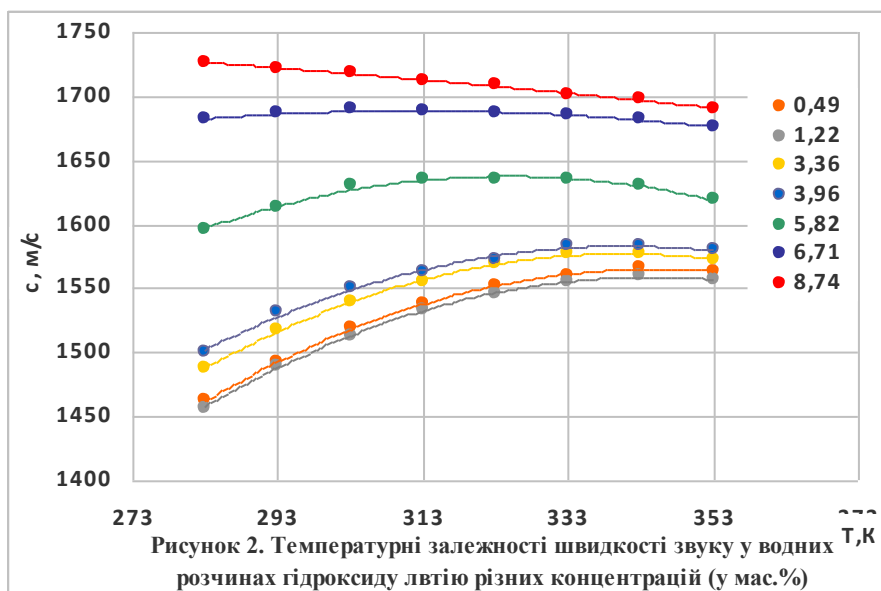


Рисунок 2. Температурні залежності швидкості звуку у водних розчинах гідроксиду літїю різних концентрацій (у мас.%)

Використовуючи дані швидкості звуку та густини, нами були проведені розрахунки адіабатичної стисливості за формулою [3, 4]:

$$\beta_s = (\rho \cdot c^2)^{-1},$$

де c – швидкість ультразвуку, ρ – густина розчину. Залежності адіабатичної стисливості від температури представлені на рис. 3.

Із представлених даних бачимо, що підвищення концентрації розчинів призводить до зменшення адіабатичної стисливості. У розчинах з концентраціями до 8,74 мас.% залежності адіабатичної стисливості від температури проходять через мінімум, який зміщується в бік низьких температур із зростанням концентрації. Розчини, що мають концентрації від 8,74 мас.% і вище, не мають мінімуму стисливості. Для цих розчинів характерним є збільшення стисливості (зменшення швидкості) у всьому дослідженому інтервалі температур.

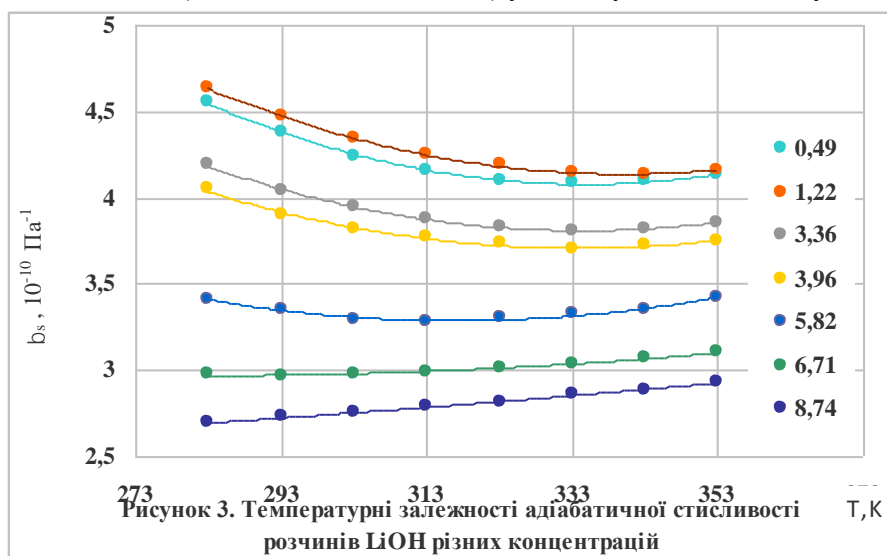
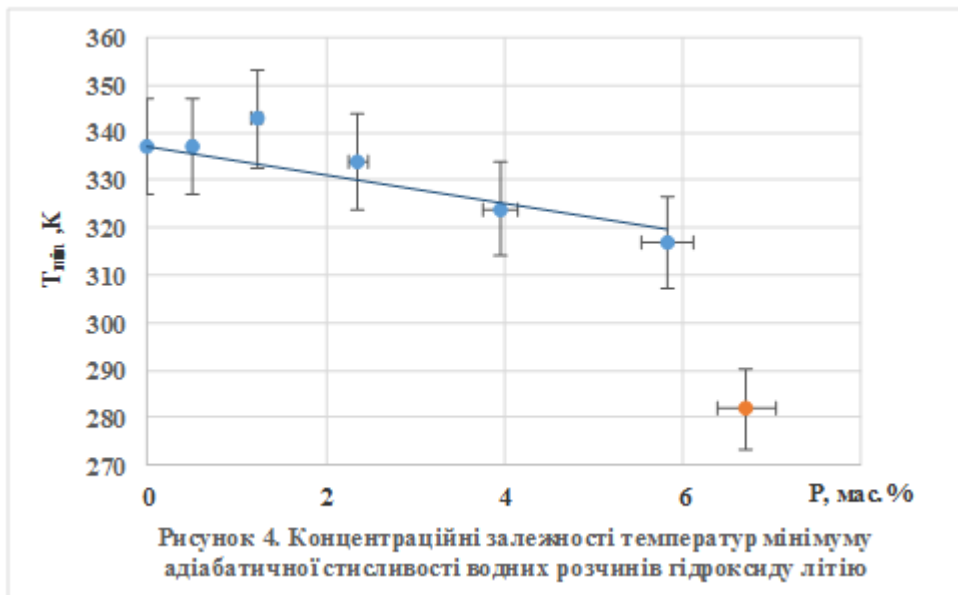


Рисунок 3. Температурні залежності адіабатичної стисливості розчинів LiOH різних концентрацій

На рис. 4 представлена залежність температур мінімуму адіабатичної стисливості від концентрації розчинів. Дані, представлені на рис. 4, свідчать про те, що в межах похибки $\pm (1 \div 2) \%$ T_{\min} лінійно зменшується зі збільшенням концентрації.

У роботі [3] відзначається, що на положення максимуму швидкості (мінімуму стисливості) розчинів впливає три процеси: гідратація, іон-іонна взаємодія і вплив іонів на вільну воду, яка не увійшла до гідратних оболонок. Останній процес призводить до зміщення максимуму швидкості в бік високих температур, а перші два – в сторону низьких температур [3].



Отже, вирішальну роль в положенні мінімумів адіабатичної стисливості і їх зміщення в область низьких температур грають процеси гідратації та йон-йонної взаємодії. Результати проведених досліджень можуть бути використані для з'ясування механізмів теплового руху і розвитку теорії міжмолекулярної взаємодії в розчинах.

Список використаних джерел

1. Основы реологии: Лабораторный практикум для студентов физического факультета по специальности «Молекулярная физика» / состав. Л. А. Булавин, И. И. Адаменко, Г. Н. Вербинская, Д. А. Гаврюшенко, Ю. Ф. Забашта. – К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2001. – 56 с.
2. Руденко О. П. Экспериментальные методы определения поглощения звука в жидкостях: метод. рекоменд. [для студентов физических специальностей] / О. П. Руденко, В. С. Сперкач. – Полтава, 1992. – 68 с.
3. Михайлов И. Г. Основы молекулярной акустики / И. Г. Михайлов, В. А. Соловьев, Ю. П. Сырников. – М.: Наука, 1964. – 516 с.
4. Шахпаронов М. И. Механизмы быстрых процессов в жидкостях / М. И. Шахпаронов. – М.: Высш. шк., 1980. – 352 с.

Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, доцент Саєнко О. В.

ХІМІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ХІМІЇ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

На сучасному етапі розвитку середньої (базової) освіти основною метою є формування особистості учня, розвиток його здібностей, вмінь, навичок і відповідних талантів, які виявляються тільки під час роботи в групах. На сьогодні система навчання побудована на такій основі, що учні повинні думати, розуміти сутність речей, осмислювати ідеї, запропоновувати власні і на підставі цього шукати різну інформацію, вміти застосовувати її в конкретних життєвих умовах та в робочій атмосфері. Для цього потрібно навчити учнів знаходити мотиви і цілі навчальної діяльності, допомогти здобуті знання застосовувати в практичній діяльності.

Тому, власне застосування саме інтерактивних технологій (ІТ) для досягнення спільної мети потребує ретельної та відповідальної підготовки як вчителя та учнів. Для учнів важливо успішно спілкуватись, використовувати навички активного слухання, висловлювати особисті думки, вміти формулювати питання і давати відповіді. Ефективність ІТ багато в чому залежить і від умінь вчителя: надавати завдання учням для попередньої підготовки (прочитати, обміркувати, виконати самостійні підготовчі завдання). Під час застосування таких вправ необхідно давати час учням для створення плану над завданням, щоб вони мали змогу виконати його серйозно, а не виконуючи механічно дії.

Важливою умовою для цього є використання на одному занятті 1-2, а не цілий калейдоскоп інтерактивних вправ (ІВ). В процесі роботи здійснювати обговорення послідовно, притримуючись плану, даючи можливість учням спокійно висловити думку, дати право на помилку з подальшим виправленням останньої.

Впливовим на розумові здібності учнів є проведення швидких опитувань, самостійних домашніх вправ з різних матеріалів теми, не пов'язаних з інтерактивними завданнями.

В залежності від мети та форм організації навчальної діяльності учнів однією із форм ІТ навчання є робота в парах (ротаційні (змінювані трійки) та робота в малих групах. Саме таку форму роботи було використано в Черкаській спеціалізованій школі І-ІІІ ступенів №28 імені Т.Г. Шевченка Черкаської міської ради Черкаської області в 10 класі під час вивчення теми: Вуглеводи.

Вчителем-практикантом Бабій А.В. було використано традиційний метод навчання - метод проектів. В основі запровадженого методу лежить умінь самостійно будувати, конструювати свої знання й орієнтуватися вільно, без обмежень в інформаційному просторі.

Для розвитку предметних та ключових компетентностей найбільш придатна форма інформаційного проекту, яка спрямована на збір інформації про певні явища, групу речовин, їх властивості, аналіз і узагальнення даних. Знайдену та розроблену інформацію, як результат надати у вигляді презентації, робота над якою потребує творчого мислення.

10 клас було поділено на 4 групи, кожна з яких виконувала своє завдання з даної теми. Завчасно вчитель надав кожній групі основні питання, які необхідно дослідити, опанувати, розробити відповідні питання до сусідньої групи. І головне є те, що під час роботи в своїй групі відбувається ротація на певний час (обмін в групах), коли учень попадає начебто в інше середовище навчального процесу, де необхідно вміти швидко переключитись на виконання іншого кола питань та завдань. Це стимулює, розвиває, заставляє розвивати ключові компетенції як сукупність, комплекс знань, умінь і ставлень, що дозволяють учню, як особистості проявляти себе в різних ситуаціях, швидко приймати рішення і формулювати свої потреби для досягнення спільної мети уроку. А це не що інше, як взаємодія усіх компонентів навчання, тому застосування різних форм інтерактивних методів демонструють різні види взаємодій, які добре узгоджуються та реалізуються для формування компетентностей.

Реалізація методу проектів на практиці веде до зміни ставлення та позиції самого вчителя. Із носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності своїх учнів. Він вчить їх поетапно розвивати і проявляти свої здібності.

На практиці вчителем було виділено основні етапи уроку, на якому під час використання ІТ були розвинені ключові компетентності:

1) ступінь розминки (створення психологічного клімату в класі на початку уроку, який сприятиме розвитку особистості, лідерства та здорової конкуренції в групах на уроці.

2) ступінь актуалізації (застосування компетентнісного підходу передбачає активне пригадування учнями, що вони знають із цієї теми, які знання з інших предметів можуть бути використані при вивченні даної теми (міждисциплінарність зв'язків). Учні можуть самостійно оцінити рівень власних знань з предмета, до якого можуть додати і нову інформацію.

3) ступінь усвідомлення змісту (учні ознайомлюються з новою інформацією і намагаються донести її до себе та до сусідніх груп. При цьому вчать слухати себе та однодумців з цієї теми). Найкраще, коли саме на цьому етапі вчитель виступає тільки в ролі координатора і має найменший вплив на учнів.

Під час цього етапу уроку у спільній взаємодії вчителя, як наставника, школярі самостійно отримували, аналізували інформацію, перевіряли власне розуміння її. Тому доречним та доцільним було використання саме технології групового навчання, де учні могли обмінятися думками, вступити в дискусійні обговорення, розвиваючи тим самим комунікативні здібності. Проведення такого уроку мало успішність і високий показник якості знань учнів.

Підсумовуючи вище описану інформацію, можна зробити висновок, що запровадження компетентнісного підходу в поєднанні з інтерактивними методами навчання в практику роботи школи є необхідним і важливим, оскільки дозволяє вирішити проблемні моменти, які виникають у багатьох учнів при опануванні значного обсягу теоретичної підготовки до уроку, подолати відчуття страху, невпевненості в собі та розкрити широкий горизонт власного внутрішнього потенціалу, який не може реалізуватись без розвитку модифікації методів і форм навчання, систематичного оновлення цілей навчання, моніторингу результативності компетентнісного навчально-виховного процесу. І найголовніше, вчитель повинен сам реалізовувати і розуміти сутність компетентнісного підходу у власній професійній діяльності.

Список використаних джерел і літератури

1. Мельниченко Л.І. Використання інтерактивних технологій на уроках хімії / Л.І. Мельниченко // Хімія: наук.-метод. журнал.–2010.–№5.–С.5 – 12.
2. Заболотний В.Ф. Формування методичної компетенції учителя засобами мультимедіа: монографія / В.Ф. Заболотний. –Вінниця: ПП«ТД Едельвейс і К». 2009. – 456 с.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Лут О.А.

Сметенко Ю.С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ФОРМ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ З ХІМІЇ

У сучасному житті постійно зростаючий обсяг різноманітної інформації в різних галузях наукової діяльності, безперервне оновлення навчальних дисциплін, зростання новітніх потреб суспільства призводить до того, що інтерес до хімії повинен набувати обертів впровадження та застосування на практиці в школі, стимулюючи до прагнення пізнання хімічних навичок та умінь. У зв'язку з цим, стає актуальним вдосконалення форм і методів навчання хімії, які стимулюють розумову діяльність школярів, розвивають їх пізнавальну активність, вчать практично застосовувати набуті хімічні знання. У вирішенні даних проблем допоможуть використання дидактичних форм у вигляді навчальних ігор на заняттях, які здатні виступати в якості дієвого засобу навчання.

Гра для дітей – це їх спосіб та сприйняття власного життя, у якому процес самовиховання надзвичайно активний та має високу результативність. У грі на вільному рівні, самочинно та природньо проявляється головна, ігрова діяльність дитини, через яку вона усвідомлює та вивчає процеси, явища у навколишньому світі. Саме у грі вона отримує різні можливості для виявлення творчої особистості, демонстрації своїх потенційних, часто не виявлених можливостей. Тільки навчально-пошукова гра надає дитині свободу рухів, проявити ініціативу, осмислити та висловити свої думки.

Таким чином, поняття «гра» включає чимало різних форм активної діяльності, такі як пізнання, розвага, творчість, приклад і спілкування. Ігрова модель навчання має на меті надання можливостей учням саморозвитку, формувати творче уявлення учнів, формування у них навичок співпраці в колективі, використання можливості займати певну позицію в соціумі.

Важливою умовою отриманого результату при застосуванні навчальних ігор є правильне визначення їх проведення у структурі уроку: наприклад, під час актуалізації опорних знань учнів на початку уроку, під час формування відповідних умінь або в разі повторення чи вивчення нової теми. Бажано, щоб навчальна гра базувалась на вже раніше здобутих знань учня на попередніх уроках.

Тому вчителем-практикантом Сметенко Ю.С. був проведений урок в Лукашівському навчально-виховному комплексі Дошкільного навчального закладу ЗОШ 1-3 ступенів Чорнобаївської районної ради в 10 класі по темі «Карбонові кислоти». Для дослідження ігрової діяльності в процесі навчання ми скористалася методами науково-педагогічного дослідження: бесіда, анкетування та демонстрація. Дослідження з використанням ігрової діяльності проводились з використанням гри «Лотерея» та презентацією. Вчителем був виконаний демонстраційний експеримент на наявність різних кислот в харчових продуктах.

Також був проведений урок в 9 класі з теми «Хімічний зв'язок» з використанням моделей, як форма гри, де учні самостійно маючи перед собою різні частини моделей хімічних речовин після вивчення нового матеріалу вчилися складати молекулярні моделі хімічних речовин з атомів які представлені у вигляді кульок, з'єднані стрижнями, що представляють собою хімічні зв'язки.

Практика показала, що уроки з хімії з використанням ігрових прийомів, які роблять цікавим учбовий процес, сприяють появі активного пізнавального інтересу школярів-підлітків. На таких заняттях складається особлива атмосфера, де з'являються елементи порівняння та вільного вибору. Формується вміння працювати в групах, де перемога кожної залежить від особистих зусиль кожного учня та і командної роботи в цілому. Хімічні ігри, які проводить вчитель є багатофункціональними, вони тісно поєднують фактичний та теоретичний матеріал, звичайне сприйняття інформації та пошуково-дослідницьку роботу. Гра заохочує до активної роботи на уроці кожного учня. В процесі гри діти, які щоденно проявляють пасивність, можуть виконувати новий обсяг учбової діяльності, який є важкодоступний в щоденній ситуації.

Як показав аналіз проведених уроків, що вивчення хімії на достатньо високому та результативному рівні в школі неможливо досягнути без розвитку пізнавального інтересу учнів, а це, в свою чергу стимулює та допомагає учневі підвищити свій інтелектуальний рівень в різних сферах життя.

Для перевірки ефективності використання ігор для навчання і виховання учнів, виявлення етапів їх використання були проведені анкетування серед учнів. Аналіз відповідей дав наступні результати: використання ігор на уроках подобаються усім учням, які задіяні в навчальному процесі; більшість учнів мають бажання застосовувати ігрові форми на кожному уроці, але за умови побудови чіткої методики гри; учні найбільше сприймають групову форму ігор. Це можна пояснити прагненням до спілкування з однокласниками, бажанням поділитися своїми думками, фантазіями, а також затвердити свою позицію серед них, враховуючи думку інших.

Список використаних джерел і літератури

1. Дячук Л.С. Ігрові технології навчання на уроках хімії. 7 клас / Л.С. Дячук, Н.М. Загнибіда. – Тернопіль. – Харків: Видавництво «Ранок», 2010.–176 с. – (Серія «Ігрові технології»).
2. Триполко О.В. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках з хімії / О.В. Триполко. – Х.: Видавнича група « Основа», 2011. –112 с.– (Б-ка ж-лу « Хімія»; вип.10).

Науковий керівник: к.х.н., доцент Лут О.А.

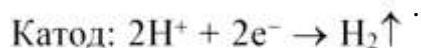
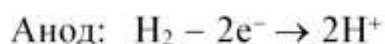
Романенко Е. О.

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

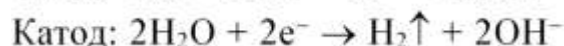
АМПЕРОМЕТРІЯ З ДВОМА ПОЛЯРИЗОВНИМИ ЕЛЕКТРОДАМИ ЯК МЕТОД ВСТАНОВЛЕННЯ ТОЧКИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ У КУЛОНОМЕТРИЧНОМУ ТИТРУВАННІ КИСЛОТ

Амперометрія з двома поляризованими електродами була запропонована Фоулком і Боуденом у 1926 році. Суть методу полягає в тому, що при подачі на два однакових електроди з інертного матеріалу, які занурені у розчин електроліту, невеликої постійної напруги 30-50 мВ, струм у колі протікати не буде. Але за присутності у цьому ж розчині компонентів оборотної окисно-відновної системи у колі з'являється струм і його сила буде залежати від концентрації компонентів редокс-пари [1, 2].

Якщо такі електроди розташувати в катодній камері електролізера для кулонометричного титрування, заповненій розчином солі лужного металу, і туди ж внести наважку або аліквоту якоїсь кислоти, то на катоді генерува-тимуться іони OH^- [3]. При цьому на платинових індикаторних електродах до точки еквівалентності відбуватимуться такі реакції:



Один з компонентів редокс-пари, а саме H^+ , вноситься з визначуваною кислотою, а другий (H_2) утворюється в реакції генерації титранта (OH^-) на катоді кулометра. Тому на початку титрування, після появи в системі H_2 індикаторний струм швидко зростає, досягає максимуму, потім починає знижуватися, оскільки концентрація H^+ -іонів у розчині падає. Після точки еквівалентності знову спостерігається зростання індикаторного струму, але компонентами редокс-пари тепер будуть вода і молекулярний водень (H_2), потенціал окиснення якого в лужному середовищі істотно знижується.



Точка еквівалентності у такому варіанті методу фіксується досить точно.

Список використаних джерел і літератури

1. Сонгина О. А. Амперометрическое титрование / О. А. Сонгина В. А. Захаров – М.: – Химия. – Изд. 3-е. – 1979. – 304 с.
2. Bradbury J. H. A general theory of the dead stop titration / J. H. Bradbury // Trans. Fraday Soc. – V. 49, – 1953, – pp. 304-312.
3. Агасян П. К. Кулонометрический анализ / П. К. Агасян, Т. К. Хамракулов – М.: – Химия. – 1984. – 168 с.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Литвин В.А.

ВПЛИВ ІЗОТОПНОГО ЕФЕКТУ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ OLEDs

Лазери, польові транзистори та різні типи органічних світловипромінюючих діодів (OLEDs) [1, 2], непомітно для нас роблять повсякденне життя зручним та комфортним, вони оточують нас у вигляді складових смартфонів, комп'ютерів, телевізорів, тощо. Органічні оптичні матеріали, які мають безліч застосувань в сучасній оптоелектроніці, складаються з молекул хоста та гостя. Всі вони мають подібні архітектурні конструкції, в основі яких лежать значні здобутки в сфері складних молекулярних оптичних матеріалів. Сучасні OLEDs, складові яких ми розглянемо більш детально в роботі, використовують ефект термічно активованої уповільненої флуоресценції (TADF). Вони складаються з доволі простих ароматичних сполук (без благородних важких металів) та демонструють високу внутрішню квантову ефективність, яка сягає майже 100% [3].

У цьому дослідженні ми представили дейтерований хост, а саме 2,6-ди(9H-карбазол-9-іл-)піридин-d16 (PYD2Cz-d16) (рис. 1а), який застосовується в виготовленні TADF-OLED, щоб дослідити вплив ізотопу на ефективність OLED, особливо, експлуатаційну стабільність пристрою. Фотофізичні властивості PYD2Cz-d16 подібні до недейтерованих PYD2Cz; однак фізичні властивості їх тонких плівок досить різні [1].

Для підтвердження правильності наших розрахунків ми порівняли розраховані інфрачервоні (ІЧ) спектри PYD2Cz та PYD2Cz-d16, що показані на рис. 1б, з експериментальними значеннями [1], в яких піки ароматичного розтягування C—H та C—D можна знайти на частотах 3042 та 2282 cm^{-1} для молекул PYD2Cz та PYD2Cz-d16, відповідно.

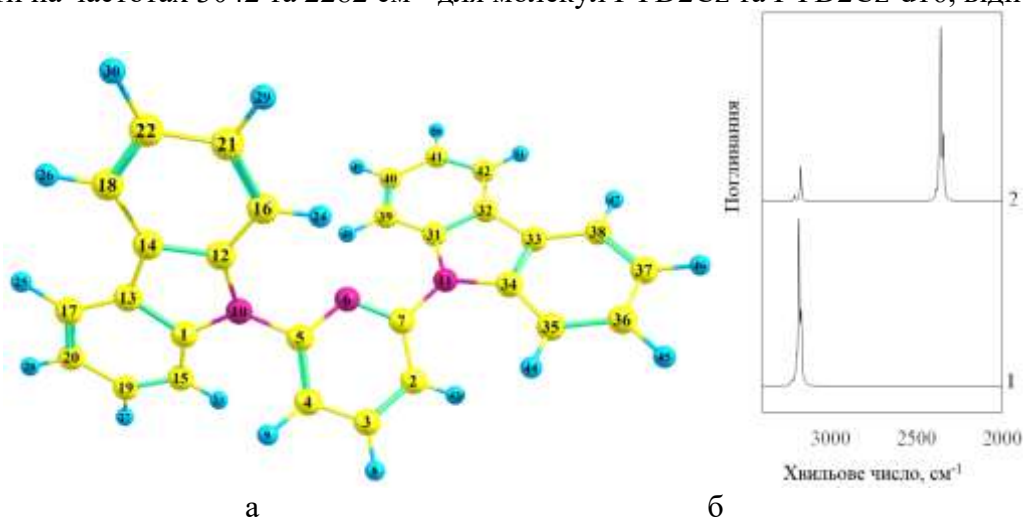


Рис. 1. Структура молекули PYD2Cz (а); розраховані ІЧ-спектри для молекул PYD2Cz та PYD2Cz-d16: 1 – PYD2Cz, 2 – PYD2Cz-d16 (б).

Важливі для нас коливання відмічено в таблиці 1. Коли ми замінюємо гідроген на дейтерій, змінюється частота коливань і їх амплітуда. Адже, якщо продейтерувати молекули гостя, що випускають випромінювання, ми можемо очікувати позитивний вплив на ефективність TADF та час роботи OLEDs. Ці коливання відбуваються на стику двох молекул, і ми спостерігаємо відштовхування між молекулами. Внаслідок чого відбувається значна зміна відстаней між даною молекулою і сусідньою. Всі ці вектори будуть працювати над переносом електронів. З таблиці 1 помітно, що дейтерування впливає на частоту однотипних коливань. Важливо зосереджуватись на коливаннях, в яких задіяні ароматичні цикли молекули, адже саме вони є міжпросторовими і беруть активну участь при побудові шарів OLEDs, на відміну від піридинової частини. Кожне коливання має свою характерну рису, яку можна відмітити. Тому подальше порівняння коливань дейтерованої молекули PYD2Cz-d16 з PYD2Cz є дуже

важливим для пояснення кращої ефективності та стабільності OLEDs на основі дейтерованої сполуки.

Таблиця 1

Деякі розраховані частоти, інтенсивності І_R та пояснення коливальних мод для молекул PYD2Cz та PYD2Cz-d16, розрахованих методом B3LYP/6-311++G(d,p).

№	DFT част. PYD2Cz	I _R	DFT част. PYD2Cz-d16	I _R	Пояснення
v ₁₄₀	3190	59.3	2362	14.1	асиметричні С–Н коливання в ароматичних кільцях, що відповідають за міжмолекулярні відштовхування молекул
v ₁₃₆	3176	9.1	2347	0.9	
v ₁₃₅	3176	5.0	2347	5.1	
v ₁₃₄	3175	16.5	2346	4.2	
v ₁₀₂	1338	48.5	1300	102.4	асиметричні С–С коливання кільця, дещо спостерігається зміна кута С–С–Н
v ₁₀₁	1338	5.2	1235	61.4	
v ₁₀₀	1336	75.5	1221	3.9	симетричні С–С та С–Н коливання кільця, значні зміни кутів С–С–Н та С–С–С в ароматичних кільцях
v ₉₃	1215	2.3	1064	6.0	деформаційні, міжплощинні коливання, змінюються кути С-С-Н
v ₉₂	1210	101.3	1047	5.1	
v ₉₁	1187	5.2	1047	3.1	
v ₉₀	1184	0.0	1033	1.5	

В даній роботі підтверджено ізотопний ефект матеріалу-хазяїна, тобто PYD2Cz та PYD2Cz-d16, на продуктивність OLEDs у TADF-OLED. Хоча фотофізичні властивості обох хостів майже однакові, було встановлено, що фізичні властивості хостів у тонкоплівкових станах були помітно різними [1-3]. Наша робота могла б пояснити, чому ефект ізотопу водню/дейтерію покращує стабільність OLEDів з огляду на теплові та транспортні властивості носія. Таким чином, що наше дослідження може надати уявлення про досягнення стабільних TADF/Ph/флуоресценції-OLED за рахунок дейтерування органічних функціональних матеріалів.

Список використаних джерел і літератури

1. Liu X. Isotope Effect of Host Material on Device Stability of Thermally Activated Delayed Fluorescence Organic Light-Emitting Diodes / X. Liu, C.-Y. Chan, F. Mathevet, M. Mamada, Y. Tsuchiya, Y.-T. Lee, H. Nakanotani, S. Kobayashi, M. Shiochi, C. Adachi // Small Sci. – 2021.
2. Minaev B. F. Principles of phosphorescence organic light-emitting devices / B. F. Minaev, G. V. Baryshnikov, H. Agren // Phys. Chem. Chem. Phys. – 2014. – Vol. 16. – P. 1749–1758.
3. Adachi C. Third-Generation Organic Electroluminescence Materials / C. Adachi // Jpn. J. Appl. Phys. – 2014. – Vol. 53. – P. 060101.

Науковий керівник: д.х.н., професор Мінаєв Б.П.

Щербушенко Є.Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ ПІД ЧАС КОЛЕКТИВНОЇ РОБОТИ В КЛАСІ

Розвиток України в освітньо-навчальному процесі стрімко набуває обертів. Впровадження новітньо-інтеграційних процесів, що відбуваються в сфері освіти, суттєві зміни в економічному житті потребують перебудови та удосконалення системи освіти, що передбачає розробку, введення в навчально-виховний процес нових технологій навчання і виховання учнів. На сьогодні для учнів повинні бути створені всі умови для його повноцінного

розвитку. Вчитель, як головний об'єкт викладу знань повинен розвинути в учня ряд інтелектуальних, навчальних, творчих здібностей, які школярі зможуть застосувати влюбій життєвій ситуації і проявити себе, як особистість. Учень повинен навчитись в школі проектувати своє майбутнє, шляхом постійного пошуку та становлення себе, як особистості, враховуючи приховані власні можливості, формуючи перед собою завдання реалізації мети, самовиховання та дещо самоосвіти. Тому особливого значення набуває розвиток саме творчих здібностей особистості, її здатність до креативного мислення.

Усвідомлене цілеспрямоване застосування творчого мислення створює можливість учневі досягти бажаного результату, самореалізуватися, а це в свою чергу має вагоме значення в сучасному комп'ютеризованому (цифровій обробці інформації) суспільстві.

Урок «Кислоти. Фізичні та хімічні властивості» був проведений в 9 класі Ревівського ліцею Михайлівської сільської ради Кам'янського району Черкаської області. Клас малокомплектний, налічує 7 осіб. Тому робота проводилась колективно. Вчитель-практикант Щербушенко Є.Р.

Робота в класі була поділена на три етапи:

1) діагностичний етап (анкетування учнів, співбесіда з кожним 2 хв, допомога формулювання мотиваційної сфери учня);

2) діяльнісний етап (процес навчальної діяльності учнів, його безпосередня робота в класі, увага приділена розвитку власних міркувань та побудові думок);

3) практичний етап (формування навичок роботи з реактивами, запис спостережень та аналіз висновків; участь школяра в олімпіадах, шкільних заходах, його активній лідерській позиції, взаємодія безпосередньо з соціумом).

Під час уроку завданням вчителя була побудова організації активної взаємної творчої співпраці з учнями на основі пошуково-дослідницької діяльності, яка допомагає індивідуалізувати процес навчання; формує в учнів навички самооцінки та самоконтролю своєї навчальної діяльності.

Вчитель розробив питання за блочною формою для реалізації відповідей як особисто кожному учневі так і в групах. Учні чують одне одного, зникає почуття тривоги, що відповідь буде неточною, неповною. Учням цікаво було формулювати свою думку, розуміючи, що вони можуть помилятися і одразу виправляти себе самостійно або за допомоги колективу разом із вчителем, як координатора уроку.

Для розвитку та поглиблення творчої активності учнів, вчителем було використано такі методи і прийоми, як розвиток творчого інтересу, використання цікавих фактів, як для ерудитів, метод відкриття нового, раніше не викладеного, створення ситуації пошуку, самостійна дослідно-практична робота.

Під час викладу нового матеріалу було впроваджено різноманітні форми та прийоми: групові й парні форми роботи (по 3-4 особи), які поєднувались з фронтальним опитуванням. Все це забезпечило постійну активну участь учнів на уроці.

Закріплення і контроль знань проводиться під час роботи з матеріалом підручника на уроці. Учні колективно складають план до тексту, акцентуючи увагу на назвах хімічних сполук, складанні формул, запису рівнянь реакцій. Саме під час цього вчитель використовував елементи міждисциплінарних зв'язків з фізикою та математикою, що поглиблює знання учнів з даної теми.

Творчий учитель уже сам по собі спонукає дитину до розвитку й удосконалення. Тому і творчість учнів значною мірою залежить від таланту майстерності педагога.

Список використаних джерел і літератури

1. Чайченко Н.Н. Методична система формування у школярів теоретичних знань на уроках хімії // Біологія і хімія в школі.- 2009.№5.- 39с.
2. Запісочна Л. Засоби розвитку творчості дитини // Біологія. Шкільний світ. — 2012. — № 5 (689). — С. 23–25.
3. Осадченко І. Проблема стимулювання активної творчості школярів // Рідна школа. – 2001. – № 11. – С.54 – 55.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Лут О.А.

**МАТЕМАТИКА.
ПРИКЛАДНА
МАТЕМАТИКА.
МЕТОДИКА
ВИКЛАДАННЯ
МАТЕМАТИКИ**

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ З МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У нашому дослідженні було зацентовано увагу на організації проведення факультативних занять з математики з учнями базової школи в умовах дистанційного навчання. Нами розроблено дистанційний курс факультативних занять, який має назву «Логічні стежки», з вивчення теми «Задачі на сірниках» для учнів 5 класу ЗЗСО.

Актуальність дистанційної форми проведення факультативних занять проявляється у можливості впровадження новітніх наукових розробок з об'єднання інформації в окремі модулі (теми) з пропонованого курсу, які б відповідали здібностям кожного учня зокрема та класу в цілому.

У зв'язку з загальною пандемією у світі, зокрема, і в Україні, доцільність створення дистанційних курсів з різних тем, зокрема й факультативних курсів з різних розділів математики та для учнів різних класів починає набирати особливої актуальності. Дистанційні курси також необхідні під час вивчення математики школярам, які знаходяться на довготривалому лікуванні; дітям з особливими потребами; які не відвідують школу, під час сезонних шкільних карантинів.

Під час підготовчого етапу розробки дистанційного курсу з проведення факультативних занять з вивчення теми «Задачі на сірниках» для учнів 5 класу ЗЗСО доцільно:

- 1) вивчити проблеми дистанційного навчання у психолого-педагогічній та методичній літературі, розглянути переваги та недоліки дистанційної форми освіти;
- 2) дібрати дані щодо суті поняття дистанційного курсу;
- 3) схарактеризувати «дистанційні технології в освіті»;
- 4) створити дистанційний курс на тему «Задачі на сірниках» для учнів 5 класу ЗЗСО.

Розроблений нами дистанційний курс складено відповідно до чинної програми: «Програма факультативного курсу для учнів 5-8 класів» [1, с. 72].

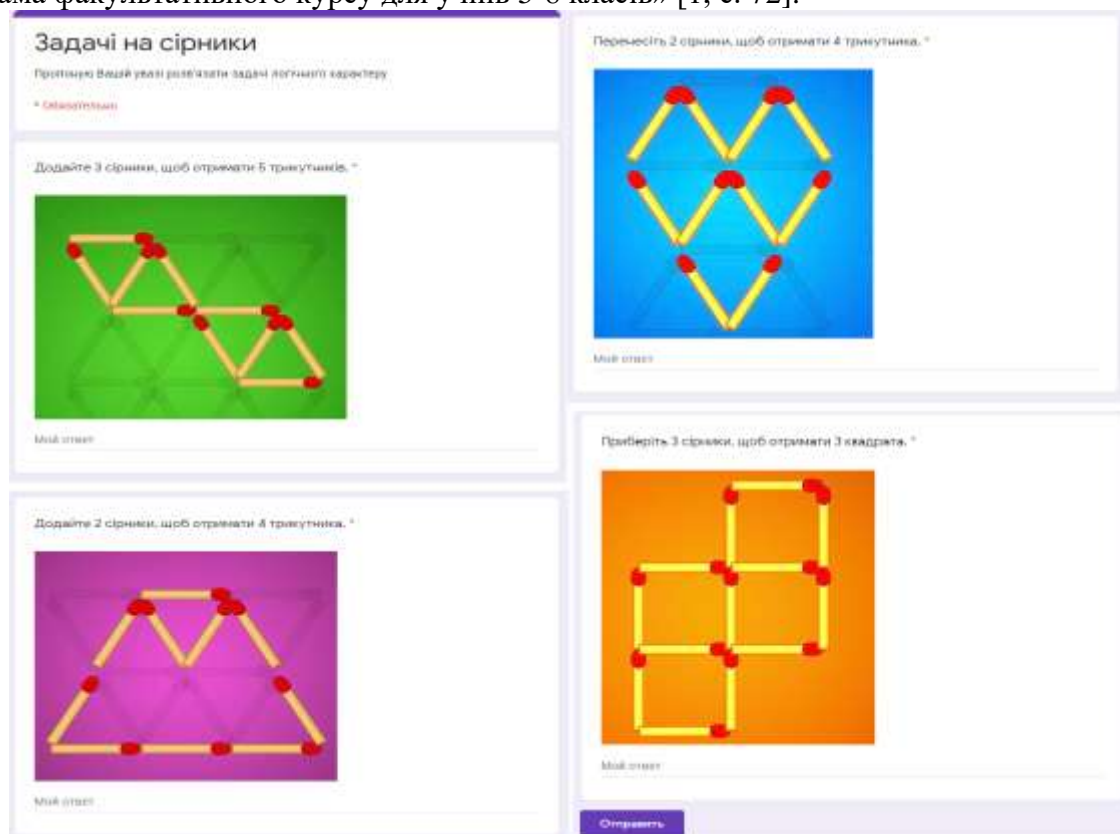


Рис. 1. Завдання для самостійної роботи розроблені в Google Forms

Пропонуємо Вашій увазі фрагмент розробленого на платформі Google Form, факультативного заняття, який подано у вигляді тесту (рис.1). Даний курс розв'язування задач логічного характеру має поступово формувати в учнів різні види мислення, вміння використовувати математичні знання під час розв'язування нестандартних задач. Також слід зазначити, що запропонований курс знайомить учнів з розділами математики, які не вивчаються в курсі базової школи, але сприяють зацікавленню учнів математикою, розкривають дослідницький потенціал учня, дозволяють поглибити сприйняття учнями такого складного предмета як математика [1, с. 68].

У роботі ми приділили основну увагу тому, аби дистанційний курс був зрозумілий не тільки учням 5 класу, а й тим, хто хоче та має бажання навчатися самостійно за допомогою даного факультативного дистанційного курсу. Також ми розглянули особливості організації проведення факультативних занять з математики дистанційно для того, щоб учні мали можливість отримати інформацію в повному її обсязі.

Список використаних джерел

1. Програма факультативного курсу для учнів 5-8: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://volrmk.at.ua/serednia/matematika/01/1/8.pdf>

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Сердюк З.О.

Голіней Ю.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

АНАЛІЗ СЕРЕДНЬОГО ВИГРАШУ В ДЕЯКИХ ЛОТЕРЕЯХ

Згідно результатів досліджень, що проводяться у різних країнах, ігроманія є серйозною соціальною проблемою і число людей, які мають такий розлад поведінки, неупинно зростає [1]. Компанія «М.С.Л.» провела опитування серед населення України (400 телефонних інтерв'ю) з метою визначитися з інформацією щодо наявності проблем ігроманії серед населення України. За результатами опитування було опубліковано аналітичний звіт [5], згідно якого у 41 % опитаних, що хоча б 1-2 пробували грати в будь-які азартні ігри, відзначається хоча б одна із ознак схильності до ігроманії. Один із способів попередити ігроманію – роз'ясювати потенційним гравцям ризики. Середній виграш – це характеристика, притаманна більшості азартних ігор, яка дозволяє скласти певне уявлення про ризики участі у грі. Таким чином, аналіз середнього виграшу для лотерей є актуальною задачею, оскільки дані, отримані в результаті такого аналізу, можна використовувати для профілактики ігроманії. У роботі обчислено середній виграш для трьох лотерей, які діють на території України. Звичайно, середній виграш для різних лотерей обчислювався і раніше (наприклад, у [7], [2] та ін.), але постійно з'являються нові лотереї, в існуючих змінюються правила, тому ця задача не втрачає сенсу. Однією з важливих характеристик випадкових величин є її середнє (інша назва – математичне сподівання). Виграш у лотерею є прикладом випадкової величини. Аналіз середнього виграшу дозволяє відповісти на запитання: чи варто грати в лотерею?

Задача полягає у відшуканні середнього виграшу в лотерею.

Основні завдання:

1) вибрати лотерею, що діє на території України, та ознайомитися з умовами та правилами її проведення;

2) для вибраної лотереї визначити виграші , , ..., , які можна здобути за умовами лотереї при одній спробі; визначити ймовірності , , ..., , з якими ці виграші можуть бути отримані гравцем;

3) обчислити середній виграш за формулою: ;

4) порівняти середній виграш з вартістю однієї спроби, зробити висновки.

В ході виконання дослідження ми розглянули три лотереї, що діють на території України, та обчислили для кожної з них середній виграш. Виявилось, що сума середнього виграшу у

кожній з трьох розглянутих лотерей менша ніж вартість однієї спроби. Це означає, що в середньому гравець буде програвати, граючи у цю лотерею. Можливо, ця інформація допоможе тим, хто вирішив зіграти в азартні ігри, більш відповідально поставитися до свого рішення.

Представлене у роботі дослідження може бути продовжене у таких напрямках: 1) обчислення середнього виграшу в усіх лотереях, які діють на території України, 2) обчислення середнього виграшу у лотереях, що діють на територіях інших держав, 3) порівняти середні виграші в українських лотереях та закордонних.

Список використаних джерел

- Дописувачі Вікіпедії. Лудоманія [Інтернет]. Вікіпедія, ; 2021 січ 24, 17:57 UTC [процитовано 2021 січ 22]. Доступно
з: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9B%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F&oldid=30611623>
- Елленберг, Джордан. Як ніколи не помилятися. Наш формат, 2017.
- Лютикас, В. С. «Факультативний курс по математике: теория вероятностей.» М.: Просвещение (1990).
- МСЛ. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу 20.11.2020: https://blog.unl.ua/archives/vigrash_lotereya/
- Проблеми ігromанії серед населення. Аналітичний звіт. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://msl.ua/storage/31/cf/26e585fe7aed1604910cce220aaf.pdf>
- УНЛ. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу 20.11.2020: <https://unl.ua/uk/games/loto3>
- Mann, Prem S. Introductory statistics. John Wiley & Sons, 2007.

Науковий керівник: Бабенко С.В.

Гончаренко А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПОБУДОВА ФУНКЦІЇ КІЛЬКОСТІ РОЗМІНІВ ДЛЯ ДЕЯКИХ ГРИВНЕВИХ СУМ

Практично кожен покупець, при розрахунку паперовими грошима, стикається з такою проблемою: враховуючи наявні купюри та монети, необхідно з'ясувати, якими грішми можна оплатити покупку. Таку ж задачу доводиться розв'язувати продавцеві, який дає решту покупцеві. Математично цю задачу можна сформулювати так: нехай a_1, a_2, \dots, a_m, N – задані натуральні числа. Скільки невід'ємних цілих розв'язків має лінійне рівняння

$$a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_mx_m = N \quad (1)$$

Розв'язанню цієї та суміжних з нею задач присвячена велика кількість публікацій. Зокрема, у роботах [1] та [5] різними способами обчислена кількість розмінів 100 центів американського долара монетами різних номіналів. У [1] з'ясовано, що існує 292 способи розмінити суму в 100 центів, використовуючи монети номіналами в 1, 5, 10, 25 та 50 центів. Задача про розмін також тісно пов'язана із до цих пір не розв'язаною задачею Фробеніуса (див. [3]).

Деякі з публікацій на тему розмінів присвячені дослідженню так званого денумеранта Сильвестра (Sylvester's denumerant) – кількості розв'язків рівняння (1), як функції від n (наприклад, [2], [4]). Ще за часів Джеймса Сильвестра (англійський математик ХІХ століття) було відомо, що ця функція є квазімногочленом. При цьому, актуальною є задача про пошук ефективних алгоритмів обчислення коефіцієнтів денумеранта Сильвестра. Навіть для конкретних значень a_1, a_2, \dots, a_m та N може бути складно обчислити згадані коефіцієнти. Робота присвячена розв'язанню цієї задачі у частинному випадку, а саме, *обчисленню кількості розмінів суми в N копійок, де N кратне 25, використовуючи монети номіналів 5, 10, та 25 копійок.*

Для розв'язання поставленої задачі було використано підхід, запропонований у роботі [1]. Суть методу можна пояснити на прикладі простішої задачі. Нехай задача полягає в тому, щоб знайти кількість розмінів суми 100 монетами умовними номіналами 3 та 5. Кількість

таких розмірів рівна кількості невід'ємних цілих розв'язків рівняння $3x_1 + 5x_2 = 100$. Розглянемо степеневі ряди

$$1 + x^3 + x^6 + x^9 + \dots \text{ та } 1 + x^5 + x^{10} + x^{15} + \dots \quad (2)$$

Можна переконатися, що шукана кількість розмірів рівна коефіцієнту при x^{100} в ряді, що є добутком наведених рядів:

$$(1 + x^3 + x^6 + x^9 + \dots)(1 + x^5 + x^{10} + x^{15} + \dots)$$

Для розв'язання поставленої задачі про кількість розмірів суми N гривень було застосовано цей підхід. А саме, спочатку задача була переформульована так: знайти кількість невід'ємних цілих розв'язків рівняння $5x_1 + 10x_2 + 25x_3 = 25l$, де l – натуральне. Поділимо це рівняння на 5:

$$x_1 + 2x_2 + 5x_3 = 5l$$

Згідно описаного вище підходу, кількість невід'ємних цілих розв'язків цього рівняння рівна коефіцієнту при x^{5l} у ряді:

$$(1 + x + x^2 + x^3 + \dots)(1 + x^2 + x^4 + x^6 + \dots)(1 + x^5 + x^{10} + x^{15} + \dots)$$

Кожен з рядів можна замінити на його суму за формулою нескінченно спадної геометричної прогресії, в результаті чого добуток цих рядів перетвориться на дробово-раціональну функцію:

$$f(x) = \frac{1}{1-x} \cdot \frac{1}{1-x^2} \cdot \frac{1}{1-x^5}$$

і тоді за формулою Тейлора шуканий коефіцієнт буде рівний числу $\frac{f^{(5l)}(0)}{(5l)!}$. Для полегшення обчислення цієї похідної, функцію $f(x)$ було розкладено на суму восьми елементарних дробів над полем комплексних чисел. В результаті проведених обрахунків одержали шукане число розмірів:

$$A(l) = \frac{5}{4}l^2 + 2l + \frac{(-1)^{5l}}{8} + \frac{7}{8}$$

Нижче наведено графік цієї функції, побудований за допомогою WolframAlpha (<https://www.wolframalpha.com/>).

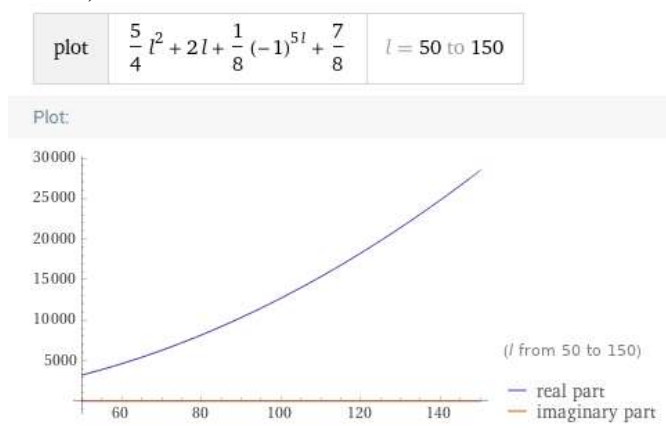


Рис. 1. Графік функції кількості розмірів.

Список використаної літератури

1. Кац М., Улам С. Математика и логика. Ретроспектива и перспективы / М. Кац, С. Улам / Перевод с английского Н.И. Плужниковой под редакцией И.М. Яглома. — М.: Мир, 1971.
2. BALDONI, Velleda, et al. Coefficients of Sylvester's Denumerant. arXiv preprint arXiv:1312.7147, 2013.
3. Coin problem. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Coin_problem
4. GASARCH, William. How many ways can you make change: Some easy proofs. arXiv preprint arXiv:1406.5213, 2014.
5. D. Levine. Making change: a problems solving activity. The Mathematics Teacher, 75:114– 117, 1982.

Науковий керівник: канд. фіз.-мат. н., ст. викладач Бабенко С. В.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІЙ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Інтенсивні зміни, що відбуваються в даний час у нашому суспільстві, вимагають розвитку творчої, компетентної, активної особистості, орієнтують педагогів на новий рівень викладання та виховання учнів. Нині провідне місце у викладанні математики займають не лише традиційні засоби (дошка, крейда, друковані матеріали тощо), а й використання ІКТ. Комп'ютер надає нові можливості для розвитку здібностей дитини, активно включає її у навчальний процес, підвищує зацікавленість, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Наразі вчителі мають доступ до різноманітних безкоштовних онлайн-платформ, калькуляторів, сайтів, навчальних програм та ін. для організації вивчення математики на сучасному рівні. Деякі з них займають особливе місце у використанні на уроках математики.

Здійснювати онлайн-експерименти можна завдяки численным інструментам – вимірювальним приладам, кнопкам, важелям тощо. Під час віртуального моделювання учні можуть прослідкувати принципи математичних закономірностей завдяки демонстрації причинно-наслідкових зв'язків.

Поняття функції в математиці є одним з основних. Функціональні залежності використовуються в різних навчальних дисциплінах. Це поняття, яке є базовим у вивченні алгебри і початків аналізу, та відіграє важливу роль у подальшому вивченні математики як в ЗЗСО, так і в ЗВО під час здобування мабутньої професії. Починаючи з 7 класу базової школи, у підручниках [1; 2] поступово вивчаються властивості функцій і функціональних залежностей. Розглядаються такі класи функцій: лінійні, дробово-лінійні, функція оберненої пропорційності, квадратичні, тригонометричні, показникові та логарифмічні функції. Введення поняття функції – тривалий процес, що ведеться за трьома основними напрямками:

- Систематизація наявних уявлень про функції, поглиблення системи понять, характерних для функціональної лінії (способи задання і загальні властивості функцій, графічне тлумачення області визначення, області значень, зростання тощо);
- ґрунтовне вивчення окремих функцій та їх класів;
- розширення області додатків алгебри внаслідок включення в неї ідеї функції і розгалуженої системи дій з функцією [3, 95].

Описавши основну концепцію та порядок вивчення цього поняття, усвідомлюєш, що учням важко сприймати тему без допоміжних ресурсів. За допомогою використання ІКТ уроки будуть цікавішими, насиченими різними методами роботи та навчальним матеріалом. Зручними та доступними є наступні онлайн-інструменти:

Desmos– безкоштовний мультимовний графічний калькулятор, який візуалізує графіки функцій відповідно до введених даних (рис. 1).



Рис. 1

PhET – безкоштовний мультимовний ресурс, містить численні симуляції з природничих і точних наук, зокрема 36 симуляцій з математики. Кожна з них має відкритий доступ, тому може бути вбудована у будь-який освітній сайт чи блог (рис. 2).

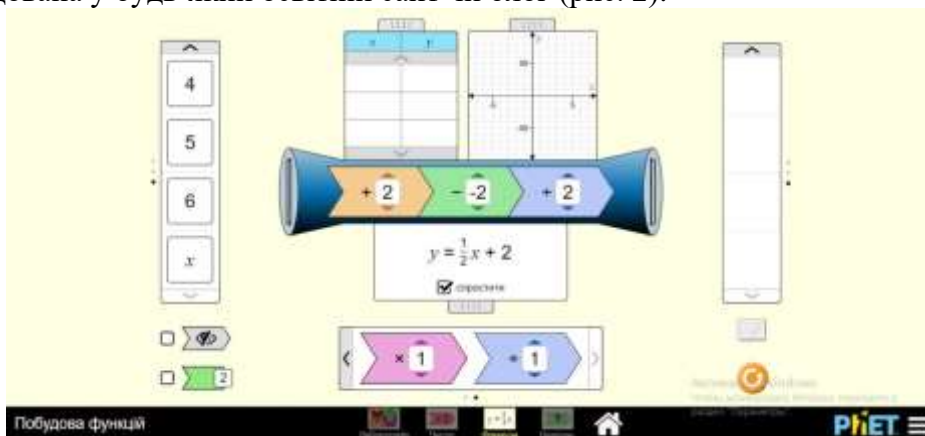


Рис. 2

That quiz – мультимовна платформа з математичними завданнями з 26 тем. Після реєстрації вчитель може користуватися величезною бібліотекою готових завдань чи створювати власні, встановлюючи зручні налаштування (рис. 3).

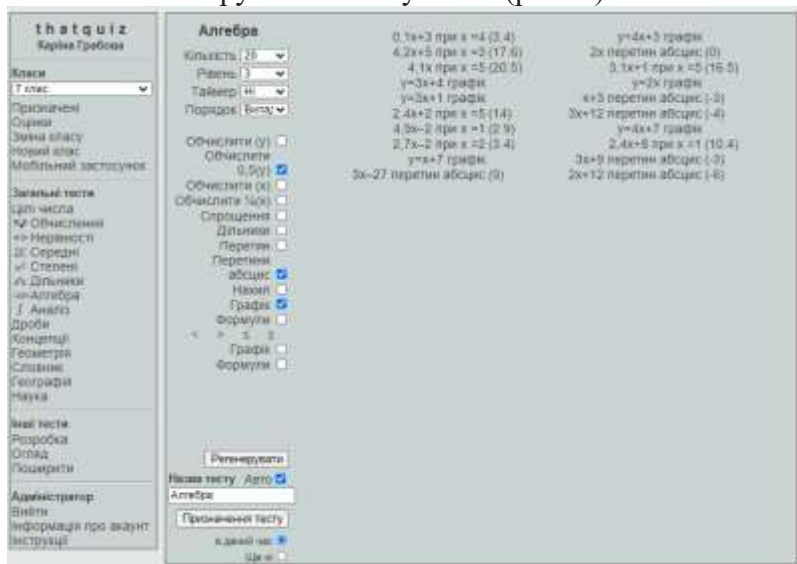


Рис. 3

Підводячи підсумки, варто відзначити, що використання ІКТ дозволяє:

- зробити процес навчання цікавим, яскравим і захоплюючим за рахунок мультимедійних можливостей сучасних комп'ютерів і новизни такої форми роботи для учнів;
- ефективно вирішити проблему наочності навчання, розширити можливості візуалізації навчального матеріалу, зробивши його більш зрозумілим і доступним для учнів.

Проте мультимедійні ресурси не є примусовим засобом навчання, а це лише додатковий дидактичний засіб для навчання, який має можливість підвищити мотивацію і, як наслідок, якість навчання школярів математики, зокрема й вивчення функцій.

Список використаних джерел

1. Мерзляк А. Г., Полонський В. В., Якір М. С. – Алгебра: Підруч. Для 7 кл. –Харків: Гімназія, 2016, – 256 с.
2. Тарасенкова Н.А. Алгебра : підручник для 7 класу. Тарасенкова Н.А. Богатирьова І.М., Коломієць О.М., Сердюк З.О. К.: Видавничий дім «Освіта», 2015. – 288 с.
3. Калнин Р. А. – Алгебра и элементарные функции. – Москва: Наука, 1971, – 478 с.

Науковий керівник: канд. пед.наук, доцент Сердюк З. О.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ВМІННЯ РОЗВ'ЯЗУВАТИ СТЕРЕОМЕТРИЧНІ ЗАДАЧІ НА ТІЛА ОБЕРТАННЯ

Метою навчання математики є забезпечення свідомого та міцного оволодіння системою математичних знань, умінь та навичок, необхідних у повсякденному житті та майбутній роботі, достатніх для вивчення інших шкільних предметів та продовження навчання у вищих навчальних закладах за спеціальностями зі значним математичним компонентом [1].

Важливим етапом навчання математики є ознайомлення учнів із світом математичних задач. Математична задача — це будь-яка вимога обчислити, побудувати, довести або дослідити що-небудь, що стосується просторових форм чи кількісних відношень, або запитання, рівносильне такій вимозі [2]. Як зазначає Ю. Колягін [3], задача це — і текстова задача, і рівняння, і приклад на обчислення [2].

Бесіди з вчителями математики, учнями, аналіз результатів складання ДПА, ЗНО показує, що стереометричні задачі викликають в учнів значні утруднення. Нами розроблено задачі-комплекси з стереометрії, мета яких — підготовка учнів до ДПА та ЗНО з математики. Кожна задача-комплекс присвячена певній геометричній фігурі. Такі задачі перевіряють сформованість всіх програмових умінь, що до даної фігури. До задачі-комплексу доцільно включати задачі на побудову, обчислення, доведення, дослідження, задачі практичного змісту, задачі, які потребують опрацювання різних джерел, задачі з використанням комп'ютерних програм, задачі за готовими рисунками тощо. Задачі-комплексу мають бути різної складності. Для прикладу наводимо таку задачу-комплекс з теми циліндр.

Завдання №1. Наведіть приклади застосування циліндра у повсякденному житті.

Завдання перевіряє вміння класифікувати та наводити приклади тіл обертання — циліндра.

Завдання №2. Прямокутник із сторонами 3 і 5 см обертається навколо більшої сторони.

➤ Визначте об'єм, площу основи, площу повної та бічної поверхні цього тіла обертання.

➤ Чи можна вписати куб в утворене тіло обертання? Якщо можна, то обчисліть його об'єм.

➤ Чи можна вписати в тіло обертання прямокутний паралелепіпед? Якщо можна, то обчисліть його об'єм. Скільки розв'язків має задача

➤ Виконайте розгортку тіла обертання та склейте її.

Завдання перевіряє вміння класифікувати геометричні тіла за видом; розрізняти елементи циліндра; пояснювати і записувати відповідно до умови задачі скорочений запис; знаходити об'єми многогранників; зображувати фігури відповідно до властивостей паралельного та ортогонального проєціювання.

Завдання №3. Розгорткою циліндра є квадрат із стороною $\sqrt[3]{\pi}$. Знайдіть:

➤ об'єм, площу основи, площу осевого перерізу, площу повної та бічної поверхні циліндра;

➤ об'єм вписаної кулі (якщо це можливо, якщо ні — то як змінити умову задачі, щоб така куля існувала);

➤ об'єм описаної кулі (якщо це можливо, якщо ні — то як змінити умову задачі, щоб така куля існувала).

Завдання №4.

➤ Діагональ осевого перерізу циліндра дорівнює d і утворює з площиною основи кут α . Знайти площу осевого перерізу та площу основи.

➤ Паралельно осі циліндра, радіус основи якого 8 см, а твірна 12 см, проведено переріз. Діагональ перерізу дорівнює 20 см. Знайти відстань від осі циліндра до площини перерізу.

Завдання №5. За допомогою комп'ютерної програми побудуйте циліндр та його перерізи різними площинами. Які перерізи утворилися?



Завдання №6. Криниця має форму циліндра, діаметр основи якого 1,5 м, а глибина — 4 м. Вона заповнена водою на $\frac{3}{4}$. Обчислити з точністю до 0,01 м³ об'єм води в криниці.

Література

1. Навчальна програма з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. [електронний ресурс] — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/matematika.-riven-standartu.docx>

2. Бевз Г. П. Методика викладання математики: Навчальний посібник 3-тє видання — К.: «Вища школа», 1989. — 367 с.

3. Колягин Ю. М. Учись решать задачи / Колягин Ю. М., Оганесян В. А. / Пособие для учащихся — М.; 1980. — 96 с.

Анотація. Формування в учнів вміння розв'язувати стереометричні задачі. У тезах розглянуто проблему формування в учнів вміння розв'язувати стереометричні задачі.

Ключові слова: навчання математики, тіла обертання.

Аннотация. Формирование у учащихся умения решать стереометрические задачи. В тезисах рассмотрена проблема формирования у учащихся умения решать стереометрические задачи.

Ключевые слова: обучение математике, тела вращения.

Summary. Developing students' ability to solve stereometric problems. Theses consider the problem of forming students' ability to solve stereometric problems.

Keywords: teaching mathematics, bodies of rotation.

Молчановська В.О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОПТИМІЗАЦІЯ КОНСЕРВНОЇ БАНКИ ЦИЛІНДРИЧНОЇ ФОРМИ

Будь-яка бізнес-компанія, що займається виробництвом товарів чи благ, намагається зробити це виробництво якомога прибутковим. З проблемою мінімізації витрат мають справу, зокрема, виробники металевої тари циліндричної форми для консервованих продуктів. Таким чином, актуальною є задача відшукування оптимальних розмірів такої банки, за яких її виготовлення було б найбільш вигідним порівняно з банками інших розмірів, у відповідності до певних критеріїв.

У курсі математичного аналізу класичною є задача про оптимальні розміри «теоретичної» консервної банки. Задача полягає в тому, щоб знайти такі розміри консервної банки циліндричної форми, за яких вона мала б задану місткість і при цьому витрати на матеріал (жерсть) були б мінімальними. «Теоретичність» банки полягає в тому, що витрати на закаточні шви, які виникають в процесі виготовлення банки, та на відходи при вирізанні заготовок, не враховуються. Розв'язком цієї задачі є банка, висота якої співпадає з діаметром основи (осьовий переріз банки є квадратом). Аналіз банок зі згущеним молоком, які продаються у магазинах, показав, що ці 370-грамові банки мають розміри $R \approx 3.5$ см і $H \approx 7$ см, що співпадає з розв'язком задачі про «теоретичну» банку. Такими ж є банки, що використовуються для пакування ще деяких продуктів (рисунки 1).



Рис. 1. Приклад жерстяних банок, в перерізі яких – квадрат.

Очевидно, що така модель банки не є адекватною, оскільки вона не враховує всіх витрат. З огляду на це було запропоновано іншу математичну модель, в основі якої покладено такі припущення.

Припущення 1. На виготовлення дна і кришки циліндричної банки витрачається не дві круглі заготовки радіуса R , а два шестикутники, описані навколо кожного з таких кіл. Таке припущення обумовлене тим, що круглі заготовки виготовляються з великого (порівняно з R) прямокутного листа жерсті, який попередньо розкромлений на заготовки. Найкращий розкрій такий, при якому на заданому листі вміщується максимальна кількість кіл. Як можна дізнатися з [2], для великих листів це досягатиметься у випадку гексагональної упаковки кругів, за принципом бджолиних комірок (див. рисунок 2).

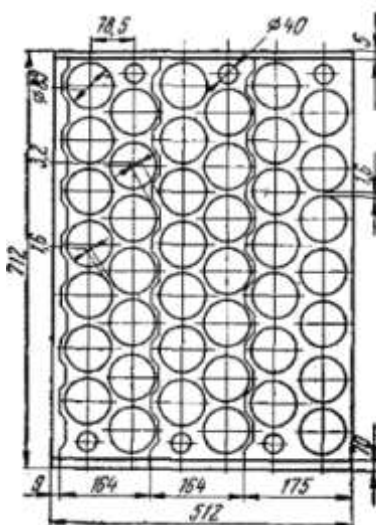


Рис. 2. Приклад розкрійної карти для консервних банок [4].

Припущення 2. При виготовленні банки циліндрична поверхня отримується шляхом спаювання протилежних сторін прямокутної заготовки, а кришка і дно приєднуються до бічної поверхні за допомогою закаточних швів. І на запайку, і на шви затрачається деяка частина матеріалу заготовок і це треба врахувати.

Використовуючи запропоновану модель, була сформульована основна

Задача. Консервна банка виготовляється із трьох частин: дві заготовки для основи та одна для бічної поверхні (див. рисунок 3).

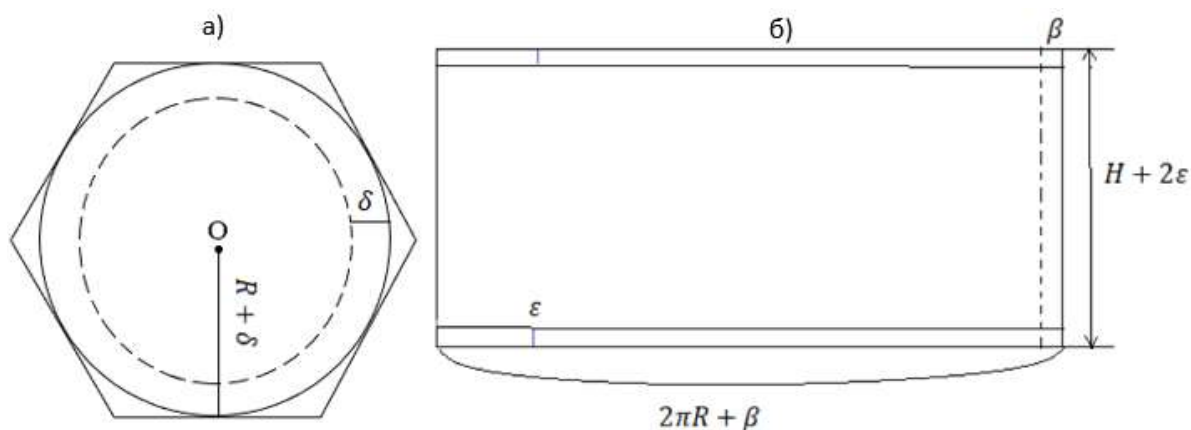


Рис.3. Заготовки для консервної банки.

Тут R – радіус основи банки, δ – загин під бічну стінку, H – ефективна висота банки (відстань між основами), β – ширина смуги, яка йде на шов бічної сторони, ε – ширина смуги, яка на з’єднання з кришкою. Значення параметрів δ , β та ε можна знайти в [4, с. 49]. Так, 2δ змінюється в межах від 1,57 см до 1,90 см; β – від 0,9 до 1,26 см; ε – від 0,9 до 1,03 см.

Необхідно знайти такі значення R та H , при яких банка мала б задану місткість V і при цьому витрати на заготовки були б мінімальними.

Використовуючи теорію екстремуму для функцій однієї змінної (див. [1], [3]), було встановлено, що оптимальні значення R та H мають задовольняти співвідношення:

$$8\sqrt{3}(R + \delta) - \frac{2V}{R^2} - \frac{2\beta V}{\pi R^3} + 4\pi\varepsilon = 0, H = \frac{V}{\pi R^2}.$$

Використовуючи одержане рівняння, перевіримо чи є оптимальними з точки зору даної задачі розміри 370-грамової банки для згущеного молока. Легко переконатися, що місткість такої банки становить приблизно 300 см^3 . Поклавши у рівнянні вище V рівним 300 см^3 , а 2δ , β і ε рівними серединам наведених вище діапазонів, одержимо рівняння з числовими коефіцієнтами. Розв’язавши його за допомогою ресурсу Wolfram Alpha [5], одержимо, що мінімальні затрати на виготовлення циліндричної банки вказаної місткості, будуть при $R \approx 3.14 \text{ см}$ і $H \approx 9.69 \text{ см}$. При цьому, банки зі згущеним молоком, що продаються у магазинах, мають розміри $R \approx 3.5 \text{ см}$ і $H \approx 7 \text{ см}$. Тобто, якщо розміри 370-грамової банки для згущеного молока замінити з $R \approx 3.5 \text{ см}$ і $H \approx 7 \text{ см}$ на $R \approx 3.14 \text{ см}$ і $H \approx 9.69 \text{ см}$, то одержимо банку того ж об’єму, але з меншими витратами на жерсть. Таким чином, як видається, виробництво таких банок може бути оптимізоване.

Список використаних джерел

1. Кудрявцев Л.Д. / Курс математического анализа. - М.: Высшая школа, 1988—1989. — Том 1. — С. 356.
2. Ласло Фейеш Тот. Расположения на плоскости, на сфере и в пространстве. Пер. с немецкого И.М. Макаровой. - М., Физматлит, 1958. - 364 с.
3. Фихтенгольц Г.М. / Курс дифференциального и интегрального исчисления — Том 1. — С.276—280.
4. Чупахин В.М. Производство жестяной консервной тары / Чупахин В.М., Леонов И.Т. — М.: Пищевая промышленность, 1974. — 434 с.
5. WolframAlpha. Computational Intelligence. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.wolframalpha.com/>

Науковий керівник: ст. викладач, кандидат фізико-математичних наук Бабенко С.В.

Пахомова А. Я.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРО ПІДГОТОВКУ УЧНІВ ДО ЗНО З МАТЕМАТИКИ

Математика відіграє важливу роль у нашому житті: різні технічні, фізичні, соціальні процеси відбуваються за законами математики також різні геометричні фігури оточують нас

в повсякденному житті. Тому потрібно більше уваги приділяти навчанню математики у закладах середньої освіти.

Вже протягом шістнадцяти років перевірка знань з певних предметів, а зокрема з математики випускників українських шкіл, здійснюється шляхом зовнішнього незалежного оцінювання. Даний вид екзамену пройшов чимало випробувань перед тим, як учні почали його складати [1]. У зовнішньому незалежному оцінюванні з математики містяться завдання, які перевіряють знання та рівень сформованості вмінь учнів як з алгебри так і з геометрії, що вивчалися у 5 – 11 класах. Нами було проаналізовано результати розв'язання задач зовнішнього незалежного оцінювання з математики. З'ясовано, що краще учні розв'язують завдання з алгебри ніж з геометрії. Згідно статистичних даних [2], задачі з геометрії вдалося правильно розв'язати від 13% до 41% усіх учнів, які склали зовнішнє незалежне тестування. Одна з причин таких даних пов'язана з недостатньою кількістю годин для якісного і успішного вивчення геометрії у школі. Це особливо відчувається під час навчання учнів математики в 11 класі, де потрібно учням не тільки вивчати новий матеріал, а й пригадувати вивчене у 7 – 9 класах. Підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання в 11 класі буде ефективнішою, якщо під час навчання учнів буде використовуватися методично обґрунтована система задач, що спрямована на повторення геометричного матеріалу за 7 – 9 клас.

Ми пропонуємо для підготовки до написання зовнішнього незалежного оцінювання, розв'язувати задачі з геометрії на факультативних заняттях, де основним засобом підготовки є багатоваріантні завдання для відпрацювання геометричних умінь. Для прикладу зупинимося на завданнях пов'язаних геометричною фігурою – прямокутним трикутником. Такий трикутник в зовнішньому незалежному оцінюванні представлений в тестах на вибір однієї правильної відповіді, в завданнях на встановлення відповідності, а також в задачах відкритої форми.

Першим кроком у розробці системи задач нами було виписано всі компетентності(здатності), якими має володіти учень з теми прямокутний трикутник для успішного складання зовнішнього незалежного тестування. На основі цього виписано наступні елементи трикутника: катети, гіпотенуза, кут, площа трикутника, його периметр, висота проведена до гіпотенузи, медіана, а також радіуси вписаного та описаного кола. Далі певні з них обираємо як задані, а інші пропонуємо знайти(зрозуміло, що не будь який набір заданих елементів дає можливість розв'язати задачу). На основі складених задач у загальному вигляді і надаючи параметрам значення(при яких фігури існують) можна утворити потрібну кількість задач на відпрацювання того чи іншого вміння. Так нами була розроблена система задач на прямокутний трикутник, задачі розв'язані в загальному вигляді та подані відповіді до них. Таким чином можна утворити достатню кількість задач.

Прикладом таких задач є задачі:

Задача 1.

Дано трикутник ABC , $\angle C = 90^\circ$, BC , AC . Знайти: AB , площу, периметр, радіус описаного кола, радіус вписаного кола, медіану, проведену до гіпотенузи, висоту до гіпотенузи, $\angle A$.

Задача 2.

Дано трикутник ABC , $\angle C = 90^\circ$, BC , AB . Знайти: AC , площу трикутника, його периметр, радіус описаного кола, радіус вписаного кола, медіану проведену до гіпотенузи, висоту проведену до гіпотенузи, $\angle A$.

Задача 3.

Дано трикутник ABC , $\angle C = 90^\circ$, BC , площа трикутника. Знайти: AB , AC , периметр трикутника, радіус описаного кола, радіус вписаного кола, медіану проведену до гіпотенузи, висоту проведену до гіпотенузи, $\angle A$.

Задача 4.

Дано трикутник ABC , $\angle C = 90^\circ$, AB , площа трикутника. Знайти: AC , BC , периметр трикутника, радіус описаного кола, радіус вписаного кола, медіану проведену до гіпотенузи, висоту проведену до гіпотенузи, $\angle A$.

Задача 5.

Дано трикутник ABC , $\angle C = 90^\circ$, BC , радіус вписаного кола трикутника. Знайти: AC , AB , площу трикутника, його периметр, радіус описаного кола, медіану проведену до гіпотенузи, висоту проведену до гіпотенузи, $\angle A$.

Такого виду задачі можна пропонувати на всі види геометричних фігур.

Список використаної літератури

1. Поняття про ЗНО [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%94_%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D0%B5_%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F
2. Статистичні дані УЦРЯО [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/2019_ZVIT_MDYAPO_MATEMATYKA.pdf

Науковий керівник: к.п.н., доцент Коломієць О. М.



СЕРІЯ
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ.
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

**УКРАЇНСЬКА
ЛІТЕРАТУРА**

АРАБЕСКИ УКРАЇНСЬКИХ РУШНИКОВИХ ОРНАМЕНТІВ

Вишитий рушник в Україні посідає особливе місце. Він є символом рідної землі, відображенням культурної пам'яті людей, скарбницею прадавніх магічних знаків, віддзеркалених у шитих візерунках.

Ще зі стародавніх часів рушник акумулював у власній орнаментиці величезний масив символів-арабесок, що мали сакральне значення й були наповнені глибоким архаїчним змістом. У дохристиянські часи склалася традиція нанесення на рушники орнаментальних знаків, що відповідали символіці заклинань родючості, яка була запорукою продовження життя, збереження роду та його традицій. Рушникова вишивка відображала уявлення наших предків про добро і красу, покликана була захистити людину від будь-якого лиха. Вишиті орнаменти мали постійно нагадувати про життєздатність землі й сонця як двоєдиного мірила людського життя [6].

Рушник є багатофункціональним елементом української культури – не лише духовної, а й матеріальної: він виконує важливу символічну роль під час свят та церемоній і, одночасно, використовується як предмет домашнього вжитку. Недостатньо дослідженими видами орнаменту є буквено-числові візерунки, які називаються арабесками [3, 223].

Ю. Мельничук зазначає, що орнаменти, символи і знаки, які наносили на рушники, передавали інформацію про певні події історії українського народу, про створення людини та про інші форми життя. Вишиті рушники автор називає криптограмами і додає, що вони містять певні коди-ключі, за допомогою яких можна зрозуміти закони створення світу [2].

Дослідники розповідають, що у давні часи процес вишивання можна було назвати ритуалом, його виконували у визначені дні з чистими та світлими думками. Досить цікавим фактом є те, що жінки ніколи не копіювали чужих композицій вишивок, а придумували свої, щоб не перейняти чужої долі. Вишивання не було роботою чи наукою, це була магія кодування на полотні. Саме слово «вишивка» могло походити від слова «вишній» – божественний, що перекладається на грецьку, як космос.

Орнаментальна символіка використовувалася з інформаційною метою, тому завжди мала смислове навантаження. Орнамент – це розмова древніх слов'ян зі стихіями, прохання про прихильність [1].

Людина в умовному, реалістичному і гіпертрофованому зображенні, представники тваринного і рослинного царства, предмети неживої природи і створені працею людини, геометричні лінії і фігури, математичні знаки, числа, слова й окремі лінгвістичні знаки – літери, міфологічні та християнські образи – усе це зображували на рушниках у вигляді окремого знака, групи знаків, знакових систем, композиційно з'єднаних між собою. Відомо, що знак як носій певної інформації – щось означає, замінюючи собою означуване. Тому досить важливо встановити зв'язок знака і його значення в семантичному зрізі.

Православні українки широко використовували літери і числа в своїх вишивках [2].

Іноді серед таких орнаментів зустрічаються красиві композиції з переплетених літер «Х» і «Р». Це так звані «хризми» – монограми Христа, адже саме поєднання цих літер має форму хрестів, а семантика – латинського «рах» означає світ [1].

Літери на рушнику вишивалися у композиції з рослинними орнаментами. До вишиваної абетки входять усі літери сучасної української мови. Із церковного шитва рушниковий орнамент успадкував деякі старослов'янські букви. Особливо шанованою є літера «Ж» – «жити». У рушниковому орнаменті ця літера відіграє помітну роль, окреслюючи широкий спектр понять: «життя», «живіть», «живий», «животворний», «живіт». Літеру «Ж» пов'язували із заклиальною магією, із вірою в її оберігове значення [1].

На рушниках зустрічається й рукописна літера «А». Згідно з кирилицею, літера «А» має цифрове значення – «1», що означало – кращий, головний, найважливіший. Тобто, рушникове «А» означає певну подію, яка була головною, визначальною в родині вишивальниці. Літера

«А» на рушниках в більшості варіантів шиється поруч із зображеннями якорів. Символіка якоря, як відомо, також пов'язана з християнством, - цей предмет є одним із найраніших християнських символів [1].

«Червоними» буквами в українських арабесках є літери «В» – «Верую» і «М» – «Марія». Літера «М» на українському рушнику вишивалася поруч з трояндами, символізуючи Діву Марію, а також покірність, терпіння і мовчання. Це одна з літер, що відноситься до числа вишиваних знаків, які приносять щастя. У рушниковому орнаменті літера «М» виглядає, як оберіг. Українська вишивка розміщує літери «М» і «В» у віночках із троянд або поруч з восьмикутниками. Троянда, з одного боку – це знак покори, терпіння і мовчання, своїми колючками вона нагадує людям про втрачений рай, а з іншого – це знак перемоги і слави. Шита без колючок троянда є символом Діви Марії [1].

Літера «Т» на рушниках означає Трійцю. Підтвердженням тому є потрійне написання букви, як правило, поруч із брокарським вазоном, до якого схилиються янголи. Деякі дослідники вважають, що в зображеннях вазона відтворено реалії народного побуту. Доречною є думка українського мистецтвознавця В. Щербаківського, який зазначає, що вишиті українські вазони не можна взяти рогачем. На нашу думку, прообразом вишитих вазонів певною мірою є церковні чаші – потири. Потир як один із символів християнської віри неодноразово згаданий в Біблії – це «чаша порятунку», «чаша благословення», «чаша страждання» [1].

Християнську сутність цифр, якими багатий український орнамент, легко розшифрує кожен віруючий. Зокрема, це лічильні орнаменти (термін мій) – кількісне, ритмічне повторювання одного орнаменту, наприклад, один вазон, два птахи чи хрести тощо. Одноосібними в рушникових орнаментах є також кириличні літери.

Число «1» в рушниковому орнаменті – це кириличні літери-гіганти, один великий вазон, один птах на його вершині, один хрест, традиційно шиється одне Дерево життя. У стрічкових композиціях одноосібні, ритмічно повторювані орнаменти означають «один і той же», «такий, як і всі інші». Створюється враження, що один – ніби й не число, а визначення єдності, цілісності та вищого прояву магічності числа, явища [6].

Лічильний орнамент, що позначає число «2», виявляє себе у явищі симетрії рушникового орнаменту. Вишитий на обох кінцях рушника однаковий орнамент є не простим «віддзеркаленням», а чітким уподібненням. Деталі орнаменту цілком ідентичні. Вони поділяються на ліво - і правосторонні. Більш того, якщо вдивитися у вишивку й подумки перегорнути рушник по довжині, можна побачити абсолютну відповідність деталей: квіток, листя, геометричних знаків тощо. І це ще не все: відтворюються, так би мовити, «дослівно» лінії певних знаків, приміром, кількість прожилок на листочках, пелюсточках, Коли їх поділити на дві частини, то вони також будуть точно симетричними [5].

Лічильний орнамент «3» виявляється у вигляді форм «крину» – улюбленого знаку ювелірів часів Київської Русі. Шиється трійка як трилисник, пальмета, тут палеолітичні «ялинки» тощо. Трикутну форму мають вершини Дерев життя на «чернецьких» рушниках, трійка впадає в око при розгляді досить реалістично вишитих жіночих фігур з піднятими догори або з опущеними донизу руками. Таких фігур саме три, або, зрідка, їх дві, та посеред них, ніби завершуючи композицію, вишивається третім рослинно-геометричний символ [5].

З числом «4» пов'язані такі знаки, як чотирикутник з перевитими кутами, ромб, прямокутник, хрест, що позначає напрямки світу: північ, південь, захід, схід. Часто рушникові береги прикрашені квітами з чотирьох пелюсток. Такі хрещаті квітки шиються на «вензелях», але найбільш виразно сприймаються у відриві від інших елементів вишивки, коли ними заповнюють низ композицій. Тоді їх повертають голівками донизу. Чотирипелюсткові квіти часом можуть позначати потойбіччя, ніби вони не з цього світу, не дивляться на сонце, не вбирають у себе далеке світло зірок [1].

Із суми двох числових параметрів (3+4) виникає число «7», магічність якого для людини є незрозумілою, неймовірною реальністю. Сімка – це число життя. Воно керує головними періодами земного життя – народженням, дорослішанням, смертю. Традиційно в житті

людини розрізняють сім періодів. Семимісячний плід може вижити після передчасних пологів, що не дається шести- і восьмирічним; у дітей на сьомому місяці прорізаються зуби, в сім років вони змінюються. На рушниках сімка постійно присутня не лише у кількості ряду ритмічних рапортів, а й у звичному написанні знаку, часто при літері «М», символіка якої, як уже згадувалося, пов'язана з пошануванням Богородиці. Число «7» символізує добро і зло: сім дарів Святого Духа і сім смертних гріхів [2].

Отже, у орнаменті українського вишитого рушника з інформаційною метою використовувалися буквено-числові візерунки, які мали дохристиянську та християнську символіку. Кожна вишита літера та лічильний або зображальний числовий знак ніс у собі певну зашифровану інформацію, яку ми частково розглянули. Буквено-числові візерунки, щедро вплетені в рушникові орнаменти, потребують подальшого систематизованого дослідження, оскільки прочитання лічильної символіки та її потрактування дасть можливість пізнати не лише культурну спадщину українців, а й їхній світогляд та етнопсихологію.

Список використаної літератури та джерел

1. Християнське орнаментальне мистецтво в українському рушнику
URL: <http://www.handloom.ru/articles/1/29/hristianskoe-ornamentalnoe-iskusstvo-v-ukrainskom-rushnike/2/>
2. Народні символи у вишивці. URL: <http://uacenter.info/images/docs/Рушники-матер-л.pdf>
3. Китова С. А. Полотняний літопис України: Семантика орнаменту українського рушника / С. А. Китова. – 2-е вид., доповн. – Черкаси : Брама, 2003. – С. 22-35
4. Маслова Г. С. Орнамент русской народной вышивки как историко-этнографический источник / Г. С. Маслова. – М. : Наука, 1978. – С. 20-27
5. Селівачов М. Р. Українська народна орнаментика XIX–XX ст. (іконографія, номінація, стилістика, типологія): Автореф. на здоб. наук. ступ. док. мистецтвознавства. – К., 1996, – С. 20.
6. Павлуцький Г. Історія українського орнаменту. – К.: Видавництво ВУАН, 1927. – С. 12.

**УКРАЇНСЬКЕ
МОВОЗНАВСТВО**

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КАВОВИХ НАЙМЕНУВАНЬ

Складником етнолінгвокультури є культура харчування, що визначає специфіку повсякденного буття людини, є маркером культурного стану суспільства загалом, репрезентантом мовної картини світу. Назви їжі відображають різні мотиваційні зв'язки між їхньою ономасіологічною структурою, семантикою і фрагментами знань, активізованих у назвах. Гастрономізми є не тільки особливим елементом лексики, перцепцією на суспільні процеси, а й способом актуалізації психоментальних фрагментів етнічної свідомості, тому їхнє дослідження важливе не тільки з урахуванням традиційного підходу до проблем ономасіології, але і в ракурсі нового й перспективного напрямку сучасної лінгвістики – когнітивної ономасіології. Низка наукових питань, пов'язаних із вивченням гастрономії, скерували вектор дослідницьких пошуків у відповідному напрямі й сприяли появі значної кількості студій. Вивченню української гастрономічної лексики присвячені роботи: С. Яценка [10–12], Д. Гоца [5]. Діалектні західноукраїнські особливості гастрономізмів у південнолемківських говірках виявлені в праці З. Ганудель [3]. Кілька невеликих публікацій, присвячених цій лексиці в закарпатських говірках, з'явилося з-під пера Й. Дзєндзелівського [7] і М. Бубряк [1]. Попри посилення зацікавленості феноменом і з'яві численних розвідок, теорія гастрономічного дискурсу не є викінченою. Окрім того, варто апелювати й до репрезентації лінгвокультурного поля гастрономізмів, що функціують у художній картині світу, адже, як відомо, художній дискурс є своєрідною структурою, що постає як специфічний вид людської діяльності, результатом якої є продукт словесно-естетичного осягнення реального світу й ірреального, породженого людською уявою.

Нашу дослідницьку увагу привернула низка сучасних літературних видань, яку С. Філоненко схарактеризувала як «література плюс кулінарія: формування нового жанру масового письменства»: «З'ява “кулінарної прози” на початку ХХІ століття, на наш погляд, спричинена формуванням масової літератури та поступовим заповненням усіх її без винятку ніш – від дамського роману й бойовика до non-fiction» [9, 141]. Останнім часом кулінарний сегмент усе частіше акцентовано в заголовках книжок: «*Таємниці львівської кави*» Ю. Винничука, «*Львів. Кава. Любов*» Г. Вдовиченко та ін., «*Мелодія кави в тональності кардамону*» Н. Гурницької, «*Теплі історії до кави*» Н. Гербіш та ін. Стійкий інтерес науковців лише до окремих аспектів вивчення концептосфери «їжа» зумовлює необхідність цілісного дослідження лінгвокультурного поля «кава», вивчення мовних одиниць і структур у синтезі їхньої системної й функційної природи, на виявлення особливостей породження мовного знака, а також – потребу в окресленні лінгвосеміотичних і лінгвокультурних параметрів кавових найменувань, засвідчених передусім у літературних зразках.

Вивчення гастрономічного дискурсу в лінгвокультурологічному аспекті передбачає дослідження значення і структури його репрезентантів. Номени, що формують лінгвокультурне поле «кава», використовувані на позначення різноманітних реалій, пов'язаних із кавою.

Літературні тексти репрезентують марковані найменування кавових напоїв. Оригінальні рецепти приготування сприяють появі й оригінальних найменувань, які демонструють лінгвокультурні особливості нації. Низка аналізованих номінативних фрагментів має яскраво виражену національну специфіку: *палаюча кава, зимова кава, збита кава, кава з жолудем, кава по-кульчицьки, кава з солодом* [2], *львівська кава* [6]. Наприклад: «*На Самбірщині, в селі Кульчиці, готують каву «По-кульчицьки», в турці на піску*» [2]; «*А робили каву стоячу, на три поверхи: партер – чорна, перший поверх – біла сметанка, а третій – домашня, легка, як пух, булка*» [2].

Вивчення гастрономічного дискурсу в лінгвокультурологічному аспекті передбачає й дослідження національно-культурної своєрідності запозичених лексичних одиниць, наявних у текстах кулінарної прози. Варто наголосити на тому, що в умовах глобалізації специфіка

відповідних кавових номенів регламентована низкою культурологічних чинників, зокрема культурно-історичними, соціально-економічними тощо. Мова загалом і «фрагменти кулінарного дискурсу» зокрема являють собою своєрідний комунікативний канал, який уможливило взаємообмін інформацією, із-поміж якої вирізняється й та, що безпосередньо стосується кулінарної культури.

Літературні тексти демонструють активне функціонування запозичених найменувань напоїв, як загальновідомих, напр.: *кава, капучино, лате* (напр.: *Всі проблеми видаються дріб'язковими, ейфорія втишується до спокійної радості й хочеться персиків, міцної кави з веселковою пінкою та дихати небом* [4]), так і маловживаних: *mate, меланж* (фр. *le mélange* – «суміш кави з молоком і збитими вершками»), *шекерато* (італ. *shakerare* – «струшувати»), *рістрето*, напр.: *Це була мить, коли внутрішньої води не вистачило б не те що на чай, а навіть на наймізерніше рістрето* [4], де *рістрето* (італ. *ristretto* – «густий, міцний, наваристий») – найміцніший кавовий напій, під час приготування якого додають 7 г кави на 20–25 мл води. Мелену каву пресують та екстрагують. Запозичені лексеми фіксують реалії тих країн, у яких вони поширені. Зокрема, *меланж* запозичено з французької мови, а отже, цей вид напою активно вживають на теренах Франції, *mate* – іспанське запозичення, напій характерний для іспаномовних країн..

Деякі кавові номени подано з авторськими коментарями, оскільки їхнє візуальне лінгвістичне оформлення латиницею внеможливило розуміння семантики, напр.: «*У нас, – тут він притишив голос і прихилився ближче до вуха дівчини, – роблять неймовірно смачне лате зі спеціями до гарбузового пирога. У американських кнайпах воно так і називається Pumpkin Pie Latte*» [4]. Як бачимо, відповідне найменування засвідчує специфіку американської культури.

Окремим лексичним шаром лінгвокультурного поля «кава» є номени на позначення так званих «закладів харчування». В українській мові використовують лексеми *кав'ярня* (як варіант – *каварня*) та *кафе*, напр.: *Я заплющую очі й уявляю вузькі вимощені бруківкою вулиці, красивих квіткарток, затишні кав'ярні* [8]; *В кожній каварні верещить грамофон* [2]. *Кафе* – слово французького походження (фр. *Café* – «кафе» < фр. *café* «кава»), запозичене в середині ХІХ ст., буквально – «місце, де п'ють каву».

Отже, сучасна українська література є цінним джерелом для дослідження лінгвокультурних особливостей кулінарної лексики. Зокрема, в аналізованих творах фіксуємо значний пласт відповідних найменувань, що репрезентують лінгвокультурні особливості як власне українських, так й запозичених номенів.

Список використаних джерел

1. Бубряк М. М. Назви традиційних страв у говорах українських Карпат. *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні*. Ужгород, 1993. С. 71–73.
2. Винничук Ю. Таємниці львівської кави. URL : <https://www.istmira.ru/razlichnye-temy-knigi-skachat/10997-tayemnic-lvvs koyi-kavi.html> (дата перегляду : 20.12.2020).
3. Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини: Назви страв, посуду і кухонного начиння. Пряшів, 1981. Т. І. 212 с.
4. Гербіш Н. Теплі історії до кави. URL : https://www.e-reading.club/bookreader.php/1027855/Gerbish_-_Terpi_istorii_do_kavi.html (дата перегляду : 20.12.2020).
5. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Ужгород, 2001. 466 с.
6. Гурницька Н. Аромат кави в тональності кардамону. URL : <https://www.rulit.me/books/melodiya-kavi-u-tonalnosti-kardamonu-read-352057-1.html> (дата перегляду : 20.12.2020).
7. Дзензелівський Й. О. До питання про мадяризм в говорах Закарпатської області. На матеріалах Лінгвістичного атласу. Част. І. *Доповіді та повідомлення УжДУ*. Серія: Філологія № 2. Ужгород, 1959. С. 61–64.
8. Львів. Кава. Любов. URL : <https://www.rulit.me/books/lviv-kava-lyubov-zbirka-read-507050-1.html> (дата перегляду : 20.12.2020).
9. Філоненко С. О. Література плюс кулінарія: формування нового жанру масового письменства. *Наукові записки Бердянського держ. пед. ун-ту*. Вип. 1. Бердянськ, 2014. С. 141–151.
10. Яценко С. А. Апелятиви на позначення продуктів харчування, страв та напоїв у ролі власних імен у Козацькому Реєстрі 1642 року. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2008. Вип. 41. С. 218–221.

11. Яценко С. А. Традиційна народна їжа як предмет етнографічного дослідження URL : <http://studentam.net.ua/content/view/7184/97/> (дата перегляду : 20.12.2020).

12. Яценко С. А. Що їли і пили поліщуки в XVI–XVII століттях? *Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. Житомир, 2007. Вип. 17. С. 159–163.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, старший викладач Юлдашева Л. П.

Вальчук І. А.

Таврійський національний університет ім. В. Вернадського

ПРИКАЗКИ І ПРИСЛІВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ

У другій половині XX – початку XXI ст. відбувається кардинальне переосмислення мови і культури і визначення для них нової онтологічної платформи – антропоцентричної. На думку О. Кубрякової, саме такий підхід сприяє дослідженню мови в людині і людини в мові, оскільки «мова – це вікно в духовний світ людини, у його інтелект, засіб доступу до таємниць розумових процесів» [6, 13].

Сучасна українська мова зберігає глибокі національні традиції, відображає особливості українського менталітету, виконує роль механізму соціальної спадковості. Здатність представника певного етносу виокремлювати в мовних продуктах значущі ціннісні орієнтири, культурні коди, установки і норми, свідчить про формування у нього культурно-мовної компетентності.

Паремії є елементами усвідомлення людських життєвих пріоритетів крізь призму мови за допомогою культурної пам'яті. Особливого значення набуває вивчення прислів'їв і приказок, які відображають домінуючі культурні і духовні цінності, актуалізують культурну пам'ять.

Ключові концепти кожного народу виражені в прислів'ях і приказках. Паремії є лінгвокультурологічною одиницею, оскільки містять інформацію для вивчення особливостей національного характеру і відображають багатовіковий досвід людей певної етномовної групи, який історично склався.

Одним із способів проникнення в картину світу народу є вивчення прислів'їв, приказок, фразеологічних одиниць, бо вони виступають «як своєрідний регулятор суспільної моралі і часто містить в собі конкретну програму дій, запропоновану членам суспільства» [9, 283]. Прислів'я та приказки відображають цінності культури і є втіленням концепту правильності (праведності) та неправильності (неправедності) життя. Паремії є своєрідним дзеркалом етичних універсалій.

Останнім часом прислів'я і приказки стають об'єктом когнітивних досліджень (О. Іванова [4], Т. Красавський [5], О. Маркелова [8]) талінгвокультурологічних (С. Воркачев [1], О. Дмитрієва [2], О. Дубровська [3], М. Кунашева [7] та ін.). Увага вчених зосереджено на аналізі значущих для культури концептів, об'єктивується в прислів'ях і приказках, здатних реконструювати конкретні фрагменти картини світу.

Існує певна відмінність між прислів'ями та приказками. Прислів'я є закінченим реченням (*Красить дівку не вінець, а молодець; Полегшало нашому батькові: де сиділа болячка, там дванадцять; Хлопець на коні їздить, а дівчина родиться та й йому згодиться*), натомість приказка – лише його частина, яскраво експресивно забарвлена фраза (*голод не тітка, голод не свій брат*). Прислів'я є цілісними мовними творами. На відміну від прислів'я, приказка не вживається самостійно, а вводиться в речення з метою надання йому певної конотації. Прислів'я належать до народних висловів, що передають повчання або мораль. Основна мета приказок – вираження ставлення мовця до того, що він говорить.

Вивчення прислів'їв і приказок є важливим матеріалом для антропоцентричних досліджень мови. Існує кілька чинників, які свідчать про актуальність такого вивчення.

1. Прислів'я та приказки є джерелом інформації про зміст морально-етичних концептів у свідомості певного народу і представляють асоціативні зв'язки між ними.

2. Семантичний аналіз прислів'їв і приказок сприяє встановленню ознак інтерпретаційного поля конкретних фрагментів національної концептосфери.

3. Для українських прислів'їв і приказок характерні універсальні риси, які свідчать про загальнозначущий характер цінностей, що лежать в їхній основі. Особлива увага звертається на певні ознаки в структурі концепту.

4. Прислів'я та приказки являють собою основні принципи правильного, ставлення до життя, норми взаємодії з людьми, дають змогу людині відчувати себе належним до певної національної культури (*На дерево дивись, як родить, а на чоловіка, як робить; Чоловік розуму вчиться цілий вік; Годуй діда на печі, бо й сам будеш там; Не дивись на чоловіка, а на його діло*).

Прислів'я та приказки тяжіють до знаків мови, оскільки є анонімними творами і вийшли за рамки того часу, коли були створені.

Паремії містять культурологічну інформацію в концентрованому вигляді. Особливістю цих жанрів є максимальне узагальнення інформації. Прислів'я та приказки передають специфіку побуту народу, його традиції, уклад життя, звичаї і звичаї. Слід зауважити, вони відображають не тільки матеріальну сферу життя народу, а й його менталітет.

Описуючи моральні аспекти життя людини, прислів'я і приказки, набувають функцію ціннісних суджень морально-етичного змісту (*Корові не тяжкі свої роги, а матері – свої діти; Чоловік змінюється у житті, а по правді життя змінює чоловіка; Бійся не чорта, а лихого чоловіка*). Потенційно вони стають оцінними текстами. Тому основними функціями паремій є кумулятивна і директивна. Кумулятивна функція проявляється в тому, що саме в мові накопичується традиції, досвід, уклад життя певного народу, придбані ним за довгі роки існування. Директивна, або спонукальна функція полягає в тому, що текст створюється для певного впливу на адресата.

Тексти прислів'їв і приказок ефективно впливають на реципієнта, оскільки для них характерна авторитетність репрезентувати узагальнень і оцінок, кожен репрезентант паремійної сфери являє собою згусток народної мудрості. Крім того, особливий вплив на реципієнта має і витонченість та краса форми, у якій втілена правильна думка (*Чоловік без друга, що їжа без солі; Коня керують уздами, а чоловіка – словами; У кого є ньєнка, у того й голівонька гладенька*). Естетичний вплив прислів'їв і приказок на людину виникає як наслідок використання різних фігур мови. Іноді експресивного ефекту можна досягти за допомогою порушення мовних норм, зокрема порядку слів, граматичних зв'язків тощо. Крім того, деякі прислів'я і приказки побудовані з частковим руйнуванням логіко-сміслових зв'язків (*народія, парадокс: Ваша Катерина нашій Орині двоюрідна Одарка; І мох, і трава, і Мелашка крива; В людях Ілля, а вдома – свиня; Василь бабі сестра у перших*).

Прислів'я та приказки як фольклорний жанр акумулюють екстралінгвістичні інформацію і впливають на формування світогляду адресата.

Народна мудрість і його дух виявляються в прислів'ях і приказках. Знання народних прислів'їв і приказок сприяє знанню мови, і водночас розумінню образу і характеру мислення носіїв мови.

Список використаних джерел

1. Воркачев С. Г. Лингвокультурная концептология: становление и перспективы. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2007. Том 66. № 2. С. 13–22.
2. Дмитриева О. А. Место пословиц и афоризмов в системе УВ. *Лингвистическая мозаика. Наблюдения, поиски, открытия* : сб. науч. тр. Волгоград, 2001. Вып. 2. С. 55–62.
3. Добровольский Д. О. Национально–культурная специфика во фразеологии. *Вопр. языкознания*. 1997. № 6. С. 37–48.
4. Иванова Е. В. Пословичные картины мира (на материале английских и русских пословиц) Санкт-Петербург : Изд-во филол. фак. СПбГУ, 2002. 160 с.
5. Красавский Н. А. Концепт 'ZORN' в пословично-поговорочном фонде немецкого языка. *Теоретическая и прикладная лингвистика*. Воронеж, 2000. Вып. 2 : С. 78–89.
6. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX в. *Язык и наука конца 20 в.* Москва : Наука, 1995. С. 173 – 189.

7. Кунашева М. Ч. Лингвокультурологический анализ терминов народной морали (на материале кабардинских пословиц и поговорок) : дис... канд. филол. наук: 10.02.01. Москва, 1995. 252 с.
8. Маркелова Е. В. Процессы концептуализации в пословицах. *Квантитативная лингвистика и семантика* : сб. науч. тр. Новосибирск, 2000. Вып. 2. С. 142–149.
9. Попова З. Д., Стернин И. А. Язык и национальная картина мира. Воронеж: Изд-во «Истоки», 2002. 318 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, старший викладач Юлдашева Л. П.

Гонда Л. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

Словникарство відіграє важливу роль у формуванні інтелектуальної та культурної спадщини будь-якого народу. На сучасному етапі розвитку суспільства є широкі можливості доступу до інформації з різних галузей знань, що було неможливим та складним ще два десятиліття тому. Використання комп'ютерних технологій спрощує і пришвидшує процес пошуку необхідної інформації. У вік динамічного розвитку комп'ютерних та інформаційних технологій перспективним стає електронне словникарство. Комп'ютеризація процесу укладання словника істотно розширює сфери наукових пошуків лексикографів: надає можливості для збереження необхідної інформації в цифровому вигляді на електронних носіях, розширення автоматизованого редагування словникових статей, створення лексикографічних праць нового типу. Мова зазнає постійних змін, відходять у небуття носії традиційної матеріальної та духовної культури народу, а тому створення словників сьогодні є надзвичайно актуальним, оскільки сприяє збереженню автентичного словникового складу діалектної мови для нащадків. Значної популярності набувають електронні словники, що мають суттєві переваги над друкованими версіями.

«В енциклопедії «Українська мова» електронним (автоматизованим) словником називають частину автоматизованої системи інтелектуального призначення із зібраними і певним чином упорядкованими найменуваннями понять у тій галузі знань, з якими працює або на які спирається ця автоматизована система. Найчастіше вони містять сукупність термінів і термінологічних словосполук, систематизованих та поданих таблицями, семантичними сітками або семантичними деревами. Електронні словники призначено для внутрішньомашинного пошуку необхідної і наявної у системі інформації та цілеспрямованих операцій над матеріалом баз даних, а також над матеріалом, пропонованим користувачем для опрацювання»[2, 10].

Електронні словники мають свої переваги: зберігання великого обсягу інформації завдяки наявним гіперпосиланням; швидкий пошук та можливість знайти потрібну лексему не лише за назвою словникової статті, а за всім обсягом словника, уникнення можливості непродуктивного пошуку; наявність мультимедійних елементів, зокрема аудіозаписи, відео, фото, анімаційні ілюстрації; доступність і зручність у використанні; економія часу та матеріальних ресурсів; можливість поповнення словника новими лексичними одиницями, не чекаючи чергового перевидання.

Досягненням сучасної електронної лексикографії є такі ресурси: система «Словники України» (<https://corp.ulif.org.ua/dictua/>), до якої належить орфоепічний, орфографічний, фразеологічний, синонімічний та антонімічний словники, «Словник української мови» (<http://www.sum.in.ua>), який є базою для сучасних тлумачних словників української мови. Горох (<https://goroh.pp.ua/>) – це публічна онлайн-бібліотека, де зібрано тлумачний, орфографічний, частотний, фразеологічний, етимологічний словники української мови, а також єдиний і відповідно найбільший словник транскрипцій у мережі, що містить більше 330 тисяч словникових статей. Публічний електронний словник СЛОВНИК.УКРЛІТ.ORG (<http://ukrlit.org/slovnyk>) є перехресною базою слів і словосполучень в українській мові та

словникових статей із понад 19 тисяч словників. Кожна словникова стаття має вихідні відомості: словник, том, сторінка, що дозволяє його використання в широких наукових колах. Зібрання різних словників розміщено на порталі [Mova.info](http://www.mova.info). (<http://www.mova.info>), метою якого є систематична довідково-інформаційна робота щодо української мови та літератури. Лінгвістичний портал має частотні словники, електронний словник мови Т. Г. Шевченка, словник іншомовних слів; відкритим словником є словник суржику, до якого зареєстровані користувачі можуть внести помилкові форми з контекстом, правильний варіант та категорію помилки.

Укладання діалектних словників має важливе значення для розвитку мовознавчої науки. Лексичний склад діалекту, у якому відбито світ реальних речей, явищ у взаємодії та історичному розвитку, зазнає в сучасному суспільстві значних змін, втрачає назви традиційного побуту, народних ремесел, занять, матеріальної та духовної культури, тому укладання тематичних словників лексики є одним з актуальних завдань діалектології.

Спробу укласти словник діалектної лексики народних ремесел, зафіксованої в говірці с. Гнилець Звенигородського району Черкаської області, було здійснено з використанням системи керування вмістом з відкритим кодом WordPress, що через простоту у встановленні та використанні широко застосовують для створення вебпроектів. В укладеному тематичному словнику, реєстр якого становлять назви, зафіксовані польовим методом у говірці с. Гнилець Звенигородського району Черкаської обл., представлено лексеми на позначення народних ремесел, виконавців різноманітних виробничих процесів, знарядь і результатів праці. Наведені реєстрові слова й ілюстративний матеріал до них репрезентують фонетичні, акцентуаційні та граматичні особливості досліджуваної говірки.

Електронний тематичний словник розміщено за адресою <http://dialect.zzz.com.ua/>. Ресурс має стартову сторінку для пошуку лексем за такими лексико-семантичними групами: гончарство, стельмаство, столярство, бондарство, ткацтво. Словникова стаття традиційно містить запис лексеми графічно з виділенням напівжирним шрифтом; запис слова фонетичною транскрипцією; елементи граматичної характеристики (закінчення родового відмінка однини, форми множини, рід); вказівку на різновид ремесла, опис семантичної структури лексеми; контекст-ілюстрацію слововживання лексеми. Наприклад: **Бабушник** *бабушник* -а, -и, ч., гонч., 'глиняна невисока посудина для сходження сформованого виробу з тіста, переважно книшів': *бабушник це та/ка че^uре^uн'їана /миска / к'лалі книш в /нейі / шоб с/ходив / йо/го вий/мали і на ло'пату не^uре^uве^uр'тали / са'дили в н'іч //*; **Клепка** *клепка*, -и, -и, ж., стол., 'кожна з опуклих дощечок, із яких складається бочка, діжка': *д'їж/ки / боч/ки ро'били з кле'пок / та/ких досто'чок //*; **Веретено** *ве^uре^uтено*, -а, -а, с., тк., 'ручне знаряддя для прядіння, що становить собою тонку паличку з видовженими загостреними кінцями і потовщенням посередині': *ве^uре^uтено / це та/ка /палиц'а з /довгим /гострим к'ін /цем / а са'ма основа /товшча / н'р'али на ве^uре^uтено //*.

З метою унаочнення предмета до більшості словникових статей додано фото.

Робота над словником має перспективи. Заплановано збільшення кількості лексико-семантичних груп лексем та наповнення ресурсу аудіозаписами, фото, відео, розроблення сторінок, які матимуть інформацію про населений пункт та інформантів.

Отже, швидкий розвиток комп'ютерних технологій зумовлює необхідність перенесення лексикографічних досліджень у віртуальну площину. Потреба у словниках різних типів зростає, складаючи конкуренцію традиційним виданням, оскільки цифрові ресурси є дешевшими за друковану продукцію, прискорюють пошук необхідної інформації, легкі та зручні у використанні. Комп'ютеризація та глибокі лінгвістичні дослідження визначають велике майбутнє української діалектної лексикографії.

Список використаної літератури:

1. Балог В. Сучасний стан української комп'ютерної лінгвістики. *Лексикографічний бюлетень (ІУМ)*. Вип. 11. К., 2005.
2. Дубічинський В. В. Українська лексикографія: історія, сучасність та комп'ютерні технології : навч. Посібник. Харків, 2004.

3. Помирча С. В. Електронні словники з української мови як засіб формування лексикографічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. 2017. Т. 59, вип. 3. С. 103–113.
4. Широков В. А. Елементи лексикографії. К., 2005.

Науковий керівник: д. філолог. н., професор Мартинова Г. І.

Горбачик Ю. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

Прецедентні феномени як вагомі складники концептуальної системи, зміст яких добре відомий представникам етнокультурної спільноти, відіграють важливу роль у вербалізації значущих елементів буття та актуалізації культурної пам'яті. Вони посідають особливе місце в художній літературі, впливають на емоційне сприйняття твору реципієнтом та формують його картину світу. Читач має отримувати естетичну насолоду, усвідомлюючи наявність уживлених цитат та образів, пізнаючи знайомі мотиви, розуміючи інтертекстуальні зв'язки.

За О. А. Земською, прецедентні одиниці введені в незміненому (цитатія) й у трансформованому форматі (квазіцитатія), оскільки вони добре відомі широкому колу осіб, мають властивість повторюватися в різних текстах [2, с. 157]. Більшою експресивністю наділені прецедентні одиниці трансформованого типу.

У сучасній науці накопичений значний досвід дослідження прецедентних феноменів, які стали предметом вивчення з погляду філософії мови (В. Постовалова, Ю. Степанов та ін.), когнітивної лінгвістики (Д. Гудков, І. Захаренко, Ю. Караулов, О. Кубрякова, О. Селіванова, О. Шмельов), етнолінгвістики (О. Березович, С. Толстой), лексичної семантики (Ю. Апресян, А. Вежбицька та ін.), структурно-семантичної лінгвістики (І. Арнольд, О. Савченко, К. Сидоренко), функційної (І. Алещанова, Ю. Гунько, К. Б. Іванова), комунікативно-прагматичної лінгвістики (О. О. Дмитрієва, О. Земська), лінгвістики тексту (Ю. Караулов, В. Красних, І. Сахарук та ін.). Вивченню специфіки прецедентних одиниць у художній літературі присвячені наукові розвідки В. Корольової, Р. Чорновол-Ткаченко, Я. Швець та ін.

Мета статті – проаналізувати трансформації прецедентних феноменів у сучасному художньому дискурсі.

Трансформовані прецедентні одиниці в мові художньої літератури є багатим емоційно-інформаційним фондом. До експресії, притаманної традиційним прецедентним феноменам, додано ще особливу експресію від експериментаторства над ними. Семантичні і структурні зміни прецедентних одиниць сприяють створенню оказіонального оригінального значення, пристосуванню прецедентів до конкретної ситуації.

Під час оновлення семантики і структури повинен зберігатися зв'язок із вихідним джерелом. Нові утворення формуються під впливом контексту, а не в процесі переосмислення традиційного прецедентного феномену. Індивідуально-авторське перетворення прецедентних одиниць зумовлене насамперед конкретною стилістичною метою чи семантично мотивоване. Зокрема, Л. Костенко для узагальнення додає в античний вислів *скринька Пандори* займенник *всі*: «*Колись же вони щезнуть, всі скрині всіх Пандор*» («Іспанка Варменсіта», с. 114); іномовно *скриня Пандори* – це джерело різних бід і нещастя. В. Шкляр наголошує на очікуванні добрих вістей та акцентує це введенням відповідного означення в прецедентну одиницю: «*Та ні цигани, ні сорока на хвості добрих чуток не приносили*» (Маруся», с. 159). Такі прийоми сприяють не тільки перетворенню усталеної прецедентної системи, а й стають поштовхом до оновлення її виражально-зображальних засобів.

Структурно-семантичні модифікації прецедентних одиниць суттєво не змінюють їхнього усталеного значення. Ці незначні формальні зміни вможливають пристосування прецедентної одиниці до конкретної мовленнєвої ситуації. Відповідно до класифікації Д. Б. Гудкова проаналізуємо різновиди трансформацій прецедентних текстів [1, с. 209].

1. Заміщення компонентного складу передбачає заміну компонентів прецедентної одиниці відповідно до власної інтенції автора та загальної концепції твору. Ситуативно неактуальна частина прецедентного феномену замінена на таку, що здатна акцентувати особливості ситуації, проте вихідний текст читач може легко відновити. Така субституція має не лише формальний, але й змістовий характер, напр., «*кілька срібних*» у вірші «Ну де та планета» О. Паршук – **«тридцять срібних»** у Біблії. У відомому вислові *смажений півень* *клює* В. Шкляр замінює перший компонент на *червоний*: «...хай пеняє на себе, коли **червоний півень** *клює його в «подушку»* («Маруся», с. 38), як наслідок – відбувається оновлення традиційного образу.

2. Розширення компонентного складу. Додавання нового слова зумовлює часткову втрату первинного й набуття нового значення конструкції. Цей індивідуально-авторський спосіб дає змогу посилити емоційність та експресивність усього вислову, конкретизувати його: «*Нехай тендітні пальці етики торкнуться вам серце і вуста*» («Світлий сонет» Л. Костенко, с. 66).

Виокремимо основні різновиди поширення компонентного складу прецедентних феноменів відповідно до синтаксичної функції поширювача:

1) атрибутивне поширення (для передавання стану душі, зокрема страждання, Л. Костенко розширює вислів *бальзам для душі*: «*Може, це біль наш, а, може, вина, Може, бальзам на занедбані душі – Спогад криниці і спогад вікна, Спогад стежини і дикої груші*» («Затінок, сутінок, день золотий», с. 15);

2) об'єктне (може заповнювати будь-яку позицію: «*Головний Отаман покладався на фортуна, яка всміхалася **українцям** на всю губу*» («Маруся» В. Шкляра, с. 85);

3) обставинне (посідає довільне місце стосовно традиційного прецедентного феномену: «*Усі, хто мав очі, побачили, а батько Шуліка таки зліз **по драбині** з неба, якщо назвав їх австріяками <...>*» («Маруся» В. Шкляра, с. 18).

3. Усічення компонентного складу прецедентної одиниці. Письменник може скоротити прецедентну одиницю, вилучивши деякі слова, проте залишивши значущий фрагмент, достатній для відновлення вихідної фрази. Цей різновид трансформації прецедентних феноменів використовує у своєму романі «Молоко з кров'ю» Люко Дашвар: «*Орися... – відрізала Параска. Та на бабів **вовком** – йдуть уже*» (с. 17). Вислів *дивитися вовком* (бісом, чортом) означає «ставитися до когось з підозрінням, ворожістю, неприязню». Опущений складник прецедентної одиниці легко поновити в контексті: «*Еге, подумав Станімір, **пусти лисицю під лавку**, та вголос сказав...*» («Маруся» В. Шкляра, с. 152) – пор.: *пусти лисицю під лавку, а вона й на лавку*.

Редуковані одиниці можуть бути граматично оформлені як усічене речення: «*Рушив він – і з **пліч гора**, і ще довго, ніби дзвін металу, вслід лунало: „Не пора”*» (пор.: *упала з пліч гора*) («Намір» М. Кіяновської, с. 317); «*Баба з воза, – сказав Гелевей. – Я б і сам його прикандичив* (пор. : *баба з воза, кобилі легше*)» («Маруся» В. Шкляра, с. 31).

4. Контамінація, що полягає в поєднанні різних прецедентних одиниць в одній фразі на підставі семантичної спорідненості й спільності компонентів. Зафіксовано сполучення абсолютно різних прецедентних феноменів: «...не питай у нього, що він думає робити далі, а **покажи заброді, де раки зимують, почім фунт свинцю на українському ярмарку**» («Маруся» В. Шкляра, с. 95) (пор.: *показати, де раки зимують* – «помстися, покарати, поставити на місце»; *почім фунт лиха* – потрапити в біду, отримати негативний досвід).

Проходить обігрування семантики прецедентних феноменів з огляду на особливості компонентного складу та специфіку змісту. На базі двох прецедентних одиниць утворено нову, для якої характерна особлива виразність: «*Гострила вуха темрява у шклі*» («Колись давно, в сумних біженських мандрах...») Л. Костенко, с. 73). В основі новоутвореного вислову прецедентні одиниці «*гострити (зуби, ніж, очі, язик)*» та «*насторожувати вуха*».

Інколи трансформації прецедентних текстів відбуваються на підставі алюзій, зокрема тих, що виникли на ґрунті власних назв. Під час трансформації формується конденсований символ, в основі якого – асоціативні зв'язки минулого з теперішнім: «*Прорубане вікно – з*

укропу у Європу. В Європі вже був млин, двигучий, паровий. А прадід мій ходив, як **Ной** після потопу. А я собі, мала, була – як херувим» («Слайди» Л. Костенко, с. 68).

Отже, у художніх текстах набули поширення різноманітні трансформації прецедентних одиниць. Використання модифікацій спричинює оновлення мови, розширює емоційно-експресивний потенціал прецедентних одиниць, а також збагачує, вияскравлює, увиразнює мову письменників, сприяючи створенню динамічної моделі світу.

Список використаних джерел

1. Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в языковом сознании и межкультурной коммуникации : дис. ...доктора филол. наук : 10.02.19. Москва, 1999. 400 с.
2. Земская Е. А. Цитация и виды ее трансформации в заголовках современных газет. *Поэтика. Стилистика. Язык и культура*. Москва : Наука, 1996. С. 157–168.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор Шитик Л. В.

Тищенко О. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОЗНАКИ УКРАЇНСЬКОГО АНЕКДОТУ ЯК МОВЛЕННЄВОГО ЖАНРУ

Український анекдот як мовленнєвий жанр посідає чільне місце серед текстових форм гумору. Вивчення анекдотів нині особливо актуальне, оскільки категорії комічного пов'язані з найважливішими аспектами сучасного життя. Уперше термін «анекдот» запропонував П. Кесарійський у книзі «Таємна історія» (550 р.), змальовуючи комічні випадки, пов'язані з викриттям постаті імператора Юстиніана. В Україні анекдоти почали записувати з народних вуст ще в кін. XVIII – XIX ст. І. Рудченко, П. Рудченко, Я. Новицький, М. Білозерський, В. Менчиць, П. Мартинович, П. Чубинський, В. Гнатюк, Д. Яворницький, М. Зубрицький, В. Кравченко, А. Кримський, І. Франко тощо.

Важливою подією культурного життя України стало видання «Народных южнорусских сказок» І. Рудченка, де серед казкового матеріалу було подано окремі тексти анекдотів. Найбільшими зібраннями анекдотів і нині залишаються збірники «Галицько-руські анекдоти», «Казки та оповідання з Поділля в записах 1850 – 1860-х рр.», «Українські народні казки, легенди, анекдоти», «Українські народні анекдоти, жарти, дотепи».

В українській фольклористиці XXI ст. вагомим є дослідження Р. Ф. Кирчіва «Етюди до студій над українським народним анекдотом» [1], у якому проаналізовано тематику радянського анекдоту й деякі зміни, що відбулись у ньому порівняно з традиційним селянським анекдотом.

Останні десятиліття увага до анекдоту зумовлена мобільністю його змісту, точністю і експресивністю оцінок і характеристик, поширеністю серед людей різного віку, рівня освіти, місця проживання тощо. Однак навіть за наявності теоретичного підґрунтя, спроб наукового вивчення нині немає студій, присвячених комплексному аналізу мовної специфіки українського анекдоту. З огляду на це, метою нашого дослідження є з'ясування особливостей українських анекдотів, що дасть змогу визначити їхню специфіку серед інших гумористичних мовленнєвих жанрів.

У «Словнику української мови» за ред. І. Білодіда анекдот представлено як «коротке жартівливе (здебільшого вигадане) оповідання про яку-небудь смішну подію» [3, с. 45]. В анекдоті як жанрі гумористичного дискурсу відображено менталітет і культуру як національну, загальну, так і індивідуальну, особисту, наприклад:

- *Добрий день, куме, що п'єте?*
- *Українське мохіто.*
- *Ром та м'ята?*
- *Та ні, горілка та петрушка.*

Важливою ознакою побутування українського фольклорного анекдоту є усність, що й зумовлює поетику та функції аналізованого жанру в комунікативному контексті. Проте усна

природа текстів часто ігнорувалася, що призвело не лише до викривленого розуміння комунікативної функції жанру, а й до невірної тлумачення своєрідної естетики жанру та його поезики.

Мовознавець О. О. Чіркова виокремлює такі риси анекдоту як мовленнєвого жанру:

- 1) розмитий хронотоп;
- 2) комічна модель поведінки головного персонажа;
- 3) непередбачуваність сюжету;
- 4) специфічний набір жанрових прийомів;
- 5) пародіювання [3, с. 15–17].

З огляду на особливості анекдоту як фольклорного жанру, ми пропонуємо доповнити жанрові ознаки анекдоту такими характерними рисами: анонімність, колективне авторство, усна форма функціонування, лаконічність, афористичність, неофіційність, парадоксальність, комічність.

Український анекдот є яскравим відображенням національного менталітету народу й найбільш злободенних проблем сучасного життя. Зазвичай анекдотичний текст пов'язаний із ситуацією спілкування й темою розмови. Науковець К. Ф. Сєдов зазначає, що «найефектніше всього звучить анекдот, що є доречним та розповідається за асоціацією. Асоціативний принцип виникнення у свідомості оповідача теми анекдоту виступає однією з головних психолінгвістичних рис його функціонування. Інакше кажучи, анекдот, як правило, розповідається з нагоди. Причому в реальному побутовому спілкуванні анекдот стає жанром у жанрі, він як би супроводжує інші види повсякденної комунікації – балаканину, дружнє спілкування, застілля тощо» [2, с. 140]. Для оповідача важливою є реакція адресата на анекдот та процес взаємодії. Однак необхідно пам'ятати, що співрозмовник не завжди може зрозуміти комічність тексту. Це пов'язано передусім із відсутністю необхідних фонових знань, коли адресат не розуміє, як пов'язані між собою тема розмови й анекдот, і вважає, що гумор у такій ситуації недоречний. Сюжетна структура анекдоту традиційна: експозиція-зав'язка інтриги – розгортання дії – неочікувана швидка розв'язка, або “пуант” [5, с. 28].

Анекдотичні тексти створюють на основі ситуацій із реального життя. Тематично анекдот охоплює три основні царини – політичну, етичну й еротичну. Найпопулярнішим можна вважати політичний анекдот, який в умовах свободи слова став, на нашу думку, більш іронічним і саркастичним. Можемо наголосити на тимчасовості цього виду народного гумору, який актуалізується лише в певному політичному дискурсі з огляду на конкретні історичні умови. Зазвичай політичні анекдоти спрямовані на висміювання чинного, політиків, політичної ситуації в країні, ставлення влади до народу і народу до влади, пор.:

Янукович у Кучми питає:

– Ви на третій термін підете?

А Кучма – у відповідь:

– А Ви?

Свобода слова вплинула й на еротичні анекдоти, оскільки звільнила суспільну свідомість від лицемірних заборон. Такі анекдоти можуть бути присвячені залицянню, першій шлюбній ночі, жінкам тощо. Найбільш поширеним серед них є сюжет «повернувся чоловік із відрядження»:

Повернувся чоловік з відрядження, заходить у кімнату і бачить дружину з коханцем. Та закрила обличчя руками:

– Ой, знову почнуться докори, підозри...

Найчисленнішими за своєю тематикою є анекдоти, пов'язані з етичними проблемами, що охоплюють людські стосунки в усій різноманітності їх форм:

Режисер Львівського театру говорить акторові:

– Покажи в очах радість.

– Ні, не вірю! Уяви, що в сусіда корова здохла! ... Ну, це занадто. У тебе в очах радості на три корови, а може, й на тещу.

Типовими в українських анекдотах є не тільки тематика, а й персонажі, які потрапляють у різні побутові ситуації. Це – чоловік, жінка, дитина, парубок, дівка, баба, дід, син, дочка, кум, кума; пан, слуга; піп, дяк, москаль, циган тощо. Їх зображують то як мудреців, то як хитрунів, то як дурнів. Наприклад:

Гламурна дівчина приїхала в село до бабусі:

– *Куди у вас тут вночі сходити можна?*

– *У відро.*

Отже, анекдот – це унікальне явище української культури, у якому через художньо-образне осмислення життя, відображено особливості ментальності народу, його національний характер. Цей масовий жанр фольклору, що має такі основні риси: стереотипи форми, змісту і комунікативного призначення, комічність, анонімність, чітку сюжетну структуру. Жанровий аспект анекдоту складається з тематичної, стилістичної та композиційної єдності, що й становить перспективу подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Кирчів Р. Ф. Етюди до студій над українським народним анекдотом. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. 265с.
2. Седов К. Ф. Анекдот. *Антология речевых жанров : повседневная коммуникация* : монографія / К. Ф. Седов; Москва : Лабиринт, 2007. С. 140.
3. Словник української мови : в 11 томах / ред. : І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970 – 1980. С. 45.
4. Чиркова О. А. Поетика сучасного народного анекдота : автореф. дис. ... к. філол. наук : 10.02.01 Москва, 1997. 22 с.
5. Шмелева Е.Я., Шмелев А.Д. Русский анекдот: Текст и речевой жанр. Москва: Языки славянской культуры, 2002. 144 с.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Калько М. І.

Христосенко А. В.

Таврійський національний університет ім. В. Вернадського

УКРАЇНСЬКА ТЕАТРАЛЬНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

У сучасному українському мовознавстві особливу увагу приділяють розробленню вітчизняної термінології. Це цілком природно, оскільки саме спеціальна лексика сьогодні виявляє надзвичайно динамічні тенденції свого розвитку, відіграє важливу роль у формуванні окремих наукових фахових мов.

Нині налічують понад 3000 дефініцій поняття «термін», та його зміст до кінця ще не з'ясовано. На наш погляд, варте уваги визначення в «Стилістиці сучасної української мови» О. Пономаріва: «Термін – це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам» [3, 91]. Лексема «термін» є твірною для слова «термінологія», яке використовують для позначення сукупності термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва або всієї термінологічної лексики.

На думку О. Кулікової, «На сьогодні театральна термінологія активно розвивається, оскільки виникають синтетичні театральні жанри й активно з'являються новаторські ідеї в самому ігровому мистецтві» [1, 259].

Нині маємо декілька україномовних словників театральної термінології: у 2002 р. з'явився словник за редакцією В. Дятчук та Л. Барана, у 2009 р. – словник А. Баканурського, а в 2006 р. побачив світ найповніший «Словник театру» П. Паві, який є перекладом із французької мови.

З-поміж інших термінів, зафіксованих у «Словнику театру», виокремимо деривати, які закінчуються на -аці(я), зазвичай вони утворилися від дієслів на -ува(ти) з основами

іншомовного походження (*декламація, інтерпретація, імпровізація, декорація, адаптація, анімація* тощо).

Зокрема, слово *адаптація* походить від латинського *adaptatio* – «пристосування». Відповідно, за одинадцятитомним академічним словником, це пристосування організмів, органів чуття до умов існування, до оточення [5, 19]. Натомість у театральному світі це слово використовують у специфічних значеннях. Насамперед, це трансформація чи транспозиція твору з одного жанру в інший (наприклад, повісті в драму). Адаптація, або драматизація відбувається з розповідними жанрами, структура дискурсу зазнає трансформації з огляду на абсолютно інший вид висловлювання. Окрім того, адаптація означає ще драматургічну працю над матеріалом, призначеним для постанови тексту. На відміну від актуалізації чи перекладу, адаптація відбувається досить довільно [2, 26].

Слово *анімація* походить від латинського *animatio*, тобто одухотвореність, *animo* означає «оживляю». За словниковою дефініцією, це метод створення низки знімків, малюнків, кольорових плям, ляльок або силуетів у окремих фазах руху. Це допомагає створення ефекту «оживлення» під час показу їх на екрані. Також слово використовують у значенні мультиплікація. Як театральний термін слово набуло дещо іншого значення. Анімація – це процес, який допомагає ґрунтовно підготувати людей до ефективного сприймання театального продукту. Це супроводжується пропагуванням театральної справи. Поняття виникло у Франції для драматургічної децентралізації [2, 42].

Лексема *декламація* утворена від латинського слова *dēclāmātio* – «вправа в красномовстві, декламація». Академічний словник містить це слово у двох значеннях: 1) мистецтво виразного читання літературних творів, зокрема віршів; 2) манера говорити штучно піднесено; пишномовні слова, промови [6, 234]. Певні уточнення знаходимо в «Словникові театру» П. Паві. Насамперед акцентовано увагу на тому, що це мистецтво експресивного озвучування тексту у виступах актора. Словник також фіксує слово з позначною «іронічне» – «затеатралізована та співуча манера вимовляння віршованого тексту» [2, 44]. У XVIII ст., декламація стає емпатично-пафосною манерою озвучування тексту. Цей термін на противагу так званому природному виступові згодом набуває значення «виступ, сповнений афекту».

Також латинського походження слово *декорація* (лат. *decoratio*, від *decoro* – «прикрашаю»). Звичним його значенням є живописне або архітектурне зображення місця та обстановки на сцені. Також лексему вживають у значенні «оздоблення, краса». У «Словникові театру» дефініцію цього терміну запропоновано з огляду на театральні особливості: це обстановка на сцені, у якій грають актори. Декорації видно упродовж усієї вистави і розподілено у просторі, у якому актори грають синхронно або поперемінно, привертаючи увагу глядача то до одного, то до іншого місця. Відомо, що у Середньовіччі кожен сцену називали альтанкою. Окремо варто виокремити «вербальну декорацію», яка реалізована не візуально, а коментарями персонажа. Це можливо тільки завдяки театральній умовності, яку сприймає глядач.

До цієї групи термінів належить *драматизація*. У прямому значенні це слово безпосередньо пов'язане з театром, і означає трансформацію епічного чи поетичного тексту в драматичний, а також створення матеріалу для постанови.

Слово *експозиція* запозичено з латинської мови, очевидно за посередництва німецької мови (*Expositiōn* – «виставка», *exponieren* – «викладати»). Так називають частину твору, де змальовано суспільне середовище та життєві обставини, у яких формується характер героїв. Також до експозиції входить зображення історичних умов, які впливають на розвиток подій [6, с. 463]. В експозиції драматичного твору автор у формі висловлення представляє інформацію, потрібну для розуміння ситуації.

Епізація театру є калькою з німецької мови – *Episierung*. Словники української мови не містять словникових статей до цього слова. Однак зауважимо, що в Словникові української мови онлайн у наведеному прикладі до слова *драматизація* використано і слово *епізація*: «Епізація поетичного світу, великі поступки авторського [П. Тичини] «я» на користь «ми» призводять до монументалізації образів, імперативних речень, драматизації тексту (В. Стус)

[4]. У «Словникові театру» це слово представлено як тенденцію театру до інтегрування в драматичну структуру епічних елементів, як-от оповіді, розриви ілюзій, словесні виступи оповідача, масові сцени, хоровий спів, подання документів, як в історичних романах; демонстрація фотографій і написів, пісні й промови оповідача, рухома зміна декорацій, сценічне акцентування жесту сцени [2, 88].

Слово **ідентифікація** також латинського походження (від лат. *identicus* – тотожний»). П. Паві витлумачує його як процес виникнення ілюзії у глядачів, які ототожнюють себе із дійовою особою, зображуваною на сцені [2, 173].

Лексему **імпровізація** запозичено із французької мови (фр. *Improvisation*). Однак у французьку мову вона потрапила з італійської (італ. *Improvvisazione*). Первинним джерелом є латинське слово *improvisus*, тобто неочікуваний. Слово **імпровізація** вживають для позначення техніки актора, який виконує щось непередбачене заздалегідь, непередбачуване. Тут і вигадкування тексту, і наскрізна жести́ва та вербальна творчість.

Слово **інсталяція** у словниках української мови зафіксоване з позначкою **мист.** – мистецтво. Воно походить від англійського *install* – «вселяти», «влаштувати». Так називають художню техніку, для якої характерні тривимірні об'єкти, призначені для впливу на сприйняття простору людиною. Така техніка набула поширення в мистецтві в постмодерністську епоху.

Отже, театральні терміни становлять особливу підсистему в українській термінології й засвідчують тісний зв'язок мови та мислення в актах вторинного називання.

Список використаних джерел

1. Кулікова О. С. Особливості формування бази даних для дослідження театральної термінології. Мовні і концептуальні картини світу. Київ. 2015. С. 259 –265.
2. Паві П. Словник театру. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 640 с.
3. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Тернопіль: Навчальна книга . 2000. С. 91 –96.
4. Словник української мови online. URL: <https://sum20ua.com/?page=829&wordid=24824> (дата звернення: 20.03.2020)
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 1. Київ : Наукова думка. 1970. 799 с.
6. Словник української мови: в 11 томах. Том 2. Київ : Наукова думка. 1971. 550 с.
7. Словник української мови: в 11 томах. Том 10. Київ : Наукова думка. 1979. 658 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, старший викладач Юлдашева Л. П.

ЖУРНАЛІСТИКА

ПОЛІТИЧНА ВІДЕОРЕКЛАМА: ОСНОВНІ ЦІННІСНІ ДОМІНАНТИ

Невід'ємним компонентом виборчого процесу є агітація за ту чи за ту партію та медіапідтримка передвиборчої рекламної кампанії. Посутню роль відіграє політична реклама, що впливає на реципієнта, апелюючи до його цінностей. Змістове наповнення політичної реклами залежить від потреб електорату. За допомогою цього засобу комунікації політичні актори (кандидати чи партії) можуть висловити основні ідеї, цінності, а також ретранслювати образи та міфи.

Для створення ефективних рекламних повідомлень розробники реклами звертаються до тих цінностей, що є важливими для цільової аудиторії. Цінності як складник соціальної системи, що наповнена особливим значенням в індивідуальній або в суспільній свідомості, належать до питань, рівень вивчення яких у науці про соціальні комунікації досить високий. Згідно з визначенням А. Яковлева, «цінність – це компонент соціальної системи, наділений особливим значенням в індивідуальній або суспільній свідомості» [3, с. 7].

Сучасні мас-медіа, до яких належить і реклама, за Т. Кузнецовою, відіграють роль важливого «налаштовувача» ціннісних орієнтацій суспільства, оскільки саме вони виявляються найбільш ефективними, порівняно з іншими чинниками формування ціннісної системи [1, с. 7]. Реклама не тільки використовує, а й поширює соціальні цінності, сприяє формуванню стереотипів, які відображають культурні особливості країн і народів.

Досліджуючи цінності в політичній відеореklamі, автори зосереджуються саме на емоційному переконанні. Апеляція до цінностей реципієнта – передусім апеляція до його емоційного мислення. Потужний емоційний вплив реклами на споживача підвищує ймовірність тривалого запам'ятовування меседжу. Ефективна реклама не лише впливає, спонукає до придбання, але й дарує естетичне задоволення. Критерієм такої ефективності слугують саме позитивні емоції та бажання переглянути рекламу ще раз [2, с. 213].

Коли йдеться про використання емоцій у рекламі, варто зазначити, що апелюють не тільки до позитивних, а й до негативних емоцій. Якщо позитивні емоції закликають здебільшого до стабільності та збереження життєвого стилю, то негативні, навпаки, спонукають споживача до змін. Що більше цінності, до яких апелюють політичні діячі, резонуватимуть із поглядами та настроями реципієнта, то більша ймовірність заручитися його підтримкою. На підставі науково-теоретичних джерел, опрацьованих у процесі дослідження, підсумовано, що цінності – це симбіоз потреб реципієнта, його ідеалів, архетипів, які існують у свідомості, стереотипів, що панують у суспільстві. Кожен із цих компонентів допомагає розробникам реклами сконструювати цілісний образ, що слугуватиме ретранслятором певної цінності чи комплексу цінностей у рекламному політичному відеоповідомленні.

Згідно з авторськими спостереженнями, у рекламній кампанії позачергових парламентських виборів 2014 року домінантними цінностями були: національна безпека, соціальна справедливість, новизна та зміни в житті, соціальний порядок, відчуття належності. Партія «Народний фронт» апелювала до національної безпеки, рівності, соціального порядку, поваги до думок інших. «Блок Петра Порошенка» у рекламних відеозверненнях найчастіше акцентував на відчутті належності. У відеороликах об'єднання «Самопоміч» простежувані апеляції до новизни та змін у житті, мудрості. Домінантною цінністю в рекламних зверненнях «Опозиційного блоку за життя» стала соціальна справедливість. Радикальна партія Олега Ляшка здебільшого апелювала до цінності соціального порядку. Усеукраїнське об'єднання «Батьківщина» у своїй рекламі найчастіше зверталася до таких цінностей: національна безпека, мир, новизна та зміни в житті.

Цінності, трансльовані в українській політичній рекламі 2014 та 2020 року, змінюються, оскільки зазнають актуалізації питання безпеки здоров'я та захисту населення через пандемію COVID-19, що простежуване у зверненнях кожної партії. ВО «Батьківщина» активно спонсорує медичні заклади необхідним обладнанням і створює благодійні фонди; одна з

наймолодших партій «Голос» у своїх відео постійно акцентує увагу на недоцільності роботи місцевої влади в умовах пандемії.

Отже, політична відеореклама – це форма політичної комунікації в умовах вибору, що реалізує адресний вплив на групи людей та електоральні групи в лаконічній, оригінальній, легко запам'ятовуваній формі. Політична відеореклама відображає сутність політичної платформи, налаштовує виборців на їхню підтримку, формує й упроваджує в масову свідомість певні уявлення про характер цих політичних сил, створює бажане психологічне настановлення на голосування.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Т. В. До наукового осмислення аксіологічної функції ЗМК. *Матеріали Дев'ятої всеукр. наук.-практ. конф.* Суми, 2013. С. 7–11.

2. Ткаченко О. Н. Специфика визуального исполнения рекламного сообщения. *Омский научный вестник.* 2013. № 1 (115). С. 212–214.

3. Шовкун І. В. Політична реклама як комунікативний процес: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Львівський національний ун-т ім. І. Я. Франка. Львів, 2004. 20 с.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Бондаренко Т. Г.

Дудченко А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ПОПУЛЯРНОГО КОНТЕНТУ В ЗМІ

Багато журналістів, які продукують запотребований інформаційний контент, намагаються використовувати механізм віральності. Він може забезпечити популярність певному виду тесту. Узагалі, віральність – це вірусне проникнення інформації, поширювачами якої, з позиції маркетингу, є користувачі продукту або послуги чи аудиторія, яку та чи та інформація зацікавила, вразила. При правильному підході в діяльності редакцій ЗМІ таке поширення відомостей може виявитися набагато ефективніше за традиційні рекламні, PR і маркетингові інструменти.

Віральний контент становить об'єкт особливого зацікавлення з боку медійників та дослідників медіаринку. Це медійне явище вивчали Б. Давиденко [2], Т. Гордієнко [3], Є. Кузнецова, І. Сологуб [4], Н. Циммерман [1]. Зазначені експерти розкрили особливості вірального контенту.

На думку Б. Давиденка, головного редактора Інтернет-видання «Liga.net», віральний контент відрізняється від поняття віральність з вірусології. Медійна віральність не працює за принципом геометричної прогресії. У ній завжди є момент, коли контент має змогу потрапити на велику платформу або до інфлюенсерів, тобто авторитетних осіб, «лідерів думок», які мають велику кількість читачів.

Окремо ми дослідили, що таке віральні матеріали. Це ті публікації, які викликають у користувача бажання ділитися та репостити їх для інших користувачів. Ці матеріали добре сприймає аудиторія та швидко поширює на своїх сторінках у соціальних мережах. Водночас, щоб різні дописи, статті, відео були такими, їх потрібно вміти правильно спродувати та забезпечити ефективність контенту.

Соціально-психологічне підґрунтя продукування вірального контенту визначене чітким розумінням, що і для кого потрібно створювати. Для досягнення успіху в соціальних мережах, на новинних платформах тощо варто знати особливості аудиторії з психологічного та соціального боку.

Передусім варто зазначити, що для створення якісного вірального контенту потрібен час. Це може бути не лише цікавий текст на ту чи ту тему, а й креативне відео, аудіо чи фото. Знаючи інтереси аудиторії, можна правильно обрати формат подання інформації й докласти

максимум зусиль для ефективності матеріалу. Для того щоб створити якісний контент і домогтися його віральності, необхідно освоїти основні етапи його створення [1].

Досліджуючи засади продукування та забезпечення ефективності вірального контенту, ми виявили, що авторам такого контенту потрібно також знати специфіку цього явища, щоб розуміти на чому зосередити свої зусилля. Їм необхідно звернути увагу на результати соціологічних досліджень [1], згідно з якими найбільший інтерес у користувачів Інтернету викликає веселий, провокаційний і водночас відповідний базовим уявленням користувачів контент. Це допоможе авторам зрозуміти, що саме потрібно аудиторії та яким контентом вона охоче поділиться з іншими.

Слушні зауваження щодо цього надає Н. Циммерман. Він, працюючи редактором видання «Gawker» й продукуючи ефективний віральний контент, активно досліджував, які саме його матеріали збільшили кількість аудиторії на 17 млн., а це 80 % від загальної кількості відвідувачів ресурсу видання. Він виявив, що основа вірального змісту – це емоції. Матеріали, які надихають і викликають емоції, найчастіше стають віральними [1].

Крім цього, важливо знати, що систематична аналітика впливає на продукування вірального контенту. Медійникам слід щодня збирати статистику переглядів і поширень своїх матеріалів, а також вивчати трафік, час перебування на сторінці тощо. Намагатися розуміти, чому деякі матеріали «влучили», а деякі – ні. З кожного невдалого посту можна зробити корисний висновок, який стане запорукою кращої роботи над контентом наступного медійного матеріалу та посту.

Ще одним важливим фактором, який впливає на віральність контенту, є час його розміщення. Продукуючи такий контент, доцільно зважати на це. Н. Циммерман писав, що найкращі періоди доби для публікування матеріалів – це 9 ранку й опівдні. Саме в цей час офісні працівники не відразу налаштовуються на роботу і тому можуть приблизно півгодини погортати стрічку соціальних мереж.

Створюючи матеріал, обов'язково треба зважати на кут його подання. Для успішного вірусного контенту не достатньо знайти історію. Левова частка роботи полягає в тому, щоб під правильним кутом подати матеріал і створити яскравий привабливий заголовок для нього. Зважаючи на це, авторам варто розвивати креативне мислення для створення «віральної бомби» [1].

Також з'ясовано, що будь-який віральний матеріал має свій життєвий цикл. Він складається з набуття ознак віральності, зростання кількості переглядів, підвищення цінності контенту та збільшення віральності. Дотримуючись цієї стратегії, медійнику можна правильно вибудувати схему роботи з таким контентом та отримати максимальну ефективність від нього.

Для створення вірального контенту важливо вивчати свою аудиторію. знати її стать, вік, регіон проживання, дохід, зайнятість. У кожного вірального контенту є своя аудиторія, яка різниться за багатьма параметрами, так само, як різниться й контент. Для продукування вірального контенту особливе значення має знання портрету його цільової аудиторії.

Перед тим як створювати контент, треба проаналізувати проблеми цільової аудиторії та важливі для неї психологічні чинники. Також необхідно з'ясувати, що хвилює користувачів, яка в них мета, чого вони хочуть, до чого прагнуть, у якому б світі хотіли жити.

Аудиторія повинна бути активним користувачем на додаткових платформах. Саме соціальні мережі є вагомим джерелом вірального контенту. Просуваючи медіа в соцмережах, варто визначитися з конкретним її типом, адже є різна аудиторія на кожен мережеву платформу. Комусь зручній у використанні «Instagram», а хтось користується винятково «YouTube». Залежно від формату інформації потрібно обирати соціальну мережу, так можна й визначити, яка аудиторія буде переглядати пости і чи цікавий їй цей контент.

На основі дослідження «The New York Time» [5] з'ясовано базові психологічні принципи продукування вірального контенту. Згідно з цим дослідженням існує 5 основних причин, чому користувачі роблять репост матеріалів медіа. Найвагоміша причина популярності матеріалу – покращення життя інших. 94% учасників дослідження стверджують, що діляться інформацією

з близькими для полегшення їхнього життя. Тож варто створювати корисний контент, який матиме цінність для користувачів.

Як виявилось, більша частина опитаних, а це 68 %, діляться контентом, щоб підтримати власний образ. Психологічно люди вважають, що їхній імідж формується на основі того, що вони читають та чим цікавляться. Деякі люди посягають новини для того, щоб сподобатися своїй аудиторії. Фактично користувачі самостверджуються тим, що перепощену новину оцінять підписники їхнього акаунту в соцмережах. Крім цього, 84 % опитаних людей посягають новини, аби розповісти про тему матеріалу, який вважають достойним і цікавим.

Отже, віральний контент становить цікаву інформацію, яку активно поширює аудиторія. Ураховуючи соціально-психологічні аспекти створення популярного контенту, медійникам варто вивчити свою аудиторію, для того щоб їхні матеріали набули ознак віральності. Потрібно зосереджувати увагу на соціальних цінностях та психологічних потребах користувачів. Освоївши ці аспекти, журналісти зможуть створювати віральний контент.

Список використаної літератури

1. 9 уроків від генія вірального вмісту. Slaibik. URL. : <http://slaidik.com.ua/9-urokiv-vid-geniya-viralnogo-vmistu/>
2. Віральний контент. Виступ головного редактора liga.net Бориса Давиденка у центрі журналістики kse. Mixcloud. URL. : <https://m.mixcloud.com/indrih/віральный-контент-виступ-головного-редактора-liganet-бориса-давиденка-у-центрі-журналістики-kse/>
3. Гордієнко Т. Про силу підписки та віральний контент – розповідає Борис Давиденко, Liga.net. Medium. URL. : <https://medium.com/@mdfoundation2014/про-силу-підписки-та-віральный-контент-розповідає-борис-давиденко-liga-net-b9f2edc6c148>.
4. Кузнецова С., Сологуб І. Білка-дайвер піде на все, або як написати популярний пост на фейсбуці та кому з українських медіа це вдається? VoxUkraine. URL. : <https://voxukraine.org/longreads/fb-bilka/index.html>
5. Рихліцький В. Зеленський як інфовірус. Що таке віральний контент і чому ми читаємо неякісні ЗМІ? Детектор медіа. URL. : <https://ms.detector.media/onlain-media/post/23514/2019-09-17-zelenskyu-yak-infovirus-shcho-take-viralnyy-kontent-i-chomu-my-chytaiemo-neyakisni-zmi/>

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Цапок О. М.

Житкова А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КОРОНАВІРУСНА ПАНДЕМІЯ: ПРОФЕСІЙНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА В ПРАКТИЧНОМУ ВИМІРІ

Нині медична тематика є однією з найважливіших для суспільства. На тлі розвитку медицини й популярності її окремих напрямів, виникнення нових хвороб і виявлення фактів погіршення здоров'я людей зростає зацікавлення медичною інформацією. Медична проблематика в медіа сьогодні набула особливої актуальності ще й через досі невідомий і смертельно небезпечний вірус SARS-CoV-2. Несподіваний спалах пневмонії привернув увагу як традиційних ЗМІ, так й інших медіаресурсів. На сайтах деяких видань навіть створили окремі рубрики, спецпроекти, присвячені коронавірусу.

Коронавірус щодня поширюється нашою планетою, мутує й заражає людей будь-якого віку. Хвороба підпорядкувала всі сфери діяльності, спосіб життя суспільства й засоби масової інформації: телебачення, радіо, пресу, інтернет. У медійному плані пандемія коронавірусу – це перша тема, що висвітлюють світові ЗМІ в режимі «нон-стоп».

Особливості грамотного й цікавого представлення медичної тематики в ЗМІ вивчали М. Бережна [1], Д. Боневолєнська [2], С. Козиряцька [3], Н. Меджидова [5]. За даними дослідження Інституту масової інформації [4], у стрічках усеукраїнських сайтів, 19 % усіх новинних матеріалів стосується саме пандемії коронавірусу. За результатами моніторингу, серед України лідерами у висвітленні коронавірусної тематики (23 %) є онлайн-ЗМІ Черкас.

Як засвідчує дослідження, дві третини всієї інформації про коронавірус – офіційні зведення й різноманітні повідомлення. На другому місці (13 %) перебуває інформація з

іноземних медіа, ідеться переважно про відомості щодо захворюваності у світі. Лише 3 % всіх матеріалів про коронавірус становить інформація від експертів та лікарів.

У межах наукового пошуку з'ясовано, що в регіональних медіа бракує власних журналістських матеріалів і розслідувань на цю тему. Серед основних тем матеріалів про коронавірусну пандемію виявлено статистичні дані, а також інформацію про карантинні обмеження та пов'язані з ними зонування. Станом на березень 2021 року однією з найпопулярніших тем є вакцинація населення.

Інфекціоністка, експертка ЮНІСЕФ, експертка з вакцинації К. Булавінова [6] вважає, що існує досить багато тем, сфокусованих на COVID-19, яких бракує в медіа, зокрема: розмови з медичними сестрами, голоси лікарів, реакція лікарів на смерть, кисень, вакцинація від грипу, вірус у селах тощо.

До аналізу залучено мультимедійні матеріали на тему коронавірусу, що підготовлені журналістами п'яти інтернет-видань Черкаської області: «Вичерпно», «Прочерк», «Zmi.sk.ua», «18000» та «Про все». На основі порівняльного вивчення інтернет-сторінок названих медіа зроблено висновок, що найчастіше власні матеріали про COVID-19 публікує видання «Вичерпно» у межах проекту про медичну систему в боротьбі з коронавірусом «На варті здоров'я». Далі в рейтингу – «18000» і «Прочерк», що мають поодинокі матеріали, зокрема на тему вакцинації та карантину. На сторінках онлайн-видань «Zmi.sk.ua» та «Про все» авторських публікацій не виявлено.

Дослідниця Н. Меджидова [5] зауважила, що невелика кількість або відсутність таких матеріалів може бути пов'язана з особливостями медичної журналістики: труднощі висвітлення медичних тем через їх невизначеність; складність та багатогранність медичних матеріалів; необхідність роботи з науковою інформацією, що доводить логічність виокремлення медичної журналістики як одного з видів наукової журналістики; обережність у поданні матеріалів; дотримання етичних кодексів лікаря й журналіста; необхідність простежування матеріалів із тієї чи з тієї проблеми протягом багатьох років; активна соціальна позиція в суспільстві; «вузьке» використання жанрів.

Тема коронавірусу посідає одне з провідних місць серед тем на вітчизняному інформаційному ринку. Людство вперше постало перед такою глобальною небезпекою, тому ЗМІ мають оперативно інформувати про поширення COVID-19, загрози, що його супроводжують, етапи вакцинації, подавати відомості про нові штами інфекції. Пандемія коронавірусної хвороби стала неабияким викликом для суспільства в усьому світі. Інфекція COVID-19 вплинула не лише на економічну та політичну сфери, а й загалом на спосіб життя населення та систему охорони здоров'я в усіх країнах світу. В умовах карантинних обмежень неабияких змін зазнала ще й інформаційна сфера, оскільки засоби масової інформації тепер зобов'язані не лише інформувати населення, надавати актуальну та достовірну інформацію, а й запобігати панічним настроям у суспільстві.

Отже, аналіз регіонального інформаційного ринку щодо висвітлення порушеної теми засвідчує одноманітність матеріалів через надмірну переповненість статистичними даними. Водночас медіадослідники фіксують дефіцит авторських матеріалів, що фокусують увагу на різних аспектах коронавірусної хвороби.

Список використаних джерел

1. Бережная М. А. Освещение эпидемии ВИЧ / СПИДа на отечественном телеэкране. *Вестник С.-Петербур. Ун-та*. Сер. 9. Филология. Востоковедение. Журналистика, 2009. Вып. 4. С. 143–148.
2. Боневоленская Д. А. Медицинская журналистика. *Московский вестник*. 2004. №10. С. 22–27.
3. Козирыцька С. М. Медична журналістика в контексті наукової. URL: <https://inlnk.ru/W52x5> (дата звернення: 01.04.2021).
4. Кримінал, ДТП, надзвичайні події та коронавірус – топтеми в регіональних онлайн-медіа: дослідження ІМІ. URL: <https://inlnk.ru/r923w> (дата звернення: 31.03.2021).
5. Меджидова Н. З. Медицинская журналистики. Баку, 2005. 284 с.
6. Теми, пов'язані з covid-19, яких не вистачає в медіа: оцінка експертів. URL: <https://inlnk.ru/bQaRx> (дата звернення: 31.03.2021).

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Бондаренко Т. Г.

МОНОЛОГІЧНЕ ВІДЕОІНТЕРВ'Ю ЯК УТІЛЕННЯ ІДЕЙ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ В МЕДІА

У сучасних медіа утверджуються ідеї антропоцентризму як провідного орієнтира, що скеровує журналістів на найважливіший об'єкт – людину, її проблеми, життя, уподобання, емоції тощо. Олюднення матеріалів, виклад історії через головного героя дають змогу акцентувати увагу на проблемах теперішнього суспільства, індивідуалізувати й водночас узагальнити в одній особі питання, що може стосуватися багатьох. На такому тлі набуває актуальності жанр інтерв'ю, зокрема відеоінтерв'ю, де увага глядача сконцентрована на людині. У регіональному контексті така тема набуває ще більшої актуальності, з огляду на локальний характер інформації, а також на унікальність героя, який пов'язаний із тим чи з тим містом, країною та ін.

У науковій літературі антропоцентризм схарактеризований у різних галузях: у педагогіці, психології, філософії, комунікативістиці тощо. Зокрема, до цієї проблеми зверталися відомі педагоги (В. Бондар, Н. Бідюк, В. Кремінь, А. Кузьмінський та ін.), психологи (І. Бех, М. Марусинець й ін.), філософи (Н. Субботина та ін.). Крім того, роль людини як центральної фігури в медіа досліджували В. Здоровега, І. Лубкович, В. Різун та ін. До аналізу залучено теоретичні джерела, де обґрунтовано сутність жанру інтерв'ю, відеоінтерв'ю, особливості його проведення та ін. (З. Дмитровський, М. Кім, О. Тертичний, А. Яковець).

Антропоцентризм у загальному розумінні схарактеризований як засадничий світоглядний принцип, відповідно до якого осердям Усесвіту та його провідною метою постає людина, яка завершує еволюцію світобудови. Антропоцентризм гармонійно синхронізується з жанром інтерв'ю, що передбачає безпосередню взаємодію журналіста з інтерв'юйованим, фіксування відповідей та розкриття унікальності героя.

Під поняттям жанру відеоінтерв'ю розуміють аудіовізуальний продукт, що створюють унаслідок спілкування журналіста зі спікером. В інтерв'ю порушують теми, актуальні й потенційно цікаві для глядача. Такі матеріали представляють в ефірі наживо або опубліковують у записі, що створений після монтажу [3, с. 184].

Серед типів інтерв'ю за кількістю осіб у журналістському матеріалі виокремлюють такі різновиди:

– інтерв'ю-монолог (цілісна відповідь мовця на питання, подані журналістом на початку матеріалу);

– інтерв'ю-діалог («питання-відповідь» з уточненнями інтерв'юєра);

– інтерв'ю-полілог, або інтерв'ю-бесіда (розмова трьох чи більше мовців) [4, с. 125–126].

Під час наукового пошуку звернено увагу на таке нове явище в медійному просторі, як монолог-інтерв'ю. Його характерними ознаками є:

– цілісний потік мовлення однієї особи, яка коментує якусь подію, поняття чи явище;

– розгорнуте подання своєї позиції чи думки інтерв'юйованим;

– запитання, поставлені спікером, сформульовані на початку матеріалу [5, с. 65–69].

Загалом черкаські медіа часто звертаються до жанру відеоінтерв'ю. Привертають увагу нові медійні проекти, які нещодавно з'явилися в регіональному просторі: «Come on Talk» (виходить на кількох платформах: у соцмережах «Фейсбук», «Інстаграм», на ютуб-каналі; гості програми – люди, які змінюють місто Черкаси на краще, а саме політики, лікарі, музиканти, ресторатори та ін.); «Невідоме про відомих» – відеопроект інтернет-видання «ВиЧерпно» (виходить безпосередньо на сайті видання, із розміщенням дописів у соціальних мережах; герої – відомі черкаські, які досягли певних успіхів у різних сферах діяльності). У ході дослідження акцентовано увагу на авторському проекті місцевого телеканалу «Антенa», що має назву «Чесно кажучи» (https://youtu.be/_hHVQAoTT5k). Програма являє собою

унікальний авторський контент, підготовлений і змонтований спеціально для зазначеного видання. Нині глядачам запропоновано п'ять програм у жанрі інтерв'ю-монологу.

Авторські інтерв'ю-монологи вирізняються оригінальною побудовою та особливостями відеодизайну. Кожна програма розпочинається інформаційною заставкою, що містить колаж із ключових запитань, які зазвичай ставлять герою чи героїні: «Як позбутися комплексів?»; «Люди заслуговують на другий шанс?»; «Що надихає?»; «Як відновлюєш сили?»; «Які щоденні ритуали виконуєш?» та ін. Далі на фоні інтерв'ююваного з'являється коротка інформація про особистість, сферу її діяльності, уподобання, досвід та ін. Концентрація уваги на герої вмотивовує доцільність відсутності журналіста в кадрі, що озвучує запитання. У зв'язку з вибором форми монологу, запитання для глядачів прописують у титрах. Зауважимо, що журналіст усе ж, ведучи бесіду, озвучує ці запитання в ході запису програми, однак під час монтажу такі частини відео вирізають. У завершальному складнику за допомогою спеціальної заставки глядачів інформують про автора ідеї, режисера монтажу та оператора. Такі інтерв'ю дають змогу продемонструвати будь-які актуальні проблеми в місті через героя, його бачення, досвід і помилки, вони є популярними та сприяють збільшенню переглядів усього контенту видання.

Отже, інтерв'ю-монолог – актуальний і запотребований у регіональному медійному вимірі жанр, в його основу покладено антропоцентричні світоглядні ідеї, що фокусують увагу журналіста та глядача на людині як на центрі Всесвіту.

Список використаних джерел

1. Казімова Ю. До поняття формату жанру інтерв'ю у журналістиці. URL: <https://bit.ly/3cW7zVh> (дата звернення: 01.03.2021).
2. Мельник Г. С., Виноградова К. Е., Лисеев Р. П. Основы творческой деятельности журналиста: конспект лекций и практикум. СПб.: С.-Петербург. гос. ун-т, Высш. шк. журн. и мас. коммуникаций, 2013. 210 с.
3. Симоніна Н. Класифікація сучасного телевізійного інтерв'ю. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2012. Вип. 27. С. 180–184.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Бондаренко Т. Г.

Костенко Р. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ТЕМАТИЧНОЇ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ІСТОРІЇ

На тлі активного розвитку «нових медіа» особливо актуальним стає дослідження форм подання текстового матеріалу в інтернет-ЗМІ. Крім традиційних жанрів журналістики, медійники вдаються до продукування мультимедійного сторителінгу. Мультимедійна історія – новий жанр, що об'єднує традиційні методи й жанри з цифровими технологіями. Це новий вид тексту, що став відповіддю на виклики ХХІ століття, не знищив традиційних форм, а лише трансформував їх.

Формат мультимедійної історії в журналістиці досліджували А. Вовк [1], Е. Вировцева [2], О. Градюшко [3], А. Приймаченко [5], О. Харитоненко [6] та ін. Автори стверджують, що мультимедійні технології надали практично безмежні можливості для організації тексту. Пояснюючи сутність такого типу технологічно складних матеріалів, які об'єднують різні медійні компоненти (вербальні й аудіовізуальні), О. Градюшко зазначає, що це «вже не просто текст або аудіовізуальний продукт, а їх злиття, яке охоплює інтерактивне відео, флеш-ігри, слайд-шоу, тайм-лайн, тест, інфографіку» [3, с. 87]. Формат мультимедійної історії – новий етап у розвитку якісної журналістики, крок до віртуальної реальності.

Найважливішу роль у мультимедійній історії відіграють елементи мультимедіа: фотографії; слайд-шоу; карикатури; інфографіка; аудіо та відеоматеріали; мультиплікаційні ролики; інтерактивні форми (голосування, тести, ігри). Текст має рівні права з мультимедійними елементами, але не варто стверджувати, що він виконує домінуючу функцію. Натомість справедливим вважаємо твердження про те, що текст слугує структурним

центром мультимедійної історії, попри паритетне існування фотографії, відеосюжету або будь-якого іншого фрагменту медіапродукту. Основною ланкою мультимедійної історії може виявитися не тільки текст, а й будь-який інший мультимедійний елемент (наприклад, фотографія або галерея відеосюжетів). Відсутність окремих елементів мультимедійної історії не повинна перешкоджати сприйняттю загального змісту журналістського медіатексту.

На думку Е. Веровцевої, «принципи створення тексту в мультимедійному середовищі засновані на поєднанні творчих установок автора й цифрових технологій, причому нові жанрові формати вимагають, щоб технології освоїли не тільки ті, хто створює медіаконтент, а й ті, хто його споживає» [2, с. 55]. Для створення мультимедійної історії нерідко залучають команду висококваліфікованих фахівців, серед яких – журналісти, редактори, фотографи, творці графіки й інфографіки та ін., які не просто вміють мислити шаблонами мультимедійної редакції, а й готові до креативу. У такому випадку мультимедійна історія має всі шанси стати справжнім витвором мистецтва. Важливо зазначити, що «вдосконалення мультимедійних інформаційних продуктів пов'язане не тільки з технікою, а й із продумуванням нових творчих можливостей, що виникають у взаємодії людей із різною фаховою підготовкою та інформаційних середовищ. У межах такої взаємодії відбувається активний пошук і розвиток нових форм та методів інформаційної діяльності».

У сучасному медійному просторі мультимедійні історії створюють переважно великі медіакорпорації, оскільки це дорогий і ресурснозатратний формат. Серед видань, які публікують такі матеріали, варто виокремити «Українську правду», «Голос Америки», «The Ukrainians». Видання представляють ці матеріали або в межах спеціально передбаченої рубрики (наприклад, «Історії успіху українців»,), або в руслі спеціального проекту (наприклад, «Життя з нуля», «Люди кави», «Створюй в Україні», «Нові громади» та інші).

Український медіаконтент вирізняється багатством тематичних напрямів. Загалом тематичне наповнення може засвідчувати тип видання – суспільно-політичне, розважальне, галузево-спеціалізоване тощо. Українські видання не завжди мали широкий тематичний спектр, але у зв'язку з розвитком демократії, а також нових медіа з'явилися інші можливості для більш широкого спектру публікацій. Крім культурної, медичної, соціальної тематики, інтернет-видання почали публікувати матеріали на суспільно важливі теми, які наразі є обговорюваними: це історії про людей з інвалідністю, гостро-чутливі питання (сексуальна належність, расизм, трансгендерність, національні меншини та інші). Такі теми більше зацікавлюють аудиторію, тому ЗМІ активно їх створюють, доповнюючи текст візуально (фото, відео, аудіо). Отже, мультимедійні історії повинні мати такі складники: фотографії, аудіо- й відеоматеріали, інфографіка, інтерактивні форми тощо. Дослідження контенту дає підстави стверджувати про широкий тематичний спектр медійних історій на теренах української журналістики.

Список використаних джерел

1. Вовк А. Сторителлинг в журналистике: сравнительный анализ российских и зарубежных медиа. Санкт-Петербург, 2017. 279 с.
2. Выровцева Е. В. Мультимедийная история: технологии & творчество. *Проблемное поле медиаобразования*. М.: Знак, 2016. № 5 (22). С. 51–59.
3. Градюшко А. А. Мультимедийная история и сторителлинг в структуре современной вебжурналистики. *Международная журналистика – 2016: турбулентность межгосударственных отношений и медиа*: материалы V Междунар. науч.-практ. конф. Мн., 2016. С. 87–91.
4. Полонська Т. Storytelling як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності учнів сучасної початкової школи / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2019. С. 188–192.
5. Приймаченко А. Що таке «мультимедійна історія»? *Передова*. URL: <https://bit.ly/3cOI5ZD> (дата звернення: 13.03.2020).
6. Харитоненко О. Життєва історія як жанр сучасної публіцистики: види, структура, особливості редагування. *Стиль і текст: наук. зб.* Київ, 2012. С. 154–162.
7. Elements of good multimedia storytelling. ICFJ. 2018. URL: <https://bit.ly/3dz7qpQ> (дата звернення: 13.11.2019).
8. Weintraub D. 7 Basics of Multimedia Storytelling. David Weintraub. 2018. URL: <https://bit.ly/2OmzW5v> (дата звернення: 15.10.2019).

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Бондаренко Т. Г.

ФОТОРЕПОРТАЖ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ЖАНР ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ

Нині існує чимало різноманітних форм і методів подання журналістського інформаційного продукту. Популярним серед медійників інтернет-видань є використання фоторепортажу для наочного відтворення певних подій. Цей жанр зацікавлює аудиторію газетний збільшити популярність новинного сайту.

Зауважимо, що фоторепортажем називають оперативний подієвий жанр зображальної журналістики, який складається з кількох світлин, на яких зафіксовано певну подію чи явище, що відбулися у визначеному місці в окреслений проміжок часу. Цей жанр є об'єктом зацікавлення таких науковців, як М. Балаклицький [1], А. Беленький [2], Н. Ворона [3], А. Колосов [4], Т. Малишева [5]. Г. Нері [6] та ін. Зазначені експерти досліджують його сутність та функції, жанрову специфіку, проблемно-тематичний спектр тощо.

Зазначимо, що слово «репортаж» має французьке походження та перекладається, як «сповіщати» («інформувати»). Головною властивістю фоторепортажу є документальність і правдиве відтворення події, що відбулася. Він виконує інформаційну та презентативну функцію. Журналіст, створюючи такі матеріали, ставить за мету відобразити реальність, показати подію (явище) в ілюстративній, зрозумілій читачеві формі.

На думку М. Балаклицького, «фоторепортаж – інформаційний жанр, що засобами фотографії наочно відтворює реальні події, картину дійсності» [1]. Дослідник зазначає, що завдання фоторепортажу, створеного для публікації в інтернет-виданні, полягає в тому, щоб передати оперативно, наочно, динамічно, емоційно подію, зацентрувавши увагу на особистісному ставленні до того, що відбувається, аби в читача виник «ефект присутності».

Дослідник А. Беленький вважає, що «фоторепортаж – завжди погляд збоку, спостереження за динамікою розвитку подій із дотриманням правила єдності часу, місця та дії» [2]. Науковець наголошує, що «в ідеалі хороше репортажне фото відображає суть події, яка розгортається на очах фотографа, а серія репортажних знімків розповідає про неї так, що читач розуміє, що і як відбувалося» [2]. На думку фотографа Г. Нері, «хороший фоторепортаж – це історія, а фотограф повинен уміти переказати цю історію захопливо і яскраво, не забуваючи про деталі, інакше матимемо доволі загальний і «нудний» фотонарис» [6].

Вважаємо, що фоторепортаж – це насамперед звіт фотографа про якийсь захід, подію, на яких він побував. Але водночас це певна метафора, яка має повернути увагу глядача, закликати його замислитися над тим, що зображено на світлинах, змусити його виробити своє ставлення до події, про що розповідає репортаж [7].

Важливо зазначити, що репортажний знімок – це історичний документ, на якому відображена певна подія чи явище. Достовірність та інформативність є головними вимогами при створенні матеріалу такого жанру.

Фоторепортер А. Колосов [4], описуючи жанр фоторепортажу, акцентує на трьох основних компонентах таких світлин: документальності, достовірності й інформативності. Документальність світлин доводить, що фотожурналіст отримує зображення реального часу, яке зберігає в архіві чи публікує без змін. Достовірність передбачає однозначність фотознімка, який автор повинен створювати так, щоб виключити можливість хибного сприйняття зображення. Дослідник Н. Ворон наголошує на тому, що «приналежність фоторепортажу до групи інформаційних жанрів не означає, що він лише протоколює дійсність. У ньому закладені можливості авторського самовираження» [3].

Фоторепортаж може відображати як одноразові несподівані, так і циклічні заплановані події, наприклад, демонстрації, мітинги, фестивалі, конференції, аварії, стихійні лиха, спортивні події, концерти тощо. Використовуючи цей жанр, можна достовірно інформувати про найважливіше та найцікавіше в суспільно-політичному, економічному, культурному житті, сфері розвитку туризму тощо.

Зазвичай фоторепортаж класифікують за двома категоріями: подієві (такі, які висвітлюють окремі події в житті суспільства: фестивалі, концерти, спортивні змагання, демонстрації, мітинги тощо) і повсякденні (відображають дійсність довкола нас такою, якою вона є насправді: побутові та ситуаційні сюжети). Детальніше дослідивши цей жанр, науковці також виокремлюють тематичні, подорожні, спортивні та інші фоторепортажі.

Практики акцентують на тому, що робота над фоторепортажем вимагає певного досвіду від журналіста. Він є доволі складним жанром фотожурналістики, оскільки поєднує в собі елементи інших: пейзаж, портрет, натюрморт, подорож тощо. Для того, аби створити якісний репортаж, необхідно навчитися умінню бачити сюжет у його розвитку та орієнтуватися в тому, що фіксуєш на фотокамеру. «Фотограф зобов'язаний не забувати про логіку подій, які відбуваються на його очах, знати й розуміти їх, грамотно відслідковувати й показувати глядачеві взаємозв'язок усіх елементів та етапів» [7].

Основною відмінністю фоторепортажу від інших жанрів зображальної журналістики є те, що журналісту доводиться працювати за тих умов, які склалися в певний проміжок часу. Репортер не може перенести відтворювану подію чи явище, він змушений пристосовуватися працювати в умовах, що склалися. До того ж фотожурналіст не може впливати на розвиток подій, а тільки «передавати» їх. Незважаючи на такі умови, медійник має не лише створити цікаві й динамічні світлини, але й вчасно побачити цікавий кадр. Дослідниця Т. Малишева зауважує, що фоторепортаж, як історія в кадрах, має бути схожим на коротке кіно, а вправний фоторепортер – «це фотограф і репортер в одній особі, тому із його світлин має бути зрозумілим, що, де і коли відбувалося» [5].

Отже, якісний фоторепортаж – це насамперед історія, яку журналіст повинен передати цікаво та яскраво. Такий матеріал, виконаний із дотриманням усіх вимог жанру, залишить в пам'яті аудиторії враження, емоції, переживання стосовно події. Для того, аби зробити хороший фоторепортаж, медійник повинен засвоїти основні принципи жанру. Важливе завдання журналіста – створити для своєї аудиторії об'єктивний образ події, показавши такі її моменти, які не помітні масовому глядачеві.

Список використаної літератури

1. Балаклицький М. Зображальна журналістика. URL: http://www.kafedrajourn.org.ua/files/balaklitskii_metodichka-zobr.zhurn.pdf.
2. Бельський А. Фотожурналістика в сучасних СМІ. URL: https://www.academia.edu/30667614/Фотожурналістика_в_сучасних_СМІ.
3. Ворон Н. Жанри фотожурналістики. URL: <https://www.twirpx.com/file/815998/>.
4. Колосов А. Новий погляд на жанри фотожурналістики. URL: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=1961&level1=main&level2=articles>.
5. Мальшева Т. Репортаж – это всегда интересно. URL: https://photocasa.ru/photo-journal/uroki-fotografii/new_photographer/11327-reportazh-jeto-vsegda-interesno.html.
6. Нери Г. Лекції по фотожурналістике. URL: <https://www.photographer.ru/cult/practice/400.htm>.
7. Фотографія жанрова і репортажна. URL: https://www.takefoto.ru/articles/teoriya_fotografii/1603_fotografiya_janrovaya_i_reportajna.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцентка Федоренко О. Д.

Лісогор О. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФЕМІНІСТИЧНОГО ЖУРНАЛІЗМУ

Фемінізм у різних його проявах існував з давніх-давен, хоча говорити про нього на широкому загалі почали не так давно. Це поняття трактують по-різному. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови фемінізм визначено як «жіночий рух за повне зрівняння жінок у правах з чоловіками». Натомість у тлумачному словнику «Кембрідж» подано таке визначення фемінізму: «переконавання, що жінкам слід надавати ті ж права, владу

та можливості, що й чоловікам, і поводитися з ними однаково; або комплекс заходів, спрямованих на досягнення цього стану».

Одним із майданчиків поширення ідеї фемінізму завжди були медіа. Попри те, що в кожен історичний період переважає певний тип медіа, залишається незмінною вагомість цих медіа в розкритті суті зазначеного явища та популяризації ідеї фемінізму.

Зазначене пов'язане з тим, що, по-перше, формування громадської думки, зокрема щодо фемінізму, є однією з двох загальних функцій журналістики. Як писав журналістикознавець Ігор Михайлин, громадська думка «не може бути сформована й виявлена інакше, ніж через соціальний інститут масової інформації» [2, с. 202].

По-друге, феміністки використовували засоби масової інформації для поширення своїх ідей. Наприклад, під час першої хвилі фемінізму, в кінці XIX століття, активістки руху суфражизму в США та Об'єднаному Королівстві самостійно створювали буклети та памфлети. Через певний час газети підхопили цю хвилю і теж почали висвітлювати фемінізм.

Завдяки постійному зв'язку фемінізму та медіа, вже від початку феміністичного руху зародилося поняття феміністичного журналізму (англійською – *feminist journalism*). Це поняття охоплює всі ЗМІ та матеріали медіа, які стосуються жінок, їхньої гендерної соціалізації й участі у різних сферах суспільного життя, а також боротьби за рівні права з чоловіками [4].

До аналізованого поняття існує ряд синонімів: феміністичні медіа та феміністична преса. За визначенням Ю. М. Трофімової, феміністичною пресою є такі ЗМІ, які «трансляють ідеї жіночого руху та емансипації, досліджують причини та наслідки гендерної нерівності, виступаючи проти ідеї біологічно детермінованого підпорядкованого становища жінки, та аналізують різноманітні явища у культурного, політичного та соціального житті крізь призму феміністичних студій» [3].

Феміністичний журналізм може бути і політичним, і суспільним, оскільки висвітлює права жінок в усіх сферах функціонування суспільства. Таке висвітлення засноване на трьох принципах:

1) відсутність нападів на людей будь-якої статі за інакшість їхніх поглядів, тобто агресивних вигуків та образ, які ображають інших за їхню суспільну позицію та не мають об'єктивних аргументів;

2) більше фактів про питання, яке висвітлюється у статті, покликання на джерела та дослідження, тому що просто висловлювати свої думки стосовно чогось недостатньо для створення матеріалу феміністичного журналізму;

3) герої матеріалів повинні говорити самі про себе. Якщо жінка розповість про свій досвід і свої проблеми, ця інформація буде надійнішою, ніж якщо це буде чийсь переказ [5].

Феміністичні медіа охоплюють широке коло питань – від нерівності в оплаті праці до обмежень «скляної стелі» у побудові кар'єри, від домашнього насильства до розподілу праці по дому, від прав лесбійок до моделі виховання дівчаток. Це коло питань не обмежується готовим списком: писати можна про всі проблеми, які виникають у будь-якої жінки з будь-якої частини світу. Такий журналізм є результатом тривалої трансформації суспільної думки стосовно жінок і їхньої ролі у цьому ж суспільстві [4].

Варто зазначити, що феміністичний журналізм активніше розвинений у країнах Заходу, зокрема, у США. Це пов'язано з історичною перспективою розвитку фемінізму: ще з першої хвилі фемінізму (кінець XIX – початок XX століття) активістки поширювали окремі видання з висвітленням проблем жінок. Вимогою першої хвилі фемінізму було право голосу жінок у США та Об'єднаному Королівстві (ідея права голосу поширилася і за межі цих країн, які були батьківщиною фемінізму першої хвилі).

Феміністки другої хвилі, яка тривала від 1960-х до 1990-х років, вимагали політичної та соціальної рівності. Саме в цей час набувають найбільшого поширення газети та журнали. Найвідомішим був американський журнал «Ms.», який виходить і сьогодні [3].

Третя хвиля фемінізму, яка почалася у 1990-х роках і триває досі, охоплює як проблеми другої хвилі, так і нові питання: дискримінація за орієнтацією, расою, віком та гендером.

Більшість видань переходять у формат онлайн-видань, щоб охопити більшу аудиторію. Закордонний феміністичний журналізм висвітлював усі питання, порушені трьома хвилями фемінізму.

Український фемінізм пропустив першу і другу хвилю через тоталітарний режим СРСР та відмежованість від решти світу. У зв'язку з цим, феміністичний журналізм не набув такого поширення, як на заході. Зараз відбувається зростання кількості вітчизняних феміністичних онлайн-ресурсів для жінок, наприклад, «Гендер у деталях», але вони позиціонують себе як «ресурс гендерного знання», а не феміністичне видання.

За свідченням Ю. М. Трофімової, український медійний простір має більше жіночих лайф-стайл видань, які створюють матеріали на межі гендерних стереотипів. Зарахувати такі видання до феміністичних не можна, адже жінка є не суб'єктом, як це має бути у феміністичній пресі, а об'єктом бажань чоловіків та заздощів інших жінок [3].

В українському медіа-дискурсі велику увагу приділяють гендерно-чутливій журналістиці. Водночас не варто ототожнювати феміністичний журналізм та гендерно-чутливу журналістику, адже друга є лише одним із аспектів першої.

Гендерно-чутлива журналістика становить комплекс «етико-правових норм і принципів, покликаних регулювати журналістську діяльність для становлення ЗМІ як об'єктивного джерела інформації, вільного від гендерної упередженості та дискримінаційної риторики» [1, с. 88-89]. У межах гендерно-чутливої журналістики аналізують гендерну сегрегацію, сексизм, об'єктивацію, стереотипи та лексику, які є у матеріалах різного тематичного наповнення.

Феміністичний журналізм, у свою чергу, окрім гендерних питань у матеріалах різного спрямування, охоплює також феміністичні видання та проблеми, з якими стикаються жінки-журналістки [4]. Зокрема, їм складно будувати професійну кар'єру й одночасно розкривати проблеми жінок. Цей виклик і досі залишається актуальним.

Однією з найвідоміших феміністок-журналісток є Глорія Стайнем. Вона працювала оглядачкою для «New York Magazine», а потім стала однією із засновниць журналу «Ms.» і тривалий час була головною редакторкою. Однак перш ніж отримати визнання, їй довелося пройти крізь тиск з боку чоловіків, зокрема, головного редактора «The New York Times Sunday Magazine», який не дозволяв Глорії Стайнем писати матеріали про політику через її стать.

Важливу роль в утвердженні феміністичного журналізму відіграли також Опра Вінфрі, Дороті Томпсон, Крістіан Аманпур та Кетрін Грем. Український феміністичний медіапростір формують такі журналістки, як Ганна Довгопол, Тамара Злобіна, Оксана Павленко та Ірина Славінська.

Отже, феміністичний журналізм – це медійний напрям, що висвітлює боротьбу жінок за рівні права у різних сферах, а також дає поштовх до змін у журналістиці загалом. Його становлення й розвиток пов'язані з трьома хвилями фемінізму. Найкраще він розвинений у країнах Заходу. В Україні ж повільне поширення феміністичних медіа зумовлене її історичним минулим. Водночас нині відбувається активний розвиток вітчизняного феміністичного журналізму.

Література

1. Залізник О. А. Гендерно чутлива журналістика як засіб стереотипізації в інтернет-медіа / II науково-практична конференція, м. Харків, 27-28 листопада 2020 р. С. 88-90.
2. Михайлин І. Л. Основи журналістики. Підручник. 5-те вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 496 с.
3. Трофімова Ю. М. Типологія сучасних онлайн-видань феміністичних видань / Масова комунікація у глобальному та національному вимірах. Донецьк: ДНУ імені О. Гончара, факультет систем і засобів масової комунікації, 2016. Вип. 6. С. 147-150.
4. Muntané, Isabel, Feminist journalism: a radical, cross-cutting intervention / 2019 / RevistaIdees. URL: <https://revistaidees.cat/en/periodisme-feminista-laposta-per-una-intervencio-transversal-i-radical/>.
5. 3 Principles of Feminist Journalism. Reprinted from the January 1, 1976 issue of Media Report to Women / Women's Institute for Freedom of the Press. URL: <https://www.wifp.org/philosophy/3-principles-of-feminist-journalism/>.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Цапок О. М.

ФУНКЦІОНУВАННЯ БОТІВ У СОЦМЕРЕЖАХ ЯК РІЗНОВИД ТРОЛИНГУ

Разом із поширенням впливу цифрових технологій на життя людей відбувається трансформація комунікації між ними. Розвиток соціальних мереж та інтернет-комунікацій сприяє появі нових феноменів. У сучасній інтернет-термінології активно використовують такі поняття, як «тролінг» і «троль».

Тролінг – це створення та розташування провокаційних повідомлень у мережі (на форумах, у групах новин Usenet, у вікі-проектах та ін.) для звернення уваги та пожвавлення активності, що може викликати флейм, конфронтацію між учасниками, образи, сварки, марнослів'я та ін. Основними функціями тролінгу є залякування, переслідування, знущання, анонімні погрози.

Загальні форми поширеного тролінгу: «грубий» – тривіальні, грубі образи, спрямовані викликати різку негативну реакцію та «тонкий» тролінг – завуальовані повідомлення з метою кібербулінга над жертвою. Також існують такі типи тролінгу: тролінг «професіоналів» – одна з найнебезпечніших форм; тролінг «з любові до мистецтва» – для таких людей тролінг межує зі способом життя; троль-конкурент – із метою пропіаритися за рахунок конкурента; «добрий» троль – його повідомлення містять приховану агресію та порушують особисті межі користувачів онлайн-ресурсів; «борець за правду», який висловлює свою думку, відмінну від думок інших учасників мережі; тролінг колишніх клієнтів та «інтровертів в масці» – коли тролінг стає видом захисної реакції.

Одночасно з поширенням тролінгу в онлайн-середовищі важливу роль починають виконувати боти – автоматизовані програми, що дозволяють поширювати інформацію з великою швидкістю та ефективністю і привертають увагу великої кількості людей.

Основними видами ботів є віртуальні співрозмовники, тобто, чат-боти, які легко вступають у діалог із людиною; ігрові боти, що слугують ланкою кібербізнесу; написаний код вдало використовують гравці в ігровому процесі; веб-боти – працюють прямо на завантаженій користувачем веб-сторінці, зазвичай, формують контент; боти пошукових систем, які необхідні для функціонування пошуковиків; ботнети – боти, інфіковані шкідливими програмами, зазвичай, створюють спам; соціальні боти, які прив'язані до певних платформ і лише звідти можуть взаємодіяти з користувачами.

Порівняльний аналіз сучасних видів ботів засвідчує, що існують різні підстави для їхнього порівняння і типології, що дозволяє дати правильну характеристику специфіці різних типів ботів і бот-мереж.

Перш за все, ботів класифікують за сферами їхнього призначення. На цій підставі виділяють політичні, соціальні, торгові та маркетингові, новинні, чат-боти, HR-боти, боти у сфері освіти, боти в роботі з Вікіпедією.

У проаналізованих онлайн-ресурсах Instagram та Facebook існують майже усі відомі сьогодні типи ботів: чат-боти, ігрові боти, веб-боти, боти пошукових систем, соціальні боти. Лише спеціальний алгоритм-вірус – ботнет, у вищезазначених мережах не зафіксовано. Відсутність цього типу ботів на просторах проаналізованих соціальних мереж стосується активної роботи з уповільнення поширення та повного вилучення схеми-загрози, яку систематично проводять Facebook та Instagram.

Одним із найпопулярніших типів бот-мереж на аналізованих онлайн-ресурсах є чат-боти та підвид соціальних ботів – політичні боти. Завдяки проведеному порівняльному аналізу з'ясовано, що кількість різновидів ботів у Facebook значно перевищує кількість типів ботів в Instagram. Це пов'язано з відмінностями особливостей інтерфейсу кожної мережі та вікового бекграунду зареєстрованих на цих онлайн-ресурсах користувачів. Також вплив на високу популярність ботів у Facebook має його гірша модерація, ніж у сучаснішого конкурента Instagram.

На підставі здійсненого порівняльного аналізу сучасних видів ботів, можемо твердити про велику популярність вищевказаних соціальних мереж для ботмереж та автентичних ботів. На цих платформах боти здебільшого виконують аналогічні функції. Невеликі відмінності, спричинені відсутністю або додатковими параметрами ботів, пов'язані винятково з особливостями інтерфейсів та індивідуалізації соцмереж

Варто зауважити, що завдяки політиці «доступної інформації» Facebook, соціальна мережа створює комфортні та значно легші умови для поширення як для агресивних, так і для корисних ботів у своєму середовищі, на відміну від «конфіденційного» Instagram. Однак, слід зазначити, що пропри більший спектр поширення ботів у Facebook, функціонал та основні завдання ботів у цих онлайн-мережах майже не відрізняються. Єдиною відмінністю є ширший діапазон роботи ботів у Facebook, який став можливим завдяки доступній інформації та особливостям інтерфейсу мережі.

Активне застосування ботів у найпопулярніших у світі соціальних мережах демонструє актуальність цих гібридних людино-програмних форм у цифровому просторі. Також популярність застосування аналізованих алгоритмів пояснюється спрощенням рутинної роботи людини та невибагливістю цих програм у використанні.

Список використаних джерел

1. Адамчук Д. В. Отношение учащихся основной школы к информационно-коммуникационным технологиям. Социология образования. Труды по социологии образования. Москва : Ин-т социологии образования РАО, 2010. Т. XIV. Вып. XXIV / под ред. В. С. Собкина. С. 97–115.
2. Биков В. Ю., Лапінський В. В. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2012. №2. С. 3–6.
3. Буров О. Ю. Ергономічні основи розробки систем прогнозування працездатності людини-оператора на основі психофізіологічних моделей діяльності : автореф. дис.... д-ра техн. наук : 05.01.04 ; Харк. нац. академ. міськ. госп-ва. Харків, 2007. 40 с.
4. Що таке CRM-система, ERP-система, управління бізнес-процесами URL : <https://crm-onebox.com/ua/what-is-crm-erp-bpm/> (дата звернення 20.06.2020).

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Надточій О. Л.

Мойсієнко О. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ ДЛЯ ПРОМОЦІЇ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

У сучасних умовах освіта набуває особливого значення для нагромадження людиною професійних знань, навичок, мотиваційних чинників, для формування духовності, розуміння й пізнання особистістю свого існування. Помітно зростає роль знань, їх накопичення для виходу на новий рівень інформаційних технологій, докорінного впливу на соціальну природу людини.

Порівняння освіти України в перші роки незалежності та сьогодні спонукає до думки про те, що вона зазнала суттєвих змін, а саме в контексті якості, способах і методиках викладання та ін. Освіта в Україні нині перебуває в складних соціально-економічних умовах і потребує структурної перебудови: необхідний багатоканальний механізм фінансування освіти, нагальним є осучаснення нормативних документів, використання модерних інформаційних технологій.

Першорядна роль вищої освіти має бути спрямована на пошук нових моделей організації навчального процесу через застосування інформаційно-комунікаційних технологій, а також створення ефективного середовища для якісної комунікації між викладачем і студентом. У наш час перед двома суб'єктами навчального процесу (тим, хто навчає, і тим, кого навчають) поставлені такі умови: усебічний доступ до інформаційного забезпечення, гнучкість роботи, надоперативність у передаванні й отриманні знань, можливість вчити та навчатися

дистанційно, бути комунікабельним й обізнаним із новітніми інформаційними технологіями [1].

Характерною ознакою сучасності є стрімкий розвиток інтернет-технологій та їх використання в усіх сферах діяльності. На сьогодні Інтернет став дуже зручним, доступним і привабливим рекламним майданчиком. Мережеві технології дають змогу використовувати широкий спектр різних інструментів, які допомагають нагадувати про себе великій аудиторії людей, доносити свої рекламні повідомлення безпосередньо до цільової аудиторії [2].

Нині в Україні швидко зростає кількість закладів вищої освіти (далі – ЗВО), які мають власні сторінки або канали в соціальних мережах. Представництво в Інтернеті вже стало не перевагою перед конкурентами, а необхідною умовою для зручної праці в сучасних умовах. Кожен напрям діяльності ЗВО певною мірою представлений у мережі Інтернет. Застосування різних підходів для просування ЗВО, формування планів їхнього подальшого розвитку, оновлення асортименту пропонованих освітніх послуг, що підкріплене маркетинговими дослідженнями. Організація ефективної рекламної діяльності та просування освітніх послуг – основні заходи в підвищенні статусу освітнього закладу та його конкурентоспроможності на ринку [3].

Відмінність «Телеграму» від інших соціальних мереж і месенджерів полягає в можливості створення ботів та каналів. Завдяки ботам користувачі знаходять необхідну інформацію, програма консультує клієнтів, надає відповіді на запитання. Канали – це чати, у яких може спілкуватися необмежена кількість людей, що є підписниками; засвідчують поєднання блогу й новинної стрічки. Розвиток телеграму призвів до створення великої кількості науково популярних каналів. Будь-який спеціаліст має змогу створити власний канал про свою діяльність, новини та тенденції в різних галузях.

У навчальному процесі університеті телеграм варто використовувати як для викладання кожного предмета, так і для загального навчального чату. Створення викладачами каналів або чатів забезпечить постійний зв'язок зі студентами. Розв'язання питань із приводу домашніх завдань, отримання корисних покликань додає зручності навчальному процесу. За допомогою ботів, викладачі мають змогу проводити тестування під час занять або заочно. Такий підхід забезпечує високу залученість студентів до навчання. Месенджер також сприяє зручному збереженню необхідних матеріалів із курсу.

Кафедра журналістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького постійно вдосконалює навчальний процес і має власний телеграм-канал. У такий спосіб студенти отримують актуальні оперативні новини, оголошення, а також інформацію, що необхідна для наукової діяльності. Варто зазначити, що аналізований канал пропонує різні типи контенту: фоторепортажі, новинні сюжети, анонси, майстер-класи, новинні замітки. За допомогою телеграм-каналу широко висвітлюють студентське життя та весь навчальний процес. У такий спосіб популяризують заклад і залучають нових студентів до ЗВО.

Отже, сучасний стан вищої освіти в Україні потребує змін. Інтернет-сторінки, канали в соціальних мережах стають обов'язковим інструментом навчального процесу та популяризації закладів вищої освіти. Зокрема, телеграм слугує зручним безкоштовним засобом комунікації студента й викладача, що пришвидшує та спрощує взаємозв'язок.

Список використаних джерел

1. Шульська Н. М., Матвійчук Н. М. Соціальні мережі як ефективне середовище викладацько-студентської комунікації в навчальному процесі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2007. Том 57. № 2. С. 155–165.
2. Ушакова І. О. Вплив соціальних каналів на просування освітніх послуг. *Системи обробки інформації*. 2016. Вип. 4. С. 188–191.
3. Дубинський І. Розвиток Інтернету в Україні відкриває нові можливості для маркетингових досліджень. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 1. С. 57–59.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Бондаренко Т. Г.

ПРОБЛЕМАТИКА ІМІДЖЕВИХ СЮЖЕТІВ У МАТЕРІАЛАХ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

На сьогодні медіаексперти відзначають стрімке зростання кількості замовних матеріалів в українських ЗМІ. Замовними або ж іміджевими сюжетами називають матеріали, які отримали дозвіл редактора на вихід до ефіру. Як правило, оплата таких замовлень відбувається через рекламний відділ і гроші опиняються на рахунку телеканалу або в кишені власника.

Феномен іміджевих матеріалів вивчали українські та іноземні науковці. Так, Н. Лігачова описала різновиди замовних роликів та прихованої реклами в ЗМІ [6], Н. Стеблина дослідила іміджеві матеріали в сучасних реаліях журналістики, зокрема коронавірусну «джинсу» [7]. Також до цього питання зверталися такі дослідники, як В. Березин [1], О. Довженко [3], В. Здоровега [4].

Варто зауважити, що з погляду аудиторії різниці між індивідуальною та редакційною формами створення замовних матеріалів немає. Адже й та, й та – порушення закону та обман споживача. А результатом в обох випадках є спотворена картина дійсності: матеріал міг би бути іншим, якби його автор і редактор виходили з потреб та інтересів суспільства, а також професійних стандартів.

Утім не варто плутати іміджеві матеріали із «джинсою». Різниця в тому, що другий різновид – прихована реклама. Тобто під час виходу сюжету в ефір ніяких позначень, що на екрані реклама, немає. Замовні ж матеріали подають в окремих програмах чи рубриках. Такі сюжети в жодному разі не можуть транслювати в новинах, оскільки є шанс отримати догану від Національної ради України з питань телебачення.

За спостереженнями медіаекспертів, замовні матеріали, створені й опубліковані з власної ініціативи журналіста, в регіональних ЗМІ є способом додаткового заробітку телеканалу. Як правило, така толерантність пов'язана з украй низьким рівнем оплати праці. Для того, щоб приспати невсипушу пильність редактора, протягнути на шпальти оплачену приховану рекламу та не бути викритим, журналіст має бути справжнім віртуозом. На практиці набагато частіше через необґрунтовані підозри відсіюються нормальні професійні матеріали, в яких професійне око редактора вгледіло ознаки можливої «джинси» [3].

Загалом, можна виокремити декілька основних причин процвітання замовних матеріалів на ТБ у регіональних ЗМІ. Серед найпоширеніших – відсутність будь-якої законодавчо встановленої відповідальності за таке порушення. Офіційні установи, які повинні відстежувати й штрафувати за приховану рекламу – Національна Рада з питань телебачення та радіомовлення і Генеральна прокуратура, яка повинна відслідковувати прояви джинси. Однак зазначені структури не завжди виконують зазначені функції, зокрема, і в сфері передвиборчої агітації та політичної реклами. Так, наприклад, медіааналітики констатують, що суми рекламних компаній, які політичні партії можуть витратити офіційно, і оцінювання рекламних медіабюджетів під час виборів відрізняються в декілька разів. Тобто, на неофіційну рекламу витрачається значно більше коштів, ніж на офіційну.

У контексті порушеної проблеми слід зауважити, що комерційні ролики бувають різного типу:

– стовідсотково рекламний текст, підготовлений фаховими рекламниками чи журналістами, який транслюють на ТБ після чи перед із іншими звичайними програмами. Обов'язковою умовою є позначка про те, що ця програма є рекламною. У такому випадку можна говорити про належне маркування, що не є порушенням Закону про рекламу. На відміну від «джинси»;

– сюжети, які імітують за стилем новину чи репортаж, проте є ні чим іншим як реклама. Спектр рекламованих послуг дуже широкий – від приватних клінік до продуктових магазинів;

–іміджева реклама на телебаченні може бути суто візуальною. Від найпростішого – невиправданого показу логотипів, рекламних слоганів, до складно вибудованого відеоряду, що може підкреслювати позитивні настрої, пов'язані з тим чи тим продуктом.

Дослідники традиційно поділяють замовні матеріали відповідно до їхнього предмета та замовника, на комерційні та політичні. Кількість комерційних, як правило, коливається разом із діловою активністю: навесні та восени зростає, влітку та під час зимових свят сходить нанівець. У багатьох ЗМІ під комерційні замовні матеріали відведено спеціальні рубрики, програми так званих ділових новин, які складаються переважно з іміджевих та піар-матеріалів компаній.

Отже, українські регіональні медіа заповнили замовні матеріали. За даними УНІАН під час виборів, 80% матеріалів у ЗМІ проплачені. Два роки тому перед виборами до парламенту розмістити джінсу коштувало від 2,5 тисяч гривень за хвилину на загальнонаціональному каналі до 30 тисяч гривень за двадцятихвилинне ток-шоу на загальнонаціональному каналі з невисоким рейтингом [5].

А найбільша небезпека від тотальної «замовної журналістики» полягає в тому, що люди не розуміють справжніх причин подій, що відбуваються в країні. Оскільки все подано так, як вигідно замовнику. Директор Київського інституту проблем управління ім. Горшеніна Кость Бондаренко вважає, що 80% – це взагалі занижена цифра, адже більшість керівників медіа перетворилися на бізнесменів, а тому намагаються отримати з ефіру або шпальт якомога більше прибутків.

Підсумовуючи, наголосимо, що випадки показу джінси на регіональному телебаченні є грубим порушенням законодавства, чому є соціальні й фінансово-економічні та етичні причини. Саме через відсутність контролю з боку відповідних органів в Україні поширилася тенденція до повсюдного використання прихованої реклами та замовних сюжетів. Проте і самим журналістам та редакторам слід дотримуватися етичних та професійних стандартів щодо формування редакційної політики телеканалів.

Список використаних джерел

1. Березин В. М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия. М.: РИП-холдинг, 2004. 174 с.
2. Грицюта Н. Актуальні тренди прихованої реклами на телебаченні України. *Теле- та радіожурналістика*. 2014. Вип. 13. С. 44–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2014_13_9 (дата звернення: 05.03.2021)
3. Довженко О. Від джінси до політичного диктату. URL: <https://ms.detector.media/utiski-zhurnalistiv-u-sviti/post/10820/2010-11-29-vid-dzhynsy-do-politychnogo-dyktatu/> (дата звернення: 05.03.2021)
4. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості. Львів: ПАІС, 2004. 268 с.
5. ІМІ: джінса в регіональних медіа. Моніторинговий звіт. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/dzhynsa-v-rehional-nykh-media-monitorynhovyy-zvit-i28324> (дата звернення: 10.03.2021).
6. Лигачова Н. МедиаОБОЗ или медиаАВАНГАРД. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/13071/2015-04-20-medyaoboz-uly-medyaavangard/> (дата звернення: 15.03.2021)
7. Стеблина Н. Впізнай джінсу. URL: <http://www.ualocal.media/?tag=джинса> (дата звернення: 11.03.2021)

Наукова керівниця: старша викладачка Коваль С. В.

Напорко Н.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНОГО ВИДАННЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРЕСЛУЖБ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Однією з провідних ланок рекламної кампанії освітніх закладів, висвітлення їх діяльності, є їх пресслужби. Кожна організація самостійно встановлює структуру редакції, але принцип і ціль роботи у всіх схожий. Саме тому актуальним буде створення виробничо-практичного видання для працівників пресслужб освітніх закладів. Таке видання допоможе штату у створенні якісних матеріалів, без порушення журналістських стандартів.

ДСТУ 3017-95, чинний від 1996-01-01, дає таке визначення терміну «виробничо-практичне видання»: видання відомостей з технології, техніки й організації виробництва, а також інших галузей суспільної практики, призначене фахівцям певного профілю та відповідної кваліфікації.

Для зручності користування видання такого типу краще представити в електронному вигляді. Електронне видання – це електронний файл, який пройшов опрацювання редакторами, має вихідні відомості та створений для користування і розповсюдження в первинному вигляді [1]. Велику роль у цьому випадку має формат. Формат електронної книги – це від електронного файлу, який розпізнають і відтворюють електронні пристрої - рідер або читалка. Проведене дослідження дає підстави назвати найпопулярніші формати електронних книг серед користувачів:

1. PDF (Portable Document Format) – міжплатформенний формат електронних файлів призначений для демонстрації видавничої продукції в електронному вигляді.

2. EPUB (Electronic Publication) – відкритий формат електронних версій книг.

3. FB2 (FictionBook, або FeedBook) – формат подачі електронних версій книг [3].

Можемо зробити висновки, що найоптимальнішим варіантом буде формат EPUB, оскільки саме цей формат дозволяє користувачам використовувати для різних цілей цифрову публікацію в одному файлі, гарантуючи сумісність між програмним і апаратним забезпеченням, необхідним для відтворення цифрових книг та інших публікацій з плаваючою версткою. До того ж, EPUB дозволяє зробити зручну навігацію за допомогою гіперпосилань, що дуже спростить роботу цільовій аудиторії конкретного видання. На відміну від інших форматів, саме EPUB має найменше проблем при читанні з різних типів пристроїв і читалок.

Основним завданням такого видання буде збір і структуризація основних правил написання новинних матеріалів і принципів роботи з фотографіями. Усі норми створення новин і поточних матеріалів мають бути прописані відповідно до журналістських стандартів, структури матеріалу відповідно до його жанру з посиланням на законодавчі норми. Висвітлення основ роботи з фотографіями також має посилатися у першу чергу на відповідні закони. А головні правила обробки фотографій мають бути продемонстровані на конкретних прикладах [2].

Коло адресатів видання, відповідно, досить широке – усі працівники пресслужби освітніх закладів. Особливо актуальним таке видання буде для кореспондентів, редакторів, коректорів і фотографів штату.

Для кращої структуризації зручніше, на нашу думку, створити дві рубрики: кореспонденту і фотографу.

Рубрика, призначена для фотографа, має містити такі підпункти:

1. Загальна характеристика фотографій.
2. Етап проведення знімання.
3. Основні технічні вимоги і графічне редагування фото.
4. Типові помилки фотографів-початківців.

Усі ці пункти мають описувати роботу над створенням фотографій для корпоративного сайту освітнього закладу: жанри фото, техніки їх виконання, композиція кадрів, законність використання фото, підготовку до знімання, процес знімання, технічні вимоги до розмірів фото, принципи обрання «головної» фотографії, графічне редагування, як і де стискати фото, архівування та зберігання кадрів. На конкретних прикладах показати помилки фотографів-початківців.

Рубрика, призначена для кореспондента, має містити такі підпункти:

1. Види новинних матеріалів.
2. Правила створення заголовків.
3. Дотримання стандартів подання інформації в новинах (особливо – покликання на компетентні джерела і їх коментарі).
4. Структура новинного повідомлення.

Обов'язкові до роз'яснення теми: принципи написання, редагування та коректування заміток, відмінності між розширеними замітками і фактологічними, у кого і як брати коментарі для матеріалів, типові помилки при створенні заголовків.

Таке видання має оформлюватись з використанням таблиць, зносок та виділенням основних тез. Це допоможе легше орієнтуватися та сприймати інформацію.

Отже, на підставі вище наведених фактів можемо зробити такі висновки:

1. Виробничо-практичне видання для працівників пресслужб освітніх закладів є актуальним, оскільки охоплює широке коло споживачів та допоможе починаючим працівникам легше опанувати основи справи.

2. Виробничо-практичне видання для працівників пресслужб освітніх закладів оптимальніше за все створювати саме в електронному вигляді для зручності користування.

3. Формат, який дозволяє створювати різноманітні оформлення, не має проблем з читанням на різних пристроях – EPUB.

4. Оформлення такого видання має бути максимально простим, але водночас підкреслювати і вказувати на головні аспекти.

5. Інформація, призначена для кореспондентів, має бути поміщена в окрему рубрику. Теж саме і з інформацією для фотографів. Рубрики ж мають містити свої логічні підпункти.

Список використаних джерел і літератури:

1. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. [Чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ, 2015. 38 с. (Інформація та документація).
2. Іванов В. Н. Соціальні технології в сучасному світі : навч. посіб. / В. Н. Іванов. Логос, 1997. 137 с.
3. Найпопулярніші формати електронних видань. URL: https://roman.net.ua/review/view_review.php?id=8.

Науковий керівник: кандидатка філологічних наук, доцентка Погрібна О.О.

Педько К. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КОНТЕНТ ТА ЮЗАБІЛІТІ САЙТІВ НА МУЗИЧНУ ТЕМАТИКУ

У сучасному світі комп'ютер чи смартфон із доступом до інтернету є джерелом збереження будь-яких видів інформації та надає широкий перелік можливостей для керування даними. Саме інтернет – це найбільш розвинена світова мережа, за допомогою якої здійснюється швидкий обмін інформацією між користувачами. Протягом останніх декількох років WWW (World Wide Web) стрімко розвивається, маючи мільярди юзерів у всьому світі. Так, зараз в Україні інтернетом послуговується майже 30 млн. громадян. Особливої популярності нині набирають web-сайти, тобто сукупність інформації, фото- та відеоконтенту, логічно пов'язаних між собою та розміщені на одній інтернет-сторінці.

Над дослідженням щодо розроблення та наповнення контентом сайту працювали такі науковці: Д. А. Комісаров та А. Г. Станкевич [4], Д. Лещев [6], О. Н. Романюк [8] та інші. Зокрема, у статті «Веб-сайт. Визначення й застосування» [1] розкрито завдання, які має виконувати web-сайт; М. Кузнецов, І. Симдянов та С. Голишев [5] у своїй праці проаналізували типи інтерактивних сайтів; автори статі «Наповнення сайту контентом: Як це робимо ми?» [2] визначили різнотипність контенту для наповнення сайту.

Якісний сайт відрізняє від інших сайтів у глобальній мережі такі риси: висока якість інформаційного наповнення й грамотність його подання; оригінальність та естетична привабливість зовнішнього вигляду сторінок; доступність змісту сайту для максимально широкого кола користувачів поза залежністю від застосовуваних ними типів пристроїв і версій браузерів.

Веб-сайт повинен виконувати такі основні завдання:

- реклама продукції, послуг, ідей. Правильно зроблений веб-сайт із легкістю приведе клієнта до висновку про необхідність покупки товару, або послуг, або ідей, що пропагуються на ньому;

- продаж товарів, послуг, інформації, ідей. У сучасної людини немає багато часу для ходіння по магазинах. Тому спроможність замовлення товарів і послуг, не відходячи від комп'ютера, значно розширює можливості і клієнта, і продавця;

- безкоштовне надання інформації або послуг. Насправді надання інформації або послуг – це засіб залучення відвідувачів до певного ресурсу для здобуття, наприклад, статистичної інформації або ж для показу реклами, якщо це рекламний майданчик; підтримка клієнтів [1].

У процесі дослідження визначено такі види контенту для сайту:

1. *Текстове наповнення:*

- копірайтинг – унікальний авторський контент, який використовують для підвищення лояльності відвідувачів до товарів/послуг сайту;

- рерайт – відредагований контент з інших ресурсів. Рерайтинг високої якості не поступається копірайту;

- переклад тексту з іншої мови – також вважається авторським і є унікальним контентом;

- копіпаст – повне копіювання тексту з інших ресурсів. Найпростіший, але і найгірший спосіб наповнення сайту контентом, оскільки є плагіатом і порушує закон про авторське право. Такий контент негативно позначиться на репутації компанії, а найстрашніше те, що сайт може потрапити під фільтр Google.

2. *Аудіонаповнення сайту.*

Аудіоконтент – це музика, аудіозаписи, лекції тощо. Унікальний контент, як навчальні ролики, вважають найціннішим для клієнта, він підвищує рівень довіри користувача до автора контенту.

3. *Відеонаповнення сайту.*

Відеоконтент – навчальні ролики, кліпи, відеоскриншоти, віртуальні тури та інші. Ви можете зняти їх самостійно, вивантажувати або купувати з інших сайтів, а ще краще залучати користувачів самим створювати такий контент. Якісний відеоконтент здатний підвищити конверсію на 86%!

4. *Зображення.*

Зображення – фотографії, анімація, картинки, скриншоти, схеми, слайди. Ілюстрації в тексті привертають більше користувачів і полегшують його сприйняття. Наприклад, інфографіка підвищує трафік більш ніж на 10% [2].

У контексті порушеної проблеми доцільно проаналізувати українські музичні сайти. Можемо зробити висновок, що на більшості сайтів публікують однотипну інформацію. Це – новини про нові альбоми або пісні, запис радіоефіру, інтерактив із користувачами, щоб отримати від них зворотну реакцію.

На підставі проведеного ґрунтовного моніторингу функційних можливостей сайту телеканалу «М1», можемо стверджувати, що основним напрямом у роботі є оперативне інформування про вихід нової композиції. На нашу думку, сайт більше схожий на збірку альбомів українських виконавців. Тут можна як просто послухати музику, так і переглянути кліп до певної композиції.

Структура сайту побудована у вигляді музичного портфоліо українських виконавців. Справа вгорі розміщене основне меню, а нижче – додаткові відомості про сайт та телеканал. Меню є досить коротким та лаконічним, містить лише 6 пунктів: музика, програми, новини, обличчя каналу, артисти та розклад. Якщо стрічку проскролити донизу, то можна побачити виконавців, які користуються популярністю серед української аудиторії. Підвал стрічки є класичним: містить адресу редакції, покликання на соціальні мережі та представлені супутні сайти із схожим змістом.

Дослідивши висвітлення музичних новин на сайті «М1», ми з'ясували, що редакція сайту використовує низку засобів популяризації: зворотній зв'язок, інтеграція з соціальними мережами, займаються продажем квитків на концерти українських виконавців.

У ході вивчення сайтів на музичну тематику, можна зробити висновок, що сайти такого типу виконують декілька функцій, зокрема: інформаційну та рекреаційну. Також визначено тематичне наповнення сайту «М1»: представлення пісень українських виконавців, публікація

новин про життя зірок, перегляд кліпів, прослуховування музики, пропонують до прочитання біографії зірок, їхній творчий шлях та їхні творчі напрацювання.

Список використаних джерел

1. Веб-сайт. Визначення й застосування. URL: <http://www.webtec.com.ua/uk/articles/index/view/2011-05-05/web-site> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Наповнення сайту контентом: Як це робимо ми? URL: <https://webmaestro.com.ua/ua/blog/napovnennia-saitu/> (дата звернення: 10.03.2021).
3. Ботт Эд. Разработка веб-сайтов. М., 2004. 356 с.
4. Комисаров Д. А., Станкевич А. Г. Персональный учитель по персональному компьютеру. М.: СОЛОН-ПРЕСС, 2007. 694 с.
5. Кузнецов М. В., Симдянов И. В., Гольшев С. В. PHP 5. Практика создания Web-сайтов. СПб.: БХВ-Петербург, 2005. 960 с.
6. Лещев Д. Создание интерактивного web-сайта: учебный курс. СПб.: Питер, 2003. 544 с.
7. Лабберс П., Олберс Б., Салим Ф. HTML5 для профессионалов. Мощные инструменты для разработки современных вебприложений. СПб.: Издательский дом «Питер», 2011. 272 с.
8. Романюк О.Н. Веб-дизайн і комп'ютерна графіка. Навчальний посібник/ О. Н. Романюк, Д. І. Кательніков, О. П. Косоцький. В.: ВНТУ, 2007. 147 с.

Науковий керівник: старший викладач Коваль С. В.

Шаповал Ю. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КОЛІР ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК РЕКЛАМНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

На сучасних конкурентних ринках рекламна візуалізація відіграє надзвичайно важливу роль у приверненні уваги споживача. Це параметр, що характеризує, наскільки добре знають потенційні споживачі про товар або послугу. Чим вищий цей показник, тим популярніша організація на ринку.

Рекламна візуалізація — це імідж, стиль, дизайн, усі атрибути та асоціації, які створені з метою залучення клієнтів до будь-якого продукту чи послуги [1]. Окреслена тема є предметом зацікавленості таких дослідників, як К. Ліннік [3], О. Мітрошина [4], М. Бреннан [6] та інших.

Візуалізація має справляти особливе враження на сприймача. Великі компанії приділяють цьому питанню суттєву увагу та здійснюють все дуже професійно. Наприклад, автомобілі «Мерседес» і «БМВ» мають різну цільову аудиторію. Відповідно, і візуалізація брендів у них також різна. «Мерседес» — це показник статусу, доходу, поваги. У «БМВ» теж є певний рівень престижності, але йдеться не про статус, а щось «геройське, зухвале». Навіть конфігурація автомобіля має більш агресивні елементи.

Рішення про покупку споживачі ухвалюють, ґрунтуючись на візуальних факторах, основним із яких є колір, що впливає на настрій і вибір людини. Аби створити якісну рекламну візуалізацію, необхідно сформуванати належну колірну гаму. Пошуки такої гами, здатної змусити клієнта вибрати пропоновану послугу або товар, займає в маркетингу споживчого ринку багато часу та коштів. Кожен відтінок має різноманітні асоціації, тож, конкретизуючи колір для бренду, потрібно спиратися на них. Відтінки можуть викликати зумовлені емоції та почуття щодо організації, тому дуже важливо, щоб обраний колір, який символізуватиме «обличчя» компанії, був вдалим [5].

Зазначимо, що правильно дібрані кольори допомагають:

- привернути увагу потенційних клієнтів;
- запам'ятати товарну пропозицію;
- сприйняти маркетинговий хід;
- побачити особливості продукції;
- відрізнити товар і бренд від пропозицій конкурентів.

Щоб зрозуміти можливості психології кольору, необхідно передусім виокремити ті критерії, які допомагають збільшити результативність рекламної візуалізації компанії:

1) колір ефективно розкриває суть товару або послуги, приміром, в описі складу чаю додатковою інформацією є: колір зелений – визначає м'ята, помаранчевий – апельсин, жовтий – лимон, червоний – полуницю;

2) колір реклами сприяє її запам'ятовуванню. Психологи, зокрема, наголошують, що приблизно 40 % аудиторії запам'ятовує чорно-білий колір, 45 % – двоколірний, 70 % реагує на повноколірний [2];

3) кольором привертають окремі візуальні компоненти реклами. Так, кольорова ілюстрація привертає увагу потенційного покупця більше, ніж текстова реклама;

4) будь-яка рекламна компанія використовує колір, щоб допомогти споживачеві орієнтуватися у величезному світі товарів, які мають різні властивості й ціни. Кольорове підкреслення властивостей товару суттєво полегшує процес вибору та покупки. Приміром, окремі кольори привертають заможних покупців, тому високоякісні товари й предмети розкоші оформляють поєднаннями чорного із червоним, синього зі сріблом, пурпурного із золотом [5].

Що стосується візуалізації в соціальних мережах, це не одна фотографія, а загальне враження від профілю — усе, що ми бачимо, коли заходимо на сторінку організації. Це шапка профілю, контакти, сторіс і картинки в стрічці. Усе це повинно відповідати єдиному стилю відповідно до філософії бренду. Акаунт має захоувати в себе певну аудиторію [3].

У контексті порушеної теми ми проаналізували інстаграм-сторінку агентства графічного дизайну «Dva design agency» та зробили важливі висновки щодо її рекламної візуалізації:

– вибір єдиної колірної палітри. Об'єднувати свої знімки можна за допомогою кольору. Це означає, що на всіх фотографіях мають бути певні кольори та всі вони мають виконуватися в цій кольоровій гамі. Цю концепцію можна вибрати на ранньому старті та використовувати протягом усього існування сторінки;

– використання шаблонів структурує обліковий запис. Візуально виділяються важливі теми. Залежно від цілей компанії, можна розробити один або кілька варіантів шаблонів під кожен з рубрик.

Щоб мати велику кількість клієнтів в «Інстаграмі», потрібно зробити акаунт візуально привабливим. Це досягається за допомогою обраної концепції. Однаковість світлинам надає колір, фільтр, форма, текст.

Отже, рекламна візуалізація формує перше враження про будь-яку компанію чи організацію. Коли йдеться про візуалізацію бренду, колір є особливо важливим. Кольорова схема задає тон образам і слугує для вираження унікальних фрагментів інформації.

Список використаних джерел

1. Божкова В. Реклама та стимулювання збуту. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – С. 139-160.
2. Використання кольору в рекламі. URL: https://litra.ucoz.com/publ/marketing/reklama/lekcija_19_ispolzovanie_cveta_v_reklame/54-1-0-2594 (дата звернення: 31.03.2021).
3. Линник К. Реанимация бренда. Реклама. Теория и практика. 2007. № 6. С. 54–61.
4. Митрошина А. Продвижение личных блогов в Инстагра: Онлайн-книга / Издательство «АСТ», 2019. 224 с.
5. Оформление Инстаграм: как сделать профиль привлекательным для аудитории. URL: <https://sendpulse.com/ru/blog/how-to-design-your-instagram-page> (дата звернення: 31.03.2021).
6. Brennan M. What Color Is Your Advertising? How Color Theory Can Make Your Marketing More Effective URL: <https://99designs.com/blog/tips/colors-marketing-advertising/> (дата звернення: 31.03.2021).

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Федоренко О. Д.

PRODUCT PLACEMENT ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПРИХОВАНОЇ РЕКЛАМИ В МЕДІАСЕРЕДОВИЩІ

Пряма реклама поступово втрачає свою ефективність, адже через свою нав'язливість та агресивність викликає у глядачів тільки роздратування. Рекламисти змушені шукати нові, більш ефективні методи впливу на споживачів. Тому, як альтернатива прямій, активного розвитку набуває прихована реклама. Особливої популярності набуває таке явище, як product placement, що дозволяє інтегрувати рекламу непомітно для споживачів. Для цього використовуються фільми, серіали, мультфільми, книги, телевізійні шоу, відеоігри, музичні кліпи, пісні, радіопрограми, навіть інформаційні матеріали та новинні програми.

Технологія product placement віднедавна почала активно розвиватися в українському рекламному просторі. Проте, на відміну від закордонної медіаіндустрії, на наших теренах ця технологія залишається недостатньо вивченою.

Найбільш точно цю технологію описує у своїй монографії О. Берьозкіна, яка говорить, що технологія product placement це «техніка вплетення бренду, товару чи послуги в сюжет твору, і відповідно, у світ кіно- чи телегероя, в його стиль життя та його оточення. Це витончена техніка проникнення у підсвідомість глядача, який повністю захоплений сюжетом та грою і який у цей момент без спротиву і сумнівів готовий прийняти практично будь-яку нав'язану йому ідею, думку чи звичку» [1, с. 26]. На підсвідомому рівні глядач хоче бути схожим на свого улюбленого персонажа і починає його копіювати – це і є механізм дії product placement.

Основною метою product placement є не тільки реклама, а й продаж. Ефективний розвиток будь-якої технології залежить від отриманого прибутку, і product placement не виняток. Технологію product placement вважають двобічною. Адже з одного боку, вона ховається у тіні сюжету, з іншого – професійно вписаний бренд у сюжет, ніколи не залишиться непоміченим [3].

О. Берьозкіна виділяє такі причини переваги product placement над прямою рекламою:

- 1) інформаційна втома та недовіра з боку аудиторії до прямої реклами;
- 2) дешевизна технології product placement;
- 3) необмежений термін дії product placement;
- 4) відсутність упередженого ставлення до product placement з боку аудиторії;
- 5) асоціація брендів з кінофільмами та кіногероями;
- 6) практична відсутність часових обмежень [1, с. 42–44].

Раніше технологія product placement розвивалася лише в кінофільмах та серіалах. Проте зараз, з активним розвитком маркетингових технологій та технічних можливостей, сфера дії product placement значно розширилася. Кіно та серіали залишаються найпоширенішими каналами розповсюдження product placement, та з часом до них додалися телевізійні програми та відеоігри. Однак, це не означає, що рекламований товар підійде до будь-якого каналу розповсюдження product placement. Насамперед, продукт, що рекламується має бути орієнтований на ту саму аудиторію, що й програма чи кінофільм тощо. Як зазначає О. Берьозкіна «у випадку з product placement – задача маркетологів не помилитися з вибором проєктів для розміщення товару замовника, об'єднавши цільову аудиторію і продукт в одному інформаційному полі» [1, с. 34]. Саме від цього залежить ефективність цієї технології.

Дослідники виділяють три основні різновиди product placement:

- 1) візуальний;
- 2) вербальний;
- 3) динамічний [2, с. 43].

Візуальний product placement – це поява товару чи логотипу не в центрі кадру, а частково, щоб лише продемонструвати його.

Вербальний product placement – це коли про послугу, компанію чи товар говорить герой кінофільму або голос за кадром.

Динамічний product placement – це яскраво виражена поява рекламованого товару в кадрі, та взаємодія з ним героя.

Останнім часом почав зустрічатися новий різновид *product placement*, який дослідники називають *product integration*. Суть цього виду полягає в тому, що рекламований товар не тільки згадується або застосовується у кінофільмі, а стає основою сюжету. Як зазначає О. Березкіна «прикладні подібної практики – численні реаліті-шоу, в яких герої отримують завдання виходячи з інтересів рекламодавця, що є спонсором програми. Вони п'ють, вживають їжу, використовують косметику та інвентар фірм-спонсорів, захоплюючись якістю цих речей» [1, с. 16].

Ще одна технологія *product placement* яка рідко використовується – інтегрування рекламних роликів у кінофільми чи серіали. Ця технологія потребує неабиякого професіоналізму, адже не вдало інтегрований відеоролик, може бути помічений глядачем. У таких випадках в аудиторії виникає недовіра до рекламованого продукту та до кінофільму [1, с. 18].

Product placement є найефективнішим способом впливу на споживача, проте лише за умови грамотного використання. Надлишок такого виду прихованої реклами у будь-якому матеріалі викликатиме ефект як від звичайної реклами.

У своїй науковій статті К. Маліношевська зазначає, що *product placement* може бути складовою наступних методів просування:

- 1) крос-промоушн;
- 2) кіномерчендайзінг;
- 3) спонсорські програми;
- 4) talent relations;
- 5) ліцензування [2, с. 44].

Крос-промоушн або перехресне просування. А. Ульяновський визначає термін «крос-промоушн» як «впровадження і розробка промоакцій, які є продовженням прихованої реклами. Компанії, що розмістили у фільмі свій продукт або послугу, проводять великі рекламні та піар-кампанії, одночасно просуваючи продукт або послугу та сам фільм» [5, с. 276]. Цей метод вважають ефективним для привернення уваги майбутніх споживачів та для розширення аудиторії.

Кіномерчендайзінг – це виробництво товарів з символікою фільмів, серіалів, мультфільмів. Це можуть бути різноманітні товарні групи: постери, іграшки, одяг, комп'ютерні ігри, сувеніри, косметика, харчові продукти, посуд та багато іншого.

Суть *спонсорських програм* полягає у спонсоруванні: телевізійних показів фільмів, серіалів чи мультфільмів; допрем'єрних та прем'єрних показів у кінотеатрах та організації презентацій, промо-турів акторів тощо [4, с. 154].

Talent relations – це залучення відомих особистостей, зірок кіно, спорту, моди, музики та ін. для участі в рекламній кампанії. Цей метод вважається одним з найвдаліших та найефективніших варіантів просування товарів.

Останній метод просування – *ліцензування*. У цьому методі головними є агентства з *product placement*. Адже як зазначає В. Тринчук вони «виступають як посередники між кінокомпаніями й рекламодавцями щодо покупки прав на персонажі та кінообрази» [4, с. 154].

У разі професійної інтеграції продукту в фільм, серіал, програму тощо кінопродюсерам вдається отримати максимальну вигоду, адже при правильному застосуванні, *product placement* не викликатиме в аудиторії негативних емоцій та відчуття нав'язування. Тому сьогодні технологію *product placement* можна вважати одним з найперспективніших засобів просування брендів.

Список використаних джерел і літератури

1. Березкіна О. П. *Product Placement: технология скрытой рекламы* : монографія. Санкт-Петербург : Изд-во «Питер», 2008. 208 с.

2. Маліношевська К. І. Особливості product placement в Україні. *Економічний часопис – XXI*. 2012. № 1-2. С. 43–45.
3. Сержук А. В. Приховані можливості для виробників. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2010. № 2. С. 144–148.
4. Тринчук В. В. Product placement в маркетингових комунікаціях страхових компаній. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. № 105. С. 148–160.
5. Ульяновский А. В. Маркетинговые коммуникации: 28 инструментов миллениума : монография. Москва : Изд-во «Эксмо», 2008. 432 с.

Науковий керівник: к. н. с. к, доцент Іванченко О. В.

Шмуліна В.О.

Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РАДІО В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ТА СРСР У 1920-1930 рр.

Питання «чи можливе обмеження доступу до ЗМІ та яким чином?» – одне з найдискусійніших і маніпулятивних на пострадянському просторі. У цьому контексті актуальним буде дослідження схожих та відмінних рис в організації доступу до радіо як до передового для свого часу ЗМІ, в державах з тоталітарним та демократичним режимами.

Метою роботи є порівняльний аналіз особливостей доступу до радіо в Чехословаччині та СРСР під час появи перших радіостанцій та розбудови мережі.

Говорячи про становлення радіо в 1920-1930 рр., варто зазначити декілька принципових моментів: форму власності радіостанції, технічні можливості для прослуховування радіофірів, абонентську (концесійну) плату за користування, умови використання радіоприймачів. Доступність радіо залежала від політичного режиму та моделі економіки в державі. Влада могла одночасно сприяти доступності радіо і ставати на заваді як організаторам, так і слухачам. Прикладом такої дуальної ролі може слугувати Чехословаччина.

Головний чехословацький мовник – «Чеське радіо» («Český rozhlas») – протягом зазначеного періоду змінив декілька назв, але заснований як акціонерне товариство, він зберігав таку форму власності до 1942 р. – до поглинання рейхкомпанією. Протягом двох десятиліть змінювалася лише формалізованість участі держави: контрольні 51 % в акціонерному товаристві залишалися за нею, так чи інакше, постійно, передавалися повноваження між міністерствами та вводилася більша кількість представників уряду до керуючих органів радіостанції [1].

У відповідний етап становлення радіомовлення в СРСР організаційна функція була делегована також акціонерному товариству «Радіопередача» (1925 р.), але за три роки організація і управління всією справою радіомовлення на території Радянського Союзу були повністю контрольовані відповідним народним комісаріатом [2]. В обох державах аудиторія споживала відцензуровані ефіри: пряме мовлення не віталосся, за винятком програм з масових заходів – концертів, змагань, мітингів тощо.

Незважаючи на жорстку програмну політику (доволі суворе ні – новинам, особливо економічним та політичним, так – розвагам та просвітництву), саме держава не дозволила чехословацькій радіостанції збанкрутувати в перші роки існування. Для Чехословаччини є характерним введення концесійної плати (koncesionářské poplatky) вже в перший рік існування регулярного радіомовлення (1923 р.). Але ця плата була непомірно високою – 1260 чеських крон на рік, тому у радіо було лише 47 передплатників (концесіонерів). У 1924 р. вона була зменшена в три рази, у 1925 р., коли держава отримала більший вплив на організаційну діяльність, у шість разів, у 1926 р. – у 10 разів. Школи, інваліди, державні установи були звільнені від сплати концесійного збору.

Завдяки зниженню розцінок радіо стало доступнішим: кількість передплатників сягнула 174 тис. вже в 1926 р. І збільшувалася з кожним роком, аж поки на кінець означуваного періоду не сягнула 923 тис. Варто зазначити, що внески за користування радіо становили від майже чверті середньої річної заробітної плати чеха (1923 р.) до 8 % (1924 р.), 4 % (1925 р.), а згодом – менше 2 % (з 1926 р.) [1]. Зменшення відсотку ставки концесійного збору у відношенні до заробітної плати спостерігається протягом всієї історії чеського радіо.

В СРСР річна абонентська плата (згідно Постанови Ради народних комісарів від 05.02.1926 р.) для власників приймаючих радіостанцій становила від 1 руб. (для червоноармійців, військових моряків, інвалідів праці та війни тощо) до 15 руб. в залежності від типу самої радіостанції [3]. За різними даними середня заробітна плата в 1925-1927 рр. коливалася від 42 до 84 руб., але мали місце як заборгованості, так і «видача» її продуктами [4]. І якщо абонентська плата була ще більш-менш по кишені, то придбати радіоприймач «радянській людині» було важко. По-перше, на відміну від Чехії, де промисловість завдяки близькості до Німеччини була розвинутішою, пропозицій на радянському «ринку» було небагато. По-друге, власне радіоприймач (а не репродуктор, ціна на який знизилася за цей період з 20 до 7 руб.) коштували дорого.

Оскільки Чехословаччина та СРСР на старті радіомовлення знаходилися в дуже відмінних умовах – економічних, політичних, соціальних, зокрема мали різні рівень грамотності, то порівнювати доступність радіоприймачів та радіомовлення важко. До того при врахуванні різної культури прослуховування (більш особиста в Чехословаччині та колективна в СРСР) радіо оцінювати за абсолютними показниками доступність радіо не зовсім коректно. Чеські дослідники, наприклад, зазначають, що в 1934 р. на кожну тисячу чехів та словаків припадало 38,8 радіоприймачів [1]. Це був далеко не найвищий показник в Європі: в Данії він сягав 150 радіоприймачів на тисячу населення. Ситуацію в СРСР яскраво окреслює цитата голови Державного комітету з радіофікації і радіомовлення О. Пузіна: «СРСР до війни був найбільш відсталою країною в області радіофікації» [5].

Варто зауважити, що на відміну від радянського простору в Чехословаччині використовувалися саме ефірні радіоприймачі. Якщо на радянському просторі приймачі дротового мовлення почали встановлюватися в житлових будинках в 1925 р., то на теренах Чехословаччині лише в 1955 р. Як наслідок, структура технічного доступу для прослуховування радіостанцій в описуваний період в цих державах дуже різниться. «В перші роки існування радіо на Україні радіослухання на 75-80 % здійснювалося через радіовузли і т. зв. трансляційні точки», – зазначається в Енциклопедії українознавства. Автори зазначають, що «етерові приймачі були і є дуже дорогі, купівля на виплату неможлива» [6]. Таким чином, можна зробити попередній висновок про більшу доступність «особистих» ефірних радіоприймачів в Чехословаччині завдяки і вищому рівню життя, і кращому технічному розвитку.

Особливістю Чехословаччини був доволі суворий підхід до видачі дозволів на радіоприймач та укладання «концесійного» договору з радіокомпанією, особливо на першому етапі. Людина, яка хотіла отримати доступ до прослуховування ефіру на концесійних умовах, мала підготувати заяву, до неї долучити докази проживання у відповідному населеному пункті, відповідник сучасного свідоцтва про несудимість. Радіокомпанія додавала до заяви інформацію про тип приймача, який повинен бути призначений слухачеві, і передавала всю справу Міністерству пошт. Якщо в міністерстві виникали сумніви щодо добросовісності та політичної приналежності заявника, йому відмовляли. В СРСР «дозвільна система» регулювалась постановою Ради Міністрів від 28 липня 1924 р. «Про приватні прийомні радіостанції»: громадянин СРСР мав подати заяву до Наркомпошт і тільки після дозволу міг експлуатувати приймальну радіостанцію [7]. З часом була прийнята інша постанова, згідно якої детекторні радіоприймачі не підлягали реєстрації, в той час як лампові приймачі – обов'язковій. Тобто влада кожної держави надавала радіо великої ваги і намагалась утримати доступ до радіоефіру (як мовника, так і слухача) під своїм контролем [1].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зазначити, що у розбудові «Чеського радіо» велику роль відіграла держава. Незважаючи на цензурні обмеження наповнення ефірів та ускладнення організаційних процесів отримання доступу до прослуховування радіостанції для пересічних громадян, чехословацький уряд підтримав створення та розвиток радіомовлення. Для влади пріоритетним було збереження контролю над ним, але соціально-формуєчий потенціал радіо не використовувався повністю. Враховуючи соціально-економічний стан, наприкінці 1930-х рр. майже кожен десятий житель Чехословаччини був «концесіонером»: на законних умовах, сплачуючи відповідні збори, слухав радіо. При цьому вони мали обмежений доступ до радіо як до ЗМІ, оскільки саме інформаційна складова була досить урізаною. Схожі процеси відбувалися й на території СРСР з величезним корегуванням на формування тоталітарного режиму та агітаційно-пропагандистські завдання, що той покладав на радіо.

Список використаної літератури

1. Jeřutová E. Od mikrofonu k posluchačům. URL: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/894c9ef2-8089-49aa-9496-f3d61b27858d> (дата звернення: 10.03.2020).
2. Радиожурналистика: Учебник / Под ред. А.А. Шереля. URL: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/894c9ef2-8089-49aa-9496-f3d61b27858d> (дата звернення: 11.03.2020).
3. Совет народных комиссаров СССР Постановление от 5 февраля 1926 г. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2813.htm (дата звернення: 11.03.2020).
4. Труд в СССР. Диаграммы. 1926-1928 гг. URL: <http://www.hist.msu.ru/Labour/Trud3/index.htm> (дата звернення: 12.03.2020).
5. Симонов Н. Несостоявшаяся информационная революция: 1940–1960-е годы. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=B1kvDwAAQBAJ&dq> (дата звернення: 12.03.2020).
6. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). Мюнхен, 1949. С. 893-895. URL: <http://izbornyk.org.ua/encycl/eui084.htm> (дата звернення: 12.03.2020).
7. Правила регистрации радиоприёмников в СССР. URL: <https://propagandahistory.ru/2362/Pravila-registratsii-radiopriyemnikov-v-SSSR/> (дата звернення: 13.03.2020).

Науковий керівник: к.філол.н., доц. Іванюха Т.В.

**РЕКЛАМА ТА PR У
МЕДІАГАЛУЗІ**

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN INFORMATION RESOURCE CENTERS

Summary: Social media is not only a convenient communication and file platform, but also serves to inform the world about the work done in information resource enterprises. Social media covers different areas depending on the goals of its users. The article gives a brief information about the role and importance of social media in library and information institutions, and reflects comparative views based on foreign experience.

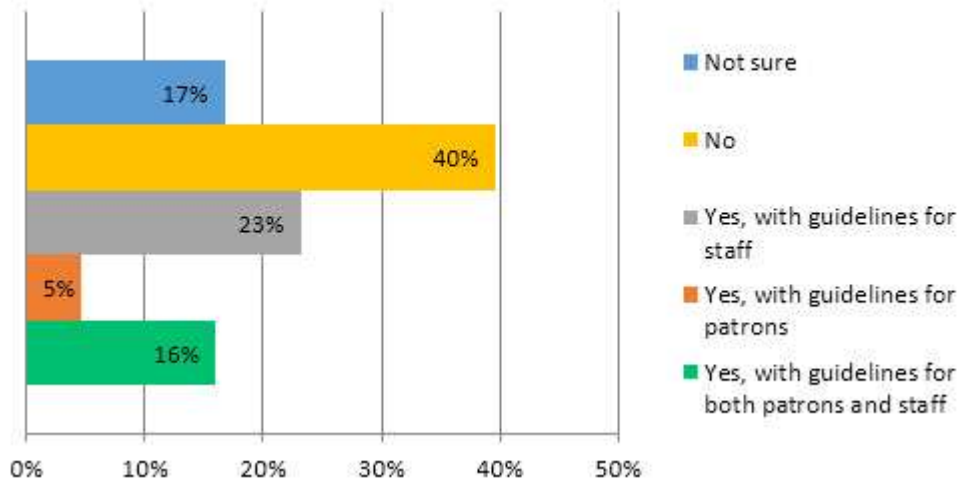
Keywords: social media; the role of social media in libraries, monitoring; social media analytics; information impact.

Резюме: Социальные сети - это не только удобная коммуникационная и файловая платформа, но также служат для информирования мира о работе, проделанной и выполняемой на предприятиях информационных ресурсов. Социальные сети охватывают разные области в зависимости от целей пользователей. В статье дается краткая информация о роли и значении социальных сетей в библиотечных и информационных учреждениях, а также отражены сравнительные взгляды, основанные на зарубежном опыте.

Ключевые слова: социальные сети; роль социальных сетей в библиотеках, мониторинг; аналитика социальных сетей; информационное воздействие.

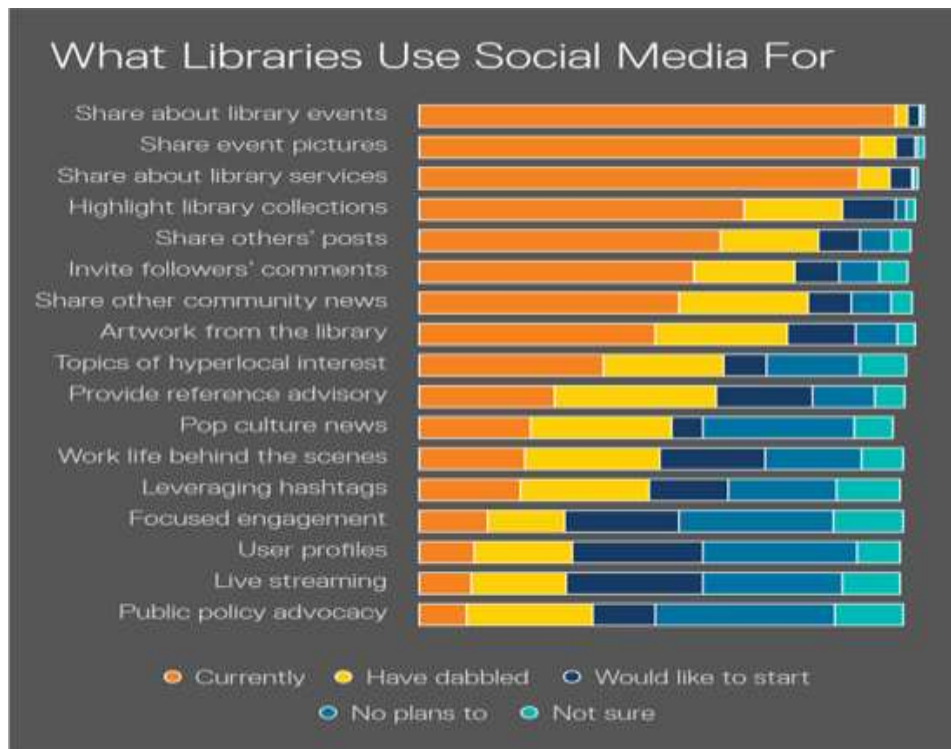
Introduction. What is social media? Social media is a platform where the content that users search for and use is produced by themselves. Interactive communication tool and information resource. Who are the corporate users to which the library is affiliated. These are the units or persons that assist in the preparation of all social media accounts and promotional materials, and control and manage the corporate structure of these accounts and materials under the "Corporate Communications" unit of the affiliated institution, if any. In the preparation of the policy, support can be obtained from this unit as content editors, if desired, to control all the content to be published. Corporate and digital identity management on social media pages. It is important to obtain the assistance and approval of the relevant unit for the identity management of the pages to be opened as the library of the affiliated institution. Using different pages and images will make it difficult to find other related corporate pages. Determining social media pages as "Official Pages" is of great importance in terms of reliability. In this direction, all necessary adjustments should be made to take or close the previously created non-institutional pages that abuse your institution's name or have been determined to be not managed by the relevant persons. The library can share the institution and the environment in which the institution is located, as deemed appropriate by the relevant board of directors. Time and resource management. It is expected that the contents of the pre-sharing calendars prepared by social media officials or managers with preliminary determination will be prepared in advance. Quick steps can be taken regarding daily events that may occur; However, in this case, the content to be shared is expected to be approved by the administrator. Marketing options in social media accounts can be used to ensure that these contents reach a previously determined target audience. In this direction, it is important to determine an annual budget beforehand. The more budgets to be allocated, the more the view of the content accessed will increase. To gain an insight into the social media use by libraries data was collected from the social media sites used by seven major libraries across the world; Azerbaijan National Library named after M. F. Akhundov, the British Library, the Library of Congress, Biblioteca Nacional de Espana, Bibliotheque National de France, the National Library of Australia, and the National Library of Scotland. All the libraries use the familiar 'household brands' we are familiar with despite their native languages and geographical differences. All the libraries have adopted a multichannel approach although each platform has particular strengths and is appropriate for different uses. A framework to consider the appropriateness of different channels was compiled by the British Informatics Society. Twitter is particularly good for rapidly changing information and for connecting with communities whereas YouTube is appropriate for demonstrating products. Corporate blogs may be considered for general information sharing. 7 Getting the tome right for any channel is a major consideration

Do you have a social media policy for your library?

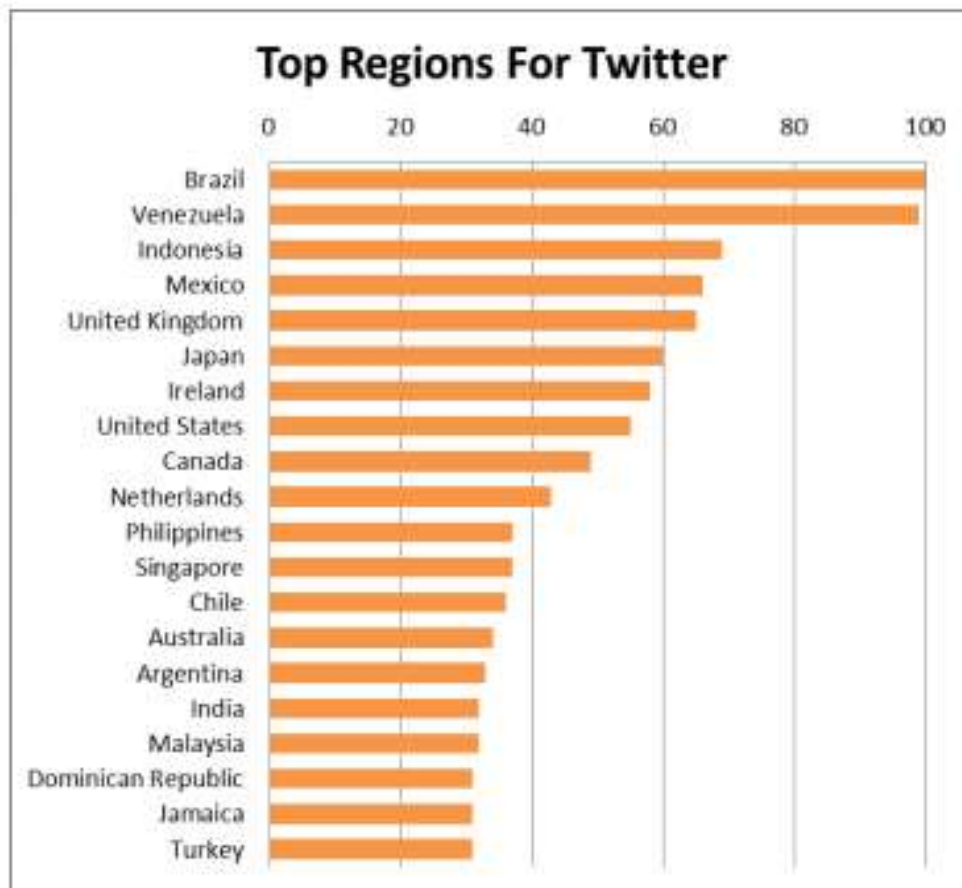


Use of platforms (Facebook, Twitter, Youtube, Instagram etc.) [2]. When using social media accounts, one should not forget the fact that they work in coordination with each other. In this direction, it is important to know in advance the systems that can work together and integrate shares with other pages. For example: Instagram and Facebook work in harmony with each other, so for example, if the promotion of the Instagram page and the increase in the number of followers is desired, the photos and videos to be shared are first placed on the Instagram page; Sharing it on Facebook afterwards is a convenient method. Thus, the promotion of the pages is effectively announced to the followers with the content shared from two social media accounts. The aim is to market the library services effectively and quickly, to remove the time and place barriers in accessing information, to reach the end user by drawing attention to the library and library materials with creative ideas. Library information resources social media accounts can share the following content [4]:

- ✓ Tag usage
- ✓ Photo use
- ✓ Video use
- ✓ Poster use
- ✓ Open access articles, etc. use of
- ✓ Use of infographics
- ✓ Sharing useful links... etc.



Twitter for many organisations Twitter has become their de facto social media presence and is their primary communications platform. Twitter perhaps better than other platforms exemplifies the ability to enable a rapid two way dialogue and library use of Twitter suggest this is a popular platform for reaching out to communities.



Libraries use Twitter for a various reasons, operational issues such as opening and closing times, or to showcase activities and new additions to collections and responding to questions and

feedback. The way Twitter was used varied greatly across the libraries with some adopting a conversational approach while others tend to view Twitter as a conventional 'top down' broadcast medium. Twitter because of its fleeting nature lends itself well to a more light hearted and humorous tone which would be less appropriate for other sites such as Facebook or YouTube.

Conclusion. In general libraries have adopted a multichannel approach to social media and are using the familiar household brands we use in our personal and professional lives. There are differences across the libraries and the libraries are using social media for many purposes, from marketing and promotion, opening up the resources of the library, and a customer service function by responding to queries and questions. It is impossible to know what social media success looks like for libraries without undertaking in-depth research but librarians are trusted information professionals are well placed to harness the opportunities available in the world of social media.

References

1. R. M. Alguliyev, Y. N. Imamverdiyev, F. C. Abdullayeva. "Social networks." Baku Information Technologies, 2010.
2. D. Wright, M. Hinson, "Examining how public relations practitioners actually are using social media," Public Relations Journal, vol. 3, no. 3, pp. 1-33, 2009.
3. Biçen Aras, B. (2014). University libraries and social media policies. Journal of Balkan Libraries Union, 2(1), 21-27.
4. Biçen Aras, B. ve Çolaklar, H. (2015). The role of social media in the promotion of university libraries. Journal of Library and Information Sciences, 3(2), 79-105.
5. Çelikbaş, S. (2014). Sosyal medya çağında üniversite kütüphaneleri ve etik. 1. Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu Etik: Kuram ve Uygulama, 3-5 Eylül 2014, Kastamonu, Türkiye.
6. Ertuğrul, M. R. (2015, 15 Ekim). Dijital vatandaşlığın 9 elementi.
7. Murat, A., ve Tülay, F. (2016). Üniversite kütüphanelerinde sosyal medya politikaları
8. Social media policies in universty libraries. Bilgi Dünyası, 17(2), 201-231.

Бородай К. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СТРАТЕГІЯ ПРОСУВАННЯ БРЕНДІВ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ «INSTAGRAM»

Кількість користувачів соціальної мережі «Instagram» щоденно збільшується, тому використання цього ресурсу для просування бізнесу виправдане. Відповідно до цієї тенденції фахівці розробили спеціалізовані рекламні техніки, методи та стратегії.

Важливий внесок у розвиток проблематики стратегії просування брендів у соціальних мережах зробили рекламник А. Ткачук [3] і маркетолог Д. Савельєв [5]. Ґрунтовною є колективна праця Г. Саїдової, Г. Радченко [1], де описано контент-маркетинг як дієвий складник просування бізнесу. У дослідженні Л. Сапєги, Т. Співаковської [2] схарактеризовано особливості контент-маркетингу як самостійного елемента просування в інтернеті.

Мета статті – проаналізувати особливості просування брендів у соціальній мережі «Instagram».

Дослідники зазначають, що стратегія починається передусім зі з'ясування відповідей на такі запитання: *Для чого потрібна комунікація з клієнтами в соціальній мережі? Навіщо споживачам підписуватися на акаунти й стежити за оновленням контенту?* Реалізація стратегії – це насамперед створення профілю в «Instagram», оскільки важливим моментом є його опис. По-перше, має бути зрозумілою назва користувача для легкого пошуку в мережі. По-друге, потрібна ідентифікація бренду і визначення мети його репрезентації. Також можна розмістити покликання на сайт компанії. По-третє, необхідно, щоб фото профілю відповідало формату, було гарної якості й мало логотип компанії [3].

Щоб зацікавити клієнта в подальшому перегляді сторінки, варто створити *highlights* або «*вибране*» – збережені раніше історії в архіві профілю. У них розміщують важливу, корисну або просто цікаву інформацію. Для брендів це важливий інструмент, оскільки на підставі самих історій люди можуть зробити свій вибір. Важливо добирати короткі й зрозумілі підписи

до світлин та оформляти гарні обкладинки. Ефективно залучати зібрані в окремому розділі відгуки користувачів.

Важливим кроком є створення й розміщення *stories*. Вони мають бути ефективними, змістовними, зрозумілими й привертати увагу аудиторії. Щодо продукування публікацій виникає кілька нюансів. Матеріали насамперед повинні відповідати обраній стратегії, але для ефективного просування сторінки має бути продубльований контент у кількох форматах. Для цього треба створити *контент-план* – графік продукування публікацій із коротким описом [4].

Дієвим є дотримання єдиного стилю профілю, мета якого – створення уявлення про себе, а також самоідентифікація. Це буде додатковим бонусом, оскільки сприймання матеріалу постане візуально кращим і люди після першого перегляду захочуть отримувати інформацію й надалі.

На підставі аналізу різноманітних сторінок українських брендів в «Instagram» можна виокремити ефективно застосовувані для просування практичні інструменти контент-маркетингу.

Вдалим прикладом цілісного контент-маркетингу в соцмережах є ТМ «Галичина». У 2018 році в компанії відбувся ребрендинг і «Галичина» змінила дизайн та випустила нові, унікальні для України продукти. Роком раніше в «Instagram» з'явилася сторінка бренду, що містила спочатку матеріали суто нагадувального характеру. Після ребрендингу стратегія рекламної кампанії повністю змінилася. З'явився унікальний стиль профілю, привабливий для молодіжної аудиторії. Почали використовувати різні формати публікацій, серед них – поради, цікаві факти, ребуси. Творці бренду стали активно взаємодіяти зі своїми підписниками в *stories* й отримувати позитивні відгуки.

Акаунт ТМ «Львівські дріжджі» використовує контент як спосіб комунікації зі своїми споживачами. На сторінці розміщені фото, відео та інфографіки з рецептами. Автори постійно влаштовують інтерактиви, залучаючи нову аудиторію, надихають своїх підписників створювати смачну випічку, використовуючи дріжджі їхньої торгової марки. Також це чудовий приклад просування продукту за допомогою пізнавального, корисного й візуально естетичного контенту. В історіях активно поширюють фото та відеовідгуки користувачів.

Профіль ТМ «Ідеаль Немолюко» спеціалізований на створенні альтернативи коров'ячому молоку – рослинних напоїв. На їхній сторінці вдало поєднано фірмовий стиль із яскравим дизайном, який привертає увагу користувачів. На сторінці публікують не лише іміджевий, а й корисний для споживачів контент, наприклад поради, рецепти, екофакти. Акаунт вирізняється яскравими *stories*, які часто містять різноманітні форми опитування та цікаві конкурси. Акцентовано увагу на органічності продукції. Усі перераховані критерії забезпечують потужний зворотний зв'язок з клієнтами.

Акаунт ТОВ «КФ “Ярич”» забезпечує виробництво затяжного печива та крекерів. У профілі використано інструменти контент-маркетингу для просування продукції в матеріалах про новинки та асортимент товарів. Сторінка привертає увагу яскравим й унікальним дизайном, взаємодією зі споживачами через цікаві конкурси-розіграші продукції. Особливе місце в рекламній стратегії посідає інтерактив у форматі ігрових матеріалів.

Офіційний ресурс ТОВ «Аврора» в «Instagram» – усеукраїнська мережа соціальних магазинів, на сторінці якої публікують новини про компанію та інформацію про доступні акції. Як спосіб взаємодії з аудиторією використовують конкурси, розіграші та вікторини. Власний відеоконтент продукують у форматі комічних сюжетів про діяльність інтернет-магазину. Позитивним є те, що адміністратори акаунту відповідають на всі коментарі підписників, налагоджуючи з ними комунікацію. На сторінці дотримано єдиного фірмового стилю, що створює ефект пізнаваності.

Отже, просування бренду в додатку «Instagram» – це складний комплекс ретельно продуманих заходів, що об'єднані єдиною стратегією. У ході наукового пошуку проаналізовано акаунти п'яти українських брендів, які застосовують контент-маркетинг для популяризації продукції в соціальній мережі. Спільним у їхній діяльності є те, що для свого просування ресурси застосовують яскравий дизайн публікацій, проводять конкурси й активно

взаємодіють із читачами. Проте кожна компанія має власні родзинки, за рахунок яких вони вирізняються на ринку.

Список використаних джерел

1. Саїдова Г. О, Радченко Г. А. Контент-маркетинг як дієва складова просування бізнесу. 2019. Вип. № 2 (70). URL : <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-2-46> (дата звернення 20.03.2021).
2. Сапега Л. І., Співаковська Т. В. Особливості контент-маркетингу як самостійного елементу просування в інтернеті. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/14266/1/2014_5_Sapega.pdf (дата звернення 20.03.2021).
3. Продвижение в Instagram: самая подробная инструкция. URL : <https://texterra.ru/blog/instagayd-samaya-podrobnaya-instruktsiya-po-vedeniyu-biznesa-v-instagram-.html> (дата звернення: 20.03.2021).
4. Продвижение в инстаграм. URL : <https://tilda.education/articles-instargam-promotion> (дата звернення: 20.03.2021).
5. Что такое контент-маркетинг. URL : <https://texterra.ru/blog/chto-takoe-kontent-marketing.html> (дата звернення: 20.03.2021).

Науковий керівник: викладач Нестеренко О. А.

Завгородня Т. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МАРКЕТИНГОВИЙ КЕЙС ЯК СПОСІБ ІНФОРМУВАННЯ ПРО БРЕНД-КОНСАЛТИНГОВУ АГЕНЦІЮ

Сучасний ринок маркетингу дуже перенасичений. Із кожним роком знайти в цій сфері діяльності собі вільне місце чи стати конкурентоспроможним у вже й так заповненій ніші – все важче. Маркетологи, рекламники й аналітики щодня мусять вигадувати все нові й нові методи, способи та механіки залучення клієнтів. Сьогодні вимагає швидкого реагування на тренди, актуальні новинки, модернізовані способи промоції, вмінь у найкоротші терміни вчитися новому, миттєво реагувати на події в Україні та світі, бути дотепнішим, розумнішим та ефективнішим за конкурентів – інакше нових клієнтів не отримати.

Головне завдання контент-маркетолога – переконати потенційного клієнта в тому, що він має «придбати» продукт саме його компанії. Адже якими б ви не були впевненими у якості та ефективності вашого продукту – для потенційного клієнта це завжди ризик, насамперед, фінансовий. Найкращий спосіб переконати клієнта в доцільності та правильності його вкладень у хороший маркетинг є показ йому наочних прикладів ефективних кейсів минулих ваших клієнтів – його попередників [3].

Під час вибору між майже аналогічними маркетинговими структурами, потенційний клієнт захоче звернути увагу саме на результати вашої роботи: знайти колишніх клієнтів, дізнатися, що думають про вас ЗМІ, почитати відгуки, переглянути звіти, оцінити ефективність проведених маніпуляційних втручань до маркетингу тієї чи тієї компанії і, найголовніше, побачити вигоду від ухвалення рішення на вашу користь.

Одним із способів гучно заявити про себе як професіонала, розповісти про переваги свого бізнесу й причини звернутися саме до вас як спеціаліста є створення та розміщення в себе на сторінках у соціальних мережах чи корпоративному сайті маркетингового кейсу – інструменту-створення історії успішного застосування на практиці вашого продукту чи послуги. Такі історії допомагають потенційному клієнту спростити вибір, а вам правдиво, без зайвої інформації розповісти про переваги свого продукту та збільшити на нього попит [2].

Кейс забезпечує обґрунтування причин вибору саме вас серед конкурентів [6]. Він дозволяє оцінити вигоди, стратегічну відповідність, загальні оцінки часу та витрат і вплив на організацію в цілому [5].

Кейс – не просто відгук про діяльність компанії. Маркетинговий кейс, на відміну від позитивного коментарю чи огляду вашої роботи, містить у собі детальну інформацію про розв’язання конкретної проблеми. Також він дає потенційному замовнику вичерпну інформацію про весь обсяг виконаної роботи: підводні камені, падіння, успіхи, подолання

стресових та кризових ситуацій. Найголовніше, що ваш кейс дасть замовнику – впевненість у тому, що його бізнес-проблему ви розв'яжете так само швидко та ефективно [3].

Варто зауважити, що кейс вигідний як бізнесу, так і замовнику. Творцеві кейсу він забезпечує публіциті – що краще ви напишете свій кейс, то більша ймовірність того, що ЗМІ його закопіастять, а отже, розкажуть своїй аудиторії про вас так, як ви цього хочете; швидкий та ефективний конект із замовником. Для споживача кейсу – це створення іміджу фірми, яка не боїться нового та готова інвестувати у своє майбутнє, а отже і в проекти компаній-партнерів; безкоштовна реклама на сайті агенції у розділі «Наші кейси» [2].

Інформування про діяльність агенції відбувається через написання спеціальних комерційних текстів – маркетингових кейсів, що їх агенції розміщують у себе на корпоративних сайтах, рідше в соціальних мережах. Такі кейси – ефективний спосіб комунікації із аудиторією, складник бренду та репутації агенції. Маркетинговий кейс містить інформацію про розв'язання конкретної бізнес-проблеми: розповідь про те, що було «до», про процес шляхів «лікування болю» замовника та те, що вдалося змінити [4].

У контексті порушеної теми проаналізовано приклади використання такого методу на корпоративних сайтах із рейтингу комунікативних агенцій від Всеукраїнської рекламної коаліції у категорії «Міжнародний рейтинг креативності українських комунікаційних агентств» за 2019–2020 роки: «Banda.agency», «Fedoriv», «Madcatsagency», «BBDO Ukraine», «Saatchi & Saatchi Ukraine», «ONCE agency», «Doris Advertising» [1]. Констатовано, що всі обрані нами для порівняння комунікативні агенції у своїй практиці використовують метод кейсів і розміщують на своїх корпоративних сайтах інформацію про свої раніше виконані проекти, регулярно оновлюють, наповнюють різними видами контенту – від тексту, до гіфок та відео.

Бренд-консалтингова агенція «Molfar» також використовує метод кейсів, як інструмент промоції. На їхньому корпоративному сайті є розділ «Наші кейси», де розміщено матеріали про попередні роботи агенції. Для прикладу використання означеного методу агенцією «Molfar», доречно розглянути матеріал про ребрендинг кава-сервісу «Coffee Group» – київської групи компаній, яка з 2008 піклується про те, щоб в офісах, ресторанах чи готелях завжди була смачна кава, смаколики до неї, а також робочі кава-машини. У 2019 році «Coffee Group» зрозуміли, що переросли себе старих: бренд був нецілісним, їхній фірмовий стиль не відповідав внутрішнім перетворенням, їм хотілося ґрунтовних ідейних змін. У пошуках нових рішень «Coffee Group» залучили агенцію «Molfar».

Компанія мала типову для МСБ проблему: відсутність цілісної товарної пропозиції, позиціонування та упаковки. «Coffee Group» не могли визначитися із пріоритетним напрямом роботи, не знали, чим би ще здивувати свого клієнта. «Coffee Group» мали окремі елементи айдентики, два власні ТМ кави («Romanesi» та «RS»), кава-сервіс, ремонтний-сервіс, а в планах – школу бариста та власні кав'ярні.

Загалом «Coffee Group» були на рівні з конкурентами та нічим особливим не вирізнялись, але керівник прагнув кардинальних змін. Компанія проаналізувала маркетинг, фішки, айдентичку, цінності, УТП, сильні та слабкі сторони компаній-конкурентів та брендів-референсів. Це допомогло зрозуміти, чим живе ринок, знайти вільну нішу для «Coffee Group», створити правильне позиціонування бренду і знайти, чим суттєво виділитися на фоні конкурентів. Також дослідили та сегментували цільову аудиторію «Coffee Group». Краще зрозуміли людей, які ухвалюють рішення про покупку кави, а відтак створили для кожного з новоутворених сегментів найвигіднішу торговельну пропозицію.

Новий фірмовий стиль повинен був:

- показати, що кава – це далеко не все. «Coffee Group» здатні повністю закрити питання з кавою та всім, що «для кави» і «до кави»;

- підкреслити все хороше та інноваційне, що у них є. Вони гарно попрацювали над сервісом та автоматизацією бізнес-процесів;

- оновити «Coffee Group зсередини». Новий фірмистиль – новий внутрішній стан бренду.

Після оновлення «Coffee Group» – не просто кава. Це інфраструктура, яка сприяє особистій продуктивності під час роботи. Сервіс, який повністю закриває і навіть заздалегідь передбачає потреби офісу в каві та супутніх товарах. Кава-машини, які працюють безперебійно. Кава на будь-який випадок: від «поставити себе на ноги після 4 годин сну» до «випити щось максимально смачне і ситне, бо тістечок не можна, а хочеться». А ще «інстаграмні» брендовані склянки, крафтові смаколики та багато-багато іншого. Тобто, на виході компанія отримала від нас нові фірмові кольори, фірмові іконки, нові корпоративні фішки та новий сайт.

Отже, метод кейсів – інструмент, що допомагає створити успішний маркетинг, інструмент реклами, вигідний як компанії-розробнику, так і замовнику.

Список використаних джерел

1. Всеукраїнська рекламна коаліція. Рейтинг комунікаційних агентств. URL: <https://vrk.org.ua/ranking/> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Зачем и как писать кейсы? Как кейсы могут повысить лояльность к вашей компании? URL: <https://venyoo.ru/blog/zachem-i-kak-pisat-kejsy-kak-kejsy-mogut-povysit-loyalnost-k-vashej-kompanii/> (дата звернення: 20.03.2021).
3. Написання кейсів для бізнесу. URL: <https://avivi.pro/ua/blog/napisannya-keysiv-dlya-biznesu/> (дата звернення: 20.03.2021).
4. Остервальдер О., Пінье І., Бернарда Г., Сміт А. Розробляємо ціннісні пропозиції. Київ: Видавництво «Наш Формат», 2018. 324 с.
5. Business Case. URL: <https://www.workfront.com/project-management/life-cycle/initiation/business-case> (дата звернення: 20.03.2021).
6. What is a business case? URL: <https://www.apm.org.uk/resources/what-is-project-management/what-is-a-business-case/> (дата звернення: 20.03.2021).

Науковий керівник: старший викладач Коваль С. В.

Люта Ю. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ТЕНДЕНЦІ ТА СПОСОБИ ВИКОРИСТАННЯ БРЕНД-СТОРИТЕЛІНГУ В РЕКЛАМІ

Протягом останніх років зростають темпи розвитку маркетингової і рекламної сфери, усе більше проникаючи в різноманітні сфери життя й канали комунікації та посилюючи боротьбу за основний ресурс – увагу користувачів. Ця тенденція активізована завдяки розвиткові технологій, їхньому здешевленню й доступності для аудиторії.

Одним із продуктивних інструментів маркетингу є бренд-сторителінг. *Розповідь про бренд* – це використання оповіді для комунікування бренду з клієнтами, причому акцент зроблено на поєднанні їхніх цінностей. Поняття *storytelling*, дослівно перекладене як розповідання історій (від *story* – історія та *telling* – розповідати), не нове, його успішно використовують у рекламі більше ніж 5 років [2].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема створення історій бренду недостатньо вивчена сучасними науковцями, це засвідчують нечисленні студії. Особливості бренд-сторителінгу досліджували М. Зубарева [4], А. Сімонс [5], Г. Гавдан [1] та ін.

Мета статті – окреслити тенденції використання бренд-сторителінгу в рекламі.

За версією американських маркетологів, уперше сторителінг використано для потреб реклами в журналі для фермерів «The Furrow» («Плуг») (<https://www.johndeerefurrow.com/>) 1895 року. Тоді в основі історій були розповіді про нові інструменти для оброблення землі, представлені компанією «Deere & Mansur» (<https://www.deere.ua/>), яка спонсорувала випуск журналу. Перегляд цих матеріалів засвідчує, що проблеми бізнесменів кінця XIX століття відрізняються від тих, які розв'язують маркетологи сьогодні.

Фахівець Інституту контент-маркетингу Д. Пападреу наголошує, що візуальну комунікацію бренду з аудиторією треба будувати за правилами сторителінгу. Усі складники брендингу – логотип, фірмовий стиль, сайт і контент – повинні бути підпорядковані одній

великій історії. Він радить зосередитися на автентичності візуального контенту, його релевантності та емоційному зв'язку, який виникає між споживачем і брендом [6].

Майбутнє маркетингу, що спрямований на взаємодію контенту й розповіді, характеризують такі тенденції [3]:

1. Бренди будуть формувати внутрішні структури, які більше нагадуватимуть редакційні відділи у видавництвах, аніж класичні відділи маркетингу. Деякі з них створюватимуть цілі підрозділи, як це зробив «*Red Bull Media House*» (<https://www.redbullmediahouse.com/>), який навіть монетизував свій контент.

2. Бюджети зміщуватимуться від платного просування до інвестицій у виробництво власного контенту, щоб залучити аудиторію до створення розповідей та розміщення їх у медіа.

3. Розробники контенту простежуватимуть споживчі тенденції для його вдосконалення й зацікавлення аудиторії.

4. Провідні бренди найматимуть коміків, режисерів й акторів, щоб створювати шоу.

У концепції «*storytelling*» кожен бренд може обрати щось оригінальне, те, що відповідає його специфіці. Виокремлюють такі основні способи представлення інформації в бренд-сторителінгу [3]:

1. Подання за допомогою слів передбачає цікаву розповідь про компанію із захопливою історією. Наприклад, засновник стартапу з виробництва рюкзаків «*Goruck*» (<https://www.goruck.com/>) Джейсон МакКарті в блозі розповідає покупцям про власний досвід використання продукції своєї ж компанії й оцінює її переваги. Такий підхід дає користувачам змогу зрозуміти, що над проектом працюють звичайні люди, які теж стикаються з проблемами й розв'язують їх.

2. Інтерактивний опис. Найчастіше такий спосіб репрезентує використання ілюстрацій та інформативних підписів до них, що робить історію зрозумілою й доступною для сприйняття та формує в користувача відчуття того, що співробітники компанії завжди поруч і готові допомогти в будь-яку хвилину.

3. Інфографіки – найпопулярніший на сьогодні спосіб оповіді, який не дає аудиторії нудьгувати, оскільки використовує барвисті картинки й цікаві описи. Інфографіки можуть бути як смішні, так й абсолютно серйозні. Головне – щоб вони були цікаві аудиторії. Прикладом ефективного застосування інфографіки є стаття з порталу «*Entrepreneur*» (<https://www.entrepreneur.com/>) про те, як створювати бізнес.

4. Анімовані історії. Цим інструментом раніше послуговувався навіть Google, розповідаючи про те, що відбувається з листом, коли його надсилають адресатові. Користувач, натискаючи на окремі кнопки, немов сам потрапляє в історію і є її активним героєм. Вдалим прикладом слугує сервіс «*TEDxGUC*» (<https://tedxguc.org/>), на якому в анімованій формі представлено історію «TED».

5. Відео та аудіо також є інструментами бренд-сторителінгу. Їхню значущість важко переоцінити, оскільки саме відеоряд і звукові доріжки допомагають достукатися до користувача за допомогою всіх можливих елементів, зокрема музики, красивої картини тощо. Згідно з даними досліджень, у 100 % випадків користувачі схильні затриматися на сайті в тому разі, якщо там є відео, яке й допомагає утримувати увагу аудиторії й ефективніше продавати товари та послуги. Прикладом такого сторителінгу є відеохостинг «*Wistia*» (<https://wistia.com/>).

Отже, бренд-сторителінг є необхідною ланкою сучасного маркетингу. Через перенасичення інформацією маркетингологи змушені шукати нові способи залучення аудиторії. Бренд-історії по-різному репрезентують компанію залежно від тематики, конкретного наповнення текстовим та інтерактивним матеріалом.

Список використаних джерел

1. Гавдан Г. Аналіз методу навчання Storytelling. URL : <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=788263#text> (дата звернення: 21.03.2021).

2. Жил-был бренд... или Transmedia Storytelling в маркетинге. URL : <http://blog.orz.com.ua/zhil-by-l-brend-ili-transmedia-storytelling-v-marketinge/> (дата звернення: 21.03.2021).

3. Забудьте про storytelling, hypertelling формує майбутні реклами. URL : <https://inspired.com.ua/ideas/zabudte-pro-storytelling-hypertelling-formuye-majbutnye-reklamy/> (дата звернення: 21.03.2021).

4. Зубарева М. А. Технологія створення сторителінгу. URL : <http://www.journ.univ.kiev.ua/periodyka/images/pdf/konf/fmc2.pdf#page=47> (дата звернення: 21.03.2021).

5. Симмонс А. Сторителлінг. Как использовать силу историй. URL : <https://2brilliant.ru/wp-content/uploads/2015/04/A-Simmons-Storitelling.pdf> (дата звернення: 21.03.2021).

6. Brandingstrategyinsider.com. URL : <https://www.brandingstrategyinsider.com/brand-storytelling> (дата звернення: 21.03.2021).

Науковий керівник: викладач Нестеренко О. А.

Новіков А. Д.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ РЕКЛАМИ В МОБІЛЬНИХ ДОДАТКАХ

Нині розвиток інтерактивної реклами набирає стрімких обертів, однак передумови її появи мають майже двадцятилітню історію. Відомо, що під ігровікованою рекламою розуміють форму подання й просування інформаційних образів товарів і послуг на базі мобільних додатків операційних систем Android та IOS. Саме за допомогою вказаних застосунків ви не тільки зможете стежити за активністю споживача, а і вступати з ним в інтерактивний діалог.

Варто зазначити, що комерційна інформація в Інтернеті виникла на початку 1994 року, коли «банерна реклама була розміщена на веб-сайті AT&T [8]». Тривалий час цей вид реклами існував у форматі онлайн-дисплейних оголошень, убудованих у веб-сторінку, що «поєднувала статичні/анімовані зображення або тексту та/або відео для передачі рекламного/маркетингового повідомлення та/або заохочення користувачів до дій» [6]. Розміри банерної реклами вимірювалися в пікселях та визначалися шириною й висотою банера.

До 1996 року банерна реклама в Інтернеті приносила дохід у розмірі 267 мільйонів доларів, а, починаючи із 1997, рекламодавці почали орієнтуватися на веб-рекламу, у якій основу увагу було зорієнтовано на розташування та персоналізацію користувача [2]. Щоб подолати таке географічне обмеження, веб-сайти просили своїх користувачів зареєструвати поштові індекси в інших місцях, намагалися підлаштувати рекламу під індивідуальні смаки, іншими словами, її «персоніфікувати» [8]. На думку багатьох фахівців, саме персоналізація є попередником якості обслуговування у глобальній мережі.

Так, Мокбель та Левандоскі стверджують, що рекламний зміст має бути персоналізованим або позначеним відповідним уподобанням користувачів та профілю [7]. На веб-дисплеї може існувати реклама у формі банерів, мультимедіа тощо, аби поінформувати споживачів про бренд та заохотити перейти до цільового веб-сайту. Дослідники Бріггс та Холліс установили, що рекламні банери призводять до посилення поінформованості, сприйняття бренду та зміни ставлення до нього [8].

У 1998 р. набули популярності проміжні оголошення, які відображалися тоді, коли користувачі чекали завантаження екранів. Фактично 1998 рік вважають роком появи контекстної реклами. Відомо, що Oingo, Inc., приватна компанія, яку започаткували Гілад Ельбаз та Адам Вайссман, розробила фірмовий алгоритм пошуку, що заснований на значеннях слів та на основі лексикону WordNet [3]. Google придбав Oingo у квітні 2003 року та перейменував у систему AdSense [7].

До цього часу платформи контекстної реклами розвивалися з метою адаптації до більш насиченого медіасередовища, наприклад відео-, аудіо- та мобільних мереж. Ці платформи дають змогу розробникам продавати рекламні місця на своїх веб-сторінках, відеокліпах та мобільних додатках, щоб заробити гроші. Зазвичай такі сервіси називають рекламною мережею або мережею дисплейної мережі, які не обов'язково управляються пошуковими системами й можуть складатися з величезної кількості окремих видавців та рекламодавців.

У 2007 році виникли нові платформи, у яких основну увагу було сфокусовано на купівлі й продажу показів у режимі реального часу, як-от: ADSDAQ, AdECN, DoubleClick, adBrite та Right Media Exchange тощо [5]. На відміну від традиційних, ці рекламні біржі об'єднували кілька рекламних мереж, щоб збалансувати попит та пропозицію на ринках збуту [6]. Окремі видавці та рекламні мережі можуть отримати вигоду від участі в таких бізнесах.

З одного боку, видавці продають покази рекламодавцям, які цікавляться пов'язаними профілями користувачів та контекстом, а, з іншого, рекламодавці також можуть зв'язатися з більшою кількістю видавців для кращої відповідності.

Згодом з'явилися й інші подібні платформи: на базі попиту (DSP) і на базі пропозиції (SSP). Ці сервіси допомагають окремим рекламним мережам обмінюватися своїми рекламними запасами в режимі реального часу. Такий вид реклами називали програмною рекламою (Laudon & Traver 2018).

Із винаходом пошукових систем дохід від веб-реклами вийшов ще більшим (Evans 2009). За допомогою найпопулярніших пошукових систем рекламодавці стали отримувати більший доступ до інтересів та поведінки користувачів, що, у свою чергу, сприяє персоналізації реклами, а рекламні кампанії стають більш інтерактивними (Park, Shenoy & Salvendy 2008). За цей час веб-сайти почали використовувати масив персональної інформації (PII) про користувачів під час доступу до веб-сайту, отриманий із файлів cookie, флеш-файлів cookie, веб-маяків, браузерів та інших метаданих. Цей ІРІ використовували для профілювання користувачів. Навіть за відсутності cookie та інших файлів відстеження можна виконувати профілювання користувачів лише на основі даних браузера. За цей час реєструється більша кількість досліджень контекстних факторів, наприклад: Adler, Gibbons and Matias (2002), Menon та ін. (2011), Накамура та Абе (2005) та Кумар, Субодха, Яків та Сріскандараджа (2006). У ХХІ столітті популярність веб-реклами продовжувала зростати, цьому, зокрема сприяло виникнення соціальних медіа: Facebook, Twitter та LinkedIn.

Нині інтерактивна реклама є одним з найбільш дієвих інструментів традиційної та електронної комерції. Відмінною ознакою цього виду реклами є можливість відстежувати її результативність та реакцію потенційних покупців, формувати тенденції зацікавленості. Усі ці фактори дають змогу маркетологам і рекламодавцям швидко реагувати на зміни в поведінці людей, проводити аналіз ефективності, а також використовувати отримані результати в подальших маркетингових кампаніях. Можливість вимірювання ефективності інтерактивної реклами є великою перевагою для визначення її економічної ефективності.

Крім того, такі маркетингові інструменти уможливають точно відстежувати статистику, перебувати у відносно постійному контакті зі споживачами, залежно від використання сектору B2B або B2C (бізнес-споживач). Таку можливість прецизійного аналізу застосовують нині повсюдно «і тому так часто можна побачити такі терміни, як ROI – коефіцієнт окупності інвестицій, conversion rate – коефіцієнт ефективного відвідування (він же — Конверсія сайту), а також миттєво отримати статистику продажів, попиту та іншої інформації» [2, с. 273].

Отже, інтерактивна реклама в мобільних застосунках бере свій початок із банерної та контекстної реклами, однак у ході своєї еволюції вона набула ексклюзивних модифікованих форм та перетворилася на сучасний потужний інструмент маркетингових комунікацій. Потенційні можливості такої реклами важко переоцінити, оскільки уявити життя сучасної людини без мобільного телефону складно, а тому це практично ідеальний канал реклами.

Список використаних джерел

1. Акулич, М. В. Интернет-маркетинг: учебник для бакалавров. М. : Дашков и К, 2016. 352 с.
2. Интернет 2017–2018 в мире и в России: статистика и тренды. URL: <https://www.web-canape.ru/business/internet-2017-2018-v-mire-i-v-rossii-statistika-i-trendy/>.
3. Перспективы развития рынка интерактивной рекламы до 2020 года тренды. URL: <http://www.adventum.ru/blog/perspektivy-interaktivnoy-reklamy/>.
4. 5 трендов Мобильной рекламы. Взгляд в будущее (до 2020 года). URL: Режим доступа : <https://www.cossa.ru/sandbox/106424/>.
5. Aimonetti, J 2012, 'Apple increases developer iAd revenue to 70 percent. URL: <https://www.cnet.com/news/apple-increases-developer-iad-revenue-to-70-percent/>.

6. Boerman, SC, Kruikemeier, S & Zuiderveen Borgesius, FJ 2017, 'Online Behavioral Advertising: A Literature Review and Research Agenda', Journal of Advertising, vol. 46, no. 3, P. 363-376
7. Briggs, R & Hollis, N 1997, 'Advertising on the Web: Is there response before click-through?', Journal of Advertising Research, vol. 37, no. 2. P. 33-45.
8. Zhou, G, Song, C, Zhu, X, Ma, X, Yan, Y, Dai, X, Zhu, H, Jin, J, Li, H & Gai, K Model Testing, 'Deep Interest Network for Click-Through Rate Prediction', Alibaba data, ACM, How does Deep Interest Network compare with the MLP-based model?, P. 1059-1068.

Науковий керівник: кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент Ковтун Н. О.

Яремчук В.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КОНТЕКСТНА РЕКЛАМА: ЗМІСТ, ПРИНЦИПИ ДІЇ ТА РІЗНОВИДИ

На сьогодні контекстна реклама – це один з найбільш ефективних і популярних різновидів реклами в Інтернеті. Ця ефективність зумовлена тим, що вона налаштована залежно від запитів кожного конкретного користувача: які пошукові запити він вводив, які тематичні сайти чи сайти продажу товарів чи послуг переглядав найчастіше. Саме тому цей вид реклами називається контекстною, або ремаркетингом.

У контекстній рекламі під час демонстрації текстових і графічних оголошень зазвичай використовується так званий таргетинг (анг. націлювання), налаштування реклами на певну аудиторію. Правильно налаштований таргетинг – це зорієнтовані на аудиторію оголошення, які демонструють тільки тим користувачам Інтернету, яким це справді може бути цікаво. Щодо переваг ремаркетингу, то варто зазначити, що він допомагає збільшити конверсію, оскільки іде звернення до лояльної аудиторії. Важливим фактором цього процесу є також нагадування про бренд. Крім того, вагоме значення має те, що ремаркетинг дозволяє сегментувати аудиторію за ціною, інтересами джерелами переходу, також відбувається персоналізація рекламних оголошень завдяки геотаргетингу (зорієнтованість на локацію користувачів), а також те, що всі звернення до аудиторії мають високу релевантність.

Дослідниця О. Макарова зазначає, що контекстна реклама – це різновид інтернет-реклами, за допомогою якого можна підвищити кількість переглядів на тому чи тому сайті [4]. О. Яковлев та О. Чупрун визначили, що це реклама в «контексті», який стимулює покупку певного товару чи послуги [5].

Метою ремаркетингу є збільшення прибутку за допомогою повторного звернення до користувачів, для здійснення продажів, повернення клієнтів, для проведення повторних покупок. Завдання ремаркетингу – встановлення або відновлення контакту з цільовою аудиторією. Зазвичай, ремаркетинг застосовують у ситуаціях зниження попиту, допродажу того товару, який цільова аудиторія купувала вже раніше, для крос-продажу, а також для продажу складних товарів, для яких потрібне повторне звернення до аудиторії, щоб поглибити її знання про рекламований об'єкт. Найширші можливості щодо залучення уваги небайдужих користувачів і повернення їх на сайт для здійснення очікуваної цільової дії пропонує сервіс контекстної реклами від «Google».

Важливо схарактеризувати принцип дії контекстної реклами. Він полягає в тому, що користувач шукає вирішення своєї потреби, відвідуючи певні інтернет-ресурси. У відповідь на свій пошуковий запит (ключове слово) у пошуковий рядок браузера він отримує певну кількість варіантів товару чи послуги. Також у відповідь користувачеві за тематикою пошуку з'являються різноманітні рекламні оголошення, адекватні цим запитам. Як правило, у стрічці пошуковика вони розташовані перед сторінками сайтів з потрібною інформацією. Доцільно назвати основні переваги контекстної реклами. До них можна зарахувати такі:

1. точне «влучення» в цільового покупця;

2. оплата від рекламодавця за неї здійснюється у форматі CPC (costperclick), тобто рекламодавець оплачує не кількість оголошень розміщених оголошень, а кількість покликань на них;
3. гнучкість налаштувань: у ній враховано бюджет, географію, час показу та багато інших параметрів;
4. можливість проводити аналітику споживчого ринку;
5. релевантність оголошень, адже користувач отримує конкретну інформацію, яку шукає в певний час;
6. зручний для користувача формат, не потрібно закривати відео та оголошення під час перегляду сайту [5].

Щодо принципів дії контекстної реклами, то таку рекламу розміщують в рекламній системі у форматі аукціону серед рекламодавців і за переходи користувачів на оголошення відбувається списання коштів. Найчастіше в інтернет-просторі таку рекламу розміщують завдяки платформі найбільшого пошуковика «Google» – «GoogleADs». Використовуючи контекстну рекламу, рекламодавцям необхідно знати, як діє ця платформа, щоб правильно визначити розмір ставки за одне покликання, і як налаштувати контекстну рекламу так, щоб отримати необхідний інформаційний результат та прибуток.

Дані користувачів отримують завдяки тому, що вони, зазвичай, дають згоду на те, що сайт використовує cookie-файли. Існує кілька різновидів контекстної реклами. Так, за класифікацією рекламної компанії «AGMarketing», контекстну рекламу можна диференціювати на два типи: пошукова реклама та тематична контекстна реклама [1].

До пошукової реклами належать рекламні оголошення, що з'являються відповідно до пошукових запитів користувача. Цей різновид фахівці компанії вважають найбільш ефективним, оскільки рекламні оголошення та їх тематика повністю відповідають запитам користувача. Існує декілька способів розміщення пошукової реклами: блок спецрозміщення, блок гарантованих показів та блок динамічних показів.

Блок спецрозміщення вважають найбільш ефективним, оскільки рекламні оголошення розташовуються над на результатами пошуку, так вони забезпечують найбільшу кількість переходів. Блок гарантованих показів налаштований на розташування під результатами пошуку або з боку від них. Щодо блоку динамічних показів, то оголошення демонструють у ротатії з оголошеннями інших користувачів, як правило, на другій сторінці пошуку під запитом користувача [2].

Тематичну контекстну рекламу ще називають медійною мережею. Вона розміщує оголошення на сторінці сайту, який входить до мережі партнерських рекламних систем. Це можуть бути як сайти на певну тематику, так і новинні портали, блоги, магазини тощо. Рекламні оголошення розташовують і на головній, і на внутрішніх сторінках. Зазвичай, оголошення розміщують на сайтах з високим добовим відвідуванням. Для тематичної реклами також були створенні власні технології розміщення, зокрема тематичний таргетинг. Це система, яка зчитує інформацію, розміщену на сторінках сайту і видає рекламні оголошення, найбільш наближені до тематики сайту.

Контекстну рекламу можна класифікувати залежно від формату. Доцільно виокремити такі різновиди контекстної реклами: текстова, банерна, відеореклама. Текстова реклама – оголошення, оформлені у вигляді звичайного тексту з гіперпокликанням. Вони можуть бути і відкриті, і оформлені у вигляді фрагменту тексту. Банерна контекстна реклама – оголошення, розміщене у вигляді графічного зображення. Зображення може бути статичним, інтерактивним або динамічним. Його розташовують як власне зображення чи як зображення з текстом і покликанням. Відеореклама – спеціальний відеоролик з гіперпокликанням на сайт для здійснення покупки.

Отже, контекстна реклама, або ремаркетинг, – це найбільш поширений вид реклами в Інтернеті. Привабливість для рекламодавців та ефективність контекстної реклами зумовлені відносною дешевизною, гнучкістю в налаштуванні, швидкістю поширення, а також можливістю проводити потужну веб-аналітику ринку товарів та послуг. Ремаркетинг

реалізують у двох формах – як пошукову рекламу та тематичну контекстну рекламу. За формою реалізації контекстна реклама може бути текстовою, банерною та відеорекламою.

Список використаних джерел

1. Beinhocker E., Davis I., Mendonca L. The 10 Trends you have to watch. –Harvard Business Review, July 06. 2009.
2. Верлуп Е.В. Роль маркетинга партнерских отношений в становлении теории промышленного маркетинга // Современные аспекты экономики, 2013, №11(195), с.65- 69.
3. Контекстна реклама все що потрібно знати власнику бізнесу. URL: <https://ag.marketing/kontekstna-reklama/>. (доступ 4.04.2020)
4. Макарова Е.А Особенности контекстной рекламы в интернете: автореф. канд. соц. наук: / Национальный университет Высшая школа экономики. Нижний Новгород.
5. Яковлев А., Чупрун А. Контекстная реклама основные секреты и трюки: Санкт-Петербург : БХВ-Петербург, 2009. 304с.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Цапок О. М.

**ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА
РЕДАГУВАННЯ**

АРТБУК ЯК ОРИГІНАЛЬНИЙ ВИД ПРОЕКТУВАННЯ ТА ВИГОТОВЛЕННЯ КНИЖКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Завдяки стрімкому розвитку видавничих технологій та створенню новітніх конструктивних рішень царина сучасної видавничої справи активно набирає оберти. Цей процес обумовлює постійне збільшення найрізноманітніших видів книжок та іншої продукції, а тому на полицях книгарень щоразу з'являються нові видання. Так вони можуть відрізнитися між собою насамперед за форматом, оригінальною конструкцією, матеріалом, провідною ідеєю тощо. Тому сучасний книжковий ринок пропонує найвибагливішому читачеві великий вибір видань: книжкових або електронних, великих або малих форматів, із традиційною чи інтерактивною конструкцією.

Відомо, що деякі читачі надають перевагу виданням, які містять лише текст, іншим же подобаються книжки з ілюстраціями та зображеннями. І це не дивно, адже сучасна тенденція популяризації будь-якої інформації за допомогою візуальних інструментів цілком природня. За словами Світлани Підопригорої, такий феномен найчастіше знаходить відображення у багатьох сферах, які напряму пов'язані з мистецтвом та літературою. Так мовленнєва форма демонструється через призму візуальних образів, які або взаємодіють, або ж породжують цілком новий графічний формат. Часом нерозривність таких конфігурацій трансформується у гібридні форми, вивченням яких займаються сучасні редактори, видавці, журналісти, науковці та літературознавці [6, с.44].

Оскільки сфери мистецтва та видавничої справи тісно взаємодіють між собою, такі зміни безпосередньо впливають й на проектування та розробку книжкових видань.

На думку Анни Бідун, саме значна перевага візуальних та образних інструментів дозволяє нам проаналізувати та звернути увагу на видання, які мають певні відмінності від загальнопоширеного типу книжкової продукції. Вони відрізняються від інших насамперед своєю унікальною структурою, мають значні відмінності, які не пов'язані із канонічними уособленнями. Зазвичай такі видання пропонують йменувати артбуками [3, с. 58].

Сьогодні артбуки є популярними у багатьох країнах. Завдяки незвичним формі та змісту, попит на такі книги постійно зростає, проте найбільшою проблемою є формулювання та визначення поняття «артбука». Так світова спільнота по-різному тлумачить цей термін. Часто із найпоширенішим англійським поняттям «artbook», ми помічаємо використання і таких варіацій: «artist's book», «bookwork», «work album» тощо. Сучасні українські видавці використовують наступні терміни: артбук (арт-бук), арт-книга, книга художника, книга мистецтва, візуальні видання художника або художників тощо [5, с. 130–131]. Часто арт-книги уподібнюють до інших видів видань, наприклад, до альбомів, подарункових видань, книжок-іграшок тощо.

Незважаючи на розмитість та низку інтерпретацій поняття цього різновиду книжок, ми все ж визначили, що арт-книга як один із видів книжкової продукції охоплює унікальні видання, основними компонентами яких насамперед є зображення або ілюстрації, виготовлені в межах однієї або кількох тем. Сучасні артбуки є невід'ємними елементами творчої та мистецької індустрії, а тому слугують першокласним дизайнерським та редакторським витвором [4, с. 536].

У процесі нашого дослідження ми визначили, що нетипові особливості такого інноваційного видання як арт-бук насамперед демонструються через призму неканонічної матеріальної конструкції, незвичайного замислу, унікального проектування, відступу від комерційних стимулів тощо. Прикметною рисою книги мистецтва є те, що вона не обмежена традиційними естетичними та іншими стандартами видавничої справи, а тому її розробка та створення потребує креативних, творчих та професіональних рішень як зі сторони автора, так і зі сторони редактора [1].

Не викликає сумнівів той факт, що авторами артбуків в основному є самі художники, які займаються виготовленням видання від початку й до кінця. Наповнення книги мистецтва традиційно залежить від авторського задуму, його посилу, а тому творці таких видань найчастіше не претендують отримати комерційну вигоду. Іноді розробка арт-буків є своєрідним мистецьким жестом, способом вираження актуальної думки тощо [1]. Беручи до уваги мету та концепцію видання, артбук іноді розглядають як унікальний книжковий продукт, який і є одиничним наслідком такого мистецького жесту.

На дослідницьку увагу заслуговують і функції арт-буків, серед яких ключовими є естетична, інноваційна та креативна. Завдяки ним арт-книга і дає змогу редакційному колективу шукати нові, нетрадиційні межі, використовувати неканонічні технічні рішення, поєднувати візуальні та текстові елементи [3, с. 61].

Так здійснені нами дослідження засвідчують, що за відсутності творчих рамок, такі унікальні мистецькі витвори щоразу задають нові тренди у сфері видавничої справи та книгорозповсюдження, мають значні переваги над іншими виданнями, а тому потребують детальнішого вивчення редакторами та науковцями з усього світу [2, с. 92].

Список використаної літератури

1. Бідун А. В. Артбук // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Артбук> (дата звернення: 30.03.2021).
2. Бідун А. В. Артбук у теоретичному вимірі й у системі практик редактора. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2019. №1 (74). 92 с.
3. Бідун А. В. Типологічна специфіка артбуку як особливого виду книжкового контенту. *Science and education a new dimension. Humanities and Social Sciences*. 2019. №VII (32). 58 с., 61 с.
4. Мільчевич С. І. Комерційний артбук: виокремлення терміну та стилістичні особливості продукту. *Молодий вчений. Мистецтвознавство*. 2020. №4 (80). 536 с.
5. Олашин М. В. Проблеми дефініції поняття «арт-бук» у світовій та українській практиках : матеріали IV Всеукр. студ. наук.-практ. конф., м. Київ, 28 верес. 2018 р. Київ, 2018. С. 130–131.
6. Підпригора С. Артбук у просторі літератури: художні особливості. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство та літературознавство)*. Київ, 2018. Вип. 10. 44 с.

Наукова керівниця: кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка Іванченко О. В.

Назаренко Я. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВНУТРІШНІ РЕСУРСИ АУДІОКНИГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОМОЦІЇ

Сучасний український видавничий простір працює в різних напрямках. Друковані книги, звичайно, залишаються найпоширенішим продуктом у цій сфері. Однак у зв'язку з модернізацією суспільства все більшу популярність отримують електронні видання й, зокрема, аудіокниги [6]. Але для того щоб урізноманітнити та зацікавити реципієнта й на цей вид видання, потрібна не лише звичайна начитка тексту, а багато особливостей у його створенні для популяризації книжкового видання.

Актуальність роботи. Через збільшення попиту на електронні видання варто розуміти, які чинники необхідні для їхнього створення. Великий вибір платформ для прослуховування аудіокниг дає можливість розширити особливості та внутрішні ресурси формування аудіального видання для зацікавлення сучасного читача. Низка переваг і функцій такого продукту робить актуальним як саме аудіовидання, так і методика його виготовлення. **Метою** роботи є визначення внутрішніх ресурсів аудіокниги як інструменту промоції. ДСТУ 7157:2010. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості (Держспоживстандарт України, 2010) визначає поняття «звукове електронне видання» як «електронне видання, що містить цифрове подання звукової інформації у формі, яка дозволяє її прослуховувати». Стандарт вирізняє звукове видання за природою основної інформації серед інших видів електронних видань: мультимедійних, текстових (символьних), образотворчих і програмних продуктів [2, с. 2–3].

О. Погрібна, спираючись на аналіз наукових джерел, обґрунтовує такі ознаки поняття «аудіокнига»:

- зафіксоване в цифровому звуковому форматі;
- може мати додаткове аранжування (читання в особах, музичний супровід, накладання звукових ефектів);
- виготовляється як професіоналами, так і аматорами;
- розміщується як на платних, так і на безплатних ресурсах;
- призначене для прослуховування користувачем у будь-якому місці в зручний час, поєднуючи це з іншими видами діяльності [5, с. 86].

Популярність аудіокниги прямопропорційно залежна від її функцій. Сучасне звукове видання виконує саме такі:

- 1) навчальна функція (вивчення іноземних мов та інших предметів, а також допомога учням, які відмовляються читати);
- 2) вид видання для людей із обмеженими можливостями (зокрема, із вадами зору) [1];
- 3) просвітницька функція (озвучування науково-популярної літератури, видань із психології та інших);
- 4) розважальна функція (прослуховування аудіовидань у момент дозвілля (наприклад, художня література)) [5, с. 88].

Звукове електронне видання наразі стає все актуальнішим. Діджиталізація призводить до мобільності й у видавничій справі. Адже аудіальне видання є компактним і легко вміщується в цифровий гаджет. Не потрібно носити об'ємний друкований продукт із собою, коли можна відкрити в будь-якому смартфоні – і користуватися ним. До того ж у транспорті чи в інших місцях, де неможливо читати друкований/електронний текст, прослуховування аудіокниги – це найоптимальніший варіант. Зокрема, для дітей, які ще не вміють читати або ж лінуються, аудіовидання стане першим кроком до повноцінного ознайомлення з текстом.

Безперечно, не кожне звукове електронне видання реципієнт буде з легкістю прослуховувати. Тож для промоції власного продукту необхідна низка чинників, які б дозволили просувати його в медіапросторі.

Найперше – це обкладинка. Яким би цікавим твір чи його назва не були, читач/слухач завжди звертатиме увагу на його зовнішній вигляд як у магазині, так і на онлайн-ресурсах. Відповідно, розміщуючи власну аудіокнигу на сайті, у мобільному додатку чи на Youtube-платформі, одним із найперших завдань автора чи компанії, яка озвучувала видання, є розміщення ілюстрації. Адже обкладинка книги є вагомим інструментом промоції, яка буде привертати увагу реципієнта.

Безумовно, монотонне начитування тексту нікому не стане цікавим. Якщо у виданні безліч героїв, то однакове озвучування кожного з них є хибним рішенням. Найкраще – коли декілька осіб озвучують різні ролі у виданні. Проте якщо авторський запис такої книги передбачає самостійне начитування, або ж із різних причин один диктор буде озвучувати всіх героїв – потрібно правильно підібрати голоси для кожного з них. Тому що, як добре відомо, приємні й доречні тембр, інтонація, емоційні акценти та допустима швидкість мовлення зацікавлять слухача й затримають його на прослуховування всієї аудіокниги.

Аналізуючи внутрішні ресурси аудіовидання, не викликає сумнівів той факт, що до чинників промоції такого виду книги належить і музичний супровід. Це покращить сприйняття матеріалу й дасть можливість реципієнту духовно відпочити, прослуховуючи твір, і, як наслідок, поглинути медіапродукт повністю [3].

Слід зауважити, що накладання звукових спецефектів (для прикладу, шум води, крик птахів, звуки автомобільної техніки чи людських дій) відіграють велику роль у промоції аудіального видання. Бо, без сумніву, цікавіше слухати не єдиний текст, а зі звуковим аранжуванням [5, с. 92].

Ще одним вагомим фактором промоції є створення аудіопрезентації. Іншими словами, виготовлення буктрейлера. Це коротке відео (до двох-трьох хвилин), в якому стисло, але цікаво передається сюжет та ідея твору. Такий додаток до аудіоверсії книги стане

гарантованою зачіпкою для слухача, адже, як відомо, зорво інформація сприймається краще. Як пояснює С. Патра, журналістка медіацентру Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», створення буктрейлера вимагає від автора оригінальності, креативності, розвитку творчого смаку та володіннями комп'ютерними технологіями. Такий новітній мультимедійний процес робить потенційну аудиторію набагато ширшою. Він дозволяє динамічніше пояснити реципієнту суть книги та стає повноцінною мультимедійною рекламою аудіовидання [4].

Отже, можна зробити висновок, що аудіокнига – це технологія, яка віднедавна почала розвиватися у видавничому просторі. Вона має низку переваг у порівнянні з друкованими чи іншими видами електронних видань та виконує безліч корисних функцій у сучасному медіапросторі. Та, як показав аналіз, звичайного озвучування для створення якісного аудіопродукту – недостатньо. Різноманітні чинники необхідні для повноцінного сприймання реципієнтом такого видання та просування аудіокниги. Тому створення обкладинки на платформі, правильно підібрані голоси героїв, приємний тембр, інтонація, емоційні акценти, оптимальна швидкість мовлення, музичний супровід, створення звукових спецефектів та буктрейлера – це одні з найважливіших внутрішніх ресурсів аудіокниги як інструменту промоції.

Список використаних джерел

1. Аудіокниги у навчанні. *Основа: видавнича група: вебсайт.* URL: http://osnova.com.ua/news/1501%D0%90%D1%83%D0%B4%D1%96%D0%BE%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8_%D1%83_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96 (дата звернення: 30.03.2021).
2. ДСТУ 7157:2010. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2010.
3. Запис аудіокниг. *Mart Sound Production: вебсайт.* URL: <https://martsound.com.ua/uk/recording-audio-books/> (дата звернення: 29.03.2021).
4. Патра С. Буктрейлер як засіб реклами книговидавничої продукції. *Відкритий Міжнародний університет розвитку людини «Україна»:* вебсайт. URL: <https://uu.edu.ua/buktreileri> (дата звернення: 30.03.2021).
5. Погрібна О. О. Українськомовні аудіокниги: види, функції, асортимент, переваги й недоліки. Український Інформаційний Простір. Теорія і практика сучасної журналістики та видавничої справи. 2019. Число 6. С. 83–100. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/219776/219641> (дата звернення: 29.03.2021).
6. Чому аудіокниги стають дедалі популярнішими у світі: дослідницький дайджест. *Книжковий блог Yakaboo:* вебсайт. URL: <https://blog.yakaboo.ua/audioknygy-daigest/> (дата звернення: 30.03.2021).

Науковий керівник: к. н. с. к., доцентка Іванченко О. В.

Нянько В.О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЗРОБКА ЕЛЕКТРОННОГО КОНСПЕКТУ ЛЕКЦІЙ ЯК ВИДУ НАВЧАЛЬНОГО ВИДАННЯ

Із прогресивністю світу, технологій змінюються звички, пріоритети людей загалом. В епоху діджиталізації особливо молоде покоління (студенти) швидко опановує нове й рухається в ногу з часом. На одному щаблі зі здобуттям освіти є саморозвиток і реалізація себе як частини суспільства. Важливо вміти розпоряджатись своїм часом правильно й відсіювати зайве. Тому особливо актуальною є тема «Розробка електронного конспекту лекцій як виду навчального видання». Лекції містять фактаж і новизну з поданої теми, що й необхідно для початкового етапу вивчення курсу. А також у зручній електронній формі, доступній на будь-якому гаджеті.

Метою дослідження є розкриття алгоритму написання конспекту лекцій.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- охарактеризувати конспект відповідно до стандарту «Види видань»;
- визначити ознаки конспекту лекцій за джерелами;

–дослідити джерела щодо опису формування конспекту лекцій.

Ступінь наукового опрацювання окресленої теми є високим. Варто врахувати державні стандарти [1], які є офіційними документами, й регулюють видавничу сферу, зокрема, складання конспекту лекцій. Окрім цього, радимо зосередитись на авторах, які мають неабиякий бекграунд у видавничій справі. Перш за все, потрібно зазначити М. Тимошика [6] та його книги: «Книга для автора, редактора, видавця». Цей підручник містить здебільшого теорію. А практичні навички, які межують зі стандартами, й допоможуть створити зручний аналог друкованої книги описує В. Шевченко [7] в книзі «Типографіка та модульність реклами». Очно варто познайомитись із готовими конспектами лекцій [2, 4, 5]. Однак дослідження показало потребу в оновленні поняття конспект лекцій і показати його важливість для студента й викладача на основі вищевказаних джерел.

Конспект лекцій це ґрунтовна підготовка для викладача й студента одночасно. Готуючи конспект, викладач детальніше вивчає курс, а студент має змогу вивчити основне з предмету, не витрачаючи час на структурування літератури з додаткових джерел.

Відповідно до стандарту «Видання основні види. Терміни та визначення понять» ДСТУ 3017:2015 [1, 13] існує такий вид видання як навчальний. Він налічує понад десяток підвидів навчальної літератури, яка різниться кількістю сторінок, змістом, різноманітністю наповнення. Серед навчальних видань: підручник, навчальний посібник, хрестоматія, практикум робочий зошит, конспект лекцій тощо.

Стандарт визначає конспект лекцій як вид навчального видання стислого викладу курсу лекцій або окремих розділів навчальної дисципліни.

Водночас М. Тимошик [6, 303] підтримує думку авторського колективу за редакцією С. Антонової, які групують навчальні видання за цільовим призначенням за чотирма блоками: програмно-методичний, навчально-методичний, навчально-допоміжний. Враховуючи поділ державного стандарту, однак, спрощуючи типологію навчальних видань, він подає в ієрархії від актуальнішого до менш використовуваного виду: підручник;

- навчальний посібник;
- наочний посібник;
- конспект лекцій;
- практикум;
- збірник вправ;
- хрестоматія;
- книга для читання.

Очевидно, що конспект лекцій є необхідним і не менш популярним серед інших видань. М. Тимошик [6, 304] називає такі ознаки конспекту лекцій у своєму підручнику «Книга для автора, редактора, видавця»:

- послідовність і строга системність подачі матеріалу (від простого до складнішого);
- доступність викладу, зорієнтована на вікові особливості та освітній рівень читача;
- чітка й детальна структурованість усіх складових змістової частини;
- відповідність змісту та проблематики затвердженій програмі;
- відібраний і перевірений практикою фактичний матеріал;
- відсутність полеміки;
- наявність блоків для самостійних завдань, контрольних запитань і вправ;
- регламентоване державними стандартами художньо-технічне оформлення та високоякісне поліграфічне виконання.

Дослідивши конспекти лекції Л. Завгородньої [2, 3], І. Золотарьової [4, 3], В. Кравченка, І. Робак, А. Громова [5, 5] можна стверджувати, що тексти лекцій мають схожі характеристики. Як вказує Л. Котлова [3, 20], тексти лекційних конспектів мають високий науково-методичний рівень і містять довідковий апарат. Література пов'язана з практичними завданнями, простежуються міжпредметні зв'язки. Також конспект може містити цікаві

приклади, діаграми, таблиці, які зацікавлять студента й слугуватимуть супутньою інформацією для вивчення.

Автори вищевказаних конспектів використовують усталену структуру конспекту лекцій:

- навчально-тематичний план (теми, підтеми, кількість годин відповідно до навчального плану);

-назва лекції;

-план лекції;

-текст лекцій;

-список літератури;

-додатки.

Дослідниця Л. Котова [3, 22], рекомендує при створенні конспекту лекцій врахувати відповідність розділів темам дисциплін, які у свою чергу мають бути однаковими за обсягами. Зазвичай текст лекцій розраховують на годину опрацювання, це в межах 16.000-20.000 знаків.

Як визначає авторка видання «Типографіка та модульність реклами» В. Шевченко [7, 61], найбільш зручним для читання є кегель 9-10 п. Однак все залежить від розмірів сторінки, гарнітури, накреслення. Наприклад, авторка рекомендує таку довжину рядка, аби вміщувались 90-100 знаків.

За словами В. Шевченко [7, 64], шрифт основного тексту має бути простим і читабельним, легко уніфікуватись і бути помітним через свою контрастність. Текстовими шрифтами можуть бути гарнітури як із засічками, так і рубані, але не декоративні.

До гарнітур, які відповідають вимогам основного тексту, В. Шевченко [7, 67], визначає такі шрифти, що:

-не привертають увагу самі по собі;

-мають символи округлої й овальної форми;

-забезпечують достатній контраст між малими і великими буквами;

-мають середню насиченість.

Спростити сприйняття тексту студентом, можливо кількома способами, додавши простору в текст, радить авторка видання «Типографіка та модульність реклами». Можна збільшити інтерліньяж (відстань між рядками тексту), винести лапки на поля сторінки, виділити текст, використовувати лише одне накреслення, збільшити кегель, змінити гарнітуру, виділити слово, застосувати втягування, зміну кольору, обрамлення чи виворітку [7; 70].

В. Шевченко [7, 71], радить стосовно заголовку – якщо основний текст складений шрифтами з засічками, для заголовків обирають рубані гарнітури й навпаки. Наприклад, допускається таке поєднання гарнітур:

текст Time New Roman

-текст Newton

-текст Arial Narrow

-заголовок Arial

-заголовок Pragmatica

-**заголовок Arial Black**

Водночас текст на екрані краще сприймається, коли він складений рубаними гарнітурами. Найкраще – Arial, Tahoma, Pragmatica.

Як вважає авторка, курсив краще використовувати в підзаголовках, рядках із іменем автора, бічних заголовках. А напівжирне накреслення чи підкреслення символів в основному тексті затемнює текст і робить його схожим на дошку для шахів. Уникнути цього можна, використавши курсив або капітелій.

Отже, конспект лекцій є необхідним навчальним виданням, створення якого потребує особливої уваги. Конспект має донести до студента фактаж у зрозумілій та читабельній формі. Його мета є не лише навчати, а й заохотити до пошуку джерел.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. [Чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ, 2015. 38 с. (Інформація та документація).
2. Завгородня Л. В. Основи літературного редагування та коректури : навчальний посібник. Черкаси, 2010. 164 с.
3. Загальні вимоги до змісту та оформлення навчальних посібників та навчальнометодичної літератури / уклад. Л. О. Котлова. Житомир, 2014. 56 с.
4. Золотарьова І.М. Конспект лекцій з дисципліни «Психологія». Харків, 2011. 35 с.
5. Кравченко В. І., Робак І. Ю., Громов А. А. Політологія: конспект лекцій для студентів. Харків, 2012. 137 с.
6. Тимошик М. С. Книга для автора, редактора, видавця : практичний посібник. Київ, 2006. 506 с.
7. Шевченко В. Е. Типографіка та модульність реклами. 2017. 60 с. URL: <https://issuu.com/victoryshe/docs/24-typography-modul-1>

Науковий керівник: кандидатка філологічних наук, доцентка Погрібна О. О.

Семенюк В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ КОНТЕНТУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ЖУРНАЛЬНИХ ВИДАНЬ

Невпинний прогрес супроводжується розвитком технологій і відкриттями, що втілюються у наукових винаходах і новітніх рішеннях. Такі зміни мають властивість швидко поширюватися і впливати на життя і побут людей. Відтак з'являється необхідність у вчасному та доступному огляді та поясненні всіх наукових надбань. Саме тому в межах різних світових освітніх ініціатив формується система науково-популярної преси, що стає і наразі залишається одним із провідних каналів зв'язку між наукою і суспільством. Зважаючи на це актуальним є дослідження формування науково-популярного наповнення видань й проблематика створення відповідного контенту [6, с. 403].

Загальне спостереження за сучасним суспільством демонструє доволі активне зростання інтересу до наукових знань, що зумовлене новими умовами доступності інформації, які передбачають появу великої кількості джерел, безкоштовних веб-порталів та онлайн-версій платних видань, де частина матеріалів часто є безкоштовною. А також усвідомлення того, що багато відкриттів, досягнень і досліджень у сфері науки, наразі швидко знаходять реалізацію в нашому повсякденному житті, адже працюють на комфорт побуту звичайної людини. Та не зважаючи на вигідні можливості мережевих ресурсів, традиційні науково-популярні видання у світовій практиці зостаються поширеними просвітницькими джерелами [1, с. 9–12].

Аналізуючи розвиток науково-популярної періодики, можна відмітити тенденцію, що склалася у способі реалізації згаданого контенту. Так найпопулярнішим і найбільш поширеним втіленням став формат саме журнального видання. Відповідне спрямування можна пояснити особливістю змістового наповнення, що передбачає унікальні тексти та фото з найрізноманітнішої загальної та вузькоспеціалізованої тематики. А також можливостями виняткового поліграфічного виконання, яке характеризується привабливим дизайном, креативною версткою, якісним друком, застосуванням широкого спектру яскравих кольорів, портативністю тощо. Тож термінологічно журнал можна назвати друкованим або електронним виданням з матеріалами на різні суспільно-політичні, наукові, розважальні, виробничі та інші теми, з публікацією літературних та публіцистичних творів, ілюстрацій та фотоматеріалів [1, с. 9–12].

Вивчення природи та з'ясування особливостей науково-популярного видання вимагає пояснення його лексичного значення, відповідно до етимологічної складової його змісту. Так Національний стандарт України «ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять» визначає термін як видання, що містить відомості про дослідження в галузі науки, техніки, виробництва, культури, освіти, мистецтва

тощо, які популяризують наукові знання, викладені в зрозумілій читачам-нефахівцям формі [3, с. 10].

Класифікацію науково-популярних журналів пропонує В. А. Парафонова, розділяючи усі видання на універсальні і спеціалізовані. Останні науковиця групує в монотематичні, тобто присвячені окремим областям науки і політематичні, що передбачають змішані, міждисциплінарні та комплексні види за тематикою видання. До змішаних дослідницьких відносить матеріали про природні, технічні, гуманітарні науки зібрані під однією обкладинкою. У міждисциплінарних об'єднує різні галузі науки для вирішення, як правило, глобальної міждисциплінарної наукової проблеми, що стосується, наприклад, космосу, екології, клімату, суспільства, нанотехнологій тощо. Та до всеохоплюючих В. А. Парафонова зараховує журнали об'єднані темами прикладних наук і пов'язаних з ними фундаментальних націлених на виконання практичних завдань. Такий варіант зазвичай проявляється в технічних галузях, тобто в середовищі спеціалізованих монотематичних журналів технічної спрямованості, що часто прагнуть до всеосяжності в сфері технічних наук, чим тяжіють до політематичності [4, с. 160].

До того ж у сучасних умовах для вивчення науково-популярної періодики видається оптимальним використання комбінованої класифікаційної схеми, що включає поділ за різними типологічними ознаками. Тож науковиця ділить відповідні журнали ще й за цільовим призначенням, особливостями аудиторії і характером поданої інформації. Запропонована комбінована схема слугує моделлю, що дозволяє дослідити великий обсяг найрізноманітніших варіантів, наділяючи пошук багатовимірністю, системністю і комплексністю процесу аналізу науково-популярної журнальної періодики в структурі сучасної видавничої діяльності [4, с. 160].

Основним призначенням таких видань науковець М. С. Тимошик називає популярну подачу нефахівцям з взятої проблематики певних наукових знань, для чого на початковому етапі підготовки до друку необхідно окреслити певні ознаки споживача видавничого продукту. Від визначення віку, рівня освіти, виду трудової діяльності та професійної спеціалізації залежить специфіка контенту видання. Та зазвичай потенційною аудиторією є неспеціалісти з окреслених у виданні галузей знань [5].

Для того аби реалізувати відповідне призначення постає необхідність окреслити вимоги до таких видань, що основним чином втілюються в потребі унікального текстового та фотографічного наповнення. При створенні таких матеріалів виникає потреба у залученні науковців зі змогою написання цікавих та зрозумілих масовому споживачу текстових повідомлень чи достатньо ерудованих журналістів без браку часу для вивчення й подальшої орієнтації у складних наукових темах. Обоє з вищезазначених категорій людей потребують відповідної оплати праці. А у вітчизняних реаліях пошук фінансових ресурсів і джерел часто не дає здійснитися навіть найбільш цікавим ініціативам з боку ентузіастів. До того ж наш ринок науково-популярних видань не витримує конкуренції з інтернетом і залишається без належного інтересу інвесторів, що зі свого боку ускладнює його розвиток. Тому якісного україномовного науково-популярного контенту є не так багато [2].

Однак згідно з підрахунком, в Державному реєстрі друкованих ЗМІ налічується близько п'ятдесяти найменувань науково-популярних видань, серед яких лише декілька загальновідомих, таких як російський журнал, що видається з 1861 року і має українську ліцензію «Вокруг света», широкопрофільне харківське видання «Наука и техника», україномовний журнал «Куншт», онлайн-видання «Історична правда» тощо. Решта залишається малопоширеними через невеликі тиражі та вузьку спеціалізацію, що цікава нечисленним профільним спеціалістам [2].

Хоча зростання кількості науково-популярних блогів, онлайн-ресурсів та друкованих видань на відповідну тематику досить помітне. Така тенденція здатна до стимулювання цікавості та суспільного попиту на українську науково-популярну продукцію, допоки на ринку не почнуть з'являтися нові спеціалізовані видання. А наразі одним із ефективних способів реабілітації становища є спрямування контенту до більш цифрового формату, креативне

мислення та належне фінансування, що дозволить пристосуватися до сучасних технологічних тенденцій для відродження українських науково-популярних видань і їхнього трансформування у затребуваний продукт.

Список використаних джерел і літератури

1. Аудах Р. Я. Специфика визуального контента в научно-популярных : магістр. дис. / Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2018. 9–12 с.
2. Бути чи не бути наук-попу в Україні? *MediaSapiens* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/presa-v-ukraini/post/13556/2015-06-23-buty-chy-ne-buty-nauk-poru-v-ukraini/> (дата звернення: 30.03.2021).
3. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. [На заміну ДСТУ 3017-95; чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ : Національний стандарт України, 2015. 10 с. (Інформація та документація).
4. Парафонова В. А. Некоторые тенденции в развитии современных научно-популярных журналов: уточнение типологической картины. *Вестник Московского университета. Журналистика*. Москва, 2009. № 3. С. 160.
5. Тимошик М. С. Методика підготовки до друку текстів для наукових, науково-популярних, довідкових та навчальних видань. *Електронна бібліотека Інституту журналістики* : веб-сайт. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1185> (дата звернення: 30.03.2021).
6. Філоненко Д. Науково-популярна періодика України: проблеми формування аудиторії : збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2013. Вип. 3. С. 403.

Науковий керівник: к. н. с. к., ст. в. Солодка Л. І.

Тишкевич А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЖУРНАЛЬНЕ ВИДАННЯ ПРО МИСТЕЦТВО: ФАКТОЛОГІЧНІСТЬ, ОБРАЗНА ТЕМАТИЧНІСТЬ ТА ЕМОЦІЙНІСТЬ

ДСТУ 3017:2015 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» визначає журнал як періодичне журнальне видання, що має постійні рубрики та містить публікації офіційного характеру з суспільно-політичних, наукових, виробничих та інших питань, літературно-художні твори, реферати, ілюстрації й рекламу [3].

М. Глушко зауважує, що зараз журнальні видання не мають чіткої типологічної моделі, тому важко визначити, до якого типу належать журнали про мистецтво [2, 49]. Дослідниця Т. Хітрова зараховує їх до літературно-мистецьких видань, а О. Акопов – до спеціальних журналів, що видаються для конкретної групи читачів, які зацікавлені мистецькою тематикою [1, 37]. Дослідники Ю. Мазур і М. Рожило зазначають, що більшість мистецьких журналів потрапили в тематичну категорію «культурно-мистецьке» або «мистецьке» видання лише за формальними ознаками, оскільки не всі вони відповідають якості «справжнього» художнього журналу як естетичної єдності концептуальних, вербальних і візуальних елементів [Цит. за: 5]. С. Фіялка поділяє журнали на політематичні (загально-мистецького змісту) та вузькотематичні мистецтвознавчі видання [5].

Тематика публікацій мистецького видання, на нашу думку, повинна відповідати популярному журналу. За ДСТУ 3017:2015 «Видання. Основні види. Терміни та визначення», популярний журнал – це журнал, який містить публікації просвітницького призначення з різних питань культури, мистецтва, спорту, побуту, інших галузей знань суспільної та практичної діяльності для задоволення непрофесійних інтересів читачів [3].

Основні публікації можуть стосуватися тем музики, культури, образотворчого мистецтва, мистецтва фотографії тощо. Додаткові публікації – тем суспільного життя, тенденцій у моді, побуту (лайфстайл), туризму тощо.

Жанрова структура мистецького журналу, на нашу думку, – група художньо-публіцистичних, інформаційних жанрів, а спрямування текстів загалом дискусійне та критичне.

С. Фіялка зауважує, що серед часописів, присвячених мистецтву, особливе місце посідають політематичні журнали загальнономистецтвознавчого змісту. Саме вони мають найбільші наклади та «впізнаваність» читачької аудиторії завдяки широкому тематичному охопленню арт-процесів, якими цікавляться як спеціалісти в галузі, поціновувачі прекрасного, так і масовий читач. Адже їхні рубрики доволі мозаїчні за тематикою та жанрами [5].

Наразі виключно мистецтвознавчих журналів небагато. Більшість журнальних видань поєднує мистецьку складову з іншими змістовими аспектами. Багато видань, які розглядають загальні суспільні проблеми, питання теорії та історії культури, певною мірою висвітлюють питання мистецтва. Водночас журналові про мистецтво, як і іншим галузевим виданням, притаманні інформаційні вкраплення із суміжних предметно-тематичних напрямів: історії, археології, етнології, філософії, психології тощо. Часто можна спостерігати міксування матеріалів: публіцистичні тексти вміщено поряд із культурологічними розвідками та інформацією про мистецькі події [5].

А. Пилипенко зазначає, що характерною особливістю мистецьких і літературних журналів є те, що контент формується спонтанно, без заздалегідь встановлених якісних (тема) і кількісних (обсяг) обмежень матеріалів, і саме достатня кількість матеріалів формує номер видання. Матеріали журналу вміщуються у відповідних рубриках, але часто окремі часописи навіть не намагаються створити організовану систему в розташуванні текстів [4]. Особливості контенту з досліджуваної тематики безпосередньо залежать від популярності мистецтва та його інститутів в Україні, оскільки підставою формування контенту в мистецьких журналах є прем'єрні події у сфері мистецтва, фестивалі, концерти, мистецькі виставки, дискусійні явища мистецької дійсності, спілкування з відомими діячами, у межах якого розкриваються певні постаті, їхнє бачення та особистий внесок у мистецтво [2].

Отже, наразі гострою є потреба в популярному в культурному середовищі журналі загальнономистецького змісту, яке уможливить проводити професійні дискусії серед критиків, кураторів, мистецтвознавців, художників та сприятиме розвитку сучасної української культури.

Оскільки сьогодні існує досить незначна кількість загальноукраїнських журналів, які в одному примірнику охоплюють різні мистецькі та популярні теми, наш журнал може запропонувати велику кількість, різних за тематикою публікацій, які допоможуть розширити кругозір та дізнатися інформацію з різних сфер життя та може зацікавити більшу кількість читачів.

Список використаної літератури

1. Акопов А. И. Методика типологического исследования периодических изданий / А. И. Акопов. Иркутск, 1985. 160 с.
2. Глушко М. Мистецькі журнали в сучасній Україні: особливості контенту / М. Глушко // Вісник ЛНАМ. Серія: Культурологія. 2016. Вип. 29. С. 47–57.
3. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. [Чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ, 2015. 38 с. (Інформація та документація).
4. Пилипенко А. Контент літературного журналу: принципи моделювання / А. Пилипенко // Вісник Книжкової палати. 2012. № 2. [Електрон. ресурс]. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2012_2/st.
5. Фіялка С.Б. Тематико-типологічна структура сучасних мистецтвознавчих журнальних видань / С.Б. Фіялка // Наукові записки Інституту журналістики. 2013. Т. 50. С. 110–118. [Електрон. ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2013_50_24.

Науковий керівник: кандидатка філологічних наук, доцентка Погрібна О. О.

ОСОБЛИВОСТІ ЖУРНАЛЬНОГО ВИДАННЯ ПРО КІНОІНДУСТРІЮ

Сучасний ринок вітчизняних періодичних видань відрізняється великим різноманіттям і динамічністю. Щороку з'являються сотні нових журналів з багатогранною тематикою, які через високу конкуренцію незабаром здаються і припиняють своє існування. В таких умовах актуальними є вибір теми та залучення якнайбільшого кола читачів, щоб мати попит на свій видавничий продукт.

Як вважає О. Рожнова, «попри появу нових форм передачі інформації, таких як телебачення, інтернет, мультимедіа, друкована продукція у 21 столітті не тільки не втратила свій попит, але скоріше навпаки, отримала небувалу раніше популярність. В першу чергу, це належить до такого жанру графічного дизайну – як журнал практично і щодня у всьому світі з'являються все нові і нові журнальні видання, вони стають не просто джерелами новин і розваг, але обов'язковим елементом того способу життя, який ними і пропагується» [4, 3]. Журнальна продукція, на відміну від газетної, має великий попит через меншу кількість текстового матеріалу, а більшість – візуального. Так читачу набагато легше сприймати інформацію і це не дає йому великого навантаження. Також журнал відрізняється від газети більшим спектром варіантів верстки, а от незвичайне розташування лише заохочує аудиторію читати ту чи іншу новину.

ДСТУ 3017:2015. «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять.» визначає журнал як періодичне журнальне видання, що має постійні рубрики та містить публікації офіційного характеру з суспільно-політичних, наукових, виробничих та інших питань, літературно-художні твори, реферати, ілюстрації та рекламу [3, 23]. Головним фактором, що визначає журнал є постійна рубрикація, що офіційно підтверджена та незмінна у даному виданні.

Не менш важливим є стиль журналу – це свого роду інтерпретація того ідеального образу, який у певний момент часу в суспільстві здобув статус естетичного еталона [4, 10]. При цьому, стиль журнального дизайну може бути, як переосмисленням вже наявного художнього стилю в будь-якої галузі образотворчого мистецтва, так і самостійним вибором нових естетичних орієнтирів, результати, які у свою сергу впливають на інші сфери художньої творчості. Це дає можливість експериментувати у підборі декоративних елементів, фото доповнень, текстового розміщення та й нескінченну кількість можливостей для знаходження нових варіантів подачі матеріалу.

Журнальна продукція має велику кількість тем для публікацій, але мистецький дискурс, як і завжди, займає лідерські позиції за численністю аудиторії. Як зазначає М. Глушко: «Станом на сьогодні журнальна періодика не має чіткої типологічної моделі, тому важко визначити, до якого типу належать журнали про мистецтво» [1, 48]. Дослідниця Т. Хітрова зараховує їх до літературно-мистецьких видань, у свою чергу О. Акопов зараховує їх до спеціальних журналів, що видаються для конкретної групи читачів, які зацікавлені мистецькою тематикою. Дослідники Ю. Мазур і М. Рожило стверджують, що більшість мистецьких журналів потрапили в тематичну категорію «культурно-мистецьке» або «мистецьке» видання лише за формальними ознаками, оскільки не всі вони відповідають якості «справжнього» художнього журналу як естетичної єдності концептуальних, вербальних і візуальних елементів. С. Фіялка поділяє журнали на політематичні та вузькотематичні мистецтвознавчі видання.

Одним із найцікавіших аспектів мистецького дискурсу є кіно, адже в епоху цифрових технологій має велику кількість джерельної бази, яка щороку поповнюється. А також багато прихильників, які будуть читати матеріали про улюблені фільми. Кіноіндустрія – це окремий вид творчості, наділений властивостями літератури, музики і живопису. Виникнувши як технічний винахід на XIX-рубежі XX ст., кінематограф зайняв провідну позицію в

культурному просторі нарівні з театром, живописом і музикою. Феномен кіномистецтва ми можемо розглядати як невід'ємну частину в розвитку духовної сфери суспільства.

Кінематограф сучасності впливає на формування психології індивіда. Сприйняття фільму призводить до низки асоціацій, які, на перший погляд, не пов'язані з його візуальним рядом. Зв'язок подій фільму сплетений зі специфікою мови, якою говорить кінематограф. Глядач, дивлячись на екранні образи, переживає долю героя, асоціюючи його зі своїми почуттями та переживаннями, життям. Таким чином, людина стає не просто глядачем фільму, а активним учасником [5, 267]. Саме через такі аспекти кіноіндустрія є одним із головних підрозділів у мистецькому напрямку тематики журнального видання, тому й не дивно, що в наш час є велика кількість періодичної преси, яка займається саме такими новинними матеріалами.

Вивчення журналів останніх років дає підставу стверджувати, що зараз журнал забезпечує аналіз сучасного кінорепертуару, відображення теорії та історії кіно, діяльності провідних кінематографістів світу, аналіз основних течій у світовому кіно, сприяє розвитку кінокритики і створення нею кіноконтексту. А ще містить інформацію про акторів, знімання фільмів та найпопулярніші кінопремії світу. Читацька адреса журналу достатньо широка. Журнал орієнтований не тільки на фахівців. Велику частину його аудиторії складають масові читачі. Тому дуже важливо враховувати це перед написанням матеріалу, адже складні тексти з використанням термінів залучать лише професіоналів світу кіно. А от тексти зі спрощеною мовою та зображеннями привернуть увагу більшої кількості пересічної аудиторії. Через призму вивчення діяльності журналів з тематичним наповненням – кіно, першим кроком при моделюванні видання або його плануванні можемо розглядати розробку концепції, що заснована на реальних типологічних характеристиках читача.

Одним з головних завдань кінопреси є орієнтування читача в питаннях кіно: від того, на який фільм піти ввечері, до формування кінематографічними засобами соціальних ролей та світогляд глядачів. Представляючи власну точку зору, видання про кіно впливають на глядацькі очікування, смаки аудиторії, її переваги й уявлення про те, що варто дивитися. Саме цю особливість практично не мають інтернет-портали про кіно, оскільки будь-який медійний продукт знайде тут шанувальників. Проте саме інтернет-портали сьогодні не просто найбільш затребувані і оперативні, але часто просто і доступні для більшості.

Загалом журнальна продукція, що містить тематику кіноіндустрії виконує такі функції:

1. *Розважальну* (кожен індивід, читаючи мистецькі журнали, хоче відпочити та віднайти інформацію для гарного проведення часу).

2. *Інформативну* (новини зі світу кіно несуть інформативне полотно журналу, тому та чи інша подія дає поштовх для написання нового матеріалу)

3. *Пізнавальну* (читаючи журнали з прямим спрямуванням, суспільство поповнює свої знання у різних сферах розвитку, дізнаючись нові терміни та особливості мистецького напрямку).

4. *Естетичну* (цю функцію виконують відеододатки, наприклад кадри з фільму, чи трейлери, які так часто використовують Інтернет-видання).

Значну нішу кіноринку займають рецензії на кінофільми в періодичній пресі. В цілому, періодика ділиться на універсальну і спеціалізовану. Перша дає читачам середню модель видань, що працюють за принципом конвеєра. Негласний же мотив виникнення подібних публікацій завжди один – споживання заради споживання.

Отже, журнали на тему кінематографії є популярним напрямом серед читацької аудиторії. Кожного року джерельна база для новин такого видання поповнюється все більшою кількістю інформації. Загалом це критика до фільмів, рецензії, кіноновинки, новини про акторів, нові фільми та кінопремії. Розважальна інформація, яка виконує різні функції від розважальної до естетичної є цікавим видавничим продуктом для реципієнта. Найголовніше – обрати вдалий корпоративний стиль, аби виділитися із сотень інших видань такого типу.

Список використаних джерел

1. Глушко М. Мистецькі журнали в сучасній Україні: особливості контенту. *Вісник ЛНАМ. Серія: Культурологія*. 2016. Вип. 29. С. 47–57.

2. Гуторова Н. А. Массовый журнал о кино в условиях медиаконвергенции. *Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств*. 2014. № 2 (19). С. 70-73.
3. ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Київ, 2015. 42 с.
4. Рожнова О. И. Генезис журнальной формы. Стилеобразующая роль структуры издания: автореф. дисс. ... канд. искусств. наук : 17.00.06. Москва, 2007. 30 с.
5. Эйзенштейн С. Избранные статьи. Москва: Искусство, 1956. 564 с.

Науковий керівник: кандидатка філологічних наук, доцентка Погрібна О. О.

**ЗАГАЛЬНЕ ТА
РОСІЙСЬКЕ
МОВОЗНАВСТВО**

СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОГОВОРОК И ПОСЛОВИЦ С КОНЦЕПТОМ «БОГ»

Представление о Боге всегда являлось неотъемлемой частью духовной жизни русского народа. Это подтверждается огромным количеством пословиц и поговорок. Исследуемые паремии с религиозным с концептом «Бог» зафиксированные в сборниках: «Пословицы русского народа» В. Даля [2], «Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения. Лингвострановедческий словарь» В. Фелицыной и Ю. Прохорова [3], а также в «Словаре русских пословиц и поговорок» под редакцией В. Аникина [1].

Семантический объём лексемы Бог, как и любого другого, в паремиях сужается. Активизируются лишь отдельные семы слова: «всесильное существо, наделенное чрезвычайными способностями», «вершитель человеческих судеб и земных событий», «Бог как любовь и добро», «Бог как святыня», «символ всепрощения и милосердия», «справедливый защитник и судья». Всё это способствует созданию общего образа Бога.

В паремиях представлены разные ипостаси Бога: Отец, Господь, Творец («В мале Бог, и в велике», «Велико имя Господне на земли», «Всякое творенье ведает Творца», «милосердный Отец молитву услышит»).

Паремии со словом Бог условно можно разделить на две группы:

- а) паремии, для которых характерен антропоцентризм;
- б) паремии, для которых характерен богоцентризм.

К первой группе принадлежат: «Бога молит: затылком в пол колотит», «Пошли, боже, с неба, что нам треба: сала и хлеба», «Богу пятак, да в кабак четвертак» и др. В таких паремиях ощущается острый юмор, насмешка, ирония. Чаще всего к этой группе паремий слово Бог вошло в составе уже известных идиом, и эти идиомы, а не слово Бог, реализуют своё значение в поговорках и пословицах: «Кто рано встает, тому Бог дает» («везет»), «Чтоб меня Бог побил» (уверение в чем-либо), «Бог его святой знает, что он думает, гадает» («никто не знает»), «Нет ему чести ни от Бога, ни от людей» («ни от кого»), «Он ни к Богу, ни к людям, ни к третьему черту» («ни к кому») и др.

В паремиях второй группы Бог выступает в качестве высшей силы Вселенной: «Велико имя господне на земли». Бог противопоставляется всему, что нас окружает, эфемерному, невечному: «Все тень преходящая, а одно бессмертно – мир с Богом».

Народные поговорки и пословицы передавали веру в то, что человеческое благосостояние, да и в целом жизнь, подчиняются более высокой силе: «Все мы под Богом ходим». Люди верили во всемогущество Божье: «С одним Богом на сто врагов», «Когда Бог не поможет, то и святые не оборонят», «Когда Божья воля, то и вынырнешь из моря», «Когда Бог не помогает, то и огонь не горит» и наоборот: «Когда Бог помогает, то и мокрое горит».

Милость, спасение, Божья доброта отразились в таких пословицах и поговорках: «Милостив бог, а я, по его милости, не убог», «Велик Бог милостию»; «Страшен сон, да милостив Бог», «Мы с печалью, а бог с милостью», «Ни отец до детей, как Бог до людей», «Страшен сон, да милостив бог», «У бога милости много», «Бог на милость не убог». В паремиях часто Бог представлен как защитник и охранник верян: «Бог поберег вдоль и поперек», «Бог полюбит, так не погубит», «С Богом хоть за море», «Коли Бог по нас, так никто против нас», «Он его бранит, а Бог его хранит», Бог наставит и пастыря приставит», «Враг хочет голову снять, а Бог и волоса не дает».

Верующие чувствуют себе окружёнными Божьей заботой: «Дал Бог роток, даст и кусок», «Кого Бог сотворив, того голодом не сморит», «Даст Бог день, даст и пожиток», «Бог полюбит, так не погубит» и др. Люди полагались на Божью справедливость, неслучайно утверждалась идея, что они находятся на его попечении: «Работай тоже, то и Бог поможет».

Достаточно объёмной является тематическая группа *«Справедливость – воздаяние за благие или плохие дела»*: *«Бог долго ждет, да больно бьет»*, *«Бог за худое плательщик»*, *«Богу молиться – вперед пригодится»*, *«Кто добро творит, того Бог благословит»*, *«Кто добро творит, тому Бог оплатит»*, *«Кто к Богу, к тому и бог»*, *«Кто любит Бога, добра получит много»* и др.

По мнению верующих, Господь – самый справедливый судья (*«Бог судит не так, как люде»*, *«Что убогий, что богатый, у Бога все равно»*, *«Суда Божьего околицей не обойдешь»*, *«Бог тебя суди!»*, *«У Бога для праведных места много»*, *«Суда Божьего околицей не обойдешь»*, *«Сильному руку Бог один судит»*, *«Обидчика Бог судит»*, *«Бог видит, кто кого обидит»*) и защитник обездоленных (*«За сиротой Бог с калитой»*).

Таким образом, концепт «Бог» содержит представление о сверхъестественном существе, которое обладает всеми совершенными качествами. Бог является добрым, всемогущим и вечным. С ним в мире сопряжено восприятие начала всего. Бог принадлежит к числу важных элементов концептосферы русской национальной культуры.

Список использованной литературы

1. Аникин В. П. Словарь русских пословиц и поговорок. Москва: Советская энциклопедия, 1966. 535 с.
2. Даль В. И. Пословицы русского народа: сборник. Москва: Рус. яз. Медиа, 2007. 814 с.
3. Фелицына В. П., Прохоров Ю. Е. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения. Лингвострановедческий словарь. Москва: Русский язык, 1979. 240 с.

Научный руководитель: к. ф. н., доцент Кулешова Л. Н.

Палатовская Е. В., Алихоссейни Л.

Киевский национальный лингвистический университет

КИНЕМАТОГРАФИЧНОСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА (НА МАТЕРИАЛЕ ГОРОДСКОЙ ПРОЗЫ ВИКТОРИИ ТОКАРЕВОЙ)

Кинематографическая проза представляет собой художественный текст, в котором присутствует особые эффекты, сходные с приемами, используемыми в кино. Такой художественный текст является результатом сложного процесса взаимодействия киноискусства и литературы (Ю. Тынянов, Н. Эрдман, Р. Якобсон и др.). Подобная необычная манера письма характерна для произведений одной из самых ярких представительниц русской женской прозы Виктории Токаревой – сценариста по профессии. Своеобразная кинематографичность становится «визитной карточкой» всех ее произведений (Ю. Букина, И. Мартыанова, Н. Тертычная).

Рассмотрим характерные особенности «кинематографического» художественного текста на материале городской прозы В. Токаревой.

1. *Фотографический реализм.* Изучение произведений В. Токаревой показало, что она является ярким представителем так называемой «городской» прозы – практически через каждое ее произведение проходит тема города. Автор создает собирательный образ современного города как через описание городского ландшафта – улиц, парков, дворов, домов, учреждений, транспорта, так и через описание быта горожан – интерьеров, одежды, стиля жизни. Данные описания узнаваемы городским читателем, фотографически реальны, их легко найти в окружающей жизни и, если необходимо, запечатлеть на кинокамеру. Все это создает у читателя иллюзию сопричастности с рассказываемыми писательницей событиями и придает ее произведениям особую реалистичность, а героям – узнаваемость себя и своих современников. Ведь герои рассказов и повестей В. С. Токаревой тесно связаны с городскими реалиями, в которых они живут. Для воссоздания фотографического реализма писательница отдает предпочтение языковым единицам с высоким потенциалом визуализации: конкретным существительным, обозначающим предметы, в сопровождении одного или нескольких прилагательных в определительной функции, а также именам собственным. Например:

Дима приходил после дежурства, останавливался возле окна парикмахерской. Окно было во всю стену, и там, за стеклом, как в аквариуме, медленно двигались люди. Все это напоминало замедленную съемку, а Ляля со своим капризным личиком испорченного ребенка как две капли воды походила на Бриджит Бардо («О том, чего не было»).

Излюбленным изобразительно-выразительным средством писательницы является сравнение. Именно сравнение является тем тропом, который дает возможность сопоставить визуально зримо качественные и количественные сходства и отличия различных объектов. В. Токарева использует яркие, необычные сравнения, часто непосредственно связанные с жизнью обычного городского жителя:

Я вошла в ванную, напустила горячей воды, легла в нее и стала медленно оттаивать, как курица после заморозки («Центровка»).

Но у мастера была манера: кого-то выбрать в любимчики, а кого-то задвинуть, как пыльную тапку под диван («Птица счастья»).

За окном черным комочком по белому снегу передвигается моя дочь («Когда стало немного теплее»).

Необычная аудиовизуальность текста достигается также за счет единиц, создающих одновременно и визуальный, и звуковой эффект или даже эффект тишины. Вот, например, как автор показывает возможности телефонной связи, связывающей судьбы героев воедино, несмотря на расстояние (а ведь тогда еще не было мобильных телефонов):

Мы снова замолчали. Мы умели вот так молчать подолгу, и нам не было скучно. Мы стояли по разные концы города и слушали дыхание друг друга... («Счастливый конец»).

2. *Динамизм.* Уникальной особенностью кино является его динамизм, т. е. способность свободно запечатлеть передвижение героев в пространстве и во времени. Динамический эффект создается за счет лаконичного повествования с минимумом описаний и лишь с некоторыми деталями, поданными крупным планом. Действия перечисляются последовательно, а их обозначения разграничиваются пунктуационно – при помощи коротких простых предложений, главных и второстепенных однородных членов. Для воссоздания эффекта кинематографического действия, происходящего всегда в настоящем, текст Токаревой постоянно наполнен глаголами, поддерживающими идею движения во времени, отражающими события и действия. Например:

В семье Владимирцевых заболела дочь Аня. Как это выяснилось: домработница Нюра взбунтовалась от однообразия жизни; было решено отдать Аню в детский сад; потребовались справки, проверки, анализы; и именно анализы насплетничали о скрытой болезни («Длинный день»).

3. Для кинематографического текста характерна особая структурная организация – членение на определенные значимые в смысловом плане куски, которая получила терминологическое наименование *монтажная композиция*. И. А. Мартынова предлагает следующее определение литературной кинематографичности: «это характеристика текста с монтажной техникой композиции, в котором различными, но прежде всего композиционно-синтаксическими средствами изображается динамическая ситуация наблюдения» [2, с. 6-20]. Разделение текста на отдельные части рассчитано на концентрацию внимания читателей. Это позволяет разбить все произведение на тематические блоки (лирические отступления, вставные рассказы, перемещение хронологических планов), и в каждой такой части рассмотреть тот или иной конкретный вопрос, а затем с помощью логических мостиков придать такому тексту целостность. Такая композиция характерна для большинства произведений В. Токаревой. В её произведениях можно найти вставные рассказы в виде анекдота или притчи, лирические авторские отступления, смещение временных планов повествования – совмещение несовместимого, возможное в кинематографе, придает удивительное своеобразие прозе писательницы.

4. *Диалогичность как характеристика кинематографического текста.* Виктория Токарева – признанный мастер диалога. В большинстве её произведений именно диалог часто является основным способом ведения повествования. Например:

– Ты женат? – спросила Алина.
 – Женат.
 – Сильно или чуть-чуть?
 – Сильно.
 – Ты любишь жену?
 – И не только.
 – А что еще?
 – Я к ней хорошо отношусь.
 – Но ведь любить – это и значит хорошо относиться.
 – Не совсем. Любовь – это зыбко. Может прийти, уйти... А хорошее отношение – навсегда («А из нашего окна»).

5. Активное использование лексики, описывающей *невербальное поведение* персонажа. В. С. Токарева уделяет пристальное внимание предикатам, описывающим крупным планом жесты, телодвижения, взгляды, мимику, походку героев. В этих случаях авторская речь напоминает «голос за кадром», который является одним из основных приемов в кинематографичной прозе. Например:

Костя легко двигался, всегда скользил, если была зима. Разбежится и заскользит. Прыгал, если было лето: подскочит и достанет до высокой ветки, если в лесу («Стрелец»).

Таким образом, под кинематографичностью художественного текста понимаются такие его характеристики, которые отражают совокупность общих для литературы и кино свойств и соответствуют особенностям художественного мира того или иного писателя. Анализ городской прозы В. С. Токаревой позволяет сделать вывод о кинематографичности её произведений.

Художественный мир В.С. Токаревой богат и разнообразен. Ее творчество характеризуется уникальным сочетанием своеобразного взгляда на мир, отличающегося, с одной стороны, глубиной и психологизмом, а с другой – легкостью стиля, в котором сочетается поэтичность и бытовая точность описаний.

Список использованной литературы

- 1.Букина Ю.А. Доминантные черты художественного мира В.Токаревой. *Русская литература: Исследования*. Вып. XIV. 2010. С. 231–243.
- 2.Мартыанова И.А. Киновек русского текста: парадокс литературной кинематографичности. Санкт-Петербург : САГА, 2002. 240 с.
- 3.Михайловская Е. В., Тортунова И. А. Литературная кинематографичность российской и британской прозы XX века: сопоставительный аспект (на примере прозы В. М. Шукшина и Г. Грина). *Научный диалог*. 2015. № 11 (47). С. 97–118.
- 4.Можаева Т.Г. Языковые средства реализации кинематографичности в художественном тексте: на материале произведений Г. Грина, Э. Хемингуэя: автореф.... дисс. канд. филол. наук. Барнаул, 2006. 25 с.
- 5.Тертычная Н.Н. Жанровое своеобразие прозы Виктории Токаревой. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди*. Сер.: Літературознавство. 2011. Вип. 2(1). С. 116–122.
- 6.Якобсон Р. О. Язык в отношении к другим системам коммуникации// Якобсон Р.О. *Избранные работы*. Москва: Прогресс, 1985. С. 319–330.

Писковая Д. О.

Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого

ОСОБЕННОСТИ ПОНИМАНИЯ ПЕСЕН КУЗЬМЫ СКРЯБИНА

Песня – это один из главных показателей эмоционального состояния людей: если человек влюблён, то он напевает песни о любви, или получает напутствие «Зайди в холодную воду, Не бойся намочить ноги», заряд бодрости, как в известной песне «Где маршрутка, мов велика собача будка» [1] т.п. Однако следует отметить, что люди по-разному воспринимают и понимают тексты песен, по-своему их интерпретируют. При этом необходимо учесть, что песня – это слияние музыки и текста. «Следовательно, в процессе восприятия у каждого

человека возникают его собственные личностно-значимые ассоциации на текст и его элементы, формирующие интерпретационное поле» [2]. Влияние песни на человека во многом зависит от особенности восприятия. Проблема восприятия изучается психолингвистикой и герменевтикой. Психолингвистика акцентирует внимание на процессах понимания и восприятия текста, а герменевтика изучает его интерпретацию, которая неотделима от восприятия. Теоретическую основу работы составили исследования В. П. Белянина, В. В. Васильевой, В. З. Демьянкова, А. А. Залевской, А. Я. Зись, А. Р. Лурии, А. А. Мурашова, Ю. Е. Плотницкого, Р. Л. Солсо и др.

Наша работа посвящена изучению интерпретации песенного текста на материале творчества Кузьмы Скрябина (Андрея Викторовича Кузьменко). **Актуальность** психолингвистического исследования проблемы интерпретации определяется теоретическим и прикладным значением проблем, связанных с восприятием и интерпретацией песенного текста, роли песни в формировании культуры человека. Новизна работы заключается в том, что данные песни никто ранее не анализировал в данном аспекте.

Материал исследования был получен в результате анкетирования, проведенного в 2021 году среди разных групп информантов. Была поставлена следующая цель: на материале песен Кузьмы Скрябина исследовать особенности восприятия и интерпретации песенного текста и закономерности этих процессов. Также были опрошены информанты в возрасте от 15 до 65 лет, имеющие различное образование и социальное положение (25 человек). Следует отметить, что исследование проводилось в два этапа. Мы воспользовались уже апробированной методикой [2]. Первый этап – опрос информантов о любимых песнях в исполнении Кузьмы Скрябина. Для этого реципиентам была предложена анкета, в которую были включены следующие вопросы:

1. Знаете ли вы (поёте, слушаете) песни Кузьмы Скрябина?
2. Какие песни в исполнении Кузьмы Скрябина вам нравятся?
3. Почему вам нравятся названные песни?
4. Актуален ли текст данной песни и почему?

Следующий этап исследования – это выявление специфики восприятия и интерпретации песен Кузьмы Скрябина реципиентами [3]. В докладе мы представим, от каких факторов зависит восприятие и интерпретация текста песни, влияет ли возраст, социальное положение, образование и половая принадлежность на правильное понимание и характер интерпретации. Предполагаем, что полученные результаты значительно расширят существующие представления об особенностях интерпретации песенного текста.

Список использованной литературы

1. Кузьма Скрябін. Зайди в холодну воду, Не бійся намочити ноги // <https://www.livelib.ru/author/227860-kuzma-skryabin>.
2. Корновенко Л. В. Восприятие и интерпретация песни «Утренняя гимнастика» В. Высоцкого : материалы психолингвистического эксперимента 2013–2014 гг. / Л. В. Корновенко // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / МОН України ; відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2014. – Вип. 19. – С. 233–238.
3. Терен В. Мовою світла – мовою Скрябіна// <https://book-ye.com.ua/blog/osoblyva-dumka/movoyu-svitlamovoyu-skryabina/>

Научный руководитель: к. ф. н., доцент Корновенко Л.В.

Степаненко Н.О.

Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГАСТРОНОМИЗМОВ

Значительная часть гастрономизмов возникла как следствие вторичной мотивации (лексико-семантическим способ): «Зебра» (творожник), «Африка» (блинчики), «Принц» (салат), «Роскошь» (торт), «Мозаика» (ролл), «Подушки» (пирог), «Ромашка» (салат), «Сюрприз» (творожный салат) и т. д. Выбранные существительные для их номинации,

являются производными, в то время когда существительные в названиях «Жемчужина» (салат), «Вкусняшка» (торт), «Ежик» (торт) и др. образованы морфологическим суффиксальным способом.

Все остальные названия также являются объектами вторичной мотивации.

Один гастрономизм образован способом основосложения – «Желторотик», в котором актуализировались семы обеих корней.

Особенного внимания заслуживают образования типа «Шуры-муры», поскольку вторая часть не является приложением, образование воспринимается как нерасчленённое понятие, и значение его не мотивируется значениями отдельных компонентов. Слово означает «любовные дела, приключения» [2]. В русском языке существительное возникло в XIX в. как переоформление французского словосочетания *cher amour* («дорогая любовь»). На то время уже в языке употреблялось слово шуры-муры, которое заимствовано из тюркских языков (тюрк. *Şumur* – «мешанина»).

Поскольку звучание французского словосочетания и тюркского подобные, значение сочетания *cher amour* наложилось на уже известное слово шуры-муры.

Отдельное место занимают названия, в основе которых фразеологизмы, например, «Пальчики оближешь», которые по своему строению напоминают словосочетание (N2 + Verb), но их содержание не отвечает сочетанию значений составляющих и по своему номинативному статусу соответствуют слову: «Палички оближешь» - «вкусно».

Словосочетание, как и слово, употребляется для названия предмета, явления, процесса. В. В. Виноградов трактовал словосочетание как номинативные средства языка: «Словосочетания (как и слова) могут и должны быть изучены не только в составе предложения как его структурные элементы, но и как разные виды сложных названий» [1, с. 443].

Часть названий блюд по своей структуре является словосочетанием и создана по типичным моделям словосочетаний.

Авторы новых наименований всегда тяготеют к слову, яркому, оригинальному, образному, отсюда и названия, выделяющиеся из привычных вариантов номинации: «Когда гости уже на пороге», «Проще не бывает», «На один зубок», «Из того, что под рукой», «Крибли-крабли-бумс», «Рыба-клоун, или Мой любимый Немо» и др.

Среди исследованного материала 1% – композиты, 4% – юкстапозиты, 2% – фразеологизмы, 80 % названий являются сложными наименованиями с подчинительной связью, 5% – с сочинительной связью, остальные – простые слова.

Среди проблем современной лингвистики главное место занимают вопросы номинации, в частности особенности порождения и восприятия языковых единиц, анализ способов фиксации результатов познавательной деятельности человека в языке.

Кроме традиционного словообразовательного анализа, свой вклад в решение проблем языковой номинации вносит когнитивная ономазиология, которая трактует мотивацию как один из актов человеческого сознания.

Ввиду того, что гастрономизмы русского языка является особенным элементом лексики, показателем культурного состояния общества в целом, способом актуализации психоментальных фрагментов этнического сознания, изучения их мотивации приобретает особое значение.

Современные гастрономизмы генетически и структурно неоднородны, в пределах этой лексико-семантической группы можно выделить традиционные названия блюд и современные образования, которые особенно ярко передают неповторимый творческий потенциал и выразительные возможности языка. Создавая такие названия, продуцент сознательно выбирает определенную модель как средство выражения нового содержания.

Среди современных гастрономизмов встречаются простые, сложные и составленные наименования. Удельный вес простых суффиксальных дериватов и композитов незначителен. Особенное место занимают названия, созданные на основе фразеологизмов, которые делают возможным образно и выразительно констатировать факт действительности.

Выбор мотиватора для названия формально и содержательно отображается в гастрономизме. При создании нового названия производитель из огромного количества данных сосредоточивается только на самых важных для него. Из сферы объективных истинных знаний в качестве мотиватора названий блюд могут использоваться ингредиенты, вкусовые характеристики, способ приготовления, локальное распространение и тому подобное.

Наименования не только представляют отдельные фрагменты действительности, но и демонстрируют особенное умение производителей подмечать черты блюда, при помощи которых оно выделяется из ряда подобных, и реализовать его в создание оригинальных наименований.

Лингвистический анализ современных гастрономизмов – процесс сложный и многосторонний. В перспективе предусматривается исследования генетического состава этой лексико-семантической группы и сравнение его с украинскими эквивалентами.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что анализ мотивационных процессов гастрономизмов дает возможность реконструировать специфику создания номинативных единиц, проникнуть в образно-ассоциативные механизмы этносознания, воссоздать истоки культуры, психологии этноса.

Список использованной литературы

1. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию. Москва, 1959. С. 443
2. Курушкіна Т. М. Структурно-семантичні особливості англійських кулінарнімів. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_3/statti/89.pdf

Научный руководитель: к. ф. н., доцент Кулешова Л.Н.

Чурута В.В.

Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТА

С филологической точки зрения реклама представляет собой особую сферу практической деятельности, продуктом которой являются словесные произведения – рекламные тексты.

Особое внимание следует уделять структурному и содержательному построению рекламного текста, поскольку оно призвано максимально упростить понимание и запоминание информации.

Слово «реклама» происходит от латинского *reklamare* – «кричать» и означает «мероприятие, целью которого является создание широкой известности чего-либо, привлечение потребителей, покупателей; распространение сведений о ком-либо, о чем-либо и их популяризация» [5].

В рекламном тексте важное место занимают основные коммуникативные задачи, главная из которых состоит в том, чтобы создать положительный образ рекламируемого товара и вызвать соответствующее отношение к нему. Это невозможно без четкой структурной организации рекламного текста, все части которого должны выполнять свои определенные функции.

Эффективным приемом в рекламе является использование различных лингвистических средств. Рекламный текст, с одной стороны, должен нравиться реципиенту (потенциальному покупателю), а с другой – быть привлекательным, понятным и читабельным. Люди готовы положительно отреагировать на разговорный стиль, который способен вызвать теплые, дружеские отношения с реципиентом, насыщенный использованием разнообразных тропов, без громоздких грамматических конструкций.

Важную роль в рекламе играют слоганы. Именно слоган является тем центральным структурно-композиционным элементом рекламного текста, который нацелен на запоминание зрителем и тем самым может влиять как на сознание человека, так и на его речевую деятельность.

Считаем наиболее полной дефиницию Ю. С. Бернадской: «Слоган – ударная строка рекламы, короткий лозунг, краткое образное выражение, или «боевой клич» фирмы. Основные цели слогана – обеспечить последовательное проведение рекламных кампаний и кратко изложить ключевую тему или идею, ассоциирующуюся с товаром или названием фирмы» [1].

В современной лингвистике нет единого мнения относительно возникновения слогана. Э. С. Гальперин [2]; А. А. Некрылова [4]; Н. О. Золотова [3] полагают, что слоганоподобные фразы в устной форме были представлены в народно-ярмарочной рекламе, в торговых табличках и надписях уже во времена Древнего Рима. Позднее различные виды проторекламы (клеймо или тавро, амулеты, тату) преобразовались в товарную марку или лейбл и рекламную вывеску (Н. О. Золотова [3]).

Согласно другому мнению, появление рекламных слоганов связано с цеховой и рыцарской геральдикой. Рыцарские девизы (кличи) носили религиозный, романтический и игровой характер (В. В. Ученова, Н. В. Старых [6]). Девизы являлись «символом» хозяина, были краткими, семантически устойчивыми и создавались на иностранном «неродном» языке, чаще всего на латыни.

Возможно, появление слоганов связано с пословицами и поговорками. Слоган со временем заимствовал из этих малых жанров внешние и внутренние признаки. К внешним признакам относятся:

1) использование небольшого количества слов: «Вкус переполняет» (шоколад Milka M-joy), «Двигаем недвижимое» (юридическая компания Амант);

2) употребление различных выразительных средств и побудительных конструкций: «Не тормози. Сникерсни!» (шоколадный батончик Snickers), «Gillette. Лучше для Мужчины Нет» (мужские средства для бритья Gillette).

К внутренним признакам относится максимальное сгущение смысла и императивные конструкции, используемые с целью побуждения человека к действию.

До 90-х гг. XIX в. для того, чтобы привлечь внимание к товару использовались повторяющиеся, фразы, сообщающие краткую информацию о товаре, эти фразы позже эволюционировали в слоганы, так как ограничения на покупку рекламной площади были практически сняты и повтор стал непопулярным.

В Украине и России понятие слоган появилось только в 90-х гг. XX в., когда коммерческая реклама приобрела широкое распространение в обществе.

Слоган наряду с именем бренда и логотипом является базовым элементом рекламной кампании и включается в каждое рекламное сообщение. Как правило, слоган располагается в конце рекламного сообщения (является своеобразным резюме) возле имени бренда. Он может существовать изолированно и узнаваться в сочетании с логотипом и именем бренда.

К важнейшим характерным особенностям рекламного слогана относятся:

1) краткость (чем короче слоган, тем быстрее он запоминается: большинство слоганов включает три-шесть, максимум семь слов): «И пусть весь мир подождет» (шоколадный батончик Bounty), «Управляй мечтой» (бренд автомобилей Toyota), «Ореховое безумие» (шоколад Snickers Crazy);

2) точность (конкретная характеристика товара создает более наглядный образ, формируя его постоянство и надежность: «Кларитин. Яркая жизнь без аллергии» (антиаллергический препарат);

3) выразительность (художественная ценность слогана обусловлена использованием риторических фигур, тропов, это способствует его быстрой запоминаемости: «Вольному – Volvo» (бренд автомобилей), «Жизнь хороша, когда пьешь не спеша» (безалкогольный напиток Mirinda).

Определены критерии хорошего слогана: строгое соответствие линии бренда; учет всех аспектов маркетинговой стратегии; слоган должен легко запоминаться и воспроизводиться, исключать путаницу в словах, иметь простой ритмический рисунок, «второе дно», быть грамотно составленным.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что очень часто слоган понимается двояко, но нужно учитывать «второе дно», которое не должно противоречить основному сообщению, а положительно дополнять его.

Список использованной литературы

1. Бернадская Ю. С. Текст в рекламе. Москва: Юнити, 2008. 288 с.
2. Гальперин Э. С. Искусство рекламировать. Одесса: Торговое дело, 1913. 52 с.
3. Золотова Н. О. Некоторые особенности восприятия рекламных текстов. *Слово и текст: Актуальные проблемы психолингвистики*: Сб. науч. тр. Тверь, 1994. С. 49–57.
4. Некрылова А. А. Народная ярмарочная реклама. *Театральное пространство (материалы научной конференции)*. Москва: Советский художник, 1979. С. 336–341.
5. Словарь иностранных слов / Под. ред. В. В. Пчелкина. Москва: Русский язык, 1989. 624 с.
6. Ученова В. В., Старых Н. В. История рекламы или метаморфозы рекламного. Москва: Юнити, 1999. 335 с.

Научный руководитель: к. ф. н., доцент Кулешова Л.Н.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

ПОНЯТТЯ ПРО СЮЖЕТ ТА ЙОГО ЕЛЕМЕНТИ

Загалом художні твори характеризуються різними композиційними ознаками, адже належать до різних родів, проте, вони мають спільну рису –сюжетність. Метою цієї розвідки є дослідження особливостей сюжету та його структурних елементів.

Сюжет (від франц. *sujet* – тема, предмет) – це послідовність подій, де кожна попередня подія впливає на наступну через принцип причинно-наслідкових зв'язків. За Н. Лисенко, сюжет – це низка художньо-цілеспрямованих подій, колізій (положень, вчинків і станів персонажа) та ситуацій у світі персонажів; у їхньому порядку інколи виявляють риси фабули (розташування елементів цього ряду у житті персонажа та їх значення для нього) [3, 96]. К. Ігошев за визначенням, поданим у монографії Л. Левітана та Л. Цилевича «Сюжет у художній системі літературного твору», зазначає, що сюжетологія – це вивчення сюжету як літературознавчої категорії й сюжетів у їхньому зв'язку з позалітературною дійсністю та в їхньому історичному житті [2, 4]. Російський вчений О. Веселовський розглядав під поняттям «сюжет» тему, в якій сплітаються різноманітні положення-мотиви. Далі літературознавець вводив поняття мотиву, під яким він розумів найпростішу оповідну одиницю, що образно відповіла на запити первісного розуму чи побутового спостереження [2, 5]. Н. Лисенко зазначає, що Б. Томашевський доповнював теорію О. Веселовського про мотив як найпростішу частинку сюжету [3, 97], стверджуючи, що сюжет складається з мотивів і автор пов'язує мотиви відповідно до свого творчого задуму.

На противагу О. Веселовському, Ю. Лотман вважав подію, а не мотив, найменшою неподільною одиницею сюжетної будови. Він наголошував на тому, що подія приймається за найменшу неподільну одиницю сюжетної побудови, яку О. Веселовський визначив як мотив [2, 6]. Тому можливо припустити, що «мотив» за О. Веселовським та «подія» за Ю. Лотманом – рівнозначні. Мотив – це художнє зображення подій реального життя. Найбільш узагальнене трактування сюжету зустрічаємо у статті В. Кожінова «Сюжет, фабула, композиція». Науковець вважає, що сюжет – це жива послідовність усіх різноманітних та значних дій, які зображуються у художньому творі [5, 222].

Усі сюжети мають логічну організацію елементів із початком, серединою та кінцем. Можна виділити п'ять сюжетних елементів у такому порядку: експозиція, зав'язка, розвиток дії (перипетії), кульмінація та розв'язка. Проте у сучасних творах їх наявність чи порядок може варіюватися.

Перша частина сюжету – це експозиція, де визначаються головні персонажі, дійові особи та обстановка, читач дізнається про місце та час подій. У цьому елементі сюжету пізнається світ художнього твору та те, про що буде йти мова далі. В експозиції показується первинний конфлікт або напруга, навколо якої обертається сюжет, та налаштовується хід подій для решти розповіді. Ця напруга може бути першою зустріччю двох головних персонажів або початком таємниці, приміром, вбивства. Саме в експозиції спостерігається головна інтрига твору [4, 91]. Наступним елементом є зав'язка, де вводиться основний конфлікт (якщо його ще не було), метою якого є створення напруги [1, 167–168; 4, 91]. Розвиток дії – це елемент, який приводить у рух решту сюжету. Ця ланка твору являє собою ряд поступових ускладнень, метою яких є загострення конфлікту, що описується у творі. Хвилювання зростає, напруга підвищується, що в кінцевому підсумку призводить до кульмінації художнього твору [1, 168]. Найважливішим сюжетним елементом художнього твору є кульмінація, що включає персонажів у ситуацію, де повинен бути зроблений вибір, який вплине на решту твору. Це критичний момент, до якого нарощувались усі дії, і момент, коли остаточно розглядається всебічний конфлікт. У цьому елементі напруженість найвища, вона вселяє у читача відчуття хвилювання, страху та невідкладності [1, 168; 4, 91].

Останній сюжетний елемент – це розв'язка, коли все завершено. Конфлікт із кульмінаційного моменту вирішений, і всі вільні сюжетні лінії пов'язані (якщо автор навмисно

не налаштовує історію на продовження). Тут відчувається остаточність і замкнутість, що змушує читача відчувати, що нічого більше він не може навчитися та отримати від художнього твору. Розв'язка буває досить короткою – іноді лише абзац – і може мати форму епілогу, який зазвичай відбувається через деякий час після основної дії та сюжету твору [1, 168; 4, 92].

Сюжети художніх творів також можуть мати додаткові елементи, які обрамлюють художній твір, а саме: пролог та епілог. Пролог слугує для того, щоб надати додаткову інформацію, яку необхідно мати перед початком. Якщо якась частина попередньої історії потрібна для розуміння художнього твору, цей елемент стає способом її демонстрації. Пролог – це протилежність епілогу, який з'являється наприкінці твору, коли твір закінчився, і виступає як завершальний штрих. Це один із тих літературних прийомів, про необхідність яких часто дискутують. Епілог може слугувати хвилиною для роздумів про твір. Він надає ноту для завершення історії та може детально розповісти про те, що відбувається після завершення «основної частини» [1, 168; 4, 92].

Інколи у художньому творі може бути відсутній один або більше сюжетних елементів, натомість, автор додає позасюжетні елементи, які є складовою частиною композиції та не менш важливі, ніж сюжет. Позасюжетні елементи не просувають дії вперед, а дійові особи та головні персонажі залишаються у минулих позиціях. Виділяють три різновиди позасюжетних елементів: вставні епізоди, опис та авторські відступи. Інколи їх називають вставними новелами або сюжетами.

Читач може стикатися з раптовим перериванням основної дії історії, що надає йому довідкову інформацію, встановлює його інтерес, описує мотивацію персонажа та формує напругу. Це переривання називають авторським відступом. Це стилістичний засіб, який автор використовує для тимчасового відступу від основної теми художнього твору, для зосередження на непов'язаних між собою деталях, пояснення довідкових деталей тощо. Однак після цієї тимчасової зміни автор повертаються до основної теми. Основна функція відступу полягає у тому, щоб представити опис персонажів, надати довідкову інформацію, зацікавити та створити напруження для читачів. Інша функція – підкреслити або проілюструвати ідею через приклади та створити канал, за допомогою якого автори сатирують людину чи місце [1, 165].

Отже, сюжет – це послідовність подій у художньому творі, що характеризується причинно-наслідковими зв'язками. Виділяються п'ять сюжетних елементів у такому порядку: експозиція, зав'язка, розвиток дії (перипетії), кульмінація та розв'язка; та три різновиди позасюжетних елементів: вставні епізоди, опис та авторські відступи.

Список використаної літератури

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ, 2001. 488 с.
2. Ігошев К. Сюжет, фабула та композиція: розмежування значень термінів. *Теоретична і дидактична філологія*. Серія : Філологія. 2017. Вип. 25. С. 144–152. URL: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1039/1/%D0%86%D0%B3%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%B2%2C%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%2C%20%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%8F%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%2C%202017.pdf> (дата звернення: 19 березня 2021).
3. Лисенко Н. Специфіка надрівневих утворень художнього тексту. *Вісник Донбаського державного педагогічного університету*. Серія : Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. 2019. Вип. 9. ч. 2. С. 93–98. URL: <http://tppsf.ddpu.edu.ua/article/viewFile/192975/193297> (дата звернення: 19 березня 2021).
4. Пахаренко В. І. Основи теорії літератури. Київ, 2009. 296 с.
5. Кожин В. В. Сюжет, фабула, композиція. Теорія літератури: в 3-х т. Основные проблемы в историческом освещении. Роды и жанры. Т. 2. Москва, 1964. С. 408–485.

Науковий керівник: к. ф. н. Заїковська О.М.

ОСОБЕННОСТИ ИРОНИИ КАК ЭМОЦИОНАЛЬНО-ОЦЕНОЧНОГО СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ В СБОРНИКЕ А. П. ЧЕХОВА «ШАЛОСТЬ»

Ирония как художественный приём не одно десятилетие интересует учёных-литературоведов, которые посвящают свои фундаментальные труды изучению данного феномена. Многие из них дают основания для рассмотрения иронии сквозь призму оценки, а именно – иронии как средства эмоционально-оценочной критики. К ряду трудов на эту тему можем отнести работы О.С. Ахмановой, И. А. Котюровой, Ю. Н. Мухиной, М. А. Слепцовой и других исследователей.

Для того, чтобы определить особенность иронии в соотношении с оценкой, стоит сперва ввести саму дефиницию иронии, обратившись к литературоведческому словарю:

«Ирония (от греч. εἰροπεία – притворство, насмешка) – осмеяние, содержащее в себе оценку того, что осмеивается; одна из форм отрицания. Отличительным признаком иронии является двойной смысл, где истинным будет не прямо высказанный, а противоположный ему, подразумеваемый; чем больше противоречие между ними, тем сильнее ирония. Осмеиваться может как сущность предмета, так и отдельные его стороны. Таким образом, характер иронии, объем отрицания, выраженный в ней, не одинаков; в первом случае ирония имеет значение уничтожающее, во втором – корректирующее, совершенствующее» [2].

Само определение иронии, представленное Л.И. Тимофеевым и С.В. Тураевым, предполагает рассмотрение иронии как средства выражения субъективной оценки говорящего, которая является отражением его мнений, принципов, вкусов и отношения к тому, что оценивается.

Сущность иронии излагает в своём учебном пособии Н. В. Зоткин, акцентируя внимание на том, что «ирония противопоставляет положительное отрицательному, идеал – действительности, возвышенное – смешному. Здесь человек чувствует свое превосходство над предметом, вызывающим у него ироническое отношение. Злобная ирония переходит в насмешку, издевку. За иронией стоит идеал, за насмешкой стоит озлобление, часто против того, что лучше и выше» [1]. Иначе говоря, смысл иронии формируется на переживаниях, ощущениях и эмоциях говорящего.

Основательным доказательством особенностей иронии как средства выражения эмоциональной оценки могут послужить произведения А.П. Чехова. Для данного исследования мы выбрали подготовленный автором в 1882 году, но так и неизданный, первый сборник А.П. Чехова – «Шалость». В этот сборник вошло 12 рассказов, написанных ещё в «пору литературного ученичества», которые сейчас мы можем прочесть в первом томе произведений великого писателя.

Каждый рассказ со сборника «Шалость» наполнен различными литературными тропами и средствами выражения, которые составляют целостную картину повествования в ироническом ключе. Так все элементы произведения работают на эффект иронизации изображаемой ситуации, людей и их черт характера. Ирония настолько занимает ведущую позицию в этих рассказах, что в каждом из них можно выделить основную, наиболее выраженную эмоциональную оценку, которой наградил их автор.

Далее мы попытаемся определить самые выразительные эмоциональные оценки всех двенадцати произведений из данного сборника.

Первый рассказ – «Письмо к учёному соседу», написанный в 1880 году в форме письма со всеми его отличительными чертами. Письмо написано «Войска Донского отставным урядником из дворян» к своему соседу, учёному из Санкт-Петербурга. Пишущий постоянно называет себя «старым старикашкой», «нелепой душой», «мелким человечиком», «стрекозой жалкой», «негодником старым», «грошовым умом», а профессора – самыми приятными словами, как «дорогой Соседушка», «драгоценный», «батюшка» [3]. Несмотря на то, что автор письма считает себя недостаточно умным, он пытается разоблачить все открытия учёного и

показать его неправоту, так в рассказе появляется оценка, в частности оценка стариком учёных трудов соседа. Эта оценка возникает на основе эмоций, которые испытал старик, услышав о сути научных работ профессора.

Следующие рассказы – «За двумя зайцами погонишься, ни одного не поймаешь» и «Папаша», написанные А. П. Чеховым в 1880 году, а также «Петров день», написанный в 1881 году, реализуют в тексте похожие эмоциональные оценки, а именно – отношение героев, основанное на критическом восприятии друг друга, а также на опыте, достигнутом в ситуациях, которые происходили раньше, чем ситуации описываемые в рассказе. Ироническая оценка прослеживается практически в каждом диалоге между героями: их обращения друг к другу, переживания, которые они выражают в звуках, а также — в описании автором их мимики и привычек.

«Тысяча одна страсть, или Страшная ночь» – рассказ, написан в 1880 году, посвящённый Виктору Гюго. Здесь ведущей оценкой определяем восприятие повествователем несуществующей, выдуманной им, ночи. Повествователь делает невероятно страшные вещи в эту придуманную страшную ночь, и сам же в конце произведения даёт оценку этим нереальным действиям, которые он никогда бы не осуществил в реальности.

В произведении «Перед свадьбой» (1880 г.) эмоционально-критическую оценку составляют размышления жениха, а также мамы и папы невесты о свадьбе и о браке в целом. Каждый герой даёт собственную оценку тому, как должно быть и критикует других за несоответствие идеальному поведению. Все эти мысли адресованы невесте, девице, которая одинаково слушает всех, но которой одинаково безразлично всё происходящее.

«Жёны артистов» — рассказ, появившийся в 1880 году, реализует оценку автора и главного героя Зинзаги о жизни жён артистов и о творчестве в целом. Замечаем, что линия автора и Зинзаги очень отличаются в оценке жены каждого артиста и причинах их несчастий. Писатель Зинзага винит во всех неудачах артистов только их жён: «О жёны, чтобы чёрт вас взял...» [3]. Главная мысль автора появляется в конце рассказа: «Не выходите вы замуж за этих артистов! «Цур им и пек этим артистам!», как говорят хохлы» [3].

В «Темпераментах» (1881 г.) А.П. Чехов полностью даёт свою субъективную оценку типам темперамента с помощью иронических приёмов, которые делают рассказ комичным и иронически содержательным.

Произведение «В вагоне», написанное в 1881 году, это описание одной поездки в вагоне поезда, рассказчик повествует о всех событиях субъективно. Так все ситуации, о которых мы узнаём, уже интерпретированы оценкой самого героя-повествователя.

Главный герой из «Грешник из Толедо» даёт ироническую оценку тяжести грехов, так для него убийство жены стало менее страшным, нежели занятие химией в юном возрасте. Даже в таком рассказе Чехов использует иронию с целью показать нелепость и глупость суждений изображаемых испанцев.

«Исповедь, или Оля, Женя, Зоя» (1882 г.) — повествование рассказчика о трёх из пятнадцати его неудачных романах, которые так и не закончились свадьбой, в форме письма. Здесь присутствует оценка каждой любовной ситуации и её несчастливого исхода.

Последние страницы в сборнике А.П. Чехова «Шалость» занимает рассказ «Летающие острова», который сам автор назвал «сочинением Жюль Верна, пародией». И вправду всё произведение можно назвать пародией на распространённые произведения авантюрного типа. Критическая оценка присутствует в изображении автором псевдоизобретателя Болваниуса и его рассуждений, а также отношения других героев к его идеям. В целом этот рассказ в каждом образе и фразе содержит иронию, которая придаёт ещё большей комичности этому сочинению-пародии.

Таким образом, на основе общего анализа произведений из сборника Антона Павловича Чехова «Шалость», мы замечаем, что ирония является неотъемлемой частью раннего творчества великого писателя. В частности, отличительной чертой оказывается то, что в данных текстах ирония выполняла одну из своих функций, а именно – реализовалась как средство выражения эмоционально-оценочной критики. Каждый рассказ воплощает общую,

главную оценку, которую мы и попытались определить, и частную, то есть множество оценок внутри произведений, исследование которых стоит в перспективе изучения.

Список использованной литературы

1. Зоткин Н.В., Серебрякова М.Е. Общая психология. Психология мотивации и эмоций : учеб. пособие. Самара : Изд-во «Универс групп», 2007. 196 с.
2. Словарь литературоведческих терминов / ред.-сост. Л.И. Тимофеев, С.В. Тураев. Москва : Просвещение, 1974. 509 с.
3. Чехов А.П. Собрание сочинений в двенадцати томах. Том первый. Рассказы. Москва : Гослитиздат, 1960. 583 с.

Науковий керівник: д. філол. наук, професор Киченко О.С.

Берега В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЭПИГРАФ ЯК РІЗНОВИД ПАРАТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Й. МАК'ЮЕНА «ДИТЯ В ЧАСІ»)

З-поміж проблем, пов'язаних із літературознавчим аналізом та інтерпретацією твору, окремої уваги дослідників заслуговує явище паратекстуальності. Дослідженням паратекстуальних елементів, їхніх функцій та класифікації присвячено роботи зарубіжних та українських вчених: Ж. Женетта, Н. Кузьміної, І. Арнольд, Н. Олизько, М. Сокол. Проте, аналіз епіграфів із залученням відповідних фрагментів з роману Й. Мак'юена «Дитя в часі» ще не проводився.

Паратекстуальність – це один із типів інтертекстуальних зв'язків, який охоплює текстові та позатекстові елементи. До них відносять заголовки, ім'я автора, присвяту, передмову, пролог, епіграф, примітки, епілог, післямову, тощо [2].

Термін «паратекст» був запропонований Ж. Женеттом, який надає наступне визначення цього явища: «паратекст – це певна складова, що забезпечує матеріальність і гласність тексту та книги, в якій це втілюється» [4, 5]. Таким чином, паратекст трактується як система позатекстових елементів, які безпосередньо впливають на взаємодію між автором, читачем та твором.

Використання епіграфів не є інновацією у літературі, тим не менш письменники-постмодерністи продовжують застосовувати цей різновид паратексту для того, щоб встановити діалог між культурами, епохами, письменниками, реципієнтами, змушуючи читача зануритися у постмодерністський мультикультурний лабіринт.

Епіграф можна розглядати як мінітекст, окремий простір, який автор створює для гри з читачем, оскільки уривки, що письменник обрає для епіграфів, характеризуються не тільки змістовою та структурною завершеністю, а й здатністю узгоджуватися з основним текстом. До того ж, епіграфи є важливими компонентами гри письменника з читачем, тому що вони впливають на настрій читача та обумовлюють його горизонт очікування, який не завжди є тотожним авторському [3, 137].

Згідно з Ж. Женеттом, епіграф є поліфункціональним, оскільки він виконує у творі чотири функції: коментування, акцентування, актуалізації та вказує на власну присутність у творі. Перша функція полягає в тому, що епіграф може пояснити назву твору та текст твору в цілому. Функція акцентування передбачає те, що епіграф так чи інакше передає зміст твору, проте читач може це зрозуміти лише після прочитання усієї книги. Наступна функція означає свободу автора використовувати чуже слово у своєму творі замість присвяти чи вступу. Остання функція пов'язана з наявністю чи відсутністю епіграфа у творі. Цей феномен ще називають «нульовим епіграфом», що є характерним для тих письменників, які завжди використовували епіграфи у своїх книгах, втім з якоїсь причини вирішили не застосовувати цей паратекстуальний елемент. Отже, присутність епіграфу може підкреслювати належність твору до певного жанру чи періоду [4, 156-160].

Варто зазначити, що місце епіграфа у системі твору впливає на його смислове навантаження. Наприклад, епіграф, що знаходиться на початку твору, пролонгує гру автора з читачем, а також налаштовує його на належне трактування твору. Водночас, епіграф, який розміщується перед останнім розділом книги, слугує висновком, підсумком книги або останнім словом автора [1, 116].

Творчість Й. Мак'юена, яка не втрачає актуальності упродовж останньої половини століття, позначена неодноразовим використанням епіграфів, тож роман «Дитя в часі» (1987) не став винятком. Слід зазначити, що твір складається з дев'яти розділів, кожен з яких розпочинається епіграфом. Особливістю цих епіграфів є те, що цитати не були запозичені з інших реальних джерел, а були взяті із книги, яку написав власне один із головних персонажів роману. Текстом-донором для епіграфів став «Офіційний посібник з виховання дітей» дитячого письменника Чарльза Дарка, який той має укласти на замовлення міністерства.

Серед дев'яти епіграфів роману, на нашу думку, виняткової уваги заслуговують епіграфи до першого та останнього розділів роману. Наведемо приклад епіграфу, що відкриває перший розділ роману: "... and for those parents, for too many years misguided by the pallid relativism of self-appointed child-care experts ..." [5, 1]. Варто розглядати цей епіграф як продовження присвяти, адже письменник звертається до батьків, які зробили помилку і довірилися експертам з виховання дітей. Тому письменник сподівається, що прочитавши його твір і дізнавшись правду про авторів подібних посібників, батьки зроблять правильні висновки. Отже, призначенням цього епіграфа є підготовка читача до прочитання книги.

У свою чергу епіграф до останньої глави роману: "*More than coal, more even than nuclear power, children are our greatest resource*" [5, 244] є своєрідним підсумком роману, адже саме в останньому розділі розкривається головна ідея твору, яка полягає в тому, що діти – це найцінніше, що ми маємо, тож їх потрібно берегти.

Проаналізувавши основні характеристики, функції та особливості місцезнаходження епіграфів у постмодерністському творі, можемо стверджувати, що завдяки цьому паратекстуальному елементу письменник має змогу утворити додатковий простір для гри з читачем, вести діалог з іншими письменниками, епохами, тощо. Крім того, епіграф дозволяє коментувати заголовок, сфокусувати увагу на змістові, й налаштовувати читача на правильне сприйняття твору. Відмінною рисою епіграфів у романі Й. Мак'юена «Дитя в часі» є те, що їхнім джерелом став посібник, написаний одним із головних персонажів твору.

Список використаної літератури

1. Сокол М. О. Епіграф як паратекст. С. 115-119 URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2638/1/Sokol_M.pdf (дата звернення: 29.11.2020).
2. Фатеева Н. А. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности. Изд. 3-е, стереотипное. Москва, 2007. 280 с.
3. Шуба Ю. В. Ігровий аспект паратекстуальності: роль епіграфа в англійському романі 1960-1990-х років. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди*. Серія літературознавство. 2011. Вип. 1 (65). С. 136–144.
4. Genette G. Paratexts : Thresholds of Interpretation / tr. by Jane E. Lewis. Cambridge, 1997. 427 p.
5. McEwan I. The Child in Time. Boston, 1987. 263 p.

Науковий керівник: к.ф. н., доцент Шуба Ю.В.

Берега В. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕКЛАМИ ТА МАС-МЕДІА В РОМАНАХ В. ПЕЛЕВІНА «GENERATION "П"» ТА Ф. БЕГБЕДЕРА «99 ФРАНКІВ»

Романи двох популярних зарубіжних письменників – В. Пелевіна та Ф. Бегбедера – виходять практично одночасно і присвячуються рекламному бізнесу як засобу маніпулювання свідомістю споживача. «Generation "П"» (1999) та «99 франків» (2000) мають чимало

спільного: це тематика й проблематика романів (починаючи з проблем консюмеризму та маніпулятивного впливу реклами й засобів масової інформації на суспільну свідомість і завершуючи екзистенційними проблемами самоідентичності й пошуку сенсу життя), образ головних героїв, які працюють у сфері реклами й мас-медіа, а також художні засоби, що використовуються письменниками (іронія, сатира, чорний гумор, епатаж, засоби інтертекстуальності – цитати, алюзії тощо).

У своєму романі В. Пелевін торкається проблеми становлення лібералізму та демократії в Росії після розпаду СРСР, що припадає на 90-і роки минулого століття [2, 27]. Письменник активно вдається до використання різноманітних маніпулятивних технологій, серед яких і класичні рекламні слогани, і заміна традиційних цінностей псевдоідеалами [2, 28].

Головний герой твору, колишній студент лінгвістичного інституту Вавілен Татарський створює цілий всесвіт, що складається з рекламних гасел. Характерною ознакою роману є те, що присутні рекламні тексти є доволі гіпертрофованими й абсурдними. Неодноразово до них залучаються пісні, які знає та співає народ, за рахунок чого досягається процес «упровадження» товарів та послуг і – паралельно – формування нового типу споживача. Наприклад, «*Я в весеннем лесу пил березовый Спрайт*» [4, Тихамат-2], «*И Родина щедро пошла меня Березовым Спрайтом, Березовым Спрайтом!*» [4, Облако в штанах]. На думку А. Помялова, різниця між справжніми рекламними текстами та створеними В. Пелевіним, полягає лише в надмірній гротескності [5, 283]. Крім того, автор використовує алюзії та цитати, зрозумілі лише представникам пострадянського суспільства, наприклад: «*Тампакс ultra safe: красные не пройдут*» [4, Критические дни], «*И дым отечества нам сладок и приятен. Парламент*» [4, Три загадки Иштар].

У романі «99 франків» Ф. Бегбедер делегітимізує в очах читача рекламистів, копірайтерів та крійторів. На його думку, вони за свою брехню і маніпуляції отримують величезні доходи і вкрай зарозуміло ставляться до людей як до слухняних рабів реклами. Ф. Бегбедер звертає увагу читача на нераціональну рекламу, функція якої полягає у псевдоінформуванні. Реклама, на його переконання, – це не просто спосіб просування товарів і послуг, а форма виробництва бажань, метатехнологія створення стандартів поведінки, соціально-психологічних установок, стереотипів свідомості, ціннісної системи [3].

Можна стверджувати, що в романі Ф. Бегбедера застосовуються такі маніпулятивні технології:

- антропологізація пропонованих речей, тобто речі рекламуються таким чином, що їхня необхідність для людини збільшується: «*"Мегрелет" – нам всем нужна хотя бы крошечная доза легкости!*» [1, розд. 4, ч. 4];

- гіпертрофування їх властивостей (ефект перевищення можливостей): «*"Данет" поднимет на ноги любого!*» [1, розд.1, ч. 9];

- масове підкреслення індивідуальності: «*"Nivea" самый прекрасный способ быть самим собой*» [1, розд.6, ч. 6];

- використання псевдоавторитетності: «*Счастье принадлежит "Nestle"*» [1, розд.3, ч. 4].

Рекламна міфотворчість мінімізує раціональні аспекти споживання. У романі «99 франків» наводиться цілий список товарів з міфічною корисністю: зубна паста не очищає зуби, а тільки освіжає подих; рідини для миття посуду абсолютно однакові; креми від сонця захищають від нешкідливого ультрафіолету типу Б, але не від шкідливого типу А тощо [3].

Отже, основний ідейний зміст розглянутих романів спрямований на викриття маніпулятивних технологій засобів мас-медіа та реклами, що націлені на формування зразкового споживача, нездатного до критичного й самостійного мислення. Завдяки абсурдності, недолугості, гротескності рекламних текстів читачі мають змогу подивитися на суспільство з боку та усвідомити те, що покупка нових непотрібних товарів не зможе зробити нас щасливими.

Список використаної літератури

1.Бегбедер Ф. «99 франков». URL: http://lib.ru/INPROZ/BEGBEDER/99frankow.txt_with-big-pictures.html (дата звернення: 15.01.2021).

- 2.Гербе А. Интермедіальність в романе и фильме Generation «П». URL:<https://repositorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A1287/datastream/PDF/view> (дата звернення: 15.01.21).
- 3.Ильин А. Н. Консюмеризм и реклама в романе Ф. Бегбедера «99 франков», 2016. URL: <http://fikio.ru/?p=2170> (дата звернення: 15.01.2021).
- 4.Пелевин В. «Generation П». <http://pelevin.nov.ru/romans/pe-genp/> (дата обращения: 15.01.2021).
- 5.Помялов А. В. Специфика рекламных текстов в романе Виктора Пелевина «Generation П». *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. 2008. С. 282–284.

Науковий керівник: к. ф. н., доцент Богданова І.В.

Бурла М. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЕВОЛЮЦІЯ ДЕТЕКТИВУ В ЛІТЕРАТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ

Матеріал доповіді висвітлює основні аспекти та проблеми розвитку детективу в контексті світової літератури ХІХ – ХХ століття.

Актуальність пропонованої теми пов'язана з тим, що на сьогоднішній день існує неоднозначне ставлення дослідників та читачів до детективу, його форм, ідейної структури тощо. Ці питання спеціально вивчали М. Новікова [4], Г. Костюк [2], Ю. Кузнецов [3], К. Шахова [5] та інші вчені. Проте деякі аспекти жанрової своєрідності та історії розвитку детективу, його літературного канону лишаються не дослідженими. Тому нашим завданням є аналіз окремих аспектів детективу в контексті світової літератури та його схожості з подібними жанрами (пригодницький жанр, готичний роман та інші).

Детективний роман чи оповідання – це окремий літературний жанр, проте погляди науковців на нього неоднозначні. У декого він викликає захоплення, а в декого – зневагу. Дехто колекціонує книжки детективів, а хтось вважає, що це звичайне марнування часу. Причини цих суперечностей у ставленні до детективу криються в парадоксальності його природи. Наприкінці ХХ століття з'явилося багато робіт вітчизняних критиків та літературознавців, присвячених жанровим особливостям детективу. Серед них праці О. Іванова «Детектив: занепад чи розквіт», Г. Костюк «Про «Поклади золота»», Т. Сотникової, А. Адамова та інших. Наприклад, у своєму дослідженні Кіра Шахова охарактеризувала певні види детективної літератури, а також з'ясувала, в чому полягає парадоксальність природи «чистого» детективу. На думку дослідниці, кримінальні твори зазнали кардинальних змін, коли з'явилися твори Е. А. По, котрий вважається засновником цього жанру в літературі. З'явився класичний детектив. Причиною його появи можна вважати прагнення розкрити величезні можливості людини, її інтелекту. Як цілісний та незалежний літературний жанр детектив виник уже в добу романтизму, що, в свою чергу, був своєрідною реакцією на просвітницький реалізм. Провідне місце в той час займав не надто відомий жанр готичного роману, котрий, напевно, мав значний вплив на історію розвитку детективу. Готичний роман змальовував людину як заручницю подій, оточену жахами, страшними таємницями та надприродними силами. У готичному романі виявилась переоцінка цінностей доби Просвітництва. Засновником цього жанру вважається Горас Уолпол, котрий видавав книжки в друкарні, яку розмістив у замкові в готичному стилі поблизу Лондона. Готичний та детективний романи схожі тим, що в них наявний елемент таємниці, хоча готичний роман містить більше елементів фантастики. Детектив від часів Е. А. По пройшов довгий і тернистий шлях розвитку. Існує переконання, що це абсолютно нова літературна форма, яка відрізняється від готичного та кримінального роману, а також не пов'язана з поліційним романом. Детектив займав провідне місце, навколо якого нашаровувалися інші кримінальні історії й трилери. Загалом детектив – це літературний твір, присвячений розкриттю таємниці, що, як правило, пов'язана зі злочином. Проте спільною рисою детективу і готичного роману є те, що вони тримають читача в напрузі до самої розв'язки. Теоретично, будь-який твір, який містить в собі опис злочину та вбивства, можна назвати детективним. Практично ж читач може легко

провести межу між твором, де превалює інтерес до природи злочину, мотивів та його результатів і твором, у якому елементи криміналістики мають другорядне значення.

Існують різні типи детективу. У жанрі шпигунського роману присутні усі можливі прийоми, щоб налякати та заінтригувати читача. Не зайвими бувають і елементи наукової фантастики. Проте природа шпигунського та детективного романів різна насамперед через їхню історичність. Шпигунський роман є більш правдивим, адже ґрунтується на історичних фактах. Також існують і «серйозні» романи, в яких домінують соціальні чи психологічні проблеми. Простіше кажучи, в детективі переважає інтелектуальний процес пошуку істини. Він є гібридним утворенням, що поєднувало близькі до реального життя характери. Детектив за своєю природою нагадує гру в шахи. Адже сюжет такого роману чи оповідання формується довкола гри розуму, намагання вирішити купу дрібних задач задля розуміння основної. Детективний канон ставить для автора складне завдання, а для читача, відповідно, неймовірний інтерес. Така ознака детективу прослідковується у кращих творах англосовієтських авторів Е. А. По, А. Конан-Дойля, Агати Крісті.

Щоб сформулювати визначення для кожної з модифікацій детективного жанру варто врахувати її походження. Наприклад, західноєвропейський та американський детективи суттєво відрізняються від такого ж жанру, що розвивався в інших країнах. У східноєвропейських країнах спочатку переважали пригодницький і шпигунський романи. Вони були пов'язані з війною і пропагандою. Але з часом твори цього жанру звільнилися від поверхневої заангажованості. Вони почали все більше звертатися до проблеми добра і зла. На розвиток детективу в Україні вплинула зміна політичного клімату і суспільства загалом. Вітчизняні читачі втомилися від постійного політичного впливу і намагалися певним чином втекти від реалій. Саме детектив допомагав їм у цьому. В Україні детектив важко пробивав собі дорогу, адже кримінальна історія суперечила постулатам колишнього соцреалізму. Лише в 1960-ті роки детектив отримав відносну свободу.

Підсумовуючи сказане, можемо зробити висновок, що детективна література надає дуже багатий матеріал, яким займається значна кількість дослідників. У контексті літератури світу детектив посів значне місце попри неоднозначне ставлення до нього. На основі детективу, що його створив Е. А. По? склалися твори представників багатьох країн, зокрема і України. Сама по собі детективна природа має дуже цікаву природу, і важливо пам'ятати, що «чистий» детектив – це той, в якому превалює інтелектуальне розслідування, а не орієнтація на психологію злочину.

Список використаної літератури

1. Как сделать детектив. М., 1990. 320 с.
2. Костюк Г. Про «Поклади золота». Березіль. 1991. № 5. С. 76–84.
3. Кузнецов Ю., Иванов А. Детектив: занепад чи розквіт? Всесвіт.. 1990. №10. С. 155–163.
4. Новікова Н., Барабан О. Символіка детективу. Зарубіжна література. 1998. 21 червня.
5. Шахова К. Дивні манери надпопулярного жанру. Зарубіжна література. 1998. 21 червня. С.1–2

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Кретьова О.І.

Гончар А.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ДЖ. АНДЕРСОН «A WALK ON THE BEACH»

Джоан Андерсон – відома журналістка та авторка бестселерів «Incomplete Marriage», «A Walk on the Beach», «Weekend that will Change Your Life» та «Second Trip», які були відзначені численними нагородами. Письменниця кілька разів з'являлася на шоу Опри «Good morning, America» та «Today's show», а її остання книга являє собою збірник есе, покликаних спонукати жінок різного віку до переосмислення свого життя. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в українському та зарубіжному літературознавстві роман Дж. Андерсон «A Walk on the Beach» є недостатньо вивчений і наразі не є перекладеним українською мовою.

У романі «A Walk on the Beach» йдеться про Джоан Еріксон, дружину відомого психолога Еріка Еріксона, з якою сама письменниця Дж. Андерсон потоваришувала під час та після переїзду до Кейп-Кода. Випадково зустрівшись, жінки повідали одна одній свої історії, адже в обох були проблеми в особистому житті. Обидві жінки проходили різний життєвий період, проте зав'язали дружбу, яка допомогла їм підтримувати виклики, з якими вони стикалися [1]. Ентузіазм життя Дж. Еріксона спонукав Дж. Андерсон переосмислити власний шлюб та свою роль у ньому. У романі простежується теорія психосоціального розвитку особистості Е. Еріксона та етапи подолання кризи ідентичності. Дж. Еріксон нагадала Дж. Андерсон про важливість продовжувати вчитися, рости, змінюватися і, особливо, грати – дивуватися життю й тому, куди воно веде. Вона пояснила свою теорію тим, що доки людина жива, вона має трансформуватися. Незважаючи на свої похмурі перспективи та похилий вік, Дж. Еріксон сповнена життя, енергії та приємних спогадів, які змусили Дж. Андерсон замислитися над власним шлюбом та поняттям дружби. Протягом чотирьох років жінки підтримують і надихають одна одну. Після смерті чоловіка Еріка Дж. Андерсон завершує їх роботу над життєвими етапами. Дж. Андерсон, своєю чергою, знаходить мужність прийняти зміни у власному житті [1]. Жінки щодня радіють зусиллям один одного, щоб свіжим поглядом дивитись на світ.

Отже, роман «A Walk on the Beach» Дж. Андерсон займає гідне місце у доробку письменниці, демонструючи основні психологічні засади теорії Еріксана щодо психосоціального розвитку особистості.

Список використаної літератури

1. Anderson J. A Walk on the Beach: Tales of Wisdom From an Unconventional Woman. Broadway, 2005. 240 p.

Науковий керівник: к. ф. н. О.М. Заїковська

Краснопеева А. А.

Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого

ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ СВЯТОЧНОГО РАССКАЗА

Сложность современного мира проявляется не только в развитии фундаментальных наук или информационных технологий, но и в многомерном познании человека, осознании того, что мир можно и нужно сделать лучше и добрее.

Сегодня святочный рассказ переживает «второе рождение». Об этом можно судить уже по тому, что проводятся онлайн-конкурсы на лучший святочный рассказ («До первой звезды», «Рождественские истории»), конкурсы чтецов («Святочный рассказ»), а писатели обращаются к этой теме в современной интерпретации (Л. Улицкая, Н. Ключарёва, Э. Анашкин, Е. Неволіна, А. Кабаков). Такое внимание к жанровой разновидности рассказа, на наш взгляд, демонстрирует значимость не просто стремление вернуть его былую, но и обратить внимание на атмосферу добра, уюта, доброты, жертвенности и нравственного развития, столь необходимые современному человеку.

Святочный рассказ становился объектом исследования в работах как отечественных (Т. Белимовой, Л. Богачевской, Л. Вершиной, З. Либман), так и зарубежных литературоведов (Е. Безбородкиной, С. Браун, Е. Душечкиной, И. Есаулова, Д. Перкин, Д. Томас, А. Кретовой, А. Кронеберг, Н. Самсоновой, О. Калениченко, С. Зенкевич и др.). Однако мало разьясненными остаются теоретические вопросы, связанные с жанровой спецификой и поэтикой этих произведений.

Цель исследования – определить и проанализировать жанровые особенности святочного рассказа.

Интерес к святочным рассказам в русской литературе возникает в I половине XIX века. Традиционно его связывают с именами Э. Т. А. Гофмана («Повелитель мух», «Щелкунчик и Мышиный король»), Г. Х. Андерсена (сказки «Елка», «Маленькая продавщица спичек») и

Ч. Диккенса («Рождественские истории»), хотя корнями данная жанровая разновидность восходит к мифу, фольклору, средневековым мистериям и мираклям Западной Европы.

Примечательно, что Ч. Диккенс каждый год к святкам публиковал по одной повести, первая из которых – «Рождественская песнь в прозе» (декабрь 1843 г.). Позже эти рассказы, приуроченные Рождеству, составили целый цикл со своим колоритом и кругом вопросов, которые затрагивал автор. Как указывал переводчик и критик XIX в. А. Кронеберг: «...Диккенс вздумал не пропускать благоприятные минуты и постараться святочными рассказами указывать на такие отношения вседневной жизни, о которых думают очень редко, именно потому, что они вседневны, и наводить читателя на мысли и вопросы, которые не могут не довести до гуманного результата» [4]. И эта гуманистическая философия, безусловно, нашла отклик в русской литературе, прежде всего у Н. Гоголя и Н. Лескова. Хотя известный литературовед и культуролог Е. Душечкина подчеркивает, что «история святочного рассказа прослеживается в русской литературе на протяжении трёх веков – от XVIII века и до настоящего времени» [1]. И если в начале XIX в. ещё не говорили о святочной литературе как жанре, то уже во II половине XIX в. святочный рассказ оформляется как литературный жанр. А Т. Зарипова отмечает, что в русской литературе термин «святочный» появился «после публикации в 1826 году в журнале «Русский телеграф» «Святочных рассказов» писателя и издателя Николая Алексеевича Полевого» [3].

Жанрообразующие признаки святочного рассказа в общих чертах обрисованы в рассказе Н. Лескова «Жемчужное ожерелье»: «От святочного рассказа непременно требуется, чтобы он был приурочен к событиям святочного вечера – от рождества до крещения, чтобы он был сколько-нибудь фантастичен, имел какую-нибудь мораль, хоть вроде опровержения вредного предрассудка, и наконец – чтобы он оканчивался непременно весело. В жизни таких событий бывает немного, и потому автор неволит себя выдумывать и сочинять фабулу, подходящую к программе. А через это в святочных рассказах и замечается большая деланность и однообразие» [5, 433].

В научной литературе можно встретить разные названия этого жанра: *святочный, рождественский, новогодний, крещенский*. Ученые по-разному соотносят данные определения. Так, И. Есаулов проводит четкую границу между святочными и рождественскими рассказами как двумя различными литературными явлениями [2]. Н. Старыгина и Н. Уминова рассматривают понятие «святочный» более широко, как родовое понятие, включающее в себя различные виды (произведения) – с новогодней, крещенской, рождественской и т. д. тематикой [6; 7]. Нам ближе позиция ученых, которые рассматривают данный жанр широко, поскольку это позволяет глубже и в комплексе рассматривать особенности содержания, специфику формы святочного рассказа, проследить соединение народных, христианских и светских традиций, а также эволюцию рассказа во времени.

Таким образом, к жанровым признакам святочного рассказа обычно относят: 1) художественное время повествования ограничивается отрезком времени – от Рождества до Крещения; 2) наличие элементов фантастики, как правило, связанных с чудом; 3) мораль, апеллирующая к нравственному преображению героя; 4) счастливый финал. Безусловно, это основные жанрообразующие признаки святочного рассказа, однако реализуются они у каждого автора по-разному. Более того, именно в русской литературе евангельские мотивы святочного рассказа сочетались с усиленной социальной составляющей (Ф. Достоевский, А. Чехов, Н. Поздняков, Л. Андреев и др.).

Список использованной литературы

1. Душечкина Е. Святочный рассказ. *Искусство*. 2007. № 23. URL: <https://art.1sept.ru/article.php?ID=200702305> (дата звернения: 18.02.2020).
2. Есаулов И.А. Пасхальность русской словесности. Москва : Кругъ, 2004. 560 с.
3. Зарипова Т. О «рождественском рассказе» и не только... URL: <https://www.rsl.ru/ru/all-news/excursovody-o-rojdestvenskom-rasskaze> (дата звернения: 20.02.2020).
4. Кронеберг А. И. Святочные рассказы Диккенса URL: http://az.lib.ru/k/kroneberg_a_i/text_1847_svyatochnye_rasskazy_dikkensa_oldorfo.shtml (дата звернения: 17.02.2020).

5. Лесков Н. С. Собрание сочинений в 11 томах / под общ. ред. В. Г. Базанова и др. Москва : Худ. лит., 1958. Т. 7. С. 433.

6. Старыгина Н. Н. Святочный рассказ как жанр. *Проблемы исторической поэтики*. Петрозаводск : Изд-во ПГУ, 1992. Вып. 2: Художественные и научные категории. С. 113–127.

7. Уминова Н. В. Изучение произведений святочной прозы с учетом их жанровой специфики на уроках литературы в 5-11 классах : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: 13.00.02. Москва, 2009. 21 с.

Научный руководитель: к. ф. н., ст. преп. Иванова Н.П.

Котляренко О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У РОМАНІ М. БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА»

Відомий у всьому світі роман М. Булгакова «Майстер і Маргарита» охоплює широке коло тем, проблем і кілька нашарувань змісту. Це роман складний за своєю жанровою природою: водночас філософський, містичний, сатиричний, фантастичний, ліричний, психологічний. Американський літературознавець М. Крепс, визначаючи унікальність твору, зазначив, що «роман М. Булгакова в высшей степени новаторский, а потому и нелегко дающийся в руки, фантастика наталкивается на сугубый реализм, миф на скрупулезную историческую достоверность, теософия на демонизм, романтика на клоунаду» [2, 81]

У романі М. Булгаков майстерно поєднує реальність і міф, сатиру й романтику, сарказм, іронію та трагедію, побут, страждання і вічність. За структурою – це «роман у романі», де події розгортаються у трьох часових і просторових планах: «московська дияволіада» 30-х років ХХ століття, Єршалаїм початку нашої ери та космічна вічність.

В основу роману М. Булгакова «Майстер та Маргарита» покладено філософські теорії Григорія Сковороди. Філософською основою вчення українського мислителя є концепція «двох натур», суть якої в тому, що все існуюче у світі має дві сторони (натури): зовнішню – видиму та внутрішню – невидиму. Причому видима натура мінлива, перехідна, а невидима – існує вічно (це духовний початок, або Бог). Він є незмінною першопричиною всього існуючого та самого себе. Бог є істина, природа у природі, живе в живому, людина в людині – закон, голос сущого. Із вченням про «дві натури» тісно пов'язане вчення про «три світи». Вся оточуюча дійсність – це три взаємопов'язані світи: «макрокосм» (великий світ або світ природи) «мікрокосм» (людина) та «світ символів» (Біблія). Біблія є засобом пізнання духовного початку, внутрішньої натури «макро- та мікрокосму», інакше кажучи, Бога. Вчення Сковороди про «три світи», як і вчення про «дві натури», є підґрунтям для розробки вчення про людину. В людині, як і в усьому існуючому, є видиме та невидиме, тлінне та вічне. Істинною людиною в людині є невидима натура – «внутрішня людина», яка протиставлена зовнішньому світу, вона загублена в ньому. «Знайти» себе вона може лише залишившись на самоті, втікаючи від спокус та занурюючись у себе. Звернення людини до Самої себе й пізнання себе – це осягнення Бога. Пізнаючи себе, людина перевтілюється. Отож, ідея «внутрішньої людини» спрямована на те, щоб довести, що щастя окремої людини досягається шляхом морального удосконалення [3].

Художній простір роману складається з трьох світів – стародавній єршалаїмський, вічний потойбічний та сучасний московський. Якщо Григорій Сковорода говорить про гармонію земного, космічного і біблійного світів, то М. Булгаков показує розрив між цими світами: люди живуть на Землі і не думають про Бога і Всесвіт. Світ сучасного для письменника суспільства утратив свою духовну сутність – це світ формалізму, бездушної бюрократії, користі, жадоби, байдужості, боягузтва, жорстокості.

Яскравим прикладом зображення «зовнішньої» та «внутрішньої» сутності людини у романі М. Булгакова «Майстер і Маргарита» є образ Понтія Пілата. Понтій Пілат – п'ятий прокуратор Іудеї, реальна історична особистість, дуже жорстокий, його називають «лютим

чудовиськом», а він цим ще й вихваляється, бо вважає, що світом керує закон сили. Понтій Пілат, який зробив вибір всупереч своїй совісті, приречений на муки, страждання, переживання своєї провини, на вічний конфлікт між прагненням справедливості і рішенням, прийнятим всупереч цьому прагненню. Він намагається пом'якшити свою провину, але вбивство Іуди не дає йому бажаного звільнення, адже вбивством спокутувати свою провину за інше вбивство неможливо. «Прокуратор все силився понять, в чем причина его душевных мучений. И быстро он понял это, но постарался обмануть себя. Ему ясно было, что сегодня днем он что-то безвозвратно упустил, и теперь он упущенное хочет исправить какими-то мелкими и ничтожными, а главное, запоздавшими действиями. Обман же самого себя заключается в том, то прокуратор стремился внушить себе, что действия эти ... не менее важны, чем утренний приговор. Но это очень плохо удавалось прокуратору» [1, 636].

Увесь світ для Григорія Сковороди – це існування протилежностей: життя – смерть, світло – тінь, безглуздя – мудрість, плач – сміх, безчестя – слава, лютість – милість, початок – кінець тощо. Усе в світі рухається між протилежностями у колі, початком якого є відпадання від Бога, а кінцем – повернення до нього. М. Булгаков у своєму романі теж звертає увагу читачів на цю істину існування світу: чоловік – жінка, добро – зло, свобода – неволя, віра – атеїзм, гріх – праведність, рай – ад тощо.

Роман М. Булгакова «Майстер і Маргарита» та філософські погляди Григорія Сковороди завжди будуть сучасними, тому що питання, які вони порушують у своїх творах належать до вічних – головні питання християнсько-світоглядних категорій (любов, віра, гідність, щастя, добро, мистецтво), питання, ким є людина і які основні грані людської діяльності, питання пошуку сенсу життя та гармонії людини й світу.

Список використаної літератури

1. Булгаков М. А. Избр. Произв.: В 2 т. Т. 2 / Сост. и коммент. Л. М. Яновской. К. : Дніпро, 1989. 750 с.
2. Крепс М. Булгаков и Б. Пастернак как романисты: анализ романов «Мастер и Маргарита» и «Доктор Живаго». Энн Эрбор: Ардис, 1984. С.81
3. Чижевський Д. І. Філософія Г. С. Сковороди. Харків : Прапор, 2004. 272 с.

Науковий керівник: ст. викл. Костюк Т.П.

Куріло К.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

БЕСТСЕЛЕР ЯК ФЕНОМЕН МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бестселери – твори, якими захоплюються читачі із різних куточків світу, про які пишуть відомі видання та які не втрачають своєї популярності. Бестселер (з англійської *bestseller* – той, що добре продається) – один із феноменів масової літератури. Вперше поняття «бестселер» було зафіксовано у США 1889 року в газеті «The Kansas Time & Star». У 1895 році Гаррі Тьюрстон Пек став друкувати – спочатку щомісяця, а згодом щотижня – у журналі «Букмен» списки книг, які добре продавалися в американських містах. Пізніше публікація списків бестселерів розповсюдилася в Європі.

У сучасному літературознавстві немає одностайності щодо тлумачення поняття «бестселер». Визначення бестселера формувалося впродовж тривалого часу, зазнавало різноманітних перетворень. Е. Даймонд, професор журналістики Нью-Йоркського університету, представляв бестселер як книгу, яка міститься у списку найбільш продаваних або найчастіше цитованих назв, що базується на даних видавничої індустрії, цифрах книжкової торгівлі та статистиці циркуляції у бібліотеках. Ці списки утворюють різноманітні рейтинги, які зазвичай розподілені на категорії (бестселери серед романів, нехудожніх видань, кулінарних книг тощо). У межах кожної категорії можна упорядкувати свій рейтинг бестселерів [1].

Юрій Ковалів, український поет, критик, літературознавець, подає поняття «бестселер» так: «це книга, яка видається масовим тиражем, враховуючи невибагливий читацький попит чи комерційні інтереси, часто зумовлені модою, сенсаційною темою» [2, 125].

Популярність бестселера залежить від цікавості та оригінальності самого тексту, від «розкрутки» видавництвом чи автором, від екранізацій. Бестселер слід відрізнити від популярних творів, які, маючи високі накладки, з різних причин швидко сходять із літературної сцени та не перевидаються. Суспільний інтерес до таких книжок зумовлений навкололітературними чинниками, актуальною для суспільства темою, соціальним статусом чи особистістю автора. Бестселер має тривалу історію. Найдавнішими бестселерами дослідники називають видання релігійного спрямування, оскільки вони мали найбільший попит серед населення і вважалися основними книгами. Біблія – найвідоміший бестселер усіх часів і народів. У XVI і XVII століттях найбільш затребуваними книгами стали «Подорож палігрима в Небесну Країну» Джона Буньяна (1678) – одна з найважливіших книг релігійної англійської літератури та скорочена версія «Книги мучеників» Джона Фокса (1563) – полемічна розповідь про страждання протестантів під Католицькою Церквою з особливим акцентом на Англію та Шотландію. Книга була надзвичайно впливовою у цих країнах і допомогла сформувати тривалі народні уявлення про католицизм [1].

Існують бестселери, які варто прочитати кожному, адже майстерність, з якою вони написані, не залишає байдужими жодного читача. Це можна простежити на прикладі світового бестселера, підліткового фентезі англійської письменниці Дж. Роуллін про Гаррі Поттера. Великим попитом користуються антиутопія-трилогія «Голодні ігри» С. Коллінз, роман-сповідь «Над прірвою у житті» Дж. Селінджера, гостросоціальний роман «Над зозулиним гніздом» К. Кізі, детектив «Скажи, що тобі шкода» М. Лі, серія фентезійних романів «Сутінкова сага» С. Майер, постмодерністський роман «Кохання живе три роки» Ф. Бегбедера, інтелектуальний роман «Фальшивка» Н. Борна, психологічний трилер «Дівчина у потягу» П. Гоукінз та багато інших.

Ф. Л. Мотт стверджує, що «типового бестселера» не існує, і вказує на існування вимог, яких варто дотримуватись письменникам: чітка сюжетна лінія, захопливий зміст, адресованість конкретній аудиторії, чіткий розподіл добра і зла, правди і кривди, залучення до творів міфів, казок тощо, повторення одного й того ж епізоду декілька раз у різних ракурсах [3].

О. Довбуш зазначає, що бестселер повинен бути простим у всьому: у мові, стилі, структурі, проблематиці, щоб не напружувати читача, а, навпаки, створити йому умови для внутрішньої релаксації. Дотримання цих шаблонів дещо стандартизує книгу, однак все ж дозволяє їй, розширивши сферу впливу, існувати якнайдовше [4, 79].

Рівень популярності та статус бестселера у Європі та США отримують завдяки книжковим рейтингам, які публікують у друкованих чи електронних ЗМІ. Традиційно будь-який рейтинг базується на двох основних принципах: швидкості реалізації (визначається кількістю проданих примірників протягом певного періоду, зазвичай тижня) і звітності про продажі, які надають гуртівні, роздрібні та онлайн-магазини. Серед списків, які користуються найбільшим попитом і вважаються найвпливовішими для читачів з усього світу є: «The New York Times», «Publisher's Weekly», «Amazon», «USA Today Weekly», «Wall Street Journal», «Barnes and Noble» та ін.

Список використаної літератури

1. Bestseller [Електронний ресурс] // Wikipedia. Режим доступу : <https://en.wikipedia.org/wiki/Bestseller>.
2. Бестселер // Літературознавча енциклопедія. у 2 т. Т. 1 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К. : ВЦ «Академія», 2007. С. 125.
3. Данилюк А. І. Масова культура в контексті демократичних перетворень ХХ століття : автореф. дис. канд. філол. наук: 09.00.08 / А.І. Данилюк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2000. 17 с.
4. Довбуш О. Масова література: за та проти / Ольга Довбуш // Studia Metodologica. Вип. 28. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 78–83.

Науковий керівник: ст. викл. Костюк Т.П.

ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА РОМАНУ Ш. БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЕЙР»

Художній текст зазвичай визначався як текст, який використовує мовні засоби в їхній естетичній функції з метою передавання емоційного змісту. Сьогодні текст розглядається не тільки як вища одиниця мови, а і як вища одиниця людського мислення. Зацікавленість текстом вказує на важливість проблем мовної особистості та мовної свідомості, оскільки саме через текст можливо пізнати мовну особистість.

З точки зору відомого психолога В. П. Беляніна застосування психологічних знань щодо семантики мовного матеріалу уможливорює психолінгвістичний аналіз не лише образів персонажів художнього тексту, а й авторської особистості [1, с. 60]. В. П. Белянін розробив психолінгвістичну типологію художніх текстів за критерієм емоційно-сміслової домінанти. Поняття домінанти було запозичене психолінгвістами із фізіології, де цим терміном позначають «панівну рефлекторну систему, яка обумовлює роботу нервових центрів організму в певний момент часу і тим самим надає поведінці певної спрямованості» [2, с. 133]. Поведінкова домінанта позначається на мовленні та отримує в ньому певне вираження, що в тексті набуває характеру емоційно-сміслової домінанти.

Емоційна мовленнєва поведінка мовців є результатом їхнього емоційного ставлення до певної ситуації та орієнтована на самовираження, а не на цілеспрямоване підсилення висловлення, що мало б бажаний вплив на адресата. Відтак мовлення персонажів, манера розповіді, характеристики, надані ними іншим персонажам, набувають вагомості як ознаки певного умонастрою, емоційного стану та, відповідно, емотивного типу тексту.

За думкою Маріанни Кіановської, однієї з перекладачів цього роману, він став метафорою жіночої шляхетності й сили у світовій літературі. Головні жіночі персонажі в романтичних історіях, як правило, гарні. Джейн не красива, вона ідеальна, і те, що ідеальність її далека від зовнішньої привабливості, не робить її анітрохи гіршою. Вже з дитинства помітно, що у дівчинки є внутрішній стрижень, є характер. Навіть, будучи дитиною, вона намагається захистити себе, протистояти суворій несправедливості та наклепам. Згодом, подорослішавши, та вирішивши залишити притулок для пошуків нової роботи і місця проживання, Джейн Ейр вибудовує дещо іншу стратегію спілкування з оточенням. Дівчина стане спокійнішою, розважливішою. Всі ці риси поступово відбиватимуться у її характері та поведінці.

У перспективі планується розгляд подальших змін у характері Джейн Ейр, котрі могли бути спричинені зміною середовища, місця роботи, знайомством із новими людьми. Шарлотта Бронте є авторкою, яка з таким самим завзяттям, як інші описують миловидність породження своєї фантазії, нагадує про сірість і непомітність свого персонажа в очах більшості. Однак, разом з тим, вона наділяє свою героїню величезним духовним багатством – розумом і чистотою душі. Чистотою настільки далекою від нинішнього нашого світу, що мимоволі починаєш сумувати за ХІХ-го століттям.

З огляду на ці особливості художньої манери авторки та нетипові риси головної героїні нас цікавить аналіз роману за методикою В.П.Беляніна та визначення домінантного для нього типу тексту.

Список використаної літератури

1. Белянин В.П. Психолінгвістика: Учебник / В.П. Белянин. — М.: Флинта: Московский психолого-социальный институт, 2003, с. 60
2. Шапарь В.Б. Новейший психологический словарь / В.Б. Шапарь, В.Е. Рассоха, О.В. Шапарь; под. общ. ред. В.Б. Шапаря. – Изд. 4-е – Ростов н/Д. Феникс, 2009, с. 133.
3. Bronte Charlotte. Jane Eyre/ Charlotte Bronte [Електронний ресурс]-Режим доступу: http://www.planetpdf.com/planetpdf/pdfs/free_ebooks/jane_eyre_nt.pdf

Науковий керівник: доцент, кандидат філологічних наук Кресан О. Я.

ПУТИ РАЗВИТИЯ ПРОЗЫ М. Ю. ЛЕРМОНТОВА

Смена «господствующей» поэтической формы на прозаическую, была обусловлена, по мнению Б. Томашевского, потребностью общества в литературе, которая выражала бы «мысли и понятия» и могла бы «отвечать на идеологические запросы». В русскую действительность проза проникла немного позднее, поэтому имела на себе отпечаток западноевропейского влияния [4, 469].

Творчеству Лермонтова этого времени свойственны художественные поиски. За период короткой творческой деятельности, Лермонтов написал не так много прозаических произведений, из которых художественно целостным и законченным является только роман «Герой нашего времени». Главной причиной, по которой Михаил Юрьевич не заканчивал свои произведения, по мнению Г. Москвина была неспособность художественной структуры определённого произведения выразить идею, задуманную автором. Литературовед считает, что любовный конфликт является центральной организующей составляющей сюжета всех прозаических произведений Лермонтова. *«В юношеском романе «Вадим» отразились стихийные силы чувства любви; роман «Княгиня Лиговская» переводит тему в социально-психологический, экзистенциальный план; роман «Герой нашего времени» основывается на теме утраты и жажды обретения любви, охватывающей все пространство произведения в ее главных типологических представлениях. «Штосс» позволяет предполагать, что с него начиналась новая «прозаическая» волна в творчестве Лермонтова и, вероятно, иное рассуждение о любви»* [2, 57].

Первым прозаическим опытом Михаила Юрьевича стал роман «Вадим». Невзирая на то, что в основу сюжета положены исторические события (пугачёвское восстание), художественной структуре романа всё ещё свойственны черты романтической традиции. В частности, писатель переносил в свой роман элементы поэтики западноевропейского романа. С одной стороны, главному герою Вадиму свойственны черты байронического героя – одинокий, непримиримый с миром бунтарь. С другой – «безобразный горбач», каким предстал пред нами Вадим, внешне очень напоминает героя романа В. Гюго.

Образ Вадима был воплощением «демона» – зла, которому противопоставлен образ Ольги – «ангела» – добра. Данное противопоставление образов также является характерной чертой романтизма.

Вся художественная структура «Вадима» пропитана русской традицией «поэтической прозы». Для неё характерно соединение лексики лирических романтических поэм с разговорной лексикой, иногда даже с употреблением диалектизмов.

В романе «Княгиня Лиговская» Лермонтов отходит от изображения исторических событий. Вместо этого писатель описывает жизнь тогдашнего общества, со всеми его страстями и пороками. Роман содержит элементы автобиографизма. Но они в нем совершенно другого рода, чем в «Вадиме». Если в «Вадиме» присутствует «психологический автобиографизм», то в «Княгине Лиговской» изображена личная история отношений Лермонтова (сюжетные линии «Печорин – Негурова», «Печорин – Вера»).

В литературе того времени, уже намечался переход к объективно-реалистичному изображению событий. Поэтому Лермонтов, улавливая основную тенденцию развития повествовательной манеры, начал воплощать её в «Княгине Лиговской».

Центральный персонаж «Княгини Лиговской», хоть и имеет некоторые общие черты с Вадимом, но всё-таки человек «обычный» для того времени, светский, принадлежащий к той же социальной среде, что и автор.

Так же в романе заметно тяготение к объективному изображению социально-бытового фона, на котором разворачиваются события, к объективной демонстрации внешних условий и обстоятельств, которые сопутствуют героям.

В романе уже заметно стремление автора к созданию психологического портрета героев, их внутренних переживаний и чувств. Именно в этом произведении были заложены основы психологического реализма, который впоследствии будет широко раскрыт в «Герое нашего времени».

И. Чистова, в отличие от Г. Москвина, считает, что причина незаконченности романа «Княгиня Лиговская» в соединении двух различных повествовательных традиций – гоголевской и пушкинской, так как Лермонтов создавал свой собственный стиль, опираясь на опыт других известных в то время писателей [5, 442].

Результатом творческих поисков Лермонтова стал роман «Герой нашего времени». В нём писатель создаёт психологический портрет человека того времени, несколько не оправдывая пороков героя, а наоборот, давая возможность читателю самостоятельно составить мнение о нём.

Роман состоит из отдельных, но объединённых идейно, повестей. Каждая повесть – это история из жизни главного героя Григория Печорина, которого мы уже встречали в «Княгине Лиговской». Эти истории позволяют читателю разносторонне посмотреть на Печорина и впоследствии сложить целостный психологический портрет.

Романтическая традиция подвергается стилистическим изменениям. Так, например, Лермонтов часто прибегает к иронии (романтический образ Грушницкого в повестях «Княжна Мери» и «Тамань»). Так же, романтические описания сменились простыми лаконичными рассказами с «аналитической точностью изображения чувств».

Последние прозаические произведения Лермонтова, неоконченное «Штосс» и очерк «Кавказец», так же представляют интерес для литературоведов. Оба произведения, отличаются от предыдущих романов писателя как в жанровом, так и в поэтическом отношении.

Таким образом, неоконченные прозаические произведения Лермонтова являются ничем иным, как литературным поиском писателя и находят свою идейную реализацию в его вершинном романе «Герой нашего времени». В последних же произведениях были намечены новые литературные цели, но их незавершенность затрудняет окончательное определение идейно-художественного замысла.

Список использованной литературы

1. Лермонтов М. Ю. Сочинения в двух томах. Том второй / Сост. и комм. И.С. Чистовой. Москва : Правда, 1990. 704 с.
2. Москвин Г. В. Запрос любви (источник и энергия прозы М.Ю. Лермонтова). *Вестник Московского университета. Серия 9: Филология*. 2002. № 2. С. 57–69.
3. Москвин Г. В. Эволюция прозы Лермонтова (от Веры Лиговской к княжне Мери) // *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Русская филология*. 2018. № 4. С. 124–134.
4. Томашевский Б. Проза Лермонтова и западно-европейская литературная традиция // М. Ю. Лермонтов / АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом). Москва : Изд-во АН СССР, 1941. Кн. I. С. 469–516. (Лит. наследство; Т. 43/44).
5. Чистова И. С. Проза Лермонтова. Лермонтов М. Ю. Собрание сочинений : В 4 т. / редкол.: В.А. Мануйлов (отв. ред.) и др.. 2-е изд., испр. и доп. Т. 4. Проза. Письма Ленинград : Наука, 1981. С. 435–448.

Науковий керівник: д. ф. н., проф. Киченко О.С.

Павлова А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРИЙОМ АВТОМАТИЧНОГО ПИСЬМА ЯК ОСНОВА ТВОРЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ ст.

Кожен видатний творець, письменник, поет – це нова ера відкриттів, переживань і вражень, здатних здійснити переворот у світі людської свідомості та мистецтва. Один із значущих поворотів у мистецтві художнього слова мав місце у першій половині ХХ ст. і був пов'язаний із здобутками сюрреалізму та іменами Андре Бретона, Луї Арагона та Філіппа

Супо. 1920 рік знаменувався виходом книги «Магнітні поля» з основною ідеєю вивільнення людської думки з-під контролю розуму, що надавало можливість для прояву чистого психічного автоматизму думки і слова. Така форма людських творчих видінь, що раптово виринала з глибин людської підсвідомості і стояла поза будь-якою упередженістю, отримала назву «автоматичне письмо». На думку А. Бретона, нова епоха в літературі мала б зображати потаємні бажання через спонтанні осяяння в усному чи писемному мовленні [1].

Безпосередньою метою сюрреалістів було відділення духовного від матеріального, вивільнення духу, його свобода. Задля досягнення вищого духовного пізнання, сюрреалісти намагаються дістатися глибин підсвідомості різними способами. Алкоголь, наркотики, голод, гіпноз призводили до неконтрольованого написання текстів та вираження власних переживань [1]. Окрім цього індивід має бути особою з тонкою духовною організацією. Як зазначив російський художник і письменник М. К. Реріх, така людина буде здатна розрізнати своїм духовним слухом найтонші вібрації космосу. До того ж, індивід може перебувати у трансі. Відкидаючи закони логіки, якими користувались позитивісти, письменники нової епохи вірили в могутність мрій і снів, керувалися ірраціоналізмом.

Сюрреалістичний «автоматизм» був стимульований психоаналізом З. Фрейда. Цей метод був розроблений для діагностики пацієнтів. На думку З. Фрейда, світ необхідно відчувати інтуїтивно, звільнивши свій розум від страхів, що можуть перешкоджати його чуттєвому осягненню. Тому слово, яке випереджає думку, таїть в собі найпотаємніші бажання та найчистіші умисли. В ідеалі будь-який текст, створений таким чином, не виправляється, хоча сюрреалісти нехтували цим правилом, використовуючи автоматично написаний текст тільки як основу для подальшої роботи [4].

Варто зазначити, що використовуючи такий спосіб написання, можна досягти створення нових слів на основі давно згадуваних, існуючих речей. Наприклад, український письменник Ігор Костецький вважається творцем неологізмів, які він винайшов застосовуючи «автоматичне письмо» у процесі творчості. Так, слово «камбрбум» може виконувати роль семантичного осердя, для наповнення певним смислом в оповіданні «Божественна лжа». Такий неологізм Костецького можна цілком замінити словом «нісенітниця», виходячи з конкретного контексту [3]. Таким чином, на початку 30-х років ХХ ст. на підґрунті автоматичного письма була створена концепція сюрреалістичного образу. Важливо пам'ятати, що такий образ несе абсолютно довільний характер, евристичний потенціал в активізації творчого мислення, вражаючи своєю сенсаційністю [2].

Список використаної літератури

1. Андре Бретон: крок за кроком до сюрреалізму / Про живопис, кіно, літературу. 2019. URL: <https://www.pustoproject.com/literatura/andre-breton-krok-za-krokom-do-surrealizmu-2>.
2. Біла А. Дискурс «народного сюрреалізму» в українській ліриці 1960-70-х рр. Слово і час. 2007. (4). С. 53–56.
3. Сюрреалістичні елементи в сюжетно-композиційній структурі творів Ігоря Костецького. Українська література в загальноосвітній школі. 2012. № 1. С. 35–37.
4. Игры сюрреалистов. URL: <https://arzamas.academy/mag/704-surrealism>.

Науковий керівник: к. ф. н., доцент Богданова І.В.

Пітерська О. В.

Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка

МОТИВ МИТТЄВОГО ЗБАГАЧЕННЯ В РОМАНІ ЕЛЕАНОР ПОРТЕР «О, ГРОШІ! ГРОШІ!»

Сучасне літературознавство визнає багатозначність поняття «мотив», оскільки його властивості поширюються та оновлюються в процесі пізнання, контекстуального осмислення художнього твору. Т. В. Кушнірова зазначає: «У сучасному літературознавстві межі поняття «мотив» чітко не окреслені, що знайшло відбиток у літературознавчих словниках та

довідниках... Мотив у літературному творі визначає рух сюжету, сюжетні колізії, бере участь у створенні художнього образу і художнього світу взагалі..., виконує структуроутворюючу, характерологічну і динамічну функції...» [1, с. 3-11]. В. Є. Халізов називає мотивом «компонент твору, який наділений підвищеною значущістю (семантичною насиченістю)», «причетний до теми, концепції твору, але не вичерпує досконало його трактування» [2, с. 280]. За твердженням В. Є. Халізова, «протягом останніх десятиріч мотиви активно співвідносяться з індивідуальним творчим досвідом, розглядаються як досягнення окремих письменників», «втілюють авторську концепцію» [2, с. 281]. Б. М. Гаспаров вважає феноменом художнього тексту злиття у ньому окремих компонентів, які «перетворюються на асоціативну сітку мотивів, що пов'язані одне з одним розмаїтими напрямками, висвітлюють різні нашарування та аспекти значення» [3, с. 288], «взаємодія яких спонукає до процесу смислової індукції» [3, с. 290]. І. В. Силантьєв, аналізуючи дослідження О. М. Веселовського, О. І. Білецького, А. Л. Бема, наполягає на «актуальності семантичних і дихотомічних уявлень про мотив у сучасному літературознавстві», оскільки «мотив є розповідним феноменом, інтертекстуальним за своїм функціонуванням» [4, с. 268].

Мотив грошей, суголосний мотивам скупості, матеріального збагачення, бідності, є фундаментальним у світовій літературі з античних часів до нашого сьогодення, прикладом чого є творчість Плавта, Вільяма Шекспіра, Жана-Батиста Мольєра, Оноре де Бальзака, Олександра Пушкіна, Миколи Гоголя, Федора Достоєвського, Михайла Булгакова, Івана Карпенка-Карого та інших. Мотив миттєвого збагачення, його морально-етична оцінка, художні засоби розкриття представлені в тканині художнього твору залежно від епохи, світобачення автора, його ментальності. Пропоноване дослідження репрезентує художньо-естетичний, культурологічний аспекти окреслених мотивів на прикладі творчості американської письменниці Елеанор Портер. Об'єктом дослідження є тематика і проблематика роману «О, гроші! Гроші!»; предмет дослідження становлять структура, функціонування та динаміка мотиву миттєвого збагачення у творі. Тематичні мотиви багатства і бідності, заощаджень і марнотратства є наскрізними в оповіданнях та романістиці Елеанор Портер, оскільки їхня проблематика торкається таких життєвих реалій тогочасної Америки, як завершення «золотої лихоманки» на Алясці, збільшення прибутків американських корпорацій після завершення Першої світової війни, руйнівна аграрна криза 1920 р.

Ексцентричний мільйонер, завзятий холостяк Стенлі Фултон, головний герой роману, змушений шукати можливих спадкоємців свого капіталу, оскільки гроші, які талановитий фінансист старанно заробляв протягом тридцяти років, зробили його самотнім. Згодом адвокат Фултону знаходить двоюрідних братів і сестру, про існування яких мільйонер не здогадувався. Образи родичів фінансиста уособлюють новий погляд на мотив грошей та миттєвого збагачення в американському романі, адже авторка не акцентує увагу читача на дихотомічному образі багатства як джерела свободи і залежності, благодійності та жадібності, натомість підкреслює важкість прийняття рішення вільно розпоряджатися грошима, які «знанацька з'являються» в житті двох братів і сестри. Мотив миттєвого збагачення піднімає важливі філософські питання, розкриває морально-етичні проблеми героїв, які не готові до випробування грошима, оскільки обмежений кругозір, обивательський егоїзм, марнославство і страх перед життям роблять їх скутими, залежними від власних комплексів. Родичам Стенлі Фултону протиставлена Маргарет Даф, яка не мала фінансової можливості реалізувати власні мрії, але не втратила любові та інтересу до життя. Дім Маргарет скромний, натомість він живий та затишний, діти її непривітних родичів частіше саме в будинку Маргарет відчують себе щасливими. Маргарет – економна господиня, але її засіб ведення хазяйства не перетворюється на жертвну скупість Джейн, дружини Френка, яка не дозволяє носити доньці гарні сукні та суворо відмовляється від подарунків дитини: «Ти негайно підеш і повернеш це крамареві, Мілесенте» [5]. Френк, володар невеличкого магазину, не відчуває себе щасливим в розкішному авто, не отримує насолоди під час подорожі разом з дружиною, жадібність якої призвела до втрати значної частини спадщини.

Безглузда залежність від суспільної думки наражає на небезпеку кухню Флору, адже її нав'язливе бажання продемонструвати благочинні справи, «щоб не було соромно за отриману спадщину» [5], заохочує пройдисвітів і негідників. Кузен Джеймс, відірваний від життя інтелектуал, своїм мовчанням потурає марнославству дружини, яка живе у постійному змаганні з місцевими багатіями; він також не помічає, як гроші псує характер юного сина, роблять егоїстичною доньку. Миттєве збагачення сім'ї не спонукало нікого до високих духовних злетів, не підштовхнуло до вільного пошуку себе, власного призначення. Тільки Маргарет чесно зізнається, що любить гроші, тому що вони можуть зробити людину незалежною, надають можливість присвятити себе улюбленій справі. Але і для Маргарет гроші стають випробуванням, коли загострюється колізія її особистого життя: жінці важко визнати перед коханим власну матеріальну незалежність.

Містер Стенлі Фултон, який вирішив надати родичам матеріальний шанс заради справедливого заповіту, інкогніто спостерігає за сім'ями та згодом усвідомлює, що гроші не зробили їх розумними та щасливими. Разом із Маргарет головний герой розуміє, що його життя також не було повним, оскільки гроші потребували більшої уваги, ніж особисте життя. Благодійність була позбавлена щирості, а величезні прибутки не завжди були чесними: “Perhaps – though I suppose he couldn't really be that – not very well – with twenty millions, could he? But I mean, he wasn't very bad, nor very good. He didn't seem to be dissipated, or mixed up in any scandal, or to be recklessly extravagant, like so many rich men. On the other hand, I couldn't find that he'd done any particular good in the world. Some charities were mentioned, but they were perfunctory, apparently, and I don't believe, from the accounts, that he ever really interested himself in any one – that he ever really cared for – any one...” [5] Кожен з героїв отримав життєвий урок після випробування грошима, для кожного це стало вирішальним етапом життя.

Мотив миттєвого збагачення в художньому тексті вибудовує парадигму певних асоціацій: фінансова стабільність, упевненість, байдужість, пересиченість, амбітність, залежність. Інтер'єр помешкання кожного з Блейделів сповнений символами, що уособлюють їхній матеріальний статус та ставлення до грошей: Джейн зберігає меблі нашаруванням тканини та циновок; Джеймс ховається від золотих стільців, яскравих фіранок та інших буржуазних вподобань дружини в бібліотеці; Флора настільки звикла до самотності, що сприймає нову покоївку як шпигунку; дім літньої леді нагадує раковину устриці. Лише будинок Маргарет, у якому кожна річ слугує людині, уособлює цілісний стрижень характеру героїні, увиразнює найкращі риси американського народу: почуття власної гідності, рішучість, здоровий глузд, разом із тим вміння ризикувати та прагнення бути правдивою за будь-яких обставин.

Отже, мотив миттєвого збагачення в романі «О, гроші! Гроші!» має багато конотацій, виявляє американську ментальність та продовжує розвиток традиційних тематичних мотивів в літературі США кінця XIX – початку XX ст., що були започатковані у творчості Марка Твена, Брета Гарта, Теодора Драйзера, Джека Лондона, О. Генрі.

Список використаної літератури

1. Кушнірова Т. В. Мотив як літературознавча категорія: ознаки і типологія. Збірник наукових праць. Вісник Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Випуск 1 (34). Полтава, 2004. С. 3–11.
2. Хализев В. Е. Теория литературы: учебник. Москва: Высшая школа, 2004. 405 с.
3. Гаспаров Б. М. Литературные лейтмотивы: очерки по русской литературе XX века. Москва: Наука, 1993. 304 с.
4. Силантьев И. В. Мотив в системе художественного повествования: диссертация доктора филологических наук. Новосибирск: ил. РГБ ОД, 71 02-10/115-9, 2001. 278 с.
5. The Project Gutenberg EBook of Oh, Money! Money!, by Eleanor Hodgman Porter. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/5962/pg5962.html>

Науковий керівник: д. ф. наук, проф. Ніколенко О. М.

ТЕМА БЕЗУМСТВА В СУЧАСНІЙ ТРАНСГРЕСИВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Художня література є цілковитим відображенням не лише внутрішнього світу, переживань, переконань та світогляду письменника, а й дзеркальною картиною оточення, суспільства та часу, що, у свою чергу, формують творця. З огляду на постійну зміну середовища та людського буття в цілому змінюється і характер творчої діяльності та її результатів. Передусім зміни, що відбуваються, втілюються у тематиці та проблематиці творів, образній системі, художніх виражальних засобах і призводять до зрушень, які стосуються структури та жанрової специфіки твору в цілому.

Зважаючи на зміни в сучасному літературному процесі, можна оперувати такими поняттями, як «трансгресія» та «трансгресивна література».

За визначенням *The American Heritage Dictionary of the English Language*, трансгресія – це вихід за встановлені межі та закони [5]. Трансгресія зумовлює процес виходу художньої літератури за рамки звичних та прийнятних норм у сучасному середовищі та соціумі. Така література може бути незрозумілою читачеві, який налаштований на отримання естетичного задоволення. Вона змушує відкрити очі і звернути увагу на ті речі, про які не прийнято писати чи говорити. Однак ще Аристотель звертав увагу, що мистецтво надає можливість без сорому розглядати на картині мертву собаку, на яку звичайний житель міста не дозволив би собі звернути увагу на вулиці. *The American Heritage* наголошує на тому, що трансгресивна література не надає уроків моралі, а скоріше навпаки, руйнує межі допустимого, знищуючи при цьому лінійність розповіді, або обираючи в якості об'єкту сміху те, над чим не прийнято сміятися [2].

Трансгресивна література викликає до себе інтерес, оскільки є спробою осмислення світоглядних і культурних змін, що супроводжують суспільство постмодернізму. Трансгресія є одним з ключових понять філософії постмодернізму, яке демонструє перехід кордонів між можливим і неможливим: за відомою дефініцією М. Фуко, «трансгресія – це жест, який звернений на межу». Як способи досягнення трансгресивного переходу філософія постмодернізму розглядає феномен смерті і феномен безумства. Трансгресивний перехід має в своїй основі ситуацію заборони, яка вважається непоборною в силу своєї табуованості в культурній традиції. Визначальним моментом трансгресивного акту виступає механізм, що порушує послідовний встановлений соціумом лінійний процес. Результатом трансгресивного переходу є новий горизонт, який заперечує все, що йому передує, будь-який причиново-наслідковий зв'язок [1].

Трансгресія як порушення закону, що забезпечує стабільність соціуму, певною мірою ставить цей соціум під загрозу. Якщо закони є породженням людської раціональності, то трансгресія, в такому випадку, встає на позиції, що суперечать розуму. У цьому сенсі трансгресія найчастіше розуміється як прояв безумства. Безсумнівно, безумство і трансгресія однаковою мірою відкидаються суспільством як дестабілізуючі елементи, що суперечать нормі, і тому часто сприймаються як тотожні або багато в чому подібні явища. Проте стверджувати, що безумство і трансгресія – це одне і те ж, було б спрощенням. Ці два явища складаються в особливого роду відношення, суть яких можна сформулювати наступним чином: божевілля трансгресивне, але справжня трансгресія божевільною бути не може.

Незважаючи на те, що сьогодні психіатрія зробила крок далеко вперед у розумінні процесів порушення психічного здоров'я індивіда в порівнянні з попередніми епохами, безумство продовжує зберігати свій зв'язок з трансгресією. Саме по собі безумство є трансгресивним тому, що порушує громадський порядок, вносячи в нього хаос, який можна порівняти з природним хаосом. Крім того, здоровій людині, яка підкоряється законам соціуму, важко сприймати вчинки божевільного поза категоріями закону в силу історично сформованого уявлення про те, що будь-яке порушення громадського порядку, навіть викликане психічним розладом, – результат злого умислу [4].

У романі «Бійцівський клуб» культового американського письменника, якого нині вважають одним із найавторитетніших представників трансгресивної літератури, – Ч. Поланіка – головний герой виступає жертвою суспільства консюмеризму і носієм психічних девіацій.

У глибокому і непростому для осмислення творі відображається життя цивілізації споживання і викладається суть філософії антиконсюмеризму, що зводиться насамперед до руйнування власних уподобань і пристрастей. У підсумку – відсутність смаку до життя і туга за справжністю й щирістю, яка втілюється у реальність через больові відчуття, повернення до «доцивілізаційного існування»: підвал, бої без правил, піт, кров, вибиті зуби й шрами. «Залучення уваги Бога поганими справами – це краще, ніж повна відсутність Його уваги», – ось маніфест героїв клубу.

Таким чином, характерною особливістю сучасної культури стає відображення її особливого стану, при якому безумство декларується як свідома відмова від ціннісно заданих культурних орієнтирів [3]. Трансгресивна література включає як одну із складових тем теми безумства й психічних девіацій, оскільки саме вони дають змогу якомога ширше зрозуміти поняття та ідеї, втілені в трансгресії. Така література змушує нас, читачів, розширити межі власного досвіду і подивитися на світ чужими очима задля того, щоб, мислячи критично, ми робили правильні висновки.

Список використаної літератури

- 1.Верницкая А. А. Языковые особенности англоязычной трансгрессивной прозы в переводах на русский язык (на материале произведений Ч. Паланика). URL <https://nauchkor.ru/uploads/documents/5a6f883f7966e12684eea470.pdf> (дата звернення 18.03.2021).
- 2.Гривина В. С. Трансгрессия и контркультура в американском романе 1960-90-х годов (У. Берроуз, Ч. Паланик) URL http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nvmgu_filol_2014_8%281%29__3 (дата звернення: 18.03.2021).
- 3.Зубанова Л. Б. Современная культура в постклассических концепциях и актуальных социокультурных трендах. URL <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-kultura-v-postklassicheskikh-kontseptsiyah-i-aktualnyh-sotsiokulturnyh-trendah/viewer> (дата звернення: 20.03.2021).
- 4.Каштанова С. М. Трансгрессия как социально-философское понятие. URL <https://disser.spbu.ru/files/disser2/disser/J77qWd42NC.pdf> (дата звернення 20.03.2021).
- 5.The American Heritage Dictionary of the English Language. URL <https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=transgression> (дата звернення 18.03.2021).

Науковий керівник: к. ф. н., доцент Богданова І.В.

Розум Л. А.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРНА ГОТИКА: ВИТОКИ, ТРАДИЦІЇ, МОТИВИ

Літературні твори з елементами готики завжди привертали увагу читачів своєю містичною ірраціональністю та динамічністю розвитку подій. Виник готичний роман на межі XVIII – XIX ст. як розважальна література «таємниць та жахів». Та з часом він не втратив свій величезний вплив на творчість письменників XIX – XXI ст., передавши їм у спадок низку універсальних художніх прийомів, які допомагають створити напружену атмосферу страху та тривоги. Крім того, саме жанр готичного роману запалив на літературному олімпі багато жіночих імен.

Готична література, її естетика та поетика неодноразово ставали предметом досліджень як вітчизняних (Ю. Винничука, Т. Єфименко, С. Логінова), так і зарубіжних науковців (Г. Анікіна, Е. Біркхед, Е. Бьорка, Д. Варма, В. Вацуро, В. Жирмунського, Н. Михальської, Д. Пантера, М. Саммерса, Н. Соловйової). Однак проблемні питання жіночої готики детально

не досліджувалися, а лише принагідно розглядалися в контексті передромантичної літературної традиції.

Мета нашого дослідження – визначити джерела англійської жіночої готичної літератури та прослідкувати її динаміку в ХІХ столітті.

Літературна готика з'являється наприкінці ХVІІІ – початку ХІХ століть і пов'язана з постаттю Горація Волпола, який видав у 1764 році свій роман «Замок Отранто» («The Castle of Otranto»), назвавши його готичною історією і вперше відтворивши наївну віру в чудесне і надприродне, властиву середньовіччю. Роман оповідає про розплату, що спіткала сімейство Манфреда, яке незаконно заволоділо замком Отранто. А сюжет містить і нездійснене пророцтво, і давній злочин, таємницю, яка відкривається лише через два покоління, і похованого в підземеллі при повному бойовому озброєнні законного власника, і лабіринти похмурих підземель, і перипетії любовних відносин – усе, що надалі стане невід'ємною ознакою готичного роману.

Наступний етап у розвитку готичної літератури пов'язаний з ім'ям Кларі Рів і її романом «Захисник чесноти» («The Champion of Virtue, 1777»), відомої під назвою другого видання «Старий англійський барон» («Old English Baron», 1778). Як і роман Г. Волпола, твір К. Рів містить підзаголовок: a gothic story. Письменниця орієнтується на сюжетну схему «замку Отранто» і використовує його поетологічні знахідки, про що прямо вказує в передмові до свого роману. При цьому, вона змінює історичні декорації, переносить дію в Англію за часів Столітньої війни, велику увагу приділяє деталізації в описі побуту епохи. За зауваженням В. Вацура, К. Рів «рішуче не сприймає неприборкану фантазію «Замку Отранто» – всіх цих гігантських шоломів, оживаючих портретів, скелетів в шатах відлюдників» [1, с. 52]. Романістка обережно використовує фантастичні елементи, прагнучи надати їм правдоподібності. Вона, так би мовити, адаптує форму готичного роману, запропоновану Г. Волполом, до традицій просвітницького реалізму ХVІІІ століття, зменшивши частку надприродного і посиливши загальне дидактичне звучання твору. Роман К. Рів відіграв помітну роль у становленні сугестивної поетики страху, основоположної для готичної літератури.

Помітною фігурою в історії становлення не тільки готичного, а й історичного роману стала постать Софії Лі, авторки роману «Притулок, повість інших часів» («The Recess, or a Tale of Other Times», 1783-1785). У цьому творі дія розгортається на тлі відомих історичних подій епохи Єлизавети Тюдор, де поряд з реальними персонажами діють і вимислені. У центрі оповіді знаходиться трагічна доля сестер Матильди й Еллінон, вигаданих дочок королеви Марії Стюарт. Добродішні героїні не підозрюють про своє високе походження, яке стає причиною всіляких переслідувань з боку королеви Єлизавети. Жорстокі удари долі, які один за іншим обрушуються на дівчат, сприймаються як незрозумілі і фатальні. Здається, що сестри і самі приносять нещастя всім, хто їх любить. Їхня любов виявляється фатальною для графа Лейстера і графа Ессекса (реально існуючих історичних осіб), трагічно закінчується доля самих дівчат.

Визначною у модифікації жанру готичного роману стала постать Анни Редкліф, на творчість якої здійснив вплив роман С. Лі «Притулок». Саме з появою творів А. Радкліф пов'язаний справжній розквіт готичного жанру. Їй належать шість романів – «Замки Етлін і Данбейн» («The Castles of Athlin and Dunbayne», 1790), «Сицилійський роман» («A Sicilian Romance», 1790), «Роман у лісі» («The romance of the forest», 1791), «Удольфські таємниці» («The Mysteries of Udolpho», 1794) та «Італієць» («The Italian, or the Confessional of the Black Penitent», 1797). У 1826 році після смерті письменниці був опублікований роман «Гастон де Блондевіль» («Gaston de Blondville») [2, с. 33]. У творах письменниці літературні тенденції попередньої епохи Просвітництва тісно переплітаються з готичними, тому їх часто називають сентиментальною готикою. У центрі всіх її романів знаходиться доля добре вихованої, але небагатої героїні, яка піддається різного роду випробуванням і переслідуванням. Подібна сюжетна схема вже зустрічалася в романах С. Річардсона («Памела, або нагороджена чеснота» (1740), «Кларисса, або історія юної панянки» (1748)) та інших англійських письменників.

А. Радкліф використовує «стару» наративну модель, але накладає на неї «новомодний» готичний фон. Дія її романів відбувається в екзотичних країнах, в похмурих таємничих замках, монастирях, в стінах яких стався злочин. Причиною пригод героїні, як правило, сироти, стає опікун, який хоче заволодіти її спадщиною.

Деякі особливості готичного роману знайшли своє відображення у творчості сестер Шарлоти й Емілі Бронте. В романах «Джен Ейр» та «Грозовий перевал» промальовуються специфічні жіночі фантазії і страхи, імпліцитний протест проти патріархальних структур влади. Героїня цих творів – молода, активна жінка, яка, хоч і несміливо, вже бореться за свої права.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що готичний роман, виникнувши наприкінці XVIII століття, змінювався протягом двохсотлітнього свого розвитку. Головними його ознаками залишаються: сюжет, який будується навколо таємниці; оповідь, оповита атмосферою страху і жаху, яка розгортається у вигляді безперервної серії загроз; похмура і зловісна атмосфера, що підтримує загальний відчуття таємничості; наявність лиходія. А завдяки «жіночим» творам в ужиток вводиться такий літературний прийом, як «пояснення надприродного», який дозволив дамам створювати реалістичні романи, схожі за стилем, настроєм і змістом на готичні; їхня героїня – слабка жінка, яка все ж протистоїть суворому і не завжди справедливому світу.

Список використаної літератури

1. Вацуро В. Э. Готический роман в России. М. : Новое литературное обозрение, 2002. 544 с.
2. Мацапура Л. Английский готический роман конца XVIII – начала XIX веков: формирование канона. Филологические науки. 2013. № 13. С. 31–38.

Научный руководитель: к. ф. н., ст. преп. Иванова Н.П.

Суворов Б.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МАСОВА ЛІТЕРАТУРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ХУДОЖНИЙ ФЕНОМЕН

Масова література – невід’ємна частина сучасного літературного процесу. Твори масової літератури існують головним чином для розваги, для релаксу й відпочинку, для психотерапії, бо компенсують те, чого людині бракує в її рутинному житті. Читач отримує можливість забути про дійсність, зняти напругу та негативні емоції. Масова література – ескапістська, адже, моделюючи різноманітні ситуації людських стосунків, така література пропонує варіанти відповідей на актуальні запитання: як жити? чого прагнути? який вихід із ситуації обрати? Як стверджує Дж. Кавелті, «більш художньою і такою, що врешті-решт дає більш повне задоволення, стає та форма ескапізму, яка може існувати тривалий час і сама запропонує способи розв’язання проблем» [3, 43].

Загальна демократизація суспільства, урбанізація, промислова революція, масовізація освіти підготували ґрунт для розвитку масової літератури і масової культури. Дослідження феномену масової літератури у світовому літературознавстві починаються із загальним осмисленням масової культури у 30-х роках XX століття. Термін «масова література» співвідноситься з поняттями «масове суспільство», «масова свідомість», «масова культура», «масова людина», а отже, асоціюється з філософсько-культурологічними й соціологічними концепціями. Теоретичним підґрунтям для формування визначення поняття «масової літератури» є праці Х. Ортеги-і-Гасета, Т. Адорно, О. Хакслі, М. Фрая, Ю. Лотмана, М. Черняк, С. Добренка та інших, в яких висвітлено проблеми інтерпретації творів масової літератури, визначення її естетичних ознак та впливу на літературний процес. У «Літературознавчій енциклопедії» Юрія Коваліва зазначено, що «масова література – широко тиражована розважальна або дидактична белетристика, адаптована для розуміння пересічним читачем, переважно позбавлена естетичної цінності» [2].

У масовій літературі існують суворі формально-змістовні моделі прозових творів, побудованих за певними сюжетними схемами, які мають спільну тематику, усталений набір дійових осіб і типів героїв. Змістовно-композиційні стереотипи та естетичні шаблони лежать в основі всіх жанрово-тематичних різновидів масової літератури; вони будуються відповідно до «жанрових очікувань» читача і визначають «серійність» видавничих проєктів. Клішованість, повторюваність елементів і структур, з одного боку, свідчить про спрощеність естетичних моделей, а з іншого, про орієнтацію на транснаціональний код «масово культурних» знаків, тому новою рисою сучасної масової культури є її прогресуючий космополітичний характер, пов'язаний з процесами глобалізації, стиранням національних відмінностей і, як наслідок, однаковістю мотивів, сюжетів, прийомів. Серед основних факторів, що надають твору масової літератури читабельності, М. Литовська називає «упізнаваність сюжетних моделей; стереотипність іміджів героїв; містичний пафос зображення соціальних практик; умовна екзотичність фабули; правдоподібність деталей зображуваного; відсутність соціальної критики; відтворення вічних почуттів; співзвучність життєвим інтересам кожного читача» [1].

Жанрова система масової літератури – розгалужена і багаторівнева сукупність літературних творів. В основу кожного жанру масової літератури покладено певний канон, який передбачає як проблемно-тематичну визначеність, так і жорстку структуру, коли за кожним елементом форми закріплений певний зміст. Твори масової літератури «будуються за трафаретними сюжетними схемами, мають схожу тематику та наративну структуру, відповідають звичним естетичним шаблонам та ідеологічним стереотипам». М. Мельников перераховує такі складові жанрово-тематичних канонів масової літератури: сюжетна схема, тематика, набір дійових осіб (підлеглих сюжетній функції), клішовані елементи художньої форми (шаблони, стереотипи, канонічні прийоми) [4].

Продукти масової літератури можна відносити до різних жанрів: фентезі, наукова фантастика, любовний, пригодницький, кримінальний, готичний романи, політичний трилер, іронічний, шпигунський детективи, авантюрний роман, романтична кримінальна драма, бойовик, мелодрама тощо.

Сучасна масова література становить собою явище неоднорідне як за жанровими, так і за художніми ознаками. Для цих текстів характерним є наявність яскравого, цікавого сюжету, напруженої інтриги, атмосфери таємниці, відверта авторська оцінка, присутність певного літературного шаблону, розробка злободенних питань сьогодення. Масову літературу читають із задоволенням, вона задовольняє інтереси різних прошарків населення, різних професійних груп, різні естетичні очікування.

Список використаної літератури

1. Гура Н. П. Жанрова своєрідність циклу романів про професора Ленгдона Дена Брауна / Н. П. Гура, О. К. Бойко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія. 2014. Вип. 10. С. 21-27. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_2014_10_5
2. Літературознавча енциклопедія: У 2-х томах. Т.1 / Авт.-уклад. Ю. Ковалів. К. : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
3. Кавелти Дж. Г. Изучение литературных формул. Новое литературное обозрение. 1996. № 22. С. 33 – 64.
4. Кривопишина А. Масова та елітарна літератури в Україні: зауваги до теми [Електронний ресурс] / Анна Кривопишина. Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/570>

Науковий керівник: ст. викл. Костюк Т.П.

РОМАН-АНТИУТОПІЯ: ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ

Актуальність дослідження пов'язана з вивченням еволюції жанру антиутопії у ХХ столітті, визначенням специфіки ідейної складової антиутопії у творах зарубіжних письменників.

Мета статті – проаналізувати структурні особливості антиутопії як жанру.

Романи-антиутопії почали з'являтися в ХХ столітті. Довгий час романи-антиутопії вважалися жанром «буржуазної літератури», що заважало продуктивному розвитку жанру у літературі Радянського Союзу. Найбільш хвилюючі моменти суспільно-політичного життя в російському та українському просторі кінця ХХ століття викликали інтерес до цього жанру. Наприклад, О. Лазаренко визначає три головні етапи в процесі розвитку роману-антиутопії: перший із них припадає на 1900–1920-ті роки; другий – на 60-ті роки; третій – на 80-ті роки ХХ сторіччя [3, с.12].

У науковій літературі, яка присвячена жанру антиутопії, існує три аспекти досліджень: 1) аналіз антиутопій в позалітературному сенсі як пояснення історичної епохи та вірувань; 2) взаємовідношення антиутопій з іншими літературними засобами; 3) дослідження жанру антиутопії в контексті його функціонування та романів-антиутопій як цілого [4, с.1].

Така класифікація створена для розрізнення художньої та реальної дійсності та проводить розмежування між реальністю читача і героя. Особливість романів-антиутопій полягає в злитті двох світів. Т. Чернишова характеризує сюжет антиутопій як лабіринт в різних видах соціальних вимислів. Дослідженнями поетичної природи антиутопії займалися такі науковці, як А. Ф. Любімова в роботі «Жанр антиутопії ХХ століття: змістові та поетологічні аспекти». Е. Л. Дашко проаналізувала систему типових сюжетних ліній жанру, праця А. Фогта «Соціальні утопії» присвячена опису соціальних аспектів антиутопії [4, с.1].

На думку В. С. Рабіновича, всі праці, присвячені антиутопіям, поділяються на дві великі групи 1) у позалітературному контекст; 2) у літературному контекст [6, с.15].

У науковій літературі склалося нове спрямування, що полягає в пошуку відповідностей між часами, зображеними в романі, та фактами, які описує автор у творі. З цього часу з'являється тенденція віднесення антиутопій до жанру «роману-попередження» та дослідження його прогностичної функції. [6, с.1].

Класифікацію західних літературознавців відстоював Е. Баталов в дослідженні «В мире утопии». Він поділяє антиутопію (заперечення утопії, зображення образів небажаного світу) контрутопію (утопія, що налаштована на полеміку і не завжди негативна) і негативну утопію (какотопію, дистопію) – зображення «нездорового світу» [5, с. 2].

Існує декілька пояснень терміну *антиутопія*. Один з них таких трактувань запропонував Ф. Мануель. Він вважав, що утопія – «всякий твір, де зображується картина ідеального людського існування на Землі, змальовується суспільство спільного благоденства» [1, с. 30].

У дослідженні антиутопії особливу увагу слід приділити її структурі. Основними структурними компонентами антиутопії є топос, етос, телос. Топос – це основний елемент побудови утопічних романів. Реалії в романах-утопіях розглядається неприйнятними для побудови ідеального суспільства, тому письменники-утопісти створюють ідеальний устрій, де це не зовсім прийнятно [2, с.12].

В основі сюжету антиутопії – страх. Але неможливо постійно боятися. Людина все ж хоче задоволення. Особливості антиутопії полягають 1) у співвіднесенні з уявним суспільством тих рис сучасного для автора суспільства, які є найбільш неприйнятними; 2) часові та просторові рамки розташовані на відстані; 3) опис антиутопічного суспільства так що у читача виникав страх. [6, с. 3]

Отже, можна зробити висновок що особливістю антиутопії як жанру є критичний опис усіх вад суспільства. Загалом же антиутопістів цікавить спрямованість в майбутнє.

Список використаної літератури

1. Manuel F. U. *Utopian thought in the Western World* ; Manuel F. U., Manuel F. P. Cambridge (Mass.) : University Press, 1979. 896 p.
2. Аинса Ф. *Реконструкція утопии*. М. : Наследие, 1988. 123 с.
3. Бахтин М. Эпос и роман. *Вопросы литературы*. М. 1970. № 1. С. 12.
4. Кучер В. В. Поетика роману-антиутопії в рецепції сучасного літературознавства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна*. 2013. Вип. 36. С.185
5. Іконнікова М. В. Антиутопічний дискурс в оцінці літературознавства ХХ століття. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 33. С. 142–145.
6. Рабинович В. С. *Олдос Хаксли : еволюція творчества*. Екатеринбург, 1998.

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Кретьова О. І.

Хартнік Т.В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЗИ ДУГЛАСА КОУПЛЕНДА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ДОКИ ПОДРУГА В КОМІ»)

Дуглас Коупленд – канадський журналіст і письменник, який написав більше десяти романів і випустив декілька збірників есе, ставши одним з найпопулярніших сучасних письменників-постмодерністів.

Проза Коупленда, як і вся література постмодернізму, являє собою територію повної свободи, сюрреалістичної метафоричності, а також діалогу як рушійної сили розповіді. [2]. Мікрокосм письменника створений різноманітними художніми засобами, включаючи елементи фантастики і постапокаліптичні тенденції. Таким чином, жанрова приналежність більшості творів автора відноситься до антиутопії.

Роман Дугласа Коупленда «Доки подруга в комі» описує майбутнє, яке приводить до апокаліпсису. Після виходу роману в 1998 році критики писали, що його сюжет вартий прози Воннегута, який автор виклав в саркастичній манері Брета Істона Еліса. Символічно, що роман «Доки подруга в комі» був заявлений як останній, який Коупленд написав в статусі молодої людини. Крім того, цей літературний матеріал є результатом боротьби автора із затяжною депресією [6].

Реальність, фантастика і гротеск переплітаються в цьому непростому творі настільки щільно, що підібрати для нього влучне жанрове визначення доволі складно. Вдумливий аналіз роману дає змогу назвати його іронічною антиутопією, соціальною сатирою, інтелектуальною фантастикою і навіть «романом дорослішання» – такі дефініції більш ніж доречні. Звертаючись до певних біблійних сюжетів, автор пропонує повернутися до сакрального ядра буття – віри в спасіння.

Мотив попередження – один з центральних в творах цього жанру, не є виключенням і роман «Доки подруга в комі» [4]. Крізь сюжет червоною лінією проходить тема конфлікту між людиною і соціумом. Герої не можуть вписатися в систему, не втративши себе і свій внутрішній світ [5]. Суспільство нав'язує правила життя, моральні цінності, спонукає до постановки хибних цілей. Прагнення непотрібних речей, нецікава робота, надмірна жага влади і грошей спотворюють особистість. В результаті процес дорослішання характеризується як болючий та навіть небажаний.

Труднощі знаходження балансу між власним «Я» і суспільним тиском призводять до інфантилізму та небажання бути учасником зрілого діалогу поколінь. В романі Коупленд не тільки ставить питання сенсу життя в цілому, але й звертається до проблеми вибору життєвого шляху, тобто відношення до сьогодення, до буденної реальності.

Фрагментарність текстів – притаманна риса творчості Дугласа Коупленда, і є співзвучною процесам самосвідомості, самовідчуття молодих людей, які завжди виступають головними героями в творах письменника. В зображенні підліткового життя героїв роману

«Доки подруга в комі» Коупленд робить акцент на візуально-чуттєвому компоненті, описуючи запахи, кольори та звуки.

Проза роману характеризується яскравою метафоричністю: кома та сон передають стан як суспільства в цілому, так і окремих людей. Час в романі – явище метафізичне, і не піддається цілісному осмисленню. Апокаліпсис, який зображений у вигляді епідемії – не випадковість, а умисне акцентування на загальній байдужості та одноманітності існування соціуму, відсутність вищих цінностей та прагнень, що є на думку автора смертельно небезпечним.

«Майбутнє не визначене. Злий рок – випроводування невдах», «Вказівка на чужі гріхи ще не робить тебе праведником», «Веселоці стали ширмою, яка прикриває готовність забитися в істеричі» [3]– ось лише деякі гучні рядки з роману «Доки подруга в комі». Полотно розповіді легко розходить на цитати, що підкреслює його злободенність. Певні авторські думки схожі на лозунги і статуси в соціальних мережах.

Проза Коупленда – динамічна, інтертекстуальна, але не відрізняється особливою естетичністю. Опис зовнішності героїв, інтер'єрів та екстер'єрів надзвичайно лаконічний. Загальний посил роману набагато важливіший за детальні описи, які письменник залишає для творчої уяви читача. Таким чином, якщо абстрагуватися від фантастичних елементів розповіді, подібна історія могла статися будь-де.

За Олександром Галичем літературний твір є частиною культурної спадщини народу, частиною його історичної пам'яті[1]. В цьому контексті текст роману «Доки подруга в комі» являє собою фіксацію духу епохи, її внутрішніх та зовнішніх проявів. Відсилки до подій, які дійсно відбувалися у Ванкувері під час розгортання історії роману, сприяють більш серйозному відношенню до сюжету, викликають певні ностальгічні асоціації.

Зміст даного художнього твору в цілому відображає емоційний стан автора, передає його суто суб'єктивне бачення світу. Коупленд пропонує читачеві сприймати події в романі як об'єктивну картину життя покоління кінця 90-х років ХХ століття, хоча було б правильнішим говорити про внутрішньо-емоційний стан розповідачів історії (їх в романі двоє) в контексті даної історичної епохи.

Необхідно зауважити, що даний роман малодосліджений літературознавцями. Наявна нині критика переважно складається з коротких рецензій зарубіжних авторів, в яких передається загальний зміст твору. В українських джерелах інформація за цією темою відсутня, як немає і якісного перекладу українською мовою. Таким чином, дослідження особливості прози Дугласа Коупленда на прикладі роману «Поки подружка в комі» є особливо актуальним.

Список використаної літератури

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є., Теорія літератури. Науковий редактор: Олександр Галич. Київ: Либідь, 2005. 460 стор.
2. Горький[інтернет-ресурс] URL: <https://gorky.media/context/kratchajshee-vvedenie-v-literaturu-postmoderna/> (Дата звернення: 14.02.21)
3. Коупленд Д. Пока подружка в коме. Москва : АСТ, 2017. .
4. Литмир, електронна бібліотека [інтернет-ресурс]URL: <https://www.litmir.me/br/?b=54082> (Дата звернення: 17.02.21)
5. Ускова В.А. Взаимодействие антиутопических и постапокалиптических тенденций в романе Д.Коупленда «Пока подружка в коме». Студентський науковий журнал «Грани науки». 2015. Т.3. №3. С.36–40.
6. LitReactor [інтернет-ресурс]URL: <https://litreactor.com/columns/from-x-to-a-a-douglas-coupland-primer> (Дата звернення 18.02.21).

Науковий керівник: к. ф. н. Заїковська О.М.

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІФУ: МІФЕМА І МІФОЛОГЕМА

Тривалий час тенденція до диференціації понять міфема і міфологема не спостерігалась у літературознавстві. Тут необхідно зазначити, що попри тривалість використання цих термінів літературознавцями, чітке термінологічне розмежування було зроблено лише авторами “Лексикону загального та порівняльного літературознавства”. (2017 р.) У цій праці під міфемою пропонується розуміти “використання в літературі імен, реалій та фактів міфологічної генези. Мета такого використання – викликати певні асоціації алюзії” [6, 335]. Так, О. Козлов ототожнює ці терміни: «МІФЕМА, МІФОЛОГЕМА – англ. – *mytheme* – термін міфологіч. критики, що позначає запозичення у міфу мотиву, теми чи її частини і відтворення у більш пізніх фольклорних і літературних творах» [1, 236].

Термін «міфема» доцільно використовувати лише тоді, коли зустрічаємо номінативне позначення певної міфологічної ситуації, деталі які генетично пов'язані з конкретною міфологічною оповідкою. Найчастіше міфемами виступають персоніфіковані згадування міфологічних персонажів (антропоніми) чи просторові позначення (топоніми). Актуалізація внутрішньої форми міфема відбувається через можливі читацькі уявлення, асоціації, фантазії. Міфема надається для виконання функціональної ролі алюзії та ремінісценції, коли антропоніми чи реаліоніми є загальновідомими й такими, що мають потенціал асоціативного пригадування [7, с. 131]. Ширшою у вживанні та багатшою за змістом і структурою є міфологема. Вона відтворює та деталізує конкретну сюжетну модель, що була створена в античній міфології. Проте варто зауважити, що уявлення про міфологема не обов'язково повинно зводитись до її зв'язків із сюжетом. Міфологема має характер узагальнення, що може призвести до уподібнення чи уособлення, до створення нової метафори чи симфори. Міфологема може бути реалізованою не лише у структурних межах сюжету, а й на рівні інших структурних елементів літературного твору. Принципова різниця між міфемою і міфологемою полягає в структурно-функціональних особливостях. Міфема і міфологема співвідносяться як фрагмент і ціле. Сама по собі міфема позбавлена глибинного функціонального змісту, її використання у тексті літературного твору часто носить службово-автоматичний характер. Вона завжди є частиною чогось більшого та важливішого. Можливою мотивацією звернення до міфема з боку автора новітньої літератури є прагнення економії мовленнєвих засобів, витрат мінімально необхідних вербальних одиниць задля досягнення максимально можливої естетичної мети. Міфологема у поетичному творі стає одночасно доцентровою та відцентровою силою, що невпинно імпульсує розгортання ліричного сюжету чи художнього образу. Міфема не оточена широким асоціативним полем. У порівнянні з міфологемою міфема вужча за семантичними розгалуженнями та обсягами. Тому міфема може розумітись лише як номінативна одиниця, а міфологема – як структурно-функціональна [7, с. 131].

На сьогоднішній день відзначаються «розпливчастість формулювань, що стосуються суті міфологеми, і труднощі, що виникають при спробі сформулювати несуперечливе і вичерпне визначення міфологеми» [8, с. 180]. Безліч варіантів вживання терміна «міфологема» можна умовно розділити на три групи: уявлення про міфологема як про синонім архетипу (Т.В. Бовсуновська), розгляд міфологеми як мінімальна структурної одиниці міфу, «атома міфу» (С.Ю. Гуцол) і розуміння міфологеми як конкретного втілення архетипу (Ю.В. Вишницький, В.А. Маслова, С.А. Лінченко, А.С. Циганков, Ю.А. Іванова, О.В. Коляда).

Вважаємо, що відсутність чіткої диференціації цих понять робить літературознавчий аналіз дещо грубим, позбавленим термінологічної точності. Тому мінімальною структурною одиницею, що позначає присутність античної міфології у текстах, услід за К. Леві-Стросом, варто вважати міфему. Під міфемою вони розуміють «використання у літературі імен, реалій та фактів міфологічної генези. Мета такого використання – викликати певні асоціації-алюзії» [2, 335]. Міфологема ж визначається як «чітка наявність у літературному творі міфологічного

загальновідомого сюжету, сюжетної схеми або мотиву. Тобто міфологемою називається така присутність міфу у творі, яка структурує його. Найчіткішими і найяскравішими втіленнями міфологеми можна вважати традиційні сюжети міфологічної генези» [3, 338]. Отже, термін міфема доцільно використовувати лише тоді, коли зустрічаємо номінативне позначення певного міфологічного персонажа чи деталі, які нерозривно пов'язані з конкретною міфологічною оповідкою.

Завдяки читацькій уяві, асоціаціям та фантазії відбувається розкриття внутрішньої форми міфема. Міфема є елементарною структурною часткою, що номінативно позначає міфологічну ситуацію чи її учасників. Найчастіше міфемами виступають персоніфіковані згадування міфологічних персонажів (антропоніми) чи просторові позначення (топоніми). Міфологема ж є ширшою і багатшою за змістом і структурою.

Міфологема відтворює та деталізує конкретні образні чи сюжетні моделі, що були утворені в античній міфології. Словесно-номінативні позначення міфів «з одного боку слугують «будівельним матеріалом», оформлюють поряд зі словами та словосполученнями зміст тексту, звільнюють адресанта від необхідності вигадувати інші словесні формули. З іншого боку, ці запозичення виконують естетичні функції, підвищують експресивно-емоційну виразність висловлювання» [4, 178]. Проте варто зауважити, що поняття про міфологема не обов'язково зводиться до сюжетних уявлень. Поряд з цим міфологема має характер узагальнення, що може призвести до уподібнення чи уособлення, до створення нової метафори чи симфори. Міфологема може бути реалізованою не лише у структурних межах сюжету, але й на рівні інших структурних елементів літературного твору: «Художня форма успадкувала від міфа і конкретно-чуттєвий засіб узагальнення, і сам синкретизм, і безліч конкретних «міфологем», перетворених потім на літературні сюжети, поетичні метафори (тропи), образи героїв і т.і.» [5, 222]. Міфема і міфологема співвідносяться як фрагмент і ціле. Сама по собі міфема позбавлена глибинного функціонального змісту, її використання у тексті літературного твору часто носить механічний характер. Міфема завжди є частиною чогось більшого та важливішого.

Таким чином активне використання міфем і міфологем у тексті одночасно посилює динаміку інтертекстуальних зв'язків.

Список використаної літератури

1. Мифологический словарь / Гл. ред. Е. М. Мелетинский. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 672 с.
2. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
3. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное. – М.: Издательская группа «Прогресс»– «Культура», 1995. – 624 с.
4. Иванов Вяч. Вс. Найдавніші форми людської культури та їх відображення у первісному мистецтві // Всесвіт. – 1976. – № 6. – С. 187–198.
5. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 624 с.
6. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. — 636 с
7. Кобиленко Н. К. ПОНЯТТЯ «МІФЕМА» ТА «МІФОЛОГЕМА» //АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ/За заг. ред. – С. 131.
8. Семенихина М.В. Мифологема как понятие и термин: к вопросу об определении // Перевод. Язык. Культура: материалы VI Междунар. науч.-практ. конф. СПб., 2015. – С. 180-184.

Науковий керівник: д. філол. н., проф. Киченко О.С.

ТИПЫ И ЗНАЧЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, ВЫРАЖАЮЩИХ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ СОСТОЯНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Тема моей статьи связана с актуальным направлением современной науки о языке – изучением фразеологизмов. Для стилистической характеристики фразеологизмов русского языка, выражающих интеллектуальные состояния человека, мною было отобрано 5 фразеологических оборотов из «Фразеологического словаря» под редакцией И.В.Федосова [1]. Каждый фразеологизм был проанализирован по различным признакам. Такое единообразие в описании языковых единиц даёт возможность выстроить общую структуру данной лексико-семантической группы как стилистического явления.

1. *Одному аллаху известно* – неизвестно что (кто, куда и т.д.).

Функциональный тип данного фразеологизма – разговорный или публицистический, с оттенком фамильярности и ироничности. По происхождению восходит к религиозным представлениям, к религиозной книжности. Коммуникативная цель использования данного фразеологизма – информационная, это может быть согласование уровня осведомлённости или побуждение собеседника к передаче информации. Не относится к стилистическим фигурам. Грамматическая конструкция – имя прилагательное, имя существительное + наречие

2. *Нить Ариадны* – о чём-либо, помогающем разобраться в сложной обстановке, выход из затруднительного положения

Функциональный тип – литературно-художественный, возможно – научный, с оттенком возвышенного и романтического. Происхождение – книжное, мифологическое, отсылает к древнегреческому мифу. Коммуникативной целью может быть эмотивная, самовыражение, взаимопонимание культурного контекста. Является стилистической фигурой, представляет собой метафору. Грамматическая конструкция – имя существительное + форма родительного падежа имени существительного.

3. *Как баран на новые ворота (уставиться, смотреть и т.д.)* – стать в тупик, столкнувшись с чем-либо новым, неожиданным

Функциональный тип – разговорный с просторечно-пренебрежительным и ироническим оттенком. Источник – народный язык, преимущественно крестьянское просторечие. Коммуникативная цель, так же как в предыдущем случае – экспрессивно-оценочная, выражение отношения к собеседнику или третьему лицу. Образный тип – сравнение. Грамматическая конструкция – имя существительное + предложно-падежная форма имени существительного.

4. *Ни бе, ни ме, ни кукареку* – совершенно не разбираться в чём-либо.

Функциональный тип – разговорный с оттенком чрезвычайно сниженным, грубым и презрительно-пренебрежительным. Происхождение, очевидно, связано с народным языком низших слоёв общества. Коммуникативная цель экспрессивно-оценочная с установлением определённых отношений между говорящим и слушающим. Образный тип – гипербола. Грамматическая конструкция – конструкция с отрицательной частицей *ни*.

5. *Этого не может быть, потому что этого не может быть никогда* – выражение совершенной невозможности, отказа верить во что-либо.

Функциональный тип – литературно-художественный, публицистический, разговорный с оттенком шутливости. Источник данного фразеологизма – цитата из рассказа А.П.Чехова «Письмо к учёному соседу» [32]. Коммуникативная цель – самовыражение и получение дополнительной информации. Данный фразеологизм не относится к стилистическим фигурам, лишён средств стилистической образности. В качестве грамматической конструкции выступает сложноподчинённое предложение.

Проведённый анализ отдельных фразеологизмов даёт возможность сделать определённые обобщения, выделив стилистические типы фразеологизмов по их сходству в тех или иных стилистических признаках. По каждому из основных признаков можно выделить

несколько типов фразеологических оборотов. Это, в свою очередь, даёт возможность соотнести разные стилистические признаки и их типы, выявив их корреляции и установив элементы более общей типологии.

По признаку происхождения фразеологизма, его этимологии можно разделить фразеологизмы интеллектуальных состояний на два основных типа. Первый тип имеет основой происхождение разговорную речь разных слоёв населения. Другой тип восходит к литературным, книжным источникам. Большинство фразеологизмов первого типа отсылают к языку большей части населения или народному языку, в котором сложно определить конкретный социальный слой, послуживший языковой средой для возникновения того или иного фразеологизма. Такой недифференцированный по происхождению тип представлен многими фразеологизмами (*Вертеться в голове; Взбрести в голову или на ум; Упустить (или выпустить) из виду; Из ума (из головы, из памяти) вон; Вставать (встать) перед глазами*).

Иногда представляется возможным отнести фразеологические единицы к простонародной основе, к языку не верхов, а низов общества предшествующих эпох. Из народного языка низших слоёв общества, по-видимому, происходит ряд фразеологизмов (*Ни бе, ни ме, ни кукареку*).

Книжно-литературные по происхождению фразеологизмы также можно разделить на несколько типов. Выделяются фразеологизмы, источником которых является религиозная традиция и религиозная литература (*Одному аллаху известно*).

Встречаются и восходящие к мифам и дохристианским представлениям фразеологические обороты, в частности, к древнегреческим мифам (*Нить Ариадны*).

Иногда представляется возможным обнаружить конкретный литературный источник того или иного афоризма, который может представлять в некоторых случаях цитату из произведения художественной (как правило, классической) литературы (*Этого не может быть, потому что этого не может быть никогда*).

Таким образом, исследование языковых процессов в современной лингвистике происходит в неразрывной связи с потребностями коммуникативной деятельности и предполагает учет человеческого фактора. Именно поэтому внимание лингвистов сосредотачивается на употреблении языка в речи. Отсюда – пристальное внимание к фразеологизмам, а также к их роли в реализации речевых норм, которые проявляют себя в функциональных стилях речи.

Список использованной литературы

1. Федосов И.В., Лапицкий А.Н. Фразеологический словарь русского языка. Москва, 2003. 608 с.
2. Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. Сочинения. Том 1. Москва: "Наука", 1983. 608 с.

Научный руководитель: к. ф. н., доцент Кулешова Л.Н.

Якубенко Ю. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОМАН ПРО МИТЦЯ У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Досліджуючи тему Митця та мистецтва у практиці художньої зарубіжної прози другої половини ХХ століття, науковці головним чином звертаються до аналізу суспільного життя тієї чи іншої країни, акцентуючи увагу на кризі духовних цінностей та трагедії творчої особистості. Жанр роману про Митця, що не втрачає популярності у вказаний період, вирізняється характером конфлікту Митця із суспільством та особливою проблематикою.

Актуальність обраної теми визначається загальним пошуком духовних орієнтирів сучасною літературою та науковою парадигмою. Мета статті – аналіз жанру роману про Митця та шляхів його аналітики у літературі другої половини ХХ століття.

Роман про Митця – невід’ємна частина творчої спадщини Дж. Фаулза («Вежа із чорного дерева»), А. Мердок («Чорний Принц»), Д. Вейса («Вбивство Моцарта»), Дж. Вейна («Розповідь продавця індульгенцій») та інших авторів. Ці твори різняться палітрою художньої стилістики, оригінальним трактуванням тих чи інших конкретних тем, а також жанровими особливостями.

На думку Н. Бернадської, у вивченні жанрової специфіки роману варто виокремити декілька напрямків: дослідження специфіки роману, взаємодія роману з епосом, класифікація романних різновидів [2, 2].

Така традиція має свою наукову історію, і бере початок у класичних працях М. Бахтіна, який зазначав, що «роман – єдиний незавершений жанр, що перебуває на стадії становлення» [1, 206]. Ця форма постійно еволюціонує і трансформується, що й зумовлює розгалуження системи різновидів сучасної романістики. Жанрові різновиди роману класифікувались історично, залежно від часу, тому результат класифікації вийшов досить неоднорідним. Основним підґрунтям у кожному з випадків, зазвичай, виступають критерії змісту й форми. Жанрові модифікації розділяють за ознаками тематичного спрямування (роман про кохання, історичний роман, фантастичний тощо), напрямками стилю (сюрреалізм, натуралізм чи под.), за напрямком нарації (роман потоку свідомості), за жанроутворювальними домінантами (роман-притча, ліричний роман, роман-симфонія, роман-студія), за кількісним принципом (диалогія, трилогія) тощо.

Звертаючись до духовного стану суспільства, з’ясовуючи наявність в ньому певних цінностей, письменники звертаються до жанру роману про Митця. Головною причиною є те, що даний вид роману ґрунтується на повній зміні особистості, що супроводжується певними відвертостями. Тут варто згадати відомий вираз «Carpe diem!», який стає своєрідним закликком та кредо Митця. Образ головного героя подається з багатьох аспектів, а саме: Митець та творчість, герой та соціум, Митець та його оточення.

В українському літературознавстві одним із перших проблематику і специфіку роману про Митця почав вивчати В. Скуратівський. Дослідник підкреслив, що відповідно до часу питання естетичних потягів творчої особистості зіставлялись з проблемами соціального характеру і таким чином мистецьку тему в сучасній європейській романістиці було передано в особливу парадигму людського існування [5, 82].

Н. Білик, спрямовуючи дослідницький інтерес на англійський роман про Митця післявоєнного часу, відслідковує його зв’язок з літературною традицією та підкреслює важливі дискусійні деталі як на рівні проблематики, так і на рівні поетики. У своєму дослідженні Н. Білик наголошує, що обговорюваний роман про Митця в англійській літературі народився як жанровий різновид наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Проте, якщо письменники ХІХ століття акцентували увагу на негативному впливі суспільства на письменника, зображуючи його жертвоне служіння мистецтву, література ХХ століття відкриває перед нами сильну у своїй творчості особистість, яка спроможна висловити свій протест та дати відсіч тиску обставин. У ХХ столітті набуває розвитку широке трактування поняття «роман про Митця» – як широкоформатного епічного твору, присвяченого творчій та життєвій долі письменників, малярів, музикантів, акторів [3, 4].

Тема служіння мистецтву дотична до екзистенційної теми пошуку сенсу життя Митцем, його істинного призначення у житті. Роман побудований як шлях Митця через ряд випробувань, головна мета якого – подолання внутрішнього розладу. Наприклад, у романі «Розповідь продавця індульгенцій» Дж. Вейн зосереджує оповідь, у першу чергу, на описі душевних переживань та мук головного героя, шляху його становлення та відносинах з іншими персонажами. Інший аспект роману – це власне творчість, процес творіння. Мистецтво виступає як зброя проти відчуження та антигуманізації.

Отже, мистецтво є засобом актуалізації гуманістичних помислів творця як взірцевого індивіда, котрий намагається досягти балансу між суто естетичною цінністю своїх творів та їхньою значущістю для підвищення морального рівня суспільства.

Українська дослідниця Н. Копистянська виокремлює чотири понятійні сфери жанру: I – стає теоретичне уявлення про його специфіку; II – історичний стан, зумовлений взаємозалежністю і взаємовпливом історико-суспільної ситуації епохи та закономірностями літературного процесу; III – національна своєрідність і IV – індивідуально авторська реалізація жанру. Таким чином, жанр роману про Митця конкретизується відносно доби (напрямку) та національної літератури, культурних традицій та літературного досвіду, водночас враховуючи унікальні індивідуально-стильові риси художнього феномену [4, 64].

Однак у цілому жанрова класифікація роману досі лишається дискусійним питанням літературознавства, адже при вивченні специфіки будь-якого романного різновиду дослідники враховують чимало факторів.

Роман про Митця має безліч дефініцій, позаяк він є унікальним, враховуючи розмаїття його форм, літературним жанром, який вирізняється пластичністю й багатством образних, стилістичних і часових структур та відкритістю до взаємодії різних модифікацій в одному тексті. Він постійно еволюціонує, зазнає трансформацій. Жанрова класифікація роману часто історично зумовлена, тому характеризується неоднорідністю. Головними критеріями в кожному конкретному випадку є, зазвичай, певні ознаки форми та змісту. Неможливо відмежувати жанровий різновид від інших форм роману, тематикою якого є формування особистості, зокрема людини творчої та її вибору життєвого шляху й загалом становлення образу Митця. Варто зазначити, що роман такого жанрового різновиду пропонує на розсуд читача зображення внутрішнього конфлікту творчої особистості, що, у свою чергу, обумовлює увагу до аналізу психологічного стану героїв, їх поведінки та вчинків.

Список використаної літератури

1. Бахтин М. Эпос и роман . Санкт - Петербург.: Азбука, 2000. 304 с.
2. Бернадська Н. Роман: проблеми великої епічної форми: навчальний посібник Н. Бернадська. К.: Логос, 2007. 116 с.
3. Билык Н. Английский реалистический «роман о художнике» послевоенных десятилетий: основные проблемы и тенденции: Автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.05 «Литература стран Западной Европы, Америки и Австралии» Билык Н; КГУ им. Т. Шевченко. Киев, 1987. 17 с.
4. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія Н. Копистянська. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
5. Скуратівський В. Проблеми мистецтва в німецькому романі критичного реалізму ХХ століття: Дис. канд. філолог. наук Скуратівський Вадим Леонтійович; КДУ ім. Т. Шевченка. Київ, 1970. 337 с. Бібліогр.: с. I-XX.

Науковий керівник: к. ф. н., доцент Богданова І.В.

**АНГЛІЙСЬКА ФІЛОЛОГІЯ
ТА МЕТОДИКА
НАВЧАННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO HIGH-SCHOOL STUDENTS

This study focuses on the issue of foreign language acquisition (FLA) by high-school students. Specifically, it analyzes common challenges, which teachers may encounter in a learning process when teaching adolescents and which may significantly inhibit FL instruction. The chief aim of this paper is to reveal the main challenges of teaching this category of students, identify their psychological and cognitive properties, and propose possible solutions to the issue under discussion based on scientific findings. It is clear therefore that the problem is relevant and requires investigation to steer clear of a gap between teachers and their students. Although high-school students are commonly regarded as problem learners, acknowledging their psychological and physiological features allows teachers to employ appropriate approaches, methods, techniques and strategies in order to establish favorable conditions for teaching and learning.

To begin with, it is important to clarify what cognitive and psychological factors are typical for the students of this age. It must be recognized that adolescence is a challenging period of development, which is closely related to puberty. Typically, it embraces reorganization in psychology, motivation and social spheres of life [ELT, 2019; Psychosocial Development in Adolescents, 2012]. In addition, high-school students tend to separate themselves from their parents, form their identity and adapt to fast changes in their bodies [E., n.d.]. In the same way, they seek for role models who represent definite traits, such as creativity, expressiveness, bravery etc [Esperanca, 2018]. According to new findings in developmental psychology and neuroscience, in adolescence a cardinal rearrangement of the human brain also takes place, which affects their behavior [ELT, 2019]. It is worthwhile pinpointing that to the most common characteristics of adolescents belong reckless acts, impulsive behavior, and a high rate of taking risks to mention just a few [ELT, 2019]. These changes progress throughout adolescence with which teachers are to contend [Ph.D., C., 2014].

The next part of this paper provides a general discussion of challenges in teaching high-school students. One of the most widely spread challenges is that they have an inclination for risk-taking. In accordance with recent studies, the area of the brain associated with self-regulation, conscious decision-making and judgment is still developing at this age [Busch, 2015]. Moreover, another part of the brain that searches for novelty and reward is also activated [Busch, 2015]. The indications are therefore that students of this age lack self-control, even if they realize that something can be hazardous and their actions are fraught with danger.

Additionally, reading someone's emotions may be hard for students at this age, which may cause misunderstanding between them and their teachers. This theory finds support in the studies of Dr. Deborah Yurgelun-Todd and other scholars who explored the subject of brain activity. The data indicate that high-school students more often rely on their limbic system, which is similar with an instinctive reaction. Furthermore, this system evokes an utmost emotional reaction. On this basis, it may be inferred that adolescents tend not only to misread emotions but to overemphasize them as well [Busch, 2015].

Another essential point is that high-school students do not have enough sleep because of shift and release of hormones, which makes them sleepier one or two hours later. Given that schools usually start early, students do not feel refreshed, adversely, their state of brain is rather drowsy and passive, which consequently leads to a low rate of productivity [Busch, 2015].

Besides, it is commonly accepted that child-parents relationships are not always close and harmonious at this age. For instance, there are parents that are less flexible, provide no guidance for their children and in fact, neglect them [E., n.d.]. It obviously can have a negative impact on the learning process and, eventually, become another challenge for a teacher.

Considering the mentioned above, several possibilities emerge. Undoubtedly, each situation is different, and only an individual approach helps to find the best solution to the arisen issue. However, there are some universal tips, which may become a fundamental support for a teacher [Esperanca,

2018]. Thus, building a rapport is a top requirement for any FL instructor [Saumell, 2014]. In other words, providing a secure and friendly learning environment where students feel safe without being criticized or derided is a good beginning for efficacious teaching [ELT, 2019]. By involving students in various communication activities conformable to their age, instructors harmonize the teaching process and overcome the challenges, which can negatively affect FLA. More importantly, such engagement removes classroom routine [Saumell, 2014].

Furthermore, another way to make a FLA effective and entertaining is to get to know learners better. One of the most appropriate ways to that is taking account of their motivations and interests in order to consider them in the FL classroom [Saumell, 2014]. Moreover, it is important to discuss with students the controversial issues and the matters that cause their excessive anxiety, and avoid touchy subjects in order to keep their emotional state stable [Busch, 2015].

To summarize, being a high-school student is challenging. At this age, learners are responsible for managing their physiological and psychological changes. On the other hand, by understanding these features teachers are able to provide more comfortable learning conditions in the classroom that help their students to feel safe and significantly improve their FLA.

References

1. Busch, B. (2015, December 09). Secrets of the teenage brain: A psychologist's guide for teachers. Retrieved March 3, 2021, from <https://www.theguardian.com/teacher-network/2015/dec/09/teenage-brain-psychologist-guide-teachers-classroom>
2. E. (n.d.). Teaching adolescents. Retrieved March 3, 2021, from <https://www.euromedinfo.eu/teaching-adolescents.html/>
3. ELT, O. (2019, January 21). How to understand and teach ADOLESCENTS EFFECTIVELY: OUP. Retrieved March 3, 2021, from <https://oupeltglobalblog.com/2018/11/16/teaching-adolescents/>
4. Esperanca, L. (2018, March 08). What I need to know about teaching English to adolescents. Retrieved March 3, 2021, from <https://www.cambridge.org/elt/blog/2018/02/22/what-i-need-to-know-about-teaching-english-to-adolescents/>
5. Ph.D., C. (2014, October 27). Teaching adolescents. Retrieved March 3, 2021, from <https://www.psychologytoday.com/us/blog/surviving-your-childs-adolescence/201410/teaching-adolescents>
6. Psychosocial Development in Adolescents, E. (2012, August 29). Teaching adolescents effectively. Retrieved March 3, 2021, from <https://zanl13.wordpress.com/statistics/>
7. Saumell, V. (2014, January 17). What are your top 5 tips for TEACHING TEENAGERS? - Vicky SAUMELL. Retrieved March 3, 2021, from <https://www.teachingenglish.org.uk/blogs/vicky-saumell/what-are-your-top-5-tips-teaching-teenagers-vicky-saumell>

Науковий керівник: д. пед. н. Вовк О. І.

Бабак К. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Стереотипи, в тому числі й гендерні, є важливим аспектом інтерпретації художнього тексту та героїв, наявних у ньому. Стереотип є частиною картини світу, яка являється сприйняттям навколишнього світу, і відображає суб'єктивну оцінку дійсності індивідумом [6, 22].

Термін «стереотип» був запроваджений американським соціологом Уолтером Ліппманом у 1922 р. у роботі «Громадська думка», який стверджував, що людина ще до безпосереднього контакту з речами, вже має уявлення про більшість із них. І якщо особистий досвід не допомагає чітко усвідомити існування цих упереджень, то саме стереотипи керують процесом сприйняття [5, 28]. Таким чином, стереотипи – це визначені культурою «картинки світу» у свідомості людини, що спрощують процес сприйняття складних соціальних об'єктів і захищають її ціннісні позиції і права, тобто дозволяють відстоювати місце індивідуума в суспільстві.

Стереотипи мають декілька характеристик: вони простіші за реальність, формуються під впливом соціального середовища, можуть бути помилковим сприйняттям дійсності, але в той

же час є стійкими уявленнями [4, 32]:

Загалом, гендер – це створена суспільством система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та стосунків жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями у процесі соціалізації, що фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі [1, 11].

Гендерні стереотипи – це стійкі уявлення, притаманні певному суспільству в конкретний історичний період відмінність між чоловіком і жінкою, про їхнє місце і роль у сім'ї й суспільстві [6, 22].

Гендерні стереотипи виконують різні функції [6, 23]: когнітивну, регулятивну, трансляційну, соціалізаційну, стратифікувальну, комунікативну.

Зазвичай виокремлюють три групи гендерних стереотипів: до першої групи належать стереотипи маскулітності/фемінності, або ознаки мужності чи жіночності, тобто психічні та поведінкові характеристики жінок і чоловіків [4, 32]; до другої групи належать стереотипи уявлень про розподіл родинних ролей між чоловіками і жінками, за якими жінка – це «берегиня родинного вогнища», а чоловік – годувальник сім'ї [4, 33]; третю групу утворюють стереотипи специфіки змісту праці, поділяючи професії на «чоловічі» та «жіночі», за якими чоловікам приписують діяльність, пов'язану з керівництвом, технікою, будівництвом, а жінкам – професії, пов'язані з творчістю, наданням певних послуг тощо [4, 33].

Гендерна проблематика набула особливого значення в лінгвістичному аспекті, адже вивчення мовлення представників різних статей доводить, що мовлення жінок значно відрізняється від чоловічого. Наприклад, жінки частіше за чоловіків вживають висхідну інтонацію у стверджувальних реченнях, використовують запитально-стверджувальні речення, що свідчить про їхню невпевненість у собі. Жінки вживають так звані «порожні» слова (наприклад, *чудовий, гарний*), для того щоб висловити почуття, використовують численні відтінки кольорів, емпфузу, а також частіше за чоловіків дають непряму відповідь на запитання [1, 458].

Своєю чергою, чоловіки частіше використовують підрядний, а не сурядний зв'язок у реченнях, серед яких рідше зустрічаються окличні й питальні. Також рідше у порівнянні з «жіночою мовою» використовуються неповні речення й еліптичні конструкції. Крім того, чоловіки зазвичай використовують прямий порядок слів у реченнях [2, 8].

Усі ці риси досить чітко простежуються і поширюються у художній літературі, адже вважається, що саме художній текст має найбільший вплив на особистість [3, 333].

Відбиття стереотипів можна прослідкувати й у фразеології. Саме фразеологія нав'язує носіям мови уявлення для оцінювання жіночих чи чоловічих якостей і саме в ній жінці відводять другорядну роль. Прислів'я і приказки приписують жінці негативні риси, такі як нерозумність, безпорадність, що знецінюють жіночі якості (ініціативність, непоступливість, цілеспрямованість) [1, 455]. Прикладами стереотипного зображення жінок і чоловіків є вислови на зразок *жіноча логіка* (який навпаки вказує на відсутність логіки), *жіночі балачки* («несерйозні розмови»). У той час відповідних висловів про чоловіків або немає, або вони мають позитивне стилістичне значення – *чоловіча розмова* («серйозна розмова»).

Гендерні стереотипи у літературі пов'язані з письменниками різної статі, художнє мислення яких може відрізнятися, враховуючи специфіку світовідчуття та світосприйняття кожної конкретної особистості [3, 334]. Кольорова гама, шрифти, малюнки, зображення, назви серій, слова-маркери у назвах творів та імена авторів вказують читачам на адресацію книги. Все це задає гендерний дискурс книги, виступаючи у ролі соціальних очікувань і поглядів на статево-рольову поведінку [3, 336].

Вважається, що мова творів авторів-жінок та авторів-чоловіків відрізняється. Письменники вживають коротші за довжиною речення, ніж письменниці. Емоційних і сенсорних оцінок у мові чоловіків-письменників менше. Автори частіше допускаються граматичних помилок. Авторки, однак, вживають менше іменників і прикметників, і, набагато більше дієслів і часток. До того ж, саме чоловіки зображують світ і дійсність у більшій розмаїтості якісних характеристик, фарб і ознак, ніж це роблять жінки [2, 8].

Персонажі у творах теж несуть на собі відбиття гендерної стереотипізації автора. Це мотивоване тим, що елементи характеристик персонажів віддзеркалюють ставлення автора до них, і, свідомо чи несвідомо, можуть нести певні риси гендерних особливостей автора [3, 336]. Отже, стереотипи, у тому числі й гендерні – це частина мовної картини світу, яка формує комунікаційно-організовані стійкі уявлення, детерміновані культурою і категоризовані соціумом. Стереотипи є одним із промінантних чинників формування свідомості, які можливо розглядати, враховуючи соціальні та власне психологічні аспекти їхніх проявів та розвитку [1, 166]. Гендерна проблематика все більше розглядається під кутом зору мовознавства і художньої літератури, оскільки прояви гендерного виміру простежуються в першу чергу за допомогою мови. Такі прояви помітні у мові письменників та письменниць, а саме у специфіці художнього тексту, де автори зображують героїв творів відповідно до їхнього світовідчуття та ставлення на основі гендерної деференціації.

Список використаних джерел

1. Агеева В. П., Кобелянська Л.С., Скорик М.М. Основи теорії гендеру: навч. посіб. Київ: ін-т гендер. досліджень, Київ: К.І.С., 2004. 536 с. 2. Герцовська Н. О. Проблема гендеру в сучасній лінгвістиці: чоловіча і жіноча мова. 2013. Вип. 38. С. 7 – 9.
3. Душко Х. І., Маслова Ю. П. Репрезентація гендерних стереотипів у художній літературі. *Journal of Education, Health and Sport*. 2016. №6(5). С. 329 – 340.
4. Курбан С. О. Репрезентація основних типів гендерних стереотипів у рекламі. *Інтегровані комунікації*. 2016. Вип. 2. С. 31 – 36.
5. Липпман У. Общественное мнение. Москва: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. 384 с.
6. Овчарова Л. А. Особливості відображення гендерного стереотипу та його вплив на мовну діяльність особистості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Філологічні науки. 2019. №7 (330). С. 20 – 29.

Науковий керівник: к. філол. н. Павкін Д. М.

Басюк М. К.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Категорія оцінки відіграє важливу роль під час інтерпретації художніх творів читачем.

Художній текст є складним багатоаспектним явищем, глибинний зміст якого неможливо передати лише за допомогою логічних зв'язків між його елементами. Це спричинено тим, що організаційно художній текст є понадструктурним явищем. Це явище складається з ієрархії елементів таких рівнів як ритміко-інтонаційний, концептуальний, емоційно- й експресивно-синтетичний та оцінний [4, с. 56].

Невід'ємною частиною художнього тексту є система образів, яка включає образи персонажів, образи авторів та реципієнтів творів, зображення природного та матеріального середовищ [3, с. 142].

Образна система відіграє ключову роль в художньому творі. Однією з основних її функцій є відбиття та узагальнення навколишньої дійсності. Крім того, образи здатні транслювати емоційне ставлення до оточення. Поширеним явищем у літературі є втілення життєвого ідеалу через образну систему твору. Важливим є й естетичний вплив твору на читача, який здійснюється саме через образи художнього твору [5, с. 62].

Здатність спонукати читача до оцінки образів та подій у творі вважається однією з основних функцій образної системи художнього твору. Саме тому категорія оцінки посідає одне з головних місць під час інтерпретації такого виду тексту. Взаємодія реальності та людини може бути відтворена в художньому творі в різних аспектах, одним з яких є саме оцінний [4, с. 56].

Еволюція поглядів на оцінку відбувалася впродовж тривалого часу: спочатку її розглядали як поняття, згодом вона стає категорією, спочатку філософії, а потім — логіки, психології, етнології і, нарешті, мовознавства [7, с. 116]. Останнє розуміє оцінку як категорію,

що об'єднує всі засоби, які має сучасна мова у своєму розпорядженні для категоризації й позначення великої кількості оцінних значень, мотивованих зв'язками між мовцем і дійсністю» [6, с. 305].

Найважливішою особливістю оцінки є те, що в ній завжди присутній суб'єктивний фактор, який взаємодіє з об'єктивним. Оцінне висловлювання, не зважаючи на вираженість чи невираженість суб'єкту оцінки, має на увазі ціннісне ставлення між суб'єктом і об'єктом. Будь-яке оцінне судження передбачає суб'єкт судження, тобто особу, соціум, від якого виходить оцінка, і його об'єкт, тобто той предмет або явище, який оцінюється [2, с. 8].

Оцінка як мовна категорія, що спирається у своїй семантиці на аксіологічну константу та формально виражається за допомогою різних мовних засобів – морфологічних, лексичних та синтаксичних, узагальненого інваріантного значення схвалення/ несхвалення дій, процесів, явищ, фактів тощо. Оцінка є універсальною мовною категорією: навряд чи існує мова, в якій відсутнє уявлення про «добре/погано» [2, с. 8].

Оцінка у мові характеризується особливою структурою, яка містить обов'язкові та факультативні елементи. Цю структуру називають модальною рамкою. Її особливістю є те, що вона накладається на висловлювання і не збігається ні з його логіко-семантичною, ні з синтаксичною організацією [2, с. 12]. До складу оцінної модальної рамки входять елементи трьох типів: той, який зазвичай експлікований (об'єкт оцінки), імпліцитні (шкала оцінок, оцінний стереотип, аспект оцінки) та елементи, які реалізуються як експліцитно, так і імпліцитно (суб'єкт оцінки, аксіологічні предикати, мотивування оцінок). При цьому обов'язковими для оцінної рамки є її суб'єкт і об'єкт, пов'язані оцінним предикатом [2, с. 47].

Ще однією характеристикою оцінки є її соціальна обумовленість. Це означає, що на неї впливає світогляд і світосприйняття, соціальні інтереси та навіть мода. Це спричиняє неоднозначність відбиття цього явища в мовних одиницях різних рівнів, які використовуються авторами художніх творів [1, с. 64].

До морфологічних засобів вираження оцінки належать префіксація, суфіксація, ступені порівняння прикметників тощо. Автори часто послуговуються лексико-стилістичними засобами (розмовні слова, просторіччя, лайливі слова, жаргонізми, неологізми, сленгізми, термінологізми, фразеологізми), багато з яких є фігурами вторинної номінації (епітет, метафора, порівняння, іронія, оксиморон, перифраз). Також вираження оцінки може відбуватись за допомогою окличних речень, питальних, атрибутивних конструкцій, повторень [2, с. 16].

Класифікація оцінок пройшла довгий період становлення та розвитку. Ранні роботи вчених визначали цей термін як «благо або добро» та поділяли його на зовнішнє благо, благо для душі та для тіла. Пізніше почали виокремлювати такі види добра, як добро в обіцянці, добро в дії та добро як засіб. У той же час з'явилась опозиція типів добра та зла [1, с. 64]. Через семантизацію досліджень у цій сфері, класифікації добра ставали все розгалуженішими. Вчені почали глибше досліджувати сенс, який набувають оцінні предикати в різних контекстах.

Однією з перших таксономій оцінки є класифікація Х. Фон-Врігта. Дослідник розрізняє [див. 1, с. 66]: 1) інструментальні оцінки (*хороший ніж*), 2) технічні оцінки, або оцінки майстерності (*хороший адміністратор, поганий фахівець*), 3) оцінки сприяння (*поганий (шкідливий) для здоров'я*), 4) утилітарні оцінки (*поганий план, хороша можливість*), 5) медичні оцінки, які характеризують фізичні органи і психічні здібності (*добре серце, погана пам'ять*), 6) гедоністичні оцінки (*хороший смак, хороший обід*). Етична оцінка (*добра воля, поганий вчинок*) розглядається науковцем як вторинна, похідна від оцінки сприяння.

Будь-який із цих видів може бути абсолютним або порівняльним. Абсолютна оцінка характеризується вживанням таких термінів як «добре/погано». Говорячи про порівняльну оцінку, застосовуються поняття «краще/гірше». При абсолютній оцінці мова йде, як правило, про один оцінюваний об'єкт, при порівняльній є принаймні два об'єкти або два стани одного об'єкта [2, с. 15].

Через становлення когнітивно-комунікативної парадигми, переходом до всебічного вивчення мови та зміщенням фокусу уваги на розгляд мови в комунікації, з'явився новий

погляд на категорію оцінки. У річищі когнітивізму оцінка визначається як категорія мислення, і саме це дає можливість досліджувати оцінну складову образів художнього тексту із позицій когнітивної лінгвістики.

Отже, категорія оцінки є структурно складним явищем, яке має вплив на сприйняття та інтерпретацію художнього твору читачем. Ця категорія, будучи проміантною на всіх рівнях мови, може бути виражена елементами різних мовних рівнів. Прагнення мовознавців досліджувати деякі кваліфікативні феномени з точки зору нової парадигми сприяє всебічному вивченню категорії оцінки.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Москва. 1988. 346 с.
2. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Изд. 2-е, доп. Москва. 2002. — 280 с.
3. Галич Александр, Назарець Віталій, Васильєв Євген. Теорія літератури: Підручник. За наук. ред. Олександра Галича. 2-ге вид. стереотип. Київ. 2005. 488 с.
4. Глінка Н. В. Художній текст/художній твір: питання інтерпретації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2015. №53. С. 55-57.
5. Гнатенко К. Проблеми вивчення художнього образу в літературному творі. Науковий вісник МНУ ім. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство). 2016. №1. С. 59-64.
6. Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів. ЛНУ імені І. Франка, 2000. 305 с.
7. Федорова Л. М. Категорія оцінки: до проблеми становлення та вираження в слові. Українська мова. 2013. № 1. С. 115-121.

Науковий керівник: к. філол. н. Павкін Д. М.

Бондаренко А. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

РОЛЬ ОНІМІВ У ТВОРІ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «ВОЛОДАР ПЕРСНІВ»

Ономастична семантика постає у фокусі уваги багатьох дослідників. Вона має важливе значення при дослідженні походження мови, етимології слів. Особливо важливо досліджувати авторські власні назви.

Більшість вчених вважають, що ономастичну семантику потрібно розрізняти на мовному та текстовому рівні. О. А. Лебедева зазначає, що семантизація власних імен виникає на трьох рівнях семантичної композиції: лінійно-мовленнєвої, сюжетно-образному та концептуальному. За словами вченої, специфіка значення оніму складається зі специфіки денотативного, сигніфікативного і структурного значень. Онім позначає вигадані денотати, які є знаком штучного сигніфіката [3, 5].

Більшість онімів у художньому тексті є вмотивованими. Виокремлюють три види вмотивованості: семантична, де наявний зв'язок із семантикою мотивуючої лексики; фонетична, де прослідковується особливе звучання оніма; морфологічна вмотивованість, де можна визначити певну структурну оформленість оніма. У фонетично вмотивованих онімах виділяється особлива група, яку складають власні імена, створені за допомогою довільного винайдення фонетичної послідовності з подальшим перенесенням до рівня фономорфологічного комплексу, що несе номінативну функцію [там само, 5-6].

Літературний доробок Дж. Р. Р. Толкіна досить широко досліджений саме ономастами, які зазначають той факт, що його оніми вражають своєю поетичністю. Зібрані з віянь різних епох та культур, оніми, з одного боку, допомагають розкрити головні теми твору, а з іншої – слугують основою для створення штучних мов Дж. Р. Р. Толкіна [там само, с. 3]. Як зазначає Л. Кушнір, сам автор іменував ці оніми «номенклатурою» [2, 58].

У творі «Володар Перснів» ономастичний простір містить різні групи онімів, серед яких 130 антропонімів (наприклад, *Arwen, Bregalad, Forlong the Fat, Grey Pilgrim*) і 355 топонімів (*Bridgefields, Entwash, Hobbiton, Númenor* тощо). Крім антропонімів і топонімів, ономастикон охоплює назви та імена фіктивних матеріальних і духовних об'єктів і явищ: рослин (*evermind,*

galenas, mallorn), тварин (*Gwaihir, Mearas, oliphaunt*), міфічних істот, предметів, відтінків часу, подій, інституцій, військових кампаній тощо [2, 58].

Добираючи імена для своїх персонажів, Дж. Р. Р. Толкін, імітує ономастичну систему природніх мов за допомогою наслідування різноманіття тематичних розділів та структурних моделей онімів. Письменник широко використовував надбання минулих епох: використання реальних та літературних імен і назв, а також створення власних онімів за реальними моделями. Хоча оніми суттєво увиразнюють віртуальний світ згаданого роману Дж. Р. Р. Толкіна, у літературі досі немає єдності стосовно лінгвістичного статусу цієї лексики, її основних особливостей і класифікації. Аналіз специфічних авторських лексичних одиниць Дж. Р. Р. Толкіна загалом і власних назв зокрема, вимагає точного лінгвістичного визначення. Вони поєднують риси авторських okazionalizmів як нових одиниць мовлення та неологізмів як нових одиниць мови, оскільки окремі okazionalizmi Дж. Р. Р. Толкіна вже ввійшли до словників як незаперечні мовні факти. Водночас, з позицій перекладознавства мова йде про безеквівалентну лексику [2, 59].

У творі «Володар Перснів» власні назви виконують п'ять текстових функцій: ідентифікації, перспективізації, стилізації, ілюзійноуючої, характеризуючої, а також одну інтертекстуальну функцію – ремінісцентну. Головними є функції ідентифікації, ілюзійноуюча і характеризуюча, які притаманні усім групам онімів у творі. Це зумовлено жанровою специфікою твору, де поєднуються елементи героїчного епосу, фантастики та казки [3, 5].

Таким чином можна дійти висновку, що вивчення онімів у ономастичній системі тексту включає в себе дослідження структурної організації ономастичного простору, принципів та способів номінації персонажів, стилістичних функцій онімів, їх асоціативних зв'язків, що співвіднесені з реалізацією певних образів, а також задумок та позицій автора. Вивчення ономастикону літератури Дж. Р. Р. Толкіна є дуже важливим та актуальним питанням для літературознавства та лінгвістики, оскільки дозволяє глибше дослідити як загальні для усіх мов, так і унікальні моделі утворення власних назв.

Список використаної літератури

1. Левочкіна С. В. Лінгвокогнітивні аспекти онімів у художньому тексті в жанрі фентезі (на матеріалі творів Урсулі Ле Гуїн): дис. ... канд. філол. наук / С. В. Левочкіна // Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького МОН України, Київський університет імені Бориса Грінченка МОН України, 2018. (Останнє звернення: 15.11.2020) Режим доступу: <https://bit.ly/2OVAj79>
2. Кушнір Л. Авторська лексика роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів»: лінгвістичний статус і класифікація / Л. Кушнір // Львів. нац. університет імені Івана Франка, Львів. (Останнє звернення: 17.12.2020) Режим доступу: <https://bit.ly/3c5cC56>
3. Лебедева Е. А. Ономастикон произведения ДЖ. Р. Р. Толкина «Властелин колец»: структурный, семантический и функциональный аспекты. - Ростовский государственный педагогический университет. – 2006. (Останнє звернення: 29.11.2020) Режим доступу: <https://www.dissercat.com/content/onomastikon-proizvedeniya-dzhrr-tolkina-vlastelin-kolets-strukturnyi-semanticheskii-i-funkts>
4. J. R. R. Tolkien Guide to the Names in The Lord of the Rings (edited version) / J. R. R. Tolkien // Tolkien Compass. Режим доступу: <http://www.tolkien.ro/text/JRR%20Tolkien%20-%20Guide%20to%20the%20Names%20in%20The%20Lord%20of%20the%20Rings.pdf> (Останнє звернення: 25.11.2020)
5. Кабаков Р. И. Возникновение героя (Литературно-сказочный образ в творчестве Дж.Р.Р. Толкина) / Р. И. Кабаков // - Министерство просвещения РСФСР Ленинградский орден Трудового Красного Знамени государственный педагогический институт им. А.Н. Герцена - Ленинград, 1989. Режим доступу: <http://kulichki.com/tolkien/arhiv/manuscr/kabako89.shtml> (Останнє звернення: 26.11.2020)

Науковий керівник: к.філол.н. Левочкіна С.В.

АНТРОПОНІМІЯ ЛІТЕРАТУРИ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ ДЖ. РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І КЕЛИХ ВОГНЮ»

Антропоніми є мовними засобами вираження понятійної сфери, пов'язаної із характеристикою і діяльністю людини. Вони становлять значний прошарок лексики і займають значне місце в системі мови, позначаючи людину як центральне й універсальне поняття концептуальної і мовної картини світу, індивіда соціуму і біологічну істоту, центр світу [6, с. 212]. У семантичній структурі тексту фентезі власні імена слугують своєрідним «ключем» в розкритті художнього задуму автора, нерідко вони «виконують роль своєрідних, дуже лаконічних – в одному слові – характеристик» [1, с. 216]. Ю.А. Карпенко зазначає, що всі власні імена композиційно значущого персонажа розкривають певний аспект змісту, в якому вони є ключовими, а також не можуть існувати окремо від тематично однорідних чи контрастних рядах паралельних імен інших персонажів [див. 7, с. 35].

Творчість Дж. К. Ролінг займає визначне місце в літературному процесі кінця двадцятого – початку двадцять першого сторіччя. Однак, змістовного лінгвістичного аналізу вона не отримала. Світ власних імен, створених письменницею, залишається недостатньо дослідженим. У художній літературі існує прийом використання «характеристичних» імен, яким письменниця активно користувалась. Характеристичне ім'я – власне ім'я з численними асоціативними зв'язками, що розкриваються у контексті твору. Думки лінгвістів щодо характеристичних, значущих власних імен у творчості Дж. К. Ролінг відрізняються. Так, наприклад, О. Д. Петренко вважає, що у романах Дж. Ролінг про Гаррі Поттера промовистих назв надзвичайно мало [5, с.23], тоді як О.А.Гребенюк відмічає високий ступінь вживання «значеннєвих» імен, серед яких лише антропонімів понад 90% [3, с. 115].

У досліджуваному романі автор використовує 399 антропоніма, причому у одного персонажа може бути декілька різнопланових імен.

Ми послуговувалися класифікацією Д. І. Єрмоловича, згідно якої вирізняють такі види аналізу власних назв:

1. Компонентний
2. Етимологічний
3. Ономастичний
4. Лінгвостилістичний.

Традиційним є компонентний аналіз імен персонажів. За кількістю компонентів антропоніми поділяються на одночленні і двочленні. Більшість складають одночленні одиниці: імена, прізвища і прізвиська. Двочленна модель представлена меншістю конструкцій, серед них переважають традиційні моделі «ім'я + прізвище».

Загалом у тексті використано 258 прямих об'єктів номінації. З них 172 не мають антропонімічних варіацій (*Agrippa Bane, Bloody Baron, Clockford Doris*). Ці імена з'являються епізодично. 86 з них мають два варіанта імені: перший варіант - ім'я і прізвище, а другий – лише прізвище або лише ім'я (*Filtch Argus – Filtch, Flamel Nicolas – Flamel*). Остання група складається з 21 персонажа та має найбільше число варіацій – від 3 до 9. У цю групу входять імена головних дійових осіб (*Dark Lord - T. M. Riddle - He Who Must Not Be Named - Tom Marvolo Riddle - Lord Your - Lordship - You-Know-Who – Voldemort – Lord Voldemort*). Такі імена є центром антропонімічного поля.

За етимологією виокремлюють англomовні антропоніми та їхні деривати [6, с.8]. У творі вони представлені скороченими, зменшувальними та фамільярними формами (*Ron – Ronald – Ronnie*), а також наявні імена, які запозичені з антропоніміконів інших мов (*Delacour Fleur, Argus, Albus*).

За ономастичним критерієм вирізняють імена, псевдоніми, прізвища та прізвиська. Псевдонім – це такий тип власного імені, який власник обирає собі сам. Прізвисько – «неофіційне експресивно-образне або емоційно-оцінювальне ім'я, яке вживається додатково

до антропоніма або замість нього» [4, с.254]. Виразне ім'я-прізвисько допомагає краще зрозуміти природу героя (*Nearly Headless Nick, Moaning Myrtle*).

У лінгвостилістичній літературі прийнято поділяти власні імена на okazіональні, що викликають лінгвістичні асоціації, та алюзивні, що викликають екстралінгвістичні асоціації. Реалізація алюзій потребує достатнього рівня ерудиції та культурного розвитку читача. При успішній реалізації алюзії естетичний вплив тексту на читача зростає. Цей вплив базується на стійких асоціативних зв'язках з позамовною реальністю. Використання метафоричних антропонімів певним чином «прив'язує» асоціації до людей і різних культурних епох, міфологічних персонажів, історичних подій та інших літературних текстів [2, с. 59]. До простору таких імен відносяться: *Borgin, Dumbledore Albus, Granger Hermione, Merlin, Salazar Slytherin, Filch Argus*. Метою використання і okazіональних, і алюзивних, власних імен є більш глибоке розкриття образу автором.

Отже, твір Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і Келих вогню» включає в себе низку власних імен, більшість з яких є значущими. Антропонімічний простір творів є різноманітним: з одного боку, мотиваційні зв'язки між лексичною одиницею і героєм відповідають реальному іменнику, з іншого – антропонімікон сприймається як штучно створена система, яка має асоціативні зв'язки в контексті твору. Надання імен персонажам зумовлюється жанром – фентезі, так як вони виконують ключову роль в розкритті змісту роману. Власні імена не є однорідними, і можуть класифікуватися за декількома критеріями, такими як: компонентним, етимологічним, ономастичним та лінгвостилістичним. За кількістю компонентів власні можуть бути одночленні або двочленні. Згідно з етимологією в романі використовують англійські антропоніми та їхні деривати, зокрема скорочені, зменшувальні та фамільярні форми. Але у романі існують також деякі запозичені власні імена з інших мов. За ономастичною характеристикою антропоніми поділяються на псевдоніми, імена, прізвища та прізвиська. Частотними в романі є okazіональні та алюзивні власні імена, що викликають лінгвістичні та екстралінгвістичні асоціації, при розумінні яких розкривається додаткова інформація змісту.

Список використаних джерел

1. Ботова Е. И. Имя собственное как единица структуры художественного текста: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Санкт-Петербург, 2016.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). — Москва, 2001. 224 с.
3. Гребенюк О.А. Переводимость имен собственных. Материалы IV Международной научной конференции по переводоведению «Федоровские чтения» (24-26 октября 2002, СПб.). СПб., 2003. С. 112-122.
4. Ермолович Д.И. Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи. Москва, 2005. 416 с.
5. Петренко О.Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / Одеса, 2006.
6. Рыбакин А. И. Словарь английских личных имен. Москва, 1998. 224 с.
7. Юшкова Е.А., Лабунец Н.В. Имя собственное в контексте фантастического произведения. СПб., 2001. URL: http://imena.org/name_fant.html (дата звернення 15.12.2020)

Науковий керівник: к.філол.н. Левочкина С. В.

Заїменко Д. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТИКЕТНОГО МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ПОДЯКИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Вживання етикетних мовленнєвих актів є невід'ємною складовою мовленнєвого етикету, постійної регульованої системи поведінкових і комунікативних норм і правил. Етикет тісно пов'язаний з категорією ввічливості. Якщо ввічливість розглядається як особливість спілкування, мови і мислення партнерів, то етикет – це форма спілкування комунікантів, вимоги до їх поведінки у певній ситуації [3, с. 132]. На думку В. І. Карасика, етикет є стандартною офіційною поведінкою людей, яка є специфічним способом вираження

соціального статусу людини, може включати вербальні та невербальні засоби вираження і проявляється у поведінковому й нормативному аспектах [1, с. 68] Мовленнєвий етикет є важливою частиною культури спілкування. Він увібрав у себе стійкі формули спілкування, накопичив багатий народний досвід та зберіг неповторність звичаїв, способу життя, умов побуту, властивих певній культурі. Етикетні мовленнєві акти вживаються у повсякденному житті у стандартних ситуаціях знайомств, привітання, прощання, вибачення, подяки. Ці сталі етикетні конструкції використовуються для вираження доброзичливого та ввічливого ставлення до учасників комунікації.

Одним із часто використовуваних етикетних актів є подяка. Мовленнєвий акт подяки — це мовленнєвий акт, який мовець здійснює з метою висловити почуття вдячності за скоєні адресатом дії, а також задля підтримки гармонійних міжособистісних відносин. Дослідження показують, що в англійській мові слова подяки є невід'ємною частиною повсякденного спілкування. Подяка – це засіб прояву взаємної поваги і уваги до оточуючих. Вербальне вираження мовленнєвого акту подяки може здійснюватися за допомогою як шаблонних мовленнєвих формул, так і оригінальних висловлювань, в залежності від ступеня щирості / формальності мовця, від його особистого тезаурусу та інтенції вираження подяки прямо / непрямо [2, с. 114].

(1) *"How are you today, Mr. Master Man?" asked his father, staring at him intently.*

"All right, thank you," said Patrick, wondering if it was a trick question. (1, p. 17)

Згідно Д. Хаймса, британське «"thank you" часто є більш формальним маркером, ніж виразом щирої вдячності» [4, с. 69].

Англійці, усвідомлюють слабкість семантичної формули "thank you", для її посилення вживають різноманітні формули, застосовуючи різні підсилювальні слова (інтенсифікатори). Так, крім thank you, thanks, вживаються: "thank you so much", "thank you very much", "thank you so very much", "Thank you ever so much", "Thanks a lot", "Thank you awfully", "Many or, a million thanks", "Oh, thank you, darling" та інші. Наприклад:

(2) *In the hall, angular blocks of evening light slanted across the floor and stretched up the walls. One piece of light, reflected in the mirror, had broken away and trembled on the ceiling. Thomas was trying to comment. His mother, who understood his thoughts, took him over to the mirror and showed him where the light bounced off the glass.*

His father came into the hall and handed a bright red drink to Margaret.

"Ooh, thank you very much," said Margaret. (1, p. 420)

В англійській мові також зустрічаються такі посилені мовленнєві формули: "I have no words to express my gratitude", "I can't find words to express my thanks", "I really appreciate it" або "I am very or so appreciative", "I don't know how I can thank you enough", "I can't tell you how much I appreciate this" і багато інших. В офіційній лексиці часто використовують "thank you very much indeed". До стандартних формул подяки для посилення ступеня вдячності додають ситуативні фрази: "I appreciate your cooperation efforts very much", "I'm much obliged for your efforts", "I'm so grateful for your help", "I would be extremely grateful if you would be able to do that for me".

(3) *Anne leaned over to Eleanor and said to her quietly, "I think you ought to go and see Patrick. He was sitting on the stairs asking for you."*

"I'm much obliged for your efforts," whispered Eleanor. (1, p. 104)

У численних випадках, коли потрібно дати пряму оцінку якостей співрозмовника, формули подяки підсилюють оцінними репліками або компліментами на адресу слухача: "Thank you very much", "You're so considerate" (generous, helpful, hospitable, kind, supportive, thoughtful), або "You're being extremely kind", "It's most kind of you", "That's terribly kind", "It's so nice (kind) of you", "You've been most helpful and supportive".

(4) *Sergeant: "Only wish I could do the same again, sir. But I'm sorry to say I've been fatally wounded, sir."*

Captain Languid: "Oh, dear. Well, get that wound seen to, Sergeant."

Sergeant: "Thank you, sir, very kind of you. What a wonderful gentleman!"

Captain Languid: "And if the worst should happen, I'm sure we can get you some sort of posthumous gong. My uncle is the chap in charge of that sort of thing." (1, p. 183)

Отже, в англійській комунікативній культурі подяка – це не тільки вираз вдячності співрозмовнику у відповідь на його дії, але й часто знак уваги до нього, знак вираження прихильності та поваги. З'ясування особливостей варіювання форм мовленнєвого акту подяки та дослідження його участі в інших типах мовленнєвих актів вважаємо перспективними для подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Карасик В.І. Язык социального статуса. Москва, 1991.
2. Ківенко, І.О. Мовленнєвий акт подяки: прагмалінгвістичний аналіз (на матеріалі англійської мови). Одеса, 2018.
3. Ларіна Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Москва, 2009.
4. Хаймс Д.Х. Этнография речи. *Новое в лингвистике*. Випуск 7. Москва, 1975.

Список джерел фактичного матеріалу

1. Edward St. Aubyn. The Patrick Melrose Novels. New York, 2012.

Науковий керівник: к. філол. н. Сливка Н. П.

Запара К. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СЕМАНТИЧНІСТЬ ВЛАСНИХ НАЗВ

Власні назви є особливою лексичною категорією, специфіка якої полягає в називанні індивідуальних, а саме унікальних об'єктів, на відміну від загальних назв, які у своєму значенні об'єднують низку однотипних об'єктів.

Питання про те, чи мають власні назви значення, довгий час залишалось і залишається невизначеним, і це є одним з найбільш гострих питань, зокрема в семантиці і в мовознавстві в цілому.

Семантика мови (семасіологія) – це розділ мовознавства, що вивчає лексичні значення мовних одиниць (окремих слів, фразеологізмів) та зміни цих значень. Все розмаїття поглядів на проблему семантики як філософів, так і лінгвістів зводиться до декількох позицій: одні дослідники вважають, що власні назви не мають значення, інші приписують власним назвам більш широке значення в порівнянні із загальними назвами, треті як би погоджуються з першою і другою позицією [5, с.178].

Власні назви звертали на себе увагу ще старогрецьких, давньогрецьких і давньоримських вчених. Однак і пізніше – в епоху Відродження, в новий час (Т. Гоббс, Дж. Локк, Г. Лейбніц), протягом усього XIX століття тривала дискусія про власні назви, в ході якої було висловлено чимало як однозначних (прийнятих багатьма вченими), так і абсолютно протилежних суджень.

Існує три основні позиції стосовно значення власних назв:

Перша позиція (її дотримувалися дослідники Дж. Ст. Мілль, А. Гардінер, А.А. Реформатський та ін.) ґрунтується на тому, що власні назви ніяким чином не пов'язані з виразом постійних понять – сигніфікатом. Так затверджувалася можливість існування лише концентрату асоціацій, опосередковано пов'язаних з денотатом, які входять в план змісту, тобто передбачалася можливість існування без значення [3, с. 42].

Друга позиція, яку поділяють Г. Сьют, Л. Вітгенштейн, О.В. Суперанська і багато інших, базується на тому, що власні назви можуть набути повного значення, але лише тоді, коли вживаються в мові, у певному мовному оточенні і певній мовній ситуації.

Третя позиція, якої дотримується Л.В. Щерба, Л.М. Щетинін та інші, є компромісною, згідно якої власні назви мають значення і в мові, і в мовленні [3, с. 42].

В останні кілька десятиліть продовжує розвиватися саме ця точка зору на проблему значення власної назви завдяки використанню методів компонентного аналізу та

діалектичному підходу до співвідношення загального і приватного, абстрактного і конкретного, соціального і індивідуального в семантиці онімів.

Визнаючи семантичність власних назв. Д.І. Єрмолович вважає, що значення власних назв складається з декількох компонентів і виокремлює чотири таких:

- а) повсякденний – існування і предметність власних назв;
- б) той, що класифікує – належність предмета до певного класу (виду);
- в) індивідуалізуючий – спеціальне призначення даного імені для назви одного з предметів в рамках позначуваного предмета (денотата);
- г) характеризуючий – набір ознак референта, достатніх, щоб співрозмовники розуміли, про що або про кого йде мова [4, с. 11].

Як зазначає О. В. Суперанська, відсутність єдиної, загальноприйнятої концепції власної назви значною мірою пояснюється відмінністю вихідних положень і методів ономастів, а часом діаметрально протилежними напрямками досліджень [6, с. 77].

Отже, під значенням власних назв розуміється, перш за все, їхній прямий зв'язок з денотатом. У семантичній структурі власної назви виокремлюють кілька компонентів: сема предметності, сема класифікації, сема одиничності та сема характеристичності. Слід зазначити, що в лінгвістиці до сих пір немає єдиної думки про те, чи мають власні назви значення. Одні дослідники визнають асемантичність власних назв, інші, навпаки, вважають, що власні назви мають навіть більше значень, ніж загальні назви. Існує також третій напрямок, так званий «компромісний», прихильники якого зазначають, що власні назви мають значення у мові і мовленні.

Список використаної літератури

1. Алефиренко, Н.Ф. Спорные проблемы семантики / Н.Ф. Алефиренко. М.: Гнозис, 2005. 326 с.
2. Белецкий А. А. Лексикология и теория языкознания : (ономастика) / А. А. Белецкий. Киев: Изд-во Киев. ун-та, 1972. 209 с.
3. Деревяго, А.Н. Имя собственное в художественном тексте / А. Деревяго. Витебск: Изд-во УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2008. 239 с.
4. Ермолович, Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур / Д.И. Ермолович. М.: Р. Валент, 2001. 200 с.
5. Рут, М.Э. Антропонимы: размышления о семантике / М.Э. Рут // Известия Уральского гос. ун-та. Серия: Гуманитарные науки. 2001. № 20, Вып. 4. С. 176–182.
6. Суперанская А.В., Сталтмане В.Э. Теория и методика ономастических исследований: учеб. пособие для вузов / А.В. Суперанская, В.Э. Сталтмане. М.: Наука, 1986. 139с.

Науковий керівник: к.філол.н. Левочкина С. В.

Здір А. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасній рівень науково-технічного розвитку, створення єдиного європейського освітнього та наукового простору, розширення міжнародних контактів потребують висококваліфікованих спеціалістів, здатних вільно спілкуватися іноземною мовою і вести діалог культур. Одним із актуальних способів опанування англійської мови у наш час є використання соціальних мереж та інтернет-сервісів, що робить процес навчання більш ефективним, підвищує інтерес і особисту мотивацію студентів.

Соціальні мережі продовжують набирати популярність і вже стали об'єктом дослідження багатьох учених, серед яких можна виділити роботи Дж. Барнса, Р. Соломонова, П. Ердоса, Д. Уотса та ін. Під терміном «соціальна мережа» розуміють інтерактивний багатокористувацький сайт, призначений для побудови, відображення і організації соціальних взаємовідносин, стандартною одиницею якого є сторінка користувача [3, с.28–29]. Вони дають змогу користувачам поширювати різну інформацію,

надають можливість для обміну матеріалами (розміщення фото, відео та текстових записів), встановлювати контакти.

Існують різні підходи до класифікації соціальних мереж - за формою, такий поділ запроваджено Efthymios Constantinides, функціональним критерієм, який запропонував Ф. Кавацо [2]. До одного з таких типів дослідники відносять мовні соціальні мережі – сайти, які надають змогу спілкуватися та листуватися з носіями різних мов. У свою чергу їх класифікують за спеціалізацією, за типами спілкування та географічними ознаками [3, с.63]. Серед переваг мовних соціальних мереж можна зазначити [3, с.62]: прискорення процесу навчання, покращення якості засвоєння інформації, сприяння формуванню навичок і вміннь читання, безпосереднє використання матеріалів соціальних мереж різної складності, покращення якості аудіювання на основі звукових файлів та мультимедійних засобів.

Ще одним джерелом вивчення англійської мови можуть бути й звичні соціальні мережі, такі як Instagram, Pinterest, Telegram, You Tube, Facebook тощо. Підвищити рівень володіння мовою за допомогою них можна шляхом слідування за навчальними блогами, перегляду освітніх відео, проходження онлайн-марафонів з іноземної мови, пошуку необхідної візуалізованої інформації.

Розглядаючи можливості навчальних блогів як ресурсу для вивчення англійської мови, зазначимо, що на сучасному етапі найпопулярнішими з них на просторах інстаграму є: BBC Learning English, Cambridge.ua, English without tears, British Council. Вище вказані блоги допомагають покращити навички аудіювання, поглибити знання з граматики шляхом перегляду відео з носіями англійської мови, поповнити словниковий запас, регулярно переглядаючи та вивчаючи фразові дієслова, ідіоми. Слід зазначити, що інформація в них подається дуже лаконічно, адже формат Instagram не дозволяє робити відеоролики тривалішими за 1 хв. Іншим ефективним способом зануритись в англійське середовище є слідування за особистими сторінками носіїв англійської мови, це можуть бути як звичайні люди, які транслюють своє буденне життя в соцмережах, так і знаменитості, актори, співаки. Відстежуючи перших, студенти матимуть змогу покращити навички аудіювання, збагатити свій словниковий запас елементами живого розмовного мовлення, спостерігати за щоденною рутинною носіїв мови. Щодо знаменитостей, то більшість із них публікують свої фотографії та відповідають на коментарі своїх шанувальників. Таким чином, студент може не тільки залишити коментар англійською мовою, а й отримати відповідь на нього, що підвищує мотивацію до вивчення мови, збагачує лексичний запас та покращує розуміння граматики.

Крім перелічених вище соціальних мереж досить популярною є Tik Tok, в якій люди знімають короткі відео, тривалістю від 15 секунд до хвилини. Тут можна знайти аккаунти, які повністю присвячені англійській мові. Наприклад, @tigran.polyglot.

Огляд літератури [4, с.533] дав нам можливість розподілити інтернет-ресурси на декілька категорій:

1. Ресурси, які допомагають у вивченні та відпрацюванні лексичного та граматичного матеріалу. До них належать сайти: English-test.net – вправи з граматики, вправи на відпрацювання різних аспектів лексики та ідіом, матеріали з ділової англійської мови, тести на володіння відповідними розділами лексики та граматики; Autoenglish.org – завдання можна виконувати онлайн або письмово, завантаживши та роздрукувавши необхідні вправи, а перед їх виконанням можна ознайомитись з теорією в текстовому, аудіо - або відео – варіанті; Englishgrammarssecrets.com – інтерактивний сайт, на якому до кожного граматичного аспекту є коротке теоретичне обґрунтування.

2. Ресурси для поповнення словникового запасу:

Bab.la – найбільший інтернет-словник, який побудований за допомогою користувачів з 27 країн світу; Fraise.it – сайт для вивчення слів у контексті, для кожного слова надаються списки визначень, синонімів, прикладів словосполучень та зображень. Сайт містить посилання на ЗМІ, наприклад, на New York Times, The Economist, CNN та

інші джерела новин, щоб показати, як слова і фрази використовуються в режимі реального мовлення.

3. Ресурси, що допоможуть вдосконалити аудіювання:

Eslpod.com – подкасти, які належать до одного з розділів (розваги, здоров'я і медицина, бізнес, побут, стосунки і т. д.). Подкаст складається з наступних частин: озвучений діалог в повільному темпі, пояснення складних моментів і незнайомих слів англійською мовою, озвучений діалог в темпі повсякденного мовлення. До кожного подкасту додається текст.

Els-lab.com – великий вибір аудіозаписів, щоб тренувати сприйняття на слух. Кожен запис забезпечений тестом і вправами на відпрацювання нових слів, представлених у діалозі.

Englishlearner.ru – відео-ролики (кліпи, інтерв'ю, новини, трейлери та фрагменти кінофільмів) для тренування навичок сприйняття англомовного мовлення на слух, до яких додаються короткі завдання.

Таким чином, можна дійти висновку, що використання соціальних мереж та інтернет-ресурсів у навчанні сприяють ефективному вивченню англійської мови, адже їх використання робить процес навчання вмотивованим, цікавим та сучасним. За допомогою можливостей, що надає мережа Інтернет студенти мають змогу знайти безліч корисної інформації на свій смак та рівень володіння мовою, що допоможе підвищити їхню англомовну компетентність.

Список використаної літератури

1. Дахалаева Е. Ч. Автореферентные жанры Интернет-дискурса // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – Иркутск, 2013. – Вып. 4 (25). – С. 28–29.
2. Карта социальных медиа от Фредерика Каваццы. // Cossa.ru – маркетинг в социальных сетях, digital-маркетинг, интегрированные маркетинговые коммуникации.
3. Мушников Ю. С. Социальные сети как интерактивная форма обучения иностранному языку в старшей школе // Молодой ученый. – 2017. — №33. — С. 62–63.
4. Шилина А. Г. Використання ресурсів мережі Інтернет у рамках інтерактивного навчання на заняттях з англійської мови у немовних ВНЗ // «Молодий вчений», 2016. – № 11 – с. 533–534.

Науковий керівник: старший викладач Дубчак І.П.

Клок Н. Г.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

НЕМОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГОРЯ-СТРАЖДАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ)

Вивченню емоцій як невід'ємної частини комунікації, приділяється значна увага в сучасній лінгвістиці. Емоція – це складний психічний процес, який включає нейрофізіологічний, нервово-м'язовий і чуттєвий аспекти [3, 29]. К. Ізард вирізняє так звані базові, або фундаментальні, емоції. Емоція вважається фундаментальною якщо вона є вродженою, має власний механізм виникнення і виражається специфічними мімічними і пантомімічними засобами [1, 53-54]. До фундаментальних емоцій К. Ізард відносить такі [там само]: інтерес-хвилювання, радість-задоволення, подив, горе-страждання, гнів-роздратування, відразу, зневагу, страх, сором і провину.

Об'єктом нашого дослідження є емоція горя-страждання. Вона викликається низкою причин, пов'язаних із життєвими втратами, і часто переживається як почуття самотності і нерозуміння оточуючими [2, 214-215].

Горе-страждання має як мовне, так і немовне вираження. У своєму дослідженні ми зосереджуємося на останньому, послуговуючись при цьому традиційною класифікацією немовних засобів комунікації [4, 151-152], за якою вони поділяються на паравербальні, а саме

фонаційні й екстралінгвістичні, і невербальні, представлені кінесичними, такесичними та проксемічними.

Матеріалом нашого дослідження слугували 150 фрагментів тексту, що містять опис комунікативних ситуацій, в яких мовець виражає горе-страждання немовними засобами комунікації. Їх відбір проводився методом наскрізної вибірки із творів американської письменниці Дж. Моєс.

За результатами аналізу нашого фактичного матеріалу, у 77 фрагментах тексту, що становить 51% від загальної кількості фактичного матеріалу, емоція горе-страждання виражена кінесичними засобами комунікації, а саме мімічними. Це здебільшого сльози, які асоціюються саме з цією емоцією, і погляд, сповнений горя, смутку і страждання (*unchecked/hot tears, to burst/brim with tears, gaze/look full of grief*). Наприклад: *"If you just give me ten minutes ... we do understand this is a very sensitive issue. We'd like you to put your side of the story ..."* *"Does this mean he's dead?" Her eyes had filled with tears*" (1, 335), де дівчині, яку журналіст розпитує про її коханого, раптом здається, що він загинув; при цьому її очі наповнюються сльозами.

Посмішка, яка асоціюється з радістю і доброзичливістю, може іноді виражати смуток (*sad/wobble smile*). Наприклад: *"Well, I guess you made me think I shouldn't hide them in boxes anymore."* *She shot me a small, sad smile that somehow made me feel sadder than if she hadn't smiled at all*" (2, 1529), де дівчина сумно усміхається, перебираючи речі свого коханого, який нещодавно помер.

У 40 фрагментах тексту, що становить 27% від загальної кількості фактичного матеріалу, горе-страждання мовця виражене за допомогою екстралінгвістичних засобів комунікації. Людина, охоплена горем, зазвичай ридає, голосить або схлипує (*to cry, to weep, to sob*). Наприклад: *"I will never accept this."* *I had begun to cry.* *"Please, Will. Please don't say this. Just give me a chance. Give us a chance"* (1, 317), де дівчина починає плакати, розуміючи, що за кілька хвилин її коханий помер.

Іноді горе-страждання представлене фонаційними засобами комунікації (шість фрагментів тексту, або 5% від загальної кількості фактичного матеріалу). Сумуючи, мовець говорить тихо, повільно, зі стражданням в голосі (*thick voice, to say sorrowfully*). Наприклад: *"What else are you going to do?" "I can't, Treen," she said, sorrowfully.* *"How am I supposed to think about anything at a time like this?" "Listen, Lou. They don't give interviews out like bread for ducks, you eejit. This is a big deal..."* (1, 328), де дівчина зі смутком в голосі говорить своїй сестрі, що не може думати ні про що, окрім смерті свого коханого.

Емоція горе-страждання є різною за інтенсивністю [1, 226]. Чим сильніше переживає людина, чим інтенсивніші її емоції, і тим більшою кількістю немовних засобів комунікації вони виражені. У 27 фрагментах тексту, або 18%, горе-страждання репрезентовано кількома немовними засобами комунікації водночас. У нашому фактичному матеріалі це зазвичай мімічні й екстралінгвістичні засоби комунікації (сльози у поєднанні зі схлипуванням або риданням). Наприклад: *"I think everything's turning around for us, now, girls. I think this is going to be a good time for this family."* *And then, out of nowhere, she burst into tears. Real tears. She cried like Thomas cries, wailing, all snot and tears and not caring who hears, her sobs breaking through the silence of the little room like a knife*" (1, 331), де дівчина страждає через те, що її сім'я збанкрутіла, і, обговорюючи це зі своїм татом, вона дає волю своєму горю і починає ридати. Дівчина заливається сльозами, і її схлипування пронизують тишу, як ніж.

При вираженні горя-страждання у нашому фактичному матеріалі зафіксовано також використання декількох такесичних засобів комунікації. Так, мовець, сумуючи і водночас намагаючись заспокоїти співрозмовника, цілує і обіймає його або стискає і цілує його руку. Наприклад: *"Ah ... she looks beautiful, love. Believe me. You look bloody beautiful."* *He squeezes my hand, then lifts it to his mouth and kisses it. My dad has never done anything like that to me in my whole life. It is then that I realize they thought I was going to die..."* (2, 89), де чоловік страждає від думки про те, що його донька може покінчити життя самогубством через смерть коханого. Він намагається розрадити її, стискаючи і цілує при цьому її руку.

У нашому фактичному матеріалі не зафіксовано жодного випадку вираження горя-страждання проксемічними засобами комунікації або жестами. Немовні засоби вираження горя-страждання та частотність їх уживання представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Немовні засоби вираження горя-страждання		Кількість уживань	
Немовні засоби вираження горя-страждання		в абсолютних числах	у відсотках
Єдиний		123	82
	Міміка	77	51
	Екстралінгвістика	40	27
	Фонація	6	4
Декілька		27	18
Разом		150	100

Отже, за даними аналізу нашого дослідження горе-страждання виражається переважно мімікою мовця, а саме сльозами.

Список використаної літератури

1. Изард К. Э. Эмоции человека. Москва, 2008. 954 с.
2. Изард К. Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург, 2012. 464 с.
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург, 2001. 749 с.
4. Приходько Г. І. Невербальні засоби вираження емоцій. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка: Філологічні науки. 2015. №4. С. 150–153.

Список джерел фактичного матеріалу

1. Moyes J. Me before you. Penguin books, 2012. 371 p.
2. Moyes J. After you. Penguin books, 2015. 2230 p.

Науковий керівник: к. філол. н. Голубнича О.І.

Корнієнко О. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КОГНІТИВНА ОНТОЛОГІЯ КОНЦЕПТУ COVID-19 В АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕМАХ

Інтернет-меми (або фотожаби), які є короткими текстами у квадратній рамці, зазвичай супроводжуваними картинками, з'явилися в Інтернеті на початку ХХІ століття [5]. Такі меми можуть представляти інформацію і без використання вербальних засобів, проте найбільшу популярність мають меми, які поєднують вербальні та невербальні (пикторальні, графічні) елементи, що створюють смислову єдність [4, 109]. Інформація, представлена множинними тематично гомогенними мемами, формує наративний мультимедійний концепт [3].

Мета нашого дослідження полягає у відтворенні когнітивної онтології наративного концепту COVID-19 в англomовних інтернет-мемах. Когнітивна онтологія є структурованою інформацією про конкретний предметний концепт або концептуальну царину [7; 3, 94-95]. У роботі структурування представленої в мемах інформації про COVID-19 здійснюється із залученням положень семантики лінгвальних мереж [2] – теоретичної концепції, яка оперує концептуальними (поняттєвими) структурами, виявленими у значеннях та формах мовних і мовленнєвих одиниць. Матеріалом аналізу слугують 200 вербальних і вербально-пикторальних інтернет-мемів, отриманих методом суцільної вибірки із сайтів англomовного інтернет-ресурсу.

Відповідно до положень семантики лінгвальних мереж, когнітивна онтологія наративного концепту є *мережею* (де позначені поняттєві вузли і зв'язки між ними) або *матрицею* (де позначені лише поняттєві вузли, а зв'язки між ними залишаються

імпліцитними). Концептуальна мережа або матриця розбудовується на одному або на декількох рівнях. У багаторівневій концептуальній моделі рівнями, підпорядкованими один одному є: *концептуальний простір* (уся інформація, що структурується) *домени* і *субдомени* (поняттєві фокуси концептуального простору), *парцели* і *субпарцели* (поняттєві фокуси доменів / субдоменів), *тематичні кванти* (поняттєві фокуси парцел / субпарцел); тематичні кванти узагальнюють значення конкретних *текстових дескрипцій* [1, 35-36]. У нашому дослідженні онтологія концепту COVID-19 будується як багаторівнева когнітивна матриця.

Контент-аналіз корпусу даних свідчить про те, що когнітивна матриця концепту COVID-19 представлена такою ієрархічною системою понять: Домен 1. ВІРУС. *Парцели:* 1.1 Вірус як такий. 1.2. Походження. 1.3. Пандемія. 1.4. Вірусологи. Домен 2. ХВОРІ. *Парцели:* 2.1. Хвороба. Симптоми. Домен 3. ЗДОРОВІ. *Парцели:* 3.1. Боязнь хвороби. 3.2. Паніка. Дефіцит товарів. Домен 4. ПРОФІЛАКТИКА ХВОРОБИ. *Парцели:* 4.1 Тести. 4.1. Миття рук. Дезінфекція. 4.2. Дистанціювання. 4.3. Маски. Костюми. 4.4. Захисні препарати і засоби. Домен 5. КАРАНТИН. *Парцели:* 5.1. Карантин. 5.1. Закриті сервіси. 5.2. Самоізоляція. *Тематичні кванти:* 5.2.1 Самоізоляція. 5.2.2. Користь ізоляції. 5.2.3. Заняття. 5.2.4. Психічні стани. *Парцели:* 5.3. Обмеження на вихід з дому. 5.4. Сім'я. 5.5. Діти. 5.6. Дистанційна робота. 5.7. Дистанційне навчання.

5.8. Наслідки карантину (таблиця 1)

Таблиця 1

**Онтологія наративного концепту COVID-19,
представленого в англомовних інтернет-мемах**

Тематичні сегменти нاراتивного концепту	Разом мемів	%	Референти		Кореляти	
			К-ть	%	К-ть	%
1. ВІРУС	41	20,5	31	15,5	10	5
1.1. Вірус як такий	14		10		4	
1.2. Походження	8		8		-	
1.3. Пандемія	18		12		5	
1.4. Вірусологи	1		1		-	
2. ХВОРІ	6	3	4	2	2	1
2.1. Хвороба. Симптоми	6		4		2	
3. ЗДОРОВІ	22	11	16	8	6	3
3.1. Боязнь хвороби	6		5		1	
3.2. Паніка. Дефіцит товарів	16		11		5	
4. ПРОФІЛАКТИКА ХВОРОБИ	37	18,5	33	16,5	4	2
4.1. Тести	1		1		-	
4.1. Миття рук, дезінфекція	7		6		1	
4.2. Дистанціювання	8		8		-	
4.3. Маски, костюми	11		10		1	
4.4. Захисні препарати і засоби	10		8		2	
5. КАРАНТИН	94	47	82	41	12	6
5.1. Карантин	8		6		2	
5.2. Закриті сервіси	4		4		-	
5.3. Самоізоляція	24		22		2	
5.3.1. Самоізоляція	5		5		-	
5.3.2. Користь самоізоляції	2		1		1	
5.3.3. Заняття	12		11		1	
5.3.4. Психічні стани	5		5		-	
5.4. Обмеження на вихід з дому	16		15		1	
5.5. Сім'я	5		5		-	

Тематичні сегменти нарративного концепту	Разом мемів	%	Референти		Кореляти	
			К-ть	%	К-ть	%
5.6. Діти	6		6		-	
5.7. Дистанційна робота	15		14		1	
5.8. Дистанційне навчання	3		3		-	
5.9. Наслідки карантину	13		9		4	
РАЗОМ	200	100	166	83	34	17

За результатами кількісного аналізу (таблиця 1), із п'яти тематичних доменів найбільш акцентованим є домен 5. КАРАНТИН (94 мему, або 47,0% від їхньої загальної кількості). Достатньо проміантними є також домени 1. ВІРУС (41 мем, або 20, 5%) і 4. ПРОФІЛАКТИКА ХВОРОБИ (37 мемів, або 18,5%). Серед парцел, що входять до складу доменів, найбільш акцентованими є: 5.4. Самоізоляція (24, з яких 12 присвячені заняттям під час самоізоляції), 4.3. Маски. Костюми та 4.4. Захисні препарати і засоби (разом 22 мему), 1.3. Пандемія (18 мемів), 3.2. Паніка. Дефіцит товарів (16 мемів). Таким чином, можна визначити основні пов'язані з коронавірусом теми, що стають найбільш частими об'єктами жартів.

Акцентування певних аспектів теми коронавірусу в аналізованих мемах відбиває особливості гумористичної інтерпретації цієї теми користувачами англійськомовного інтернету. Акцентування складників теми коронавірусу користувачами українськомовного та російськомовного інтернету (див. [3]), має деякі відмінності, що свідчить про ідіотичність відповідних картин світу носіїв різних мов.

У жартах більша кількість мемів об'єктивують цільові поняття, пов'язані із власне коронавірусом (166, або 83,0%). Кількість мемів, де тема коронавірусу є корелятивною, залученою до жартів на інші цільові теми (стосунки в родині, відношення до влади, людські вади тощо), є значно меншою (34, або 17,0%). В обох випадках створення жартів спирається на низку семіотичних технік, також досліджуваних у нашій роботі.

Література

1. Жаботинская С.А. Нарративные политические концепты: методика лингвокогнитивного анализа. Концепты и контрасты : монография / ред. Н. В. Петлюченко. Одесса : Гельветика, 2017. С. 30-40.
2. Жаботинская С.А. Генеративизм, когнитивизм и Семантика лингвальных сетей. Doctrina multiplex, veritas una. Учень багато, істина одна: зб. праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Буніатової / Київський ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. С. 99 – 141.
3. Жаботинская С.А. Нарративный мультимедийный концепт: алгоритм анализа (на материале интернет-мемов о COVID-19). Когніція, комунікація, дискурс. 2020. № 20. С. 92-117.
4. Канашина С.В. Что такое интернет-мем? Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2018. 4 (193). С. 1 – 7.
5. Кэмп-Фигура Д. (Интернет-)мем как новый медижанр. Постановка вопроса. Медиалингвистика. 2019. 6(1). С. 103 – 121.
6. Sowa, J. F. Building, sharing, and merging ontologies. 2001. Retrieved from <http://www.jfsowa.com/ontology/ontoshar.htm>

Науковий керівник: д. філол. н., професор Жаботинська С. А.

Олініченко Л. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ПОЛІСЕМАНТИЧНОЇ ЛЕКСЕМИ *LIFE N*

Невід'ємною рисою будь якої мови, умовою її успішного функціонування і розвитку, а також однією з центральних проблем лексичної семантики і мовознавства загалом є **полісемія** (від гр. *polysetos* «багатозначний»). Слово набуває різних значень в ході розвитку мови, одночасно з появою нових об'єктів навколишньої дійсності та перенесення найменування з

одного предмета на інший. Полісемію вважають мовною універсалією, тобто явищем, присутнім в усіх мовах світу.

Явище полісемії та поняття лексичного значення досліджувалося у працях В. В. Виноградова, Ю. Д. Апресяна, І. М. Кобозевої, М. Ф. Алефіренка, О. С. Кубрякової, В. В. Левицького та ін. [див. 3; 7]. Полісемію протиставляють, з одного боку, моносемії – явищу, за якого усі значення слова можна звести до одного узагальненого значення. З іншого боку, полісемію протиставляють омонімії, за якої слова однакової зовнішньої форми мають абсолютно непов'язані між собою значення. Слово вважають полісемантичним, якщо воно має два і більше пов'язаних між собою значень.

Значення полісемантичного слова називають лексико-семантичними варіантами. Лексико-семантичні варіанти можуть бути пов'язані між собою різними типами зв'язків (семантичних операцій), серед яких найчастіше виокремлюють метафору та метонімію. Метафора базується на схожості позначуваних об'єктів чи явищ, метонімія – на їхній суміжності. Із перенесенням назви пов'язані також явища розширення і звуження значення, в основі яких лежить якісна, гіпо-гіперонімічна ієрархія значень. У випадку розширення значення слово починає вживатися для позначення більшої кількості референтів, у випадку звуження значення слово, навпаки, зменшує свій екстенціональний обсяг [6].

Дослідження полісемії лексеми *life n* передбачає опис суті й структури **лексичного значення слова**, під яким розуміють це зміст слова, який відбиває і закріплює у свідомості людини уявлення про предмет, властивість, явище, процес тощо. Це продукт розумової діяльності людини, що має узагальнений характер [1, с. 10]. Лексичне значення має у своєму складі сигніфікативний компонент (інформація про клас предметів), референтний компонент (інформація про конкретний предмет як представник класу), емоційно-оцінний (конотативний) компонент лексичного значення (інформація про ставлення мовця до позначуваного предмета або явища) та прагматичний компонент, який пов'язаний із іншими компонентами і надає сигніфікативному змісту додаткову інформацію про учасників і умови комунікації [4; 5, с. 78].

У працях із лінгвістичної семантики традиційно розрізняють такі види лексичного значення, як головне й другорядне, пряме й переносне, а також відрізняють лексичне значення від граматичного. Так, за номінативною ознакою, слідом за М. Ф. Алефіренком, розрізняють пряме номінативне значення й значення, похідні від нього (переносні, другорядні). За ступенем синтагматичної зв'язаності виокремлюють фразеологічно зв'язані та фразеологічно вільні значення. За ступенем узагальнення інформації про позначуваний знаком предмет вирізняють актуальне й віртуальне значення. Віртуальне, або загальне, значення – це інформація про предмет поза контекстом, тоді як актуальне значення є варіантним, залежним від контексту. Зрештою, за характером інформації (за І. М. Кобозевою) виокремлюють денотативне, сигніфікативне, конотативне й синтаксичне значення слова [див. 7, с. 109].

Зазначені вище положення традиційної семантики розкривають суть полісемії та окреслюють типи зв'язків між лексико-семантичними варіантами, однак не пояснюють поняттєвих механізмів, що уможливають утворення таких зв'язків. З'ясування таких механізмів є можливим завдяки застосуванню понять і положень когнітивної лінгвістики – сучасної мовознавчої галузі, яка має на меті пояснити суть зв'язку між мовою й мисленням.

Когнітивна лінгвістика послуговується методом концептуального аналізу, який полягає у побудові концептуальних моделей, котрі упорядковують інформацію, активовану у мисленні мовним знаком чи системою знаків. У ході аналізу полісемії лексеми *life n* ми послуговуємося методикою аналізу, запропонованою С. А. Жаботинською у її семантиці лінгвальних мереж. Згідно з цією концепцією, упорядкування інформації у мисленні людини здійснюється із застосуванням інструментів, названих базисними пропозиціональними схемами й об'єднаних у п'ять груп – предметні, акціональні, посесивні, ідентифікаційні та компаративні схеми [2].

Аналіз полісемії лексеми *life n* розглядається нами як поетапний процес. До першого етапу належить виявлення переліку значень полісемантичного слова на основі даних різних лексикографічних джерел [2, с. 363]. Другий етап полягає у побудові концептуальної мережі

полісемії, що дозволяє відстежити напрямки розвитку значення слова із застосуванням базисних пропозиціональних схем. Третім етапом аналізу полісемії є ідентифікація доменів у межах концептуальної мережі лексичного значення полісемантичної лексеми *life n* [2, с. 366]. Побудова концептуальної мережі полісемії та виокремлення у ній поняттєвих доменів дозволяє отримати уявлення про структуру наявного в синхронії номінативного простору аналізованої полісемантичної лексеми. Четвертим етапом аналізу полісемії є виявлення ступеня промінантності лексико-семантичних варіантів шляхом дослідження їхньої актуалізації у фрагментах автентичних текстів [2].

Отже, методика аналізу полісемії, запропонована С. А. Жаботинською, демонструє, що методи концептуального аналізу не лише не входять у протиріччя з методами традиційної семантики, а й органічно їх доповнюють [3, с. 11]. Побудова концептуальної мережі полісемії та виокремлення в ній поняттєвих доменів дозволяє отримати уявлення про структуру номінативного простору полісемантичної лексеми *life n*.

Список використаних джерел

1. Жаботинская С. А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов. *Вестник Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина*. 2010. № 928. С. 6–20.
2. Жаботинская С. А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии. *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства*. Чернівці, 2008. С. 357–368.
3. Зализняк А. А. Многозначность в языке и способы ее представления. Москва, 2006. 672 с.
4. Іщенко Н. Г. Прагматичне значення похідних іменників. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2012. № 14 (249). С. 78–84.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Вид-во Академія, 2001. 368 с.
6. Ласенко Л. В. Полисемия как средство концептуализации нового опыта. *Вестник ВГУ. Серия «Лингвистическая и межкультурная коммуникация»*. Воронеж, 2006. № 1. С. 170–175.
7. Левицкий В. В. Семасиология: монография для молодых исследователей. 2-е изд., испр. и доп. Винница: Нова Книга, 2012. 680 с.

Науковий керівник: к. філол. н. Токарчук В. А.

Радюк Д. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФРАЗОВІ СЕТИ В АНГЛОМОВНОМУ КОМБІНАТОРНОМУ СЛОВНИКУ-ТЕЗАУРУСІ НА ТЕМУ "COVID-19"

Одним із провідних напрямів сучасного мовознавства є когнітивна лінгвістика, метою якої є пояснення природи зв'язків між структурами мови і структурами свідомості [4, 9]. Нині методологія когнітивної лінгвістики застосовується в когнітивній лексикографії, спрямованій на розроблення структур словників з урахуванням особливостей структур мислення, або концептуальних структур [5]. Прикладом таких словників є комбінаторні тезауруси, структуровані на засадах концептуальних онтологій [1; 5]. При цьому *онтологію*, за аналогією з інженерією знань, розуміють як структуровану інформацію про конкретну предметну царину [1, 71].

Метою нашої роботи є показ лінгвокогнітивної техніки укладання англо-українського комбінаторного словника-тезауруса за темою COVID-19. Цей словник є ідеографічним, тобто організованим не за алфавітом, а відповідно до пов'язаних одне з одним понять. Представлені в словнику 300 словосполучень із ключовими словами теми відібрані з автентичних статей, опублікованих в англomовній пресі в 2020 році.

У комбінаторних тезаурусах, базованих на концептуальних онтологіях, упорядкування інформації відбувається на підставі положень семантики лінгвальних мереж / СЛМ [2] – лінгвокогнітивної концепції, де розглядаються концептуальні засади мовних і мовленнєвих знаків. Засадничі положення СЛМ застосовуються для побудови комбінаторного словника-тезауруса на рівнях його макроструктури, медіоструктури та мікроструктури. *Макроструктура* упорядковує весь інформаційний простір словника, представлений

конкретною темою. Макроструктура словника є багаторівневою: усе тематичне поле розподіляється на домени, які містять парцели, що включають концепти, репрезентовані комплексом ознак. На всіх рівнях зв'язок між поняттями забезпечується обмеженим набором базисних пропозиційних схем / БПС [1, 76-77]. *Медіоструктура* організовує фразові сети, утворювані словосполученнями зі словами, які називають ключові поняття теми. Концептуальна основа фразового сету утворюється шляхом поєднання найбільш уживаних БПС (рис. 1). Словосполучення, які об'єктивують ці БПС, групуються в тематичні блоки [3, 21; 5, 101]. *Мікроструктура* аранжує інформацію словникової статті – опису конкретного словосполучення [5, 99-100].

Словник-тезаурус за темою COVID-19, укладений із застосуванням зазначених вище положень, включає словосполучення з такими ключовими словами: *coronavirus, pandemics, disease, the infected, hospital, doctors, medications, the uninfected, quarantine, vaccine*. Ключові слова називають основні поняття теми, які поєднуються в матричній концептуальній онтології, де зв'язки між поняттями залишаються імпліцитними. Основні поняття належать до концептуальних доменів VIRUS (*coronavirus, pandemic*), INFECTED (*the infected, disease, hospital, doctors, medications*), UNINFECTED (*the uninfected, quarantine, vaccine*).

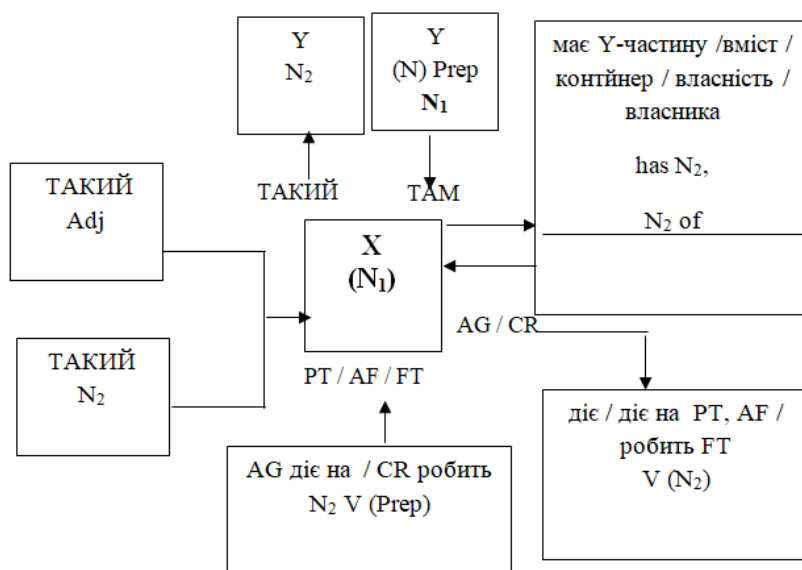


Рис. 1. Мережа ознак концепту X як основа фразового сету [3, 21].

Ключові слова формують фразові сети, в яких корелят ключового слова характеризує за певною ознакою позначене цим словом поняття; наприклад, ключове слово *virus* (рис. 2).

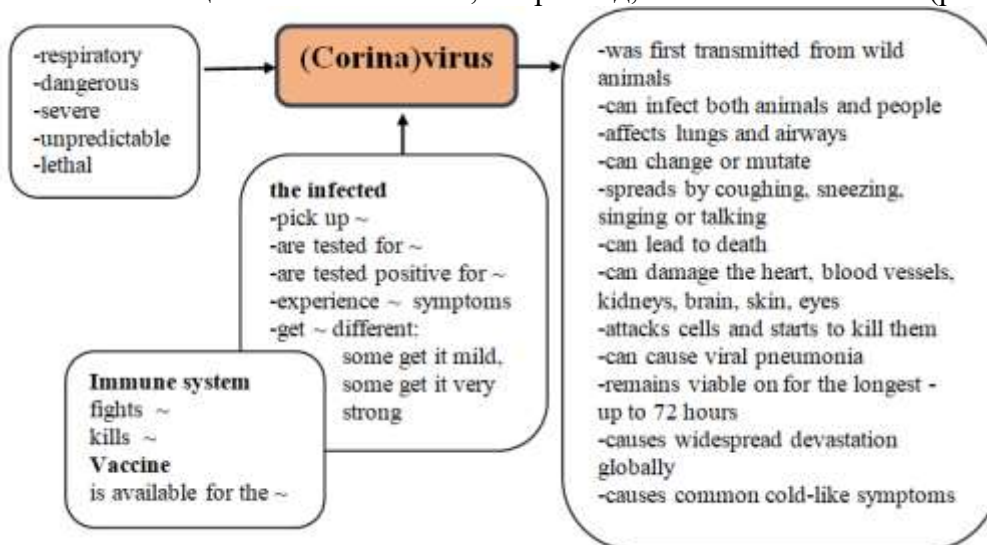


Рис. 2. *Coronavirus*: фразовий сет

Укладений нами словник може бути застосований у навчальному процесі: до словника додаються граматичні та комунікативні вправи, які закріплюють вживання матеріалу фразових сетів.

Література

1. Жаботинская С. А. Онтологии для словарей-тезаурусов: лингво-когнитивный подход. *Филологичні трактати*. 2009. Том1, №2'2009. 71–87.
2. Жаботинская С. А. Генеративизм, когнитивизм и Семантика лингвальных сетей. *Doctrina multiplex, veritas una. Учень багато, істина одна: зб. праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Буніятової / Київський ун-т ім. Б. Грінченка*. К. : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. С. 99–141.
3. Жаботинська С. А. Семантика лінгвальних мереж у навчальному комбінаторному тезаурусі. *Studia Philologica. Філологічні студії*. 2019. Вип. 13. С. 17–27.
4. Кубрякова Е. С. *Язык и знание*. М. : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
5. Zhabotyńska, S. & Plakhotniuk, Ye. The Active Learner's Construction-Combinatory Thesaurus: User-driven principles of compiling (a cognitive linguistic approach). *Cognition, Communication, Discourse*. International on-line journal. 2020. No 21. P. 93-107.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Жаботинська С. А.

Федина О. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МЕРЕЖА ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ПОЛІСЕМАНТИЧНОЇ ЛЕКСЕМИ BODY N: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

У лінгвістиці обґрунтованим є теоретичне положення про семантику слова, що дає змогу пояснити багатозначність слова в мовленні, виходячи з його мовних характеристик, з урахуванням специфіки мовленнєвого акту. Ф.А. Литвин розрізняє дві можливості: "Мовленнєва багатозначність може бути випадковою, ненавмисною... або навмисним, свідомим використанням багатозначності слова".

Як виявив Р. Якобсон, мовленнєва багатозначність (ambiguity) – одне з головних понять теорії поетичного (в широкому значенні) використання мови. У поезії слово має функціональну автономію, більшу самостійність, аніж в інших типах тексту.

Мовленнєва багатозначність безпосередньо пов'язана з поліфункціональністю контексту щодо актуалізованого слова. Взаємодіючи з полісемантичним словом, контекст виконує три основні функції: зняття, нейтралізації полісемії (контекст виступає при цьому як ідентифікатор і актуалізатор відповідного лексико-семантичного варіанту); збереження неоднозначності, багатозначності (відоме також як подвійна актуалізація, амбівалентність, двохплановість висловлювання); розвитку полісемії (через введення цього семантичного варіанту до нового, незвичного оточення, часто – до так званого стилістичного контексту). Саме третя функція контексту є одним із визначальних факторів у механізмі семантичної деривації.

Потенція полісемії полягає в здатності мови відображати не лише речі та явища об'єктивного світу, але також і певні зв'язки та взаємозалежність між ними, на тій підставі що вони встановлюються людиною в процесі суспільно-історичного розвитку. Ці зв'язки можуть мати в основі схожість, що і призводить до об'єднання двох і більше значень в одному слові. Значення багатозначного слова об'єднуються в семантичну єдність завдяки певним відношенням, які склалися між ними на основі загальних семантичних асоціацій (метафора, метонімія, функціональна спільність). Було виокремлено і вивчено три типи багатозначності (вперше це продемонстроване на аналізі на діяхронічного матеріалу в роботі Дармстетера, написаній у 1887 р.):

1) радіальна полісемія: всі значення слова мотивовані одним і тим самим центральним значенням та загальним компонентом.

2) ланцюгова полісемія (в чистому вигляді дуже рідко зустрічається): кожне нове значення слова мотивоване іншим - найближчим до нього - значенням, але крайні значення можуть і не мати загальних семантичних компонентів.

3) радіально-ланцюгова полісемія.

Ланцюгова полісемія досить чітко відображена в тлумачних словниках у вигляді лінійно пронумерованої послідовності значень: 1; 2; 3...

Багатозначність термінів зумовлена екстралінгвістичними та суто лінгвістичними причинами. Ми вважаємо, що позамовні чинники, які сприяють розвиткові полісемії в загальноживаній мові, викликають появу цього явища і в коксохімічній термінології. Екстралінгвістичні причини (соціальні, суспільно-політичні, культурно-історичні, науково-технічні тощо) пов'язані зі схильністю людського мислення до систематизації та узагальнення знань про явища реальної дійсності.

Варто також погодитись із твердженням Т. І. Панько, яка вважає, що термінологічна полісемія як семасіологічний процес під час розвитку та стабілізації терміносистем піддається постійній нівеляції та ніколи не зникає повністю. Вона присутня на всіх етапах розвитку загальноживаної мови та фахових підмов, проте полісемія реалізується у спеціальній лексиці дещо по іншому, ніж у загальноживаній мові, де це явище приводить до розширення та збагачення словникового складу; у межах спеціальної лексики воно не завжди є бажаним, адже порушує однозначну відповідність між референтом і знаком, який його номінує, тому в терміносистемах багатьох наук значно легше знайти багатозначний термін, ніж однозначний.

Дослідження доводять, що полісемія – це закономірне явище в українській термінології, зокрема в терміносистемі коксохімії. Звичайно, полісемічні відношення в терміносистемах дають змогу економно використовувати мовні ресурси, проте ускладнення семантичної структури термінологічних одиниць заважає правильному розумінню й перекладу термінів. Подальше зменшення багатозначних одиниць в українській науково-технічній термінології, на нашу думку, є одним із першочергових завдань сучасних термінологів. Отже, явище багатозначності виникає в термінології в цілому за тими самими законами, як і в загальноживаній мові, що доводить зв'язок останньої з українською коксохімічною термінологією. Полісемія в коксохімічній термінології є наслідком дії процесу перенесення значення у двох площинах: усередині терміносистеми (таким чином утворюється більшість однослівних двозначних термінів) і в результаті метафоричного чи метонімічного перенесення значення із загальноживаного слова на спеціальне.

Список використаної літератури

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1983. – 190с.
2. Апресян Ю.Д. Трудности построения формальной модели языка // Кибернетика: Перспективы развития. - М.: Наука, 1981. - С. 109-113.
3. Ахманова О. С. Словник лінгвістичних термінів [Текст] / О. С. Ахманова.– М.: Книжковий дім «Ліброком», 2010. – 5-е вид. – 576 с.
4. Виноградов В.В. Лексикология и лексикография: Избр. труды. - М.: Наука, 1977. - 312 с
5. Литвин Ф.А. Речевая многозначность слова: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – М., 1978. – 24 с.
6. Ліпінська А. В. Науково-технічна термінологія: навч. посіб. для дистанційного навчання / За ред. акад. М. І. Жалдака / А. В. Ліпінська – К.: Університет «Україна», 2007. – 219 с.
7. Огуй О.Д. Текст, лексико-семантична група, полісемічне слово, семантичні тенденції та спроба їх реконструкції // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Германська філологія. - Чернівці, 1996. - Вип. I. - С. 25-28.
8. Рогач Л.В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах: Автореф. дис... канд. філол. наук.: 10.02.15 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2000. - 20 с
9. Шепель Ю. О., Секрет І. В. Міжгалузєва термінологічна омонімія у сучасній англійській мові / Ю. О. Шепель, І. В. Секрет. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2010. – 335 с.
10. Якобсон Р. Работы по поэтике: Переводы. – М.: Прогресс, 1987. – 464 с.

Науковий керівник: к. філол. н. Токарчук В. А.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Життя кожної людини сповнене різноманітними емоціями. У сучасній психології емоція (від лат. *Emovere* – збуджувати, хвилювати) це особливий клас психічних процесів, пов'язаних з потребами і мотивами, які відображають у формі безпосередньо чуттєвих переживань значимість діючих на людину явищ і ситуацій [4].

Емоції супроводжують людину від самого її народження. На думку Б. Додонова, важливішу біологічну роль для людини відіграють саме негативні емоції [1, с. 94].

Деякі дослідники асоціюють негативні емоції лише з негативним впливом на життя людини, пояснюючи це зниженням мотивації та працездатності людини, несприятливими фізіологічними змінами, що виникають у людини під час стресових ситуацій. У стресовому стані поведінка людини значною мірою дезорганізується, виявляються неадекватні емоції, спостерігаються безладні рухи, порушення мовлення, уваги, сприймання, пам'яті та мислення [3. с. 808]. Водночас стрес, як результат дії негативних емоцій є нормальним і позитивним станом психіки, оскільки мобілізує людину на подолання проблеми. У деяких ситуаціях негативні емоції навіть потрібні. Страх, гнів, злість, тривога змушує організм перезавантажитись, почати обмінні процеси набагато швидше. Це допомагає бути загартованим від інфекцій, депресій та душевних переживань. Отримуючи певний час негативні емоції, людина звикає і стає сильнішою.

За класифікацію К. Ізарда [2. с. 128] існують фундаментальні емоції, які є важливими для кожного індивіда. Зокрема, Ізард виокремлює такі негативні емоції: СТРАХ, ГНІВ, ГОРЕ-СТРАЖДАННЯ, ВІДРАЗА, ПРОВИНА та СОРОМ.

Негативні емоції мовця репрезентуються у художньому тексті за допомогою номінації, описової лексики та лексики, яка безпосередньо виражає емоції.

Негативні емоції можуть виникати в результаті таких позамовних факторів як: втрата близької людини (приклад 1), сильне обурення, що порушує морально-етичні норми (приклад 2), побоювання за своє життя та здоров'я (приклад 3), негативне ставлення до людини та її поведінки (приклад 4):

(1) *Curlled in each arm was the body of a naked girl. Their blonde hair, once curly and light as milkweed fluff, was now matted to their heads and streaked red. The man holding them sat bawling up at the sky like a moonstruck calf, his dark brown cheeks slicked with tears, his face twisted in a monstrous cramp of grief. He drew breath in hitches, his chest rising until the snaps holding the straps of his jumper were strained, and then let that vast catch of air out in another of those howls.*(1, p 16)

(2) *Wharton gave a furious, inarticulate scream and threw himself at Brutal, even though he was snugly buckled into the coat now, and his arms were wrapped around behind him. Percy made to draw his baton—the Wetmore Solution for all of life's problems—and Dean put a hand on his wrist.*(2, p. 85)

(3) *Percy handed them over himself, and I could see the fear in Delacroix's eyes as he reached out through the bars to take them. He was afraid Percy would grab his hand and break his fingers. I was a little afraid of it too, but no such thing happened.*(3, p. 56)

(4) *Wetmore was such a disaster. The inmates hated him, the guards hated him . . . everyone hated him, presumably, except for his political connections, Percy himself, and maybe (but only maybe) his mother.*(4, p. 259)

Отже, на основі аналізу нашого фактичного матеріалу можна зробити висновок, що негативні емоції можуть бути викликані багатьма позамовними факторами та здатні бути виражені різними мовними одиницями. Аналіз зазначених факторів, які викликають негативні емоції, вважаємо перспективним для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Додонов Б. И. Классификация эмоций при исследовании эмоциональной направленности личности. Москва, 1975. № 6. 182 с.
2. Изард К. Э. Психология эмоций . СПб.: Питер, 2012 . — 464 с.
3. Літвякова І.А. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. Хмельницький, 2017. 808 с.
4. Словник психологічних термінів:<https://nuph.edu.ua/slovník-psihologichnih-terminiv/> (дата звернення: 12.03.2021)

Список джерел фактичного матеріалу

1. «The Green Mile», Stephen King. URL: <http://bonread.ru/stephen-king-the-green-mile.html?page=1&submit=%D0%BE%D0%BA> (Last accessed: 15.03 .2021)

Науковий керівник: к. філол. н. Сливка Н. П.

**НІМЕЦЬКА ФІЛОЛОГІЯ
ТА МЕТОДИКА
НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ
МОВИ**

РОЛЬОВА ГРА НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Однією з актуальних проблем сучасної методики викладання іноземних мов є організація навчання дітей різного віку. Велике значення в організації учбового процесу відіграє мотивація навчання. Вона сприяє активізації мислення, викликає інтерес до будь-яких видів діяльності. Найсильнішими мотивуючими чинниками є прийоми навчання, що задовольняють потребу учнів у новизні матеріалу, що вивчається і різноманітності виконуваних вправ. Широкі можливості для активізації учбового процесу дає використання навчально-пізнавальних ігор, однією з яких є рольова гра [1].

Рольова гра – простий спосіб пізнання людиною навколишньої дійсності, один із найдоступніших шляхів до оволодіння знаннями, уміннями, навичками [2, с. 5]. Цей вид гри, будучи найбільш точною і доступною моделлю іншомовного спілкування, є тією організаційною формою навчання, яка дозволяє оптимально поєднувати групові, парні і індивідуальні форми на уроці. Під час участі в рольових іграх в учнів закладаються основи комунікативної компетенції, які дозволяють здійснювати іншомовне спілкування і взаємодію учнів на уроках німецької мови, що є головною метою навчання іноземної мови [4, с. 153].

За допомогою рольової гри викладач може розвивати усі види мовленнєвої діяльності, насамперед, усне мовлення. За сприяння цього виду гри воно стає більш змістовним і складнішим за структурою мовного матеріалу [4, с. 154].

Рольова гра може співвідноситися з обома формами мовлення: підготовленим і непідготовленим, створюючи передумови для природного переходу першого в друге. Для переведення підготовленого мовлення в непідготовлене перш за все підходять рольові ігри, які умовно називаються “багатоактними”. Перший акт варто забезпечити опорами, наступні акти учні зможуть грати самостійно [2, с. 8].

Ефективна рольова гра забезпечує високу активність кожного учасника навчального процесу. Незважаючи на те, що різні ролі відрізняються об’ємом рольових реплік, кожен із учасників бере активну участь в ігровій діяльності, навіть якщо він отримує небагато слів [3, с. 196].

Найбільш розповсюдженими формами рольових ігор є презентація, інтерв’ю, заочна подорож, прес-конференція, круглий стіл, телеміст, екскурсія, казка, репортаж, клуб за інтересами [2, с. 10], проте вчитель необмежений у виборі, він може створити новий вид гри, який найбільше підходить до розкриття теми на уроці.

Досягнути високого рівня комунікативної компетенції в іноземній мові, не знаходячись серед її носіїв, дуже важко. Тому важливим завданням викладача є створення на занятті з іноземної мови реальних і уявлених ситуацій спілкування, використовуючи для цього різні форми роботи [3, с. 197]. Рольову гру можна застосовувати для будь-якого виду роботи з мовою: відпрацювання структур, лексики, вивчення функцій, інтонаційних моделей тощо [1].

Підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що рольові ігри є дійсно важливими на уроках іноземної мови. Це ефективний та цікавий спосіб залучити учнів будь-яких класів до спілкування, дати їм можливість відчувати себе в іншомовному середовищі та розвинути їх мовленнєві навички. Використання рольової гри під час занять урізноманітнить навчально-виховний процес і стане для вчителя джерелом креативності, а для школярів – незабутнім досвідом.

Список використаних джерел

1. Тригуб Т. О. Використання навчально-пізнавальних ігор на уроці німецької мови. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-navchalno-piznavalnih-igor-na-uroci-nimecko-movi-49181.html>
2. Хмельюк Н. В. Рольова гра як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності учнів на уроках німецької мови: навч.-метод. посіб. Хмельницький, 2017. 42 с.

3. Кузів М. З. Рольові ігри на занятті з іноземної мови як метод навчання іншомовної комунікації. *Наукові записки, серія «Філологічна»*. 2012. № 25. С.196-197. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/download/1065/920/>

4. Богів Е., Кабаці М. Рольова гра як засіб пізнавальної діяльності на уроках німецької мови професійного спрямування у вищих закладах освіти. *Наукові записки, серія «Педагогічні науки»*. № 147. С.152-155.

Науковий керівник: к. пед. н. Титаренко О. І.

Гончар І. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ПАРАЛІНГВІСТИЧНИХ ДІЙ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ТЕКСТІ

Під час безпосереднього живого спілкування ми часто використовуємо невербальні сигнали, також відомі як паралінгвістичні засоби. Вони виникають на різних етапах використання мови. Наприклад, при переході від внутрішнього до зовнішнього мовлення, шукаючи потрібні слова, люди звертаються до пошукових чи пошуково-описуючих жестів, мімічних явищ, які несуть певну інформацію співрозмовнику. Різноманітні паралінгвістичні явища можуть виникати на етапі контролю за якістю висловлення. Припустившись помилки, мовець обриває своє мовлення, робить заперечний жест чи інші специфічні жести, шукає більш відповідних мовних засобів для реалізації повідомлення, що викликає появу пробних пошукових ходів, пауз, певних видів жестів.

Часто паралінгвістичні засоби вживаються цілеспрямовано, для досягнення певного ефекту: приховати свої справжні думки, почуття, емоції, створити відповідний настрій у слухача, вплинути на його поведінку.

Однак залучення паралінгвістичних засобів до участі в комунікації диктується не вичерпністю мовної системи, а лише обставинами зовнішнього порядку, пов'язаними з характером комунікації. До таких обставин можуть належати, наприклад, дотримання певного темпу діалогу, застосування різноманітних мнемонічних прийомів для забезпечення повного розуміння висловлювання.

Одночасне використання вербальних і невербальних засобів обумовлене прагненням конкретизувати інформацію, зробити її виразнішою і значущою з тим, щоб впливати на співбесідника. Але і передуюче вживання жестів виконує прогнозує завдання комунікативної установки. Так, наприклад, маючи намір повідомити співбесідникові конфіденційну інформацію, мовець подається всім корпусом уперед або вбік, скорочуючи відстань між ними, і вимовляє: «У мене є до вас розмова». Невербальна поведінка наче прогнозує вербальну інформацію. Передуючі жести словам пояснюється іноді тим, що мовцеві вибрати потрібний жест легше, ніж слово, оскільки лексичних одиниць значно більше. Психологічні експерименти показали, що деякі наші жести пов'язані з труднощами породження мови. Звідси був зроблений висновок про те, що жести є свого роду програмуванням лексики в мові, вони допомагають передбачати ще невисловлену думку.

При самотійному функціонуванні невербальні засоби, так само як і слова, передають закінчений сенс, тобто формують цілісний вислів. Ці вислови можуть бути інтерпретовані вербальними засобами, наприклад:

- вказати пальцем чи очима на об'єкт з метою зазначення його знаходження – «*Онде*», «*Beide zeigten mit ihren Augen dorthin, wo die Gefangenen kauerten*»;

- поманити до себе кого-небудь зігнутих вказівним пальцем – «*Підійди сюди*»;

- поглядом вказати на двері – «*Давай вийдемо*»;

- кивання головою чи посмішка – «*Згода*», «*Eine energische Handbewegung. — Also, bist einverstanden, — bestätigte Valentin*»;

- покачування рукою чи ногою, що виражає нетерплячість: «*Er unterbrach, mit Ungeduld hob seine Hand*»;

- биття себе в груди, щоб доказати свою чесність, наприклад, «*Er legte die Hand auf die Brust — Mein Ehrenwort*» та ін.

Отже, в самостійному вживанні невербальні засоби функціонують подібно до вербальних висловів — однослівних і неоднослівних.

Щодо писемного мовлення або літературних творів, паралінгвістичні засоби набувають тут важливішого значення, порівняно з живим спілкуванням. У процесі живого діалогу, який часто є імпровізаційним, паралінгвістичні засоби можуть носити випадковий характер. Натомість у художньому тексті всі засоби, використані автором, повинні слугувати загальній ідеї, розкриттю образів, тобто становити певну цілісність та завершеність, наприклад: «*Wem? Wir? Er nickte langsam*» або «*Und wenn nicht? Er zeigte mir seinen Zeigefingern einen Galgen*». Слід враховувати тісний зв'язок між вербальними та невербальними засобами в процесі спілкування героїв твору та забезпечувати їх відповідність одне одному, або (у разі художньої необхідності – невідповідність, наприклад «*Er tat erstaunt und verlegen. Sie lächelte, beruhigend*»).

Саме тому можна зробити висновок, що невербальні засоби ми використовуємо на будь-яких рівнях комунікації, що допомагає нам зробити спілкування більш емоційним, насиченим та інформативним. А в авторських творах паралінгвістичні засоби забезпечують максимальну образність та глибину переданої ситуації, що дозволяє читачеві близько й повноцінно сприйняти зміст написаного.

Список використаних джерел:

1. Горелов И.Н. Невербальные компоненты коммуникации. – М., 1980.
2. Крейдлин Г.Е. Механизмы взаимодействия невербальных и вербальных единиц в диалоге: Жестовые ударения // Диалог : междунар. конф. – М., 2006.
3. Панченко І. Б. Місце і роль паралінгвістичних засобів у процесі спілкування. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/664/1/1D737CE9.pdf>

Науковий керівник: к. філ. н. Ганечко В. В.

Кодола М. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МОВА VONG: ПОХОДЖЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ

Сторінка німецькомовної Вікіпедії подає тлумачення явища мови Vong «як стиль німецької мови, що виник в середині 2010 року, був названий Інтернет-феноменом та частково увійшов у вжиток молодіжного сленгу» [3]. Варто зазначити, що мова Vong являє собою не окрему системну мову, а лише варіативність німецької мови, яка перш за все користується великим суспільним інтересом у соціальних мережах.

Із виникненням мови Vong пов'язують відомого співака з Австрії Money Boy (справжнє ім'я – Себастьян Мейсінгер), який почав вживати у текстах пісень цифру 1 замість неозначених артиклів ein/eine та k1 замість kein/keine, що в майбутньому стало однією з головних ознак мови Vong [1]. У ході дослідження щодо виникнення такого феномену було встановлено, що творця і модератора сторінки «*Nachdenkliche Sprüche mit Bilder*» у соціальній мережі Facebook Віллі Нахденкліха (справжнє ім'я – Себастьян Цаврель) також пов'язують із виникненням мови Vong. Чимало онлайн-видань досить часто розповідають історію про те, як Віллі, будучи хворим, лежав у ліжку та зіткнувся з величезною кількістю псевдофілософських висловлень, де були представлені помилки філософського та граматичного змісту [4]. Бажаючи висміяти такі висловлення, він почав публікувати глибокі за змістом пости, роблячи типові помилки.

Деякі джерела зазначають, що не менш важливу роль у становленні мови Vong відіграв засновник та модератор сторінки в Facebook «*VONG*», яка на сьогоднішній день має більше ніж 715 000 підписників, під псевдонімом H1 (справжнє ім'я невідоме) [1]. Хто з них є справжнім творцем мови Vong – залишається загадкою.

Досліджуючи особливості мови Vong, доцільно виокремити наступні феномени:

- заміна неозначеного артикля ein/eine числівником 1: *eines – Ies, Heinz*— H1 [5], „Was für 1 geile Idee!“ [1];
- додавання до прийменників in/von/vom літери g: *in – ing, von – vong, vom – vomg* [5];
- помилкове написання англійських слів, використання транскрипцій і транслітерацій з використанням аналогічної за значенням вихідної одиниці англійської мови, що пов'язано з існуванням аналогічного до німецького поняття: *Baby – Beby, I don't care – I don't kehre* [5];
- заміна подвоєння приголосних однією літерою: *Spass – Spas, erstellen – erstelen, dass – das, dann – dan, hallo – halo* [5];
- зміна в написанні особових займенників: *I – ich, si – sie, mi – mich* [2];
- неправильне написання буквосполучення ie: *wie – wi, die – di; siehst – sihsd* [5];
- ігнорування артиклів, закінчень та їх змішане, позбавлене логіки використання: *dieser eine Typ mit kurzem Hose* [3];
- використання конструкції *vong ... her* на позначення родового відмінку: *Buch vong Humor her, Vorsprung von Technik her* [3].

Мова Vong іронічно сприймає недостатній рівень знань німецької мови багатьох молодих людей та дорослих, які публікують дописи у соціальних мережах. Користувачі мережі Інтернет підтримали ідею «висміювання» і на сьогоднішній день існує думка про те, що таке явище вже неможливо ігнорувати, адже йому присвячено чимало сторінок в мережі та низка книг [1]:

- Facebook-Seite «Nachdenkliche Sprüche mit Bilder» (Moderation: Willy Nachdenklich);
- Facebook-Seite «Vong» (Moderation: H1);
- «1 gutes Buch vong Humor her: 18 Kurzgeschichten» (Willy Nachdenklich, 2017);
- «Shakespeare oder Willy, das ist hier 1 Frage: 1 litterarisches Feuerwerk in 24 Akten» (Willy Nachdenklich, 2018);
- «Was ist das für 1 Sprache? Vong H1 für doch» (H1, 2017);
- «VONG – Vongsches Wörterbuch: Das kl1ne Nachlagewerk, LOL!» [5].

Отже, мова Vong зі своїми особливостями та історією виникнення є досить цікавим предметом задля подальших наукових досліджень. До того ж, кількість виданих джерел, написаних мовою Vong, є підтвердженням стрімкого розвитку феномену, який не можна не охрестити як тренд в площині німецької мови.

Список використаної літератури

1. Grüning I. Vong-Deutsch: Kann bald keine*r mehr richtig sprechen? [Електронний ресурс] / INSA Grüning. – 2017. URL: <https://www.refinery29.com/de-de/2017/07/165277/vong-sprache-internet-phaenomen>.
2. Lippuner P. Nachdenkliche Sprüche mit Bilder [Електронний ресурс] / Pascal Lippuner. – 2017. URL: https://www.ds.uzh.ch/_files/uploads/studarb/48.pdf.
3. Vong (Sprache) [Електронний ресурс] URL: [https://de.wikipedia.org/wiki/Vong_\(Sprache\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Vong_(Sprache)).
4. Vong Sprache her - Achtung: Das kann Sie verwirren [Електронний ресурс] // Zeit. – 2017. URL: <https://www.zeit.de>.
5. Was ist die Vong-Sprache? Bedeutung, Beispiele, Ursprung, Definition [Електронний ресурс] // Bedeutung Online URL: <https://www.bedeutungonline.de/was-ist-die-vong-sprache-bedeutung-beispiele-ursprung-definition/>.

Науковий керівник: к. філ. н. Овсієнко Л. О.

Кошова М. Л.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ВІРШІ ТА ПІСНІ НА УРОЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Пісні та вірші відіграють важливу роль у розвитку дітей раннього віку у вивченні іноземної мови. Свідченням цього є частота використань пісень та віршів в аудиторіях викладання мови у всьому світі.

Використання пісень та віршів на уроках іноземної мови може значно сприяти підвищенню ефективності навчання, якщо враховуються сучасні методики викладання іноземної мови, психолого-педагогічні особливості учнів та відбувається оптимальне поєднання обсягів використовуваного матеріалу, кількості учнів і досліджуваних на уроці граматичних та лексичних явищ [2].

Розучування й використання коротких, нескладних пісень та віршів допомагає учням закріпити правильну артикуляцію й вимову звуків, правила фразового наголосу, особливості ритму та формування іншомовного фонематичного слуху. Саме фонематичний слух займає особливе місце при вивченні німецької мови та сприяє не тільки формуванню правильної вимови, а й вирішує проблеми з писемним мовленням. Відомо, що чим правильніше учень вимовляє звуки й виділяє фонemi, тим більш грамотно він пише. Як один із видів мовного спілкування, пісня до того ж сприяє розширенню лексичного матеріалу. Вже знайома лексика зустрічається в новому контекстуальному оточенні, що допомагає її активізації. Це і власні імена, географічні назви, реалії країн, мова якої вивчається, і поетичні слова. Все це сприяє розвиткові у школярів почуття мови, допомагає виявляти її стилістичні особливості [4].

З певністю можна стверджувати те, що використання пісенної творчості у навчанні іноземної мови на початковому етапі навчання є доцільним та ефективним. Використання пісні в процесі навчання іноземної мови сприяє удосконаленню навичок вимови, розвитку музичного слуху, дозволяє досягти точності в артикуляції, ритмі та інтонації, поглиблює знання мови, збагачує словниковий запас, стимулює монологічне та діалогічне мовлення, сприяє розкриттю творчих здібностей молодших школярів, а також слугує потужним мотиваційним засобом навчання.

Крім того, слід пам'ятати, що пісні усувають негативне відношення до навчання. Мотивація виходить на перший план, уся увага молодших школярів направлена на вивчення іноземної мови. Пісенний текстовий матеріал забезпечує значущість інформації та процесу оволодіння мовою. Коли на уроці вчитель використовує різні прийоми та форми роботи з піснями учні починають розкривати свої здібності та таланти, вони приділяють свою цілковиту увагу вивченню нового матеріалу. Під час таких занять тренуються різні види пам'яті дітей та кмітливність. Саме використання пісенного текстового матеріалу на уроках іноземної мови у початковій школі може надати велику допомогу в повноцінному розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Московка І. С.: Пісні на уроках англійської мови // Англійська мова та література. 2006. № 10. С. 14–16.
2. Карпенко О. О.: Вивчення іноземної мови через пісню й музику // Англійська мова та література. 2004. № 12. С. 2.
3. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 1 – 4 класи. Київ: «Освіта». 2012.
4. Надольська Ю. А., Шелудько Д.: Пісня як засіб дидактичної гри при вивченні лексики на уроці з німецької мови №12 // Міжкультурна комунікація. 2019. С. 1-4.

Науковий керівник: к. пед. н., Титаренко О. І.

Koshova M. L.

Nationale Bohdan-Chmelnytskyi Universität Tscherkasy

BESONDERHEITEN DES ONLINE- LERNENS

Online-Lernen ist heutzutage ein wichtiger Prozess geworden. Im Zusammenhang mit dem Corona-Virus sind viele Bildungseinrichtungen auf Online- Lernen umgestiegen.

Angesichts sich neuer globaler Herausforderungen mussten sich Lehrende und Lernende auf der ganzen Welt anpassen. In dieser neuen Zeit musste die Verbindung mit Freunden und Familie

über WhatsApp, Zoom, Skype, Google Meet, Google Hangouts usw. hergestellt werden, und so ist die Bildung diesem Beispiel gefolgt [5].

Vor allem lässt es sich nicht leugnen, dass digitales Lernen ein wertvolles Gut ist – und Online-Bildung sicherlich ihre Vorzüge hat.

E-Learning scheint in der Weiterbildungspraxis oftmals nicht ohne Präsenzveranstaltungen erfolgreich zu sein. Präferiert werden derzeit Ansätze, die eine Kombination von E-Learning und Präsenzveranstaltungen vorsehen.

Blended Learning ist vom englischen „*blender*“ abgeleitet, es heißt nichts anderes als „vermisches Lernen“. Die Idee ist freilich nicht neu. Schon in den 1970er Jahren hat man von „hybriden Lernformen“ gesprochen, durch die damals neue Medien Audio und Video mit herkömmlichen Lernformen verbunden waren [4].

Informationen kommen durch die Sinne zu uns. Daher entscheidet jede Person, wie Informationen aufgenommen werden sollen. Der eine behält leichter, was er hört, ein anderer versteht Dinge besser, die er sieht. Man unterscheidet fünf grundlegende Lernmethoden: auditiv oder Lernen durch Hören; visuell oder Lernen durch Sehen; taktil-motorisch oder Lernen durch Anfassen Bewegung; verbal-logisch oder Lernen durch Lesen, Analysieren; kommunikativ oder Lernen durch Gespräche. Man spricht hier auch von Lerntypen. Der Begriff „*Lerntyp*“ ist nicht ganz angemessen, da er kein Persönlichkeitsmerkmal einer Person ist und beispielsweise eine Schleife binden, das kann auch ein „*visueller Lerntyp*“ nur motorisch, durch „*selber machen*“ lernen [1].

Es ist grundlegend, störungsfreie Lernzeit zur Verfügung zu stellen, Lerninhalte so aufzubereiten, dass sie für die alltägliche Arbeit am Arbeitsplatz relevant sind, technische Nutzungshindernisse zu vermeiden und eine nachvollziehbare Gestaltung der Lernoberfläche zu gestalten [2].

Mit der Digitalisierung sind heute viele Möglichkeiten des mobilen Lernens hinzugekommen. Zudem ist die Auswahl von Onleihen, also eBook-Ausleihen von Bibliotheken, mittlerweile sehr groß. Zudem findet man auf Youtube zu nahezu allen Themen Tutorial-Videos, die sich Schritt für Schritt an die Hand nehmen. Die Inhalte auf Youtube sind völlig kostenfrei und mit einem Video lernt man manchmal viel schneller als mit langweiligen Textpassagen.

In jetziger Zeit ist es praktisch geworden, Apps auf dem Telefon oder Tablet zu verwenden. Die Auswahl der Apps ist ziemlich groß. Manche Apps wie Studysmarter oder Any.do können bei der Organisation des Lernpensums sehr nützlich sein. Mit anderen lassen sich Karteikarten (Flashcards Deluxe, Intelli) oder Mindmaps (Ithoughts, Mindly) erstellen. Wiederum andere haben sich auf ein Themenfeld wie zum Beispiel Vokabeln (Memrise, Memorion) oder Mathematik (Massmatics) spezialisiert. Auch wenn die meisten Apps das intensive Lernen am Schreibtisch nicht ersetzen, so sind sie doch nützliche Helfer für den Alltag. Effektives Online-Lernen erfordert Ruhe. Der Arbeitsplatz sollte deshalb aufgeräumt und hell sein. Dennoch bei E-Learning braucht man ein sehr hohes Maß an Selbststeuerung. Es wird z.B. über methodische oder didaktische Variablen wie Zeiten des Lernens, Intensität der Bearbeitung von Aufgaben oder Lernziele entschieden. Die Lernenden benötigen die Bereitschaft und die Fähigkeit, sich selbst immer wieder zum Lernen zu motivieren und zu disziplinieren. Lernzeit steht in Konkurrenz zur Freizeit.

Abschließend muss man unterstreichen, dass das Lernen von Angesicht zu Angesicht am Ende gewinnt, denn um das Beste aus den Lernenden herauszuholen, besteht die Rolle des Lehrers auch darin, sie zu motivieren, zu ermutigen und zu beaufsichtigen – letzteres ist mit Videokonferenzsoftware besonders schwierig zu bewerkstelligen. Trotz der Schwierigkeiten werden alle möglichen Ressourcen während des Online Lernens gebraucht, um gut zu lernen und gute Kenntnisse sogar distanziert zu erreichen.

Literaturverzeichnis:

1. Hagemann C. Lernkanal voll? Mit 15 Tipps effektiv Lernen lernen [Elektronный ресурс] / Christine Hagemann – Режим доступа до ресурсу: <https://www.backwinkel.de/blog/lernen-lernen/>.
2. Jirmann R. Online unterstütztes Lernen als kooperativer Prozess . R. Jirmann, R. Hilgenstock. – (*Zukunft des Human Resource Management*). 2005.
3. Karl C. 10 effektive Prinzipien für das Online Lernen [Elektronный ресурс] / Christian Karl – Режим доступа до ресурсу: <https://blog.hoeher-akademie.online/10-effektive-prinzipien-fuer-online-lernen/>.

4. Kraft S. Blended Learning – ein Weg zur Integration von E-Learning und Präsenzlernen . *Susanne Kraft* . *LITERATURUND FORSCHUNGSREPORT WEITERBILDUNG* . С. 42–52.

5. Victoria E. Online-Lernen vs. persönlicher Unterricht – was ist besser? [Електронний ресурс] / Emma Victoria. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ef.de/blog/language/online-lernen-vs-personlicher-unterricht-was-ist-besser/>.

Науковий керівник: викладач Ковтун Я. П.

Мовчан А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДИДАКТИЧНА ГРА НА УРОЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Кожній дитині забезпечено рівний доступ до якісної освіти. Але навчання повинно бути цікаве і захоплююче. І тут на допомогу учням і вчителям приходять ігри. Сьогодні вона контролюється системою суспільного виховання. Головні умови ефективності застосування ігор – це органічне включення в навчальний процес; захоплюючі назви; наявність справді ігрових елементів, зокрема зачинів, римування; обов'язковість правил, які не можна порушувати; використання лічилок [2].

У грі існує суб'єктивна свобода для дитини, адже діти мають змогу самостійно розподіляти ролі, контролювати один одного, спостерігати за точністю виконання того чи іншого завдання. Учень виконує роль, яку взяв на себе, враховуючи свій досвід. Гра стає школою соціальних відносин для кожної дитини, під час якої школярі знайомляться з великим діапазоном людських почуттів і взаємостосунків, вчать розрізняти добро і зло. Дитина розкривається і проявляє свої здібності [2].

За допомогою дидактичних ігор діти привчаються самостійно мислити, використовувати отримані знання в різних умовах згідно з поставленим завданням. Дидактичні ігри ставлять перед дітьми завдання раціонально використовувати наявні знання в розумових операціях: знаходити характерні ознаки в предметах і явищах навколишнього світу, порівнювати, групувати, класифікувати предмети за певними ознаками, робити правильні висновки, узагальнення. Активність дитячого мислення є головною передумовою свідомого ставлення до придбання твердих, глибоких знань, встановлення розумних відносин у колективі [1].

Як зазначає Я. Король [3], дидактичні ігри формують у дітей повагу до працюючої людини, викликають інтерес до праці дорослих, бажання самим трудитися. У процесі гри «діти засвоюють знання про те, які машини допомагають людям у будівництві будинку, у дітей пробуджується інтерес до людей цих професій, з'являється бажання грати у будівництво будинків, мостів, залізниць та ін.» [3]. І хоча авторка у своїй роботі спиралася на дидактичний потенціал ігор на уроках математики, зважаючи на заміну загального вектора виховання за формулою НУШ – усебічний розвиток – можна з легкістю інтерпретувати її досягнення в контекст навчання дітей іноземних мов.

У навчанні іноземної мови в початковій школі гра виконує такі функції: моделюючу (сприяння соціальному розвитку дитини), інформуючу (ознайомлення дітей в ігровій формі з інформацією), формуючу (формування дитини, як особистості), коригуючу та стимулюючу. Є безліч дидактичних ігор, але у навчанні іноземної мови доцільно керуватися принципом наступності, тобто поступового переходу від ігор, спрямованих на формування мовних навичок, до ігор, які власне забезпечують формування і подальший розвиток механізмів мовлення. Тобто, розглядати навчально-ігрову діяльність як засіб формування та удосконалення знань, умінь і навичок під час навчання іноземної мови [4].

У методичній літературі є велика кількість видів і різновидів ігор, які можуть бути використані на уроках німецької мови. Такі автори, як О. Рязанова, А. Ковинева, О. Савченко, Л. Толсткова, Ю. Рогова, В. Данилович та інші створили цілі системи і класифікації ігор. Одна з найпоширеніших класифікацій належить О. Рязановій. У своїй статті методист підкреслює,

що ігрова діяльність є провідною для дітей молодшого віку і що гра – природний стан малюків [5]. Вона виділяє такі ігрові моменти:

- рухливі ігри (до них відносяться зарядка з командами, гра в тварин, «Katze und Maus», ігри на увагу);
- вірші і пісні, які супроводжуються рухами;
- ігри-змагання (діти поділяються на команди і виконують різні завдання);
- ігри з м'ячем (питання-відповідь, переклад слів і речень з української на німецьку та з німецької на українську);
- настільні ігри (лото, доміно, малювання);
- діалоги з героями книг німецьких авторів (Брати Грім, Мері Попінс, Бременські музиканти, Золота гуска, Білосніжка, Гензель і Гретель);
- рольові ігри («У лікаря», «В магазині» тощо).

Важливе місце серед різноманітних ситуацій займають ігрові. Як і у будь-якій колективній грі, при її проведенні дуже важливими є взаємовідносини між учнями та учителем, а також між учнями класу. Велике значення має присутність на уроці духу змагання, який виникає при сприйманні і відтворенні іншомовного контексту: хто швидше зрозуміє, правильно відповість на запитання [4].

Отже, можна зробити висновок, що дидактична гра у навчанні німецької мови у початковій школі є ефективним методом навчання, оскільки за допомогою гри засвоєння і запам'ятовування навчального матеріалу відбувається ефективніше, в учнів розвивається інтерес, підвищується мотивація до вивчення мови. За допомогою дидактичної гри легше зосередити увагу молодшого школяра, залучити його до активної роботи з граматичним матеріалом, який є основою для навчання всіх видів мовленнєвої діяльності. Ігрова діяльність допомагає дитині адаптуватися в іншомовно-комунікативному просторі, відчуті потребу у вивченні іноземної мови та мотивує цю діяльність.

Список використаних джерел

1. Пивовар Ю. О. Дидактична гра (іноземною мовою) як засіб активізації когнітивної складової комунікативної компетенції молодших школярів. / Ю. О. Пивовар // Журнал науковий огляд. – 2020. – № 7(70).
2. Дзеціна С. І., Наумова Т. В. Ігри на уроках німецької мови: теорія і практика. / С. І. Дзеціна, Т. В. Наумова // Методичний посібник. – 2017.
3. Карпиченкова Е.П. Роль музики и песен в изучении немецкого языка / Е.П.Карпиченкова // Иностранные языки в школе. – 2000. – №5. – С.45-48
4. Бескорса О. С., Павлович Г. Ю. Дидактична гра як метод формування германомовної комунікативної компетентності молодших школярів. / О. С. Бескорса, Г. Ю. Павлович // Науковий Вісник ЖУ. – 2016. – Випуск 1(38). – с. 37–40.
5. Мила О.П. Дидактичні ігри як засіб розвитку пізнавальної активності учнів на уроках англійської мови: навч.-метод. посіб. з англійської мови / О.П.Мила. – Вінниця, 2013. – 50 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Титаренко О. І.

Movchan A. O.

Nationale Bohdan-Chmelnytskyi Universität Tscherkasy

BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN UMGANGSSPRACHE

Umgangssprache wird in der germanistischen Linguistik entweder horizontal als regionale Umgangssprache oder vertikal als Zwischenstufe zwischen Mundart und Hochsprache als Alltagssprache verstanden. Es muss im Auge behalten werden, dass der Terminus Umgangssprache oft mit der gesprochenen Sprache und mit der Alltagssprache gleichgesetzt wird. Barbour & Stevenson heben hervor, dass umgangssprachliches Deutsch „das normale mündliche Kommunikationsmedium“ der meisten Deutschsprachigen ist. Ebenfalls stellt Wiesinger fest, dass die Umgangssprache über eine große kommunikative Reichweite verfügt [1, s. 7].

Es wurde von den Forschern festgestellt, dass die Definition von „*Umgangssprache*“ als eine Bezeichnung einer Stilschicht im Lexikon der Sprachwissenschaft wird, die für informellere, privatere Situationen angemessener erscheint als die eher auf formelle Situationskontexte beschränkt bleibende Hochsprache untersucht. Wie man merkt, ist die Umgangssprache wohl das Sorgenkind der Sprachwissenschaft, da man weder weiß, wo sie anfängt und wo sie aufhört, noch, wie man sie charakterisieren soll [2, s. 4].

Es muss geachtet werden, dass die Standardsprache sich von der Umgangssprache auf allen Ebenen unterscheidet: **phonetisch, phonologisch, morphologisch, lexikalisch und syntaktisch**. Abweichungen von der Standardsprache, die in der Regel von allen Sprechern akzeptiert werden, machen die standardnahe Umgangssprache aus. Doch nicht alle Abweichungen können problemlos kategorisiert werden, was die Grenze zwischen standardnaher und dialektnaher Umgangssprache fließend macht [1, s. 7].

Ebenso ist zu bedenken, dass man die häufigsten und die populärsten Ausdrücke in der deutschen Umgangssprache in diesem Artikel vorgestellt haben:

- *Krass – extrem, gut, schön, verrückt;*
- *Quatschen/tratschen – sich unterhalten;*
- *Jemanden reinlegen – jemanden täuschen oder jemanden betrügen;*
- *Lassma – Lass uns mal;*
- *volle Kanne – mit hoher Geschwindigkeit;*
- *brettern – mit etwas kollidieren;*
- *(rum-)gurken – ziellos umher wandern/fahren;*
- *Die Kohle – das Geld;*
- *Hammer – toll, großartig, prima;*
- *Glötzen – fernsehen;*
- *Heftig – sehr, intensiv;*
- *Gescheit – schlau, klug;*
- *Zocken/daddeld – Computer spielen;*

Es gibt auch viele umgangssprachliche Wendungen und Ausdrücke in der deutschen Sprache, die im Alltag häufig benutzt werden:

Bock auf etwas haben/ keinen Bock auf etwas haben – Lust haben/ keine Lust haben;

Die Schäfchen ins Trockene bringen. - Ein Projekt erfolgreich abschließen;

Ich glaub mein Schwein pfeift! - Was für eine Überraschung;

Der kann bleiben wo der Pfeffer wächst! - Ein Ausruf, wenn man sich über jemanden ärgert;

Den Löffel abgeben./ Ins Gras beißen. - sterben;

Das ist nur die Spitze des Eisbergs. - Es ist nur ein kleiner Teil eines Ganzen [3].

Keine Ahnung von Tuten und Blasen. – völlig inkompetenz sein;

Es ist nicht mein Bier. – Es ist nicht mein Problem;

Einen im Tee haben/ dicht sein/ hacke sein. – sich betrunken sein;

Aufm Teppich bleiben. – nicht übertreiben, ruhig bleiben.

Zum Schluss muss es betont werden, dass die Umgangssprache sowohl eine Quelle der Vereinfachung der lexikalischen Struktur der Sprache als auch ein Element der Gesellschaftskultur ist.

Literaturverzeichnis

1. Hiekkalahti S. Jugend- und umgangssprachliche Besonderheiten in finnischen DaF-Lehrwerken der gymnasialen Oberstufe. *Sonja Hiekkalahti Universität Tampere: Masterarbeit*. Tampere. 2014. S. 79.

2. Linecker S. M. Die Relevanz der lexikalischen Mehrdeutigkeit im Witz. *Sarah Maria Linecker. Viena Universität: Diplomarbeit*. Viena. 2017. S. 146.

3. «Lassma» – Die Umgangssprache [Elektronischer resurs] – Regim dostupu do resursu: <https://www.sprachenlernen24.de/blog/was-ist-umgangssprache/>.

4. Deutsch im Alltag – Folge #6 Wörter und Begriffe der Umgangssprache [Elektronischer resurs] – Regim dostupu do resursu: <http://deutsche.in.ua/uploadfiles/admin/Transkript-Folge7.pdf>.

Науковий керівник: викладач Ковтун Я. П.

ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Інтернет посідає особливе місце серед сучасних засобів масової інформації, оскільки він не підпадає під визначення класичного засобу спілкування. Проте, таку форму сучасного спілкування німецькомовної молоді можна охарактеризувати, як "гібридне середовище", посилаючись на його широкий спектр функцій. Зважаючи, на велику кількість користувачів Інтернету серед сучасної молоді, можна помітити, що онлайн-комунікація на сьогодні відіграє важливу роль в обміні інформацією [1, 183; 3, 228].

За останніми даними лінгвістів, обмін інформацією у колі німецької молоді відбувається, здебільшого рідною мовою, що й зумовлює актуальність цієї теми. Слід зазначити, що внаслідок посиленого використання Інтернету у щоденну сферу вжитку німецькомовної молоді все частіше входять англіцизми, оскільки це основна мова соціальних мереж та інтернету в цілому. Аналіз таких одиниць онлайн спілкування молоді, як комп'ютерні терміни, англіцизми, синтаксичні і, перш за все, короткі лексичні форми, такі як аббревіатури та скорочення, діалект, орфографічні помилки, малі літери при написанні іменників, відмова від пунктуації та специфічні для онлайн мережі форми вираження думок та емоцій такі як смайлики, допомагають лінгвістам сформуувати загальну картину і краще дослідити це явище [1, 184-186; 3].

За словами німецьких дослідників, короткі та довгі текстові форми є найбільш поширеними в молодіжному онлайн-спілкуванні, серед них: повідомлення у соціальних мережах, електронні листи, спілкування у веб-чатах та онлайн-щоденники, які нині вважаються однією з основних форм спілкування молоді. Таким чином можна встановити, що онлайн комунікація сучасної німецької молоді, перш за все, буде характеризуватися великою кількістю скорочень, аббревіатур, цифр, літер, розділових знаків [3; 5], наприклад : *xD (echt lustig!), XOXO (Umarmung und Küsschen), XXX (unter Freunden als Abkürzung für "kiss kiss kiss"), 31er (Verräter), Chillimilli – Ausdruck für einen Zustand der Entspannung, Y (Warum?)* (2).

Підсумовуючи сказане вище, прослідковуємо, що молодіжної мови, як повноцінної мовної системи не існує. Вона є змінним явищем, оскільки, не конденсується у фіксовану структуру. Спілкуючись, молоді люди постійно змінюють лексику, граматику та спосіб комунікації, що відповідає сучасному стану розвитку суспільства, в якому вони проживають. А це, в свою чергу, має помітний вплив на кількісний та якісний склад лексичного запасу.

Список використаних джерел

1. Doris-Bühler. Jugend in soziologischer Perspektive. Annäherung und Besonderung. Jugendsprache - Jugendliteratur - Jugendkultur. P.Lang. Frankfurt a. Main., S. 182 – 202
2. Duden : Online-Wörterbuch : Web-Adresse. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch>
3. Лыхина О. В. Die Besonderheiten der Deutschen Jugendsprache und Tendenzen ihrer Entwicklung. Web-Adresse. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/38645669.pdf> (дата звернення: 14.02.2021)
4. Олійник Л. В. Синонімія в німецькому молодіжному слензі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / НТУ КП. 2016. 228 с.
5. Особенности молодежного языка : Web-Adresse. URL: https://vuzlit.ru/879032/osobennosti_molodezhnogo_yazyka (дата звернення: 15.02.2021).

Науковий керівник: к. філол. н. Тесля В.А.

ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ

Людина протягом багатьох століть розглядається в науці та філософії в широкому онтологічному сенсі з різних позицій: людина – Бог, людина – природа, людина – соціум тощо. Актуальність мовної інтерпретації невербальної поведінки не тільки посилюється, але й визначає специфіку досліджень, а саме: а) вербальних номінацій невербальних елементів (Г. Блінова, С. Гончаренко, В. Костомаров); б) взаємодії вербальних і невербальних засобів комунікації (Н. Грейдіна, Л. Солошук); в) кінетичної мови (Т. Глущенко, А. Пахар); г) невербальних форм відображення емоцій (Н. Багдасарова, М. Маякіна). Але на сучасному етапі вчені все більш звертаються до людини як до чоловіка та жінки, тобто з позиції гендеру. Гендерний аспект вивчення невербальної поведінки має особливий попит в рамках різних наук, а саме: в гендерній лінгвістиці, невербальній семіотиці, в психології.

Термін «гендер» визначається як соціальна стать на відміну від біологічної, і продукується вона в процесі соціальної, культурної і мовної практики. Гендер – це невід’ємний компонент мовленнєвої поведінки у вигляді кодів, він зумовлює тематику й характер мовленнєвих актів, підтверджуючись мовними засобами, що дають змогу людині самопрезентуватись у соціумі як чоловік або жінка [2]. Дослідниця Джудіт Холл зробила припущення, що «чоловік» та «жінка» — це ролі, кожна з яких має свій набір поведінкових ознак. Як результат, використання чоловіками та жінками невербальних знаків – це засіб відображення певних очікувань соціуму.

Відмінність чоловічої та жіночої поведінки очевидна і доцільно припустити, що є низка причин, які це обумовлюють. По-перше, біологічна будова тіла говорить про апріорні відмінності: фонетичні особливості чоловічого та жіночого голосу – тембр, діапазон; своєрідність руху тіла та поз. Чоловіків уважають емоційними внаслідок превалювання в них у крові *тестостерону* – гормону бажання й агресії, а жінок – чуттєвими, оскільки їхня кров більш насичена *естрогенами*, що сприяють активізації захисних та пристосувальних реакцій [1]. По-друге, найбільш виражені відмінності між статями в ситуаціях, де під час спілкування особливе значення мають такі соціальні та інтерактивні зміни, як статус, роль, мотивація, установки тощо. Для чоловіка важливо те, *що* говорять, а для жінок – переважно те, *як* говорять. Розглянемо деякі гендерні паралінгвістичні відмінності:

1. у жінок більш висока частота основного тону та більш варіативний діапазон, ніж у чоловіків. Чоловіки розмовляють голосніше. Жінки частіше сміються з незнайомими людьми і під час розмови з їх партнерами. Чоловіки часто в незрозумілих ситуаціях заповнюють паузи за допомогою вигуків *ah*, *hmm* та інших, в той час як жінки уникають цього.

2. комунікативні патерни. Існує припущення, що типові комунікативні моделі жінок, а саме – часте використання посмішок та поглядів, та більш розвинута здатність декодувати невербальні сигнали, вказує на те, що жінки більш зацікавлені в отриманні зворотнього зв’язку від співрозмовника. Для жінок властиві такі невербальні засоби комунікації як: *mit Haaren spielen* (грати волоссям), *näher beugen* (нахилитися ближче), *den Kopf neigen* (схилити голову).

Чоловічий стиль комунікації – активний і предметний, але водночас змагальний і конфліктний. Чоловіки надають перевагу змісту спільної діяльності, аніж індивідуальній симпатії до партнера. Їхнє спілкування відрізняється емоційною стриманістю. У процесі взаємодії найважливішою для чоловіків є інформація, тобто факти, цифри і результати. Під час спілкування жінки намагаються скоротити дистанцію між собою та партнером, орієнтуються на встановлення хороших стосунків, в той час як чоловіки – підтримують дистанцію та часто обирають роль «одинокого воїна», який повинен завоювати, оволодіти ситуацією. Для них характерні такі засоби невербальної комунікації: *die Knöchel knacken* (хрустити пальцями), *den Hals kratzen* (почухати шию), *die Hände (zu Fäusten) ballen* (стискати руки в кулаки), *mit breiten Beinen sitzen* (сидіти, широко розставивши ноги).

3. характеристика комунікативних маркерів. Гендерно маркованою вважають й таку ознаку, як якість мовлення, зокрема, характеризуючи мовлення чоловіка, використовують такі маркери: *das Maul aufreißen* (говорить твердо, грізно), *mißtönig schreien* (горланить).

Характеристика жіночого мовлення вербалізована такими лексемами: *sich ausreden* (виговоритися), *in Wut greaten* (випалити), *abbetteln* (випрошувати), *sprutzeln* (передражнювати, лоскотати нерви), *brummen* (бурчати), *liebepoll sprechen* (ніжно говорити), *seufzen* (зітхати), *leise und langsam sprechen* (повільно й тихо говорити) тощо [3].

Таким чином, невербальні засоби спілкування є важливою формою комунікації, що не завжди контролюється свідомістю. Ці засоби можуть відображати різного роду емоції та почуття, які висловлюються комунікантом. Жінки та чоловіки використовують різні паралінгвістичні засоби. Дослідження гендерних особливостей немовної комунікації сприяє визначенню універсальних ознак загальнолюдської взаємодії, а також допомагають виокремити культурно марковані та індивідуально специфічні характеристики.

Список використаних джерел

1. Гингер Серж. Женский мозг – мужской мозг / Серж Гингер // Выступление на XI конгрессе Европейской ассоциации психотерапии «Психотерапия – идентичность и противоречия». URL: <http://woman.health-ua.com/article/12.html>

2. Першай А. Гендерные аспекты речевого поведения / А. Першай // Журнал «Иной Взгляд» : Международный альманах гендерных исследований. Май 2000. – № 2. – Минск, 2000. – С. 11–12.

3. Осіпова Т. Ф. Гендерний аспект комунікативної поведінки людини: параметри вербальної і невербальної комунікації. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2012_7_14.

Науковий керівник: к. філол. н. Ганечко В. В.

Оверченко С. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Специфіка оволодіння дошкільником іноземною мовою тісно пов'язана з безпосередністю його сприймання, відкритістю до спілкування, певною спонтанністю в опануванні нового знання. Відомо: вік від народження до 6 (7) років є сензитивним періодом для мовленнєвого розвитку особистості, яка зростає і розвивається. Численні дослідження психологів, лінгвістів і педагогів засвідчують, що в цьому віці діти навчаються говорити майже без проблем. Це стосується як рідної, так і нерідної (другої) мови [2].

Діти дошкільного віку сприймають іноземну мову як нове відкриття. Вони тільки починають пізнавати навколишній світ, і якщо грамотно підійти до знайомства малюка з іноземною мовою, то можна досягти дивовижних результатів. В такому випадку, іноземна мова стане майже рідною для малюка, органічно увійшовши в його систему знань про світ. У зв'язку цим в даний час ведеться багато розмов про ранньому навчанні іноземним мовам, обговорюється, добре це чи погано.

Запорукою успішного оволодіння малятами іноземною мовою є врахування педагогами в освітній роботі з ними анатомо-фізіологічних і психічних особливостей дітей. Без цього неможливо правильно визначити найбільш оптимальний час, коли варто починати знайомити дитину з іншою мовою, обрати найбільш раціональні форми, методи, прийоми та засоби навчання, дозувати матеріал. Ось чому вкрай важливо, щоб формування навичок правильної звуковимови починалося з дошкільного віку, а самі педагоги, які навчають дітей іноземної мови, вільно володіли розмовним мовленням і мали бездоганну вимову, інтонування.

Щодо особливостей сприймання дітей іноземної мови, то для психічного розвитку дитини дошкільного віку характерні швидкий темп і значна інтенсивність (відбуваються істотні якісні зрушення у процесах сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уяви, зароджується довільна регуляція поведінки тощо). Так, пам'ять дошкільняти має величезні можливості. Одна з найважливіших передумов успішного навчання іноземної мови – увага дошкільнят.

Діти цього віку ще не мають стійкої цілеспрямованої уваги, не можуть тривалий час зосереджуватися на одному завданні [3].

Організувати заняття з іноземної мови в закладі дошкільної освіти краще як специфічну цільову ігрову діяльність, куди входять сюжетно-рольові, театралізовані, дидактичні (словесні, настільно-друковані, з іграшками та картинками та ін.), рухливі, комп'ютерні, музичні ігри. Ці ігри, зумовлені рядом правил, отримують у своєму перебігу лаконічне словесне вираження і пропонують дітям для багаторазового повторення по кілька мовленнєвих зразків, чим забезпечують варіативно-ситуативне вправлення у слуханні та говорінні. Доцільно варіювати ігрові завдання, щоб забезпечити засвоєння дітьми більшого обсягу мовленнєвого матеріалу, формування міцніших початкових навичок монологічного та діалогічного мовлення.

Значне місце у навчанні дошкільнят іноземної мови посідає використання пісеньок, віршиків, лічилок та інших малих літературних форм. Діти емоційніше сприймають римований текст, легше й міцніше запам'ятовують його. Під час розучування малих віршованих і пісенних форм також доцільно спиратися на наочність [1].

Отже, іноземна мова дуже впливає на психічний, розумовий та соціальний розвиток дитини, саме тому правильний підбір методів, їх вдале поєднання сприяє активізації мовлення дитини та готує її до вивчення іноземних мов у школі.

Список використаної літератури:

1. Воронка Г.С. Англійська мова для дітей. Книга для вчителів та батьків. Київ : «Логос», 2001. 96 с.
2. Шкваріна Т.М. Методика навчання іноземної мови дошкільників : навчальний посібник. Київ : «Освіта України», 2007. 300 с.
3. Dunn O. Beginning English with Young Children. London : Macmillan, 1983. 89 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Титаренко О. І.

Owertschenko S.W.

Bohdan-Chmelnytskyj-Universität Tscherkasy

DER EINFLUSS DER MIGRATION AUF DIE DEUTSCHE SPRACHE

Migration beeinflusst das Deutsche vor allem in der Umgangssprache. Die Sprache wird vereinfacht und die Diskrepanz zwischen Umgangssprache und Schriftsprache wird immer größer. Gleichzeitig wächst der deutsche Wortschatz und umfasst inzwischen 5,3 Millionen Wörter – Tendenz steigend!

Überall, wo mindestens zwei Sprachgruppen aufeinander treffen, ist der Trend zur Vereinfachung zu beobachten. Alles, was die Sprache unnötig kompliziert macht, wird weggelassen [1].

Die deutsche Sprache ist ein Musterbeispiel für Sprachwandel unter dem Einfluss von neuen intensiven Sprachkontakten. In den multikulturellen Ballungszentren sind in den letzten Jahrzehnten extreme Pidgin-Formen entstanden, an denen Menschen aus vielen Nationen beteiligt waren: Russen und Türken, Polen und Araber, Portugiesen und Serben. Die Grammatik des sogenannten „Kiezdeutsch“ vereinfacht sich radikal, weil zuviel Grammatik hier eher stört als nützt. Typische Äußerungen sind, z.B:

Isch geh _ Görlitzer Park. (für: zum Görlitzer Park), Isch frag mein _ Schwester. (für: meine Schwester), Hat er Protest gemacht. (für: protestiert), Hat sie aufgemacht die Tür Fatima. (für: Fatima hat die Tür aufgemacht).

Eine noch größere Verbreitung in der Jugendsprache hat eine weitere Sprechweise, die auf Artikel und Präpositionen oft verzichtet:

Gehst du _ Bahnhof ?, Kaufst du _ Auto!, Isch werde _ zweiter Mai 18.

Auch die Herkunftssprachen selber haben großen Einfluss. Im gesprochenen Arabisch werden die Kasusendungen der Schriftsprache fast ganz weggelassen.

Das neue Modell / _ *gibt Leute die kein Fleisch essen* / (statt: *es gibt*) kommt aus dem Türkischen, Arabischen, Russischen und Albanischen, z.B. *russisch est 'ljudi*.

Das weitverbreitete lexikalische Modell / *Protest machen* / (statt: *protestieren*) kommt aus dem Türkischen, Persischen und dem Hindi (*türk. telefon etmek* „telefonieren“).

Schließlich kennen die meisten Migrantensprachen keinen Artikel (Slawische Sprachen; Türkisch), und deshalb wird er im Migrantendeutsch oft weggelassen.

Und natürlich gibt es bereits Hunderte von türkischen und arabischen Fremdwörtern, die immer mehr den deutschen Alltag prägen wie *Döner, Kebab, Raky, Halva, Hamam, Ramadan, Burka, Dzhihad, Hadzh, Koran, Bayram etc.*

Kiezdeutsch und Kurzdeutsch sind natürlich Extreme, die an soziale Schichten und das Bildungsniveau gebunden sind. Aber auch in der Umgangssprache der Deutschen gibt es deutliche Spuren dieser Tendenzen, z.B:

Alle vier Kasus des Deutschen schwanken im Gebrauch: so hört man oft - *das Auto von meinem Vater* (statt: *meines Vaters*), *er hat es ihm versprochen* (statt: *ihm*), *wir sprechen mit den Präsident* (statt: *mit dem Präsidenten*).

Oft werden die Fälle auch schon halb ersetzt, und zwar durch Präpositionen: *Die Rechtsprechung in Deutschland; die Zukunft für die Banken; die Lehren aus der Geschichte* [2].

Es ist wichtig zu betonen, dass es sich langsam eine neue Sprechnorm herausbildet, die sich von der Schreibnorm der Schule immer weiter entfernt: eine neue Schwierigkeit für Migranten.

Daher sehen wir, dass Migration tatsächlich einen großen Einfluss auf das gesprochene Deutsch hat. Die Sprache ändert sich täglich, es erscheinen neue Wörter, die weit verbreitet sind und nach und nach deutsche Wörter ersetzen.

Literaturverzeichnis:

1. Der Einfluss von Migration auf die deutsche Sprache – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.alumniportal-deutschland.org/deutschland/kultur/deutsche-sprache-migration/>
2. MIGRATION UND SPRACHE – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.goethe.de/ins/pl/de/spr/mag/21328114.html>

Науковий керівник: викладач кафедри німецької філології Ковтун Я. П.

Салогор Н. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОНОМАСІОЛОГІЧНІ СТРУКТУРИ НІМЕЦЬКИХ ГАСТРОНІМІВ

Ономасіологічна структура лежить в основі результату мотиваційного процесу [1, с. 217]. Чеський лінгвіст М. Докуліл об'єднав ономасіологічні ознаки з ономасіологічним базисом [2, с. 78]. Натомість російська дослідниця О. С. Кубрякова приєднала до структури ще предикат, який створив певний тип відношень між ознаками [3, с. 3-23]. Українська дослідниця О. О. Селіванова вважає ономасіологічну структуру знаковим результатом мотиваційного процесу і зазначає, що «формування ономасіологічної структури потребує залучення мотиву, мети номінаторів, а також проектування ономасіологічної ознаки чи ознак, ономасіологічного базису й імплікованої частини мотиваційної бази з урахуванням значення найменування на певну структуру знань про позначене» [1, с. 154].

Ономасіологічна структура досліджуваних німецьких гастронімів визначається номінативним статусом одиниці найменування. У масиві німецьких найменувань страв виокремлюються різні за номінативним статусом одиниці: 1) непохідні назви, які не є предметом нашого дослідження, адже з позицій синхронії вони не є мотивованими; 2) композити, які визначаються наявністю двох або більше ономасіологічних ознак; 3) складені назви, які мають характер синтаксичних сполук, що організовані на підставі ономасіологічного базису в поєднанні двох або більше ономасіологічних ознак.

Найчисельнішою групою таких номінативних одиниць серед німецьких гастронімів є складені найменування. Ономасіологічна структура складених сполук характеризується

специфікою ономазіологічного базису, який визначається певною структурною синтаксичною моделлю поєднання ономазіологічних ознак і наявністю у цій моделі певних граматичних домінант [1, с. 154].

Особливістю німецьких гастрономів є наявність серед них складених сполук. Такі найменування зумовлені прагненням номінаторів якнайповніше представити страву, репрезентуючи реалізацію про приготування, з одного боку, з іншого – вигідно представляють страву для споживача, привертають увагу різними компонентами: на позначення інгредієнта, способу, місця приготування тощо.

Щодо композитних німецьких гастрономів, їхня ономазіологічна структура містить постійні граматичні показники, порядок розташування компонентів, їхнє акцентологічне оформлення, словотворчий формант (ономазіологічний базис), форманти різних ступенів деривації з урахуванням їх семантичних функцій; ономазіологічні ознаки; валентний чи асоціативний зв'язок між ономазіологічними ознаками; тип відношень між формантом та ознаками; емотивний компонент як результат загальної мети номінації [1, с. 26-27]. Приміром, ономазіологічна структура німецького композитного гастронома *Bratwurst* («regelmäßig gegrillte Schweinewürste») (4) є іменником з прямим розташуванням ономазіологічних ознак, з головним і допоміжним наголосом. Композит містить мотиватор, що відповідає предикату у структурі знань про позначене і вказує на спосіб приготування страви.

Для найменувань німецьких гастрономів-сполук, крім когнітивної специфіки ономазіологічних ознак, базису та їхнього зв'язку передбачене визначення синтаксичної структури сполуки, її граматичної та смислової домінант [1, с. 154]. У масиві німецьких складених гастрономів спостерігаємо різноманітні ономазіологічні структури. Кількість ономазіологічних ознак у таких сполуках коливається від двох (*Kalter Hund*) до чотирьох (*Ostfriesische Krabbensuppe*), з перевагою дво- та трикомпонентних назв. Базис німецьких гастрономів, що мають статус сполук, організований за такими моделями:

- N₂+N₁: *Toast Hawaii*;
- Adj+N: *Falscher Hase, Kalter Hund*;
- Adj+N_(com): *Elsässer Flammkuchen, Roter Heringssalat*;
- Adj_(com)+N_(com): *Ostfriesische Krabbensuppe, Westfälischer Kastenpickert*;
- PII+N: *Geräucherter Aal*;
- PII+N_(com): *Gefüllter Saumagen*.

Інтерпретація ономазіологічних структур пропозиційно мотивованих німецьких гастрономів визначила, що вони побудовані за різними моделями і представлені композитами та сполуками. Найчисельнішою групою є складені найменування, синтаксична структура яких представлена переважно двокомпонентними або багатоконпонентними конструкціями із субстантивним ядром та залежними від нього поширювачами.

Список використаної літератури

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
2. Dokulil M. Zur Theorie der Wortbildung // Zur Lexikologie der deutschen Sprache der Gegenwart. Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität. Leipzig, 1968. 17. Jg. H. 2 / 3. S. 205.
3. Кубрякова Е.С. Словосложение как процесс номинации и его отличительные формальные и содержательные характеристики / Е.С. Кубрякова // Теоретические основы словосложения и вопросы создания сложных лексических единиц : межвуз. сборн. науч. трудов / Пятигорский гос. пед. ин-т иностр. яз. Пятигорск, 1988. С. 3 – 23.
4. <https://kidpassage.com/publications/natsionalnaya-kuhnya-germanii>

Науковий керівник: к. філол. н. Стройкова С. А.

ВИМОГИ ДО УРОКУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Урок спрямований на високі кінцеві результати, на підвищення рівня якості й ефективності навчання, на всебічний розвиток особистості. Урок, як цілісна система взаємодії учителя і учнів на основі співробітництва, будується на основі:

- програмних вимог;
- урахування можливостей учнів;
- урахування можливостей учителя, його творчого потенціалу.

Кожен урок має таке дидактичне призначення:

- засвоєння нових знань;
- формування умінь і навичок;
- контроль і оцінювання знань та ін. [3, с. 91]

На уроці комплексно розв'язуються завдання освіти, виховання і розвитку.

Учитель розвиває навчальну, пізнавальну діяльність учнів і керує нею, здійснюючи стимулювання, організацію, контроль, оцінювання діяльності, озброює учнів прийомами самостійної роботи, формує навички самоконтролю.

Визначення мовленнєвої діяльності як основного об'єкта навчання передбачає формування чотирьох видів цієї діяльності – слухання, говоріння, читання, письма на уроці іноземної мови.

На уроці іноземної мови всі аспекти мови – фонетичний, лексичний, граматичний – вивчаються взаємопов'язано.

Щоб досягти ці цілі, нам потрібно:

1. Зосередити увагу на практичній спрямованості. Іншими словами, цілі кожного уроку мають містити конкретику, що спрямована на формування мовленнєвих навичок та вмінь.
2. Комунікативний характер вправ. Тобто, вони мають базуватися на різноманітних мовленнєвих ситуаціях.

Комплексність уроку іноземної мови зумовлені природою мовлення: умовленні всі види діяльності взаємодіють, сприяють формуванню одне одного. Кожна порція мовного матеріалу повинна опрацьовуватися в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Ефективність уроку визначається ступенем розумово-мовленнєвої активності учнів, і завдання вчителя полягає у залученні їх до активної внутрішньої розумової та зовнішньої мовленнєвої діяльності і підтриманні її протягом уроку.

Для того щоб зацікавити учнів на уроці німецької мови, слід використовувати різноманітні форми роботи. Однією і найважливішою формою є мотивація. За допомогою неї кожен учень може знайти особистісний підхід, а саме зацікавленість до навчання. Не менш важливим є матеріал, з яким працюють учні. Він має бути актуальним, а також відповідати смакам та уподобанням не лише вчителя, а й учнів. Слід створювати сприятливий психологічний клімат на уроці – атмосферу партнерства, використовувати моменти релаксації (фізкультхвилинка, музичний фон) [2, с. 75].

Створення іншомовної атмосфери на уроці має стати одним із завдань учителя іноземної мови, тому він повинен прагнути до ведення уроку виключно іноземною мовою. Спочатку доцільно перекладати учням свої розпорядження на рідну мову, а з часом обмежити її використання тільки найнеобхіднішими ситуаціями. Проте при значущості мовлення вчителя воно не повинно займати більше 10% часу уроку. Решта часу повинна бути віддана мовленню учнів [1, с. 132].

Отож, основними вимогами до уроку можна вважати: цілеспрямованість уроку, структурна цілісність і змістовність уроку, активність учнів на уроці, відповідність мовленнєвої поведінки вчителя цілям, змісту та умовам навчання, результативність уроку.

Список використаної літератури

1. Бойко Н.В. Лінгво-методичні основи навчання іноземної (німецької) мови в початковій школі // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. Випуск XIII. Кам'янець Подільський: ПП Мошак М.І., 2007. С.132.
2. Редько В. Яким бути шкільному підручнику з іноземної мови? (Об'єкти та критерії оцінювання шкільних підручників з іноземної мови) // Іноземні мови в вищих навчальних закладах. 2017. № 1. С. 75.
3. Мисечко О., Матис М. Вивчення іноземної мови у вітчизняній і зарубіжній шкільній практиці: історія, досвід і «вічні» проблеми // Іноземні мови в вищих навчальних закладах. 2015. № 4. С.95.

Науковий керівник: к. пед. н. Титаренко О. І.

Sirenko W. O.

Nationale Bohdan-Chmelnytskyi Universität Tscherkasy

MERKMALE DER DEUTSCHEN JUGENDSPRACHE

Die deutsche Sprache wird auf der gegenwärtigen Stufe ihrer Entwicklung als ein integrales System definiert, das aus einer Vielzahl von miteinander verknüpften Teilsystemen besteht. Seine Struktur umfasst verschiedene Dialekte, Argos, Jargons, Slang von Vertretern verschiedener Berufe, Gesellschafts- und Altersgruppen [1, 372].

Die deutsche Jugendsprache ist ein sehr verantwortungsvoller Schritt, für diejenigen, die die Sprache lernen. Dies wird in den Gesprächen der Jugendlichen sehr deutlich, da sie deren "Erfinder" sind. Wir sollten sehr vorsichtig sein, wenn wir Slang (Jugendsprache oder andere) verwenden, weil er sehr spezifisch ist. Die deutsche Jugendsprache ist in der heutigen Umgangssprache sehr beliebt und wird für solche Eigenheiten gekennzeichnet:

Bezeichnungen für Emotionen:

abderben – feiern; Spaß haben;
abcoolen – sich beruhigen, ruhig werden;
abfetzmäßig – sehr gut;
Okky-Dokky – alles in Ordnung;
phat – sehr gut;
yo man – na klar;
wild/zu wild – super

Bezeichnungen für schädliche Gewohnheiten:

Heizen/dampfen/buffen – E-Zigaretten/Wasserpfeife rauchen;
der Bierzeps – Bier + Biezepe;
quarzen – Cannabis rauchen;
Pep – Kokain, gemixt mit anderen Stoffen (keine genauere Angabe möglich);
Ziggi, Ziese – Zigarette;
über den Durst trinken – viel trinken;

Bezeichnungen von Menschen:

Aquaholiker(in) – Person, die viel Wasser trinkt;
Asi – Beziehung für asoziale Menschen;
Nullpeiler – dummer Mensch; jemand, der untalentiert oder dumm ist;
Präsi – Präsident;
Problematiker – Teenager, der nur Probleme hat und niemals Spaß;
Schnitte – attraktive Frau;

Snitch (31er) – eine Person die sich durch verräterisches oder untreues Verhalten hervorhebt

Zum Schluss muss betont werden, dass die Jugendsprache einer der Bestandteile der deutschen Sprache ist. Slang wird aktiv von Jugendlichen in ihrer Sprache jeden Tag verwendet. Slang wird von jungen Menschen in ihrer Sprache sehr aktiv und oft in Form von Abkürzungen, Anglizismen und verschiedenen Abwandlungen von Wörtern gebraucht.

Literaturverzeichnis

1. Чорна С. С. Особливості молодіжного сленгу в німецькій мові / С. С. Чорна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. 2017. Вип. 53 № 106. С. 372-379.

Науковий керівник: викладач Ковтун Я. П.

Фурман О. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ З КОМПОНЕНТОМ «FEUER» : КУЛЬТУРНІ ТА ПОБУТОВІ РЕАЛІЇ

У фразеології німецької мови одне з перших місць за кількістю займають фразеологізми, пов'язані з різною діяльністю людини та її фізичною активністю. Оскільки вогонь залишається для людини незамінним, то у фразеології відображається багато процесів, пов'язаних з ним – від добування вогню до використання його в ролі детектора брехні. Непередбачуваність вогню, його неприборканість і норавливість завжди пробуджували у людей повагу та страх, тож фразеологізми з компонентом «вогонь» займають одне з повідних місць у фразеологічному складі як української, так і німецької мов.

Процес створення таких фразеологізмів полягає в тому, що спочатку створюється прототипна ситуація, тобто ситуація, яка відповідає дослівному значенню фразеологізму. Потім за цією ситуацією фіксується зміст, який в подальшому переглядається, тобто утворює образ фразеологічних одиниць на основі первинних значень слів схожій ситуації. Найкращим прикладом може бути ковальство, яке має довго історію.

Ковальство є одним з найдавніших і найактивніших ремесел Німеччини, яке знайшло своє відображення у мові – завдяки процесу метафоризації кожного важливого етапу сформувалась ціла група фразеологізмів з компонентом «Feuer». Спочатку, коваль брав залізну заготовку, потім клав її у вогонь. Послідовність цього процесу описана у фразеологізмі – *ein Eisen im Feuer haben* (дослівно «мати залізо у вогні»). Сьогодні цей вираз використовують у значенні «поспішати, не терпіти зволікань». Значення фразеологізму підтверджує той факт, що процес вимагає уваги і не терпить зволікань. Щоб не втрачати часу, нерідко знаходилося відразу декілька заготовок, так і створилось словосполучення *mehrere / zwei / noch Eisen im Feuer haben* (дослівно «мати кілька / два / ще залізо у вогні»). Сьогодні ще вживається у тому випадку, коли у кого-небудь є альтернатива вибору. Вираз *das ist nicht so ans Feuer gerichtet* (дослівно «це не направлено у вогонь, не у вогні») сьогодні використовується в значенні «це не терміново, не горить, це терпить». Потім залізо під час розжарювання до певної температури змінювало колір під впливом високої температури: спочатку ставало червоним, потім білим. Вважалося, що очищаючись у вогні від домішок і непотрібного, метал набуває білого кольору, тому словосполучення *Eine weiße Weste haben* надовго укоренилось в релігійній християнській сфері, де кольором невинності та безгрішності є білий. Коли метал вже був достатньо розжареним, він робився м'яким, тому йому можна було надавати будь-якої форми, звідси походить вираз *Eisen schmieden solange es heiß ist* («куй залізо, поки гаряче»), що вказує на сприятливі умови для виконання певної дії, спонукання до дії. Як відомо, для того, щоб підтримувати потрібну температуру у вогні, використовувались хутра для роздування вогню. Процес знайшов своє відображення у фразеологічному складі мови – словосполучення *ein Feuer anschüren* (дослівно «роздмухувати вогонь»), яке має значення «провокувати когось, скандалити». Після того, як виріб приймав потрібну форму, його потрібно було охолодити (загартувати). Варто зазначити, що праця коваля вимагала особливої майстерності та терпіння, тому що він не міг залишити її, не доробивши до кінця. До цієї своєрідності ремесла відноситься фразеологізм *etwas nicht aus dem Feuer reißen können* (дослівно «не мати можливості дістати що-небудь з вогню»), що використовується у значенні «не могли щось зробити миттєво». Вважається, що в 17-ому столітті з ковальством був пов'язаний ще один вираз *mit dem Feuer spielen*, що означає «грати

з вогнем». Цим фразеологізмом описують людину, яка легковажно ставиться до певної загрози.

Аналізуючи фразеологізми з компонентом «Feuer» на позначення культурних реалій, варто відмітити фразеологізм *in der einen Hand Feuer und in der anderen Wasser tragen* (дослівно «нести в одній руці вогонь, в іншій – воду»), який має значення «бути фальшивим, нерішучим» (пор. «І нашим, і вашим»). Цей вираз набув розголошення дякуючи Пітеру Брейгелю-старшому. Майстер створив серію ілюстрацій, а згодом і полотно «Фламандські прислів'я» (1559).

Отже, можемо зробити висновки, що фразеологізми з компонентом «Feuer» є активною складовою мови і допомагають дослідникам німецької мови отримати інформацію про культурне та соціальне життя Німеччини, зберігаючи і віддзеркалюючи його менталітет та культуру, які передаються з покоління в покоління.

Список використаної літератури

1. Гаврись В.І., Пророченко О.П. Німецько-український фразеологічний словник. К.Радянська школа. 1981. Т 1,2 416 + 382 с.
2. Калинюк Т.В. Zu den ausgewählten Problemen der deutschen Phraseologie: навч.-метод. Посібник. Т.В. Калинюк. Кам'янець-Подільський. Медобори, 2016. 126 с
3. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. 2. durchges.und erg. Auflage. Tübingen. Niemeyer-Verlag. 1997. 299 S.

Науковий керівник: старший викладач Левицька Л. А.

Хачко Є. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕТОМ «DAS HERZ»

Основною класифікацією фразеологізмів є структурно-семантична класифікація. Дана класифікація розроблена з урахуванням особливостей смислового значення, що виникає в процесі взаємодії сполучуваності, структури і семантичної трансформації компонентного складу фразеологізму. За структурною ознакою фразеологічні одиниці поділяються на словосполучення, предикативні сполучення, речення.

За смисловим значенням розрізняють:

1. Фразеологічні єдності, наприклад:

- 1) j-m ins Herz sehen — подивитися в серце;
- 2) j-n ans Herz drücken — притискати до серця;
- 3) mit Herz und Hand — всією душею, всім серцем.

2. Фразеологічні вирази, наприклад:

- 1) Was vom Herzen kommt, geht zu Herzen — що від серця сказано, до серця доходить;

Важливо зауважити, що до фразеологічних виразів перших двох груп відносяться також одиниці, висхідні по своїй етимології до давньогрецької міфології, Біблії, художньої та публіцистичної літератури, традиційно іменовані «крилатими словами» або «ідіомами». Наприклад:

- 1) sein Herz verhärten — озлобити його серце (з Біблії);

2) Große Gedanken und ein reines Herz, das ists, was wir uns von Gott erbitten sollten — Великі помисли і чисте серце, це те, що ми повинні просити у Бога.

3. Фразеологічні сполучення термінологічного і нетермінологічного характеру, наприклад:

- 1) Tränendes Herz — плач серця;
- 2) ein goldenes Herz — золоте серце.

Аналіз корпусу німецьких фразеологізмів з соматичним компонентом «серце» показав, що соматизм «серце» виступає ядерним компонентом багатьох метафор, а саме «серце як вмістилище душі і емоцій» і «серце як центр моральних якостей». Примітно, що в рамках

когнітивного підходу метафора є не просто засобом художньої виразності, тобто виключно мовним явищем, а однією з форм мислення, оскільки вона виконує когнітивну функцію, тобто сприяє процесу пізнання.

Таким чином, в німецькій мові соматизм «серце» займає особливе положення і є досить продуктивним в процесі створення метафоричного перенесення, внаслідок чого було утворено багато фразеологізмів:

1) Das Herz fiel ihm in die Hosen — у нього серце впало в штани;

2) Sich eine Last vom Herzen wälzen — скинути вантаж з серця.

На основі виявлених семантичних особливостей німецьких фразеологізмів з соматичним компонентом «серце» була розроблена класифікація, в якій фразеологічні одиниці розподілені на групи за тематичним параметром:

1. Фразеологічні одиниці, що характеризують емоційний світ людини, а саме її почуття, емоції і настрій :

а) хвилювання, занепокоєння, тривога / полегшення, заспокоєння, наприклад:

1) j-m geht das Herz auf — приходиться в хвилювання;

б) радість, захоплення/біль, страждання, відчай, сум, наприклад:

1) Das Herz hüpfte j-m vor Freude (Begeisterung) — у когось серце стрибає в грудях від радості (від захвату)

в) співчуття / байдужість, черствість, наприклад:

J-m dreht sich das Herz im Leibe um:

1) у когось серце, душа перевертається (при вигляді чогось неприємного, важкого);

2) у когось серце стискається (від співчуття);

г) сердечність, душевна щедрість / ненависть, лють, злість, образа:

1) ein Herz und ein Beutel sein - ділитися всім;

д) сором, совість / бездушність, нахабство:

1) sich bis in sein Herz hinein schämen - соромитися до самого серця;

е) прихильність, закоханість, обожнювання, любов / антипатія, розставання, наприклад:

1) jn (etw.) ins Herz schließen — покласти в серце;

з) відвертість / недовіра:

1) j-m sein Herz aufschließen — відкрити своє серце, говорити про свої думки і почуття відкрито;

2. Фразеологічні одиниці, що описують моральний стан людини, а саме основні риси характеру та особисті якості, наприклад:

а) доброта, чуйність, турбота про інших, уважність, наприклад:

1) ein goldenes Herz haben — золоте серце;

б) злість, жорстокість, черствість, наприклад:

1) Ein Herz aus Stein haben — мати кам'яне серце.

3. Фразеологічні одиниці, що характеризують суспільну поведінку людини, наприклад:

а) спосіб дії:

1) mit halbem Herzen — з половиною серця;

б) відношення до справи (роботи), наприклад:

1) jemandes Herz gehört einer Sache — віддатися з усією пристрастю справі.

в) різні дії і вчинки:

1) j-m Herz machen — підбадьорювати когось;

У найбільшій кількості представлені фразеологічні єдності і вирази, навпаки, фразеологічні сполучення зустрічаються досить рідко. Загалом можна зробити висновок про те, що базові шари компонента «серце» німецьких фразеологічних одиниць збігаються з аналогічним значенням в українській мові. Однак разом з тим є деякі розбіжності в інтерпретаційному полі даного компонента, що пояснюється національно-специфічними особливостями сприйняття мовної картини світу.

Список використаної літератури

1. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 2. überarbeitete Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2003. 214 S.
2. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1982. 250 S.
3. Schemann H. Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Idiomatik im Kontext. Berlin / Boston, 2011. 1040 S.
4. Аллаярова Р. Р. Национально-специфические элементы семантики немецких фразеологизмов. Сб. Научных трудов МГПИИЯ им. М. Горького. Вып. 232. 1984. С. 66–79.
5. Баран Я. А. Основні питання загальної та німецької фразеології. Львів : Вища школа, 1980. 156 с.
6. Бондаренко Т. Концепт «серце» в англійській та українській фразеології. Прийоми перекладу. К., 2013. URL: <http://xn--e1aaajpcds8ay4h.com.ua/pages/view/378>.

Науковий керівник: старший викладач Левицька Л. А.

ПЕРЕКЛАД

**ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ
АНГЛОМОВНИХ ДОПИСІВ ПРО ВІРМЕНІЮ З ТРЕВЕЛ-БЛОГУ А. РЕЙНОЛДС
"LOST WITH PURPOSE"
(на матеріалі власного перекладу)**

Останніми роками все більшої популярності набуває тревел-блог як жанр інтернет-дискурсу. Причини зростання уваги широкої аудиторії до нього криються у доступності подорожей у сучасному світі, з одного боку, та розвиткові блогерства як виду діяльності, зокрема й комерційної, з іншого.

Відповідно виникає потреба не лише у перекладі самих тревел-блогів, а й у розробці теоретичного підґрунтя для їхнього перекладу, адже це явище є відносно новим для перекладознавства, про що свідчить відсутність наукових розвідок з цього питання. Цей факт і послугував поштовхом для проведення дослідження.

У центрі нашої уваги – перекладацькі трансформації, а саме їхній граматичний аспект, у власному українському перекладі дописів про Вірменію з англomовного тревел-блогу Алекс Рейнолдс "Lost With Purpose" [1].

Граматичні системи мов різняться не лише кількістю категорій, а й способами їх вираження [2, 99]. Цей чинник зумовлює потребу перекладача у застосуванні перекладацьких трансформацій на граматичному рівні.

У своїй праці ми спираємося на типологію перекладацьких трансформацій розроблену професоркою О. О. Селівановою, яка визначає їх як «перетворення, модифікацію форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [3, 456]. Науковиця поділяє граматичні трансформації на рівні – словотвірний, морфологічний та синтаксичний.

Отже, звернімося до нашого перекладу англomовного тревел-блогу, щоб простежити, які саме перетворення відбулися в ньому, з огляду на граматичні особливості оригінального тексту.

На словотвірному рівні в перекладі трапляються випадки калькування (поморфемного відтворення) лексем: *you'll come back as a **healthier** person // ви повернетеся **здоровішою** людиною; **bio-this** and **eco-that** // **біо-це, еко-ме***. Це формальні перетворення, які ілюструють спільні для української та англійської мов морфологічні способи словотвору. Так, на першому прикладі можна простежити утворення вищого ступеня прикметника суфіксальним способом (в англійській мові за допомогою суфікса *-er*, в українській – суфікса *-іш-*). Водночас другий приклад демонструє продуктивний на сучасному етапі розвитку обох мов спосіб словотвору – абревіацію за комбінованим типом, коли лексема утворюється поєднанням усіченої основи одного слова (*bio* – *біо* від *biological* – *біологічний*, *eco* – *еко* від *ecological* – *екологічний*) із цілим словом (*this* – *це*, *that* – *ме*).

На морфологічному рівні під час перекладу нам найчастіше доводилося вдаватися до категорійних та частиномовних заміन. Наведімо кілька прикладів.

Категорійна заміна:

*Armenia is a tiny country, oft-forgotten by travelers due to it being tucked away behind Turkey and its more popular **neighbor**, Georgia. // Вірменія – крихітна країна, яку часто обходять увагою мандрівники через те, що вона сховалася за Туреччиною та своєю більш знаною **сусідкою** – Грузією.*

У перекладі наведеного речення спостерігаємо заміну категорії роду. Це перетворення зумовлене різницею у визначенні родів у мовах оригіналу й перекладу. Зокрема рід іменників в англійській мові часто не визначається за якимись формальними ознаками, приміром, закінченнями. Натомість він виражається у контексті або лексичному значенні слова. У нашому разі іменник *neighbor* – *сусід* належить до середнього роду, позаяк у контексті речення він позначає країну, тобто неістоту, що й дає підстави віднести його саме до цієї категорії. В

українській мові визначення роду не зводиться до дихотомії істота/неістота й потребує додаткового осмислення: оскільки йдеться про Грузію, яка в українській мові належить до жіночого роду, то й слово, яке її означає має також бути жіночого роду. Цим ми пояснюємо вибір фемінітиву *сусідка* (*сусідкою*) для перекладу відповідної англійської лексеми. Це перетворення має формальний характер.

Частиномовні заміни: *...or prefer traipsing over snow-capped peaks // ...або ж прагнете підкорювати засніжені гірські вершини; ...a proud father sharing stories... // Він поділився з нами своїми враженнями...*

Перший приклад ілюструє заміну герундія *traipsing* у значенні “*to walk from one place to another, often feeling tired or bored*” [4] в оригіналі українським дієсловом *підкорювати*, тобто «освоювати що-небудь» [5, 956] в перекладі. Таке рішення зумовлено граматичною лакуною, адже категорія герундія відсутня в українській мові. Наведена трансформація має формально-змістовий характер.

У перекладі другого речення англійський дієприкметник *sharing* замінено дієсловом *поділився*, що зумовлено тим, що українській мові здебільшого не притаманні дієприкметники із суфіксами *-уч/-юч-*, замість них вживаються зокрема й дієслова. У цьому разі трансформація є формальною, позаяк під час перетворення не відбулося зміни змісту.

У процесі перекладу тревел-блогу нам довелося застосовувати широкий спектр трансформацій на синтаксичному рівні. Ось лише декілька з них:

- заміна слова словосполучкою: *snow-capped peaks // засніжені гірські вершини;*
- заміна словосполучки словом: *These days, you can explore the relics of Armenia's rich past undisturbed... // Наразі ви можете спокійно досліджувати залишки багатого минулого Вірменії...;*

- заміна синтаксичного зв'язку у реченні: *The Armenian people have suffered a great deal in recent times // Останнім часом на долю вірменського народу випало багато страждань;*

- членування речень (у поєднанні з іншими трансформаціями): *With a tone akin to a proud father sharing stories about his son, he told us of what it was like to live in a country where, in many instances, the furthest food travels is from the garden to the kitchen // Він поділився з нами своїми враженнями про те, як живеться в країні, де часто найдовшу відстань, яку має подолати їжа, перш ніж потрапити на стіл, складає шлях від городу до кухні. Говорячи це, він радше скидався на гордого батька, який розповідає історію про свого сина;*

- перестановки: *Don't leave Armenia off of your list the next time you're planning a vacation or backpacking adventure // Наступного разу, коли плануватимете відпустку чи турпохід, не забудьте включити Вірменію до свого маршруту;*

- додавання мовних одиниць: *We recommend Arevik B&B, but make sure to call or email ahead of time // Радимо зупинитися в готелі “Arevik B&B”, але не забудьте попередньо забронювати номер телефоном або електронною поштою тощо.*

Наведені приклади синтаксичних перетворень зумовлені відмінностями у структурі словосполучень і речень англійської та української мов та спрямовані на забезпечення адекватності й еквівалентності перекладу.

Тревел-блог як жанр нового функціонального стилю інтернет-дискурсу поєднує в собі низку лінгвістичних та екстралінгвістичних ознак, таких як інформативність, мультимедійність, інтертекстуальність, розмовний експресивний тип оповіді, персоніфікація автора, легкість сприйняття тексту реципієнтами, звернення до читачів. Усі ці та інші ознаки неодмінно мають бути відтворені у перекладі. Цій меті слугують перекладацькі трансформації різних мовних рівнів, зокрема й граматичні.

Аналіз граматичних трансформацій у власному перекладі англійськомовних дописів з тревел-блогу А. Рейнолдс показує, що переклад текстів цього жанру вимагає застосування усього спектру мовних перетворень на граматичному рівні, часто їх поєднання або ж залучення трансформацій інших мовних рівнів. Увесь цей комплекс мовних перетворень має на меті

створення якісного продукту, який приваблює більшу аудиторію, підвищує рейтинг персонального блогу і в результаті сприяє комерціалізації проєкту.

Список використаних джерел

1. Reynolds A. Why Travel to Armenia? *Lost With Purpose*. URL: <https://www.lostwithpurpose.com/country/armenia/> (дата звернення 10.03.2021).
2. Литвин І. М. Перекладознавство: навчальний посібник. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2016. 218 с.
3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографічне видання. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2012. 488 с.
4. Cambridge Dictionary. URL: <https://www.dictionary.com/browse/cambridge> (дата звернення 10.03.2021).
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Науковий керівник: викл. Опанасенко Ю. В.

Bashirli R.

Azerbaijan Tourism and Management University

TRANSLATION AS A PART OF MASS COMMUNICATION

Summary

Translation has been explained as a moving part of the mass communication with examples, the features of mass communication mentioned and the role of translation in the promotion of culture has been described in this article. It is also explained how types of translation such as business, advertising and movie translation have given contributions to the mass cross-cultural communication. Adaptation in translation, borrowings, interlanguage ties serve to mass communication. Expressiveness, cultural similarities and differences require translator to possess two cultures at the same time, or at least to have an idea of both cultures. Thus translator himself has been shown as a person building up the mass communication. Article also mentions the culture-carrying role of languages and existence of cultural differences even in relative languages. It touches upon differences that are a matter of some difficulties in terms of language usage in mass communication.

Key words: mass communication, culture, adaptation, borrowings, international words, communicative translation, expressiveness, cultural similarities, colonialism

Перевод как часть массовой коммуникации

Резюме

Перевод был объяснен как движущаяся часть массовой коммуникации с примерами, упомянутые особенности массовой коммуникации и роль перевода в продвижении культуры была описана в этой статье. Также объясняется, как такие виды перевода, как бизнес, реклама и перевод фильмов, внесли свой вклад в массовую межкультурную коммуникацию. Принятие перевода, заимствования, межъязыковые связи служат массовой коммуникации. Выразительность, культурные сходства и различия требуют, чтобы переводчик владел двумя культурами одновременно или, по крайней мере, имел представление об обеих культурах. Таким образом, сам переводчик был показан как человек, создающий массовую коммуникацию. В статье также упоминается культурная роль языков и существование культурных различий даже в родственных языках. Он касается различий, которые вызывают некоторые трудности с точки зрения использования языка в массовом общении.

Ключевые слова: массовая коммуникация, культура, адаптация, заимствования, интернациональные слова, коммуникативный перевод, выразительность, культурное сходство, колониализм

Introduction

Translation is a study of languages and cultures. It speaks of how a language could be a cultural accident. Regarding the language similarities and differences translation shows the importance of its existence among languages. It serves to combine the elements of culture and linguistic ones having

strong influence on the cultures, the linguistic base of any language, shared knowledge of people. According to Hatim and Mason, translation is: an act of communication which attempts to relay, across cultural and linguistic boundaries, another act of communication which may have been intended for different purposes and different readers or hearers. [2]

The world is a place where various language speakers carry and construct their own cultures in their own. People consider it important to share and exchange values from their language into another or vice versa. They try to integrate into the world by building communication. However, the world is not uni language place, so another tool for communication is needed here and translation is provided. In order to explain the matter, we have to look at the terms “culture to culture”, “language to culture” and “language to language”. There are many linguistic communities having linguistic corporas across the world. Numerous facts of the cultural differences between the linguistic communities influencing the translating process are well known and they have been discussed in a great number of publications. As often as not, they are referred to as factors necessitating linguistic adaptations necessary for mass communication. [7]

The most common case of adaptation is that the linguistic structures and units are being processed and translated sometimes based on the source language's linguistic possibilities such as keeping the geographical names, newspaper names as in th original, so on. However, replacing and finding equivalents, using borrowings should also matter in these adaptations. One of the adaptations is the necessity of providing additional information in the target text to compensate for the lack of some knowledge shared by the receptors of the source text. Sometimes the equivalence is kept by making use of the words of source text. It may somewhere not be considered equivalence but international word for covering a large scope of area. For instance, the turkish and turkic word “Aksakal” meaning “white” and “beard” showing the age of a person cannot be sometimes taken as equivalent word but international word. However, we see that this word is neither a international word, nor a equivalent word to some extent. Reason is that only word formation is displayed here meaning only the pronunciation style has been changed, yet it keeps its relation with the original word. As seen from the examples, words like that gained an importance for mass communication and essential to study for linguistics, shows adaptation can be achieved successfully thanks to the cultural values. Additionally there is special ‘sign’ language or word-making language that creates the words not depending on the word origin, but the form, shape, length, width. These words is hardly thought to gain international use and become an element in mass communication, but they work. In English, “T-shirt” word became both international word and borrowing. Some countries included the word as it is pronounced or written although this word isn’t actually taken as international word. Because all English-speaking countries having separate state language hasn’t included it as national word. Another example is Paska borrowed from Ukrainian *паска* meaning a decorated Easter bread, also paskha or pashka, a rich dessert with curd cheese and dried fruit. Similarly, the word have travelled large areas till the American continent and gained popularity. Yet, it has word variations like pasxa, paska [with k’], etc. It is the indication of how a large audience accepts the word, changes style or several formation or keeps it as it is [11].

Question aries here. How would translation be better way to communicate and which contributions does it make to the work? In this article, you will see that translation is actually best tool for mass communication and how its role should be estimated in it.

First of all, it is noteworthy to say that where is language, there is culture. And different cultures are important to evaluate the languages’ bases. The cultural role of translation is that translation serves to render, translate “culture”. Question is that culture can be translated. Can a text be translated in isolation of its culture? According to Ahmad Al-Hassan, it is a linguistic fact recognized by every scholar that language is interwoven with the threads of culture, and that it is difficult, probably impossible, to separate the two. [1]

Mass Media translation is also type of translation related to mass communication. There is a tendency in media translation that opens the path to the disputes. In this regard, translation can lead to misunderstanding and international disputes. Humanity has already witnessed cases where translation misle and caused casualties- truly wrong translation! During World War II, the wrong

translation of the Japanese word 'mokusatsu' caused dropping the atomic bomb onto the Hiroshima city and mass destruction of thousands of people. Mokusatsu, a word that we could very well translate as "no comment" nowadays, or "let me withhold comments for now" was translated as "let's ignore it". Moreover, presently false news is largely found in many mass media services and serves for political purposes taking sides and translating local geopolitical issues in accordance with the interests of mass media owners or 'client'. [12]

Translation is also important factor for mass media alongside with the mass cross-cultural communication. There are several reasons why translation is also vital for the mass media including marketing, advertising, promotion and others. First reason is that translation enables the big news companies well as web news channels to deliver the news into the larger audiences. Mass media should cover the news from all over the world and has to share the news with them. Reporters here try to be translator or 'alive translation machine' to get news from the world by skilfully using linguistic and translation tools. Translating from another language gives reporters more chance to find news sources and publish with the explicit headlines. [1]

Language translation is helpful for mass media because it depicts the nature of mass media and be understood if we take into consideration the importance of mass communication around the world. We live in a time where things that are happening in other countries could very well impact our way of living. Staying informed about what is happening around the world will help us keep an open mind and know how to handle certain situations. [5] [9]

Translation is also important for promoting ideas, spread of the knowledge. It is an effective link among cultures. Moreover, it is also used in translating the manuals of the newly invented technologies.

We live in Internet era. Internet sometimes plays role in facilitation of getting news and information for society. It covers all areas of science and enables us to get the true and efficient information and information may have been presented in foreign language including secular language English. However, everyone doesn't know English or doesn't know well. Maybe someone can get needed information of Geography or Language, but find it difficult to do that in terms of Mathematics and Chemistry. As it is known, translation will be needed in these circumstances. [5]

Communicative translation is also defined as a way of reaching people from different cultures in terms of rendering common ideas and religious traditions. For example, Bible translation serves as an independent branch of translation conducting translation works and projects on the Bible. To date, as estimated Holy Bible have already been translated into 531 languages. So this fact shows that translation has carried out the agent role of the mass communication. For mass of people, religion is major context and they speak of religious texts wanting to know the holy meanings behind the words and it is also essential to provide these texts translated and published in local languages. Regarding this factor, translation should be provided on the matter. [3]

There is another fact that translation is also employed when books, records, manuals are written in other languages. Accordingly, machine translation is important for such kind of translation. Machine Translation means automatic translation, it is the field of Artificial Intelligence. Machine translation is computer program which is design to translate text from one language (source language) to another language (target language) without the help of human. Translation of books means delivering ideas to masses, thus is vital for mass communication in turn. [4]

Communication can be used with many ways including even mnemonics, gestures and naturally with the way of speech. Speech is the most efficient way to utter something and make others understand us. But there is another question in communication: this is manipulation. How do we manipulate while trying to build up communication. Umberto Eco especially employed the specific word for communicative manipulation- 'understanding through manipulation'. For instance, looking at some of the operations realised by Walt Disney in Fantasia we will see how it works. There are some ways of speaking with manipulation. Some have always seemed kitsch responses in which renowned compositions are seen as purely descriptive, and descriptive according to the most popular vulgate. Undoubtedly, interpreting Beethoven's Pastoral as a story of vagaries of the wheather, on

the one hand, and unicorns prancing about on a grassy meadows, on the other, is calculated to make Hanslick turn in his grave [6, p. 120].

Communication have had mass cross-cultural characteristics in political area, too. When empires arised, especially after the Discovery of the New World, the Colonization of Africa and Australia, mass communication came to the scene in order to combine people of different backgrounds having different languages, even variations inside one area and language. Imperialism policy made it important to use the role of translation and mass-communication in 1600s. Even some experts called the translation history of that period 'shameful era of translation'. The role of translation in Western imperialism is approached by Samia Mehrez. Scholars like Haroldo and Augusto de Campos suggest a non-European perspective to translation and argue that tranis a form of transgression; they use concepts in a new way, e.g. 'cannibalism' is a sacred practice of symbolically taking out of love, contrary to the stereotype Western point of view. [5, p. 192]

As you see, translation's role in mass communication is undeniable, even vital because there isn't a singular language in the world. Moreover, every language carries a culture, or they are the product of languages, or they can be taken as a sign to learn cultures according to the scholars. Cultures in turn can be seen in the deepest, darkest scenes of the history and be found in coexistence with mass communication and integrated cultures. Cross-cultural communication isn't product of imperialism or colonialism but integration and mutual relations between cultures and timely civilisations so it serves to today's mass communication taking into account that no culture can be evaluated without juxtaposition of cultures on cultural-social grounds. [1]

One of the factors linking mass-communication to translation is the TV and filmmaking. In movie industry, translation is largely employed and one of the fields bringing money and fame to the owner. Even political manipulations are made in movie translation and it partly happens while making subtitles. In such cases, perception is taken a major step to deliver movie's message effectively. Perception itself is divided into some categories and largely used in sociology, philosophy and psychology. In terms of making subtitles, it is important to learn readers/listeners opinions. We can take the experimental psychology studying opinions. The field of experimental psychology is an excellent position to test the effects of the above-mentioned factors on the cognitive perception of film readers/listeners. Two things should be born in mind. Firstly, the reception of subtitled films cannot be entirely explained by quantitative factors such as the amount of graphic characters on the screen or on the length of presentation time. However, maintaining the balance and keeping the quantitative quality, we can assume that movie is equally governed by qualitative factors such as the linguistic/stylistic/cultural translation policy followed. Secondly, if we establish these qulitive-quantitive factors within certain qualitative parameters, so that particular quantitative proportions yield better results in terms of audience comprehension, this shouldn't be taken as a warrant to abandon our non-exclusive approach in favour of a search of 'best methods' of film translation meaning that not every method should be applied without knowing which progress will be achieved by doing so. Audience comprehension should be achieved in subtitled movies by participation of some elements including the formatting, editing and monitoring, considering international words, national-local features, too. Mass communication is manifested here by showing itself in strategy, progress and development of translation. [3, p. 204-205]

Another field is advertising which can be taken into account in mass communication. Advertising translation is a type of business translation where business-oriented processes are conducted. According to Abdullayeva Fiala, this type of translation is specific for giving further place to the cultural adaptation by taking into consideration not only linguistic features, but also cultural differences. The goal of the goods and services advertisements is to provide informations about them for customers and convince customers, eventually attract their attention to the goods and services. [10, p. 113]

I would like to talk about the text formatting, construction and text typology in communicative translation. There are two famous theorists of Functionalism who made a major contribution to the theory of text typology: Katherina Reiss and Peter Newmark. One of them- Newmark linked language function to translation in his theory and connected the theory of text typology to translation practices.

First, it is important to start with the definition of the communicative translation. According to Peter Newmark, communicative translation attempts to produce on its readers an effect as close as possible to that obtained on the readers of the original. Semantic translation attempts to render, as closely as the semantic and syntactic structures of the second language allow, the exact contextual meaning of the original. It is evident that this approach considers the importance of the communicative translation focusing on producing an equivalent effect on the targeted readers. When it comes to the semantic translation rather than communicative translation, it remains within the original culture at the author's linguistic level. Newmark suggested the communicative translation versus semantic translation. [8]

Conclusion

The masses possess different range of knowledge, position, history, religious, social and national background, but when they want to integrate, to learn others' such kind of features, the term of mass communication appears. However, mass communication itself has peculiarities that are sometimes explained by the help of differences and similarities. These pros and cons are based on the cultures, this is why, we speak of the language as a product of culture. Excluding political reasons, cultures influence one another by borrowings, repeating, having common similarities. When it comes to differences, they are widespread sometimes being a barrier to understand another culture and language. In that moment, translation comes to mind. It helps to connect these cultures.

Mass communication includes mass media, TV, advertising. They largely use translation in order to reach audiences from different cultures and languages. Cultures can be common among some languages. However, language sometimes hardly carries two or more cultures. Business translation can be especially taken as an example for communicating with masses, because here the cultural values aren't so valuable. I think, if different people of different backgrounds come together, and the issues are related to the business, then these values are put aside and mass communication better works in this field.

I have covered the linguistic borrowings as an element of mass communication, because I think they play an essential role in forming common atmosphere for masses and give rise to the communication, yet its study circle isn't limited by linguistic features. There are cultural peculiarities, too. I strongly believe that language families make people get closer by exchanging culture and linguistic elements. This factor slightly removes the differences among cultures, but can also be seen to cause more problems. Because languages in the family can have different variations of any word or any element.

Additionally, communicative translation is correlated with semantic while opposing. Communication itself is the work of translator. Actually, he isn't communicator, but mediator. In this article, I approached translation as important agent for mass communication showing it as an independent area of studies and translator as an agent connecting 'cultures'.

Generally speaking, mass communication itself is operated by mediums. These mediums are wide-ranging, and include print, digital media and the internet, social media, radio, and television. Translation is one of the main motive powers acting as agent to have an impact on mass communication for above mentioned reasons.

References

1. Ahmad Al-Hassan. The Importance of Culture in Translation: Should Culture be Translated?/ *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 2013, March 1, pp. 96-100.
2. Basil Hatim, Ian Mason. *Translator as communicator* / Routledge, 2018. 230 p.
3. Dirk Delabastita. Translation and mass-communication: Film and T. V. Translation as evidence of cultural dynamics/ *Babel*. 1988, December. pp. 193-218
4. Muhammad Irfan. Machine translation // www.researchgate.net, 2017, October 31, 5 p.
5. Safaa Ahmed. Ideological Translation and Mass Communication: A Modernization or a Conflict Enterprise? A Case Study of Al-Jazeera and Al-Arabiya / *Researchgate*. 2020, April 13, pp. 183-246
6. Umberto Eco. *Experiences in Translation*/ University of Toronto Press, 2001, 135 p.
7. V.N.Komissarov. Language and Culture in Translation: Competitors and Collaborators?/ *TTR* 4(1), 2020, December 17, pp. 33-47.
8. Wang Zheng. Exploring Newmark's Communicative Translation and Text Typology / *Atlantis Press*. 2018. pp. 628-630
9. М. Ю. Илюшкина. Теория перевода: основные понятия и проблемы, Учебное пособие/ Publication of University of Ural, 2015, 68 p.

10. Abdullayeva Fialə. Peşəkar tərcümənin əsasları / Bakı- 2010. Uniprint. 218 p.
11. Gimatdinova Fatima Çağaç. Kültürlerarası iletişim olarak çevirim və kültür edinci, Fatima Gimatdinova Çağaç / Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research Cilt, 2018, October 11, pp. 127-131.
12. https://www.pangeanic.com/knowledge_center/the-worst-translation-mistake-in-history/

Богдан Р. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДУБЛЮВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ КІНОПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ВЛАСНОЇ ВЕРСІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФІЛЬМУ РОБА РАЙНЕРА «МАГІЯ БЕЛЬ-АЙЛА»)

У центрі нашої уваги один із актуальних типів кіноперекладу – дублювання. Метою роботи є детальний опис трансформацій у власному українському перекладі фільму Роба Райнера «Магія Бель-Айла».

Особливості перекладу відеоматеріалу пов'язані насамперед із відтворенням, як письмового матеріалу, який базується на скриптах (репліки акторів), так і зорового матеріалу, позаяк переклад має відповідати конкретній ситуації, зображеній на екрані. Наразі є чимало науковців, які вивчають специфіку кіноперекладу, зокрема Т. Г. Лукьянова, Т. В. Журавель, Г. М. Кузенко, Р. О. Матасов, Л. В. Горшкова, Х. Д. Синтас та ін.

Під час дубляжу, перекладачу майже неможливо досягти еквівалентного перекладу, причини різні: англійські слова коротші від українських, різна артикуляція звуків української й англійської мов, темп мовлення оригіналу швидший тощо. Багато перекладачів вважають дубляж вільним перекладом, проте перекладач повинен перекласти адекватно, а не створити новий фільм.

Під час перекладу ми застосовували нульову трансформацію – спосіб перекладу, за якого синтаксична структура оригіналу перетворюється в аналогічну структуру мови перекладу [1, 136]:

Who plays the piano? // Хто грає на піаніно?

Кількість складів в оригіналі – 6, в перекладі – 8. Тривалість тайм-коду в оригіналі – 2 секунди, в перекладі – 2 секунди. Початок фрази в оригіналі та перекладі збігаються: [h] // [x]; закінчення репліки також: *no* [no] // *но* [но]. Щодо трансформаційного боку, в оригіналі та перекладі використано прямі відповідники: займенники *Who* // *хто*, дієслова *to play* // *грає*, іменники *piano* // *піаніно*.

Також ми використали формально-змістові трансформації, зокрема гіпонімічну заміну (конкретизацію):

What, does this establishment not provide its patrons with a proper glass? // У цьому санаторії не знайдеться жодної склянки?

Гіпонімічна трансформація стосується найменування приміщення, де буде проживати головний герой: *establishment* – «a business or other organization, or the place where an organization operates» [5] – переклали українським іменником *санаторії*. Через брак тих чи інших артикуляційних звуків, перекладачу потрібно максимально близько підібрати відповідник у перекладі, тому вказівний займенник *this* разом із іменником ми переклали як *санаторії*. Звук [θ] и [ð], позначені *th*, відсутні в українській мові, але вони близькі до щілинних [з, с], слово починається на літеру *s*, що цілком схожа до звуку [θ]. Незважаючи на різну кількість складів (в МО – 18, а в МП – 17), таймінги тотожні в оригінальній версії та в перекладній. Часовий проміжок репліки в ВО – 5 сек., в МО – 5 сек. Структура питання англійської мови відрізняється від української, тож *what does* замінили на схоже за вимовою у *цьому* (на початку речення англійська літера *W* за звучанням відповідає українській *У*).

Задля нейтралізації регістру слова звертались до еквонімічної трансформації: *She's a black-hearted whore, and I'm done with her* // *вона ще та сука і я витиснув з неї всі соки.*

Під час перекладу фільму ми зіткнулись з питанням перекладу вульгаризмів (обсценної лексики). Існують різні думки щодо перекладу вульгаризмів: хтось вважає, що потрібно нейтралізувати цю лексику, хтось виступає за її відтворення в перекладі. Ми притримуємося думки авторки словника нецензурної лексики «Українська мова без табу» Лесі Ставицької: «Лайку не можна винищити в принципі» [4].

Часовий проміжок оригінальної фрази сягає 3 секунди, фрази в перекладі – 3 секунди, таку наближеність нам вдалося досягти завдяки еквонімічній трансформації та реметафоризації. Англійський композит *black-hearted* означає – «evil, malicious, or wicked» [5], а лексема *whore* – «a female prostitute, a woman whose behaviour in her sexual relationships is considered immoral» [5] (букв. проститутка, зла жінка, яка у статевих стосунках поводить себе аморально). Ми вирішили залишити вульгаризм в перекладі, адже мовлення героя та його поведінка, яку глядачі бачать на екрані, цілком відповідають лексиці, яку воничують. На нашу думку, перекласти прямим відповідником *проститутка* – «Жінка, яка займається проституцією» [2, т. 7, с. 298] було б недоцільно, адже герой використовує слово у переносному значенні, вживає задля найменування техніки, зокрема *друкарської машинки*. Тому ми трансформували на іменник *сука* – «перен., вульг. Уживається як лайливе слово, перев. щодо жінки» [2, т. 9, с. 830]. Отже, семи оригінального значення дещо втрачено, але завдяки фразеологізму *витиснути з когось всі соки* – «Нещадно експлуатувати, визискувати кого-небудь» [3] ми компенсували втрату стильового регістру в перекладі.

Перекладаючи сленг, який зазвичай використовується у фільмах задля вираження сильного здивування, ми звертали увагу на стильовий регістр і артикуляцію звуків: *What the hell did you bring that for?* // **Щоб тебе качка копнула, навіщо?**

У фразі МО – 8 складів, а в МП – 11, тайм-код в оригіналі – 3 секунди, в перекладі – 3 секунди. Фраза в оригіналі розпочинається зі слова *What* (перший звук огублений), в перекладі *щоб* ([o] також лабіалізований), закінчується фраза *for*, в перекладі вжито *навіщо*, обидва слова закінчуються огубленим [o].

Щодо трансформацій, то ми замінили сленг в оригіналі, зокрема *What the hell* зі значенням – «when someone is confused/ shocked by something» [5] (букв. коли хтось збентежений, здивований чимось = якого біса) ми трансформували у вираз *Щоб тебе качка копнула* – «Уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось» [3]. Отже, нам вдалося досягти адекватного й еквівалентного перекладу, також відтворити з максимальною точністю артикуляцію звуків.

У перекладі пісень чи віршів, які не несуть суттєвої інформації, а лишень були вигадані задля комічного ефекту, перекладач повинен передати цей комічний бік оригіналу аудиторії, для якої здійснюється переклад:

<i>Oh, a captain born in Halifax</i>	<i>Якось було молодик</i>
<i>Who dwelt in country quarters</i>	<i>Завів свою машину</i>
<i>Seduced a maid who hanged herself</i>	<i>Дівку класну прихопив</i>
<i>Next morning in her garters</i>	<i>Вона помацала його стеблину</i>

Ми переклали цю пісню, в якій представлено чорний гумор (капітан спокусив служницю, а вона вранці повісилась), трансформували текст, оскільки цю пісню співала дівчинка 7 років. Зберегли римунання оригіналу – перехресне та загальний нецензурний тон. У пісеньці звернулись до метафори, лексема *стеблина* замінила найменування чоловічого статевого органу.

Наступний вид трансформацій стосується ще одного різновиду метонімії: *It's Mrs. O'Neil, next door. Real fine lady* // *Місіс Оніл, сусідка. Неймовірна жінка*. Тайм-код в оригіналі – 3 сек., в перекладі – 3 сек. В оригіналі вжито словосполучення *next door*, яка перекладена словом *сусідка*.

Отже, щоб передати сенс і стильовий регістр оригіналу та досягти максимального впливу на глядачів, ми застосували низку трансформацій

Список використаних джерел

1. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. Москва : «ЧеРо», «Юрайт», 2000. 136 с.
2. Словник української мови: у 11 т. Київ : Наук. думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua>

3. Українська правда життя: газета. URL: <https://www.pravda.com.ua/>
4. Український фразеологічний словник. URL: <http://slovopedia.org/>
5. Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org/>

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Movie «Magic of Belle Isle». URL: <https://www.youtube.com>
2. Фільм «Магія Бель-Айла». URL: <https://youtu.be/jeZBGQ9HKCg>

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Литвин І. М.

Болотюк А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЛАСНОЇ ВЕРСІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОВІСТІ НАРІНЕ АБґАРЯН «ЗУЛАЛІ»

Попри близькість граматичних систем української та російської мов, в них є специфічне, що зумовлює застосування трансформацій для досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу.

На сучасному етапі розвитку перекладознавства, однією з головних проблем є визначення поняття трансформації та створення їхньої повної та чіткої типології. У своєму дослідженні ми спираємося на нову типологію трансформацій, запропоновану О. О. Селівановою, за якою трансформації – «перетворення, модифікації форми, або форми та змісту, з метою збереження комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [1, 460].

Актуальність нашого дослідження зумовлена загальним інтересом сучасного перекладознавства до лексико-семантичного аспекту перекладу, що є ключовим у процесі відтворення інформації.

Метою статті є аналіз трансформаційного потенціалу власної версії українського перекладу повісті Наріне Абґарян «Зулалі».

У денотативному плані на лексичному рівні нами застосовано синонімічні трансформації, що «передбачають використання еквівалента або з однаковим значенням, а найчастіше – з близьким, зважаючи на контекст» [2, 204]:

...потому приходится сильно напрягаться, чтобы понять, что она хочет до тебя донести // ...доводиться сильно напрягиваться, щоб зрозуміти, що вона хоче сказати.

Під час перекладу українською мовою російське слово **донести** ми замінюємо синонімічним словом **сказати**. Семантичні синоніми існують в російській та українській мовах з такими значеннями: **донести** – «Сделать понятным, ясным смысл» [5] // **сказати** – «Передати словами думки, почуття тощо; висловитися, повідомити усно що-небудь; промовити» [3, т. 9, с. 240].

До трансформацій денотативного плану відносимо також метафори – «вид тропа, перенесення властивостей одного предмета (явища чи аспекту буття) на інший за принципом їх подібності або за контрастом» [4]. Серед них, виокремлюємо деметафоризацію, метафоризацію, трансметафоризацію [2, 205].

На нашу думку, коректним є використання у перекладі деметафоризації: «У Мамиды **прохурили** глаза, почти не различают буквы, даже через лупу, потому она старается лишний раз их не напрягать» // У Маміди **погіршився зір**, вона майже не розрізняє літери, навіть через лупу, тому вона намагається зайвий раз їх не напружувати.

Метафору *прохудиться* із знаком концепту АРТЕФАКТ – «стать худым, дырявым» [5] ми замінюємо неметафорою, словом у прямому значенні *погіршитися* – «ставати гіршим (про якості, властивості, ознаки); змінюватися на гірше» [3, т. 6, с. 708].

Під час перекладу використовуємо і метонімічні заміни, які «можна диференціювати залежно від статусу суміжних предметів, явищ, понять» [2, 204]. У перекладі вони

представлені гіперонімічними, гіпонімічними, партонімічними, холонімічними та іншими метонімічними трансформаціями.

Куда **туфли** Мамиды девал – не знаю // Куди **взуття** Маміди подів – не знаю. Застосовуємо гіперонімічну трансформацію, замінюючи назву видового поняття **туфли** родовою – **взуття**.

Маміда выставила его из **дому** и вызвала другого мастера, которого тоже потом выставила за порог // Маміда виставила його за **двері** і викликала іншого майстра, якого потім теж виставила за поріг. Доцільною в українському перекладі є і партонімічна трансформація, яку ми використали і замінили назву цілого **дом** назвою його частини – **двері**.

Зулали мелко смеется, прикрыв рот **ладонью** // Зулалі дрібненько сміється, прикривши рота **рукою**. Використано холонімічну трансформацію шляхом заміни назви частини – **ладони**, назвою цілого – **руки**.

У власні версії українськомовного перекладу повісті застосовано й інші метонімічні заміни: *Выцветшие половицы жалобно скрипят под ее **тяжелыми шагами**, туфли она носит большие, мужские, женской обуви на ее ногу не достать* // Вицвілі мостини жалісно скриплять під її **важкою ходою**, черевки вона носить великі, чоловічі, жіночого взуття на її ніжку не знайти. **Шаги** – «движение ногой при ходьбе, беге, а также расстояние от ноги до ноги при таком движении» [5] передано процесом руху – **ходою** зі значенням «процес ходіння; ходьба» [3, т. 11, с. 103].

У конотативному плані нами застосовано функціонально-стилістичні трансформації:

Мы с Зулалі немного помогаем Мамиде пропалывать огород, потом **топчемся** рядом, наблюдая за тем, как она разводит в каменной печи жаркий огонь // Ми з Зулалі трохи допомагаємо Маміді прополювати город, потім **стовбичимо** поряд, спостерігаючи за тим, як в кам'яній печі вона розводить жаркий вогонь.

В українському перекладі здійснено функціонально-стилістичну трансформацію: *топчатся* «перен. зн.: бездействовать, не продвигаться вперед в каком-нибудь деле» [5] передано розмовним словом *стовбичити* – «проводити час безцільно, нічим не займаючись» [3, т. 9, с. 718].

У результаті співставлення фрагментів текстів оригіналу та перекладу, ми переконалися, що трансформаційний потенціал українського перекладу російської повісті Наріне Абгарян «Зулалі» досить значний. У перекладі нами було використано лексичні трансформації у денотативному аспекті, де найчастіше ми застосували синонімічні, метафоричні й метонімічні заміни; та конотативному, у якому найчастотнішими були функціонально-стилістичні трансформації.

Список використаних джерел

1. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографічне видання. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2012. 488 с.
2. Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 201–208.
3. Словник української мови. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
4. Кожевников В. М., Николаев. П. А. Литературный энциклопедический словарь. Москва : Сов. энцикл., 1987. 751 с.
5. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. Москва : ООО «Издательство «Мир и образование»»; ООО «Издательство «ОНИКСЛИТ»», 2012. 1376 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Абгарян Н. Ю. Зулалі. Москва : АСТ, 2016. 317 с.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Литвин І. М.

ФОРМАЛЬНО-ЗМІСТОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КОМЕДІЇ СИТУАЦІЙ «УСІ НЕНАВИДЯТЬ КРИСА»

Одним із актуальних напрямів сучасної перекладацької практики є переклад аудіовізуальної продукції. Під час перекладу американських телевізійних комедійних шоу перекладач натрапляє на низку проблем: як правильно передати реалії, мовленнєвий акцент героїв, притаманну їм лексику та лексику національних меншин, ідіостиль автора тощо. До того ж довжина фраз першотвору інколи може не збігатися за довжиною з перекладними еквівалентами, тому часто перекладач змушений застосовувати формальні та формально-змістові трансформації на фонетичному, граматичному, лексичному та прагматичному рівнях.

Метою нашої статті є аналіз формально-змістових трансформацій на лексичному та прагматичному рівнях, застосованих у власному українському перекладі комедії ситуацій «Усі ненавидять Кріса» Реджинальда Гадліна, Алі ЛеРоя та Кріса Рока.

В. М. Малик та Е. В. Белько стверджують, що фільм «це гра акторів у супроводі музичного звукоряду, тому завданням перекладача є передача усіх нюансів перекладних реплік, не змінюючи режисерського задуму та не вкладаючи власну оцінку в уста героїв» [1, 33].

Крім того, важливим є і досягнення функціонально-комунікативної еквівалентності, яка за О. О. Селівановою є «найоптимальнішим балансом семантики й форми, денотативної, конотативної, стилістичної, соціокультурної та прагматичної інформації текстів оригіналу й перекладу» [3, 840–841].

Згідно з О. О. Селівановою, трансформація – це «перетворення, модифікація форми або змісту і форми, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригінального та перекладного текстів» [2, 456]. Формально-змістові трансформації характеризуються заміною і форми, і змісту.

Chris made it too lumpy. // Кріс зварив її з грудками.

У цьому перекладі спостерігається синонімічна заміна. Пор.: *make* – «to create or prepare something by combining materials or putting parts together» [6] з українським дієсловом *варити* – «кип'ятити у воді або в іншій рідині якісь харчові продукти» [5, т. 1, с. 292]. У перекладі з'являється сема ХАРЧОВИЙ ПРОДУКТ, тому має місце міжмовний відносний синонім.

It was just like Bed-Stuy, take away the gangs, add the mob. // Як Бед-Стай, але, замість гангстерів, там були мафіозники.

Пор.: *gang* – «an organized group of criminals» [6] // *гангстер* – «учасник бандитської зраї; бандит» [5, т. 2, с. 26] та *the mob* – «the people involved in organized crime; the Mafia» [6] // *мафіозник* – «член мафії» [5, т. 6, с. 67]. Отже, ми застосували партонімічну заміну на лексичному рівні.

I will beat your butt so bad. You're gonna need crutches in your sleep. // Так віддубасю, що тобі милиці будуть і снитися.

У цьому прикладі ми вилучили у словосполученні *beat your butt* іменник *butt*. Така втрата була компенсована дієсловом зі стилістичним забарвленням *віддубасити* – «сильно побити когось» [5, т. 1, с. 582]. Тому тут має місце функціонально-стилістична трансформація, яка, згідно з О. О. Селівановою, «представлена втратою, заміною або ж виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць» [2, 456]. Крім того, ми вилучили англійський прислівник *bad* (букв. погано). Оскільки така міра ознаки буде недоречною в цьому контексті, то ми замінили, а отже, й компенсували її в перекладі прислівником *так* – «такою мірою, до такого ступеня; настільки» [5, т. 10, с. 17].

We got some bologna in the back. // В кузові є ковбаса.

В оригіналі маємо іменник *bologna* – «a type of sausage that is put in sandwiches, made of a mixture of meats» [6], що в українській мові відповідає словосполученню *болонська копчена ковбаса*, яка є надто довгою для закадрового синхронного озвучення. Тому, на нашу думку,

передача назви цього харчового продукту в українському перекладі гіпонімом *ковбаса* – «продукт харчування, приготовлений з м'ясного фаршу, круп і т. ін., якими начиняють кишку або оболонку зі штучної плівки» [5, т. 4, с. 202] є доречною. Відтак, тут має місце гіпонімічна трансформація денотативного плану на лексичному рівні.

You got your bus pass? // Ти взяв проїзний?

Буквальний переклад словосполучення *bus pass* – *пропуск на автобус* – не притаманний українській мові, тому ми передали її гіперонімом *проїзний* – «який надає право на проїзд яким-небудь видом транспорту» [5, т. 8, с. 190]. Родовою семою є *транспорт*. Тому має місце гіперонімічна заміна.

The school settled the lawsuit out of court and he's not allowed to teach anymore. // Школа пом'якнула вирок, але більше викладати він не міг.

В оригіналі вжито дієслово *to settle*, що означає «to put an end to an argument or a disagreement» [6]. На нашу думку, найкращим варіантом його передачі є українське *пом'якшувати* – «робити менш суворим, менш тяжким» [5, т. 7, с. 139], що поєднано з іменником *вирок* набуває значення стертої метафори, тобто це – реметафоризація.

For the first time that day, things were going allright. // Вперше за день усе йшло непогано.

У цьому прикладі застосовано антонімічну заміну, яку О. О. Селіванова трактує синонімічною [2, 463].

That girl is trying to get me killed. // Вона хоче, щоб мене пришили.

Оригінальне словосполучення *to get someone killed* ми передали дієсловом, що належить до кримінального жаргону, *пришити* – «убити когось» [4], щоб зберегти комічний ефект. Тому тут має місце формально-змістова функціонально-стилістична трансформація на лексичному рівні.

I read the newspaper every single day. // Кожного Божого дня я читав газету.

Буквальним перекладом словосполучення *every single day* є *щодня*, однак для збереження комічного ефекту ми передали його фразеологічним зворотом *кожного Божого дня*. Тобто застосовано фразеологічну трансформацію з прагматичним компонентом.

By lunch time, I was starving. // В обід я був голодним як вовк.

Оригінальний ідіоматичний вираз *to be starving* – «to feel very hungry» [6] ми передали українським компаративним фразеологізмом *бути голодним як вовк*, отже тут застосовано фразеологічну трансформацію з прагматичним компонентом.

Відтак, у власному перекладі англійськомовного серіалу «Усі ненавидять Кріса» ми вдалися до низки формально-змістових трансформацій, зокрема на лексичному та прагматичних рівнях, задля адекватної передачі функційних характеристик оригінального тексту українському реципієнтові, зосібна, з метою збереження комічних ефектів.

Список використаних джерел

1. Мальк В. М., Белько Е. В. Специфика киноперевода с английского языка на русский. *Мир языков: ракурс и перспектива* : материалы VII междунар. науч. практ.-конф., Минск, 22 апреля 2016. / за ред. Н. Н. Нижнева. Минск : Белорусский государственный университет, 2016. Т. II. С. 31–35.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Черкаси, 2017. 890 с.
4. Словник жаргонної лексики. URL: <http://ukr-zhargon.wikidot.com/>
5. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>.
6. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Кикоть В. М.

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНІМАЦІЙНОГО СЕРІАЛУ «СІМПСОНИ»

Аудіовізуальний переклад мультфільмів з кожним роком набуває все більшої популярності. Це обумовлено стрімким розвитком кінематографу, а також зацікавленістю аудиторії новими продуктами у цій сфері. Аудіовізуальний переклад анімаційних фільмів сприяє обміну інформацією та розширенню знань, зокрема знайомить представників однієї культури із цінностями, елементами побуту та моделями поведінки інших людей.

Вивчення процесу перекладу є важливою проблемою сучасного мовознавства. Для того, щоб здійснити еквівалентний переклад перекладачеві необхідно вміло вдаватися до перекладацьких трансформацій на різних рівнях, серед яких виокремлюють лексичні трансформації денотативного та конотативного плану. До трансформацій денотативного плану належать метонімічні, синонімічні та метафоричні заміни, які «у перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують у мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір, актуалізований контекстом повідомлення» [4, 461]. Конотативні трансформації поділяються на оцінно-емотивні, експресивні та функціонально-стилістичні [4, 456–458].

Метою нашого дослідження є аналіз лексичних трансформацій в українському перекладі анімаційного серіалу «Сімпсони». Мультсеріали є одним із найпопулярніших різновидів кінематографу, який привертає увагу як дітей, так і дорослих. Мультиплікаційне кіно допомагає розвинути мислення, сформувати світогляд та уявлення про світ і соціум [7]. Особливістю анімаційного серіалу «Сімпсони» є його сатиричне спрямування, висміювання різних аспектів життя людей, американської культури і суспільства загалом [5].

Аналіз скрипту однієї з серій «Сімпсонів» засвідчив, що для мовлення героїв характерне вживання скорочень та сленгових слів, що є типовим для розмовної англійської мови. Перекладачеві потрібно зважати на ці особливості, щоб здійснити адекватний переклад, зокрема за допомогою лексичних трансформацій.

Для досягнення цієї мети перекладач Ф. Сидорук використовував синонімічні заміни: *One night we spoke only in **lines** from famous poems* (2) // *Якось ми говорили лише **цитатами** з відомих віршів* (1). В оксфордському словнику іменник **line** визначається як «1) a row of words on a page or the empty space where they can be written; 2) the words of a song or poem or other piece of writing» [9]. Український тлумачний словник дає дещо інше значення іменнику **цитата**: «1) точний, дослівний уривок з якого-небудь тексту; 2) уривок мелодії, музичного твору» [6]. Враховуючи контекст, можемо припустити, що підібраний до слова **line** еквівалент **цитата** є доречним.

Спостерігаємо застосування метонімічних замін: *I'm 53* (2) // *Я вже **старий*** (1). Перекладач вжив гіперонімічну трансформацію, тобто заміну назви видового поняття назвою родового, адже у тексті оригіналу вказаний конкретний вік – **53**, а в українському перекладі точні цифри замінені на прикметник із широким значенням **старий** – «людина, що прожила багато років» [6].

Перекладач вдається до кореферентних замін, тобто «позначення особи, персонажа різними властивими йому найменуваннями» [3, 115]: *And now, to comment on joining the ranks of Martin Luther King, Jr., Gandhi, and Desmond Tutu, here's the **man** who always parks in my spot, Krusty the Clown* (2) // *А зараз своє приєднання до великих Мартіна Лютера Кінга, Ганді та Десмонда Туту прокоментує **любитель** паркуватись на моєму місці клоун Кресті!* (1). Перекладач підібрав до слова **man** зі значенням «an adult male human being» [9] еквівалент **любитель** зі значенням «який має схильність або велику пристрасть до чого-небудь» [6]. Можемо зробити припущення, що Ф. Сидорук використав таке перетворення, аби компенсувати опущення англійського прислівника *always*.

Перекладач часто вдається до оцінно-емотивних трансформацій, що спрямовані на заміну, втрату або виникнення в перекладі оцінного чи емотивного компонента мовних одиниць [4, 464]: *Maggie, your big sister is leaving for a more artistic life* (2) // *Метті, твоя сестричка йде на пошуки більш творчого життя* (1). Іменник *sister* перекладено лексичною одиницею *сестричка*, яка утворилася у результаті додавання до нейтрального слова демінутивного суфікса *-ичк*. Використання цього прийому є вдалим, оскільки він передає особливість дитячого мовлення.

Появу оцінно-емотивного компонента спостерігаємо у наступному фрагменті: *Order me, um, a raspberry crepe and a brick of hash* (2) // *Замовте мені млинці з малиною і брикетик гашишу* (1). Іменник *brick* зі значенням «a rectangular compressed mass» [8] перекладено лексичною одиницею *брикетик*, що утворилася за допомогою додавання демінутивного суфікса *-ик*. Завдяки ньому вдається вказати на невелику кількість наркотику.

Щоб зацікавити аудиторію, перекладач вдається до функціонально-стилістичних трансформацій, які представлені втратою, заміною або виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць [4, 456]: *Your drugs put me to sleep* (2) // *Твої колеса мене присплять* (1). Стилістично нейтральне слово оригіналу *drug* – «an illegal substance that some people smoke, inject, etc. for the physical and mental effects it has» [10], передано іменником *колеса*, який належить до сленгової лексики та означає «нелегальні наркотики у формі таблеток» [1].

Заміну стилістичного забарвлення слова здійснено у наступному фрагменті: *We don't put "Euro" in front of everything* (2) // *Ми не тулимо «євро» до кожного слова* (1). Дієслово оригіналу *put* має значення «to attach or fix something to something else» [9]. Перекладач вирішив замінити цю стилістично нейтральну лексему на розмовне дієслово *тулити* – «з'єднувати до купи» [6], щоб краще передати невдоволення персонажа.

Таким чином, аналіз лексичних трансформацій на прикладі українського перекладу анімаційного серіалу «Сімпсони» засвідчив, що перекладачу вдалося досягти адекватного перекладу, зробивши мовлення персонажів живим та близьким до сучасного українського. Найчастіше було використано синонімічні, кореферентні, метонімічні, оцінно-емотивні та функціонально-стилістичні заміни.

Список використаних джерел

1. Все наркотики. URL: <https://vsenarkotiki.ru/gad> (дата звернення: 08.01.2021).
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. 2002. 424 с. URL: <http://library.durov.com/Komissarov-089.htm> (дата звернення: 27.02.2021).
3. Литвин І. М. Перекладознавство. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2016. 218 с.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
5. Сімпсони. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%96%D0%BC%D0%BF%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B8> (дата звернення: 20.10.2020).
6. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 05.12.2020).
7. Харченко І. Л. Роль мультфільмів в формуванні світогляду дітей. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16669/35-Kharchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 27.02.2021).
8. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com> (дата звернення: 15.01.2021).
9. Oxford Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (дата звернення: 20.01.2021).

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Мюзикл початкової школи. Simpsonia.tv. URL: <https://simpsonsua.tv/sezon-22/542-22-sezon-1-seriya.html> (дата звернення: 25.11.2020).
2. The Simpsons: season 22, episode 1. Elementary school musical: full transcript. URL: <https://simpsonsua.tv/sezon-22/542-22-sezon-1-seriya.html> (дата звернення: 25.11.2020).

Науковий керівник: канд. філол. наук, ст. викл. Сторчеус С. В.

**ДОДАВАННЯ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ПРАГМАТИЧНОЇ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ У
ПЕРЕКЛАДІ
(НА МАТЕРІАЛІ ВЛАСНОЇ ВЕРСІЇ ПЕРЕКЛАДУ СТАТТІ К. ГРОВ'ЄРА «EIGHT
ODD DETAILS HIDDEN IN MASTERPIECES»)**

Переклад – це складний багаторівневий процес передачі інформації, який вимагає високого рівня володіння мовами оригіналу й перекладу, урахування різниці між культурами адресата і адресанта, розуміння авторської думки та індивідуального стилю автора. Окрім цього, процес перекладу неможливо уявити без використання перетворень на різних мовних рівнях, які є засобом досягнення еквівалентності та адекватності цільового тексту першотворові.

У центрі нашої уваги – засоби досягнення прагматичного впливу перекладу на читача на прикладі додавання як перекладацької трансформації.

Прагматична еквівалентність перекладу передбачає адаптацію змісту першотвору задля його правильного сприйняття реципієнтом перекладного тексту [1, 35]. Досягнення прагматичного впливу на читача забезпечують зокрема перекладацькі трансформації. У своєму дослідженні ми послуговуємося типологією О. О. Селіванової, яка визначає перекладацькі трансформації як «перетворення, модифікацію форми, або змісту й форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [2, 456]. Дослідниця виокремлює групу мовних перетворень з прагматичним компонентом, які мають на меті збалансування прагматичного впливу перекладу на його реципієнта [2, 467]. До них професорка О. О. Селіванова відносить фігуративні, фразеологічні, концептуальні, аксіологічні та мегатекстові перетворення [3, 207–208].

Проте іноді досягненню прагматичного впливу на читача перекладу слугують перетворення інших мовних рівнів, зокрема додавання як формально-змістова трансформація на синтаксичному рівні, що передбачає появу в цільовому тексті елементів, які визначають і зміну значення [3, 206]. У цьому ми переконалися під час перекладу українською мовою статті К. Гров'єра «Eight odd details hidden in masterpieces». Наведімо кілька прикладів.

В оригіналі маємо фрагмент: «... *from Girl with a Pearl Earring to Picasso's Guernica...*» (1), в якому згадується дві картини, однак К. Гров'єр називає автора лише однієї з них. Щодо іншого шедевра, він обмежується зазначенням його назви. У перекладі ми вирішили додати ім'я та прізвище творця першого полотна: «*Від «Дівчини з перловою сережкою» Яна Вермера до «Герніки» Пікассо...*». Ймовірно К. Гров'єр не вказує художника, позаяк далі в тексті статті присутній опис цієї картини, де власне і згадується митець. Можливо публіцист покладається на фонові знання або компетентність свого читача у царині образотворчого мистецтва. Проте, навіть допускаючи обізнаність реципієнта у цій галузі, у нього все одно може виникнути певне сум'яття. Аби переконатися в цьому, погляньмо на переклад уривку без застосування трансформації додавання: «...*від «Дівчини з перловою сережкою» до «Герніки» Пікассо...*». Виникає хибне враження, що автором обох полотен є Пікассо. Саме задля уникнення можливої плутанини та з метою полегшення сприйняття і розуміння перекладу реципієнтом, ми вдалися до введення у цільовий текст додаткової інформації – імені й прізвища художника Яна Вермера.

Наступний уривок демонструє ту саму тенденцію автора до спорадичного згадування імен творців шедеврів живопису та орієнтації на високу ерудованість читацької аудиторії. Проте ми ставили за мету зробити цю статтю доступною для пересічного українського читача, адже судження про фонові знання, якими має володіти реципієнт тексту в цьому разі можуть бути вельми суб'єктивними. Тут варто враховувати ще й етнокультурний чинник, позаяк те, що належить до фонових знань, приміром, американця, може не бути частиною таких в українця, і навпаки.

З огляду на сказане вище, ми вирішили допомогти українському читачеві зрозуміти зміст та додали прізвище митця без зазначення імені («Американська готика» **Вуда**) за аналогією зі згаданим у цьому ж реченні твором «Танець» **Матісса**, щоб не порушувати цілісності структури уривку. Такий крок видається доцільним ще й тому, що, на відміну від попереднього прикладу, де в оригіналі ще раз згадувалася картина «Дівчини з перловою сережкою» та її автор, жодної згадки про полотно «Американська готика» та його творця в тексті оригіналу більше не трапляється.

Окрім того, у перекладі наявна перестановка – формальна трансформація граматичного аспекту синтаксичного рівня, що передбачає зміну порядку компонентів порівняно з першоджерелом. У такий спосіб ми згрупували назви творів, що належать до різних жанрів образотворчого мистецтва: «*Taking as my starting point the most revered images in all of human history (from Trajan's Column to American Gothic, the Elgin Marbles to Matisse's The Dance)...*» (1) // *Я розпочав із найвідоміших творів в історії мистецтва (від колони Траяна й Мармурів Елгіна до полотен «Американська готика» Вуда й «Танець» Матісса)...*».

У наступному реченні також спостерігаємо формально-змістове додавання: «*The arrow that pierces the eye of King Harold in a climactic scene near the end of the visual epic is a meta-narrative device that doubles as the very needle with which the history has been intricately woven*» (1) // *Стріла, що пронизує око короля Гарольда в кульмінаційній сцені майже наприкінці зображеного дійства – це метафора, яка набуває подвійного значення, як і походження тієї самої голки, якою ця історія була хитромудро вишита.*

Для того, аби правильно передати зміст наведеного фрагменту, нам довелося звернутися до додаткових джерел інформації. Точне походження гобелена не відоме й донині. Ніхто не може сказати напевно, де та ким було створене це полотно, і хто його замовив. Більшість науковців схиляються до думки, що «Гобелен з Байо» вишитий в Англії англосаксонського періоду, найвірогідніше в місті Кентербері, графство Кент, чи поблизу нього. Про це свідчить художній стиль гобелену – такий тип вишивки розвинувся у Кентербері в XI ст., його точна назва невідома [4]. Водночас такі дослідники як К. Нортон, професор історії мистецтва в Йоркському університеті, та Дж. Біч, професор історичного факультету в університеті Західного Мічигану, на основі своїх досліджень стверджують, що гобелен створений у Франції [4; 5]. До того ж учені вважають, що стріла в сцені смерті Гарольда додана через тривалий час після того, як роботу було завершено, приблизно у XIX ст., у процесі реставраційних робіт. Фактично гобелен – єдине джерело, яке стверджує, що новообраний король помер саме в такий спосіб. Ба більше, у звітах про битву при Гастінгсі, під час опису смерті Гарольда стріла не згадується [6]. Вочевидь саме про цю подвійність значення як стріли, так і походження самого полотна йдеться в оригіналі. Позаяк пересічному українському читачеві ці факти напевно невідомі, ми додали в тексті перекладу пояснення «*походження тієї самої голки*», якого не було в першотворі.

Відтворення в перекладі прагматичного потенціалу першотвору має важливе значення для досягнення еквівалентності й адекватності вихідного та цільового текстів. Якщо інтерпретатор розуміє, що текст перекладу може бути незрозумілий пересічному реципієнтові через відсутність у нього потрібних для сприйняття інформації фонових знань, він вдасться до введення в текст додаткових елементів, що допоможуть розтлумачити його зміст. У разі, якщо вони не містять детальних пояснень і не потребують створення мегатексту, у пригоді перекладачеві може стати додавання як формально-змістове мовне перетворення.

Список використаних джерел

1. Литвин І. М. Перекладознавство: навчальний посібник. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2016. 218 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографічне видання. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2012. 488 с.
3. Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 201–208.
4. Lester-Makin A. The making of the Bayeux Tapestry: who made it, how long did it take, and how has it survived? *HistoryExtra*. 2019. URL: <https://www.historyextra.com/period/norman/bayeux-tapestry-where-make-how-long-who-when-stitch-penises-visit/> (дата звернення: 15.01.2021).

5. Brown S. A. Bayeux tapestry mystery: England's cultural icon may have been made for France. *The Conversation*. 2019. URL: <https://theconversation.com/bayeux-tapestry-mystery-englands-cultural-icon-may-have-been-made-for-france-126731> (дата звернення: 15.01.2021).

6. Foys M. Shot through the eye and who's to blame? *History Today*. 2010. URL: <https://www.historytoday.com/shot-through-eye-and-who-s-blame> (дата звернення: 15.01.2021).

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Grovier K. Eight odd details hidden in masterpieces. *BBC Culture*. 2020. URL: <https://www.bbc.com/culture/article/20190103-eight-odd-details-hidden-in-masterpieces> (дата звернення: 07.09.2020).

Науковий керівник: викл. Опанасенко Ю. В.

Гайдучок А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ЛЬЮЇСА КЕРРОЛА «THROUGH THE LOOKING-GLASS AND WHAT ALICE FOUND THERE»

На сучасному етапі розвитку перекладознавства особлива увага мовознавців приділяється художньому перекладу. Під терміном «художній переклад» розуміють вид творчої діяльності, у процесі якого тексти, написані однією мовою, відтворюють завдяки використанню засобів іншої мовної системи [6, 164]. Здійснення такого виду перекладу вимагає від перекладача обізнаності з певними культурними особливостями, які відображаються як у тексті оригіналу, так і у тексті перекладу. Одним із головних критеріїв майстерно виконаного перекладу є збереження ідіостилю письменника, ідейно-художнього змісту оригіналу. У процесі перекладу художнього тексту перекладачеві іноді не вдається дібрати повний еквівалент слова чи словосполучення вихідної мови у мові перекладу. У такому випадку неминучою є заміна виразних засобів згідно з літературними традиціями та правилами мови перекладу, що досягається за допомоги використання різноманітних перекладацьких трансформацій [3, 407].

Лексичні трансформації є одним із способів досягнення еквівалентності та адекватності перекладу. Заміни відбуваються на двох рівнях – формальному та формально-змістовому. О. О. Селіванова зазначає, що на формальному рівні цей вид трансформацій виражений «відповідниками іншої мови з однаковим смисловим наповненням (словниковими еквівалентами з однаковим актуалізованим у контексті семним складом)», формально-змістові трансформації цього рівня мають два плани – денотативний і конотативний [4, 203].

Метою нашого дослідження є аналіз формально-змістових лексичних трансформацій в українському перекладі роману Льюїса Керрола «Through the Looking-Glass and What Alice Found There». Протягом багатьох років цей роман користується незмінною популярністю у читачів, існують різні версії його перекладу українською мовою. В основі нашого дослідження – переклад виконаний Валентином Корнієнком.

Льюїса Керрола називають «найзагадковішим письменником Англії», а його твір «Through the Looking-Glass and What Alice Found There» є унікальним у своєму жанрі. Довгі роздуми Л. Керрола про світ дорослих та дітей, свободу та обов'язок у період суворої «вікторіанської епохи» наштовхнули його створити світ, де не існувало б жодних обмежень фантазії та вигадки [2, 379–380]. Твори Л. Керрола ряснують безліччю дотепів, алюзій та каламбурів, які стосуються реалій побуту, звичаїв та традицій англійського суспільства. Ці фактори роблять текст важким для перекладу та вимагають від перекладача володіння певним тезаурусом та надання коментарів і пояснень [1].

Проаналізувавши український переклад роману, ми виявили, що у більшості випадків перекладач намагався наблизитися до тексту оригіналу, вдаючись до синонімічних заміन: ... *and then she scrambled back into the **arm-chair**, taking the kitten and the worsted with her, and began winding up the ball again* (2, 9) // ... *а моді забралася назад у **фотель**, прихопивши з собою*

кошеня й вовну, і знову заходилася коло прядива (1). *Arm-chair* та *фотель* є практично абсолютними синонімами за своїм значенням – обидва слова означають предмет меблів – крісло. Водночас, перекладач використав функціонально-стилістичну конотативну трансформацію, оскільки *arm-chair* належить до нейтральної лексики, а *фотель* є діалектизмом, який маловживаний у сучасній українській мові.

Аби досягнути максимальної еквівалентності, перекладач здійснює метонімічні денотативні трансформації, зокрема гіпонімічну: *There's the tree in the middle,' said the Rose: 'what else is it good for?' (2, 24) // – Он дуб посередині, – відказала Троянда. – Чи ж цього не досить? (1).* Лексему *tree* зі значенням «a tall plant that has a wooden trunk and branches that grow from its upper part» [5] перекладач замінив на його гіпонім *дуб*, який позначає конкретний вид дерева.

Перекладач часто вдається до метафоричних трансформацій, зокрема реметафоризації: *The confusion got worse every moment, and Alice was very glad to get out of the wood into an open place, where she found the White King seated on the ground, busily writing in his memorandum-book (2, 89) // Гармидер наростає із кожною хвилиною, тож Аліса була щаслива, коли вибралася з хащі на галявину, де просто на землі сидів Білий Король і щось мережив у своїй Пам'ятковій книзі (1).* Англійське *busily writing*, ужите в тексті оригіналу у прямому значенні – «заклопотано писати» – було замінено метафорою *мережив* з метою підсилення значення.

З-поміж інших лексичних трансформацій використано кореферентну заміну: *In another moment she felt the carriage rise straight up into the air, and in her fright she caught at the thing nearest to her hand (2, 41) // З переляку Аліса вчепилася в те, що трапилося їй під руку (1).* У цьому фрагменті перекладач В. Корнієнко замінив особовий займенник *she* на власну назву – ім'я головної героїні роману – *Аліса*, аби уникнути тавтології, наявної у тексті оригіналу.

Серед лексичних конотативних трансформацій поширеними є функціонально-стилістичні: *However, she could find nothing but a bottle of ink, and when she got back with it she found he had recovered (2, 17) // Вона обійшла всю світлицю, але нагледіла хіба що пляшечку чорнила, а коли вернулася з нею до столу, з'ясувалося, що Король уже оклигав (1).* Нейтральну лексему *recover* – «одужувати» [5] при перекладі було замінено на лексему *оклигати*, яка належить до розмовної лексики. Таку заміну здійснено, щоб надати текстові колориту та зробити його цікавішим.

У конотативному плані перекладач вдається до оцінно-емотивної заміни у наступному фрагменті: *So, to punish it, she held it up to the Looking-glass, that it might see how sulky it was – 'and if you're not good directly,' she added, 'I'll put you through into Looking-glass House (1, 12) // – Якщо ти зараз же не схаменешся, – додала вона, – я спроваджу тебе он туди, за Дзеркало (1).* Нейтральне дієслово *put* зі значенням «to move something or someone into the stated place, position, or direction» [7] замінено на лексему *спроваджувати* – «примушувати кого-небудь виходити, йти звідкись, покидати, залишати когось, щось» [5] із негативним забарвленням.

Перекладач застосував оцінно-емотивну трансформацію у фрагменті: *What that you say?' (pretending that the kitten was speaking.) 'Her paw went into your eye? (2, 10) // Що ти сказала? (Аліса вдавала, наче кошеня справді розмовляло.) Ланка тернула очко? (1).* Іменник *eye* перекладено лексичною одиницею *очко*, що утворилася за допомогою суфікса -к. Завдяки ньому вдається наголосити на маленькому розмірі ока кошеняти.

Отже, проаналізувавши оригінал та переклад роману Льюїса Керрола «Through the Looking-Glass and What Alice Found There», ми переконалися, що лексичні трансформації є одним із головних інструментів досягнення еквівалентності перекладу. Перекладач адаптує текст оригіналу таким чином, щоб зробити його зрозумілим та цікавим для українського читача.

Список використаних джерел

1. Нефедов И. В., Чигрина А. В. Отражение языковой игры в переводах сказки Льюиса Керролла «Алиса в Стране Чудес». *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2016. № 4. URL: <https://publikacia.net/archive/2016/6/4/14> (дата звернення: 09.03.2021).
2. Погорелова К. В. Льюїс Керрол та його дивовижний світ. «*Young Scientist*». 2018. № 12. С. 379–382.

3. Сдобников В. В. Теория перевода: учеб. для студ. лингв. вузов и факульт. ин. яз. Москва : АСТ: Восток-Запад, 2007. 448 с.
4. Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 201–208.
5. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 15.02.2021).
6. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки*. 2013. Кн. 1. С. 164–168.
7. Cambridge Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org> (дата звернення: 12.02.2021).

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Керрол Л. Аліса в Країні Чудес. Аліса в Задзеркаллі / пер. з англ.: В. Корнієнко. URL: https://www.aelib.org.ua/texts/carroll_through_the_looking_glass_ua.htm (дата звернення: 12.02.2021).
2. Carroll L. Through the Looking-Glass and What Alice Found There. 137 p. URL: <http://birrell.org/andrew/alice/IGlass.pdf> (дата звернення: 12.02.2021).

Науковий керівник: канд. філол. наук, ст. викл. Сторчеус С. В.

Гайко Т. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІДІОСТИЛЮ ДЖ. АРМЕНТРОУТ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «DREAM OF YOU» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ)

У сучасному світі все більшої популярності набирають переклади художніх творів, адже за його допомогою можна пізнати культуру, світогляд і менталітет іншого народу. Одним із чинників вдалого перекладу є збереження ідіостилю автора оригіналу.

Саме тому **мета** нашого дослідження – встановити особливості ідіостилю американської письменниці Дж. Арментроут і з'ясувати способи його збереження в українському перекладі на матеріалі роману «Dream of you». Переклад роману здійснено автором статті.

Р. Г. Довганчина визначає ідіостиль як «систему змістових і формальних характеристик творів автора, які роблять унікальною авторську картину світу, втілену в цих творах і виражену через усю сукупність індивідуальних мовних засобів» [2, 6].

Ідіостиль Дж. Арментроут характеризується використанням великої кількості епітетів в передачі портретів головних героїв, односкладних речень, просторіччя та вульгаризмів, які характерні для розмовного стилю.

Першою особливістю стилю авторки є використання епітетів. Можемо спостерігати це у описі зовнішності головного героя: *Those high, angular cheekbones, the cut line of an often stubborn jaw, his full lips and those bright and piercing blues eyes...* (1) // **Ці високі, загострені вилиці, різка лінія твердого підборіддя, повні губи, і ці яскраві пронизливі блакитні очі.** Авторка використовує значну кількість епітетів, таких як *high* // **високі, angular** // **загострені, cut** // **різка, stubborn** // **твердого, full** // **повні, bright** // **яскраві, piercing** // **пронизливі**. Ці епітети допомагають читачеві сформувати уявлення про образ головного героя, а також прослідкувати специфіку його оцінки авторкою.

Інший герой роману, навпаки, описаний негативно оцінними епітетами: *Hatred bled into every line of the man's face, from the dark slash of brows and squinty eyes, to the hooked nose and distorted, curled upper lip* (1) // **Його обличчя було наскрізь пронизане ненавистю: від темних брів і примружених очей до гачкуватого носа і викривленої верхньої губи.** Авторка протиставляє «світлий» та «темний» бік характеристик героїв на підставі різних відтінків кольорів в описі: *bright and piercing blues eyes* (1) // **яскраві пронизливі блакитні очі** та *dark slash of brows* (1) // **темних брів**. Під час перекладу ми намагалися знайти еквіваленти до цих епітетів та зберегти їхню оцінно-емотивну функцію.

Другою особливістю є передача сюжетної дії та переживань героїв шляхом оповіді від першої особи: *I was twenty-eight. A widow. A twenty-eight-year-old widow who needed to lose*

weight (1) // Мені вже двадцять вісім. Я вдова. Двадцятивосьмирічна вдова, якій потрібно трохи схуднути. Такий прийом дає змогу читачеві повністю оцінити переживання головної героїні, саме тому під час перекладу роману ми враховуємо цю особливість задля збереження прагматичного впливу на читача.

Ідіостиль Дж. Армтρουот характеризується чималою кількістю неповних речень з метою стислого вираження емоцій героїв, уникнення повторень та створення психологічної напруги для читача: *No. No way* (1) // Ні. Цього не могло статися, *Shock* (1) // Шок, *Oh my God* (1) // О Боже. В українському перекладі ми зберігаємо цей стилістичний прийом, проте зважаючи на різну культуру певні фрагменти було адаптовано для українського читача.

Наступною особливістю ідіостилію письменниці є використання метафор, які дають можливість читачеві за допомогою асоціацій та образного мислення краще уявити ту чи ту ситуацію: *Hatred bled into every line of the man's face* (1) // Його обличчя було наскрізь пронизане ненавистю, *...freezing my muscles* (1) // ...тіло закам'яніло. В українському перекладі з огляду на різницю культур було застосовано трансметафоризацію, що передбачає заміну при перекладі донорської зони концептуальних метафор відповідників [3, 857]

Однією із особливостей ідіостилію письменниці є використання вульгаризмів та розмовної лексики: *I could feel my eyes widen as I gawked at the second man* (1) // Я відчула, як мої очі збільшились, коли я виприщилась на іншого чоловіка. Слово *gawked* належить до розмовної лексики, і при перекладі ми зберігаємо розмовний реєстр. А у фрагменті: *with Rick the Dick* (1) // із придурком Ріком використано вульгаризм *Dick*, яке має два значення – “penis” [2] та “a stupid man” [2], тож під час перекладу цього фрагмента ми застосували синонімічну заміну з урахуванням етичних норм. Використання такої лексики адаптує текст для потенційного читача вікової категорії 18-25 років.

Також у тексті було застосовано реалії, незрозумілі для українського читача: *Wearing his nylon sweats and babyGap shirt*. – Він був одягнений у свої нейлонові штани та сорочці, яку він, мабуть, придбав у магазині дитячого одягу. Для того, щоб компенсувати цю інформацію для реципієнта та з метою збалансування прагматичного впливу було застосовано мегатекстові трансформації, які виконують різні компенсаторні функції у художніх перекладах [3, 864]

Отже, особливостями ідіостилію Дж. Армтρουот є використання різних стилістичних засобів, які надають образних асоціацій, характеризують персонажів та забезпечують естетичну функцію твору. У процесі перекладу ми здійснили спробу підібрати українські відповідники з метою збереження оцінно-емотивного й експресивного забарвлення та прагматичного впливу на читача.

Список використаних джерел

1. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dictionary.cambridge.org>
2. Довганчина Р. Г. Відтворення ідіостилію Ернеста Геменгвея в українських та російських перекладах: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.16 / Р. Г. Довганчина. – К., 2011. – 20 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – вид. 2-ге, виправл. і доп. – 2017. – 890 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Jenniifer L. Armentrout «Dream of you» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novelfreereadonline.com/>

Науковий керівник: д-р філол. наук, проф. Селіванова О. О.

Gasimova H.

Azerbaijan Tourism and Management University

THE ROLE OF TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF TRANSLATION

Summary – This scientific article provides information about the role of technology in the process of translation. At the same time, the pre-digital state of translation and the influence of

machines in this field were emphasized, and also opinions are put forward on what will happen in the field of translation in the future.

Key words – translation, technology, machines, translators

As a constant in the development of humanity, translation has always played a significant role in interlingual communication. As Pushkin said, "translators are the mail horses of enlightenment."

Over the last century, technology has evolved tremendously. Nowadays, almost everything relies on technology. It has an ever increasing impact on how we work and live and every field of knowledge is affected by the ongoing progress of new technologies, including the translation industry.

Before computers were a thing, the translation process was much harder and slower than now. Translators had to do everything manually, flip through hundreds of pages of dictionaries, glossaries, grammars and encyclopedias. Then, the first computers appeared, and with them this process became easier and, later on, the Internet and search engines.

At the time, this seemed like the peak of technology. Translators' work became a little simpler, because they no longer had to handwrite everything, and they could use the Internet to search for all the information needed to support the process.

One of the biggest benefits of technology in the translation process is time saving. Technology has reached such a point that we can get the information we want with the click of a button.

One of the biggest innovations regarding the impact of technology in translation is machine translation. It can translate any text by a computer with just one click without much effort. This automated process translates the text from the target language to the desired language. There are a lot of machine translation services, but the most popular one is, of course, Google Translate. The procedure for using this program is very simple. First of all, you choose the language of the text and the desired language, then you can use the translation service, whether by voice or image or text.

Despite not being the best, machine translation can be useful to understand and translate small sentences, when you are learning a new language, to briefly understand the main ideas of a text or when you are visiting a foreign country.

Although you are currently a translator, it is impossible not to use such technology. Programs like Google translate or online dictionaries ease the workload of translators.

Technology also allows translators to work from anywhere in the world, and have clients worldwide, which was impossible before the digital era. Some sites share job postings as well as features required of candidates

The transition from hardcopies to electronic copies has greatly eased the lives of translators. Dictionaries can be one of the most significant things a translator can possess for their work; however, having a dictionary with hundreds of pages is not convenient and if there are multiple languages that need to be translated this can become a problem.

Moving over to the disadvantages is the investment in technological equipment because the costs associated with the development and the purchase of these technologies can be extremely high.

It is clear from the article that the technology has both positive and negative effects on the field of translation. Applications such as Google translate simplify the translation process. According to the article, technology has many positive effects, but it can never replace human labor. There is always a need for human labor.

Bibliography

1. Alcina, A. [2008]. Translation technologies: Scope, tools and resources. *Target*, 20[1], 79–102.
2. Bowker, L. [2005]. Productivity vs quality? A pilot study on the impact of translation memory systems. *Localisation Focus*, 4[1], 13–20.
3. Hutchins, W. [2010]. Machine translation: A concise history. *Journal of Translation Studies*, 13[1–2], 29–70

Supervisor: Konul Salmanova

ДЕНОТАТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Т. ПРАТЧЕТТА ТА Н. ГЕЙМАНА «ДОБРІ ПЕРЕДВІСНИКИ»

Роль художньої літератури у сучасному глобалізованому та одночасно мультиетнічному світі є надзвичайно важливою. Згідно з результатами дослідження, здійсненого американськими вченими, читачі художньої літератури вирізняються своєю емпатією, вмінням співпереживати іншим. Цьому сприяє те, що зображені у творах персонажі навчають нас розуміти та поважати поведінку відмінних від нас людей, а також руйнують існуючі стереотипи [6].

Художня література та художній переклад тісно пов'язані між собою, адже обидва аспекти є важливими для культурного освоєння світу. Наразі, нагальним питанням у сучасному мовознавстві є саме вивчення процесу перекладу.

Для адекватного перекладу необхідно вміло застосовувати перекладацькі трансформації. О. О. Селіванова визначає їх як «перетворення, модифікацію форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [4, 456]. Перекладацькі трансформації використовуються на різних рівнях – фонетичному, граматичному, лексичному та прагматичному.

Метою нашого дослідження є аналіз лексичних трансформацій, зокрема денотативних в українському перекладі роману Т. Пратчетта та Н. Геймана «Добрі Передвісники». Спершу твір задумувався як пародія на релігійний горор, але порушивши питання кінця світу, християнства та філософії буття, ця пародія переросла у вишукані висміювання вищезгаданих тем, глузування та іронію [2].

Аналізуючи авторський стиль обох письменників, можемо виокремити одну найголовнішу спільну характеристику – гумор. Т. Пратчетт пише серйозно, додаючи дотепності та химерності. Для Н. Геймана характерним є чорний і дещо моторошний гумор [2]. Обидва автори вміло грають зі стереотипами та абсурдним відображенням дійсності, тому перекладачеві слід бути уважним при відтворенні мови героїв.

Українським перекладачам роману – Б. Терещенко та О. Петіку вдалося здійснити адекватний переклад твору, зокрема завдяки використанню синонімічних заміни: «*I said, that one went down like a lead balloon,*» *said the serpent* (2) // *Я сказав, що це було повне фіаско, – просичав змії* (1, 15). Дієслово *said* зі значенням «to express something using words» [7] у перекладі замінено дієсловом *просичав* – «видавати або утворювати звуки, які нагадують протяжну вимову звука «с» [5]. Перекладачі використали контекстуальний синонім, щоб краще змалювати образ героя.

У наступному фрагменті перекладачі вдалися до антонімічного перекладу: *The blue light followed* (2) // *Блакитні вогники не відставали* (1, 25). Заперечною лексемою *не відставали*, що має значення «не залишатися позаду, встигати» [5], перекладачі замінили лексему *followed* – «to walk, drive etc. behind someone, when you are going in the same direction as them» [7].

Б. Терещенко та О. Петік використовували кореферентні заміни, які використовуються задля позначення особи, предмета, явища різними властивими йому найменуваннями [3, 133]: *Did you? We thought they were yours* (2) // *Справді? А у нас вірять, що це ваші витребеньки* (1, 60). Перекладачі використали кореферент *витребеньки* із більшою контекстуальною інформативністю.

Перекладачі часто застосовують метафоричні трансформації. У наступному фрагменті здійснено заміну неметафори метафорою, тобто реметафоризацію: *It's been worrying me all afternoon* (2) // *Бо це мене цілісінький день гризе* (1, 17). Дієслово оригіналу в прямому значенні *worry* – «to feel worried» [7], перекладачі замінили дієсловом у метафоричному значенні *гризти* (знак концепту ТВАРИНА); лексема *гризти* має переносне значення «мучити, непокоїти, хвилювати» [5].

Наступним прикладом метафоричної заміни слугує фрагмент: *...and, like all collectors, he specialized* (2) // *...і як усі колекціонери, встиг знайти свою нішу* (1, 61). Лексему *specialize* у прямому значенні «to concentrate your attention and effort on a particular activity, product etc; to be an expert in a particular part of a subject or profession» [7] замінили метафоричною фразою *знайти свою нішу*.

Метафоричні трансформації досить поширені в українському перекладі твору: *The Bentley thundered up the exit ramp* (2) // «Бентлі» блискавкою промчав по з'їзду траси» (1, 25). Донорською сферою метафори як в оригіналі (*thunder*), так і в перекладі (*блискавка*) є ПРИРОДНЄ ЯВИЩЕ; обидві метафори мають значення «переміститися в просторі з великою швидкістю зі звуком» [5].

Трансметафоризація полягає у «заміні донорської зони метафори» [4, 463]: «*...black curtains tumbled over Eden*» (2) // «Над Едемом опускалися чорні *вії хмар*» (1, 17). Донорською сферою метафори оригіналу *curtains* (завіси) є ПРЕДМЕТ, а в перекладі донорською сферою метафори *вії* є ЛЮДИНА.

Ще одним прикладом трансметафоризації є наступний фрагмент: *By now he should be a powerhouse of raw force* (2) // *Усередині нього вже мав би нуртувати шалений вихор невідкороеної енергії* (1, 85). В оригіналі для позначення концепту ЛЮДИНА використовується знак концепту МАТЕРІЯ – *power*, а в перекладі для позначення того самого концепту використовується знак концепту ПРИРОДНЄ ЯВИЩЕ – *вихор*.

Українські перекладачі використовують гіпонімічні трансформації, які полягають у заміні родової назви видовою [3, 136]: «*...in the language of the Black Priesthood of Ancient Mu, and means "Hail the Great Beast, Devourer of Worlds"*» (2) // «...що мовою Чорних *ченців* прадавнього Му означає: «*Слава Тобі, Великий Звіре, Пожирачу Свімів*» (1, 24). *The Priesthood* – «духовенство, священство» – родові поняття, а *ченці* – видове.

Таким чином, аналіз лексичних трансформацій денотативного плану на прикладі українського перекладу роману Т. Пратчетта та Н. Геймана «Добрі Передвісники» засвідчив, що перекладачам вдалося зберегти інформативну відповідність текстів оригіналу та перекладу, при цьому надавши перекладу роману самотності. Б. Терещенко та О. Петік часто вдавалися до синонімічних та метафоричних трансформацій, які урізноманітнили мову твору, зробили її більш образною та емоційною.

Список використаних джерел

1. Бібліотека української літератури. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2737-romantse-literaturnij-zhanr> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Бліндюк М. «Добрі передвісники», або навщо радити Апокаліпсису. URL: <https://inspired.com.ua/creative/books/dobri-peredvisnyky-abo-navishho-radity-apokalipsysu/> (дата звернення: 03.03.2021).
3. Литвин І. М. Перекладознавство : навч. посіб. Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 180 с.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : монографія. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
5. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 25.02.2021).
6. Chiaet J. Novel Finding: Reading Literary Fiction Improves Empathy. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/novel-finding-reading-literary-fiction-improves-empathy> (дата звернення: 23.02.2021).
7. Macmillan Dictionary Online. URL: <https://www.macmillandictionary.com> (дата звернення: 25.02.2021).

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Гейман Н., Пратчетт Т. Добрі Передвісники: ґрунтовні й вичерпні пророцтва Агнеси Оглашенної, відьми / пер. з англ. Б. Терещенко та О. Петік. Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2019. 472 с.
2. Gaiman N., Pratchett T. Good Omens. URL: <https://www.free-best-books.com/ScienceFiction/3757.html> (дата звернення: 24.02.2021).

Науковий керівник: канд. філол. наук, ст. викл. Сторчеус С. В.

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ «THE DEVIL WEARS PRADA»

У сучасному світі переклад художніх фільмів відіграє надзвичайно важливу роль. Кінематограф виконує не тільки розважальну функцію, але слугує джерелом нових знань про культурні та соціальні особливості різних країн. Переклад фільмів вимагає від перекладача володіння особливими навичками. Перекладач має розпізнавати та адекватно передавати діалекти, сленг, аргі, жаргон, тому для нього важливо мати гарні фонові знання.

З метою досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу перекладачі вдаються до перекладацьких трансформацій на різних рівнях – лексичному, граматичному, фонетичному та прагматичному. Особливої уваги заслуговують граматичні трансформації, які здійснюються на трьох рівнях – словотвірному, морфологічному та синтаксичному [1, 115–121]. Граматичні системи української та англійської мов різняться. Перекладачам слід зважати на різницю граматичних категорій та синтаксичної організації двох мов.

Метою нашого дослідження є аналіз граматичних трансформацій в українському перекладі художнього фільму «The Devil Wears Prada», в якому розповідається про особливості роботи в індустрії моди. Фільм знятий у комедійному жанрі, проте у ньому порушуються такі важливі питання як дружба, зрада, родинні відносини та збереження власного Я. Для мовлення героїв характерне використання значної кількості власних назв, сленгових виразів, реалій, тому перекладачу необхідно володіти не тільки глибокими знаннями англійської мови, але й розумітися на особливостях побуту, традиціях та культурі американців.

Перекладач фільму «The Devil Wears Prada» часто вдається до трансформацій на морфологічному рівні, які можуть бути як формальними, так і формально-змістовими. Як зазначає О. О. Селіванова, формальні трансформації представлені категорійними замінами зі збереженням змісту мовних одиниць, частиномовними замінами, замінами морфологічних засобів лексичними з однаковим змістом, усуненням чи виникненням у перекладі явища транспозиції числа, часу, способу дії [2, 460]. Формально-змістові трансформації поділяються на «категорійні заміни зі зміною смислу (зміни числа, виду, способу дії, ступеня порівняння, стану, часу, особи, утрата або виникнення у відповідників категорії збірності тощо), частиномовні заміни, які супроводжуються модифікацією змісту, заміни граматичних засобів лексичними зі зміною змісту і т. ін.» [2, 465].

У наступному фрагменті розглядається категорійна заміна часу: *Did someone eat an onion bagel?* (2) // *Від кого цибулею тхне?* (1). В оригіналі використано минулий неозначений час, у перекладі – теперішній. На нашу думку, така заміна є доцільною, оскільки відповідає контексту ситуації.

Пасивні конструкції часто використовуються в англійській мові. Для української мови вони є не характерними, тому перекладачі часто вдаються до зміни пасивного стану на активний: *Like this job was forced on you, like you don't make decisions* (2) // *Наче тебе загнали на цю роботу під дулом пістолета* (1). Пасивна конструкція оригіналу *this job was forced* у перекладі була замінена дієсловом у третій особі множити *загнали*, що притаманно неозначено-особовому реченню.

Пасивний стан змінюється на активний у наступному фрагменті: *Monuments should be erected in my honor* (2) // *Ставте мені пам'ятники* (1). Вжитий після модального дієслова *should* інфінітив у пасивному стані *be erected* замінено в українському перекладі на дієслово у другій особі множини *ставте*.

Зміну числа представлено у наступному фрагменті: *We're so happy that you were able to come to our little gathering* (2) // *Я щаслива, що ти змогла до нас вирватись* (1). В оригіналі використано першу особу множини, у перекладі – першу особу однини.

Частиномовні заміни можуть бути по'язані «з граматичною лакуною (відсутністю певної частини мови в одній з мов)» [1, 116]. Наприклад, в українській мові немає такої частини мови як герундій: *We thought of shooting them in an industrial space* (2) // *Але ми планували зняти їх на фоні індустріального пейзажу* (1). В оригіналі використано герундій, у перекладі – інфінітив. Заміну герундія на особову форму дієслова у минулому часі представлено у наступному фрагменті: *Thanks for coming* (2) // *Дякую, що прийшли* (1).

Синтаксичні трансформації є одними із найбільш поширених в українському перекладі фільму «The Devil Wears Prada»: *You know, I could introduce you two* (2) // *Може познайомити?*(1). Розповідне речення оригіналу замінено у перекладі на питальне речення у розмовному стилі, який характерний для повсякденного спілкування. Завдяки такій трансформації перекладачу вдалося передати невимушену атмосферу та неформальні відносини між героями.

Перестановку елементів використано у наступному фрагменті: *I can get a girl to take your job in 5 minutes* (2) // *Я за 5 хвилин знайду тобі заміну* (1). Англійській мові притаманний фіксований порядок слів у реченні – підмет, присудок, другорядні члени речення, що не є характерним для української мови. Перекладач використав перестановку, щоб адаптувати англійське речення до норм мови перекладу та досягти природнього для української мови звучання.

Ідентичну синтаксичну трансформацію використано в наступному фрагменті: *I have exciting presents for all of you* (2) // *А я вам подарунки принесла* (1). Структура речення оригіналу – підмет, присудок, додаток; перекладу – підмет, додаток, присудок.

Перекладач вдається до опущення лексичних одиниць: *Did you fall down and smack your little head on the pavement?* (2) // *Ти останнім часом головою не вдарялася?* (1). Щоб не обтяжувати питання та наблизити переклад до розмовного мовлення українців, було вилучено лексеми *little* та *on the pavement*.

If she doesn't like it, she shakes her head (2) // *Якщо вона незадоволена, то хитає головою* (1). Складнопідрядне речення оригіналу складається з двох простих речень, у кожному з яких є підмет та присудок – *she doesn't like* та *she shakes*. Складнопідрядне речення у перекладі також складається з двох простих речень, однак в одному з них опущено підмет, оскільки для української мови наявність у реченні обох головних членів – підмета та присудка – є не обов'язковою.

Таким чином, аналіз граматичних трансформацій на прикладі українського перекладу художнього фільму «The Devil Wears Prada» засвідчив, що перекладач вдало використовував перекладацькі трансформації, завдяки яким зробив мовлення героїв живим та неформальним. На граматичному рівні перекладач найчастіше вдавався до категорійних заміни, зокрема заміни пасивного стану на активний, та синтаксичних трансформацій, найпоширенішими серед яких були перестановки та вилучення мовних одиниць і конструкцій.

Список використаних джерел

1. Литвин І. М. Перекладознавство. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2018. 240 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
3. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 03.03.2021).
4. Oxford Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (дата звернення: 06.03.2021).

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Диявол носить «Прада». URL: <https://kinanema.net/> (дата звернення: 03.03.2021).
2. The Devil Wears Prada. URL: <http://lelang.ru/> (дата звернення: 03.03.2021).

Науковий керівник: канд. філол. наук, ст. викл. Сторчеус С. В.

ФОНОГРАФІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЮРИДИЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО СЕРІАЛУ «SUITS»

Телесеріал – термін, яким зазвичай позначають телепередачі з відкритим або частково завершеним сюжетом, а також багатосерійні телефільми, які часто складаються з великої кількості серій (за деякими даними – не менше 6).

Метою будь-якого телесеріалу є захопити глядача до його перегляду протягом тривалого часу й утримувати інтерес під час виходу кожної нової серії. У багатьох серіалах використовуються класичні елементи мильних опер – рекап на початку і кліфгенгер в фіналі епізоду. Рекап на початку серії – показ подій, які передують тим, які очікуються у новій серії. Кліфгенгер – частина фіналу серії, коли герой може втрапити у проблему, халепу, або стається важлива для нього подія, і на цьому розповідь різко обривається для підтримання інтересу до наступної серії [2]. Мабуть, така формула найвдаліша і дозволяє без будь-яких проблем утримувати увагу глядача, якому в свою чергу легко стежити за подіями у серіалі.

Актуальність нашої роботи визначається підвищенням інтересом різновікової глядацької аудиторії до серіалів у жанрі юридичної драми, а також загальною спрямованістю сучасних перекладацьких досліджень на виявлення та вивчення особливостей трансформацій на різних рівнях.

«Suits» («Форс-мажори») – американський телесеріал у жанрі юридичної драми, створений Аароном Коршем. Дія телесеріалу відбувається у вигаданій юридичній фірмі в Нью-Йорку. Сюжет серіалу полягає в тому, що успішний юрист влаштував до себе на роботу юного помічника, який навіть не має повної юридичної освіти. Оскільки для нашого аналізу обрано початок цього телесеріалу, вважаємо доцільним дослідити фонографічні трансформації, оскільки глядач знайомиться з багатьма новими героями нового серіалу. Також під час перегляду досить часто траплятимуться назви компаній з різних сфер діяльності та імена чисельних другорядних героїв.

Для аналізу ми спиратимемося на класифікацію фонографічних трансформацій, запропоновану О. О. Селівановою. Згідно з її дослідженнями, до цих перетворень належать такі прийоми як транслітерація, транскрипція, їхня комбінація та фонографічна заміна за традицією [3, 458].

Перекладацька транскрипція – це «формальне пофонемне перетворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем мови перекладу» [1, 220]. Її використання можна помітити у наступних прикладах:

*And all I have to do is proof his **Bainbridge** briefs // Грегори, він мені допоможе, а я лише опрацюю записи щодо **Бейнбрідж**.* У перекладі назва компанії *Bainbridge*, справами якої займається юридична фірма, звучить згідно з транскрипцією, а саме ['beinbrɪdʒ] [5]. На нашу думку, обраний перекладачами варіант перекладу найкраще сприймається реципієнтом.

*Well, if it's not on mine by the time I get back, I'm gonna feed you to **Louis** // Якщо не лежатиме у мене коли я повернуся – згодую **Луїсу**.* Транскрипція імені *Louis* представлена в англійській мові двома варіантами: ['lu:i] та ['lu:ɪs] [6]. Вибір другого варіанту перекладачами легко пояснити, адже саме такий варіант вимови імені використовується у серіалі. Також додамо, що у перекладі після голосної букви у слідує *i*, а не *i*, яка мала б насправді бути, якщо повністю дотримуватися транскрипції. Така заміна пов'язана з намаганням додати милозвучності при вимові імені українською мовою.

Перекладацьку транслітерацію як перетворення букв мови оригіналу абеткою мови перекладу [1, 234], використано у перекладах деяких імен, наприклад:

***Donna**, blue is your color // **Донно**, синій тобі личить.* Окрім використання транслітерації для перекладу імені *Donna*, а саме *Донно*, в українському варіанті імені можна помітити виникнення закінчення -о, адже це відповідає правилам утворення форм звертання в українській мові, тому в такому випадку використовується ім'я у кличному відмінку.

Також траплялися імена та власні назви, які перекладено шляхом використання комбінації транскрипції та транслітерації. Л. С. Бархударов позначає, що транскрипція та транслітерація зрідка розмежовуються, тож зазвичай ці два прийоми поєднуються:

Right, and Suntech Digital will be a new force in global communications // I Сантех Діджитал стане новою силою у глобальних комунікаціях. У перекладі другого слова назви Сантех Діджитал чітко видно комбінацію транскрипції та транслітерації, оскільки транскрипція виглядає як ['dɪdʒɪtəl] [5], і тоді переклад звучав би як Діджител, однак ми бачимо Діджитал. У цьому прикладі англійська буква *i* перетворилася на українську *и*, як і англійська *e* в українську *а*.

I just got back from this meeting with Harvey and he wants me to file this patent, but I have no idea what that paperwork looks like // Я щойно із зустрічі, Гарві хоче щоб я подав патент, а я не знаю як, тож... Транскрипція імені *Harvey* виглядає наступним чином: ['hɑ:vɪ] [5], однак перша половина імені перекладена транслітерацією. Також потрібно зазначити, що англійській букві *H* згідно правил транслітерації відповідає українська буква *Г*. Варте уваги те, що перекладачі не використали варіант написання ім'я *Харві*, який теж може здаватися правильним, адже за звучанням англійська буква *H* схожа на українську *Х*. Однак при перекладі було дотримано правила українського транслітерування, тож до цього прикладу не може виникати питань.

Mike, Mike Ross // Майк, Майк Росс. У цьому фрагменті можна побачити, що ім'я *Mike* перекладено за допомогою транскрипції: [maɪk] [5], однак прізвище героя *Ross* транслітеровано, завдяки чому у цьому прикладі застосовано поєднання двох прийомів.

Gregory Boone. So what are you doing here? // Грегорі Бун. Що ти тут робиш? У цьому прикладі ім'я та прізвище перекладені різними способами: ім'я *Gregory* – комбінацією транслітерації та транскрипції ['grɛɡərɪ] [5], тобто *Грегори*, прізвище *Boone* – транскрипцією ['bu:n] [6], тобто *Бун*. Однак, варто зазначити, що, згідно з правилами транслітерації, англійська буква *G* матиме український відповідник у вигляді букви *Г*, тож ім'я має виглядати так: *Грегори*.

To buy myself a house in the Hamptons // А потім я за його рахунок придбаю будиночок у Гемптоні. Черговий приклад комбінації двох прийомів. Транскрипція назви *Hamptons* виглядає так: ['hæmptənz] [4], і при використанні лише цього прийому переклад назви виглядав би як *Гамптенз*, однак у перекладі ще маємо ознаки транслітерації, завдяки чому в перекладі отримуємо назву *Гемптон*. Також варто зазначити, що оригінальна назва вживається у множині, адже вона позначає групу сіл, однак у перекладі вона використана в однині, і тут насправді виникає питання, для чого перекладачі могли використати таке перетворення, адже воно нічим не зумовлене.

Як підсумок можна зазначити, що в українському перекладі цього телесеріалу траплялися приклади усіх фонографічних трансформацій фонетичного рівня, однак чималу частину серед них займає поєднання транскрипції та транслітерації, що пов'язано з нечастим використанням перекладачами таких трансформацій окремо, адже вони майже не розмежовуються. На нашу думку, використання таких трансформацій у багатьох випадках було доречним та правильним, незважаючи на деякі незначні нюанси, які не впливають на цілісне сприйняття перекладного аудіоряду реципієнтами.

Список використаних джерел

1. Алексева И. С. Введение в переводоведение / Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ; Москва : Академия, 2004. 352 с.
2. 16 термінів, щоб розбиратись у серіалах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bit.ua/2019/07/16-terminiv-shcob-rozburatys-u-serialah/>
3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
4. Lexico [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.lexico.com/>
5. Myefe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://myefe.ru/anglijskaya-transkriptsiya.html>
6. Oxford Learner's Dictionaries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Serial «Suits» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://engvideo.pro/en/serials/suits>
2. Серіал «Форс-мажори» 1-3 сезони українською онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uaserials.pro/46-fors-mazhori-sezon-1.html>

Науковий керівник: д-р філол. наук, доц. П'єсуч О. І.

Дідківська А. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ СТАТТІ КРІСТІАНА ДЖАРРЕТА «З'ЯСУВАВШИ СПРАВЖНІ ПРИЧИНИ ВАШОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ, ВИ ЛЕГШЕ ДОСЯГНЕТЕ СВОЇХ ЦІЛЕЙ»

Переклад, який здавна визнаний невід'ємною частиною життя та розвитку суспільства, є залученим до всіх сфер діяльності людини: економічних стосунків, науки, мистецтва, літератури, юриспруденції, економіки, політики тощо. Переклад слугує не лише задля обміну інформацією, а й задля збагачення мов та культур різних країн.

Переклад, за В.С. Виноградовим, є «викликаним суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), виражених у письмовому або усному тексті однією мовою, за допомогою еквівалентного (адекватного) тексту іншою мовою» [1].

Ознакою і принципом перекладу є його еквівалентність, процес і мета передачі змісту й форми з однієї мови іншою. Під час породження перекладного тексту в новій семіотичній формі, перекладач свідомо чи підсвідомо залучає власне бачення й розуміння цього висловлювання [2], тому еквівалентність розглядають як «збереження відносної рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації оригіналу та перекладу» [1]. Головною метою перекладача є не лише досягнення еквівалентності, відповідності змісту й форми тексту оригіналу й перекладу, а й адекватність перекладу, що означає збереження прагматичного впливу на адресата перекладеного тексту. Тексти різних сфер мовлення мають свої особливості, функції й мету передачі інформації. Переклад тексту будь-якої сфери мовлення передбачає свої складнощі, які стають на шляху перекладача перед поставленою метою досягнення адекватного перекладу.

Стаття Крістіана Джаррета, український переклад якої досліджується, є науково-популярною, тому що їй притаманні чіткість викладення думок, доступність для читача, послідовність викладення фактів, у тексті поєднуються складові наукового, розмовного стилів, через наявність термінів і прямої мови, пояснень, відсилань до зрозумілих читачеві прикладів.

Саме насиченість термінами та термінологічними словосполученнями, які репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, може ускладнити процес перекладу, тому що іноді можуть бути відсутні прямі, повні відповідники у мові перекладу. Необхідність навести лад у розумінні як перекладати особливі лексичні одиниці, а саме терміни, і є **актуальністю** нашої роботи.

Метою дослідження є аналіз особливостей перекладу наукового, а саме науково-популярного тексту, через призму трансформацій на лексичному рівні у статті Крістіана Джаррета «Address the real reasons you procrastinate and you are more likely to start achieving your goals» («З'ясувавши справжні причини вашої прокрастинації, ви легше досягнете ваших цілей»).

Лексичний рівень, як зазначає О. О. Селіванова має два плани вираження: «денотативний та конотативний» [2].

Зазвичай термінологічна лексика передається прямими відповідниками в мові перекладу, наприклад: *The emotional regulation view of **procrastination** also helps explain some strange modern phenomena, like the fad for watching online cat videos which have attracted billions of views on YouTube // Погляд на **прокрастинацію** з точки зору емоційного регулювання часом так*

само допомагає пояснити деякі дивні сучасні явища, наприклад, нестримне бажання переглянути в Інтернеті відео про котів, які зібрали мільярди переглядів на Ютубі. В цьому реченні термін *procrastination*, який вживається переважно в науковому жанрі, перекладено його прямим еквівалентом *прокрастинація*.

Так як цей текст є науково-популярним, що передбачає пояснення, тлумачення термінів для читача, в тексті ми нерідко вдавались до трансформацій в номінативному плані: *Like many writers, I'm a supreme expert at procrastination // Як і будь-який письменник, я – найкращий експерт у відкладанні справ на потім*. Термінологічна одиниця *procrastination*, з прямим відповідником *прокрастинація*, може бути незрозумілою для пересічного читача, тому що вона стосується сфери психоаналізу. В цьому реченні *procrastination* перекладено *відкладати справи на потім* з метою тлумачення та полегшення сприйняття інформації адресатом.

Прикладом трансформації конотативного аспекту є речення: *Experts like Tim Pynchall at Carleton University in Canada and his collaborator Fuschia Sirois at the University of Sheffield in the UK have proposed that procrastination is an issue with managing our emotions, not our time // Експерти, такі як Тім Пічл з університету Карлтон у Канаді та його співробітник Фушіа Сірой з університету Шеффілда у Великобританії, припустили, що зволікання є проблемою керування нашими емоціями, а не нашим часом*. В цьому випадку англійський термін *procrastination* (прокрастинація) перекладено як *зволікання* (відкладати, затримувати щонебудь, затягувати виконання, здійснення чогось на довший строк). Таким чином ми змінили вид стилістичної характеристики слова, вдалися до функціонально-стилістичної трансформації, себто термінологічну лексему *прокрастинація* змінено нейтральною лексемою *зволікання*, що вживається у всіх типах і жанрах мовлення.

Розглянуті приклади доводять, що метою перекладу виступає не тільки збереження форми й змісту, а й прагматичного впливу на реципієнта перекладу. Такі особливі лексеми, як терміни, ускладнюють не тільки сам процес перекладу, а й сприйняття самого тексту читачем. Важливо не тільки передати зміст, а й відповідати поставленій перед перекладачем меті, встановити близькість оцінок змісту текстів їхніми адресатами. Для цього потрібно дотримуватись жанру та стилю тексту.

Список використаних джерел

1. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы. Учебное пособие. / В. С. Виноградов. – 3-е изд., перераб. – М. : КДУ, 2006. – 240 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К. – Полтава, 2008. – 712 с.
3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир свідомості в мові: монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А. – Черкаси, 2012. – 456 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. BBC.com. URL: <https://www.bbc.com/worklife/article/20200121-why-procrastination-is-about-managing-emotions-not-time>

Науковий керівник: ст. викл. Могілей І. І.

Дячок І. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Е. ГІЛБЕРТ «CITY OF GIRLS»

Проблема перекладу художньої літератури не втрачає своєї актуальності у перекладознавстві. Останні кілька років це питання постає особливо гостро, оскільки разом із невпинним зростанням інтересу до української мови, зростає попит на україномовну літературу. Чималу частку цих видань складають саме перекладені зразки. Водночас художня література є одним із найскладніших об'єктів перекладу і вимагає високого рівня професіоналізму від перекладача. Художній переклад можна сміливо визначати як один із

видів мистецтва, оскільки перекладачу необхідно не лише досконало володіти мовами оригіналу та перекладу, а й уміти зберегти функціональне спрямування тексту та його вплив на читача, не спотворивши оригінальний авторський задум [1].

Головною відмінністю творів художньої літератури від текстів інших стилів є саме те, що їхньою головною функцією є саме художньо-естетична, позаяк метою будь-якого художнього твору є досягнення естетичного впливу [2, 145].

У нашому дослідженні перекладацьких трансформацій в українському перекладі роману Е. Гілберт «City of Girls» розглянуто функціонально-стилістичні трансформації конотативного плану, як засіб збереження або модифікації естетичного впливу художнього твору на реципієнта. О. О. Селіванова розглядає конотацію як додатковий зміст мовної одиниці, який доповнює її суб'єктивними відтінками оцінки, емотивності, експресивності та функціонально-стилістичного забарвлення [3, 86]. Дослідниця описує функціонально-стилістичні перекладацькі трансформації як такі, що репрезентовані заміною, втратою або виникненням у тексті вихідною мовою функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць, зокрема, зміною типу лексики (нейтральна, книжна, офіційно-ділова тощо) чи регістру (фамільярний, невимушений, формальний тощо) до якого належить слово [4].

Приклад функціонально-стилістичної трансформації продемонстровано у наступному фрагменті:

«... and the other packed with fabrics, trimmings and sewing **supplies**, so that I could make more clothes» (1, 17) // «... а друга напакowana тканинами, оздобами та швейним **причандалям**, щоб я могла щось собі пошити» (2, 16).

Звернімо увагу на англійську лексему *supplies*, значенням якої є «an amount of something that is provided or available to be used» [5]. Для її українського перекладу було дібрано іменник *причандаля*, який означає «предмети, речі, призначені для чогось» [6, 1139]. Незважаючи на збіг у плані змісту, ці слова відрізняються стилістично, оскільки, на відміну від англійської нейтральної немаркованої одиниці *supplies*, лексема *причандаля* належить до жартівливої лексики. Отже, завдяки використанню цього відповідника переклад набув функціонально-стилістичного забарвлення.

Наступний приклад також демонструє набуття мовними одиницями функціонально-стилістичного забарвлення під час перекладу:

«**Nobody cares about your Golden Age, you blathering goat!**» (1, 15) // «**Начхати на вашу «золоту добу», досить про неї бекати!**» (2, 16)

В оригіналі вжито словосполучу *nobody cares*. Проаналізуємо окремо її компоненти. Займенник *nobody* має значення «no person; not anybody» [7], а використане тут у формі теперішнього простого часу дієслово *care* означає «to feel interest or concern» [7]. *Nobody cares* було перекладено українською лексемою *начхати*, тобто «виразити байдужість, зневагу до кого-, чого-небудь» [6, 745]. Незважаючи на те, що ця лексема відповідає змісту оригінальної словосполучу, вона відрізняється за функціонально-стилістичними ознаками, оскільки дієслово *to care* належить до нейтральної лексики, на відміну від лексеми *начхати*, яка є вульгаризмом.

Виникнення функціонально-стилістичного забарвлення ілюструє наступний приклад:

«I spent those years **bent over** that Singer ...» (1, 23) // «Шкільні роки я **просиділа, скоцюрбивши** за швейною машинкою ...» (2, 19).

У наведеному фрагменті англійське фразове дієслово *bend over* вжито у формі Past Participle та у значенні «to bend at one's waist» [8]. Дослівно його можна перекласти як *зігнувшись, перегнутись над кимось або чимось*. Натомість до нього дібрали відповідник *скоцюрбитись*, значенням якого є «згинатися, ставати дуже зігнутим, скривленим» [6, 1337]. Значення обох лексем здебільшого збігаються, однак, на відміну від нейтрального немаркованого дієслова *bend over*, *скоцюрбитись* має статус розмовного, тож внаслідок такої заміни текст перекладу набуває функціонально-стилістичного забарвлення і яскраво зображує складність кропіткого процесу пошиття одягу.

Цікавий випадок виникнення функціонально-стилістичного забарвлення спостерігаємо у наступному уривку:

«*We were more like what used to be called a “continuous house” – where entertainment just kept being served up, day after day, all the year round*» (1, 96) // «*Ми були такою собі театральною хатою, де розваги пропонували без кінця, день за днем, цілий рік*» (2, 60).

Трансформація полягає у перекладі словосполучення *continuous house*. Зазвичай лексема *house* має значення «a building that people, usually one family, live in» [9], однак у цьому контексті її вжито у значенні «the part of a theatre where the audience sits; the audience at a particular performance» [5]; а значенням прикметника *continuous* є «without a pause or interruption» [9]. Тобто *house* тут є приміщенням, в якому увесь час перебувають ті, хто мають стосунок до театру, тому словосполучення *continuous house* має значення «театр, що ніколи не припиняє грати, у якому мешкають ті, хто вважають його своїм домом». Українською це словосполучення переклали як *театральна хата*, компоненти якого мають наступні значення: *театральний* «пов’язаний з театром, його діяльністю, присвячений театру» [6, 1435]; *хата* «домівка, господа» [6, 1557]. У першому своєму значенні лексема *хата* є українською лінгвокультурною реалією, однак тут вона вжита не для позначення традиційного українського «сільського одноповерхового житлового будинку» [6, 1557], а як іменник, яким у розмовному мовленні називають будь-яке житло, тож завдяки цьому в перекладі з’являється функціонально-стилістична риса, а саме побутово-розмовний стиль.

Отже, переклад художньої літератури залишається вкрай складним завданням для перекладачів, перед якими не лише стоїть завдання передати інформацію оригіналу, а й максимально зберегти оригінальний задум тексту. Важливу роль у цьому процесі відіграють конотативні, а саме функціонально-стилістичні трансформації. Такі модифікації насичують перекладний твір новими відтінками значень. Мовні одиниці оригіналу трансформуються в просторічну, побутову лексику, вульгаризми та жартівливі слова, урізноманітнюючи мовлення персонажів сучасного американського роману Е. Гілберт «*City of Girls*».

Список використаних джерел

1. Клименко Л.В. Художній переклад як вид міжкультурної комунікації в контексті Євроінтеграції. *Літературознавчі студії*. – 2015. – № 1 (1). С. 228–235.
2. Комиссаров В.К. Теория перевода. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко. 2012. 488 с.
5. Oxford Dictionaries. URL : <https://en.oxforddictionaries.com>
6. Великий глумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред.: В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
7. Merriam-Webster. Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com>
8. The Free Dictionary. URL : <https://www.thefreedictionary.com>
9. Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org>

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Gilbert E. *City of Girls*. New York : Riverhead Books, 2019. 480 p.
2. Гілберт Е. Місто дівчат. Львів : Видавництво Старого Лева. 2019. 536 с.

Науковий керівник: д-р філол. наук, доц. П’єсух О. І.

Зінченко А. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МЕГАТЕКСТОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Е. ГІЛБЕРТ «ЇСТИ, МОЛИТИСЯ, КОХАТИ» («EAT, PRAY, LOVE»)

Проблемою перекладу художнього тексту є вміння перекладача зберегти форму, структуру та естетичний вплив твору на реципієнта. Переклад художньої літератури дещо відхиляється від звичайних правил, адже перекладач має достеменно донести до реципієнта

думку автора, його бачення та правильно передати атмосферу певної епохи, культури та соціуму. «Художній текст не перекладається з точки зору однозначної відповідності: його мовні елементи не можуть бути об'єктивно заміщені аналогічними елементами мови перекладу, з огляду на структурно-функціональну відносності мовного знака, оскільки в різних мовах семіотичні відношення не збігаються, а тому, вони не збігаються із творчими можливостями цих відношень» [1, 170].

Особливістю стилю Елізабет Гілберт є використання чималої кількості метафор, порівнянь, алюзій та екстралінгвістичних реалій. Окрім цього, роман «Їсти, молитися, кохати» («Eat, Pray, Love») насичений різними історичними іменами відомих постатей та відсиланням на події минулих сторіч. Із метою зробити переклад адекватним, перекладачеві потрібно володіти необхідною інформацією, аби пояснити, коментувати, тлумачити мовні та позамовні одиниці, тобто вдаватися до мегатекстових модифікацій [3, 470]. Саме це й визначає **актуальність** нашого дослідження.

Метою роботи є аналіз мегатекстових замінів, які постійно постають у вигляді відсилок до історичних подій та осіб різних епох в україномовному перекладі роману Елізабет Гілберт «Їсти, молитися, кохати» («Eat, Pray, Love»), здійсненого Яриною Винницькою.

При перекладі художніх текстів головною метою перекладача є максимально передати естетичний вплив, тому перекладачка Ярина Винницька вдається до тлумачень, пояснень, приміток, виносок, розгорнутих коментарів. Наявність мегатексту дозволяє компенсувати відсутність мовної, культурної й онтологічної компетентності в читачів перекладу, досягти максимальної еквівалентності текстів оригіналу та перекладу [2, 4].

Українська дослідниця О. О. Селіванова виокремлює різні функції, виконувани мегатекстовими трансформаціями в перекладі. До мегатекстової трансформації, у якій «мегатекст є тлумаченням підтексту, котрий ґрунтується на мовній грі в тексті оригіналу» [4, 864], перекладачка «Їсти, молитися, кохати» («Eat, Pray, Love») удається в наступному фрагменті:

In the sixteenth century, a violent Islamic uprising swept across the region and the Shiva-worshipping Hindu royalty escaped Java, fleeing to Bali in droves during what would be remembered as the Majapahit Exodus [7, 243] // *Всі індуїсти королівської крові, які поклонялися Шиві, цілими родинами втекли з Яви на Балі. Це потім увійде в історію як «кінець Маджапахіта»* [6, 278].

Із метою пояснити, чому в цьому фрагменті Елізабет Гілберт наводить згадку про Маджапахіт, перекладачка додає примітку та коментує: «Маджапахіт – індонезійська імперія з центром на острові Ява, що проіснувала з 1293 до приблизно 1520 року. За час існування імперії Індонезія досягнула найбільшої централізації» [6, 278].

На нашу думку, такий коментар є доречним, адже історія виникнення острова Балі не відома широкому загалу. Водночас авторка перекладу ігнорує тлумачення згаданого в тексті оригіналу компоненту алюзивної словосполуки *the Majapahit Exodus // кінець Маджапахіта*, без якого значення цього висловлення втрачається. Знаходимо, що *Exodus // Кінець* є назвою «другої книги Тори та Біблії» [5], а також «масовий вихід євреїв із Єгипту, описаних в Книзі Кінець» [5].

Розглянемо фрагмент, у якому «мегатекст є поясненням порівняння» [4, 864], а саме пояснення порівняння з архітектором (*Louis Farrakhan // Луїс Барраган*):

Now before I get too Louis Farrakhan here with this numerology business, let me conclude by saying that I also like the idea of stringing these stories along the structure of a japa mala because it is so . . . structured [7, 14] // *А зараз, поки я ще не стала другим Луїсом Барраганом із усіма цими нумерологічними заворотами, дозвольте підбити підсумок – я ще й тому нанизую свої історії на киталт джапа-мала, бо це добре структурує матеріал* [6, 6].

У перекладі Ярини Винницької коментар стосовно вживання імені Луїса Баррагана знаходиться в самому тексті перекладі: «Луїс Барраган – найвідоміший мексиканський архітектор ХХ століття, представник так званої «емоційної» архітектури» [1, 6]. Такий коментар розширює прагматичний план сприйняття реалії тексту україномовними реципієнтами і є натяком на іронічний контекст, ужитий авторкою і відтворений у тексті

перекладу. Для українського реципієнта така реалія не зрозуміла через низку причин. По-перше, цей термін стосується архітектури, а саме побудови незвичайних для пересічної людини споруд, які безпосередньо викликають певну реакцію. По-друге, історичні надбання цього архітектора більш відомі для жителів іспаномовних країн.

Мегатекстові модифікації можуть виконувати й функцію – «вказівку на інтертекст та інтерсеміотичні крапленья» [4, 865]. Розглянемо фрагмент:

*So that – just in case Italy ever invades Ethiopia again, and is actually successful this time – you can brag about knowing a language that’s spoken in two whole countries?” [7, 34] // **Може раптом Італія захопить Ефіопію (цього разу успішно) і ти зможеш похвастатися, що знаєш мову, якою розмовляють аж у двох країнах?** [6, 32].*

Перекладачка коментує вираз *може раптом Італія захопить Ефіопію*, додаючи примітку: «Йдеться про італо-ефіопську війну (1935-1936). Ефіопія перебувала під італійською окупацією з 1936 по 1941 рік» [6, 32]. Таким чином Ярина Винницька вирішила пояснити українському реципієнту події, які відбувалися колись на території Італії, а тому вони можуть бути мало відомі пересічному українськомовному читачеві.

Елізабет Гілберт у романі «Їсти, молитися, кохати» («Eat, Pray, Love») уживає різні історичні події, відомі імена людей інших епох, які потребують тлумачення в перекладі. Завдяки мегатекстовим трансформаціям такі мовні одиниці стають зрозумілими українському читачеві, адже без цих заміन текст перекладу, ймовірно, втратив би свою інформативність, насиченість та неповторну колористику, притаманну ідіостилі Елізабет Гілберт.

Список використаних джерел

1. Казакова Т. А. Художественный перевод. Теория и практика : Учебник. СПб. : ООО «ИнЪязиздат», 2006. 544 с.
2. Селиванова Е. А. Мегатекстовые трансформации в переводах с испанского художественной публицистики Ф. Г. Лорки. *Вісник Черкаського університету. Сер. Філологічні науки*. Черкаси. 2015. № 27. С. 3-10.
3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси : Ю.Чабаненко, 2012. 488 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : Підручник. Вид. 2-е, виправл. і доп.. 2017. 890 с.
5. Онлайн-енциклопедія Wikipedia. URL : <https://uk.m.wikipedia.org/>

Джерела ілюстративного матеріалу

6. Гілберт Елізабет. Їсти, молитися, кохати [Текст] : роман Елізабет Гілберт; переклад з англ. Ярини Винницької. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 416 с.
7. Gilbert, Elizabeth. *Eat, Pray, Love : One Woman’s Search for Everything Across Italy, India, and Indonesia*. New York : Penguin Group Inc. 352 p.

Науковий керівник: ст. викл. Могілей І. І.

Ibrahimova L.

Azerbaijan Tourism and Management University

THE HISTORY OF TRANSLATION

Summary--This scientific article provides information on the extensive history of translation. At the same time, people who have been involved in translation throughout history are highlighted, and ideas are put forward on what will happen in the field of translation in the future.

Key words--translation, language, history, translators.

Translation is a means of guiding people's lives for centuries, enabling people to understand each other, helping a person to be aware of many things in the world. Translation consists of reproducing the closest natural response of the source language message in the recipient language, first in terms of meaning and secondly in terms of style. Newmark stated that translation is to translate the meaning of a text into another language as the author intended the text. In short, translation is the process of translating from one language to another. Translation has existed for centuries and will

always exist. Life without it is unthinkable, because it is known as a means of communication between people, and history has always demonstrated visually how much people need translation and translators to communicate with each other.

As we know, everything has its own creation and development history, and translation has an extensive and colorful history.

Clay tablets were first used in ancient times to decipher the symbols of the Ancient Semitic languages Sumerian and Eblait around 2500 BC, as well as the Rosetta Stone, a stone tablet discovered by members of Napoleon's French army had. In addition to representing ancient translation efforts, Rosetta Stone was a wonderful discovery that gave modern scientists the opportunity to study and translate Egyptian hieroglyphs. Another example of translation is the Bible translation. The Western world thinks that the Hebrew to Greek translation of the Bible is of paramount importance first. One of the earliest examples of this is the Old Testament. It was translated in the 3rd century BC. The translation is called the Septuagint and got its name from the 70 individual translators who worked on the translation separately in the 3rd century BC.

If we look at the Middle Ages, from the 5th century onwards, very few translations of Latin-language works were available in common languages because Latin was the popular language. The King of England in the 9th century, Alfred the Great had Boethius' *The Consolation of Philosophy* and Bede's *Ecclesiastical History* translated from Latin into English. Translations contributed to the development of English prose during the time of King Alfred the Great. In the 13th century, Roger Bacon, an English linguist, decided that a translator had to know exactly the source and target languages to produce an accurate translation. It also determined that the translator should also be a subject matter expert. In the 14th century, the first translation of the Bible from Latin to English was made by John Wycliffe.

In the later medieval period, the 'Father of English Poetry' Geoffrey Chaucer probably did more than any other author to popularize the outdated English by not only translating fashionable and elegant Italian poetry but also writing his own great stories. local. He established a long tradition of English poetry based on wordplay, adaptations of earlier stories, and translation that is still evolving today.

As literary trends came and went, trends in translation increased. Victorians' interest in all things exotic led to the new standards of accuracy becoming the norm when they adhere to the required standards of accuracy and grading. The aim was to literally translate the "metaphase" rather than express it in other words. These two types of translation still have an interesting dynamic competition in the industry. As a result, instant machine translation services translate texts word for word (metaphase), but in most cases it makes no sense. A balance must be struck between staying true to the fidelity and finding parallel ways of speaking in the target language, and most of the translator's skills are finding ways to use these two conflicting forces. Therefore, the most popular translated literary work of this period is more of an interpretation than a metaphor. The first version of Edward Fitzgerald's Persian poem 'The Occasion of Omar Khayyam' was translated into English in 1859 and captivated England with its rich, exciting, and exotic images. However, this vision owes more to the orientalist's Fitzgerald 'developments' than the original text, as it bears little resemblance to the original Persian poem.

Translators have often been hidden characters, unnamed people who have paved the way for some of the greatest contributions to the dissemination of ideas, knowledge, and theories throughout the ages. In some cases, working as a translator was incredibly dangerous and some even lost their lives because of their work. This included famous translators such as William Tyndale, who was executed in Holland in 1536 because he worked on translating the bible into English. Other famous translators include:

Chinese monk Xuanzang who in 645 AD was credited with having translated 74 volumes on Indian Buddhist scripts into Chinese.

Constance Garnett was a British translator who translated Russian classics including Tolstoy, Chekhov, Turgenev, and Gogol into English towards the end of the 19th Century.

Gregory Rabassa was an American literary translator who translated numerous Latin documents into English throughout the 20th Century.

In the 1950s and 1960s, universities began to systematically develop theories of translation, with growing academic interest in the study of language, psychology, and anthropology. Spurred by the cultural dynamite of the Internet, there was an explosion in communications at the end of the 20th century, and translation itself became a giant industry. Thanks to advances in technology, translators were able to access vast resources such as dictionaries, corpuses, and encyclopedias with one click. With CAT (computer-assisted translation tools), modern translations can now be done faster and more accurately than ever before.

It is clear from the article that the translation is based on a long history, and with the innovations brought by many prominent people, this field is constantly evolving. Throughout history, those who have been engaged in the art of experimentation have flourished in this field and have written the field of translation in their own names in the history of girls. It continues to evolve like many other areas and as we look to the future, we can expect to see translation entering more and more into the technical age – with Machine Translation and Neural Networks such as those possessed by Google's Translator, and in-ear interpreters such as the Pilot. Though there is an underlying fear that human translators may one day be replaced by machines, that day is still far in the future.

Bibliography

1. Amplified Bible. The Lockman Foundation, n. d. Web. 18 May 2011. <http://www.biblegateway.com/versions/Amplified-Bible-AMP/>
2. Dr.Datta G.Sawant History of Translation 2013, [8]
3. <https://www.translatorsfamily.com/for-clients/a-short-history-of-translation>
4. <https://www.kwintessential.co.uk/blog/general-interesttranslation/the-history-of-translation>

Supervisor: Konul Salmanova

Калюжна Ю. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДЕНОТАТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ СТІВЕНА КІНГА «11/22/63»

Художні твори виконують особливу місію в літературній царині. Вони покликані не лише донести інформацію до читача, а й передати естетику твору, настрій та атмосферу. Тому художній переклад вважається одним із найскладніших.

Твори Стівена Кінга є класикою сучасної літератури. Престижний статус автора у літературному світі накладає певні зобов'язання на перекладача. Зокрема, переклад повинен бути кваліфікованим, а його стилістика відповідати стилістиці Кінга. Науково-фантастичний роман «11/22/63», що вийшов у 2011 році, швидко завоював серця мільйонів читачів. А у 2012 році, завдяки праці Олександра Красюка, поринути у світ нового шедевр Кінга змогли й українські поціновувачі літератури.

Метою статті є проаналізувати денотативний аспект лексичних трансформацій, які застосовував Олександр Красюк, працюючи над перекладом науково-фантастичного роману Стівена Кінга «11/22/63» українською мовою.

У денотативному плані, який маніфестує понятійно-логічне ядро значення, «формально-змістові трансформації в перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують в мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір» [4, 460]. Такі трансформації в перекладознавстві названі синонімічними замінами (Р. К. Міньяр-Белоручев), а лексичні відповідники – «міжмовними відносними синонімами» [1].

Наступні приклади, які ми розглянемо, демонструють способи використання перекладачем роману Стівена Кінга «11/22/63» таких трансформацій при перекладі: *«I just lay down on the bed that now belonged to me alone, and put my arm over my eyes, and mourned. Tearlessly»* // *«Я просто ліг на ліжко, яке відтепер належало мені одному, затулив собі рукою*

очі й журився. Без сліз». Дієслово *to mourn*, що означає «to feel or express great sadness, especially because of someone's death» [8] має такий переклад з англійської: «оплакувати; тужити, журитися; засмучуватися, горювати» [7]. З огляду на контекст, вважаємо, що перекладач вдало підібрав синонімічний еквівалент лексеми *to mourn* // *журитися*, адже *журитися* – «1) засмучуватися з яких-небудь причин, зазнавати журби; печалитися, сумувати; 2) сумувати, тужити через відсутність або втрату кого-небудь» [5].

Пропонуємо розглянути ще один приклад міжмовних контекстуальних синонімів: «*It wasn't even his hair, formerly almost all black, and now almost all white...*» // «*І не в його волосся, до того майже цілком чорному, а тепер майже цілком сивому...*». Перекладаючи лексему *white*, що означає «a colour like that of snow, milk, or bone» [8], знаходимо такі варіанти перекладу: «1) білий; 2) сивий» [7], завдяки контексту розуміємо, що йдеться про волосся, тому вважаємо, що відповідник *сивий* – «який утратив своє забарвлення, став білим, срібlistим (про волосся)» [5] є доречним.

До трансформацій денотативного плану належать також метонімічні заміни, «які можна диференціювати залежно від статусу суміжних предметів, явищ, понять» [4, 462]. Зокрема, ці заміни представлені партонімічними трансформаціями, що «характеризуються заміною назви цілого назвою його частини» [3, 204]. Розглянемо приклад: «*Not to mention those dark spots on the backs of your hands*» // «*Не кажучи вже про ті темні плями на тильних боках долонь*». Бачимо, що у перекладі відповідником лексеми *hand* «the part of the body at the end of the arm that is used for holding, moving, touching, and feeling things» [8] // «рука, кисть руки» [7] стало слово *долоня* – «внутрішній бік кисті руки» [5]. Дослідивши значення лексем, чітко бачимо використання партонімічної трансформації. Вважаємо, що таке перетворення є доречним.

У процесі перекладу Олександр Красюк вдавався й до холонімічних трансформацій, що «характеризуються заміною назви частини назвою цілого» [3, 204]. Проаналізуємо речення: «*He raised the diploma, holding it carefully by the fingertips, as if the ink might smear*» // «*Він підняв угору свій атестат, обережно тримаючи його в пальцях так, ніби боявся стерти на ньому чорнило*». Лексема *fingertip* має значення «the end of a finger» [8], що у перекладі на українську означає: «кінчик пальця» [7]. Тож розуміємо, що перекладач вирішив узагальнити значення, оскільки *fingertip*, тобто кінчик пальця, є частиною *пальця*.

У ході дослідження було виявлено гіперонімічні трансформації, що «характеризуються заміною назви видового поняття назвою родового» [3, 204]. Розглянемо приклад: «*She told me my collie, Rags, had been struck and killed by a truck...*» // «*Вона сказала, що мого собаку – то був коли на ім'я Таг – збила на смерть машина*». Проаналізувавши значення слова *truck* – «a large road vehicle that is used for transporting large amounts of goods» [8] // «вантажний автомобіль» [7], помічаємо, що українська лексема *машина* має значно ширше значення, адже це «транспортний засіб (автомобіль, танк, літак і т. ін.), що рухається завдяки якомусь механізмові» [5].

Поряд із гіперонімічними трансформаціями денотативного плану спостерігаємо гіпонімічні трансформації – «заміну родової назви видовою» [3, 204]. Проаналізуємо речення: «*Down the hall, I could hear the Lisbon band strike up their victory song...*» // «*З протилежного кінця коридору я почув, як Лізбонський духовий оркестр розпочав грати переможну пісню...*». Лексема *band* має ширше значення, ніж лексема *духовий оркестр*, оскільки *band* – «a group of musicians who play modern music together» [8] // «оркестр; група музикантів, що грають на однорідних інструментах (в оркестрі); оркестр, що виконує народні мелодії (звич. на танцях)» [7], а *духовий оркестр* – «оркестр, що складається з духових і ударних інструментів» [2].

Розглянемо трансформацію у перекладі наступного речення: «*Otherwise the teachers who used the west wing teachers' room during summer session would find it crawling with bugs*» // «*Бо інакше вчителі, котрі використовуватимуть учительський кабінет у західному крилі під час літніх сесій, знайдуть її повною тарганів*». Дослідивши значення лексеми *bug* – «a very small insect» [8] // «жук; комашка» [7], помічаємо, що перекладач замінив родову назву видовою, оскільки *тарган* – «прямокрила комаха чорного чи бурого кольору з довгими вусиками, що живе в житлових приміщеннях і пошкоджує харчові продукти, а іноді переносить збудників

різних захворювань людини; прусак» [5]. З огляду на контекст вважаємо таку трансформацію вдалою.

Прикладом застосування еквонімічної трансформації – «заміни гіпоніма іншим гіпонімом того самого класу» [3, 204] є речення: «“*Sounds like a plan,*” I said, “*but would you like to have a **burger** and some fries with me first?*» // «– Це вже схоже на план, – сказав я. – А ви не бажаєте спершу разом зі мною з’їсти **біфштекс** із смаженою картоплею?». Помічаємо, що перекладач вирішив замінити одну страву іншою. Спробуємо розібратися, чи є доречною така трансформація? Пор.: англ. **burger** – «булочка, розрізана уздовж (звич. з чим-небудь); гамбургер» [7] // укр. **гамбургер** – «це вид сендвіча, що складається з рубаної котлети, поданої всередині розрізаної булки. На додаток до м’яса гамбургер може мати велику кількість різноманітних приправ, наприклад: кетчуп і майонез, листя салату, маринований огірок, сир або смажену цибулю, помідор» [2]. Натомість перекладач використав укр. **біфштекс** – «страва зі смаженої яловичини, нарізаної і засмаженої порційними шматками» [2]. На нашу думку, ця трансформація не є виправданою, адже **гамбургер** – типова американська страва, яка відома в Україні.

Отже, завдяки професійному застосуванню лексичних трансформацій денотативного плану О. Красюку вдалося відтворити стиль Стівена Кінга та вдало адаптувати роман «11/22/63» для українського реципієнта.

Список використаних джерел

1. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы. Учебное пособие. Москва: КДУ, 2006. 240 с.
2. Електронний довідник Wikipedia. URL: <https://www.wikipedia.org/>
3. Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова Філологія №50*. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2012. С. 201-208.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
5. Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <http://sum.in.ua>
6. Словник української мови: Словник.ua. URL: <https://slovnyk.ua/>
7. Словник ABBYY Lingvo. URL: <https://www.lingvolive.com/>
8. Cambridge Dictionary Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>

Джерела ілюстративного матеріалу

1. 11/22/63: роман / Стівен Кінг; пер. з англ. та комент. О. Красюка. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012.
2. Stephen King. 11/22/63. Hodder Paperbacks, 2011.

Науковий керівник: канд. пед. наук, ст. викл. Рейдало В. С.

Карпович О. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПРИГОДНИЦЬКОГО РОМАНУ-ФЕНТЕЗІ ЕРІН ГАНТЕР «КОТИ-ВОЯКИ»

«Коти-Вояки» – серія сучасних пригодницьких романів-фентезі для підлітків. Започаткована в 2001 р. британськими письменницями під спільним псевдонімом Ерін Гантер [2].

Ерін Гантер має унікальний стиль письма, оскільки він створений чотирма різними людьми, але всі книги редагуються В. Голмс. Мова творів проста, насичена безліччю образів, художніми засобами, розмовною лексикою, має свій словниковий запас [3]. «На Волю!» – перша книга в популярній серії, вона цікава та легка у прочитанні завдяки роботі перекладачів – Катерини Дудки та Остапа Українця.

Як зазначає Л. С. Бархударов, переклад – це перебудова тексту однієї мови на текст іншою на основі визначених закономірних відносин [1, 6]. Під час перекладу перекладачі вдаються до перекладацьких прийомів – трансформацій, за умови відсутності підхожих

словникових відповідників, для дотримання еквівалентності текстів оригіналу і перекладу. На думку О. О. Селіванової, трансформація – «це перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [7, 456].

Метою нашого дослідження є аналіз лексичних трансформацій в українському перекладі першої частини «На Волю!» пригодницького роману-фентезі Ерін Гантер «Коти-Вояки».

Проаналізуємо приклади таких трансформацій, керуючись класифікацією О. О. Селіванової, яка на лексичному рівні виокремлює два плани вираження формально-змістових трансформацій: денотативний і конотативний [7].

Денотативний план лексичних трансформацій в українському перекладі досліджуваної частини «На волю!» представляють синонімічні заміни. Так, наприклад, у реченні: «*But this is the message StarClan has chosen to share with me*» (1, 3) // «*Але це знак, який мені вирішив подати Зоряний Клан*» (2, 24), – спостерігаємо використання декількох синонімічних трансформацій. Пор.: англ. *message* – «a short piece of information that you give to a person when you cannot speak to them directly» [1] // укр. *знак* – «предмет, позначка, зображення і т. ін., які вказують на що-небудь, підтверджують, означають щось; сигнал» [8]; англ. *choose* // укр. *вирішувати*; англ. *share* // укр. *подавати*.

Для інформативного розширення тексту перекладу, а також для уникнення тавтології, перекладачі використовують кореферентні заміни. Наприклад: «...*a massive dark tabby pinned a bracken colored tom to the ground...*» (1, 2) // «...*великий смугастий кіт припилюв до землі бурого супротивника*» (2, 20). Пор.: англ. *tom* – «a male cat» [1] // укр. *супротивник* – «той, хто виступає проти іншого у бійці, поєдинку і т. ін.» [8]. Кореферентна заміна *tom* // *супротивник*, що вказує на статус учасника комунікації (ситуації), доцільна в перекладі.

До трансформацій денотативного плану належать і парто-партономічні трансформації – заміна назви однієї частини назвою іншої частини одного цілого [6, 135]. Так, наприклад, у перекладі твору Ерін Гантер «На волю!» такий прийом використано у реченні: «*Lifting his head, he rested his chin on the side of his bed*» (1, 4) // «*Піднявши голову, він сперся щочкою на бильце ліжка*» (2, 28). Пор.: англ. *chin* – «the part of a person's face below their mouth» [1] // укр. *щочка* – «частина обличчя від вилиці до нижньої щелепи» [8]. Таку заміну вважаємо вдалою, адже контекст повідомлення збережено.

У ході дослідження були виявлені антонімічні трансформації. Наприклад: «*A small tortoiseshell she-cat emerged from a dark corner*» (1, 3) // «*Невелика плямиста кицька виринула з темного кутка, ступаючи швидко і беззвучно*» (2, 22). Пор.: англ. *small* – «little in size or amount when compared with what is typical or average» [1] // укр. *невелика* – «незначний розміром, величиною; малий» [8]. О. О. Селіванова вважає, що антонімічний переклад є також «синонімічною заміною, зважаючи на загальну відповідність цілісного змісту, хоч і дещо модифікованого в перекладі» [7, 463].

До трансформацій денотативного плану О. О. Селіванова відносить і метафоричні трансформації. Так, приклад метафоризації спостерігаємо у перекладі попереднього речення: «...*she-cat emerged from a dark corner*» (1, 3) // «...*кицька виринула з темного кутка...*» (2, 22). Пор.: англ. *to emerge* – «move out of or away from something and become visible» [1] // з англ. *з'являтися, виходити* // укр. *виринати* – «перен., раптово, несподівано з'являтися» [8]. Для позначення концепту КІТ перекладач використовує знак концепту ЛЮДИНА *виринати*.

У творі трапляються цікаві приклади конотативних трансформацій, зокрема комплексних експресивних і оцінно-емотивних. Наприклад: «*That fat old tabby never went into the woods!*» (1, 5) // «*Той старий жирний котяра в житті не ходив до лісу!*» (2, 30). Пор.: англ. *tabby* – «a cat having dark-coloured marks on grey or brown fur» [1] // укр. *котяра* – «збільш.-зневажл. до кіт» [8]. Відзначимо, що в цьому випадку зміни відбулися і в денотативному плані вираження, адже в перекладі використано слово із ширшим значенням, пор. з англ. *tabby* – *полосатий / муаровий кіт* // в укр. *котяра*.

Відтак, проаналізувавши лексичні трансформації в українському перекладі пригодницького роману Ерін Гантер «Коти-Вояки» («На Волю!»), вважаємо, що перекладачам

вдалося відтворити авторський стиль оригінального тексту та утримати баланс змісту і форми, і різних типів інформації оригіналу та перекладу завдяки професійному застосуванню перекладацьких замінів.

Список використаних джерел

1. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 1856 p.
2. Official Website of Warrior Cats [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://warriorcats.com/>
3. Ryan Larson. Erin hunter. Authors project. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiauYfH3OzuAhWPHNcKHQs8Cc4QFjAFegQIExAC&url=https%3A%2F%2Fwww.isd622.org%2Fcms%2Flib%2FMN01001375%2FCentricity%2FDomain%2F2087%2Ferin%2520Hunter_by%2520Ryan%2520Larson.pptx&usg=AOvVaw2r05fNeTuIbxdmYun2rteR
4. Warriors Wiki | Fandom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://warriors.fandom.com/wiki/Warriors_Wiki
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
6. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник / І. М. Литвин. – Вид. 5-те, допов. – Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2019. – 240 с.
7. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
8. Словник української мови: в 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Erin Hunter Into. The Wild. – Canada: HarperCollins, January 2003. – 106 p.
2. Гантер Е. «Коти-Вояки», частина перша «На Волю!» – К: АССА, 2016. – 304 с.

Науковий керівник: канд. пед. наук, ст. викл. Рейдало В. С.

Кац Л. Б.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ СТАТТІ Е. ГЛУСАК «THE FUTURE OF AIRBNB» ІЗ ГАЗЕТИ «THE NEW YORK TIMES»

Публіцистика – напрям журналістської творчості, який досліджує, узагальнює і трактує важливі виклики суспільства, з метою впливу на думку, використовуючи засоби логічного мислення та емоційного впливу [1].

Головна **мета** нашого дослідження полягає в тому, щоб охарактеризувати базові граматичні аспекти українського перекладу публіцистичної статті. Для розкриття словотвірного, морфологічного та синтаксичного рівнів ми спиралися на наукові роботи О. О. Селіванової.

Розгляньмо кілька прикладів із нашого власного перекладу зазначеної в заголовку статті.

Home-sharing's challenges aren't only about social distancing and hygiene. Overtourism, racial bias, fee transparency and controlling the party crowd are also in the mix. // Проблеми спільного користування будинками пов'язані не тільки з соціальною дистанцією та правилами гігієни, а й з надмірним туризмом, расовою упередженістю, прозорістю гонорарів та контролю над людьми, які влаштовують вечірки.

У цьому прикладі спостерігається зміна будови речення, а саме об'єднання, що є трансформацією граматичного аспекту на синтаксичному рівні. Така перебудова застосована з метою швидкого ознайомлення реципієнта з основними питаннями, акцентованими в статті.

Home rentals have outperformed hotels in 27 global markets since the onset of Covid-19, according to a report by the hotel benchmarking firm STR and the short-term rental analysts AirDNA. // Згідно зі звітами компанії «Ес-Ті-Ер», яка займається моніторингом готельного бізнесу, та спеціалістів з короткострокової оренди фірми «ЕірДНА», з моменту виникнення захворювання Ковід-19 оренда перевищила користування готелями на 27 світових ринках.

У цьому випадку ми вдалися до перестановки на синтаксичному рівні, що є зміною послідовності мовних одиниць з дотриманням правил побудови речення [2, 104].

As leisure travel ticked up this summer, average daily rates were higher for rentals in July 2020 versus July 2019 in the United States – from about \$300 to \$323 – thanks to the popularity of larger homes. // У міру того, як цього літа дорожчав відпочинок, середні тарифи на оренду житла в липні 2020 року зросли порівняно з липнем 2019 року в Сполучених Штатах приблизно з 300 до 323 доларів, завдяки попитові на великі будинки.

Переклад цього речення є ще одним прикладом застосування трансформації на синтаксичному рівні, а саме використання прийому додавання мовного елемента з метою точного розкриття інформації для читача. Тут ми додали підмет *житло*, щоб нагадати про те, що компанія займається орендою виключно житлових будинків, а не яких-небудь інших об'єктів.

Over the years, its rampant growth and lack of transparency have made it a target for everything from charges of fueling overtourism and turning formerly residential neighborhoods into tourist zones to enabling raucous parties despite complaints and virus-related restrictions on gatherings. // Упродовж багатьох років його нестримне зростання та відсутність прозорості зробили його мішенню всього: від звинувачень у надмірному роздуванні туризму та перетворення колишніх житлових кварталів на туристичні зони до проведення галасливих вечірок, незважаючи на скарги та пов'язані з вірусом обмеження на скупчення людей.

Тут має місце заміна слова словосполученням. Це безпосередньо пов'язано з особливостями різної будови двох мов.

They don't want to go for business. They don't want to stay in the really big cities as prevalently as they used to. // Вони вже не хочуть займатися бізнесом та жити у великих містах, як раніше. Тут, окрім об'єднання двох речень в одне, ми вилучили деякі мовні елементи на синтаксичному рівні, використовуючи замість повторюваної частини *They don't want to* сполучник *та*. За такого скорочення смисл оригінального тексту не втрачено.

Whether travel truly turns into nomadism remains to be seen, though the average length of stay since May 1 increased 58 percent to more than four days, and fall bookings are stronger than usual, according to AirDNA. // Чи справді подорож перетворюється на кочівництво? Це нам ще належить з'ясувати. За даними AirDNA середня тривалість перебування з 1 травня збільшилася на 58 відсотків та склала більше чотирьох днів, а бронювань на осінь стало більше, ніж зазвичай.

У вищенаведеному прикладі здійснено членування речення, що становить зміну складного речення мови оригіналу на два й більш самостійних речення в мові перекладу [2, 103]. Цю трансформацію застосовано з тією метою, щоб читач зміг з легкістю сприйняти та запам'ятати інформацію.

The biggest player in the short-term rental market, with more than 7 million listings in over 220 countries, is Airbnb. // Найбільшим гравцем на ринку короткострокової оренди, з більш ніж 7 мільйонами об'єктів у більш ніж 220 країнах, є онлайн-сервіс Ейрбіенбі.

В цьому прикладі граматичної трансформації має місце словотвірне калькування, яке за О. О. Селівановою репрезентоване поморфемним перекладом одиниць [3, 459–460].

Відтак, з метою досягнення еквівалентності перекладу, передача єдності змісту й форми оригінального тексту в нашому українському перекладі статті «The Future of Airbnb» здійснювалася шляхом пошуку відповідників та вдавання до перекладацьких трансформацій. Зокрема, було застосовано чимало трансформацій, що відносяться до граматичного аспекту, з огляду на прагнення донести до читача перекладу особливості ідіостилю автора та його комунікативного впливу.

Список використаних джерел

1. Титаренко М. Феномен публіцистики: проблема дефініції. *Вісник Львівського університету*, 2007. Вип. 30. С. 41–50.
2. Литвин І. М. Перекладознавство. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2016. 101 с.
3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
4. Глусак Е. The Future of Airbnb. URL: <https://www.nytimes.com/2020/09/24/travel/airbnb-pandemic.html>

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Кикоть В. М.

**ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ ДІАЛЕКТИЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ВЛАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КНИГИ К. МЕРФІ ТА Д. О'ДІ «STUFF IRISH
PEOPLE LOVE»)**

Художня література – одне з найпоширеніших джерел інформації про специфічні соціальні, культурні та національні риси різних народів. Переклад творів іноземними мовами дозволяє дізнатись про ці особливості широкому колу читачів.

З метою передачі місцевого колориту описуваних подій, точного відтворення реалій і понять, увиразнення мовлення персонажів, надання гумористичного ефекту й експресивності тексту автори оригіналу часто оперують діалектизмами – словами або сполуками, які не належать до літературної унормованої мови, а до регіональних говорів цієї мови [2, 126–127]. Переклад таких мовних одиниць становить труднощі. У спробах передати комунікативну мету твору деякі перекладачі замінюють діалектизми вихідної мови діалектизмами мови, якою здійснюють переклад. Такий спосіб не завжди є доречним, оскільки діалектна лексика зображає соціокультурний розвиток певних народів та їхню територіальну належність.

Мета нашої статті – проілюструвати можливі способи перекладу діалектизмів на матеріалі власного перекладу книги К. Мерфі та Д. О'Ді «Stuff Irish People Love».

У наведеній книзі автори використовують діалектизми як засіб творення комічного та підкреслюють особливості етнічного менталітету ірландців. Задля відтворення цих особливостей у перекладі використовуємо відповідні трансформації. Згідно з новою типологією перекладацьких трансформацій, розробленою О. Селівановою, вони поділяються на формальні, формально-змістові та формально-змістові з прагматичним компонентом [1]. У нашому випадку під час перекладу діалектної лексики здебільшого ми вдавались до останнього виду трансформацій.

У фрагменті: *You'll have **te** put more water in the soup.* (1) // **Тре'** доливати більше води в суп, лексико-фонетичний варіант *te* його відповідника *to* в літературній англійській мові було перекладено усіченою діалектною формою дієслова *треба*, щоб передати у тексті перекладу діалектне мовлення. Але переклад діалектизмів вихідної мови українськими діалектними відповідниками може призвести до порушення адекватності тексту.

Одним із способів перекладу діалектних слів є використання просторічних лексем. Наприклад: *C'mon, what **feckin'** century are yis **livin'** in?* (1) // *Та, ну, в якому **чортовому столітті** ви **живите**?* В оригіналі автори вдаються до усічень закінчень *-ing* у словах *feckin'* (*fucking*) та *livin'* (*living*), які зумовлені фонетичними особливостями ірландського акценту. У перекладі ми застосовуємо фігуративну трансформацію: стилістичний прийом вдається зберегти лише частково за допомогою слова просторічного варіанту українського дієслова у теперішньому часі. У фрагменті: *...the poor ould' **Ma** and **Da** would become so stressed...* (1) // *...бідолашні **Ма** і **Та** так перевтомлювались*, діалектні сленгізми *Ma* (*mother*), *Da* (*dad*), які позначають саме ірландських батьків, у перекладі також відтворено за допомоги просторічних відповідників, але відбулась втрата компоненту значення належності до певного народу.

Щоб зберегти оцінно-емотивне забарвлення тексту діалектизми перекладаємо лайливою лексикою та вульгаризмами: *The poor **eejits** copped on quick enough.* (1) // *Незабаром бідні **телепні** й прогоріли*. Власне лексичний діалектизм *eejit* має відповідник у літературній англійській мові – *idiot*. В українському перекладі передаємо його лайливим словом *телепень* зі схожим значенням «дурень, недотепа, вайло, тухтій» [3].

Для перекладу діалектної лексики використовуємо українські відповідники, які належать до розмовного стилю: *Just imagine the chaos in the mornings trying to get into the **jacks!*** (1) // *Просто уявіть який то жах потрапити в **нужник** зранку!* У цьому фрагменті використано лексико-семантичний діалектизм *jacks* – «а toilet» [4]. Задля збереження прагматичного впливу на читача перекладаємо його розмовною лексемою *нужник*.

Під час перекладу діалектизмів також послуговуємося мегатекстовими трансформаціями. Наприклад: *It was actually quite common for mothers to rear an entire hurling team of 'childer', often in a two-bedroom house with no indoor plumbing.* (1) // Насправді, постити цілу команду з **герлінгу***, зазвичай у двохспальному будиночку з туалетом навулиці, було звичною справою. ***Герлінг** – популярна серед ірландців гра, де кожна з двох команд по 15 гравців намагається отримати найбільшу кількість голів та очок, забиваючи м'ячі ключкою у ворота суперника. Діалектизм перекладаємо використовуючи комбінацію транскрипції та транслітерації, а у зносі подаємо його дефініцію. Іноді застосування у перекладі трансформацій на фонетичному рівні є недоречним: *...the ghostly echoes of a million nights of craic fading into memory...* (1) // ...і тільки у нашії нам'яті лунатиме відголос усіх тих **радінних** ночей... Етнографічний діалектичний іменник *craic* – збірне поняття, яке позначає розваги, веселощі, веселі розмови, компанії людей, веселе проведення часу [5]. Під час перекладу було використано частиномовну заміну та зображено лише один з компонентів значення слова, адже його фонетична транскрипція /kræk/ схожа із транскрипцією назви наркотичної речовини «крек».

Отже, діалектизми становлять складність для перекладу, оскільки є безеквівалентною лексикою. Задля передачі комунікативного та прагматичного впливу на читача під час перекладу використовуємо розмовну, просторічну, лайливу та вульгарну лексику, а також подаємо коментарі та зноски.

Список використаних джерел

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. 2-ге вид., виправл. і доп. 2017. 890 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
4. Lexico.com. URL: <https://www.lexico.com/>
5. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/>

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Murphy C., O'Dea D. *Stuff Irish People Love: The Definitive Guide to the Unique Passions of the Paddies* Dublin: O'Brien Press, 2016. 176 p.

Науковий керівник: д-р філол. наук, проф. Селіванова О. О.

Козлова В. І.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ «TANGLED» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

На сьогоднішній день кіноіндустрія знаходиться на етапі стрімкого розвитку та є невід'ємною частиною сучасного світу. Технології стають все досконаліші, а переклад набуває нових видів та швидко поширюється. Один із найвідоміших видів перекладу – переклад у сфері кіно. Такий тип також називають аудіовізуальним перекладом (АВП), або ж кіноперекладом, перекладом кінематографічної продукції, телевізійним перекладом та ін.

Аудіовізуальний переклад (АВП) – це вид перекладу, у якому звук, текст та зображення взаємодіють та відтворюються між собою. Такий тип перекладу має свої різновиди. Виокремлюють чотири основні види АВП: субтитри, дубляж, синхронізація та закадровий переклад [4]. Ми приділяємо особливу увагу дубляжу, оскільки в проаналізованому нами мультфільмі «Tangled» використано саме цей вид АВП. На нашу думку, дубляж – найбільш вдалий вид перекладу для анімаційних фільмів або ж мультфільмів.

Анімаційні фільми є надзвичайно популярними, цікавими, розважальними та корисними, тому привертають увагу як дитячої, так і молодіжної аудиторії. Вони поєднують у собі яскраву графіку із оригінальним аудіорядом та музичним супроводом. Важливим аспектом перекладу сучасних анімаційних фільмів є еквівалентна та адекватна передача конотативного забарвлення

лексики, що і є метою нашого дослідження українського перекладу анімаційного фільму «Tangled».

Зокрема, у нашому дослідженні розглянемо конотативні трансфорації на лексичному рівні, а саме функціонально-стилістичні, експресивні та оцінно-емотивні.

Функціонально-стилістичні трансформації представлені втратою, посиленням, заміною або виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць, тобто характеризуються приналежністю слів до нейтральної, книжної, поетичної, офіційно-ділової, термінологічної та побутово-розмовної лексики [2, 456]. Наприклад: *Creepy, right? // Ну, ви зрозуміли: співає до квітки і молодіє, жах*. Англійський прикметник *creepy* «*strange or unnatural and making you feel frightened*» [3] перекладено українським іменником *жах* у значенні «*почуття, стан дуже великого переляку, страху, що охоплює кого-небудь*» [4]. Перекладач змінює неформальний, точніше розмовний стиль оригіналу на нейтральний стиль у перекладі.

Експресивні конотативні трансформації передбачають модифікацію чи втрату, посилення чи применшення ознаки [2]. Для прикладу візьмемо наступний фрагмент: *And for that one moment, everything was perfect // I тієї прекрасної миті все було чудово*. Англійський іменник *one* у значенні «*used to refer to a particular occasion while avoiding stating the exact moment*» [3] має переклад *прекрасний* «*сповнений високого значення, глибокою змісту, пов'язаний з благородними ідеалами, високою метою*» [4]. У цьому випадку перекладач посилив експресивний відтінок значення тексту перекладу для кращого сприйняття змісту реципієнтом. Ця трансформація є влучною, оскільки якнайкраще зображує велику подію, а саме радісний момент народження довгоочікуваної доньки.

Оцінно-емотивні трансформації набувають свого значення завдяки суфіксам суб'єктивної оцінки [2]. Приміром: *You see that old woman over there? // До речі, бачите цю стару каргу?* Англійський нейтральний іменник *woman* «*an adult female human being*» [3] перекладено розмовним іменником *карга* «*про сварливу стару й потворну жінку; відьма*» [4]. Тут перекладач вжив розмовну лексику та цим самим надав емотивної оцінки лексичній одиниці перекладу. Ми вважаємо, що ця трансформація є досить влучною, оскільки перекладач намагався синхронізувати зображення із аудіорядом. У цьому фрагменті героїню змальовано як досить стару та потворну жінку. Саме вона потребувала магії та силу Рапунцель задля вічної молодості та краси, яку вона так бажала.

Також ще одним яскравим прикладом оцінно-емотивної трансформації є: *But she got sick... Really sick // Але захворіла... тяжко захворіла*. Англійський прислівний *really* «*used to say that something is certain*» [3] перекладено українським *тяжко* «*дуже серйозний, небезпечний, який завдає мук, страждань*» [4]. У цьому випадку перекладач застосував таку трансформацію для розуміння потенційними реципієнтами анімаційного фільму «Tangled» того, наскільки серйозна хвороба у королеви та як їй важко із нею боротися.

Отже, дослідження перекладацьких трансформацій анімаційного пригодницького фільму «Tangled» виявило, що перекладач часто вдається до конотативних трансформацій на лексичному рівні. Вони є досить влучними та яскраво передають зміст оригіналу українському реципієнту, додаючи оцінного, емотивного та експресивного забарвлення мовленню героїв.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Селіванова О. О. – Полтава : Довкілля – К, 2016 – 680 с.
3. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dictionary.cambridge.org/>
4. Remael, A.: Audiovisual translation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://benjamins.com/online/hts/articles/aud1>

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Animated film «Tangled» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://filmatika.ru/english_cartoons/rapuncel-zaputannaya-istoriya/.

2. Анімаційний фільм «Рапунцель: Заплутана історія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uakino.club/cartoon/317-rapunzel-zaplutana-storya.html>.

Науковий керівник: д-р філол. наук, доц. О. І. П'єцух

Кутова Т. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФЕНТЕЗІЙНО-ПРИГОДНИЦЬКОГО КОМЕДІЙНОГО ФІЛЬМУ «NIGHT AT THE MUSEUM»

У наш час переклад аудіовізуальних продуктів є надзвичайно важливим аспектом у перекладацькій діяльності. Сучасне суспільство не можливо уявити без кіно, адже цей вид діяльності є невід'ємною частиною життя кожної людини. Нині спостерігається найбільша зацікавленість українськими глядачами саме зарубіжною кіноіндустрією. І тому перед нами постає проблема відсутності якісного перекладу зарубіжних фільмів та серіалів або перекладу таких продуктів у цілому. Відповідно, перекладачам необхідно докласти чимало зусиль, аби підвищити рівень зацікавленості українського глядача до кінематографу за допомогою покращення якості перекладу зарубіжних аудіовізуальних продуктів.

Еквівалентність та адекватність перекладу зазвичай забезпечується використанням різномірних трансформацій, серед яких аналіз прагматичних трансформацій складає мету нашого дослідження українського перекладу фентезійно-пригодницького комедійного фільму “Night at the Museum” («Ніч у музеї»).

Основою для нашого дослідження є класифікація О. О. Селіванової, яка розглядає прагматичні трансформації, як зміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментах з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача [2].

Прагматичну спрямованість мають фразеологічні трансформації, адже вони є своєрідною етнокультурною рефлексією мовця в комунікативній ситуації, оскільки він свідомо чи не свідомо співвідносить особисте емоційно-оцінне відношення та ціннісну орієнтацію зі змістом знака, а образний зміст звороту з еталонами та стереотипами національно-культурного сприйняття та розуміння світу [2]. Розрізняють лексичні, компаративні (порівняння) та предикативні (прислів'я, приказки, афоризми та інші стійкі вирази) фразеологізми [1, 161].

Загалом, для проаналізованого нами українського перекладу характерні часті випадки перекладу фразеологічних одиниць, адже в оригіналі фільму їх налічується чимало, тому перекладач найчастіше застосовував саме такі перетворення, обираючи еквівалентні відповідники англійських фразеологізмів, або використовував слова широкого вжитку.

Лексичні фразеологізми – семантично співвідносні зі словами, поняттєво аналогічні їм [1, 157]. Відтак, спершу розглянемо приклади таких лексичних фразеологічних трансформацій:

“Watch it” // «Обережно!». У цьому прикладі вираз *watch it* у значенні “used to tell someone to be careful” [4] перекладено українським відповідником *обережно*, який є прислівником до слова *обережний*, тобто той, «який поводить ся стримано, обдуманно, передбачливо, не наражаючись на можливу небезпеку, неприємності; обачний» [3]. Отже, ми бачимо що перекладач вирішив використати прагматичну трансформацію, а саме переклад фразеологічних одиниць. Відповідно, прагматичний компонент оригіналу втрачається при перекладі. Це пов'язано з різним культурним та психологічним сприйняттям світу адресатів оригіналу та перекладу. Адже слово *обережно*, яке тут використане, не є фразеологічною одиницею, однак воно повністю відтворює той зміст, який і був задуманий автором оригіналу.

Ще один яскравий приклад лексичних фразеологізмів:

“...come on” // «Трясця тобі...». *Come on* – це сленговий вираз, який означає “exclamation of displeasure” [4]. *Трясця* – це лайливе слово, яке «уживається з недобрими побажаннями

або для вираження злості, досади тощо» [3]. Ми вважаємо, що такий переклад є вдалим, адже фраза *тряця тобі* дуже точно описує емоцію головного героя Ларрі, якому заблокували колесо на автомобілі за неправильне паркування. Українська культура передбачає використання подібних сленгових виразів для вираження негативної емоції, злості, невдоволення, розчарування тощо. Тому, такий відповідник відповідає поставленій меті та здійснює прагматичний вплив на реципієнта.

“That's not the point” // «Річ не в тому». У наведеному прикладі також продемонстровано прагматичну фразеологічну трансформацію, де вільне словосполучення *that's the point*, що означає “*used to confirm that this is the intention and/or the advantage*” було замінено таким сталим виразом: «*річ у тому (у тім), що... – основне, суть у тому, що...*» [3]. У цьому випадку відповідник знову ж таки підібрано вдало, адже такий переклад є дуже близьким для українського глядача, якому притаманне часте використання фраз із лексичним компонентом *річ* у розмовному стилі.

Фігуративні трансформації – це втрата (чи збереження) стилістичного прийому в перекладі [1,161]. Приміром:

“Chilly, chilly, Chilly Willy the penguin” // «Холод, холод, холод, холод. Як у пінгвінів», а саме, в поданій трансформації втрачається гра слів при перекладі, адже в оригіналі використано ім'я головного героя відомого американського мультиплікаційного фільму.

У процесі перекладу наступного фрагменту, навпаки, можемо спостерігати появу стилістичного прийому:

“So you wanna dress up in a monkey suit and tie every day?” // «Хочеш бути мавп'ям в костюмі та краватці?». У цьому випадку перекладач додав гру слів для створення комічного ефекту, оскільки мова йде про негативне критичне ставлення героя до обраної його сином професії. Адже в англійській мові “*monkey suit*” означає «*парадний одяг*» (“*a man's formal suit worn in the evening*” [4]), а у перекладі мається на меті висміювання зовнішнього вигляду героя фільму “*Night at the Museum*”.

Контекстуальні трансформації – це прагматично зумовлені лексичні трансформації, коли перекладацький відповідник підбирається з урахуванням контекстуального значення слова, контексту.

При перекладі автор використав чимало таких трансформацій, розглянемо декілька з них:

“What do you mean?” // «Пробач». Використано контекстуальну прагматичну трансформацію. *“What do you mean?”* зазвичай перекладаємо як *що ти маєш на увазі?* Така трансформація використана для того, щоб пояснити ситуацію, в якій знаходиться головний герой фільму, Ларрі. Адже він почуває провину за те, що постійно змінює роботу і житло, тож такі часті зміни оточення погано впливають на його сина і, відчуваючи свою провину, він просить пробачення.

“You didn't get evicted again, did you? LARRY: I didn't...” // «О ні, Ларрі. Тебе ж не виселили знову? ЛАРРІ: Але...». Головний герой фільму знаходиться у роздумах, адже для нього питання переїзду є надзвичайно серйозним, тож перекладач, зрозумівши цю ситуацію, вирішив використати контекстуальну прагматичну трансформацію, для того щоб передати цей емоційний стан головного героя. Правильним відповідником був би такий переклад: «*Я не...*», однак, використання розділового сполучника «*але*» для вираження контрасту є влучним.

Отже, дослідження перекладацьких трансформацій на матеріалі англійського фентезійно-пригодницького комедійного фільму “*Night at the Museum*” показало, що перекладач часто використовує прагматичні перетворення, а саме фразеологічні, фігуративні та контекстуальні трансформації, з метою досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу, а також наближення перекладу до українського глядача та його культури.

Список використаних джерел

1. Литвин І. М. Перекладознавство : науковий посібник / І. М. Литвин. – Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2016. – 218 с.
2. Селіванова О.О. Нова типологія перекладацьких трансформацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.shag.com.ua/o-o-selivanova.html>.

3. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://sum.in.ua/>

4. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://dictionary.cambridge.org/>.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Фільм «Ніч у музеї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uakino.club/filmi/genre_comedy/449-nch-u-muzeyi.html.

2. Film “Night at the museum” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kisscartoon.info/night-at-the-museum-2006/>.

Науковий керівник: д-р філол. наук, доц. П'єцух О. І.

Луценко І. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

УКРАЇНСЬКА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ТУРИЗМУ: ЕТИКЕТАЖ ЧЕРКАСЬКОГО ЗООПАРКУ

З розвитком туристичної сфери на Черкащині, а зокрема в обласному центрі – місті Черкаси, виникла нагальна потреба в перекладі та адаптації значної кількості текстового матеріалу для іноземного реципієнта. Черкаський міський зоологічний парк “Рошен”, що за останні роки роботи збільшив свою популярність та відвідуваність не лише серед місцевих жителів, а й серед гостей Черкас, став одним із об'єктів, що потребує ґрунтовної та кваліфікованої роботи у сенсі перекладу даних, що розміщені на офіційному вебсайті закладу чи на інформаційних стендах, етикетках, знаках тощо у самому зоопарку. Актуальність подальшого наукового та емпіричного пошуку зумовлена необхідністю розробки головних чинників, на які слід звертати увагу у ході адаптації перекладеного тексту для англomовного реципієнта.

Мета нашого проєкту – проаналізувати англomовний переклад вебсайту Черкаського міського зоопарку, а зокрема виокремити основні компоненти адаптації матеріалу для іншомовного реципієнта, визначити особливості локалізації цього матеріалу та продемонструвати їх на прикладі однієї з етикеток, що розміщена безпосередньо в зоологічному парку. Матеріалом для наукового дослідження послуговували оригінал та англійський переклад текстового наповнення вебсайту Черкаського міського зоопарку “Рошен”, що був виконаний студентами третього курсу у межах спільного проєкту.

Локалізація – новий, динамічно розвинений напрямок у перекладі, що виник в 1990-х роках та набуває все більшого поширення у зв'язку з розвитком інформаційних технологій і, відповідно, потребою в їхньому перекладі. Згодом локалізація як особливий вид перекладу набула такого значного поширення, що її просто не могли обійти увагою дослідники-перекладознавці [2]. Як слушно зазначає Річард Ісіда, керівник з питань інтернаціоналізації у Консорціумі Всесвітнього павутиння, локалізацію слід відносити до адаптації вмісту продукту, програми або документа стосовно мовних відповідностей, культурних та інших вимог певного цільового ринку [3]. Слід також зауважити, що це явище в сучасних реаліях набуває все ширшого значення і наразі стосується вже не лише програмних продуктів, а й численних текстових документів, зокрема, етикетажу, який і привернув нашу увагу.

Аналіз виконаної роботи допоміг виділити три головні чинники, на які варто акцентувати увагу у процесі перекладу англійською мовою українських текстів зоологічного характеру. Ми виокремили такі компоненти, як:

- 1) одиниці виміру довжини, відстані, маси, температури тощо, валюта;
- 2) зоологічні терміни;
- 3) номенклатурні найменування звірів.

Перекладаючи український текст для англomовного читача, слід пам'ятати про відмінності у системі одиниць вимірювання довжини, температури, маси тощо між країнами,

що використовують американську чи британську системи виміру. Зокрема, необхідно визначитись, хто буде головним реципієнтом і кому надати перевагу: залишати в перекладі метри та кілограми чи перетворювати їх у фути й фунти відповідно. Адже, людина, яка читає інформацію про представника фауни на етикетці, уже відразу хоче усвідомлювати відстань, довжину та об'єми, що згадується в тексті, без додаткових уточнень чи пошуках в мережі. Якщо основним споживачем будуть туристи з Європи, то одиниці виміру залишаються незмінні, як приклад подібного – уривок з перекладу розділу про ссавців, а саме шиншилових, з вебсайту зоопарку:

Зустрічаються як на рівнинах з невеликою висотою над рівнем моря так і на високогір'ях Анд, аж до висот 5000 м (4, 18) // They occur both in low-altitude plains and in the highlands of the Andes, up to 5000 meters altitude (4, 18).

Другим пунктом ми виокремлюємо зоологічні сталі терміни, про слововжиток яких потрібно пам'ятати перекладачам та редакторам у процесі локалізації тексту цього жанру. Значення терміна зоологічного чи географічного характеру в окремих випадках може відрізнятись від загальних словникових еквівалентів, наприклад, у розділі про ігункових, тобто приматів, зазначається територія поширення звірів:

ПОШИРЕННЯ: *Ігункові мешкають в тропічних лісах Центральної і Південної Америки (4, 23) // НАВИТАТ: The Callitrichidae live in tropical forests of Central and South America (4, 23).*

У цьому випадку поняття “поширення” не буде тотожне за значенням зі словниковим відповідником “dispensing” або “spread”, адже у цьому контексті ідеться саме про територію існування тварин, тому термін “habitat”, зі значенням природного середовища у якому перебувають звірі та рослини, краще відобразить сенс зазначеної інформації.

Також хочемо акцентувати увагу на важливості достовірного перекладу таксономів представників фауни, адже перекладати варто не окремі слова з найменувань звірів, а шукати повний відповідник, що функціонує в мові перекладу, приміром:

Псові (*лат. Canidae*) – *родина ссавців ряду хижих (4, 26) // Canidae (from Latin, canis, "dog") - a family of mammals of an order of predators (4, 26).*

З метою демонстрації застосування окреслених вище аспектів в україно-англійському перекладі був відібраний, перекладений та локалізований етикетаж про папугу, зокрема амазона венесуельського, його ареал, місця існування та спосіб життя. Під терміном французького походження “етикетаж” у музейній справі характеризують етикетки для позначення експонатів і стендів, виконані за єдиними принципами щодо обсягу інформації, послідовності викладу та графічного відтворення [1].

Амазон венесуельський (<i>Amazona amazonica</i>)	Orange-winged amazon (<i>Amazona amazonica</i>)
<p>АРЕАЛ: Венесуела, Колумбія, Гвіана та Північна Бразилія до Перу.</p>	<p>RANGE: Venezuela, Colombia, Guyana and Northern Brazil to Peru.</p>
<p>МІСЦЯ ІСНУВАННЯ: Вологі тропічні сільви, мангрові зарості на висоті до 300 м над рівнем моря.</p>	<p>HABITAT: Moist rainforests, mangroves at an altitude of up to 300 m above sea level.</p>
<p>СПОСІБ ЖИТТЯ: Гніздиться в дуплах дерев. В гнізді буває від 3 до 5 яєць білого кольору, які насиджує самка впродовж трьох тижнів. Харчуються фруктами, насінням а також плодами пальм і какао дерев.</p>	<p>BEHAVIOUR AND DIET: Nests in tree cavities. The female lays 3 to 5 white eggs and incubates them for three weeks. The diet consists of seeds and fruits, including those of palm and cocoa trees.</p>

“Амазон венесуельський” у перекладі отримав свій англійський відповідник “*orange-winged amazon*”. До термінів, що стосуються території поширення, тобто ареал та місця існування, були підібрані не словникові відповідники, а контекстуальні – “range” і “habitat” відповідно. Також у процесі перекладу одиниці виміру залишилися незмінними з орієнтацією на європейського туриста.

Отже, детальний аналіз англійського перекладу вебсайту Черкаського міського зоопарку “Рошен” допоміг виокремити основні компоненти, що відіграють значну роль при адаптації інформації для іншомовного реципієнта. У процесі роботи з таким матеріалом слід звертати

особливу увагу на одиниці виміру довжини, відстані, маси, температури тощо, зоологічні терміни, значення яких різняться від контексту, та номенклатурні найменування звірів, що закріплені в мові перекладу.

Список використаних джерел

1. Словopedia. Словник іншомовних слів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://slovoopedia.org.ua/36/53397/239846.html>.
2. Фененко Н. А. Лингвокультурная адаптация текста при переводе: пределы возможного и допустимого. *Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2001. В. 1. С. 70–76.
3. Richard Ishida. Susan K. Miller. Локалізація в порівнянні з інтернаціоналізацією [Електронний ресурс] : Richard Ishida. Susan K. Miller. Перекладач : Олександр Шлапак / Інтернаціоналізація – Режим доступу: <https://www.w3.org/International/questions/qa-i18n.uk.html>.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Назаренко К. С. Груповий проект «Локалізація та переклад інтернет ресурсів на прикладі веб-сайту Черкаського зоопарку»: курсова робота. Черкаси, 2020. 37 с.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Рибалка Н. С.

Mammadova A.

CHALLENGES IN TRANSLATING TOURISM TERMINOLOGY INTO AZERBAIJANI

Abstract:

The article presents the importance of focusing on terminology translation in globalized digital world. The main attention is given to investigating the sphere of terminology in translation theory, analysing different ways of translation of tourism terms into Azerbaijani, traditional approach and new trends in translation of terminology. The article also describes difficulties in translating the terminology of Tourism industry into Azerbaijani. Challenges arising in compiling English-Azerbaijani Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality in the form of problems in finding equivalents, borrowings, the ways of solving the absence of equivalents, abbreviations and acronyms with multiple meanings are dealt in the article from theoretical and practical perspective.

Key words: terminology, translation, terms, equivalent, specialized texts, translator, SL, TL, acronyms

Introduction

The travel and tourism industry as one of the world's largest and fastest growing industries has great potential in Azerbaijan. Rich natural, historical and cultural heritage has enabled Azerbaijan to develop tourism industry in a short period. Tourism sector in Azerbaijan is developing day by day, becoming one of the most important sectors of the economy.

The country has taken the way of developing tourism personnel and it is underlined in the Strategic Road map for Tourism Industry of Azerbaijan. The English-Azerbaijani dictionary of Travel, Tourism and Hospitality compiled in English Department gave us an opportunity to bring our contribution to the industry and observe different ways and difficulties in translating travel and tourism terminology. This terminological work was carried out consulting with the members of Tourism Department teaching the tourism related disciplines. The English-Azerbaijani dictionary of Travel, Tourism and Hospitality was appreciated and accepted for publishing under the auspices of the Ministry of Culture and Tourism of the Azerbaijan Republic.

This investigation focuses on travel and tourism industry terms translation. The research made it possible to analyze the translation challenges of terms related to travel, hospitality and tourism. The most preferable ways in the translation of terms are compared and taken into account. The abbreviations and acronyms are also dealt.

Tourism is an industry connecting cultures. This feature attaches importance and amplifies the need of improvement in analyzing tourism terminology, compiling dictionaries, preparing and translating required materials for tourism products in the countries like Azerbaijan where tourism industry has gained great importance for the economy of the country. Tourism has become one of the

priorities in the process of diversification of non-oil economy in our country. Before pandemic there was an increase of 20% in the number of tourists visiting Azerbaijan as compared to the previous year. Such steady growth in tourism industry creates urgency for increasing the number of professionals working in this field, their language proficiency and certain knowledge of terminology. English-Azerbaijani dictionary of words related to Tourism industry appeared as our contribution to this field as ‘ultimate purpose of any terminological resource is to facilitate and enhance knowledge acquisition’. (Faber, 2007)

Review of Literature

The start of XXI century witnessed globalized digital world with continuous increase in terminology and a new wave, various approaches in the theory of terminology with ‘new alternatives to the traditional theory’ as Communicative Terminology Theory (Cabr ), Sociocognitive Theory of Terminology (Temmerman), Frame-Based Terminology (Faber).

According to Faber ‘in today’s society with its emphasis on science and technology, the way specialized knowledge concepts are named, structured, described and translated has put terminology in the limelight.

The language of science is rich in terminology or specialized language. However, specialized language also possesses many features of general language. According to recent cognitive approach to terminology ‘distinction between terms and words is no longer fruitful’, and it is important to observe their meanings in the specialized language texts, in our case in tourism related materials. (Faber)

Recent studies and research on terminology, translation of specialized texts by Faber (2012), Cabre (2010), Matamala (2010) and Fischer (2010) present profound knowledge on the topic. Literature on specialised tourism texts translations were approached from different aspects. Kelly (1997) illustrates translation constraints of tourism texts and puts forward ‘the need to professionalize the work carried out in the sector’.

Sanning (2010) gives a thorough explanation of the role of foreignising, domesticating and neutralizing in culture specific tourism translations. He believes that the domesticating strategy should be applied as little as possible when translating tourist texts. This is because the purpose of tourist texts is to spread the foreign or different cultures to the reader, and the translator is responsible for disseminating the original culture to the TL reader. He proposes foreignising strategy as a preferable approach to translating tourist texts.

Muñoz (2012) analyses common features and mistakes that are encountered in tourist texts and states that the language of tourism conveys specific lexical, syntactic, functional and textual features and conventions.

Skibitsa (2015) investigates term density of tourist texts and comes to the conclusion that it increases with the degree of specialization of a text, therefore, the tourist texts with high level of term density are neutralized when translating for the tourist, whereas professional-oriented target texts retain the high level of term density if compared to the source text.

Maghsudi (2016) observes the cases of inappropriate translation procedures used for cultural elements in tourism texts based on Skopos functional theory of translation, finds examples of different translation procedures used for cultural elements, lists the percentage of different translation procedures and their inadequacies.

In comparison with theoretical literature on terminology and specialized language, the research on tourism terminology translation seems insufficient.

Difficulties in translating Tourism terminology

Compiling and translating English words related to tourism and hospitality into Azerbaijani gave way to a new analysis. The aim of it is to study the main ways and difficulties encountered in translating tourist terminology. While compiling English-Azerbaijani Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality words and terms are elaborated from tourism field. The scope of Tourism and Hospitality industry is vast, placing travel, lodging, recreation, assembly and event management, restaurants and managed services under one umbrella. In order to analyse translation ways of tourism terminology we selected and grouped words with their belonging to the mentioned spheres.

Words related to tourism were taken from tourist texts in the form of destination advertisements, brochures, textbooks about tourism industry, guide books, documents of Ministry of Culture and Tourism of the Azerbaijan Republic, materials and documents on UNWTO website. Translating tourism terms was a challenge, as Peter Newmark compares the translation process with ‘an iceberg where the reader sees only the tip, the rest of the iceberg belongs to the translator’. (Newmark, 1988)

Translation of terms require to have knowledge of the field, in our case we had discussions with the professionals of the field and teachers at Azerbaijan Tourism and Management University.

Translating Tourism terminology enabled us to illustrate preferable ways of translation in this process. In most cases finding the adequate equivalent prevailed as a possible way in translation of tourism terms. It requires searching for the word having the same meaning in the Target Language.

Accommodation – *yerləşdirmə*; mountaineering - *dağa dırmanma*; resort – *kurort*;

Existence of two terms in the English language (root tourism/ethnic tourism; valet parking/valeting service) for the same meaning requires certain effort from a translator.

Borrowings appear in any language and language society when it comes into contact with another language through its speakers adopting words from a source language into their native language. Speakers often use the loan words because they do not know how to express these notions in their native language. Translators decide to leave the term of the SL as loanwords or give their adequate equivalents in the TL. When there is lack of adequate equivalence, a translator has to find the necessary strategy to cope with the difficulties.

Calque or loan translation is another way we used for translating tourism terms where individual elements of SL term are translated literally to produce a TL term. Calques enrich the TL with necessary terms by using literal or word-for-word translation of SL term. For different terms denoting types of tourism in our dictionary we elaborated calqued forms of corresponding English terms, whereas for ‘Koori tourism’ and ‘Jeep Safari’ certain explanations were considered and included in.

Holiday representative- *tətil nümayəndəsi*; Green Channel- *yaşıl koridor*; Self- catering holiday-*özünəxidmət tətili*; Rural tourism- *kənd turizmi*; Safety deposit box- *təhlükəsiz saxlama qutusu*;

Transcription/Transliteration reflecting phonemic or graphic form of SL term in the TL was also applied in translating Tourism terms. Tourism terms like ‘Timeshare’, ‘hub’, ‘duty-free’, ‘low-cost’, ‘fast food’ were transliterated and familiarised in the TL as well as in our dictionary.

The English word ‘hotel’ was also transliterated in the TL with the same graphic and phonemic forms leaving behind its Russian translation ‘otel’.

Tourism words denoting certain tourism types, services or food not existing in the culture of TL create challenges for translators as it is difficult, in most cases impossible to find equivalents in the TL. Such words can be taken from the SL as newly coined words in TL will not serve to transmit the cultural nuances of SL.

Culture related words are extensively used in Tourism and Hospitality industry and their translation places certain constraints. These are words belonging to certain culture and they have no equivalents in the Target Language and translators maintain Source Language term. Words expressing food, beverages, accommodation types belonging to different cultures are transcribed or transliterated in the TL and their explanations are given in our dictionary.

Food and beverages –escalope, dumpling, fajitas, fondue, ginger ale, gluhwein, hummus, kosher, pesto, ravioli, samosa, sashimi, tapas, tortilla.

Accommodation types – riyokan, albergo, chalet hotel.

Words related to Tourism of the following types also cause difficulty in translating and we preferred giving explanations for them.

Hotel tariffs – European plan, American Plan, Bermuda Plan, Continental Plan, Modified American Plan.

Sports – Paragliding, Bungee jumping, Dry slope skiing, Snorkelling, Parapente.

Menues - à la carte menu, table d’hôte menu, carte du jour, hors-d’oeuvre.

There are cases where abundance of the field with different terms causes perplexity and creates a challenge for the translator in choosing the most suitable term among several.

The same term was translated differently for the same field and fixed in the target language. The term *sustainable tourism* is translated as '*davamlı turizm*', the term *sustainable development* is translated as '*dayanıqlı inkişaf*'. If compared the Target word '*davamlı*', it also has the meaning of '*dayanıqlı*' or '*davam gətirə bilən*', as in word *waterproof* '*suyadavmlı*'. Thus, the same term having two translations fixed and used equally in the Target language creates a challenge for a translator to decide for one as both translations are used and fixed. As we know, UN World Tourism Organization designated 2017 as the International Year of *Sustainable Tourism* for development. The media gave the translation of '*inkişaf naminə davamlı turizm ili*'. However, in the name of local organization (The *National Coordination Council for Sustainable Development*) the term *sustainable development* was translated as '*dayanıqlı inkişaf*'. This reminds of case when 'the translator found two possible equivalents for one term and decided to use both terms together in the translation, at least the first time they appeared in the documentary, to make it clear that both alternatives are valid and enhance comprehension'. (Matamala, 2010: 13)

As mentioned above, another ambiguity appears with the SL term 'hotel' having two variants in the TL, 'hotel' is transliterated form of the SL term, the other is transferred from Russian 'otel' creating another loan word.

For similar terms of English, we preferred to find equivalents with slight difference. Translator should decide to find the equivalent for the SL term in the TL. Target term is not a perfect equivalent of a Source term. We tried to avoid target terms which have more synonymous words in the target languages for not confusing the user and preferred to keep one target term for an English term.

It is necessary to be careful with proper names causing a challenge for a translator. Such words having similar forms may differ semantically as we observed them in the words Manhattan, Pavlova, Welsh rabbit, Landau, lazy Susan.

Landau- noun. Tourism, a wide horse-drawn carriage with a top which can be lowered, often used for taking tourists on trips round old towns.

Manhattan- noun. Beverages, a cocktail of rye whisky, Italian vermouth and angostura bitters.

Pavlova –noun. Desserts, a large circle of meringue filled with fruit and whipped cream.

Welsh rabbit/Welsh rarebit- noun. Food, a dish made with a savoury sauce of melted cheese and various other ingredients and served hot.

Lazy Susan- noun. Beverages, a revolving tray, placed in the centre of a dining table to hold condiments, extra dishes, hors d'oeuvres, etc.

Acronyms and abbreviations applied in Tourism industry are also included in our dictionary. The acronyms of Tourism and Hospitality have their own places in our dictionary. (AAA, ABTA, ACD, APEX, B&B, ETC, ETD, EFA, FDF, IFTO, HCIMA, IHRA, IPEX, IAPA, IATA, IT, IYHF, NCC, MC, MCA, MAP, RAC, TIR, VIP, WATA, WTO, WTTC, YMCA). It is necessary to note that they either retain the pronunciation of letters they contain like in *VIP* or pronounced as separate words as in case of *APEX, IAPA*.

The abundance of abbreviations and acronyms in the language of Tourism Industry creates another difficulty in translation. Acronyms formed from the first letters or first syllables of its component words have no equivalents in the TL. However, in the dictionary we decided to give full forms of the words in acronyms and their explanations in order to avoid ambiguity with acronyms like *WTO*.

WTO- World Tourism Organisation; WTO- World Trade Organisation

Newmark states that 'acronyms for institutions and names of companies are usually transferred. If acronym is opaque, it is more important to state its function than to decode the initials'. (Newmark, 1988: 148)

Abbreviations as shortened forms of words or phrases (*canc., pax, ad, tel, a.m., dept., lb., gym, mi, nt, pro*) are given with full forms and explanations in our dictionary for better understanding and avoiding divergence.

4. Conclusion

Translation is an instrument in transmitting cultures, connecting people and conveying meanings.

The aim of this article is to describe some aspects of tourism terminology translation and the main difficulties encountered in this process. Challenges of translation were dealt with bringing examples from various terms related to tourism industry. The most worthy conclusion is that with the rapid growth of the Tourism Industry in Azerbaijan special attention should be paid to terminology translation process, systematization and maintenance should continue, term ambiguities of the TL should be minimized and standardized.

Multimedia terminological knowledge base should be created and available for students studying Tourism at Azerbaijan Tourism and Management University and for people working in the industry.

References

1. Cabré, M.T. 2003. *Theories of Terminology: Their description, prescription and explanation*. Amsterdam/Philadelphia: J.Benjamins Publishing Company.
2. Cabré, M.T. 2010. Terminology and Translation. In Y.Gambier, L.van Doorslaer (eds.) *Terminology, International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication, Vol.9 ,N2*: J.Benjamins Publishing Company.
3. Peter Collin, 2006. *Dictionary of Leisure, Travel and Tourism*, A & C Black Publishers.
4. Kelly, D. 1997. The translation of texts from the tourist sector: textual conventions, cultural distance and other constraints. *TRANS 2*: 33-42
5. Faber, P. 2012. *Cognitive linguistic view of Terminology and Specialised Language*. Berlin: Mouton de Gruyter.
6. Faber, P., Pilar L.A., Velasco Prieto J.A. and Reimerink A. 2007. Linking Images and Words: the description of specialized concepts. *International Journal of Lexicography 20*, 1: 39-65.
7. Faber, P. and Montero M. S. 2009. Terminological Competence in Translation. *Terminology 15*, 1:88-104.
8. Fischer, M. 2010. *Language (policy), translation and terminology in the European Union*. In M.Thelen, F.Streus (eds.) *Terminology in everyday life*. Amsterdam/Philadelphia: J.Benjamins Publishing Company.
9. Maghsudi, S. Translation of Terms related to Iranian New Year in Tourism Industry: Inadequacies and Solutions. *Translation Journal*, July 2016.
10. Muñoz, I. 2012. *Analysing common mistakes in translations of tourist texts (Spanish, English and German)*. *Onomazein 26*: 335-349.
11. Matamala, A. 2010. Terminological challenges in the translation of science documentaries: A case-study. *Across languages and cultures*, 11(2):255-272.
12. Medlik S., 2003. *Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality*, Butterworth –Heinemann.
13. Newmark, P. 1988. *A Textbook of Translation*. Hertfordshire: Prentice Hall.
14. Temmerman, R. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
15. Sanning, H. 2010. Lost and Found in Translating Tourist Texts. Domesticating, Foreignising or Neutralising Approach. *The Journal of Specialised Translation*, 13: 124-137.
16. Saussure, F. de. 1916/1983. *Course in General Linguistics*, ed. C.Bally, A.Sechehaye and A.Riedlinger, trans, and annotated by R. Harris, London: Duckworth
17. Skibitska, O. The Language of Tourism: Translating terms in Tourist Texts. *Translation Journal*, January 2016.
18. <http://www.tourism4development2017.org/about/>

Муренко А. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ А. РОЙ «THE GOD OF SMALL THINGS» («БОГ ДРІБНИЦЬ»)

Дослідження присвячено аналізу способів відтворення метафор в україномовному перекладі роману лауреатки Букерівської премії Арундгати Рой «Бог дрібниць» (переклад А. Маслюха).

Книга англійської авторки індійського походження здобула всесвітню популярність і перекладена багатьма мовами світу. В Україні її проза представлена перекладом А. Маслюха, якому вдалося адекватно відтворити ідіостиль авторки, що відзначається великою кількістю метафор, пов'язаних з індійською культурою. У процесі аналізу мовних перетворень

застосовано класифікацію метафоричних трансформацій О. О. Селіванової, яка виокремлює метафоризацію, деметафоризацію і трансметафоризацію [1, 857].

Унікальна здатність до метафоричного мислення стала магістральною темою наукових розвідок багатьох лінгвістів. За словами знаних дослідників природи метафори М. Джонсона та Дж. Лакоффа, вона «застосовується не лише в мовленні, проте й самі процеси мислення людини значною мірою є метафоричними», й узагалі понятійна система людини упорядковується та визначається метафорично. Метафори як мовні вирази існують саме завдяки тому, що вони представлені в понятійному апараті людини [2, 389].

Метафоризація, за визначенням О. О. Селіванової, це заміна прямого значення слова чи словосполучення метафоричним синонімом, такі трансформації можна розглядати зокрема й як синонімічні заміни [1, 857]. У наступних прикладах спостерігаємо, як дієслово *to die* у формі минулого часу *died* у значенні «to stop being alive, existing or continuing; to end» [3], що в українській мові має прямий відповідник – *помирати, гинути* [4], А. Маслюх перекладає за допомогою метафор:

A bee died in a coffin flower (1) // *В одній із квіток у труні відкинула лапки бджола* (2).

After Khubchand died, Estha started his walking (1) // *Після того, як Хубчанд спустив-таки дух, Еста почав ходити* (2).

Метафора *відкинути лапки*, авторський аналог загальноприйнятого *відкинути ноги* [5], демонструє синонімічну заміну *ноги* (або *лапи* у всіх тварин) на *лапки* (у комах), що видається вельми доречним у цьому контексті, адже йдеться про бджолу. У другому випадку перекладач використовує ще один фразеологізм *спустити дух* [5]. Вочевидь його мотивація пояснюється тим, що для української культури тема смерті є традиційно евфемізованою, і саме через це інтерпретатор уникає використання буквального перекладу дієслова *to die*.

Також А. Маслюх використовував протилежний метафоризації спосіб перекладу – деметафоризацію, тобто заміну метафоричного значення слова неметафоричним відповідником [1, 857]. Прикладом слугує переклад наступного уривку:

The doors and windows were locked. The front verandah bare (1) // *Двері й вікна зачинені, на передній веранді не було меблів* (2).

Прикметник *bare*, який має значення «without any clothes or not covered by anything» [3], в українській мові представлений прямими відповідниками *голий, оголений, роздягнений* [4]. Інтерпретатор доцільно замінив метафоризований прикметник словосполученням з прямим значенням, адже в українській мові доречнішим видається передати значення відсутності меблів через опис порожнього простору, а не «оголеного» приміщення.

У наступному прикладі спостерігаємо ще один випадок деметафоризації:

Neither niece nor baby grandaunt labored under any illusions on that account (1) // *... щодо цього ні внучата племінниця, ні двоюрідна бабуся не мали жодних ілюзій* (2).

Вираз *labor under illusions* (жити, перебувати під впливом ілюзій, важко переносити оману, від англ. *to labor* – докладати зусиль, боротися, досягати), що означає, відповідно до словникового значення «to continue doing something or believing something because you think that something else is true, even though it is not» [6], у перекладі замінено дієслівною формою *не мати*, оскільки в українській мові відсутній еквівалент цієї метафори.

Нечисленними, проте напрочуд вдалимими є випадки трансметафоризації. Так, наприклад, під час перекладу наступного уривку перекладач змінює донорську зону і у такий спосіб передає загальне метафоричне підґрунтя й експресивність фрагменту оригіналу:

It wasn't clear where he'd got this information from, or how he knew these things, but for years the twins harbored a faint resentment against their parents for having diddled them (1) // *Як він про це дізнався, звідки почерпнув таку інформацію – хтосьна, проте у близнюків роками жевріла образа на батьків, які обвели їх навколо пальця і позбавили такої класної позитивної пільги – безплатних поїздок автобусом* (2).

Як бачимо, донорську зону ВОДА, представлену англійським дієсловом *to harbor* – «перебувати, рятуватися у гавані» [4], тобто у місці, пов'язаному із водою і відповідними

атрибутами, у перекладі замінено на донорську зону ВОГОНЬ, виражену українською лексемою *жесвіти* – «слабо горіти, світитися невеликим полум'ям» [7, 365].

Проаналізувавши переклад досліджуваного художнього твору, можемо стверджувати, що метафоричні трансформації, застосовані перекладачем Андрієм Маслюхом, цілком відповідають контекстові оригіналу та сприяють відтворенню ідіостилю авторки, враховуючи культуру носіїв мови, загальну концепцію першотвору і вдало доносять зміст твору та авторську інтенцію до україномовного реципієнта без втрат і дисбалансу різних типів інформації, закладених авторкою.

Список використаних джерел

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Вид. 2-е, виправл. і доп. 2017. 890 с.
2. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, котрими ми живем. *Теорія метафори* : збірник / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз.; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. Москва: Прогресс, 1990. С.387–415.
3. Cambridge Dictionaries Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.
4. Slovnena. URL: <https://slovnena.com>.
5. Словник фразеологічних синонімів. URL: <http://www.rozum.org.ua>.
6. Macmillan Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com>.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Roy A. The God of Small Things : електронна книга. New York : Random House, 2008. URL: <https://up-pdf.com/epub-the-god-of-small-things-9780006550686-elr>
2. Рой А. Бог дрібниць : електронна книга / пер. з англ. А. Маслюх. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. URL: <https://litvek.com/books/454720-kniga-arundati-roy-bog-dribnits>

Науковий керівник: викл. Опанасенко Ю. В.

Нечипоренко Л. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕРЕДАЧА ДЕНОТАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКАДРОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО ФІЛЬМУ М. ДОМБРОВСЬКОГО «ODYSEJA 2010»

Мультимедійний простір у наш час невинно розширюється: щорічно в Україні з'являється значна кількість кіно- і телевізійних фільмів із різних куточків світу, знятих різними мовами, які необхідно перекладати – робити доступними для українського глядача. Аудіовізуальний переклад набирає попит, зокрема один із його видів – войсовер – «вид аудіовізуального перекладу, під час якого вихідна звукова доріжка не замінюється, а приглушується, проте її чути» [1]. Тому актуальним є опанування навичок закадрового перекладу, щоб робити якісний і затребуваний продукт.

Метою нашої статті є аналіз прийомів передачі денотативної інформації у власній версії українського закадрового перекладу польського фільму М. Домбровського «Odyseja 2010».

Денотативна інформація – один із основних типів інформації, що включає пропозиційну та асоціативно-метафоричну, які необхідно передати в перекладі (детально див. І. М. Литвин [2, 63]), в тому числі в закадровому перекладі. У статті зупинимось на передачі пропозиційної інформації у власній версії українського закадрового перекладу польського фільму М. Домбровського «Odyseja 2010». Пропозиційна інформація має «істинний, об'єктивний характер і передається словами в прямих значеннях» [2, 63]. Щоб передати цей тип інформації у закадровому перекладі вдаємося до прямих синонімічних відповідників; за їх відсутності, а також для вкладання тексту в кадр застосовуємо синонімічні, кореферентні, метонімічні заміни тощо [2, 64–65].

Передача цього типу інформації у синхронному закадровому перекладі має свої особливості, адже інформація надходить двома каналами сприйняття: слуховим і зоровим.

Важливо звернути увагу на цей вид інформації під час перекладу, щоб донести до українського глядача особливості мовної картини світу та культури, притаманних польському народу.

Так, щоб передати пропозиційну інформацію польського фільму «*Odyseja 2010*», застосовуємо синонімічну трансформацію у наступному фрагменті українського перекладу:

«– *Zmień kanał*» [*Odyseja 2010*] // – **Перемкни** канал.

Якщо звернутися до тлумачних словників польської та української мови, то *zmienić* – «*Zastąpić coś czymś innym lub kogoś kimś innym*» [7] // *перемикати* – «Виключати певні механізми, апарати, елементи і включати інші» [4, т. 6, с. 225]. Отже, у власному перекладі ми використали міжмовний синонім *перемикати*, який характерний для українського мовлення, коли йдеться про певні механізми.

«– *To sobie pisz. Ktoś jeszcze ogląda MySpace?*» [*Odyseja 2010*] // – **Собі пиши. Хто це користується MySpace?**

У цьому фрагменті знову використали синонімічну заміну. Міжмовні польський та український синоніми відрізняються семним складом, однак така заміна не змінює інформацію оригіналу. За словниками: *ogłądać* – «*Przypatrywać się komuś lub czemuś*» [7] // *користуватися* – «Уживати, використовувати що-небудь для власних потреб» [4].

Цікава наступна прагматично-граматична перекладацька заміна:

«– *Widzę, że Pan jest znawca.*» [*Odyseja 2010*] // – **Бачу, що Ви знавець.**

За даними словників польської та української мов: *Pan* – «*Oficjalna forma grzecznościowa używana przy zwracaniu się do mężczyzny lub w rozmowie o nim*» [7] // *Vi* – «Уживається при звертанні до двох чи багатьох осіб або у **ввічливій формі до однієї особи**» [4, т. 1, с. 347]. У цьому фрагменті перекладу використали прагматичну заміну, адже для української мови властивим є звертання на *Vi*, тоді як поляки вживають для цього звертання: *Pan* або *Pani*, які конкретизують стать особи до якої звертаються. В українському перекладі ж ми втрачаємо інформацію про стать. Таку заміну можемо кваліфікувати на граматичному рівні як частинимовну (іменник-звертання замінено особовим займенником), а на лексичному як кореферентну.

У наступному фрагменті українського перекладу польського фільму втратили метонімію (як фігуру мовлення), застосувавши метонімічну заміну для уточнення, адже на місці події знаходиться саме *група* людей (журналістів), яка виконує певну функцію: знімати за допомогою камери та вести репортаж :

«– *Nasza kamera jest na miejscu wydarzenia*» [*Odyseja 2010*] // – **Наша група знаходиться на місці події.**

Словники польської та української мов подають такі визначення слів: *kamera* – «*Urządzenie rejestrujące obrazy*» [7] // *група* – «Сукупність осіб, об'єднаних спільною метою, ідеєю, працею та інше» [4, т. 2, с. 182]. Проте польське слово *kamera* вжито в метонімічному значенні на позначення людей – журналістів.

У наступному фрагменті замінили реалію оригіналу на реалію мови перекладу, щоб текст польського фільму був зрозумілий українському глядачеві:

«– *Powiedziała to ta, która ma konto na Naszej Klasie*» [*Odyseja 2010*] // – **Сказала та, у якої є профіль на Однокласниках.**

За словниковими визначеннями: *Nasza Klasa* – «*Polski serwis społecznościowy*» [7] // *Однокласники* – «Соціальна мережа». Ми використали еквонімічну (за О. О. Селівановою), інтергіпонімічну (за О. Д. Швейцером) трансформацію, що водночас є «прагматичним концептуальним перетворенням» [5], адже замінили реалію *Nasza Klasa* оригінального тексту на реалію *Однокласники* мови перекладу, які концептуально близькі.

Отже, ми проаналізували використання кількох трансформацій для передачі денотативної пропозиційної інформації у власній версії українського синхронного закадрового перекладу польськомовного фільму М. Домбровського «*Odyseja 2010*». Під час перекладу ми намагалися зберегти інформацію, представлену в оригіналі, та виконати якісний переклад, який зацікавить і задовольнить українського глядача. Як ми побачили вище – не завжди вдається зберегти повну інформацію оригінального матеріалу в перекладі, особливо

під час роботи з відеоматеріалами, де потрібно брати до уваги не лише мовлення персонажів фільму, а й дію (картинку) в кадрі, а також потрібно вкласти текст в кадр тощо. Таким чином, питання польсько-українського кіноперекладу актуальні та перспективні для дослідження.

Список використаних джерел

1. Козуляев А. В. Аудиовизуальный полисемантический перевод как особая форма переводческой деятельности. Обучение данному виду перевода. URL: <http://www.russian-translators.ru/about/editorial/audiovizualnyperevod/>
2. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник. Вид. 4-те, допов. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2018. 240 с.
3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
4. Словник української мови. В 11 т. К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
5. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 216 с
6. Człowiek Warga. Odyseja 2010 – film krótkometrażowy Wargi. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y1gI1VmGJKk&t=3s>.
7. Słownik języka polskiego PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl>.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Литвин І. М.

Онищенко Д. Р.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛЮ НІКОЛИ ЮН, АВТОРКИ РОМАНУ «УВЕСЬ ЦЕЙ СВІТ»

Художній переклад нерозривно пов'язаний із дослідженням особливостей ідіостилю автора. За влучним визначенням Ш. Баллі, основою стилю є «внутрішні мовні фактори, які по-різному проявляються у кожного письменника залежно від епохи, напрямку, жанру і таланту» [1, 11]. Важливою місією перекладача є збереження та відтворення особливостей мовної картини світу автора оригіналу та головної думки тексту [2].

Нікола Юн, молода авторка, американка ямайського походження [5]. Її дебютний роман «Увесь цей світ» одразу ж зайняв перше місце в New York Times Bestseller List та зібрав похвальні відгуки багатьох видань (журнал Kirkus, School Library Journal, тижневик New York Times Book Review) [5]. З-поміж інших робіт авторки, можна виокремити роман «Сонце також зірка», бестселер New York Times, та фіналіст багатьох літературних нагород. Але саме перша книга заробила любов прихильників авторки, підкупила своєю простотою, безпосередністю та чистотою.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей ідіостилю Ніколи Юн на матеріалі її першого роману «Увесь цей світ» та його відтворення в українському перекладі.

Авторка пише у жанрі підліткової літератури. Нікола Юн черпає натхнення у своїй доньці, яка і посприяла виникненню ідеї твору «Увесь цей світ»: «Як будь-яка молода мама, я переживала за все... А що якби існувала дівчинка, яка потребувала постійного захисту — і не просто як маленька дитина, а впродовж усього свого життя» [5]. Авторку також хвилює питання расової однорідності у дитячій літературі: «Я борюся у моїх книгах, коли створюю персонажів з кольоровою шкірою... Я, навіть, є членом активістської організації, що займається збільшенням різноманітності у дитячому медіа» [4]. Тому в романах Юн головні герої – представники расових меншин. Наприклад, Медді Вітієр із «Увесь цей світ» – афроамериканка з японським корінням. Авторка так коментує свою манеру письма: «В мене немає детального плану. Пишу простою триактною системою, потім наповнюю подробицями» [3].

Щодо стилю письма Ніколи Юн, то письменниця надає перевагу стислості викладу, коротким, простим реченням. Усі ці риси були втілені у перекладі Ю. Підгорної. Порівняймо: «I'VE READ MANY more books than you. It doesn't matter how many you've read. I've read more. Believe me. I've had the time» (2) // «Я прочитала книжок значно більше за вас. Байдуже,

скільки їх проковтнули ви. Я прочитала набагато більше. Повірте. Я мала вдосталь часу» (1). Книга поділена на невеликі за обсягом розділи.

Окрім того, особливістю твору є велика кількість ілюстрацій, графіків, таблиць, малюнків, словникових статей. Звернемо увагу на переклад останньої: «*MA D E L I N E ' S D I C T I O N A R Y ob•ses•sion (əb'seSHən) n. pl. -s. 1. acute (and completely justifiable) interest in something (or someone) acutely interesting*» [2015, Whittier] (2) // «СЛОВНИК МЕДЕЛІН одержимість (о-дер-жи-мість) — іменник, однина. 1. гострий (і цілком виправданий) інтерес до чогось (або когось) гостро цікавого» [2015, Vimmer] (1).

У романі подано багато діалогів, іноді розділи написані у формі чату або e-mail листів. Нікола Юн вміло грає словами: міняє букви місцями або й зовсім викидає їх із певних слів для стилістичного ефекту: «*B R T H D A E U I S H*» (2) // «БЖАНЯ НА ДНЬ НАРДЖННЯ» (1); «*POKALIPS*» (2) // «Виходить ПОКАЛІПСИС» (1). Також письменниця використовує іншомовні слова, які українською перекладені з використанням мегатекстової трансформації (виноски): «*Feliz cumpleaños,*” she sings out. I lower my book. “Gracias”» (2) // «*Feliz cumpleaños 4,* — співає вона. Я відкладаю чтиво. — *Gracias 5 4 3 днем народження (ісп.). 5 Дякую (ісп.)*» (1).

Отже, ідіостиль автора – це та неперевершена манера письма, що відрізняє його твори від інших авторів. Перекладачу дуже важливо зберегти ідіостиль для читача в оригінальному вигляді. Нікола Юн – це яскрава сучасна письменниця з помітним унікальним стилем. Перекладачка її роману Юлія Підгорна майстерно підбрала українські відповідники у перекладі, щоб передати особливості письма американської авторки.

Список використаних джерел

1. Балли Ш. Французская стилистика. – Москва : Издательство иностранная литература, 1961. – 394 с.
2. Муратова В. Ф. Феномен ідіолекту та проблема його перекладу. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Кн. 3. – С. 119–122. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2014_3_28.
3. Myall J. Nicola Yoon, Author of 'The Sun Is Also a Star,' on Her Writing and Publishing Journey [Електронний ресурс]: WRITER`S DIGEST, 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.writersdigest.com/be-inspired/nicola-yoon-author-the-sun-is-also-a-star-writing-publishing-journey>.
4. Nicola Y. 'We don't make princesses in those colours': words I didn't expect to hear in 2017 [Електронний ресурс]: The Guardian, 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/aug/19/america-loves-the-theory-that-all-men-are-created-equal-but-doesnt-love-the-practice>.
5. Paige L. What An Author Looks Like: Nicola Yoon [Електронний ресурс]: Grub Street, 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://grubstreet.org/blog/debut-author-nicola-yoon-explores-a-world-unknown/>.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Юн Н. Увесь цей світ./ Пер. з англ. Юлії Підгорної, – Харків: КСД, 2017. – 304 с.
2. Yoon, Nicola. Everything, everything. – London : Delacorte Press, 2015. – 336 p.

Науковий керівник: канд. пед. наук, ст. викл. Рейдало В. С.

Павлюк І. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ АВТОРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ІНТЕРНЕТ-ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ СТАТТІ А. РУДЖЕРІ «НЕЗВІДАНА ГВАТЕМАЛА: ТИСЯЧОЛІТНІ ТАЄМНИЦІ СВІТУ МАЙЯ» («IN GUATEMALA, THE MAYA WORLD UNTOUCHED FOR CENTURIES»)

Переклад текстів у публіцистичному стилі вимагає від перекладача вміння інтерпретувати використаний автором матеріал із різних областей науки й техніки, а також із художньої літератури. Особливістю інтернет-публіцистичного стилю є логічність висловлювання й, одночасно, образність мови. Перекладачеві важливо зберегти образні моделі оригінального тексту та його функціонально-комунікативну еквівалентність.

З огляду на відповідність впливу текстів оригіналу та перекладу на реципієнтів, О. О. Селіванова виокремлює **формально-змістові перетворення із прагматичним компонентом** в особливий тип перекладацьких заміни, застосування яких передбачає модифікацію форми та змісту одиниць у тексті з метою збереження прагматичного впливу на свого читача [1, 206].

Експресивно-стилістична адаптація є важливим чинником якісного перекладу лексичних одиниць, які мають прагматичну спрямованість, а саме – фразеологізмів. Тому, виконуючи перетворення тексту іншою мовою, необхідно здійснювати заміни лексичних одиниць оригіналу на ті одиниці перекладу, які містять відповідний образ у мові та культурі читача перекладного тексту. Не завжди ідіоматичній мовній одиниці тексту оригіналу відповідає повний фразеологічний еквівалент у перекладі. Це цілком природно, оскільки в самих словникових системах зіставлених мов таких відповідників не так вже й багато [2, 180].

Актуальність нашого дослідження пояснюється недостатністю вивчення прагматичного аспекту перекладу, зокрема, особливостей вживання фразеологічних одиниць відповідно до культурних норм мови оригіналу, підбору відповідників не лише за контекстуальним значенням, а за ступенем сприйняття еквівалентної мовної одиниці читачем перекладу.

Отже, **метою** нашого дослідження є аналіз здійснених прагматичних трансформацій, визначення специфіки перекладу лексичних фразеологізмів, які не мають відповідників, та способи їх передачі на матеріалі авторського перекладу англійської інтернет-публіцистичної статті А. Руджері «Незвідана Гватемала: тисячолітні таємниці світу Майя» («In Guatemala, the Maya world untouched for centuries»).

Під час підбору лексичних одиниць у процесі перекладу важливо пам'ятати, що фразеологізмам оригіналу можуть відповідати не лише ідентичні фразеологічні одиниці в мові перекладу, а й сталі звороти, окремі слова та вільні словосполучення, що передають рівнозначний обсяг інформації [2, 183]. Тому, здійснюючи переклад, варто, насамперед, обирати той еквівалент, який відповідає значенню одиниці тексту оригіналу.

Фразеологізму оригіналу може відповідати вільна сполучка в перекладі в наступному фрагменті українського перекладу англійської інтернет-публіцистичної статті: «*Today we've gone off the beaten track completely*» // «Сьогодні ми повністю зійшли з маршруту». Авторка статті використала англійську ідіому “off the beaten track”, яка набула популярності в останні роки завдяки статусу гасла багатьох туристичних компаній, що пропонують подорожі подалі від туристичних маршрутів, адже пряме значення фразеологізму *off the beaten track* – «in a place where few people go, far from any main roads and towns» [5]. Через відсутність прямого еквівалента в українській мові, у здійсненому нами перекладі англійській ідіомі відповідає вільна сполучка *зійти з маршруту* зі значенням «відхилитися від попереднього напрямку» [1]. У разі, якщо внутрішня форма фразеологізму оригіналу не є грою слів, тобто якщо немає жодного натяку на образ в основі фразеологізму, то перекладач може не зберігати цей внутрішній образ [2, 183]. Тобто, перекладаючи словосполучення *off the beaten track*, яка не викликає жодної двозначності у сприйнятті, достатньо передати змістову, емоційну, стильову й функціональну інформацію, властиву для фразеологізму у вихідній мові.

А от для перекладу наступного фразеологізму ми підібрали еквівалент з огляду на його стильову приналежність та відповідність прагматичного впливу на адресата перекладу: «*We were out of car, out of drinking water, in the middle of nowhere*» // «Ми залишились без авто, води, ще й *бозна-де*». Англійська ідіома *in the middle of nowhere* має значення віддаленого, ізольованого місця. Для її перекладу фразеологізмом в українській мові можна використати такі варіанти: *чорт-зна-де*, *у чорта на болоті*, *у чорта в зубах (на рогах)*, *де чорти навулачки б'ються*. Вибір одного з таких відповідників забезпечує збереження форми, проте додає негативної конотації в тексті перекладу. Ці вирази належать до фамільярного стилю, тому їх використання є недоречним для перекладу обраної статті. Український еквівалент для вжитого в оригіналі виразу – прислівник *бозна-де* має схоже значення – «невідомо де» [1]. Хоча обрана

мовна одиниця і не відтворює форму фразеологічного звороту оригіналу, проте повністю передає його зміст.

В англо-українському перекладі може відбуватися і зворотне перетворення, коли оригінальній лексемі із прямим значенням відповідає фразеологізм, що додає тексту експресивного забарвлення, наприклад: «*I duck through the tunnels behind Garrison, turn a corner, and gasp*» // «Я проходжу за Гаррісоном крізь тунелі, повертаю за ріг – і мені **перехоплює подих**». Англійському дієслову *gasp* – «*to take a short, quick breath through the mouth, especially because of surprise, pain, or shock*» [5] у перекладі відповідає український фразеологізм *перехоплювати подих* – «*ускладнювати, зупиняти дихання внаслідок сильного хвилювання чи швидкого руху*» [4]. Такі перетворення є формальними, адже, незважаючи на модифікацію форми лексичного відповідника, зміст повідомлення автора залишається незмінним.

Отже, на основі аналізу фразеологічних трансформацій авторського перекладу англомовної інтернет-публіцистичної статті можна зробити висновок, що оптимальним рішенням для здійснення перетворень на прагматичному рівні, зокрема перекладу фразеологізмів, є відтворення відповідного впливу перекладу на «свого» читача. Перекладаючи текст, ми здійснили формально-змістові трансформації із прагматичним компонентом, які сприяли збереженню семантичної цілісності та емоційно-експресивного значення.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> .
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. URL: <http://www.helpforlinguist.narod.ru/VinogradovVS/VinogradovVS>.
3. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій / О. О. Селіванова // *Нова філологія*. 2012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2012_50_58 .
4. Фразеологічний словник. URL: <https://svitslova.com/mova2/probnyj-2009/3489-2009-26.html> .
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> .

Джерела ілюстративного матеріалу

1. BBC.com. URL: <http://www.bbc.com/travel/story/20200914-in-guatemala-the-maya-world-untouched-for-centuries> .

Науковий керівник: канд філол. наук, ст. викл. Коновалова О. В.

Рева А. Ю.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕРЕДАЧА СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ПЕРЕКЛАДІ ФЕНТЕЗІЙНОГО РОМАНУ

Нині у літературознавчому середовищі жанр фентезі посідає одне з провідних місць, оскільки слугує доволі цікавим матеріалом дослідження для науковців різних сфер. Незважаючи на це, на теренах українського лінгвістичного простору бракує детального аналізу системи фентезі як літературного жанру, а особливо аспектів передачі та збереження прагматичних особливостей та стильової приналежності у перекладі творів вищезгаданого жанру.

Спершу згадаймо, що «фентезі – це жанр ненаукової фантастики, який веде свій родовід від різних видів міфотворчості, легенд, казок, утопій» [1, 95–96]. Лінгвісти розробили доволі розгалужену класифікацію цього літературного жанру, відповідно до якої виокремлюють героїчне, епічне, історичне, гумористичне фентезі тощо. Найголовнішою ознакою цього художнього жанру є стиль його написання, побудований на міфології та фольклорі [2, 25]. Об'єкт нашого дослідження, твір Дж. Р. Р. Толкіна «Володар Перснів», відносять до епічного

фентезі, що вирізняється використанням поетичної (високої) лексики [3, 120] та мовних одиниць піднесеного маркування [4, 172].

Метою нашої роботи є спроба дослідити, чи вдалося українській перекладачці Катерині Оніщук утілити міфологічну оповідку рідною мовою, зберігши відповідність цього жанру тексту мовою оригіналу. Доведення думки, що дотримання у перекладі жанрових аспектів художнього твору оригіналу детермінує успіх результату й наголошує на **актуальності** нашої роботи.

Об'єктом аналізу є український переклад твору Дж. Р. Р. Толкіна «The Lord of the Rings», виконаного Катериною Оніщук.

Підтвердженням теоретичної бази є такі фрагменти з роману. Приміром, оригінальне речення та його переклад

At Bilbo's front door the old man began to unload: there were great bundles of fireworks of all sorts and shapes, each labeled with a large red G and the elf rune [5, 32] // *Перед парадним входом до оселі Більбо старець почав усе це розвантажувати: серед речей були чималі коробки з феєрверками різних видів і форм, кожна з яких було позначено великою червоною літерою Г й ельфійською руною* [6, 45].

демонструють вдалий приклад балансування віднесеності різних текстових елементів до однакового стилістичного реєстру (піднесеного) як у мові оригіналу, так і в мові перекладу. Нейтрально-забарвлене словосполучення *the old man* (що буквально перекладається як *старий чоловік* [7]), пані Оніщук переклала лексичною одиницею *старець*, яке можна віднести до піднесеної лексики. Утім, цю невідповідність у стилі заміщують інші трансформації, як-от, у наступному прикладі:

From the time of Gandalf's arrival he remained hidden from view [5, 3] // *З часу появи Гандальфа старого гобіта ніхто не бачив* [6, 47] – у цих двох реченнях (мови оригіналу та мови перекладу) можна побачити інтерпретацію, повну зміну формального тексту у перекладі, проте із повним його семантичним збереженням. Англійська фраза *he remained hidden from view* має український буквальний переклад *він залишився захованим від поля зору* [7], що, на нашу думку, належить до більш високо-поетичного стилю, аніж актуальна нейтрально-забарвлена фраза перекладу *старого гобіта ніхто не бачив*.

У прикладі *for they are a little people, smaller than Dwarves: less stout and stocky, that is, even when they are not actually much shorter* [5, 2] // *Представники народу гобітів – невеликі, менші за гномів, себто не так огрядні та кремезні, як вони, навіть якщо й не значно нижчі на зріст*. [6, 9] перекладом словосполучення *that is*, що має нейтрально-стилістичний відповідник в українській мові *тому що* [7], слугує застаріле слово *себто* [8, 109], яке дозволяє поринути в атмосферу легенди й міфології.

Однак, подекуди траплялися приклади невдалої передачі стилістичних особливостей, як-от:

Thus, the only craft little practised among them was shoe-making... [5, 2] // *Тому єдине ремесло, до якого гобіти зверталися дуже й дуже нечасто, -- це шевство...* [6, 10]. На нашу думку, оригінальне слово *thus*, яке дедалі частіше вбачається в офіційному мовленні і також вживається у легендарних епосах, варто було б перекласти із дотриманням стильової приналежності до поетичного функціоналу, наприклад, *отож-бо, затим, тим то, отим* [9]. Лексична одиниця *тому*, підібрана перекладачем, відноситься до нейтральної сфери вжитку та не сповна передає стильове наповнення слова *thus*.

Слушно зробити висновок, що попри невідповідність стильового дотримання певних локалізованих лексичних одиниць тексту оригіналу та перекладу, авторка українського тексту пані Оніщук компенсує цей недолік доречним балансуванням стилів (у нашому випадку нейтрального та піднесеного) інших мовних фрагментів тексту.

Список використаних джерел

1. Кадуріна В. Жанрово-стилістичні особливості сучасного англомовного дискурсу фентезі. *Перекладацькі інновації* : матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Суми, 12–13 березня 2015 р.). Суми, 2015. С. 95–96. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/39185/1/Kadurina.pdf;jsessionid=A5B9B870CBC53380CE1E5ABBCAD79B15>.

2. Фентезі. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства* / голова ред. А. Волков. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 592–634.
3. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник. Вид. 3-тє, допов. Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2015. 204 с.
4. Galperin I. R. *Stylistics*. Moscow : Higher School Publishing House, 1971. Part VI.
5. Tolkien J.R.R. *The Lord of the Rings*. Part 1. Harper Collins Publishers, 2007. 531 p.
6. Толкін Дж. Р. Р. Володар Перснів. Частина перша. / пер. з англ. К. Оніщук. 2-ге вид. Львів : Видавництво «Астролябія», 2016. 704 с.
7. Англо-український онлайн-словник ABBYYLingvo. URL: <https://www.lingvolive.com/ru-ru/translate/en-uk>.
8. СУМ : Словник української мови : в 11 томах. 1970-1980. URL: <http://sum.in.ua>.
9. Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/>.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Рибалка Н. С.

Ремінець О. О.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ Ю. ВЕЛТІ «MUSIC FROM SPAIN»

Переклад художньої літератури – це особливий вид перекладу, адже він не передбачає точного відтворення змісту, а «відображає думки та почуття автора оригіналу за допомогою іншої мови, перевтілює його образи у текст мовою перекладу» [1, 8]. Під час перекладу художнього твору потрібно передати його естетичну цінність, а також зберегти рівень впливу на читача перекладу.

Оскільки абсолютно точний переклад неможливий унаслідок різносистемності мов, перекладачі вдаються до трансформацій, які визначені як «перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладу» [2, 456]. Проблему перекладацьких трансформацій розробляли Л. В. Бархударов, В. Н. Комісаров, В. С. Виноградов та ін.

Представлене дослідження ґрунтується на класифікації трансформацій, запропонованій О. О. Селівановою, яка поділяє їх на формальні, формально-змістові та формально-змістові з прагматичним компонентом. Кожен з яких представлений одиницями різних мовних рівнів [2, 455–471].

Метою роботи є характеристика трансформацій лексичного рівня в українському перекладі оповідання американської письменниці Ю. Велті «Music from Spain». Аналіз здійснено на підставі власного перекладу твору.

Об'єктом дослідження є текст оригіналу оповідання Ю. Велті «Music from Spain» та власний український переклад, а **предметом** – лексичні трансформації в українському перекладі оповідання «Музика з Іспанії».

Згідно з наведеною вище типологією трансформацій, формально-змістові трансформації лексичного рівня мають два плани вираження: денотативний і конотативний. Денотативний план цих трансформацій маніфестують кореферентні заміни, синонімічні, метафоричні та метонімічні, серед яких партонімічні, холонімічні, парто-партонімічні, гіперонімічні, гіпонімічні й еквонімічні перетворення. Конотативні трансформації диференційовані на оцінно-емотивні, експресивні та функціонально-стилістичні [2, 455–471].

В українському перекладі висловлення: *And some mischievous, teasing spirit looked at him, mouthing joy before darting ahead* (2) // *І якась пустотлива, дразлива душа дивилась на нього з радістю, перш ніж кинутися вперед* (1) – використано синонімічну заміну. Англійський прикметник *mischievous* – «behaving in a way, or describing behaviour, that is slightly bad but is not intended to cause serious harm or damage» [3] має ряд відповідників українською мовою: *шкідливий, бешкетний, пустотливий, збитошний*. Проте саме спільність семи 'не завдає шкоди, зла', що наявна в лексемі *пустотливий* робить доречним запропонований переклад.

О. О. Селіванова поділяє метафоричні трансформації на деметафоризацію – заміну метафори неметафорою, метафоризацію – заміну неметафори метафорою і трансметафоризацію – заміну донорської зони метафори. Здебільшого такі трансформації є синонімічними [2, 455–471].

Деметафоризація наявна в наступному прикладі: *Above, blue slides of sky were cutting in on the fog* (2) // *Крізь туманну пелену виднілось блакитне небо* (1), де метафору *to cut in* (вмішуватися, перебивати) – «to interrupt what someone is saying by saying something yourself» [3], яка ґрунтується на донорській концептосфері ЛЮДИНА, замінено українським дієсловом *виднітися* – «бути видним, приступним зорові» [4, т. 1, с. 389].

Заміна прямого значення відповідника оригіналу метафорою в тексті перекладу наявна у фрагменті: *They had the fluffiness of birds in the cold* (2) // *Вони були пухнастими, неначе пташине хумро у мороз* (1). Лексема *birds* – «a creature with feathers and wings, usually able to fly» [3], перекладена метафорою *пташине хумро* – *хумро* – «волосяний покрив на тілі тварини; шерсть» [4, т. 11, с. 178], із залученням донорської зони ТВАРИНА.

Прикладом трансметафоризації є український переклад фрагмента: *But Eugene went down the hall – now he heard like an echo her wounded cry and the shriek of the toast-pan* (2) // *Але Юджин пройшов коридором – він почув відлуння її зраненого плачу та потріскування хлібу з духовки* (1). Англійське *shriek* – «a short, loud, high cry, especially one produced suddenly as an expression of a powerful emotion» [3], донорською концептосферою якого є ЛЮДИНА, перекладено українським *потріскування* – дія за значенням *потріскувати* – «видавати тріск час від часу, стиха» [4, т. 7, с. 426], із донорською сферою ДЕРЕВИНА.

Парто-партономічна заміна наявна в наступному прикладі: *He put on his raincoat and hat, and secured his paper under his arm* (2) // *Він одягнув плащ та капелюх, і затиснув газету під пахвою* (1). Англійське *arm* – «either of the two long parts of the upper body that are attached to the shoulders and have the hands at the end» [3] перекладене українським *пахва* – «внутрішня частина плечового згину» [4, т. 6, с. 100], де звичайно можна затиснути газету.

В українському перекладі висловлення: *Pretty soon she would start touching her hairpins, one by one, going over her head as though in finishing her meditations she was sewing some precautionary cap on* (2) // *Досить скоро вона починала б перебирати шпильки у волоссі, одну за одною, так, ніби завершуючи свої роздуми, пришивала якийсь захисний убір* (1), здійснюємо гіперонімічну заміну. Англійське *cap* – «a soft flat hat that has a curved part sticking out at the front» [3] замінене в перекладі словом *убір* – «предмет одягу, який надівають на голову» [4, т. 10, с. 356].

Цікавими є трансформації конотативного плану. Прикладом функціонально-стилістичної трансформації є український переклад фрагмента: *...and on the other side a tramp leaned on a cane to watch, leering like a dandy at each one of the carcasses as it went by* (2) // *...а на іншій бродяга, спершись на тростину, кривим оком спостерігав, ніби дженджик, за кожною з туш, коли вони рухались повз* (1). Застарілому слову оригіналу *dandy* – «a man who cares a lot about his clothes and appearance» [3], відповідає в перекладі розмовне *дженджик* із дещо негативним значенням – «той, хто любить пишно одягатись; пустий, легковажний чоловік» [4, т. 2, с. 261].

У наступному реченні наявні дві оцінно-емотивні трансформації: «...and the sticking out of her two **pigtails** behind her as she ran off, the fair **hair** screwed up to the first tightenings of vanity» (2) // «...і про те, як підстрибували її дві **косички**, коли вона втікала, як її світле **волоссячко** застигало під час перших проявів самолюбства» (1). Англійські нейтральні іменники *pigtails* зі значенням «one of usually two lengths of hair gathered at each side of the head, either hanging loose or in a braid» [3] та *hair* – «the mass of thin thread-like structures on the head of a person» [3], замінені українськими *косички* та *волоссячко*, у яких зменшено-пестливе значення виражене за допомогою суфіксів *-ичк-* і *-ячк-*. В оригіналі мова йде про маленьку дочку головних героїв, тому вдаємося до таких перетворень, наближаючи текст до читача перекладу.

Отже, описані лексичні трансформації українського перекладу оповідання Ю. Велті «Music from Spain» свідчать про те, що підбір українських еквівалентів здійснювався з

урахуванням особливостей мови перекладу задля відповідного прагматичного впливу на реципієнта згідно з етнокультурною установкою.

Список використаних джерел

1. Коптілов В. В. Першотвір і переклад / В. В. Коптілов. – Київ: Дніпро, 1972. – 215 с.
2. Селіванова О. О. Нова типологія перекладацьких трансформацій // Світ свідомості в мові. Мир свідомості в мові. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. А. Чабаненко, 2012. – С. 455–471.
3. Електронний словник Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org>
4. Словник української мови. В 11 т. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Велті Ю. Музыка з Іспанії (переклад, здійснений автором проекту).
2. Welty E. The Collected Stories of Eudora Welty, 1982. – 622 с. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.bookscool.com/en/The-Collected-Stories-of-Eudora-Welty/>

Науковий керівник: д-р філол. наук, проф. Селіванова О. О.

Спіркін Е. К.

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВЛАСНОЇ ВЕРСІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВОЙСОВЕРУ ФІЛЬМУ ШОНА СІММОНСА «ВЕЙН»

Донедавна перекладу аудіовізуальної продукції взагалі та синхронному закадровому перекладу зокрема приділялося в українських перекладознавчих студіях мало уваги. Наразі у зв'язку з швидким розвитком кіноіндустрії та значною кількістю іноземної медіа-продукції на українському ринку цей тип аудіо-відео перекладу є актуальним, проте все ще залишається недостатньо дослідженим.

Метою нашої наукової розвідки є спроба аналізу специфіки синхронного закадрового кіноперекладу на матеріалі власної версії українського перекладу англomовного серіалу Шона Сіммонса «Вейн».

В Україні синхронний закадровий переклад є одним із найпоширеніших видів перекладу під час транслявання фільмів, серіалів, мультфільмів на телебаченні. По-перше, цей тип аудіовізуального перекладу дешевший від дубляжу, по-друге, на його створення потрібно значну менше часу.

Кінопереклад – це особливий вид перекладу, об'єктом якого є кінотекст, який подібно до художнього перекладу «має свого творця, свій мовний матеріал і своє життя в мовному, ... соціальному середовищі, що відрізняється від середовища оригіналу» [1, 23]. Як і художній переклад, кінопереклад «ніколи не буде повністю відповідати першотвору, він може лише нескінченно зближуватися з оригіналом» [1, 23]. За Л. Нелюбіним, закадровий переклад або войсовер (від англ. *voice-over* – «закадровий голос») – це такий різновид озвучування, що передбачає створення додаткової мовленнєвої фонограми фільму мовою перекладу, зміксованою з оригінальною таким чином, що глядач чує і переклад, і вихідний звук фільму чи відео [2]. Перекладаючи аудіовізуальний продукт, наприклад серіал, перекладач працює не лише із вербальним матеріалом, а й звуковими ефектами, зображенням в кадрі, атмосферою всього сюжету фільму чи серіалу тощо.

Під час закадрового перекладу зберігаються всі звуки, емоції, дрібні шуми й інші важливі елементи для повного сприйняття того, що відбувається в кадрі. Крім того, текст перекладу синхронізується з діалогами оригіналу та зображеннями [3, 86]. Під час синхронного закадрового перекладу дуже важливо, щоб українська аудіодоріжка співпадала з оригінальною, для цього перекладач використовує трансформації. Розглянемо кілька трансформацій, застосованих у власній версії українського перекладу англomовного серіалу Шона Сіммонса «Вейн»:

You got it bad for that bitch // Ти втюрився в ту сучку.

Got it bad – це англійська розмовна ідіома, що означає «having extreme feelings about something» [5], яку змінено українським сленговим словом *втюритися* – «закохатися» [6], яке має те ж саме значення. Втрату фразеологічної одиниці компенсовано конотативно забарвленим сленгом. Більше того, така трансформація зумовлена специфікою синхронного закадрового перекладу. Завдяки цій заміні українське речення відповідає темпу вимови англійського.

Long story short, he says some kid came to his house... // Короче, він каже, що якийсь юнак напав на нього...

Тут змінено англійський ідіоматичний вираз *long story short* – «an expression indicating that one is skipping extraneous or unnecessary details and getting to the point» [7], українським розмовним словом *короче*. Така трансформація на прагматичному рівні зумовлена тим, що ціллю перекладу є синхронне закадрове озвучення (войсовер). У такому випадку, важливо, щоб українська аудіодоріжка співпадала з оригінальною.

You don't know what a tampon is, right, Encino Man? // Ти не знаєш, що таке тампони, каліфорнійцю?

Encino Man (Заморожений каліфорнієць) – це герой однойменного американського фільму «Encino Man». Алюзія на цей кінопродукт уже була у цій серії серіалу Шона Сіммонса «Вейн», більше того один із персонажів пояснює цю відсилку головному герою. Тому доречно залишити цю американську реалію, адже вона уже зрозуміла українському глядачеві, але для синхронізації української аудіодоріжки з англійською змушені випустити слово «заморожений».

Отже, синхронний закадровий переклад є одним із актуальних видів кіноперекладу, що дає можливість зберегти оригінальний звук кінокартини, легко сприймається глядачем і надає відносну свободу перекладачеві у виборі мовних засобів. Дослідження цього типу кіноперекладу є перспективним, адже «аудіовізуальний переклад в сучасному світі новітніх технологій є специфічною галуззю перекладознавства, що стрімко розвивається, тому потребує особливої уваги як теоретиків, так і практиків перекладу» [4, 233].

Список використаних джерел

1. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы. М.: КДУ, 2006. 240 с.
2. Нелюбин Л. Л. Толковый переводческий словарь. М.: Флинта: Наука, 2003. 320 с.
3. Кулікова А. особливості, переваги та недоліки закадрового перекладу аудіовізуальної продукції. *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських та германських мов і літератур: матеріали ІХ Міжвузівської конференції молодих вчених. Донецьк, 2011. С. 85–87.*
4. Литвин І. М. Актуальні питання аудіовізуального перекладу: проблема типології. *Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. Вип. 20. С. 228–233.*
5. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com>.
6. Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/>.
7. The Free Dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com/>.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Литвин І. М.

Таран А. Г.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ДЕНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ІРОНІЧНОГО ОПОВІДАННЯ О. ВАЙЛЬДА «КЕНТЕРВІЛЬСЬКИЙ ПРИВИД» («THE CANTERVILLE GHOST»), ВИКОНАНОМУ ІЛЬКОМ КОРУНЦЕМ

Досягнення еквівалентності тексту перекладу лишається важливою проблемою на будь-якому етапі розвитку перекладацької теорії і практики. Міжмовні лексичні відповідники, закономірність їхнього використання, їхня перекладацька сутність залежать від особливостей мов – учасниць процесу перекладу. Вочевидь, лексичні труднощі при перекладі обумовлені саме розбіжністю мовних картин світу, тому метою перекладу завжди є використання

комплексних, а у їхньому складі лексичних перетворень, що забезпечують незмінність змісту тексту джерела і «передбачають перетворення з метою переходу від одиниць оригіналу до одиниць перекладу» [1, 550]. Лексичні трансформації, класифіковані О. О. Селівановою, поділяються на денотативні і конотативні й містять низку інших конкретних модифікацій [2, 461]. За О. О. Селівановою формально-змістові трансформації зазвичай виявляються на лексичному рівні у двох планах репрезентованих змістів мовних одиниць, а саме, денотативному та конотативному. У трансформацій на матеріалі перекладу Ілька Корунця англomовного оповідання О. Вайльда «Кентервільський привид».

Метою роботи є характеристика трансформацій лексичного рівня в українському перекладі іронічного оповідання О. Вайльда «The Canterville Ghost», виконаному Ільком Корунцем.

Об'єктом дослідження є тексти перекладу, виконаного Ільком Корунцем, та оригіналу іронічного оповідання О. Вайльда «The Canterville Ghost».

Денотативний план перетворень у досліджуваному матеріалі представлений рядом синонімів, антонімів, кореферентними замінами, метафорами та метонімією. Так, наприклад, у реченні “*When Mr. Hiram B. Otis, the American Minister, bought Canterville Chase, every one told him he was doing a very foolish thing, as there was no doubt at all that the place was haunted.*” // “Коли американський посол містер Гайрем Б. Отіс вирішив купити Кентервільський замок, усі **запевняли** його, що він робить велику дурницю, оскільки було достеменно відомо, що в замку мешкає привид.” застосовано синонімічний переклад англ. *told* (говорили) укр. *запевняли*. У прикладі “*I have come from a **modern** country, where we have everything that money can buy;*” // “Адже я приїхав із **передової** країни, де за гроші можна придбати все.” англ. *modern* (сучасний) перекладено українським прикметником — *передової*.

Так само, у реченні “*Her eldest son, **christened** Washington by his parents in a moment of patriotism, which he never ceased to regret, was a fair-haired, rather good-looking young man, who had qualified himself for American diplomacy by **leading** the German at the Newport Casino for three successive seasons, and even in London was well known as an excellent dancer.*” // “Її старший син, що **названий** у патріотичному запалі Вашингтоном, – про що хлопець сам завжди жалкував – був досить гарним молодиком – блондином, який вважав, що має всі підстави стати американським дипломатом, оскільки він три сезони поспіль **диригував** німецькою кадриллю в казино Ньюпорта, і навіть у Лондоні мав репутацію чудового танцюриста.” англ. лексема *christened* (похрестили) перекладена українським словом – *названий,а-*; англійське дієслово *lead* (вести за собою) перекладач уточнив за допомогою відповідника – *диригував*.

Прикладом антонімічного перекладу є речення: *After the unfortunate accident to the Duchess, none of our younger servants would **stay with us**, and Lady Canterville often got very little sleep at night, in consequence of the mysterious noises that came from the corridor and the library* // До речі, після того нещасного випадку з герцогинею вся молодша прислуга **пішла від нас**, а леді Кентервіль геть вибилась зі сну: їй цюночі з коридору та з бібліотеки часом чується якийсь шелех.” англ. *stay with us* (залишитися з нами) перекладено антонімічною фразою **пішла від нас**.

Кореферентні заміни, за визначенням О. О. Селіванової, вживаються щодо осіб або персонажів із характерною для них номінацією [2, 462]. Наступний приклад демонструє таку заміну, зумовлену особливостями системи української мови: “*She made them each a low curtsey as they alighted, and said in a quaint, old-fashioned manner, “I bid you welcome to Canterville Chase.”*” // “**Та** низько вклонялася перед кожним членом родини і церемонно у старовинній манері промовляла: «Мое вітаннечко у замку Кентервіль!»” – англійський особовий займенник *she* (вона) перекладено українським вказівним займенником *та*.

Так, у реченні: “*Yes, **madam***” replied the old housekeeper in a low voice, «*blood has been split on that spot.*» // Саме так, **місіс Оміс**, – пошепки відповіла...” Англійський іменник *madam* (леді, мадам) перекладено українською як *місіс Оміс*.

Метонімічні заміни представлені еквонімічними, партонімічними, холонімічними та гіпонімічними трансформаціями.

Наприклад, еквонімічну заміну, тобто заміну гіпоніма іншим гіпонімом, демонструє наступне речення: «*I have seen things with my own eyes, sir,*» *she said, «that would make any Christian's hair stand on end, and many and many a night I have not closed my eyes in sleep for the awful things that are done here.»* // *Я на власні очі бачила таке, сер,* – почала вона, – *від чого у кожного боговірного християнина здійметься чуб дибом, і багато-багато ночей я не стуляла повіки через ті страшні речі, що кояться тут, у якому слово hair (укр. волосся) перекладено як чуб.*

Отже, у ході нашої роботи найцікавішими прикладами трансформацій виявилися лексичні трансформації денотативного плану, представлені синонімічними, антонімічними, метонімічними та метафоричними замінами.

Список використаних джерел:

1. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія // О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2010. – 844 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Монографічне видання // О. О. Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Рибалка Н. С.

Ткаченко Т. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ПЕРЕДАЧА ГЕРУНДІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОГО РОМАНУ ДЕНА БРАУНА «ІНФЕРНО»

Метою нашої розвідки є аналіз передачі герундія та герундіальних конструкцій в українському перекладі англомовного роману Дена Брауна «Інферно» (перекладач Володимир Горбатько).

Вивчення різних аспектів перекладу герундія цікавить багатьох дослідників. Багато вчених-лінгвістів намагались дати точне визначення герундія та описати його функції (М. Блох, Т. Казакова, Ж. Голікова, К. Гузеєва, Т. Трошко, К. Качалова, Є. Ізраїлевич). Інші ж вчені, такі як В. Шпак, В. Карабан, І. Корунець, досліджували можливі варіанти перекладу герундія та герундіальних зворотів українською мовою. Так, наприклад, передача герундія, на думку І. Корунця, залежить від його функції в реченні. Герундій у функції підмета або додатка перекладається переважно віддієслівним іменником, герундій у різних обставинних функціях – різними формами дієслова (зокрема дієприкметником) або підрядним реченням [3].

Герундій – віддієслівний іменник, що означає дію як процес. Герундій зберігає властивості іменника та дієслова, перекладається довільно, за допомогою форм інфінітива, віддієслівного іменника або дієприслівника [1]. Це граматичне явище немає аналога в українській мові, чим і викликає неабиякий інтерес для дослідження способів його перекладу українською мовою. Однією із проблем сучасної практики перекладу, що пов'язана із досягненням еквівалентності тексту оригіналу та перекладу, є передача лакун. Герундій ми відносимо до системних лакун морфологічного рівня. Задля успішного вирішення проблеми передачі герундія українською мовою насамперед потрібно ґрунтовно дослідити його і, спираючись на отриману інформацію, обрати оптимальний спосіб перекладу.

Герундій багато функціональне синтаксичне явище, адже може виконувати роль підмета, додатка, означення, обставини, частини складеного іменного присудка або складеного дієслівного присудку; окрім цього герундій має властивості іменника та дієслова [2]. Тому проблема перекладу англійського герундія українською мовою обумовлена його багатогранністю під час відтворення українською мовою, адже він може передаватися підрядним реченням, іменником, інфінітивом, особовим дієсловом, а інколи навіть опускається взагалі.

У статті ми розглянемо деякі способи передачі герундія українською мовою, якими користується сучасний перекладач-практик Володимир Горбатько під час перекладу англомовного роману Дена Брауна «Inferno».

Так, Володимир Горбатько найчастіше замінює герундій особовою формою дієслова:

Along the banks of the river Arno, I scramble, breathless ... turning left onto Via dei Castellani, making my way northward, huddling in the shadows of the Uffizi // Захеканий, я пробираюсь берегом ріки Арно... звертаю ліворуч на via de Кастеллані та прямую на північ, криючись у затінку палацу Уффіці.

Герундій *turning left* та *making my way* були передані особовими дієсловами *звертаю ліворуч* та *прямую* відповідно.

I pass behind the palazzo with its crenellated tower and one-handed clock ... snaking through the early-morning vendors in Piazza di San Firenze with their hoarse voices smelling of lampredotto and roasted olives // Я проходжу поза палацом із його зубчастою вежею та годинником з однією стрілкою... прослизую поміж ранкових торговців на п'яца ді Сан-Фіренце з їхніми хрипкими голосами та подихом, у якому відчувається запах лампре-дото та смажених оливок.

Перекладач роману Дена Брауна часто перетворює герундій на дієприслівниковий зворот:

Crossing before the Bargello, I cut west toward the spire of the Badia and come up hard against the iron gate at the base of the stairs // Перетнувши вулицю перед палацом Барджелло, я йду найкоротшим шляхом до вежі Флорентійського абатства і впираюся в залізну браму біля підніжжя сходів.

Gingerly, he reached up with his free arm and touched his scalp, trying to locate the source of his headache // Ленгдон обережно потягнувся вільною рукою й помацав голову, намагаючись визначити, звідки йшов біль.

He closed his eyes, trying to remember an accident // Ленгдон заплющив очі, намагаючись пригадати нещасливий випадок.

Передача герундія особовою формою дієслова та дієприслівниковим зворотом – найуживаніші прийоми перекладу герундія Володимиром Горбатьком.

Одним із перекладацьких прийомів є передача герундія підрядним реченням. Цей прийом застосовує також перекладач роману Дена Брауна.

As I climb, the visions come hard ... the lustful bodies writhing in fiery rain, the gluttonous souls floating in excrement, the treacherous villains frozen in Satan's icy grasp // Я піднімаюся вище, і на мене тиснуть видіння... хтиві тіла, що звиваються під вогняним дощем, пожадливі душі, що плавають у фекаліях, зрадливі негідники, що застигли в крижаних лежатах сатани.

Одним із способів передачі герундія є заміна його іменником: *Aware of loud beating of my own heart I pulled the door to against the increasing rain. // Чуючи калатання власного серця, я повернувся і щільніше причинив входні двері: дощ знову посилювся.*

У тексті українського перекладу роману також трапляються опущення герундія, що не завжди виправдано:

Without warning, she began radiating a white light ... brighter and brighter // Вона почала випромінювати біле світло... воно ставало дедалі яскравішим.

Під час перекладу Володимир Горбатько опускає словосполучку *without warning*, що, на мою думку, є недоречним, адже при цьому втрачається частина інформації, яка не компенсується перекладачем далі.

Питання про переклад герундія наразі є неоднозначним і викликає дискусії навколо себе, адже неможливо дати абсолютний перелік прийомів перекладу герундія. У цій роботі розглянуто найбільш уживані способи, що застосовує сучасний практик перекладу для передачі герундія, щоб досягнути еквівалентності текстів оригіналу та перекладу роману Дена Брауна «Інферно». Подальший аналіз перекладацьких прийомів в англо-українському перекладі є актуальним і перспективним.

Список використаних джерел

1. Енциклопедичний словник класичних мов / Л. Л. Звонська, Н. В. Корольова, О. В. Лазер-Паньків та ін. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2017. – 552 с.
2. Блох М. Я. Теоретична граматики англійської мови. – М. : Вища школа, 1994. – 208 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Литвин І. М.

Чайка Ю. М.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ЛОЇС ДУНКАН «УБИВСТВО МІСТЕРА ГРІФФІНА»

Художній переклад романів жанру трилер є досить актуальним, оскільки передбачає етнокультурний обмін знань, емоцій та думок. Згідно з В. С. Виноградовим, «у художньому перекладі застосовують одиниці та засоби всіх стилів, які в особливій літературній системі набувають естетичної функції» [1, 16].

Крім того, для гармонійного входження реципієнтів до іншомовної культури перекладний текст має супроводжуватися балансом «семантики й форми, конотативної, денотативної, соціокультурної, стилістичної й прагматичної інформації першотвору та перекладу», який О. О. Селіванова дефінує функціонально-комунікативною еквівалентністю [2, 840–841], що вимагає від перекладача високопрофесійної майстерності.

Метою нашого дослідження є аналіз формально-змістових трансформацій, застосованих у власному перекладі роману Лоїс Дункан «Убивство містера Гріффіна».

Для досягнення еквівалентності ми застосували низку формально-змістових трансформацій на лексичному та прагматичному рівнях:

*In some of the dreams he smiled at her, the **open**, sweet, heart-clenching **smile** that belonged to him alone. // У її снах він посміхався до неї **щирою**, дивовижною, **посмішкою**, від якої завмирало її серце і яка належала лише йому одному.*

У цьому прикладі ми замінили словосполучення *open smile* українським *щира посмішка*, позаяк *open* – «not keeping thoughts and feelings hidden» [7], а *щирий* – «який прямо, безкорисливо, чистосердечно виражає свої почуття, думки» [4, Т. 11, 585], тобто застосували контекстуальний синонім [3, 855].

*The dust stung the **sides of her face**, filling her **nose** and coating her lips. // Пил обпікав її **обличчя**, проникав у **ніздрі** і липнув до вуст.*

Оригінальний іменник *side* – «an edge or border of something» [5] – у словосполученні *the sides of her face* ми замінили українським холонімом *обличчя* – «передня частина голови людини» [4, Т. 5, 525], а отже має місце холонімічна заміна на лексичному рівні [3, 856].

Крім того, спостерігаємо партонімічну заміну на цьому ж рівні [Там само]: *nose* – «the part of the face that sticks out above the mouth, used for breathing and smelling things» [7] передали партонімом *ніздрі* – «два зовнішні отвори в носі людини чи тварини» [4, Т. 5, 422].

*Lakeshore property doesn't come **cheap**, you know... // Нерухомість на березі озера коштує **чималих грошей**...*

Англійський прикметник *cheap* – «costing little money or less money than you expected» [7] ми переклали українським *чималий* – «значний за кількістю» [4, Т. 11, 323], тобто застосували антонімічну трансформацію, яку О. О. Селіванова кваліфікує синонімічною [2, 463]. До того ж спостерігаємо експресивну конотативну трансформацію, яка «передбачає модифікацію чи втрату посилення чи применшення ознаки» [3, 859].

*... it was **rumored**... // ... ходили **чутки**...*

У цьому прикладі англійське слово *rumored* – «reported as a rumour and possibly not true» передано за допомогою української метафори *чутки ходять*, донорською концептосферою

якої є ЛЮДИНА. Має місце реметафоризація денотативного плану на лексичному рівні [3, 857].

Susan let the tide of bodies sweep her on down the hall and to the door of Room 117. // Натовп у шкільному коридорі підхопив дівчину, і вона опинилася біля дверей класу 117.

Ім'я *Susan* ми замінили іменником *дівчина*, тобто застосовано формально-змістову кореферентну заміну денотативного аспекту на лексичному рівні [3, 855].

Англійський іменник *hall* – «a space or passage inside the entrance of a building» [7] передано українським *коридор*, який ми конкретизували прикметником *шкільний*, оскільки в контексті йдеться про школу. Отже, застосовано генералізацію на лексичному рівні [3, 855].

Крім того, іменник *room* (букв. *кімната*) замінили на *клас* – «кімната в школі, гімназії, де здійснюється навчальний процес» [4, Т. 4, 174], тобто застосували конкретизацію на лексичному рівні [3, 855].

До того ж метафору *a tide of bodies* передано українським нейтральним відповідником *натовп* – «велике неорганізоване скупчення людей» [4, Т. 5, 214], а отже застосовано деметафоризацію [4, 857].

Someone with a handsome father and a gorgeous, vivacious mother, whose looks had all been poured into three dreadful, handsome, smart-ass little boys? // Когось, хто має чудових і життєрадісних батьків, чия врода відбилася в трьох жажливих, зарозумілих, але таких красивих хлопчиках?

По-перше, англійський прикметник *smart-ass* – «someone who is always trying to seem more intelligent than other people in a way that is annoying» [5] – ми передали українським з нейтральним стилістичним забарвленням *зарозумілий* – «який поводить себе гордовито, пихато, занадто самовпевнено, вважаючи себе у чому-небудь вищим від інших» [4, Т. 3, 295]. Тобто має місце функціонально-стилістична трансформація [3, 858].

По-друге, оригінальне фразове дієслово *to pour into* – «to spend (a large amount of money, time, energy, etc.) on something» [6] ми передали українською стертою метафорою відбиватися – «відобразитися в чому-небудь» [4, Т. 1, 554], позаяк донорською концептосферою є РІДИНА, що в перекладі відповідає концептосфері ПРОМІНЬ. Отже, застосовано формально-змістову трансметафоризацію на денотативному рівні лексичного аспекту [3, 858].

По-третє, в перекладі ми застосували функціонально-стилістичну та оцінно-емоційну трансформації, замінивши оригінальне словосполучення *little boys* (букв. *малі хлопці*) українським просторічним словом *хлопчаки* із суфіксом суб'єктивної оцінки *-ак*, що отримує негативне емоційне забарвлення з прикметником *smart-ass* [3, 859].

Marry in haste, repent at leisure. // Хто рано одружиться, той вік не натужиться.

Під час перекладу нам трапився предикативний фразеологізм *marry in haste, repent at leisure* – «if you marry someone without first carefully considering your decision, you will feel sorry for it later» [8], який ми передали українським *хто рано одружиться, той вік не натужиться*. Має місце трансформація з прагматичним компонентом.

Отже, трансформації на різних мовних рівнях є ефективним інструментом перекладача для досягнення функціонально-комунікативної еквівалентності тексту оригіналу та перекладу. На нашу думку, трансформації, застосовані в українському перекладі роману Лоїс Дункан «Убивство містера Гріффіна» є доречними і сприяють досягненню еквівалентності.

Список використаних джерел

1. Виноградов В. С. Перевод : общие и лексические проблемы. Учебное пособие. 3-е изд., перераб. Москва : КДУ, 2006. 240 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : Підручник. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2017. 890 с.
4. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
5. Cambridge Dictionaries. URL: <http://dictionary.cambridge.org/>.
6. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com>
7. Oxford Dictionary. URL: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>
8. The idioms. URL: <https://www.theidioms.com/>

Науковий керівник: ст. викл. Могілей І. І.

Наукове видання

**Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук
у дослідженнях молодих учених
«Родзинка – 2021»**

XXIII Всеукраїнська наукова конференція молодих учених

Черевко Олександр Володимирович – ректор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доктор економічних наук, професор

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ: проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності проф. **Корновенко С. В.** (заступник Голови оргкомітету), проф. **Зачосова Н. В.**, доц. **Гадецька З.М.**, доц. **Зорочкіна Т. С.**, доц. **Волошкевич Г. А.**, доц. **Корновенко Л. В.**, доц. **Литвин І. М.**, доц. **Соколенко В. Л.**, доц. **Татарчук Є.В.**, доц. **Шуба Ю.В.**, доц. **Щербина Т. В.**, н.с. **Карауш-Кармазін Н. М.**, ст. викл. **Абразумова О. М.**, ст. викл. **Бабенко С. В.**, ст. викл. **Сторчеус С. В.**, викл. **Касян А. І.**, викл. **Кабіна Ю. Г.**, викл. **Опанасенко Ю.В.**, асп. **Куценко Д.М.**

Комп'ютерний набір та верстка:

Зачосова Н. В., Корновенко Л. В., Карауш-Кармазін Н.М., Куценко Д.М., Татарчук Є.В.

Умовн. друк. арк. 69,7